

Guerra i Pau a l'Edat Mitjana
(la Corona d'Aragó en la Baixa Edat Mitjana)

Volum I: Tesi doctoral

Autor: Kay Suenaga Portuguès

Director: Pau Cateura Bennàsser

Departament de Ciències Històriques i Teoria de les arts

Universitat de les Illes Balears

Palma de Mallorca, maig de 2012

Agraïments

Durant tot el temps que he dedicat a fer aquesta tesi, he rebut l'ajuda i el suport de molta gent. Expressar la meva gratitud a totes aquestes persones no és, tan sols, una convenció social de cortesia. És, també, un acte de justícia. Tot i que fer-ho, en la seva justa mesura, sigui una tasca quasi impossible. El deure que tinc vers totes aquestes persones no es pot descriure adequadament sobre un paper.

En primer lloc, voldria transmetre la meva gratitud al meu director, el professor Pau Cateura. La seva direcció, ajuda, consell i paciència ha estat inestimable. També, però, li he d'agrair que m'acceptés com a doctorand. No només perquè va acceptar dirigir a un enginyer, que no tenia coneixements ni experiència en el camp de la història; si no també per confiar en la meva paraula d'acabar la tesi. Sóc conscient del vot de confiança que va dipositar en mi. Ja que, a priori, podia semblar més un desig puntual, que no pas una intenció real. A més, cal tenir en compte l'esforç addicional que ha hagut de fer. Em va haver d'ajudar a aprendre coneixements i tècniques que qualsevol historiador té, al acabar la carrera. És per tot això, i més, que es mereix un reconeixement destacat.

També, vull mencionar i expressar el meu agraïment al professor Eugeni Garcia, el director de la meva tesi d'enginyeria electrònica. La seva formació, adaptada a un camp tant diferent com la història, m'ha ajudat a realitzar aquesta tesi. A més, es clar, del suport i l'auxili que m'ha ofert sempre que ho he necessitat.

Com no podria ser d'altra manera, també voldria donar les gràcies a tots les meus amics i companys. Tots ells han fet que una tasca, a vegades, molt feixuga fos més lleugera. Encara que no els mencioni, explícitament a tots, poden estar ben segurs que no oblidó la seva amistat, ajuda, recolzament i comprensió, que han tingut amb mi, tots i cadascun d'ells.

Finalment, voldria agrair a la meva família el seu suport. Tan als més propers com als més allunyats. Tan als que poden veure aquest moment, com als que no han pogut veure aquesta tesi culminada. Tots ells han contribuït a la seva manera. És per això, que ho agraeixo als presents, i ho dedico als absents.

Índex

Introducció	13
Objectius i entorns geogràfic i cronològic	14
Notacions toponímiques i antroponímiques	16
Metodologia de recerca i de compilació	18
Estructura	22

Part I: Violència i Justícia

1. El feudalisme: el triomf de la força	29
1.1. La feudalització de la societat catalana	30
1.2. La violència com a símbol de poder	33
1.3. L'ascensió dels comtes de Barcelona	34
2. Les Guerres Comtals: el camí cap el feudalisme	45
2.1. La Guerra del Pallars	46
2.2. La Guerra de la Cerdanya	50
2.3. La Guerra de Barcelona	53
3. La violència: una conseqüència de les tensions socials	59
3.1. Tipus de violència	59
3.2. La violència social	61
3.3. La violència feudal	63
3.4. Les revoltes socials	70
4. Les revoltes nobiliàries 1: la noblesa i el desafiament	79
4.1. La noblesa catalana	80

4.2. La noblesa aragonesa	86
4.3. Les cartes de desafiament	88
5. Les revoltes nobiliàries 2: la noblesa contra la monarquia (1213-1265)	95
5.1. La guerra successòria del comtat d'Urgell	96
5.2. La revolta de Rodrigo de Lizana	98
5.3. La revolta nobiliària de 1223	99
5.4. La revolta nobiliària de 1226	100
5.5. La Guerra d'Urgell	101
5.6. El conflicte entre Jaume I i el comte de Foix i el vescomte de Cardona	108
6. Les revoltes nobiliàries 3: la noblesa contra la monarquia (1265-1320)	111
6.1. L'assassinat del Justícia d'Aragó	111
6.2. Enfrontaments entre Jaume I i l'infant Pere	112
6.3. La revolta nobiliària de 1274	114
6.4. Les revoltes de la noblesa catalana del 1278 i del 1280	115
6.5. La revolta aragonesa de 1293	118
6.6. Revoltes aragoneses durant la guerra amb Castella	119
6.7. La guerra feudal entre l'infant Alfons i Ramon Folc VI	122
7. La Pau i Treva de Déu: control social i fonament institucional	125
7.1. Els orígens de la Pau i Treva	126
7.2. Els primers concilis de Pau i Treva de Déu	128
7.3. Les assemblees de Pau i Treva	129
7.4. Les assemblees de Pau i Treva durant el regnat de Jaume I	135
7.5. La Pau i Treva com a font de dret	137
8. Els Usatges de Barcelona: la justícia feudal	139
8.1. Els orígens dels Usatges de Barcelona	140
8.2. Els Usatges de Barcelona com a font de dret	142
8.3. La regulació de la societat feudal	144
8.4. El poder del príncep	145
8.5. Els processos judicials regulats pels Usatges	147
8.6. Delictes típics de la societat feudal	151
8.7. La Pau i Treva en els Usatges	153
8.8. La acceptació dels Usatges de Barcelona	156
9. Les Franqueses de Mallorca: la base d'un futur regne	159
9.1. La Carta de Població i de Franqueses de Mallorca	161

9.2. El control de la violència en les Franqueses	165
9.3. Les Franqueses d'Eivissa i Menorca	166
10. Els Furs d'Aragó: la unificació del dret aragonès	169
10.1. La compilació dels Furs d'Aragó	170
10.2. Els Furs d'Aragó com a font de dret	172
10.3. Els llibres dels Furs d'Aragó	173
10.4. Aspectes generals dels Furs d'Aragó	184
11. Els Furs de València: la creació d'un regne	187
11.1. La compilació dels Furs de València	188
11.2. Els Furs de València com a font de dret	190
11.3. Aspectes generals dels Furs de València	206
12. Les concessions de privilegis: l'ampliació del dret	209
12.1. Concessió de privilegis al Regne d'Aragó	209
12.2. Concessió de privilegis al Principat de Catalunya	210
12.3. Concessió de privilegis al Regne de Mallorca	211
12.4. Concessió de privilegis al Regne de València	212
12.5. Concessió de privilegis a comunitats jueves i musulmanes	213
12.6. L'enfrontament entre el dret aragonès i el valencià	215
13. L'administració de la justícia: l'aplicació del dret	221
13.1. De Guifré I a Berenguer Ramon I	222
13.2. De Ramon Berenguer I a Pere II	224
13.3. De Jaume I a Jaume II	227

Part II: Guerra i Diplomàcia

14. La guerra: una altra manera de fer política	247
14.1. La guerra a l'Edat Mitjana	248
14.2. Naturalesa de la guerra medieval	249
14.3. La organització militar	252
14.4. L'exèrcit català i aragonès	257
14.5. L'armada i la marina catalana	258
14.6. Les fortificacions i la maquinària de setge	260

15. La diplomàcia: una altra manera de fer la guerra	263
15.1. Els contactes diplomàtics	264
15.2. Els tractats diplomàtics	271
15.3. Les sentències arbitrals	278
16. La croada pisana contra Mallorca: Mallorca entre Pisa i Catalunya	281
16.1. El “ <i>Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus</i> ”	282
16.2. Els preparatius de la croada	283
16.3. Inici de la croada i arribada a les costes catalanes	285
16.4. La conquesta d'Eivissa	289
16.5. El setge de la Ciutat de Mallorca	291
16.6. La conquesta de la Ciutat de Mallorca	296
16.7. Aspectes diplomàtics del “ <i>Liber Maiolichinus</i> ”	298
17. La Gran Guerra Meridional: el laberint occità	303
17.1 El món occità en el segle XII	303
17.2. La Corona d'Aragó a Occitània	307
17.3. La Croada Albigesa	313
17.4. L'epíleg de Muret	320
18. La Reconquesta: la lluita cap el sud peninsular	327
18.1. L'expansió de l'Islam	328
18.2. La guerra contra els musulmans	329
18.3. La creació de la Corona d'Aragó	334
18.4. Relacions entre la Corona d'Aragó i els regnes de Lleó i Portugal	337
18.5. Relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Navarra	337
18.6. Relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella	339
18.7. La supremacia del Regne de Castella	350
19. La Reconquesta durant Jaume I: la creació dels regnes de Mallorca i València	353
19.1. La conquesta del Regne de Mallorca	354
19.2. La conquesta del Regne de València	360
20. El regne de Mallorca: entre la Corona d'Aragó i el Regne de França	367
20.1. El vassallatge als reis d'Aragó: el tractat de Perpinyà	368
20.2. El vassallatge als reis de França	369
20.3. Vista reial entre Pere III, Jaume II i Felip III	369
20.4. Confiscació del Regne de Mallorca	371
20.5. Relacions fins el regnat de Sanç I	373

20.6. Relacions a partir del regnat de Jaume III	375
21. La Gran Guerra del Mediterrani 1: camí cap a la guerra	379
21.1. La preparació diplomàtica de Pere III	380
21.2. La croada contra Tunis	386
21.3. La conquesta de Sicília	389
22. La Gran Guerra del Mediterrani 2: la croada contra la Corona d'Aragó	397
22.1. La excomunió de Pere III	398
22.2. Diplomàcia de Pere III	400
22.3. La invasió de Catalunya	406
22.4. Conseqüències polítiques i diplomàtiques de la croada	412
23. La Gran Guerra del Mediterrani 3: la guerra durant el regnat d'Alfons III	415
23.1. La guerra contra Jaume II de Mallorca	416
23.2. La coronació d'Alfons III	417
23.3. Diplomàcia d'Alfons III	417
23.4. La conquesta de Menorca	425
23.5. La guerra amb Castella	426
24. La Gran Guerra del Mediterrani 4: Jaume II i el final de la guerra	431
24.1. L'infant Jaume com a lloctinent reial	431
24.2. Jaume I de Sicília	433
24.3. La coronació de Jaume II d'Aragó	435
24.4. Diplomàcia amb Castella	436
24.5. Diplomàcia amb França i Navarra	439
24.6. Diplomàcia amb Nàpols i Roma	440
25. La lluita pel control del litoral mediterrani: les relacions amb Castella i Granada	443
25.1. La guerra contra Castella	444
25.2. La croada contra Granada	450
25.3. Les relacions amb Castella després de la croada	453
26. Relacions amb els regnes cristians 1: l'estratègia diplomàtica durant Jaume I	455
26.1. Diplomàcia amb el comtat de Tolosa	456
26.2. Diplomàcia amb el Regne de França	458
26.3. Diplomàcia amb la Santa Seu	462
26.4. Diplomàcia amb el Regne de Sicília	463
26.5. Diplomàcia amb el Regne de Castella	465
26.6. Diplomàcia amb el Regne de Navarra	468

26.7. Diplomàcia amb la República de Gènova	470
26.8. Diplomàcia amb altres territoris cristians	472
27. Relacions amb els regnes cristians 2: l'estratègia diplomàtica de Pere III a Jaume II	475
27.1. Diplomàcia durant Pere III	476
27.2. Diplomàcia durant Jaume II	479
28. Relacions amb els sultanats mediterranis: el predomini de l'interès comercial	491
28.1. Relacions amb Granada	493
28.2. Relacions amb el Marroc	500
28.3. Relacions amb Tremissèn	502
28.4. Relacions amb Bugia	504
28.5. Relacions amb Tunis	504
28.6. Relacions amb Egipte	510
28.7. Relacions amb Il-khanat	514
Conclusions generals	517
Part I: Violència i Justícia	518
Part II: Guerra i Diplomàcia	526
Bibliografia	547

Annex documental

Annex 1. Constitucions de Pau i Treva de Déu	591
Annex 2. Els Usatges de Barcelona	597
Annex 3. La Carta de Població i de Franqueses de Mallorca	667
Annex 4. Documents judicials	671
Annex 5. Documents feudals	695
Annex 6. Cartes de desafiament i desvinculació vassallàtica	755
Annex 7. Documents diplomàtics 1: Corona d'Aragó – regnes cristians	777
Annex 8. Documents diplomàtics 2: Corona d'Aragó – regnes musulmans	843

Taula de figures

Fig. 1: juraments de fidelitat i homenatge als comtes de Barcelona (entre el 990 i 1180)	36
Fig. 2: compres i vendes de drets i territoris pels comtes de Barcelona (entre el 990 i 1180)	37
Fig. 3: expansió dels comtats catalans entre els segles VIII i XII.....	58
Fig. 4. jurament de fidelitat i homenatge	94
Fig. 5. Usatges de Barcelona	158
Fig. 6: Furs d'Aragó	186
Fig. 7. Furs de València (impressió de 1547)	208
Fig. 8. cavalleria aragonesa (host del vescomte Guillem de Montcada, II de Bearn)	262
Fig. 9. infanteria aragonesa	262
Fig. 10: ruta de la croada pisana contra Mallorca	302
Fig. 11: influència tolosana i aragonesa en els territoris occitans	325
Fig. 12: Reconquesta aragonesa i catalana	352
Fig. 13: jurament dels privilegis del Regne de Mallorca per part dels reis de Mallorca	378
Fig 14: Preparatius de Pere III, per anar a Sicília, i ambaixada de Martí IV	396
Fig. 15: Arribada de Pere III a Sicília	396
Fig. 16: Pere III en el coll de Panissars	414
Fig. 17: tractat d'Anagni	474
Fig. 18: Europa i el Mediterrani l'any 1200	490
Fig. 19: Europa i el Mediterrani l'any 1300	516

Introducció

Des de temps immemorials, les societats han creat mecanismes per modelar la conducta i la convivència entre els seus individus. Aquests mecanismes són un conjunt de normes o lleis que regulen la interacció entre els membres de la societat, i permeten resoldre possibles enfrontaments entre ells. Totes aquestes normes estan destinades a controlar la societat, i a assegurar l'orde social establert. Qualsevol transgressor de les lleis vigents és castigat segons les pròpies normes.

Avui en dia, el conjunt de normes i lleis, que ens regeix, és el sistema legal que també ens protegeix d'abusos i d'actes de violència. Això és un dret que tot ciutadà té, però que no sempre ha estat així. Hi ha hagut èpoques en les que diversos sectors de la societat van estar legalment desprotegits. Havien de patir abusos i actes de violència d'altres grups de la mateixa societat. Eren unes pràctiques tolerades i plenament acceptades, en l'Europa de l'Alta Edat Mitjana.

Amb el temps, però, els sobirans i/o governants europeus van anar introduint lleis i normes per assegurar el control i l'estabilitat dels seus dominis. En molts dels casos, es van inspirar en el dret romà. Els comtats catalans i, posteriorment, la Corona d'Aragó no van ser aliens a aquesta tendència. Entre els segles XII i XIII es va tornar a articular un sistema legal que va regir els

territoris de la Corona d'Aragó. A més del dret romà, la Corona d'Aragó va rebre una influència considerable de les lleis i costums visigòtiques. També es van aprofitar de noves aportacions, com la Pau i Treva de Déu. La institució de la Pau i Treva va ser una creació de l'Església, però que els comtes de Barcelona van saber aprofitar per controlar la societat. L'ordre legal que van bastir va perdurar vigent fins els decrets de la Nova Planta.

Les societats també han creat mecanismes per relacionar-se entre elles. Aquests mecanismes són un conjunt de normes, regles i protocols que regules els procediments a seguir, durant el contacte o les negociacions, entre dos o més societats diferents. Aquest conjunt de normes està destinat a facilitar les relacions internacionals, i les negociacions entre diferents societats. També, pretenen evitar conflictes, i oferir una via alternativa a la confrontació armada.

Avui en dia, el conjunt de normes, regles i protocols, que regeixen les relacions internacionals, s'anomena diplomàcia. La diplomàcia moderna es basa en el reconeixement de la sobirania nacional dels estats, i de la seva integritat territorial. Les relacions diplomàtiques estableixen llaços o compromisos entre estats, no entre els dirigents que formalitzen els tractats. Aquest concepte contrasta amb la visió personalista de la diplomàcia medieval.

A l'Edat Mitjana, els compromisos adquirits només obligaven als sobirans que formalitzaven els acords. Per aquest motiu, cada cop que un monarca moria, era habitual que es renovessin els tractats amb el seu successor. No hi havia el concepte d'estat, tal i com avui l'entendem. Aquest concepte apareixeria amb la pau de Westfàlia (1648), amb la qual es va donar forma al sistema diplomàtic vigent, i va acabar amb la visió medieval de la diplomàcia.

Objectius i entorns geogràfic i cronològic

L'objectiu principal d'aquesta tesi és estudiar els mecanismes de control i repressió de la violència, des de dos punts de vista diferents i complementaris. El primer és la justícia, l'instrument per reprimir la violència interna de la societat. El segon és la diplomàcia, l'estri per establir relacions internacionals i solucionar conflictes interestatals.

Per complementar l'estudi, també s'ha analitzat l'aparició, l'ascens i la consolidació del feudalisme català. No és l'objectiu d'aquesta tesi i, a més, és un tema que ja ha estat motiu d'estudi per diversos autors. Tot i això, s'ha inclòs un anàlisi de la seva aparició i evolució, per

contextualitzar l'estudi de la violència, en el seu entorn social.

L'entorn cronològic d'aquest estudi abasta gran part de l'Edat Mitjana. Concretament, el treball està comprès entre el regnat del comte Ramon Borrell I de Barcelona, fins el regnat del rei Jaume II d'Aragó. És a dir, entre el final del segle X i la primera meitat del segle XIV, aproximadament.

Inicialment, l'estudi havia de comprendre només el període comprès entre el segle XIII i XV. Així es reflexa, encara, en el títol d'aquesta tesi. S'havia d'analitzar el sistema judicial i diplomàtic durant els regnats de: Jaume I, Pere III, Alfons III, Jaume II, Alfons IV, Pere IV, Joan I i Martí I. L'elecció d'aquest període és evident. D'una banda, la mort de Pere II, i l'ascens de Jaume I, marca la fi d'una estratègia política dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona. A més, pràcticament, coincideix amb l'inici del segle XIII. D'altra banda, la mort de Martí I acaba amb la dinastia catalana d'Aragó. Fet que també coincideix, pràcticament, amb l'inici del segle XV. En aquest període de temps, la Corona d'Aragó va arribar al seu zenit. A això hi va contribuir el tenir un sistema legal avançat, i posseir una diplomàcia eficient, que són els objectius d'aquest treball.

La recerca, però, es va topar amb una necessitat. Es va haver de recular fins al final del segle X. Ja que va ser, aleshores, quan es va començar a implantar el feudalisme. També va ser quan l'antic sistema judicial es va col·lapsar, i va desaparèixer tot poder centralitzat. D'altra banda, és quan apareixen els primers tractats diplomàtics documentats, o referències a l'activitat diplomàtica. Per tots aquests motius, es va decidir recular en el temps. Per contra, però, es va haver de limitar el període de temps fins el segle XIV. L'elecció tampoc va ser a l'atzar. En el segle XIII, es van realitzar esforços per dotar als territoris d'una justícia que assegurés la pau social. De manera que, en el segle XIV, la justícia ja estava sòlidament implantada. La violència ja no era el principal problema de la societat. El sobirà havia assumit el monopoli de la violència. Utilitzava la força per a imposar la justícia. Semblantment, es podria dir que la diplomàcia medieval va arribar a la maduresa en del segle XIV. L'art de la diplomàcia no va canviar significativament des de llavors.

Definir clarament l'entorn geogràfic, en el que s'emmarca aquest treball, és complicat, i pot arribar a ser confús. Els marges temporals establerts no permeten definir-lo com: els territoris que pertanyien a la Corona d'Aragó. Una part d'aquest treball abasta un període de temps anterior a la unió dinàstica entre Aragó i Catalunya. Una definició més aproximada del marc geogràfic seria: tots els regnes, comtats, senyories i altres territoris ibèrics que van estar vinculats al comte de

Barcelona, durant l'entorn cronològic definit. Aquesta definició s'adapta a la fisonomia constantment variable dels territoris que van arribar a dependre del comte de Barcelona: els regnes d'Aragó, Mallorca i València, i els comtats catalans.

Notacions toponímiques i antroponímiques

En la majoria de casos, els topònims s'han transcrit en català, segons la normativa actual. En el cas de ser un topònim no català, s'ha afegit una referència amb el nom en el seu idioma oficial. Això s'ha respectat sempre que s'ha pogut identificar el topònim. En cas contrari, s'ha mantingut el nom original, tal i com apareix en la font consultada.

La transcripció dels nom dels regnes, comtats, repúbliques, etc., ha seguit un criteri semblant. Aquests noms han estat escrits en català, però no s'ha seguit estrictament la norma, en tots els casos. Mentre que els comtats, vescomtats, senyorijs, etc., segueixen la norma, els regnes i repúbliques no. Això s'ha fet per distingir millor les entitats feudals d'una categoria superior o de projecció internacional (“Regne d'Aragó”, “Regne de França”, “República de Venècia”, etc.), respecte de les de nivell regional (“comtat de Barcelona”, “vescomtat de Bearn”, “senyoriu de Montpeller”, etc.).

Tanmateix, aquesta norma no es compleix en el cas dels regnes i el principat pertanyents a la Corona d'Aragó. Tots ells també s'han escrit en majúscules, degut a la importància que tenen dintre del text, i s'han volgut ressaltar.

Pel que fa als territoris que depenien del rei d'Aragó i comte de Barcelona, aquests han estat anomenats com a Corona d'Aragó. És la referència més habitual, i la més acceptada. Tanmateix, també s'ha emprat la notació d'Aragó, per simplificar, com a sinònim. Això no és pas una fórmula innovadora. És àmpliament emprat amb altres regnes europeus coetanis. Per exemple, els reis de Castella, Lleó, Galícia, Múrcia, etc., es solen anomenar simplement com a reis de Castella. A més, era del Regne d'Aragó d'on els sobirans de la Corona d'Aragó n'extreien la dignitat reial.

Als noms propis de persones també se'ls ha aplicat un criteri semblant. S'han escrit en català, sempre i quan les fonts bibliogràfiques o de referència han permès assegurar la seva correcta

traducció al català. En cas de dubte o per falta de referències, s'ha mantingut el nom original, tal i com apareix en els documents consultats.

Adicionalment, darrera del nom d'un personatge s'hi ha afegit una datació entre parèntesi i, a vegades, una altra dintre claudàtors, en la seva primera aparició en el text. La datació entre parèntesi indica l'any de naixement i defunció del personatge. Mentre que els claudàtors mostren l'any d'inici i final en els que va ostentar el títol que se li atorga. En el cas que hagués tingut més d'un títol, només s'indica la data d'adquisició del títol més significatiu. En el cas que alguna de les dates sigui dubtosa o aproximada, se li ha afegit, al darrera, un interrogant. En el cas de desconèixer una de les dates, s'indica amb un simple interrogant. En el cas de desconèixer totes les dates biogràfiques, s'ha optat per no fer aquesta notació cronològica. S'ha decidit aplicar aquest criteri per poder situar cada personatge en el seu context temporal amb més facilitat. Això és especialment útil en les dates d'ascensió al tron, i mort, d'un sobirà, en la part de la diplomàcia. Permet veure i entendre millor els canvis d'estratègia diplomàtica, aliances, etc.

En el cas particular dels sobirans o nobles importants, s'ha emprat la notació típica: el seu nom amb la seva numeració. En la seva primera aparició, en el text, s'ha afegit el regne o territori que governava. En el cas de governar més d'un regne o territori, només s'especifica el regne principal d'on obtenia el títol. Només s'ha trencat aquesta convenció en els casos que podrien provocar confusió. Per exemple, la coincidència de dos Jaume II en un mateix període. Per solucionar aquest problema, s'ha ressaltat a Jaume II de Mallorca sempre que apareix en el text. Jaume II, a seques, es refereix al rei d'Aragó.

En la notació dels sobirans catalans i aragonesos, s'han seguit el mateix criteri que amb els altres reis. La seva numeració fa referència al territori d'on ostentaven la més alta dignitat. És a dir, abans de la unió dinàstica, entre Catalunya i Aragó, els sobirans catalans són anomenats comtes de Barcelona. La seva numeració fa referència al comtat barceloní. Després de la unió dinàstica, els sobirans catalans passen a ser tractats com a reis d'Aragó i, per tant, passen a ser numerats seguint l'ordre aragonès. Això ha fet que s'hagi prescindit de la notació de comte-rei. S'ha considerat que és una informació innecessària i redundant.

Metodologia de recerca i de compilació

La metodologia principal, emprada en aquest treball, ha estat basada en la recerca i l'estudi de documents, en fonts documentals publicades. Sempre que ha estat possible, l'anàlisi i les conclusions s'han basat en aquestes fonts. Evidentment, la selecció dels documents consultats no ha estat arbitrària. Tots els documents que s'han triat fan referència a l'objecte d'aquest estudi. És a dir: a la justícia, la diplomàcia i les relacions feudals i vassallàtiques.

Per tant, s'han seleccionat tots aquells documents que fessin referència a qualsevol aspecte de la justícia: sentències judicials, sentències arbitrals, cartes de greuges, ordres d'execució d'una sentència, etc. També s'han triat els documents que fessin referència a contactes diplomàtics entre els comtes de Barcelona i, posteriorment, reis d'Aragó amb altres entitats polítiques: tractats diplomàtics (de treva, pau, aliança, etc.), documentació diplomàtica diversa (cartes de credencials i de poder, correu diplomàtic, etc.), entre altres. De la mateixa manera, s'han seleccionat tots aquells documents que fessin referència a relacions feudals o relacions vassallàtiques (juraments de fidelitat i homenatge, concessió de feus o drets, acords, etc.). Finalment, també s'han escollit documents diversos que fessin referència a compres o ventes, testaments, etc., o qualsevol tipus de document que permetés entreveure una acumulació de poder per part d'una persona, lligams de fidelitat, etc. Aquests documents han permès complementar o matisar certs aspectes que mostren els documents anteriors. Ofereixen un punt de vista diferent i complementari.

Per descomptat, no tots els documents seleccionats, en primera instància, van ser útils pel propòsit d'aquest treball. Hi han documents que, tot i estar relacionats amb algun dels criteris aplicats, no aporten informació destacable a l'estudi que es realitzava. Per tant, aquests van ser descartats. Els altres documents, els directa o indirectament relacionats amb els objectius d'aquesta tesi, s'han emprat per construir la columna vertebral d'aquest estudi, i assolir els objectius proposats.

Com a complement, o en els casos en els que la documentació diplomàtica ha estat insuficient o inexistent, s'han emprat treballs especialitzats (articles, llibres, tesis doctorals, etc.) de diversos autors.

La documentació i els treballs especialitzats consultats s'han complementat amb una recerca bibliogràfica més general. Les fonts que s'han triat han estat emprades per contextualitzar períodes històrics, descriure esdeveniments, exposar una breu descripció d'un personatge o territori, entre

altres usos. Per no repetir notes a peu de pàgina, les referències bibliogràfiques s'han situat a l'inici del punt on han començat a ser utilitzades. Només s'han repetit en determinats casos. Casos que s'han considerat d'especial interès.

En la notació de les referències s'ha seguit el següent criteri. Les referències bibliogràfiques de treballs especialitzats, tesis, etc., s'han indicat en la seva forma completa. S'ha seguit aquesta norma en totes les ocasions que apareixen. En canvi, el criteri aplicat en les publicacions documentals o diplomàtiques ha estat diferent. La primera referència a un document, d'una publicació, es mostra amb la seva forma completa, juntament amb el número de document i la pàgina (o pàgines) en el que es troba. Les següents referències a documents de la mateixa publicació s'indiquen de manera resumida. Només es mostra el títol resumit amb el número de document i la pàgina (o pàgines).

Aquests criteris responen a la diferent naturalesa de les referències. Les referències bibliogràfiques dels treballs especialitzats, tesis, etc., no solen aparèixer de manera freqüent. Emprar una forma simplificada no aporta una fluïdesa significativa en la lectura del treball. En canvi, les publicacions documentals i bibliogràfiques apareixen referenciades constantment. La forma simplificada millora notablement la lectura de la referència.

Finalment, cal destacar una característica metodològica poc habitual en una tesi d'aquest tipus: la falta de recerca documental en arxius. L'explicació és simple. És degut a la meua formació en una àrea de coneixement tant diferent con l'enginyeria. M'ha estat possible assolir certs coneixements i tècniques pròpies del camp de la historiografia, com entendre un llatí especialitzat en temes jurídics i/o diplomàtics; però la meua manca de coneixements paleogràfics ha estat impossible de superar. Per aquest motiu, s'ha basat l'estudi, exclusivament, en documents transcrits i publicats.

La metodologia de recerca, que s'ha emprat, ha proporcionat una gran quantitat de material, amb el qual redactar la tesi. En general, els temes que s'han estudiat, ja han estat tractats àmpliament amb anterioritat. Diversos autors han realitzat nombrosos treballs i estudis que aprofundeixen, les qüestions que es tracten. La llista de publicacions és enorme, tal i com es pot veure en la bibliografia inclosa. Per contra, però, tots aquests autors es solen centrar en un territori concret, en un temps determinat, o en un aspecte molt específic del seu objecte d'estudi. No solen

abastar tota la Corona d'Aragó, ni tota l'Edat Mitjana, al mateix temps.

Des d'un aspecte general, trobar un estudi sobre la violència, la justícia, la guerra o la diplomàcia en tot l'àmbit de la Corona d'Aragó és, pràcticament, impossible. Els autor es solen especialitzar en un dels territoris que conformaven la Corona d'Aragó. Així, M^a de los Desamparados Cabanes Pecour, Ángel Canellas López, Luis González Anton, Jesús Lalinde Abadía, Jesús Delgado Echeverría, Antonio Ubieto Arteta o Juan Fernando Utrilla Utrilla centren els seus estudis en el Regne d'Aragó. Damien Coulon, Gener Gonzalvo i Bou, Ernest Martínez Ferrando, Tomàs de Montagut i Estragués, Josefa Mutgé i Vives, Antoni Riera i Melis, Flocel Sabaté o Santiago Sobrequés Vidal han publicat magnífics estudis, però només del Principat de Catalunya. Pau Cateura Bennàsser, José Francisco López Bonet, Roman Piña Homs, Antonio Planas Rosselló o Álvaro Santamaría Arández han analitzat diversos aspectes, només, del Regne de Mallorca. Finalment, Juan Ferrando Badía, Antoni Furió Diego o Rafael Gallofre Guinovart estan especialitzats en temes del Regne de València. Les obres de tots aquests autors, i d'altres, les aniré citant al llarg del meu treball. A més, estan incloses en la bibliografia. En les seves obres, tracten la violència, la justícia, la guerra i la diplomàcia, encara que sigui de manera tangencial, en algun dels territoris de la Corona d'Aragó. Aquesta característica també està influenciada per la regionalització política i administrativa, tal i com fan notar Luis Javier Fortún Pérez de Ciriza i Juan Carrasco Pérez¹. Per tots els motius esmentats, es troba a faltar un estudi global de tota la Corona d'Aragó.

Observant per separat els temes, que es tracten en aquesta tesi, es pot veure que la violència i la justícia són temes força abandonats. En general, encara que són aspectes historiogràfics tractats per diversos autors, no es fa de manera focalitzada. Entre els autors que cal destacar són: Thomas N. Bisson o Pierre Bonnassie. Les seves aportacions són valuoses i interessants, però les seves publicacions formen part de treballs més extensos. La violència i la justícia no són els principals objectes d'estudi.

La guerra és un tema que sempre ha fascinat. És una temàtica àmpliament tractada. Hi ha una multitud d'autors que han publicat treballs sobre aquest tema, i des de diversos punts de vista:

1 FORTÚN PÉREZ de CIRIZA, Luis Javier, “*La Edición de Fuentes Documentales para el Estudio de la Edad Media Hispana*”, XXV Años de Historiografía Hispana (1980-2004), Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2007, pp. 15-53.
CARRASCO PÉREZ, Juan, “*La historia medieval hoy: un horizonte brumoso e incierto*”, XXXV Semana de Estudios Medievales, Estella, 2008, pp. 18-35.

Martín Alvira Cabrer, Andrew Ayton et al., Miquel Barceló Perelló, Matthew Bennet, Philippe Contamine, Jon Andori Fernández de Larrea, Maria Teresa Ferrer i Mallol, Francisco García Fitz, Maurice Keen, Jorge Saíz Serrano o J. F. Verbruggen. Els seus estudis van des d'anàlisis de batalles concretes fins a treballs que engloben tota l'Edat Mitjana europea. Contradictòriament, es troba a faltar un estudi centrat en la Corona d'Aragó.

D'altra banda, com destaca Jaume Aurell², la diplomàcia és una qüestió poc tractada, en comparació amb la guerra. Hi han pocs estudis que tractin un tema complementari a la guerra. En general, sol ser un aspecte secundari en els treballs que es solen realitzar. Tanmateix, cal destacar els treballs de Roser Salicrú, Salvador Claramunt i Stéphane Péquignot. Malauradament tenen certes limitacions. Per exemple, Roser Salicrú limita els seus estudis en les relacions entre la Corona d'Aragó i els regnes musulmans del mediterrani. En canvi, Stéphane Péquignot fa un anàlisi exhaustiu de la diplomàcia aragonesa, però limitada al regnat de Jaume II d'Aragó.

El que resulta sorprenent, és l'existència d'una ingent publicació de fonts documentals i diplomàtiques. Maria Josepa Arnall, Ignasi Baiges, Pere Benito, María de los Desamparados Cabanes Pecourt, Stefano Maria Cingolani, Rafael Conde, Víctor Farías, Gaspar Feliu, Rafael Gallofre Guinovart, Ambrosio Huici Mirada, Jesús Ernesto Martínez Ferrando, Josep Maria Salrach, Lluís To, entre altres, han transcrit i publicat diversos documents d'arxius. El que és més sorprenent, però, és la manca de referències a aquests treballs. Això podria suposar que aquests treballs, que són una gran i valuosa font d'informació, han estat poc emprats.

Finalment, hi ha un aspecte encara més sorprenent. És el buit que hi ha en els estudis sobre la noblesa. Hi han diversos treballs puntuals publicats, com els realitzats per Santiago Sobrequés Vidal o per Juan Fernando Utrilla Utrilla, entre altres³; però es troba a faltar un estudi més ampli i exhaustiu de la noblesa de la Corona d'Aragó.

Com s'ha reiterat diverses vegades, falta un estudi global, que s'emmarqui en tot l'entorn, de la Corona d'Aragó. Això és comprensible. És una tasca titànica, per un sol autor. És, pràcticament,

2 AURELL, Jaume, "*Tendencias recientes del medievalismo español*", Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, Memoria y Civilización 11, 2008, pp. 63-103.

3 GARCÍA de CORTÁZAR, José Ángel, "El Estudio de la Alta Edad Media Hispana: Historiografía y estado de la cuestión", XXV Años de Historiografía Hispana (1980-2004), Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2007, pp. 55-85.

impossible realitzar un estudi en profunditat, per àrees tan grans i per períodes de temps tan llargs. Per aquest motiu, la present tesi també ha intentat sintetitzar tota la bibliografia existent, i oferir una visió de conjunt de tota la Corona d'Aragó. Això ha fet, però, que fos inviable redactar aquesta tesi amb un nivell de detall exhaustiu. El material consultat ha estat integrat, en aquesta tesi, modulats per la seva importància i influència.

Els criteris per avaluar la importància del material obtingut han estat, principalment, dos. El primer ha estat seguir el punt de vista dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. És a dir, els territoris que van estar més temps sota la seva sobirania han rebut més atenció. Així com, les polítiques, que els sobirans de la Corona d'Aragó van considerar més prioritàries, també són les que han rebut més atenció. El segon criteri ha sigut el de la retrospectiva històrica. Aquells aconteixements que es consideren cabdals en la història de la Corona d'Aragó també han rebut una atenció especial.

L'últim aspecte que s'ha de comentar, en aquest apartat, són les figures que s'han inclòs. En alguns capítols, s'hi han inclòs mapes per situar al lector en el context històric. Alguns d'ells han estat creats de zero. Tanmateix, això no significa que no s'hagin emprat mapes i atles publicats com a referència. A més, s'han emprat recursos i informació disponible per Internet. Principalment, s'han emprat pàgines web d'organismes oficials. Pel que fa a les altres figures o imatges, són imatges publicades en Internet, o fotografies pròpies.

Estructura

Aquest treball està format per dos volums. El primer conté l'estudi dels objectius plantejats. El segon conté l'annex documental.

En el primer volum, després de la introducció, d'aquesta tesi es divideix en dues parts principals. La primera part es centra en el control de la violència social: la violència de la societat contra ella mateixa. En aquesta part s'ha inclòs l'estudi del feudalisme. La segona part estudia el control de la violència externa: la violència que una societat exercia contra una altra.

Al seu torn, cadascuna de les parts s'ha subdividit en capítols. Cada capítol tracta sobre un tema diferent, i s'han intentat ordenar cronològicament. S'ha intentat seguir i mostrar l'evolució de la

justícia i la diplomàcia. S'ha mantingut aquest criteri, en la mesura que ha estat possible. També s'ha evitat repetir aspectes ja comentat en altres capítols. En algunes ocasions, això ha estat complicat. Degut a la temàtica, sobre tot en el cas de la diplomàcia, hi han aspectes entrelligats. En aquests casos, s'ha fet només una petita referència a la qüestió anteriorment esmentada o al capítol corresponent, on hi ha el tema més extensament estudiat. Tot i això, alguns aspectes que s'han considerat importants, per entendre el fil de la història, s'han tornat a comentar, encara que d'una manera més resumida.

En el primer capítol, de la primera part, es mostren els canvis, des del punt de vista de la violència, que va patir la societat alt medieval. Uns canvis que van reestructurar la societat existent, i van desembocar al feudalisme. En el segon capítol es relaten el desenvolupament de les Guerres Comtals. Unes guerres que van afavorir la implantació del feudalisme.

El capítol tres mostra els diferents tipus de violència, i les seves característiques. Els capítols quatre, cinc i sis tracten sobre un tipus de violència concret: les revoltes nobiliàries. El capítol quatre pretén donar una idea de la demografia nobiliària de Catalunya i Aragó, en els inicis del segle XIII. Així com descriure el procés de desafiament feudal. Els capítols cinc i sis mostren exemples de revoltes feudals en temps de Jaume I i dels seus successors, respectivament.

El setè capítol mostra el primer intent per a controlar la violència: la Pau i Treva de Déu. A continuació, en els capítols vuit, nou, deu i onze, es descriuen els diferents codis legals bàsics que es van anar desenvolupant en els territoris de la Corona d'Aragó. Per a complementar l'aspecte tècnic, s'han afegit diversos exemples de concessions de privilegis, en el capítol dotzè. Donen una idea de com va anar evolucionant el dret, en la Corona d'Aragó. Finalment, l'últim capítol de la primera part mostra com s'aplicaven els codis legals, i s'administrava la justícia.

El capítol catorze, el primer capítol de la segona part, descriu la naturalesa i les característiques principals de la guerra medieval. El quinze detalla les principals característiques i els protocols de la diplomàcia durant l'Edat Mitjana.

El capítol setze relata la croada pisana contra Mallorca, des del punt de vista del “*Liber Maiolichinus*”. No només mostra com es va desenvolupar la croada, si no també alguns aspectes de les relacions diplomàtiques dels comtes de Barcelona.

El dissetè capítol descriu una de les grans polítiques dels comtes de Barcelona: l'expansió occitana. El capítol divuit exposa la segona de les principals polítiques catalanes i aragoneses: la

Reconquesta. Tanmateix, la reconquesta, durant el regnat de Jaume I, es relata a part, en el capítol dinou. A més de ser una època de gran expansió, va marcar el final de la Reconquesta, per part de la Corona d'Aragó, en el territori ibèric.

El vintè capítol tracta sobre el Regne de Mallorca, després de la mort de Jaume I, i l'ascens de Jaume II de Mallorca. S'hi descriu la situació política i diplomàtica en la que es va veure immers: peó del Regne de França i de la Corona d'Aragó.

La guerra que va enfrontar a la Corona d'Aragó i els angevins s'ha definit com: la Gran Guerra del Mediterrani. Degut a la seva importància i implicacions polítiques i diplomàtiques té una extensió considerable. Per aquest motiu, s'ha dividit en quatre capítols. El capítol vint-i-u relata des dels preparatius de Pere III, per la conquesta del Regne de Sicília, fins al desafiament de Bordeus. El capítol vint-i-dos descriu els esdeveniments anteriors i durant la croada francesa contra la Corona d'Aragó, i les seves conseqüències. El capítol vint-i-tres continua relatant al guerra, però sota el regnat d'Alfons III, i els intents per arribar a una solució. Finalment, el capítol vint-i-quatre, descriu la guerra durant el regnat de Jaume II, i les negociacions que van culminar amb la pau.

El capítol vint-i-cinc descriu una de les polítiques de Jaume II: el control del litoral mediterrani de la península ibèrica. Una política que el va dur a entrar en guerra amb Castella i Granada.

Finalment, els tres darrers capítols exposen les relacions diplomàtiques, de la Corona d'Aragó, amb altres regnes europeus i del Mediterrani. El primer relata les relacions diplomàtiques amb els regnes cristians, durant el regnat de Jaume I. El segon descriu les relacions entre els regnats de Pere III i Jaume II. L'últim mostra les relacions de la Corona d'Aragó amb els regnes musulmans.

El segon volum conté diversos annexos, en els que hi han les transcripcions d'alguns documents que s'han considerat importants, rellevants o interessants. No hi ha tot el material documental que s'ha emprat, només una petita selecció. Com s'ha comentat anteriorment, es va arribar a tenir una gran quantitat d'informació, que es va haver de cribar. El principal criteri que s'ha seguit, a l'hora de transcriure els documents, ha estat la seva disponibilitat en suport digital. És a dir, els documents, que no es poden trobar en la xarxa, s'han transcrit. En canvi, els documents disponibles via Internet, en general, no s'han inclòs. Dos exemples d'aquest criteri són els Furs d'Aragó i els de València. En el primer cas, es poden descarregar versions digitals. Els Furs de València es poden consultar des de la biblioteca virtual de la Universitat Jaume I. S'ha considerat que repetir una feina ja feta no aportava cap valor afegit. Tanmateix, s'han inclòs alguns documents

d'obres digitalitzades. Per exemple: el “*Diplomatari de Pere el Gran*” de Stefano M. Cingolani. Alguns dels documents que transcriu s'han afegit als annexos, per complementar-los.

En el primer annex hi ha un parell de disposicions de Pau i Treva de Déu. El segon annex és la transcripció dels Usatges de Barcelona. S'ha inclòs una transcripció íntegra, de Fernando Valls i Taberner, no només, degut a la seva importància, si no també perquè no s'ha trobat cap transcripció en suport digital dels Usatges de Barcelona. Per aquest motiu, també s'ha inclòs un tercer annex amb les Franqueses de Mallorca. Seguidament, en l'annex quart hi han documents que fan referència als processos judicials.

En el cinquè annex s'hi han transcrit alguns documents de tipus feudal. Documents que permeten veure els juraments de fidelitat i homenatge. Documents que també permeten veure l'evolució del feudalisme. En el sisè annex es poden veure cartes de desafiament i de desvinculació vassallàtica. Són documents que es van intercanviar nobles i rei abans, i durant, les revoltes nobiliàries.

El setè annex conté documentació diplomàtica entre la Corona d'Aragó i diversos regnes cristians. No només tractats. Si no també nomenament d'ambaixadors, cartes de poder, referències directes o indirectes a contactes diplomàtics, etc. Documents que permeten veure l'estratègia diplomàtica de la Corona d'Aragó vers els regnes cristians. Finalment, en el vuitè annex s'han inclòs la documentació diplomàtica entre la Corona d'Aragó i els regnes musulmans

En tots els casos, els documents continguts en cadascun dels annexos estan ordenats segons la seva datació. En el cas dels documents sense data, o de data dubtosa, s'han col·locat al final del període estimat, en el qual podrien haver estat redactats.

Finalment, s'ha de remarcar una criteri que s'ha seguit a l'hora de referenciar els documents transcrits, en els annexos. A diferència del que es fa normalment, les referències als arxius no s'han inclòs. Això és degut a un motiu molt simple: les referències als arxius no han estat contrastades. No s'ha realitzat aquesta tasca i, per tant, no s'ha volgut incloure com si s'hagués fet. Si algun lector desitja consultar els documents originals, pot trobar les referències als arxius a través de les referències dels documents publicats. Aquestes darreres sí que han estat incloses, seguint els criteris estàndards.

Part I:
Violència i Justícia

Capítol 1

El feudalisme: el triomf de la força

Un dels trets més significatius del paisatge baix medieval eren els castells. La seva proliferació va ser motivada per tres motius fonamentals: la guerra, la defensa i la dominació. Totes aquestes accions eren exercides mitjançant la violència.

La violència va ser un dels trets principals, del caràcter, de la societat de la Baixa Edat Mitjana. Això no ha de sorprendre. La societat medieval es va estructurar i modelar per suportar la violència i la guerra.

Havia de suportar les pressions d'enemics de societats rivals. En aquests casos, la conseqüència era la guerra entre les dues societats antagonistes. També havia de suportar la violència contra si mateixa. Dintre d'una societat, el poder i la dominació s'exercia mitjançant la força i la intimidació. A més, les tensions quotidianes, entre els individus de la societat, podien degenerar en violència. Aquest tret distintiu de la societat de la Baixa Edat Mitjana va ser producte del turbulent període històric que va patir Europa, després de la caiguda de l'Imperi Carolingi.

Sota els descendents de Carlemany, l'Imperi Carolingi es va afeblir i dividir (tractat de Verdun de l'any 843)¹. La desintegració de l'estructura estatal carolíngia va crear un buit de poder, que va permetre la progressiva independència dels comtats catalans². Això no significa que els territoris catalans es quedessin sense una autoritat definida. El comte de Barcelona va agafar les regnes del govern. Les estructures de poder es van mantenir. La llei i la justícia es van continuar aplicant fins que la feudalització de la societat medieval va acabar amb l'ordre existent.

La societat de l'Edat Mitjana era una societat feudal. La existència d'una estructura administrativa central era mínima. Tanmateix, això no va ser conseqüència directa de la caiguda de l'Imperi Carolingi. Els comtats catalans van mantenir les estructures de poder després de la seva independència respecte de l'Imperi Carolingi. La feudalització de la societat va ser un procés gradual.

El feudalisme va començar a aparèixer sota els descendents de Carlemany. En els seus inicis, el procés de feudalització va ser lent i contingut. Les estructures de poder eren suficients per alentir i contenir l'evolució de la societat cap al feudalisme. A Catalunya, els comtes de Barcelona van continuar mantenint la seva autoritat per damunt dels altres comtes, barons i magnats de la terra.

L'escenari va canviar radicalment a partir del segle X. El feudalisme va anar adquirint força de manera exponencial. La seva implantació va ser ràpida i imparable. El sistema feudal va anar substituint el sistema existent. La societat va quedar totalment feudalitzada al final del segle XI.

1.1. La feudalització de la societat catalana

Com s'ha introduït, el feudalisme va ser producte de l'evolució de la societat. Els canvis socials van permetre la seva aparició i implantació. Un procés que va començar amb el declivi de l'Imperi Carolingi.

Tanmateix, el feudalisme no arrelaria amb força fins el període comprès entre els anys 950 i 1050. La societat catalana es va feudalitzar completament en un període de menys de cent anys. Un canvi que va transformar radicalment la societat. L'autoritat pública va perdre el seu poder, i la noblesa va anar acumulant-lo fins que va ser més poderosa que alguns poders comtals. El canvi va ser ràpid, i no es va poder aturar. Els motius del canvi són diversos i complexos, però es podrien

1 HALPHEN, Louis, *“Carlomagno y el Imperio Carolingio”*, Ediciones Akal, S.A., Madrid, 1992.

2 BONNASSIE, Pierre, *“Catalunya mil anys enrera: creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI”*, Edicions 62, Barcelona 1979.

resumir en una causa principal: la noblesa estava desitjosa d'augmentar el seu poder³.

Abans del segle X, la guerra contra l'Islam permetia a la noblesa expandir els seus dominis a costa dels infidels. L'auge del Califat de Còrdova va aturar aquesta tendència. Era el regne més poderós de la península, i els regnes cristians van haver de passar a la defensiva. Davant aquesta situació, la noblesa va optar per lluitar entre ella per aconseguir les seves ambicions.

Les cases comtals no van saber veure el problema, o no el van voler solucionar. Tots els intents per aturar l'espiral de violència van fracassar. En alguns casos, fins i tot ho van aprofitar pels seus propis interessos. En aquest context s'han d'incloure les Guerres Comtals que van assolir els comtats catalans entre els anys 1040 i 1090.

Les Guerres Comtals van ser unes guerres que van assolir els comtats del Pallars, de la Cerdanya i de Barcelona⁴. En elles hi van intervenir totes les famílies comtals catalanes. Així, els seus efectes es van estendre per la resta dels comtats.

La guerra del Pallars va tenir com a origen la divisió del comtat del Pallars: en el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà. L'antagonisme entre els seus comtes va provocar una guerra ferotge entre cosins. La guerra de la Cerdanya va tenir com a causa l'enfrontament entre els comtes de la Cerdanya contra els comtes de Barcelona i d'Urgell. La guerra es va complicar amb la rebel·lió del vescomte de la Cerdanya. La guerra de Barcelona va ser motivada pel buit de poder degut a la minoria d'edat dels comtes de Barcelona. La noblesa dels comtats de Barcelona i Osona van intentar ocupar aquest espai.

Encara que cadascuna d'elles va esclatar, i es va desenvolupar, sota condicions específiques; les conseqüències van ser similars: l'augment del poder de l'estament nobiliari.

Una de les conseqüències de les guerres va ser l'afebliment dels poders comtals. La violència descontrolada va ser un dels factors que va permetre a la noblesa deslligar-se del control comtal. Les guerres comtals van proporcionar l'escenari ideal perquè la noblesa es rebel·lés contra els dirigents de Catalunya.

La guerra va anar desgastant el poder dels comtes, mentre que a la noblesa li permetia ampliar el seu poder. Finalment, la debilitat dels comtes va ser aprofitada per la noblesa. Quan la noblesa es va sentir suficientment poderosa es va enfrontar amb els poders comtals. Així, mentre unes famílies comtals van consolidar el seu poder, altres famílies van ascendir com a noves famílies

3 SABATÉ, Flocel, "*La feudalització de la societat catalana*", Editorial Universidad de Granada, Granada, 2007.
BARCELÓ, Miquel, FELIU, Gaspar, FURIÓ, Antoni, MIQUEL, Marina, SOBREQÜÉS, Jaume, (eds.), "*El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*", Universitat de València, València, 2003.

4 Les causes, l'evolució dels *aconteniments* i les conseqüències estan explicades més endavant.

nobiliàries.

D'aquesta manera, van ascendir a primera línia política moltes de les cases nobiliàries que, en el futur, serien de les més influents de Catalunya. Un exemple és la família dels Cabrera. La seva ascensió va ser deguda a una combinació encertada entre la lluita armada, i les aliances matrimonials. Un dels tractats matrimonials més profitosos va ser pactat amb Arnau Mir de Tost (1000?–[1031?–1072?]).

Arnau Mir de Tost va ser un noble que va participar activament en la guerra del Pallars. Era un vassall del comte d'Urgell, aliat del comte del Pallars Sobirà i enemic del comte del Pallars Jussà. Tot i això, Arnau Mir de Tost va saber mantenir bones relacions amb el comte del Pallars Jussà. Aquesta doble fidelitat li va permetre estendre considerablement el seu poder. Els seus dominis abraçaven els dos comtats, i era un dels nobles més poderosos de la regió. Dissortadament, no va tenir un hereu mascle a qui deixar el comtat. Només va tenir dues filles. Una es va casar amb el comte Ramon IV del Pallars Jussà (1030?–[1047–1098]). L'altra es va casar amb el vescomte Ponç Guerau I de Cabrera (?–[1050?–1105?]). A la seva mort, el vescomte va heretar gran part dels seus dominis. Així, els vescomtes de Cabrera es van consolidar com una de les famílies més poderoses de Catalunya.

Una altra conseqüència de les guerres comtals van ser les aliances feudals que es van forjar en aquesta època. Per exemple, els lligams vassallàtics entre els Cabrera, els Cardona i els Anglesola⁵. Algunes de les fidelitats que es van definir es mantindrien durant els segles següents, i determinarien la alineació de la noblesa en les seves lluites contra els comtes de Barcelona i, posteriorment, reis d'Aragó.

Enmig d'aquesta crisi de poder, la guerra i les lluites havien transformat la societat catalana. Les contínues guerres van fer que la violència es convertís en un fet habitual. La violència va ser assimilada com un estat natural de la societat.

La violència es va transformar en un instrument de domini. Els comtes de Barcelona van haver d'emprar la violència per afermar la seva posició, front dels altres comtes catalans i dels seus vassalls. El mateix succeïa amb qualsevol dels altres comtes, nobles i senyors feudals. Tots ells utilitzaven la violència per assegurar la seva posició. La fidelitat i l'homenatge s'havien d'imposar. El poder, obtingut per mitjà de la força, va estructurar la societat feudal.

5 BAIGES, Ignasi J., FELIU, Gaspar, SALRACH, Josep M. (dirs.), BENITO, Pere, CONDE, Rafael, FARÍAS, Víctor, GALCERAN, Pere, PONS, Margot, SADURNÍ, Núria, TORRA, Alberto, “*Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital): pp 667-669, doc núm 366. En aquest document de l'any 1106, Arnau Berenguer I d'Anglesola va jurar fidelitat al vescomte Guerau Ponç II de Cabrera, defensar-lo contra tots els homes, i participar en les seves cavalcades.

1.2. La violència com a símbol de poder

A l'Edat Mitjana, la força i la violència eren emprats per controlar la societat. La noblesa i el clergat empraven el recurs de la violència i la intimidació per aconseguir i/o mantenir el seu poder. La falta d'un poder central, que governés el conjunt del territori, va degenerar en que els nobles i els bisbes lluitessin per defensar i obtenir els seus propis interessos. En gran mesura, això va fer que els senyors consideressin el seu senyoriu com a propi, i hi imposaven la seva pròpia llei.

El senyoriu era considerat una propietat personal del seu senyor, i en volia extreure el màxim rendiment i benefici. Els seus pobladors no tenien reconegut cap tipus de dret. Una condició que va proliferar a partir del segle X. Entre els segles X i XI, els plebeus van anar perdent drets i llibertats fins a convertir-se en serfs lligats a la terra. Van quedar sotmesos a un estat de servitud.

L'explotació del feu implicava l'explotació dels seus pobladors. Cosa que s'exercia per mitjà de la violència i la opressió. L'abús era considerat un privilegi dels barons i bisbes. Tots ells no dubtaven a emprar el recurs de la violència per aconseguir els seus propòsits. Els mals usos van acabar per convertir-se en una pràctica tolerada. Posteriorment, van ser legisllats i es van tornar en una pràctica absolutament legal.

Els homes que havien de patir els abusos ho van acceptar amb resignació. Ells també ho van acabar considerant com una pràctica natural i inherent a l'ordre social. En poques ocasions hi van haver símptomes de protesta o resistència. Es considerava lògic que el poder utilitzés pràctiques violentes per administrar el territori.

La violència no només era un símbol de poder, també era el mitjà per obtenir-lo i/o ampliar-lo. La violència era utilitzada per a erosionar el poder dels nobles i cavallers enemics, i per aconseguir noves dignitats o territoris. El saqueig del territori enemic es va fer habitual. De la mateixa manera que, el xantatge, el segrest, i el pillatge van ser pràctiques usuals. L'església no era una excepció. Els bisbes no dubtaven en emprar la força, per a defensar els seus interessos. Empraven els mateixos recursos que la noblesa.

L'escenari va empitjorar a partir del segle X. Durant aquest segle, hi va haver un creixement de la població. L'increment de la població també va comportar un augment de la noblesa. L'augment va produir que hi hagués un excés de cavallers sense la possibilitat d'heretar un feu. Aquest excés de cavallers també va fer incrementar la violència. Els cavallers sense feus aspiraven a un senyoriu, i a assolir les dignitats nobiliàries més altes. El recurs de la violència era el que solien escollir per

aconseguir les seves aspiracions.

Els cavallers sense possessions es convertien en una mena de bandolers que saquejaven, raptaven, agredien, violaven, etc. El xantatge i els rescats es van tornar freqüents. El seu objectiu era aconseguir un territori, o una posició social que els permetés entrar en l'aristocràcia. Això va comportar també un dur enfrontament entre els cavallers sense terra i la noblesa feudatària.

Aquest efecte es va veure amplificat degut a la impossibilitat d'obtenir territori a costa de l'Islam. El califat de Còrdova va ser el regne més poderós de la península ibèrica, entre mitjans del segle X i el segle XI⁶. Durant aquest període, els regnes cristians peninsulars no van poder expandir-se cap al sud. La noblesa va haver de combatre entre ella per aconseguir nous territoris.

Tota aquesta violència atiava el desig de venjança entre famílies nobiliàries, cosa que conduïa a més violència. Cal matisar, però, que la venjança no era l'únic motiu. La defensa dels interessos familiars era una altra de les causes. L'ascensió o davallada d'un membre de la família podia afectar a la posició de tota la família. Per tant, defensar els seus interessos era una qüestió que interessava a tot el conjunt familiar. Lluitar contra els enemics de la família era una manera d'assegurar la pròpia posició.

Aquesta mentalitat va condicionar els enllaços matrimonials. Els matrimonis servien per aliar famílies, o acabar amb guerres. Eren un instrument polític. A Catalunya, la guerra combinada amb els matrimonis va permetre, a diverses famílies, consolidar el seu poder. Un exemple que s'ha comentat anteriorment és el cas dels Cabrera. El tractat matrimonial, entre una de les filles d'Arnau Mir de Tost amb el vescomte Ponç Guerau I, va proporcionar als Cabrera nombrosos feus en els comtats d'Urgell i en el Pallars Jussà. Un altre exemple és el cas dels comtes de Barcelona. L'hàbil combinació de guerra i diplomàcia va permetre que es consolidessin com els comtes més poderosos de la regió.

1.3. L'ascensió dels comtes de Barcelona

Ramon Berenguer I

Amb l'adveniment del feudalisme, els comtes de Barcelona van haver de lluitar per mantenir la seva posició predominant. La greu crisi de poder que es va produir entre els anys 1040 i 1060, els

6 VALLVÉ, Joaquín, “*El califato de Cordova*”, Mapfre, D.L., Madrid, 1992.

va deixar en una situació delicada. Amb gran esforç, el comte Ramon Berenguer I de Barcelona (1023?–[1035–1076]) va poder mantenir un cert control sobre els seus dominis. Molts nobles i senyors van acceptar la seva sobirania⁷, i es mantindrien al seu costat durant la guerra comtal de Barcelona. Després de la guerra, Ramon Berenguer I va poder aturar la crisi. Durant els anys següents, el comte de Barcelona va anar acumulant poder, i va aconseguir que la majoria de rebels es sotmetessin a la seva autoritat. Un rere l'altre, els nobles li van jurar fidelitat i homenatge.

Fins el 1076, per la via diplomàtica, i per mitjà de la intimidació i la força, una gran quantitat de nobles es van sotmetre al comte de Barcelona. A canvi, Ramon Berenguer I els va confirmar o concedir feus per la seva fidelitat⁸. Molts d'ells eren simples senyors, com: Ramon Miró, Ponç, Baró, entre molts altres. En els documents no esmenten la seva condició. Altres eren nobles poderosos. Entre ells, cal destacar: el vescomte Ramon Folc I de Cardona⁹ (?–[1040–1086]), el vescomte Ponç Guerau I¹⁰, i el vescomte Udaldard Bernat II¹¹ (?–[1041?–1077]).

L'ascensió de Ramon Berenguer I es pot veure amb més claredat en la Fig. 1¹². La figura mostra els juraments de fidelitat que van rebre els comtes de Barcelona entre els anys 990 i 1180. Com es pot observar, a finals dels anys 1050 hi ha un increment espectacular de juraments de fidelitat i homenatge. El pic més gran està situat entre els anys 1060 i 1070. Aquest període

7 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 646-647, doc núm 289. Idem: pp 722-724, doc núm 349. Idem: pp 744-766, doc núms 369-388. Idem: pp 768, doc núm 390.

8 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 862, doc núm 460. Idem: pp 924, doc núm 503. Idem: pp 930, doc núm 508. Idem: pp 931, doc núm 509. Idem: pp 932, doc núm 510. Idem: pp 934, doc núm 511. Idem: pp 1019, doc núm 563. Idem: pp 1032, doc núm 574. Idem: pp 1037, doc núm 578. Idem: pp 1046, doc núm 584. Idem: pp 1049, doc núm 585. Idem: pp 1065, doc núm 590. Idem: pp 1066, doc núm 591. Idem: pp 1074, doc núm 597. Idem: pp 1076, doc núm 598. Idem: pp 1083, doc núm 602. Idem: pp 1129, doc núm 623. Idem: pp 1143, doc núm 634. Idem: pp 1144, doc núm 635. Idem: pp 1146, doc núm 635. Idem: pp 1147, doc núm 637. Idem: pp 1163, doc núm 649. Idem: pp 1171, doc núm 655. Idem: pp 1172, doc núm 656. Idem: pp 1190, doc núm 671. Idem: pp 1195, doc núm 675. Idem: pp 1206, doc núm 684. Idem: pp 1208, doc núm 685. Idem: pp 1219, doc núm 693. Idem: pp 1220, doc núm 694. Idem: pp 1223, doc núm 695. Idem: pp 1228, doc núm 689. Idem: pp 1240, doc núm 707. Idem: pp 1241, doc núm 708. Idem: pp 1242, doc núm 709. Idem: pp 1260, doc núm 725. Idem: pp 1267, doc núm 730. Idem: pp 1305, doc núm 759. Idem: pp 1306, doc núm 760. Idem: pp 1315, doc núm 767. Idem: pp 1319, doc núm 771. Idem: pp 1320, doc núm 772. Idem: pp 1322, doc núm 773. Idem: pp 1324, doc núm 774. Idem: pp 1325, doc núm 775. Idem: pp 1326, doc núm 777. Idem: pp 1327, doc núm 778. Idem: pp 1328, doc núm 779. Idem: pp 1329, doc núm 780. Idem: pp 1329-1364, doc núms 781-821. Idem: pp 1365, doc núm 823. Idem: pp 1368-1378, doc núms 825-831. Idem: pp 1381-1387, doc núms 834-839. Idem: pp 1397, doc núm 847. Idem: pp 1417, doc núm 862. Idem: pp 1451, doc núm 888. Idem: pp 1456-1479, doc núms 892-913. Idem: pp 732, doc núm 358. Idem: pp 818, doc núm 431. Idem: pp 821, doc núm 433.

“Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 205-206, doc núm 44.

9 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 941-942, doc núm 516.

10 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 942-943, doc núm 517. Idem: pp 1092, doc núm 573.

11 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1086-1089, doc núm 605. Idem: pp 1103-1105, doc núm 606.

12 La Fig. 1 només mostra els juraments de fidelitat que estan datats amb un any concret. Els documents datats amb un interval *imprecís* de temps no han estat inclosos. Les línies verticals indiquen el canvi de regnat. En la part superior de la figura s'indica el comte que va regnar. Alfons I s'indica segons la numeració comtal barcelonina, en comptes de la reial aragonesa.

correspon a la dècada següent del final de la guerra comtal de Barcelona. Després de ser derrotats, els enemics de Ramon Berenguer I es van sotmetre a l'autoritat del comte de Barcelona.

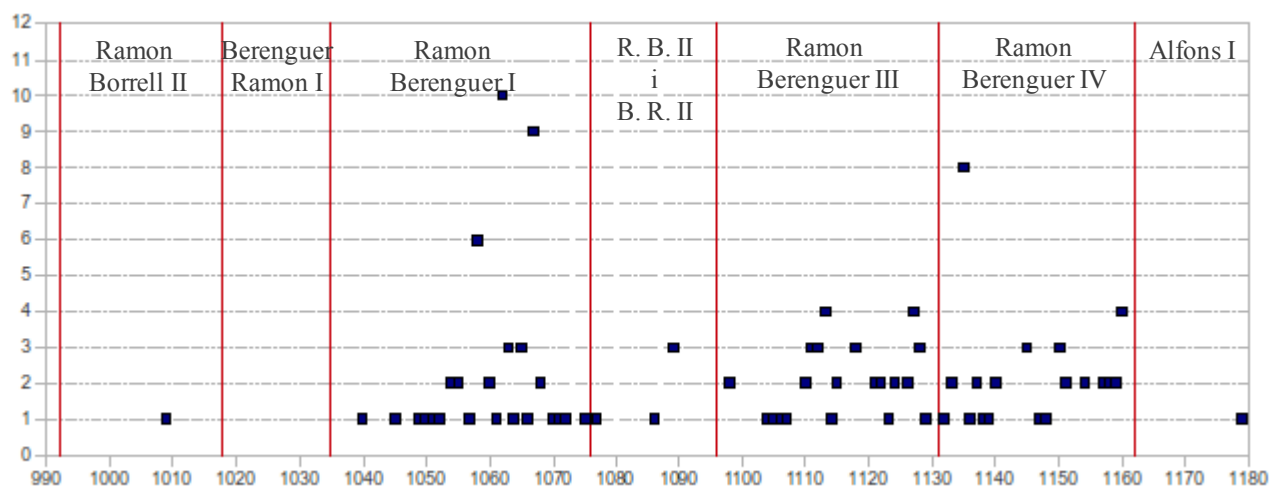

Fig. 1: juraments de fidelitat i homenatge als comtes de Barcelona (entre el 990 i 1180).

Ramon Berenguer I no només va ampliar el seu poder sotmetent a vassallatge a la noblesa. També ho va fer comprant drets sobre senyorijs i propietats diverses. En la Fig. 2¹³ es mostren les compres i les vendes dels comtes de Barcelona entre els anys 990 i 1180. La Fig. 2 mostra com la majoria de compres de drets, que va fer Ramon Berenguer I, les va realitzar entre els anys 1060 i 1075. Després de guanyar la guerra comtal de Barcelona. Durant aquesta època, va poder utilitzar les pàries musulmanes per comprar drets, en comptes de gastar-ho en despeses militars.

El comte de Barcelona no va ser l'únic que va anar acumulant poder. Durant aquest període, els altres comtes catalans també van teixir la seva xarxa de fidelitats. Per exemple, Ponç I d'Empúries (990–[1040–1078]) va jurar fidelitat al comte Guilsabert Gausfred II del Rosselló¹⁴ (1000?–[1013–1074]). Aquest és el cas més destacable, però altres nobles també van jurar al comte del Rosselló¹⁵.

El comte Bernat II de Besalú (?–[1052–1097]) va rebre homenatge dels seus homes¹⁶, com

13 La Fig. 2 només mostra les compres datades amb exactitud. Les compres amb data imprecisa no s'han inclòs. Les compres estan indicades en color fosc. Les vendes es mostren en color clar.

14 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1482-1483, doc núm 916.

15 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1425-1426, doc núm 869.

16 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1511-1516, doc núm 949. Aquest exemple és d'un jurament de fidelitat d'entre els anys 1100 i 1111.

"Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV": pp 407-408, doc núm 184. Idem: pp 214, doc núm 448-449. Aquests juraments es van fer en el 1087 i en el 1089, quan encara hi havia les conseqüències de la crisi de govern, deguda a l'assassinat de Ramon Berenguer II.

el vescomte Pere Udalgar II de Fenollet¹⁷ (?–[1070?–1079?]). El comte Ramon IV també va aconseguir fidelitat de la noblesa¹⁸. De la mateixa manera, el comte de la Cerdanya va intentar ampliar el seu poder¹⁹. Fins i tot, en Guillem Ramon I de la Cerdanya (?–[1068–1095]) va aconseguir un jurament de fidelitat del comte Ermengol IV²⁰ d'Urgell (?–[1066–1092]).

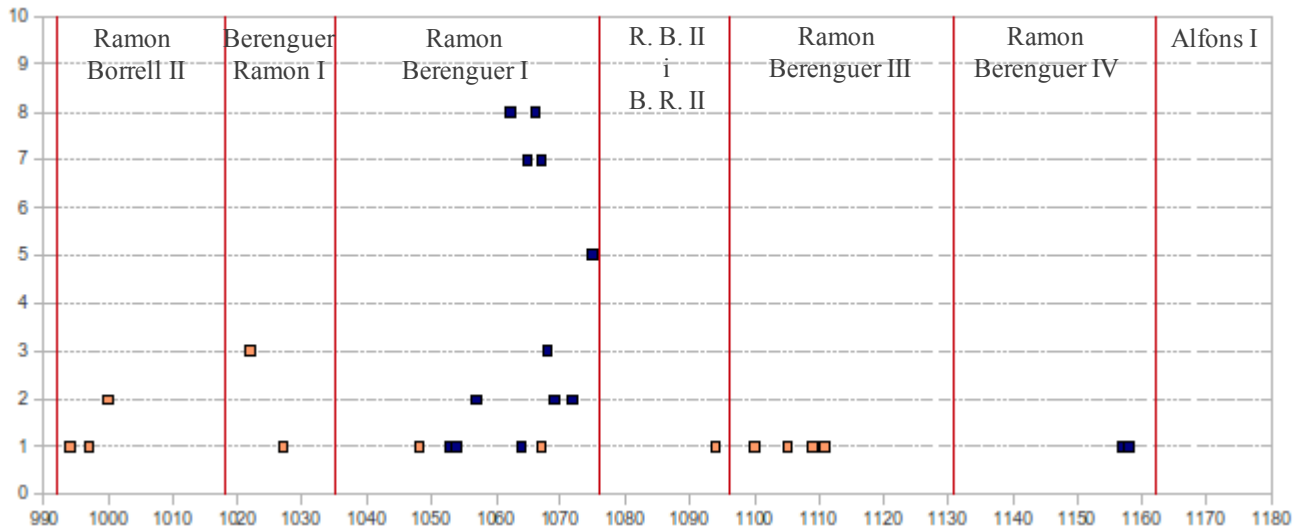

Fig. 2: compres i vendes de drets i territoris pels comtes de Barcelona (entre el 990 i 1180).

Un altre exemple va ser el vescomte Ramon Folc I. Sota la seva ombra es van aixoplugar diversos vassalls²¹. Els Cabrera tampoc van perdre el temps. El vescomte Ponç Guerau I també va rebre juraments de fidelitat²². De mica en mica, els vescomtes de Cardona i de Cabrera acabarien sent tant poderosos com qualsevol dels comtes catalans. Altres nobles van seguir el seu exemple, però sense arribar a l'èxit que van tenir ells dos²³.

17 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1481-1482, doc núm 915.

18 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1191-1192, doc núm 672.

19 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 206, doc núm 45.

20 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 211-212, doc núm 51.

21 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1432-1433, doc núm 875.

22 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1443-1444, doc núm 882.

23 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 625-628, doc núm 276. Idem: pp 728 a 730, doc núms 353 a 356. Idem: pp 809-811, doc núm 426. Idem: pp 825-828, doc núm 436.

“Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 202-203, doc núm 41. Idem: pp 203-204, doc núm 42.

Ramon Berenguer II i Berenguer Ramon II

En morir Ramon Berenguer I, en el 1076, va deixar els seus dominis en mans dels seus dos fills²⁴: Ramon Berenguer II (1053–[1076–1082]) i Berenguer Ramon II (1053–[1076–1097]). Tots dos els havien de cogovernar. En aquell moment, el prestigi i el poder del comte de Barcelona era indiscutible. En els últims 20 anys del seu regnat, Ramon Berenguer I havia aconseguit que els altres comtes catalans reconeguessin la seva preeminència. Una hegemonia que es va perdre amb l'assassinat de Ramon Berenguer II, en el 1082.

L'assassinat va provocar una crisi de poder. Berenguer Ramon II va ser acusat del crim, i alguns nobles van rebutjar la seva autoritat. El cas més destacat és la pèrdua dels vescomtats de Carcassona i Rasès. Una altra conseqüència de l'assassinat va ser la guerra entre els partidaris de Ramon Berenguer III (1082–[1097–1131]), fill del comte difunt, i de Berenguer Ramon II. L'assassinat va ser el detonant, però va respondre a un enfrontament preexistent.

Des de temps immemorials, els comtes de Barcelona havien seguit el costum de repartir els seus dominis entre els seus fills. De manera que cada vegada que un comte de Barcelona moria, el seu llegat quedava, novament, dividit. Ramon Berenguer I va haver de patir els seus efectes quan el seu pare, Berenguer Ramon I, va morir. Ell es va quedar amb el comtat de Barcelona. El seu germà Guillem va rebre el comtat d'Osona, i el seu germà Sanç va rebre diversos dominis disseminats. No sense esforços, va aconseguir que els seus germans li cedissin les seves respectives herències. Segurament, allixonat per l'experiència, no va voler dividir els seus dominis en morir. Per això va atorgar-los als seus dos fills, perquè els governessin conjuntament. Aquesta decisió no va ser afortunada. En un principi, van col·laborar en el govern²⁵, però amb el temps les desavinences van aparèixer entre dos germans. Tots dos es van disputar el poder.

En el 17 de maig de 1079, les relacions ja eren tenses entre els dos germans. Ramon Berenguer II va proposar repartir la herència²⁶, per intentar resoldre el conflicte. Malauradament, les posicions eren irreconciliables. Els documents permeten suposar que hi havia una certa tensió entre els germans, però no hi devia haver cap enfrontament violent important entre ells. Les desavinences es van arranjar amb un compromís entre les dues parts, i un intercanvi d'ostatges, el 10 de desembre de 1080²⁷. Tanmateix, la noblesa catalana es va anar posicionant amb un o l'altre germà. Es devia

24 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 228-232, doc núm 63.

25 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 331-334, doc núm 126.

26 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 286-289, doc núm 97. Idem: pp 289-292, doc núm 98. Idem: pp 292-296, doc núm 99. Idem: pp 196-197, doc núm 100.

27 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 314-316, doc núm 113.

preveure un futur enfrontament entre els dos germans. L'assassinat de Ramon Berenguer II, en el 1082, va fer esclatar les hostilitats entre els dos bàndols.

La crisi provocada per l'assassinat va ser greu. La fractura entre les dues faccions no es va arreglar fins el 1086. El 7 de juny de 1086, es va arribar a un compromís. Berenguer Ramon II va ser designat tutor del futur Ramon Berenguer III, i governaria els territoris comtals fins a la seva majoria d'edat, durant els següents 11 anys. Aleshores, Ramon Berenguer II li hauria d'entregar l'herència que li corresponia al nou comte²⁸. Aquest pacte va fer que la situació política tornés a la normalitat, i que els dos bàndols es reconciliessin. Per exemple, el 21 de desembre de 1086, el vescomte Guerau Ponç I, un dels defensors de l'infant Ramon Berenguer, va jurar fidelitat a Berenguer Ramon II²⁹.

Tot i el pacte, alguns nobles no hi van estar d'acord. Un d'ells va ser en Bernat Guillem I de Queralt. Només va acceptar el pacte quan va rebre garanties de que Berenguer Ramon II compliria l'acord de 1086. El 6 de juny de 1089, Berenguer Ramon II i Bernat Guillem I van arribar a un acord. Bernat Guillem I administraria la part corresponent del patrimoni de Ramon Berenguer II³⁰; i es va crear una aliança entre els partidaris de Ramon Berenguer II per, en el cas que Berenguer Ramon II no complís els compromisos adquirits, fer-li la guerra³¹. La crisi institucional deguda l'assassinat de Ramon Berenguer II no va acabar fins que el seu fill, Ramon Berenguer III, va assolir la majoria d'edat, i va començar a governar.

Una d'aquestes crisis va ser una guerra que va enfrontar el comte Guillem Ramon I contra Berenguer Ramon II, pels volts del 1091. segurament, aprofitant la dèbil posició del comte de Barcelona, Guillem Ramon I va intentar aconseguir les velles aspiracions del seu comtat: ampliar la frontera de la Cerdanya amb l'Islam. Aquesta vegada, va aconseguir un gran suport nobiliari³². Entre els que cal destacar el bisbe Folc d'Urgell (?-[1092-1095]-?) i regent del vescomtat de Cardona³³, i Ermengol IV³⁴. Els documents consultats no donen cap pista de com va acabar l'enfrontament, però es provable que la lluita no fos gaire llarga. No s'ha trobat constància que fos un enfrontament greu.

28 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 395-396, doc núm 174. Idem: pp 396-397, doc núm 175.

29 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 399-400, doc núm 178. Idem: pp 596-597, doc núm 309. Idem: pp 587, doc núm 301. Idem: pp 451-452, doc núm 216.

30 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 442-444, doc núm 209.

31 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 445, doc núm 211.

32 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 557 a 565, doc núm 283 a 287.

33 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 466-468, doc núm 229.

34 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 505, doc núm 244.

Ramon Berenguer III

Amb Ramon Berenguer III el poder dels comtes de Barcelona es va acabar per consolidar. No només a Catalunya, si no també a Occitània. La resta de comtes i nobles catalans no discutien la seva preeminència³⁵, ni la seva autoritat, dintre de la societat feudal que s'havia configurat en les generacions anteriors. Va mantenir alguns enfrontaments amb alguns nobles, però no van significar cap perill pel seu poder. Per exemple, com el cas del vescomte Guerau II de Cabrera³⁶, i vescomte de Girona, entre altres³⁷ (1066?–[1105–1132]). Els poders externs també veien al comte de Barcelona com a dirigent dels catalans. El “*liber maiorichinus*” ja fa esment d'aquest fet³⁸.

Ramon Berenguer III va continuar els passos dels seus antecessors, i va anar incorporant territoris als seus dominis. El cas més significatiu és la integració dels comtats de Besalú i la Cerdanya al patrimoni del comte de Barcelona³⁹.

L'1 d'octubre de 1107, Ramon Berenguer III i el comte Bernat III de Besalú (1065?–[1085?–1111]) van acordar un tractat matrimonial⁴⁰. El comte de Barcelona va entregar la seva filla, Maria Roderic, a Bernat II. El tractat establia que, si Bernat III no tenia cap fill, el comtat de Besalú passaria a Ramon Berenguer III. En la firma del tractat, Bernat III tenia uns 50 anys i no tenia hereus; Maria Roderic tenia uns 8 anys. Quan Bernat II va morir en el 1111, el comtat de Besalú i les altres possessions del comte (Vallespir, Fenollet, Castellnou i Perapertusès) van passar a Ramon Berenguer III.

Tot i això, la possessió de Besalú, Vallespir, Fenollet, Castellnou i Perapertusès no va ser directa. Eren territoris associats al comtat de la Cerdanya. De manera que Ramon Berenguer III i el

35 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 1520 a 1524, doc núms 954 a 957. Idem: pp 1526, doc núm 959.

“*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 580-581, doc núm 296. Idem: pp 657-689, doc núm 360. Idem: pp 662-663, doc núm 363. Idem: pp 664-665, doc núm 364. Idem: pp 677-678, doc núm 372. Idem: pp 696-698, doc núm 382. Idem: pp 1007 a 1017, doc núms 601 a 606.

REILLY, Bernard F., “*The Kingdom of León-Castilla under Queen Urraca*”, Princeton University Press, The Library of Iberian Resources Online, Princeton, 1999. Ramon Berenguer III va col·laborar amb el comte Pedro Ansúrez per administrar les possessions d'Ermengol VI, mentre aquest va ser menor d'edat. El comte Pedro Ansúrez va ser un noble *castella*, la filla del qual s'havia casat amb Ermengol V. En morir Ermengol V, el comte es va traslladar al comtat d'Urgell per assegurar els drets del seu net.

36 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 785-786, doc núm 450.

37 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 779-781, doc núm 445. Idem: pp 1039-1041, doc núm 623.

38 MULET i MAS, Mireia, “*Liber Maiolichinus de Gestis Pisanorum Illustribus*”, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma de Mallorca, 1991.

39 SALRACH, Josep M., VILAR, Pierre, (dirs.), “*Història de Catalunya. Volum II. El procés de feudalització. Segles III-XII*”, Edicions 62, Barcelona, 1987.

40 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 673-675, doc núm 370. Idem: pp 675-676, doc núm 371. Idem: pp 677-678, doc núm 372. Idem: pp 678-679, doc núm 373.

comte Bernat Guillem I de la Cerdanya (?–[1109–1117]) van haver de negociar-ne la possessió. Finalment, el 8 de juny de 1111, Bernat Guillem I va cedir els seus drets sobre els territoris en disputa⁴¹. Per segellar l'acord, els dos comtes es van fer jurament de fidelitat recíproc⁴².

El comtat de la Cerdanya va seguir els passos del comtat de Besalú sobre l'any 1118. Bernat Guillem I era cosí de Ramon Berenguer III. En morir sense descendència, el comtat de la Cerdanya i les altres possessions del comte (Berguedà, Conflent, Capcir i Donasà) van passar a Ramon Berenguer III.

El comte de Barcelona, però, no va ser l'únic que va ampliar i assegurar el seu poder. Els comtes de la Cerdanya, primer Guillem II Jordà ⁴³ (1079?–[1095–1109]) i després Bernat Guillem I⁴⁴, van assegurar-se la fidelitat dels seus vassalls. També el comte Roger II de Foix (?–[1072–1124]) va ampliar el seu poder a Catalunya⁴⁵. Així com el comte Gausfred III del Rosselló (1103?–[1113–1164]), que va aconseguir que el comte Ponç Hug II d'Empúries (1070?–[1116?–1154?]) reconegués la seva superioritat, per mitjà d'homenatge⁴⁶. L'acte es va realitzar el dia 29 de maig de 1121, i no va deixar indiferent al comte de Barcelona. El 13 d'octubre de 1122, va aconseguir que Ponç Hug II també li jurés fidelitat a ell⁴⁷. Va ser una precaució innecessària. Gausfred III i Ponç Hug II van entrar en guerra poc després. Ramon Berenguer III s'hi va afegir, al costat del comte del Rosselló.

La pau entre Ramon Berenguer III i Ponç Hug II es va signar en el 1127, mentre que Gausfred III i Ponç Hug II només van pactar una treva⁴⁸. Com a garantia dels acords, Ponç Hug II va entregar uns ostatges, i va jurar fidelitat al comte de Barcelona⁴⁹.

En aquesta època les guerres feudals no eren un fet aïllat. El fill del comte de Pallars Sobirà (el futur Artau III) va guerrear contra un noble entre els anys 1081 i 1115⁵⁰. Un altre exemple és el cas d'un enfrontament entre diversos nobles en el any 1120. La guerra va acabar en el 28 d'agost de 1120, quan van acordar un tractat de pau entre tots ells⁵¹.

41 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 738-739, doc núm 410.

42 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 739, doc núm 411. Idem: pp 740, doc núm 412.

43 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 710 a 718, doc núm 392 a 396.

44 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 839 a 844, doc núm 492 a 495.

45 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 936-937, doc núm 561.

46 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 895, doc núm 534.

47 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 902-903, doc núm 539.

48 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 978-982, doc núm 959.

49 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 985, doc núm 597. Idem: pp 977, doc núm 594. Idem: pp 1004-1005, doc núm 599. Idem: pp 1046-10484, doc núm 628.

50 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 813, doc núm 473.

51 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 879-881, doc núm 523.

Ramon Berenguer IV

El comte Ramon Berenguer IV (1113?–[1131–1162]) va seguir els passos del seu predecessor en el govern. Va ampliar i consolidar el seu poder a Catalunya i a Occitània. El seu casament amb Peronella d'Aragó li va aportar un gran prestigi. Atorgaria als seus descendents la condició de reis. Mentre que a Occitània, la guerra amb el comte de Tolosa continuava. A Catalunya, la situació va ser de relativa estabilitat.

Malgrat això, igual que els seus antecessors, va haver de fer front a violències socials⁵², i a guerrear contra algun noble. Per exemple, contra Ponç Hug II, que va faltar al seu jurament de fidelitat a Ramon Berenguer IV. La situació es va pacificar el dia 5 de març de 1138⁵³, i Ponç Hug II va jurar fidelitat al comte de Barcelona.

Un altre cas interessant es va produir entre els anys 1137 i 1139. Per aquelles dates hi van haver uns nobles que van realitzar atacs des del castell de la Guàrdia de Montserrat. Per aquestes dates, el castell el tenia el vescomte Reverter de Barcelona (1090–[1126–1142]). Arran els atacs, Ramon Berenguer IV va desposseir al vescomte de totes les seves dignitats. Aquesta acció tant contundent per part del comte, va ser contestada pel vescomte mitjançant un seguit de cartes. En la primera, el vescomte assegurava no haver participat en cap acció contra Ramon Berenguer IV, i es definia com a un cavaller fidel⁵⁴. En la segona, va informar al comte que li enviaria a Robert. Aquest emissari li explicaria les coses que no podia comentar per carta⁵⁵. Sembla ser que Robert era un home de confiança de tots dos. Era un home de Ramon Berenguer IV, i també era fidel a Reverter. En la tercera carta, el vescomte va demanar que se li restituïssin les honors. Va prometre fidelitat i defensar al comte contra tothom⁵⁶. El cas va acabar amb la restitució del vescomte. Ramon Berenguer IV va retornat a Reverter tot el que tenia en nom seu⁵⁷. En contrapartida, el vescomte va jurar fidelitat al comte, defensar-lo contra tots els homes, anar amb ell a les hosts i cavalcades, entre altres deures vassallàtics.

Evidentment, no totes les violències anaven dirigides contra el comte de Barcelona. Entre el

52 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1764-1765, doc núm 1099. En aquesta carta, Ramon Berenguer IV es va queixar al bisbe Guillem de Barcelona, pels atacs que havien rebut dominis seus per part de gent de Montagut.

53 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1205-1207, doc núm 731. Idem: pp 1209-1211, doc núm 733.

54 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1250-1252, doc núm 578.

55 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1252-1253, doc núm 759.

56 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1253-1254, doc núm 760.

57 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1254-1256, doc núm 761.

1133 i 1137, Ramon Bernat, clergue, Pere Ricard, cavaller, i Arnau Pere es van enfrontar per una herència⁵⁸. El cas devia ser greu, ja que hi van haver treves que no es van respectar. El cas va arribar a un judici presidit per l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe d'Osona. Els dos jutges van demanar proves i testimonis per dictar sentència. Cal tenir en comte que la justícia que es va aplicar era feudal. Una justícia que emanava dels Usatges de Barcelona.

Tot i aquestes tensions puntuals, Ramon Berenguer IV no va haver de lluitar contra cap perill intern important. No va tenir gaires dificultats per què els nobles catalans li juressin fidelitat, i acceptessin la seva sobirania⁵⁹. Això li va permetre organitzar i assolir velles aspiracions dels comtes de Barcelona: la conquesta de Tortosa i Lleida.

Les dues últimes grans ciutats musulmanes que quedaven a Catalunya havien resistit tots els atacs frontals des de feia segles. Atacar-les va requerir d'una gran preparació prèvia: tant militar com diplomàtica. Va ser una empresa en la que van participar: la noblesa catalana i aragonesa, les ordres militars, l'Església, ajuda croada del sud de França i d'Itàlia, i mercenaris⁶⁰. Així, ja en el 3 d'agost de 1146 i en el 25 de maig de 1148, Ramon Berenguer IV ja repartia les conquestes entre els seus vassalls⁶¹. A més, en el 1146 la República de Gènova va negociar la seva participació en la presa de Tortosa⁶².

Les dues ciutats sarraïnes no van poder fer front a les tropes cristianes. Tortosa es va rendir al desembre de 1148, i Lleida l'octubre del 1149. Totes dues van negociar la rendició. Això va fer que les condicions que va imposar Ramon Berenguer IV fossin tolerables, i més benèvols que no pas si haguessin estat capturades per assalt⁶³. Gràcies a aquestes conquestes, al final del regnat de Ramon Berenguer IV, la frontera sud de Catalunya va prendre el seu traçat definitiu.

Contràriament al que es podria pensar, l'augment del poder dels comtes de Barcelona no va implicar un enfortiment de les institucions públiques. L'administració de la justícia no va arribar

58 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1204-1205, doc núm 730.

59 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1135-1139, doc núm 682 a 683. Idem: pp 1148-1150, doc núm 692. Idem: pp 1155-1157, doc núm 696. Idem: pp 1159-1161, doc núm 699. Idem: pp 1161, doc núm 700.

“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1526-1527, doc núm 960.

60 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1785, doc núm 1114. En aquest document, Ramon Berenguer IV acorda el pagament de les seves tropes ballesteres mercenàries.

61 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1379-1380, doc núm 852. Idem: pp 1398-1402, doc núm 866. Idem: pp 1402-1404, doc núm 867. En el primer cas, Guillem Ramon rebria la ciutat de Tortosa, el castell de *Peníscola*, les ciutats de Mallorca, Menorca i Eivissa, a canvi de la seva fidelitat. En el segon document, Ermengol VI rebria la ciutat de Lleida i altres possessions en feu.

62 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1381-1383, doc núm 854. Idem: pp 1383-1386, doc núm 855.

63 MUTGÉ i VIVES, Josefa, “*L'aljama sarraïna de Lleida a l'Edat Mitjana*”, CSIC, Institució Milà i Fontanals, Sant Adrià del Besòs, 1992.

VIRGILI, Antoni, “*Ad Detrimentum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*”, Universitat Autònoma de Barcelona (Servei de Publicacions) i Universitat de València, València, 2001.

mai a assolir l'autoritat d'abans del segle X. Els comtes de Barcelona no van tenir suficient autoritat. A més, ells també van assimilar el feudalisme. Un sistema que es basava en la violència per aconseguir els objectius, no podia permetre la restauració de la justícia.

En cap moment es va intentar eliminar l'agressivitat de la societat. Només hi van haver intents per a reconduir-la, i evitar un descontrol excessiu. Les guerres privades, cavalcades i altres formes de violència van ser pràctiques freqüents, entre els segles XI i XIII. Ni tan sols les fidelitats vassallàtiques solucionaven el problema de la gran varietat de tipus violència existent en la societat.

Capítol 2

Les Guerres Comtals: el camí cap el feudalisme

Com s'ha vist en el capítol anterior, el feudalisme va canviar la societat. El procés va començar en el segle X, però en el segle XI es va implantar de manera irreversible. Tots els intents van fracassar. La comtessa Ermessenda va haver d'acabar acceptant la seva derrota. Els comtes de Barcelona van adoptar el nou sistema com a mètode de govern. Això va ser producte de l'evolució natural de la societat. Una societat que estava sotmesa a pressions externes, però també d'internes.

Una d'aquestes van ser les Guerres Comtals. Com ja s'ha avançat en el capítol anterior, les Guerres Comtals van ser unes guerres que van assolir els comtats catalans durant el segle XI. En gran mesura, van contribuir en l'afebliment del poder dels comtes, i l'ascens de la noblesa com a força política a tenir en comte.

Van haver tres guerres principals: la Guerra del Pallars, la Guerra de la Cerdanya i la Guerra de Barcelona. Totes elles van esclatar per motius diferents. Tanmateix, la noblesa les va saber aprofitar per ampliar el seu poder. Al final, molts nobles van arribar a tenir més poder que alguns

comtes.

Les causes i el desenvolupament de les guerres van ser complexes i difícils de sintetitzar. S'hi van entrelleçar diversos interessos. Els comtes van intentar utilitzar-les per afeblir als seus comtes adversaris. La noblesa les va emprar per ampliar el seu poder i els seus dominis. Es van crear aliances familiars que durarien segles. La llista és llarga. A continuació, es sintetitzen les tres principals guerres que hi van haver.

2.1. La Guerra del Pallars

Una de les guerres feudals més intenses que hi va haver, a partir del 1050, va ser la guerra del Pallars. Una conflagració que va enfrontar a dos cosins: Ramon IV del Pallars Jussà i Artau I del Pallars Sobirà (?–[1049–1081]). L'origen de l'enfrontament va ser la divisió duta 30 anys enrere pel seu avi, Sunyer I del Pallars.

En el 1011 va morir Sunyer I del Pallars (?–[996?–1011?]). En el seu testament, el comte va dividir el comtat en dos: el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà. El Pallars Sobirà s'estenia per que havia estat la zona septentrional del comtat del Pallars. Mentre que el Pallars Jussà es corresponia amb la part sud. De manera que el Pallars Sobirà va quedar aïllat al Pirineu. No tenia cap possibilitat d'ampliar les seves fronteres cap el sud, la seva zona d'expansió tradicional. A més, el Pallars Jussà es va quedar amb els territoris més rics del comtat del Pallars. Una divisió com aquesta va ser desafortunada. Els fills de Sunyer I, Guillem I del Pallars Sobirà (?–[1011?–1035]) i Ramon IV del Pallars Jussà (?–[1011?–1047]), van mantenir una relació tensa, però no van arribar a cap conflicte d'envergadura. Van ser els seus fills, Artau I i Ramon IV, els qui s'enfrontarien en una guerra. Una guerra en la que hi participaria els comtes d'Urgell (Ermengol III i IV), desitjosos d'estendre els seus dominis cap a la plana de Lleida¹.

La documentació consultada no permet datar l'inici de la guerra amb exactitud, però es pot afirmar que en el 1053 estava en plena efervescència. La doble pinça que van formar Artau I i Ermengol III d'Urgell (1032?–[1038–1066]) van erosionar el poder de Ramon IV amb gran rapidesa. En un interval de temps de 5 anys va perdre un nombre important de places. Per la força, o

¹ FELIU, Gaspar, SALRACH, Josep M., (dirs), ARNALL, M. Josepa, BAIGES, Ignasi J., (coords), BENITO, Pere, CONDE, Rafael, FARÍAS, Víctor, TO, Lluís, “*Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L. , Barcelona, 1999: pp 643-644, doc núm 287. En el 1040, el comte Ermengol III d'Urgell ja va enfrontar-se amb el comte Ramon III del Pallars Jussà per Llimiana, una localitat 10 km al sud de Tremp.

per voluntat pròpia, vassalls que li havien jurat fidelitat es van passar al bàndol enemic². En aquesta conjuntura, algun dels seus vassalls en van treure profit per la seva nissaga, com Arnau Mir de Tost.

Com ja s'ha comentat, el cas d'Arnau Mir de Tost és un exemple interessant. Va ser un noble que va saber navegar entre dues aigües. Era vassall de Ramon IV i Ermengol III. Sense sortir de la fidelitat del comte d'Urgell va ampliar, i consolidar, els seus dominis en el comtat del Pallars Jussà. Entre el 1053 i 1064 va aconseguir els drets sobre diversos castells³. Fins i tot, en el 1053⁴ i en el 1056⁵, Ramon IV va haver de renunciar als seus drets sobre els castells que Arnau Mir de Tost havia rebut d'ell. D'aquesta manera es va convertir en un dels senyors més poderosos de la regió⁶. La seva influència encara va augmentar quan la seva filla Valença es va casar amb Ramon IV. En el 1055 es va acordar el tractat matrimonial⁷, i els nuvis es van casar el 1056⁸.

Un matrimoni d'aquestes característiques no podia passar desapercebuda per a Artau I. El matrimoni no devia ser cap tractat d'aliança contra Artau I i Ermengol III, els enemics de Ramon IV, ja que Arnau Mir de Tost era un fidel vassall del comte d'Urgell. Tanmateix, això feia que Arnau Mir de Tost adoptés una actitud no bel·ligerant vers Ramon IV. Així, un dels vassalls més poderosos del comte d'Urgell es retirava de la guerra. Podria ser, com a conseqüència d'aquesta aliança matrimonial, que Artau I va negociar un tractat matrimonial amb Llúcia, germana d'Almodis i cunyada del comte Ramon Berenguer I de Barcelona⁹. El casament es va celebrar en el 1058, aproximadament.

Com es pot veure, la guerra no només es va desenvolupar en el camp de batalla. La diplomàcia va ser una peça fonamental. Només així es pot explicar com pot ser que Artau I jurés fidelitat i homenatge a Ramon IV, el 7 d'abril de 1064; en un pacte en el que els dos comtes van acordar perdonar-se els greuges que tenien¹⁰. En un acord posterior, del dia 30 de maig de 1067, Artau I va reconèixer a Ramon IV els feus que tenia en el Pallars Jussà, en nom seu¹¹. A més, els

2 *BONNASSIE*, Pierre, "Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)", 2 volums, Edicions 62, Barcelona, 1981.

3 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 807-808, doc núm 424. Idem: pp 847-849, doc núm 449. Idem: pp 853-854, doc núm 453. Idem: 854-855, doc núm 454. Idem: pp 879-880, doc núm 473. Idem: pp 1130-1131, doc núm 624.

4 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 807-808, doc núm 424.

5 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 879-880, doc núm 473.

6 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1510-1511, doc núm 948. A la seva mort, Ponç Guerau I de Cabrera, vescomte de Girona i casat amb una de les seves filles, va heretar el seu patrimoni.

7 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 857-859, doc núm 457. Idem: pp 859-860, doc núm 458. Idem: pp 860-862, doc núm 459.

8 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 882-884, doc núm 476. Idem: pp 884-886, doc núm 477. En els dos documents s'especifica que la donació esponsalícia es va realitzar segons la llei goda (tercer llibre, títol primer).

9 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 929-930, doc núm 507.

"Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV": pp 191-193, doc núm 30.

10 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1122-1123, doc núm 618.

11 "Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I": pp 1230-1232, doc núm 700.

seus vassalls van tornar a la seva fidelitat¹². El desenllaç dels esdeveniments és sorprenent. Artau I havia dut la iniciativa militar durant la majoria del temps. És fa difícil explicar com Ramon IV va poder capgirar la seva delicada situació, si no és a través de la diplomàcia. Malauradament, no s'ha trobat cap pista que indiqui com ho va aconseguir¹³.

Malgrat l'acord de pau, els enfrontaments no van trigar a aparèixer. Aquesta vegada, sembla ser que la iniciativa diplomàtica i militar inicial va ser de Ramon IV. El dia 4 de març de 1069, Ramon IV va aconseguir que el vescomte Geribert s'aliés amb ell, i jurés no fer la pau, ni cap altre acord, amb Artau I, sense el seu consentiment¹⁴. Sembla que en aquesta ocasió, Ramon IV estava en millor posició per fer front als seu cosí Artau I.

Malauradament, seguir els esdeveniments d'aquest rebrot de la violència és difícil. Molts dels documents consultats, entre els anys 1060 i 1090, no estan datats. La seva redacció s'ha de suposar, i el marge de datació és massa gran. Tot i això, es pot veure la violència, i els intents de pacificació, que hi va haver. Es van intentar acords de tot tipus: treves¹⁵, paus¹⁶, arbitratges¹⁷, entre

12 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1495 a 1502, doc núms 927 a 937. Idem: pp 1505 a 1507, doc núm 941 a 943. Els autors daten aquests documents entre els anys 1047 i 1098. Tanmateix, per l'interval temporal que suggereixen els autors, i el *decurs* dels esdeveniments, hi ha altes probabilitats que, una gran part, es corresponguin al voltant de l'any 1067.

13 Pierre Bonnassie afirma en “*Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2/Economia i societat feudal*” que Ramon IV va aconseguir decantar la victòria al seu favor llançant els musulmans contra els seus enemics. Encara que no és descartable que Ramon IV emprés mercenaris musulmans, és poc probable que el comte aconseguís que els sarraïns llancessin un atac a gran *escala* contra els dominis dels comtes d'Urgell i del Pallars Sobirà. En aquella època (entre el 1040 i 1070) els musulmans no disposaven dels recursos necessaris per realitzar una empresa militar d'aquesta magnitud. Estaven sotmesos pagar les paries per evitar atacs cristians. Un altre factor que s'hauria de tenir en compte és la mort d'Ermengol III, en el 1066. Fet que va privar a Artau I d'un valuós aliat. El nou comte d'Urgell trigaria un temps en ser un aliat eficaç. Primer hauria d'afermar el seu control sobre el comtat.

14 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1288, doc núm 745.

15 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1485-1487, doc núm 918. Greuges presentats per Ramon IV del Pallars Jussà contra Artau I del Pallars Sobirà, degut al trencament d'un treva de Déu. Document datat entre el 1047 i 1081.

“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1493-1494, doc núm 925. Greuges presentats per Ramon IV a Ermengol IV, per haver *trenca*t la treva de Déu.

16 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1483-1484, doc núm 917. El document indica que el rei Sanç d'Aragó va pressionar a Ramon IV i a Artau I, per què s'arribessin a un acord de pau. Document datat entre els anys 1064 i 1079.

“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1489-1490, doc núm 922. Aquest segon document és un acord *entre* Ramon IV i Artau I, en el que estableixen unes penyores degudes a un acord previ. En aquest cas, també hi va intervenir el rei d'Aragó. Encara que la data proposada pels autors és entre els anys 1049 i 1081, el context fa suposar que fa referència al tractat anterior. Per tant, la data correcta estaria compresa entre els anys 1064 i 1079.

17 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1487-1488, doc núm 920. En aquest acord, Ramon IV i Artau I van *pactar* que les seves queixes serien jutjades per barons (escollits per ells dos). En el cas que els jutges no arribessin a cap acord, Ramon IV i Artau I resoldrien les seves diferències per mitjà del sacrament i la batalla judicial. Document datat entre els anys 1049 i 1081.

“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1489, doc núm 921. Amb aquest acord, Artau I dona a Ramon IV uns feus. El document explicita que la cessió va ser deguda a una sentència arbitral. En aquest cas, no es pot afirmar que la sentència sigui deguda a l'arbitratge anterior. Segurament, hi van haver diversos plets i arbitratges entre els dos comtes.

altres pactes¹⁸. Pels documents, dóna la impressió que, aquesta vegada, les forces de tots dos bàndols estaven equilibrades. Això devia contribuir a que la guerra fos llarga i devastadora.

El temps, però, va ser aliat de Ramon IV. De mica en mica va anar guanyant posicions a Artau I. Així, va conquerir diversos castells, i els nobles van acceptar la seva senyoria¹⁹. Fins i tot, hi havia senyorijs que es posaven sota la seva protecció²⁰. En aquesta ocasió els seus vassalls no van fugir de la seva obediència, com ho havien fet en el passat. Tot i els progressos, la guerra es devia fer massa llarga. Ni la mort d'Artau I en el 1081 la va aturar. El seu fill, i successor, Artau II del Pallars Sobirà (?-[1081-1115?]) va continuar la lluita de manera decidida²¹. Segurament, per aquest motiu va decidir tornar a dur la guerra, també, en el terreny diplomàtic. La experiència de la guerra anterior li devia suggerir el seu primer objectiu. Era evident: el comte d'Urgell²².

L'inici de les negociacions entre Ramon IV i Ermengol IV d'Urgell (1056?-[1066-1092]) no es poden especificar. El que es pot afirmar es que es van començar a normalitzar, a partir del setembre de 1087. En dos acords, Ermengol IV va perdonar a Ramon IV a canvi d'una suma de diners²³, i va donar-li un castell a canvi que el reconegués com a senyor²⁴. Així, Ramon IV es va fer vassall del comte d'Urgell, i va establir relacions cordials amb ell. Amb diversos acords posteriors, concretament del gener de 1086, els dos comtes van estrènyer la seva relació feudal. Ermengol IV li va cedir diversos castells²⁵, i van resoldre el contenciós que tenien sobre Llimiana²⁶. En contrapartida, Ramon IV va confirmar ser vassall del comte d'Urgell, i defensar-lo contra tots els homes²⁷. D'aquesta manera, Ramon IV va deixar a Artau II sense el seu millor aliat.

Malgrat perdre l'ajuda del comte d'Urgell, Artau II va continuar la lluita. Dissortadament, no va la va poder mantenir gaire temps més. Així, en el 20 de juliol de 1093, Ramon IV i Artau II van arribar a un acord de pau. Ramon IV li va donar uns castells pels quals, Artau II, es va convertir en vassall de Ramon IV, li va jurar fidelitat, i li va prometre defensar-lo contra tots els homes excepte

18 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1487, doc núm 919. Idem: pp 1402-1405, doc núm 851.

19 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 258, doc núm 79.

20 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 368, doc núm 154.

21 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 520-521, doc núm 253. En aquest document, Ramon IV enumera una llista d'accions d'Artau II i els seus homes, contra les seves terres. La majoria d'accions que esmenta són cavalcades. Artau II ja no devia tenir prou força com per prendre castells.

22 Un pas evident era privar a Artau I del suport d'Ermengol IV d'Urgell. El Pallars Jussà era més ric que el Pallars Sobirà. Per tant, Artau I no devia poder mantenir una guerra llarga sense ajuda externa. Hi ha un detall interessant: Ramon IV i Artau I van signar la pau de 1067 un any després de la mort d'Ermengol III. Si es té en compte que les negociacions devien iniciar-se l'any anterior; no resultaria impossible que la mort del comte d'Urgell, en el 1066, motivés a Artau I a arribar a un acord. Encara que l'acord li fos desfavorable.

23 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 278-279, doc núm 92.

24 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 276-278, doc núm 91.

25 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 385-386, doc núm 166. Idem: pp 390-391, doc núm 169.

26 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 389-390, doc núm 168.

27 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 387-389, doc núm 167.

el comte d'Urgell²⁸.

La guerra, però, no va acabar. Hi va haver un altre rebrot d'hostilitats a partir del 1110, aproximadament. En aquesta ocasió, la guerra va ser més breu que l'anterior. Entre els anys 1112 i el 1124 es van iniciar les negociacions. Cal destacar que els documents mostren una clara preeminència de Bernat Ramon I del Pallars Jussà (?–[1112–1124]).

En un primer tractat, Bernat Ramon I i Artau II van acordar pledejar davant el rei d'Aragó, si Bernat Ramon I ho requeria. Per garantir el conveni, Artau II va haver d'entregar 100 ostatges²⁹. El sol fet que Artau II acceptés unes condicions tant dures, mostra la precarietat de la seva posició. En un altre acord, els dos comtes van convenir finalitzar l'enfrontament que tenien³⁰. Els llargs anys de guerra havien provocat una gran tensió entre la noblesa de la regió. Per solucionar les possibles transgressions de la pau, es van acordar diverses clàusules pels infractors. En aquest cas, les dues parts van posar penyores: homes³¹, castells i diners.

Tot i els acords signats amb Artau II, i les garanties dipositades, Bernat Ramon I va teixir una xarxa d'aliances. L'objectiu era evitar una nova guerra amb el comte de Pallars Sobirà, o tenir aliats per lluitar contra ell. Un d'aquests aliats va ser el comte d'Urgell. En un tractat contemporani als anteriors, Ermengol IV va prometre a Bernat Ramon I que si Artau II incomplia els acords pactats, podria comptar amb la seva ajuda³².

2.2. La Guerra de la Cerdanya

A partir del 1047 també hi va haver guerra en els territoris del comte de la Cerdanya. Una guerra que va enfrontar el comte Ramon Guifré I de la Cerdanya (?–[1035–1068]) contra els comtes Ramon Berenguer I de Barcelona, i Ermengol III d'Urgell. El comtat de la Cerdanya era un territori enclavat entre els territoris del comte de Barcelona i del comte d'Urgell. Des de veia anys, els comtats d'Osona i Urgell es van anar expandint, tot empentint la frontera cerdana amb les terres musulmanes. Volien convertir el comtat de la Cerdanya en un comtat interior, i eliminar un altre

28 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 521-524, doc núm 254.

29 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 943, doc núm 566.

30 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 938-941, doc núm 563.

31 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 941-942, doc núm 564. En aquest document apareix un *senyor feudal* anomenat Pelet. Era un dels ostatges que va entregar Artau II a Bernat Ramon I com a garantia de l'acord de pau. Al seu torn, Pelet va garantir entregar a Bernat Ramon I el castell de Mont-ros i la vila de Pelet, si Artau II o el seu germà no complien l'acord signat.

32 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 942, doc núm 565.

competidor en l'expansió cap al sud musulmà. Com era d'esperar, aquesta política no va agradar als comtes de la Cerdanya, i els va enfrontar amb els altres dos comtes. Tot i els enfrontaments esporàdics, no es va arribar a cap confrontació armada important fins el 1045.

El conflicte es va complicar per al comte de la Cerdanya per dos motius. El primer, estava enfrontat amb els comtes de Foix i de Tolosa. El segon, els seus vassalls van aprofitar la guerra contra els comtes de Barcelona i d'Urgell per ampliar, i afermar, el seu poder. El cas més significatiu va ser el cas del vescomte Bernat Sunifred II de la Cerdanya (?-[1035?-1067]). Bernat Sunifred II va aconseguir manllevar molt més poder al seu senyor, del que Arnau Mir de Tost va aconseguir de Ramon IV.

Com s'ha comentat, des d'abans del 1045, hi havia una gran rivalitat entre el comte de la Cerdanya i els comtes de Barcelona i d'Urgell, pel control de la frontera amb l'Islam. La pinça que feien els dos comtes aliats va ser contestada amb decisió pel comte de la Cerdanya. D'aquesta manera, va iniciar la recerca d'aliats. Un d'ells va ser el bisbe Ermengol d'Urgell. Abans de l'any 1035, el bisbe va jurar fidelitat al comte³³, que aleshores era en Guifré II de la Cerdanya (970?-[988-1035]-1050). La mort del bisbe, i la del comte, en el 1035 van limitar la utilitat de l'aliança en les guerres futures. Unes guerres que van començar entre els anys 1035 i 1040. Ramon Guifré I va aprofitar la inestabilitat política deguda a la mort de Berenguer Ramon I, i a la minoria de Ramon Berenguer I, per iniciar la guerra. Volia obrir-se camí cap a terres sarraïnes, a costa dels territoris del comte de Barcelona. Aquesta guerra també va ser llarga. Tots dos bàndols es van dedicar a atraure aliats.

En el 1046, el comte Ramon Berenguer I i el comte Ermengol III van acordar guerrear contra el comte Ramon Guifré I³⁴. Els dos comtes es van prometre no fer la pau, ni cap acord, per separat; i van dipositar ostatges³⁵ i penyores com a garantia. Aquesta aliança era un perill pel comte de la Cerdanya, però va saber aprofitar les desavinences entre Ramon Berenguer I i la seva àvia, la comtessa de Barcelona: Ermessenda de Carcassona. Per aconseguir el seu suport, el comte li va jurar fidelitat³⁶.

33 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 589-590, doc núm 246.

“*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 177-178, doc núm 17. Idem: pp 182, doc núm 21. En el segon document, el bisbe Ermengol d'Urgell jura fidelitat a Guifré II de la Cerdanya, contra tots els homes excepte contra el comte Ermengol III d'Urgell.

34 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 700-702, doc núm 334. Idem: pp 702-703, doc núm 335.

35 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 186-187, doc núm 26. Segons aquest document, el comte d'Urgell va entregar uns ostatges en el 1050. No pot ser que els ostatges referits siguin de l'acord de 1046. Segurament, hi va haver un altre acord entre el comte de Barcelona i el d'Urgell, posterior al 1046.

36 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 742-743, doc núm 376. El document està datat entre els anys 1035 i 1050. Una data més aproximada, tenint el compte els esdeveniments, podria situar-se al voltant de l'any 1045.

Un altre actor de la guerra va ser el comte Guillem II de Besalú (?–[1052–1066?]). En els inicis del conflicte era un aliat del comte de la Cerdanya. Més endavant, pressionat, o per interessos personals, es va alinear amb Ramon Berenguer I. D'aquesta manera, l'11 de setembre de 1054, Guillem II va jurar fidelitat i homenatge a Ramon Berenguer I³⁷. Va prometre defensar-lo contra tots els homes, i a no ajudar a cap enemic seu. Com a garantia del seu compromís va dipositar com a penyora un castell. Per segellar l'aliança, es va acordar un tractat matrimonial entre Guillem II i Llúcia, germana d'Almodis. El casament, però, no es va arribar a celebrar. Guillem II es va negar a casar-se amb Llúcia³⁸. El comte de Besalú es va tornar a arrenjerar amb el comte de la Cerdanya³⁹. Així, Guillem II es va mantenir aliat amb Ramon Guifré I fins el 1057, data en que va acordar la pau amb el comte de Barcelona. Guillem II va retre homenatge a Ramon Berenguer I, li va prometre no anar contra ell, i defensar-lo contra tothom. Com a garantia va entregar com a ostatge un altre castell, i dos homes⁴⁰. El comte del Rosselló no va trigar en seguir l'exemple del comte de Besalú. En el 1058, Guislabert Gausfred II va jurar fidelitat i homenatge a Ramon Berenguer I; i li va prometre no fer cap tipus d'acord amb el comte de la Cerdanya⁴¹. Després d'aquest tractat, la pau entre els comtes de Barcelona i el de la Cerdanya no va trigar en arribar.

En el 1058, Ramon Berenguer I i Ramon Guifré I van arribar a un acord. El comte de Barcelona va fer partícep al comte de la Cerdanya en la guerra contra l'Islam. Ramon Guifré I va jurar fidelitat i homenatge a Ramon Berenguer I, i va prometre ajudar-lo contra tots els seus enemics⁴². El comte de la Cerdanya va haver de sotmetre's al comte de Barcelona. Tenia una guerra molt més greu que solucionar: la revolta del vescomte Bernat Sunifred II.

Bernat Sunifred II era un dels senyors més poderosos del comtat de la Cerdanya. Des dels anys 1030 havia aconseguit controlar una part important del nord del comtat. La seva ambició el va dur a enfrontar-se amb el seu comte, abans del 1047. La pau entre els dos nobles va ser imposada per un tribunal de magnats. L'acord que es va dictar era una solució de compromís que no va arranjar el problema⁴³. La guerra entre el comte i el vescomte no va trigar en tornar a esclatar.

Una guerra que es va complicar per a Ramon Guifré I quan el comte de Berga s'hi va afegir

37 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 828 a 834, doc núm 437 a 439. Idem: pp 836 a 840, doc núm 441 a 443.

38 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 919-921, doc núm 499.

39 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 915, doc núm 496.

40 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 916-918, doc núm 497. Idem: pp 918-919, doc núm 498. Idem: pp 921-922, doc núm 500.

41 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1275-1276, doc núm 735.

42 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 973-974, doc núm 529. Idem: pp 974-976, doc núm 530.

43 BONNASSIE, Pierre, “Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2/ Economia i societat feudal”, (2n volum), Edicions 62, Barcelona, 1981.

en el bàndol dels revoltats. En el 1050, el comte Bernat I de Berga (?–[1035–1050]) i el bisbe Guillem Guifré d'Urgell (?–[1041–1075]) van acordar fer la guerra al comte de la Cerdanya, i a no fer ni pa ni treva per separat⁴⁴.

Com no podria ser d'altra manera, els interessos coincidents de Ramon Berenguer I i Bernat Sunifred II van facilitar que arribessin a l'enteniment. En una data compresa entre els anys 1052 i 1058, el vescomte va jurar fidelitat a Ramon Berenguer I, tot reconeixent-lo com a senyor. El tractat es va completar amb una aliança contra Ramon Guifré I. Cap dels dos faria cap acord amb ell⁴⁵. L'aliança que es va forjar en contra del comte de la Cerdanya era poderosa, però el comte no es va resignar. Posteriorment, altres nobles seguirien l'exemple del vescomte de la Cerdanya, i s'aliarien amb el comte de Barcelona; com, per exemple, el vescomte de Berga, Hug Dalmau I de Cervera⁴⁶ (?–[1018–1067]). El qual va jurar fidelitat a Ramon Berenguer I, i va prometre no fer la pau, ni cap acord, amb Ramon Guifré I. Tot i que la guerra se li girava en contra, durant uns anys va combatre als seus enemics, però va anar perdent posicions front de tants antagonistes.

Per al comte de la Cerdanya, la única via per sortir d'una situació tant greu va ser la diplomàtica. Primer, va acordar la pau amb el seu adversari més poderós. En l'any 1058, Ramon Guifré I va arribar a un acord amb Ramon Berenguer I. Així, el comte de la Cerdanya es va poder concentrar totalment amb el seu vescomte rebel. Reduir-lo no va ser una tasca fàcil. El vescomte estava sòlidament instal·lat en el territori, i envoltat d'aliats del comtat de la Cerdanya. La guerra va durar fins el 1068, i només es va arribar a una altra solució de compromís. Bernat Sunifred II va jurar fidelitat a Ramon Guifré I⁴⁷, però va retenir totes les possessions com a pròpies. El comte de la Cerdanya va perdre el control d'una part important del seu comtat.

2.3. La Guerra de Barcelona

El Pallars i la Cerdanya no van ser els únics territoris a on la violència, i la guerra, es va estendre. En els comtats sota la sobirania del comte de Barcelona també n'hi van haver entre els

44 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 185-186, doc núm 25.

45 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1283, doc núm 741. Els autors suposen la data de l'acord entre els anys 1052 i 1068. Tenint en compte que la pau entre Ramon Berenguer I i Ramon Guifré I es va signar el 1058, l'interval més aproximat és entre els anys 1052 i 1058.

46 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1282, doc núm 740.

47 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1283-1286, doc núm 742. Idem: pp 1286-1287, doc núm 743.

anys 1040 i 1060. Les causes van ser diverses, però n'hi va haver-ne dos de principals. El primer, la rivalitat entre Ramon Berenguer I i la seva àvia Ermessenda. El segon era l'ambició de l'ascendent noblesa⁴⁸, en competència amb el poder comtal pel control del territori.

El primer esclat de violència es va produir després que Ramon Berenguer I assolís el govern, en el 1039. Aleshores, la comtessa Ermessenda tenia un gran poder, i influència, en la cort comtal de Barcelona. Les desavinences van aparèixer amb força quan Ramon Berenguer I va voler alliberar-se de la tutela de la seva àvia. El jove comte de Barcelona va haver de cedir el comtat de Girona a Ermessenda per alliberar-se d'ella. Una donació que no el va complaure. Llavors, per recuperar el comtat de Girona, es va aliar amb una facció nobiliària liderada per Mir Geribert (?-[?-1060]).

Mir Geribert va ser un noble, estava emparentat amb Ramon Berenguer I. Era descendent dels comtes i dels vescomtes de Barcelona. Gaudia d'una gran influència a Barcelona. També era una dels senyors més poderosos de la zona compresa entre els rius Llobregat i Gaià, un territori fronterer amb l'Islam. Un territori que per la època ja estava, pràcticament, feudalitzat; igual que la resta de Catalunya. La mort de Berenguer Ramon I va acabar de concloure el procés, en els comtats barcelonins. Aprofitant la minoria d'edat de Ramon Berenguer I, els nobles van alliberar-se, finalment, del control comtal. Des de llavors, el territori es va articular per mitjà de les relacions feudo-vassallàtiques. Mir Geribert es va convertir en el referent de la nova societat.

El poder comtal, representat per Ermessenda, no es van quedar immòbil davant del procés de feudalització. Malgrat els seus esforços, no va poder invertir la tendència. A la mort del seu marit, el canvi era irreversible. Tots els seus intents per lluitar contra l'ascensió de la noblesa li van assegurar la seva enemistat. Entre els seus enemics més acèrrims hi havia Mir Geribert. Per aquests motius hi va haver enteniment entre Ramon Berenguer I i Mir Geribert.

Un altre factor que va aplanar el camí, d'una aliança entre ells dos, va ser la mentalitat feudal de Ramon Berenguer I. El comte de Barcelona va créixer durant el procés de feudalització. A diferència de la seva àvia, la seva mentalitat era afí als nobles. Ell també creia en el poder basat en la fidelitat i l'homenatge. Per tant, no és estrany que Mir Geribert jurés fidelitat al comte de Barcelona⁴⁹ i, a canvi, li fossin reconeguts els seus dominis.

Amb l'ajud de Mir Geribert, i la resta de nobles i cavallers, del comtat de Barcelona, Ramon Berenguer I va atacar a Ermessenda. Front aquesta coalició, la vella comtessa va optar per rendir-se,

48 BONNASSIE, Pierre, *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2/ Economia i societat feudal*, (2n volum), Edicions 62, Barcelona, 1981.

49 *"Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I"*: pp 667-668, doc núm 307.

donar-li el comtat de Girona, i jurar-li fidelitat en el 1042 (aproximadament)⁵⁰. Tanmateix, encara que Ermessenda va ser vençuda, no va ser derrotada. Alguns dels seus adeptes van jurar fidelitat a Ramon Berenguer I⁵¹, però va continuar tenint amics i aliats⁵².

Així, el comtat de Girona va passar, un altre cop, a mans del comte de Barcelona, i tornava a gaudir de la supremacia del poder a Catalunya. Per consolidar el seu poder, va negociar amb els seus germans la cessió de la seva herència. En el 9 de juny de 1050, va aconseguir que el seu germà Sanç Berenguer li entregués les seves possessions⁵³, i li jurés fidelitat⁵⁴. En contrapartida, Ramon Berenguer I li va entregar diversos feus⁵⁵. Més endavant, el 4 de desembre de 1054, el seu germà Guillem (1028?–[1035–1064]) li va cedir el comtat d'Osona⁵⁶.

L'ascensió del poder de Ramon Berenguer I no va agradar als nobles. Sobre tot, no els va agradar com havien estat utilitzats pel jove comte de Barcelona per reconstruir la base del seu poder. Aquest és un dels principals motius que els situarà en contra de Ramon Berenguer I. Des d'aleshores, la noblesa protagonitzaria diverses insubmissions contra el comte. A la pràctica, la part sud del comtat de Barcelona va quedar fora de control del comte, per sotmetre a Ramon Berenguer I només calia dominar Barcelona. Per això, sobre l'any 1043, el bisbe Guislabert i el vescomte Udalard Bernat II van atacar el palau comtal de Barcelona.

L'atac va ser molt agosarat. Els agressors van ser derrotats, i van ser jutjats en el 1044⁵⁷. Els dos van ser condemnats a reparar el mal comès, i a jurar fidelitat al comte⁵⁸. Ramon Berenguer I va mantenir el control de la ciutat de Barcelona, però en la resta del comtat la situació li era desfavorable.

Ramon Berenguer I va poder contenir a Mir Geribert, i als seus aliats, gràcies a la neutralitat d'Ermessenda, i els seus aliats. Fins i tot, va rebre ajuda seva. Des del 1042 hi va haver col·laboració entre Ermessenda i Ramon Berenguer I. L'acord matrimonial que va unir a Ramon Berenguer I amb Blanca, en el 1051, va ser promogut per la comtessa. La entesa entre els dos va acabar en el 1052.

50 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 683-685, doc núm 320. La data suggerida pels autors està entre els anys 1041 i 1044. Una data més precisa seria, aproximadament, pels volts dels anys 1041-1042.

51 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 721-722, doc núm 348.

52 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 743-744, doc núm 368. En aquest jurament de fidelitat a Ramon Berenguer I, la vescomtessa Guilla de Cardona va prometre lluitar contra tots els enemics del comte, excepte en contra de la comtessa Ermessenda.

53 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 736-737, doc núm 362.

54 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 733-734, doc núm 359. La data proposada està situada en un interval del 1041 i 1049. Tanmateix, una data més exacta seria el 9 de juny de 1050. Això es pot deduir pels documents 362 i 363.

55 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 737-738, doc núm 363.

56 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 834-836, doc núm 440.

57 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 685-687, doc núm 321.

58 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 692-693, doc núm 327.

Ramon Berenguer I va repudiar a Blanca, i es va casar amb Almodis de la Marca. Aquest fet va desencadenar enfrontaments entre ells dos entre els anys 1052 i 1057.

La guerra va ser llarga però no hi van haver grans enfrontaments directes. No va ser gaire activa des del punt de vista militar, però des del punt de vista diplomàtic va ser ferotge. D'una banda, Ermessenda va aprofitar la seva aliança tradicional amb l'Església. Va aconseguir que el papa Víctor II (1028?–[1055–1057]) refermés la excomunió que ja havia llançat contra Ramon Berenguer I. Una excomunió que va ser reiterada pels arquebisbes d'Arlé i Narbona. D'altra banda, Ermessenda va bastir una aliança poderosa. Es va aliar amb els comtes de la Cerdanya i de Besalú, tots dos en guerra amb el comte de Barcelona. Així com amb el comte de Carcassona-Foix, nebot d'Ermessenda.

Front una coalició tant poderosa, Ramon Berenguer I i Almodis van adoptar una posició defensiva. Van dur el camp de batalla al terreny diplomàtic. Amb el temps van atraure al seu costat els aliats d'Ermessenda. En el 1054, van atraure al seu bàndol el comte de Besalú, entre altres. Alguns d'ells es van negar a anar en contra de la seva antiga senyora, o dels seus aliats⁵⁹. Un detall que a Ramon Berenguer I no li va importar. El que li interessava era laminar la força de la seva àvia. L'estratègia va funcionar. El 4 de juny de 1057, Ermessenda i Ramon Berenguer I van acordar acabar amb el seu enfrontament. Ermessenda va renunciar a les seves possessions⁶⁰, i es va comprometre a intercedir sobre el papa per aixecar l'excomunió. Ella i els aliats que li quedaven van jurar fidelitat a Ramon Berenguer I⁶¹. Com a epíleg de l'enfrontament, Ramon Berenguer I va donar el comtat de Girona a Almodis⁶²; Ermessenda va haver de jurar fidelitat a la nova comtessa de Girona⁶³.

Paral·lelament a la guerra que Ramon Berenguer I va haver de fer contra la seva àvia, també va haver de combatre a la noblesa encapçalada per Mir Geribert. En el 1052, aprofitant la guerra entre net i filla, els nobles es van rebel·lar. Durant els següents 6 anys, combatién al comte de Barcelona sense pràcticament sense oposició. Mentre Ramon Berenguer I destinava la majoria dels seus recursos contra Ermessenda.

Mentre els rebels van gaudir de la superioritat militar, van sembrar la violència per totes les

59 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 845-847, doc núm 448.

60 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 908-912, doc núm 493.

61 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 978 a 988, doc núms 533 a 537.

62 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 887-890, doc núm 479. De fet, Ramon Berenguer I va donar el comtat de Girona, i els territoris que ostentava la comtessa Ermessenda, un any abans: el 12 de novembre de 1056.

63 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 793-795, doc núm 411. Els autors daten el document sobre l'any 1052. El jurament de fidelitat realitzat en el 1052 resulta difícil de creure. La hostilitat d'Ermessenda vers Almodis era manifesta, i estava preparant la lluita contra ella i el seu net.

terres meridionals dels comtats de Barcelona i Osona. van atacar i saquejar les possessions del comte de Barcelona i del seus aliats. Van reduir als pagesos a condició de servitud. El comte no disposava de suficient poder per protegir-los a ells ni els seus drets. Van construir fortificacions i castells per lluitar contra el comte. Van intentar aturar el lliurament de les pàries a Ramon Berenguer I.

La situació es va capgirar cap el 1056. Ermessenda estava sent acorralada, i Ramon Berenguer I ja va poder preocupar-se més pels seus dominis meridionals. En el 1058 va poder acabar amb la revolta nobiliària. El vescomte Udalard Bernat II li va jurar fidelitat el 26 de maig de 1058, i va prometre defensar-lo contra tots els homes. A canvi, Ramon Berenguer I li va tornar concedir el vescomtat de Barcelona⁶⁴. Pel caràcter del document, l'acord de pau entre el comte i el vescomte no va ser imposat, si no negociat. També així ho devia fer amb el bisbe Guislabert de Barcelona, que devia jurar fidelitat als comtes de Barcelona per la mateixa època⁶⁵. Ramon Berenguer I era un home pràctic i diplomàtic. Igual que en les guerres del Pallars i la Cerdanya, les guerres de Barcelona van acabar per la via diplomàtica.

Després de la rendició d'Udalard Bernat II, Mir Geribert no va tenir més remei que pactar amb Ramon Berenguer I. Havia perdut un dels seus principals suports en la revolta. Així, l'1 de juliol de 1058, després d'un judici en el que va enfrontar a Ramon Berenguer I i Mir Geribert⁶⁶; es va sentenciar a Mir Geribert a donar un castell al comte⁶⁷. Es va arribar a la pau per la via judicial. Mir Geribert va jurar fidelitat a Ramon Berenguer I, a canvi va rebre uns feus⁶⁸. En aquest cas, la sentència també devia ser negociada. Entre altres, en el tribunal hi havia el bisbe Guislabert de Barcelona, aliat i familiar de Mir Geribert, i Guillem III de Montpeller (?–[1042–1068]), aliat de Ramon Berenguer I. Com es pot veure amb el resultat del judici, Mir Geribert no va rebre cap càstig significatiu, i va poder mantenir els seus dominis. Això sí, ara seria vassall del comte de Barcelona.

Així, els comtes de Barcelona van aconseguir mantenir el predomini sobre els seus dominis. No només això. L'afebliment dels altres comtes els va situar en una millor posició respecte els altres. Encara que el seu poder era limitat, encara tenien marge de maniobra.

64 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 948-951, doc núm 521. Idem: pp 1204-1206, doc núm 683.

65 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1084-1085, doc núm 603.

66 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 952-964, doc núm 523.

67 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 964-966, doc núm 524.

68 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 966-968, doc núm 525. Idem: pp 968-969, doc núm 526.

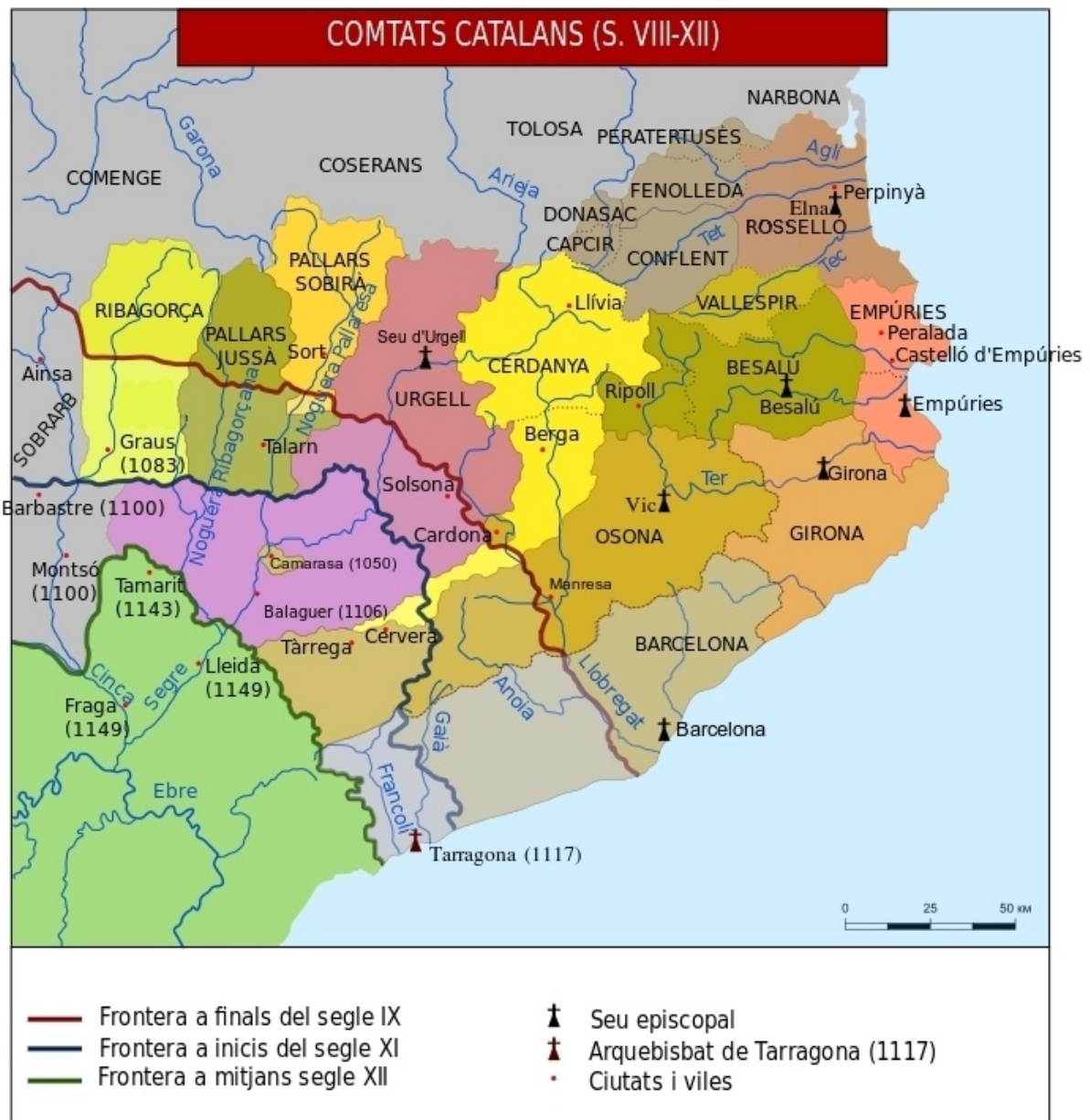

Fig. 3: expansió dels comtats catalans entre els segles VIII i XII.

Capítol 3

La violència: una conseqüència de les tensions socials

Durant l'època feudal, el tipus violència que s'exercia o es patia depenia de l'estament social, al que un individu pertanyia. Així, la noblesa, el clergat i el poble utilitzaven la violència de manera diferent, i amb propòsits diferents.

3.1. Tipus de violència

Les principals expressions de violència es poden trobar il·lustrades en els instruments legals, com les disposicions de Pau i Treva o els Usatges de Barcelona¹, o en els documents judicials, entre altres. Tota aquesta documentació permet deduir quins eren els delictes més greus i habituals.

¹ La institució de la Pau i Treva, els Usatges de Barcelona, les Franqueses de Mallorca i els furs d'Aragó i València es comenten en *capítols* posteriors.

Ofereixen una radiografia de la violència durant l'Edat Mitjana.

Una manera de classificar aquesta violència és en funció de qui l'exercia, i la finalitat amb que l'utilitzava. Així, es poden crear quatre categories principals.

La primera categoria ha estat anomenada: violència social. En aquest grup s'hi ha inclòs tota aquella violència que un estament exercia contra membres del seu propi estament. Era causa i conseqüència de tensions entre individus per qüestions mundanes. Eren els enfrontaments quotidians com: les desavinences, malentesos, reveges, litigis, etc. Era el tipus de violència que exercia el poble contra si mateix. En aquesta categoria també s'hi ha inclòs els actes delictius i criminals. En alguns casos, la violència exercida per la noblesa es podria incloure en aquest grup. Els casos en que dos o més nobles s'enfrontessin per una disputa ocasional i puntual. Una disputa que no desembocqués en una guerra nobiliària. En general, els efectes de la violència social es limitaven a un conjunt reduït de persones, i no representava cap perill per la societat en general. A banda, es clar, de les molèsties que ocasionava en una comunitat. La seva existència no tenia cap finalitat política concreta. Per tant, no representava cap perill pel regne ni per l'autoritat reial.

La segona categoria ha estat anomenada: violència feudal. En aquest grup estaria inclosa la violència exercida per les classe noble i eclesiàstica. Una violència exercida entre elles i contra el poble. Com s'ha comentat anteriorment, era una manera d'ampliar i consolidar el poder. Es pot considerar que aquest tipus de violència servia a uns fins polítics concrets. Per tant, no era una violència aplicada de manera anàrquica. Estava organitzada i dirigida. Les guerres feudals serien l'exemple més significatiu. La violència s'expressava en forma de pillatge, cavalcades, assassinats, etc. Els seus efectes sobre la societat eren destructius. Era un greu problema social, però no solia posar en perill l'estabilitat de la monarquia.

La tercera categoria ha estat anomenada: revoltes socials. Aquest grup inclou els moviments sediciosos i violents de les classes populars, contra l'autoritat pública i reial. En general, eren degudes a descontentaments de la societat o part de la societat. Aquest tipus d'accions, coordinades o no, tenien finalitats polítiques. Es pretenia minar el poder del sobirà sobre el poble. La violència que se'n derivava causava un gran impacte en la societat. A més, posava en perill l'estabilitat de la monarquia.

Finalment, la quarta categoria ha estat anomenada: revoltes nobiliàries². En aquest conjunt hi ha les guerres entre la classe noble i el rei. La seva existència era deguda a una finalitat política

2 Aquesta categoria es podria considerar com un tipus de violència feudal més. La violència que exercia la noblesa contra el rei, un noble més. Tanmateix, les revoltes nobiliàries tenen un perfil propi, i uns objectius polítics diferents. Degut a la singularitat i importància d'aquest cas, s'ha optat per classificar-les en una categoria a part.

clara. D'una banda, la noblesa pretenia erosionar el poder reial, i obtenir privilegis. Per l'altra, el rei volia sotmetre la noblesa a la seva autoritat. No només tenien un gran impacte en la societat. També posaven en greu perill l'estabilitat de la monarquia i el regne. Degut a la seva peculiaritat, les revoltes nobiliàries no es comentaran en aquest capítol. Això es farà en els capítols següents.

3.2. La violència social

La violència social era una conseqüència de les tensions de la societat. Les tensions podien ser produïdes per una gran quantitat de motius: malentesos, discussions, agressions, robatoris, etc. Això provocava disputes i rivalitat entre individus que podien acabar en enfrontaments. Les formes d'agressió més habituals eren: amenaçar, escopir, empènyer, tirar a terra o del cavall, nafrar, ferir, etc. Fins i tot, es podia arribar a l'homicidi. Un extrem que, a partir del segle X, es va fer més habitual³. Un canvi que va coincidir amb la consolidació del feudalisme.

Abans del segle X, la societat era dura, però no excessivament violenta. Evidentment, hi havia enfrontaments i agressions, però no solien ser gaire greus. La majoria d'enfrontaments eren conseqüència de litigis territorials o per la possessió d'una propietat. Els conflictes eren deguts a donacions, apropiacions o herències realitzades d'una manera poc clara. Així, els hereus i beneficiaris podien entrar en litigi, però l'enfrontament no solia acabar generant cap tipus de violència remarcable. La societat tenia mecanismes per evitar espirals de violència. El poder públic tenia suficient autoritat com per imposar-se. La justícia actuava quan era necessari.

Tot això va canviar a partir del segle X. La feudalització va transformar la societat. Es va tornar més violenta. Va ser així, tant les capes dirigents com les classes populars. El poble també va passar a emprar la violència per aconseguir els seus propòsits més mundans. Les disputes podien acabar en enfrontaments de considerable importància. Les formes d'agressió i violència més habituals es poden trobar en els Usatges de Barcelona. Els Usatges de Barcelona eren un codi legal feudal, que pretenia controlar la societat catalana. Entre altres, aquest codi legal tipificava les causes més habituals i greus, i en definia les seves corresponents esmenes o multes.

Segons es desprèn dels Usatges de Barcelona, les baralles van ser relativament habituals. Els implicats es podien colpejar amb la ma, el puny, el peu, amb una pedra o amb un pal. En definitiva,

³ BONNASSIE, Pierre, "*Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 1/Economia i societat pre-feudal*", (1r volum), Edicions 62, Barcelona, 1981.

amb tot el que tinguessin al seu abast. En més d'un cas les conseqüències solien ser greus. Com a mínim es podien arribar fer ferides de considerable importància. Les ferides podien anar des de una simple nafra fins a un os trencat, o des de una simple ferida fins a una hemorràgia nasal, per exemple.

A més de les accions anteriors, durant les baralles, els implicats també es podien empènyer, escopir-se, tirar dels cabells o dels pels de la barba, tirar l'adversari a terra o del cavall, ferir-se o nafrar-se i, fins i tot, matar-se. Evidentment, l'últim cas era el més greu. Era el crim amb el càstig més dur. Tanmateix, cal destacar que estirar els pels de la barba a un home, o tirar-lo d'un cavall, era considerat una gran ofensa⁴. Un fet que, en cas de produir-se, no ajudava a calmar els ànims de la gent. En els casos en que la situació es descontrolava, algun dels antagonistes podia arribar a causar danys a la propietat de l'altre, trencar o tallar arbres, destrossar un hort, matar o ferir a un cavall o a un animal, etc. Òbviament, això encara augmentava, encara més, els odis de la societat.

Les baralles per motius quotidians no eren les úniques expressions de violència social. En aquesta categoria s'hi pot incloure les accions comeses per: assassins, lladres, bandolers, segrestadors, violadors, etc. Tots aquest tipus de persones introduïen, encara més, violència en la societat. Utilitzaven la violència per a sotmetre i intimidar les seves víctimes. La coerció, amenaces, colpejar, ferir, arrancar dents, etc., eren mètodes àmpliament emprats pels malfactors en general.

Un altra cas que s'ha de contemplar dintre de la violència social és la violència contra els jueus, sarraïns i conversos. La seva condició era singular. Els jueus i els sarraïns eren minories que despertaven l'odi i la desconfiança de la majoria cristiana. Durant tota l'Edat Mitjana, aquests col·lectius van haver de suportar les ires de la població cristiana. Sobre tot, ho van haver de patir en èpoques adverses. Ni tan sols el fet d'estar sota la protecció reial els lliurava de les agressions de la societat.

Un exemple significatiu es pot trobar en una carta de Jaume I, datada del dia 18 de juliol de 1246⁵. El document fa entendre que els cristians d'Alzira van agredir als musulmans de la localitat, i els van robar. La resposta de Jaume I, a aquesta acció, va ser ordenar que els bens saquejats fossin restituïts. El manament de Jaume I no només pretenia complir amb la legalitat. També intentava contenir el malestar dels musulmans de València. Un descontentament degut a les condicions a les

4 Unes accions que l'usatge [13. *rusticus interfectus*] castiga amb les penes més grans, respecte a totes les altres accions que es tipifiquen. Mentre que pegar a una persona a la cara ho castigava amb una multa de 5 sous, ferir a una persona o tirar-li de la barba era penalitzat amb 20 sous de multa. La multa més gran era de 40 sous, i era aplicada a aquella persona que tirava a una altra del cavall. Una multa quantiosa, si és té en comte que l'usatge [17. *si quis aliquem quilibet*] imposava una esmena de 50 sous per trencar un os.

[6. *si quis se miserit*] és un article semblant als anteriors, però destinat als membres de la noblesa que s'agredien.

5 HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, "Documentos de Jaime I de Aragon II (1237-1250)", Anubar Ediciones, València, 1976: pp 226-228, doc núm 431.

que estaven sotmesos. La crispació musulmana devia ser notòria, i acabaria desembocant en la revolta musulmana de 1247.

D'altra banda, la seva conversió no els assegurava que la societat no els atacés. La societat cristiana no es fiava d'un col·lectiu que havia estat d'una altra confessió religiosa. Les agressions contra aquest grup devien arribar a ser greus. Fins al punt en que es va incloure en els Usatges de Barcelona, un article especial, per a protegir-los⁶.

En tots els casos anteriorment esmentats, els agressors eren gent del poble, però també la noblesa emprava la violència per solucionar disputes o, simplement, cometre un acte delictiu. Aquest és el cas d'uns nobles aragonesos que van ser declarats rebels el dia 3 de gener de 1263⁷. El document indica que els cavallers havien agredit i robat a cavallers, clergues i altres homes. Els afectats van enviar a dos representats a la Cort del Jaume I, per exposar la causa i demanar justícia. En vista de les acusacions, Jaume I va citar als agressors fins a quatre vegades, però els cavallers no es van voler presentar. Per aquest motiu, Jaume I els va declarar rebels, i va manar embargar tots els seus bens. Aquests bens servien per compensar els danys dels agredits. Per donar més força a la seva sentència, Jaume I va indicar, clara i explícitament, que la seva decisió estava basada en els Furs d'Aragó.

3.3. La violència feudal

La violència feudal era una conseqüència de les guerres entre la noblesa, i entre la noblesa i el clero. La noblesa i l'Església empraven la força i la violència per defensar els seus interessos, i ampliar el seu poder. La noblesa era l'estament més bel·licós, amb diferència. La majoria de la violència feudal provenia de la noblesa. Com que la seva ocupació principal era la guerra, era l'estament amb més experiència i mitjans a la seva disposició per exercir aquest tipus de violència. La noblesa estava, pràcticament, en lluita constant. Era la manera que tenien els nobles i els cavallers per ampliar el seu poder. Tot i això, l'Església no era un estament indefens o sense recursos bèl·lics. Els dirigents eclesiàstics més poderosos, com els bisbes o arquebisbes, solien tenir hosts pròpies. Amb elles combatien els seus enemics, i perseguien els seus interessos.

Les accions predominants que realitzaven eren cavalcades. Intentaven evitar enfrontaments

⁶ [75. *si quis judeo*].

⁷ HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon V (1263-1268)*”, Anubar Ediciones, València, 1988: pp 11, doc núm 1302.

directes o batalles campals. Eren accions que tenien com a objectiu debilitar l'adversari sense córrer riscos excessius. Al mateix temps, això permetia treure benefici econòmic del pillatge. S'aplicava sobre la societat les mateixes tàctiques que contra un enemic extern. Això feia que el poble es veiés sotmès a la violència feudal. Una violència que es pot veure tipificada en els estatuts de Pau i Treva de Déu⁸.

El primer instrument, per intentar controlar la violència de la societat, va ser la Pau i Treva de Déu. De fet, es pot veure com aquesta institució pretenia limitar la violència de la noblesa. En concret, volia contenir la violència nobiliària contra l'Església⁹. És en els estatuts de Pau i Treva redactats en els quals es pot trobar les expressions més habituals de la violència feudal. Entre els quals hi havia el saqueig d'esglésies, cementiris i altres recintes eclesiàstics¹⁰. El motiu eren les riqueses acumulades en el seu interior. La sagrera¹¹ oferia poca protecció. Frequentment, no era respectada.

Evidentment, un altre sector de la societat que havia de patir les conseqüències de la violència feudal era el poble. L'atac i el robatori a pagesos, mercaders i mercats, clergues o a qualsevol altra persona era una pràctica habitual, en aquest tipus d'expressió de violència. Tot el que la host pogués transportat era saquejat. Tot el que era impossible dur era cremat, i els animals que no podien seguir la marxa eren sacrificats. Els cremaven les cases, els cultius, els horts, etc. Es mataren els bous, els ases, els coloms, etc. A més de ser agredits, els homes podien ser segrestats o assassinats. Les dones corrien el risc addicional de ser violades abans de seguir el destí dels seus homes. En definitiva, la violència feudal era la pràctica de guerra de terra cremada.

Com ja s'ha comentat anteriorment, durant tota l'Edat Mitjana, la violència feudal va ser extensivament emprada per la noblesa. Per a il·lustrar això, s'han escollit uns exemples del regnat de

8 Per a saber més, mirar el capítol corresponent.

9 Durant l'Alta Edat Mitjana, els senyorius eclesiàstics van anar acumulant territoris i poder. Les donacions i adquisicions van convertir a molts bisbes en homes molt poderosos i rics. El feudalisme els va convertir també en grans senyors d'extensos territoris. Una condició que els va situar en clara competència amb la noblesa, com qualsevol altre senyor feudal. Des de llavors, la noblesa i el clergat van mantenir una lluita aferrissada. La magnitud de la violència utilitzada va arribar a ser enorme. Molts bisbes van arribar a ser assassinats per un noble rival, en diverses ocasions; però no van ser els únics afectats. El baix clergat també va haver de patir les conseqüències de les lluites. Això va fer que també prenguéss mesures de defensa. Pel que es desprèn de la lectura de les primeres disposicions de Pau i Treva, veure un clergue armat no era estrany. D'altra banda, les ordres militars també van haver de patir i suportar una situació semblant.

10 Abans de l'aparició de la Pau i Treva, els recintes eclesiàstics no eren considerats sagrats.

11 La sagrera era la zona compresa dintre de 30 passes al voltant d'una església, en la qual no es podia fer cap acte de violència.

Jaume I¹² i d'Alfons III¹³. El primer cas, permet veure la situació de caos i violència feudal en la que es va veure abocada la Corona d'Aragó, després de la mort de Pere II. Els tres exemples següents són guerres feudals que van involucrar diferents col·lectius.

La regència del comte Sanç I

Pere II (1177–[1196–1213]) va morir en la batalla de Muret en el 1213. El seu oncle, el comte Sanç I del Rosselló i la Cerdanya (1161?–[1185–1223])¹⁴, es va encarregar de la regència de la Corona d'Aragó. Va haver d'administrar uns territoris difícils de controlar durant cinc anys. La seva tasca va ser complicada. Una considerable part de la noblesa no l'acceptava com a regent. A més, l'infant Ferran (1290?–[1205–1248]), abat de Mont Aragó i germà de Pere II, aspirava al tron de la Corona d'Aragó. Tot i ser abat.

A banda de la seva falta d'autoritat, cal afegir que un altre gran sector de la noblesa no congeniava amb la seva política. No volien continuar amb la política occitana. Una línia que Sanç I mantenia. Així, durant la seva regència, el comte Ramon VI de Tolosa (1156–[1194–1222]) va reconquerir el seu comtat, amb la col·laboració de Sanç I¹⁵.

També cal tenir en compte que la noblesa va aprofitar el buit de poder per ampliar el seu propi poder. Tot això va fer que hi hagués un increment considerable de violència feudal, durant la regència de Sanç I. Per intentar solucionar tots aquests problemes, es va voler finalitzar la regència tan ràpid com fos possible. S'esperava que la fi de la regència acabés amb la delicada situació, en la que es trobava la Corona d'Aragó. Sanç I va ser forçat a renunciar.

Segurament, això no va agradar a Sanç I, i és possible que intentés fer valer els seus drets per mitjà de la força. Tot i la tensió que devia provocar entre el jove Jaume I i Sanç I, no van arribar a la confrontació. Es va arranjar la situació amb un tractat de pau entre els dos.

12 HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon*”, 5 volums, Anubar Ediciones, València/Zaragoza, 1976-1988.

MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto, “*Archivo de la Corona de Aragón: Catálogo de la Documentación Relativa al Antiguo Reino de Valencia, contenida en los registros de la Cancillería Real I. Jaime I, el Conquistador*”, Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, Madrid, 1934.

13 GALLOFRE GUINOVART, Rafael, “*Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la Corona de Aragón*”, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación provincial de Valencia y Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, Valencia, 1968.

14 El comte Sanç I havia sigut comte de la Provença entre els anys 1181 i 1185. En el 1185, Alfons II el va substituir, però va mantenir el títol de comte de Provença a mode honorífic. Des de llavors, els seus dominis es van limitar als comtats del Rosselló i la Cerdanya.

15 SALRACH, Josep M., BALCELLS, Albert, (coords.), “*Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*”, Vol. 1, Edhasa, Barcelona, 1982.

En el dia 8 de setembre de 1218, Jaume I va concedir a Sanç I determinats feus en territoris aragonesos i catalans¹⁶. El document indica que la infeudació es va realitzar seguint observant els Furs d'Aragó, i els Usatges de Barcelona. Com a contrapartida, el comte va jurar no fer la guerra, ni conspirar, contra el jove monarca.

La guerra entre els Cardona i els Montcada

La guerra entre els Cardona i els Montcada és un bon exemple de guerra feudal o guerra privada. Va ser producte de la rivalitat de les dues cases vescomtals més poderoses per la supremacia. La guerra es van desenvolupar durant l'any 1226, i va ser una conseqüència de la revolta nobiliària de l'any 1223.

La revolta va tenir un desenllaç favorable per la família Montcada. El vescomte Guillem II de Bearn i senyor de Montcada (?–[1223–1229]) va ser el cabdill de la revolta. Va ser qui en va treure més benefici. Els rebels van aconseguir capturar a Jaume I. En les negociacions del seu alliberament, li van poder imposar les seves condicions. D'aquesta manera, els Montcada es van convertir en la família més poderosa de Catalunya. Aquest desenllaç no va complaure als Cardona.

Els Cardona i els Montcada eren enemics tradicionals. Totes dues famílies competien per ser la casa nobiliària més poderosa de Catalunya. La puixança i la influència que van aconseguir els Montcada no els beneficiava. Així, la tensió entre les dues cases vescomtals va anar en augment, fins que van cristal·litzar. La guerra esclatar pel voltant de l'any 1226.

Des del primer moment, Jaume I no hi va prendre part d'una manera directa. Els aconteixements de la revolta nobiliària de 1223 el van allisonar a no prendre part en aquest tipus de conflictes¹⁷. Finalment, però, hi va haver d'intervenir, per evitar que l'escenari evolucionés cap a una situació massa perillosa. Cal recordar que les dues famílies enfrontades eren les més poderoses de Catalunya. Les seves aliances feudals podien fer que la guerra feudal es convertís en una guerra generalitzada i de grans proporcions. Jaume I va obligar als antagonistes a signar una treva. Així, el dia 23 de maig de 1226, el vescomte Ramon Folc IV de Cardona (1180–[1225–1241]), i els seus aliats, i el vescomte Guillem II, i els seus aliats, van signar una treva per 10 anys continus¹⁸. Per

16 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 46-48, doc núm 14.

17 La revolta de 1223 va tenir com a origen una guerra feudal entre el vescomte Guillem II i el comte Nunó Sanç I del Rosselló. En aquesta ocasió, Jaume I va intervenir a favor de Nunó Sanç I, però va ser traït. Nunó Sanç I va fer les paus amb Guillem II, i tots dos van rebel·lar-se contra el rei.

18 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 164-170, doc núm 82.

garantir el compliment de la treva, cada bàndol va entregar certs castells i cavallers com a ostatges. Es pot entreveure la importància que va tenir el tractat per l'extensió inusualment llarga del document, i per la immensa quantitat de signataris que el van ratificar.

La guerra entre l'infant Ferran i el vescomte Gastó VII de Bearn

La guerra entre l'infant Ferran, abat de Montaragó, i el vescomte Gastó VII de Bearn (?–[1229–1290]) es va produir en unes dates anteriors a l'estiu de 1247. La datació es pot deduir a partir de la data d'una carta de Jaume I, que es refereix a la fi de la guerra¹⁹.

La carta de Jaume I no aporta gaire informació sobre la guerra feudal. No explica les causes. Tampoc indica cap tipus de conseqüència. Només és una missiva amb la qual va comunicar, als homes d'Aragó i de Bearn, que l'infant Ferran i Gastó VII havien acordat la pau, i manava complir les seves disposicions. Tan sols es pot extreure que va ser un enfrontament limitat entre aragonesos i bearnesos²⁰.

El que cal remarcar és que a l'estiu de 1247 es va iniciar una revolta musulmana en el Regne de València. Jaume I devia pressionar perquè els dos antagonistes arribessin a un acord. Necessitava tots els recursos de la Corona d'Aragó per fer front a aquesta revolta.

La guerra entre Artal de Foces i Sanç de Antillón

Artal de Foces i Sanç de Antillón eren pertanyents a famílies poderoses. Els dos tenien feus a Aragó i València. No és d'estranyar que hi hagués una certa rivalitat, entre les dues famílies, pel poder. Al menys, en una ocasió van arribar a la lluita armada. Una guerra que va estar a cavall entre els regnes d'Aragó i de València.

La seva guerra privada devia començar després que la revolta musulmana de 1247 fos aplacada. Aproximadament, a partir de l'any 1258. Més concretament, es podria datar sobre l'any 1259. En una carta del dia 4 d'abril de 1259, Jaume I va indicar com s'havia d'actuar per cobrar el

19 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 269, doc núm 465.

20 La guerra devia ser producte de la rivalitat entre aragonesos i bearnesos. Des d'abans de la unió dinàstica entre Aragó i *Catalunya*, el Regne d'Aragó tenia llaços vassallàtics amb el vescomtat de Bearn. Això implica que devia existir rivalitats latents entre la nobles d'ambdós territoris.

tribut dels sarraïns, que habitaven els territoris afectats per la guerra²¹. La carta no indica els motius de la guerra, però mostra la preocupació principal de Jaume I: els impostos.

Sens dubte, Jaume I va tenir en compte les lliçons apreses, en la revolta nobiliària del 1223, durant la resta del seu regnat. En aquesta ocasió tampoc hi va intervenir. Es va limitar a evitar que degenerés en un conflicte més grans i perillós. La guerra entre Artal i Sanç devia ser una molèstia, però no va afectar a l'estabilitat global de la Corona d'Aragó.

La guerra entre els Montcada i els Entença

Entre mitjans de 1289 i principis de 1290, hi va haver a Catalunya una guerra que va enfrontar les famílies de Montcada i els Entença²². Per complicar més la situació, els Templers es van afegir al bàndol dels Montcada.

En un primer moment, els Montcada van gaudir d'una clara iniciativa. Van entrar en els feus dels Entença, i van saquejar diverses localitats i castells. A partir del setembre, els Entença van poder fer front als Montcada. La guerra es va desenvolupar, principalment, en les terres de Mora d'Ebre. El territori va quedar devastat. La virulència a que es va arribar va ser tal, que Alfons III (1265–[1285–1291]) hi va haver d'intervenir. No només hi havia el perill que la guerra s'estengués per tot Catalunya, i desestabilitzés el territori català. Una guerra d'aquestes proporcions afectava negativament en el potencial militar de la Corona d'Aragó. Per aquests motius, Alfons III va imposar una treva, el gener de 1290.

La violència de la família Alagó

Pel que es desprèn dels documents consultats, Blasc II d'Alagó (?–[1239?–1293]) va ser un noble aragonès força agressiu. Ell i els seus vassalls van realitzar cavalcades per diverses contrades pel nord del regne de València durant diferents períodes del regnat d'Alfons III. Per les dates dels documents, es pot suposar que les seves accions van estar emmarcades en una guerra que hi va

21 “*Catálogo*”: pp 52, doc núm 213.

22 ZURITA, Jerónimo, “*Anales de Aragón*”, Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, *Institución Fernando el Católico*, 2003. (edició digital): Libro IV, Capítulo CXVII.

haver entre Aragó i València²³. El primer període de violència es pot situar en unes dates anteriors al 4 o 5 de maig de 1287. Alfons III va ordenar a Blasc II que no molestés, ni agredís, als habitants d'Onda²⁴. També, que tornés a Martí de Castellar, veí de Sagunt, els caps de bestiar que li havien robat sarraïns sota les seves ordres²⁵.

Una altra acció la va realitzar a mitjans de 1290. En aquesta ocasió, els Alagó van atacar als Anglesola. Possiblement, el conflicte també s'ha d'emmarcar dintre de la guerra que hi va haver entre Aragó i València. Sembla ser que el conflicte va ser puntual. Només consta una cavalcada d'Artau i Blasc d'Alagó i els seus vassalls sobre territoris de Guillem d'Anglesola.

Guillem d'Anglesola, en comptes d'armar una host per anar en contra dels Alagó, va acudir als tribunals. Va exposar la seva causa a la justícia i al rei. La sentència li va ser favorable. Els Alagó i els seus vassalls van ser obligats a retornar els bens saquejats a Guillem d'Anglesola.

Tanmateix, no sembla que la sentència impressionés als Alagó. El 7 de desembre de 1290, Alfons III va haver d'ordenar-los que restituïssin a Guillem d'Anglesola el bestiar que li havien robat²⁶. Al mateix dia va escriure al Procurador General del Regne de València. Les seves ordres van ser que obligués a Artau i a Blasc d'Alagó restituir els bens robats a Guillem d'Anglesola. En cas contrari, havia de procedir contra ells²⁷.

Els vassalls dels Alagó també van ser objecte d'atenció d'Alfons III. El mateix 7 de desembre de 1290, va enviar instruccions al justícia de Morella. Li ordenava que obligués a certs vassalls dels Alagó, retornar el bestiar que havien robat a Guillem d'Anglesola²⁸. Només la intervenció reial va doblegar la voluntat dels Alagó i els seus aliats.

La violència de la família d'Arenós

Una altra família noble particularment bel·ligerant va ser la família d'Arenós. En concret, Guillem Eiximén d'Arenós, i els seus vassalls, es van mostrar bastant actius durant els anys 1289 i 1291. A diferència dels Alagó, no es pot afirmar que les seves accions estiguessin emmarcades en la guerra entre Aragó i València.

23 Aquesta guerra està comentada en l'apartat 6 del capítol 12.

24 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 159, doc núm 726.

25 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 159, doc núm 730.

26 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 386, doc núm 1867.

27 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 386, doc núm 1866.

28 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 386, doc núm 1868 i 1869.

Una acció destacada, que va realitzar Guillem Eiximén d'Arenós, en el 1289, va ser l'atac al monestir de Piera, situat a 20 km al sud de Calatayud. Una agressió com aquesta va tenir com a resposta una acció contundent d'Alfons III. El 13 de juliol va manar al Procurador General del Regne de València²⁹, i al Justícia de València³⁰, que obliguessin a Guillem Eiximén d'Arenós retornar el bestiar que havia robat, i a comparèixer davant seu. Les seves ordres no es van dur a terme. Guillem Eiximén d'Arenós no va acceptar la decisió reial. En el 25 d'agost, la causa no havia estat resolta³¹.

Més endavant, en el 1291, Gonzalo Eiximén d'Arenós va atacar la localitat de Vilafermosa del riu. Es va apoderar de la vila, del castell i d'una torre de defensa³², i va segrestar al rector de l'església de la vila³³. Per resoldre la situació, Alfons III va ordenar a Gonzalo Eiximén d'Arenós que alliberés al rector de l'església, Per Lupi; i retornés la vila, el castell, i la torre a Pere Jordà de Peña, el 20 de març de 1291.

Tanmateix, no sembla que la relació entre Gonzalo Eiximén i Pere Jordà millorés gaire. El 15 de maig de 1291, Alfons III va haver de tornar a intervenir. Alguns vassalls de Pere Jordà van atacar a un veí de Segorbe³⁴. El document consultat no especifica molt més. Podria ser que l'home agredit fos un vassall de Gonzalo Eiximén, que va intervenir en l'atac a Vilafermosa.

Com a resposta, Gonzalo Eiximén i els seus vassalls devien fer incursions en territori de Pere Jordà. El 27 de maig de 1291, Alfons III va haver d'ordenar a Gonzalo Eiximén i als seus vassalls, que no molestessin ni a Pere Jordà ni als seus vassalls³⁵.

És difícil saber si, amb aquesta última actuació, la tensió entre els dos antagonistes va minvar. Possiblement, hi hagués altres enfrontaments. Malauradament, Alfons III ja no podria intervenir-hi degut a la seva prematura mort.

3.4. Les revoltes socials

Les revoltes socials eren conseqüència del descontentament de la societat. Durant les

29 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 281, doc núm 1338.

30 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 281, doc núm 1339.

31 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 284, doc núm 1254.

32 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 414, doc núm 2011.

33 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 414, doc núm 2010.

34 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 450, doc núm 2194.

35 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 452, doc núm 2201, 2202 i 2203.

revoltes la població s'alçava contra l'autoritat pública i reial. Era una situació en la que la violència s'expressava contra els representats del rei, però també contra altres sectors de la població diferents a la dels sediciosos. En el període estudiat, no hi van haver gran quantitat de revoltes socials significatives. Tanmateix, n'hi van haver d'importants. Entre elles, es poden destacar les revoltes musulmanes del Regne de València i la revolta de Berenguer Oller.

Tal i com s'ha comentat anteriorment, els musulmans eren part d'un sector de la societat que estava marginada. Les seves condicions de vida eren molt dures. Eren tractats quasi com a esclaus, i reiteradament havien de suportar la violència de la societat cristiana. Aquesta situació va provocar que el Regne de València hagués de suportar diverses revoltes musulmanes³⁶.

La revolta de Berenguer Oller va tenir un caràcter diferent. La població de Barcelona es va alçar en un context polític i econòmic difícil per la Corona d'Aragó. Aleshores, la Corona d'Aragó estava en guerra amb Nàpols, França i el Papat. En part, això va fer que hi hagués carestia de blat a Barcelona. La fam va atiar els ànims de la població barcelonina, que va desembocar en revolta.

La revolta musulmana de València de 1247

Malgrat els esforços de Jaume I, en el 1247 va començar una revolta musulmana en el Regne de València. La revolta va estar liderada per Al-Azraq (1208?-1276), i va durar onze anys³⁷. En la primera etapa de la revolta, els musulmans van aconseguir diverses victòries sobre els cristians. Entre elles cal destacar la batalla de la Serra d'Espadà. La batalla va acabar amb la derrota de les forces cristianes. En poc temps, Al-Azraq va aconseguir controlar les parts muntanyoses del Regne de València.

La posició cristiana es va afeblir quan Jaume I va decretar l'expulsió dels musulmans de tot el regne. Les comunitats musulmanes que no s'havien rebel·lat van intentar evitar l'expulsió. Van suplicar, i van oferir a Jaume I un augment dels tributs que pagaven. Tot i això, Jaume I no va canviar la seva política. Els musulmans van tenir un mes per abandonar el Regne de València amb tots els seus bens. Els exiliats se'n van anar als regnes de Castella o Granada, mentre que els musulmans que no van voler acceptar el manament reial es van unir a Al-Azraq.

Tot i els seus èxits inicials, els musulmans no estaven en condicions d'explotar el seu èxit

36 GUICHARD, Pierre, "*Al-Andalus frente a la Conquista Cristiana*", Editorial Biblioteca Nueva S.L., Universitat de València, València 2001.

37 ESCRIG, Joaquim, "*Cronologies històriques valencianes de Jaume I als nostres dies*", Carena Editors, València, 2001.

adequadament. Una de les seves grans debilitats era la falta de cavalleria. Per tant, no podien fer front a les hosts cristianes a camp obert. S'havien de concentrar en defensar el territori i els castells. En conseqüència, no van poder realitzar ofensives que poguessin preocupar a Jaume I. Sota aquestes condicions, Jaume I es va poder concentrar en la repoblació del Regne de València amb cristians. En aquella època, els cristians eren minoria en el Regne de València. Un fet que va intentar invertir. Abans d'acabar amb la revolta, va preferir consolidar el reialme. Aquest seria un dels motius pels quals la revolta va poder perdurant tant.

Finalment, Jaume I va decidir acabar amb la rebel·lió musulmana, sobre l'any 1257. Per això va convocar als seus vassalls catalans, aragonesos i valencians. En aquesta ocasió, la noblesa va acudir a la seva crida sense oposició. Cal destacar la bona sintonia entre Jaume I i els seus súbdits i vassalls valencians. Tal i com es mostra en una carta del dia 24 de maig de 1258³⁸, quan la revolta ja havia estat sufocada. En la missiva, Jaume I va agrair, a tots els rics homes i cavallers del Regne de València, els serveis que li havien ofert, durant la guerra contra els sarraïns.

Tanmateix, entre tota aquesta predisposició a la col·laboració, hi va haver una excepció significativa. El comte Àlvar I d'Urgell (1239–[1243–1267]) es va resistir a ajudar a Jaume I. En el 28 de febrer de 1258³⁹, Jaume I va haver d'escriure reiteradament a Àlvar I, per ordenar-li que acudís amb les seves hosts. El rei va remarcar que el comte d'Urgell estava obligat en virtut dels feus reials que administrava.

Amb o sense les forces del comte d'Urgell, Jaume I va anar eliminant els focus de resistència, durant la primera meitat de l'any 1258. Va ser una combinació de força i diplomàcia. Al-Azraq va haver de fugir a Castella⁴⁰, mentre diversos alcaïds musulmans es van rendir o passar al bàndol de Jaume I. A diferència dels musulmans que no es van revoltar, els musulmans sediciosos no van ser expulsats. Els termes de les rendicions els van permetre quedar-se en el regne. Tot i això, un nombre considerable de musulmans van optar per marxar del regne.

Una altra qüestió va ser que fer amb els musulmans que s'havien buscat refugi en terres castellanques. Sembla ser que a aquests individus no se'ls va permetre tornar al Regne de València, però molts d'ells tampoc van voler quedar-se a Castella. La solució a aquest problema va ser facilitar-los el viatge a on volguessin.

La considerable quantitat de musulmans, que van voler deixar València i Castella, va obligar

38 “*Catálogo*”: pp 23, doc núm 78.

39 “*Catálogo*”: pp 23-24, doc núm 78.

40 El rei de Castella, Alfons X, va ajudar a Al-Azraq. Va utilitzar la revolta musulmana per debilitar a Jaume I. Des de feia temps, Jaume I i Alfons X es disputaven el Regne de Navarra. La revolta musulmana va obligar a Jaume I a deixar en segon terme la seva política navarresa, per centrar els seus esforços en sufocar la revolta. Contra aquesta ofensiva diplomàtica, Jaume I va recolzar la revolta de Diego López de Haro contra Alfons X.

a dissenyar una acció coordinada. Des de diversos punts del Regne de València i Castella s'havien de concentrar a Dénia. Des d'allà serien traslladats a la Berberia o a qualsevol altre lloc que desitgessin. Una tasca que només podien fer persones autoritzades per Jaume I⁴¹. En concret, els autoritzats a trasllat els musulmans, van ser un genovès, un tolosà⁴² i un jueu⁴³.

La revolta musulmana de València de 1275

La revolta musulmana de 1275 va tenir dues causes fonamentals: la violència cristiana contra els musulmans, i per la intervenció de Granada i el Marroc contra Castella. Anteriorment, s'ha comentat que els musulmans valencians havien de patir la violència i els abusos de la societat cristiana. La repoblació cristiana del Regne de València després de la revolta de 1247-1258 va aguditzar la situació. Des de llavors, els musulmans van estar sotmesos a una considerable pressió. La guerra de Granada i el Marroc contra Castella va catalitzar una nova revolta.

A finals del 1274, Granada i el Marroc van pactar una aliança contra Castella. Les tropes marroquines van creuar l'estret de Gibraltar la primavera de 1275, i seguidament van atacar les posicions castellanques. L'inici de les operacions militars havia estat escollida amb encert. Alfons X (1221–[1252–1284]) estava a França per defensar els seus drets sobre la corona de l'Imperi Germànic, davant el papa Gregori X (1210–[1271–1276]). Els castellans no van poder parar l'escomesa, i van ser derrotats en diverses ocasions. L'èxit dels granadins i dels marroquins van animar a la població musulmana del Regne de València a rebel·lar-se.

En un primer moment, Jaume I només va convocar a la noblesa i als cavallers valencians. En una carta del dia 13 de desembre de 1275, Jaume I va manar a tots els cavallers, amb feus en el Regne de València, anar a Xàtiva amb les seves hosts⁴⁴. Havien de combatre contra els musulmans que s'havien revoltat. Les forces que es van enviar van ser insuficients. La revolta no es va poder contenir. Això va fer que Jaume I anés a València per dirigir les operacions militars. En aquesta ocasió, l'infant Pere el va acompanyar.

Primer, per evitar que els musulmans conquerissin noves posicions, es van preparar els

41 Segurament, degut a que devia ser un negoci rentable. Cada sarraí va haver de pagar 2 besants pel seu viatge.

42 “*Catálogo*”: pp 29, doc núm 106.

43 “*Catálogo*”: pp 30, doc núm 108.

44 “*Catálogo*”: pp 409, doc núm 1874.

castells valencians per la lluita. Tal i com ho mostren diverses cartes dels dies 24⁴⁵ i 25⁴⁶ de febrer de 1276. Després, Jaume I va convocar les hosts feudals de Aragó i Catalunya. En dues cartes dels dies 13⁴⁷ i 23⁴⁸ de març de 1276, Jaume I va manar que els nobles aragonesos i catalans estiguessin a la ciutat de València per Pasqua. Paral·lelament, amb altres cartes semblants dels dies 15⁴⁹ i 22⁵⁰ de març, va manar als cavallers valencians que es concentrassin a la ciutat de València també per Pasqual.

Al mateix temps que es van demanar reforços, Jaume I va mantenir contactes amb els musulmans revoltats. La posició del rei era crítica, però no era desesperada. Fent ús de la negociació, alguns musulmans es van rendir amb rapidesa. Un fet que es veu en una carta del dia 1 d'abril de 1276⁵¹. Amb el document, Jaume I va ordenar aturar la lluita contra els sarraïns de diverses localitats: Montesa, Xàtiva, Alzira, etc.

Totes aquestes comunitats musulmanes, que es van rendir per mitjà de la negociació, van aconseguir unes condicions de capitulació acceptables. En canvi, els musulmans reduïts, per la via de les armes, no se'ls va concedir cap tipus de contemplació. Els captius van ser venuts com a esclaus, i els seus bens van ser repartits entre la noblesa que hi va intervenir. Així, Jaume I ja va autoritzar la venda de sarraïns, que haguessin participat en la revolta, i el repartiment dels seus bens, el dia 15 de maig⁵².

Una altra preocupació de Jaume I va ser l'actitud dels musulmans que no s'havien revoltat. Encara que no s'havien alçat, l'ambient era hostil als cristians. Jaume I devia estar informat de la situació. Per aquest motiu, devia ordenar, el dia 2 d'abril⁵³, que es vigilessin als sarraïns de Penàguila, i que fossin atacats en el cas de rebel·lar-se. Cosa que devia passar a Planes uns dies més tard. Jaume I va manar, el dia 9 d'abril⁵⁴, atacar els sarraïns d'aquesta localitat.

Els progressos de Jaume I van ser lents. La crisi que es vivia en el Regne de València es va veure agreujada per la falta de reforços aragonesos i catalans. Una gran part d'hosts convocades no es van presentar en el termini establert. En una carta del dia 11 de maig de 1276⁵⁵, Jaume I es va queixar d'aquesta actitud als seus vassalls. Els va recriminar que no haguessin acudit a la seva crida,

45 “Catálogo”: pp 419-420, doc núm 1922, 1923, i 1924.

46 “Catálogo”: pp 420, doc núm 1925, i 1926.

47 “Catálogo”: pp 425-426, doc núm 1953.

48 “Catálogo”: pp 427-428, doc núm 1962.

49 “Catálogo”: pp 426, doc núm 1954.

50 “Catálogo”: pp 427, doc núm 1961.

51 “Catálogo”: pp 429, doc núm 1970.

52 “Catálogo”: pp 436, doc núm 2002, i 2003.

53 “Catálogo”: pp 429, doc núm 1971.

54 “Catálogo”: pp 432, doc núm 1981.

55 “Catálogo”: pp 436, doc núm 2001.

i va tornar a insistir per a que acudissin en la defensa del Regne de València.

A part de les tropes feudals, Jaume I va haver de convocar les milícies urbanes. Independentment de si, al final, van arribar o no, sembla ser que les hosts feudals no van ser suficients. Amb una carta datada el dia 19 de maig de 1276, Jaume I va manar a diverses viles aragoneses i catalanes que enviessin hosts a València⁵⁶. El rei va especificar que la meitat havia d'estar armada amb ballestes. L'altra meitat havia d'estar equipada amb escut i llança. En dates posteriors, el dia 14 de juny, també va demanar subministrament pels exèrcits que estaven lluitant contra els musulmans⁵⁷.

Com es pot veure, la situació estava lluny d'estar sota control. És cert que Jaume I havia fet alguns progressos, però no van decantar la balança cap al seu favor de manera significativa. El panorama va empitjorar quan va emmalaltir. Aleshores, va cedir el comandament de les operacions a l'infant Pere. L'infant va continuar la lluita amb l'energia que el caracteritzava, mentre Jaume I continuava emprant la via diplomàtica. El 26 de juny va oferir guiatge i seguretat a tots els sarraïns que es rendissin⁵⁸. No sembla que la oferta fos acceptada. Una de les clàusules de la rendició indicava que tots ells haurien d'abandonar el Regne de València, en un plaç de quatre mesos, amb totes les seves pertinences. Aquesta condició devia ser inacceptable pels musulmans, que estaven en bones condicions per fer front a les tropes de Jaume I.

Pel juliol de 1276, la salut de Jaume I va empitjorar. Això el va decidir a abdicar en favor dels seus fills, el 20 de juliol⁵⁹. La mort li va sobrevenir aviat. Jaume I va morir el 27 de juliol de 1276, a la ciutat de València. L'infant Pere hauria d'acabar amb la revolta musulmana.

Immediatament, l'infant Pere va contactar diplomàticament amb els musulmans revoltats, per acordar una treva. La treva es va formalitzar el dia 29 d'agost de 1276. Tenia una vigència de tres mesos. Tot i la greu situació en la que estava immersa el Regne de València, anar a Saragossa per ser coronat rei era una prioritat. Una coronació que es va celebrar el dia 17 de novembre⁶⁰.

A banda de la coronació, la treva va ser aprofitada per reclutar i organitzar nous reforços militars. De manera que, pel gener, les operacions militars es van poder reiniciar. Lenta però de

56 “Catálogo”: pp 437, doc núm 2007.

57 “Catálogo”: pp 439, doc núm 2017.

58 “Catálogo”: pp 441, doc núm 2023.

59 L'infant Pere va heretar els regnes i dominis peninsulars de Jaume I. L'infant Jaume va heretar el regne insular de Mallorca, els dominis nord pirenaics de Jaume I i els comtats del Conflent i la Cerdanya. Després d'abdicar, Jaume I es va dirigir cap a la ciutat de València per, posteriorment, anar cap al monestir de Poblet. Allà és on volia ser enterrat. Malauradament, la mort li va impedir arribar al seu destí. L'infant Pere hauria de dur les seves despulles al monestir de Poblet.

60 Un fet que tindria conseqüències va ser que Pere III no va confirmar ni els Furs d'Aragó, ni els privilegis aragonesos. En general, no va confirmar el cos legal de la Corona d'Aragó.

manera gradual, Pere III (1240–[1276–1285]) va anar reduint la revolta musulmana. En alguns casos, la diplomàcia va permetre la submissió pacífica dels musulmans. Pere III va saber combinar diplomàcia i guerra, hàbilment. Així, pel juny de 1277, la revolta musulmana ja no representava cap perill seriós. La vila de Montesa era un dels últims reductes més importants de la revolta. Aquest fet estratègic la va convertir en un objectiu militar de primer ordre.

El setge de Montesa va començar el 22 de juliol. Va ser un setge llarg. Els sarraïns estaven ben fortificats, i amb moral relativament alta. En diverses ocasions van sortir per atacar les línies cristianes, però en tots els casos van ser repel·lits. El temps, però, va fer que el setge sobre Montesa s'anés estrenyent. La seva posició es va tornar insostenible i desesperada. En aquestes condicions, els musulmans de Montesa van decidir rendir-se a Pere III, el dia 29 de setembre de 1277⁶¹. La caiguda de Montesa va precipitar els aconteixements. Els altres reductes musulmans, que quedaven, es van anar rendint, quan van saber que Montesa havia capitulat. Així, els musulmans revoltats van tornar sota la obediència reial.

La revolta de Berenguer Oller

Al març de 1285, hi va haver una revolta a Barcelona⁶², encapçalada per Berenguer Oller. La crònica de Bernat Desclot la presenta com una traïció contra Pere III. Segons el cronista, els rebels pretenien entregar Barcelona al rei de França. La realitat, però, va ser més complexa. L'ordre social establert a Barcelona va tenir un alt grau de causalitat en la revolta.

La ciutat estava governada per un limitat grup de privilegiats. Gran part d'aquest grup abusava del seu poder. Això generava un gran descontentament en les classes socials més desfavorides. A més, cal afegir la convulsa agitació política i social. La situació internacional era el que ho provocava. Cal recordar que, en aquell moment, la Corona d'Aragó estava en guerra contra la part continental del Regne de Sicília (Nàpols), França i el Papat. S'havia predicat una croada contra la Corona d'Aragó, que França estava organitzant. Tot això devia atiar el nerviosisme de la població. La gent encara devia recordar les conseqüències de l'últim enfrontament contra uns croats

61 Als musulmans se'ls va permetre quedar-se en el Regne de València. Tot i això, Pere III va concedir guiatge a tots aquells musulmans que volguessin sortir del Regne de València.

62 CLARAMUNT, Salvador, *“La muerte en la Edad Media. El mundo urbano”*, Acta historica et archaeologica Medievalia 7-8, Universitat de Barcelona, 1987.
BATLLE i GALLART, Carme, *“Aportacions a la història d'una revolta popular: Barcelona 1285”*, Estudis d'Història Medieval, Volum 2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1970.

francesos. El record de la derrota de Muret, i la mort de Pere II, devia estar viu en la memòria col·lectiva. Tots aquests motius van influir, però no van ser els detonants de la revolta.

Probablement, el factor més important va ser la carestia de blat que va patir Barcelona en aquell temps⁶³. La carestia es devia aguditzar per la situació de monopoli que hi havia sobre les importacions de blat. Una situació que va afavorir l'estraperlo. El blat era un producte de primera necessitat, i el seu preu es va veure incrementat d'una manera notable. La gana, combinada amb altres factors, va desencadenar la revolta popular del març de 1285. Els habitants de Barcelona es van rebel·lar contra la oligarquia dominant.

La revolta no va poder ser controlada. Els oficials reials no van poder fer res per impedir-la, i van ser superats. Ràpidament, el poble va prendre el control de la ciutat. Durant aquests esdeveniments, un home va destacar entre tots els altres: en Berenguer Oller. Ell es va convertir en el cabdill de la revolta. Va ser el més destacat, però no va ser l'únic. Ell i els seus col·laboradors van governar la ciutat durant setmanes. Una cosa que no haguessin pogut fer sense la participació de la oligarquia, ni dels oficials reials. Òbviament, la classe dirigent va col·laborar amb els revoltats per guanyar temps. Tot i això, és destacable el grau de sintonia entre els revoltats i els principals afectats per la revolta. Gràcies a això, sembla ser que no hi van haver tants actes de violència com cabria esperar, en una situació com aquesta. Fet que no exclou episodis violents entre els bàndols enfrontats.

Tant bon punt com va esclatar la revolta, Pere III va ser informat. Evidentment, Pere III va acudir a Barcelona tan aviat com li va ser possible. Perdre el control d'una de les principals ciutats de la Corona d'Aragó era perillós i inacceptable. Sobre tot, just abans de la prevista invasió francesa. Les accions de Pere III van ser fulminants. La revolta va ser sufocada per la força, i amb contundència. Berenguer Oller i altres caps significatius de la revolta van ser executats. La revolta va ser aturada sense contemplacions per als rebels, però també hi van haver conseqüències per a la classe dirigent. Pere III va fer investigar l'episodi. Diversos ciutadans, sospitosos d'haver abusat de la seva posició, van ser investigats; membres de la oligarquia barcelonina, i oficials reials reials, entre altres.

63 La ciutat de Barcelona, com la majoria de les grans ciutats de la Corona d'Aragó, depenien de la importació de cereals de l'estranger per la seva subsistència.

CÀCERES NEVOT, Juanjo, "*La participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*", Universitat de Barcelona, 2006. (tesi doctoral)
de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, Tomàs, "*La societat de Barcelona i el seu dret. Segles XI-XIII*", Institut d'Estudis Catalans, *Catalan Historical Review*, 1: 183-193 (2008).

Capítol 4

Les revoltes nobiliàries 1: la noblesa i el desafiament

El segle XIII, la Corona d'Aragó va viure una sèrie de revoltes nobiliàries, que van fer perillar el poder de la monarquia. Les revoltes nobiliàries eren l'expressió armada de les tensions entre la noblesa i el rei. En la majoria de casos, les tensions van ser provocades pel creixent poder de la monarquia. Això va animar a que la noblesa s'unís, en diverses ocasions, per fer front al seu poder. La noblesa rebel pretenia assegurar, consolidar i/o ampliar els seus drets o interessos. Aquest tipus d'actitud va ser una novetat. En els segles anteriors, malgrat els desacords, no s'havia arribat mai enfrontaments armats entre la noblesa i la monarquia¹. El detonant, entre causes, va ser la minoria d'edat de Jaume I. Tot i això, el problema estava latent des de les Guerres Comtals.

Com s'ha comentat anteriorment, les Guerres Comtals van modificar la correlació de forces en els comtats catalans. Les guerres van accelerar una tendència feudal que s'havia imposat. Les

¹ SOBREQÜÉS VIDAL, Santiago, “*Els barons de Catalunya*”, Biografies catalanes, Sèrie històrica, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1970.

nissagues comtals van perdre el seu poder preeminent. Diverses famílies vescomtals i altres famílies nobiliàries van anar acumulant poder, fins arribar a ser més influents que els mateixos comtes. En aquest context, el comte de Barcelona es va mantenir en la cúspide de la piràmide feudal, però el seu poder es va veure reduït. Tanmateix, la noblesa no va realitzar cap acció que qüestionés el poder dels comtes de Barcelona i, posteriorment, també reis d'Aragó. Això, però, va canviar amb la mort de Pere II a Muret.

La mort de Pere II va deixar un gran buit de poder, una situació insòlita en la Corona d'Aragó. La noblesa ho va saber aprofitar. Va ampliar i consolidar el seu poder sense control reial. Durant la minoria de Jaume I, la noblesa va aconseguir grans fites. A més, va poder obligar al jove rei a fer, pràcticament, la seva voluntat. L'esperit bel·ligerant de la noblesa no es va calmar quan Jaume I va ser adult. La noblesa era prou forta com per oposar-se a Jaume I. Les grans nissagues catalanes i aragoneses van lluitar contra el rei i els seus successors, en defensa dels seus interessos particulars i de classe.

A continuació, es realitzarà una breu menció de les principals famílies nobiliàries de Catalunya i Aragó, que van intervenir en les revoltes nobiliàries. No es pretén realitzar una explicació exhaustiva. L'objectiu és situar al lector en el context nobiliari de l'inici del segle XIII.

4.1. La noblesa catalana

En els inicis del segle XIII, la majoria dels comtats catalans havien revertit a la monarquia. Només restaven independents els comtats d'Empúries, del Pallars Sobirà, del Rosselló i d'Urgell. Els seus titulars eren dels barons més poderosos del Principat de Catalunya. A part d'aquests comtes, els comtes de Foix també tenien una gran influència a Catalunya. Just per sota de la piràmide feudal, els vescomtes de Cardona i Cabrera els seguien. Aquestes dues cases vescomtals es van convertir en unes de les nissagues nobiliàries més poderoses de Catalunya. Fins i tot per davant de la gran majoria de les cases comtals. També, altres famílies nobles van aconseguir un gran protagonisme polític i econòmic, com els Montcada, els Cervera, els Cervelló, els Anglesola, etc.

Les nissagues comtals

Els comtes d'Empúries i del Rosselló van governar el comtat empordanès fins el 991. En aquest any, el comtat d'Empúries i el del Rosselló van deixar de formar una unitat política. En morir, el comte Gausfred I d'Empúries, de Peralada i del Rosselló (?-[931-991]) va repartir els seus dominis entre els seus dos fills: el comte Hug I d'Empúries i Peralada (?-[991-1040]) i el comte Guislabert I del Rosselló (?-[991-1014?]).

Els primers comtes d'Empúries es van caracteritzar pel seu tarannà bel·licós. Els inicis del comtat d'Empúries van ser turbulents. En diverses ocasions, els comtes de Barcelona i d'Empúries es van enfrontar. El principal punt de fricció era el bisbat de Girona. Els comtes d'Empúries van veure els seus principals rivals en els bisbes de Girona. En els enfrontaments que es van succeir, els comtes de Barcelona es van alinear amb els bisbes de Girona. L'aliança entre els bisbes de Girona i els comtes de Barcelona va acabar per doblegar als comtes d'Empúries. Davant la impossibilitat de lluitar contra els comtes de Barcelona, des d'aleshores, van passar a ser gradualment estrets col·laboradors dels comtes de Barcelona. Fins al punt en que, durant la regència del comte Sanç I, el comte Hug IV d'Empúries (?-[1200-1230]) es va mantenir lleial al regent, i no va participar en les bandositats nobiliàries. Aquesta actitud va continuar predominant durant els regnats de Jaume I, Pere III i Alfons III. En canvi, durant el regnat de Jaume II, el comtat d'Empúries es va convertir en un enemic aferrissat de la monarquia.

Com s'ha comentat, el comtat del Rosselló va sorgir en el 991. La seva independència va durar fins la mort del comte Girard II del Rosselló (?-[1164-1172]). El comte no tenia descendents, i va deixar el comtat a Alfons II. Així va acabar la primera nissaga dels comtes del Rosselló. Posteriorment, el comtat va passar a mans de Sanç I, oncle de Pere II. El comtat tornaria a mans de la monarquia quan Nunó Sanç I del Rosselló i la Cerdanya (1185?-[1223-1242]) va morir. En general, els comtes del Rosselló van ser col·laboradors habituals de la monarquia. Tot i això, Nunó Sanç I va participar en diverses revoltes contra Jaume I.

Com s'ha explicat en un capítol anterior, el Pallars Sobirà i el Pallars Jussà van sorgir de la divisió del comtat del Pallars. El comte Sunyer I va repartir els seus dominis entre els seus dos fills: Ramon III i Guillem II. Després d'una llarga guerra, entre els descendents dels germans, els dos comtats van tenir un destí molt diferent. El Pallars Sobirà va mantenir la seva independència fins el segle XV. El Pallars Jussà va ser incorporat a la Corona d'Aragó, en el 1192. Així, en general, el Pallars Sobirà va ser conegut simplement com a Pallars.

De fet, la seva llarga existència va ser conseqüència de la seva pobresa, i del seu aïllament. Era un territori poc o gens ambicionat, que es va mantenir al marge de la política catalana i aragonesa. Ni tan sols es va contemplar seriosament la possibilitat d'incorporar-lo a la Corona d'Aragó, quan va morir el comte Bernat II del Pallars (?-[1180?-1199]). La seva filla, la comtessa Guillelma I del Pallars (?-[1199-1229]-1250) va heretar el comtat. Guillelma I es va casar, en segones núpcies, amb Roger de Comenge (?-[1229?-1240]). Posteriorment, li va vendre el comtat. Així, una nissaga occitana es va introduir a Catalunya sense cap oposició per part del rei d'Aragó. La nova dinastia comtal va seguir l'exemple dels seus antecessors, i es va mantenir fidel al monarca durant tota la seva existència. La fi de la família Comenge al davant del comtat del Pallars va arribar amb la mort de Ramon Roger I del Pallars (?-[1288-1295]). El comte va morir sense fills, i la seva neboda Sibil·la va heretar el comtat. Sibil·la estava casada amb Hug de Mataplana. Així, Hug I del Pallars (?-[1295-1328]) va iniciar una nova dinastia en el comtat. La nissaga va continuar amb la col·laboració tradicional amb la monarquia, i va estrènyer llaços amb ella.

L'últim dels comtats catalans independents, que va arribar al segle XIII, va ser el comtat d'Urgell. Tot i això, el comtat d'Urgell ja havia format part del comtat de Barcelona anteriorment. El comte Borrell II de Barcelona (?-[947-992]) va integrar-lo als seus dominis, durant el seu regnat. A la seva mort, els seus dominis es van repartir entre els seus dos fills: el comte Ramon Borrell I de Barcelona (?-[992-1017]) i el comte Ermengol I d'Urgell (?-[992-1010]). Ermengol I va encetar una dinastia comtal que va durar fins la mort del comte Ermengol VIII d'Urgell (?-[1184-1209]). Durant tot aquest període les dues branques del casal de Barcelona van mantenir una estreta relació. La mort d'Ermengol VIII va capgirar la situació. Només va deixar una pubilla menor d'edat: Aurembiaix d'Urgell (1200-[1220-1231]). Aleshores, el vescomte Guerau IV de Cabrera (1180-[1199-1229]) va reivindicar els seus drets sobre el comtat. Pere II va defensar els drets de la vídua i Aurembiaix, però la seva mort a Muret va permetre al vescomte apoderar-se del comtat. La comtessa vídua i Aurembiaix van exiliar-se a Castella, i el jove Jaume I va acceptar els fets consumats. Més endavant, una coalició entre Aurembiaix i Jaume I va expulsar els Cabrera d'Urgell durant uns anys. La mort de la comtessa va reobrir la qüestió de la successió. Aurembiaix no va tenir fills. Va cedir el comtat al seu marit, l'infant Pere de Portugal (1187?-[1229-1231]-1251). Finalment, Pere de Portugal va cedir el comtat a Jaume I. Amb aquest acte, però, no es va acabar la independència del comtat d'Urgell. El rei va cedir el comtat al comte Ponç I d'Urgell (1211-[1236-1243]). La nova dinastia dels Cabrera va mantenir una actitud desafiant a la monarquia. Va encapçalar diverses vegades les revoltes nobiliàries contra la monarquia.

Una altra nissaga comtal que va tenir una gran influència a Catalunya va ser la Foix. Els comtes de Foix eren un dels comtes occitans més poderosos. Degut a la seva proximitat geogràfica, les relacions entre el comtat d'Urgell i el de Foix van ser habituals. Tanmateix, la seva entrada en la política activa catalana es va produir en el 1208. En aquella data, la pubilla del comte de Castellbò es va casar amb el fill del comte de Foix. En morir el vescomte Arnau I de Castellbò (?-[?-1226]) i la seva filla Ermessenda (?-1230), el comte Ramon Bernat II de Foix i I de Castellbò (?-[1230-1241]) va passar a governar el vescomtat. A més, des de Roger Bernat III de Foix (?-[1265-1302]) també van passar a governar el vescomtat de Bearn, a partir del 1290. La influència de la casa de Foix va minvar en el 1315. En morir, Gastó I de Foix i VIII de Bearn (?-[1302-1315]) va deixar al seu secundogènit, Roger Bernat III de Castellbò (?-[1315-1350]), els seus dominis catalans. Va ser la segona nissaga occitana que va ostentar un comtat català. Respecte la seva relació amb la monarquia se'n pot distingir tres etapes principals. La primera d'estreta col·laboració amb Jaume I i l'infant Pere. La segona de lluita visceral contra Jaume I i, sobre tot, contra Pere III i els seus successors². La tercera de tèbia col·laboració amb la monarquia, des del 1315, any en que el vescomtat de Castellbò es va desvincular del comtat de Foix.

Les nissagues vescomtals

El segle XII va ser testimoni de l'ascens de diverses famílies vescomtals catalanes, que marcarien la política catalana durant els segles posteriors. Totes elles van arribar a tenir un gran poder i influència. En alguns casos, més que algunes nissagues comtals. Les principals famílies vescomtals van ser: la Cabrera, la Cardona i la Montcada.

Els vescomtes de Cabrera tenien el seu nucli primigeni de poder en el vescomtat de Girona. Les seves possessions s'escampaven des de les costes gironines fins el comtat de Besalú. Amb el temps, van afegir al patrimoni familiar el vescomtat d'Àger i el comtat d'Urgell. Aquesta darrera

2 CINGOLANI, Stefano Maria, *“Pere el Gran. Vida, actes i paraula”*, Editorial Base, Barcelona, 2010. En el 1269, el comte Roger Bernat III de Foix, el comte Arnau Roger I del Pallars, el vescomte Ramon Folc V de Cardona i l'infant Pere es van aliar. A més, van jurar fidelitat i homenatge a l'infant Pere. A canvi, l'infant va prometre ajudar-los i defensar-los. Addicionalment, l'infant Pere va prometre a Roger Bernat III ajudar-lo, en el cas que hagués de lluitar contra el rei de França.

Sobre l'any 1271, Roger Bernat III es va enfrontar al rei de França per una qüestió feudal. En contra del tractat signat anys abans, l'infant Pere no va intervenir per defensar al seu vassall. Jaume I li ho va impedir. Aquesta actitud va irar al comte de Foix. Des de llavors, es va convertir en l'enemic més acarnissat dels reis d'Aragó, i un dels col·laboradors més actius dels reis de França. Per exemple, va tenir un paper destacat en la Croada contra la Corona d'Aragó.

incorporació va ser una font d'enfrontaments entre els Cabrera i la monarquia, que fins aleshores havia estat bona. Quan el darrer comte d'Urgell va morir, en el 1209, Guerau IV de Cabrera va intentar aconseguir el comtat. La coalició entre la vídua i Pere II va frustrar els seus plans. La mort de Pere II i la minoria de Jaume I li van permetre aconseguir els seus propòsits, però aquest afer no va quedar en l'oblit. Durant anys va ser font de problemes i enfrontaments entre Jaume I i els Cabrera. Només la derrota de la revolta nobiliària del 1280, contra Pere III, va assegurar la lleialtat de la nissaga vescomtat a la monarquia.

L'altra família vescomtal que va tenir una influència destacable van ser els Cardona. El seu poder es basava en dos pilars: en l'econòmic i en el polític. El poder econòmic radicava en el control que tenia sobre mines de sal. El seu poder polític venia determinat per la situació estratègica dels seus dominis. Els territoris dels Cardona estaven situats en el centre de la Catalunya Vella. Des de la seva privilegiada posició, es van enllaçar amb les grans famílies comtals i vescomtals. Els tractats matrimonials que van anar desplegant, al llarg de la seva història, els van convertir en una nissaga molt influent i de gran prestigi, a tots nivells. Aquesta qualitat va fer que fossin emprats per nobles i monarques com a mitjancers i jutges. Tot i el seu paper equidistant, els Cardona van mantenir una certa preferència estratègica amb els vescomtes de Cabrera i comtes d'Urgell. Una aliança que anava dirigida principalment contra els seus enemics comuns: els Montcada. Pel que fa a la seva lleialtat vers la monarquia, es poden distingir tres períodes. Fins al 1240, aproximadament, els Cardona no van donar problemes significatius a Jaume I. En canvi, a partir del 1250, van participar en les revoltes en contra seva. Fins al final de la seva vida, Ramon Folc V de Cardona (1220–[1241–1276]) va lluitar contra Jaume I. Un exemple que va seguir el seu fill Ramon Folc VI de Cardona (1259–[1276–1320]). Jaume I i Pere III van haver de combatre durament contra Ramon Folc V. A partir del 1281, després que fossin derrotats per Pere III en una altra revolta nobiliària, la família Cardona va passar a ser una de les més adeptes a la monarquia. Ramon Folc VI va ser un dels col·laboradors més fidels de Pere III i dels seus descendents.

Els Montcada també va ser una de les nissagues més importants de Catalunya, i van ascendir al tron vescomtal quan Guillem de Montcada i I vescomte de Bearn (1150?–[1170–1172]) es va casar amb Maria de Bearn (?–[1170–1171]). El seu poder no només provenia dels extensos territoris que tenia. Els Montcada van ostentar altes dignitats i responsabilitats polítiques i militars a Catalunya i en la Corona d'Aragó, en general. Van ser lleials col·laboradors de la monarquia. Durant la regència del comte Sanç I no van donar problemes. Fins i tot, van ajudar al comte del Rosselló en la seva lluita contra es croats francesos a Occitània. Tot va canviar amb l'ascensió del vescomte

Guillem II de Bearn (?–[1223–1229]). El nou vescomte de Bearn es va enfrontar amb Nunó Sanç I, que havia substituït al seu pare al capdavant del comtat. Jaume I s'hi va involucrar. Va ajudar al seu parent Nunó Sanç I, i es va veure abocat en una revolta en contra seva. Excepte en aquesta ocasió, els Montcada van mantenir-se lleials amb la monarquia, durant les successives revoltes nobiliàries. D'altra banda, el seu poder es va veure afectat per la mort del vescomte Gastó VII de Bearn (?–[?–1290]). Només va deixar quatre filles. Després de diverses vicissituds, el vescomtat va passar a mans dels comtes de Foix. Així, els Montcada van deixar d'ostentar el títol vescomtal. Encara que la branca principal dels Montcada es va extingir a Bearn, a Catalunya van subsistir dues altres branques. A més, a Sicília se'n va crear una tercera. Els Montcada es van establir sòlidament en tots els dominis de la Corona d'Aragó. En general, totes van ser lleials col·laboradores de la monarquia. Encara que hi van haver episodis de tensió, la fidelitat va predominar.

Altres famílies nobles

Les nissagues comtals i vescomtals que s'han esmentat anteriorment només eren les famílies situades en el vèrtex de la piràmide feudal. Hi havien moltes altres famílies nobles que també van participar en les revoltes nobiliàries. A continuació s'indiquen algunes de les més participatives en el bàndol rebel: els Anglesola, els Cervelló, els Cervera i els Ribelles. N'hi van haver moltes altres, però aquestes apareixen d'una manera més intermitent entre els documents diplomàtics de Jaume I.

Els Anglesola van ser una nissaga originària de la Catalunya central. La seva distribució geogràfica els va convertir en aliats naturals dels Cabrera, els Cervera i els Queralt. En el segle XIII, van lluitar en totes les revoltes nobiliàries, contra Jaume I i Pere III. Només la seva derrota, en el 1280, front les forces de Pere III, van reduir la seva bel·licositat. Des d'aleshores, van ser grans col·laboradors de la monarquia.

Els Cervelló eren originaris del Baix Llobregat. El castell que els va donar nom estava situat prop de la ciutat de Barcelona. Curiosament, això no els va aproximar als comtes de Barcelona. En diverses ocasions, es van aliar amb els comtes d'Urgell i els Cabrera contra Jaume I.

Els Cervera eren originaris del vescomtat de Berga. El seu poder l'havien anat forjant durant la reconquesta. Durant aquests anys van ser lleials col·laboradors dels comtes de Barcelona. El seu poder es va consolidar a Catalunya quan van aconseguir el tron vescomtal de Bas, en el 1142 aproximadament. També, van aconseguir prestigi fora de Catalunya, concretament a Sardenya, quan

van incorporar als seus dominis el Jutjat d'Arbòrea, en el 1192. Aquest domini sobre Sardenya seria temporal. El patrimoni es va dividir. Les dues branques van seguir camins independents, encara que mantindrien contactes.

Els Ribelles van ser una família nobiliària que es va establir en el castell del que va assimilar el nom. Eren vassalls dels comtes d'Urgell, i van ser uns fidels aliats. En les revoltes contra la monarquia, sempre es van mantenir al costat dels comtes d'Urgell. Independentment de la nissaga que va ocupar el tron comtal.

Els Queralt eren originaris de Berga. En les revoltaves nobiliàries es van aliar contra la monarquia. Tot i això, van ostentar càrrecs importants durant els regnats de Jaume I i els seus successors.

4.2. La noblesa aragonesa

La societat aragonesa es dividia en tres estaments: *maiors*, *mitjanos* i *menors*³. En el primer estament hi havia l'alta i mitjana noblesa, l'alt clergat i les elits ciutadanes. Ells tenien els càrrecs més importants del Regne d'Aragó. En l'estament dels *mitjanos* hi havia la baixa noblesa, els oficials reials, gent amb oficis destacables (com artesans i comerciants), etc. En els *menors* hi havia la gran massa de la població aragonesa: ciutadans, camperols, ramaders, etc. L'estament que més es va enfrontar a la monarquia va ser, com no, la noblesa.

Igual que en el cas català, la noblesa aragonesa gaudia d'una gran independència respecte la monarquia. També tenia suficient poder com per oposar-se al rei. Durant tot el segle XIII, la noblesa aragonesa, igual que la catalana, es va alçar diverses vegades contra Jaume I i els seus successors⁴. A continuació, s'esmentaran algunes de les nissagues aragoneses més importants, o aquelles que apareixen més regularment en la documentació diplomàtica de Jaume I.

Els Alagón van ser una de les vuit cases més poderoses d'Aragó. El seu poder no només era causa dels seus dominis, els membres de la seva família van ostentar diferents càrrecs en la Corona d'Aragó. Va ser una de les famílies més lleials a la monarquia.

3 UBIETO ARTETA, Agustín, BAILO, María Luisa, BIELZA, Vicente, CALLIZO, Javier, ELBOJ, Fernando, GALINDO, María del Carmen, MOLINA, Mercedes, “*Aragón: territorio, evolución histórica y sociedad*”, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación y Cultura, 1994.

4 UTRILLA UTRILLA, Juan Fernando, “*La nobleza aragonesa y el estado en el siglo XIII: composición, jerarquización y comportamientos políticos*”, La Sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276), Zaragoza, 2009, pp. 199-218.

Els Albero era una família nobiliària aragonesa influent, en la cort. Els seus membres van formar part, de manera habitual, de la mesnada reial. Originaris de Albero Alto, van estendre els seus dominis per Terol i Saragossa.

Els Ahonés va ser una altra de les nissagues aragoneses més influents. Durant la regència i la minoria de Jaume I van ser lleials servidors de la monarquia. La relació entre la família Ahonés i Jaume I es va degradar amb la mort de Pero Ahonés (?–1226), que va produir una revolta generalitzada al Regne d'Aragó.

Els Azagra era una nissaga d'origen navarrès. El seu poder radicava en la possessió del senyoriu d'Albarrasí. Nominalment, el senyoriu era zona d'influència aragonesa, però era governat pràcticament de manera independent. Els Azagra s'intitulaven com a vassalls de Santa Maria i Senyors d'Albarrasí. El seu joc polític i diplomàtic, per mantenir la seva independència, els va dur des de participar en revoltes nobiliàries fins a la col·laboració més sincera amb la monarquia. La seva estratègia també va passar per mantenir una actitud ambivalent entre els reis d'Aragó i de Castella.

Els Cornel van ser una nissaga de rics homes aragonesos fidels a la monarquia. En les bandositats nobiliàries, durant la minoria de Jaume I, va ser una de les famílies més pacífiques. La seva neutralitat en els afers de la Corona d'Aragó els va aportar gran prestigi. En general, es van mantenir fidels a la monarquia.

Una altra nissaga de rics homes aragonesos eren els Foces. El seu nom prové de la vila de Foces. La seva destacada participació en la seva conquesta va ser compensada amb la cessió d'aquesta vila. Els Foces van arribar a tenir una gran influència, en la Corona d'Aragó, degut a la seva ajuda a la monarquia.

Els Lara era una família aragonesa d'origen castellà. La seva irrupció a Aragó va venir arran del casament entre Juan Núñez de Lara (?–1292) amb Teresa Álvarez de Azagra (?–1294), celebrat en el 1260. Des d'aleshores, van governar el senyoriu d'Albarrasí. Els Lara van seguir la política que havien anat desenvolupant els Azagra. Van combinar la col·laboració amb la monarquia, amb la rebel·lió. Durant la croada francesa contra la Corona d'Aragó, els Lara es van aliar amb França. Això va motivar a Pere III a conquerir el senyoriu, i unir-lo als dominis de la Corona d'Aragó.

Els Lizana van ser una nissaga de rics homes aragonesos, que tenien la seva base de poder per la zona de Barbastre. En general, es van mantenir fidels a la monarquia. Els únics enfrontaments importants amb Jaume I es van produir durant els primers anys del seu regnat. En el 1220, Rodrigo de Lizana es va revoltar, amb l'ajuda de Pero Fernández de Azagra, senyor d'Albarrasí. En la revolta

de 1223 també es va posicionar en favor dels rebels. Després d'aquests episodis, els Lizana es van mantenir al costat de la monarquia. Durant la revolta de la noblesa aragonesa del 1226, es van mantenir fidels a Jaume I.

La família dels Luna formava part dels rics homes d'Aragó. Van prendre el nom de la vila de Luna, quan la van rebre després de ser conquerida, en el 1094. Van ser fidels col·laboradors de la monarquia. En el regnat de Jaume I, la seva col·laboració va passar a ser més tèbia. Van participar en les revoltes nobiliàries contra el rei.

Els Maza⁵ era un dels llinatges aragonesos de més prestigi, i rang més elevat. Eren rics homes d'Aragó. El seu nucli de poder inicial va ser Osca, lloc on es van instal·lar després de la seva conquesta, en el 1096. Des d'aleshores, en van fer la seva base de poder principal. La seva estratègia va consistir en anar adquirint drets i propietats a la ciutat, durant generacions. Hi van haver altres dos factors que van contribuir en la seva influència: la col·laboració amb la monarquia, i la seva hàbil política matrimonial. Una estratègia matrimonial que va enllaçar els seus membres amb els Lizana diverses vegades.

Els Urrea eren membres de la baixa noblesa aragonesa. El seu nom prové de ser els senyors d'Urrea. Van ser lleials col·laboradors de la monarquia fins la conquesta de la ciutat de València. Des d'aleshores, Ximeno d'Urrea va mantenir relacions tibants amb Jaume I per la voluntat d'aplicar els Furs d'Aragó en el Regne de València.

4.3. Les cartes de desafiament

Un aspecte de les revoltes nobiliàries que cal tenir present és el seu ritual. En general, la noblesa no s'alçava en armes de manera immediata ni esporàdica. Tots els antagonistes seguien un protocol normalment respectat, abans de començar l'enfrontament armat. Primer, els nobles agreujats pel rei enviaven les seves cartes de deseiximent, acuidament o desafiament al rei. Al seu torn, el monarca responia al deseiximent. Aleshores, es podia establir una correspondència entre els rebels i el rei per intentar evitar l'enfrontament. En els casos en els que la guerra era inevitable, hi havia un període de treva, abans d'iniciar les hostilitats, que s'havia de respectar. Aquesta darrera costum estava tipificada en els Usatges de Barcelona, en el seu article [122. *omnes omnes*]:

5 UTRILLA UTRILLA, Juan Fernando, “Los Maza de Huesca: un linaje aristocrático aragonés en el siglo XII”, Aragón en la Edad Media, núm. XX, 2008, pp. 811-827.

“Tots homens puy hauran acuydat la potestat li tingan pau e treva trenta dies; e las potestats als vescomtes e als comdors quinze dies; e als vasvessors e altres cavalers deu dies.”

Tal com indica, des del desafiament fins l'inici de la revolta solia haver un espai de 30 dies. Durant aquest temps, estava prohibida qualsevol tipus d'acció militar. Normalment, era un comportament acceptat i respectat. Hi van haver casos en que no es va respectar la treva, però van ser casos puntuals.

Durant l'Edat Mitjana, la noblesa es declarava la guerra mitjançant cartes de desafiament o acuindament. En el cas que el desafiat fos el senyor del desafiant, també servien per desvincular-se del lligam vassallàtic, anomenat deseiximent. Com s'ha comentat, això formava part del protocol de la guerra i, en general, es solia respectar⁶. Es poden trobar diversos exemples en els documents diplomàtics de Jaume I⁷. Amb ells es pot veure l'estructura de les cartes de desafiament.

Les cartes de desafiament tenien una estructura similar a les declaracions de guerra. Primer, l'autor exposava els greuges al seu destinatari. Després, en el cas que fos un vassall que volgués lluitar contra el seu senyor, el noble havia d'indicar que sortia de la seva lleialtat i obediència. És deseixia del seu senyor. Finalment, es declarava la guerra.

Cal matisar que les cartes incloses en la documentació diplomàtica només són cartes del rei. Cartes que va enviar Jaume I. Respostes d'acuindament i deseiximent als nobles que es revoltaven. Tot i això, les cartes de Jaume I també mostren el procés de negociació entre el rei i els nobles, abans d'entrar en guerra. Per a il·lustrar el protocol de l'acuindament i deseiximent es mostraran les negociacions prèvies a la Guerra d'Urgell, com a exemple. S'ha escollit aquesta guerra per l'abundància de documents diplomàtics que va generar, entre el rei i un sector important de la noblesa catalana.

La Guerra d'Urgell no va agafar a Jaume I desprevingut. El monarca sabia de la coalició nobiliària que s'estava forjant contra ell, amb antelació. Com era habitual en ell, Jaume I va intentar dur l'assumpte per la via legal. Va proposar, als diferents nobles que encapçalaven la revolta, solucionar les desavinences per la via judicial. Un d'aquests nobles era el comte Àlvar I d'Urgell, a qui li va enviar una carta el dia 2 de novembre de 1259⁸.

6 Una excepció es va produir en el 1220. Rodrigo de Lizana va atacar a Lope de Albero sense haver-lo desafiat. Tanmateix, segons els documents consultats, va ser un cas excepcional.

7 HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon*”, 5 volums, Anubar Ediciones, València/Zaragoza, 1976-1988.

8 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 232, doc núm 1134.

“Iacobus, [Dei gracia, etc., viro] nobili et dilecto Alvaro, Dei gracia comiti Urgelli salutem et dileccionem. Relacione quorundam intelleximus quod propontis habere guerram nobiscum: quod non credimus ullu modo, verumtemen nos sumus parati facere vobis directum de querelis, si quid nobis habetis, ab cognicionem richorum hominum nostrorum vel ad cognicionem prelatorum terre nostre et tales iudices vobis assignabimus quod ipsos recusare non poteritis ullo modo.

Datum Ilerde IIII° nomas novembis, anno Domini M^oCC^oL^o nono.

Sub eadem forma scripsit dominus rex Bn. Raimundi de Ribellis, R. de Cervaria, Bng. Ai. de Angularia et Iacobo de Cervaria et eodem anno et die et in eodem loco.

Sub eadem forma et eodem die et anno scripti dominus rex G. de Cervillione.”

Com es pot veure, la carta de Jaume I es pot dividir en cinc parts diferenciades. La primera és la salutació inicial. La salutació segueix la forma i la cortesia diplomàtica. El nom del rei, amb els seus títols abreujats en un simple etc., precedeix al comte. Com s'ha recalcat, Jaume I no inclou els seus títols reials, comtals ni senyoriais. A diferència del que acostumava a fer en cartes diplomàtiques dirigides a altres sobirans.

Seguidament, Jaume I expressa la seva perplexitat per uns rumors que havia sentit. Els rumors feien esment a una guerra que el comte d'Urgell estava preparant en contra seva. Afirmava, però, que no els hi donava crèdit. A continuació, li feia saber al comte la seva bona predisposició per arranjar qualsevol greuge, que pogués tenir amb ell. El comte podria exposar les seves queixes davant uns jutges. La seva sentència, però, seria inapel·lable. La voluntat del monarca, per aconseguir un compromís pacífic, contrasta amb la impossibilitat d'apel·lar la sentència judicial. Una condició que Jaume I imposava d'una manera força taxativa.

La quarta part és la datació típica de les cartes. L'estil que segueix és el mateix que amb els documents diplomàtics en general.

Finalment, després de la datació apareix una redacció poc habitual en les cartes diplomàtiques. En aquesta part, Jaume I va fer saber al comte Àlvar I que havia enviat una carta amb el mateix contingut a: Berenguer de Ribelles, R. de Cervera, Berenguer Arnau d'Anglesola, Jaume de Cervera i a G. de Cervelló. Encara que la carta no ho indiqui, Jaume I també va enviar una altra carta al vescomte Ramon Folc V de Cardona. La missiva té el mateix contingut excepte per la part final del text⁹.

9 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 232, doc núm 1135.

La resposta de tots els nobles va ser unànime. Tots ells van desafiar al rei. Ells i altres partidaris d'Àlvar I i Ramon Folc V van enviar cartes d'acuidament i deseiximent a Jaume I. Front aquesta situació, Jaume I va respondre de dues maneres diferents. Les cartes van ser escrites amb tons diferents, en funció del poder i categoria del seu destinatari. El primer tipus de carta va ser enviada a Àlvar I¹⁰, a Ramon Folc V¹¹ i al vescomte Guerau VI de Cabrera (?–[1242–1278])¹². Totes tres tenen un contingut similar. Com a exemple es mostra la carta que Jaume I va enviar a Àlvar I.

Iacobus, [...], viro nobili Alvaro, Dei gracia comiti urgellensi: vim vostra carta en la qual era contengut, que, nos contra raho et contra costuma de Barchinona, vos menavem, et que aviem preses simplement les postats del castel durgel, et sobrasso quens envias accuydar: de la qual cosa nos maravellam molt de vos, com vos deits so que nos no fem, ans saben be en Bn. R. de Ribelles, en Jacme de Cervera, en Bg. A., que tota via preferim a vos dret, et que vos dariem jutzes de Catalunya sens suspita, et aso no volgues pendre, ans nos fe mal en R. de Sa Sentil, et torna en vostra terra, et encara nos aviets desafiats, et encara dixes nos quens faries mal; la qual cosa nos no creem quens fasats mal dins los XXX dies qui son contenguts en lusatge, et encara preferim vos dret: et si aso no volets pendre, accuydam vos et desexim nos de vos de tot mal et de tot dan que fasam a vos ni als vostres homens, ni a la vostra terra.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L.IX.

Com es pot llegir, Jaume I va insistir en la seva voluntat de solucionar l'enfrontament d'una manera pacífica. Va recordar a Àlvar I la legalitat de les seves accions. En el cas que volgués dur l'assumpte als tribunals, va garantir la imparcialitat dels jutges que durien la causa. D'altra banda, Jaume I va informar al comte de l'atac que va patir d'en R. de Sa Sentil, segurament vassall del comte d'Urgell, sense cap desafiament previ. Al mateix temps, Jaume I va recordar els 30 dies de treva, que esperava que Àlvar I respectés. Finalment, va tornar a recalcar la seva preferència per solucionar el conflicte per la via judicial. En el cas que el comte, finalment, es decidís a atacar-lo, Jaume I es va desvincular, i es va desdir dels danys que li pogués ocasionar durant la guerra.

El segon tipus de carta va ser dirigida a altres nobles implicats en la revolta: B. De

10 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 237-238, doc núm 1142.

11 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 235, doc núm 1138. El contingut de la carta és similar, però no és igual. El que és idèntic és la voluntat de Jaume I a arribar a una solució pacífica.

12 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 237, doc núm 1141.

Capdella¹³, B. R. de Ribelles¹⁴, Dalmau de Beliana¹⁵, Berenguer Arnau d'Anglerola¹⁶, G. de Cervelló¹⁷, Hug de Cervelló¹⁸, i a Ponç G. de Torroella¹⁹. Totes són iguals o semblants, i expressen el mateix: el rei es lamenta del desafiament, i al mateix temps els desafia i es desdii dels danys que els pogués causar durant la guerra.

Iacobus, [...], dilecto suo Bn. de Capdella. Vim vostra carta dacuydament, lo qual nos fahiets queus desexiets de nos, que non fossets tengut de mal ni de dan que feessets a nos ni a nostres homens ni a nostra terra, de la qual cosa fort nos maravelam de vos, car nos som aparellats de fer dret al comte durgel et de pendre et car vos li volets valer de tan gran desraho, desexim nos de vos, que de mal ni de dan que fassam a vos ni a vostres homens hi a vostra terra nous en siam tenguts.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

Encara que d'una manera més enèrgica, Jaume I va intentar ser conciliador. Va insistir, una altra vegada, en la voluntat de fer justícia al comte d'Urgell. Tot i això, no va tenir tanta deferència com amb Àlvar I, Ramon folc V i Guerau VI. Tampoc va incloure gaires explicacions. Finalment, el monarca els desafiava, i es desvinculava d'ells.

Com es pot veure, totes les cartes que va enviar Jaume I als nobles tenen, bàsicament, la mateixa forma. El rei assegura la seva voluntat a fer justícia, per evitar una lluita armada. En el cas de no acceptar les via judicial, el monarca reptava al noble, i no es feia responsable dels danys que la guerra li pogués causar al noble. Malgrat la similitud, aquesta només és de forma, no pas de fons. Mentre que amb el comte d'Urgell i els vescomtes de Cardona i Cabrera va tenir una actitud més condescendent, amb els seus vassalls va utilitzar un to més aspre.

D'altra banda, per les cartes que va enviar Jaume I es pot intuir l'estructura de les cartes de desafiament que va rebre. En el cas del comte d'Urgell, ell va exposar els seus greuges, es va deseixir del rei, i el va desafiar. Els vescomtes de Cardona i Cabrera van argumentar la seva aliança amb el comte d'Urgell per intervenir a favor seu. Després també es van deseixir, i el van reptar. Finalment, els altres nobles revoltats van argumentar el deure de servir i defensar el seu senyor,

13 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 236, doc núm 1139.

14 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 236-237, doc núm 1140.

15 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 238-239, doc núm 1143.

16 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 239-240, doc núm 1145.

17 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 244-245, doc núm 1151.

18 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 245, doc núm 1152.

19 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 246, doc núm 1153.

abans de reptar-lo.

Com es pot apreciar, el desafiament i la guerra nobiliària tenia un protocol ben definit. El protocol solia ser respectat. La guerra no començava fins que els antagonistes s'havien tramés cartes de desafiament. Aquest procediment era similar a les declaracions de guerra entre monarques. La diplomàcia exterior va heretar la pràctica feudal en les relacions intermonàrquiques.

Fig.4 : jurament de fidelitat i homenatge.

Capítol 5

Les revoltes nobiliàries 2: la noblesa contra la monarquia (1213-1265)

Les revoltes nobiliàries eren l'expressió armada de les tensions entre la noblesa i el rei. Anteriorment, s'ha comentat que es podria considerar com un tipus de violència feudal. Tot i això, es tracten a part degut a les seves característiques pròpies. De fet, aquestes característiques les convertien en l'expressió de violència més perillosa. Tenia causes i conseqüències polítiques. Feien perillar la posició de la monarquia, i l'estabilitat de la Corona d'Aragó.

Tot i el seu tarannà diplomàtic, Jaume I va haver de lluitar reiteradament contra la noblesa aragonesa i catalana. Les revoltes nobiliàries van ser freqüents durant el regnat de Jaume I. En alguns casos, els rebels eren nobles que, per algun motiu, es sentien agreujats pel rei. En altres casos, van ser guerres feudals que van desembocar en revoltes contra Jaume I. Això li va ensenyar a ser prudent en la seva elecció, a l'hora de prendre partit.

A continuació, es descriuen les principals revoltes nobiliàries que Jaume I va haver de

combatre. Per realitzar aquest anàlisi s'ha emprat la documentació diplomàtica de Jaume I¹.

5.1. La guerra successòria del comtat d'Urgell

Com s'ha comentat anteriorment, la mort de Pere II a Muret va implicar un buit de poder. Això va comportar la desestabilització política de la Corona d'Aragó. La noblesa va aprofitar per assolir les seves pretensions. No hi havia poder reial que s'hi pogués oposar. Jaume I encara era massa petit, i el regent, el comte Sanç I del Rosselló i la Cerdanya, era incapaç imposar la seva autoritat. L'exemple més significatiu és l'apropiació del comtat d'Urgell pel vescomte Guerau IV de Cabrera. Un fet que va tenir repercussions duradores. El comtat d'Urgell va ser causa de diversos enfrontaments armats durant tot el regnat de Jaume I.

El comtat d'Urgell era un dels comtats més importants de Catalunya. No només ho era per la seva extensió. També a causa de la seva independència, quasi absoluta, respecte l'autoritat del comte de Barcelona. Els titulars del comtat eren membres d'una branca col·lateral del Casal de Barcelona que, ininterrompudament, havia governat el comtat des del segle X. Dissortadament, la línia successòria es va trencar amb la mort del comte Ermengol VIII d'Urgell. El comte només va tenir una filla: Aurembiaix².

Immediatament, Guerau IV, vescomte de Cabrera i net d'Ermengol VII, va intentar fer valer els seus drets sobre el comtat. Per neutralitzar les pretensions del vescomte, la vídua del comte d'Urgell, Elvira Núñez de Lara, es va moure amb rapidesa. Es va casar amb Guillem de Cervera. Era el senyor de Juneda, i antic aliat del difunt comte d'Urgell. Va cedir l'administració del comtat a Pere II, i li va fer homenatge com a feudatària. També va acordar un tractat matrimonial entre l'infant Jaume i Aurembiaix³. Guerau IV no es va rendir davant d'aquesta situació. Es va enfrontar a Pere II i a Elviar. La guerra li va ser adversa. Guerau IV i els seus aliats van ser vençuts, i el vescomte de Cabrera va ser pres. Així, va quedar la situació fins la mort de Pere II.

1 HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragón*”, 5 volums, Anubar Ediciones, València/Zaragoza, 1976-1988.

CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I relacionados con Aragón*”, Fuentes Históricas Aragonesas 50, Institución “Fernando el Católico”, Zaragoza 2009.

MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto, “*Archivo de la Corona de Aragón: Catálogo de la Documentación Relativa al Antiguo Reino de Valencia, contenida en los registros de la Cancillería Real I. Jaime I, el Conquistador*”, Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, Madrid, 1934.

2 DOMINGO, Dolors, “*A la recerca d'Aurembiaix d'Urgell*”, Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2007.

3 SANTAMARÍA, Álvaro, “*Mallorca. Del medievo a la modernidad*”, Palma de Mallorca, 1970.

Guerau IV va saber aprofitar la mort de Pere II. El vescomte es va alliberar del captiveri, i es va apropiari del comtat d'Urgell per la força. Elvira i els seus partidaris no van poder fer res contra el poderós vescomte. Elvira i Aurembiaix van ser derrotades, i van anar a buscar refugi a Castella, sota la protecció de la família dels Lara. Des d'allà van intentar recuperar el comtat. Malauradament, no van poder fer res efectiu durant la minoria de Jaume I. Davant dels fets consumats, els consellers del jove rei van preferir posposar la qüestió. Així, el dia 19 de juny de 1217, Jaume I i Guerau IV van signar un tractat d'amistat i concòrdia⁴. Guerau IV va aconseguir la titularitat del comtat d'Urgell. La debilitat del rei, i del Consell Reial, va permetre al vescomte de Cabrera assolir els seus objectius. La signatura del tractat va ser un acte de gran transcendència i importància. Això es pot apreciar, no només degut a que es va ratificar davant tota la Cúria Reial. Si no també perquè el tractat va ser rubricat front una quantitat inusual de testimonis. La voluntat dels consellers reials va ser intentar solucionar un contenciós espinós. De manera que també es va negociar un tractat de pau i treva amb els aliats de Guerau IV. El tractat es va signar el dia 27 de juny de 1217⁵. Va suposar una altra victòria diplomàtica del vescomte de Cabrera. Amb aquest darrer tractat, ell i el vescomte de Castellbò van ser nomenats àrbitres i garants dels acords establerts. Jaume I va haver de fer grans concessions a Guerau IV i als seus aliats. La intenció va ser acabar amb un problema que podia arribar a desestabilitzar, encara més, la Corona d'Aragó. Malgrat els esforços i sacrificis, el problema només es va posposar. Anys més tard, tornaria a revifar-se. Les victòries anteriors van encoratjar a Guerau IV. Sempre va mantenir una actitud desafiant a Jaume I. Fins i tot va arribar a enfrontar-s'hi, abans de participar en les revoltes nobiliàries posteriors. En concret, Jaume I i Guerau IV es van enfrontar durant l'any 1222, o en alguna data compresa entre els anys 1217 i 1222. La pau es va negociar a finals del 1222, i va ser signada pel desembre del mateix any.

El dia 21 de desembre de 1222, Jaume I, i els seus aliats, van condonar i perdonar tots els danys que Guerau IV, i els seus aliats, haguessin comés⁶. El text no especifica clarament el context en el que es van cometre les agressions. En cap moment s'indica que al tractat faci referència a la guerra per la successió del comtat d'Urgell. Això significaria que, tot i les paus i treves acordades, els dos bàndols es van continuar enfrontant. El tractat especifica que el comtat d'Urgell seria governat per Guerau IV, però en qualitat de feudatari de Jaume I. Al mateix temps, Jaume I li va confirmar les possessions de Guerau IV, també com a feudatari. En clàusules posteriors, es van mencionar els drets de Aurembiaix. Es va acordar que tindria el dret de dur el seu cas a judici, en

4 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 18-23, doc núm 2.

5 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 24-27, doc núm 3.

6 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 92-95, doc núm 39.

presència de la Cort Reial. Finalment, Guerau IV va jurar homenatge a Jaume I. Com es pot veure, Guerau IV va aconseguir retenir el comtat d'Urgell, però la seva posició no devia ser tant forta com uns anys abans. Bàsicament, el tractat va ser una ratificació del tractat del dia 19 de juny de 1217.

5.2. La revolta de Rodrigo de Lizana

Un dels primers problemes greus, que va haver d'afrontar Jaume I, va ser la lluita contra Rodrigo de Lizana (?-[1217?-1251]), en el 1220. L'episodi va començar quan Rodrigo de Lizana va atacar per sorpresa, i sense haver-lo desafiat, a Lope de Albero⁷. El va capturar, i li va saquejar el feu. Llavors, el gendre i el germà d'en Lope van demanar a Jaume I que intervingués per solucionar el contenciós. El Consell Reial va decidir atacar en Rodrigo. Una decisió que va ser precipitada.

Les operacions militars van començar immediatament. Primer, les tropes reials van alliberar el castell d'Albero. La guarnició no va oferir gaire resistència, i es va rendir en dos dies. Després, la host reial es va dirigir a Lizana. L'objectiu era capturar en Rodrigo, i alliberar a Lope del seu captiveri. Pel mes de maig, el castell de Lizana va caure front les tropes reials. Rodrigo va anar a cercar protecció en el senyoriu d'Albarrasí, governat per Pero Fernández de Azagra (1192?-[1196?-1246]). En aquest moment, Jaume I va començar a perdre la iniciativa militar. La coalició dels dos nobles aragonesos va debilitar la facció reial. Molts nobles de les seves tropes simpatitzaven amb ells. Encara que Jaume I va assetjar el castell d'Albarrasí, no va poder estrènyer el setge. Els rebels de l'interior rebien ajuda exterior. Les operacions militars se'n van ressentir. Aquesta situació va obligar a Jaume I a aixecar el setge, i a concedir el perdó als revoltats.

Aquest episodi es sol considerar com la primera revolta nobiliària contra Jaume I. Tanmateix, els nobles que van lluitar contra el rei no eren suficients, ni van realitzar cap acció en contra del jove rei. És cert que gran part de la noblesa no va ajudar al rei. Fins i tot, va ajudar als rebels durant el setge d'Albarrasí, però no van actuar contra Jaume I.

La gravetat de la situació va ser deguda a la incapacitat de Jaume I d'esclafar als nobles rebels. Va ser un cop al seu prestigi, i una mostra de debilitat. Aquesta demostració de debilitat podria haver estat una de les causes de la revolta nobiliària de 1223, i de com es va desenvolupar.

7 FERRANDO, Antoni, ESCARTÍ, Vicent Josep, "*Llibre dels Fets de Jaume I*", Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 1995.
ZURITA, Jerónimo, "*Anales de Aragón*", Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, Institución Fernando el Católico, 2003. (edició digital)

5.3. La revolta nobiliària de 1223

El vescomte Guillem II de Bearn i el comte Nunó Sanç I del Rosselló estaven enfrontats en una guerra feudal⁸, des de l'any 1222. La guerra va ser desfavorable a Nunó Sanç I. Guillem II era de la família dels Montcada, i tenia el seu suport. Així, en el 1223, Guillem II va entrar en els dominis del comte, amb un poderós exèrcit. Aleshores, Nunó Sanç I va demanar ajuda a Jaume I, per poder contenir la invasió.

En un primer moment, Jaume I va intentar fer de mediador. Volia acabar amb el conflicte amb una solució negociada. Va garantir fer justícia a Guillem II, en les causes que tenia contra Nunó Sanç I. Malgrat els esforços, el vescomte no es va avenir a deixar la seva causa en mans de la justícia. Així que les seves tropes van continuar atacant els territoris de Nunó Sanç I, i li van conquerir diversos castells. Aquestes accions van forçar a Jaume I a auxiliar al seu vassall i parent.

Les forces combinades del rei i del comte del Rosselló van fer progressos importants, amb rapidesa. En 13 dies van conquerir 130 fortalises, i les tropes reials ja havien iniciat el setge al castell de Montcada. Durant el setge, hi van haver contactes entre Jaume I i Guillem II. El rei continuava intentant negociar una solució pactada. Tots els intents de negociació van fracassar⁹. No hi va haver acord, i les operacions contra el castell van continuar. El setge no va ser una tasca fàcil. El castell de Montcada era una fortificació poderosa. Era difícil de prendre. Tots els assalts van fracassar. Al final, el setge va haver de ser aixecat.

Aquest fracàs diplomàtic i militar, juntament amb altres que el van succeir, va fer que gran part de la noblesa es passés al bàndol dels Montcada¹⁰. Fins i tot, Nunó Sanç I va fer les paus amb Guillem II, i va conspirar contra el rei. Jaume I va ser capturat per mitjà d'enganys a la vila d'Alagó,

8 FERRANDO, Antoni, ESCARTÍ, Vicent Josep, "*Llibre dels Fets de Jaume I*", Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 1995.

ZURITA, Jerónimo, "*Anales de Aragón*", Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, Institución Fernando el Católico, 2003. (edició digital)

9 El fracàs de les negociacions poden ser atribuït a un error tàctic de Jaume I, i dels seus consellers. En el moment de començar, Jaume I gaudia d'un cert avantatge. Estava en una posició de força, però el castell de Montcada era una fortalesa formidable. Guillem II era capaç de resistir un llarg setge. Per tant, es pot considerar que les exigències de Jaume I van ser desmesurades. Com per exemple, demanar a Guillem II que li entregués la potestat del castell de Montcada. Un castell reial, que Guillem II tenia com a feu. La resposta del vescomte va ser negativa. Guillem II va argumentar que l'atac de Jaume I l'alliberava d'aquesta obligació feudal.

10 Podria ser que el fracàs del setge del castell de Montcada revivís el fracàs del setge d'Albarrasí. Aquests dos fracassos van posar de manifest la feblesa de Jaume I. Com a conseqüència, molts nobles van decidir abandonar al jove rei per unir-se al bàndol més fort.

i el van dur captiu a Saragossa.

A Saragossa, Jaume I i els seus captors van negociar les condicions del seu alliberament. L'infant Ferran, abat de Montaragó, Nunó Sanç I i Guillem II¹¹, entre altres, en van treure grans beneficis polítics. Tots ells van aconseguir més poder en el govern dels territoris de la Corona d'Aragó.

5.4. La revolta nobiliària de 1226

Pel juny de 1226, es va iniciar una altra revolta nobiliària contra Jaume I. En aquesta ocasió era majoritàriament aragonesa. El seu catalitzador va ser la mort de Pero Ahonés, arran d'un enfrontament amb el rei. La discussió prèvia va ser deguda a la intenció de Pero Ahonés d'atacar el Regne de València.

En aquell moment, hi havia un tractat de treva vigent entre Jaume I i l'emir de València¹². Per a Jaume I era una qüestió de prestigi impedir l'atac. No només degut a les implicacions en les relacions entre els dos regnes. Si no també pel precedent legal que hauria creat. L'article 63 dels Usatges de Barcelona atorgava al monarca l'autoritat en exclusiva per firmar tractats amb els musulmans. L'usatge obligava el seu compliment a tots els súbdits del sobirà de la Corona d'Aragó. L'atac de Pero Ahonés significava posar en entredit el poder del rei. Jaume I no ho podia permetre.

A l'intentar impedir l'atac, hi va haver una gran discussió entre Jaume I i Pero Ahonés. La discussió va acabar en un enfrontament, en que el noble aragonès va morir. La mort de Pero Ahonés, que era un dels nobles aragonesos més importants, va unir la noblesa i les ciutats aragoneses contra el rei. Tots ells es van alçar per a reclamar justícia per a Pero Ahonés, i en defensa de les lleis i costums aragonesos¹³.

La guerra es va estendre ràpidament per tot el Regne d'Aragó. Només un reduït nombre de nobles aragonesos i la ciutat de Calatayud es van mantenir fidels al rei. En canvi, Catalunya es va mantenir fidel a Jaume I. Excepte els Montcada i algun altre noble, la noblesa catalana es va alinear amb el monarca¹⁴. Amb tots els seus aliats, Jaume I va poder fer front a la sedició. Pels inicis de

11 Guillem II també va aconseguir una indemnització de guerra. Jaume I va haver de pagar al vescomte 20.000 morabatins.

12 BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, "*Jaume I i el seu regnat*", Pagès Editors, Lleida, 2007.

13 Segurament, intentar aplicar l'usatge 63 en un noble aragonès es va veure com una intromissió del dret català en el Regne d'Aragó.

14 Jaume I va saber aprofitar la rivalitat entre els Montcada i els Cardona per a aconseguir el suport dels darrers.

l'any 1227, ja tenia la situació controlada. Tot i això, Jaume I va decidir acabar amb la guerra per mitjà d'una sentència arbitral. Va preferir emprar la via judicial per aplacar la noblesa aragonesa. Així, pel març de 1227, un tribunal va dictar sentència. La sentència va imposar a Jaume I perdonar als revoltats, mentre que als revoltats se'ls va obligar a jurar fidelitat perpètua a Jaume I.

Després de solucionar el seu conflicte amb la noblesa, Jaume I va pactar amb les ciutats de Saragossa, Osca i Jaca. El primer dia d'abril de 1227, les principals ciutats aragoneses revoltades van retre homenatge a Jaume I, i van condonar els danys que el rei i els seus aliats els hi van fer durant la revolta. Al seu torn, Jaume I va condonar els danys que les hosts de les ciutats van li van fer a ell i als seus aliats. A més, va confirmar els furs, els costums i les llibertats¹⁵.

5.5. La Guerra d'Urgell

La comtessa Aurembiaix d'Urgell va morir en el 1231, sense descendència. Aleshores, Jaume I i els Cabrera es van enfrontar per la possessió el comtat. El conveni de Tàrrega, signat en el 1236, va posar fi a la lluita. Jaume I va adquirir els drets del comtat, que va cedir a Ponç I d'Urgell en condició de feu. Així va acabar la lluita successòria pel comtat d'Urgell. Tanmateix, això no va evitar que el comtat fos l'epicentre d'un altre enfrontament entre el monarca i els Cabrera.

Entre l'hivern de 1259 i la primavera de 1260, hi va haver una altra guerra feudal que es va estendre per tot Catalunya: la Guerra d'Urgell¹⁶. El motiu va ser l'enfrontament entre el rei i Àlvar I d'Urgell per la potestat d'uns castells. Tots dos reclamaven la tinença dels castells basant-se en interpretacions divergents del dret feudal.

Negociacions prèvies i desafiaments

La tensió entre el rei i el comte es va intensificar amb rapidesa. Tots dos es van preparar immediatament per la guerra, però hi van haver intents per evitar la confrontació. El dia 2 de

Encara que això significués deixar en paper mullat la treva de 1226, entre les dues famílies.

15 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 180-182, doc núm 91. Idem: pp 183-184, doc núm 92.

16 SOLDEVILA, Ferran, “*Pere el Gran. Primera part: l'infant*”, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995.
ZURITA, Jerónimo, “*Anales de Aragón*”, Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, Institución Fernando el Católico, 2003. (edició digital)

novembre de 1259, el rei va enviar dues cartes. La primera va ser enviada a Àlvar I¹⁷. La carta té un to conciliador. Jaume I es va abstenir de fer cap tipus d'acusació, de recriminació o d'amenaça. Només va mencionar que havia sentit rumors que Àlvar I s'estaria preparant per fer-li la guerra. Uns rumors que ell no es creia. Seguidament, Jaume I va oferir a Àlvar I la possibilitat de dur les seves queixes davant d'un tribunal. El tribunal estaria format per rics homes i clergues de prestigi. Tots ells serien imparcials, i el seu veredictes seria inapel·lable. La voluntat de Jaume I era clara: reconduir la tensió per mitjà de la justícia. Cal destacar l'astúcia amb la que va jugar Jaume I. Que la decisió del tribunal no es pogués recórrer, podria significar que esperava que la sentència li fos favorable. Per aquest motiu, entre altres, podria ser que Àlvar I no s'avingués a acceptar la oferta de Jaume I.

La segona carta va ser enviada a Ramon Folc V de Cardona, el mateix dia 2 de novembre¹⁸. La carta és pràcticament una còpia, però amb un matís diferent. Abans de mencionar la possibilitat d'arranjar els greuges mitjançant un tribunal, el rei recorda al vescomte totes les gràcies i honors que li havia concedit fins al moment.

Cap de les dues cartes va tenir l'efecte desitjat. La situació es va degradar notablement pel desembre de 1259. Vassalls i aliats d'Àlvar I i Ramon Folc V es van anar deslligant del vassallatge de Jaume I, i li van trametre cartes de desafiament. Front d'aquest ambient prebèl·lic, Jaume I va tornar a intentar la via de la negociació. Durant el mes de desembre, va enviar un seguit de cartes als nobles que l'havien desafiat. La majoria les va enviar el primer dia de desembre.

En una de les cartes, Jaume I va contestar al desafiament del vescomte de Cardona¹⁹. El rei va expressar la seva sorpresa a Ramon Folc V, pel fet d'haver-se desvinculat d'ell, i pel desafiament que li havia fet. Tot i això, Jaume I va tornar a proposar solucionar el contenciós davant un tribunal. El rei va assegurar al vescomte que el tribunal estaria format per homes imparcials. Per això, el monarca va convocar a Ramon Folc V a Barcelona, a mitjans de gener. En aquelles dates hauria d'exposar els seus greuges. Jaume I va advertir que, en el cas de no presentar-se, s'exculpava dels danys que la guerra pogués causar al vescomte i als seus aliats, quan les hostilitats comencessin.

En unes altres dos cartes de contingut idèntic, escrites també el dia 1 de desembre, Jaume I va respondre al desament de Bn. De Capdella²⁰ i de Dalmau de Beliana²¹. El rei els va expressar la seva sorpresa, per la seva desvinculació vassallàtica, i pel desafiament que li havien enviat. També

17 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 232, doc núm 1134.

18 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 233, doc núm 1135.

19 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 235, doc núm 1138.

20 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 236, doc núm 1139.

21 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 238, doc núm 1143.

els va expressar la seva voluntat de resoldre el conflicte amb el comte d'Urgell per mitjà de la justícia. Finalment, els va comunicar que es desentendria de qualsevol dany que, durant la guerra, els seus homes els poguessin fer.

En una altra carta, de contingut semblant a l'anterior, Jaume I va respondre a la carta de desvinculació vassallàtica i de desafiament de B. R. de Ribelles²². Jaume I va tornar a insistir en la seva voluntat de fer justícia al comte d'Urgell. En aquest cas, menciona que pretenia fer justícia segons les costums de Barcelona, i davant un tribunal format per rics homes imparcials. Igual que en els casos anteriors, el rei va dir que no es feia responsable dels danys que la guerra pogués causar a B. R. de Ribelles, o als seus homes.

De la mateixa manera, Jaume I va respondre a Guerau VI de Cabrera (1232?–[1242–1278]), el mateix dia 1 de desembre de 1259²³. En la seva carta, Jaume I també va expressar la seva sorpresa de que el vescomte es desvinculés d'ell, i el desafiés. El rei va repetir que estava disposat a fer justícia al comte d'Urgell, segons les costums de Barcelona. Per això, rics homes imparcials convindrien una solució, ajustada a les costums de Catalunya. En el cas que el comte d'Urgell no ho volgués acceptar, i el vescomte seguís amb la bogeria de fer-li la guerra, el rei no es feia responsable dels danys deguts a la guerra.

La última carta que va redactar Jaume I, el dia 1 de desembre, la va dirigir a Àlvar I²⁴. El rei va tornar a mostrar la seva perplexitat, pel desafiament que el comte li havia fet. També li va fer saber que encara estava disposat a fer justícia davant un tribunal imparcial, tal i com ho havia comunicat a: Bn. R. de Ribelles, Jaume de Cervera i a Bg. A. En el cas que no acceptés aquesta opció, el rei esperava que el comte respectés els 30 dies de treva que indiquen els Usatges de Barcelona²⁵. Passat aquest temps, si el comte insistia en les seves pretensions, el rei es desentenia dels danys que la guerra li pogués ocasionar. La guerra no es va poder evitar. Durant el mes de desembre, Jaume I i els seus adversaris van acabar de desafiar-se, i es van preparar per la guerra.

El dia 6 de desembre, Jaume I va respondre a la carta de desafiament de Berenguer Arnau III d'Anglesola (?–[1252?–1277?])²⁶. La carta té un to ben diferent a les anteriors. El rei li va respondre que havia rebut la seva carta de desafiament. Un desafiament que, Berenguer Arnau III, va realitzar en defensa dels drets del comte d'Urgell sobre uns castells que Jaume I retenia. Com a resposta a aquesta afirmació, Jaume I va al·legar que havia seguit el procediment legal, i que continuava estant

22 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 236-237, doc núm 1140.

23 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 237, doc núm 1141.

24 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 237-238, doc núm 1142.

25 Usatge [122. *omnes homines*].

26 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 239-240, doc núm 1145.

disposat a fer justícia. Finalment, com en totes les altres cartes, el rei es va exculpar de qualsevol dany que els seus homes li poguessin causar, en el cas que no es retractés del desafiament que li havia fet.

En un principi, segons el procediment descrit en els Usatges de Barcelona, i per referències en les cartes, durant el mes de desembre hi devia haver una treva. Una treva que els dos bàndols enfrontats van utilitzar per preparar-se. Tot i això, Jaume I no va deixar d'insistir en reconduir la situació cap a via negociada. El dia 7 de desembre, Jaume I va escriure a R. de Cardona (Ramon Folc V)²⁷. En la carta, Jaume I va comunicar a Ramon Folc V que estava disposat a fer justícia, i li va demanar que tornés sota la seva obediència. En cas contrari, el rei es desdeia dels danys que ell, i els seus aliats, li poguessin ocasionar. D'altra banda, també li va manar no emprar el seu fonèvol contra el castell de Montblanc. Aquest tipus d'armes no estaven permeses d'utilitzar en territori cristià.

Inici de les hostilitats

Les negociacions amb el vescomte de Cardona devien ser bastant tenses. L'hostilitat del vescomte devia anar en augment durant el mes de desembre. Fins el punt en que la treva entre Jaume I i Ramon Folc V es va trencar. El dia 22 de desembre, el rei va fer saber a G. de Cardona que la treva existent entre ell i el vescomte havia quedat anul·lada²⁸. També li va expressar que no es faria responsable dels danys que li poguessin causar els seus homes.

Encara que la guerra entre Jaume I i Ramon Folc V va començar abans de final d'any. No sembla que es trenquessin les treves amb els altres nobles. Així, la guerra va començar pel gener de 1260. El dia 11 de gener de 1260, Jaume I va escriure a Guillem II de Cervelló (?-[1229-1270?])²⁹. En la missiva, Jaume I ja menciona enfrontaments en la comarca del Baix Llobregat. Tot i això, Jaume I informa a Guillem II que va respectar els Usatges de Barcelona, pel que fa a l'assumpte del comte d'Urgell. Com de costum, Jaume I acaba la carta exculpant-se de qualsevol dany que la guerra pogués causar al noble.

El mateix dia 11 de gener, Jaume I va escriure a Hug de Cervelló (?-1274?)³⁰, germà de Guillem II. Jaume I va tornar a explicar que les seves accions es van ajustar als Usatges de

27 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 240-241, doc núm 1146.

28 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 243, doc núm 1149.

29 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 244-245, doc núm 1151.

30 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 245, doc núm 1152.

Barcelona, i es va desdir dels danys que la guerra li pogués ocasionar.

Amb el mateix to, Jaume I va escriure a Pons G. de Torroella, el dia 12³¹. El rei li va confirmar que havia rebut el seu desafiament, en compliment del seu deure com a vassall de Ramon Folc V. Alhora, Jaume I va desafiar a Pons G., i li va dir que no es feia responsable dels danys que els seus homes li fessin.

Cal destacar que la revolta va tenir un seguiment desigual. Sembla que no tots els nobles dissidents van començar les operacions bèl·liques, o havien negociat i/o pactat treves per separat. En una carta del dia 20 de gener de 1260, Jaume I va anul·lar una treva acordada amb Berenguer Arnau III³². És evident que Jaume I va intentar negociar amb diversos nobles per separat. El seu objectiu era debilitar la posició del comte d'Urgell i dels seus aliats. Malauradament, pel contingut de la carta, Berenguer Arnau III es va mantenir aliat amb els enemics del monarca.

L'adversitat no va fer desistir a Jaume I, en la seva intenció de solucionar el conflicte per a via de la negociació. Amb aquest esperit va concedir un salconduit a Ferrer de Vilanova, Bernat de Pontons i als seus homes, el dia 24 de gener³³. El bàndol del comte d'Urgell va començar a fer gestions per pactar amb el rei. En aquest context es podria entendre que el 27 de gener, Jaume I manés als seus oficials que no desposseïssin a Berenguer Arnau III, ni a A. de Lers, dels seus feus³⁴. Aplicava una política d'acostament amb els nobles revoltats.

Sens dubte, Jaume I va adoptar una política flexible amb els rebels, però va ser intransigent pel que fa als danys causats per la guerra. Per exemple, en una carta, dirigida als habitants de Cambrils i Cabra del Camp³⁵. Jaume I va ordenar que restituïssin els bens saquejats als habitants de la comarca del Baix Llobregat.

D'altra banda, les negociacions no van aturar les operacions militars. Jaume I va continuar amb les seves accions. En dues cartes datades del dia 1 de febrer, Jaume I va demanar a R. de Palafolls³⁶ i a A. G. de Cartellà³⁷ que li entreguessin els castells, que tenien en nom seu. La petició va estar motivada per la necessitat d'utilitzar els castells, en el context de la guerra contra el comte d'Urgell i els seus aliats.

Mestres tot això succeïa, seguien havent-hi diversos contactes entre Jaume I i els nobles revoltats. Per aquest motiu, Jaume I devia concedir una carta de guiatge³⁸, el dia 2 de febrer, a Pere

31 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 246, doc núm 1153.

32 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 247, doc núm 1155.

33 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 247, doc núm 1156.

34 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 248, doc núm 1157.

35 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 248, doc núm 1158.

36 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 249, doc núm 1159.

37 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 250, doc núm 1161.

38 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 251, doc núm 1163.

de Clariana, un vassall dels Cervelló. Pel que es pot entendre dels documents consultats, Pere de Clariana hauria sigut un altre dels negociadors del bàndol rebel. Les negociacions devien ser ràpides, o en avançat procés. Uns dies més tard, el 18 de febrer, Jaume I va anunciar als habitants de La Reial, Cabra del Camp i Forès, que havia pactat treves amb el comte d'Urgell, R. de Cardona, G. de Cervelló i els seus aliats³⁹.

Les negociacions de la pau

Les treves van servir per guanyar temps, però no van servir per negociar cap solució immediata al conflicte. És més, la guerra en va fer aparèixer d'altres. Com la disputa entre Jaume I i Berenguer Arnau III. Tots dos reclamaven la jurisdicció d'uns castells. Front aquest altre litigi, Jaume I va mantenir la voluntat de solucionar el conflicte per la via judicial. Amb una carta del dia 8 d'abril, Jaume I va convidar a Berenguer Arnau III a exposar les seves queixes davant la Cort Reial, per a que fes justícia⁴⁰.

Durant aquest període, Jaume I no va aconseguir fer progressos significatius. Fins i tot, la situació es va complicar més. Altres nobles, que no s'havien passat explícitament al bàndol del comte d'Urgell, ho van fer aleshores. Per exemple, el dia 9 d'abril, Jaume I va haver de respondre al desafiament de G. de Rajadell⁴¹. Un detall que mostra la igualtat de forces entre Jaume I i Àlvar I.

D'altra banda, en ocasions es va trencar la treva establerta. Un exemple és el cas de G. de Odena. El dia 10 d'abril, Jaume I va escriure a G. de Castellaulí i al mateix G. de Odena per aquest motiu. En la primera carta, Jaume I va informar a G. de Castellaulí de l'atac de G. de Odena contra G. de Rocamador⁴². Al mateix temps, li va recordar la treva vigent, i li va manar que fes restituir els bens saquejats. A més, va exigir que la restitució es realitzés amb rapidesa, i va amenaçar d'anul·lar la treva, en el cas que no acatés el manament. La segona carta estava dirigida a G. de Odena. El rei va criticar que hagués atacat a un dels seus oficials, en període de treva⁴³. Seguidament, va exigir que compensés els danys que va causar, i el va amenaçar d'atacar-lo, en cas de no complir el seu manament.

39 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 252, doc núm 1165.

40 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 257-258, doc núm 1173.

41 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 258, doc núm 1174.

42 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 259, doc núm 1175. Del document es pot deduir que G. de Castellaulí era el senyor de G. de Odena. Mentre que també indica que G. de Rocamador era un oficial de Jaume I.

43 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 259, doc núm 1176.

Un altre trencament de la treva va succeir a finals d'abril. Jaume I va escriure al vescomte Ramon Folc V, el dia 29 d'abril, per lamentar-se d'un atac realitzat per Pons Guillem de Torroella, contra G. de Castro⁴⁴. El rei va manar al vescomte prohibir al seu vassall agredir a G. de Castro, i compensar els danys.

Els danys causats pels rebels durant les treves, com en la guerra, van ser nombrosos. Encara que la noblesa aragonesa no va participar significativament en el conflicte, el Regne d'Aragó va patir els efectes de la guerra. En una carta del dia 15 d'abril, Jaume I va demanar al Justícia d'Aragó avaluar els danys causats pel comte d'Urgell i els seus aliats⁴⁵. Al mateix temps que Jaume I intentava solucionar la guerra. El dia 19 d'abril, Jaume I va tornar a intentar convèncer a Àlvar I d'arranjar les seves diferències per la via judicial⁴⁶. Li va assegurar que podria exposar i defensar la seva causa amb garanties, en un tribunal de Barcelona.

Com es veu, Jaume I va dipositar grans esforços en solucionar la guerra per la via judicial, però no va descartar la via militar. El dia 22 d'abril, Jaume I va demanar a les ciutats de Tortosa i Tarragona un subsidi per finançar la guerra de assolava Catalunya⁴⁷.

Tot i la tensió, i el trencament constant de la treva, es va poder solucionar el conflicte. Encara que la treva havia estat precària, va permetre negociar un acostament entre les dues parts enfrontades. La guerra va acabar pel mes de maig de 1260, però les conseqüències serien més duradores. Negociar les compensacions pels danys de la guerra va implicar més temps. Un dels casos va ser l'enfrontament entre Jaume I i R. de Cervera per les indemnitzacions. En un document del dia 6 de febrer de 1263, tres anys després del final oficial de la guerra, Jaume I va absoldre a R. de Cervera, i als seus homes, dels danys que van causar durant la Guerra d'Urgell⁴⁸. De la mateixa manera, R. de Cervera va acceptar no demanar compensacions pels danys que va rebre durant la guerra.

Una altra conseqüència de la guerra va ser l'hostilitat i la desconfiança entre els dos bàndols. En una carta del dia 5 de maig de 1260, Jaume I va exigir a Jaume de Cervera deixar que els homes de Camarasa i Cubelles pasturessin el seu bestiar per les seves terres⁴⁹. A canvi, els seus homes podrien pasturar en els seus territoris. Era un acte de reciprocitat per suavitzar les tensions entre antics enemics.

Malgrat els esforços, no tots els antics enemics es van reconciliar amb Jaume I. El vescomte

44 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 265, doc núm 1184.

45 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 261, doc núm 1178.

46 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 262, doc núm 1179.

47 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 262-263, doc núm 1180.

48 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 14-15, doc núm 1304.

49 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 267, doc núm 1186.

de Cardona es va mantenir bel·ligerant amb Jaume I. En el 1264, hi va haver la possibilitat d'un altre enfrontament entre el rei i el vescomte. En una carta del 9 de gener de 1264, Jaume I va expressar la seva sorpresa, a Ramon Folc V, en saber que s'estava preparant per fer-li la guerra⁵⁰. L'estratègia de Jaume I va ser la negociació. El va informar que estava disposat a fer justícia, i esperava no haver d'arribar a l'enfrontament armat. Tot i això, en el cas que el vescomte el desafies, estava disposat a defensar-se i a atacar amb resolució. Sembla ser que la carta va generar els efectes desitjats. El vescomte de Cardona va desistir dels seus plans, i no va tornar a donar problemes greus a Jaume I fins el 1268.

5.6. El conflicte entre Jaume I i el comte de Foix i el vescomte de Cardona

Com s'ha comentat anteriorment, el comtat de Foix era un territori occità que va estar vinculat als comtes de Barcelona durant els segles XII i XIII. Els seus titulars eren els comtes de Foix que, a partir del segle XIII, també eren vescomtes de Castellbò⁵¹. Per tant, els seus interessos polítics abraçaven les dues vessants dels Pirineus.

El primer document, en que apareix una referència directa al comte de Foix, és una carta datada el 29 d'agost de 1265⁵². Amb la carta, Jaume I reconeix que va rebre homenatge i vassallatge per part del comte Roger Bernat III de Foix. Al mateix temps, Jaume I li va confirmar els feus que posseïa en nom seu⁵³. En aquest moment, les relacions entre Jaume I i Roger Bernat III eren bones i cordials.

Les desavinences van començar a partir del 1267. El dia 30 de març de 1267, Jaume I va demanar i ordenar a Roger Bernat III que restituís a Guillem de Son el castell de Son i el castell de Queragut⁵⁴. Uns castells que havien estat confiscats al seu pare per haver-se relacionat amb heretges. Un any més tard, el dia 25 de setembre de 1268, Jaume I va demanar a Roger Bernat III que anés a Balaguer amb la seva host⁵⁵. Jaume I va fer aquesta petició en virtut dels seus que

50 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 77, doc núm 1375.

51 Els comtes de Foix infeudalitzaven diversos castells i viles repartides per Catalunya. El seu feu català més important era el vescomtat de Castellbò, un territori situat dintre el comtat d'Urgell.

52 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 160, doc núm 1466.

53 Un dels feus que li va confirmar va ser el castell de Son.

54 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 213, doc núm 1520.

55 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 277, doc núm 1592.

administrava en nom seu.

Sembla ser que Roger Bernat III no va satisfer les exigències de Jaume I. No va entregar els castells, ni va complir el seu deure militar com a vassall. De manera que, en el dia 5 d'octubre de 1268, Jaume I va reclamar els seus feus, que el comte de Foix administrava⁵⁶. En la carta, Jaume I va recordar al comte els castells que tenia en nom seu, i va manar que els entregués al seu veguer.

Per les mateixes dates, Jaume I també va tenir problemes amb el vescomte de Cardona. En una carta escrita el mateix dia 5 d'octubre, Jaume I va manar a Ramon Folc V que entregués tots els seus castells al batlle de Montblanc⁵⁷.

La petició va ser desatesa pel vescomte. De manera que, el dia 9 d'octubre, Jaume I va tornar a insistir sobre la qüestió, en una carta molt més extensa⁵⁸. El rei va recordar al vescomte que els feus que tenia no li pertanyien, i tenia el deure de retornar-los. En la carta es pot apreciar la tensió existent entre Jaume I i Ramon Folc V. Com de costum, però, Jaume I va intentar una solució negociada. Jaume I va concedir guiatge al comte de Foix i al vescomte de Cardona, per anar a Les Avellanes i parlar amb la comtessa⁵⁹. Per donar més força legal als seus arguments, Jaume I va fer referència als Usatges de Barcelona. En concret, va indicar els usatges: [68. *princeps namque*] i [42. *potestatem*]; i va afegir una explicació dels usatges esmentats. Ramon Folc V no va complir el seu deure vassallàtic i, per això, Jaume I li exigia els castells. Cal destacar, que tot i la contundència de la carta, en cap moment va esmentar la possibilitat d'una guerra entre ells. El rei va mantenir l'esperança d'arribar a una solució negociada al problema.

El mateix dia 9 d'octubre, Jaume I també va escriure al comte de Foix. La carta té un to similar a la carta enviada al vescomte de Cardona, però amb una diferència. Jaume I va advertir que no ataqués als seus homes, ja que ni li havien fet cap mal, ni l'havien desafiat. També va defensar els seus drets sobre els castells en litigi. Va utilitzar els articles dels Usatges de Barcelona: [42. *potestatem*] i [29. *magnates*].

La següent carta de Jaume I és sorprenent. El seu to és molt diferent al que normalment emprava, en aquests casos. És una carta més dura i expeditiva contra el Ramon Folc V. El dia 13 d'octubre, Jaume I va expressar les seves queixes de manera detallada⁶⁰. Va esmentar tots els greuges que havia sofert, i els usatges que havia transgredit: [93. *de magnatibus*], [31. *si a*

56 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 279, doc núm 1595.

57 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 279, doc núm 1594.

58 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 280-281, doc núm 1596.

59 La carta no especifica qui era la comtessa. El que es pot deduir clarament és que existia un litigi entre la comtessa i el comte de Foix i el vescomte de Cardona. En aquest enfrontament, Jaume I es va alinear amb la comtessa. Això devia fer que els dos nobles es coaliguessin contra el monarca.

60 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 282-284, doc núm 1598.

vicecomitibus], entre altres que no especifica⁶¹. També va llistar les transgressions que havia comés el vescomte: trencar el guiatge concedit, cobrar bovatge, no complir amb el seu deure militar, etc. Per tot això, Jaume I va exigir que li restituís els feus que ostentava en nom seu, i va acabar la carta desafiant a Ramon Folc V. Com s'ha dit, l'estil d'aquesta carta és poc habitual. Jaume I no solia emprar termes tant durs i directes. La diplomàcia era la seva principal preocupació. Tanmateix, aquest canvi podria haver estat degut a la manca de suport que tenien el comte de Foix i el vescomte de Cardona. A banda d'aquests dos nobles, no hi ha constància de rebel·lia per part de la resta de la noblesa. Aquesta situació devia donar una posició de força a Jaume I. Una posició que va decidir emprar per acabar amb el desafiament dels dos nobles.

Finalment, les cartes de Jaume I van tenir l'efecte esperat. El comte de Foix i el vescomte de Cardona es devien avenir a solucionar el conflicte per la via judicial. En una carta de resposta, del dia 20 d'octubre, Jaume I va comunicar als dos nobles la seva intenció de deixar tots els greuges en mans d'uns jutges imparcials⁶². Una intenció que va reafirmar al dia següent, 21 d'octubre. En la nova carta, Jaume I va assegurar que es faria justícia segons els Usatges de Barcelona i la llei⁶³.

D'aquesta manera, el conflicte no va arribar a la lluita armada. Sens dubte, hi van haver enfrontaments, entre el rei i el comte de Foix i el vescomte de Cardona, però la situació no va desembocar en una guerra. Tot i això, a Jaume I li va costar que li retornessin els castells que reclamava. En una carta enviada a Ramon Folc V, el dia 3 de novembre de 1268, Jaume I encara exigia per enèsima vegada la potestat dels castells⁶⁴.

61 Pel context, també es pot suposar que es fa referència als usatges [35. *qui viderit*] i [48. *omnes omnes*].

62 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 284, doc núm 1599.

63 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 284-285, doc núm 1600.

64 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 292-293, doc núm 1611.

Capítol 6

Les revoltes nobiliàries 3: la noblesa contra la monarquia (1265-1320)

6.1. L'assassinat del Justícia d'Aragó

En el 1274, Rodrigo de Castellósol, el Justícia d'Aragó, va ser assassinat quan sortia del Palau Reial de Xàtiva. L'homicidi va ser un complot planejat per un grup de cavallers. Era un delictes greu, i Jaume I va actuar amb rapidesa. Va obrir una investigació per depurar responsabilitats, i castigar els culpables.

Un dels implicats va ser en Bertran de Canelles. El dia 13 de febrer de 1274, Jaume I va citar a Bertran¹ i als seus pares², per a interrogar-los. Pels documents de Jaume I, els pares d'en Bertran es

1 MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto, “*Archivo de la Corona de Aragón: Catálogo de la Documentación Relativa al Antiguo Reino de Valencia, contenida en los registros de la Cancillería Real I. Jaime I, el Conquistador*”, Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, Madrid, 1934.

2 “*Catálogo*”: pp 357, doc núm 1633.

van presentar a la vista. En canvi, Bertran va fugir. Va anar a buscar refugi a la cort del vescomte Ramon Folc V. L'assumpte va passar de ser una qüestió criminal, a ser un problema per l'estabilitat de la Corona d'Aragó. Un cop més, el vescomte de Cardona es va enfrontar amb Jaume I.

Front d'aquesta situació, Jaume I va mantenir la seva tendència de solucionar la situació per la via diplomàtica. Entre febrer i juny de 1274, va escriure a Ramon Folc V³. En la carta va citar al comte a la Cort Reial de Barcelona. El vescomte no va complir la citació. Així que, el dia 26 de juny, Jaume I va tornar a escriure a Ramon Folc V⁴. Jaume I va manar al vescomte que acudís a la seva cort, i li va ampliar el plaç en el qual s'havia de presentar. El plaç que li va donar en una carta anterior ja havia passat. En la carta també el va informar que sabia de la protecció que estava oferint a Bertran de Canelles, l'autor de l'assassinat del Justícia d'Aragó.

La carta del dia 26 de juny no va produir l'efecte desitjat. De manera que, en una carta del dia 8 de setembre de 1274, Jaume I va demanar recursos per lluitar contra el vescomte de Cardona i els seus aliats, als batlles del Rosselló, Catalunya, Aragó i València⁵.

Els documents consultats no aporten informació sobre com va acabar l'afer. Tot i això, es pot suposar que Jaume I va aconseguir reconduir la situació. No es pot descartar que hi hagués algun tipus d'enfrontament entre el rei i el vescomte, però no devia ser perillós per la monarquia. Ramon Folc V no va poder aconseguir suficient suport, com per enfrontar-se a Jaume I.

6.2. Enfrontaments entre Jaume I i l'infant Pere

Jaume I i l'infant Pere sempre van mantenir una relació complicada. El motiu principal era la diferència entre els seus caràcters. Uns caràcters que quasi els va enfrontar entre els anys 1270 i 1273. En aquest període, la relació entre pare i fill es van degradar considerablement. Quasi van arribar a la lluita armada entre ells. Les causes d'això van ser diverses, però es poden resumir en la diferència de visió política entre els dos⁶. L'infant Pere va ser nomenat Procurador de Catalunya, Aragó i València en el 1269, abans que Jaume I partís cap a Terra Santa. L'intent de croada va fracassar. Jaume I va tornar de seguida, però l'infant Pere va mantenir la procuradoria.

L'estil de govern de l'infant Pere divergia molt de l'estil del seu pare. Jaume I sempre va

3 Aquesta carta no apareix en els documents consultats. Tanmateix, es pot deduir la seva existència per la següent carta que va escriure Jaume I, del dia 26 de juny de 1274.

4 “*Catálogo*”: pp 375, doc núm 1716.

5 “*Catálogo*”: pp 379, doc núm 1736.

6 SOLDEVILA, Ferran, “*Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

mantenir una actitud conciliadora i diplomàtica front els conflictes. En canvi, el seu fill tendia a solucionar els problemes d'una manera més directa i expeditiva. Aquesta actitud li va fer que s'enemistés amb una part de la noblesa de la Corona d'Aragó. El malestar de la noblesa, contra l'infant Pere, va ser aprofitada per Ferran Sanxis de Castre (1240?–[1250?–1275]), primer baró de Castre i germanastre de l'infant Pere. El fill bord del rei va intrigar i conspirar contra l'infant Pere i contra Jaume I.

Les accions de Ferran Sanxis no van passar desapercebudes a l'infant Pere. Les relacions entre els dos germanastres era tensa. No només per la qüestionable lleialtat de Ferran Sanxis, si no també degut a la predilecció que tenia Jaume I pel seu fill bastard. La gran estima que Jaume I sentia per Ferran Sanxis impedia qualsevol acció de l'infant Pere contra el seu germanastre. Cosa que també afectava les relacions entre Jaume I i l'infant Pere. Unes relacions que Ferran Sanxis es va encarregar de enterbolir.

Així, la relació entre pare i fill es va degradar tant que, en el 1272, Jaume I va retirar la procuradoria de Catalunya, Aragó i València a l'infant Pere, i dels recursos econòmics necessaris pel seu manteniment. Durant un any, l'infant Pere va haver de viure de donacions i préstecs a València. En el 1273, Jaume va anar a València per intentar solucionar el conflicte amb el seu fill. Tots els intents de reconciliació van ser inútils. La tensió entre els dos va arribar al seu punt àlgid. Fins al punt en que tots dos es van començar a preparar per la lluita armada.

Aquest clima es pot apreciar en diverses cartes que Jaume I escriure als seus vassalls. En unes cartes escrites els dies 1⁷ i 18⁸ d'octubre i el 18⁹ i 28¹⁰ de novembre, Jaume I va convocar a diversos nobles per a que s'unissin a la host reial. També va trametre diverses ordres als seus vassalls. El dia 1 de desembre de 1273, va concedir permís a Bella Damichi per defensar el castell de Seta contra l'infant Pere i contra qualsevol home, excepte contra Jaume I¹¹. Altres indrets també va rebre instruccions del monarca. El dia 6 de desembre, els habitants de la vila d'Onteniente van ser avisats de la situació¹², i se'ls va ordenar que no acceptessin enviats de l'infant Pere. Amb una altra carta del dia 7 de desembre, Jaume I va garantir a la vila d'Alzira protecció, en cas d'haver guerra entre ell i l'infant Pere¹³. Encara que s'esperava que el teatre de guerra principal fos el Regne de València, Jaume I va avisar a l'arquebisbe de Tarragona sobre les intencions de l'infant, el dia 15

7 “Catálogo”: pp 337, doc núm 1540.

8 “Catálogo”: pp 337, doc núm 1543.

9 “Catálogo”: pp 341-342, doc núm 1562.

10 “Catálogo”: pp 342, doc núm 1566.

11 “Catálogo”: pp 343-344, doc núm 1571.

12 “Catálogo”: pp 345, doc núm 1576.

13 “Catálogo”: pp 345, doc núm 1577.

de desembre¹⁴.

Afortunadament, la situació es va resoldre. El dia 21 de desembre, l'infant Pere va anar a Xàtiva, i va demanar perdó al seu pare, per tots els greuges que li hagués causat. Aquesta actitud va complaure al seu pare. Jaume I va concedir la gràcia al seu fill, i es van reconciliar. Immediatament, Jaume I va informar als seus vassalls de la reconciliació, i la fi de les hostilitats entre ell i el seu fill. En el mateix dia, va escriure a l'arquebisbe de Tarragona¹⁵. Mentre que el dia 27 de desembre va informar a batlles i alcaids valencians de les paus amb l'infant Pere¹⁶. També va manar llicenciar els homes que no fossin part de les guarnicions normals.

Finalment, per intentar acabar amb l'enfrontament entre els seus dos fills, el dia 31 de desembre de 1273¹⁷, Jaume I va fer prometre a l'infant Pere que no atacaria a Ferran Sanxis, ni a cap dels seus vassalls. D'aquesta manera va acabar la tensió entre pare i fill. Encara que això no va acabar amb l'enemistat dels germanastres. Anys més tard, l'infant Pere i Ferran Sanxis s'enfrontarien en el context d'una altra revolta nobiliària.

6.3. La revolta nobiliària del 1274

L'última revolta que va haver de patir Jaume I es va desenvolupar entre els anys 1274 i 1275. La revolta va ser de proporcions importants. La noblesa catalana i aragonesa es va alçar al mateix temps. Tanmateix, el que més va afectar a Jaume I va ser que el seu fill predilecte, Ferran Sanxis de Castre, es va alinear amb els rebels.

L'origen del conflicte va recaure en els intents de la monarquia de afermar el seu poder. Jaume I tendia a ser pacient i estricte amb la legalitat. L'infant Pere era més enèrgic i més expeditiu. El seu caràcter directe el va dur a intentar apoderar-se de les possessions d'un noble, quan va morir sense fills mascles. Aquesta actitud va alarmar a la noblesa catalana i aragonesa, que ho veia un atac als seus privilegis. Aleshores, Ramon Folc V de Cardona es va alçar contra Jaume I i l'infant Pere. Al seu voltant s'hi van unir el comte Hug IV d'Empúries, que mantenia un enfrontament amb l'infant Pere, el comte Arnau Roger I del Pallars (1236?–[1267–1288]), els Anglesola, etc. A Aragó, Ferran Sanxis de Castre va aglutinar la revolta. Es van unir a ell en Artal de Luna, Eiximèn d'Urrea, Pedro

14 “*Catálogo*”: pp 346-347, doc núm 1584.

15 “*Catálogo*”: pp 349, doc núm 1594.

16 “*Catálogo*”: pp 350, doc núm 1599.

17 “*Catálogo*”: pp 351, doc núm 1603.

Cornel, etc. Jaume I i l'infant Pere van tenir el suport dels enemics incondicionals dels Cardona, els Montcada, de les ciutats de la Corona d'Aragó, i altres nobles catalans i aragonesos.

Pel setembre de 1274, els nobles rebels es van desistir del monarca, i el van desafiar. Les accions militars van començar a finals de novembre, quan el comte d'Empúries va atacar Figueres. La tensió entre els dos bàndols va arribar a ser molt crítica. Tot i això, en un intent d'evitar una espiral de violència, es van convocar Corts Generals pel març de 1275. Es van signar treves, i el rei va intentar negociar una solució. Malauradament, tots els esforços van ser inútils. Els rebels no es van presentar a les Corts Generals. Quan es van acabar les treves, la guerra va continuar. Jaume I es va encarregar d'eliminar la revolta catalana, i l'infant Pere l'aragonesa.

Des d'un primer moment, les tropes reials van gaudir d'avantatge, i van dur la iniciativa. La seva superioritat militar va fer que els rebels es fortifiquessin en els castells. En el transcurs d'un dels setges, l'infant Pere va detectar a Ferran Sanxis. L'infant Pere estava assetjant el castell d'Antillon, propietat de la mare de Ferran Sanxis, quan aquest va intentar entrar-hi. En no poder entrar-hi, va haver de fugir. En una altra desafortunada decisió, va anar a refugiar-se al castell de Pomar. Immediatament, l'infant Pere el va posar en setge. La defensa del castell era inviable, a llarg termini, i Ferran Sanxis va intentar fugir. El seu intent, però, va fracassar. Va ser capturat, i l'infant Pere va ordenar ofegar-lo al riu Cinca. Un càstig dur pel fill d'un rei. Un càstig que Jaume I no va censurar. Això va precipitar la fi de la revolta.

En saber-ho, la noblesa rebel es va apressar per rendir-se o demanar treves. Es temien les conseqüències d'enfrontar-se contra l'infant Pere. Sobre tot, sabent que Jaume I recolzava la seva política de ma dura i inflexible, que havia aplicat amb Ferran Sanxis. Així, a Aragó, la lluita va acabar pel juliol de 1275. Ara, l'infant Pere es va dirigir a Catalunya per ajudar al seu pare. La noblesa catalana no va trigar en rendir-se. El tracte que l'infant Pere va dispensar a Ferran Sanxis va fer que preferissin pactar amb Jaume I, que amb el seu fill. Així, a mitjans de juliol, la noblesa catalana es va rendir a Jaume I. La guerra va acabar, però els motius de la revolta no es van resoldre. La noblesa catalana es tornaria a alçar contra la monarquia uns anys més tard.

6.4. Les revoltes de la noblesa catalana del 1278 i del 1280

Les tensions entre Pere III i la noblesa catalana van començar des del mateix inici del seu regnat. D'una banda, Pere III va intentar aconseguir diners per finançar la guerra, contra els sarraïns

rebels de València, d'una manera poc ortodoxa. Des de Saragossa, en el 1276, Pere III va manar cobrar el bovatge a Catalunya. Això va escandalitzar la noblesa catalana. El bovatge era un impost voluntari. Les Corts catalanes el podien concedir, però no es podia imposar. D'altra banda, cal afegir la voluntat del monarca de posposar la celebració de Corts a Catalunya, fins després d'haver sufocat la rebel·lió sarraïna. No celebrar Corts a Catalunya tenia grans implicacions legals i polítiques. En les Corts, Pere III havia de confirmar les lleis i els privilegis existents. Sense aquest acte de confirmació legal, Pere III deixava el dret català en una espècie de buit legal. Aquest buit legal li permetria realitzar canvis i modificacions¹⁸, que la noblesa no estava disposada a acceptar amb facilitat. Tot plegat va atiar el descontentament entre els nobles catalans, però encara no es va revoltar. Pere III va poder acabar primer amb la revolta sarraïna.

Un cop la revolta sarraïna de València va ser esclafada, Pere III va anar a Poblet per dur les despulles del seu pare. L'enterrament es va oficialitzar al maig de 1278. Allà, la tensió entre Pere III i la noblesa catalana es va posar de manifest. Tots els intents de negociació van fracassar. Pel juny de 1278, la tensió va desembocar en un enfrontament armat entre els dos bàndols¹⁹. La guerra, però, no va durar gaire. En el 20 d'agost de 1278 es va arribar a un compromís²⁰. Pere III i el comte Roger Bernat III de Foix van signar la pau. Durant els mesos posteriors, Pere III va realitzar gestions per evitar un altre rebrot de violència.

D'una banda, va intentar negociar un tractat matrimonial amb el comte de Foix. El comte havia estat un dels principals cabdills de la revolta. Encara estava ressentit amb Pere III, per no haver complert l'acord d'aliança que van firmar el 27 de gener de 1269²¹. Per contenir l'animositat del comte, Pere III va proposar un tractat matrimonial entre l'infant Jaume i Constança de Foix. El tractat matrimonial es va formalitzar el dia 18 de novembre de 1278²². Pel que es pot deduir dels documents, Pere III pretenia desvincular el vescomtat de Castellbò de la línia troncal dels comtes de Foix. Evidentment, per afeblir la seva influència en els afers catalans. Així, Constança havia d'aportar el vescomtat de Castellbò com a dot²³. Malauradament, el casament no es va arribar a

18 Des del regnat de Jaume I, la monarquia va intentar reimplantar el dret romà a Aragó i a Catalunya. A part de la voluntat de homogeneïtzar el dret en tots els territoris de la Corona d'Aragó, també es va intentar reintroduir per enfortir el poder reial. Un poder que la legalitat feudal limitava.

19 CINGOLANI, Stefano Maria, "*Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*", Pagès Editors, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.: pp. 249-251, doc núm 117. Idem: pp. 256-258, doc núm 123.

20 "*Diplomatari de Pere el Gran*": pp. 262-264, doc núm 129. Idem: pp. 266-267, doc núm 131. Aquest darrer tractat, datat del dia 1 de setembre, és una confirmació del tractat del dia 20 d'agost.

21 "*Diplomatari de Pere el Gran*": pp. 84-86, doc núm 13. Entre altres clàusules, el tractat indicava que l'infant Pere ajudaria al comte Roger Bernat III, en el cas que hagués de lluitar contra el rei de França.

22 "*Diplomatari de Pere el Gran*": pp. 291-292, doc núm 147.

23 "*Diplomatari de Pere el Gran*": pp. 297-299, doc núm 151. Amb aquest document, el comte Roger Bernat III de Foix va donar a la seva filla Constança el vescomtat de Castellbò.

formalitzar. En part, per la resistència de l'infant Jaume a casar-se amb Constança²⁴. A més d'aquest fracàs, n'hi van haver d'altres. Va intentar contenir els altres grans nobles mitjançant l'homenatge, o fent notar la seva autoritat²⁵. L'efectivitat dels seus esforços van ser limitats. En el 1280, hi va tornar a haver una altra revolta d'un sector de la noblesa catalana.

A principis de 1280, Pere III va rebre cartes de desafiament a València. Igual que en la revolta anterior, els principals nobles eren: el comte Roger Bernat III, el comte Ermengol X d'Urgell (1260?–[1267–1314), el comte Arnau Roger I del Pallars i el vescomte Ramon Folc VI de Cardona (1259–[1276–1320). El greuge que van argumentar eren les formes amb les que va iniciar el seu regnat. Pere III no havia celebrat Corts a Catalunya. Tampoc havia confirmat els drets ni els privilegis de Catalunya, abans de ser coronat comte a Barcelona.

Pere III va respondre, al desafiament, que estava disposat a solucionar la qüestió per la via judicial, i a donar satisfacció als nobles rebels. Malgrat els intents de negociació, no es va poder arribar a cap compromís. Tots dos bàndols es van preparar per l'enfrontament. Mentre Pere III anava aplegant forces lleials d'Aragó, Catalunya i València a Lleida, la noblesa rebel es va anar concentrant a Balaguer. Les operacions militars van començar pel mes de maig. Amb una acció ràpida de les tropes reials, Pere III i l'infant Alfons van aconseguir assetjar la vila de Balaguer, amb la majoria de rebels a l'interior, el dia 27 de maig de 1280. Tot i això, el setge no es va poder completar fins el 24 de juny. Així, la majoria de resistència rebel es va concentrar a Balaguer.

La posició dels rebels no era bona. En aquesta ocasió van tenir un recolzament més limitat que en el 1278. A més, no van tenir el suport dels nuclis urbans. De manera que van optar per fortificar-se, i esperar reforços provinents del nord dels Pirineus. Malauradament, a banda d'una acció de socors, no va arribar cap ajuda significativa als revoltats. Pere III va manar hostilitzar els territoris dels seus enemics²⁶. La seva posició es va agreujar quan Pere III va estrènyer el setge. No només degut a les operacions militars. També degut al suport popular de la revolta. La noblesa sediciosa no despertava les simpaties dels habitants de Balaguer. Un fet que Pere III va saber aprofitar. El dia 13 de juny, diversos habitants de Balaguer van jurar fidelitat a Pere III. Això va fer que la situació de Balaguer fos encara més crítica. Així, davant la impossibilitat de fer front a l'exèrcit de Pere III, els revoltats es van rendir el dia 11 de juliol.

En la cerimònia de rendició, els caps de la revolta es van presentar davant Pere III

24 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp. 417, doc núm 232.

25 SOLDEVILA, Ferran, “*Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

26 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp. 392-393, doc núm 214. En aquest document, Pere III va manar als homes de la Vall d'Aran seguir les ordres d'Arnau d'Espanya per anar contra el comte de Foix, el comte del Pallars i altres nobles.

agenollats, i van implorar clemència. Pere III va manar a l'infant Alfons que els retingués. Tots ells van ser empresonats a Lleida. No van ser alliberats fins el 30 de juliol de 1281. La fi del seu captiveri es va realitzar enmig d'una solemne cerimònia, en la que els nobles van jurar homenatge a Pere III. Les multes que Pere III els va imposar van ser astronòmiques. Unes multes que eren impossibles de pagar. Com a garantia, els nobles van haver de cedir a Pere III els seus feus. Així, el rei va aconseguir el control i la obediència de la noblesa catalana²⁷. Des d'aleshores, tots ells van ser fidels col·laboradors de les seves empreses futures. L'únic nobles que va continuar retingut va ser el comte de Foix. Es va negar a sotmetre's a Pere III. Ramon Roger III va continuar pres fins el 10 de desembre de 1283. Només va ser alliberat per pressions dels seus antics aliats, i la seva promesa de no tornar a alçar-se contra Pere III. Una promesa que no va complir. El comte de Foix es va mantenir com un dels enemics més aferrissats de Pere III.

D'altra banda, els vassalls dels caps de la revolta no van rebre cap càstig significatiu. En la rendició de Balaguer, Pere III els va alliberar sense imposar-los cap càstig. Pere III no va voler castigar a uns vassalls, que només havien lluitat en compliment del seu deure d'ajudar al seus senyors. La mostra de benevolència va donar els seus fruits. Durant la resta del seu regnat tampoc es tornarien a revoltar contra Pere III.

Alliçonada per aquesta amarga experiència, des d'aleshores, la noblesa va emprar mecanismes legals per pressionar la monarquia. Una actitud que es va mantenir durant la resta del regnat de Pere III, i durant el regnat d'Alfons III. Només, amb l'entronització de Jaume II, la noblesa va tornar a emprar la violència per aconseguir els seus propòsits polítics.

6.5. La revolta aragonesa de 1293

Durant el regnat de Jaume II, igual que en el regnat dels seus predecessors, la noblesa aragonesa va mantenir una actitud desafiant vers el seu sobirà. Els enfrontaments entre Jaume II i la noblesa aragonesa van començar des del mateix dia de la coronació. Alguns dels seus membres es van negar a jurar-li fidelitat, en la cerimònia de coronació de Saragossa, del 1291. Fins i tot, alguns van reconèixer al comte Carles I de Valois (1270–[1285–1325]) com a rei d'Aragó²⁸. La mediació

27 ARNALL JUAN, M. Josefa, BAIGES JARDI, Ignasi J., “*La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón*”, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982.: pp 47, doc núm XLI. Idem: pp 47, doc núm XLII. Fins i tot, la seva obediència es mantindria amb l'absència de Pere III i algun juraria fidelitat a l'infant Alfons.

28 GONZÁLEZ ANTON, Luis, “*Las Uniones aragonesas y las Cortes del reino (1283-1301). II Documentos*”,

del rei Sanç IV de Castella (1258–[1284–1295]) va calmar els ànims. La situació es va pacificar amb la seva intervenció²⁹. Pel desembre de 1291, la majoria de la noblesa aragonesa havia acceptat a Jaume II com a rei³⁰. Malgrat això, el conflicte va seguir latent. Tornaria a reaparèixer uns anys més tard. En el 1293 va esclatar una de les primeres revoltes importants.

Per l'abril de 1293, Artal IV d'Alagó juntament amb els seus vassalls i aliats es va alçar contra Jaume II. El motiu oficial va ser la defensa dels Furs d'Aragó³¹. Davant d'aquesta amenaça, Jaume II va convocar les hosts dels seus vassalls i les milícies urbanes³². La força que va desplegar Jaume II va ser considerable. Els rebels van ser derrotats, però Artal IV es va resistir a rendir-se. La pau entre Jaume II i Artal IV va arribar per mediació del rei de Castella, el mestre del Temple i altres personalitats aragoneses. Així, a finals d'any, la revolta va ser sufocada, i es va arribar a la pau. Després de la revolta, els Artal IV i la seva branca familiar es van mantenir fidels a Jaume II. Per exemple, Artal V, fill d'Artal IV, va arribar a ostentar el càrrec de Procurador General del Regne de València entre els anys 1309 i 1312³³.

6.6. Revoltes aragoneses durant la guerra amb Castella

La guerra contra Castella va ser una font de maldecaps per a Jaume II. No només per l'evolució que va prendre el conflicte. Si no també per les conseqüències a Aragó. Les més problemàtiques van ser diverses revoltes de la noblesa aragonesa, que Jaume II va haver de combatre.

Una d'elles va ser la sedició de Joan Núñez II de Lara (1282–[1294–1300]–1315), senyor d'Albarrasí. La lleialtat de Joan Núñez II era dubtosa. Seguia la mateixa política ambigua que els seus antecessors. Abans de començar la guerra entre Aragó i Castella, pel control del Regne de

Escuela superior de Estudios Medievales (CSIC), Zaragoza, 1975: pp. 443-446, doc núm 305.

29 MASÍÀ De ROS, Ángeles, “*Relación castellano-aragonesa desde Jaime II a Pedro el Ceremonioso*”, 2 volums, CSIC, Barcelona, 1994.: pp. 6-7, doc núm 2/11. Idem: pp. 7-9, doc núm 2/11.

30 “*Las uniones aragonesas*”: pp 453, doc núm 309. Idem: pp. 453-455, doc núm 310.

31 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 460-462, doc núm 316. En el 12 de desembre de 1292, Jaume II havia promès, a Artal VII d'Alagó, observar els Furs d'Aragó. Sens dubte, una garantia que no va ser suficient per Artal VII.

32 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 462, doc núm 317. Idem: pp. 463-464, doc núm 319. Idem: pp. 464-465, doc núm 320. Idem: pp. 467, doc núm 325. Idem: pp. 468-469, doc núm 327. Idem: pp. 469, doc núm 328. Idem: pp. 469-470, doc núm 329. Entre abril i maig de 1293, l'infant Pere va haver de convocar les hosts reials i les milícies de les ciutats per fer front als rebels.

33 ZURITA, Jerónimo, “*Anales de Aragón*”, Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, Institución Fernando el Católico, 2003. (edició digital): Libro V, Capítulo VI. FULLANA MIRA, Lluís, “*Los Virreyes de Valencia*”, València, 1916. (edició digital)

Múrcia, es va aliar amb Jaume II i l'infant Alfons de la Cerda (1270–1333) contra Ferran IV de Castella (1285–[1295–1312]). L'acord es va formalitzar el 7 d'abril de 1298³⁴. La seva fidelitat no va durar gaire. En el 1300 es va passar al bàndol castellà. Això va fer que Jaume II li confiscés el senyoriu. En el maig de 1300, Jaume II va integrar-lo a la Corona d'Aragó³⁵.

Un altre noble aragonès que es va alçar contra Jaume II, per la mateixa època, va ser Blasc d'Alagó, germà d'Artal IV. Aquest cas va ser poc important. Blasc va ser derrotat amb facilitat, i les seves possessions van ser confiscades³⁶.

Les dues revoltes van ser una molèstia important, però no van ser perilloses. Jaume II va poder acabar amb elles amb relativa facilitat i rapidesa. La situació va ser diferent amb la rebel·lió aragonesa del 1301. Aquesta revolta va implicar a més nobles. El motiu va ser de tipus econòmic³⁷. Jaume II devia grans quantitats de diners a nobles i cavallers. La guerra contra Castella estava sent més llarga i costosa del que s'havia esperat. De fet, les tensions amb la noblesa per aquest motiu venien de lluny. A l'agost de 1300 s'havia intentat buscar una solució a aquest problema, en les Corts Generals d'Aragó³⁸. En les Corts es va pactar gravar la sal, com també les condicions de la seva compra i venda. Els beneficis generats havien de servir per pagar els deutes de Jaume II³⁹. Les negociacions no van ser senzilles. Les condicions per atorgar aquest subsidi van ser nombroses. Entre elles, Jaume II va haver de reconèixer el caràcter voluntari de l'ajuda. La mesura no seria permanent. Duraria dos anys. A més, la recaptació només podia ser emprada per pagar els deutes de Jaume II⁴⁰. Això va fer que Jaume II hagués d'encarregar fer calcular els seus deutes⁴¹. Només després de saber quina quantitat s'havia de recaptar, es van donar les ordres per implantar el nou impost. L'impost es va començar a aplicar entre octubre i novembre de 1300⁴². La implantació de l'impost de la sal va ser complicat d'implementar. Es va haver de combatre la corrupció i el frau dels recaptadors⁴³. A més, Jaume II va dispensar a alguns sectors de la societat com, per exemple, a les ordres militars⁴⁴. Al final, l'impost no va estar a l'alçada de les expectatives. Els nobles afectats pels

34 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 477, doc núm 335.

35 MASÍÀ de ROS, Ángeles, “*Relaciones castellano-aragonesas desde Jaime II a Pedro el Cerimonioso. Texto. Vol. I*”, CSIC, Barcelona, 1994: pp. 38-39, doc núm 22/72.

36 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 509, doc núm 380.

37 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 22-23, doc núm 13/54. Ja, en el 1299, el vescomte Ramon Folc VI de Cardona avisava a Jaume II sobre la necessitat de pagar els deutes, abans de la fi del termini establert.

38 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 500-501, doc núm 368. Idem: pp. 501, doc núm 369. Idem: 501-503, doc núm 370. Idem: 503, doc núm 371. Idem: pp. 504, doc núm 372.

39 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 511-519, doc núm 384-405.

40 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 519-520, doc núm 406.

41 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 521-522, doc núm 408-409.

42 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 522-524, doc núm 410-412. Idem: pp. 525-526, doc núm 415-416. Idem: pp. 532-533, doc núm 427. Idem: pp. 535, doc núm 431.

43 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 538-539, doc núm 437.

44 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 537-538, doc núm 436.

deutes de Jaume II no es van sentir satisfets. De manera que es van aliar en una Unió. Es van garantir ajuda mútua, i es van rebel·lar contra Jaume II. Es van negar a ajudar a Jaume II en la seva guerra contra Castella.

Entre març i abril de 1301, Jaume II va convocar les hosts feudals per la campanya d'aquell any. Un sector important de la noblesa es va negar a acudir a la seva crida⁴⁵. Al mateix temps, van enviar-li representants per exposar les seves queixes i exigències⁴⁶. Front d'això, Jaume II no va actuar directament contra la Unió. Va preferir actuar amb el suport de la justícia. Va convocar Corts Generals d'Aragó per l'agost de 1301⁴⁷. En les Corts, Jaume II va exposar els seus greuges contra la Unió, i es va iniciar una causa contra els seus membres. Durant la primera quinzena de setembre, es van jutjar els nobles considerats rebels⁴⁸. En el 19 de setembre de 1301, es va comunicar oficialment la seva condemna⁴⁹. Els seus bens serien confiscats, i haurien d'anar a l'exili durant cinc anys. A continuació, es van convocar tropes per lluitar contra els nobles acusats. Una part de la noblesa fidel a la monarquia va ser convocada pel setembre⁵⁰. L'altra va ser convocada, en una segona crida, a mitjans de novembre⁵¹. Les milícies urbanes van ser convocades a partir d'octubre⁵². A més de preparar-se per lluitar de manera activa contra els rebels, Jaume II va ordenar no oferir cap tipus d'ajuda als rebels⁵³. Es va prohibir vendre'ls queviures, armes o qualsevol altra cosa que necessitessin.

A mitjans d'octubre, la revolta no havia estat sufocada, però la situació estava sota cert control. De manera que ja no feien falta mobilitzar tantes tropes. Per això, Jaume II va ordenar a algunes hosts esperar ordres en les seves bases⁵⁴. Devia estar a la expectativa dels moviments de la Unió. També, però, devia estar motivat per la resistència de la nobles i les ciutats d'enviar més tropes⁵⁵. Jaume II va haver de respondre enèrgicament a aquesta actitud. Va insistir en les seves ordres de mobilització. L'actitud de la nobles i les ciutats podria ser deguda a dues causes

45 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 544-545, doc núm 446. Idem: pp. 546, doc núm 448. En les seves cartes, els nobles es van excusar argumentant falta de diners, o la impossibilitat d'acudir per motius personals.

46 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 546-547, doc núm 448bis.

47 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 457-550, doc núm 449-452. Idem: pp. 550-552, doc núm 453-455.

48 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 554-555, doc núm 459-462. Les sentències les va dictar el Justícia d'Aragó durant la primera quinzena de setembre.

49 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 561-564, doc núm 470-471.

50 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 555-558, doc núm 463-466. Idem: pp. 571-576, doc núm 481-486.

51 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 582-583, doc núm 469. Idem: pp. 586, doc núm 502. 589-594, doc núm 509-513. Idem: pp. 601, doc núm 525.

52 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 580-581, doc núm 493. Idem: pp. 582, 495. Idem: pp. 586, doc núm 503. Idem: pp. 587, doc núm 504-505.

53 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 560-561, doc núm 469. Idem: pp. 566-567, doc núm 474. Idem: pp. 594-596, doc núm 516-517.

54 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 594, doc núm 514. Idem: pp. 596, doc núm 518.

55 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 597-600, doc núm 521-523. idem: pp. 602-603, doc núm 527.

principals. Primera, la falta de ganes d'organitzar noves tropes. La guerra contra Castella obligava a mobilitzar grans quantitats de recursos, i es accions contra la Unió devien requerir dels pocs recursos disponibles. Cal tenir en compte que la nobles i les ciutats ja havien hagut d'organitzar hosts per a la guerra contra Castella, a principis d'any. Ara, entre setembre i octubre es veien obligats a mobilitzar-ne més. Això devia resultar una càrrega important, que no devia ser popular. Segon, la noblesa lleial al monarca no devia voler lluitar contra la noblesa rebel. Les relacions de parentiu i la afinitat de classe no devia motivar a la noblesa a lluitar contra membres del seu grup. Encara que fossin rebels.

Malgrat aquests contratemps, Jaume II va aconseguir sufocar la revolta a finals d'octubre⁵⁶. Pel novembre la situació havia tornat pràcticament a la normalitat. El monarca va ordenar deixar d'organitzar hosts i concentrar tropes⁵⁷. Ara va ser el moment per passar comptes contra tots aquells que no van ajudar-lo a acabar amb la Unió. Va ordenar identificar i llistar a tots aquells que no van acudir a la seva crida, per anar contra la Unió⁵⁸. Posteriorment, van ser castigats. Per assegurar que la Unió no tornaria a revifar-se, Jaume II es va mantenir alerta, i va deixar a Pere Cornell encarregat de la defensa del Regne d'Aragó⁵⁹.

6.7. La guerra feudal entre l'infant Alfons i Ramon Folc VI

En general, Catalunya no va donar excessius problemes de control a Jaume II. Pere III va acabar amb la dissidència de la noblesa catalana, quan va esclafar la revolta del 1280. Des d'aleshores, la noblesa catalana va ser una col·laboradora fidel de la monarquia. Tot i això, hi van haver alguns conflictes. Un d'ells va aparèixer amb la mort d'Ermengol de Cabrera, X comte d'Urgell.

El comte Ermengol X d'Urgell i II vescomte d'Àger va morir el juliol de 1314. El comte no tenia descendència. En el seu testament, Ermengol X va vendre el comtat d'Urgell i el vescomtat d'Àger a Jaume II, sota certes condicions. La seva vídua hauria de percebre 100.000 lliures, i sota la condició que l'infant Alfons es casés amb la seva neboda, Teresa d'Entença (1301?–1327).

56 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 600-601, doc núm 523bis. Idem: pp. 608-609, 533. Jaume II va saber combinar la duresa amb la benevolència. En alguns casos, va absoldre a determinats nobles. Això va fer que altres nobles preferissin sotmetre's voluntàriament, i acceptar la sentència.

57 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 604-606, doc núm 529-530.

58 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 604-605, doc núm 529.

59 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 610, doc núm 535.

Ràpidament, Jaume II va acceptar les condicions. Incorporar el comtat d'Urgell a la Corona d'Aragó era una fita política massa important com per deixar-la escapar. Així, l'infant Alfons i Teresa d'Entença es van casar el 10 de novembre de 1314.

El comtat d'Urgell, però, tenia altres pretendents: Ramon Folc VI de Cardona i Margarida de Foix. La ràpida consecució dels fets no els van fer claudicar en les seves pretensions sobre el comtat. Ramon Folc VI va acabar optant per la via expeditiva. Va declarar la guerra a l'infant Alfons, en el 1319. Tanmateix, la guerra va ser curta. Va acabar en el 1320. El final de la guerra va ser motivat pel nomenament de l'infant Alfons com a hereu de la corona del Regne d'Aragó. Ramon Folc VI no es va voler enemistar amb el possible futur rei de la Corona d'Aragó, i va preferir sotmetre's a la justícia reial pel càrrec de rebel·lió. El seu judici va ser presidit pel mateix infant Alfons. Era el Procurador General, i era part de la seva tasca. La sentència que va pronunciar va ser hàbil i prudent. Ramon Folc VI la va acceptar sense gaires problemes. En canvi, Margarida de Foix va emprar la justícia i la diplomàcia per enfrontar-se amb l'infant Alfons. Va intentar defensar els seus drets sobre el vescomtat d'Àger davant Roma, però no va aconseguir els seus propòsits.

Capítol 7

La Pau i Treva de Déu: control social i fonament institucional

Com s'ha descrit en els capítols anteriors, la feudalització de la societat catalana va implicar un increment de la violència, en totes les capes de la societat. La falta d'un poder centrat va fer que la justícia fos impossible d'aplicar. Cada senyor aplicava la seva llei, o actuava sense cap tipus de limitació legal o moral.

Els comtes de Barcelona eren els comtes més poderosos de Catalunya, però el seu poder estava molt limitat. El seu prestigi i poder va anar augmentant durant els segles XI i XII, però no era suficient com per solucionar el problema de la violència generalitzada. La violència era causa de l'agressivitat de la noblesa.

Les guerres privades, les cavalcades i altres formes de violència contra la població civil van ser pràctiques habituals a l'Alta Edat Mitjana. Ni tan sols les fidelitats vassallàtiques, d'una societat tant feudalitzada com la catalana, solucionaven les tensions existents en totes les capes de la societat.

Entre tota aquesta anarquia, havia una institució que seguia mantenint una rígida estructura interna, i una gran influència sobre la societat: l'Església. Per l'Església, la violència era un perill pels seus interessos. Afectava a les seves possessions terrenals. En aquest context, l'Església va formular la institució de la Pau i Treva de Déu. Els tractats de Pau i Treva es centraven en controlar i regular la violència de la societat, sobre tot la violència feudal o les guerres nobiliàries. En cap cas pretenien eradicar la violència inherent en la societat.

7.1. Els orígens de la Pau i Treva

Entre els segles X i XIII, la violència va ser un fenomen generalitzat a Occitània. Les lluites eren constants, i afectaven a totes les capes de la societat. No existia cap autoritat amb prou poder com per poder imposar ordre. Tanmateix, la única institució que tenia suficient poder i influència, com per imposar una certa autoritat en la societat, era l'Església. Aprofitant el seu prestigi, va introduir el concepte de la Pau i la Treva de Déu. Els seus objectius d'aquest acte eren múltiples. Pretenia assegurar els bens i els membres de l'Església, protegir els indefensos, enfortir la seva posició i influència, reestructurar la societat, entre altres.

En els seus inicis, la Pau de Déu i la Treva de Déu eren resolucions preses en els concilis de l'Església. Les resolucions pretenien controlar i limitar la violència feudal a través de sancions espirituals. Les repercussions que van tenir van afavorir que els poders civils s'interessessin i s'afegissin en posteriors redaccions, d'estatuts de la Pau de Déu i de la Treva de Déu. Al final, van arribar a ser els seus promotors. Van saber veure els beneficis que en podien treure.

En les primeres redaccions dels estatuts, la Pau de Déu i la Treva de Déu eren dos estatuts legals diferents. Amb el temps es van acabar per fusionar-se en una única institució. La Pau de Déu tenia com a base jurídica els "*Capitularia regnum francorum*". Protegia a individus: clergues, camperols, vídues, orfes, mercaders i comerciants, pelegrins habitants de viles i ciutats, etc.; bens materials: collites, arbres fruiters, mercaderies, etc.; bens immobles: cases, masos, camps, graners, pallers, esglésies, monestirs, etc. L'objectiu de la Pau de Déu era pacificar la societat. Pretenia evitar la violència feudal sobre les capes socials més indefenses. En cap cas pretenia controlar o limitar la guerra feudal o les cavalcades.

La Treva de Déu intentava limitar la pràctica de la guerra i les seves conseqüències, durant determinats períodes de temps. Era un estatut dirigit, principalment, a controlar la noblesa. En les

primeres redaccions es va prohibir fer la guerra en diumenge. Posteriorment, es va anar ampliant la Treva de Déu. Es van anar afegint les dates més significatives del calendari cristià.

La primera iniciativa de la Pau de Déu va aparèixer en el 975. El bisbe de Le Puy¹ va congrega a cavallers i camperols de la seva diòcesi, i van decretar la Pau de Déu. La iniciativa va ser de tipus privat. El bisbe va haver d'imposar els seus decrets. Els cavallers van haver de jurar no violentar els bens de l'Església, ni dels camperols. El compliment de les disposicions es va exercir per mitjà de la força.

El primer concili que es va celebrar es va realitzar a Charroux, en el 989. A Charroux es van redactar les primeres disposicions de Pau i Treva de Déu, pròpiament dites. Als territoris catalans, la institució de la Pau i Treva de Déu no es va introduir fins l'any 1027. El primer concili català va ser patrocinat per l'abat Oliva (971?-1046), bisbe de Vic i abat de Ripoll i Cuixà. En aquests dos concilis, tots els assistents van ser membres de l'Església. En el concili de l'any 1033 ja hi van assistir representants de les classes nobles i populars catalanes. A partir del concili de Barcelona de 1064, presidit pel comte Ramon Berenguer I de Barcelona, la iniciativa del poder espiritual va passar al poder reial.

Com s'ha dit, des de l'any 1033, en la institució de la Pau i Treva de Déu van hi començar a participar les classes nobles i populars. Des d'aleshores, és més correcte anomenar les reunions assemblees en comptes de concilis.

Els estatuts de Pau i Treva de Déu catalans poden ser considerats com els predecessors de la jurisprudència catalana en general², i dels Usatges de Barcelona en particular. D'altra banda, els concilis o assemblees inicials poden ser considerats com els predecessors de les Corts catalanes.

Els estatuts de Pau i Treva catalans poden ser considerats com els predecessors de la jurisprudència catalana en general i dels Usatges en particular, i els concilis inicials com els predecessors de les Corts catalanes.

A continuació s'analitzarà l'evolució de la institució de la Pau i Treva al llarg dels segles XI i XIII. La literatura emprada ha estat, fonamentalment, la publicada per Gener Gonzalvo i Bou³. Tanmateix, cal tenir en compte que l'autor només va compilar documents coneguts. Altres autors han comprovat l'existència d'altres concilis i assemblees de Pau i Treva, però dels que no s'han

1 Capital de l'antic vescomtat de Velai. Actualment s'anomena Le Puy-en-Velay.

2 FERRO i POMA, Víctor, *“El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta”*, Eumo editorial, Vic 1999.

PORRAS ARBOLEDAS, Pedro A., RAMÍREZ VAQUERO, Eloísa, SABATÉ, CURULL, Flocel, *“Historia de España VIII. La época medieval: administración y gobierno”*, Editorial Istmo, Madrid 2003.

3 GONZALVO i BOU, Gener, *“Les constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)”*, Textos jurídics catalans. Llei i costums II/3, Generalitat de Catalunya, Departament de justícia, Barcelona 1994.

trobat els documents⁴.

7.2. Els primers concilis de Pau i Treva de Déu

Els primers concilis no pretenien limitar la violència. Simplement, protegir a certs col·lectius d'individus dels seus efectes. Els primers concilis es van limitar a decretar disposicions de pau.

El primer concili en el que es van decretar disposicions de la Pau de Déu, del que se'n té constància, va ser el concili de Charroux, de l'any 989⁵. En aquest concili, va ser presidit per l'arquebisbe de Bordeus. Ell i els bisbes de la seva diòcesi va acordar, en nom de Déu, que: tot aquell que violentés o robés en una església, robés a un pagès o qualsevol altra persona pobre, o atacés a qualsevol membre desarmat de l'església, seria excomunicat fins que hagués compensat la transgressió.

La majoria de les resolucions tenen com a objectiu protegir les propietats i membres de l'Església. Els individus de les classes més baixes, tot i tenir dret a la protecció que oferia la Pau de Déu, queden emparats d'una manera molt més vaga que no pas els membres eclesiàstics. Una observació remarcable: el text indica clarament la prohibició d'atacar clergues desarmats. Això indica l'extrem de violència al que s'havia arribat, trobar persones desarmades, amb certa capacitat adquisitiva, devia ser un fet poc usual.

Com s'ha comentat abans, el primer concili de Pau de Déu que es va realitzar en el territori català va ser a Toluges va ser en el 1027, al comtat del Rosselló i en el bisbat d'Elna. És el primer concili del que es conserva un document⁶. El concili va ser presidit per l'abat Oliba. En el concili es van ratificar les disposicions de la Pau de Déu anteriors: no atacar o robar una església o territori sagrat, es va confirmar la protecció sobre els indefensos i dels membres eclesiàstics, etc. També es van definir les sagreres⁷, i es va introduir el concepte de la Treva de Déu en les resolucions.

4 FARIAS ZURITA, Victor, "Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI", *Acta Historica et archaeologica mediaevalia*, Núm. 14-15, 1994.

5 GERGEN, Thomas, "The Peace of God and its legal practice in the Eleventh Century", *Cuadernos de Historia del Derecho*, Vol. 9 (2002) 11-27.

HEAD, Thomas, "The Development of the Peace of God in Aquitaine (970-1005)", *Medieval Academy of America, Speculum*, Vol. 74, No. 3 (Jul., 1999), pp. 656-686.

6 Segons Victor Farías Zurita, el concili de Toluges no hauria estat el primer concili de Pau i Treva català. El concili de 1027 tenia com a objectiu revalidar unes disposicions preses en un concili anterior. Diversos autors consideren que el primer concili de Pau i Treva català es va celebrar pels volts de l'any 1022, també a Toluges.

7 BOLÓS i MASCLANS, Jordi, "Els pobles de Catalunya a l'edat mitjana. Aportació a l'estudi de la morfogènesi dels llocs de poblament", *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*, Edicions de la Universitat de Lleida, 1998. La sagrera es va definir com l'àrea determinada per trenta passes al voltant de l'església. La protecció que oferia la

La Treva de Déu prohibia atacar a qualsevol individu del comtat de Rosselló o del bisbat d'Elna en diumenge. Els infractors d'aquestes disposicions eren sotmesos a sancions espirituals i, fins i tot, a l'excomunió.

En el 1030, es va celebrar a Vic el segon concili català de Pau i Treva de Déu. L'abat Oliba el va tornar a presidir. Entre altres resolucions, es va acordar que: la Pau de Déu també protegiria als mercats i als mercaders, i la Treva de Déu es va ampliar des del dijous a la nit fins al dilluns a la matinada. A més, la Pau i la Treva de Déu es van estendre al comtat d'Osona.

Com es pot observar, la novetat més destacable d'aquest concili va ser la introducció de disposicions per la protecció del comerç. Una altra disposició significativa va ser la prohibició de falsificar moneda.

Tres anys més tard, en el 1033, es va celebrar la primera assemblea de Pau i Treva de Déu. Ja no concili. A banda de la representació eclesiàstica, hi va haver una significativa representació de la classe noble i de la classe popular. Es va celebrar a Vic, i l'abat Oliba la va tornar a presidir.

Les disposicions de Pau de Déu anteriorment decretades es van refermar. Tot i que es van introduir algunes modificacions, i se'n van afegir de noves. La Treva de Déu es va estendre a nombroses festivitats litúrgiques del calendari cristià.

Respecte el concili anterior, les modificacions que es van introduir, en la Pau de Déu, van afectar a la protecció que s'oferien a les esglésies. Des de llavors, les esglésies no protegrien als malfactors que s'hi refugiessin, i les sagreres no s'aplicarien en recites amb propòsits militars. Tanmateix, la principal novetat van ser les esmenes de tipus econòmic que es van introduir⁸. Els càstigs van deixar de ser exclusivament de tipus espiritual.

Aquesta assemblea de Pau i Treva va tenir una enorme transcendència. La institució de la Pau i Treva de Déu va prendre una forma quasi definitiva, i es pot considerar clau en el naixement de les Corts catalanes.

7.3. Les assemblees de Pau i Treva

Encara que en altres indrets d'Europa hi van haver diversos concilis i assemblees de Pau i

sagrera va promoure que una gran part dels pobles s'estructuressin al voltant de les esglésies.

8 Als infractors se'ls concedia 15 dies per a compensar la seva transgressió. Passat aquest termini, la multa augmentava el doble. Un cas especial eren els homicides, als quals se'ls condemnava al desterrament. La singularitat del seu crim també quedaria palès en els usatges [2. *homicidium*] i [164. *homicide*].

Treva, a Catalunya no hi va haver cap altre coneguda fins l'any 1063⁹. Es va celebrar a Barcelona, i va ser presidida per Ramon Berenguer I i la seva dona Adalms.

“Anno Domini LXIII post millesimum facta est confirmatio pacis sive pacti Domini ab episcopis, videlicet Berengario, Barchinonensi, et Guilelmo, Ausonensi, et Berengario, Gerundensi, nec non et abbatibus et diversi ordinis clericis religiosi apud Barchinonam, in ecclesia sedis Sancte Crucis, iussu domni Reimundi et domne Almodis, Barchinonensium principum, assensione et aclamatione illorum terre magnatum et ceterorum christianorum Deum timentium.

[...].”

Les disposicions de la Pau de Déu anteriors es van refermar, i es van estendre al pagesos, vilatans, animals de granja, i a diversos cultius. La Treva es va mantenir a les principals festivitats litúrgiques. En aquesta ocasió, es va incloure una protecció especial pels expedicionaris de la croada contra Barbastre.

Seguint amb la línia de l'anterior assemblea, es van tipificar les transgressions més habituals, i les seves corresponents esmenes. Els acusats de violar la Pau i Treva se'ls concedia 30 dies per a sotmetre's a judici eclesiàstic, i pagar l'esmena corresponent.

“[...]. Ille autem homo qui aliter ecclesiam invaserit aut ea [que] in circuitu eius sunt usque ad XXX passus irrumperit summa DC solidorum pro sacrilegio compositione emendet, ettrandiū excommunicetur quousque digne sarisfaciat.

[...].”

L'excomunió era el càstig per als qui no acudien al judici, o per als culpables que no restituïen a la víctima el doble del mal comés després de 15 dies.

“[...]. Quicumque hanc pacem [quam] prediximus infregerit et illi cui ea infregerit infra XV dies summa compositionis [non] emendaverit, si dies XV transierint in duplum ei componat.

[...].”

9 Gener Gonzalvo i Bou data aquesta assemblea l'any 1064. La transcripció completa està inclosa en els annexos.

També es prohibia que qualsevol persona tingués cap tipus de tracte amb un excomunicat per transgredir la Pau i Treva, també sota pena d'excomunió.

Entre els anys 1064 i 1066 hi van haver dues assemblees de Pau i Treva de Déu. Una es va celebrar a Vic i l'altra a Toluges. Malauradament, els estatuts que es van redactar no especifiquen l'any concret. Pràcticament, ambdues van refermar les mateixes disposicions que es van acordar en l'assemblea de 1064, de Barcelona. Les disposicions de l'assemblea de Vic tenia validesa en les diòcesis de Girona, Osona i Barcelona. Mentre que l'assemblea de Toluges estava dirigida als comtats del Rosselló, del Conflent i del Vallespir.

La següent assemblea de la que se'n té constància es va celebrar a Girona, l'any 1068. L'assemblea va ser convocada per Ramon Berenguer I i la seva dona Adalmus,¹⁰ i va ser presidida pel cardenal Hug Càndit i l'arquebisbe de Narbona. Bàsicament, l'assemblea va confirmar la Pau i Treva de Déu existent en el bisbat de Girona. Després d'aquesta assemblea, no es va tornar a redactar cap altre disposició coneguda durant un període de 40 anys.

En el 1108 es va concedir una Pau i Treva permanent als habitants de tot el terme d'Olèrdola, juntament amb tots els seus bens. Estrictament parlant, no va ser una assemblea. Més aviat, va ser una carta de franqueses. El propòsit d'aquesta iniciativa era incentivar la repoblació de la localitat, i reconstruir el castell, que havia estat atacat pels sarraïns.

En l'assemblea de 1118 es va acordar posar sota la protecció de la Pau de Déu a tots els habitants i al bestiar dedicat a les tasques agrícoles de la diòcesi d'Elna. La disposició indicava que la Pau de Déu s'havia de respectar encara que en els comtats del Conflent i de la Cerdanya hi hagués una espiral de violència. Això va ser un avenç important en l'objectiu de protegir als indefensos. Igual que en les assemblees anteriors, es van definir les esmenes per determinades transgressions.

En els acords redactats es pot apreciar com el comte Ramon Berenguer III de Barcelona va aconseguir afermar la seva influència i autoritat. La seva moneda també va tenir validesa legal en els comtats del Conflent i de la Cerdanya. A més, va aconseguir instaurar el Bovatge¹⁰.

La següent assemblea no es va realitzar fins l'any 1131. Es va celebrar a Barcelona. En línies generals, les disposicions a les que es van arribar van ser acords similars a les assemblees anteriors. L'assemblea no va aportar cap idea innovadora pel que fa al control de la violència. La única novetat va ser la prohibició de cremar immobles o bens personals. Una disposició imposada pel manament del Papa.

10 SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, “*Negociación y fiscalidad en Cataluña a mediados del siglo XIV: las Cortes de Barcelona de 1365*”, Institució Milà i Fontanals (CSIC), Anuario de Estudios Medievales, Barcelona, 2005: pp. 123-164. El bovatge era una donació voluntària concedida per la noblesa, el clero i les ciutats: “[...] *non ex debito sed ex sola gratia et mera liberalitate [...]*”.

En el 1134, Ramon Berenguer IV i l'arquebisbe de Tarragona van copresidir una altra assemblea. El lloc de la celebració no és clara, però hi ha altes possibilitats que fos a Barcelona. Les disposicions típiques anteriors es van conservar. La novetat va ser que es va decretar la Pau i la Treva permanent per l'Ordre del Temple. Totes les seves possessions i els seus membres gaudirien de la protecció de la institució.

L'assemblea de Lleida de 1155 va tornar a tenir el caràcter de concili. Pràcticament, no hi va haver representació laica. Les disposicions que es van prendre van ser semblants a les assemblees anteriors. En aquest cas, però, la seva àrea d'influència va estar limitada als territoris del bisbat de Lleida.

La següent assemblea es va celebrar quasi 20 anys després, en el 1173, un altre cop a Lleida. Com era tradició, les disposicions pactades anteriorment es van confirmar. Tanmateix, hi van haver aspectes novedosos. Els piròmans haurien de restituir el mal que havien comés, i haurien de servir en els exèrcits del Regne de Jerusalem o en algun dels regnes peninsulars. La mesura anava enfocada a subministrar soldats als exèrcits de Jerusalem en un moment en que les operacions contra els musulmans anaven en augment. A més, era una època en la que els estats llatins de Terra Santa passaven per un moment crític¹¹.

En el 1173, Alfons II d'Aragó (1154–[1162–1196]) va presidir la seva primera assemblea de Pau i Treva que es va celebrar a Perpinyà. Les disposicions finals es van repetir respecte les assemblees anteriors. La Pau es va decretar per: a les esglésies, cementiris i sagreres, pels membres i els bens dels col·lectius més desfavorits i membres eclesiàstics, pels membres i els bens de l'Ordre del Temple i de l'Hospital, per a tot tipus d'animals, per les vies públiques i per a tot aquella persona que hi circulés¹². La Treva va ser confirmada i es va oblidar a mantenir-la en el comtat del Rosselló i al bisbat d'Elna.

En aquesta assemblea es pot apreciar com el rei passa a tenir un paper més preminent. La Pau de Déu va passar a ser anomenada Pau del Rei. A més s'observa un fet característic de les institucions catalanes. El rei va jurar complir les constitucions de Pau i Treva decretades.

Alfons II va tornar a convocar una assemblea de Pau i Treva a Fontanella el mateix any 1173. Les disposicions que es van redactar van ser pràcticament les mateixes que les acordades per al Rosselló i el bisbat d'Elna. En aquest cas, però, la seva validesa anava des de Salses fins a Tortosa i Lleida¹³. Definitivament, el primer rei d'Aragó i comte de Barcelona va passar a liderar la

11 MAYER, Hans Eberhard, "*Historia de las Cruzadas*", Ediciones Istmo, S.A., Madrid, 2001.

MAALOUF, Amin, "*Las cruzadas vistas por los árabes*", Alianza Editorial, Madrid, 2005.

12 La disposició descrita té una gran semblança amb l'usatge [62. *camini et strate*].

13 Amb aquesta es definia l'àrea geogràfica que comprenia els territoris catalans.

institució de la Pau i Treva. D'aquí en endavant, la institució de la Pau i la Treva estaria associada al poder reial.

Els comtes de Barcelona i reis d'Aragó no eren els únics que organitzaven assemblees de Pau i Treva. Els altres comtes en podien convocar assemblees, i decretar constitucions de Pau i Treva, en els seus respectius dominis. Les resolucions que preuien eren vinculants dintre dels seus territoris. Un exemple és l'assemblea de que van organitzar el comte Ermengol VIII d'Urgell i el vescomte Ponç III de Cabrera i d'Àger (?-[1165?-1199?]), en el 1187. Els dos nobles van convocar una constitució de Pau i Treva a Agramunt. Les disposicions van ser molt semblant a les decretades per Alfons II, en l'assemblea anterior.

Un altre cas és l'assemblea convocada pel bisbe d'Urgell, entre els anys 1098 i 1112. En l'assemblea, els nobles assistents van jurar complir les disposicions acordades¹⁴.

Alfons II va tornar a decretar unes constitucions de Pau i Treva el mateix 1187. Aquesta vegada, l'assemblea es va celebrar a Vilafranca del Penedès (Girona). Les disposicions que es van pactar eren vàlides pels territoris compresos entre Salses, Tortosa i Lleida. Les resolucions van ser semblants a les anteriors, però en aquesta ocasió, les sagreres de les esglésies construïdes en els recintes militars també oferien la seva protecció. Entre les clàusules de les resolucions es pot apreciar un afebliment del poder d'Alfons II. Va haver de decretar d'exempció del bovatge.

Tot i això, aquesta assemblea va marcar un precedent important en el control de la violència. Primer, es va decretar formar un exèrcit en cada diòcesi. L'exèrcit tenia com a missió perseguir els malfactors i transgressors de la Pau i la Treva decretades. Segons la clàusula de la seva regulació, estaria format per un home de cada mas, i estaria sota les ordres del bisbe i del veguer. Uns veguers que haurien de ser catalans. El segon aspecte important va ser la confirmació dels Usatges de Barcelona com a font de dret, pels dominis del comte de Barcelona a Catalunya. Finalment, el rei va jurar complir les constitucions pactades i decretades.

En l'assemblea de Barbastre¹⁵ de 1192, Alfons II va decretar unes disposicions semblants a les de l'assemblea anterior. Tot i això es nota un cert augment de la seva autoritat, respecte l'assemblea del 1187.

La primera assemblea que va presidir Pere II es va realitzar a Barcelona, en el 1198. Les disposicions que es van prendre van ser les mateixes que en assemblees anteriors. La Pau i Treva

14 MORAN i OCERINJAUREGUI, Josep, “*Jurament de Pau i Treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell. Transcripció i estudi lingüístic*”, Llengua i literatura, Núm. 5, 1992-1993.

15 A l'any 1192 la frontera entre Aragó i Catalunya la delimitava el riu Cinca. Com el terme municipal de Barbastre es travessat pel Cinca, es probable que fos considerat terra catalana. La frontera actual, entre Catalunya i Aragó, va ser establerta per Jaume II.

protegia a les esglésies, sagreres, membres i bens de l'estament religiós i de les ordres del Temple i de l'Hospital. També cobria a membres de diferents classes socials i els seus bens. En les disposicions es van incloure la protecció dels jueus i els seus bens. Un col·lectiu que no havia estat inclòs de manera explícita, en disposicions anteriors. Els animals de granja, horts, etc. també van gaudir de la protecció de la Pau i Treva.

Un altre aspecte d'aquestes disposicions de Pau i Treva és l'augment de l'autoritat reial. Les vies públiques¹⁶, les fires, els mercats, les dominatures i els honors van passar a dependre del rei, i van passar a estar sota la seva protecció. El respecte als penons reials, als assistents a les cúries reials, etc. va passar a ser una obligació. Finalment, per assegurar un compliment més rigorós de les constitucions acordades i redactades, les resolucions van ser jurades per tots els assistents.

En el 1200, un altre cop a Barcelona, Pere II va tornar a convocar una assemblea de Pau i Treva. Les disposicions que es van acordar tenien validesa entre Salses, Tortosa i Lleida. Les disposicions no van aportar cap innovació especial, però es van contemplar més accepcions que en constitucions anteriors. Els nobles en guerra, i les seves possessions, van quedar exclosos de la protecció de la Pau i Treva. Les sancions, per haver comés una infracció de la Pau i Treva, es van definir segons les categories socials¹⁷. També, es va regular el mètode de repartir les sancions imposades als infractors, entre altres disposicions. Com era habitual, les constitucions redactades van ser jurades pels assistents i pel rei. A més, una de les clàusules manava a tots els súbdits complir les disposicions de Pau i Treva.

Pere II va tornar a convocar una assemblea de Pau i Treva a Cervera, en el 1202. Les disposicions que es van prendre fan entendre que la institució va patir un retrocés en els seus objectius. També es pot veure com un afebliment del poder reial. El rei va perdre influència. Fora dels seus comtats, les disposicions de Pau i Treva no van tenir acceptació. Els pagesos de fora dels dominis reials o eclesiàstics van quedar exclosos de la protecció de la Pau i Treva. Això els va posar, un altre cop, en una situació d'indefensió davant els abusos dels seus senyors. El bestiar dels nobles també va quedar exclòs de la Pau i Treva, exceptuant els animals destinats a llaurar.

En l'assemblea de 1207, celebrada a Puigcerdà, Pere II va tornar a imposar la seva autoritat. Va obligar als seus vassalls a pagar el bovatge, i a satisfer les multes degudes a incompliments de la Pau i Treva decretades anteriorment. Segons les disposicions decretades, els infractors havien de retornar al rei la concessió d'alguns castells o feus que tenien en nom seu. En determinats casos, els

16 Aquesta disposició de Pau i Treva podria haver estat la predecessora de l'usatge [62. *camini et strate*]. L'usatge estipulava que les vies públiques gaudien de la protecció reial.

17 Segurament, els Usatges de Barcelona van influir en aquesta clàusula.

infractors van ser expulsats de la societat. Cal destacar que, en la redacció d'aquesta constitució de Pau i Treva, s'hi nota una destacada influència dels Usatges de Barcelona.

7.4. Les assemblees de Pau i Treva durant el regnat de Jaume I

L'assemblea de Lleida del 1214 es va celebrar sota unes condicions molt dures. Pere II havia mort l'any anterior en la batalla de Muret. El buit de poder, degut a la minoria de Jaume I, va fer necessari una intervenció directa de la Santa Seu. Un legat papal va presidir l'assemblea de Pau i Treva.

Sota aquestes condicions, l'assemblea va decretar unes condicions de Pau i Treva vàlides per a tot el Principat de Catalunya. Les disposicions redactades van ser les habituals. Gaudirien de protecció les esglésies, cementiris, sagreres, els membres de l'estament religiós i els seus bens, els membres de les ordres militars. També s'hi van incloure els individus més desprotegits de la societat, ciutadans, burgesos, etc. i les seves propietats i bens. L'incendi va tornar a estar expressament prohibit, entre altres altres de violència. El control del compliment dels estatuts de Pau i Treva acordats va ser atorgat als bisbes, veguers i als paers.

També hi va haver una novetat destacable. Per primera vegada, es va promulgar clarament la superioritat jurídica dels Usatges de Barcelona per sobre de qualsevol altra llei.

Finalment, per assegurar el compliment dels estatuts que es van redactar, es va fer jurar a tots els individus més grans de 14 anys el seguiment d'aquests acords durant tres anys.

Encara que l'assemblea de l'any 1214 va decretar la Pau i Treva a Catalunya, el comte Nunó Sanç I del Rosselló i la Cerdanya en va convocar una altra l'any 1217, pel bisbat d'Elna i el comtat de la Cerdanya¹⁸. Les disposicions acordades són semblants a les redactades l'any 1214.

La primera assemblea presidida per Jaume I es va realitzar a Vilafranca del Penedès, en el 1218. Les disposicions decretades no es van diferenciar gaire respecte l'assemblea de 1214, però se'n van afegir d'addicionals. Per exemple: els jueus i els sarraïns del Principat gaudirien de la Pau i Treva. Les vies públiques van tornar a gaudir de la protecció de la Pau i Treva, exceptuant per als qui estiguessin en guerra. La novetat radica en que la Pau i Treva tindria una validesa de deu anys, i

¹⁸ GONZALVO i BOU, Gener, "La Pau i Treva del Rosselló de l'any 1217", Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Núm. XV, p. 67-73, 2004.

tot individu major de 13 anys les havia de jurar i complir.

En vistes a l'atac a Peníscola, es va celebrar a Tortosa la segona assemblea de Pau i Treva presidida per Jaume I, en el 1225. Les disposicions decretades són semblants a les anteriors. Es protegia: als membres i bens eclesiàstics, les sagreres, les ordres del Temple i l'Hospital, als individus més desvalguts, a tots els magnats, cavallers, ciutadans, burgesos i pagesos i totes les seves pertinences, les vies públiques i a tot aquell qui hi circulés. També es va tornar a incloure la prohibició de l'incendi, fins i tot a causa d'accions bèl·liques, i altres garanties que podia concedir el rei. Tot i això, la protecció no va contemplar als cavallers que fessin la guerra entre ells, però sí es va limitar l'ús de màquines de guerra.

En aquesta constitució de Pau i Treva hi van haver disposicions innovadores. En gran mesura, relacionades amb els Usatges de Barcelona. Aquestes disposicions estaven destinades a regular els conflictes nobiliaris. El document acaba amb l'obligació de complir els estatuts acordats. Tot aquell individu que no les acceptés seria expulsat de la protecció de la Pau i Treva. L'últim article, com ja era habitual, acabava indicant que tots els homes majors de 14 anys haurien de jurar les constitucions estipulades.

En el 1228, a Barcelona s'hi va tornar a celebrar una assemblea de Pau i Treva. Els acords als que es van arribar són semblants als escrits en anteriors constitucions. El seu objectiu era assegurar la pau dels territoris catalans durant la conquesta del Regne de Mallorca. Es va decretar que els acords assolits tinguessin una vigència permanent. Un manament que no es va complir, ja que posteriorment, es van haver de realitzar altres assemblees.

Les dues assemblees de Pau i Treva següents, també es va realitzar en un context prebèl·lic: la conquesta del Regne de València. Ambdues es van realitzar en el 1235 a Tarragona. La primera (al febrer) va confirmar les resolucions preses en l'assemblea del 1228. La Pau i Treva es va estendre al Regne de Mallorca. En la segona (al març) es van tornar a ratificar les disposicions del 1228. En totes dues hi van apareixen les disposicions tradicionals de les constitucions de Pau i Treva, i es reafirmaven els Usatges de Barcelona com a font de dret.

La següent assemblea es faria esperar. Es va celebrar en el 1251, a Barcelona. Entre altres disposicions, cal destacar que es va acordar que les treves pactades entre els nobles en guerra s'havien de mantenir. Els infractors haurien d'esmenar-se pagant el doble dels danys causats.

Sis anys després, en el 1257, a Lleida, Jaume I va convocar una altra assemblea de Pau i Treva. En aquesta ocasió es va tornar a decretar la inviolabilitat dels estatuts de Pau i Treva del Principat, que es varen decretar a Barcelona l'any 1228. També manifesta la voluntat de que les

constitucions fossin jurades i aplicades pels seus successors. Aquesta assemblea va aconseguir que s'apliquessin les constitucions de Pau i Treva de manera permanent, en el Principat. No només durant el regnat de Jaume I, si no també durant els seus descendents.

7.5. La Pau i Treva com a font de dret

En les línies anteriors es mostra l'evolució que va patir la institució de la Pau i Treva. Des de la introducció de la Pau de Déu als territoris catalans, fins a la seva progressiva assimilació pels Usatges de Barcelona. Molts articles dels Usatges són disposicions de Pau i Treva. El procés va ser lent, i no va ser constant.

La institució de Pau i Treva va ser formulada per a controlar la violència feudal. Les constitucions redactades intentaven evitar els efectes de les guerres nobiliàries sobre l'Església i sobre els col·lectius més desfavorits. La Pau i Treva va ser un bon instrument per a mantenir un cert control la violència social. Va permetre canalitzar l'agressivitat nobiliària, i fer que la guerra feudal fos menys devastadora. Encara que no va significar la desaparició de la violència, la societat va veure els avantatges i beneficis que comportava regular alguns aspectes de la violència.

Amb el pas del temps, la institució va anar evolucionant. La Pau es va ampliar a gran part dels col·lectius que conformaven la societat. La Treva es va estendre a diverses dates del calendari cristià. Les disposicions es van incrementar. Els delictes més usuals es van tipificar, i es van definir les esmenes corresponents. Per exemple, en la assemblea de 1064 es va acordar sancionar tot fill d'un senyor per agredir a qualsevol vassall del seu pare. L'esmena consistia en reparar el doble del dany causat, sota amenaça d'excomunió i d'expulsió del castell de son pare¹⁹.

D'altra banda, l'assemblea de 1064 va acabar de definir la institució. El poder espiritual va deixar de presidir-la. A partir d'aquest any, el poder temporal ostentaria la iniciativa en la figura del comte de Barcelona. El canvi afectaria al desenvolupament de la institució. Des d'aleshores, la fortalesa de la Pau i Treva va fluctuar depenent de les tensions socials i de l'autoritat del comte de Barcelona. Un exemple és l'assemblea de 1218. Entre les disposicions de l'assemblea de 1218 cal destacar que es retirava la protecció als cavallers que circulessin per les vies públiques, i que

19 Aquesta disposició té una gran semblança amb l'usatge [127. *quo si filii*], però no forma part del nucli inicial dels Usatges, redactats entre els anys 1058 i 1070. Es podria interpretar que les resolucions de Pau i Treva i els Usatges van ser complementaris durant un cert temps. La redacció de l'usatge 127 es devia realitzar quan els Usatges de Barcelona van adquirir preeminència respecte les altres fonts de dret.

estiguessin en guerra entre ells. En anteriors disposicions, la Pau era atorgada a les vies públiques i a tothom que hi circulava. Les tensions nobiliàries, juntament amb la minoria de Jaume I, va permetre aquest retrocés de la institució.

La majoria d'edat de Jaume I, i el prestigi que li van proporcionar les seves conquestes, no van reforçar l'autoritat del rei. En l'assemblea de 1225 encara es noten les conseqüències de l'afebliment del poder reial i l'increment de la violència feudal. Tanmateix, es pot apreciar un intent de redreçar la situació. Els Usatges de Barcelona van ser declarats font de dret, i es mostrava la voluntat que s'apliquessin per a resoldre els conflictes nobiliaris.

Finalment, l'assemblea de 1257 es pot considerar com una de les més influents. Es va decretar Pau i Treva permanent en tot el territori de Catalunya. No només per al regnat de Jaume I, si no també pel regnat dels seus successors.

En els més de 250 anys d'assemblees, és evident que la Pau i Treva no va eradicar la violència a Catalunya. Ni tan sols amb les darreres constitucions decretades per Jaume I. Però va permetre contenir la violència social dintre d'uns marges de tolerància, i va afavorir l'aparició dels Usatges de Barcelona. Els Usatges de Barcelona van ser una eina legal més elaborada. Va permetre controlar la societat i la violència d'una manera més efectiva.

Capítol 8

Els Usatges de Barcelona: la justícia feudal

Els Usatges¹ de Barcelona són una compilació de lleis, costums i constitucions que van regir el Principat de Catalunya. Van ser base fonamental del dret públic català durant part de l'època medieval, i part de l'època moderna fins al 1714.

Inicialment, el Usatges tenien l'abast jurídic dels territoris que depenien del comte de Barcelona (els comtats de Barcelona, Girona i Osona). Amb el temps van anar agafant importància dintre del dret català, i van anar sent acceptats pels altres comtats del Principat, fins a arribar a ser font de dret en altres territoris com Mallorca, València i, fins i tot, Sardenya.

Segons els propis Usatges, aquests van ser promulgats pel comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva dona Adalms davant de representants i magnats de la terra² en el 1068.

1 Està escrit com a “Usatges” el codi legal feudal, mentre que “usatges” es refereix a un o diversos dels articles del codi.

2 Usatge [4. *hec sunt usualia*].

“Com lo senyor en Ramon Berenguer vell, comte e marques de Barcelona e subjugador de Espanya, hague honor e vehe e conec que en tots los plets de aquella terra no podien esser observadas las leys godas, [...] ab loament e consell dels seus prohomes, ensemps ab la sua molt savia muller Adalmus, constitui e mes usatges ab que tots los clams e los malfets, en aquells insertats, fossen destrets e pledejats e ordenats e encara esmenats o venjats. [...]”

Tanmateix, estudis realitzats al llarg del segle XX van demostrar que la redacció dels usatges va ser un procés més dilatat³. La seva redacció es va iniciar a mitjans del segle XI, i va ser finalitzat al segle XV⁴. Tot i aquests treballs, ordenar cronològicament els usatges no està absent de dificultats, seguidament s'intentarà fer un breu resum de la seva evolució i del seu procés de compilació.

8.1. Els orígens dels Usatges de Barcelona

La teoria més acceptada postula que la reforma del dret, aplicat als territoris catalans, hauria estat iniciada per Ramon Berenguer I. Ell hauria compilat nucli inicial dels Usatges de Barcelona, entre els anys 1058 i 1070⁵, anomenat Usualia. Aquest seria un dels primers codis feudals escrits.

El codi Usualia comprendria, aproximadament, dels usatges 4 a 59. Encara que algun autor defensa que els usatges 16 i 27 no formen part del codi Usualia. Gradualment, s'hi anirien afegint altres articles d'influència diversa, per a complementar aspectes que no havien estat tractats en els existents. Bàsicament, la influència va procedir de les lleis visigòtiques, les lleis carolíngies i del dret romà justinià.

A mitjans del segle XII, en temps de Ramon Berenguer IV, la seva forma va quedar gairebé completa amb 138 articles. El procés de compilació finalitzaria en el segle XV amb 174 articles.

3 VALLS i TABERNER, Fernando, *“Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto”*, Promociones Publicaciones Universitarias de Barcelona, 1984.

BASTARDAS, Joan, *“Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XIII”*, Fundació Noguera, Barcelona 1984.

ROVIRA i ERMENGOL, Josep, *“Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albet”*, Editorial Barcino, Barcelona 1933.

4 En el 1413, Ferran d'Antequera promulgà el text final de 174 articles.

5 A mitjans del seu regnat, Ramon Berenguer I (1053-1076) havia aconseguit reagrupar, sota la seva autoritat, tots els territoris que son pare havia repartit entre ell i els seus germans. Els territoris que controlava havien estat pacificats de revoltes i els comtes dels altres comtats catalans eren aliats o vassalls seus. Aquest context va afavorir que també aprofités les assemblees de Pau i Treva i els Usatges per a consolidar la seva posició preminent respecte dels altres comtes del territori català.

L'aplicació i ús dels Usatges no es va estendre d'una manera homogènia en tot el Principat. Les lleis heretades del passat i els costums de cada contrada era un entramat judicial complicat en el que els Usatges van anar agafant una importància creixent. En arribar el regnat de Jaume I els Usatges acabarien d'assolir la preeminència que tindrien fins el segle XVIII.

En el 1243 Jaume I decretà que: “*No sigui admès en cap tribunal les al·legacions de lleis visigòtiques d'un advocat, mentre els costums i els Usatges serveixin i siguin suficients*”⁶. Finalment, a les Corts de Barcelona de 1251 es va promulgar que es prohibia l'ús de les lleis romanes, gòtiques o canòniques. Els Usatges va passar a ser l'element més important del dret català, seguit de les constitucions i els costums. Aquest marc legal establert per Jaume I es va mantenir, i es va refermar durant el regnat de les diferents dinasties, i en les Corts successives. Finalment, en les Corts de Barcelona celebrades en el 1413⁷ es decretà que els Usatges, constitucions i capítols de cort s'havien de redactar, no només en llatí si no també en català per a que tothom els pogués consultar.

Els Usatges no només van aparèixer per la necessitat d'adaptar les lleis visigòtiques a una nova realitat. Un dels seus principals objectius era regular la violència de la societat feudal. Com ja s'ha dit, la societat medieval era una societat violenta. Havia nascut en un ambient convuls i estava adaptada per a l'activitat bèl·lica, cosa que provocava fortes tensions socials. Els Usatges tenien l'objectiu canalitzar i controlar la violència. Per assolir aquest objectiu, els judicis van tenir un paper fonamental. Els judicis pretenien resoldre els enfrontaments socials d'una manera pacífica, i de manera que la sentència fos acceptada per les parts litigants. Així, es pretenia evitar una espiral de venjances i violència.

Durant el seu període d'existència i aplicació, els Usatges van estar en constant evolució, i per això hi van haver diverses compilacions. Actualment existeixen diversos manuscrits dels Usatges repartits per diferents biblioteques, arxius o altres institucions. La gran majoria d'aquests escrits estan en llatí. Aproximadament, són una trentena, però també existeixen una quinzena de textos en català medieval.

Aquesta riquesa documental ha permès estudiar amb profunditat els Usatges i la seva evolució. Lamentablement, aquesta diversitat també complica la identificació de cada article dels Usatges. En la gran majoria de casos, hi ha articles barrejats, desordenats o modificats. De manera que la numeració utilitzada per a identificar un determinat usatge depèn del text que s'empri. Tot i

6 “*Constitucions y altres drets de Catalunya*”, Textos jurídics catalans. Lleis i costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona 1995.

7 Aquestes corts van ser presidides per Ferran I d'Antequera, per primera vegada.

això, el nom de cada usatge s'ha mantingut constant en totes les fonts⁸. Els canvis d'ordre indiquen que els Usatges es van anar redactant a mesura que les necessitats ho requerien. L'ordre de determinats articles es va realitzar en compilacions o revisions posteriors a la seva redacció. Això no significa que els Usatges presentin una estructura anàrquica. Certs usatges de característiques semblants estan escrits consecutivament, i presenten una certa continuïtat; tot i que en conjunt no estiguin ordenats en grans àrees temàtiques. A grans trets, els usatges es poden classificar en sis categories principals:

1. Els articles que introdueixen el text dels Usatges de Barcelona.
2. Els articles que definien les classes socials, i les relacions feudo-vassallàtiques.
3. Els articles que definien l'autoritat reial, i l'autoritat pública.
4. Les disposicions que regulaven els processos judicials.
5. La tipificació dels delictes, i de les seves corresponents esmenes.
6. Els articles i constitucions de Pau i Treva afegides als Usatges de Barcelona.

A continuació es comentaran els articles més significatius dels Usatges de Barcelona, relacionats amb el control de la violència. La compilació emprada en l'anàlisi ha estat la publicada per Fernando Valls i Taverner⁹. Per motius pràctics, els articles dels Usatges que es comentaran es mostren segons la classificació anterior; no pas en funció de l'ordre que apareixen en el codi utilitzat.

8.2. Els Usatges de Barcelona com a font de dret

Els tres primers articles dels Usatges i part del quart són una introducció. Presenten la resta del text, i li atorguen fonament legal i una certa solemnitat. El primer article [1. *antequam usatici*] explica que abans que els Usatges fossin redactats, els jutges podien manar fer esmenar la transgressió o delicte segons el seu criteri:

“Abans que ls usatges fossen mesos solian los jutges jutjar que totas las malefetas fossen esmenadas en tostemps, sino podian esser menypreadas, per sacrament, o per batalla, o per aygua

⁸ Aquest nom correspon a les primeres paraules del text en llatí.

⁹ VALLS i TABERNER, Fernando, *“Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto”*, Promociones Publicaciones Universitarias de Barcelona, 1984.

freda o calda, [...].”

La única excepció eren els casos d’homicidi i adulteri. En aquests dos casos, s’havia d’aplicar la llei visigòtica [2. *homicidium*].

Tot seguit, [3. *cum dominus*] explica els motius de la redacció dels Usatges:

“[...], hague honor e vehe e conec que en tots los plets de aquella terra no podien esser observadas las leys godas, e vehe molts clams e molts plets que aquellas leys no jutjavan specialment, [...].”

Els motius són clars. Es volien solucionar els buits legals de les lleis visigòtiques. Posar ordre en l’entramat judicial existent, i definir les esmenes associades a diferents delictes específics. Així va ser com, en l'article [4. *hec sunt usualia*], es va acordar redactar els Usatges de Barcelona.

“[...] l senyor en Ramon Berenguer vell, comte de Barcelona, e Adalmus sa muller constituiren tots temps tenir en lur terra, per acort e per ajustament dels magnats de lur terra, ço fo: [...].”

En un article posterior, [81. *judicia curiae*], es torna a explicar que els Usatges van ser redactats per a atenuar la duresa de les lleis visigòtiques, i definir les relacions feudo-vassallàtiques. A més, també estipula la precedència de les fonts de dret.

“[...] ls usatges de grat deuen esser rebuts e seguits, car no son mesos sino per la aspresa e duresa de la ley; [...]; e per ço las cosas fetas e a fer, constituiren los dits princeps que sien jutjadas segons lo usatge; e aqui hon no bastaran los usatges, torna hom a las leys e al arbitre del princep e a son juy de la cort.”

Com es pot veure, els Usatges tenien preeminència absoluta, seguits de les lleis visigòtiques, l’arbitratge del príncep i les decisions de la cort. Aquestes tres alternatives només es considerarien en els casos que els Usatges no contemplessin. Els usatges [139. *unaqueque gens*] i [140. *privilegia*] tornen a insistir en la precedència del dret. Van afegir els privilegis del lloc: els costums o usos, les lleis visigòtiques, i els privilegis.

8.3. La regulació de la societat feudal

El caràcter feudal del codi dels Usatges es pot veure clarament des de l'inici del codi. Només cal llegir la part final del quart usatge [4. *hec sunt usualia*] i el cinquè [5. *de vasvessore*].

“[...] Que qui occiura vescomte e lo nafrara o l deshonrara en alguna cosa, esmen lo axi com a dos comdors, e comdor axi com dos vasvessors.”

“De vasvessor qui ha sinc cavallers, [...]. E si ha mes cavallers, cresca la compositio segons lo nombre de cavallers. [...]”

Els dos usatges, precisament després dels articles introductoris, definien les categories socials de la societat feudal. Això queda reflectit en la distinció o privilegis, que rebia la víctima o l'acusat en funció de la seva categoria social. Les categories estaven definides en funció de la vàlua d'un vescomte. Un vescomte era valorat com dos comdors¹⁰, un comdor era considerat com dos varvassors¹¹, i un varvassor valia en funció de la quantitat de cavallers que el servien.

Les esmenes als agressors estaven definides en base als danys causats a un varvassor que tingués al seu servei cinc cavallers. L'esmena creixia en funció de la quantitat de cavallers que posseïa, tot i que no es defineix clarament aquest increment. Finalment, tots els cavallers eren tractats, des del punt de vista legal, de la mateixa manera.

Altres categories socials existents, i les seves esmenes corresponents, eren definides en referència a la categoria de cavaller. Així, [10. *civites autem*] estipulava que els ciutadans i burgesos es jutjaven com a cavallers, però en una agressió al poder reial o als seus representats, eren tractats com a varvassors. [13. *rusticus interfectus*] contemplava les esmenes per a les agressions a un pagès, o qualsevol altre individu que tan sols tingués la distinció de cristià. Les dones eren tractades legalment en funció de la posició del seu marit, i si no tenia marit, en funció de la posició del seu pare o del seu germà [22. *unaqueque mulier*].

Les relacions feudo-vassallàtiques, i les obligacions entre un senyor i el seu vassall, estaven

10 Auxiliari del comte en el govern i l'administració. Títol que provenia de la jerarquia franca.

11 Propietari de feu rebut d'un gran vassall, del qual esdevenia vassall. Senyor feudal de categoria inferior.

extensament regulades. Igual que els mecanismes per a resoldre els conflictes entre un senyor i un vassall. Entre els deures i obligacions es poden destacar com a exemples.

El primer és l'usatge [34. *qui fallierit*]. Aquest especifica que un dels deures d'un vassall era participar en les expedicions militars que organitzés el seu senyor; però el seu senyor l'havia de compensar de les pèrdues que pogués tenir durant l'expedició.

El segon és [35. *qui viderit*]. Aquest usatge indicava que un vassall tenia la obligació d'ajudar el seu senyor. Tot i això, no estava obligat a oferir-li una ajuda superior a la que li corresponia pel feu que tenia en nom seu.

Evidentment, els conflictes entre senyors i vassalls devien ser habituals. Per això, els Usatges tenien mecanismes per solucionar les seves desavinences. L'usatge [45. *et si quis a potestate*] permetia escollir la manera de resoldre els conflictes.

“E si per la potestat algu sera reptat, deu se metre en sa ma, e per judici de la sua cort redreçar e esmenar lo dan e lo mal e la deshonor que feta li haura, o se deu purgar de bausia per sagrament e per batalla a son par aqui de linatge de honor sie de sa valor, ab dan o ab prou que de aço deu haver; per aço diu dan o prou que tant prena li venç com perdria si era vençut.”

Com es pot veure, els mecanismes per a resoldre conflictes bàsicament eren dos: per via judicial, o per mitjà de la batalla judicial. Aquest usatge no era l'únic. Altres usatges complementaven i tipificaven casos. Per exemple, [43. *si quis in curia*] per a regular judicis en la cort; i [46. *similiter sit*] o [125. *item constituteunt*] per a regular les batalles judicials.

Encara que es pot veure la voluntat de resoldre les contingències de manera no violenta, la realitat imposava la necessitat de regular la batalla judicial. Aquesta era la pràctica més habitual quan es van néixer els Usatges. Així, el procediment de desafiament, les normes de l'enfrontament, i les conseqüències de la batalla, tant pel guanyador com pel perdedor, estaven regulades per diversos usatges.

8.4. El poder del príncep

L'autoritat del monarca, com a membre amb la dignitat més altra de l'estructura feudal, també estava reflectida en els Usatges. [48. *omnes homines*] imposava a tots homes el deure de jurar

fidelitat al príncep.

“Tots homens dels vescomtes fins als pus baxos cavallers tenents honors d ells, deuen jurar feeltat a la potestat, e sa honor, per sacramental scrit, ço es a saber aquells de qui la potestat ho volra.”

El jurament estava definit en l'usatge [49. *sacramentum*].

A part, hi havien altres usatges que atorgaven al rei diverses atribucions i poders específics a la seva condició. Molts d'aquests usatges tenen gran semblança a algunes resolucions de Pau i Treva. [60. *omnes quippes naves*] posa sota la protecció del príncep totes les naus que es dirigien o sortien de Barcelona, dintre d'una àrea que el mateix usatge defineix. També definia l'esmena pel seu incompliment.

“Totas las naus vinents a Barcelona o partint de Barcelona, per tots dies e per totas nits sien pau e en treva sots deffensio del princep de Barcelona, de cap de Creus en tro al Port de Salou; [...]”

Amb [62. *camini et strate*] totes les vies terrestres i marítimes estaven sota la protecció del príncep. Tots els individus i els seus bens també gaudien de la protecció del príncep.

“Los camins e las stradas per mar e per terra son de la potestat, e per deffensio d ells deuen esser en pau e en treva per tots dies e per totas nits, axi que tots homens, cavallers e mercers e mercaders e homens de peu, anats e vinents, vajan e vingan segurs e quitis, ab totas lurs cosas, sens tota paor; [...]”

Una altra facultat del rei era la capacitat de firmar la pau, la treva o declarar la guerra als sarraïns. La importància d'aquest atribut és indiscutible. Tenia repercussions en la política exterior dels reis d'Aragó. Aquest poder era exclusiu del monarca, i estava definit en l'usatge [63. *constituerunt eciam*].

“Constitueren encara los sobredits princeps e manaren que tots los homens estants en lur terra faessen tots temps pau e treva e guerra, per mar e per terra, als sarrahins, segons lur manament.”

El príncep també tenia l'autoritat per a imposar la pau i treva entre enemics [65. *simili modo*]. [66. *emparamentum*] obligava a tots els homes a complir la protecció garantida pel príncep. Aquest darrer usatge també prohibia l'alteració del pes de les monedes, i a no incomplir la Pau i Treva decretades. També, [91. *authoritate et rogatu*] i [142. *cum temporibus*] situaven sota la protecció del príncep a tot home que acudís a ell o a la seva cort, estigués amb ell, o tornes a la seva llar després d'estar amb ell.

El poder reial en matèria judicial queda reflectit en [93. *de magnatibus*]. En aquest usatge estipula que els magnats¹² no tenien dret a prendre's la justícia per la seva mà. Intervenir en els assumptes judicials quedava considerat com una ofensa al mateix príncep.

“Dels magnats, ço es vescomtes, comdors e vasvessors, negu presumesca de aci avant en nenguna manera tormentar ni punir los culpables, ço es a saber penjar per justitia [...], car gran onta seria a las potestats.”

Els malfactors havien de ser jutjats pel príncep segons [94. *quia justiciam*], i [95. *mulieribus*] atorgava al príncep la facultat exclusiva de jutjar o indultar.

“Cas fer justicia dels malfaytors es donat solament a las potestats, [...]”

“[...] E per ço car terra no pot viure sens justitia, per ço es dat a las potestats de fer justitia, e axi com los es dat de fer justitia, axi lus es legut de perdonar e de jaquir a qui s vullan.”

8.5. Els processos judicials regulats pels Usatges

Com s'ha comentat anteriorment, un dels objectius dels Usatges era regular els procediments judicials, tipificar els delictes i les seves esmenes. L'objectiu era canalitzar els enfrontaments socials

12 Vescomtes, comdors i varvassors.

d'una manera menys destructiva. La importància d'això queda palès amb la gran quantitat d'articles que s'hi poden trobar.

Un dels primers usatges és [16. *captus curia*]. Fa referència a les conseqüències d'intentar evadir-se de la justícia. A més de ser jutjat pel delicte que presumptament havia comés, hauria de pagar una multa, i ser jutjat per evasió.

El procediment per denunciar un delicte estava tipificat en els usatges [20. *si quis alicui criminalem*] i [121. *si quis dixerit*]. Les denúncies s'havien de poder provar. Les conseqüències de la falsa acusació era una multa equivalent com si ell mateix hagués realitzat el delicte que acusava.

“Si algu dira altre fellonia criminal e no la li vol provar o no pot, o li jur per sacrament que per mala voluntat dix aquella follia e no per veritat que n sabes, o li esmen aytant com ell ne perdera si ver fos.”

Altres usatges, com [25. *placitare vero*], determinaven com escollir el lloc on s'hauria de realitzar el judici. També hi havia altres que establien el termini de citació dels litigants, en funció de la seva classe social, i la hora límit de la compareixença, com [24. *placitum mandetur*] i [84. *stabilierunt*]. Així com, també hi havia un usatge, el [144. *quoniam ex conquestione*], que intentava evitar eternitzar els judicis i les apel·lacions.

Un usatge important era el [28. *de omnibus namque*]. Aquest usatge definia l'estructura d'un plet comú¹³. El procés es dividia en quatre parts. Primer, s'exposava la querella, i totes les parts juraven el compromís de fer justícia. Seguidament, s'analitzaven les proves i s'emetia un veredict. En el cas necessari, es podia procedir a una apel·lació. Finalment, s'executava la sentència.

L'usatge 28 es complementava amb l'usatge [88. *nulus unquam*]. Definia les persones que hi havien d'intervenir, i la seva missió.

“[...] en tot juy quatre personas hi son necessarias esser sempre, ço es: jutges elets, accusadors ydoneus, deffenedors congruus, e testimonis legitims. Los jutges deuen usar de equitat, los accusadors de entendre ampliar la causa, los deffenedors a extenuar e minvar la causa, los testimonis deuen provar la veritat.”

Dintre dels usatges que regulaven els processos judicials, cal destacar els usatges que

13 Un plet comú era aquell en que els litigants no tenien lligams senyorials.

regulaven l'elecció i les característiques que havien de tenir els testimonis i les proves. Això mostra la importància que es donava en trobar els testimonis i proves adequades. Segons l'usatge [168. *affirmantis*], l'acusació s'havia de demostrar, no pas la innocència. A més, el jutge només havia de tenir en compte les proves, els testimonis, els documents, els arguments i els indicis, per sobre dels juraments dels litigants.

“Del affirmant es provar no del negant, e aço per todas cosas sera, en exceptio e en replicatio e en otras cosas semblants. Sagrament no es prova mas en deffalliment de prova, e es donat al reo o al actor, a aquell que l jutge coneix esser pus cert e lo qual creu mes tembre lo jurament. Prova se fa o per testimonis o per cartas o per arguments o indicis versemblants; dons sagrament no es prova.”

D'altra banda, [89. *accusatores*] indicava que amb dos testimonis era suficients per a provar una causa. L'usatge també contemplava el cas en que un testimoni estigués enemistat amb l'acusat, o a aquell individu subjecte per jurament a alguna de les parts. En tots dos casos, aquestes persones no eren testimonis aptes. Els testaments o els escrits legals van assolir valor judicial amb l'usatge [148. *si quis testamentum*]. Fins que no es va incloure en els Usatges, aquest tipus de document no va ser acceptat com a prova en un tribunal.

Tant si els testimonis eren persones com documents, havien de ser examinats acuradament. S'havia d'assegurar que no aportarien proves falses, o no amagarien la veritat. Això s'intentava regular en els usatges: [85. *precipimus*], [143. *quoniam ex conquestione*], [161. *si quis per amorem*], [162. *si quis falsum*] i [165. *oportet*].

A part, els testimonis també havien de complir determinades condicions. Només els homes honestos podien fer de testimonis [86. *et testes*].

“Los testimonis, abans que de la causa sien interrogats, sien estrets ab sagrament que juren que altre no diran sino la veritat. E aço manam que mes sien admesos a fer los pus honests testimonis que los pus vils; mas lo testimoni de un, jatsie que sie splendida e ydonea persona, no deu ser oit.”

A més, havien de ser ser majors de 14 anys [163. *nullus homo*]. Tampoc eren vàlids com a testimonis els familiars de l'acusat, malfactors, sarraïns, jueus, excomunicats o heretges. Tal i com tipificaven els usatges: [164. *homicide*] i [167. *pater contra filium*].

“Homeyers, maleficiadors, ladres, metziners, sacrilegs, adulteradors, incestuosos e tots crimosos no sien reebuts en nenguna manera a testimoni. Los anathematitzats mes avant, excomunicats e heretges, sarrahins e jueus de tot testimoni contra christians tots temps sien estranys. [...]”

“Pare contra fill ni l fill contra l pare, encara que cascun hi consentan, no poden esser testimonis. [...]”

Un altre grup d'usatges tenia com a missió fer acceptar les sentències, i assegurar la seva execució. Per exemple, l'usatge [80. *judicium in curia datum*] s'obligava a tot home a complir la sentència emesa en un judici.

“Iuy donat en cort o donat per jutge elet de cort, de tots sie rebut e en tots temps seguit; e null hom per engan ne per art no l gos rebujar; [...]”

L'usatge [100. *si quis de homicidio*] es un article interessant. Indica que un home, que havia estat acusat d'homicidi, en cas de ser provada la seva culpabilitat; si no volia o no podia complir l'esmena corresponent, havia de ser lliurat als familiars de la víctima. La família del mort tenia dret a fer amb ell el que volgués, excepte matar-lo.

“Si algu de homicidi sera provat o convençut, venga en ma dels proismes del hom mort e del senyor d ells, sino volra fer dret o no pora, o fer ne lur voluntat sens mort.”

Altres usatges intentaven evitar les venjances contra un criminal que es resistia a pagar l'esmena, que se li havia imposat. Per exemple, els usatges [103. *si aliquis malum*], [105. *si quis contra alium*] i [154. *quicunque violenter*] regulaven els casos en els que una víctima cometés algun tipus de represàlia, intentés aconseguir per la força l'esmena imposada, o intentés aconseguir per la força la compensació abans que la sentència fos emesa.

Tot i els esforços per minvar la violència, la batalla judicial no va ser eliminada. Era un mètode judicial àmpliament emprat. Per això va ser regulat per diversos usatges. Tots ells regulaven el procediment, i intentaven atenuar els possibles efectes adversos, que podia provocar. Com les conseqüències de guanyar o perdre la batalla judicial. Cosa que estava regulada en l'usatge [170. *si qui saliquem de bausia*].

[27. *batalla judicata*] indicava les penyores que s'havien de dipositar abans de la batalla judicial, per compensar els danys que hi podien haver. [55. *alii quoque milites*] permetia als cavallers resoldre enfrontaments deguts a injúries per mitjà de la batalla judicial.

“Los altres cavallers de vint anys tro a sexanta, si res han jurat de que perjurs sien apellats, ab lurs mans proprias ho defenan a lur par.”

En aquest usatge hi ha un aspecte interessant. Només es permetia als cavallers d'entre 20 i 60 anys solucionar els seus conflictes amb la batalla judicial. S'intentava evitar que homes massa joves o massa vells haguessin de combatre en condicions de clara inferioritat. Per exemple, els usatges [52. *sacramenta rustici*], [53. *de aliis namque*], [54. *sensex miles*] i [56. *sacramenta burgensium*] atorgaven credibilitat a la paraula d'un pagès, als cavallers vells i als burgesos sense necessitat de provar-la per mitjà de la batalla judicial.

8.6. Delictes típics de la societat feudal

Evidentment, una gran part del codi defineix les esmenes que s'havien d'imposar a un acusat, en el cas de ser culpable. Els primer casos que es regulen són les esmenes imposades segons les diferents agressions a un cavaller, [6. *si quis se miserit*] i [7. *aguayt e encals*]. Les esmenes variaven en funció de l'agressió, de les ferides o pèrdua d'un membre, de la ofensa causada a l'honor de la víctima, etc.

“Si algu se metra a aguayt e acordadament escometra cavaller e l ferra ab fust o l tirara per los cabells, esmenlo per mort, car gran onta es. E si en altra guisa indignant de qualque colp en baralla ferra cavaller ab puny, palmada, o ab pedra, o ab peu, o ab fust, si sens sanc sera, sien li donadas tres onças; e si sanc ne eixira dels cors quatre onças de or, del cap sinc onças, de la cara

sis onças, e si talla membre, axi que n apparega debil, sie esmenat per mort. E i es pres, e mes en ferros o en escassa, sie esmenat per mija mort. Si es escomes, batut o nafrat, o mes en tavaga, o destret per reempço, sie esmenat per mort. [...].”

Les esmenes imposades solien ser des del tipus econòmic fins a aliscara¹⁴, homenatge o talió. La pena de mort només s’aplicava si la víctima havia sofert una gran ofensa o havia perdut algun membre que li impedís exercir de la cavaller.

Dos casos que criden l’atenció són els usatges [127. *quo si filii*] i [128. *item statuerunt*]. Tenen una gran semblança amb algunes disposicions de Pau i Treva. Els dos usatges defineixen el mode de procedir si un fill agredia a un vassall del seu pare. En el cas que no volgués reparar el mal comés, el seu pare l’havia de desheretar, abandonar i no li havia de permetre tornar al seu costat.

Com es pot observar, els quatre usatges anteriors estaven destinats a la noblesa i als cavallers, l'estament militar. Hi havia usatges que regulaven el mateix, però per a les classes baixes de la societat. Els usatges [14. *si qui saliquem percusserit*], [15. *capcio vero*], [18. *si quis impulerit*] i [19. *si quis alicui spuierit*] especifiquen les esmenes per agredir, nafrar, segrestar, empènyer o tirar a terra i escopir a qualsevol individu.

D’altra banda també hi ha usatges que defineixen esmenes i regulen certs aspectes socials, de manera general. [58. *si quis alicum homini*] tipificava els casos, i les compensacions que havia de pagar un home per atacar a un altre.

Entre els col·lectius més propensos a ser objecte d’agressions eren els sarraïns, els jueus i els conversos. Excepte els sarraïns, tots els altres gaudien d’una protecció explícita en els Usatges. [11. *judei cessi*] estipulava que qualsevol agressió a un jueu seria castigada segons la voluntat del rei. En canvi, segons l’usatge [75. *si quis judeo*], agredir a jueus o sarraïns conversos era castigat amb una multa quantiosa.

L’estament eclesiàstic tampoc no s’escapava de la violència de la societat. [82. *quicumque subdiachocum*] definia les esmenes per assassinar a algun membre de l’Església.

“Quis qui ociura subdiaca, tres cents sous compona; qui diaca, quatre cents sous; qui prevere ociura, sis cents sous; qui monge ociura, quatre cents sous compona e culpable sie jutjat; qui bisbe, nou cents sous.”

14 L’acusat havia de caminar descalç per les propietats de la víctima.

Com es pot observar, l'usatge també distingia la categoria del clergue assassinat. Tant si el mort era un clergue, com qualsevol altre home, [101. *de compositioe*] concedia als descendents de la víctima rebre l'esmena del culpable, en el cas que l'haguessin perseguit judicialment. En el cas que el seu senyor els hagués ajudat, segons [102. *de omnibus hominibus*], tenia dret a rebre una tercera part de l'esmena.

Un altre expressió de violència eren les agressions sexuals a les dones verges. L'usatge [108. *si quis violenter*] obligava a l'autor de l'agressió a casar-se amb la dona agredida, o a proporcionar-li un marit de categoria adequada.

En una altra categoria de violència s'hi pot trobar la tala de diversos tipus d'arbres, danys d'horts, matar coloms, etc. Tots aquests delictes estaven tipificats en els usatges [159. *si quis inscio*] i [160. *si quis alienum ortum*].

“*Si algu no sabent lo senyor tallara arbre de altre, si es promifer deu pagar tres sous, si es olivera sinc sous, si glandifer major dos sous, si menor un sou; [...].*”

“*Si algu lo ort de altre haura guastat segons lo dampnatge sie forçat de pagar al senyor la estimatio per lo jutge feta; [...].*”

Com es pot suposar, el pagès afectat desitjava venjar-se de l'agressor. Per aquest motiu existia l'usatge [118. *rusticus cum acceperit*]. L'usatge prohibia que la víctima pregués represàlies. El delicte havia de ser denunciat al seu senyor, i procedir judicialment.

Hi havia casos, però, en que agredir a un individu no estava castigat, o no era acusat de manera contundent. Per exemple, [132. *constituerunt igitur*] estipulava que qualsevol individu atacat havia de ser ajudat per les persones que s'hi trobessin al voltant. En aquests casos, l'agressor podia ser ferit o mort. Per això, [17. *si qui saliquem quolibet*] atorgava esmenes atenuades si l'agressió que s'havia comès era en resposta a una agressió prèvia.

En canvi, l'usatge [155. *qui aliena*] deixava fora de culpa a tot individu que hagués ferit o matat a un altre que l'hagués intentat robar o agredir.

“*Qui ço de altri furtara o invasira, si en aquella direptio sera nafrat o mort, aquell qui l haura nafrat o mort no suffira alguna calumnia.*”

8.7. La Pau i Treva en els Usatges

Finalment, l'últim gran grup d'usatges són decrets de Pau i Treva. Són estatuts de Pau i Treva incorporats als Usatges¹⁵. Estan distribuïts per tot el codi sense cap tipus d'ordre concret. Tot i que tendeixen a estar més presents en els articles finals.

El primer article de Pau i Treva que es pot trobar és [61. *item statuerunt*].

“[...] ferma pau e veras trevas de Montgat en tro al castell de Fels, e del coll de Finestrelles en tro al coll de Çagavarra, e del coll de Serola e de Vall Vidrera en tro dins la mar dotze leguas¹⁶. [...].”

Encara que l'article anterior especificava una zona lliure de violència. El rei tenia la facultat de decretar treves. L'usatge [99. *tregua data*] obliga a tot individu a mantenir la treva decretada.

“Treva donada, axi entre amics com entre inemics, sens engan sie guardada e observada; e si, ço que Deu no vulla, en alguna cosa sera trencada, en simple sie redreçada.”

Com s'ha comentat anteriorment, una treva era un període de pau temporal durant una guerra. Un dels seus objectius era poder negociar la pau definitiva en un ambient de calma. Tanmateix, també podia ser emprat per preparar operacions militars. Els Usatges volien evitar això. Per aquest motiu, [83. *si quis per treugam*] equiparava fer preparatius durant el període de treva, per atacar a un adversari al finalitzar la treva, con trencar la pròpia treva.

“Si negu en treva de nostre senyor se sera mes en aguayt o stablira dins la honor o terme de castell de son adversari aguayt, e ab aquell aguayt lo endema per fores treva mal fara, axi lo deu esmenar com faera si en treva de nostre senyor ho havia fet.”

Trencar la treva era un delictes tipificat en els estatuts de Pau i Treva des de feia temps. Els

15 Els estatuts de Pau i Treva van tenir una influència en els Usatges, i viceversa. Per aquest motiu, i com a complement del capítol corresponent, es comenten els usatges que tracten la Pau i Treva.

16 Entre Mongat i Castelldefels, entre el coll de Finestrelles fins al coll de la Gavarra, i des de Collserola i Vallvidrera fins a 12 llegues mar endins.

Usatges van incorporar aquest cas com en l'usatge [98. *omnia malefacta*]. Igual que en les disposicions de Pau i Treva, el transgressor havia de pagar el doble del mal comés.

“Tota malafeta que en treva de nostre Senyor sie feta tots temps sie asmenada en doble, exceptats a aquells qui de pau e de treva de nostre Senyor son gitats.”

La Pau i Treva també s'aplicava en les declaracions de guerra o desafiaments. L'usatge [122. *omnes homines*] especificava el període de treva que s'havia de respectar, segons la categoria del reptat: 30 dies pel príncep, 15 dies per a comtes i comdors i 10 dies per a varvassors i cavallers.

La traïció era un aspecte que també contemplaven els usatges referits a la Pau i Treva. L'usatge [130. *statuerunt eciam prefati*] prohibia agredir a qualsevol individu al qui s'hagués apropiat amistosament. D'altra banda, [131. *similiter nempe*] obligava a mantenir un període de Pau i Treva de 7 dies entre un individu i l'home que hagués estat el seu hoste.

“[...] statuiren e loaren esser bon cosiment que si algu menjara o albergara ab altre, que per set dies apres de tot son dan se abstenga, [...]”

La sagrera, ja definida en les constitucions de Pau i Treva, també va ser definida en els Usatges. [133. *anno ab incarnacione*] la tornava a definir com l'àrea compresa en un radi de 30 passes al voltant d'una església.

“[...] e ab constitutio de tots los demunt dits es fet que de aquell die de aqui avant negum hom o fembra, o esgleya ne casas qui entorn de aquellas son tro a trenta passos no destrenga ne evasesca, [...]”

De fet, l'usatge 133 té l'aspecte de ser un resum d'una constitució de Pau i Treva. Una característica que també tenen els usatges [172. *cuntis pateat*], [173. *hec est treuga*] i [174. *treugam etenim domini*]. Els usatges 172 i 173 també tenen aspecte de ser un resum o compilació de diverses disposicions de Pau i Treva. El primer obligava a mantenir la Pau i Treva en els comtats de Barcelona, el Conflent i la Cerdanya, encara que hi hagués guerra. A més, de prohibir falsificar o alterar el pes de la moneda, i establir que l'impost del bovatge només seria recaptat un sol cop per regnat. Els usatges 173 i 174 també són constitucions de Pau i Treva. Entre altres disposicions,

especifiquen totes les dates en que la Treva de Déu havia de ser respectada, i les esmenes corresponents segons la transgressió comesa.

8.8. La acceptació dels Usatges de Barcelona

Els Usatges, a banda de permetre estudiar l'estructura social, les institucions, determinats consums o el caràcter de la societat, permeten estudiar la violència, i la manera amb que s'intentava regular en la societat medieval. Gran part dels articles dels Usatges estan destinats a regular els processos judicials, a tipificar esmenes dels delictes més habituals de l'època, o són disposicions de Pau i Treva afegides.

L'esforç que es va realitzar per a controlar la violència és palpable en els usatges que intenten assegurar el compliment de determinats aspectes judicials. Es va obligar a dur a judici al malfactor capturat i evitar venjances personals. Es va assegurar un judici amb garanties acceptables per les parts involucrades. Es va obligar a acceptar les resolucions judicials. Entre altres mesures, imposades amb més o menys diplomàcia.

Tot i aquests esforços, és improbable que els Usatges, o la gran majoria, fossin acceptats immediatament. La seva aplicació devia variar en funció del poder que podia exercir el rei sobre els seus súbdits.

Hi ha un exemple interessant i significatiu que va succeir durant la conquesta del Regne de Múrcia, per part de Jaume II. En la contraofensiva castellana de l'any 1301, Jaume II es va veure atrapat a la ciutat de Múrcia. Aleshores, va voler demanar reforços catalans invocant l'usatge [68. *princeps namque*].

“Lo princep si per qualque cas sera assetiat o ell tendra sos inimics assetiats o oira algun rey o princep vener contra si a batallar, e amonestara sa terra que li acorrega per letras o per missatges o per costumab ab las quals sol esser la terra amonestada, ço es ab farons, tots homens axi cavallers com pedons qui hajan edat e poder de combatre qui aço oiran ni veuran, com pus tost puxan li vajan socorre. [...].”

En canvi, un dels seus consellers, el vescomte Ramon Folc VI de Cardona, li va suggerir que

convoqués els reforços apel·lant al deure patriòtic, i a la fidelitat vassallàtica. El vescomte va considerar que els nobles i els cavallers es sentirien més obligats per aquesta fórmula, que no pas amb l'ús d'un instrument legal¹⁷.

El cas crida l'atenció pel malestar o la desconfiança que podia provocar l'aplicació de l'usatge 68. No era la primera vegada que s'invocava. Pere III ja l'havia utilitzat en la croada francesa contra la Corona d'Aragó de 1285. En aquest nou cas, la situació era diferent. L'usatge 68 no obligava explícitament a la noblesa catalana combatre fora del Principat. Segurament, era un precedent que la noblesa no devia voler crear.

Com es pot veure, l'acceptació no va ser general. La seva implantació va ser gradual. Tot i les reticències que podien crear, els Usatges de Barcelona s'acabarien implantant en tot el territori català, i la seva influència es va deixar veure en altres territoris de la Corona d'Aragó. En el regne de Mallorca hi ha l'exemple més clar, els Usatges serien emprats com a font de dret criminal.

17 FERRER i MALLOL, Maria Teresa, *“Entre la paz y la guerra. La Corona catalano-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media”*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Institució Milà i Fontanals. Departament d'estudis medievals. Barcelona 2005.

Fig.5 : Usatges de Barcelona.

Capítol 9

Les Franqueses de Mallorca: la base d'un futur regne

En el primer dia de març de 1230, Jaume I va concedir als habitants de la ciutat i de l'illa de Mallorca la La Carta de Població i de Franqueses¹. Això es va produir tres mesos després de la caiguda de la Ciutat de Mallorca a mans cristianes. El document va ser la base de la futura jurisprudència² del Regne de Mallorca i de les seves illes adjacents³. Encara que, de moment, no va tenir la categoria legal dels Usatges de Barcelona o dels furs.

La Carta de Franqueses va concedir als habitants de l'illa de Mallorca unes lleis menys dures, i uns privilegis més avantatjosos, que en altres territoris de la Corona d'Aragó. El motiu

1 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 269-272, doc núm 150.

2 PIÑA HOMS, Roman, “*La creación del derecho en el reino de Mallorca*”, Ediciones Cort, Palma de Mallorca 1987. En l'annex III s'hi inclou el text en català de la “Carta de Població de l'illa de Mallorca”. Aquests ha estat el text emprat per a comentar els articles de les Franqueses.

3 PIÑA HOMS, Roman, “*La carta de población y franquicias de Menorca*”, Cuadernos de la Facultad de Derecho, Vol. 16, 1987, pp: 111-124. Les Cartes de Població i Franquesa de Menorca i les illes d'Eivissa i Formentera van estar inspirades en la de Mallorca, tot i que adaptades al caràcter diferenciat de cada illa.

d'unes condicions tant benèvols va ser la necessitat de repoblar Mallorca. En aquell moment era una conquesta que no estava totalment consolidada, de majoria musulmana. Atraure colons cristians, que permetessin assegurar la conquesta, era una prioritat política i un requeriment estratègic.

Els ideòlegs de la Carta de Franqueses es va inspirar en la Carta de Població de Tortosa⁴, Lleida i Agramunt. Tots ells eren territoris fronterers. Estaven sotmesos a les dures condicions de la guerra, pillatge i cavalcades. Per tant, s'havien de fer atractius per a la població i, d'aquesta manera, afavorir la immigració cristiana.

El text, a banda d'instaurar un nou model polític i administratiu, va establir la precedència de les fonts de dret al Regne de Mallorca. Els costums, drets i privilegis del Regne de Mallorca es van definir com la primera font de dret. Els Usatges de Barcelona es van definir per a resoldre els casos penals. Finalment, en el 1300, Jaume II introduir el dret romà justinià, pels casos en que les altres fonts no contemplessin.

De la mateixa manera que els Usatges de Barcelona, les Franqueses de Mallorca també van anar experimentant una certa evolució al llarg del temps. Això es pot apreciar en les diverses compilacions que van tenir entre els segles XIII i XIV. S'hi van afegir decrets i documents reials redactats al llarg d'aquests anys. Actualment, se'n té constància d'uns 14 exemplars. Tots ells repartits entre ciutadans particulars, organismes oficials de Catalunya i l'Arxiu del Regne de Mallorca. A part, la Carta de Població i de Franqueses de Mallorca ha estat transcrita en diverses publicacions⁵. L'anàlisi de les Franqueses ha estat realitzat utilitzant aquestes transcripcions.

Tot llegint el document, es pot comprovar com la gran majoria dels articles de les Franqueses fan esment a: l'alliberació de certs impostos, la protecció de la propietat privada, la tipificació de certs actes delictius, la limitació del poder dels representants de l'autoritat, entre altres drets que es van concedir.

En total, la Carta de Franqueses consta d'uns 37 articles. En el text original no els enumera, ni els separa d'una manera clara. Va ser en compilacions posteriors, en que es va estructurar d'una manera més clara. Així, cadascun dels articles comença amb una frase introductòria, que resumeix l'esperit de l'article. Seguidament, hi ha l'exposició de l'article. La única excepció a la norma és

4 PIÑA HOMS, Román, "*Obra dispersa. Corona de Aragón. América Hispana*", Govern de les Illes Balears, Vicepresidència i Conselleria de Relacions Institucionals, Institut d'Estudis Autònoms, Palma de Mallorca 2007.
PASCUAL RAMOS, Eduardo, "*Estudio comparativo de la carta de población de Tortosa (1149), carta de población de Lleida (1150) y la carta de franquicia de Mallorca (1230)*", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Hª Medieval*, t. 13, 2000, pp. 305-323.

5 PIÑA HOMS, Roman, "*La creación del derecho en el reino de Mallorca*", Ediciones Cort, Palma de Mallorca 1987: Annex III.
"*Documentos (1216-1236)*": pp 269-272, doc núm 150.

l'article XIX⁶, que no té frase introductòria.

Tot llegint les Franqueses, encara que van aportar millores socials significatives pels habitants de Mallorca, no van introduir idees novedoses, pel que fa al control de la violència. Les Franqueses van establir que els Usatges de Barcelona serien la legislació que s'aplicaria en els casos delictius. Les excepcions a aquesta norma es van tipificar en els articles: VI, VII, VIII, IX, X, XVI, XXVIII, XXIX i XXXVI.

A continuació es comenten tots els articles de la “Carta de Població i Franqueses de Mallorca”. En aquest cas, es resumiran tots els articles de les Franqueses seguint el seu ordre en el text.

9.1. La Carta de Població i de Franqueses de Mallorca

Amb el primer article de les Franqueses, Jaume I va definir Mallorca com a regne. De fet, no ho va realitzar d'una manera explícita. Ho va expressar en la seva intitulació:

“[...], quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, et regni Maioricarum, comes Barchinone et dominus Montispesulani, [...].”

També va concedir als habitants de l'illa certs privilegis i llibertats, i es va obligar a respectar les Franqueses. L'obligació no només l'implicava a ell mateix, si no també als seus successors.

El segon article atorgava la plena llibertat de possessió i transmissió de bens als habitants de Mallorca. Un dret que estava limitat per a l'estament noble i eclesiàstic.

“Possessiones autem omnes, [...], habeatis franchas et liberas, [...]; et possitis de eis facere cum prole et sine prole omnes vestras voluntates cuicunque volueritis, exceptis militibus et sanctis.”

En l'article III, Jaume I va concedir pas franc qualsevol persona i mercaderies per tots els territoris de la Corona d'Aragó. A més, els va alliberar de certs impostos i obligacions. L'article IV també enumera altres impostos dels que eren alliberats els mallorquins. Tot i això, amb l'article V es

6 La numeració emprada és la utilitzada per Ramon Piña en la seva publicació: “*La creación del derecho en el reino de Mallorca*”.

va abolir els drets d'apropiació de les restes d'un naufragi.

L'article VI tipificava el càstig que s'havia d'aplicar a aquell individu que amenacés o ferís a algú. Havia de pagar 60 sous a la cúria reial o perdre la ma. L'article VII concedia la capacitat de retenir a un lladre, que havia estat sorprès cometent el delictes, fins que la víctima hagués recuperat els bens robats. Després, havia d'entregar el malfactor a la cort per a que fes justícia. En el següent article, el VIII, indicava que només l'afectat d'adulteri podia acusar la seva parella.

Un article interessant és el IX. L'article regula la mediació com a fórmula per a resoldre conflictes de manera pacífica. Permetia la mediació de prohoms per intentar consensuar una solució entre les parts, abans d'optar per anar a judici.

“Omnia malefacta, [...], possint probi homines pacificare et diffinire, antequam sit clamor vel firmamentum ad curiam factum.”

L'article X estipulava que el culpable d'una acció il·legal havia d'indemnitzar la seva víctima, i després pagar la multa imposada pel jutge.

L'article XI torna a definir un altre dret dels habitants de Mallorca. Va establir que a cap home se li podia embargar el llit, els vestits o les armes. Eren objectes que tampoc es podien empenyorar. Semblantment, l'article XII concedia l'exempció d'impostos sobre bens immobles adquirits per mitjà d'un procés judicial.

Els processos judicials comencen a ser regulats a partir de l'article XIII. En aquest article, Jaume I va establir el període de compareixença dels litigants a un judici. L'interval assignat anava en funció de si el demandant o el demandat eren de la ciutat o de fora vila.

Un dels articles més destacables era el XIV. Establia que els Usatges de Barcelona serien emprats per als casos d'injúries, danys i nafres:

“In causis iniuriarum, dampnis, vulneris illatis, procedatur secundum usaticum Barchinone.”

L'article XV determinava que un acusat capturat a l'illa no podria utilitzar cap privilegi de fora el regne. A més, amb l'article XVI es va prohibir la batalla judicial i els judicis de Déu:

“Pro aliquo crimine vel debito vel demanda, non faciatis nobiscum, [...], bataliam per

hominem, per ferrum candium, nec per aquam, vel aliam ullam causam.”

Una novetat interessant és l'article XVII. Aquesta franquesa prohibia a les autoritats d'entrar en un domicili privat, en un vaixell o edifici no públic en general, sense estar acompanyat d'entre 2 a 4 prohomes:

“[...], non intrabunt domos vestras pro aliquo crimine vel causa suspeccionis per se solos, set intrabunt cum duobus vel quatuor probis hominibus civitatis. Hoc idem servabitur in navibus et lignis, furnis et molendinis.”

L'article XVIII obligava a tot home a jurar que diria la veritat, abans de qualsevol judici. També eliminava la necessitat de dipositar penyores per assegurar el jurament. Amb l'article XIX es va establir la gratuïtat de la justícia, però els desplaçaments dels jutges cap a fora vila s'havien de pagar.

La regulació dels pesos i mesures va ser una preocupació important pels legisladors de Jaume I, si es té en compte que quatre articles referits a aquesta qüestió. L'article XX tipificava l'esmena per aquell individu que alterés un pes o una mesura. L'article XXI tipificava l'esmena per vendre pa a un pes inferior a l'establert. L'article XXII atorgava la llibertat de venda de productes, i també ho regulava. Prohibia vendre articles amb un preu superior a l'establert, o alterar el seu pes o qualitat. Finalment, l'article XXIII obligava a les autoritats a jutjar l'alteració de pesos i mesures en llocs públics, i acompanyats per prohomes:

“Vicarius, baiulus vel sayo non possit cognoscere de falsitate pensi vel mensurarum, nisi in loco publico et coram probis hominibus civitatis.”

Després d'aquests quatre articles, les Franqueses tornen a centrar-se en aspectes judicials. Així, l'article XXIV establia que una multa no seria pagada, si l'esmena promulgada no era acceptada per ambdues parts. L'article XXV determinava que els judicis o les resolucions de conflictes s'havien de realitzar en llocs públics, i amb la presència de les autoritats públiques i prohomes.

Satisfer els deutes també era una preocupació. Així, l'article XXVI establia la manera de procedir. Determinava com pagar un deute, i com adquirir una penyora. A part, l'article XXVII

indicava que, només en l'absència del deutor, el fiador havia de respondre del deute. A partir d'aquestes franqueses, les següents es refereixen a aspectes judicials, però no es poden agrupar en grups. Són un conjunt de drets que tenien els habitants de Mallorca.

L'article XXVIII establí que tot aquell individu que hagués agredit a un altre, a causa d'una ofensa prèvia, no seria considerat culpable. L'article XXIX indicava que tot criminal havia de pagar l'esmena imposada pel jutge abans de ser alliberat. L'article XXX establí que els cavallers estaven obligats a satisfer els deutes, amb qualsevol cosa que poguessin entregar com a penyora. En l'article XXXI indicava que els prohoms de la ciutat havien d'estar presents en els judicis. L'article XXXII establí que un home condemnat a mort no se li podien confiscar els bens. Podia fer un testament, i repartir els seus bens segons la seva voluntat. L'article XXXIII atorgava a tot home el dret a pregonar. En l'article XXXIV s'indicaven les condicions per a que qualsevol individu pogués ser notari. Només els clergues estaven exclosos d'aquesta professió. L'article XXXV establí que tota sentència judicial s'havia de dictar amb el consell dels prohoms. L'article XXXVI assegurava la integritat física d'una persona que s'estava jutjant.

Finalment, l'article XXXVII obligava a Jaume I a no donar, ni bescanviar, l'illa de Mallorca a cap persona. També l'obligava a protegir a tots els seus súbdits de l'illa:

“Promittimus etiam vobis quod non dabimus nec excambiamus vos alicui persone, [...], in toto vel in parte; sed semper tenebimus vos ad coronam regni Aragonum et amabimus et defensabimus vos in cunctis locis, sicut nostros fideles probos homines et legales.”

Tots aquests articles van dotar el nou Regne de Mallorca d'una base jurídica, que s'aniria completant amb posteritat. Les principals influències van ser el dret consuetudinari, que van dur els repobladors catalans, i el dret romà justinià⁷. A banda de les concessions que realitzarien els diversos i successius sobirans del regne insular. Per exemple, Jaume I va concedir als habitants de tot el Regne de Mallorca, que no poguessin ser duts fora de l'illa per causes civils o criminals, el dia 5 de juny de 1249⁸. També, com a exemple, estarien les reformes administratives i judicials dutes a terme per Jaume II de Mallorca, un cop va recuperar el Regne de Mallorca, en el 1299.

7 PIÑA HOMS, Roman, *“La creación del derecho en el reino de Mallorca”*, Ediciones Cort, Palma de Mallorca 1987.

8 *“Documentos (1237-1250)”*: pp 308, doc núm 498. Idem: pp 310-311, doc núm 501.

9.2. El control de la violència en les Franqueses

Com es pot constatar, quasi tots els articles atorguen privilegis als habitants de l'illa: exempció d'impostos, protecció de la propietat, seguretats personals, entre altres. En canvi, les causes criminals estaven regulades pels Usatges de Barcelona, segons l'article XIV. Tot i això, hi ha articles que tipifiquen casos concrets, o que incidien directa o indirectament en el control de la violència.

Com ja s'ha comentat anteriorment, un article interessant és el número IX. Aquest article definia la figura dels mediadors. Els mediadors havien de ser prohomes. Tenien com a missió que les parts antagonistes arribessin a un acord. Amb aquesta mesura s'intentava evitar la necessitat de realitzar un judici. En el cas que un acord fos impossible, el dret de la justícia estava garantit per a tothom. Els judicis de Déu quedaven prohibits per mitjà de l'article XVI, i l'article XIX estipulava la gratuïtat de la justícia. Les Franqueses també asseguraven la protecció dels individus durant el procés judicial, segons l'article XXXVI. Un cop finalitzat el judici, la part considerada culpable estava obligada a indemnitzar la víctima, i pagar una multa a la Cort, article X. En el cas que la causa hagués estat una acció criminal, el culpable no recuperava la seva llibertat fins que hagués pagat l'esmena dictaminada, article XXIX⁹.

Hi ha altres casos que els Usatges ja tipificaven, però que les Franqueses van modificar. Segons l'article VI, amenaçar o ferir a algú era castigat amb una pena de 60 sous. En cas de no voler pagar, la pena era perdre la ma¹⁰. Les acusacions d'adulteri es van regular segons l'article VIII. A diferència dels Usatges, només el marit podia acusar a la seva dona d'adulteri¹¹.

D'altra banda, l'article XXVIII indicava que les agressions provocades com a resposta d'una ofensa o agressió prèvia estaven justificades. No eren motiu per iniciar una causa judicial¹². Finalment, qualsevol acusat i malfactor tenia dret a ser jutjat, i a ser ben tractat. L'article VII obligava a qualsevol víctima d'un robatori a dur a qualsevol criminal a la justícia, però se li concedia el dret de retenir-lo fins que hagués recuperat els seus bens¹³.

9 Article semblant a [71. *per bonus usaticum*], l'acusat romania empresonat mentre no pagués l'esmena.

10 En els Usatges, aquesta pena està modulada en funció de la categoria social de l'agressor i de la víctima. En les Franqueses no apareix aquesta distinció social de manera explícita. D'altra banda, la franquesa VI indicava que el criminal perdia la ma si no pagava la multa; però no indica que passava si el criminal no podia pagar la multa.

11 [110. *similiter de rebus*] no limitava qui podia fer d'acusació.

12 [17. *si qui saliquem quolibet*] atorgava esmenes atenuades a un individu per agredir a un segon individu, en resposta a una agressió prèvia realitzada pel segon individu; i [155. *qui aliena*] exculpava a una víctima que hagués ferit o matat al seu agressor.

13 En els Usatges només s'especifica que l'agressor s'ha de jutjar.

En general, i amb alguna excepció innovadora, amb les Franqueses de Mallorca no es va evolucionar gaire en matèria de dret criminal. Els legisladors es van limitar a adoptar els Usatges de Barcelona com a font de dret criminal, tot afegint algunes modificacions. Fet que mostra que els Usatges de Barcelona estaven majoritàriament assimilats per la societat catalana del segle XIII.

9.3. Les Franqueses d'Eivissa i Menorca

La Carta de Franqueses d'Eivissa

Les illes d'Eivissa i Formentera van ser conquerides l'any 1235. Igual que el cas de la Ciutat de Mallorca, la vila d'Eivissa va ser capturada a l'assalt. La diferència principal amb el cas de Mallorca va ser els autors de la conquesta.

En l'octubre de 1231, Jaume I va cedir la conquesta d'Eivissa i Formentera a l'infant Pere de Portugal i a Nunó Sanç I. Una de les condicions era que les havien de conquerir en un plaç de dos anys. Els dos anys van passar sense que s'hagués realitzat la conquesta. Aleshores, el sagristà de Girona i arquebisbe de Tarragona, Guillem de Montgrí, va demanar els drets de conquesta. En el 1234, Jaume I li va cedir les illes en feu. Les condicions de la cessió van ser semblants a l'acord de 1231. Davant d'aquests fets, l'infant Pere de Portugal i Nunó Sanç I van decidir unir-se a l'arquebisbe de Tarragona. En el 1235, van acordar conquerir conjuntament Eivissa, i repartir-se les illes d'Eivissa i Formentera. Així, la conquesta d'Eivissa es va convertir en una expedició feudal. Va ser una empresa privada. Els tres magnats van conquerir l'illa en nom de Jaume I, i la van retenir en feu. El tipus de conquesta va afectar a la legislació eivissenca. La Carta de Franqueses d'Eivissa va tenir un apreciable caràcter feudal.

La Carta de Franqueses d'Eivissa va ser concedida el dia 9 de gener de 1236. A grans trets, va ser una còpia de les Franqueses de Mallorca. De fet, va ser una còpia escapçada. No es van incloure articles que poguessin anar contra els interessos dels senyors feudals. Contenia poques proteccions contra els mals usos que regnaven en la Catalunya Vella. Malgrat això, cal destacar que les Franqueses d'Eivissa també van tenir els Usatges de Barcelona com a font de dret supletori.

La Carta de Franqueses de Menorca

El dret menorquí es va formar en un altre context bèl·lic. Alfons III va conquerir Menorca en el 1287. La conquesta va ser una acció punitiva contra la deslleialtat del senyor musulmà de l'illa. A més, oferia altres avantatges diplomàtics a Alfons III. Cal recordar que, en aquell moment, la Corona d'Aragó estava en guerra contra el Papat, França, Nàpols i el Regne de Mallorca. Per tant, la colonització de Menorca era un imperatiu social i militar. S'havia de substituir els musulmans per cristians fidels a la Corona d'Aragó.

Així, Alfons III va promulgar la Carta de Franqueses de Menorca el dia 15 d'agost de 1287. A grans trets, les Franqueses de Menorca van ser una còpia de les Franqueses de Mallorca. Va ser una decisió racional, destinada a homogeneïtzar el dret de Mallorca i Menorca¹⁴.

La concessió d'Alfons III va ser revocada en el 1301, i substituïda per una altra carta de franqueses. Això va ser conseqüència de la restitució a Jaume II de Mallorca de les illes balears i els comtats nord-catalans.

En el 1295 es va signar el tractat d'Anagni. Amb el tractat es va acabar formalment la guerra entre el Papat, França, Nàpols i el Regne de Mallorca. Jaume II va recuperar el seu regne. Durant la segona etapa del seu regnat, entre 1299 i 1311, es va dedicar a dotar els seus dominis d'una estructura política. L'objectiu era refermar la seva autoritat i control sobre ells. La revocació de les Franqueses de Menorca de 1287, i la seva substitució per unes altres, en el 1301, s'ha d'emmarcar en aquest context¹⁵. Així, el dia 3 de setembre de 1301, Jaume II va concedir una nova carta de franqueses a l'illa de Menorca. A la pràctica, el contingut del nou text va ser molt semblant a l'anterior.

Les Franqueses de Menorca contenien 67 articles. Pràcticament, tots els articles de les Franqueses de Mallorca estan inclosos, 32 de 37. Els primers 32 articles, de les Franqueses de Menorca, són similars a les Franqueses de Mallorca. Els articles 33 al 49 són articles que regulen aspectes judicials, administratius i legals. Finalment, els articles 50 al 67 regulen aspectes fiscals i observança dels drets dels menorquins.

En definitiva, Jaume II de Mallorca va dotar a l'illa de Menorca d'una carta de franqueses, inspirada en les Franqueses de Mallorca. Tanmateix, no va ser una assignació directa. Algun dels articles es van adaptar a la realitat menorquina. Els nous articles, que es van redactar per a Menorca,

14 SERRA BELABRE, María Luisa, ROSELLÓ BORDOY, Guillermo, ORFILA LEÓN, Juan Antonio, (eds.), *“Historia de Menorca. Tomo I: De los orígenes al final de la Edad Media”*, Maó, 1977.

15 PIÑA HOMS, Roman, *“La carta de población y franquicias de Menorca”*, Cuadernos de la Facultad de Derecho, Vol. 16, 1987, pp:111-124.

Les Franqueses de Mallorca: la base d'un futur regne

es van inspirar en les costums que van dur els repobladors catalans. Altres articles van ser introduïts per assegurar el bon funcionament, legal i administratiu, de l'illa. Tot això, mostra la maduresa a la que havien arribat les institucions. No només mallorquines, si no també les catalanes.

Capítol 10

Els Furs d'Aragó: la unificació del dret aragonès

Els Furs d'Aragó, recollits en els còdexs anomenats *Compilatio minor* i *Compilatio maior* (o Vidal Mayor), són una compilació de lleis i costums, que es van aplicar en el Regne d'Aragó entre els anys 1247 i 1707¹; i la seva influència també es va deixar sentir fora del regne d'Aragó. Van ser font de dret, juntament amb els Usatges de Barcelona, del regne de València; i van tenir validesa legal en altres parts de la Corona d'Aragó com als comtats de la Ribagorça i Sobarbe, en la Vall d'Aran, i zones concretes del regne de València (límitrofes amb el regne d'Aragó).

Segons el pròleg del Vidal Mayor², Jaume I va manar compilar els Furs d'Aragó, corregint, adaptant o actualitzant els furs existents, en les Corts Generals d'Osca de l'any 1247. La solemne descripció que es fa recorda la forma del tercer i quart article dels Usatges de Barcelona³, i permet

1 Encara que Felip V va abolir els furs en 1707, els articles que regulaven les relacions entre particulars es van tornar a legalitzar posteriorment.

2 CABANES PECOUR, M^a de los Desamparados; BLASCO MARTÍNEZ, Asunción; PUEYO COLOMINA, Pilar, “*Vidal Mayor. Edición, introducción y notas al manuscrito*”, Libros Certeza, 1986. (còpia digital del 2002)

3 [3. *cum dominus*] i [4. *hec sunt usualia*].

suposar que també es va redactar per a donar força al text.

“Nos don Jaymes, por la gracia de Dios rey d'Aragón et de Maillorgas et de Valencia, conte de Barçalona et de Urgel et seynnor de Montpesler, acabadas las ganancias de la nuestra conquista et todo quanto daquendes de la mar oriental las encontradas de la nuestra adquisición contienen, por la gracia de Dios a la nuestra seynnoría aplegantes, proveydo el tiempo de las armas et entendientes proveher al tiempo de la paz, el nuestro entendimiento a los fueros d'Aragón, por los quales fueros el dito regno sea governado, primerament damos, por esto quar el sobredito regno es cabo de la nuestra alteza. Mas por esto que los nuestros feitos sean feitos más saviament et los fueros de Aragón ennadan et trayan et esponan, et muit proveytosament corregidos et emendados, en la çiudad de Hosqua general cort mandamos aplegar, a la quaal fueron aplegados [...]”

Nombrosos estudis han analitzat la solemne descripció, i han estudiat l'origen i la compilació dels Furs d'Aragó. Tots aquests estudis permeten observar que va ser un procés més complex que el pròleg indica. Els Furs d'Aragó van estar en constant evolució, i es van anar complementant amb furs addicionals a mesura que es feia necessari. Tot plegat fa que molts aspectes de la seva compilació continuïn sent motiu d'estudi. Seguidament s'intentarà realitzar un breu resum dels motius, el context, i la forma en que es van compilar les dues versions del dret aragonès: la *Compilatio minor* i la *Compilatio maior*.

10.1. La compilació dels Furs d'Aragó

En el 1245, tots els projectes expansionistes peninsulars del rei Jaume I, a costa de l'Islam, havien, pràcticament, finalitzat en la seva totalitat. És una dada que la pròpia introducció dels furs esmenta. Encara que hi hauria el perill de revoltes per part de la població musulmana sotmesa, durant les dècades següents, la situació militar estava controlada. En aquest moment, Jaume I es va proposar dotar al regne d'Aragó d'un codi legal únic. La situació jurídica existent era fragmentaria, cada territori (Calatayud, Daroca, Jaca, Terol, etc.) tenia els seus propis furs i privilegis⁴. Això

4 LÓPEZ SUSÍN, José Ignacio, “*Gente de Leyes. El Derecho Aragonés y sus protagonistas*”, Biblioteca Aragonesa de Cultura, Zaragoza, 2004.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*Los Fueros de Aragón*”, Editorial Librería General, S.A., Zaragoza, 1985.

causava inseguretats jurídica i certs abusos. L'objectiu del nou codi legal era eliminar la inseguretats jurídica, controlar la bel·ligerant noblesa aragonesa, pacificar la societat, i governar el regne amb relativa calma.

Per aquests motius, a les Corts de 1247, es van pactar els Furs d'Aragó. Després de discutir els furs, costums i privilegis existents; es van reescriure i/o adaptar determinats punts, es van eliminar els articles innecessaris, i es van afegir noves disposicions.

“[...] Et los fueros de Aragón, assí como por muitos escriptos de los nuestros antecessores los trobamos, en la nuestra presencia fiziemos leyer, todas las cosas de las quales goardamos, et las superfluidades sacadas et toillidas et las non proveitosas, et las cosas mingoadas complidas, et aqueillo que non dizia bien o era escuro, por convenient interpretación lo fiziemos esponer deiús cierto volumque et títulos. [...]”

Tot i els canvis, els Furs d'Aragó van mantenir el caràcter tradicionalista del dret aragonès, malgrat els intents del rei per a aconseguir que els nous furs tinguessin certa influència del dret romà. Finalment, l'encarregat de realitzar el redactat definitiu, en llatí, va recaure a en Vidal de Canellas (1190?–[1236–1252]), bisbe d'Osca i un expert en matèria judicial. Com a resultat, va compilar dos còdexs amb el mateix contingut però de diferent extensió i amb algunes diferències de fons, coneguts com: *Compilatio minor*, i *Compilatio maior*. Els noms fan referència a l'extensió comparativa entre ambdues versions, ja que la segona obra és bastant més gran que la primera, degut a que inclou aclaracions, raonaments, i exemples addicionals.

La *Compilatio minor* té una marcada influència del dret tradicionalista aragonès, i va ser la base jurídica del regne d'Aragó. La *Compilatio maior* té una certa influència del dret romà. Per aquest motiu, la nobles aragonesa no va acceptar-la com a referència jurídica del regne. Per això, el segon còdex va quedar relegat a ser una peça de consulta o col·leccionisme. Només ha arribat una versió en aragonès, i es suposa que és una còpia del l'original en llatí, feta a mitjans del segle XIII. L'original llatí està perdut, però la seva existència està documentada fins el segle XVI. En canvi, es conserven 21 versions en llatí de la *Compilatio minor*, malauradament, totes datades a partir del segle XIV. Excepte 11 versions impreses, i idèntiques, la resta presenta certes diferències, encara que no significatives, que mostren les adaptacions que es van anar realitzant al codi al llarg del temps. També existeixen 8 versions aragoneses de la *Compilatio minor*, 2 d'elles parcialment conservades. Totes elles tenen diferències entre elles, i respecte les versions llatines, tot i que el fons

continua sent el mateix en totes elles.

10.2. Els Furs d'Aragó com a font de dret

Com a primera aproximació, les característiques més destacables dels Furs d'Aragó, comparant-los amb els Usatges de Barcelona i les Franqueses de Mallorca, són: 1) estan ordenats per grans àrees temàtiques, 2) es regula i tipifica amb molt més detall, i 3) l'expressió jurídica emprada és més elaborada.

A continuació es passarà a comentar, de manera resumida degut a la seva extensió, la *Compilatio maior* (o Vidal Mayor). No es pretén fer un anàlisi exhaustiu de tots els furs (l'articulat és massa extens), però sí mostrar el fons de cada llibre. Tanmateix, sí que es comentaran amb més detall els furs que resultin significatius per al control de la violència en el regne d'Aragó. La publicació emprada com a referència és: "*Vidal Mayor. Edición, introducción y notas al manuscrito*". Aquesta publicació està disponible en versió digital via Internet. Per a realitzar l'estudi dels Furs d'Aragó, des del punt de vista del control de la violència, no s'ha utilitzat la *Compilatio minor*, tot i ser la oficial del regne, degut a la inexistència d'una versió disponible⁵. Tot i això, la *Compilatio maior*, o Vidal Mayor, servirà per al propòsit de l'anàlisi que es vol realitzar, si es té en compte que els articles influenciats pel dret llatí són les parts addicionals afegides, respecte la *Compilatio minor*, indicades en el text amb la notació [*De eodem*].

El pròleg del Vidal Mayor comença indicant que el rei Jaume I va manar compilar els Furs d'Aragó, eliminant els articles superflus, corregint o aclarant els articles mal interpretables, etc. El text continua, en el seu segon i tercer paràgrafs, indicant la obligatorietat d'aplicar els Furs com a font de dret en els plets, i estableix que les llacunes legals havien de ser compensades amb l'ús de la equitat, la raó (el sentit comú), i la tradició del lloc. En el quart paràgraf, s'especifica la data en la que es va manar i pregar al bisbe d'Osca, Vidal de canellas, que compilés els Furs (1247). El pròleg acaba enumerant les parts en que s'estructura la compilació (anomenats llibres), i amb una taula dels articles continguts en cadascun dels llibres, ordenats el seu ordre d'aparició en el text⁶. Els títols de cadascun dels llibres són:

5 Hi ha un projecte per a publicar una versió de la *Compilatio minor*, però no s'ha pogut obtenir abans de la redacció d'aquest treball.

6 La *Compilation minor* conté el mateix articulat, però condensat en 8 llibres.

1. *De sacrosanctis ecclesiis et earundem ministris.*
2. *De iudiciis.*
3. *De prescriptionibus.*
4. *De pena temere litigantium.*
5. *De rebus creditis.*
6. *De iure dotium.*
7. *De conditione yfançonatus.*
8. *De treuga et pace.*
9. *De accusatoribus.*

El nom d'aquests títols provenen del nom de l'article inicial de cada llibre, i fa referència a la temàtica que es tractada. Com a excepció a aquesta norma, el títol del sisè llibre es correspon amb el seu segon article.

10.3. Els llibres dels Furs d'Aragó

De sacrosanctis ecclesiis et earundem ministris

El primer llibre del Vidal Mayor, “*De sacrosanctis ecclesiis et earundem ministris*”, no té una àrea temàtica totalment definida. Aproximadament, la meitat dels furs d'aquest llibre regulen, entre altres: 1) la protecció de les esglésies, i la seva inviolabilitat; 2) els procediments per al pagament del delme, per satisfer deutes o empenyorar, la confiscació de bens, o per rebre terres, etc.; 3) els actes en els dies festius o dates assenyalades, les universitats i les seves competències, etc.

L'altra meitat dels furs que apareixen tracten sobre procediments i figures judicials, o esmenes per a diferents transgressions. Un article destacable és [59. *De iurisdictione omnium iudicum*], que prohibeix infligir penes corporals a qualsevol persona que no estigui autoritzada pel rei.

“*Aqueill o aquellos, de qualquiere alteza sean o condición, qui mandamiento no han del seynnor rey o privilegio special que faga justicia corporal, si la fizieren, por cada miembro⁷ de la*

⁷ Al final d'aquest article, s'enumeren els membres dels que forma part un home: mans, peus, ulls, llengua, nas, testicles, orelles i dents.

persona justificada deve pagar mil sueldos al rey. Et si más fueren, ço es muitos fueren, cada uno deillos sea tenidode pagar la dita pena por el todo, assí empero que si el omne fuere muerto por tal justicia, pague mil sueldos por cada miembro: [...].”

Com es pot llegir, els culpables de castigar corporalment a una persona eren esmenats, però la multa no el beneficiava. Els mil sous que havien de pagar s'havien d'entregar al rei. Un altre article interessant és [70. *De arbitris*].

“Árbitros son ditos aquellos qui son esleitos por voluntad daqueillos qui los ponen por árbitros, por tal que devan judgar segunt lur arbitrio, quar, [...], deven seguir muyt conplidament la forma del fuero en el pleytear et en la sentencia. Empero el árbitro ha a conplir et fer conplir por sí lo que juzgó por su sentencia [...].”

L'article regula l'arbitratge com a instrument legal. Defineix el paper dels àrbitres, i la manera en que han de realitzar la seva tasca. A més, atorga a la sentència arbitral la mateixa força legal que una sentència judicial. Finalment, tipifica diversos casos o situacions, i com procedir davant d'elles.

De iudiciis

Tal i com el seu títol indica, “*De iudiciis*”, el segon llibre conté furs que regulen els processos i les figures judicials. En tots ells hi ha una clara voluntat de dotar els judicis de transparència, i que tot individu tingui uns drets judicials mínims garantits. El primer article, [71. *De iudiciis*], intentava assegurar la imparcialitat dels jutges, i el càstig que s'havia d'aplicar als qui cometien prevaricació.

“Ningún juyz, [...] o quoaquiere otro qui ha poder de ser judgador o quoaquiere otro qui sea puesto en officio [...], por render justicia o non render o por fazer constreynnimientos o por no fazer, por fazer conplir las sentencias o quoalessquiere otras acciones, por razón de usar todas estas cosas sobreditas non reciba precio, dono, yoyas o quoaquiere otra cosa; [...], rienda a cada uno sus dreitos conplidament et entegrament. Et quoaquiere que ensayare fazer algo de las ditas cosas en contra alguna de las ditas cosas, después que por bonas pruevas o por manifestamiento de crimen li fuere provado en juicio ho manifestado, eill, toillido de su officio del quoaal usava

malament, rienda ad aqueill el doble de la cosa que recebió deill, en manera que nunca pueda aver el officio que por su culpa perdió ni otra cosa que ad aqueill officio semeillasse, en aqueill logar ni en otro.”

També s'hi defineixen el tipus de demandes i el mode de procedir en funció de la demanda. [79. *De mutuis petitionibus*] estableix l'ordre en que s'havien de realitzar els judicis en el cas d'haver múltiples demandes, entre litigants; i el procés que s'havia de seguir. [80. *De plus petitionibus*] tipifica quatre tipus bàsics de demandes, i el mode de procedir segons casa cas.

Un aspecte que, aquest llibre, regula amb considerable èmfasi és el grau de responsabilitat familiar en els delictes. D'una banda, els furs estipulen que cap membre d'una família d'un transgressor havia de ser castigat pels crims de l'agressor. Per exemple, [87. *Nec vir pro uxor pro viro aliquatenus puniatur*] indica que un marit o una mullar no podien ser castigats per culpa de la seva parella.

“Por maleficio que la muiller faga non deve ser puynnido el marido en su persona o en sus cosas, nin la muyller por el marido; [...].”

D'altra banda, si que defineix un cert grau de responsabilitat entre els membres d'una família a l'hora de pagar l'esmena d'una transgressió. Així, [83. *Ne pater vel mater pro filio teneantur*] i [84. *Ne filius pro patre vel matre teneatur*] estipulen i tipifiquen les esmenes monetàries que havien de pagar pels fills o pels pares, pels crims que havien comés. Tot i això, els dos articles contempen diversos casos i excepcions a la norma genèrica.

“El fillo qui faze robería o furto o homicidio, el padre et l amadre son obligados a pena de dineros por aqueill maleficio: empero, si puede ser preso et qui es obligado por quoaquiere de los ditos males o de pagar o fuere cavaillero o que sea ordenado o qui es casado o que sea desaffillado pro alguna razón, [...], el padre et la madre non son tenidos entontz, et encara queu aqueill fillo more con el padre o con la madre o con ambos. [...].”

De prescriptionibus

En el tercer llibre, “*De prescriptionibus*”, la majoria dels furs regulen procediments judicials i litigis diversos: prendre declaracions als testimonis i assegurar la veracitat de les seves declaracions, aportació de proves, apel·lacions, etc. Un dels furs més interessants és [119. *De testibus*]. En aquest fur s’indica que són necessaris dos testimonis per a provar una causa o una prova adequada per al cas. A més, també estipula que era obligació de l’acusador demostrar la culpabilitat de l’acusat.

“La intención, qui dize que por fuerça fue ytado de la su possessión, deve ser provada por dos testigos abastantes o por otra prueba bona, quar segunt regla aquell qui afirma deve provar, quar naturalment la prueba del niego, si dentro en sí no oviere la afirmativa, no es dita prueba.”

Com es pot veure, aquest article és equivalent als articles 89 i 168 dels Usatges de Barcelona⁸. Els quals tipifiquen les mateixes garanties judicials que aquest fur. Igual que en els Usatges, en els Furs d'Aragó també hi havien mecanismes per intentar assegurar la veracitat de les declaracions dels testimonis. Aquest és el cas de [131. *De testibus compellendis*] o [142. *De iure iurando*].

De pena temere litigantium

El primer fur del llibre quart, “*De pena temere litigantium*”, [168. *De pena temere litigantium*], estipula la multa que ha de rebre un acusador que perdi un judici.

“Del actor qui demandó la hereditat o la possessión daqueill qui posedecía, si vencido es, deve ser puynnido en LX^a sueldos por pena, porque loquament pleito movió, et deve ser constreynnido de dar seguramiento, [...]”

El fur està clarament pensat per a evitar acusacions infundades⁹. La resta de furs regulen obligacions o procediments de recursos d’interès públic, com els recursos forestals, hídrics, camins públics, pastures, etc; i resolucions i esmenes per a plets de diversa naturalesa. Cap d'ells està relacionat directament amb la violència social. També conté furs que regulen el repartiment de bens

⁸ [89. *accusatores*] i [168. *affirmantis*].

⁹ Té el mateix objectiu que l’usatge [20. *si quis alicui criminalem*].

i les terres (o heretats), una preocupació insistent que apareix en tot el text del Vidal Mayor.

De rebus creditis i De iure dotium

El cinquè llibre, “*De rebus creditis*”, regula: contractes, procediments de compra, venda i donacions; pagament dels deutes o per feina feta; obligatorietat de complir els contractes verbals; heretats; etc. En el sisè llibre, “*De iure dotium*”, es regulen les relacions familiars, i els bens de cadascun dels membres: la separació de bens, les segones núpcies, adopcions, testaments, heretats, etc. Són articles que pretenen regular les interaccions socials. La seva importància, des del tipus social, és gran, però els seus articles no regulen, de manera directa, cap aspecte de la violència social.

De conditione infançonatus

El setè llibre, “*De conditione ifançonatus*”, està dedicat a regular les relacions feudals, i els drets i les obligacions dels individus, en funció de la seva categoria social. El primer article, [298. *De conditione infançonatus*], defineix la condició d’infant i d’infançó, així com els seus drets i deures.

“*Demientre los fillos de los reyes son en nynneza ho en mancebía, non son ditos reyes mas yfantes, et mayorment en Espaynna, [...], infantes seran clamados demientre non fueren reyes. Donquas, los qui descinden de tales son clamados ifançones segunt la consumpne de Espaynna, [...], es a saber quitos de toda servitud. [...], cada I yfançon daqueill regno es tenido de seguir al rey en sus proprias expensas por III días, en qualsequiere de los ditos casos, [...].*”

Així, es considerava infant el fill d'un rei, mentre que un infançó era el fill d'un infant. Entre altres deures que tenien, el més destacat és l'ajuda militar que havien d'oferir al rei. L'ajuda, però, només era obligatòria durant un període de tres dies. Després, l'ajuda era voluntària. Aquest fur fa referència a operacions militars contra posicions, com castells, o contra enemics concrets. Les cavalcades estaven considerades a part. Concretament, apareixen regulades en [324. *De*

expedicionibus].

[314. *De re militari*] defineix la condició i les obligacions que tenia un cavaller. Els drets i els deures d'un cavaller estaven estipulats segons els costums d'Aragó.

“Tenido es todo cavaillero de deffender en batailla ab aqueil de qui tiene beneficio de cavaillería, es a saber honor segunt dito d'Aragón, [...]”

[319. *De homagio*] regula el mode de fer l'acte d'homenatge, i les obligacions que comportava. L'homenatge no era obligatori, però el jurament implicava haver de complir els acords preestablerts.

“Ninguno es obligado civilment, es a saber a fuero seglar, de paramiento feito o de promesa feita sin razón con carta o sin carta, [...]. Empero, si fizo homenaje, es a saber que fizo homenaje, prometiendo de conplir aqueillo que prometió, et sin escriptos o con escriptos fue feita promessa et lo que prometido fue puede ser provado, podrá ser demandado que sea conplido, [...]”

[320. *De forma diffidamenti*] estipula el procediment a seguir per a que qualsevol cavaller o infançó desafiés al seu adversari, tot indicant que qualsevol que iniciés les hostilitats sense la formalització del desafiament seria considerat un traïdor.

“Ningún cavaillero o ningún ynfançón no ose prender o matar a ninguno o tomar castieillo por fuerça o por furto, si primerament non lo desaffiare con III cavailleros que non sean vassaillos de ninguno deillos qui se desaffian, con plazo de dietz días, [...]. Quar qui quiere que non goardase esta forma del desaffiamiento, si alguna cosa leixare de las cosas anteditas, será manifesto traydor, [...]”

L'últim fur d'aquest llibre, [325. *De statu hominum*], regulava les categories socials existents. Segons el seu primer paràgraf, hi havia dues grans divisions socials: el nobles i cavallers¹⁰, i la gent del poble (ciutadans, burgesos, pagesos, etc.).

“Tal es la condición de los aragoneses et fue de antigüidat que la condición deillos et de cada

10 El Vidal Mayor anomena als nobles i cavallers amb el nom genèric d'infançons. Per no confondre'ls amb els fills dels infants, no s'emprarà aquest terme, si no el terme de nobles o noblesa.

uno deillos sea departida en tal manera, quar unos yfançones et unos de servicio o de signo; [...]; empero los hermunes yfançones, los unos son barones, los otros ricos omnes et los otros mesnaderos et los otros simples cavaylleros et los otros yfançones simplament; empero de los omnes de servicio o signo los unos son cipdadanos o burgeses, los otros villanos o pageses, [...].”

De nobles s'hi podien distingir de dos tipus. Els anomenats “*nobles hermunes*” i els “*nobles a la carta*”. Els primers ostentaven el títol per dret de naixement, mentre que els segons eren nobles perquè se'ls havia atorgat aquest privilegi o franquesa. Els nobles a la carta eren de categoria inferior als primers, i no gaudien de tants privilegis. Al mateix temps, la noblesa s'estratificava en les següents categories: barons, mesnaders, cavallers, o “*infançons simples*”.

Els barons, o rics homes, eren mesnaders als que se'ls atorgava vassalls. Entre altres obligacions, havien de: administrar les ciutats, en nom del rei, i a través d'un alcalde; defensar el rei i els seus territoris; aconsellar el rei en les Corts, etc. Els mesnaders eren aquells nobles, descendents d'un baró, que només eren vassalls del rei, d'un familiar del rei, o vassall de l'Església. Aquest col·lectiu solia formar la mesnada reial. Els cavallers eren tots els descendents de barons que no eren vassalls del rei, d'un membre de la família reial, o de l'Església. L'infanço simple era aquell individu que, tot i tenir el dret de ser-ho, no era cavaller.

Els ciutadans eren aquells individus que vivien en les ciutats o en les viles, amb categoria de ciutat. Els burgesos eren una categoria especial. Eren ciutadans que no feien treballs manuals. Finalment, els vilatans eren aquells individus que vivien en les viles.

De treuga et pace

Com el seu nom indica, el vuitè llibre, “*De treuga et pace*”, tracta temes relacionats amb la violència, i el seu control. Tot i que no ho fa de manera exclusiva. De fet, els dos primers furs del llibre són els més interessants, pel que fa al control de la violència. El primer, [326. *De treuga et pace*], estipula que els conflictes nobiliaris s'havien de resoldre per altres mitjans que no fossin la guerra, i segons el dret establert.

“[...] quando quiere que los infançones o los grandes varones que se desaffiaren daqueilla hora en adelante o guerrearen, cada I^o de las partidas sea amonestada por mandaderos o por carta

de rey que se quiten de la guerra et, tomando dreito de la otra partida, que cumpla dreito eill mismo. [...].”

En el segon fur, [328. *De confirmatione pacis*], es proclama la Pau i Treva de Déu per a tot el territori del Regne d'Aragó, i es mana jurar, seguir i ajudar al rei a respectar aquesta Pau i Treva, a tots els habitants del regne¹¹.

“En el nompne del Nuestro Seynor Jhesu Christo qui es verdadero patz, Nos don Jayme, por la gracia de Dios rey d'Aragón, conte de Barçalona et seynnor de Montpesler, queriendo procurar paz et tregoa de todo el regno, en Almudévar en la nuestra cort establescemos pazes firmas por todo el regno d'Aragón, avido conseillo et tractado con los hondrados [...], qui eran todos presentes en la dita cort, las quaoles tregoaes et pazer et asseguramientos queremos que juren de tener et de goardar, segunt la forma que es puesta de iuso, todos et cada I deillos, reichos omnes, cavailleros, cipcidadanos et pueblos de todo nuestro regno. [...].

Et otrosí establescemos que todos los anteditos et cada I deillos, nobles et non nobles, cipcidadanos et pueblos et todos los otros, ajuden al seynnor rey et a los que son deiús eill a deffender [...].”

El fur continua enumerant a tots els individus, bens i llocs sota la protecció de la Pau i Treva. La formulació és similar a les disposicions de Pau i Treva catalanes. El fur protegeix, de manera expressa, les possessions de l'Església i de les ordres militars; els camins amb els seus vianants; diversos col·lectius especialment vulnerables; etc.

“[...]. Donquas, en esta patz ponemos et establescemos todas las esglesias kathedrales et las suffagáneas et todos los monasterios et los logares religiosos con todos sus cimiterios, possessiones, dreitos, cosas movibles et non movibles et specialment los logares et dreitos de las casas del Temple et del Hospital de Jherusalem. En esta misma patz ponemos et establescemos los caminos, las plaças comunes, los pelegrinos, mercaderos, viandantes et todos los qui van et vienen con toda su aver et con todas sus possessiones. Et otrosí, en esta misma patz establescemos los

11 Segons els fur, la Pau i Treva era jurada per tots, i cadascun, dels rics homes, cavallers, i ciutadans del regne d'Aragó. En el segon paràgraf, el text continua enumerant tots els individus, bens, i llocs sota protecció de la Pau i Treva. La formulació és la típica que es mostra en les disposicions de Pau i Treva catalanes. El fur protegeix, de manera expressa, les possessions de l'Església i les ordres militars; els camins amb els seus vianants; diversos col·lectius especialment sensibles; etc. El fur també estipula la forma de procedir en el cas que s'incompleixi, i els càstigs a aplicar.

menores de edat, las viudas, los huérfanos et las otras personas pobres, judíos et moros et todos los dreitos et todos los logares reales con todos los moradores daqueillos logares, las possessiones et las cosas movibles et non movibles. [...].”

Igual que en el cas català, el fur estipula com es procediria en cas que s'incomplís el fur. En les guerres privades, les parts enfrontades serien obligades a aturar les hostilitats, i a resoldre les seves disputes per mitjà de la justícia. En el cas que una de les parts no acceptés la via judicial, el rei ajudaria a la part contrària.

“[...] Et otrosí establescemos que, si algunos fizieren guerra entre sí en nuestro regno o fizieren empués el nuestro amonestamiento por nuestras letras o por nuestros mandaderos que lis fue feito que cessen de la guerra del todo et que la I^a part et la otra tomen entre sí cumplimiento de dreito, si la una partida fuere contra esto et non quisiere tomar dreito de la otra partida, Nos el dito rey podamos ajudar la part que es obedient a esto contra la part del deshobediento. [...].”

Pel que fa a actes delictius en general, el fur en tipifica diversos casos, i indica el càstig corresponen per cada cas. Cal destacar que, segons el fur, la justícia seria aplicada amb el mateix rigor, independentment de la classe social del transgressor de la pau.

“Et otrosí establescemos que si algún cavallero o grant omne o noble quoanto quiere que sea si matare, [...], o robare ad alguno en la carrera o en el camino o en la villa o en qualsequiere otro logar o deteniere sin razón ninguna, si non fuere su enemigo o su desaffiado segut que es dito, fagan deill justicia corporal, [...].”

El fur també incloïa el procediment per formalitzar un desafiament, a l'hora de realitzar una batalla judicial. Per formalitzar legalment una batalla judicial, l'individu que volia una satisfacció havia de desafiar al seu oponent deu dies abans. En l'acte de desafiament, havien de ser presents tres individus, sense lligams amb cap de les dues parts, en qualitat de testimonis. El procediment era el mateix per totes les categories socials.

“[...] Otrosí estrablescemos que ningún barón o otro noble o cavallero, sin desaffiamiento de X días primerament, feito ante III cavalleros que non sean parientes o vassaillos nin de la I^a

part nin de la otra, non ose nin pueda prender al otro ni matar por ninguna razón nin tomar la villa nin castieillo por furto nin por fuerça, las quaoales cosas qui quiere que faga sea traidor manifiesto et queu sea en nuestro poder con todos los bienes encorrido et sea itado del todo de la tregoa et de la patz. [...]. Esto mismo establescemos de los burgeses et de los cipdadanos que assí se desaffien entre sus consemble, [...].”

Com es pot veure, aquest fur no pretenia eliminar la violència. Només intentava contenir-la, per evitar una espiral de violència descontrolada.

En aquest llibre també s'inclouen furs que regulen les relacions amb els jueus o sarraïns del Regne d'Aragó, els procediments judicials a seguir quan, en un plet, hi ha algun membre d'aquests col·lectius, etc. La resta de furs regulen altres aspectes com: la caça, el manteniment de les canalitzacions pluvials, els molins i els forns, etc. Alguns d'ells tenen una certa semblança amb certs usatges.

De accusatoribus

El novè llibre, “*De accusatoribus*”, conté furs que defineixen diversos tipus de delictes, i les seves corresponents esmenes. [363. *De veneficis*] tipificava el càstig que s'havia d'aplicar a un individu que enverinés a un altre. [364. *De inuasoribus publicarum viarum*] indicava l'esmena que havia de pagar algú que cometia algun acte delictiu en una via pública. Ja que estaven sota la protecció directa del rei, segons el fur [366. *De violatoribus rerum constitutarum sub protectione regia vel comanda*]. Aquest fur, però, també protegia a tots els súbdits reials que complissin els furs. [374. *De homicidio*] regulava com s'havia de procedir davant d'un homicida. El fur distingeix entre homicidi involuntari i voluntari. En tots dos casos, l'homicida havia de pagar una esmena, i era expulsat de la comunitat. Tanmateix, l'homicida involuntari podia retornar al cap d'un any i un dia. [386. *De adulterio et strupro*] tipifica l'adulteri, i les esmenes corresponents en funció de la condició nupcial del transgressor. [405. *De penis*] indica diverses esmenes en funció de les ferides rebudes en una agressió, però especifica que l'agressió s'havia de provar adequadament.

“Qui quiere que feriere al otro en villa murada o carrada pague D sueldos por pena, et si moriere daqueilla ferida, pague mil sueldos. Et otrosí, qui al otro feriere con palo o con piedra,

pague LX^a sueldos o pierda el puyno, quando esto fuere provado abastament; et si esto non fuere provado, no ha pena nin torna.”

El cas que el malfactor morís, abans de compensar a la seva víctima, també estava contemplat. Els seus hereus havien de pagar l'esmena. Tal i com s'indica en el fur [389. *De heredibus furum*]. Tot i això, els hereus no podien rebre els càstigs corporals en lloc del malfactor.

Una gran part dels furs d'aquest llibre, però, fan referència a la preocupació per assegurar que els transgressors serien duts a judici, i complirien les penes dictaminades. [362. *De proditoribus*] obligava a dur als malfactors a judici, a on se'ls aplicaria la pena corresponent. El fur també obligava a no prendre's la justícia per pròpia ma.

“Item, quoaunque, de quoaunque condición que sea, si maillare a otro sin desaffiamiento o robare o matare o prisiere sin ninguna razón ad aqueill qui manifestament no es su enemigo, segunt la quantitat e la qualitat del malfeito aurán aqueilla pena corporal, [...]. Empero todas las cosas anteditas sean feitas por juicio.”

[418. *De candentis ferri iudicio abolendo*] derogava els judicis de Déu. El fur prohibia el seu ús en tot el Regne d'Aragó. És evident que hi havia una clara intenció d'assegurar que els judicis es basessin en proves i testimonis consistents.

“[...], vedamos et destruimos del todo el juicio del fierro calient eet de la agoa buillient o semeillables cosas a éstas, [...], desta hora en adelant en ningún lugar del nuestro seynnorío o en el nuestro regno, que tales juicios non sean judgados nin sean puestos nin usados nin encara recibidos por voluntad.”

Per tant, les proves i els testimonis eren importants. Per aquest motiu, també es va regular el càstig per a qui realitzés fals testimoni, amb el fur [369. *De crimine falsi*]. El fur dictava els tres càstigs que havia de sofrir qui havia comés perjuri. Primer, havia de compensar a l'afectat pel fals testimoni, pagant-li el doble de l'esmena que havia hagut de pagar. Això, en el cas que hagués perdut el judici. Segon, havia de pagar una multa a l'alcalde. Tercer, quedava inhabilitat per exercit de testimoni.

10.4. Aspectes generals dels Furs d'Aragó

Els Furs d'Aragó, recollits en la *Compilatio minor* i la *Compilatio maior*, era un codi judicial que tenia un gran afany regulador sobre el Regne d'Aragó. La influència dels furs i privilegis anteriors a la seva redacció n'és una de les causes. Els Furs d'Aragó regulaven diversos aspectes de la societat com: les relacions feudals, els procediments judicials, o situacions de la vida quotidiana. Els furs van definir i confirmar les classes socials que existien, regulaven aspectes d'àmbit familiar, tipificaven els delictes i les seves corresponents esmenes, regulaven l'ús de l'espai públic, les transmissions d'heretats, i la figura del testimoni, entre altres. Aquestes dues darreres, estaven extensament regulades. Apareixen regulades amb gran insistència al llarg de tot el codi.

Encara que no sigui objecte de l'anàlisi, resulta sorprenent el gran esforç legislador que es va fer per regular la transmissió d'herències. El testament estava contemplat, com a mecanisme per transmetre les possessions, però en tot el codi apareixen accepcions i casos concrets que modifiquen la norma general. Sobre tot, n'hi han en el llibre sisè. Un dels motius devia ser els vincles i els interessos enfrontats, entre els diferents bàndols familiars. Això devia crear enfrontaments, entre les parts interessades, que podien arribar a desencadenar una espiral de violència. D'aquí l'interès per controlar aquest possible motiu de conflictes.

Un altre aspecte que es tipifica amb gran èmfasi és la figura del testimoni. Així com, també, assegurar la veracitat de les seves declaracions. Evidentment, és una mesura per assegurar el bon funcionament i la fiabilitat de la justícia. Diversos furs del tercer llibre estan dedicats a aquest aspecte. Igual que amb els Usatges, els Furs d'Aragó pretenen que la gent pogués confiar en la justícia, a l'hora de resoldre els conflictes. Un dels motius podria ser la manca de proves escrites, en l'època que es van redactar els furs, i en el valor que se li donava a la paraula.

També, el caràcter feudal i tradicionalista dels Furs d'Aragó és present en tot el codi. Hi ha esmenes a delictes, i drets i deures, diferents en funció de la categoria social. La definició de les classes socials i les seves obligacions estan molt detallades, molt més que no pas els Usatges.

Això no significa que els Furs d'Aragó no tinguessin certs aspectes més moderns. Alguns dels exemples que s'han comentat així ho mostren. Aquesta modernitat també es pot apreciar a primer cop d'ull. L'estructura amb la que es van ordenar els furs està inspirada en la jurisprudència romana. Per descomptat, això no significa que el seu contingut hagués d'estar majoritàriament influenciat pel dret romà, cosa que no succeeix, però indica una tendència.

És evident que els Furs d'Aragó, igual que amb els Usatges de Barcelona, no van acabar amb la violència feudal, d'una manera immediata. El procés va ser lent, però els furs van assentar les bases per a canalitzar la violència de la societat cap a mitjans menys traumàtics, com els processos judicials. L'acceptació que van tenir es pot veure quan, anys més tard, van ser exportats al Regne de València, a l'inici de la conquesta d'aquest regne musulmà. Encara que en el Regne de València, els Furs d'Aragó serien substituïts pels Furs de València, la llei aragonesa va tenir una gran influència en la redacció de la legislació valenciana. A més, els dos sistemes legals conviuriu durant molts anys, dintre del territori valencià.

Fig. 6: Furs d'Aragó.

Capítol 11

Els Furs de València: la creació d'un regne

Els Furs de València són la font de Dret que van ordenar el Regne de València durant el període comprès entre els anys 1261 i 1707. La seva implantació en tot el territori del regne valencià no va ser immediata. Principalment, degut a les característiques de la conquesta de València, i als interessos polítics i repobladors que se'n van derivar. Hi van haver zones del Regne de València que es van governar mitjançant els Furs d'Aragó, o amb els Usatges de Barcelona. Mentre que els Usatges de Barcelona van ser substituïts pels Furs de València, amb relativa rapidesa; els Furs d'Aragó es van mantenir vigents en el Regne de València fins entrat el segle XV. Aquest fet va comportar la fragmentació i la dualitat del dret valencià durant dos-cents anys.

La dualitat del dret al Regne de València va començar amb l'atac fallit a Peníscola, per part de Jaume I, en el 1225. El fracàs d'aquesta campanya va fer que el rei dirigís el seu interès contra el regne insular de Mallorca. Aquesta actitud va permetre a la noblesa aragonesa prendre la iniciativa en la conquesta del territori valencià. En aquest període, les zones que es van arravatar als sarraïns

van passar a ser governades pel dret aragonès.

Una vegada finalitzada la conquesta de Mallorca, aprofitant els avenços que havien fet els aragonesos i degut a necessitats polítiques, Jaume I va passar a liderar la conquesta del Regne de València. La guerra va durar des de l'any 1233 fins l'any 1245. Normalment, tots els territoris que van passar a sobirania de la Corona d'Aragó, en aquest interval de temps, s'hi van implantar les Costums. Aquestes Costums es van inspirar en les Costums de Lleida o Tortosa. Una ciutat, però, va rebre un tracte especial: València.

11.1. La compilació dels Furs de València

En el 9 d'octubre de 1238, Jaume I va entrar a la ciutat de València. El mateix dia, el rei va atorgar a la ciutat la Costum de València. El nou text legal es va redactar tenint en compte la necessitat de repoblació cristiana. En aquest cas, però, hi van haver altres aspectes que van influir en la redacció: el pes polític i demogràfic de la ciutat, respecte del regne; i els interessos de la burgesia catalana, el col·lectiu colonitzador més important de la ciutat. La Costum de València seria el nucli dels Furs de València, redactats posteriorment a la conquesta de tot el regne.

Un cop acabada la incorporació de tot el territori valencià en la Corona d'Aragó, en el 1245, l'objectiu de Jaume I va ser assegurar les adquisicions territorials. Aleshores, Jaume I va seguir una política que va fragmentar el dret valencià. Aquesta política va estar influïda per la gran necessitat de repoblar el nou regne amb colons cristians. Això era una necessitat imperativa, degut a la gran majoria musulmana que hi havia en el Regne de València. Era necessari per assegurar el control del territori. D'altra banda, la seva política també va estar influïda per les pressions polítiques i econòmiques de diversos col·lectius, de Catalunya i Aragó. La ciutat de València i les ciutats del litoral van ser colonitzades, majoritàriament, per la burgesia catalana. Així, els Costums, de tradició catalana, es van estendre per aquests territoris. En canvi, la majoria de les poblacions interiors van ser colonitzades per aragonesos. De manera que, els costums aragonesos es van implantar en aquests territoris. Amb posterioritat, els Furs d'Aragó van substituir els costums, i també se'ls va atorgar categoria de font de dret.

El primer intent, més o menys, efectiu per a unificar el Dret valencià va culminar en les primeres Corts Generals de València, en l'11 d'abril de 1261. En aquestes Corts, Jaume I va

promulgar oficialment els Furs de València¹, va obligar a tots els seus successors a jurar-los abans de cada regnat, i va manar que tot el regne de València fos governat mitjançant els Furs de València.

Els Furs promulgats en el 1261 eren una recopilació de la Costum de València i privilegis posteriors (atorgats pel rei entre els anys 1240 i 1261), i possiblement amb disposicions addicionals. Malauradament, no es possible saber amb tota seguretat quins articles continguts en els Furs de 1261 es corresponen amb la Costum de València. No es coneix cap exemplar de les Costums que s'hagi conservat fins als nostres dies.

Els Furs promulgats en les Corts de 1261 són anomenats Furs Vells, per a diferenciar-los dels furs que van sorgir, de la seva primera reforma, en el 1271. Aquests nous furs són anomenats Furs Nous. En la reedició dels Furs de València de l'any 1271, es van corregir i afegir nous furs, a petició dels braços de la Cort. Igual que en la Cort de 1261, el rei va jurar les reformes, va obligar als seus successors a jurar-los al començament de cada regnat, i va manar a tots els habitants del Regne de València seguir els furs, i només els furs². En aquesta ocasió, també s'estableix que l'alteració dels furs s'havia de consensuar en Cort.

Igual que les fonts de dret dels altres territoris de la Corona d'Aragó, els Furs de València van patir modificacions i ampliacions en les successives corts. La versió quasi definitiva dels Furs de València es va redactar en el 1547. Aquesta versió va estar vigent fins al 1707. Tot i això, l'estructura amb que es van redactar en el 1261 es va mantenir durant tot aquest període.

Inicialment, els Furs estaven compilats en dos llibres. Cada llibre estava dividit en títols o rúbriques, i els títols en furs o articles. Aquesta organització estava inspirada en el dret romà justinià. L'estructura es va mantenir inalterable durant tot el temps, però el seu contingut va anar augmentat amb el pas del temps. Es van anar afegint nous furs i privilegis. A més, es va adaptar el text original a les necessitats de les diferents èpoques, o a mesura que les circumstàncies ho requerien. Per aquest motiu, els Furs de València es van dividir en nou llibres, en el segle XIV, alterant, així, la divisió original de dos llibres.

Tot aquest procés va fer que apareguessin una gran quantitat de versions dels Furs de València. Més si és té en compte que els Furs es solien promulgar en llatí i català. Desgraciadament, no existeixen gaires manuscrits o edicions d'aquest codi legal, actualment. La majoria de les còpies,

1 COLOM, Germà, GARCIA, Arcadi, "*Furs de València*", volum 1, Editorial Barcino, Barcelona 1980. Encara que la promulgació oficial dels Furs va ser en les Corts Generals de l'11 d'abril, Jaume I ja els havia jurat quatre dies abans.

2 Un manament que no es va arribar a complir en la seva totalitat. Ja que els Furs d'Aragó tindrien vigència durant un llarg període de temps en determinades zones de València. No va ser fins a les Corts de 1418 que Alfons III va estendre els Furs, i va derogar els Furs d'Aragó al Regne de València. Una altra excepció important a ressaltar és la presència del dret islàmic, el qual va estar vigent per a regular les relacions entre sarraïns.

que han arribat als nostres dies, són del segle XIV o d'èpoques posteriors. Per sort, s'han conservat versions del codi compilat en dos llibres. Aquests manuscrits estan en l'Arxiu Municipal de València, i en l'Arxiu de la Catedral de València. El primer està en la versió catalana, i l'altre en la llatina, respectivament. Els altres manuscrits existents, i la majoria de les edicions impreses, també datades a partir del segle XIV, estan dividits en nou llibres.

A continuació, es passaran a comentar els Furs de València., des del punt de vista del control de la violència. Per realitzar aquesta tasca, s'han emprat dos textos diferents, com a referència: l'edició dels Furs realitzada per Germà Colom i Arcadi Garcia, i la versió dels Furs de l'Arxiu Virtual Jaume I³. Aquesta darrera versió és digital, disponible via Internet, i conté els Furs Nous. En total, els Furs Nous estan formats per 146 rúbriques o capítols, que contenen 1558 furs, en total.

11.2. Els Furs de València com a font de dret

Els Furs de València comencen amb un pròleg, en el qual s'hi poden observar tres parts clarament diferenciades. En la primera part es fa referència al dia en el que Jaume I va entrar a la ciutat de València, després d'haver-la conquerida. Seguidament, el text passa a lloar i a donar gràcies a Déu, i remarca la necessitat de regnar amb justícia.

“En l'an de nostre Senyor M.CC.XXXVIII, IX dies a l'entrada d'octubre, pres lo senyor En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó, la ciutat de València.

Començament de saviea sí és la temor de Déus, e naturalment lo devem témer a amar. [...].

[...] és necessària, que meyns de justícia no poden viure los hòmens en aquest món, car no tan solament se deuen jutjar los hòmens per los reys o per aquels qui tenen lur loch, [...].”

La segona part informa al lector que, pels motius dels paràgrafs anteriors (regnar amb justícia), es van compilar els Furs de València. En la redacció hi van col·laborar els diversos estaments. Per tant, es pròleg mana obeir i respectar els Furs de València, a tots els habitants del regne.

³ L'Arxiu Virtual Jaume I és un projecte divulgació de la Universitat Jaume I, de documents diversos, relacionats amb la política, emesos durant el regnat de Jaume I: <http://www.jaumeprimer.uji.es/>

“E per aquesta rahó avem feyt aquest libre de Dret, e.l qual metem nostra pensa, e de nostres savis, aquels que nós poguem aver, bisbes e rics hòmens, cavalers e hòmens de ciutat. E pregam e manam a tots aquells qui seran ni volrran ésser dins aquests furs, que guarden e observen aquests furs e mantenguen, e per aquests se jutgen per tots temps.”

El tercer paràgraf enumera alguna de les persones que van participar en la redacció dels Furs. L'estil que s'utilitza recorda als articles introductoris dels Usatges de Barcelona⁴ o al pròleg dels Furs d'Aragó. Cal destacar que el pròleg fa referència als Furs com a *“les costumes e ls establiments del regne e de la ciutat de València”*, una frase que devia ser directament copiada de la Costum de València. El pròleg acaba indicant que en el casos que els Furs no contemplessin havien de ser jutjats amb el seny i la equitat.

“E aquestes coses enaxí sobredites volem que l'a on aquestes costumes no poran abastar, aquels que jutjaran pusquen leerivament recórrer a natural sen e a egualtat.”

Llibre primer

Les dues primeres rúbriques, dels Furs de València, definien el regne i la ciutat de València, i regulaven els llocs públics. La tercera rúbrica, [3. *De la Cort*], definia la Cort. Regulava la seva organització, les seves atribucions i la seva autoritat, i els procediments judicials. De tots aquests furs, se'n poden destacar dos: el 18 i el 19. El fur 18 indicava que la Cort només podia jutjar segons els Furs.

“La cort, ab conseyl dels prohòmens de la ciutat, jutge tots los pleyts criminals e civils, observades en totes coses e per totes les costumes de la ciutat.”

El fur 19 estipulava que els jutges només jutjarien una causa segons les proves presentades. Una mesura encaminada a assegurar la imparcialitat de la justícia.

“La cort o.l jutge, no jutge los pleyts segons la sua consciència ne segons ço que sabrà, mas

4 Usatge [4. *hec sunt usualia*].

segons ço que les parts al.legaran davant ell e provaran, car covinent cosa és que.l jutge do sentència segons aquelles coses que davant ell seran provades leyalment.”

La sisena rúbrica, [6. *De clam que no sia mudat*], regulava el procediment per a jutjar una demanda o demandes: ordre, condicions i requisits, com s'havia de retirar, etc. Per exemple, el fur 58 indicava l'ordre dels plets. Qui primer acusava tenia el dret a ser el primer en dur la seva causa davant la Cort.

“Aquel qui.s clamarà primerament a la cort, primerament men son pleyt e sie hoït, e la cort destrengue son adversari de respondre a aquell qui primerament se serà clamat.”

També, l'acusador podia modificar la seva acusació, abans que la sentència definitiva fos dictada. Això estava regulat amb el fur 62.

“Tota hora aquel qui.s clama pot a son clam créxer e minvar, e mudar, e corregir e esmenar, entro a la sentència diffinitiva.”

El primer fur (fur 63) de la setena rúbrica, [7. *Quals persones e quals coses pusque hom pendre sens manament de la Cort*], regulava els casos en que un malfactor podia ser detingut per qualsevol persona. El malfactor, però, havia de ser entregat a la Cort.

“Ladre, robador manifest, heretges, sodomita, talador de nuyt de vinyes, d'orts e de camps, liurament pusquen ésser preses per tot hom sens manament de la cort, e que sien menats a la cort e liurats.”

La rúbrica [9. *D'aquels qui fugen a les esgleyes*] regulava la protecció que oferien les esglésies, i les excepcions a la protecció: haver comés un crim dins de la sagrera, o ser un assassí.

La rúbrica [17. *D'aquells qui seran appel-lats en dret*] prohibia pledejar entre familiars propers, i serfs contra patrons o expatrons.

La rúbrica [21. *Dels advocats*] regulava la figura del advocat, algun dels seus procediments, i la seva conducta. Segons el fur 134, l'avocat havia d'estar present en el judici.

“Aqueles coses les quals los advocats al.legaran en presència de les parts de les quals seran los pleits, aytant vallen com si d'aquels senyors dels pleyts eren al.legades e dites.”

El fur 136 estipulava la conducta que havia de seguir un advocat. Finalment, el fur 137 prohibia l'exercici de l'advocacia a diversos col·lectius. Entre altres, no podien exercir com a advocats els religiosos i oficials reials.

Els furs de la rúbrica [26. *D'aquelles coses que seran feytes per força o per paor*] anul·laven qualsevol transacció o acció feta sota amenaça o extorsió.

“Les vendes, les donacions, les transaccions que per força de poder seran feytes, no hagen valor ne fermetat.”

En la rúbrica [27. *De mal enguan*] s'estipulava el procediment a seguir en casos en els que, per mitjà de l'engany, algú es veia agreujat. És interessant veure com la pena no era proporcional a la quantitat estafada. Segons el fur 182, la pena havia de ser modulada segons l'estafa comesa.

“Engan no deu ésser estimar segons la quantitat del preu, mas segons la qualitat del feyt, ço és que no deu hom esguardar segons la quantitat del preu sie poc o gran, mas deu hom esguardar si el feyt, sie poch o gran, serà feyt algun engan o no.”

Les rúbriques [28. *De restitucio de menors*] i [29. *Si tudor o curador serà e.ls feyts dels menors*] estan centrats protegir els menors, tant des del punt de vista judicial com dels seus interessos personals i bens materials. Tots els furs de la rúbrica 28 insisteixen en definir la majoria d'edat als 20 anys. Els furs de la rúbrica 29 estan centrats en la tutoria dels menors.

[30. *De arbitres reebuts e de dar seguretat*] definia la figura de l'arbitre judicial, i els procediments arbitrals. Es pot veure com els Furs pretenen potenciar la figura de l'arbitre, i les sentències arbitrals. No només devia servir per descarregar a la institució judicial de feina, també permetia resoldre disputes de manera més amigable. El primer fur d'aquesta rúbrica, el 206, obligava als pledejants acceptar les sentències arbitrals.

“Si alguns comprometran sots certa pena sobre alguna cosa en àrbitre o en àrbitres, e la un d'aquels qui hauran compromés no volrrà comparer o venir davant aquel àrbitre o àrbitres, aquel

qui no y volrà venir és culpable, [...].“

[33. *De juhiis*] regulava determinats aspectes de l'aparell judicial: els jutges i alguns procediments judicials. Així, qualsevol persona no podia ser jutge. El furs 248 i 259 indicaven que una dones, enemics, malfactors, persones de poc fiar o menors d'edat no podien ser jutges.

“Fembra, furiós, infamis, menor de XX ans, enemichs capitals o sospitosos per justa o per rahonable cosa, no sien jutges ne delegats ne àrbitres.”

“Alguns són enbargats que no pusquen ésser jutges, enaxí com cech, sort, furiós, e aquel qui no haurà XX ans complits e fembres e servus, e qui reebrà diners o do o servii o loguer que lo sentència per alcú.”

D'altra banda, els furs 246 i 262 prohibien que un jutge jutgés una causa que l'afectés personalment, o jutjar una causa en la que tingués lligams familiars directes amb algun dels pledejants.

“Establim e deïm que negú no sie jutge ne do sentència en la sua casa pròpia, [...].”

“En civils negocis o feyts criminals, pare no pot haver fill en jutge, ne fill lo pare.”

Evitar l'eternització d'un plet era, també, una preocupació. De manera que, amb el fur 247, es va limitar el temps màxim que podia durar un judici. En principi, era de 30 dies, excepte que hi hagués un motiu raonable per allargar-lo.

“Tots los pleits e les demandes civils e criminals sien concluses dins XXX dies, si donchs no s'esdevenia que fossen alongades [...] o per alguna justa cosa que fos rahonable.”

La rúbrica [35. *De contestatione litis, ço és de començar lo pleyt*] regulava l'inici d'un procés judicial. El primer fur, el 266, indicava que un plet començava amb una demanda, i la seva resposta, davant d'un jutge.

“Lo pleyt és començat la-donchs com la demanda e la resposta a aquella demanda per les parts és feita al jutge. [...]”

[36. *De dilacions, ço és, de alongaments e de fèries, ço és, de dies en que hom no deu pledeyar*] establí la obligatorietat d'anar a declarar abans de tres dies haver estat citat. Tot i això, el fur 273 permetia allargar aquest període entre tres o cinc dies, si era degut a una causa justificada. La rúbrica també prohibia realitzar judicis en determinades dates com en diumenges, des de Nadal fins al gener, i altres festivitats cristianes.

[37. *De jurisdiccio, ço és, de poder de tots els jutges, e de for covinent, ço és, de cort covinent*] establí el poder dels jutges i la seva jurisdicció. Cal destacar el fur 289, en el qual s'indica que el jutge rebia el poder del rei.

“Nengú no pusque ésser jutge elet, si no.l fa el príncep o son lochtenent en les nostres viles e els lochs. [...]”

A més, el fur 292 definia la jurisdicció del jutge. En principi, els jutges eren investits amb tot el poder necessari, per imposar la justícia en el territori assignat.

“Aquel a qui és dada jurisdiccio, ço és poder de jutjat o d'altres coses a fer en juhii, totes aqueles coses li són atorgades, sens les quals aquela jurisdiccio o poder no.s pot acabar ni complir.”

[49. *De dan donat*] tipificava esmenes degut a danys materials o personals. A més, els Furs penaven contundentment el perjury. El primer fur de la rúbrica, el 378, indicava que un acusat que negués el seu crim, i aquest es comprovés en un posterior judici, la pena seria doblada.

“Si alcun darà o farà dan a altre, e aquel qui haurà dat o feyt lo dan lo negarà, e puyt serà provat que a tort li haurà feyt aquel dan o donat, en doble deu ésser condempnat.”

També incloïa casos que no eren considerats criminals. Per exemple, el fur 385 estipulava que els danys accidentals o fortuïts no eren accions criminals.

“No és en colpa aquel qui per empenyiment d'altre o per força de vent darà o farà dan a altre, car cosa que no és en colpa ne deu sofferre ni haver dan.”

Tampoc, segons el fur 384, era penat danyar o matar a un lladre, durant la seva acció criminal. Tanmateix, això només si el lladre atacava o es resistia a ser pres.

“Cascun pot ociure ladre pres en lo furt, enaxí si ell se defen ab dart o ab altres armes.”

Les rúbriques [95. *Que la muller per lo marit ni.l marit per la muller ne la mare per lo fil no sie demanada*] i [60. *Ne.l fill per lo pare ne.l pare per lo fill emancipat, ne.l libert per lo patró sia demanat*] especificaven que els membres d'una família no podien ser acusats per les accions d'un altre dels seus membres.

[62. *De proves*] regulava l'obligatorietat de presentar proves per a demostrar la culpabilitat, fur 460; i introdueix el principi de presumpció d'innocència, fur 454.

“Dret és que aquel qui vol acusar, que haje cartes o proves que proven e demostren clarament ço d'on acusarà.”

“Si alcú demanarà possessions o altra cosa a altres per sues, deu-les demanar segons orde de dret e que prou que sien sues, car lo posseïdor no és tengut de provar que aqueles coses que posseex sien sues, car si aquel qui demana no porà provar que sien sues, la senyoria d'aquelles coses roman al posseïdor.”

[63. *De testimonis*] regulava el procediment per a acceptar testimonis, i el seu comportament. De manera que, els captius (fur 461), els menors de 13 anys (fur 476), els familiars, els individus relacionats amb la causa, els enemics o criminals (fur 473), no podien ser admesos com a testimonis. Igual que en els Usatges, el furs 470 i 481 indicaven que dos o tres testimonis adequats podien provar totes les causes.

“A tots negocis e a tots feits a provar basten II o III testimonis covinents. [...]”

Això feia que assegurar la veracitat dels testimonis fos important. El fur 462 obligava als testimonis a dir la veritat.

“Manam que aquels qui seran treyts en testimoni que juren de dir veritat, [...]”

El càstig pel perjuri estava contemplat en el fur 479. El fals testimoni es castigava amb una pena equivalent al que havia perdut la persona perjudicada en el judici.

Llibre segon

Les primeres rúbriques del segon llibre dels Furs de València regulen temes relacionades amb herències. La primera rúbrica relacionada amb la justícia és [96. *De sentències, d'actes de citacions e de despeses necessàries e útils e que seran feites de voluntat*]. Els furs d'aquesta rúbrica regulen els procediments a seguir per realitzar citacions, dictàmens de sentències, pagar les despeses dels judicis, etc. Per exemple, el fur 934 indicava que la sentència s'havia de dictar en llengua romanç, i per escrit a les dues parts enfrontades. Semblantment, les denúncies i les citacions també s'havien de realitzar per escrit.

“Los jutges en romanç diguen les sentències que donaran, e donen aquelles sentències escrites a les parts que les demanaran.”

La rúbrica [97. *De pena iudicis qui male iudicaverit*] conté dos furs. El primer, el 948, estipulava que no es podia jutjar en contra dels Furs de València.

“Lo jutge qui per engan jutjan lexarà alcuna cosa contra lo manament de la costum de València, la dita costum ofen e fa contra ella.”

A més, el fur 949 indicava les formes de restituir els danys causats per la prevaricació d'un jutge, i tipificava el seu càstig.

La rúbrica [98. *En qual guisa sentència serà donada deu ésser menada a execució*] obligava a executar les sentències dictaminades. Tanmateix, contempla terminis i introdueix procediments

especials per certs casos.

[99. *A quals no mou cosa jutjada*] determina els casos en els que les sentències dictaminades no tindrien valor judicial, i tipifica alguns casos. Per exemple, el fur 963 invalida la sentència sobre un tema que no es tractava en el judici.

“Jutge qui serà donat a certa cosa a conèixer e a jutjar, si d'altres coses que no pertayen a aquel pleit, pronuncia o dóna sentència diffinitiva o enterloquòria, no val aquela sentència.”

Semblantment, [100. *Si per falses cartes o per falses testimonis serà jutjat*] anul·lava la sentència dictaminada basant-se en proves falses. D'altra banda, les sentències podien ser apel·lades. La rúbrica [102. *De apel·lacions*] definia el dret d'apel·lació, i sota quines condicions i procediments. Cal destacar, però, que les sentències arbitrals eren inapel·lables, segons el fur 992.

“De sentència d'àrbitre negú no.s pusque apelar.”

[106. *De força o de violència que sia feita a alcú*] obliga a restituir els bens robats. Els furs d'aquesta rúbrica contempnen el cas en que s'empri la violència per cometre el crim, i enumera diferents casos.

[114. *Quals poden acusar*] regulava extensament les acusacions, i el seu procediment. El fur 1146 dictava que ees acusacions s'havien de fer en persona.

“Aquells qui.s seran presents pusquen acusar tan solament, mas no aquells qui seran absent.”

Ni tan sols, tal i com indica el fur 1142, ho podia fer un procurador. A més, el fur 1147 estipulava que un jutge no podia jutjar a ningú sense denúncia. D'altra banda, els furs 1140 i el 1149 indicaven que un home no podia tornar a ser acusat d'una causa, de la que havia estat absolt. Els Furs també volien evitar la falsa acusació. El fur 1141 tipificava les conseqüències de la falsa acusació.

[115. *De adulteris e de aquells qui se'n menaran fembres vèrgens per força*] tipificava les agressions sexuals, l'adulteri o el segrest d'una dona. Els càstigs als violadors eren semblants als Usatges de Barcelona. L'agressor havia de proporcionar un marit adequat a la dona. En cas contrari, o si la dona ja estava casada, el violador era penjat.

La rúbrica [118. *De injúries*] tipificava alguns delictes contra l'honor, i determinades excepcions. En general, totes les injúries eren esmenades amb una multa.

[119. *De qüestions e de demandes feites ab turments*] regulava la tortura en els processos judicials. Tanmateix, el fur 1188 especificava que només es podia torturar a un home acusat d'un acte criminal, si hi havien suficients indicis de la seva culpabilitat.

“Si alcú serà acusat d'alcun crim, o d'alcú malefici, e contra aquell qui serà acusat seran tals indicis e tals senyals que aportaran e mostraran presumpcions contra ell, aquell qui serà sospitós per aytals presumpcions deu ésser posat en turment; [...].”

Semblantment, els menors de 18 anys, els serfs en comptes dels seus senyors, els pares en comptes dels fills i viceversa, etc., no es podia emprar la tortura. Així com, segons el fur 1191, en els processos civils.

“En pleits civils ne d'aver, hom franch e liure no deu ésser turmentat; [...].”

La rúbrica [120. *De crims*] és una de les més extenses. Tipificava diversos delictes i les seves penes. En general, solien ser multes. El fur 1192 indicava que només treure un arma era considerat un crim. També, segons el fur 1193, dur armes amagades també era considerat un crim. El fur 1194 definia que un home, acusat d'un crim, seria considerat culpable si havia fugit i no es presentava a la cort, 30 dies després d'haver estat citat. Els furs 1195, 1197, 1201, 1202 i 1203, entre altres, tipificaven les penes per diversos tipus d'agressions: colpejar o ferir amb el puny o amb algun tipus d'arma, colpejar a la cara, tirar del cabell a algú amb les mans, tirar a algú del cavall, escopir a la cara, fer caure o arrancar dents, matar a algú en una baralla, etc. A part de l'esmena, l'agressor estava obligat a pagar les despeses mèdiques de la víctima. Un aspecte que esmenta explícitament el fur 1218.

“Aquell qui nafrarà altre restituescha a aquell que haurà nafrat, oltra la pena que en dret és establida, tots los dans e les despeses que haurà feites en metges e en les nafres a guarir.”

Encara que els furs intentaven compensar a les víctimes amb la multa imposada als agressors, també hi havien penes corporals. Per exemple, el fur 1200 indicava que tallar un membre a algú es

castigava amb l'amputació del membre, que el culpable havia tallat. En el cas dels lladres, el fur 1205 establia que rebrien un càstig progressiu. En el primer furt se'ls tallava la orella dreta, per cometre un segon furt se'ls tallava un peu. En el cas de tornar a reincidir, se'ls penjava.

“Als ladres que seran trobats I vegada en ladronici, per lo primer ladronici sia tolt la orella dreta. E si dues vegades en ladronici seran trobats, que.ls sia tolt lo preu. [...]. E si la terça vegada seran trobats en ladronici, sien penjats.”

L'homicidi rebia un tracte judicial especial, igual que en el cas dels Usatges de Barcelona. El fur 1204 tipificava que la pena per matar algú era una multa i el desterrament. Tot i això, el fur 1198 indicava que matar en defensa pròpia, o per protegir els bens propis, no era considerat delictes. Un aspecte que es torna a insistir en el fur 1219.

Cal destacar que la pena de mort estava molt limitada. Excepte per a lladres reincidents, els furs 1232, 1233 i 1234 la limitaven a aquell individu que matés un membre de la seva família, o que enverinés a algú.

Finalment, cal destacar un principi de la presumpció d'innocència. El fur 1210 establia que un home no podia ser condemnat per una simple sospita. El crim s'havia de demostrar amb proves. Segons el fur, era millor exculpar a un culpable, per falta de proves, que condemnar a un innocent.

“Alcú no deu ésser condemnat en crims o en maleficis per suspició o per presumpció, mas enaxí com lo crim o.l malefici serà provat per proves veres e leals e clares, [...], e és mils que hom leix anar aquells qui són colpables, als quals no pot ésser provat que sien culpables, que si condemnavia hom per sospita aquells qui no són culpables.”

La rúbrica [121. *De malfeytors*] tipificava altres delictes, i determinats procediments judicials. A més, regulava les normes del desafiament i de la guerra feudal. El fur 1242 determinava l'esmena per entrar violentament a casa d'algú. També indicava que, si l'agressor en sortia ferit, no tenia dret a demanat cap tipus de compensació. Els furs 1247, 1248, 1249, 1250,1258, 1259 i 1260 tipificaven les esmenes per la destrucció d'horts, camps, vinyes, boscos, matar un serf o o animal d'algú altre, maltractar a un aprenent, etc.

D'altra banda, aquesta rúbrica també mostra interès per dur els transgressors de la llei davant la justícia. El fur 1237 ofería a un acusador demanar la col·laboració de les autoritats, per a dur a

l'acusat davant la justícia. Tot i això, un acusat no podia ser agredit. El fur 1238 obligava a compensar tot mal que un acusador hagués fet a un acusat, abans de rebre l'esmena que li corresponia.

Els Furs de València també van intentar limitar la guerra feudal en el regne. Així, el fur 1240 prohibia la guerra feudal, o aplegar homes per motius bel·licoses, sense autorització; excepte en el cas que fos en defensa pròpia.

“Si alcú [...] ajustarà o aplegarà hòmens armats e acordadament pendrà venjança d'alcú sens licència de la cort, [...], pach per pena C morabatins alfonsins. E jens per açò no sia absolt que no faça dret a aquell de la injúria que li haurà feita, [...]. Açò, emperò, salvu que si alcú ajustarà hòmens per esquivar o per defendre de violència o de força que hom li volgués fer no sia tengut d'aquella pena damunt dita.”

El fur 1243 contemplava la possibilitat que hi hagués un enfrontament entre dues faccions, en contra de la voluntat del seu, o seus, senyors. En aquest cas, els cavallers enfrontats havien de sortir del territori dels seus respectius senyors, fins que acabessin la guerra.

Evidentment, la guerra feudal s'havia de declarar per mitjà del desafiament. Tanmateix, el fur 1244 indicava que cap home podia desafiar al seu senyor. Òbviament, aquest fur intentava evitar que la noblesa valenciana desafiés el rei.

“Alcun no deu a tort desfiar o acuyndar son senyor.”

D'altra banda, si es produïa el desafiament, el fur 1245 obligava a respectar deu dies de treva, abans de començar la guerra. També estipulava que ni llauradors, ni sarraïns, ni les propietats dels enfrontats havien de prendre danys. A més, el fur especificava el procediment del desafiament⁵. Aquest fur pretenia evitar violència innecessària, igual que el fur 1254. Aquest fur prohibia utilitzar ginyes de setge en el Regne de València.

Finalment, aquesta rúbrica també tractava la batalla judicial. El fur 1252 prohibia la batalla judicial, si un dels dos bàndols implicats volia solucionar la contingència per la via judicial. Així, estipulava que l'autoritat ajudaria i vetllaria per la protecció de qui volgués el judici. També prohibia atacar a clergues, vídues, orfes, mercaders, vianants, ni a cap persona que no estigués en guerra,

⁵ El procediment és semblant als Furs d'Aragó. En l'acte de desafiament, calien tres testimonis per cada bàndol enfrontat, i que no tinguessin cap relació amb els enfrontats.

sota pena de compensar el doble del mal comés⁶.

“Fem fur nou, que negun rich hom ne cavaller, ne null altre hom, no pusque guerregar ab altre, pus l'altre li vulla fer dret. E si ho fahia, que Nós e nostre lochtenent ajudem e defenam aquell qui.l dret perferrà. E volem e manam que null hom no faça mal a clergues ne a òrdens, ne a vídues, ne a òrfens, ni a nulla altra persona, si no eren en la guerra, ne a mercaders ne a viandants. E si ho faran, esmenen lo mal que hauran feit en doble.”

La rúbrica [122. *De crim de lesa magestat*] està formada per dos furs. El fur 1268 definia el crim de lesa majestat com: lliurar una ciutat a l'enemic, cremar-la o destruir-la; passar-se o ajudar a un enemic de qualsevol manera; o encunyar moneda falsa. El càstig era la mort i la confiscació de tots els bens. En el fur 1268, però, s'especificaven causes atenuants.

La traïció, des d'un punt de vista més genèric estava definida en la rúbrica [123. *De crim de tració*]. Els actes que convertien a un home en un traïdor eren: matar al seu senyor, no oferir ni consell ni ajuda al seu senyor, abandonar al seu senyor en el camp de batalla, jaure amb la dona o la filla del seu senyor, etc. La pena era la confiscació de tots els seus bens.

[126. *De feultat e de sacrament de feultat*] indicava qui i com s'havia de realitzar el jurament de fidelitat. El fur 1294 indicava que tot aquell que tingués un alou havia de fer el sacrament de fidelitat al seu senyor, i complir les obligacions emanades del jurament. Seguidament, el fur 1295 definia els deures d'un vassall. Bàsicament, el vassall havia de mostrar respecte i fidelitat al seu senyor.

La rúbrica [133. *De guiatge e de treves*] regulava els salconduits i la Pau i Treva de Déu. El fur 1373 situava a tots els vaixells, en aigües territorials valencianes, sota la protecció reial. El fur 1374 atorgava al rei la facultat d'invocar una treva entre homes en guerra. També és un fur amb influències dels Usatges de Barcelona.

“Nós podem dar e fer treves e segurtat entre.ls cavallers e qualsque altres hòmens qui hauran guerra entre ells, [...], e aquells sien tenguts d'observar e de tener aquelles treves e la segurtat. E si ho trencaran, esmenen lo dan que hauran feit o dat en doble.”

⁶ Aquesta segona part del fur sembla desubicada. Es pot veure clarament que està inspirada en les disposicions de Pau i Treva de Déu. Per tant, resulta sorprenent que es fusionés amb un altre aspecte tant divergent com la batalla judicial, en comptes de crear un fur especialment per aquest propòsit.

El fur 1375 proclamava la Pau i Treva en tot el territori del Regne de València. Infringir el fur implicava restituir els danys comesos, pagar una multa del doble del dany comés, i anar a judici. Un càstig semblant rebien els qui agredien un home amb salconduit, segons el fur 1376. El fur 1377 atorgava protecció a tots els homes, i les seves possessions, que anessin a veure al rei. El fur 1379 situava també les vies públiques sota protecció.

“Los trencadors de camins públichs deuen ésser punits pecunialment o criminalment a arbitri e conexença de jutge.”

En el final d'aquesta rúbrica, el fur 1380 intentava implementar un procediment pro-actiu contra possibles accions violentes. El fur permetia a tot ciutadà, que sospités que podia ser agredit per una persona coneguda, demanar ajuda a la cort; per assegurar que no seria agredit.

“Si cavaller o prohóm, [...], se tem que alcun cavaller o altre hom habitador de la ciutat o del regne de València, o encara estrayn, li faça mal en sa persona o en sos béns, la cort faça denant sí venir aquell, del qual l'altre se tembrà si serà trobat que sia present en la ciutat o e.l regne, e aquell assegur l'altre bé e sufficientment ab certa pena, [...], que no faça mal per sí ne per altres a aquell en sa persona o en sos hòmens o en ses coses. [...].”

La rúbrica [134. *De feus*] enumera les obligacions feudals que hi havia entre un senyor i el seu vassall. El fur 1381 obligava a tot vassall que tenia un feu, en nom del seu senyor, entregar-li la potestat quan fos requerit. En cas contrari, el senyor tenir dret a utilitzar la força per recobrar-lo. El fur 1384 establia que el senyor que havia rebut la potestat del feu, com a reconeixement de la seva autoritat, havia de retornar-lo al seu vassall. El fur 1386 prohibia la venda o la transmissió del feu sense el permís del senyor. El fur 1387 tracta dos temes diferents. El primer prohibeix la cessió del feu a un altre senyor o vassall sense el consentiment del vassall o senyor, respectivament.

“Fem fur nou que.l senyor no pot donar ne alienar son fevater a pus baix senyor que ell, sens voluntat del vasall, ne.l fevater no pot donar ne alienar ne vendre aquell feu a pus baix vassall o a fevater, menys de voluntat del senyor.”

El segon contempla un judici entre senyor i vassall. El fur esmenta que la decisió judicial es

basaria segons els Usatges de Barcelona.

“E si.ls senyors pledegen ab sos vassalls e aquells vassalls seran agreyats dels senyors, manifestament poden recórrer al Rey per lo greuje que.ls senyors los farien. [...]. E si no ho fahia, deu-los fer sos obs, segons que.s contengut en los cases de.l usatge de Barchinona.”

El fur 1389 prohibia als senyors feudals impartir justícia sense el consentiment exprés del rei. El fur 1390 enumerava les principals obligacions vassallàtiques d'un vassall: honrar al seu senyor, protegir al seu senyor, estar al costat del seu senyor en les batalles. En cas de no complir-ho perdrien el feu que ostentaven. El fur 1396 obligava a tots els habitants del Regne de València jurar lleialtat el rei, i als seus successors.

“Tots los ríchs hòmens, nobles, e.ls cavallers, e.ls ciutadans, e.ls altres habitans o qui han heretat e.l regne de València, deuen fer sagrament e feultat a Nós e als nostres successors qui succehiran a Nós dreturerament en València.”

Els furs 1405 i 1406 estipulaven que si un vassall negava la potestat al seu senyor, hauria de pagar una multa, o també podia perdre el feu.

[135. *De batalles*] regulava el procediment de la batalla judicial. El primer fur, el 1408, estipulava que no es podia reptar al rei a una batalla judicial. El fur 1409 prohibia la batalla judicial, en el cas que la causa pogués ser provada mitjançant proves o testimonis. Així, el judici passava a tenir prioritat, i més importància, que la batalla judicial.

“Batalla no sia jutjada en alcun pleit, en lo qual la cosa de què és pleit pot ésser provada per leals proves o per testimonis; [...].”

Els furs 1410, 1411 i 1412 indicaven que els combatents havien de ser de la mateixa categoria social. El fur 1414 establia que la cort enviaria a àrbitres al camp de la batalla judicial. Aquests àrbitres havien de ser imparcials, i no intervenir en la batalla. El fur 1415 regulava el vestuari i l'armament autoritzat. La duració màxima del duel també estava definida. El fur 1416 el fixava en tres dies. En el cas que el reptador no guanyés, dintre d'aquests tres dies, seria considerat el perdedor de la batalla, segons el fur 1434. En cas contrari, el fur 1417 indicava que l'individu que

es rendís o morís seria el perdedor.

El fur 1420 determinava que el vençut hauria de pagar les despeses mèdiques del guanyador, restituir els danys causats durant la batalla, i perdria la penyora dipositada abans de la batalla. Una penyora que es definia en el fur 1419.

El camp de batalla també estava sotmès a una estricta regulació. Els furs 1422, 1424, 1428, 1429, etc., indicaven que: els qui volguessin veure la batalla ho haurien de fer desarmats i sense muntar a cavall; el camp havia d'estar vigilat per 12 guardes de la ciutat desarmats, i escollits per la cort i els prohomes; els assistents a la batalla no podien distreure als duelistes; i només els guardes podien retenir als qui distreien els duelistes; etc.

Finalment, el fur 1430 obligava als enfrontats a realitzar un jurament. La fórmula del qual està exposada en el fur 1431.

“Lo bataller jur sobre sants Evangelis de Déu públicament en l'esgleya denant l'altre bataller, en aquesta guisa: "Jo Aytal, jur que fermament aquest per qui yo fas la batalla, demana dret e veritat, axí Déus me ajud en aquesta batalla e els sants Evangelis de Déu". O si ell fa la batalla per sí mateix, jur axí: "Yo Aytal, jur que fermament deman e defen veritat e dret, axí Déus m'ajut en aquesta batalla e els sants Evangelis de Déu".”

La rúbrica [140. *Dels saigs e del carçelatge*] regulava, entre altres afers, el funcionament de la presó. El fur 1474 establia que la presó de la cort era la única que podia retenir a detinguts.

“Cascun qui serà detengut pres per alcun pleit civil o criminal, o per altra rahó o ocasió, estia pres en la casa de la cort, la qual casa donam al comú de la ciutat establida a pledejar; e en altre loch no sia menat ni detengut pres. [...]”

Tot i això, la cort no podia alliberar unilateralment un pres. El fur 1476 la obligava a consultar els prohomes de la ciutat. El fur 1475 indicava que el carceller havia de ser una persona de bona reputació. Finalment, una persona no podia estar empresonada de manera indefinida. El fur 1478 indicava que, després de 30 dies, un detingut havia de posar en llibertat, si no s'havien trobat proves inculpatòries.

11.3. Aspectes generals dels Furs de València

Com es pot apreciar, els Furs de València van ser el codi legal més elaborat de la Corona d'Aragó, en el segle XIII. Llegint els Furs de València es pot notar l'extens afany regulador que es va realitzar en la seva compilació. Els Furs regulaven molts aspectes de la vida quotidiana, i determinats aspectes de les relacions interpersonals. Els mecanismes per a controlar la violència social no van ser una excepció. Igual que en els altres codis legals de la Corona d'Aragó, els furs, o articles que tipifiquen delictes i les seves corresponents esmenes, ocupen una gran part de l'extensió dels Furs. Aquests furs són força semblants als articles dels Usatges o dels Furs d'Aragó, tot i que es defineixen més accepcions.

El més innovador dels Furs de València, respecte els Usatges o els Furs d'Aragó, són els drets que atorguen. Tant per la víctima com per l'acusat o agressor. Com a exemples, destacar els furs 1210 i el 1409. El fur 1210 indica explícitament que es considerava millor excusar a un culpable per falta de proves, que castigar a un innocent. Una clara mostra influència de la presumpció d'innocència, del dret romà. El fur 1409 indica que la batalla judicial només podia realitzar si no hi havien proves per a dictar un veredict, i si les dues parts estaven d'acord en realitzar l'enfrontament. Aquests conceptes no apareixen en els altres codis legals, de manera tant clara i tant expressa.

Una altra característica dels Furs de València és la influència que va tenir la jurisprudència catalana i la aragonesa sobre ells. Hi ha molts articles que tenen gran semblança amb alguns usatges o amb alguns furs d'Aragó. La redacció no és la mateixa, però es veu la mateixa intenció. L'evidència més clara d'aquesta influència és la introducció del codi. Pràcticament, es segueix la mateixa fórmula en els tres casos.

Els Furs de València també van rebre una aportació significativa del dret romà. La seva estructura ho ressalta a simple vista, però també es pot veure en diversos furs, com el fur 1210. Tanmateix, el dret català i aragonès van ser les influències més importants.

Els Furs de València, igual que les altres fonts de dret de la Corona d'Aragó, no van evitar la violència de la societat valenciana. Tanmateix, va atorgar al regne uns mecanismes força moderns per a canalitzar la violència existent cap a solucions menys bel·licoses. Potser, l'aspecte més remarcable del caràcter dels Furs de València. Sobretot, si es té en compte que els Usatges de Barcelona i els Furs d'Aragó tenien un caràcter més feudal.

Uns codis que no pretenien eliminar la violència de la societat. Tan sols en volien limitar les

seves conseqüències. Això era herència de la tradició i dels codis legals preexistents, tant a Catalunya com a Aragó, respectivament. En canvi, els Furs de València van poder ser redactats, pràcticament, des de zero, i sota una realitat i necessitats diferents a Catalunya i Aragó. Un dels seus objectius va ser prevenir la violència, no pas atenuar els seus efectes. Aquest va ser un dels motius pels quals el regne de València va ser el territori socialment menys violent⁷ de tota la Corona d'Aragó.

⁷ En canvi, degut a la seva situació geogràfica va haver de patir les conseqüències de diverses guerres i cavalcades, tant de castellans com granadins.

Fig. 7: Furs de València (impressió de 1547).

Capítol 12

Les concessions de privilegis: l'ampliació del dret

La implantació dels Usatges, les Franqueses o els Furs va establir un marc legal comú en tots els territoris, que es regien per aquests codis legals. Tot i això, els diversos sobirans de la Corona d'Aragó també van concedir privilegis, o van complementar aquests codis amb lleis específiques, segons les necessitats del moment.

12.1. Concessió de privilegis al Regne d'Aragó

Com s'ha descrit anteriorment, els Furs d'Aragó es van promulgar l'any 1247. Des d'aleshores, el codi es va completar amb privilegis concedits pels monarques. Tanmateix, la concessió de privilegis no va ser un fet que es va produir després de la redacció dels furs. Des

d'abans, els reis aragonesos ho havien emprat per dur a terme les seves polítiques.

Un cas com aquests es va produir el dia 18 de juny de 1224¹. Jaume I va concedir i autoritzar que es crees un cos popular, a Jaca, per a defensar la terra contra malfactors i lladres. El rei també va atorgar poder i autoritat, per a jutjar els criminals capturats, segons la seva discreció.

Uns altres exemples, és van produir pocs anys després de la promulgació dels furs. El primer, es va concedir el dia 30 de març de 1249². Jaume I va concedir als jurats i al consell de Jaca el poder d'obligar als seus habitants a servir a l'exèrcit i en les cavalcades, en funció dels feus que posseïssin.

El segon exemple està datat en el dia 28 de juliol de 1250³. Jaume I va decretar com s'havia de procedir contra un homicida. L'acusat hauria de compensar als hereus de la víctima segons s'indicava en els Furs Nous (Vidal Mayor). En el cas que no volgués pagar la multa, seria exiliat de tota la terra del rei, i no podria tornar a entrar mai a la vila de Calatayud. Només podria retornar si pagava l'esmena, i els pares del mort ho consentien. Finalment, el document també indica com s'havia de repartir la compensació: una tercera part era pel rei, una altra tercera part pel jutge i l'alcalde, i una novena part pel justícia. Aquest repartiment era similar al tipificat en les disposicions de Pau i Treva.

12.2. Concessió de privilegis al Principat de Catalunya

Jaume I concedir la preeminència legal als Usatges de Barcelona, durant la part inicial del seu regnat. Malgrat això, va anar promulgant noves lleis i privilegis per a complementar o modificar la legislació vigent.

Així, el dia 21 d'agost de 1224⁴, Jaume I va manar a tots els oficials reials, encarregats d'administrar justícia a Catalunya, que els membres de l'Església estaven sota protecció reial. Qualsevol agressió a aquest col·lectiu hauria de ser jutjat segons els Usatges de Barcelona⁵, o segons la voluntat reial.

Amb un altre document del dia 14 d'agost de 1244⁶, Jaume I establir que qualsevol filla de

1 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 128, doc núm 58.

2 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 299-300, doc núm 489.

3 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 356-357, doc núm 540.

4 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 130, doc núm 60.

5 Usatge [82. *quicumque subdiachocum*].

6 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 180, doc núm 392.

qualsevol home, sense consentiment patern o tutor legal, es casés, fugís de casa o fos raptada, no tindria dret a heretar els bens dels pares. D'altra banda, el càstig pels homes que raptessin una dona seria l'exili perpetu. La norma es va imposar per aturar el rapte o la seducció de les filles d'homes importants. També va manar que aquesta llei fos inclosa en els Usatges⁷.

Un altre mecanisme legal, que es van anar afegint, van ser les resolucions de Pau i Treva. A la pràctica, era el mecanisme legal que contemplava les esmenes que no apareixien en els Usatges. De manera periòdica, es van anar decretant durant tot el regnat de Jaume I⁸. En la majoria de decrets, el document indica que la Pau i Treva s'aplicava en el territori que anava entre el riu Cinca i Salses. Aquest era el mètode més usual amb el que es definia el territori de Catalunya. Finalment, cal recordar que en les corts de 1251, es va decretar que els Usatges de Barcelona tindrien precedència sobre les lleis romàniques i gòtiques.

Entre tots els territoris catalans, possiblement, la ciutat de Barcelona va rebre una especial atenció dels monarques aragonesos. Per exemple, el dia 26 d'agost de 1258⁹, Jaume I va promulgar les Ordinacions de la Ribera de Barcelona. Amb el temps, les Ordinacions serien la base del dret marítim aragonès. Una legislació que, posteriorment, seria compilada amb el nom de Llibre del Consolat de Mar¹⁰. També va veure confirmades les seves costums, i se li van concedir de noves. Com va fer Jaume I el dia 12 d'abril de 1265.¹¹

12.3. Concessió de privilegis al Regne de Mallorca

El Regne de Mallorca també va rebre privilegis, després de la concessió de les Franqueses¹². Les Franqueses van haver de ser completades, posteriorment. Van deixar algunes qüestions sense

7 En els Usatges no apareix cap article específicament sobre aquest assumpte. El que sí apareix és un article en referència a com castigar a un agressor sexual: [108. *si quis violenter*].

8 Per exemple la constitució del; 27 de desembre de 1228, 21 de gener de 1243, i la del 26 de març de 1251. “*Documentos (1216-1236)*”: pp 215-218, doc núm 114. “*Documentos (1237-1250)*”: pp 150-151, doc núm 364. “*Documentos (1251-1257)*”: pp 24-25, doc núm 653.

9 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 145-152, doc núm 1058.

10 MOLINÉ Y BRASÉS, Ernest, “*Les costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de Mar*”, Barcelona, 1914. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives: <http://www.lluisvives.com/servlet/SirveObras/jlv/09255007699869439647857/index.htm>
CHINER GIMENO, Jaime J., GALIANA CHACÓN, Juan P., “*Del “Consolat de mar” al “Libro llamado Consulado de mar”: aproximación histórica*”, Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Valencia, València, 2003.

11 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 147-149, doc núm 1453.

12 CATEURA BENNASSER, Pau, LÓPEZ BONET, Josep, FERRER ABARZUZA, Antoni, “*Historia de las Islas Baleares. La época de Jaume I (1230-1276). Tomo 6*”, Editorial Rey Sol S.A., Palma de Mallorca, 2006.

concretar. De manera que, en el 1231, Jaume I va decretar que el veguer tindria competències en matèria civil i criminal, de tota l'illa de Mallorca. A part, en el 1273, es va establir que el càrrec de veguer no es podia comprar. Era un càrrec que només es podia accedir per nomenament reial. D'altra banda, les causes referents a la propietat van passar a ser competència dels batlles.

Un altre exemple es va produir el dia 5 de juny de 1249¹³. Jaume I va concedir, als habitants de tot el regne insular de Mallorca, que no poguessin ser duts fora de l'illa per causes civils o criminals. Haurien de ser jutjats a la seva illa corresponent. Aquest privilegi va ser confirmat el dia 7 del mateix mes¹⁴. Com es pot veure amb aquest, i altres exemples anteriors, no era un fet aïllat refermar un privilegi o concessió.

Jaume I va realitzar una concessió transcendental el dia 7 de juliol de 1249. En aquest any, el rei va crear el municipi de Mallorca, i el va estructurar. El va dotar d'un sistema organitzatiu, gestor, polític i fiscal. Cal destacar el complex reglament contributiu de l'illa. Per exemple, en el 1275, es va regular que les despeses en defensa s'havien de pagar entre tots els habitants de l'illa. Mentre que el manteniment de les muralles de la Ciutat de Mallorca només les havien de pagar els habitants de la ciutat.

12.4. Concessió de privilegis al Regne de València

La conquesta del regne de València va requerir molt més temps que la conquesta de Mallorca. Guanyar territori als musulmans va ser lent i gradual. A cada territori conquerit se li concedien unes lleis i costums pròpies. Aquesta va ser una de les causes de la fragmentació del dret valencià. Amb la conquesta de la ciutat de València aquesta tendència es va atenuar. Els nous territoris van ser dotats de les lleis de la ciutat de València.

Així, el dia 9 de maig de 1245¹⁵, Jaume I va concedir als habitants de Dénia les Costums de la ciutat de València. Un privilegi que va fer extensible a Sagunt, el dia 29 de juliol de 1248¹⁶. Totes les causes, civils i criminals, d'aquests dos territoris es jutjarien segons les mateixes costums que la capital del Regne de València.

Posteriorment, els Furs de València serien aprovats en les corts valencianes de 1261. El nou

13 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 308, doc núm 498.

14 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 310-311, doc núm 501.

15 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 194-195, doc núm 405.

16 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 289-290, doc núm 478.

marc legal va aglutinar i sintetitzar els costums i privilegis, que Jaume I havia anat concedint als territoris valencians durant la conquesta. Tot i això, igual que en els altres territoris de la Corona d'Aragó, el monarca va anar complementant la legislació amb noves lleis i privilegis.

Un exemple d'això és un decret reial del dia 23 d'octubre de 1270¹⁷. En el document, Jaume I va concedir a la ciutat de València poder elegir a 2 homes per cada ofici i comerç. Els homes escollits serien els encarregats de vigilar que els comerciants no cometessin accions fraudulentas. Les transgressions haurien de ser denunciades, per a que la justícia castigues el denunciat. També, en un decret del dia 11 de juny de 1269¹⁸, el monarca va ordenar la creació del càrrec de justícia de la vila de Morella.

Una altra localitat aragonesa també es va veure afavorida per la gràcia reial. El dia 23 de juny de 1273¹⁹, Jaume I va atorgar una franquícia a Castellfabib. La vila va quedar incorporada al regne de València, i es regiria pels Furs de València.

12.5. Concessió de privilegis a comunitats jueves i musulmanes

Tant els jueus com els musulmans rebien un tracte discriminatori. Formaven part de les capes més baixes de la societat. A més, en tots els territoris de la Corona d'Aragó estaven sotmesos a una legislació particular. Eren unes lleis que els limitaven drets que els cristians tenien. Tot i això, també se'ls concedien certs privilegis reials. Principalment, eren privilegis que venien a confirmar la seva peculiaritat jurídica.

Els jueus van ser motiu de protecció per la monarquia aragonesa. Van ser un col·lectiu que va ajudar econòmicament els sobirans aragonesos, de manera recurrent. Per tant, els sobirans no els van imposar restriccions gaire dures, a l'hora de fer els seus negocis. Tanmateix, hi havien límits. Per exemple, pel mes de febrer de 1241²⁰, Jaume I va decretar unes normes per a regular la usura practicada pels jueus, en terres de Catalunya i Aragó. De la mateixa manera, també la va regular en el Regne de Mallorca. En el dia 5 de juliol de 1249²¹, Jaume I va promulgar un decret, en el que

17 “*Catálogo*”: pp 225, doc núm 1021.

18 “*Catálogo*”: pp 197, doc núm 897.

19 “*Catálogo*”: pp 324, doc núm 1479.

20 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 98, doc núm 325.

21 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 308, doc núm 498. Aquesta concessió és una clàusula que forma part d'una

regulava la usura entre cristians i musulmans del regne insular.

Des del punt de vista judicial, els jueus gaudien d'uns drets semblants als cristians. En un document del dia 1 de febrer de 1267²², Jaume I va establir els procediments, que s'havien d'aplicar, en les causes contra els jueus de Montpeller. En general, els procediments i les garanties judicials eren molt semblants, als tipificats en els Usatges.

D'altra banda, també havien de ser protegits de manera especial. Sempre van captar els odis de la societat cristiana. Un exemple es pot trobar en una carta del dia 25 d'abril de 1268²³. En la missiva, Jaume I va avisar a les autoritats públiques que protegissin als jueus, durant el Divendres Sant, i que els hi evitessin possibles agressions. Sens dubte, una data tant assenyalada devia tensar la convivència entre la comunitat cristiana i la jueva.

Les comunitats musulmanes també van rebre privilegis especials. Sobretot, se'ls va permetre regir-se per les lleis musulmanes. Així, el dia 21 d'agost de 1259²⁴, Jaume I va concedir, als sarraïns de Saragossa, que es pogués aplicar la jurisprudència àrab en totes les causes i querelles. Amb dos documents del dia 6 de novembre de 1264²⁵, Jaume I va establir que, els sarraïns de Cocetània, haurien de resoldre les causes criminals a través del seu batlle. Mentre que les causes civils les podia resoldre el casí, segons la llei islàmica. Posteriorment, el dia 26 de febrer de 1268²⁶, es va concedir un privilegi semblant als sarraïns de l'aljama de València.

Altres privilegis o normes regulaven aspectes més mundans de la vida, com l'horari de feina. En una carta del dia 23 de febrer de 1268²⁷, Jaume I va concedir als musulmans de l'aljama de València poder treballar tots els dies, excepte en dates determinades.

Gran part d'aquests privilegis va ser confirmat per Alfons III, el dia 9 de setembre de 1290²⁸. A més, els va concedir la possibilitat d'escollir als seus alamins, si aconseguien el consentiment dels batlles de les localitats respectives²⁹. Això va fer que alguns alcaïds musulmans cometessin excessos, i que el rei hi hagués d'intervenir³⁰. També, en algunes altres ocasions, el propi monarca es va haver d'involucrar, i fer les gestions necessàries, per procedir judicialment contra algun membre de la comunitat musulmana³¹. Com es pot veure, el rei d'Aragó tenia plena potestat sobre els

concessió més àmplia als habitants de l'illa de Mallorca.

22 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 209-210, doc núm 1517.

23 “*Catálogo*”: pp 175, doc núm 789.

24 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 224, doc núm 1125.

25 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 132-133, doc núm 1437, i 1438.

26 “*Catálogo*”: pp 163, doc núm 736.

27 “*Catálogo*”: pp 162, doc núm 731.

28 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 376, doc núm 1815.

29 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 317, doc núm 1521.

30 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 97, doc núm 420.

31 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 317, doc núm 1519 i 1522.

sarraïns, i sobre els jueus, dels seus territoris³².

Malgrat la protecció, i els privilegis que se'ls concedia, una de les prioritats de la monarquia va ser assimilar els musulmans valencians. La conversió dels sarraïns va ser incentivada, i els conversos protegits³³.

12.6. L'enfrontament entre el dret aragonès i el valencià

Anteriorment, s'ha comentat l'entramat legal del Regne de València, i els intents aragonesos per introduir-hi els Furs d'Aragó. Aquesta duplicitat, que va perpetuar Jaume I, va ser una de les causes de futurs conflictes, dintre de la Corona d'Aragó. El primer es va produir en el 1283.

En el 1283, hi havia un fort malestar aragonès, català³⁴ i valencià, contra Pere III. Havia estat coronat, però no havia seguit el protocol, adequadament. No havia jurat els Furs, els Usatges, etc. Les qüestions econòmiques també eren un motiu d'enfrontaments. Pere III havia exigit nombrosos impostos per finançar els seus projectes. La guerra contra Carles I d'Anjou (1226–[1266–1285]) havia imposat noves imposicions fiscals. Els aragonesos, però, també estaven descontents per que el Regne d'Aragó havia perdut pes específic, dintre de la Corona d'Aragó. La influència de la noblesa aragonesa havia anat perdent poder, respecte la noblesa catalana i valenciana. Aquestes, i altres qüestions, van aflorar a Tarassona, quan Pere III hi va arribar el dia 3 de setembre de 1283.

A Tarassona s'havien anat concentrant les hosts nobiliàries i les milícies urbanes, des de finals d'agost. A la espera de l'arribada del rei, els nobles i els representants de les ciutats van negociar les exigències que demanarien a Pere III. El dia 3 de setembre, quan Pere III va arribar va negar-se a acceptar les exigències. Això va fer que s'unissin per defensar els seus interessos i els seus drets. A diferència d'ocasions anteriors, la noblesa no es va revoltar, però es va negar a seguir al seu senyor. La resposta de Pere III va ser immediata. Va escriure als territoris que depenien dels nobles reunits a Tarassona, per informar-los de la situació. A més, Volia eliminar les bases econòmiques de la noblesa rebel, i el seu suport popular. Tot i el clima de tensió, el rei i la noblesa van acordar parlamentar a Saragossa.

32 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 315, doc núm 1512.

33 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 414, doc núm 2007.

34 Pere III va celebrar corts a Barcelona, entre finals de 1283 i principis de 1284, per solucionar el seu enfrontament amb la noblesa catalana. La tradició pactista de Catalunya va fer que fossin menys complicades que les aragoneses. Tanmateix, Pere III va haver d'acceptar el paper colegislador de les corts. Malgrat la voluntat de consens, els braços de la cort van saber aprofitar la situació de Pere III, per arrancar un privilegi notable.

En les corts de Saragossa, Pere III va aconseguir satisfer a les viles i les ciutats. En canvi, acontentar a la noblesa va ser més difícil. Al final, va haver d'acceptar les seves exigències. Les necessitats del moment li ho van imposar. Així, el dia 3 d'octubre de 1283, Pere III va haver de proclamar el Privilegi General d'Aragó. A més de concedir altres drets i privilegis que li van requerir. En un principi, el Privilegi General d'Aragó va ser promulgat per l'Alt Aragó. El dia 20, però, el va fer extensiu a tot el Regne d'Aragó. Amb aquest moviment, Pere III pretenia afeblir l'aliança entre la noblesa i les ciutats, i limitar la influència de la Unió aragonesa. Ja que la Unió s'estava consolidant, i s'estava organitzant per controlar els mecanismes de govern del Regne d'Aragó, i del Regne de València.

Per evitar que el Regne de València quedés sota el control de la Unió, Pere III va actuar amb rapidesa. L'1 de desembre de 1283, va convocar una assemblea a València. Aleshores, va confirmar els Furs de València, i va introduir una norma per evitar l'entrada d'unionistes en els òrgans de govern del Regne de València. Tots els oficials valencians haurien de jurar i complir els Furs de València. Així, la pretensió aragonesa d'introduir el dret aragonès en territori valencià es va haver de posposar. Malgrat això, el problema no es va solucionar. Amb l'ascens d'Alfons III (1265–[1285–1291]), aquesta qüestió va reaparèixer amb força.

L'infant Alfons va saber de la mort del seu pare davant les muralles de la Ciutat de Mallorca, sobre el dia 17 de novembre de 1285. Degut als imperatius militars, va haver de posposar la seva coronació. La ciutat es va rendir dos dies més tard. La fi de les operacions militars no el van fer tornar als territoris peninsular de la Corona d'Aragó. Es va quedar a les Illes Balears la resta de l'any. Al gener de 1286, va salpar cap al Regne de València. Abans, però, va fer escala a Eivissa, i va rebre homenatge dels seus habitants. Completada la missió, de reintegrar el Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó, va arribar a Dènia el dia 22 de gener de 1284³⁵.

Immediatament, el 25 gener 1286³⁶, va escriure cartes als nobles valencians, i a diverses localitats del Regne de València, perquè enviessin els seus representats, a la capital del regne, per jurar-li fidelitat i homenatge. Així, el dia 2 de febrer de 1286, Alfons III va jurar les lleis del Regne de València, i els valencians li van jurar fidelitat i homenatge. Aquest acte va tenir conseqüències. Als aragonesos no els va agradar la manera de procedir. D'una banda, Alfons III s'havia intitulat com a rei d'Aragó, abans de ser coronat a Saragossa. D'altra banda, la tradició imposava que els reis d'Aragó fossin coronats a Saragossa. Després, en els altres territoris eren confirmats com a sobirans.

35 SOLDEVILA, Ferran, "*Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*", Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

VALLS i TABERNER, Ferran, SOLDEVILA, Ferran, "*Història de Catalunya*", Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

36 "*Documentos del reinado de Alfonso III*": pp 17, doc núm 19. Idem: pp 17, doc núm 20.

Els aragonesos no van trigar en manifestar el seu descontentament, i van protestar davant el nou rei. La Unió aragonesa li va enviar missatgers per expressar-li els seus greuges. Front la hostilitat aragonesa, Alfons III es va dirigir a Barcelona. El dia 17 de febrer de 1286, Alfons III va jurar les lleis de Catalunya, i va ser reconegut com a comte de Barcelona. Evidentment, això tampoc va complaure als aragonesos.

Finalment, el dia 14 d'abril de 1286, Alfons III va anar a Saragossa per ser coronat rei d'Aragó. El clima d'hostilitat devia ser patent. A més de la coronació anticipada, s'hi havia d'afegir una reivindicació clàssica dels aragonesos: la implantació dels Furs d'Aragó al Regne de València. El context internacional va donar la oportunitat a la Unió aragonesa, per pressionar a Alfons III. Va aconseguir que el dret aragonès també fos vigent al Regne de València. El dia 1 de juny de 1286³⁷, des de Saragossa, Alfons III va dispensar als habitants del Regne de València del jurament que havien fet quatre mesos abans, d'observar els Furs de València. Com a base legal va argumentar un privilegi del seu pare. Pere III va concedir als valencians poder acollir-se als Furs d'Aragó. Així, el dia 3 de juny de 1286, Alfons III va decretar que cada localitat es governés amb els furs que escollís la majoria³⁸. Els oficials reials³⁹ i el procurador general del Regne de València⁴⁰ van ser degudament informats dels possibles canvis de legislació. Se'ls va manar que juressin observar els Furs d'Aragó allà on entressin en vigor.

Totes les mesures devien alarmar als valencians. Devien témer que el dret aragonès substituís al valencià. De manera que, ells també devien pressionar a Alfons III. Així, el monarca va confirmar els privilegis del Regne de València el dia 22 de setembre de 1286⁴¹. En el mateix dia, Alfons III va ordenar als oficials reials que respectessin els Furs valencians⁴². Cal destacar que, a diferència dels documents que donaven força als Furs aragonesos, tots aquests altres documents van ser expeditos en territori valencià, des de Borriana.

Aquest moviment d'Alfons III i els valencians no va quedar sense resposta, per part de la Unió aragonesa. Un mes després, el dia 22 d'octubre de 1286, Alfons III va ordenar als jutges, al procurador general i als oficials reials, del Regne de València que apliquessin i observessin els Furs d'Aragó⁴³. També, va manar als escrivans que realitzessin les seves funcions segons els Furs

37 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 67, doc núm 268.

38 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 68, doc núm 276.

39 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 67, doc núm 272.

40 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 68, doc núm 273.

41 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 103, doc núm 447.

42 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 103, doc núm 449.

43 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 109, doc núm 476. Idem: pp 109, doc núm 477. Idem: pp 109, doc núm 478.

d'Aragó⁴⁴. En aquests cas, totes aquestes disposicions van ser promulgades des de Huerto, una localitat aragonesa propera a Barbastre.

Com era d'esperar, una altra vegada, la intromissió aragonesa no va agradar als valencians, i van actuar per neutralitzar les pretensions aragoneses. Així, van aconseguir que Alfons III confirmés els Furs, els Privilegis i les Franqueses que els seus antecessors havien concedit, a la ciutat de València⁴⁵. També, van aconseguir que tots els oficials reials del Regne de València haguessin de jurar els Furs de València, abans d'exercir el seu càrrec⁴⁶. A més, el dia 8 de desembre de 1286, Alfons III va ordenar al procurador general del Regne de València que jurés els Furs, Privilegis i Costums del regne⁴⁷. Cal destacar, novament, des d'on es van redactar aquestes disposicions: des de Mallorca.

Un altre cop, els aragonesos van respondre a la jugada dels valencians. Van tornar a exercir pressió sobre Alfons III. De manera que, en el 9 de febrer de 1288⁴⁸, des de Saragossa, Alfons III va ordenar als oficials reials del Regne de València observar, de nou, els Furs d'Aragó. Posteriorment, els aragonesos van continuar pressionant al rei per consolidar els furs aragonesos en territori valencià. Per exemple, el 9 de novembre de 1289⁴⁹, des de Monsó, Alfons III va ordenar als justícies i als habitants del Regne de València, observar certs furs aragonesos, a petició dels barons i altres homes del Regne d'Aragó. Tots aquests èxits van donar ales a la Unió aragonesa, que va continuar amb les seves pretensions. Va arribar a aconseguir que els Furs d'Aragó governessin els termes de Morvedre, Xàtiva, Gandia i Alzira⁵⁰; i que els notaris i els escrivans del Regne de València expedissin els documents dels aragonesos, segons els Furs d'Aragó⁵¹.

Tot i l'ofensiva aragonesa, el dret valencià es va mantenir vigent en el territori. Els valencians no van romandre impassibles, davant les ingerències aragoneses. Van defensar les seves lleis amb l'ajuda interessada d'Alfons III. El dia 5 d'agost de 1290⁵², Alfons III va manar al Justícia de València castigar a un assassí, segons els Furs de València. També, el dia 18 de març de 1291⁵³, van aconseguir que Alfons III confirmés els Furs de València a Corbera.

44 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 109, doc núm 479.

45 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 125, doc núm 557.

46 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 124, doc núm 554.

47 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 126, doc núm 563.

48 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 224, doc núm 1052.

49 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 292, doc núm 1393.

50 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 356, doc núm 1716 i 1717.

51 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 371, doc núm 1789.

52 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 340, doc núm 1637. Aquest manament que contradiu una ordre anterior, del dia 22 d'octubre de 1286, segons la qual, els crims s'havien de jutjar segons els Furs d'Aragó.

53 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 411, doc núm 1995.

La guerra entre els regnes d'Aragó i València

Totes aquestes lluites per consolidar el dret valencià, o introduir el dret aragonès, al Regne de València, van generar una gran rivalitat entre els regnes d'Aragó i València. La rivalitat va acabar degenerant en una guerra entre els dos regnes. Aquest episodi va succeir durant l'abril, i entre el novembre i desembre de l'any 1287.

Amb els documents consultats, no es pot determinar la causa exacta de la guerra. El més probable és que fos una combinació de factors: la lluita per la supremacia del dret aragonès o valencià; la percepció aragonesa que el Regne de València havia de ser un territori del Regne d'Aragó; una guerra privada, entre aragonesos i valencians, que degenerés en la guerra, etc.

La guerra no va ser una sorpresa per Alfons III. Va ser informat dels preparatius dels aragonesos, abans que comencessin les hostilitats. Per evitar una guerra dintre de la Corona d'Aragó, Alfons III va intentar fer desistir als aragonesos del seu atac. L'1 d'abril de 1287⁵⁴, va enviar comunicats a diversos nobles del Regne d'Aragó perquè no ataquessin el Regne de València. No sembla que el rei tingués gaires esperances en dissuadir els aragonesos. El dia 3 d'abril de 1278⁵⁵, va escriure a Bernat Guillem d'Entença perquè intentés evitar l'atac dels aragonesos.

Malgrat els esforços, la guerra va ser inevitable, però també va ser curta. En paral·lel a les operacions militars, hi devia haver algun tipus de negociació. Així, el 26 d'abril de 1287⁵⁶, Alfons III va pressionar als aragonesos perquè fessin treves amb els valencians. El 27 d'abril⁵⁷, els aragonesos ja havien acceptat la treva proposada per Alfons III. Les gestions del sobirà van fer que la guerra fos curta, però les conseqüències van ser més duradores. Durant la resta de l'any, i durant anys posteriors, es van haver de compensar les pèrdues, de tots dos bàndols, degudes a la guerra. Per exemple, Terol va patir danys durant la guerra, que Calatayud i Daroca van haver d'ajudar a compensar⁵⁸.

Les ànsies de venjança van ser un altre efecte de la guerra. Principalment, s'expressava en pillatges, robatoris i agressions. En molts casos, Alfons III va haver d'intervenir, per evitar que la tensió acumulada provoqués un altre enfrontament greu. Per exemple, el dia 7 de maig de 1287⁵⁹, va

54 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 139, doc núm 630.

55 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 140, doc núm 632.

56 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 146, doc núm 662.

57 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 147, doc núm 667.

58 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 196, doc núm 909.

59 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 165, doc núm 759.

haver d'ordenar a l'alcaid d'Albarrasí que obligués als habitants, de la localitat, retornar 90 bous, que havien robat als homes de Castellfabib. En una altra ocasió, va haver d'imposar, als valencians, que restituïssin als homes de Terol el que els havien robat⁶⁰. A més, els va manar que no els molestessin, i que els permetessin la lliure entrada i sortida del Regne de València⁶¹. Va tornar a fer un manament semblant posteriorment. Va ordenar que es concedís pas, pel Regne de València, als homes de Calatayud⁶².

Com es pot veure, tot i els esforços per pacificar els ànims, les venjances i els actes de violència van ser habituals. Van requerir grans esforços per intentar atiar la violència existent. Hi van haver enfrontaments esporàdics, entre valencians i aragonesos, combinats amb robatoris⁶³. També hi van haver segrests⁶⁴. A això, cal afegir que els valencians no volien acceptar les condicions aragoneses, per signar una pau definitiva⁶⁵.

Tot plegat va fer que hi hagués un rebrot de violència, pel novembre de 1287. Igual que en la guerra anterior, sembla que la iniciativa la van dur els aragonesos. En un document del dia 21 de novembre de 1287⁶⁶, Alfons III va ordenar al Justícia de València ajudar a Jaume Pere, senyor de Segorbe, en la defensa del Regne de València, contra els homes del Regne d'Aragó. Malgrat les precaucions, les hosts aragoneses van entrar als territoris del Regne de València a través de Segorbe.

Semblantment a la guerra anterior, aquesta també va ser curta. En el 27 de desembre de 1287, el rei va informar a les ciutats i les viles del Regne de València de l'acord de pau amb els aragonesos⁶⁷. Una altra vegada, les conseqüències van durar molt més que la guerra. Es van haver d'emetre ordres per obligar a retornar els bens robats⁶⁸, jutjar als homes que s'havien dedicat al pillatge després de la guerra⁶⁹ i, fins i tot, controlar rebrots d'enfrontaments en el 1290⁷⁰. Els enfrontaments entre els dos regnes van perdurar fins el segle XIV, quan va acabar d'arrelar el dret valencià, definitivament.

60 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 178, doc núm 821.

61 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 185, doc núm 856.

62 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 187, doc núm 864.

63 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 194, doc núm 903.

64 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 196, doc núm 910.

65 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 188, doc núm 869.

66 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 202, doc núm 942.

67 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 211, doc núm 985.

68 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 215, doc núm 1005.

69 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 344, doc núm 1654.

70 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 349, doc núm 1680.

Capítol 13

L'administració de la justícia: l'aplicació del dret

En capítols anteriors ha comentat el marc judicial que es va bastir en l'àmbit de la Corona d'Aragó. A grans trets, la història judicial catalana, i de la Corona d'Aragó, es pot dividir en tres períodes principals. El primer comprèn des de la independència dels comtats catalans (segle X) fins el final del regnat de Berenguer Ramon I (1035). Aquest interval de temps es correspon amb les darreries de l'etapa pre-feudal catalana. Durant aquest mig segle, la justícia es basava en la llei visigòtica. Era una institució que gaudia d'un considerable prestigi, i estava emparada per una administració pública, que encara era forta.

El segon període comença amb el regnat de Ramon Berenguer I (1035), i arriba fins el final del regnat de Pere II (1213). Durant el regnat de Ramon Berenguer I, els comtats catalans van adquirir l'estructura feudal que caracteritzaria la societat feudal catalana, durant la resta de l'Edat Mitjana. Al mateix temps, la institució judicial es va col·lapsar. Pràcticament, va desaparèixer. La llei visigòtica va ser substituïda per la feudal. A mitjans del segle XI van aparèixer els Usatges de

Barcelona. Així, la llei feudal es va institucionalitzar. Tot i això, els sobirans catalans van intentar, gradualment, reconstruir el sistema judicial precedent. D'aquesta manera, a principis del segle XIII, els Usatges de Barcelona havien recuperat certs conceptes legals, que havien desaparegut. Encara que, en essència, continuava sent un codi feudal.

El tercer període va des de l'inici del regnat de Jaume I (1213), fins el final del regnat de Jaume II (1327). A l'inici d'aquests cent anys, Jaume I va realitzar un gran esforç compilador del dret, que va forjar les bases dels sistemes judicials de la Corona d'Aragó. Els sobirans posteriors no van realitzar modificacions d'importància comparable. Es van limitar a complementar els codis amb noves lleis, o concedir privilegis a determinats territoris o col·lectius. De manera que, ja des del començament del regnat de Jaume II, la justícia ja tornava a ser una institució de prestigi. La institució judicial es va tornar a imposar, encara que conservaria reminiscències feudals.

13.1. De Guifré I a Berenguer Ramon I

Des d'abans del segle X, l'autoritat pública estava encapçalada pel comte de Barcelona. Personalment, o a través dels seus agents, aplicava la llei visigòtica. En cap cas legislava. Ell o els seus jutges aplicaven la llei en judicis públics, i revestits de solemnitat¹.

En els primers temps d'aquest període, el tribunal estava format per un nombre considerable de jutges²: representants de l'autoritat pública, membres de la noblesa i l'Església, persones de certa rellevància social i, evidentment, jutges professionals. Amb el pas del temps, només per als casos i judicis més importants es constituïria un tribunal tant solemne. Les causes comuns van acabar sent estudiades, quasi exclusivament, per jutges professionals. Així, els tribunals anirien reduint la quantitat dels seus membres. Gradualment, els tribunals van anar passant de 8 o 12 jutges a 2 jutges³, com a molt. Aquesta evolució és atribuïble a l'increment de causes a resoldre, i a la professionalització de la justícia⁴.

1 PLANAS ROSSELLÓ, Antonio, (coord.), *“Historia del derecho. Síntesi històrica, textos històrico-jurídicos y materiales auxiliares”*, Universitat de les Illes Balears, Palma de Mallorca, 2010, pp 39. Conté exemples del *Liber Iudiciorum*.

2 *“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”*: pp 428-430, doc núm 136. Idem: pp 437-439, doc núm 142. Segons el primer document, el tribunal va estar format per un jutge i 11 magistrats més. En el segon, el tribunal es va formar amb un jutge i 21 persones.

3 *“Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”*: pp 560-562, doc núm 223. El document indica que el tribunal el va estar format per 2 jutges. Tot i això, hi van haver 10 assistents.

4 BONNASSIE, Pierre, *“Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 1/Economia i societat pre-feudal”*, Edicions 62, Barcelona, 1979.

Els jutges eren professionals de la justícia. La seva formació era acurada. Normalment, es preparaven en escoles catedralícies, o en altres institucions que depenien de l'Església. Per aquest motiu, hi havia una gran quantitat de jutges eclesiàstics. Malgrat això, la condició de clergue no era un requisit per accedir a la judicatura. Hi havien molts jutges laics, provinents de les famílies més poderoses dels comtats catalans. Era una manera d'ascendir socialment. En molts casos, alguns d'ells arribaven a ser persones molt poderoses i influents en la societat. Tots ells administraven la justícia, i dirigien els processos judicials, en nom del comte.

Un procés judicial constava de quatre parts: audició de les parts, anàlisi de les proves presentades, exposició de la sentència, i execució de la sentència. Els processos tenien garantia d'imparcialitat. La sentència es dictava tenint en compte les proves presentades, per les parts enfrontades. La llei preveia dos tipus de proves: les escrites i les orals. Encara que es preferien les escrites. En tots dos casos, els jutges examinaven les proves de manera acurada. Tot document era estudiat per assegurar la seva autenticitat. Qualsevol dubte sobre la seva validesa el podia invalidar com a prova. Els testimonis també eren interrogats a consciència. En calien tres, com a mínim, per provar una causa. En el cas de faltar proves, i com a últim recurs, es podia arribar a recórrer al judici de Déu. Tot i això, no era habitual. Abans d'arribar a aquest extrem, s'intentaven altres solucions. Per exemple, el jutge podia ajornar el judici per a que els pledejants trobessin noves proves i, així, resoldre la querella per la via judicial. Altres maneres d'arreglar el contenciós era mitjançant un acord o un arbitratge. Dues modalitats de resolució de conflictes assíduament emprats a l'època. En part, degut a les característiques dels enfrontaments de l'època.

Abans del segle XI, la majoria de querelles eren fruit de reivindicacions territorials⁵. Un fet gens estrany en una societat agrícola. La terra era el bé més preuat. L'origen de les desavinences solia ser donacions i/o herències inadequadament realitzades. Vídues, hereus i altres beneficiaris es disputaven parts del patrimoni del difunt. En aquest procés, l'Església hi solia aparèixer, en defensa d'alguna donació que el difunt, li havia concedit. La importància dels casos era variable, però no solien acabar en enfrontaments físics. Un cop la sentència era dictaminada, les parts acceptaven el veredict. El prestigi i la imparcialitat dels jutges era reconegut per tothom.

Malgrat tot això, la justícia no escapava de la corrupció i les influències. Encara que els

SALRACH, Josep M., VILAR, Pierre (dir.), *“Història de Catalunya. Volum II. El procés de feudalització (segles III-XII)”*, Edicions 62, Barcelona, 1987.

PÉREZ, Arturo, SABATÉ, Flocel, SIMON, Antoni, BALCELLS, Albert (dir.), *“Història de Catalunya”*, L'esfera dels llibres, S.L., Barcelona, 2004.

5 BONNASSIE, Pierre, *“Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 1/Economia i societat pre-feudal”*, Edicions 62, Barcelona, 1979: pp 170. En la taula que apareix es pot constatar que més del 80 % dels litigis fan referència a una qüestió territorial. En canvi, només consta un homicidi, o delictes greus (aquest cas representa casi el 2 % dels casos que es mostren).

jutges gaudien d'una gran independència, eren els comtes qui els nomenaven. En diversos casos, la justícia va ser parcial, en favor dels poderosos. El cas més significatiu i recurrent és el de l'Església. Durant tota l'època pre-feudal, l'Església va guanyar la immensa majoria dels processos que va iniciar, o que li van interposar. Això no ha de sorprendre. L'Església era una institució molt influent, i una gran part dels jutges eren religiosos. Conscient⁶ o inconscientment, tendien a beneficiar els interessos de l'Església. Aquesta actitud va generar malestar en els perdedors. La noblesa catalana no va oblidar les injustes derrotes judicials front l'Església. En part, això seria el motiu pel qual l'Església seria objecte d'atacs i agressions, per part de la noblesa, a partir del segle XI.

A partir de l'any 1000, la institució judicial va començar un declivi imparable. No només degut a la implantació del feudalisme. Des del final del regnat de Ramon Borrell I, els jutges van començar a perdre el seu prestigi. La seva parcialitat es va tornar notòriament manifesta. El cas de l'Església, anteriorment esmentat, n'és un exemple, però no l'únic. Així, la gent va deixar de creure en la justícia dels homes, per sotmetre's a la justícia de Déu. El recurs més emprat, que va aparèixer, va ser la batalla judicial. Déu atorgaria la victòria al posseïdor de la veritat. Tots els intents per invertir aquest concepte, i la tendència, van fracassar. El canvi es va produir en un espai de temps sorprenentment curt. En menys de 30 anys, el sistema judicial es va col·lapsar, i va desaparèixer. Els jutges van perdre la seva funció i el seu poder. Els duels judicials van fer innecessària la llei, i aquells que l'administraven. Es va arribar a l'extrem que, en alguns casos, els jutges van passar a ser simples escriptors.

13.2. De Ramon Berenguer I a Pere II

Ramon Berenguer I va arribar al poder comtal quan la societat catalana estava feudalitzada, o pràcticament feudalitzada⁷. El nou model social va incidir en la justícia. El poder ja no emanava de l'autoritat pública, que havia deixat d'existir com a tal, si no del poder dels nobles i senyors. Això no significa que la institució de la justícia hagués desaparegut. En plena època feudal van continuar existint processos judicials.

Malgrat la degradació de la institució judicial, la tradició jurídica es va conservar. Encara

6 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 174-175, doc núm 14. En aquest judici, el bisbe Vives va presidir el tribunal que va jutjar una causa d'un matrimoni contra ell.

7 BONNASSIE, Pierre, “*Catalunya mil anys enrera (segles X-XI). 2/Economia i societat feudal*”, Edicions 62, Barcelona, 1979.

que només de manera marginal. En alguns processos es va intentar mantenir la rigorositat del procediment judicial⁸. Per exemple, es va intentar donar garanties d'imparcialitat. Els jutges emetien les sentències segons els testimonis, i les proves presentades⁹. També, encara que ja tampoc era habitual, es van aplicar les lleis visigòtiques¹⁰.

En el fons, la justícia va continuar existint, però era normal que cada senyor feudal administrés la seva justícia en el seu territori. Els seus costums es van convertir en llei. En aquest context van aparèixer els Usatges de Barcelona. Algun dels seus articles, sens dubte, van ser una herència de la llei goda. Una llei que va caure en desús, però en alguns casos es va mantenir, de manera oficial i reconeguda: en les donacions esponsàlies¹¹, la cugúcia i l'homicidi.

A grans trets, van aparèixer dos nivells judicials. Els tribunals de petits i mitjans senyors feudals. Aquests tribunals administraven justícia a les classes populars i als cavallers¹². En aquesta època, els processos oberts contra delictes de violència van experimentar un gran creixement. Això tampoc ha de sorprendre. En conjunt, la societat es va tornar més violenta, a causa dels canvis socials que hi van haver durant els 30 anys anteriors. La violència no només era exercida per nobles i cavallers: entre ells i contra el poble. La gent del poble també va emprar el recurs de la violència per assolir els seus propòsits.

El segon nivell judicial s'encarregava de resoldre les disputes entre la classe alta de la noblesa. En realitat, aquest tribunal era com un arbitratge, o una fórmula de compromís, on cadascuna de les parts enfrontades escollia els seus àrbitres, prèviament pactats amb l'altra part. Les sentències arbitrals van ser una fórmula de compromís àmpliament utilitzades¹³. En general, l'origen dels enfrontaments, de l'alta noblesa, eren qüestions relacionades amb el control de la terra: feus, honors, etc¹⁴. Uns enfrontaments que també podien acabar en enfrontaments violents. Tanmateix,

8 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1760-1762, doc núm 1097.

9 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 551-552, doc núm 277. Idem pp 1627-1629, doc núm 1012.

10 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1630-1635, doc núm 1014. En aquest cas, del 29 d'abril de 1157, Pere de Puigverd va ser acusat de pillatge, i la seva culpabilitat va ser demostrada. La pena se li va imposar segons el segon llibre “Iuris”, títol segon, capítol quart.

11 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 623-624, doc núm 274.

12 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 666-667, doc núm 306. Idem: pp 1156, doc núm 644. En el segon document, s'especifica que la sentència es va donar segons les lleis godes. Això va ser degut a que el crim jutjat era la cugúcia, i els Usatges de Barcelona indicaven que en aquest delicte s'havien d'aplicar les lleis visigòtiques.

13 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 792-793, doc núm 410. Idem: pp 1009-1010, doc núm 556. Idem: pp 1295-1297, doc núm 752. Idem: pp 1381, doc núm 833.

“Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 179-180, doc núm 19. Idem: pp 258, doc núm 258. Idem: pp 588-589, doc núm 302. Idem: pp 621-623, doc núm 330. Idem: pp 698-699, doc núm 383. Idem: pp 746, doc núm 417. Idem: pp 1609-1610, doc núm 998. Idem: pp 1682-1683, doc núm 1046. El segon exemple és interessant. L'enfrontament entre dos germans es soluciona mitjançant la mediació d'amics comuns.

14 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1117-1118, doc núm 669. Idem: pp 1753-1760,

cal matisar que no tots els conflictes es resolien per mitjà de l'arbitratge. En moltes ocasions, la justícia va mantenir corts per poder jutjar causes diverses, com: divorcis¹⁵, deutes¹⁶, herències¹⁷, violències¹⁸, robatoris¹⁹, faltes o excessos del deure vassallàtic²⁰, etc²¹. També, cal recordar que la batalla judicial era un mètode emprat per resoldre plets sense proves o testimonis²².

Com ja s'ha comentat, el feudalisme que va transformar la societat també va convertir la llei visigòtica en obsoleta. La llei goda no contemplava les relacions feudo-vassallàtiques. Tampoc tenia en comte l'estructura piramidal de la societat, que s'havia instaurat. En aquest marc es van desenvolupar els Usatges de Barcelona²³. Els Usatges són un exemple de l'adaptació de la justícia a una nova realitat social, però és l'únic. Els acords o “*convenientia*” també eren un mecanisme per estructurar les relacions socials.

Els acords eren pactes entre dos o més individus, amb els quals resolien disputes, definien algun tipus d'aliança, es comprometien a alguna cosa, etc. Tot això sense la intervenció de la justícia, ni cap altre poder. Era un acord personal entre els signataris. Ràpidament, els acords van passar a ser una peça fonamental de les relacions feudals. Amb aquest instrument els grans senyors feudals rubricaven aliances, tractats, etc. Les aliances podien ser de tipus defensiu: contra tots els homes, o amb algunes excepcions indicades. En altres casos, es podia tractar d'una aliança ofensiva contra un enemic comú. En aquest cas, l'acord solia incloure una clàusula indicant que ninguna de les parts faria la pau per separat. Els acords de pau servien per intentar finalitzar un conflicte. En molts casos era només una treva, que s'anava allargant o renovant.

En tots els casos, els acords incloïen garanties de compliment. Això era degut a la falta d'un poder que garantís la seva aplicació. En general, les garanties eren penyores i ostatsges: una suma de

doc núm 1096.

15 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1150-1151, doc núm 693.

16 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1466-1467, doc núm 911. Idem: pp 1467-1468, doc núm 912.

17 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1500-1502, doc núm 936. Idem: pp 1685-1686, doc núm 1049.

18 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1538-1543, doc núm 948.

19 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 464-465, doc núm 227. Idem: pp 1676-1677, doc núm 1041. Idem: pp 1749-1752, doc núm 1094.

20 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1765-1766, doc núm 1100. Idem: pp 1769-1773, doc núm 1103.

21 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 464, doc núm 226. Idem: pp 1095, doc núm 654. Idem: pp 1322-1324, doc núm 814. Idem: pp 1508-1511, doc núm 940. Idem: pp 1629-1630, doc núm 1013. Idem: pp 1774-1775, doc núm 1104.

22 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1693-1696, doc núm 1056. El document indica que les causes que es poguessin clarificar amb proves es jutjarien, les que no es resoldrien per mitjà de batalla judicial.

23 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 212-213, doc núm 52. El document, datat de l'any 1071, indica que es jutjaria la causa segons els usos de Barcelona.

diners, castells o individus. L'acord es completava amb un jurament de fidelitat o d'homenatge per donar més força a l'acord, i davant testimonis que havien de donar fe del tractat.

La transcendència dels acords queda palesa amb l'ús que se'n va arribar a fer. Els acords van arribar a ser la base de les relacions intermonàrquiques durant l'Edat Mitjana i, sobre tot, en la península ibèrica.

13.3. De Jaume I a Jaume II

La justícia sota el regnat de Jaume I

Amb Jaume I, la justícia es va consolidar com a mecanisme del control de la violència, en els territoris de la Corona d'Aragó. Els processos judicials van anar substituint els enfrontaments personals i violents. Els processos es regulaven per mitjà de les lleis, de cadascun dels seus dominis. Els jutges i el rei impartien justícia basant-se en les proves.

Així, per exemple, el dia 26 de setembre de 1259²⁴, Jaume I va absoldre a un home acusat de forçar a una dona. L'acusat va ser alliberat, de les acusacions, degut a que les investigacions, que es van dur a terme, no van aportar proves en contra seva.

En el 14 d'abril de 1262²⁵, Jaume I va pronunciar sentència en un judici d'assassinat. L'acusat va ser absolt en provar-se que va actuar en defensa pròpia. Tot i això, va ser condemnat a un any d'exili, de la ciutat de València. Com es pot comprovar, la llei contemplava circumstàncies atenuants, que permetien rebaixar la pena de l'acusat. Un altre exemple es va produir el dia 12 de maig de 1263²⁶. Jaume I va absoldre a un home acusat d'homicidi, degut a que la víctima va tenir relacions adúlteres amb la seva dona.

Un clar exemple de l'aplicació dels Usatges de Barcelona data del dia 27 d'agost de 1263²⁷. Jaume I va sentenciar a Bernat de Portella a perdre els seus bens, en favor de Berenguer Arnau d'Anglesola. El càstig responia a l'atac de Bernat de Portella contra Berenguer Arnau d'Anglesola, i al seu seguici, mentre gaudia de guiatge reial. Els va robar els cavalls, els bens que duien, i va segrestar un home, en G. de Puigverd. El càstig va ser més dur del que era habitual. Pel que sembla,

24 “*Catálogo*”: pp 59, doc núm 247.

25 “*Catálogo*”: pp 87, doc núm 382.

26 “*Catálogo*”: pp 105, doc núm 464.

27 “*Catálogo*”: pp 109, doc núm 483.

Bernat de Portella no va voler complir els Usatges, i compensar els danys, segons una sentència anterior.

Evidentment, no tots els judicis estaven motivats per causes criminals. Per l'octubre de 1270²⁸, Jaume I va dictar sentència contra uns homes, que s'havien aprofitat de la minoria d'un individu, per prendre-li la herència.

Un altre cas interessant és la conclusió d'un judici del 24 d'abril de 1271²⁹. Jaume I va castigar a un jueu, Mosse Alconstantí, per haver fet falses acusacions, i per haver-se atribuït la condició de jutge dels jueus de València. Una condició que no posseïa. Com a càstig, l'acusat va ser desposseït dels seus bens. La sentència, però, no va ser més dura gràcies a la mediació de la reina de Castella, filla de Jaume I, i de l'infant Pere. Com es pot veure, tot i la usual imparcialitat de la justícia, les influències podien modificar la sentència. Aquest cas no ha estat l'únic que s'ha trobat. En altres ocasions, l'acusat rebia una pena atenuada, a canvi d'una certa suma de diners. Com una sentència dictada en el 29 d'abril de 1263³⁰. En la resolució, Jaume I va concedir el perdó a un jueu, que va ser sorprès amb una cristiana, a canvi de 15.000 sous. Per un motiu semblant, el 25 de març de 1271, el monarca va absoldre als jueus de Morvedre del delictes d'usura³¹.

També, les necessitats militars podien modificar la sentència. El cas del dia 11 de maig de 1264³² n'és un exemple. Jaume I va absoldre un home acusat d'homicidi, a canvi que s'unís a l'expedició que estava preparant contra els sarraïns.

Un altre aspecte de la justícia era que no emparava igual als cristians, als jueus o als sarraïns. Aquests darrers no posseïen les mateixes garanties que els cristians. Encara menys, en tenien els esclaus. Això ho demostra una sentència d'absolució del dia 14 de febrer de 1276³³. Es va absoldre a un esclau sarraí, que havia mort a un altre sarraí. La mort d'un sarraí, possiblement també esclau, no era considerat tant greu com la mort d'un cristià. Tanmateix, sorprèn que la sentència no exigeix cap compensació al propietari de l'esclau mort. Això podria ser degut a que els dos esclaus fossin del mateix propietari.

A banda d'enfrontaments entre homes, també hi havia enfrontaments entre grups d'homes i/o poblacions. La rivalitat entre col·lectius solia aparèixer per qüestions territorials. Els conflictes entre viles, ciutats, etc., eren relativament habituals. En la majoria de casos, s'havien de resoldre per mitjà d'una sentència judicial o reial.

28 “*Catálogo*”: pp 225, doc núm 1018.

29 “*Catálogo*”: pp 242, doc núm 1096.

30 “*Catálogo*”: pp 103, doc núm 453.

31 “*Catálogo*”: pp 237-238, doc núm 1078.

32 “*Catálogo*”: pp 119, doc núm 529.

33 “*Catálogo*”: pp 417, doc núm 1910.

El primer exemple és del dia 13 d'abril de 1261³⁴. Jaume I va haver de fixar els límits de la vila de Xèrica. Un cas més complex va enfrontar Cocentaina contra Alcoi, Agres, Perpunxent, Planes, Travadell, Albaida i Benàguila. El 13 de setembre de 1268³⁵, Jaume I va manar el compliment de la sentència dictada per dos jutges, i acabar amb la disputa territorial. Tot i la intervenció directa del monarca, recolzant la resolució judicial, l'enfrontament va continuar. En el 28 de gener de 1269³⁶, els jutges van tornar a dictar sentència per intentar solucionar el litigi. Mentre, el dia següent, 29 de gener de 1269, Jaume I va imposar una sentència, per resoldre les desavinences territorials entre Chiu i Xàtiva. En la mateixa línia, el dia 3 de desembre de 1271³⁷, Jaume I va confirmar una sentència per la qual es van establir, definitivament, els termes municipals de Bocarent, Banyeres i Serella.

Malgrat tots els esforços per canalitzar les solucions a través de la via judicial, les autoritats civils no van poder contenir els enfrontaments entre localitats. En alguns casos, van arribar a guerrear entre elles. Per exemple, hi va haver un conflicte armat entre els habitats de Cantavieja i Morella, en unes dates anteriors el dia 17 de març de 1271³⁸. En aquesta data, Jaume I va absoldre als habitants de Cantavieja, de les demandes interposades pels veïns de Morella; degut als danys materials que va provocar la lluita. Un altre cas interessant va ser l'enfrontament de dues comunitats musulmanes. En una denúncia dels primers mesos (entre gener i març) de l'any 1262³⁹, es detallen els danys causats pels sarraïns de Chelma als d'Alpuente. Alpuente va ser assaltada, saquejada, i un home va ser segrestat.

Un altre exemple, però amb protagonistes més il·lustres es troba en una sentència arbitral del dia 13 de maig de 1230⁴⁰. Nobles aragonesos estaven querellats amb el mestre de l'Hospital. Segurament, en dates anteriors ja havien anat a judici. En aquesta ocasió, Jaume I va decretar una sentència definitiva per l'afer. No hi hauria apel·lació possible.

També hi havia conflictes entre localitats i particulars. Com el cas entre Ferran de Liori i la vila d'Ademús. Els vilatans d'Ademús volien construir uns forns i uns molins, però Ferran de Liori no els volia concedir el permís necessari, per a fer-ho. La sentència es va publicar el dia 1 de març de 1263⁴¹. Jaume I va confirmar l'autoritat de Ferran de Liori. Un altre exemple és l'enfrontament entre els veïns de Llúria i Blas Eiximen de Arenós. Es disputaven el terme d'Alcubles. La sentència

34 “Catálogo”: pp 82, doc núm 356.

35 “Documentos (1263-1268)”: pp 277, doc núm 1591.

36 “Catálogo”: pp 186, doc núm 841.

37 “Catálogo”: pp 266, doc núm 1209.

38 “Catálogo”: pp 235, doc núm 1065.

39 “Catálogo”: pp 86, doc núm 376.

40 “Documentos (1216-1236)”: pp 237-238, doc núm 130.

41 “Catálogo”: pp 101, doc núm 443.

va ser dicta el dia 2 de setembre de 1270⁴². En aquesta ocasió, Jaume I va donar la raó als habitants de Lliria.

A banda de l'interès, des del punt de vista del control de la violència, que tenen tots els documents esmentats; hi ha un altre aspecte que és igualment interessant. Com es pot observar, els documents estan datats aproximadament a partir de la segona meitat del regnat de Jaume I. No pot ser una simple coincidència. Pocs anys abans s'havien compilat i promulgat els Furs d'Aragó i de València. El marc legal de la Corona d'Aragó s'havia consolidat, i la institució judicial va augmentar el seu poder i influència. Sobretot, gràcies a la insistència i l'exemple de Jaume I. Sempre va estar predisposat a solucionar els conflictes, que l'afectaven, per la via judicial. El cas més destacat és la seva voluntat d'evitar les revoltes nobiliàries mitjançant la mediació de la justícia.

La justícia sota el regnat de Pere III

Malgrat el seu caràcter dur i expeditiu, Pere III va seguir la política del seu pare, pel que fa a la consolidació de l'aparell judicial de la Corona d'Aragó. Així, va seguir insistint en resoldre les causes civils i criminals per la via judicial⁴³.

Per exemple, el dia 30 de juny de 1277⁴⁴, Pere III va ordenar entregar a un pisà una suma de diners, que li havien robat al seu soci i que, a més, l'havien mort. El monarca també es va implicar en altres causes menys importants. Per exemple, el dia 11 de gener de 1284⁴⁵, va manar a un jutge investigar les agressions comeses per uns homes de Montalbà al monestir de Poblet. Al mateix temps, li va ordenar examinar les querelles que hi havia entre ells. També, el dia 18 de novembre de 1284⁴⁶, va manar jutjar a un home, acusat de ferir a un altre.

Hi han altres documents que permeten observar el nivell de burocràcia, al que ja havia arribat la institució judicial. El dia 21 de març de 1279⁴⁷, Guillem de Vilarnau, que havia estat acusat d'assassinat, va rebutjar pagar la fiança. Així que, va preferir posar-se sota la custòdia del batlle de Morella, d'on era l'home assassinat. També va declarar que apel·laria al rei, la fiança que li havien imposat. En aquell moment, el fill de l'assassinat ja havia presentat la denúncia, i s'havia

42 “Catálogo”: pp 222, doc núm 1006, i 1007.

43 La principal font documental ha estat: CINGOLANI, Stefano M., “*Diplomatari de Pere el Gran. I. Cartes i Pergamins (1258-1285)*”, Pagès Editors, S.L., Barcelona 2011.

44 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 208-209, doc núm 87.

45 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 676-677, doc núm 378.

46 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 728-729, doc núm 411.

47 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 336-337, doc núm 177.

ober la causa contra Guillem de Vilarnau, però el judici encara no havia començat. Segurament, va començar a l'abril. Després que Guillem de Vilarnau escollís un procurador, el dia 23 de març de 1279⁴⁸. Un altre cas interessant, sobre tecnicismes legals, es va produir el dia 12 d'agost de 1279⁴⁹. Un jutge va acceptar la causa d'un home que havia agredit a una parella. L'acusat va al·legar que el tribunal no era competent per jutjar la causa. Segons ell, havia de ser jutjat a Morvedre, la seva ciutat.

A banda de les agressions, les qüestions econòmiques també produïen una gran quantitat d'enfrontaments. Per exemple, el dia 16 de juny de 1277⁵⁰, el veguer de Montblanc i Tàrraga va manar als batlles, i prohoms de Barberà, pagar els deutes que tenien amb l'alfaquí de Montblanc. Tanmateix, l'enfrontament no va acabar aquí. El dia 19 de juny de 1277⁵¹, el comandador del Temple de Barberà va nomenar un procurador per apel·lar la sentència, del veguer de Montblanc i Tàrraga.

El dia 17 de novembre de 1278⁵², una vídua i el seu fill menor d'edat van nomenar a un procurador, en la causa que els enfrontava amb el vescomte Gastó VII de Bearn; per un deute que el vescomte havia contragut amb el difunt marit de la dona. La causa va ser estudiada per Pere III i un jutge. Segurament, degut a la elevada dignitat de l'acusat.

En una societat comerciant com la aragonesa, els plets entre comerciants no devien ser aïllats. El 25 de juliol de 1279⁵³, Pere III va haver d'encarregar a un jutge investigar a un mercader valencià; arran la denúncia d'uns mercaders barcelonins.

Igualment que en temps de Jaume I, les minories religioses també eren objecte de violència. Tot i això, en la documentació consultada només s'ha trobat un cas. El dia 1 de març de 1284⁵⁴, un jutge va emetre sentència contra un cristià que havia robat a un jueu. Tot i això, la diferència confessional no sembla haver estat el motiu principal. L'objectiu devia ser, simplement, el robatori en si.

Una altra font de confrontacions judicials eren els drets i privilegis que una persona o grup tenien. El 9 de febrer de 1284⁵⁵, Ramon de Cabrera, senyor del castell de Roca, i els homes de la parròquia de Sant Sadurn de Roca es van enfrontar pels drets que li corresponien al senyor del

48 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 337-338, doc núm 178.

49 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 348-351, doc núm 187.

50 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 204, doc núm 84.

51 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 205-207, doc núm 85.

52 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 289-290, doc núm 146.

53 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 348, doc núm 186.

54 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 692-698, doc núm 387.

55 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 680-684, doc núm 381.

castell, entre altres qüestions. El dia 10 de febrer de 1284⁵⁶, el propi Pere III es va haver d'enfrontar amb els molers de Barcelona. El litigi va estar motivat pel desacord sobre uns drets que els molers deien tenir. El dia 14 de febrer de 1285⁵⁷, Pere III va tenir un problema jurisdiccional amb l'ordre del Temple. Tots dos es disputaven la possessió d'un castell.

Com es pot veure, la justícia va funcionar amb certa normalitat. A més, Pere III va intentar solucionar els seus conflictes per la via judicial. Havia de donar exemple. Tot i això, el seu caràcter i les seves necessitats van influir en la justícia. En els plets criminals es va tendir a buscar un acord econòmic entre les parts, o a imposar una multa. Cal recordar que una part de l'esmena la percebien les autoritats i el rei. Uns diners que eren necessària a Pere III, pels seus projectes sicilians.

Així, el dia 13 d'agost de 1276⁵⁸, el veguer reial del Vallès va renunciar a jutjar a dues parelles que havien ajudat a malfactors, i a un home acusat d'haver ferit un altre, a canvi d'una compensació econòmica. Fa seguir la mateixa filosofia el dia 18 d'agost del 1276⁵⁹. Va renunciar a dur a judici Ramon de Muntada de Lacera, acusat d'atacar un mas i d'haver acollit malfactors, a canvi d'una altra compensació econòmica. Hi ha un altre document, però, que posa dubtes sobre s'ús que Pere III feia de la justícia. El mateix 18 d'agost de 1276⁶⁰, una sentència judicial va absoldre a Ramon de Muntada de Lacera. El jutge no va trobar culpable a Ramon de Muntada. En canvi, va haver de pagar una quantitat de diners, al veguer, perquè deixés de perseguir-lo judicialment.

Uns altres exemples, de l'interès de Pere III per compensacions econòmiques en comptes de penals, també es poden trobar en la jurisdicció del veguer del Vallès. El 8 de maig de 1277⁶¹, va renunciar a qualsevol acció judicial contra un home i els seus fills per haver robat un bacó, i per haver ajudat a uns malfactors. El 24 de maig de 1277⁶², Pere Gavarra va pagar la multa per haver ajudat a Albert de Sarrià en contra de Pere III. Així es va lliurar del procés judicial. Semblantment, el 7 de setembre de 1278⁶³, Ramonet de Cardona i els seus homes van ser absolts per Pere III. A canvi, se'ls va imposar pagar els danys, que havien causat als habitants de les seves terres, en deu anys.

Tanmateix, no tots els casos, en que el veguer va renunciar, a dur a judici a algú, era perquè el culpable pagava una compensació. En altres casos era per recordar que l'esmena ja havia estat

56 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 684-686, doc núm 382.

57 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 759-760, doc núm 430.

58 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 163, doc núm 57.

59 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 167-168, doc núm 60.

60 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 166, doc núm 59.

61 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 195, doc núm 78.

62 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 203-204, doc núm 83.

63 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 268-270, doc núm 133.

satisfeta. El dia 13 de maig de 1279⁶⁴, el veguer va renunciar a qualsevol acció judicial contra una dona, que havia ajudat a un home a violar la seva germana. En aquest cas, va renunciar degut a que la dona ja havia pagat l'esmena que li havia imposat el jutge.

La noblesa tampoc escapava de l'acció de la justícia. Les seves accions criminals eren perseguides. Per exemple, el dia 16 d'octubre de 1276⁶⁵, es va citar a judicis a Arnau de Cabrera i altres nobles i cavallers, per haver atacat l'església i a alguns ciutadans de Vic. En altres casos, el plet era degut a motius feudals. El 26 d'abril de 1277⁶⁶, un jutge va dictar sentència favorable a Ramon de Pontós, que reclamava la restitució del castell de Pontós. La sentència es va executar el dia 3 d'agost de 1277⁶⁷.

També, la justícia era un mecanisme per ressaltar l'autoritat reial. D'una banda, la noblesa, que va participar en la revolta de 1278, va ser sentenciada el dia 23 d'agost de 1281⁶⁸. Era una mostra del poder de Pere III respecte el comte Arnau Roger del Pallars i altres nobles. En altres casos, era com un recordatori de la seva superioritat feudal. El dia 17 de juny de 1284⁶⁹, Pere III va obligar a Pons de Ribelles, a Galceran d'Anglesola i a Guillem d'Almenara que pareessin d'atacar a l'ordre del Temple. Ja que el Temple havia acceptat sotmetre la causa, que els enfrontava, a judici. No s'ha trobat la sentència d'aquest judici, però s'ha trobat un acord entre el comte Arnau Roger del Pallars i el Temple. El 5 de juliol de 1284⁷⁰, va renunciar a qualsevol acció judicial, a canvi d'una compensació econòmica. Com es pot veure, Pere III no era l'únic a qui li interessava solucionar ràpidament els litigis, a canvi de diners.

D'altra banda, la justícia també servia per mantenir a ratlla les revoltes ciutadanes. Així, en el 1285, diversos ciutadans de Tortosa, que es van unir contra Pere III, van ser duts a judici. Abans, però, el 9 de maig de 1285⁷¹, els unionistes tortosins van escollir els seus representants. També es van pactar les condicions del judici, el dia 21 de maig de 1285⁷². L'ambient devia ser molt tens, i la ciutat es devia tèmer un càstig exagerat, per part de Pere III. Per tranquil·litzar a la població, el mateix dia 9 de maig de 1285⁷³, Ramon de Montcada, senyor de Tortosa, va declarar que el càstig als unionistes no afectaria al conjunt de Tortosa.

64 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 347-348, doc núm 185.

65 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 171-172, doc núm 64.

66 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 192-194, doc núm 77.

67 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 214-215, doc núm 93.

68 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 463-469, doc núm 260.

69 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 706-707, doc núm 393.

70 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 714-716, doc núm 399.

71 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 767-773, doc núm 436.

72 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 777-778, doc núm 439.

73 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 773-775, doc núm 437.

Tots els casos judicials anteriors, a banda d'exemplificar el funcionament i el caràcter de la justícia, en temps de Pere III, també mostren els interessos del monarca. Es pot observar com, entre els anys 1280 i 1284, Pere III no va intervenir en l'administració de la justícia. Estava més centrat en el seu imminent projecte sicilià, en la conquesta de Sicília (1282), i en el desafiament de Bordeus (1283).

La justícia sota el regnat d'Alfons III

Malgrat la brevetat del seu regnat, Alfons III va realitzar una gran tasca de govern i de justícia. Sobre tot, cal destacar l'interès del monarca en els assumptes judicials. És evident que sabia els problemes que evitava i solucionava, un bon aparell judicial. Això ho mostra la gran quantitat de documents que va expedir en qüestions relacionades amb els processos judicials⁷⁴. Entre ells, cal destacar les ordenances que va decretar a Osca el març de 1286⁷⁵. Amb aquestes ordenances, el rei es va comprometre a realitzar audiències públiques, cada dilluns, i van regular els horaris dels judicis. Els jutges atendrien els plets tots els dies pel matí.

Les sentències i els processos judicials (documents, cartes enviades als oficials i representants reials, etc.) mostren quins eren els conflictes típics de la societat valenciana, durant el regnat d'Alfons III. Els conflictes que havien de resoldre els tribunals valencians eren variats. Tanmateix, els litigis per a resoldre els drets sobre una propietat, o bens determinats, eren habituals. Altres causes eren més importants: danys a propietats, incendis intencionats, insults, assassinats, i violència exercida sobre un individu o col·lectiu. En alguns casos, el procés judicial podia arribar a ser complexe, i allargar-se considerablement en el temps. En la majoria d'aquests casos, el propi Alfons III hi intervenia directament, o a través d'algun dels seus oficials reials.

A grans trets, els principals conflictes socials, o els que més preocupava a Alfons III, eren: agressions diverses, insults i injúries, homicidis, danys a la propietat, enfrontaments territorials, entre altres.

74 Per a analitzar la violència social durant el regnat d'Alfons III s'ha emprat com a bibliografia principal el treball publicat per Rafael Gallofré Guinovart: "*Documentos del Reinado de Alfonso III de Aragón, Relativos al Antiguo Reino de Valencia y Contenidos en los Registros de la Corona de Aragón*", Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación provincial de Valencia y Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, Valencia, 1968.

75 CARRERAS y CANDI, Francesc, "*Redreç de la Reyfal Casa. Ordenaments de Pere "lo Gran" e Anfós "lo Liberal" (segle XIII)*", Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Año IX, Núm. 35, Julio-Septiembre, 1909.
VANLANDINGHAM, Marta, "*Transforming the State. King, Court and Political Culture in the Realms of Aragon (1213-1387)*", The Medieval Mediterranean, Vol. 43, Brill, Leiden (The Netherlands), 2002.

Els judicis per agressions eren habituals. A part de les agressions físiques, hi havien els atacs d'una comunitat a una altra veïna. Moltes vegades, degut a tensions produïdes a conflictes territorials. La duresa amb que es tractava l'acusat, i la contundència de la sentència, depenia del cas. Per exemple, el 6 de maig de 1287, va alliberar sota fiança a Bernat Amat, acusat de ferir una dona⁷⁶. També, el 18 de desembre de 1286, Alfons III va ordenar posar en llibertat a Zeit Genet, acusat de ferir l'alamí de València i al seu fill⁷⁷. Amb aquests dos exemples es pot veure que els musulmans, i les dones no gaudien de tants drets, o protecció, com els homes i cristians. Un altre cas interessant és el següent. En el 26 d'abril de 1286, Alfons III va ordenar al mateix justícia entregar Bernat de Saborit a Ramon de Sant Licerí⁷⁸. Bernat de Saborit va ferir al batlle de Canet, d'on Ramon de Sant Licerí n'era senyor. Aquest procediment seria una reminiscència feudal. El senyor de Canet administraria justícia.

En altres casos, Alfons III va haver de refermar la sentència. Com un cas del 11 de desembre de 1286, en el que va haver d'ordenar al justícia de Sagunt que executés la sentència contra Miquel Mercer per un cas d'injúries i agressions⁷⁹. De la mateixa manera va procedir el dia 21 de maig de 1290. Alfons III va ordenar al batlle de València obligués uns homes a pagar la multa a la que havien estat condemnats, per haver fet destrosses a l'església de Sant Vicenç, i haver ferit a un home dintre⁸⁰.

Les actuacions d'Alfons III no només van ser reactives. En alguns casos van ser preventives. Com es mostra en dos documents. El primer, datat del dia 30 d'abril de 1287, Alfons III va manar als homes de Borriana que no molestessin als de Vilareial⁸¹. Segurament, això devia respondre a evitar mals majors d'un conflicte territorial entre les dues comunitats. En el segon, del 28 de gener de 1288, manava al justícia, jurats, i prohoms de la ciutat de València que no actuessin contra els mercaders de Barcelona pels actes de Bernat de Centelles⁸². Bernat de Centelles devia ser un comerciant barceloní que va cometre algun tipus de delictes. L'ordre d'Alfons III pretenia evitar venjances sobre aquest col·lectiu.

Com es pot veure, d'agressions físiques es poden durant tot el regnat d'Alfons III, però hi ha una concentració més elevada en la primera meitat del seu regnat. No es pot considerar que les agressions minvessin. Les agressions van continuar existint en la mateixa intensitat, però estaven

76 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 162, doc núm 744.

77 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 128, doc núm 571.

78 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 58, doc núm 223.

79 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 127, doc núm 566.

80 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 332, doc núm 1595.

81 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 151, doc núm 686.

82 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 218, doc núm 1019.

emmarcades dintre d'altres tipus de conflictes socials. Els casos presentats en aquest apartat són aquells que exclusivament fan referència a agressions.

Les referències a judicis sobre insults i injúries no són gaire abundants. Això no significa que les injúries no fossin comunes. Les causes d'aquest tipus només es devien processar si els insults eren dirigits contra un membre de la noblesa, o contra algú d'elevada posició social. Els ciutadans comuns no devien gaudir de cap tipus de protecció en aquest sentit.

Per il·lustrar això només cal veure alguns exemples. En el primer, del dia 29 de gener de 1286, Alfons III ordena comparèixer en la seva presència els homes que van insultar a Pere Garcés⁸³. En un altre, del dia 8 de novembre de 1286, Alfons III va manar al procurador general del Regne de València actuar contra els fills de Pere Rodríguez, per les injúries que van realitzar contra Guillem Bertran⁸⁴. El 30 de desembre de 1287, va inquirir al procurador general del Regne de València procedir contra els homes que van insultar al justícia de València⁸⁵. El 8 de març de 1291, diversos homes de Calaceit van ser citats a declarar, pels insults que havien proferit a Ramon de Seixà⁸⁶. Finalment, el 10 de juny de 1291, Alfons III va ordenar procedir contra diversos homes per haver insultat als veïns de Forcall⁸⁷. Com es pot veure, els agreujats no eren homes qualsevol. En els dos primers casos devien ser nobles. El tercer exemple, la víctima de les injúries va ser el justícia de València. Mentre que en l'últim cas, els afectats van ser tota una població. Possiblement, Alfons III va actuar per evitar que hi hagués una agressió per part de la comunitat agreujada.

Els homicidis van ser relativament habituals en el Regne de València. Les venjances, i els enfrontaments personals, van ser freqüents durant tot el regnat d'Alfons III. En moltes ocasions hi va intervenir directament en els processos judicials. El dia 1 de març de 1286, va enviar instruccions al justícia de Borriana, que investigava la mort de Joan Tapas comesa per Domingo i Aparicio Guardia⁸⁸. Una ordre més intervencionista la va emetre el dia 14 de juliol de 1286⁸⁹. En una carta enviada al procurador del Regne de València, Alfons III manava sobreseure la causa que hi havia contra Pere de Puig i el justícia d'Alzira, acusats de la mort de Jaume de Carcals. En altres casos, va demanar que se li enviessin el sumari dels interrogatoris. Com en el 23 d'abril de 1287, en que va voler saber més sobre la mort de Joan Port, a mans de Bernat Mateu⁹⁰. La comunitat jueva, pilar econòmic de la monarquia, va rebre un tracte especial. El 13 de novembre de 1287, es va ordenar al

83 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 19, doc núm 31.

84 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 116, doc núm 515.

85 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 211, doc núm 988.

86 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 405, doc núm 1964.

87 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 454, doc núm 2211.

88 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 42, doc núm 146.

89 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 76, doc núm 313.

90 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 145, doc núm 689.

justícia d'Ademuz investigar l'assassinat d'un jueu⁹¹.

En una proporció considerable, Alfons III va indultar o perdonar als acusats, o als culpables, d'assassinat. En els documents consultats no expliquen els motius, a part de la suposició del caràcter compassiu propi del monarca, o degut a la posició social de l'acusat. El 2 de febrer de 1286, va perdonar la sentència a Bernat Carbonell i a Bartomeu Taribo per l'homicidi de Ramon Satorre⁹². Un cas similar va ser el del 20 de febrer de 1286, en el que va concedir el perdó a Berenguer Cabanes per la mort de Domingo Vidal⁹³.

Un cas interessant és el procés que es va realitzar arran una demanda de Sança de Rebollet. Aquesta dona va acusar d'homicidi a Ferrer d'Oliva i altres homes, en el seu terme de Rebollet. Alfons III va ordenar a Pere de Costa investigar les acusacions el dia 1 de març de 1288⁹⁴. Els resultats de les investigacions no consten en els documents consultats, però hi ha una altra entrada curiosa. El rei va manar al batlle de València entregar 2.500 sous barcelonesos a Sança de Rebollet, el mateix dia 1 de març⁹⁵. Els motius no s'especifiquen, però podria ser una compensació per l'assassinat, o una gratificació per la informació rebuda.

Altres exemples que es poden trobar són del l'any 1291. En el 12 març de 1291, s'ordenava la busca i captura d'uns homes acusats d'homicidi⁹⁶; El 13 de març s'havia d'investigar a diversos homes acusats de matar un home⁹⁷; el 19 de març, Dolça, vídua de Pere Corder, va demanar la captura de Mateu i Bernat Soler, per la mort del seu fill, Guillem Corder⁹⁸; finalment, el 31 de març, Alfons III va manar actuar contra Domingo Fraile i Sanç Adan, per la mort de Ramon de Salses⁹⁹. Com es pot apreciar, els homicidis van ser una constant durant tot el regnat. Malgrat els grans esforços que es van fer per combatre'l, no es va poder reduir la seva presència en la societat.

Pel que es desprèn dels documents consultats, els actes criminals relacionats amb danys a la propietat van ser escassos. Només s'han trobat 3 documents que específicament facin referència a aquest aspecte de la violència. Un a l'inici del regnat d'Alfons III. El 7 de gener de 1286, uns jueus van causar danys en un hort de dos germans coreligionaris¹⁰⁰. Els altres dos, estan datats cap al final del seu regnat. En el 13 d'agost de 1290, Alfons III va fer iniciar una investigació per descobrir els

91 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 195, doc núm 907.

92 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 26, doc núm 67.

93 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 39, doc núm 132.

94 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 232, doc núm 1090.

95 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 232, doc núm 1091.

96 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 407, doc núm 1971.

97 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 407, doc núm 1975.

98 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 414, doc núm 2008.

99 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 427, doc núm 2072.

100 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 15, doc núm 10.

culpables de talar arbres en la localitat de Cotes, i procedir contra els culpables¹⁰¹. L'altre cas, es va tractar de l'incendi intencionat d'una casa. El 9 de setembre de 1290, Alfons III va ordenar que s'empresonessin dos germans per haver provocat l'incendi¹⁰².

Els conflictes territorials, per la propietat, o pels drets sobre un territori, van ser molt usuals en el Regne de València. Una considerable part de la tasca dels jutges, i oficials, d'Alfons III va estar centrada en resoldre aquest tipus de conflictes recurrents. Des dels primers mesos del seu regnat, Alfons III va haver d'intervenir en algun d'aquests casos. Així, va donar instruccions a Ramon de Sanllehy, lloctinent del procurador del Regne de València, sobre el plet que enfrontava a dos cavallers, Fortuny Pérez de Isuer i Pere Jiménez de Montornès, per l'alqueria de Xirles, l'1 de febrer de 1286¹⁰³. El procurador general del Regne de València també va haver de mediar en un plet entre dos homes per la propietat d'unes cases, el 8 de novembre de 1286¹⁰⁴. Un plet similar al realitzat pels volts del dia 28 de març de 1291¹⁰⁵. En el qual també s'estaven discutint la titularitat d'unes cases. Els límits entre Alzira, Carlet i Tous també van ser motiu de disputa. En el 2 de febrer de 1286 hi havia un plet entre Pere Çabata, senyor de Tous, i els veïns d'Alzira per aquest motiu¹⁰⁶. El judici va ser llarg, i possiblement complex. Amb l'agreujant que podria haver propiciat un enfrontament violent entre Pere Çabata i Simó d'Arnedo¹⁰⁷. Tot plegat va fer que encara no s'hagués emès cap sentència el 20 de setembre de 1286¹⁰⁸. Les localitats de Dénia i Pego també es van enfrontar pels límits dels seus termes. Segons es desprèn d'una carta del dia 29 d'abril de 1291¹⁰⁹, Alfons III va ordenar a un oficial reial, Bernat Sabater, que fes de mediador entre les dues parts. Les rendes de Coetània i Alcoi també van ser motiu de disputa per dos nobles. Com ho mostra la referència d'un plet que encara s'estava fent el dia 3 de febrer de 1286¹¹⁰.

Alfons III també va tenir litigis territorials amb la noblesa, i altres sectors de la societat. Per exemple, el 3 de juny de 1286, eren assignats dos jutges en el plet que enfrontava el rei amb els comendadors de Cantavieja i Castellote per les aigües i pastures de Olocau¹¹¹.

Degut a la gran quantitat de referències sobre judicis, o accions judicials, que s'han trobat (151) entre els documents del regnat d'Alfons III, referits només al Regne de València, és

101 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 345, doc núm 1659.

102 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 375, doc núm 1809.

103 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 21, doc núm 40.

104 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 117, doc núm 516.

105 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 422, doc núm 2051.

106 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 26, doc núm 64.

107 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 26, doc núm 65.

108 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 90, doc núm 385.

109 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 2150, doc núm 442.

110 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 27, doc núm 69.

111 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 68, doc núm 275.

impossible comentar-los tots d'una manera entenedora. Per a sintetitzar tota la informació trobada es mostren les principals fonts de violència, de manera resumida, en la Taula I. Encara que el conjunt de mostres presentat només fa referència al Regne de València, es poden treure un seguit de conclusions generals. Aquestes conclusions es poden extrapolar als altres territoris de la Corona d'Aragó amb una certa prudència.

Primer de tot, tenint en compte els anys, es pot dir que Alfons III va ser un monarca que va mostrar més interès per la justícia que els seus predecessors. Fins i tot, se'l podria qualificar d'intervencionista. En molts casos va intervenir en el procés. No ho va fer en qualitat de jutge, però va influir en el seu procés administratiu. Va ordenar assignar jutges a certes causes¹¹², o accelerar processos. Va ajudar als jutges refermant ordres de busca i captura¹¹³. Va exigir l'execució de la sentència¹¹⁴, o el pagament de les multes¹¹⁵, entre altres accions. També va demanar ser informat sobre certs processos significatius per ell¹¹⁶, o acabar plets per diversos motius. Com per exemple, la falsedat de les proves¹¹⁷. Per tant, es pot considerar que per Alfons III la justícia era un instrument en el que hi creia fermament.

Aquest interès, però, no es manté constant durant tot el seu regnat. Com es pot veure en la Taula I, durant els anys centrals hi ha una davallada considerable de referències a judicis, o crims. Això no es pot considerar com un període de desídia. La el procés diplomàtic, i la guerra, amb França (i Jaume II), Granda i Castella va requerir més atenció del rei d'Aragó. Els anys en que Alfons III va atendre més afers judicials, entre l'any 1286 i 1291, coincideixen amb períodes de treva.

Des del punt de vista de la tipologia del delictes, sobresurten els enfrontaments entre comunitats. Aquest fet s'accentua més si s'afegeixen els enfrontaments entre comunitats i particulars. S'ha de destacar la punta que es va experimentar aquest tipus de violència en l'any 1287. Any que coincideix amb la guerra entre Aragó i València.

Els robatoris són els següents crims que apareixen en funció de la quantitat detectada. Els

112 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 33, doc núm 103. Cas del dia 8 de febrer de 1286, en el qual va manar al justícia de València assignar un jutge a una causa oberta.

113 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 322, doc núm 1544. El 20 d'abril de 1290, Alfons III va ordenar als seus oficials del Regne de València capturar a diverses persones, i entregar-los al procurador general del Regne de València per a que executés la sentència dictada contra ells.

114 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 21, doc núm 43. El cas del dia 1 de febrer de 1286 n'és un exemple.

115 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 147, doc núm 670. El 27 d'abril de 1287, Alfons II va manar al procurador general del Regne de València que fes pagar la multa, a la que un acusat havia estat condemnat.

116 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 103, doc núm 450. Idem, pp 104, doc núm 451. El dia 22 de setembre de 1286, Alfons III va demanar ser informat sobre l'enfrontament entre el prior de València i el batlle de Vilareial. En el següent document consultat, Alfons III va manar sobreseure la causa fins a estar-ne informat.

117 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 84, doc núm 353. El 19 de setembre va ordenar al justícia de València no procedir contra Bernat Balaguer, degut a la falsedat d'un document.

crims considerats han estat els crims sense agressions destacables: furt sense violència.

Un aspecte sorprenent que es pot detectar amb la Taula I, és la gran quantitat d'homicidis que es produïen. Són els tercers crims en ordre d'importància. Tot i els esforços per contenir la violència de la societat, va ser un mal que a finals del segle XIII no va poder ser controlat. Encara que era un dels crims que es castigaven amb les penes més dures.

TAULA I¹¹⁸

ACCIONS JUDICIALS, CRIMS O DELICTES RESPECTE L'ANY DOCUMENTAT

Judici, crim o delicte	1286	1287	1288	1289	1290	1291	Total
Danys a la propietat (incendi, tala d'arbres)					2		2
Danys a la propietat (altres)	1						1
Robatori		1	1	2	3	11	18
Insults	3	1				2	6
Agressions físiques	2	1		1	1	1	6
Homicidi	4	2	1		1	5	13
Segrest		1				2	3
Agressions sense especificar					1	3	4
Ordres de busca i captura	1				1	1	3
Crim o delicte sense especificar	3		1		1	3	8
Plet sense especificar	10	6		1	5	4	26
Enfrontament entre una comunitat i un individu	1	3		1	1		6
Enfrontament entre comunitats	1	9	3	1	4	1	19
Querelles per bens, diners, o deutes	1	4			2	1	8
Litigis per drets territorials o rendes	5	2			1	2	10
Litigis sobre límits territorials	2					1	3
Confiscació de bens per Pere III o Alfons III	2		1				3
Casos de corrupció	4	1		1	5	1	12
Total	40	31	7	7	28	38	151

Altres litigis que existien amb força freqüència eren de tipus territorial. En uns casos eren una qüestió de límits fronterers entre poblacions. En altres per la possessió d'algun tipus de territori o construcció concreta. Els altres tipus de delictes que hi han representats en la Taula I mostren el ventall de transgressions que es produïen, però no sembla que tinguessin una presència excessiva en la societat medieval.

118 Les dades han estat extretes de: “*Documentos del Reinado de Alfonso III de Aragón, Relativos al Antiguo Reino de Valencia y Contenidos en los Registros de la Corona de Aragón*”, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación provincial de Valencia y Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, Valencia, 1968.

Finalment, calen destacar dos categories que s'han inclòs. Les confiscacions que va realitzar Pere III per castigar a tots aquells que no van acudir a la seva crida, per fer front a la invasió francesa de 1285. Això va ser un motiu de tensió entre Alfons III i certs sectors de la noblesa i l'Església. Un exemple d'això és la petició de Pere de Rey, sagristà de Lleida, per tal de recuperar el priorat de Sant Vicenç de València¹¹⁹. La causa va ser estudiada per un tribunal mixt, sota el control del procurador del Regne de València, i de l'oficial del bisbe. Les notes no permeten apreciar com es va desenvolupar el contenciós, però un document posterior dona a entendre que Pere de Rey va ser restituit al priorat, en una data anterior al febrer de 1286¹²⁰. Tot i la resolució favorable, el litigi no va acabar. En el 20 de setembre de 1286 encara hi havia una causa oberta en la que Pere de Rey reclamava uns drets sobre la vila de Castelló de Borriana¹²¹.

Un altre cas interessant és la preocupació d'Alfons III en la lluita de la corrupció i els excessos dels jutges, oficials reials, etc. És evident que la corrupció i les males pràctiques van ser una lacra en la burocràcia aragonesa, però que el rei va intentar eliminar. Per exemple, va fer investigar a homes que havien exercit algun càrrec, acusats d'irregularitats. Com el cas de Simó d'Arnau, ex-justícia d'Alzira, acusat d'extorsionar i cometre excessos des de la seva posició de justícia¹²²; o contra Pere Garcia, ex-justícia de Dénia¹²³.

També va fer investigar a homes en exercici del seu càrrec: com Berenguer de Ripoll, justícia de València¹²⁴; o Pere de Puigroig, batlle d'Alzira¹²⁵. Aquest darrer és un cas interessant. Pere de Puigroig va ser el batlle d'Alzira, des del regnat de Pere III fins que Alfons III el va fer investigar (6 d'octubre de 1287). És evident que va ser un home que va gaudir de la confiança reial, fins que els seus excessos no es van poder passar per alt.

Alzira va tornar a ser un focus d'atenció per Alfons III a partir de finals de 1289. El 7 de setembre va manar a dos oficials seus¹²⁶, i al bisbe de València, que procedissin contra els oficials de la localitat. Aquestes accions podrien haver estat conseqüència del procés contra Pere de Puigroig. Les investigacions posteriors a la seva detenció podrien haver destapat corrupció a diversos nivells administratius d'Alzira. Tots els oficials reials culpables van ser jutjats. Això ho demostra una carta que Alfons III va enviar a un jurisperit de València, Guillem Jafer, el dia 9 d'agost de 1290¹²⁷. En la

119 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 20, doc núm 38.

120 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 21, doc núm 41.

121 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 92, doc núm 392.

122 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 65, doc núm 259.

123 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 117, doc núm 518.

124 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 125, doc núm 560.

125 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 190, doc núm 879.

126 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 285, doc núm 1358, 1359 i 1360.

127 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 343, doc núm 1650.

carta, el rei va manar al jurisperit que procedís contra tots aquells que havien estat oficials reials de les viles d'Alzira, Gandia i Dénia, per la mala gestió que van realitzar durant el regnat del seu pare, i del seu. La carta també demostra que la corrupció, els excessos, i les males pràctiques, estaven esteses per tot el territori valencià; i la lluita del monarca per eradicar-les.

Per aquest darrer motiu, el 5 de setembre de 1290, va encarregar al mateix Guillem Jafer¹²⁸, junt amb en Guillem Galvany, i a tots els justícies del Regne de València¹²⁹, la investigació de tots els oficials reials, servidors de la casa reial, i a altres membres de la burocràcia reial del Regne de València. Seguint aquesta filosofia, Alfons III també va enviar a Ramon Fivaller a València, el 18 de novembre de 1290, per estudiar els llibres de comptes, i altres documents, dels oficials reials que van tenir algun càrrec en el Regne de València, durant els regnats de Jaume I, Pere III, i el seu¹³⁰. Es pot suposar que l'elevada corrupció existent en el Regne de València va obligar a Alfons III, a realitzar una investigació en profunditat de les pràctiques dels seus oficials.

Les herències també eren un motiu de disputa relativament freqüent. El repartiment de la herència i/o la tutela de l'hereu menor d'edat causava enfrontaments. En determinades ocasions, la vídua havia de pledejar pels seus drets contra algú altre¹³¹. Mentre que en altres ocasions, eren els hereus els que havien de lluitar per la seva herència¹³². Els hereus menors d'edat, degut a la seva vulnerabilitat, podien ser agreujats amb facilitat. En algunes ocasions, fins i tot, pels seus tutors legals¹³³. En aquests casos, la justícia hi intervenia, i intentava compensar els greuges que havia patit el menor.

En els documents consultats també s'han pogut veure altres aspectes més tècnics dels processos judicials. Eren mecanismes reguladors de l'aparell judicial que asseguraven els drets de les persones: no jutjar a una persona en la seva absència¹³⁴, dret d'apel·lació¹³⁵, dret de defensa¹³⁶, la importància dels testimonis en els judicis¹³⁷, o la llibertat sota fiança¹³⁸. Tot això mostra com la justícia s'havia consolidat, i la observança dels drets i les formes jurídiques.

128 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 358, doc núm 1725.

129 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 358, doc núm 1726.

130 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 380-382, doc núm 1838-1849.

131 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 63, doc núm 251. Idem, pp 83, doc núm 350.

132 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 83, doc núm 350.

133 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 86, doc núm 366.

134 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 92, doc núm 394.

135 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 175, doc núm 808.

136 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 415, doc núm 2013.

137 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 85, doc núm 358.

138 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 427, doc núm 2075.

La justícia sota el regnat de Jaume II

En els documents consultats no apareixen gaires referències sobre violència social. Això no s'ha d'atribuir a la falta de conflictes socials, que de ben segur n'hi devien haver. Si no a que els diplomataris consultats es centren en les guerres de Jaume II, i la lluita contra les unions aragoneses. Un estudi directe sobre les fons permetria estudiar amb més detall la violència social durant el regnat de Jaume II. Tanmateix, es pot suposar que la justícia tenia una presència consolidada en la societat. Una mostra d'això és l'actitud de Jaume II davant la revolta nobiliària de 1301. En comptes d'atacar directament la Unió, va preferir tenir una sentència del Justícia d'Aragó, emesa en Corts Generals d'Aragó, per actuar contra ella.

Un altre exemple que s'ha trobat és la sentència del judici d'un noble, Joan Eiximenis, que havia robat 37 ovelles al rector de l'església de Daroca. La sentència mana a Bertran de la Vall que obligui a Joan compensar al rector¹³⁹. Probablement, Bertran va haver d'intervenir per la resistència de Joan a pagar la indemnització.

En general, es podria dir que la situació de guerra constant, va fer que la tensió de la societat anés dirigida contra els enemics de la Corona d'Aragó. Encara que això no significa l'absència de violència social.

139 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 504, doc núm 373.

Part II:
Guerra i Diplomàcia

Capítol 14

La guerra: una altra manera de fer política

A l'època medieval, la guerra era definida com la lluita entre dos o més regnes, o una comunitat de persones contra una o unes altres. Definicions actuals venen a dir el mateix, aproximadament. Tanmateix, cal tenir en compte que sense un objectiu o benefici, que compensés l'esforç econòmic, demogràfic, polític, etc. d'una guerra, aquesta seria un recurs poc emprat. Per tant, encara que les definicions són formalment correctes, però incompletes. La guerra és més que un simple enfrontament bèl·lic entre dos o més regnes. Les seves implicacions més profundes. La definició més aproximada, a la realitat, la va postular el general prussià Carl von Clausewitz (1780-1831)¹:

“La guerra és una acció violenta per a obligar al nostre adversari a complir la nostra voluntat”

1 von CLAUSEWITZ, Carl, *“De la guerra”*, La esfera de los libros S.L., Madrid 2005.

14.1. La guerra a la Edat Mitjana

La definició del general von Clausewitz és correcta, però no literalment aplicable en un entorn com l'era medieval. A l'Edat Mitjana, el significat de la guerra era molt més profund. La seva percepció era diferent respecte en altres èpoques. En la guerra s'hi barrejava la teologia, el misticisme i la superstició.

Per a l'home medieval, el resultat de les batalles, i de la guerra en conjunt, era voluntat de Déu. El Senyor determinava el resultat de la confrontació armada. La seva decisió anava en funció de les qualitats morals i de la fe professada pels antagonistes. La victòria atorgava al guanyador la raó en la seva causa, de manera automàtica. En canvi, el derrotat no només havia de suportar les conseqüències de la desfeta (pèrdues humanes, materials, diplomàtiques, ...), també havia de superar l'efecte psicològic de considerar-se indigne de la protecció divina².

En gran mesura, això era degut a la influència de l'Església, que va atribuir a la guerra un caràcter quasi diví. Exaltava les qualitats i les gestes militars. Abans de les batalles es celebraven misses, confessions, etc. Durant la batalla, els sacerdots resaven per la victòria del seu bàndol i, al final, hi havien els ritus funeraris i les misses d'agraïment. Una actitud molt diferent al pacifisme inicial del cristianisme³. Una actitud que va canviar quan Roma va adoptar el cristianisme com a religió oficial de l'Imperi Romà.

En els seus inicis, els cristians van ser perseguits i violentats per l'Imperi Romà, i pels seguidors de la religió oficial de l'Imperi. L'Església es va posicionar en contra de la violència i també de la guerra. El pacifisme era un tret distintiu respecte la bel·licositat de la religió oficial. Així, la violència i la guerra es van atribuir i associar a un Imperi Romà pagà que els martiritzava. La guerra es va associar amb el Mal. La mateixa filosofia es va mantenir durant el període des de que es va legalitzar el cristianisme fins que va ser adoptat com a religió oficial de l'Imperi Romà.

Des del moment en que l'Imperi Romà va decretar el cristianisme com a religió oficial, es va convertir en el protector dels cristians i de l'Església. D'aleshores ençà, qualsevol atac a l'Imperi Romà va representar un atac contra l'Església. La mala imatge que tenia la guerra es va anar

2 ALVIRA CABRER, Martín, “*El jueves de Muret: 12 de septiembre de 1213*”, Universitat de Barcelona, Barcelona 2002.

3 de la IGLESIA DUARTE, José Ignacio (coord.), “*La guerra en la Edad Media*”, XVII semana de estudios medievales, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño 2007.

difuminant, i els guerrers cristians es van convertir en models de virtut.

L'ensorrament de l'Imperi Romà, i l'establiment de pobles germànics en territori romà va accentuar el procés. Les seves societats estaven estructurades per fer la guerra, i els guerrers més violents eren un exemple a seguir. Això va fer que la societat romana també s'estructurés per la guerra. La conversió d'aquests pobles al cristianisme va accelerar el procés. L'Església va assimilar molts dels ritus i tradicions germàniques. L'ús de la violència i la guerra va deixar d'estar mal vist. Fins i tot, els bisbes més poderosos agafaven les armes per defensar les seves terres i els seus interessos. Encara que els religiosos només estiguessin autoritzats a utilitzar les armes per la defensa pròpia. L'Església va haver de tolerar la guerra, però sota una condició: la guerra havia de ser justa. Un requisit adaptable, subjecte a múltiples interpretacions, i en funció dels interessos dels antagonistes implicats.

14.2. Naturalesa de la guerra medieval

A l'Edat Mitjana, igual que en l'actualitat, filòsofs i pensadors van teoritzar sobre la legalitat i legitimitat de la guerra. Nombrosos autors medievals es van ocupar d'aquest tema⁴. Encara que hi ha certa divergència en els matisos, en general, la idea és la mateixa: “*La guerra era justa si es feia segons les regles de la guerra*”. Com es pot veure, el problema era definir les regles de la guerra. Una tasca no gens fàcil.

A l'Edat Mitjana va generar milers de tractats sobre el tema. Tot i això, les condicions més acceptades, en els inicis del segle XIII, eren quatre:

1. Només s'havia de lluitar en cas de necessitat i com a últim recurs.
2. Havia de ser declarada o autoritzada pel príncep o per una autoritat competent laica, i duta a terme per ella.
3. Havia de tenir com a objectiu reparar una acció injusta o ofensa, defensar el territori patri, salvaguardar la fe⁵, o recuperar bens o territoris perduts anteriorment.
4. No s'havia de declarar per odi ni ambició, s'havia de conduir sense violència

4 CONTAMINE, Philippe, “*La guerra en la Edad Media*”, Editorial Labor, Barcelona 1984.

BENNET, Matthew (ed.), “*La guerra en la Edad Media*”, Ediciones Akal, S.A., Madrid, 2010.

5 La lluita contra els infidels estava totalment justificada per les sagrades escriptures. Els regnes musulmans i els cristians estaven en guerra permanent, excepte si hi havia un tractat de treva signat. Com a norma general, aquesta treva quedava anul·lada amb qualsevol canvi de sobirà.

descontrolada i injustificada, i s'havien de complir les normes de la cavalleria⁶.

Les quatre condicions anteriors eren suficientment flexibles com per a permetre múltiples interpretacions. Excepte en el cas d'una agressió directa, lluitar per necessitat és discutible. La segona condició anava dirigida en contra de les guerres privades, que eren considerades com a injustes i il·legals. Un noble o cavaller només podia declarar una guerra privada (justa i legítima) si era emprada per a reparar una ofensa rebuda, i era autoritzada pel príncep. Aquesta norma era una altra manera d'intentar contenir la violència feudal.

Reparar una acció injusta (un noble ideal cavalleresc), defensar la pàtria, o recuperar bens o territori perdut també eren condicions abstractes i mal·leables. Tenint en compte que, des del final de l'Imperi Carolingi, la configuració política europea va canviar de manera continuada, declarar una guerra per a recuperar territoris, o defensar-los, era un argument molt fàcil de justificar. Possiblement, el punt més interessant, des del punt de vista de la violència, sigui el quart. Sobre tot, en la conducció de la guerra.

Des dels inicis de l'Edat Mitjana i fins als segle XI, la guerra era una competència de la classe noble i cavalleresca. La gent del poble no acostumava a participar-hi, excepte com a infanteria auxiliar d'escàs valor tàctic. Això feia que els combats es realitzessin entre uns exèrcits de dimensions reduïdes, i amb unes normes de cavalleria determinades. Es podria considerar quasi com un torneig. Finalitzada la batalla, els cavallers presoners pagaven un rescat als seus captors per la seva llibertat. El cavaller guanyador no treia cap benefici en matar al vençut. Per tant, matar l'enemic en el camp de batalla no era l'objectiu principal.

A partir del segle XII, la necessitat creixent d'efectius militars va canviar la fisonomia de la guerra. Lenta i gradualment, les tropes reclutades entre les classes populars i els mercenaris van incrementar el seu protagonisme en els camps de batalla. Abans, això va requerir un profund canvi de mentalitat i filosofia de guerra. Mentre que els ideals cavallerescos postulaven que, en una guerra justa els súbdits no hi havien de participar. El dret romà justificava que els súbdits col·laboressin en la defensa de la pàtria.

A la llarga, la necessitat i el pragmatisme es van imposar sobre els ideals. L'ofici de la guerra va deixar de ser exclusiu d'un grup social reduït. El dret romà es va reimplantar en la guerra. Les normes de cavalleria van deixar de regir els enfrontaments armats.

Així, progressivament, la infanteria i la cavalleria lleugera van anar passant a ser les tropes

⁶ Les principals normes de la cavalleria, aplicades a la guerra eren: 1) no matar els presoners; 2) respectar les esglésies, i els qui estan dintre d'elles; 3) no saquejar; 4) no cremar cases ni collites; i 5) respectar les dones.

majoritàries en els exèrcits. El declivi de la cavalleria, com a unitat principal en el camp batalla, arribaria quan es demostrés que les milícies urbanes eren capaces de contenir la seva càrrega. En la batalla de Courtrai (1302), les milícies flamenques van contenir i derrotar a la cavalleria francesa⁷. Un altre cas va ser la batalla de Cefis (1311). En aquesta batalla la Companyia Catalana d'Orient va aniquilar la cavalleria pesada franca de Grècia. Des d'aleshores, les milícies urbanes i els mercenaris passarien, de tenir un paper auxiliar, a ostentar el pes de les operacions militars.

En el segle XIV, la cavalleria va perdre definitivament el protagonisme principal en el camp de batalla. Entre altres causes, això va comportar l'enduriment de la guerra. Entre altres, els motius principals van ser:

1. Les friccions entre les classes socials. Això feia augmentar l'antagonisme entre dos enemics d'estaments diferents, en el camp de batalla.
2. La massificació dels exèrcits feia que fer presoners durant la confusió del combat fos complicat. Només es tendia a respectar la vida a aquells individus de qui s'en pogués aconseguir un rescat.
3. La incapacitat de les tropes populars a pagar un rescat per la seva vida. Era més rentable matar a aquest tipus d'enemic per apoderar-se de les seves pertinences.

La deshumanització de la guerra no va ser deguda només a la irrupció en els camps de batalla de les milícies i dels mercenaris. L'antagonisme entre les faccions en conflicte, consideracions estratègiques i polítiques, entre d'altres, també hi van contribuir. Com, per exemple, destruir les bases econòmiques i demogràfiques de l'enemic per a reduir la seva capacitat bèl·lica. Per així aconseguir amb més facilitat els objectius de la campanya realitzada. La destrucció sistemàtica d'un territori es va convertir en una pràctica habitual per assolir els objectius desitjats.

Determinar aquests objectius, i/o les causes, que motiven una guerra, d'una manera general, és impossible. Cada època i societat ha vist la guerra d'una manera i condicions diferents. Tanmateix, al llarg del temps es poden observar certs objectius comuns que acostumen a desencadenar conflictes bèl·lics: el control d'un territori, recurs o via de comunicació estratègics; motius religiosos; per a aconseguir, mantenir o fer respectar drets adquirits; ajuda a un aliat; defensar el territori d'una agressió; causes polítiques o de prestigi; motivacions militars; o simples motius personals, com avarícia, orgull, enveja, etc.

Uns motius clars són el control d'un recurs, territori o via de comunicació estratègics: la

⁷ KEEN, Maurice, (ed.), "*Historia de la guerra en la Edad Media*", Machado Libros S.A., Madrid, 2005: pp. 179.

conquesta de Mallorca i Sicília, per Jaume I i Pere III, respectivament. Els motius religiosos o teològics, lluita celestial entre el bé i el mal, han estat molt utilitzats al llarg de la història: les Croades i el procés de la Reconquesta. També hi ha hagut guerres per aconseguir, mantenir o fer respectar drets adquirits: la conquesta de Sardenya. Altres motius més ben vistos per la opinió pública són els motius morals, d'ajuda o defensar-se d'una agressió, tant interna com externa: la campanya militar que Pere II va realitzar en ajuda dels seus vassalls occitans. Les causes polítiques, o prestigi polític, també han contribuït a iniciar guerres: la Guerra dels Cent Anys. Una altra causa són simples motius militars. La doctrina militar postula que un territori no és segur fins que s'ha conquerit l'adjacent. Un motiu que es pot relacionar amb l'anterior és la cerca d'un enemic exterior per a calmar a la dissidència o tensió social interior: la Primera Creuada. Finalment, com s'ha comentat anteriorment, l'avarícia, orgull, l'enveja, o altres motius personals també han estat causa del vessament de sang.

Normalment, tot i la enumeració anterior, una sola d'aquestes causes no sol ser motiu per a iniciar una guerra, excepte en el cas d'una agressió directa o causes similars. En la majoria de casos s'arriba a la confrontació armada degut a un conjunt de motius, acumulats al llarg del temps. El *casus belli*, utilitzat com a pretext, només sol ser una justificació, més o menys elaborada, per a mantenir les formes.

14.3. La organització militar

Durant el període medieval, els exèrcits europeus no tenien caràcter permanent. A l'inici de l'Edat Mitjana es va iniciar la feudalització dels exèrcits. Els exèrcits van passar de ser formats per soldats professionals pagats per l'estat, a ser formats majoritàriament per hosts feudals. Les tropes es concentraven al començament d'una campanya militar, i només es mantenien mobilitzades durant uns determinats períodes a l'any, en general, entre primavera i tardor. Una vegada finalitzada la campanya, l'exèrcit es dissolia i els seus membres tornaven a les seves bases per a hivernar. Els exèrcits estaven formats per un conjunt heterogeni de tropes, cosa que dificultava la organització militar. Cadascuna d'aquestes hosts tenia el seu propi armament, interessos, i organització. Això era degut a la seva diversa procedència. Encara que, en els inicis de l'Edat Mitjana, les tropes es componien per hosts feudals, també hi podien haver milícies urbanes i mercenaris, entre d'altres.

Les hosts feudals eren tropes aplegades pels vassalls reials, que acceptaven servir en

l'exèrcit reial per complir amb el seu deure⁸. En funció del feu que posseïa, cada noble aportava a l'exèrcit reial un determinat nombre de cavallers. Cada noble organitzava i estructurava la seva host, i creava la logística necessària, per cada campanya, sovint d'una manera improvisada. Això impedia tenir quadres de comandament professionalitzats, i tenir cohesionades les hosts de diferents nobles. Tanmateix, la seva experiència i qualitat els van convertir en la columna vertebral dels exèrcits, a partir de les quals s'articulava la resta de l'exèrcit reial. El principal desavantatge aquestes hosts era la seva baixa disponibilitat. Eren difícils d'aplegar i el període de servei militar obligatori era limitat a un determinat període a l'any. Passat aquest temps, només continuaven al servei reial si eren pagades en metàl·lic o amb nous feus.

Les milícies urbanes eren tropes no professionals, que les ciutats aportaven als exèrcits reials. Les ciutats també estaven obligades a aportar tropes a l'exèrcit reial, durant un període de temps a l'any. Passat aquest temps, el rei havia de pagar les soldades corresponents si desitjava continuar mantenint les milícies sota les seves ordres. El seu reclutament, organització i estructura depenia de les ciutats. El seu armament era comparable a l'armament de les hosts feudals. Inicialment, les milícies urbanes eren tractades com a tropes auxiliars, degut a la seva qualitat inferior respecte les hosts feudals. El seu objectiu era recolzar les accions de la cavalleria. Però amb el pas del temps, van anar guanyant importància, i van passar a ser les tropes majoritàries al final del període medieval.

Els mercenaris eren tropes professionals que es podien contractar mitjançant un contracte de servei, entre el capità de la companyia de mercenaris i l'autoritat pública. En el contracte s'estipulava la duració, la paga, el tipus d'armament i la seva qualitat, entre altres condicions. Els capitans solien ser d'origen noble, mentre que la tropa era una barreja d'homes que sovint provenia dels estrats socials més baixos. Tot i això, s'aconseguia una certa organització interna mitjançant una estructura de comandament permanent i un codi de conducta. Les tropes mercenàries eren preuades per la seva disponibilitat, la seva experiència, i la seva capacitat de lluita. La seva vàlua era inqüestionable, però també eren tropes temudes. Sobre tot, si estaven mal pagades o en temps de pau, es convertien en un problema.

Les ordres militars eren un altre grup que solia participar en les campanyes reials. La seva aportació solia ser modesta. La vàlua d'aquestes tropes residia en la seva disponibilitat, disciplina, organització, i experiència. Aquestes característiques tant preuades es devien al seu estricte codi de conducta, del fanatisme religiós que les motivava, i la seva coneixença de l'enemic i del seu

8 En el cas català, aquest deure estava tipificat en l'article [34. *qui fallierit*] dels Usatges de Barcelona.

territori.

Finalment, hi havia la mesnada reial i les guarnicions de les fortaleses. La mesnada, solia estar formada per un grup seleccionat de fills de la noblesa. La seva funció era fer de guàrdia reial, i, en el camp de batalla, es situaven al voltant del monarca per protegir-lo. Les guarnicions de castells i fortaleses s'encarregaven de la defensa del territori. En el cas de les guarnicions en zones frontereres, també realitzaven cavalcades contra el territori enemic per a desgastar les seves bases econòmiques. Aquests dos grups es poden considerar tropes permanents, encara que no amb el sentit modern de la paraula.

Com s'ha comentat anteriorment, en els inicis de la Baixa Edat Mitjana, les hosts feudals formaven el gruix principal dels exèrcits reials de tot Europa. Això determinava l'estratègia bàsica emprada en el camp de batalla: la càrrega frontal. El cavaller, muntat en un cavall de guerra, carregava contra les posicions enemigues per a enfonsar la línia de batalla, col·lapsar la defensa, i batre l'enemic en retirada. Totes les altres unitats auxiliars estaven sotmeses als requeriments tàctics que la cavalleria necessitava. Aquesta estratègia limitava la flexibilitat i l'ordre de batalla de l'exèrcit⁹.

Un aspecte interessant de les batalles campals era el seu protocol. Encara que no era una norma estrictament observada, hi havia ocasions en que es pactava el dia i el lloc de la batalla. Hi han dos exemples, separats de més de 50 anys de diferència, en la història militar de la Corona d'Aragó. El primer exemple de 1282 l'explica Ramon Muntaner en la seva Crònica¹⁰:

“[...] als sarraïns, qui s'aparellaven que el dicmenge venguessen, batalla arregada, sobre la bastida del comte de Pallars. E el dissabte a vespre lo sarraí tornà al dit senyor rei e dix: Senyor, siats aparellat a l'alba ab totes vostres gents, que la batalla tenits en camp. [...]”

El segon exemple va succeir en el 1324, en el marc de la conquesta de Sardenya. Una de les operacions militars més importants era destruir la flota adversària. Durant dies la flota pisana i aragonesa es van cercar. Quan es van trobar, l'equilibri de forces va fer que cap de les dues es decidís iniciar el combat naval. Finalment, es va l'infant Alfons a enviar un missatger al capità de la flota pisana. El missatger havia de negociar la realització de la batalla. Finalment, es va acordar que la batalla entre els dos adversaris seria terrestre. Es va acordar que la batalla seria el dia 1 de març,

9 Això no significa que no es dissenyés una tàctica elaborada abans de la batalla. En MATTHEW, Bennet, (ed.), “La guerra en la Edat Media”, Editorial Akal S.A., Madrid, 2010 : pp. 177, l'autor mostra un document amb el pla de batalla francès de la batalla d'Azincourt de 1415.

10 MUNTANER, Ramon, “Crònica”, 2 volums, Institució Alfons el Magnànim, València, 1999: pp. 131.

prop de la localitat de Lucocisterna. Així, tots dos contendents van desembarcar les tropes, i van descansar els dies anteriors a la batalla, sense problemes¹¹.

Tanmateix, les batalles campals no van ser gaire habituals¹². Cal recordar que el paisatge medieval estava controlat i defensat per una xarxa de castells. Les accions militars pretenien aconseguir i/o protegir els castells de l'enemic. Guanyar una batalla a camp obert no implicava poder prendre castells a l'enemic, si estaven adequadament defensats. Per tant, una batalla implicava un risc elevat, on hi havia poc a guanyar i molt a perdre. En un instant, el curs de la batalla es podia torçar (desorganització, pànic, ...) i patir una derrota; i la derrota convertir-se en catàstrofe. Un exèrcit que es retirava en desbandada del camp de batalla era fàcil d'aniquilar. En aquests moments de caos, les tropes eren inoperants i incapaces de contenir la càrrega de l'enemic. Normalment, acabava en la matança de les tropes d'infanteria, i el captiveri de nobles per obtenir el seu rescat. Un error en la batalla podia implicar perdre tota iniciativa militar durant dècades. Per aquests motius, la batalla campal no era un recurs popular, i només era utilitzada en cas de superioritat o per necessitat ineludible. Les formes de guerra més habituals en l'Edat Mitjana van ser les cavalcades i els setges a fortificacions, castells i ciutats.

Les cavalcades eren incursions en terra enemiga per a desgastar la base humana, material i econòmica de l'enemic; al mateix temps que se'n treien guanys. No es buscava l'enfrontament armat amb l'enemic. Es pretenia saquejar tot allò del que se'n pogués treure benefici, o devastar tot el que no es pogués transportar. Aquest tipus de ràtzies tendien a ser breus. La cavalcada entrava i sortia del territori enemic amb rapidesa, per a evitar ser interceptada per tropes d'auxili o patrulles enemigues.

Juntament amb les cavalcades, els setges van ser les accions militars predominants durant l'Edat Mitjana. Els setges consistien en envoltar una posició fortificada, per aïllar-la, i realitzar les operacions necessàries per a apoderar-se'n. La fortalesa podia ser capturada per mitjà de la força, per esgotament dels defensors, o de manera negociada.

El primer pas que feia un exèrcit atacant era intentar envoltar totalment la posició fortificada. Això impedia als defensors obtenir queviures i reforços, i afectava negativament a la seva moral. L'aïllament i la incertesa deguda a la manca de notícies de l'exterior podia fer caure una fortalesa amb menys temps. Paral·lelament que es fermava el setge, l'exèrcit agressor establí el seu campament, o campaments distribuïts al llarg del perímetre del setge per a controlar millor les

11 MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest, "*Jaume II o el seny català. Alfons el Benigne*", Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

12 Per exemple, en la conquesta de Mallorca o València només hi van haver dues batalles a camp obert. La resta de la conquesta dels dos regnes es va basar en expugnar fortificacions i/o ciutats.

operacions. Normalment, el campament es fortificava per assegurar-ne la defensa. Aleshores, es procedia a debilitar les defenses, i s'enviaven cavalcades al territori circumdant per assegurar l'avituallament de l'exèrcit.

Tot aquest procés requeria d'una gran preparació prèvia. Si es volia tenir èxit, l'agressor havia de reunir un exèrcit suficientment nombrós, i realitzar els preparatius adients amb antelació. La logística de l'operació era considerable i n'era una part important. Un exèrcit amb efectius insuficients o mal equipat es podia veure incapaç de realitzar un setge o de mantenir-lo durant tot el temps que fos necessari.

D'altra banda, a diferència del que pugui semblar, els defensors no estaven indefensos. La fortificació i/o les muralles els oferien protecció i, generalment, solien tenir suficients queviures per resistir durant un cert període de temps. En el cas de les ciutats, resistir un setge llarg era més complicat, degut a la necessitat de mantenir a la població, però ben proveïdes podien resistir una temporada. L'estratègia dels defensors consistia en esperar que l'enemic s'esgotés i acabés amb els seus recursos i la seva moral, i esperar l'arribada d'un exèrcit d'auxili que obligués als agressors a abandonar el setge.

Tot i això, els defensors també podien realitzar sortides per sorpresa, per atacar i debilitar l'enemic. Els principals objectius d'aquests atacs eren les màquines de setge i el campament enemic. Els atacs afectaven a la moral dels agressors, i en cas d'una victòria tàctica podia arribar a forçar la retirada de l'exèrcit enemic.

Tanmateix, la via militar no era la única manera de finalitzar un setge. La via negociada era utilitzada de forma recurrent. Des de l'inici del setge, els antagonistes s'acostumaven a sondejar diplomàticament. L'atacant podia desistir en iniciar o aixecar el setge a canvi d'un botí. En cas que els converses inicials no fructifiquessin, els contactes entre els enemics no cessaven, i es podia pactar el final del setge.

Si els defensors optaven per negociar la capitulació, primer es solia acordar una treva per a iniciar els contactes en un clima no bèl·lic. El pacte al que s'acostumava a arribar era entregar la fortalesa si els defensors no rebien ajuda en un plaç de temps determinat. Com a garantia s'oferien ostatges, o el control d'alguna posició estratègica de la fortalesa. Passat el temps acordat, si no acudien reforços de l'exterior, els defensors es rendien segons les condicions pactades.

La sortida negociada d'un setge era important, sobre tot, pels defensors. Si una plaça era capturada per la força, la força de les armes concedia als assaltants el dret d'obtenir botí. Tots els bens materials podien ser objecte de pillatge, i les persones podien ser assassinades, venudes com a

esclaus, o exigir un rescat per les seves vides. En canvi, la rendició permetia als defensors marxar lliurement amb els bens que poguessin endur-se'n.

Aquest escenari es va mantenir durant l'Edat Mitjana. Encara que, entre els segles XIII i XV, la doctrina militar va anar evolucionant lentament. Les hosts feudals van passar a ser substituïdes per mercenaris i per soldats assalariats, de manera progressiva; es van anar creant estructures militars permanents; es van formar unitats militars especialitzades; etc. En el cas de la Corona d'Aragó, aquesta especialització militar, es pot veure clarament en la flota catalana a partir del final del segle XIII. A partir d'aquest període, els ballesters van tenir un protagonisme destacat en l'estratègia marítima, i van realitzar les accions decisives d'algunes de les victòries navals catalanes.

14.4. L'exèrcit català i aragonès

Una altra conseqüència dels exèrcits feudals era la seva temporalitat. Les hosts es mobilitzaven per a les campanyes de primavera i d'estiu, i es llicenciaven en arribar la tardor. Aquest cicle venia determinat pel cicle de recol·lecció de les collites, i degut a que els nobles només estaven obligats a servir militarment durant determinats mesos a l'any. En la conquesta de Mallorca i València, de Jaume I, hi van predominar les hosts feudals, encara que la presència de milícies urbanes i mercenaris era notable. En aquests casos, una combinació entre: el deure vassallàtic a servir en les hosts reials, i a la promesa de botí i la concessió de nous feus a les terres conquerides, van animar als nobles a participar en aquests projectes. Fins i tot en expedicions llargues, com la conquesta de Palma de Mallorca, que es va allargar fins ben entrat l'hivern.

Després de la conquesta de València, els exèrcits reials es nodrien majoritàriament de milícies urbanes, mercenaris i, finalment, de soldats professionals i especialitzats. Aquest últim col·lectiu més eficient i més fiable que no pas les lleves forçades. La seva lleialtat s'intentava assegurar amb les pagues regulars i amb comandants lleials a la corona. Les hosts feudals continuarien existint fins al final del segle XV, però només com a una part minoritària de l'exèrcit, i el pes de la batalla no recauria sobre aquestes tropes.

Aquest escenari ja és apreciable en la conquesta de Sicília, per part de Pere el Gran, en la qual els mercenaris almogàvers van tenir un paper fonamental, i es va anar accentuant encara més degut a la necessitat constant de noves tropes, per fer front als angevins, i a les possibilitats

d'enriquiment que oferia l'exercici de la guerra a les classes populars.

Els mètodes de reclutament medievals, encara que permetien formar exèrcits cada vegada més grans, tenien un desavantatge: la qualitat de l'armament. Cada soldat es proveïa del seu propi equipament. Posteriorment, i en cas de victòria, es podia obtenir un arsenal millor amb les despulles de la batalla.

Les úniques tropes amb un equipament adequat i estàndard eren les hosts feudals, formades pels cavallers preparats per la guerra. Malauradament, l'equipament militar del que disposaven era qualitativament inferior, respecte altres regnes medievals cristians (respecte els regnes de França i Castella, els principals adversaris de la Corona d'Aragó), però suficient com per a fer front a les forces musulmanes.

El que va permetre, a l'exèrcit català, combatre amb efectivitat altres regnes cristians va ser l'ús racional de les forces que posseïa, i l'aplicació d'estratègies i tàctiques adaptades a l'escenari i a les condicions de cada guerra¹³. Així com assimilar les millores tecnològiques provinents de l'estranger, i aplicar-les amb rapidesa i eficàcia.

Però un dels factors més importants, de les victòries dels exercits de la Corona d'Aragó front enemics superiors, va ser la mentalitat i la moral de les tropes, sobre tot les almogàvers. Com també l'efecte psicològic que aquestes tropes tenien sobre l'enemic.

14.5. L'armada i la marina catalana

En els seus inicis, l'armada catalana, igual que l'exèrcit, no era una institució de caràcter permanent. Els vaixells de guerra es construïen, o s'adaptaven naus de transport per a la guerra¹⁴, segons les necessitats del moment. Una vegada conclosa la campanya, els vaixells es desmantellaven per a reutilitzar els materials, o es reconvertien una altra vegada en naus de transport. Per tant, la marineria també es reclutava de forma temporal i, igual que en el cas de l'exèrcit, tampoc hi havia una estructura organitzada.

Aquesta tendència va canviar amb la conquesta de Mallorca, les noves necessitats estratègiques van requerir crear i mantenir una flota per al control del litoral català i mallorquí. Però

- 13 Les tropes catalanes eren principalment infanteria i cavalleria lleugera, un dels punts forts era la mobilitat. La tàctica preferida era atacar per sorpresa, a la rereguarda enemiga, i en zones on la cavalleria pesada de l'enemic no podia ser desplegada amb eficàcia.
- 14 La pirateria en el Mediterrani era habitual, i amb major o menor grau, tots els vaixells estaven preparats per a repel·lir, o realitzar, un abordatge.

el que realment va catalitzar la creació d'una armada catalana va ser la conquesta de Sicília, i la necessitat militar i econòmica de controlar el Mediterrani occidental. Tot i això, la marina catalana mai va ser de proporcions considerables¹⁵, i, generalment, sempre es va haver d'enfrontar a adversaris superiors en nombre.

El que va permetre a la Corona d'Aragó mantenir una certa hegemonia en el Mediterrani occidental va ser: l'actitud agressiva i decidida dels oficials i mariners, i l'ús de tropes especialitzades, com els ballesters. La flota catalana es va caracteritzar per utilitzar tàctiques agressives i realitzar accions audaces contra enemics superiors. La majoria de les victòries catalanes es devien al desconcert i desordre inicial que les tàctiques catalanes causaven entre els vaixells enemics¹⁶. Però també eren degudes a l'ús encertat dels ballesters, tropes altament especialitzades que debilitaven a les tropes situades en el vaixell enemic abans d'abordar-lo. Un cop realitzat l'abordatge, la batalla es desenvolupava igual que en una batalla terrestre, però sobre una plataforma sobre el mar.

A diferència del que pot semblar, la marineria no era un destí desitjat. La Corona d'Aragó sempre va anar escassa de tripulacions. Encara que els mariners gaudien d'uns drets mínims, que els protegien de conductes abusives dels oficials, havien de viure sota unes condicions molt dures. La majoria de mariners provenien dels estrats més baixos de la societat. En època de guerra, i/o en casos d'extrema necessitat, es va arribar a recórrer a l'allistament obligatori i, fins i tot, a emprar convictes a canvi de minvar la seva pena.

Al capdavant d'aquests homes hi havia un capità, que en temps de guerra era del braç noble o del ciutadà. Altres membres tècnics de la tripulació eren, entre d'altres: l'escrivà; el còmit, que era el responsable de la navegació; el nauixer, que era un mariner experimentat a càrrec d'un grup de mariners; i l'agutzil, que era el responsable de fer complir la llei.

15 CABEZUELO PLIEGO, José Vicente, “Diplomacia y guerra en el Mediterráneo medieval. La liga véneto-aragonesa contra Génova de 1351”, Anuario de Estudios Medievales, pp. 253-294, 36/1, enero junio de 2006. Les altres potències marítimes del Mediterrani (principalment els angevins i, sobre tot, les repúbliques italianes) podien aplegar, amb relativa facilitat, flotes superiors a la catalana. Durant la guerra entre la Corona d'Aragó i Venècia contra Gènova, Venècia va haver d'assessorar i ajudar econòmica i logísticament la Corona d'Aragó.

16 HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier, “Historia militar de Catalunya. Vol. II. Temps de Conquesta”, Rafael Dalmau Editor, Barcelona 2002.

14.6. Les fortificacions i la maquinària de setge

Les construccions característiques de l'Edat Mitjana són els castells, les ciutats emmurallades, i altres tipus de fortificacions. Aquestes places fortes eren la columna vertebral en les estratègies d'atac i defensa del territori. Les campanyes militars consistien en cavalcades per a debilitar l'enemic, combinades amb l'assalt i/o defensa de fortificacions o ciutats. L'enginyeria militar va evolucionar per a millorar les fortificacions defensives. A l'hora, que dissenyava noves armes per a compensar aquestes millores. L'enginyeria militar va ser un camp de constant desenvolupament.

La fortificació de les principals ciutats es va iniciar durant les darreries de l'Imperi Romà. La permeabilitat de les fronteres romanes, i la creixent incapacitat del govern central per a mantenir l'ordre, va fer que les ciutats es tanquessin dintre de sòlides muralles per repel·lir agressions.

Paral·lelament, en emplaçaments estratègics (cims de muntanyes, confluències de vies de comunicació, ...) es van anar construint les primeres fortificacions permanents. En un principi, les construccions es realitzaven emprant materials barats i disponibles en la zona d'edificació: fusta i terra compactada. Gradualment, les exigències militars van imposar que fossin substituïts amb un material més resistent, com la pedra. Tot i això, no eren més que construccions modestes, com torres de vigilància o fortificacions de dimensions reduïdes. Caldria esperar a les croades per a que el camp de la poliorcètica occidental experimentés un salt qualitatiu important¹⁷.

En els territoris de la Corona d'Aragó, els castells i les ciutats emmurallades van ser elements habituals del paisatge. L'estat de guerra quasi permanent amb els regnes musulmans del sud, i els habituals enfrontaments amb Castella, va afavorir la proliferació de fortificacions. En general, però les construccions van ser modestes, i sempre aprofitant estructures preexistents.

17 Durant la Primera Croada, els croats van poder aprendre de les grans construccions defensives bizantines i àrabs. Completada la conquesta, la inferioritat numèrica de les forces cristianes, que es van quedar per a defensar el regne de Jerusalem, va motivar als arquitectes a adaptar les tècniques de construcció adquirides, als requeriments defensius del nou regne.

La necessitat de defensar el regne cristià de Jerusalem, envoltat de territoris hostils, amb un exèrcit reduït, va fer que es dissenyés una estratègia basada en la defensa i control de punts estratègics de la geografia, una estratègia diferent a la bizantina i àrab.

Abans de l'arribada dels cristians, la majoria de les fortificacions bizantines i àrabs no solien estar en zones de difícil accés. La seva estructura estatal, i la seva organització militar, els permetia tenir la capacitat d'aplegar exèrcits de proporcions respectables, amb relativa facilitat; i les seves estratègies militars es basaven més en el moviment (per capturar o alliberar una ciutat), que en la defensa estàtica d'un sol punt.

A diferència de la majoria de les fortificacions bizantines i àrabs, les fortificacions cristianes es van construir en punts de difícil accés i fàcils de defensar, i amb la capacitat de poder afrontar exèrcits nombrosos amb una quantitat relativament petita d'efectius. Les innovacions tècniques, que van forçar les necessitats militars, van ser transmeses als regnes europeus, i es van estendre per tot Europa amb rapidesa.

La constant evolució de la poliorcètica va anar acompanyada d'avenços en maquinària de setge i minatge. L'objectiu d'aquestes armes o tècniques era eliminar, o contrarestar, els avantatges defensius de les muralles¹⁸. Les necessitats bèl·liques van crear una varietat considerable d'armes de setge. Entre elles es pot destacar: l'ariet, la catapulta, el mantell¹⁹, o el fonèvol²⁰.

Tot i així, l'arma definitiva de setge arribaria no arribaria fins el segle XIV: el canó. En els seus inicis, era una arma poc precisa i va conviure amb les armes tradicionals durant un llarg període de temps. Fins l'Edat Moderna no s'implantaria de manera definitiva, juntament amb altres tipus d'armes de foc; i canviaria profundament l'art i el concepte de la guerra medieval.

18 PURTON, Peter, *"A history of the early medieval siege c.450-1200"*, The Boydell Press, Woodbridge, UK, 2009.

19 Castell de fusta construït sobre una plataforma mòbil per a superar les muralles.

20 CHEVEDDEN, Paul E., EIGENBROD, Les, FOLEY, Vernard, SOEDEL, Werner, *"The Trebuchet"*, Scientific American, Inc., February 2002. El seu funcionament és similar al de una catapulta, però el projectil és llançat per l'efecte d'un contrapès, i posseeix un abast més gran.

Fig. 8: cavalleria aragonesa (host del vescomte Guillem de Montcada, II de Bearn).

Fig. 9: Infanteria aragonesa.

Capítol 15

La diplomàcia: una altra manera de fer la guerra

Pactar les condicions per a finalitzar les hostilitats és l'objectiu de negociar la pau. Després d'haver utilitzat el recurs de la guerra, per a intentar aconseguir uns determinats propòsits, la negociació de la pau pretén assegurar les conquestes militars, obtenir certes concessions o acabar amb un conflicte sense possibilitat d'èxit.

A l'Edat Mitjana, la negociació de la pau posava un especial èmfasi en restaurar l'ordre de la justícia i, per sobre de tot, l'honor dels antagonistes. Les exigències o les concessions disposades a acceptar depenien de la posició o possibilitats dels enemics (militars, econòmiques, diplomàtiques, ...). Tot plegat feia que la negociació de la pau fos un procés diplomàtic lent, llarg i complicat.

En general, les negociacions començaven pactant una treva. Per assegurar el seu manteniment es podien intercanviar ostatges: diners, persones o castells. Les treves no eren acords definitius. Tenien una durada concreta, però permetien recobrar-se de la guerra i possibilitaven les

negociacions en un clima no bèl·lic. Si les negociacions tenien èxit, i un acord era possible, es procedia a executar el pactat. Els diners, les persones i/o els castells que s'havien intercanviat com a ostatges també servien com a mesura de pressió. Permetien assegurar amb certes garanties el compliment les clàusules del tractat. Un tractat que es negociava segons un protocol bastant estàndard i rígid.

La negociació de la pau, com tot procés diplomàtic, estava sotmès a unes formes molt estrictes, que eren respectades de manera escrupolosa. Durant les negociacions, cada tipus de contacte requeria el seu propi protocol. Principalment, es poden trobar tres tipus de contactes diplomàtics¹: els intercanvis epistolars, les ambaixades, i les vistes reials.

Els intercanvis epistolars eren delegacions d'un estat a un altre per a intentar resoldre algun tipus de fricció, contingència, o algun assumpte d'importància menor. En ocasions, eren utilitzades com a complement a les ambaixades.

Les ambaixades eren delegacions de categoria superior a un intercanvi epistolar. Servien per a negociar qüestions de més importància, com la pau, aliances, o qualsevol tipus de tractat. Aquesta modalitat de contacte diplomàtic va ser la més habitual a la Baixa Edat Mitjana.

Les vistes reials eren els contactes diplomàtics de més alt nivell. Els interlocutors eren els propis monarques, o un membre de la casa governant en representació directa del rei. Aquest tipus de contacte servia per a resoldre situacions molt difícils o en punt mort (com negociar la pau), o pactar tractats de màxima importància (com acordar enllaços matrimonials, o aliances militars).

15.1. Els contactes diplomàtics

Les ambaixades i els ambaixadors

En la Baixa Edat Mitjana, les ambaixades van ser el mètode més usual a l'hora de negociar la pau. Les ambaixades, seguint les instruccions del rei que representaven, s'encarregaven reinstaurar la justícia, i reparar l'honor dels monarques enfrontats. La delicadesa i la importància de les ambaixades resulta evident. És per això que el rei establia, en termes generals, l'estratègia a seguir, determinava l'acció a realitzar en punts concrets de la negociació, i escollia els seus

¹ CATEURA BENNÀSSER, Pau, "Negociar la paz en el siglo XIV", VI Jornadas Luso-Espanholas, Portugal (Batalha), Novembre 2008.

representats.

Les ambaixades estaven encapçalades per un representant del rei i el seu seguici: traductors, escrivans, juristes, nobles, eclesiàstics, comerciants, etc. Tots aquests homes eren professionals que assessoraven a l'ambaixador en la seva tasca. De representants se'n poden distingir de tres tipus principals: els nuncis, els procuradors i els ambaixadors. Els nuncis o els nuncis especials estaven investits amb un poder limitat al tema que havien de negociar:

“Damus et concedimus vobis, fideli nostro, Raimundo de Conchis, burgensium Montispesulani, missatgeriam Alexandrie, ita quod vos sitis nuncius noster [...]”

Podien negociar i concloure tractats puntuals i/o urgents, res més. No tenien personalitat jurídica. Simplement, substituïen al seu representat en una causa concreta. També eren anomenats enviats o missatgers.

Els procuradors² podien representar a una sola persona, a un conjunt de persones o a un territori o territoris; de manera temporal o permanent. La seva figura es va definir en el IV concili de Letran (1215). Estaven dotats d'un poder equivalent a la persona o persones que representaven:

“Noverint universi quod nos [...], constituimus et ordinamus vos, venerabilem Arnaldum, Dei gracia Barchinone episcopum et dilectos Guillelmum, priorem sancte Marie de Corneliano et Guillelmum de Rochafolle, tenentem locum nostrum in Montepesulano, procuratores nostros, dantes et concedentes vobis, omnibus predictis et cuilibet vestrum, plenam et liberam potestatem, auctoritatem et licenciam transigendi et componendi, vice nostra et nomine, cum [...]”

Els ambaixadors tenien la funció principal de dirigir una ambaixada. Eren individus de rang social elevat, que estaven dotats d'un poder equivalent al del monarca que representaven:

“Noverint universi quod nos [...], per presens scriptum notum facimus quod nos nobilem et dilectum consanguineum nostrum Raimundum Gaucelmi dominum de Lunello ex deliberato consilio de nostro latere transmitentes, auctoritatem et plenam ei potestatem concessimus tractandi omnia negocia, que inter nos et illustrem [...]”

2 DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, *“Los Procuradores de los Reinos Hispanos ante la Curia Romana en el Siglo XIII”*, Universidad de León, Secretariado de Publicaciones, 2007.

El nivell de representació depenia sobretot de l'estatus social del negociador. Els nuncis solien ser gent no noble ni eclesiàstica. Els procuradors majoritàriament solien ser religiosos. En canvi, l'origen social dels ambaixadors tendia a ser més divers, però tendien a ser nobles, clergues o juristes.

L'elecció del representant reial era un aspecte important. Sobre tot, si era en el marc d'una ambaixada. L'ambaixador havia de ser un home de la màxima confiança del rei. Inicialment, els ambaixadors solien ser nobles o clergues. Amb el temps, l'ofici diplomàtic es va anar especialitzant.

Normalment, era escollit del seu entorn: membres de la Cort, del Consell Reial, o membres de l'Església. Havien de posseir un bagatge cultural elevat, i tenir coneixements de l'estat al que s'havia d'anar. Eren dues condicions indispensables.

Per exemple, tenir nocions de llatí era desitjable. Era l'idioma en que es redactaven la majoria de tractats. Tenir coneixements de la llengua del país destí i els seus costums era desitjable. Per tant, l'ambaixador podia no ser del cercle més immediat del monarca³. Si la situació ho requeria, també ho podien ser: oficials de frontera, comerciant, membres destacats i respectats de la societat, entre altres.

En tots els casos es cercava que el candidat estigués familiaritzat amb el país al que havia d'anar a negociar el pacte, i tenir qualitats especials segons l'estat al que havia d'anar. Per exemple, contactes i/o tractes habituals, llaços de consanguinitat, etc.

En el cas concret d'una ambaixada per a negociar la pau o una treva, solia ser escollit un noble o un oficial de frontera. En la seva elecció es buscava l'experiència militar, sense menystenir els requisits anteriorment esmentats.

En el cas en que s'hagués de negociar amb un estat musulmà, per complementar l'ambaixada, s'incloïen mercaders que hi comerciessin, com a consellers. Combinaven la coneixença dels costums musulmans amb el tracte habitual amb gent musulmana. Això els convertia en assessors valuosos. Per aquest motiu, era habitual que també fossin escollits com a ambaixadors.

3 Els mudèjars de València van ser utilitzats habitualment com a intèrprets, però en alguns casos també van ser nomenats ambaixadors per encapçalar delegacions a països musulmans; per així aprofitar l'empatia religiosa entre ell i el seu interlocutor.

BECEIRO PITA, Isabel, "*La importancia de la cultura en las relaciones peninsulares (siglo XV)*", Anuario de Estudios Medievales (CSIC), Núm. 29, 1999, pp. 79-104.

SALICRÚ i LLUCH, Roser, "*Más allá de la mediación de la palabra: negociación con los infieles y mediación cultural en la Baja Edad Media*", Negociar en la Edad Media, Institut Milà i Fontanals (CSIC), 2005, pp. 409-439.

SALICRÚ i LLUCH, Roser, "*La diplomacia y las embajadas como expresión de los contactos interculturales entre cristianos y musulmanes en el Mediterráneo occidental durante la Baja Edad Media*", Institut Milà i Fontanals, Barcelona, 2007.

VALÉRIAN, Dominique, "*Les agents de la diplomatie des souverains maghébins avec le monde chétien (XII-XV siècle)*", Anuario de Estudios Medievales 38/2, pp 885-900, julio-diciembre 2008.

En aquests casos, com s'ha comentat anteriorment, no es solien anomenar ambaixadors si no nuncis.

Un cas il·lustratiu va ser Ramon de Conques, un comerciant de Montpeller, que ha estat mencionat anteriorment. Durant anys va ser l'encarregat de negociar amb el soldà d'Egipte, de part de Jaume I. Ramon de Conques va ser un home de la màxima confiança de Jaume I. Reiteradament, va ser l'encarregat de negociar amb Egipte i altres regnes musulmans. Per tant, es pot suposar que va ser un home amb una gran experiència diplomàtica, en les relacions entre la Corona d'Aragó i la Mediterrània Oriental. Tot i això, mai va tenir l'estatus d'ambaixador. Com a molt, va ser nomenat nunci.

En el cas de les ambaixades musulmanes destinades a terres cristianes, aproximadament, es seguien els mateixos criteris. Tot i que, era habitual l'ús de cristians com a ambaixadors. Per exemple, mercenaris cristians al servei del sobirà musulmà, o comerciants cristians (majoritàriament llatins). En tots dos casos, també es buscava la familiaritat de l'ambaixador amb l'estat destí (la seva terra natal), o els coneixements i contactes en tot el mediterrani occidental.

Els documents diplomàtics

Paral·lelament a l'elecció dels membres d'una ambaixada, era necessari que el sobirà dotés al seu ambaixador amb els documents necessaris per que pogués complir amb la seva missió. Entre altres, era convenient dur textos que recolzessin les pretensions del monarca. Per exemple, documents que demostrassin els drets del rei sobre alguna qüestió o territori. En el cas d'una ambaixada que anés a negociar un tractat matrimonial es podia dur l'arbre genealògic dels pretendents.

Uns altres documents que no podien faltar eren les cartes de credencials, de procuració i d'instruccions. Addicionalment, també eren proveïdes de cartes de salconduit.

La carta de credencials (o de “creença”) presentava l'ambaixador a les autoritats amb les qui havia de negociar. Era un document que acreditava al representant davant els seus destinataris:

“[...] embiamos á vos al noble é muy honrrado, é amado Consellero nuestro Don [...], el qual vos embiamos con pleno poder de tractar, é ordenar, é firmar todas cosas que Nos podiamos facer, como aquel en quien mucho fiamos, é es certificado de todo nuestro entendimiento: por que vos rogamos, Rey, que lo creádes de quanto vos dirá de parte nuestra. [...]”

També, solia incloure una exposició del motiu de l'ambaixada. La carta de credencials tenia una gran importància. En cap cas, es començaven unes negociacions sense la deguda verificació d'aquest document.

La carta de procuració (o de poder) era un instrument notarial de delegació de poder. Permetia al representant realitzar un acte jurídic en nom del seu representat, i fer que tingués validesa legal. En altres paraules, designava a l'ambaixador, i definia les seves competències:

“Noverint universi quod nos [...], per presens scriptum notum facimus quod nos nobilem et dilectum consanguineum nostrum [...] ex deliberato consilio de nostro latere transmitentes, auctoritatem et plenam ei potestatem concessimus tractandi omnia negocia, que inter nos et illustrem[...].”

En definitiva, delimitava el marc de les negociacions, i indicava el grau de llibertat de l'ambaixador en les negociacions. Normalment, la escrivia un notari, en presència de testimonis. Tot i ser un document imprescindible en negociacions oficials, no era necessari en contactes i negociacions informals o prèvies.

La carta d'instruccions indicava a l'ambaixador l'objectiu real de les negociacions, la manera de procedir, l'estratègia a utilitzar. També incloïa consells, detalls i procediments a tenir en compte. Per exemple, establia els punts de la negociació, la manera de contestar a determinades rèpliques, definia les propostes acceptables i les inacceptables, els aspectes importants o rellevants, o també les notes que s'havien de prendre durant les negociacions. En definitiva, aquest document expressava la voluntat del monarca sobre la manera en que el seu ambaixador havia d'encaminar les negociacions. Evidentment, el seu contingut només havia de ser conegut per l'ambaixador i/o els màxims responsables de la negociació.

La carta de salconduit tenien la missió de garantir la seguretat del seu posseïdor i els seus bens, en el territori de l'autor de la carta:

“[...], sine impedimento alicuius persone; verum eciam recipimus et constituimus sub nostra custodia, protezione, comanda et guidatico speciali vos [...].”

No era un document estrictament indispensable. Els ambaixadors degudament acreditats

gaudien d'immunitat diplomàtica⁴. Solien travessar un territori sense impediments o problemes destacables. La immunitat solia ser observada i respectada per les autoritats, independentment del seu origen o destí⁵. Garantir la seva de l'ambaixada era una qüestió d'honor i justícia per qualsevol sobirà, i s'esperava un tracte de reciprocitat. Tanmateix, en èpoques de guerra o tensió donava una seguretat addicional a l'ambaixada.

Durant les guerres era recomanables tenir cartes de salconduit per circular per territori aliè, però també salconduits per circular en territori patri. Permetien a l'ambaixador i al seu seguici circular lliurement i sense perills. D'aquesta manera, s'intentaven atenuar els perills que podia patir la delegació a causa de la distància, les dificultats polítiques i culturals, etc.

Tots aquests documents, i el protocol que s'havia de seguir en qualsevol contacte diplomàtic, era un procés estàndard en tota l'Europa medieval; i el seu compliment era rigorosament observat.

El protocol de les ambaixades

Una vegada els ambaixadors tenien els documents corresponents, l'ambaixada partia cap a la cort destí, per a iniciar les negociacions. Com a norma general, les ambaixades eren rebudes amb deferència i cortesia. En la Corona d'Aragó, el tracte vers les ambaixades estrangeres tendia a ser el mateix en tots els casos, i la seva seguretat estava garantida. Tant per ambaixades de regnes cristians com musulmans. Tot i això, per una combinació de precaució i cortesia, els ambaixadors eren rebuts a la frontera per un oficial reial. L'oficial s'encarregava d'acompanyar l'ambaixada a la Cort Reial.

A la seva arribada a la Cort Reial, s'organitzava algun tipus de celebració (com un banquet o torneig) per a donar la benvinguda als diplomàtics. En el cas que l'ambaixada arribés durant una celebració, els ambaixadors eren convidats a participar-hi. També era costum, i de cortesia diplomàtica, que el país amfitrió de l'ambaixada pagués les seves despeses de manutenció, i/o proporcionar-li allotjament. A la tornada, si l'ambaixada retornava per terra, un oficial reial els conduïa un altre cop fins la frontera. En el cas que tornés per via marítima, els reis d'Aragó proporcionaven el medi de transport, i en pagaven les despeses.

Durant tot el procés de negociació, el tracte era cortès i regit per un estricte protocol. Les

4 La immunitat diplomàtica també atorgava el privilegi d'estar lliure de pagar qualsevol peatge, i permetia la lliure circulació per qualsevol vila o ciutat.

5 MULET MAS, Mireia, "*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*", societat arqueològica lul·liana, Palma de Mallorca 1991. Segons el "*Liber Maiolichinus*" la immunitat d'un ambaixador o missatger era un dret universal i pràctica habitual, basada en el dret romà i en el canònic.

negociacions s'iniciaven amb salutacions protocol·làries i un intercanvi de regals. L'ambaixador informava de l'estat de salut del seu sobirà i de la seva família, i mostrava interès per la salut del monarca destí, o interlocutor. També, expressava la voluntat del seu rei de mantenir lligams estrets. En el cas que el rei destinatari de l'ambaixada hagués obtingut una victòria militar, o hagués estat entronitzat recentment, se'l felicitava, etc.

L'intercanvi de regals era una pràctica protocol·lària obligada. Fins i tot, era habitual que una ambaixada, que anava a negociar una treva o la pau amb un enemic que hagués envaït el territori, portés queviures com a regal. En reciprocitat, els amfitrions organitzaven el banquet de benvinguda als ambaixadors amb els aliments obsequiats.

El tipus de regal variava en funció de l'exotisme que el receptor de l'obsequi percebia, objectes que el receptor difícilment podia trobar en el seu país, o articles de luxe. Desclot, en la seva crònica, enumera els regals que el rei Pere III d'Aragó va dur al rei Felip III de França (1245–[1270–1285]):

“[...] portaven figues seques, e atçibib⁶, e dàtils, e malgranes dolces e molts cunfits.”

Com es pot veure, productes de marcat origen àrab, que a França devien ser difícils de trobar. L'intercanvi simbolitzava la reciprocitat de concessions que es volia obtenir amb les negociacions.

Un cop les presentacions de cortesia finalitzaven, l'ambaixador havia de mostrar les seves credencials. Només, després de la seva comprovació es podien iniciar les conversacions diplomàtiques. Les negociacions s'havien de realitzar amb delicadesa i tacte. Independentment de la relació política entre els regnes que negociaven, les formes eren sempre respectades. L'ambaixador s'havia de comportar de manera adequada, segons les normes del seu amfitrió.

Finalitzades les negociacions, haguessin tingut èxit o no, hi tornava a haver un altre intercanvi de regals entre l'ambaixada i el seu amfitrió. Encara que els regals que rebia l'ambaixada era pel seu sobirà, també se n'oferien als ambaixadors.

Quan l'ambaixada arribava al seu origen, el seu sobirà solia enviar una carta al seu homòleg per expressar-li la seva gratitud per la bona acollida de la seva ambaixada, juntament amb altres fórmules de cortesia. Tot això, independentment de l'èxit o el fracàs de d'haver aconseguit el tractat que es desitjava.

6 Panses.

15.2. Els tractats diplomàtics

Estructura dels tractats diplomàtics

En la actualitat, els tractats internacionals permeten analitzar com s'articulen les relacions entre els estats, i la relació de poders entre ells. Això també és aplicable a l'Edat Mitjana, encara que emmarcat en un context diferent.

No hi havien estats si no regnes. Un regne no és comparable (ni política, ni jurídica, ni administrativament) a un estat, tal i com es concep avui en dia. Un regne era un territori governat per un sobirà, que personificava o representava un conjunt de territoris. Uns territoris que, directa o per mitjà del vassallatge, depenien d'ell. No hi havia separació entre l'administració pública i el patrimoni reial.

Els tractats internacionals eren pactes entre sobirans, no entre estats. Per aquest motiu, cada sobirà havia de ratificar els tractats del seu predecessor. Una característica que s'accentuava en els tractats entre regnes cristians i musulmans. Aquests tractats permeten analitzar el tracte, la influència, i la força dels sobirans que els van signar.

Analitzant diferents tractats es pot observar que tots estaven redactats amb una estructura bàsica similar. A banda de les variacions en funció del tipus de tractat. Això mostra que existia un protocol en la seva redacció, però no era escrupolosament seguit. Les excepcions són abundants. Cosa que no permet definir un format general, en la redacció dels tractats. Tot i això, hi ha aspectes que si es poden generalitzar. El text de qualsevol tractat es pot dividir en tres parts principals: el protocol inicial, l'assumpte i l'escàtolo.

El protocol inicial, o capçalera, estava redactat de manera que fos una introducció genèrica al document. Indicava l'objectiu del tractat i les parts signatàries de l'acord, però no necessàriament en aquest ordre. No sembla que hi hagués cap tipus de precedència establerta entre l'objectiu del tractat i les intitolacions reials.

En la majoria de casos, aquesta secció comença amb una dedicatòria al Senyor. Les frases més recurrents són:

“*In nomine Domini.*”, “*In nomine Dei nostri Iesuchristi.*”, “*In nomine domini Jesuchristi.*”, etc.

Altres variants similars poden incloure a Déu, Jesucrist i/o a la Santíssima Trinitat. La dedicatòria al Senyor no era una frase que aparegui en tots els tractats, però sempre és la primera frase del document, en el cas que aparegui.

En aquesta part es sol esmentar el tipus de pacte o el seu objectiu, de manera molt resumida. Això permet identificar amb certa facilitat el tipus de tractat. Les frases emprades solen ser curtes i directes:

“*Hec est convenientia facta inter [...]*”, “*De forma pacis inter [...]*”, etc.

Encara que hi ha casos amb frases una mica més llargues i elaborades⁷, com:

“*[...] facimus et firmamus ueram amicitiam et perpetuam facta inter [...]*”, o “*[...] facimus inter nos pacem et concordiam et firmatam confederacionem, [...]*”

Les parts signatàries dels tractats eren els sobirans. En els documents solien aparèixer intitolats amb tots els seus honors més importants. Només en pocs i determinats casos no apareixen tots aquests títols. Les fórmules seguides acostumaven a tenir la mateixa estructura. Primer apareixien els títols reials, seguit dels comtals i els senyorials. Tots ells ordenats en funció de la seva importància.

Si s'agafa la casa comtal de Barcelona, podem trobar diversos exemples: “*Raimundo, Barchinonensi comiti*” (Ramon Berenguer III), “*Raimundum, comitem Barchinonensem et Aragonensium principem*” (Ramon Berenguer IV), “*Ildefonsum, regem Aragone, comitem Barchinone et marchionem Provincie*” (Alfons II), “*Petrus, Dei gratia rex Aragonis et comes Barchinonis*” (Pere II), “*Jacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani*” (Jaume I), “*Petrus, Dei gracia Aragonum et Sicilie rex*” (Pere III) i “*Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valentie, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone ac sancte romane ecclesie vexillarius, ammiratus et capitaneus generalis*” (Jaume II).

Una actitud que contrasta amb altres sobirans, que no solien emprar tots els seus títols. Per

⁷ Més endavant es farà una explicació més detallada d'aquesta part.

exemple, els reis de Castella, que també ho eren de Lleó, Galícia, Sevilla, Còrdova, Múrcia, Jaén i Algarve, només acostumaven a intitular-se com a “*rex Castelle et Toleti*”. Fins i tot, en molts casos només com a reis de Castella. Aquesta mateixa tendència es pot trobar en els reis de França, els quals s'anomenaven a ells mateixos simplement com a: “*rege Francie*”. En alguns tractats diplomàtics entre Aragó i França, els reis d'Aragó seguien l'exemple francès, i només s'intitulaven com a reis d'Aragó.

Cal destacar que la precedència dels sobirans signataris del tractat no era aleatòria. Primer solia anar el monarca de més prestigi o poder. És una característica típica de tots els documents diplomàtics. Les excepcions són puntuals, i sempre degudes a algun motiu concret.

Òbviament, l'assumpte és la part més extensa dels documents diplomàtics. Està estructurat en paràgrafs, en els quals hi ha l'exposició dels fets o queixes, i les resolucions o determinacions que se'n prenen.

Al final dels paràgrafs amb les resolucions, hi acostuma a haver una frase protocol·lària recurrent, en tots els textos analitzats. La frase intenta expressar la bona voluntat amb que s'havia negociat, i el compromís de complir els acords als que s'havien arribat. Llevat de certs matisos, la fórmula literària utilitzada és semblant en tots els casos. La frase utilitzada era quasi un estàndard en els tractats diplomàtics. Dos exemples significatius d'això són:

“*[...] bona fide et sine omni fraude et dolo [...]*”, o “*[...] por bona fidem et sine malo enganno [...]*”

Aquesta secció tendeix a acabar amb l'enumeració dels testimonis presents, de cadascuna de les parts signatàries. Encara que, en ocasions, apareixen indicats en la última part del document; o just abans de les rubriques dels signataris.

La última part dels tractats és l'escàtolo. En aquesta secció, l'escriba indicava la data i el lloc on s'havia signat l'acord. L'ordre en que s'indicava aquesta informació no era sempre la mateixa. Això indica que la seva estructura tampoc estava totalment estandaritzada. Tanmateix, l'estructura més habitual sol ser:

“*[Facta carta]*” o “*[Datum]*” + “*[lloc de la signatura]*” + “*[data amb la era hispana]*” i/o “*[any cristià]*”.

Uns exemples són el tractat de Nàgima de 1158:

“Facta carta in mense Februarii, in era MCXCVI, anno ab incarnatione Domini MCLVII, in loco qui dicitur Naxama”

El tractat de Sahagunt de 1170:

“Facta carta in Sancto Facundo, II nonas iunii era MCCVIII”

El tractat de Capdepera de 1231:

“Datum apud Capud Petre, XV kls. Iulii, anno Domini M.CC.XXX. Primo.”

I el tractat de Montpeller de 1241⁸:

“Datum Montispesulano, XIV kalendas maii, anno Domini M.CC.XL primo.”

Com es pot veure, la datació és força estàndard. El que val la pena comentar és la datació emprada en els tractats. Hi ha una diferència entre els tractats entre Aragó i Castella, i els tractats entre Aragó i els altres regnes.

Es pot veure com la datació cristiana encara no era d'ús comú a castellana. Abans del segle XII, els tractats diplomàtics entre Aragó i Castella solen estar datats amb l'era hispana. L'ús de l'any cristià era atípic. En els casos en que apareixia, sempre anava precedit de l'era hispana. Diferenciar els dos tipus de datació és senzill. L'any hispà sempre es referix com a “era”, mentre que l'any cristià s'introdueix amb paraules com: “anno ab incarnatione” o “anno Domini”. En canvi, els tractats signats amb altres regnes no peninsulars únicament era emprada la datació cristiana.

Un altres aspecte interessant de l'escàtolo és el el lloc on va ser signat formalment l'acord. En la majoria de casos, la localitat on es va rubricar era una possessió del sobirà amb més poder. Si s'agafen els exemples anteriors, els tractats de Nàgima i Sahagunt es van signar a Castella, que era el regne peninsular més poderós de l'època. En canvi, els tractats de Capdepera i Montpeller es van

8 Aliança entre Jaume I i Ramon VII de Tolosa contra tots els enemics de l'Església catòlica.

signar en territoris de la Corona d'Aragó. El primer va ser signat amb els musulmans de Menorca, i el segon va ser signat amb el comte Ramon VII de Tolosa (1197–[1222–1249]). En tots dos casos la preeminència de Jaume I era evident. Un altre exemple seria el tractat de Corbeil (1258), signat a França. En aquest cas, el rei de França estava per sobre de Jaume I, i així queda reflexat en el document.

Els tractats acostumen a acabar amb la firma dels sobirans o dels seus representats, i de diverses personalitats. Els signataris, solen ser clergues i nobles. Individus de gran prestigi social com: arquebisbes o bisbes, nobles i membres de la Cort Reial (alferes, majordom, ...). Tots ells havien de donar fe del tractat, i havien d'assegurar el seu compliment.

Al final de tot i en ocasions, l'escriba que va escriure el document deixava constància de la seva tasca amb una frase curta. Pels casos analitzats, es pot suposar que tampoc tenia una posició predeterminada. Tan es pot trobar abans de les rúbriques dels signataris, com al final de tot del manuscrit.

L'estructura en tres parts que s'ha descrit no s'ha de prendre com una pauta rígida. Com s'ha comentat anteriorment, la redacció dels textos diplomàtics no seguia cap protocol estricte. La forma del document final depenia del costum, de l'estil de l'escriba que el redactava, i/o del tipus de tractat.

Tipus de tractats

Evidentment, les negociacions i les relacions diplomàtiques tenien com a objectiu assolir algun tipus d'acord entre els regnes implicats. A la Baixa Edat Mitjana els tractats diplomàtics més usuals eren: les aliances defensives i ofensives, acords territorials, els acords matrimonials, els acord de treva i els acords de pau.

Una aliança defensiva era un acord entre dos o més regnes, amb el qual es garantien protecció i ajuda mútua, en el cas en que un dels signataris fos atacat. Les aliances defensives es podien ser vàlides contra tothom, contra un determinat regne o contra tothom amb excepcions. En una època en que els enfrontaments bèl·lics van proliferar, els tractats d'aliança defensiva tenien una gran importància. Servien com un instrument de dissuasió. Aquest tipus de tractats es poden identificar amb frases com:

“[...] facimus inter nos pacem et concordiam et firmatam confederacionem [...]”, “[...] et etiam convenimus ut iuvemus nos ad iniucem contra omnes christianos et sarracenos, excepto rege Ferrando, et habeamus comuniter pacem uel guerram cum aliis omnibus, [...]”, o “[...] uod iuuemus nos ad iniucem super et contra christianos, preter regem Anglie [...]”

Com es pot veure, les excepcions s'indicaven clarament a continuació de l'anunci d'aliança. Una aliança ofensiva era un acord entre dos o més regnes per atacar a un tercer o més enemics. Era una manera de poder atacar a un enemic amb més garanties d'èxit, o compensar una aliança antagonista. En general, una aliança ofensiva constava d'una aliança defensiva o un tractat de pau, en el qual s'afegia a un enemic al que es volia combatre. Un exemple és el tractat de Cazola (1179):

“[...] Hec est concordia et pactum et perpetua amicitia firmissime firmata inter illustres reges [...]. [...] contra cunctos homines christianos et sarracenos, et nominatim contra regem Nauarre. [...]”

Els acord territorials eren tractats entre dos o més regnes per definir les fronteres comuns, conquerir o repartir-se un tercer territori enemic, assignar àrees de influència, etc. En la península ibèrica s'hi poden trobar diversos exemples. Agafant el mateix exemple anterior, un d'ells és el tractat de Cazola (1179):

“Hec est conuenientia fideliter facta inter illustres [...], super diuisionem terre Hyspanie. Diuidunt namque inter se terram Hyspanie hoc scilicet modo.”

Un altre és el tractat de Corbeil (1258):

“Ludovicus, Dei gratia Francorum Rex [...] quod nos dicebamus comitatum Barchinone, [...] cum eorum pertinentiis de regno Francie et de feudis nostris esse [...] pro ipso Rege Aragone et nomine et vice ipsius deffinimus, quittamus, cedimus et omnino remmittimus quicquid juris et possessionis [...]”

Els tractats matrimonials eren acords entre dos regnes per casar algun membre de la família reial, o proper a ella. Eren una peça fonamental en les relacions diplomàtiques. Condicionaven

futures aliances polítiques i diplomàtiques, tractats comercials, etc. Un cas il·lustratiu és el tractat matrimonial entre l'infant Pere i la princesa Constança de Sicília (1262):

“[...] Eo, igitur, disponente, qui ab ipso mundi principio matrimoniale fedus disposuit, nos Petrus infans, [...], vos illustrem dominam Constanciam, [...], nobis, per consensum mutuuum, de presenti, in matrimonii copula legitime copulavimus et ante fores ecclesie [...]”

Aquest tractat va permetre a la Corona d'Aragó incrementar la seva presència comercial a Sicília. Posteriorment, Pere III va heretar els drets sobre Sicília a través de la seva dona, amb la mort de tots els pretendents Hohestaufen al tron sicilià a mans de Carles I d'Anjou (1227–[1246–1285]). També, els tractats matrimonials servien per acabar amb guerres i altres conflictes. Per exemple, el casament entre Jaume II i Blanca d'Anjou va ser una de les clàusules del tractat signat a Anagni (1295).

Les treves, *“Carta trengua quan dominus noster [...]”*, eren uns acords entre dos o més regnes per aturar una guerra durant un cert període de temps. Això permetia recuperar forces, i oferia un clima de tranquil·litat per iniciar negociacions en vistes a una pau definitiva:

“[...] E la dita vista no se puede fazer en buena guisa mas tregua dAragon e de Castiella por algun tiempo, por aquesta [...], entramos ensemble e cada uno dellos por el todo a dar tregua por nos e [...]”

Les treves també eren utilitzades per mantenir un cert *“status quo”*, en conflictes en els que no era possible arribar a un acord. Era una manera d'evitar la guerra. Permetia que, amb el pas del temps, aparegués una solució. Encara que en la majoria de casos només servia per gaudir d'un temps de pau, que permetés recuperar forces i continuar la guerra.

Cal destacar que les treves eren els tractats habituals entre els regnes cristians i musulmans. Entre ells mai es formalitzava un acord de pau. Només treves que solien durar de mitjana entre 1 i 5 anys. Una de les explicacions, per formalitzar només pactes temporals, es troba en el rerefons religiós i jurídic de les dues creences.

Per una banda, els musulmans concebien la guerra con una fórmula per a estendre la seva religió. Només concedien la pau a un enemic derrotat. Per l'altra banda, hi havia la voluntat cristiana de recuperar els territoris que havien format part de l'Imperi Romà. No podia haver pau definitiva

fins la seva reconquesta. Aquestes dues mentalitats enfrontades, impedia signat tractats de pau permanents entre cristians i musulmans. Aleshores, la treva era l'instrument emprat per finalitzar l'estat de guerra, de manera temporal.

Els acords de pau eren tractats entre dos o més regnes amb els quals els signataris es comprometien a finalitzar les hostilitats. Les formes més normals de plasmar-ho en els documents eren:

“De forma pacis inter regem Castelle et regem Aragonis. [...]”, o “Carta paccionum seu convenienciarum factam inter reges [...]”, entre altres variants.

Com en tots els casos anteriors, solia ser la fi d'un procés llarg i tediós. D'aquests tractats es pot analitzar com era la situació política i militar en el moment de la signatura del tractat. Si es torna a agafar el tractat d'Anagni (1295) com a exemple, és evident la debilitat de la Corona d'Aragó front la coalició entre Sicília-Nàpols, França i el Papat. Després de tants anys de lluites, Jaume II es va veure obligat a retornar Sicília a la Santa Seu.

Encara que no s'han mencionat, a l'Edat Mitjana, hi havien altres tipus d'acord de naturalesa diversa. Exemples d'això eren els acords comercials o acords puntuals sobre temes concrets, com el tractat de Sahagun (1170). Aquest tractat va situar temporalment el regne de Múrcia sota òrbita de la Corona d'Aragó. El text comença amb la frase: *“Hec est convenientia facta inter [...]”*.

Genèricament, un *“convenientia facta”* era un pacte feudal bilateral entre senyors per a resoldre conflictes, o negociar algun tipus de qüestió. Un ús que la diplomàcia va heretar.

Un últim tipus de tractat que es pot detectar en la documentació diplomàtica són les sentències arbitrals. Era un instrument per deixar les desavinences a mans d'uns tercers, quan les parts enfrontades eren incapaces d'arribar a cap acord. Quan la posició dels antagonistes era inamovible. En aquests casos, s'acordava deixar el contenciós en mans d'uns àrbitres o jutges, els quals dictaven una sentència d'obligat compliment per totes les parts. Degut a la seva peculiaritat, no es comenta en aquest apartat. S'explica en el següent.

15.3. Les sentències arbitrals

Com s'ha comentat, hi havia ocasions en que la diplomàcia arribava en un punt mort. Les

forces enfrontades en una guerra estaven equilibrades, i cap dels enemics volia cedir en les seves pretensions. Per desencallar la situació, es podia recórrer l'ús de les sentències arbitrals. Es deixava la solució del conflicte a mans d'uns tercers. Les parts enfrontades entregaven la seva causa a mans d'un jutge o jutges perquè imposessin una sentència. La sentència dictada era vinculant i d'obligat compliment. El seu ús no era habitual, però hi van haver nombrosos casos, durant l'Edat Mitjana.

L'origen de les sentències arbitrals es pot trobar en la solució de conflictes de tipus social. Eren una solució freqüent pels conflictes privats. Uns individus enfrontats, per una causa qualsevol, acordaven deixar voluntàriament les seves desavinences en mans d'uns mediadors o àrbitres de confiança i prestigi perquè acordessin una solució, la qual es comprometien a respectar. Aquesta idea va ser assimilada per la diplomàcia pels casos en que les negociacions no arribaven enlloc, i era necessari trobar una solució.

El procés començava amb la negociació d'una treva. Encara que assolir un acord de pau podia ser inviable, una treva era assumible. En paral·lel, a la negociació de la treva es negociava l'elecció de l'àrbitre o àrbitres que haurien d'estudiar els punts del litigi. Ells haurien de decidir com arranjar-los. Normalment, s'escollien tres àrbitres.

El principal era elegit per comú acord. Havia de ser neutral. L'elecció solia recaure en una persona de gran prestigi i/o emparentat amb els enemics. Els altres dos els escollia cadascuna de les parts enfrontades, per defensar els seus interessos. En el cas de la sentència arbitral de Torrellas (1304), el rei Dionís I de Portugal (1261–[1279–1325]) va ser l'àrbitre principal, l'infant Joan (1262–1319) va ser l'àrbitre del rei Ferran IV de Castella (1285–[1295–1312]), i l'arquebisbe de Saragossa ho va ser per part del rei Jaume II d'Aragó (1267–[1291–1327]):

“[...] don Dionis [...] rey de Portugal en el infant don Johan fillo del [...] rey don Alfonso [...] e en [...] don Eximeno vispe de Zaragoza assi como en arbitadores e amigables compondores sobre todas las ditas discordias e guerras. [...].”

Adicionalment, també s'escollien consellers per als àrbitres. Cal emfatitzar la importància dels àrbitres i en la seva elecció. Acceptar pactar la pau mitjançant una sentència arbitral obligava haver d'assumir els compromisos que s'hi pactessin:

“[...]. Prometient el dito rey [...] en su fe e en su veradt de mi notario deuisso scripto recibient que el por si e por los suyos tenra e complira por siempre la sentencia, el arbitro, dito,

laor o otra qualquiere composicion que los ditos arbitrades concordablement diran sobre estos feytos en qualquiere manera a ellos visto sera; [...].”

En aquest cas, l'elecció de l'arquebisbe de Saragossa com a àrbitre va ser un greu error de Jaume II. Desconeixia el regne de Múrcia i la seva situació política i geogràfica. No va defensar adequadament els interessos que representava⁹. Així, la sentència arbitral de Torrellas va marcar la fi de l'expansió aragonesa cap al sud de la península ibèrica.

El compliment de les sentències arbitrals es garantien per mitjà dels ostatges. Es convertien en una mesura preventiva per a obligar-se a complir les condicions de la sentència. Ja que en algunes ocasions les sentències arbitrals no van ser respectades, com la sentència arbitral (1177) del rei Enric II d'Anglaterra (1133–[1154–1189). Una sentència que pretenia solucionar el conflicte fronterer entre el rei Alfons VIII de Castella (1155–[1158–1214]) i el rei Sanç VI de Navarra (1133–[1150–1194]).

Finalment, la sentència es proclamava de manera solemne. En els següents dies, la sentència era ratificada pels enemics, i es procedia amb les gestions per complir-la. Tot això era acompanyat amb un tractat de pau. Al cap i a la fi, la pau era l'objectiu de la sentència:

“[...] fazemos saber que como gran desaveniencia discordia e guerra muy afincada e muy daynosa fuese pieça ha entre nos ditos reyes [...] viniessemos a paç e avinencia por la obra de [...].”

9 FERRER i MALLOL, Maria Teresa, *“Entre la Paz y la Guerra: la Corona catalano-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media”*, CSIC, Institución Milà i Fontanals, Departamento de estudios medievales, Barcelona 2005.

Capítol 16

La croada pisana contra Mallorca: Mallorca entre Pisa i Catalunya

En el 1113, la República de Pisa va organitzar una croada dirigida contra el regne musulmà de Mallorca. L'expedició va arribar a les costes catalanes en el 1114. Aleshores, el comte Ramon Berenguer III de Barcelona es va unir a la croada. La seva participació va ser destacable. Amb ell, diversos nobles catalans i occitans es van unir a la croada. Després d'hivernar, la croada va salpar cap a Mallorca el 1115. La conquesta de la ciutat va ser difícil, i va requerir més temps del que els croats tenien previst. Finalment, la ciutat va ser presa per l'assalt i arrasada.

Tota aquest episodi històric va ser immortalitzat per un autor pisà, en un poema anomenat: *“Liber maiolichinus de gestis pisanorum illustribus”*.

16.1. El “*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*”

El “*Liber maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*”, o simplement “*Liber maiolichinus*”, és un poema llatí de vuit capítols (anomenats llibres), que narra la croada pisana contra el regne musulmà de Mallorca (1113-1115). L'autor és desconegut. Devia ser un ciutadà de Pisa, de certa importància o amb un càrrec destacable. Els diversos detalls i anècdotes que explica demostren que va ser espectador de tot, o gran part, el que va succeir durant la croada.

Actualment, se'n coneix l'existència de 3 manuscrits. Un del segle XII i dos del segle XIV¹. Els dos textos del segle XIV són una còpia del document del segle XII. El manuscrit més antic està redactat amb un llenguatge tosc, i sense gaires filigranes. Una característica que contrasta amb les dues còpies posteriors. Les còpies van ser escrites amb cura, i van ser ricament ornamentades. Una altra diferència amb el text original és la prosa. Els escrivans, que van realitzar les còpies, van adaptar el text original a la prosa de la seva època.

Els tres documents proporcionen informacions valuoses de tipus literari i/o historiogràfic. El poema proporciona una gran quantitat d'informació de tipus geogràfic i toponímic de diverses zones del Mediterrani occidental. Evidentment, també aporta molta informació dels fets que van succeir durant la croada². Malgrat que, en ocasions, ho faci d'una manera molt sintètica. Tot i això, es poden analitzar les relacions diplomàtiques entre diversos regnes cristians i musulmans del Mediterrani occidental del segle XII. El poema descriu les relacions diplomàtiques i els processos de negociació de diferents tipus de pactes. Majoritàriament, són acords d'aliança, i de pau o treva.

Cal tenir en compte, però, que els fets estan relatats des del punt de vista pisà. Això es nota en les descripcions i en el relat que l'autor transmet. Hi ha un clar partidisme en favor de la República de Pisa.

A continuació es descriuran els contactes i els tractes diplomàtics relatats en el “*Liber maiolichinus*”, des del punt de vista que l'autor original volia transmetre. El text utilitzat per a realitzar aquesta tasca és la traducció catalana, feta per Mireia Mulet Mas³.

1 “*Mallorca. La primera conquesta cristiana. El 1114, cent quinze anys abans de la de Jaume I*”. Editorial Barcino – Fundació Jaume I, Barcelona, Nadal de 1979.

2 ARMANGUÉ HERRERO, Joan, “*El ‘Liber maiolichinus de gestis pisanorum illustribus’ (s. XII)*”, *Quaderns de la Selva*, 14, pp. 271-278, 2002.

3 MULET MAS, Mireia, “*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*”, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma de Mallorca, 1991.

16.2. Els preparatius de la croada

El primer llibre del “*Liber maiolichinus*” comença amb l'exposició del *casus belli*, que va desencadenar l'acció militar pisana contra el regne musulmà de Mallorca: la pirateria mallorquina. L'autor descriu amb indignació les atrocitats comeses pels pirates mallorquins, en les costes del Mediterrani occidental. Posa especial èmfasi en les condicions dels seus presoners cristians. La majoria dels quals eren reduïts a l'esclavatge.

La justificació és un exercici de cinisme per part de l'autor. Podria ser deguda al desconeixement de l'autèntic motiu, però es poc probable. La pirateria era una pràctica habitual en la Mediterrània, tant per part cristiana com per musulmana. Les condicions dels captius, de tots dos bàndols, no solien ser gaire diferents al que el poema descriu.

El veritable motiu s'ha de buscar en l'agressiva política pisana, enfocada a assegurar les seves rutes comercials. Una política que l'havia dut a organitzar diverses expedicions militars contra diversos enclavaments musulmans, des de feia cent anys⁴. La pirateria mallorquina era una molèstia que afectava les rutes comercials pisanes, de la ribera més occidental del Mediterrani. Havia de ser eliminada.

El primer que va realitzar el govern pisà va ser escollir 12 homes, de distingides nissagues nobiliàries de Pisa. A aquests homes se'ls va concedir els càrrecs honorífics de cònsols i generals. La seva missió era preparar i governar l'expedició militar.

Per consell d'aquests homes, es va organitzar una ambaixada a Roma. L'ambaixada estava encapçalada per l'arquebisbe de Pisa i un dels cònsols. Ells dos van ser acompanyats i assessorats per homes amb gran experiència diplomàtica. L'ambaixada fou rebuda amb grans honors pel Papa Pasqual II (1050?–[1099–1118]). La idea d'una croada contra el regne musulmà de Mallorca va agradar al Papa. Així, l'expedició punitiva contra els mallorquins va tenir l'estatus de croada.

L'ambaixada va tornar a Pisa amb un altre èxit. L'arquebisbe de Pisa va ser investit amb l'autoritat necessària per pregonar la croada, i dirigir-la espiritualment.

L'organització de l'ambaixada no va respondre només a la voluntat d'obtenir la benedicció papal per l'empresa militar. A banda dels avantatges econòmics i morals que comportava, Pisa volia

4 BRUCE, Travis, “*The politics of violence and trade: Denia and Pisa in the eleventh century*”, *Journal of Medieval History*, Vol. 32, pp. 127-142, 2006.

continuar col·laborant amb la Santa Seu, en la lluita contra els infidels.

La col·laboració que venia d'antuvi, i havia fet que entre els dos estat hi hagués una bona relació diplomàtica. Això li havia permès a Pisa aconseguir la titularitat sobre l'illa de Còrsega en el 1091. Una cessió decretada pel papa Urbà II en la bula “*cum omnes insulae*”⁵. Per tant, aconseguir els drets sobre les Illes Balears era un dels altres possibles motius de l'ambaixada. Encara que sigui un detall que l'autor no esmenta.

Després d'obtenir del Papat tot el que cobejava, Pisa va iniciar immediatament la cerca d'aliats per a combatre els mallorquins. La diplomàcia pisana es va desplegar per tot el Mediterrani occidental. Roma i Lucca es va unir amb una ajuda militar destacada, però també es van unir contingents italians de diversa procedència⁶. Una absència destacable va ser la República de Gènova, que no va voler participar, malgrat els esforços diplomàtics pisans.

Pisa va enviar una ambaixada a Gènova amb una invitació de l'arquebisbe, per a que s'unís a la croada. En les primeres converses, Gènova va acceptar participar-hi, però va intentar retardar la croada fins a un any. Possiblement, degut a la manca d'interès que els genovesos tenien pel projecte pisà.

La seva falta d'entusiasme no ha de sorprendre. Des de feia temps, Pisa i Gènova es disputaven l'hegemonia comercial de la Mediterrània occidental⁷. A més, Gènova tenia interessos comercials en les illes Balears des dels inicis del segle XII⁸. Mallorca era una peça important en les seves rutes comercials. Era base logística en les rutes cap a l'Al-Andalus, el Magreb i l'Atlàntic.

Després de llargues negociacions, els ambaixadors pisans van marxar en veure el doble joc de la República de Gènova. Les negociacions devien deteriorar la relació entre ambdós estats, la

5 VALLA, Lorenzo, “*On the Donation of Constantine*”, Harvard University Press, 2007. La base jurídica la bula residia en el “*privilegium Constantini*”. Un decret imperial fraudulent, segons el qual Constantí el Gran havia cedit totes les illes de l'Imperi romà al Papat.

WECKMANN, Luis, “*Constantino el Grande y Cristóbal Colón. Estudios de la supremacía Papal sobre islas, 1091-1493*”, Fondo de Cultura Económica (FCE), México, 1992.

6 Segons en el pacte que es va signar a Sant Feliu, entre Ramon Berenguer III i els còsols pisans, a part de Pisa, Roma i Lucca, en la croada també van participar les ciutats de Florència, Siena, Volterra, Pistoia, Llombardia, Còrsega, i Sardenya. Com es veurà més endavant, els efectius corsos i sards es van unir a la croada quan la flota pisana va anclar en les seves respectives costes.

7 ORVIETANI BUSCH, Silvia, “*Medieval Mediterranean Ports. The Catalan and Tuscan Cosats, 1100 to 1235*”, Leiden, Boston, Köln, Brill, 2001.

8 Per exemple, des de Mallorca, els genovesos importaven llana de Mallorca i del Magreb, i exportaven teixits. També, cal destacar la importància que la sal d'Eivissa tenia pels comerciants genovesos.

JEHEL, Georges, “*La place de Majorque dans la stratégie politique et économique de gènes aux XIIème et XIIIème siècles*”, XIII congrés d'història de la Corona d'Aragó, Comunicacions I (primera part). Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1989.

ENSENYAT PUJOL, Gabriel, “*El “lou” dels genovesos: els canvis operats després de l'annexió de Mallorca*”, XIII congrés d'història de la Corona d'Aragó, Comunicacions I (primera part). Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1989.

qual tampoc no devia passar per un bon moment. Gènova no només va refusar participar en la croada, també va intentar entorpir les operacions diplomàtiques dels pisans.

16.3. Inici de la croada i arribada a les costes catalanes

Finalitzats els preparatius, la croada va salpar el dia 7 d'agost (Sant Sixt). La primera escala de la flota va ser Còrsega i després Sardenya. En l'illa sarda es van aturar catorze dies a Porto Torres. En aquesta localitat, els pisans es van entrevistar amb la màxima autoritat sarda: el jutge Constantí I de Torres (1064?–[1082–1128]). Les negociacions van culminar amb la participació d'un contingent sard a la croada. Els líders dels reforços sards van ser dos nobles de gran prestigi, un d'ells era el fill del jutge.

És evident que la flota pisana es va dirigir a Sardenya per negociar o formalitzar algun tipus de tractat o aliança amb el jutge sard, amb el que nodrir els efectius de la croada. Segurament, per aquest motiu la flota va fer una escala tant llarga a Porto Torres. D'altra banda, al jutge li interessava mantenir bones relacions diplomàtiques amb Pisa, la qual tenia una gran i consolidada influència sobre Sardenya des del segle XI⁹.

Poc abans de salpar de Sardenya, hi va haver un episodi que posa de manifest la falta de cohesió entre els croats. Van aparèixer les primeres desavinences entre els aliats. El motiu de la disputa va ser l'elecció del comandat de la flota. La negociació per solucionar el conflicte va acabar en punt mort. L'arquebisbe de Pisa va haver d'intervenir. Les seves paraules van ser escoltades, però no van calmar els ànims.

Finalment, es va arribar a una solució de compromís. Es van escollir dos comandants per la flota. Aquesta decisió va tenir repercussions. Les ordres dels almiralls no van ser respectades, i part de la flota va seguir un rumb diferent al que s'havia ordenat.

Després d'un trajecte difícil degut a la climatologia, els croats va arribar a les costes catalanes. Concretament, van tocar terra a Blanes. En un principi, van suposar que eren terres mallorquines, i van atacar la població. Afortunadament, l'error es va aclarir ràpidament, i es va decidir enviar una ambaixada al comte Ramon Berenguer III de Barcelona i Girona.

L'autor del poema ressalta la importància de la missió diplomàtica. En especial, posa èmfasi

⁹ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, “*La reconquista de las vías marítimas*”, Anuario de Estudios Medievales 10, Actas del I Congreso Internacional de Historia Mediterranea, 1980, pp. 41-133.

en l'elecció de l'ambaixador: un dels cònsols de més gran llinatge, poder i prestigi. Això evidencia un clar interès pisà en atraure al comte de Barcelona a la seva causa.

Aquest interès s'explica per dos motius principals: la situació geo-estratègica dels territoris catalans, i l'experiència militar catalana contra els musulmans.

En l'època de la croada, els comtats catalans eren els territoris cristians més propers a Mallorca. Els pisans volien aprofitar la seva proximitat geogràfica. Volien fer del territori català una base logística, militar, operativa i d'hibernació, abans d'atacar les Illes Balears la primavera següent. Aquest motiu podria haver estat el motiu que més va determinar la voluntat pisana de pactar amb el comte de Barcelona.

L'experiència militar catalana contra els musulmans podria haver estat el segon motiu més important. Sens dubte, els catalans tenien una llarga experiència en la lluita contra els musulmans. Una aportació desitjable degut a la naturalesa de l'expedició. Tanmateix, els pisans ja havien combatut forces islàmiques amb anterioritat. Tenien una dilatada experiència en aquest sentit. Els pisans coneixien les tàctiques musulmanes, però altres continents de la croada les desconeixien. Per tant, les hosts catalanes eren un reforç valuós per a complementar l'expedició. No eren imprescindibles, però sí desitjables. Per això els pisans no van estalviar esforços diplomàtics en l'ambaixada.

L'audiència entre el cònsol i el comte està relatada amb gran detall. Es pot apreciar una gran solemnitat en l'acte protocol·lari. El cònsol va iniciar la intervenció elogiant al comte de Barcelona. Seguidament, va exposar els motius pels quals, la flota pisana, havia arribat a les costes catalanes. Finalment, va convidar al comte a visitar el campament, i va expressar el desig dels pisans per a que s'unís a la croada, com a aliat i comandant de l'exèrcit.

Aleshores, el comte va respondre que participaria de grat en una guerra justa contra els mallorquins. A continuació, va relatar com els mallorquins saquejaven i devastaven el litoral català, i retenien molts captius catalans. Va acabar dient que si els pisans estaven decidits a eliminar la pirateria amb base a Mallorca, ell oferiria tot el suport i s'uniria a les seves forces¹⁰.

Després de l'acte es va redactar i signar un tractat d'amistat. Ramon Berenguer III va oferir als pisans tota l'ajuda i material que necessitessin. Posteriorment, l'arquebisbe de Pisa va ratificar el tractat. Cal recordar que l'arquebisbe de Pisa dirigia l'expedició en nom de la Santa Seu. Com que no va participar en el procés de negociació, va haver d'autoritzar-lo. Finalment, el comte de

10 En aquest punt, l'autor del poema es torna a oblidar en relatar tota la veritat. Encara que la pirateria mallorquina devia ser una molèstia, la possibilitat de botí, o d'expansió territorial a costa musulmana, devia ajudar al comte de Barcelona a decidir col·laborar en la croada.

Barcelona va arribar al campament pisà, que estava emplaçat a Sant Feliu de Guixols. Allà es va realitzar l'acte solemne de la ratificació del tractat per part seva.

Mentre les negociacions pisano-catalanes seguien el seu curs, van anar arribant al campament pisà contingents militars de diversa procedència. Majoritàriament d'Occitània, Provença i del Rosselló¹¹.

El passatge mostra que la República de Pisa havia fet un gran esforça diplomàtic, i que tenia contactes amb gran part dels estats cristians de la riba occidental del Mediterrani. També, es pot veure que Sant Feliu havia estat escollida com a punt de trobada pels expedicionaris que faltaven per incorporar-se a la croada. Fins i tot, abans que el comte de Barcelona i el representats de Pisa formalitzessin l'aliança. Per tant, és evident que la flota pisana no va arribar a terres catalanes per error¹².

Amb la informació que proporciona el poema no es pot afirmar categòricament que hi haguessin contactes diplomàtics freqüents entre pisans i catalans. Tanmateix, es pot suposar que hi van haver contactes entre pisans i catalans, abans que la flota croada arribés a Catalunya. Encara que no s'haguessin materialitzat en un tractat o aliança.¹³ La negociació definitiva, i la formalització de l'aliança, es devia realitzar un cop l'expedició pisana va arribar a Catalunya.

El segon llibre inicia el relat descrivint que un dels còsols va aconseguir negociar la incorporació de reforços gals, després de ser anomenat comandant de la cavalleria. Possiblement, un càrrec que se li va atorgar per a donar-li més autoritat i prestigi, front el seus interlocutors, durant les negociacions.

El text continua amb un passatge curiós. Descriu la rivalitat entre pisans i genovesos. També fa entendre que entre genovesos i mallorquins hi havia algun tipus de tractat de pau o de no agressió en vigor. Un altre motiu, a part dels anteriorment esmentats, pel qual els genovesos no devien voler participar en la croada. A més d'intentar entorpir-la.

Després de fer una última escala a Barcelona, el 21 de setembre (Sant Mateu), l'expedició va salpar cap a Mallorca uns dies més tard. La flota era encapçalada per quatre naus, que duien els portaestendards d'un dels còsols (l'autor remarca que era de la il·lustre nissaga Francard) i del comte de Barcelona. Segurament, eren els qui ostentaven els càrrecs de més rellevància militar de

11 Entre ells, cal remarcar la participació del comte d'Empúries en la croada. La seva importància radica en la seva implicació en aconteixements importants que van succeir durant la croada. Aquests events es mencionaran en el seu moment.

12 L'atac croat a Blanes podria posar en dubte aquesta hipòtesi, però la confusió és atribuïble a la tempesta, que va desorientar la flota i canviar el rumb de l'expedició.

13 En la seva intervenció, el còsol pisà va mencionar la possibilitat que el comte tingués coneixement de la croada. A banda de demostrar que el comte estava informat de l'expedició pisana, també podria ser un indicatiu (no pas una confirmació) de contactes previs entre catalans i pisans.

l'expedició.

Les condicions climatològiques adverses van fer que la flota es desviés fins a Salou. Allà van tornar a aparèixer distensions entre els aliats. Alguns d'ells van decidir retornar a la seva pàtria. Els expedicionaris que no van marxar van jurar continuar en la croada, i van passar l'hivern a Catalunya i en terres ultrapirinenques.

El tercer llibre continua el relat descrivint la inquietud que despertava la croada al rei de Mallorca, Nazareodol Burabé (Mubashir Nasir al-Dawla). El monarca va ser aconsellat que intentés pactar amb els pisans abans de demanar ajuda als almoràvits, degut a que els almoràvits no inspiraven confiança als mallorquins. Els consellers del rei de Mallorca devien suposar que les condicions que imposarien els pisans serien més fàcils d'acceptar, que no pas les dels almoràvits.

La preferència no és sorprenent. Encara que la lluita entre cristians i musulmans fos inintermitent, existia una cultura del pacte entre les dues confessions. Les repúbliques marítimes italianes, en defensa dels seus interessos comercials, tenien contactes amb la majoria d'estats islàmics de la ribera de la Mediterrània. Mentre que els estats cristians i musulmans de la península ibèrica estaven acostumats a negociar diversos tipus de pactes¹⁴, des d'abans del segle XII. En general, només treves o aliances puntuals.

Per a intentar negociar un pacte de no agressió o una treva, els mallorquins van organitzar una ambaixada. El passatge descriu amb bastant detall l'organització de l'ambaixada. El rei de Mallorca va escriure una carta als pisans (una espècie de carta de procuració per als seus ambaixadors). La carta s'estructurava en tres parts.

En la primera, el rei saludava a l'arquebisbe de Pisa i a altres dirigents. Seguidament, el rei expressava la seva voluntat de negociar, sense esmentar cap exigència. Finalment, acabava indicant que seria conseqüent amb el tractat que els seus ambaixadors negociessin.

Per altra banda, el rei va donar instruccions als seus ambaixadors. A canvi de pactar la no agressió, estava disposat a donar als pisans tots els captius cristians, un botí generós, i pagar les despeses de l'expedició. Tot i això, el rei va fer transmetre la voluntat del poble mallorquí de resistir i lluitar contra les forces pisanes, en el cas d'una agressió. Sens dubte, una mostra de força i resolució per evitar semblar dèbil o massa complaent amb els pisans.

El relat mostra dos aspectes de la diplomàcia en el Mediterrani occidental. Indica el costum de no agredir als missatgers i/o ambaixadors. Era considerat un dret universal. També que els comtats catalans i el regne musulmà de Mallorca havien mantingut contactes diplomàtics amb certa

14 RUIZ GÓMEZ, Francisco, "*Paisaje después de la batalla. El precio de la paz*", La guerra en la Edad Media, XVII semana de estudios medievales, Nájera, 2006.

regularitat.

En la seva carta, el rei de Mallorca explicava que entre el comte Hug II d'Empúries i ell hi havia hagut relacions diplomàtiques freqüents. El cas que esmenta fa referència a una treva que van pactar. La treva va ser vàlida durant la peregrinació del comte d'Empúries a Jerusalem. Segons va dir, va ser escrupolosament respectada per les dues parts.

També hi van haver contactes extraoficials entre els delegats mallorquins i alguns membres de l'expedició pisana. Malauradament, les negociacions no van prosperar, i l'ambaixada va fracassar. L'ardor religiós empenyia als pisans a atacar el regne de Mallorca. Òbviament, la oferta mallorquina no va satisfer als pisans. Estaven decidits a destruir la base de la pirateria mallorquina, que era una molèstia pels seus interessos comercials.

16.4. La conquesta d'Eivissa

Les operacions militars es van iniciar al març de 1114. Eivissa va ser la primera illa atacada, seguit de les accions necessàries per a controlar les aigües circumdants de les Illes Balears¹⁵. Paral·lelament a les primeres accions militars, també hi van haver contactes diplomàtics.

A mitjans d'abril, els pisans van enviar dues galeres a Mallorca amb una missió diplomàtica. Estava encapçalada per un dels cònsols pisans. Les galeres van atracar al port de Porto Pi, on el rei els esperava. L'ambaixada mallorquina anterior va fracassar, però no va implicar la ruptura de les negociacions. Els contactes van continuar, i es va acordar una entrevista entre delegats pisans i el rei de Mallorca. Desgraciadament, el nou intent també va fracassar, degut a la gran desconfiança existent entre les dues parts.

El primer desacord va sorgir en l'elecció del lloc de les negociacions. Encara que el rei va assegurar la integritat física del cònsol, aquest es va negar a deixar el vaixell. De la mateixa manera, el rei es va negar a negociar en el vaixell pisà. Per a desencallar la situació, el rei va proposar negociar per escrit. La proposta no va ser acceptada pel cònsol pisà. L'ambaixada pisana va tornar a Catalunya passant per Cabrera, i fent escala a Pollença i Menorca. Tots aquests llocs van ser atacats i saquejats pels pisans.

15 L'atac sobre Eivissa devia ser una operació de tanteig, per avaluar les tropes eivissenques i la seva força. Les operacions navals, per a controlar les aigües balears, tenien com a objectiu assegurar que els vaixells de transport militar no serien fustigats per la flota mallorquina; i també evitar que els mallorquins poguessin enviar tropes de socors als eivissencs.

Mentrestant, a Roma hi regnava una certa inquietud. La croada no assolía els objectius previstos. Es desenvolupava més lentament del que s'esperava. Es devia estar qüestionant el lideratge de l'expedició. Per això, Pasqual II va enviar un legat pontifici: el cardenal Bosó. Ell havia d'avaluar la situació. Al mateix temps, Pisa havia preparat una flota amb reforços que van arribar a Catalunya entre maig i juny.

Després de l'arribada dels reforços i del legat papal, hi va haver una reunió de tots els dirigents de la croada. En la reunió devien aparèixer certes dissensions que el text no especifica. Devien ser importants, ja que el cardenal Bosó va haver d'imposar la seva autoritat. Va recordar als presents els motius de la croada. Va exposar les ordres papals, i va exhortar a atacar Mallorca. Les ordres papals no van ser replicades, i es van fer els últims preparatius abans de salpar. Els preparatius van incloure la formalització de pactes d'ajuda o aliança. Els acords van incloure el jurament dels sotasignants a complir els pactes. L'autor no descriu la negociació d'aquests pactes, però remarca la seva importància. Després d'això, la croada es va dirigir cap el seu primer objectiu: Eivissa i la seva capital.

El quart llibre comença relatant les operacions militars a l'illa d'Eivissa. Primer es va muntar el campament al voltant de la vila d'Eivissa. Es van fer ràtzies pels voltants de la ciutat, i es van realitzar els primers atacs contra les muralles. L'autor relata amb molta passió l'atac a la ciutat. Posa èmfasi en la dificultat de la lluita, i en la valentia i l'ardor dels pisans. També, destaca l'audàcia, l'enginy i la valentia de les forces eivissenques; tot i estar amb un gran desavantatge numèric.

La defensa eivissenca va ser superada. En el dia 21 de juliol, els croats van entrar a Eivissa. La lluita va desembocar en una gran matança. Els pocs supervivents musulmans es van fortificar a la ciutadella de la vila. Durant els dies següents, els pisans van atacar la ciutadella amb decisió i, gradualment, la defensa de l'últim reducte eivissenc es va anar afeblint.

En aquest episodi de lluita, el poeta no menciona cap tipus de contacte diplomàtic entre els antagonistes. Segurament, sí que hi va haver contactes, però no van fructificar. Podria ser degut al supòsit dels eivissencs que rebrien ajuda mallorquina, i a la duresa de les condicions pisanes. Només qual la ciutadella estava a punt de caure, i el comandant de la guarnició estava greument ferit, un delegat musulmà va negociar la rendició de la ciutadella. Els musulmans es van rendir incondicionalment, a canvi de conservar la vida. Així, el dia 10 d'agost els croats van entrar a Eivissa. Un any i tres dies després que la croada sortís de Pisa.

Després de recollir el botí, els croats es van dirigir cap a Mallorca. Les accions militars van començar immediatament. El campament cristià es va aixecar el dia 24 d'agost, i es van iniciar el

setge a la Ciutat de Mallorca. L'autor indica que van ser dirigides per Ramon Berenguer III. Les seves ordres van ser obeïdes per tothom, i la seva autoritat no es va posar en qüestió¹⁶.

16.5. El setge de la Ciutat de Mallorca

El cinquè llibre comença relatant la primera batalla campal important entre les tropes cristianes i mallorquines. Les tropes mallorquines estaven equipades amb armament divers. Gran part era de procedència pisana. Havia estat obtingut per mitjà de la pirateria.

L'exèrcit mallorquí, igual que el pisà, estava format per contingents de diversa procedència: Còrdova i altres parts d'Hispania, i d'altres regnes musulmans de la riba mediterrània. Una clara mostra que els mallorquins també van realitzar una intensa activitat diplomàtica. Tenia coneixements de la croada que es preparava, i va anar en la cerca del suport dels seus coreligionaris.

La batalla es va iniciar amb una escomesa pisana contra el centre de la formació mallorquina. El xoc va ser contrarestat per una defensa en profunditat de les tropes mallorquines. Els soldats musulmans van anar cedint terreny per a aconseguir encerclar als croats. La tàctica mallorquina va funcionar, però els pisans van aconseguir sortir de la trampa.

Després del primer assalt, les línies de batalla es van reorganitzar, i els mallorquins van passar a l'atac. Els musulmans van atacar els flancs cristians, que eren poc compactes. Això va obligar als pisans a retrocedir, però van aconseguir mantenir l'ordre de batalla.

El front de batalla cristià només es va poder estabilitzar quan va entrar en acció la cavalleria cristiana. La lluita va ser ferotge, i hi va haver una gran mortaldat entre ambdós contrincants. Finalment, la resistència musulmana va ser superada, i l'exèrcit mallorquí es va retirar a la ciutat. Dintre de la ciutat es va poder reorganitzar, i va tornar a sortir per a continuar la lluita. La batalla va durar fins a la posta de sol, i va acabar amb la victòria cristiana.

Segons l'autor, durant l'èpica batalla, el comte de Barcelona va arribar a les portes de la ciutat de Mallorca, i va intercanviar unes paraules amb el rei de Mallorca. El més probable és que abans de la batalla hi hagués hagut algun altre intent de pactar que també va fracassar, i l'autor va voler plasmar-ho d'una manera més impactant. Tanmateix, podria ser que durant la batalla també hi haguessin hagut contactes per intentar arribar a un acord.

¹⁶ Això contrasta amb l'actitud que alguns croats havien tingut amb altres comandants de la croada. El cas més significatiu és la indisciplina que van mostrar, certs contingents, vers els comandants de la flota, durant el trajecte entre Sardenya i Catalunya.

Després de la batalla, van tornar ha haver nous contactes entre cristians i musulmans. Per a intentar recuperar els morts del camp de batalla i/o intercanviar presoners. Al mateix temps, el rei mallorquí intentava pactar amb els pisans. La condició que van imposar els pisans va ser l'entrega dels captius cristians, però el rei de Mallorca va intentar negociar les condicions del pacte¹⁷. Això va ser interpretat pels pisans con un joc enganyós, i les negociacions es van tornar a trencar. El més probables es que el rei de Mallorca no estigués en condicions d'assumir totes les exigències que els pisans reclamaven.

Paral·lelament, el comte d'Empúries va mantenir correspondència secreta amb el rei de Mallorca. Segurament, el rei mallorquí va intentar convèncer al comte de la conveniència d'arribar a una pau pactada, i que influís al seu favor en les negociacions.

Després de les negociacions, les operacions militars no es van reprendre immediatament, però sí que hi van haver petites escaramusses. Durant aquest període de relativa calma, els cristians van anar definint una estratègia d'atac contra la ciutat. El campament va ser traslladat a una zona més propera de les muralles. La proximitat del nou emplaçament va ser aprofitada pels mallorquins per a realitzar una sortida, i atacar-lo per sorpresa. Afortunadament pels pisans, se'n van adonar a temps. Van aconseguir contenir l'enemic, i el van fer fugir.

El sisè llibre comença la redacció descrivint les forces mallorquines. El rei de Mallorca havia contractat seixanta mil mercenaris, procedents de diversos estats musulmans del Mediterrani occidental. Encara que sigui una xifra exagerada, la dada mostra que la diplomàcia mallorquina va tenir notícies de la croada, amb suficient antelació com per poder contactar amb diversos estats musulmans, i obtenir una certa ajuda.

Mentrestant, el bàndol cristià realitzava els últims preparatius abans de realitzar l'assalt a la ciutat: es van dur les naus a terra i es va situar el campament principal a prop d'elles. Les tendes centrals les van ocupar el legat papal i el seu seguici eclesiàstic. Al seu voltant s'hi van situar les tendes dels dirigents pisans. Les tendes dels nobles, que participaven en la croada, es van situar al voltant de les tendes dels dirigents pisans. A la infanteria pisana se li va encarregar protegir el campament principal.

La totalitat de la cavalleria croada, juntament amb el comte de Barcelona, va plantar-se al centre del campament, davant d'una de les portes de la muralla. En cas d'atac, des d'allà es podia socórrer a qualsevol part del campament. La resta de l'exèrcit va acampar al voltant de les muralles

17 Encara que l'autor hagués volgut fer creure que els pisans només van exigir els captius cristians, la seva redacció el delata. Amb tota seguretat, van haver més condicions no especificades en el text. Resultaria estrany que els pisans només demanessin l'entrega dels esclaus cristians. La conquesta d'Eivissa i victòria militar davant les muralles de Mallorca els permetia imposar unes condicions més dures.

segons la seva procedència. El comte d'Empúries va ser l'encarregat de protegir la rereguarda, i de realitzar les ràtzies per a aconseguir vitualles, fusta, etc.

Com es pot apreciar, per la distribució del campament central, la màxima jerarquia la ostentava el legat papal, seguit pels còsols i generals pisans. Els nobles van quedar en un tercer pla. Cal destacar que el comte de Barcelona no va situar la seva tenda en el campament central. Per la descripció i distribució del campament, no sembla que hi hagués gaire cohesió entre els croats.

Les operacions militars contra les muralles es van posar en marxa immediatament després dels preparatius. L'enfrontament va ser intens i va durar diversos dies. Fins que, amb grans esforços, els pisans van aconseguir fer un parell d'escletxes a la muralla. Van poder entrar en dues ocasions, però en tots dos casos van ser expulsats de la ciutat per la defensa mallorquina. Això va provocar una gran frustració i desànim entre els croats.

Al mateix temps que es desenvolupava la lluita, també hi van haver contactes diplomàtics. Però degut al seu avantatge tàctic, els mallorquins no van presentar unes condicions tant generoses com en ocasions anteriors. Això va ser interpretat pels pisans com la voluntat del rei per continuar la guerra.

Mentre tot això succeïa a Mallorca, els almoràvits van atacar els comtats catalans. L'acció va sorprendre als catalans i, per aquest motiu, els comtes de Barcelona i d'Empúries van sol·licitar poder tornar a les seves terres. La petició va produir tensions entre els catalans i els altres membres de la croada, però es va aconseguir arribar a un acord entre els aliats. Els catalans rebrien una part més gran del botí, per a compensar els danys ocasionats pels almoràvits, a canvi de no deixar la croada.

L'autor recrimina amargament que el comte de Barcelona va utilitzar aquesta situació per a obtenir una part més gran dels guanys, encara que les hosts de Catalunya havien aconseguit derrotar els almoràvits en la batalla de Martorell (1114).

Pel que fa als motius de l'atac almoràvit, aquests són difícils d'aclarir. Es pot suposar que l'atac almoràvit era una tàctica de distracció. El seu objectiu hauria estat forçar als croats catalans a tornar a les seves terres per defensar-les. Això hagués reduït les tropes cristianes que assetjaven la ciutat de Mallorca, i hagués relaxat la pressió croada sobre els mallorquins. Encara que sembli una suposició versemblant, hi ha detalls en el poema que posen en dubte aquesta idea.

El primer és la preferència dels mallorquins a pactar amb els pisans, abans que demanar ajuda als almoràvits. És evident que els mallorquins es malfiaven de les intencions almoràvits, o

sospitaven que el preu que haurien de pagar per la seva ajuda seria elevat¹⁸.

Un altre detall es pot trobar en el fet que els defensors catalans van plantar cara a l'expedició almoràvit, i la van derrotar. Això significa que la diferència de forces entre catalans i almoràvits no devia ser excessivament gran. Si també es té en compte que una part significativa de les hosts catalanes devien estar mobilitzades en la croada, es pot deduir que l'expedició almoràvit devia ser modesta. Això contrasta amb la capacitat de mobilització de l'imperi almoràvit. Per tant, l'atac musulmà contra els comtats catalans devia respondre a altres interessos. Com fer una cavalcada per terres catalanes, aprofitant que gran part de les forces estaven a Mallorca, i/o donar un cop militar que assegurés la frontera amb Catalunya durant un temps.

Tornant a Mallorca, les operacions militars van continuar en punt mort, i es van allargar fins l'arribada de l'hivern. Encara que els contactes diplomàtics van continuar, ara eren els pisans que refusaven arribar a qualsevol tipus d'acord. Preferien sotmetre la ciutat per la força. Els motius de la negativa pisana són inexplicables. La situació mallorquina no era desesperada. En una audaç sortida, els mallorquins van aconseguir cremar part del campament cristià. L'acció va provocar un altre enfrontament entre els aliats cristians. En aquest cas, va tensar molt la relació entre els aliats.

El relat del setè llibre relata l'existència d'una ambaixada o contacte diplomàtic entre el rei de Mallorca i el rei del Marroc. El mitjancer va ser el governador de Dénia, vassall dels almoràvits. Després de dos mesos de setge, les forces mallorquines devien estar debilitades, i la situació dintre de la ciutat preocupant.

Per aquest motiu, el rei de Mallorca va enviar una carta segellada a Dénia. Va sol·licitar ajuda militar. La missiva apel·lava a la religió comú, i esmentava l'enemic cristià que compartien. Continuava descrivint l'estat de la defensa, i les desorbitades condicions que exigien els pisans. Empès per la desesperació, el rei va oferir el seu regne a Dénia, i acceptava fer-se vassall del rei del Marroc, tot i que demanava poder conservar la corona de Mallorca. El rei va acabar la carta promentent complir les seves promeses tant bon punt arribessin els legats del rei marroquí.

En la carta de resposta, el governador de Dénia va contestar al rei de Mallorca que les seves peticions i condicions van ser transmeses al rei del Marroc. També deia que el rei almoràvit enviaria tropes, i que Dénia prepararia un exèrcit i una flota. Acabava la carta indicant que quan arribessin els reforços s'encendrien fogueres a les muntanyes com a senyal.

Pel contingut de la carta, del rei de Mallorca al governador de Dénia, es veu la condició que imposaven els almoràvits a canvi de la seva ajuda: la integració de la taifa de Mallorca al seu

18 Més endavant es veurà que avançat el setge, els mallorquins no van tenir més remei que demanar socors als almoràvits. Tal i com sospitaven, el preu va ser alt.

imperi. Sens dubte, a través de contactes diplomàtics previs, els mallorquins sabien les exigències almoràvits a canvi del seu recolzament. Per això van preferir intentar pactar amb els pisans en un primer moment. Només quan la seva situació es va fer insostenible, juntament amb la negativa pisana de negociar, els va forçar a acceptar les condicions almoràvits.

Tanmateix, degut a que els reforços musulmans trigaven en arribar, el rei de Mallorca va tornar a intentar arribar a un acord amb els croats. Aquest cop, el poema especifica que els legats cristians van ser comtes (no pisans). Els nobles tenien ganes d'arribar a algun tipus d'entesa, ja que estaven desitjosos de tornar a les seves terres. A més, van ser objecte de suborns. El rei també els va oferir naus per tornar a les seves terres, en el cas que els pisans no volguessin arribar a cap tipus de pacte, i continuar ells la lluita.

Era d'esperar que les condicions que van pactar els nobles no agradessin als pisans. Es van negar a ratificar el pacte. Això va provocar un altre enfrontament entre els aliats cristians. De nou, els partidaris de continuar la lluita es van imposar, i es va enviar una altra delegació al rei de Mallorca. La nova ambaixada va notificar la negativa d'acceptar el pacte anterior, però no tancava la porta a un altre sota noves condicions.

En un nou acord, el rei va incloure botí pels croats i acceptava fer-se vassall de Pisa. Sota les noves condicions, els dirigents de la croada van acceptar ratificar el pacte. Malauradament, el rei no va poder complir el pacte degut al rebuig que van despertar una de les condicions del pacte: entregar com a ostatges els fills dels nobles mallorquins.

Tot i els reiterats fracassos diplomàtics, a mitjans de desembre es va intentar negociar per enèsima vegada. Els pisans estaven disposats a acceptar les condicions de la primera oferta mallorquina. En la seva resposta, el rei argumenta que no podia assumir una de les condicions. El botí que exigeixen els pisans era més del que podia donar. Com a contraoferta els va oferir tots els captius a canvi de la pau. Segon el rei, era la única condició que estava en condicions d'oferir.

De les negociacions anteriors, es pot veure el desgast i el cansament que havien patit els dos bàndols antagonistes. La força de les tropes cristianes començava a defallir, i la defensa musulmana estava sent lenta però inevitablement erosionada.

Una part important dels croats era partidària d'arribar a un acord i, d'aquesta manera, poder tornar a les seves terres tant aviat com fos possible. Aquesta era la opció que defensaven els catalans. En adonar-se'n, els musulmans van intentar explotar aquest sentiment i, durant les negociacions, els van oferir facilitats per poder tornar a les seves llars. D'aquesta manera, els mallorquins van obtenir un tractat relativament favorable.

Una vegada més, però, la línia dura dels croats, liderada pels pisans i amb el recolzament dels clergues, va prevaldre. Un altre cop, el pacte que s'havia negociat no es va ratificar. Tanmateix, les negociacions per arribar a un nou acord van continuar.

El pacte següent posa en evidència la difícil situació de la defensa mallorquina. Fet que va ser aprofitat pels pisans per a imposar unes condicions dures. La seva excessiva duresa va ser la causa del fracàs. Els musulmans es van negar a acceptar-lo, però les negociacions per intentar arribar a un nou acord no es van aturar.

En els següents acords, els pisans van rebaixar les seves pretensions. Els croats devien estar arribant al límit de les seves forces, i van intentar aconseguir un pacte per salvar les aparences. Els pisans van decidir acceptar el pacte que el rei de Mallorca els havia proposat: tots els captius cristians i un botí. Per desgràcia, l'esforç econòmic de la guerra havia deixat al rei sense recursos per pagar el botí establert inicialment. Per tant, les negociacions van tornar a arribar a punt mort.

El penúltim llibre acaba descrivint la mort del rei, ocorreguda després d'una curta malaltia, i el seu descens a l'infern.

16.6. La conquesta de la Ciutat de Mallorca

El vuitè i últim llibre comença insinuant certs contactes entre el nou rei, Burabé (Abu al-Rabi Sulaiman "*el Burabe*"), i els pisans. En aquest cas, les exigències pisanas es van limitar a aconseguir els presoners, cosa que el nou rei de Mallorca refusà.

Resulta interessant i, alhora, sorprenent la modesta exigència pisana. Principalment, el canvi d'actitud podria haver estat imposada per la seva situació. Més crítica del que podria semblar. Després de tant de temps, l'exèrcit cristià hauria perdut part de la seva capacitat combativa, i la moral devia ser baixa. Això, combinat amb el cost d'una expedició que estava resultant més cara del previst, i la possibilitat d'haver d'enfrontar-se a forces almoràvits en la rereguarda, devia esperonar als pisans a aconseguir una solució ràpida.

Igualment, també és curiosa la negativa del rei a acceptar la simbòlica exigència pisana. La seva actitud contrasta amb la preocupant situació de la ciutat. Els motius per rebutjar l'oferta pisana podrien ser: que hi haguessin més condicions que el poema no esmenta; o que el nou rei estigues esperant l'arribada dels almoràvits d'un moment o l'altre. Una suposició plausible, si es té en compte que el nou rei intentava aconseguir l'ajuda promesa del Marroc. Durant el seu breu regnat hi

van haver diversos contactes per carta entre ell i el governador de Dénia i, com a mínim, va enviar una ambaixada a Dénia després de Nadal.

Al mateix temps, la lluita per la conquesta de la ciutat continuava amb energia. El dia 5 de febrer (Santa Àgata), els croats van aconseguir fer tres escletxes a la muralla, però la falta d'organització cristiana i la defensa mallorquina els va aturar. De la mateixa manera, deu atacs del dia següent també van fracassar.

Després de grans esforços, els pisans van aconseguir assegurar una de les torres de la ciutat, situada al costat d'una de les entrades. Els reforços cristians que es van enviar van aconseguir contenir el contraatac musulmà, i la defensa mallorquina va ser superada.

Els croats van aconseguir entrar a la ciutat, provocant una gran matança entre els soldats enemics i habitants de la ciutat. Tot i això, els pisans van respectar els edificis de la ciutat, que segons l'autor era pràctica habitual en la guerra¹⁹.

En aquest context, hi va haver un altre intent de negociació. Els mallorquins es van dirigir al comte de Barcelona, i van expressar la voluntat d'acceptar totes les condicions que fossin necessàries per a conservar la vida, i evitar l'esclavatge. Aquest cop, també hi va haver divergència d'opinions sobre com actuar. D'una banda, els nobles, encapçalats pel comte de Barcelona, preferien acabar la lluita per mitjà d'un pacte. Per l'altra banda, els pisans, el clero, i la tropa, preferien prendre la ciutat per la força.

Òbviament, en veure la batalla perduda, els mallorquins van intentar capitular per poder salvar les seves vides. En canvi, els pisans, imbuïts per la proximitat de la victòria, volien acabar amb l'enemic per via de les armes. Aleshores, els mallorquins es van dirigir als nobles de la croada, un col·lectiu que ja s'havia mostrat receptiu a negociar amb anterioritat. Ara, els mallorquins esperaven poder obtenir unes garanties mínimes amb la intervenció nobiliària, liderada pel comte de Barcelona.

L'enfrontament no va ser llarg. Durant les discussions, la tropa pisana va prendre la iniciativa i va atacar el segon cinturó de muralles. És interessant veure com el narrador remarca que el comte de Barcelona es va negar a participar en l'atac. Un atac que ell no va ordenar, i enmig d'unes negociacions que ell recolzava. Per tant, per una qüestió d'honor i prestigi, se'n va desentendre.

Després d'una llarga lluita, la defensa mallorquina va quedar reduïda a l'Almudaina. La

19 “Però després que l'espasa aniquilà els enfurismats enemics, els cristians defensen les murades, les cases i els temples de la ciutat. [...], guarden la ciutat amb gran cura i mai no es descuiden de l'acostumada pràctica de la guerra”.

resta de la ciutat també va patir una gran matança i el saqueig dels croats. Els jueus es van salvar de la matança pactant la seva rendició amb el comte de Barcelona. En vista de la situació, els jueus devien acudir al comte per demanar protecció, i així salvar-se la depredació croada.

Els musulmans van tornar a demanar pactes als pisans, però l'autor fa entendre que no hi va haver acord en les condicions de la rendició, i les operacions militars van continuar. En veure que la batalla estava perduda, el rei i els seus consellers van intentar fugir de la ciutat, però van ser capturats pels pisans. El nou rei que el va substituir també va decidir fugir, cosa que va aconseguir nedant amb l'ús de pells a mode de flotador.

Sota dures condicions, l'Almudaina va resistir uns dies més, fins que la insostenible situació va fer que els musulmans enviessin una delegació als pisans. Els musulmans van oferir un botí considerable a canvi de la seva vida. En cas contrari, van amenaçar de destruir tot el que tenien de valor i llançar-se a les flames. La resposta dels pisans va ser contundent: no hi hauria cap pacte.

Finalment, la defensa musulmana va ser superada. Alguns musulmans van decidir morir lluitant, altres preferir saltar per les finestres. L'autor destaca el paper protagonista del comte de Barcelona que, segons indica el relat, va entrar dirigint l'atac final. Podria ser que, si no hagués participat en la batalla final, no hagués obtingut la part de botí que havia pactat amb els pisans.

Els musulmans que van sobreviure a la lluita van ser degollats, les dones van ser violades, es va saquejar la ciutat, es van destruir les muralles, es van cremar les cases, i es van saquejar els camps de Mallorca.

El poema acaba relatant que es va celebrar la Pasqua a l'illa. Després de celebrar la victòria, els croats van tornar als seus llocs de procedència amb un gran botí. El botí dels pisans va incloure a Burabé, que va ser conduït a Pisa com a trofeu.

Pel que fa al Regne de Mallorca, nominalment, va passar a dependre de la República de Pisa. El fill d'en Burabé (el penúltim rei abans de la caiguda de la ciutat) va ser nomenat rei de Mallorca. Un títol que el va convertir en un simple titella dels pisans. Tanmateix, la seva posició va ser efímera. Els almoràvits no van trigar en conquerir el Regne de Mallorca, i integrar-lo al seu imperi.

16.7. Aspectes diplomàtics del “*Liber Maiolichinus*”

És evident que la principal protagonista de la croada va ser la república de Pisa. Ella va

realitzar l'esforç logístic, militar i diplomàtic més gran. També a ser l'eix vertebrador de l'expedició. Va haver de construir una flota i organitzar un exèrcit, i va haver de desplegar la seva diplomàcia per a aconseguir aliats.

Els contactes diplomàtics no es van limitar a Itàlia, o aconseguir la benedicció papal. Es van estendre per tot el Mediterrani occidental: des dels comtats occitans i provençals fins als comtats catalans, incloent ajuda corsa i sarda. Aquesta diversitat de procedència i d'interessos entre els croats podria ser una de les causes de la precària cohesió dels expedicionaris.

Les desavinences no van trigar a aparèixer, i van durar al llarg de tota la croada. Només l'hàbil diplomàcia pisana, recolzada per l'autoritat papal, va aconseguir mantenir la croada cohesionada i ser àrbitre de la situació.

Un altre aspecte a destacar és el procés de negociació entre els delegats pisans i el comte de Barcelona. Encara que el poema digui el contrari, no és provable que els pisans arribessin a Catalunya per casualitat. Hi ha un detall a tenir en compte. Les terres catalanes van ser el punt de trobada dels croats procedents del sud de França i Catalunya. No es gaire versemblant que es deixés a l'atzar, i per últim moment, un aspecte logístic tant important. Per tant, encara que el comte de Barcelona no hagués decidit la seva participació en la croada, sí que havia mantingut contactes diplomàtics amb Pisa per col·laborar-hi.

Les motivacions d'aquesta col·laboració mereixen una atenció especial. Caldria saber que esperaven obtenir els comtes catalans de la croada. Encara que eliminar la pirateria mallorquina fos una de les motivacions, és improbable que fos el factor determinant. Les possibilitats més plausibles són dos: el seu interès en participar en una expedició de la qual en podien tornar amb un botí considerable, o aconseguir guanys territorials a costa dels musulmans.

La primera opció és la més plausible. Durant la croada, el comte de Barcelona va ser favorable a pactar amb els mallorquins la fi de les hostilitats, i acceptar les seves ofertes. En tots els casos, les condicions per la pau no incloïen la rendició del regne o cessió de territori mallorquí (excepte en el cas en que els mallorquins van acceptar fer-se vassalls de Pisa), però sí que incloïen el pagament d'un botí. Un altre fet, que destaca l'interès dels catalans en el botí, és la part addicional que van obtenir arran de l'atac almoràvit sobre territori català.

Per altra banda, quan els mallorquins van ser informats de la croada que s'estava organitzant contra ells, també van posar en marxa el seu aparell diplomàtic. Malauradament, encara que devien tenir contactes amb tots els estats musulmans de la riba occidental del Mediterrani (en el seu exèrcit hi havia soldats de diversa procedència), no sembla que tinguessin gaire èxit en la cerca d'aliats.

Podria ser que la diplomàcia almoràvit aprofités l'oportunitat per a intentar incorporar les Illes Balears dintre dels seus dominis, i entorpís les gestions de la diplomàcia mallorquina.

Encara que això no sigui demostrable amb el relat, sí es poden apreciar les intencions dels almoràvits. A canvi de la seva ajuda van exigir el vassallatge de Mallorca. Per aquest motiu, inicialment els mallorquins van preferir negociar amb els pisans la no agressió i, posteriorment, la pau, abans que demanar ajuda al Marroc.

També es veu com durant tota la croada (al menys des que els pisans van arribar a Catalunya) hi van haver contactes entre pisans i mallorquins. Totes les negociacions que es van intentar van fracassar per diversos motius.

En cada intent, les condicions per a pactar la pau es modulaven en funció de la situació militar dels adversaris. També es pot veure com els nobles que participaven en la croada eren més pràctics, i eren més receptius a pactar el final de la lluita. A diferència dels pisans i el clero, que eren més intransigents. La manca d'un acord o pacte, entre els cristians i musulmans, va fer que la victòria cristiana acabés amb un bany de sang, quan les últimes defenses musulmanes van ser abatudes.

D'altra banda, el relat permet analitzar els diferents estils de negociació diplomàtica, i el seu protocol. Es poden comptar dos tipus diferents de negociació: per mitjà d'ambaixades, o per carta. Encara que sembla ser que el més habitual eren les ambaixades.

La negociació per carta era una alternativa poc emprada. En el llibre només es detecten dos casos. En el primer, es va plantejar quan els ambaixadors pisans es van negar a baixar del seu vaixell per a negociar amb el rei de Mallorca, i el rei es va negar a pujar al vaixell pisà. En aquest cas, es va decidir no emprar aquest mètode de negociació. Les converses diplomàtiques ni es van iniciar. L'actitud dels ambaixadors i del rei contrasta amb la pràctica habitual de la diplomàcia, respectuosa amb la cortesia i les formes.

El segon cas esmentat són les cartes que els reis de Mallorca van enviar al governador de Dènia. Aquest segon cas, podria haver estat imposat per les circumstàncies del setge. El setge no hauria permès sortir de la ciutat de Mallorca a cap delegació. L'intercanvi de cartes hauria estat la única manera de poder negociar.

El relat mostra com eren les negociacions i les ambaixades. El text indica que, en el segle XII, era costum no agredir a les ambaixades degudament acreditades. L'intens intercanvi d'ambaixades, entre pisans i mallorquins, mostra com va ser una pràctica respectada durant tota la guerra.

També es pot veure un cas del protocol diplomàtic que s'estilava per l'època, entre estats cristians. L'exemple és la vista entre l'ambaixada pisana i el comte de Barcelona, quan els pisans arriben a Catalunya. Les converses s'inicien amb un intercanvi d'elogis. Seguidament l'ambaixador passa a mencionar els motius de la croada, i el desig dels pisans a obtenir la seva ajuda. Malauradament, el poema no aprofundeix en gaires detalls més. Només esmenta que el comte va acceptar participar en la croada, perquè era una causa justa. Finalment, una vegada el pacte es va redactar, primer el va haver de ratificar el cap de l'expedició pisana, l'arquebisbe de Pisa. Després el va ratificar el cap de les forces catalanes, el comte de Barcelona.

Com s'ha pogut veure, el "*Liber maiolichinus*" permet analitzar les relacions i contactes diplomàtics entre diferents estats de la riba mediterrània. Així com les pràctiques de la guerra en el segle XII. Tot i això, cal tenir en compte que l'autor ho mostra des d'un punt de vista parcial i fragmentari.

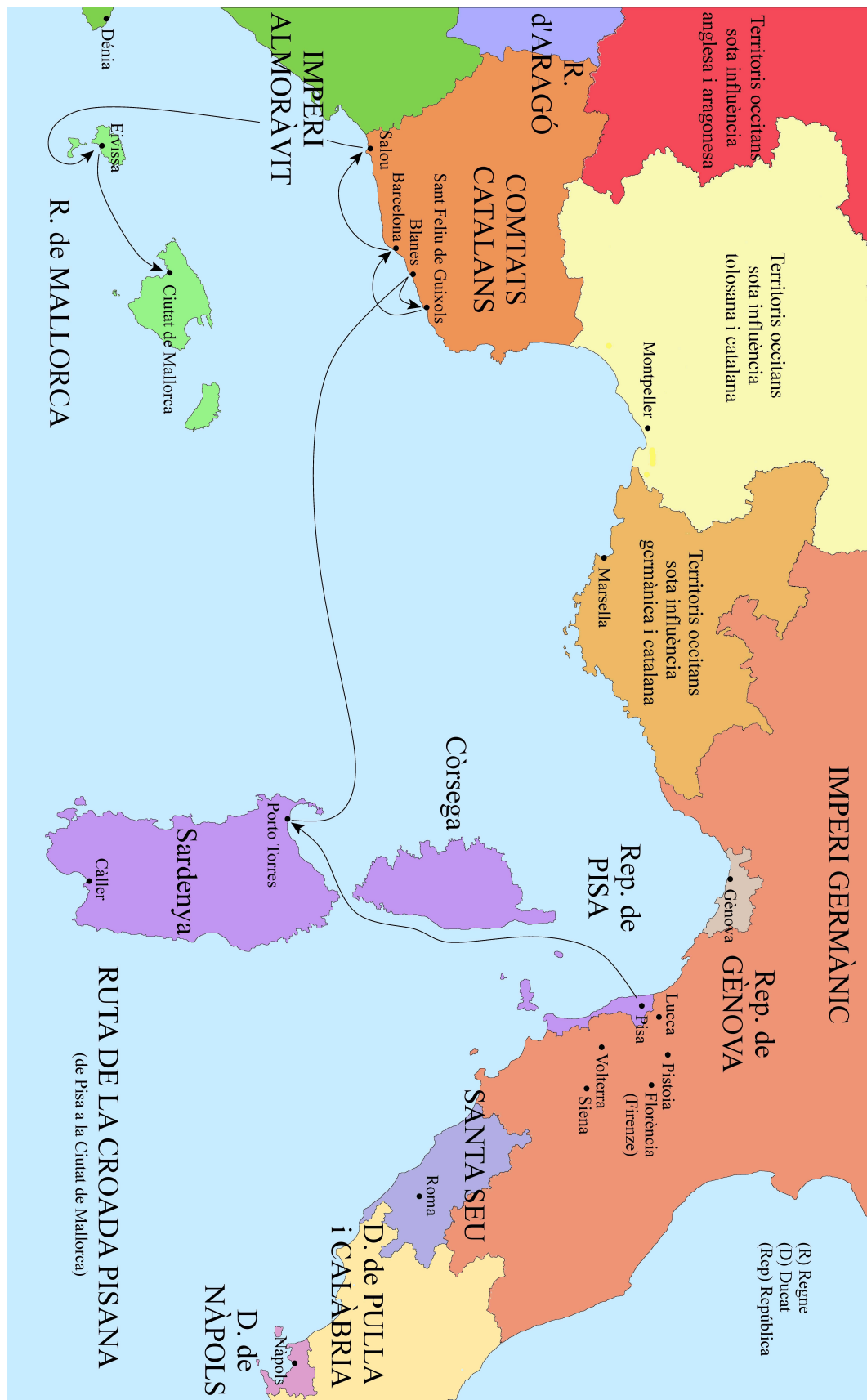

Fig. 10: ruta de la croada pisana contra Mallorca.

Capítol 17

La Gran Guerra Meridional: el laberint occità

En el segle XII, els comtats d'Occitània van ser l'escenari d'una llarga guerra que va enfrontar els comtes de Barcelona amb els comtes de Tolosa. Les dues cases comtals van lluitar per aconseguir l'hegemonia política al sud de França. Aquesta lluita és coneguda com la Gran Guerra Meridional o la Guerra dels Cent Anys Meridional.

17.1. El món occità en el segle XII

Els territoris occitans pertanyien al Regne de França. En aquesta època els reis de la dinastia Capet ostentaven la corona francesa. La dependència teòrica provenia dels drets feudals que la corona francesa tenia sobre els comtats occitans. Uns drets que havien estat heretats de l'imperi

carolingi. Per això, els comtes occitans retien homenatge al rei de França.

A la pràctica, el poder dels sobirans francesos era limitat. El regne de França estava amenaçat entre dos poderosos veïns i enemics: l'Imperi Germànic, i el Regne d'Anglaterra. Aquest darrer estava sòlidament assentat en Normandia i Aquitània. El context polític en el continent europeu va fer que la lluita contra Anglaterra i l'Imperi Germànic fos prioritària, respecte qualsevol altre interès de la monarquia franca. Degut a la delicada situació en que es trobava França, els Capet eren incapaços de fer sentir el seu poder a Occitània. Tot i això, els sobirans de França mai van renunciar a Occitània.

La política i la diplomàcia francesa es va centrar en mantenir els drets feudals de la corona sobre els comtats occitans, i a mantenir la seva influència sobre la regió. Una influència exercida, sobre tot, a través dels comtes de Tolosa, que eren els seus aliats. Els comtes de Tolosa van dur el pes de la lluita contra els anglesos i els catalans en els territoris meridionals de França, i van rebre ajuda francesa de forma recurrent.

La falta de presència reial a Occitània va deixar un buit de poder, que va permetre als comtes occitans aconseguir una gran independència respecte la corona francesa. L'absència d'un poder reial o centralitzat va incitar als nobles occitans a lluitar entre ells per aconseguir la supremacia de la regió. La guerra que en va derivar va començar en el segle XI, però va adquirir una gran intensitat a partir del segle XII.

Durant tot aquest temps, cap dels nobles més importants i poderosos d'Occitània va ser capaç de concentrar suficient poder com per imposar-se als seus adversaris. Cap d'ells va aconseguir dissenyar una estratègia política de llarg abast. Els lligams vassallàtics eren febles. Les aliances eren poc duradores. Cap d'ells tenia prou poder com per aconseguir la supremacia de la regió, però tots ells tenien suficient poder com per evitar que els seus adversaris aconseguissin el poder. Tanmateix, els comtes de Tolosa estaven en la millor posició per aconseguir la supremacia de la regió.

Els comtes de Tolosa van ser un dels nobles més poderosos d'Occitània. Els seus drets s'estenien sobre una gran part dels comtats occitans. A més, eren una nissaga amb molt de prestigi. La seva participació en les croades a Terra Santa era mítica.

Malauradament, no van saber crear estructures de poder sòlides, i el seu poder es va anar erosionant. Tampoc van saber contrarestar amb èxit el creixent poder de les ciutats, de la noblesa laica i eclesiàstica, i dels comtes de Barcelona.

A tot aquests complex entramat s'hi afegien els interessos de les ciutats, i de l'Església

occitana. En el segle XII, les ciutats occitanes van experimentar un gran creixement demogràfic. Occitània era una regió que va saber explotar els seus recursos agrícoles, minerals, i les rutes comercials. L'afany d'ascensió social, i els interessos particulars, van fer que els cònsols de les ciutats competien amb la noblesa i l'Església pel poder polític i econòmic.

L'Església occitana era l'últim dels poders autòctons que competia pel poder. Els bisbats occitans gaudien d'una gran autonomia respecte la seu romana. La gran majoria dels bisbats estaven controlats per l'arquebisbe de Narbona. El seu poder era immens. No sols degut a la seva condició d'arquebisbe, si no també degut als seus lligams familiars. Des de la seva posició era capaç de lluitar contra els seus enemics, amb contundència i eficàcia.

Aquestes lluites van acabar tenint un impacte internacional. Potències foranes s'hi van involucrar. Això va complicar, encara més, la política occitana. En les lluites hi van intervenir, amb més o menys presència: l'Imperi Germànic, el Regne d'Anglaterra, el comtat de Barcelona (la Corona d'Aragó a partir de la unió dinàstica), el regne d'Aragó (fins la unió dinàstica), i l'Església de Roma. El conflicte va arribar a tenir unes dimensions que, per aquest motiu, diversos autors moderns l'han anomenat Gran Guerra Meridional, o Guerra dels Cent Anys Meridional.

L'Imperi Germànic era un dels adversaris polítics naturals de França. Tots dos competien per la supremacia europea. En part, degut a que l'Imperi Germànic també tenia drets feudals sobre l'occident d'Europa. Uns drets heretats també de l'Imperi Carolingi. A Occitània, el seu poder i influència estaven limitats al comtat de la Provença, i poc més¹.

El Regne d'Anglaterra, personificat en els seus sobirans Plantagenet, era l'antagonista més perillós del regne francès. En el segle XII i principis del segle XIII, el Regne d'Anglaterra incloïa, els ducats d'Aquitània i Normandia, entre altres territoris disputats amb el Regne de França. Per aquest motiu, Anglaterra i França van estar immersos en conflictes permanents.

Occitània va ser un front secundari on es van enfrontar. Durant aquest conflicte, anglesos i tolosans (aliats de França) van lluitar per l'hegemonia de la regió. Per a compensar l'aliança franco-tolosana, els Plantagenet es van aliar amb comtes de Barcelona.

L'Església romana també tenia interessos en Occitània. D'una banda, les guerres constants transgredien la Pau i la Treva de Déu. Això era considerat una falta de lleialtat de la noblesa occitana vers el Papat. Erosionava l'autoritat de Roma. D'altra banda, l'Església occitana tenia massa poder, posseïa una excessiva autonomia, i era més tolerant i liberal que la Seu romana. Fet que xocava amb la tendència centralitzadora del Papat. Tant pel que fa al monopoli del poder espiritual,

1 TENBROCK, Robert-Hermann, "*Historia de Alemania*", Max Hueber, Munchen, 1968.

com del seu poder temporal.

Precisament, els interessos de l'Església decidirien el destí d'Occitània. La lluita contra una heretgia, el catarisme, va precipitar una solució político-militar en forma de croada².

El catarisme va ser una creença cristiana que va aparèixer en el segle X³. El catarisme interpretava els evangelis des d'un punt de vista dualista. Mentre Déu havia creat el Bé i el món espiritual, el dimoni havia creat el Mal i el món material. Uns dels seus principis dogmàtics era el rebuig del món material, i l'ideal de pobresa.

En el transcurs dels dos segles següents, el catarisme es va estendre per tot Europa. Hi van haver comunitats importants al nord de la península italiana, a l'Imperi Germànic, a l'Imperi Búlgar, etc. Entre totes elles, cal destacar la comunitat càtara d'Occitània.

El catarisme havia penetrat a Occitània durant la primera meitat del segle XII. La seva acceptació per part de la societat va ser gran, i la seva difusió va ser ràpida. En poc temps va ser el focus més important de catarisme d'Europa. La seva importància es va manifestar amb la creació del primer bisbat càtar a la ciutat d'Albí.

Tots els intents de la noblesa i l'Església occitana de combatre el catarisme van fracassar. La noblesa occitana també estava dividida sobre aquest tema. Hi va haver nobles que van combatre el catarisme, entre ells hi havia el comte de Tolosa. Malgrat els seus esforços, van ser impotents per fer front a l'empenta càtara. Altres sectors de la noblesa s'hi van convertir. La resta, igual que l'Església occitana, van optar per la permissivitat. Van tolerar el catarisme en els seus territoris.

La progressió del catarisme per terres cristianes no va ser ignorat per la Santa Seu. Des dels inicis de la nova confessió, hi va haver sectors de l'Església romana que aconsellaven acabar amb ella. Tot i això, els primers enfrontaments seriosos entre el cristianisme i el catarisme no van succeir fins els anys 1160 i 1165. Al final d'aquest període, Roma va considerar el catarisme com una perillosa heretgia a combatre. El motiu va ser la diferència en el dogma de les dues confessions.

Des d'aleshores, el cristianisme i el catarisme es van enfrontar, cada cop, amb més contundència i decisió. El punt culminant i final de la lluita vindria amb la Croada Albigesa de 1209.

2 MESTRE i GODES, Jesús, *“Els càtars. Problema religiós, pretext polític”*, Edicions Península 62, Barcelona, 1997.

3 LABAL, Paul, *“Los cátaros: herejía y crisis social”*, Grijalbo Mondadori S.A., Barcelona, 1995.

17.2. La Corona d'Aragó a Occitània

La Corona d'Aragó tenia forts lligams culturals i polítics amb Occitània. Des d'abans del segle XI, els comtes de Barcelona s'havien anat introduint en l'espai occità. Occitània era considerada la seva zona d'expansió natural. L'avantatge més significatiu que tenien, respecte els seus adversaris occitans, era la possessió d'una estructura política més sòlida. Des dels seus dominis catalans, els comtes de Barcelona van anar incrementant el seu poder i influència a tota la regió, durant el segle XII.

En gran mesura, l'èxit de la penetració catalana a Occitània va ser deguda a la inestabilitat política de la regió occitana⁴. Els comtes de Barcelona van aprofitar l'atomització del poder per desplegar una estratègia diplomàtica basada, principalment, en els tractats matrimonials; i combinada amb el recurs de la guerra.

Els matrimonis permetien introduir llinatges catalans en l'aristocràcia occitana, aconseguir una certa submissió de la noblesa occitana, crear una xarxa de fidelitats vassallàtiques, i l'annexió de territoris aprofitant l'extinció de nissagues occitanes.

La guerra va ser un recurs emprat amb assiduitat, sobre tot contra els comtes de Tolosa. La Gran Guerra Meridional va enfrontar, principalment, els comtes de Barcelona i Tolosa. En general, els comtes de Barcelona van ostentar la iniciativa. Mentre que diverses hosts catalanes van entrar en territori tolosà, cap expedició de Tolosa va trepitjar els comtats catalans.

L'interès dels comtes de Barcelona pels territoris occitans data del segle X. El matrimoni entre el comte Ramon Borrell I de Barcelona (972–[992–1017]) i Ermessenda de Carcassona (977?–1058) no devia ser casual (993?). Com tots els matrimonis contemporanis, era producte d'una estratègia geopolítica. Possiblement, el casament formava part de l'estratègia dels comtes de Carcassona per contrarestar la superioritat política dels comtes de Tolosa. A Occitània, els comtes de Tolosa havien aconseguit certa preeminència. A més de ser comtes de Tolosa, eren comtes de Carcí i Forcalquier, i marquesos de la Provença, però també tenien influència sobre el comtat de Roergue i Nimes. El casament entre Ramon Borrell I i Ermessenda devia ser una aliança matrimonial entre Barcelona i Carcassona contra Tolosa.

Tot i això, la penetració catalana a Occitània va ser gradual. En el seus inicis, va ser lenta. La noblesa catalana van anar realitzant tractats matrimonials amb la noblesa occitana. Això no es pot

⁴ SCHRAMM, Percy E., CABESTANY, Joan F., BAGUÉ, Enric, “*Els primers comtes-reis. Ramon Berenguer IV. Alfons el Cast. Pere el Catòlic*”, Biografies catalanes, Editorial Teide, Barcelona, 1960.

considerar que estigués emmarcat en una estratègia política catalana premeditada. Simplement, la noblesa occitana utilitzava la noblesa catalana com a suport en les seves lluites, i ampliar el seu poder. La noblesa catalana feia el mateix amb la noblesa occitana⁵.

No va ser fins el regnat del comte Ramon Berenguer I de Barcelona (1023?–[1035–1076]) que es pot considerar que hi havia una política primitiva de país vers Occitània. En el 1067, el comte i la seva dona Almodis van comprar els drets dels comtats de Carcassona i Rasès. Aquests comtats quedarien vinculats al comtat de Barcelona fins l'any 1085. L'assassinat de Ramon Berenguer II, en el 1082, va causar una guerra feudal a Catalunya. Un fet que va permetre al vescomte Bernat Ató IV d'Albí (?–[1074–1129]) conquerir els comtats de Carcassona i Rasès⁶, amb l'ajuda del comte Bertran I de Tolosa (?–[1105–1112]). Des de llavors, Carcassona i Rasès passarien a ser vescomtats.

Així, a finals del segle XI, els comtes de Tolosa va iniciar la seva política per reduir el creixent poder dels comtes de Barcelona a Occitània. Aquesta acció es pot considerar l'inici de l'antagonisme visceral entre els comtats de Barcelona i Tolosa.

Un altre actor en l'escenari occità, que no s'ha d'oblidar, és el Regne d'Aragó. Òbviament, la seva proximitat geogràfica a Occitània el convertia en part interessada dels esdeveniments. Hi tenia interessos polítics i territorials. Això va fer que el Regne d'Aragó i el comtat de Barcelona mantinguessin una rivalitat política per Occitània, abans de la unió dinàstica.

Els caps de pont del Regne d'Aragó a Occitània eren els vescomtats de Bearn, Bigorra i Comenge. Els vescomtats eren territoris vassalls dels reis d'Aragó, des del temps de la primera croada⁷.

Un dels èxits més significatius dels reis d'Aragó va ser l'aliança que van aconseguir amb els vescomtes de Trencavell. Els vescomtes de Trencavell eren els nobles més poderosos d'Occitània, per darrera dels comtes de Tolosa. L'aliança va servir per contrarestar el poder dels comtes de Barcelona i de Tolosa. Sobretot, el poder dels comtes de Barcelona.

Per això, per a compensar el poder dels comtes de Barcelona, els comtes de Tolosa es van aliar amb els reis d'Aragó. En un acord del mes de maig de 1108⁸, Bertran I va cedir al rei Alfons Sanç I d'Aragó i Pamplona (1073–[1104–1134]) tots els seus dominis: els comtats de Rodès,

5 SALRACH, Josep M., VILAR, Pierre, (dirs.), *“Història de Catalunya. Volum II. El procés de feudalització. Segles III-XII”*, Edicions 62, Barcelona, 1987.

PÉREZ, Arturo, SABATÉ, Flocel, SIMON, Antoni, BALCELLS, Albert, (dir.), *“Història de Catalunya”*, L'Esfera dels Llibres, Barcelona, 2004.

6 La seva intitulació completa era: Bernat Ató IV d'Albí, de Besiers, d'Agde i de Nimès, i I de Carcassona i Rasès.

7 CANELLAS LÓPEZ, Àngel (dir.), *“Aragón en su historia”*, Caja de Ahorros de la Inmaculada, Zaragoza, 1980.

8 *“Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”*: pp 692-694, doc núm 380.

Narbona, Besiers, Adge, Tolosa, Carcí, Albí, Carcassona i Foix. En contrapartida, el rei va donar a Bertran I tots aquests territoris en feu. Per aquests feus, Bertran I va reconèixer a Alfons Sanç I com a senyor seu. D'aquesta manera, el comte de Tolosa es va posar sota la protecció del rei d'Aragó. Aquest moviment també podria haver estat una estratègia per alliberar-se de la dependència feudal respecte dels reis de França.

En el 1112, Ramon Berenguer III de Barcelona va respondre a l'audàs jugada del comte de Tolosa. Aquell any, el comte de Barcelona es va casar, en terceres núpcies, amb Dolça I de Provença (1095–[1112–1127]).

Dolça I era la pubilla del vescomte Gilbert I de Millau, Gavaldà i Carladès (?–[?–1110]), i de la comtessa Gerberga I de Provença (1060?–[1093–1112]). El casament va ser una aliança matrimonial en contra dels comtes de Tolosa.

Gilbert I va morir en el 1110. Aleshores, la comtessa Gerberga I va passar a governar els territoris del seu marit, durant la minoria de la seva filla. La situació va ser aprofitada pel comte de Tolosa per començar una agressiva política per incorporar Millau, Gavaldà, Carladès i Provença als seus dominis. Davant aquesta difícil situació, Ramon Berenguer III i Gerberga I van acordar un tractat matrimonial entre el comte i Dolça I. El matrimoni crearia un eix capaç d'oposar-se al comte de Tolosa.

En el 1112, Ramon Berenguer III i Dolça es van casar. Uns dies abans del casament, l'1 de febrer de 1112, Gerberga I va cedir a la seva filla Dolça totes els seus drets sobre el comtat de la Provença, i els vescomtats de Gavaldà, Carladès i Rasès⁹. Després del casament, Dolça I va cedir la seva herència al seu marit. Així, els comtes de Barcelona va aconseguir consolidar-se definitivament en el territori occità.

Posseir el comtat de la Provença també va significar mantenir contactes amb els emperadors de l'Imperi Germànic. El motiu era que el comtat de la Provença era un territori imperial. Els emperadors germànics intentaven retenir els seus drets feudals sobre la Provença, mentre que els comtes de Barcelona, i els comtes de la Provença descendents de Ramon Berenguer III, intentaven que el comtat quedés definitivament sota òrbita catalana.

El poder de Ramon Berenguer III es va veure amplificat per l'adhesió de nous aliats. Com per exemple, el vescomte Eimeric II de Narbona (?–[1106?–1134])¹⁰. En el 1112, possiblement abans de juny, Eimeric II va jurar fidelitat a Ramon Berenguer III, per Carcassona i Rasès. Va

⁹ “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 748-749, doc núm 419

¹⁰ Eimeric II de Narbona era fill del vescomte Eimeric I i de Mafalda, vídua de Ramon Berenguer II. Per tant, germanastre de Ramon Berenguer III.

prometre lluitar contra Bernat Ató I, i a no fer la pau per separat amb ell¹¹.

Les conseqüències de la unió de Barcelona amb Provença, i l'aliança amb Eimeric II, no van trigar a aparèixer. Bernat Ató I, que durant anys anteriors s'havia mostrat bel·licós amb el comte de Barcelona, va fer les paus amb Ramon Berenguer III per mitjà d'un arbitratge, el 8 de juny de 1112¹².

Bernat Ató I va donar 12 castells a Ramon Berenguer III, però que retindria com a feus. En l'acord també es va indicar que quan Ramon Berenguer III recuperés Carcassona i Rasès, que estaven en mans del comte de Tolosa i el rei d'Aragó, respectivament; ell els cediria a Bernat Ató I perquè els tingués en feu en nom del comte de Barcelona. Aleshores, recuperaria els 12 castells. És evident que la intenció de Ramon Berenguer III va ser convertir a Bernat Ató I en el seu vassall.

En el mateix 8 de juny, Bernat Ató I va jurar fidelitat a Ramon Berenguer III¹³. Al dia següent, 9 de juny de 1112, Ramon Berenguer III va cedir els seus drets sobre Carcassona i Rasès a Bernat Ató I¹⁴, i va jurar ser fidel als compromisos que havia adquirit¹⁵. Malgrat aquesta pau, la guerra entre ells dos no va trigar a desencadenar-se.

Uns anys més tard, Bernat Ató I i el comte Alfons Jordà I de Tolosa (1103–[1112–1148]) es van aliar per lluitar contra la puixança dels comtes de Barcelona. D'aquesta manera, la guerra va tornar a esclatar sobre l'any 1120. Les hostilitats van durar fins l'any 1125. En aquesta data, els comtes de Barcelona i de Tolosa van reconèixer els dominis de l'altre.

Tanmateix, Ramon Berenguer III en va sortir beneficiat. El 15 de setembre de 1125, Alfons Jordà I va jurar fidelitat al comte de Barcelona, i va prometre defensar-lo contra tots els homes excepte contra: el vescomte Eimeric II de Narbona, el senyor Guillem VI de Montpeller (1105?–[1121–1149]–1162), el comte Guillem V de Forcalquier (?–[1096–1129]) i Bernat III d'Andusa (1070?–[1080–1128])¹⁶.

En la documentació també es pot trobar un altre tractat interessant. En una data aproximada al 1125¹⁷, Bernat Ató I va jurar ajudar a Eimeric II de Narbona contra el comte de Barcelona, el comte de Tolosa (i de Roerge, de Usés i de Sant Gil) i contra tots els homes; excepte contra

11 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1516-1518, doc núm 950 i 951.

12 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1518, doc núm 952.

“Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 755-757, doc núm 425.

13 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 757-758, doc núm 426.

14 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 758, doc núm 427.

15 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 759, doc núm 428.

16 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 949-950, doc núm 573. Idem: pp 952-953, doc núm 576.

17 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1070, doc núm 637. Els autors daten el document entre els anys 1108 i 1130. Tenint en comte els canvis diplomàtics, una data més precisa estaria situada al voltant de l'any 1125.

l'arquebisbe de Narbona i els seus homes.

Com es pot veure, durant l'any 1125 es va produir un viratge en l'estratègia diplomàtica en l'àmbit occità. L'aliança entre Barcelona i Narbona es va trencar, igual que l'aliança entre Tolosa i Besiers. El motiu de la fi de l'aliança entre Barcelona i Narbona es pot trobar en el tractat entre Ramon Berenguer III i Bernat Ató, de 1112.

El tractat, invalidava parts de les clàusules pactades amb Eimeric II. La disputa pel vescomtat de Carcassona en devia ser la causa. D'altra banda, Bernat Ató I va considerar que el seu principal enemic venia del sud dels Pirineus. L'aliança amb Eimeric II va permetre crear un nou front contra l'expansió catalana.

Ramon Berenguer III va dividir els seus dominis entre els seus dos fills, en morir (1131). Ramon Berenguer IV de Barcelona va heretar els comtats catalans i els drets sobre Carcassona i Rasès. Berenguer Ramon I de Provença (1115?–[1131–1144]) va heretar el comtat de Provença i els vescomtats de Millau, Gavalvà i Carladès. Tots dos germans van col·laborar per mantenir i ampliar el seu domini a Occitània.

Així, el comtat de Melguelh va passar a òrbita catalana quan Berenguer Ramon I es va casar amb la comtessa Beatriu I de Melguelh (1130?–[1135?–1190?]), en el 1135. Per la mateixa època, els senyors de Montpeller, provinents d'una branca col·lateral dels comtes de Melguelh, van passar a ser aliats dels comtes de Barcelona.

Berenguer Ramon I va morir en una acció contra Gènova, en el 1144. La república va tenir algunes intervencions a Occitània, al costat dels comtes de Tolosa. El seu hereu va ser Ramon Berenguer III de Provença (1136?–[1144–1166]). Com que era menor, Ramon Berenguer IV va governar els seus territoris durant la seva minoria d'edat. El comte de Barcelona va haver de sufocar diverses rebel·lions, i atacs dels seus enemics, però va poder contenir la situació. Fins i tot, ampliar la influència catalana a Occitània.

Un altre factor important, que va fer augmentar la influència dels comtes de Barcelona a Occitània, va ser la unió dinàstica entre el comtat de Barcelona i el Regne d'Aragó. Els vassalls occitans dels reis aragonesos van passar a dependre també dels comtes de Barcelona. Entre ells, cal destacar els vescomtes de Trencavell.

En el 1150, a Narbona, el vescomte Ramon Trencavell I de Bessiers, Adgé, Carcassona, Albí i Rasès (1130?–[1130–1167]), va cedir tots els seus dominis a Ramon Berenguer IV, els quals va recuperar en feus¹⁸. D'aquesta manera va acabar la rivalitat entre els comtes de Barcelona i els

18 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 1527, doc núm 961.

vescomtes de Carcassona.

L'aliança es confirmaria amb els seus successors. Com en el 5 de novembre de 1179, data en la que el vescomte Roger III de Besiers (?–[1167–1194]) va jurar a Alfons II d'Aragó que respectaria els pactes que van signar els seus pares (Ramon Trencavell I i Ramon Berenguer IV) contra el comte de Tolosa¹⁹.

Un altre tractat transcendental que va forjar Ramon Berenguer IV va ser una aliança amb Enric II d'Anglaterra. L'aliança seria una peça clau del Regne d'Aragó i d'Anglaterra en les seves polítiques occitanes i franceses. Per mitjà de l'aliança, Ramon Berenguer IV va aconseguir un poderós aliat en el teatre occità. A més, d'un aliat alternatiu a Alfons VII de Castella (1105–[1126–1157]).

L'aliança també va permetre a Enric II consolidar les seves posicions occitanes. En el 1152, Enric II s'havia casat amb Elionor d'Aquitània (1122–[1137–1204]). Amb aquest matrimoni, una altra part considerable de França depenia del rei d'Anglaterra. Una situació que va crispar, encara més, la relació entre Anglaterra i França. L'aliança amb Aragó li permetia afeblir la influència franca en la regió.

Malgrat tots els avantatges diplomàtics i polítics que va comportar la unió dinàstica, un canvi com aquest no devia ser fàcil. Els lligams vassallàtics es devien afeblir. Segurament, per aquest motiu, Ramon Berenguer IV aprofitava qualsevol motiu per a enfortir-los. Un d'aquests casos va succeir per l'abril de 1154.

Després de la mort de la vescomtessa Guiscarda I de Bearn (?–[1134–1147]–1154), els nobles i representats del vescomtat de Bearn van jurar fidelitat a Ramon Berenguer IV²⁰. Tanmateix, es va remarcar que en cap cas ho feien en perjudici del seu fill, el vescomte Pere I de Bearn (?–[1134–1153]).

La gran activitat política, diplomàtica i militar de Ramon Berenguer IV es deixaria sentir durant generacions. L'alineació d'aliances que va forjar es mantindrien, sense gaires variacions, fins al final del regnat de Pere II d'Aragó.

Durant el regnat d'Alfons II d'Aragó (1154–[1162–1196]) hi va haver un canvi important a Occitània. El comte Ramon Berenguer III de la Provença va morir sense descendència masculina. Un fet que va ser aprofitat per Alfons II per a reintegrar el comtat de la Provença a la Corona d'Aragó. Des d'aleshores, un dels objectius estratègics del rei d'Aragó va ser unir els seus dominis territorials per via terrestre.

19 “*Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”: pp 1529-1530, doc núm 962.

20 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1575-1577, doc núm 970.

Les intencions del primer comte-rei no van passar inadvertides per Ramon V de Tolosa (1134–[1148–1194]). Els seus territoris estaven enclavats entre els territoris d'Alfons II. Els perills que representava la política aragonesa era evident. Per tant, va centrar els seus esforços en impedir les aspiracions d'Alfons II. Aquest xoc d'interessos va comportar un increment de l'activitat bèl·lica i diplomàtica, a patir de l'últim quart del segle XII.

En aquest procés, el comte de Tolosa va perdre la iniciativa i la força. Tanmateix, cal destacar una de les seves conquestes diplomàtiques més importants: l'aliança entre el comtat de Tolosa i la república marítima de Gènova. Una jugada hàbil, però que Alfons II va saber contrarestar aliant-se amb la república de Pisa.

Malgrat els seus esforços, el comte de Tolosa no va poder fer res per mantenir la seva influència a Occitània. Progressivament, els comtats occitans es van anar orientant cap al bàndol aragonès. Finalment, la Corona d'Aragó va aconseguir l'hegemonia d'Occitània en el 1190, quan el comte Ramon V de Tolosa va reconèixer el domini català sobre els comtats occitans.

Com s'ha pogut veure, l'hàbil combinació entre diplomàcia i guerra va permetre, als comtes de Barcelona aconseguir el predomini sobre Occitània, en el segle XII. Malauradament, una qüestionable política successòria anul·lava els esforços realitzats durant una generació. L'herència era repartida entre tots els descendents dels comtes de Barcelona, i reis d'Aragó.

Tot i aquesta dificultat heretada, els reis d'Aragó i comtes de Barcelona van aconseguir imposar el seu poder a Occitània. En els inicis del segle XIII, Pere II era el personatge més poderós d'entre tots els nobles occitans, però no acumulava el poder de tota la regió en la seva persona. Caldria esperar a la Croada Albigesa de 1209 per que Pere II aconseguís els drets feudals sobre la totalitat dels comtats occitans. Va aconseguir ser reconegut com el senyor de tot Occitània, per mitjà de la diplomàcia.

17.3. La Croada Albigesa

La Croada Albigesa es va organitzar per a acabar amb l'heretgia càtara, fortament implantada en terres occitanes. Des d'un principi, la croada va estar imbuïda pel fanatisme, i va exaltar els excessos contra la població. També es va dirigir contra la noblesa i l'Església occitana, que toleraven el catarisme. El fanatisme de la croada, i els seus mètodes extremadament violents, va atiar un sentiment d'odi generalitzat contra els croats. La substitució de bisbes occitans per bisbes

fanàtics a la croada no va ajudar a apaivagar la violència extrema a la que es va arribar. El conflicte occità va assolir un nivell de violència enorme²¹.

En aquests primers temps, Pere II el Catòlic no es va implicar gaire en la política occitana. La seva condició de vassall de la Seu romana li impedia actuar amb total llibertat. Encara que era el noble amb més poder i influència de la regió, no era suficient com per tenir una política gaire activa en el context inicial de la croada. De manera que va romandre a la expectativa dels aconteixements.

Les possibilitats d'intervenció occitana, de Pere II, van canviar notablement amb la victòria de la batalla de Navas de Tolosa (16 de juliol 1212). La batalla li va atorgar un gran prestigi com a campió de la cristiandat, i victoriós contra les forces musulmanes. Déu li havia concedit la victòria per les seves qualitats cristianes. Ara podia intervenir a favor dels occitans sense ser acusat d'heretge. Ningú posaria en dubte la seva fe, ni els nobles motius dels seus actes. A partir del setembre de 1212, Pere II va iniciar una intensa activitat diplomàtica per aconseguir la pacificació d'Occitània i, alhora, assolir la preeminència absoluta sobre els comtats occitans.

Un dels seus primers moviments va ser enviar una ambaixada a Roma. L'ambaixada va exposar a Innocenci III (1160–[1198–1216]) que, després de tres anys de lluita, els objectius de la croada s'havien assolit. S'havia acabat amb l'heretgia càtara. Els nobles dissidents havien estat desposseïts dels seus dominis, i l'Església occitana estava sota control directe de Roma.

L'ambaixada va continuar exposant que la croada havia escapat del control papal, i que actuava en benefici propi. Els croats, imbuïts per una animadversió contra els occitans, cometien excessos de violència. També lluitaven i conquerien terra a bons cristians per assolir les seves ambicions personals, una acció injusta i il·legítima que excusaven al·legant la voluntat papal.

Per a solucionar aquesta situació sense control, l'ambaixada va exposar una proposta per acabar amb el conflicte occità, dissenyada per Pere II. El comte de Tolosa abdicaria en favor del seu fill, sortiria de l'escena política, i faria penitència i demanaria el perdó papal. Per assegurar el compliment de la proposta, Pere II s'encarregaria de la tutela del nou jove comte de Tolosa.

La proposta era agosarada però factible. Al seu favor tenia la legalitat feudal, i que el comte de Barcelona era un fidel vassall de Roma. El Papat podria controlar Occitània a través del seu vassall aragonès. També era assumible pel comte de Tolosa, que estava sent hostilitzat per Simó IV de Montfort (1150?–[1181?–1218]), el cap de la croada. La proposta assegurava la supervivència del seu llinatge, i la retenció del feu en la seva nissaga.

Tanmateix, els inconvenients de la proposta van ser advertits per Innocenci III. Occitània

21 ALVIRA CABRER, Martín, “12 de septiembre de 1213. El jueves de Muret”, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2002.

passaria definitivament sota l'òrbita del comte de Barcelona. Simó IV hauria de renunciar al comtat de Tolosa, en un moment en que estava a punt de conquerir-lo. A més, hi havia un altre factor important a tenir en compte: la reacció del rei de França. Amb la proposta catalana, perdria els seus drets feudals sobre la regió.

Per a refermar les seves posicions diplomàtiques, al gener de 1213, Pere II va anar a Tolosa amb els cavallers que el van acompanyar a les Navas de Tolosa. Per a la mentalitat de l'època, l'entrada dels guanyadors de la batalla contra els almohades a la ciutat de Tolosa donava a entendre que la ciutat era fidel a la fe cristiana i a Roma. A més, significava que el comtat passava a estar sota la protecció de Pere II.

Anar a Tolosa no només era un símbol. Per al comte de Barcelona va significar la culminació de la política occitana. La submissió definitiva del comte de Tolosa. En el 27 de gener de 1213, Pere II el Catòlic va rebre l'homenatge del comte de Tolosa i d'altres comtes occitans en els Juraments de Tolosa²²:

“Ego Raimundus Dei gracia comes Tolose, dux Narbone, marchio Provinciae, et ego Raimundus filius eius, gratuita voluntate, non coacti, nec vi, nec dolo inducti, mittimus personaliter nos ipsos et Tolosan civitatem et [...], et ad ultimum cum omnibus juribus et rationibus quae ad nos ubique pertinent vel pertinere debent aliquo jure sive aliqua ratione, in manu posse vobis domino Petro Dei gratia regi Aragonensi et comiti Barchinonensi [...].”

La noblesa occitana van passar a ser vassall del comte de Barcelona. Occitània es va posar sota control nominal i legal del sobirà català. Els Jurament de Tolosa van ser la culminació de la política occitana portada a terme els comtes de Barcelona i reis d'Aragó.

Paral·lelament, Simó IV va romandre actiu. Va desplegar el seu aparell diplomàtic per a fer front a la diplomàcia aragonesa. Va demanar ajuda al rei de França, i va intentar revifar el sentiment de croada en Innocenci III.

Del sobirà francès va obtenir la promesa de reforços per la croada. Uns reforços que no es van poder enviar degut a un rebrot de la guerra contra Anglaterra.

L'ambaixada que es va enviar a Roma tenia com a objectiu mantenir viva la croada. Va apel·lar a la legalitat de la croada per acabar amb l'heretgia. Argumentava que el catarisme encara

22 ALVIRA CABRER, MARTÍN, “12 de Septiembre de 1213. El Jueves de Muret”, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2002: pp. 164. Els diversos nobles occitans van realitzar un jurament similar al que va fer el comte de Tolosa a Pere II.

estava estès per Occitània, i s'havia de combatre. També qüestionava la capacitat de Pere II com a garant dels interessos papals, degut a que els seus interessos posaven en dubte la seva neutralitat i fiabilitat.

Mentre les intrigues diplomàtiques tenien lloc, la guerra no havia baixat d'intensitat. Els croats continuaven atacant els senyorius occitans, ara vassalls de Pere II. Per a intentar aturar les aspiracions de Simó IV, Pere II va proclamar que posava sota la seva protecció directa a tots els seus vassalls. El comte-rei mostrava la seva intenció de lluitar contra els agressors dels seus nous vassalls occitans. La reacció de Simó IV no es va fer esperar. Va amenaçar al sobirà aragonès de les conseqüències d'un enfrontament amb l'Església. Al mateix temps, Simó IV va enviar una ambaixada a Roma.

Els ambaixadors van denunciar al comte de Tolosa. Per als croats, ell era un dels responsables d'una heretgia que encara no havia estat eliminada. A més, l'acusaven de conspirar amb enemics de Roma i la cristiandat, com el rei del Marroc.

La única solució possible, deien els ambaixadors croats, era doblegar al comte de Tolosa mitjançant la força. Els croats aspiraven a rebre la benedicció papal per a continuar la croada. Van suposar que Pere II no gosaria enfrontar-se amb l'Església.

Novament, en paral·lel a l'ambaixada a Roma, els croats van enviar una delegació a París amb la missió de reclutar més homes per a la causa croada. A més, van emprar l'eufòria de la victòria de les Navas de Tolosa per a incitar a la continuació de la Croada Albigesa. Això, es va combinar amb un gran programa propagandístic contra el comte de Tolosa i el catarisme. L'objectiu de tot aquest desplegament diplomàtic i propagandístic també era forçar a Pere II a renunciar a la confrontació armada contra la croada.

Davant de tots aquestes intrigues i aconteixements, Innocenci III va decidir posar en pràctica la proposta de Pere II. Va ordenar aturar la croada, i dirigir-la contra els almohades. Això no significa que a Innocenci III li plagués la proposta aragonesa. Ell preferia que el rei de França s'ocupés de la situació, però el seu enfrontament amb Anglaterra li impedia actuar amb llibertat a Occitània. A part, els croats estaven fora del control papal. Els seus excessos eren palpables i preocupants. La solució de Pere II, encara que no era la que hagués preferit, li oferia una opció acceptable. Desencallava l'afer occità, i posava tota la regió sota la obediència del rei aragonès, un fidel vassall seu.

Evidentment, la decisió papal no va agradar als legats croats, als qui es va haver de recordar la legalitat feudal. A més, Innocenci III va ordenar que Simó IV acordés una treva amb Pere II, i que

retornés les terres preses als vassalls del monarca català.

Com era d'esperar, la decisió papal no va ser ben rebuda pels croats. Sobre tot pels nobles i els eclesiàstics. La noblesa francesa es veuria privada dels seus feus occitans, de les possibles conquestes, i del botí de guerra, a costa de la noblesa occitana. L'Església francesa, empesa pel seu fanatisme religiós, considerava que encara no s'havia exterminat amb el catarisme. Els croats van decidir actuar en contra de la voluntat papal. Van continuar amb la croada, però al mateix temps van enviar una ambaixada al Papa per a justificar-ho²³.

La decisió de Simó IV de seguir atacant als vassalls de Pere II, en contra de la voluntat papal, atorgava al sobirà català el dret de lluitar contra la croada per a defensar els seus vassalls. Al no parar les hostilitats, Simó IV va passar a ser un simple noble rebel. El conflicte va passar de ser internacional, a ser un conflicte feudal intern de la Corona d'Aragó. La declaració de guerra entre els dos enemics es va formalitzar mitjançant cartes de desafiament. Malgrat el nivell de violència entre els dos antagonistes, els costums feudals es van mantenir.

Tot i l'estat de guerra entre els dos antagonistes, des del primer moment hi van haver contactes diplomàtics entre Pere II i Simó IV. Les negociacions van ser intenses. Després de tants anys de guerra, el clima de bel·ligerància, i els interessos superposats, no ajudava a arribar a cap tipus d'acord.

En aquesta situació, la diplomàcia va tornar a jugar un paper important. D'una banda, Pere II va intentar aïllar política i militarment a Simó IV, abans de derrotar-lo militarment. Per l'altra banda, Simó IV va intentar guanyar temps amb les negociacions. Després de quatre anys de guerra, la croada havia perdut la seva empenta inicial. El temps va servir per a intentar aconseguir reforços francesos per la seva croada i, recolzat pel clero francès assentat a Occitània, intentar que Innocenci III rectificqués la seva decisió d'aturar la croada.

Aconseguir aïllar política i militarment a Simó IV era complicat. Encara que el Papat s'hagués posicionat a favor de Pere II, la cort francesa recolzava la croada amb èmfasi. El rei de França no ignoraria que el vassallatge del comte de Tolosa al comte-rei significava que el comtat de Tolosa, i tot Occitània, passaria a sobirania catalana. Els reis de França no consentirien en perdre els seus drets sobre la regió, i encara menys a favor dels aliats dels seus enemics anglesos. Per tant, el més important per a Pere II era anular el potencial perill que representava França, pels seus interessos. Per això, va enviar una ambaixada a la cort de Felip August.

L'ambaixada catalana a la cort francesa tenia com a objectiu frenar el reclutament de soldats

23 “*El Jueves de Muret*”: pp: 176.

per la croada. París era el suport logístic de la croada. Per neutralitzar la croada calia que França li retirés el suport. Els arguments que l'ambaixada va presentar van ser les butlles papals, i els juraments dels nobles occitans al monarca català. L'ambaixada també tenia la missió de segellar una aliança matrimonial amb el rei de França per assegurar la pau. Això li permetria tenir les mans lliures a Occitània, i consolidar el seu poder.

Malauradament, l'ambaixada no va tenir l'èxit esperat. No va assolir cap dels objectius establerts. En la cort francesa s'hi respirava un fort sentiment croat. Ni tan sols va poder impedir la organització d'una nova croada. Per sort per a Pere II, el perill de nous reforços croats es va difuminar degut a un rebrot de les hostilitats entre els anglesos i els francesos. Els reforços destinats a la croada van ser desviats per fer front al anglesos.

Un altre front diplomàtic que Pere II havia d'atendre era el rei d'Anglaterra, que tenia interessos, i drets, a Occitània. A la pràctica no era un problema greu. El sobirà anglès no tenia suficient força com per a fer valdre els seus drets sobre la regió. Les seves lluites contra França i Roma no li permetien obrir un altre front. A més, no li interessava perdre l'aliat català en un moment en que havia estat excomunicat. Els escassos contactes entre Pere II, Ramon VI i Joan I d'Anglaterra (1166–[1199–1216]) mostren el poc interès que va tenir el monarca anglès en l'afer occità.

En aquests context, els croats van enviar una altra ambaixada a Roma, el maig de 1213. Al mateix temps en que hi havia una ambaixada catalana en la cort romana. L'ambaixada croada va exposar al Papa que l'heretgia encara no havia estat eradicada, i era un perill per la cristiandat. Mentre que la catalana va defensar la viabilitat de la proposta de pau de Pere II. En aquesta situació, Innocenci III es va veure desbordat pels interessos partidistes dels croats i catalans.

Finalment, el Papa va decidir que eradicar l'heretgia càtara era el més important. Es va autoritzar a continuar la croada, i la proposta de Pere II va ser desestimada. Les seves accions precipitades van convèncer al Papa que era millor atorgar la missió de la pacificació occitana als seus prelats. Teòricament, serien més controlables que la noblesa. Tanmateix, es va concedir l'absolució als nobles que es volguessin reconciliar amb Roma. Aquesta resolució obligava a Pere II a renunciar a la seva política occitana.

La decisió pontificia afavoria l'expansió francesa, a costa d'eliminar la noblesa occitana i de l'expansió catalana. Davant d'aquesta situació, Pere II només tenia dos opcions: renunciar als seus interessos occitans, o combatre la croada amb els seus vassalls occitans acusats d'ajudar l'heretgia càtara. Tot i les súpliques d'Innocenci III, el sobirà català va decantar-se per la solució armada. La

situació militar li era favorable²⁴.

En aquest punt, Pere II va cercar la batalla campal contra la croada. Era una aposta arriscada, però la victòria li oferia grans avantatges. El primer era que la croada seria eliminada d'un sol cop. El segon era la qüestió de la legitimitat de les seves accions. El punt que despertava més controvèrsia.

Amb una victòria sobre la croada, Pere II aconseguiria la justícia de la seva causa. La batalla es veuria com un judici de Déu. A Innocenci III no li quedaria més remei que atorgar la legitimitat, i beneir la submissió d'Occitània, al sobirà català. En aquest sentit, les intencions de Pere II van ser evidents pel Papa. Innocenci III es va quedar a la expectativa dels esdeveniments, sense posicionar-se d'una manera clara per cap dels dos bàndols.

L'elecció de Muret, com a camp de batalla, i la data de la batalla, no va ser una decisió de l'atzar. Van ser dues eleccions calculades. Muret era una plaça estratègica des d'on els croats assetjaven la ciutat de Tolosa. Era una base d'operacions vital, i des del seu castell partien les cavalcades sobre els territoris circumdants de la ciutat.

El mes en que es va produir la batalla tampoc és casual. La campanya catalana es va retardar per a que la batalla fos pel setembre. La victòria, just abans de l'hivern, hauria impedit als francesos poder actuar, militarment, fins la primavera següent. Amb aquest marge de temps, Pere II hauria tingut la possibilitat de consolidar les seves posicions militar i diplomàticament.

Mentre els preparatius militars seguien el seu curs, Pere II va acabar d'unir a tota la noblesa occitana sota el seu ceptre. Els pocs dirigents occitans que encara no havien acceptat la sobirania de Pere II van decidir jurar-li homenatge. Els nobles occitans desposseïts dels seus feus, i els nobles sota l'amenaça de la croada, es van unir a Pere II per a derrotar a Simó IV. Tots desitjaven allunyar l'amenaça de la croada, i recuperar els seus territoris. Uns territoris que els havien estat arrabassats injustament per mitjà de la força. La intervenció de Pere II era un acte de dret i justícia.

Per la seva banda, Simó IV era conscient de la seva inferioritat militar. La derrota croada en la batalla de Pujol (juliol de 1213) va confirmar la seva crítica posició, i va donar més força al bàndol occità. Per això, des del primer moment, va intentar arribar a una solució negociada. Havia d'intentar negociar mentre encara tenia poder el polític, militar, diplomàtic i ideològic, que li atorgava la croada, el clero franco-occità i les conquestes que havia aconseguir els anys anteriors.

El 24 de juliol, Simó IV va enviar una ambaixada a Pere II. L'ambaixada havia de transmetre a Pere II les disposicions de la butlla del 21 de maig. També l'havia de convèncer d'acceptar les

24 “*El Jueves de Muret*”: pp: 194.

resolucions papals, i ajudar la croada a acabar amb els heretges càtars.

L'ambaixada de Pere II va donar la resposta a en Simó IV el dia 16 d'agost. En la seva resposta, Pere II acceptava complir les peticions d'Innocenci III, però refusava assumir les peticions de la croada. La data en que Pere II va enviar la seva resposta tampoc va ser escollida a l'atzar. En el cas que els croats sol·licitessin la mediació papal, la resposta de Roma no arribaria abans del setembre. Un marge de temps suficient com per eliminar la croada.

Per a intentar evitar el desastre que s'acostava, Simó IV va anar a Muret. No només per a defensar una de les seves places estratègiques d'Occitània. Si no també per a poder negociar més directament amb Pere II.

Durant el dia de l'11 de setembre hi va haver un nou intent de negociació. De nou, va fracassar. Pere II, convençut de la seva victòria militar, no va ser receptiu a les peticions croades. Pere II volia acabar contundentment amb la croada. Cosa que era necessària si volia legitimar les seves accions, argumentant la seva victòria en una batalla.

Tot i això, després que l'ambaixada hagués tornat, es van enviar tres delegacions més per la tarda. Dues es van enviar a Pere II, i una altra als tolosans. Simó IV intentava evitar el desastre que s'esperava si hi havia l'enfrontament armat. Les tres ambaixades van continuar negociant fins el dia 12 pel matí, el dia de la batalla de Muret. Fins i tot, durant la batalla es va continuar negociant. Les negociacions no van fructificar. Tanmateix, la gran victòria croada va fer innecessaris més esforços croats per a aconseguir una solució pactada.

17.4. L'epíleg de Muret

La història i els fets que van desembocar a la batalla de Muret són un bon exemple del complex entramat polític i diplomàtic en la que estava immersa la Corona d'Aragó, a Occitània. Durant quasi dos segles, els comtes de Barcelona van alternar la guerra i la diplomàcia a un ritme frenètic.

Occitània era una regió rica. La seva possessió va ser disputada durant la llarga Gran Guerra Meridional. Occitània va ser utilitzada com un teatre d'operacions secundari pels francesos i anglesos. Els regnes de França i Anglaterra s'hi van enfrontar en la seva lluita per la preeminència a l'Europa occidental.

En aquest context, els comtes de Tolosa i els comtes de Barcelona van aparèixer com a

actors secundaris. Els primers eren aliats dels francesos, els segons es van fer aliats dels anglesos. Tots ells van mantenir una llarga pugna pel control dels comtats occitans.

L'aliança entre els comtes de Barcelona i els reis d'Anglaterra va ser producte de l'evolució natural dels esdeveniments. Cadascun d'ells actuava contra l'aliat del seu respectiu enemic. És cert que els reis d'Anglaterra tenien drets sobre el comtat de Tolosa. Tanmateix, en la pràctica eren incapaços de fer valdre els seus drets. No tenien suficient força per mantenir una lluita contra francesos i tolosans a l'hora. Una situació anàloga a la francesa. El pragmatisme polític va fer que acceptessin la preeminència catalana i aragonesa a Occitània. Això debilitava al seu adversari més perillós: el Regne de França.

L'aliança, que va ser producte de la conveniència, no va ser explotada adequadament. Les relacions entre Barcelona i Londres no van passar de ser només cordials. La seva cooperació va ser escassa i puntual. Una coordinació més estreta entre la Corona d'Aragó i el Regne d'Anglaterra hagués pogut canviar el curs dels esdeveniments.

L'Imperi Germànic era un altre dels protagonistes. La seva influència sobre els afers occitans va ser marginal. Va tenir un escàs interès en Occitània, a excepció de la defensa dels seus drets sobre el comtat de la Provença.

En la part final de la guerra, la Santa Seu s'hi va afegir. Va entrar en el moment en que la Corona d'Aragó quasi controlava tots els comtats occitans. La heretgia càtara en va ser la causa fonamental. La croada que es va organitzar per combatre-la va precipitar els esdeveniments, i va canviar l'equilibri de forces de manera definitiva.

Com s'ha pogut veure, la política occitana seguida pels comtes de Barcelona, i reis d'Aragó després de la unió dinàstica, van saber combinar la guerra i la negociació amb habilitat. La seva estratègia es va basar en els tractats matrimonials. En van fer un ús exhaustiu. Amb aquests tractats van aconseguir el control directe sobre diversos territoris occitans, com el comtat de la Provença o el Senyoriu de Montpeller.

Altres tipus de tractats van ser emprats per consolidar les seves posicions. Les aliances o els acords de vassallatge, per exemple, van ser un recurs útil en aquest sentit. La diplomàcia va ser l'eina amb la que els comtes de Barcelona van consolidar el seu poder a Occitània.

Tot i la preferència de la diplomàcia, l'ús de la guerra va ser habitual. La guerra va ser el recurs més emprat per la noblesa occitana, i els comtes de Barcelona s'hi van haver d'adaptar. D'aquesta manera van entrar en la Gran Guerra Meridional. Els territoris occitans van ser assolats durant anys pels efectes de la guerra. La violència va ser la tendència predominant, però hi van

haver casos en que els conflictes es van aconseguir solucionar mitjançant algun tipus de pacte.

La llarga guerra entre Barcelona i Tolosa va acabar amb el reconeixement tolosà de la preeminència catalana sobre el territori occità, però no el va convertir en vassall directe del comte de Barcelona. En el 1190, Pere II va aconseguir ser el noble amb més poder d'Occitània, però encara no era el senyor de tota la regió. Aquesta situació es mantindria fins l'inici de la Croada Albigea.

La Croada Albigea va unir als occitans contra els croats francesos. Uns abans que altres, van deixar les seves desavinences per unir-se contra un enemic comú. Desgraciadament, no van saber crear un front comú sòlid contra Simó IV. La croada va polaritzar molt la política occitana. El fanatisme i els excessos de la croada van convertir els occitans i als francesos en enemics irreconciliables.

Simó IV era un militar experimentat. Era un veterà de les croades. Els seus mètodes militars van sobrepassar als occitans. El seu poder militar, combinat amb els seus mètodes repressius, va fer que els nobles occitans es dirigissin a l'únic monarca que estava en condicions d'ajudar-los. Així, Pere II va erigir com a senyor de tota la noblesa occitana. Els Juraments de Tolosa van ser una necessitat de supervivència. El jurament els va col·locar sota la protecció directa del rei d'Aragó.

Per a Pere II, la Croada Albigea va ser una oportunitat. Des del principi, es veu com va saber utilitzar-la en benefici propi. La majoria de nobles occitans van perdre gran part del seu poder, i molts d'ells van perdre els seus dominis. Els seus territoris van passar a mans dels nobles francesos, que dirigien la croada. Gran part dels nobles occitans desposseïts, dels seus feus, es van exiliar en els comtats catalans. Tots ells van rebre feus de Pere II. De manera que es van convertir en els seus vassalls. L'actitud fanàtica, repressiva, i depredadora de la croada va ajudar a Pere II. Aleshores, va desplegar una política ambiciosa per a assegurar-se el territori occità.

Una de les primeres accions que va fer va ser dirigir-se a Innocenci III. Les relacions entre Pere II i Innocenci III eren fluides. No eren tan bones com les relacions entre París i Roma. La relació amb el Regne de França era una de les preferències de la política papal. Tot i això, Pere II tenia una influència considerable en la Santa Seu. En part, això era degut a la seva condició de feudatari de Roma, i de les tradicionals bones relacions entre la Corona d'Aragó i el Papat.

Pere II va oferir a Innocenci III una proposta per pacificar Occitània. La proposta el convertiria en el senyor de la regió. Tots els nobles occitans serien els seus vassalls, un fidel vassall de Roma. La proposta no va despertar entusiasme, però no va ser descartada.

La diplomàcia de Pere II també va tenir comte era Regne de França. Les relacions entre Barcelona i París eren fredes. La causa principal eren els interessos enfrontats pels drets sobre

Occitània. Malgrat això, l'actitud francesa no va arribar a ser totalment hostil vers la Corona d'Aragó, d'una manera directa. Evidentment, totes les negociacions amb França van ser infructuoses. El regne gal es va negar a cedir ni un mil·límetre dels seus drets sobre Occitània.

Com s'ha comentat, l'estratègia francesa va ser enfrontar al comte de Tolosa contra el comte de Barcelona. D'aquesta manera, podia lluitar contra el Regne d'Anglaterra. Quan el comte de Tolosa ja no va poder contenir al comte de Barcelona, França va enviar als croats. Per a França, la Croada Albigesa també va ser una oportunitat per assolir el control d'Occitània.

Finalment, hi ha un altre moviment diplomàtic i militar que va realitzar Pere II. La seva participació en la batalla de les Navas de Tolosa. La seva destacada aportació també es pot emmarcar en el context occità. Sense menystenir que l'objectiu principal era afeblir el poder almohade, la victòria de Pere II podia ser aprofitada en el teatre occità.

D'una banda, la derrota almohade va eliminar qualsevol perill musulmà contra els seus territoris peninsulars. Per tant, estava en condicions de disposar de tots els seus recursos a Occitània. Per altra banda, la victòria el va dotar de gran prestigi. Va ser considerat un cavaller digne de la benedicció del Senyor. Pere II va saber rendibilitzar la seva imatge de campió de la cristiandat.

Després de la batalla de les Navas de Tolosa, l'actitud de Pere II vers Occitània va canviar. Abans de la batalla, Pere II havia mantingut una actitud dialogant. Quasi s'ho havia estat mirant passivament. En canvi, després de la batalla va modificar la seva estratègia. Va optar per aplicar una actitud més agressiva, i va passar a tenir un paper molt més actiu. La seva política el va situar a dalt de tot de la piràmide feudal occitana.

Al mateix temps, va aconseguir que Innocenci II aturés la croada, i li encomanés la pacificació d'Occitània. La negativa de Simó IV a acatar les ordres papals va precipitar els aconteixements. Es va desencadenar una guerra feudal entre Pere II i Simó IV. La relació entre els dos enemics era tensa. Tots els intents de solucionar el conflicte per la via diplomàtica van fracassar.

Pere II volia acabar amb la croada d'un sol cop, en una batalla campal. Tenia suficient poder com per aconseguir-ho. Sabia que la força era la única manera de conservar el poder a Occitània. La victòria li donaria la legitimitat que necessitava. Va enfocar la batalla com judici de Déu. Bàsicament, la voluntat del rei d'Aragó a presentar batalla va ser un dels motius pels quals les negociacions van fracassar.

Els croats sabien de la seva precària situació. Reiteradament, els ambaixadors croats van realitzar nombrosos intents per a trobar una alternativa pacífica a la batalla que es preveia. Com s'ha

dit, la seva precària posició va ser un dels motius dels seus fracassos. Les negociacions no van tenir èxit degut a les condicions imposades per Pere II. Les condicions eren inacceptables pels croats. Tot i això, durant tot el matí abans de la batalla, i durant la batalla, hi van haver negociacions per arribar a algun tipus d'acord.

El desenllaç de la batalla va fer innecessari qualsevol altre tipus de negociació, per part dels croats. La gran victòria de Simó IV va fer que la Corona d'Aragó deixés de ser un perill a Occitània. La mort de Pere II i la minoria de l'infant Jaume va expulsar la Corona d'Aragó del territori occità. Encara que no va ser un efecte immediat.

El regent, el comte Sanç I del Rosselló, va mantenir la política occitana dels reis d'Aragó. Una política que no va mantenir Jaume I d'Aragó. Amb el seu ascens al tron, la política occitana de la Corona d'Aragó va arribar a la seva fi. Així, el tractat de Corbeil (1258) marcaria el punt final a les pretensions occitanes dels reis d'Aragó.

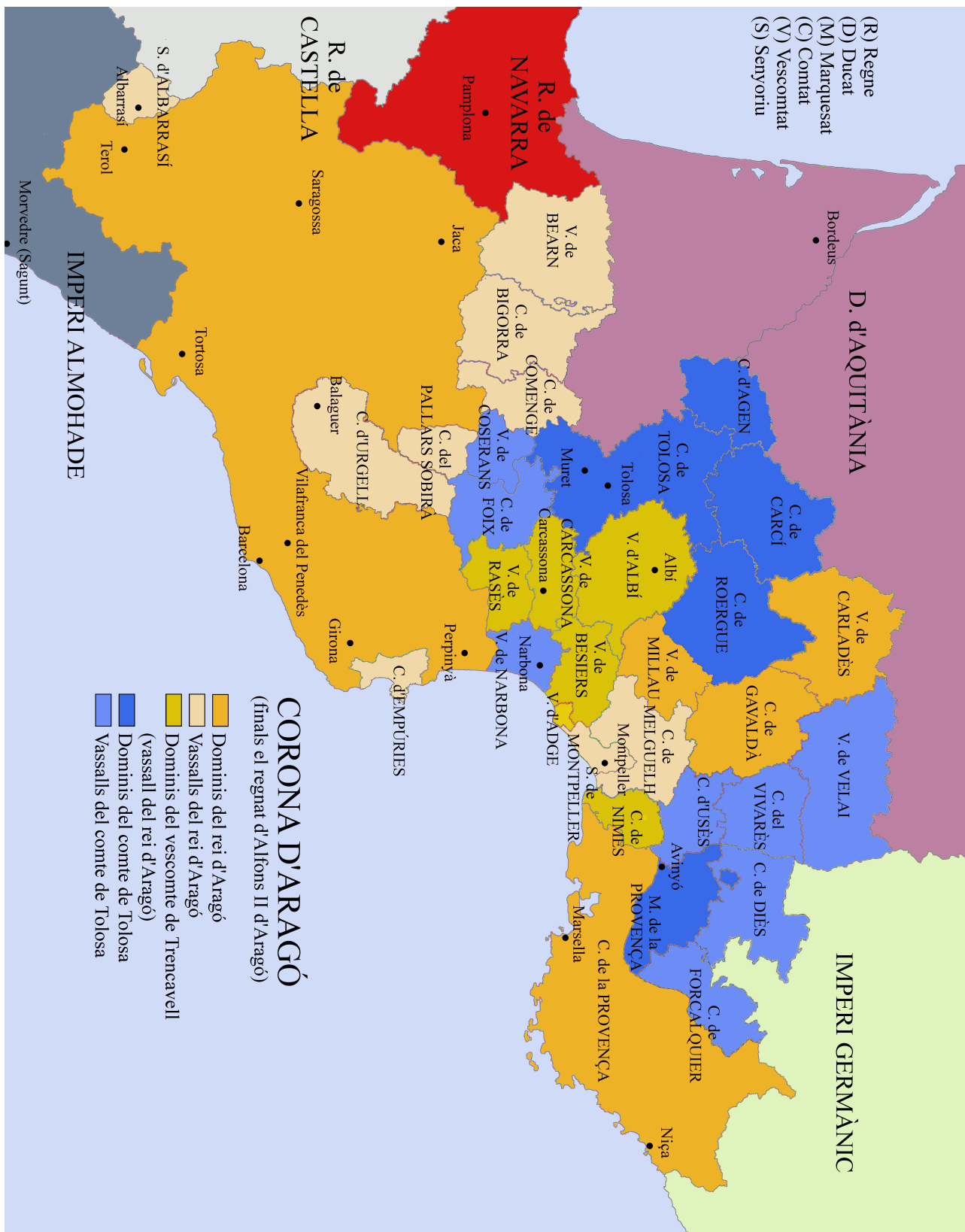

Fig. 11: influència tolosana i aragonesa en els territoris occitans.

Capítol 18

La Reconquesta: la lluita cap el sud peninsular

La Reconquesta va ser un procés d'expansió cristiana a costa dels territoris musulmans del sud de la península ibèrica. Pels sobirans cristians, era una manera de justificar la guerra contra els regnes musulmans. Una guerra que va durar quasi vuit segles. Evidentment, la guerra no va ser permanentment sostinguda durant tot aquest període de temps. Hi van haver llargs intervals de pau i col·laboració entre les dues confessions religioses. Tot i això, la idea d'expulsar els musulmans de la península va ser una fita perseguida pels reis cristians. Així, la conquesta del Regne de Granada, en el 1492, va acabar amb la presència musulmana en la península ibèrica. Una presència que havia començat en el 711.

Cal matisar, però, que la Reconquesta no va enfrontar només a cristians contra musulmans. Els regnes cristians van competir entre ells per conquerir el màxim territori musulmà. Això va desembocar en guerres entre els regnes cristians. A més d'una considerable activitat diplomàtica per definir les seves àrees d'expansió a costa de l'Islam.

18.1. L'expansió de l'Islam

La religió islàmica va aparèixer en la península aràbiga, al principi del segle V. Mahoma (570?–[610?–632]), el seu profeta, va aconseguir aglutinar diverses tribus àrabs, i va emprendre la conquesta de la península d'Aràbia. Va ser l'inici d'una gran expansió territorial. En poc més de cent anys, les fronteres de l'Islam anaven des del riu Indus fins a la península ibèrica. Els dominis musulmans abastaven l'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica. A més, gran part de les illes del Mediterrani van passar al seu control¹.

La ràpida expansió de l'Islam és atribuïble a *yihad*, o Guerra Santa. Encara que va prendre un significat religiós profund, els seus orígens devien respondre a problemes pràctics. La societat àrab era nòmada i tribal. Les tribus eren ramaderes. El territori i la climatologia no permetia el conreu. La subsistència era difícil. Això va fer que les tribus es dediquessin a realitzar ràtzies contra tribus enemigues, o contra aquelles que ocupaven les millors pastures. Les ràtzies eren una altra manera de proveir-se a costa de l'enemic. Aquesta filosofia devia inspirar la ideologia de la Guerra Santa.

La conversió i la unió de diverses tribus àrabs a l'islamisme va ser l'origen d'un regne islàmic amb la capital a Medina. La formació del regne no va fer variar les antigues costums. Les ràtzies contra els seus enemics continuava sent una manera d'aconseguir aliments. La necessitat, la política i la religió es van combinar. Es va instaurar la política de considerar enemics a tots aquells que no fossin musulmans. Fer la guerra als infidels es va convertir en una manera d'obtenir queviures i riquesa. Al mateix temps que s'estenia l'Islam.

Hi van haver dos factors més que també van contribuir en la ràpida expansió de l'Islam. Primer, la seva política de respectar a la religió cristiana i jueva. Els cristians i jueus podien mantenir la seva religió, a canvi de pagar un tribut. Aquests ingressos permetia als musulmans dedicar-se exclusivament a la guerra. Segon, la seva política de tolerància zero vers les religions

¹ CUÑAT, Daniel, “*Al-Andalus. Los Omeyas*”, Grupo Anaya, S.A., Madrid, 1991.
WATT, William Montgomery, “*Historia de la España islámica*”, Alianza Editorial, S.A., Madrid, 2001.
CHEJNE, Anwar G., “*Historia de España musulmana*”, Ediciones Cátedra, Madrid, 1987.
BONNASSIE, Pierre, GUICHARD, Pierre, GERBET, Marie-Claude, “*Las Españas medievales*”, Editorial Crítica, S.L., Barcelona, 2001.
SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Claudio, “*La España musulmana. Según los autores islamitas y cristianos medievales*”, 2 volums, Editorial Espasa-calpe, S.A., Madrid, 1973.

politeïstes, paganes, etc. Tots els seus membres havien de convertir-se a l'Islam. Això permetia nodrir permanentment l'exèrcit musulmà. Aquestes són uns dels motius pels quals els musulmans van arribar a la península ibèrica.

Un cop van conquerir el nord d'Àfrica, els musulmans es van dirigir cap al nord. Europa era més rica que les altres zones d'Àfrica. Així, en el 711 un primer contingent musulmà va creuar l'estret de Gibraltar. L'intent cristià per aturar a l'exèrcit musulmà va fracassar. En la batalla de Guadalete (711), el rei visigot Roderic (?-[710-711]) va morir, i el seu exèrcit va ser totalment aniquilat. A la península ibèrica, no va quedar cap poder capaç de contenir al poder musulmà. Sobre l'any 715, quasi tota la península va estar controlada pels musulmans. El seu següent objectiu va ser el Regne de França. Les primeres incursions sobre el territori franc van ser victorioses. Van aconseguir conquerir la Septimània, però van perdre la iniciativa militar amb la seva derrota en la batalla de Poitiers (732).

En els anys següents, els reis francs van obligar als musulmans a retirar-se cap al sud dels Pirineus. Aleshores, la orografia dels Pirineus va ser aprofitada per organitzar la defensa de la frontera sud de l'Imperi Carolingi. Es va crear la Marca Hispànica. La Marca Hispànica va ser estructurada en comtats. Els seus comtes s'encarregaven d'organitzar la defensa, però també les accions contra els musulmans.

La Marca Hispànica no va ser l'única resistència organitzada contra l'Islam. Hi van haver reductes cristians, en la serralada cantàbrica, que no van ser conquerits pels musulmans. Aquestes comunitats cristianes serien l'origen del Regne d'Astúries. El nou regne es va considerar hereu del regne dels visigots, i va considerar la península ibèrica com la seva àrea d'expansió natural.

18.2. La guerra contra els musulmans

Els primers anys de la Reconquesta van coincidir amb els últims anys del Califat Omeia. Això va permetre als cristians conquerir territori a costa dels musulmans. Tanmateix, la Reconquesta no es va sentir amb la mateixa intensitat en tot el nord de la península ibèrica. Mentre que el Regne d'Astúries es va llançar contra les fronteres musulmanes amb agressivitat, els comtats de la Marca Hispànica es van mantenir inactius. Els asturians van saber treure profit de les distensions internes del Califat Omeia. D'aquesta manera, van aconseguir avançar les seves fronteres per sota del riu Duero. En canvi, els territoris de la Marca Hispànica no van experimentar

canvis significatius.

Finalment, la inestabilitat política del Califat Omeia va provocar la creació de l'Emirat de Còrdova, a l'any 756. Durant la seva existència, les fronteres peninsulars no van variar gaire des d'un punt de vista general. Encara que en algunes zones, els cristians van avançar posicions, en altres van haver de recular.

La independència definitiva de Còrdova respecte el Califat Omeia va arribar amb la creació del Califat de Còrdova, en el 929. El nou califat es va convertir en el regne més poderós de la península ibèrica. Durant un llarg període de temps els cristians no van realitzar operacions importants contra els musulmans. En el cas concret dels comtes de Barcelona, aquest període va ser aprofitat per iniciar relacions diplomàtiques amb els musulmans.

Els primers contactes documentats entre els comtes de Barcelona i els musulmans van ser a través d'ambaixades franques, germàniques i italianes, que passaven per Barcelona en la seva ruta cap a Còrdova. Tanmateix, seria estrany que, degut a la proximitat, no hi hagués hagut algun tipus de contacte previ a aquestes ambaixades. Encara que els contactes fossin puntuals o d'abast limitat per, per exemple, intercanviar presoners o pagar rescats de captius a causa de les cavalcades.

Les ambaixades dels regnes europeus cap a Còrdova es van iniciar a mitjans del segle X². Els comtes de Barcelona van aprofitar-les per iniciar contactes més sòlids amb Còrdova. Fins que, des de l'any 970, les ambaixades catalanes van operar de manera independent de les franques. Des dels primers contactes formals documentats es poden establir diversos períodes en la Reconquesta³.

El primer període comprendria dels anys 950 fins 1010. En aquest interval de temps, el poder del califat de Còrdova era indiscutible, i l'utilitzava de manera aclaparadora. Entre els anys 950 i 985, va deixar sentir la seva força per mitjà de la diplomàcia. Les relacions van ser bones, però els comtes de Barcelona van haver d'acceptar condicions dures en els pactes que mantenien amb els califes. Entre els anys 985 i 1010, va fer sentir el seu poder per mitjà de la força. Còrdova va llançar expedicions contra els estats cristians peninsulars. Durant el seu regnat, Almanzor (940?–[978–1002]) va realitzar diversos atacs contra els cristians. Entre ells, es poden destacar els atacs contra: Barcelona (985), Santiago de Compostela (997).

L'atac contra Barcelona sembla haver estat bastant dramàtic. El juliol de 985, la ciutat va ser atacada. Els defensors no van poder contenir els agressors, i la ciutat va caure. Barcelona va ser incendiada, i la seva població exterminada. La major part dels supervivents van quedar reduïts al captiveri. Eren nobles o persones per les quals es va demanar un pesat rescat. Molts d'ells passarien

2 BONNASSIE, Pierre, "*Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*", 2 volums, Edicions 62, Barcelona, 1981.

3 SALRACH, Josep M. (coord), "*Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*", Edhasa, Barcelona, 1982.

llargs anys en les presons de Còrdova.

Una altra expedició musulmana especialment sagnant es va produir en el 1003. L'atac va devastar els comtats catalans. Els pocs supervivents van haver de recórrer un llarg camí cap al seu captiveri. Una gran part passaria la resta de la seva vida com a esclaus, però alguns van ser posteriorment alliberats. Això significa que, tot i la guerra, els contactes entre cristians i musulmans no es van aturar. Encara que només fos per negociar les condicions de l'alliberament de captius.

El canvi de política, del califat de Còrdova, va ser motivada per la situació social i política del califat. Cap a finals del segle X, la població de Còrdova estava agitada. El califa va utilitzar la guerra contra l'infidel per redirigir el descontentament de la població contra un enemic extern. Alhora, que es mantenia la unitat del califat per mitjà de la força. Aquesta situació es va poder mantenir fins el 1010. Data a partir de la qual el califat de Còrdova es va començar a desmembrar, i el seu poder va declinar ràpidament.

El segon període està comprés entre els anys 1010 i 1045. Entre els anys 1008 i 1031, el poder central del Califat de Còrdova es va desplomar. Gradualment, van anar apareixent les taifes. El califat va deixar d'existir. L'atomització del poder musulmà va ser aprofitat pels territoris cristians, els quals van aconseguir ampliar les seves fronteres.

En aquesta època, el predomini dels comtes de Barcelona sobre els musulmans va ser absolut. Les expedicions catalanes en territori musulmà van ser freqüents. Van actuar sols, o aliats amb certes taifes. Per exemple, en alguna ocasió van col·laborar amb la Taifa de Lleida contra la de Saragossa. A canvi de la col·laboració, els comtes catalans van rebre unes gratificacions considerables. En aquesta època, Catalunya no va experimentar cap avenç territorial important. Els beneficis que se'n treia de les expedicions militars, com a mercenaris, era superior als guanys de conquesta territorial.

El tercer període comprèn de l'any 1045 al 1090⁴. En el 1045, el Califat de Còrdova havia deixat d'existir definitivament, i havia estat totalment substituït per les taifes. La seva debilitat va permetre als comtes de Barcelona deixar sentir la seva força sobre els musulmans, i obtenir grans beneficis. Principalment, ho van fer a través de les pàries. Els reis de les taifes van optar per pagar un pesat tribut a canvi de la pau.

Les pàries van ser un recurs hàbilment utilitzat pels comtes de Barcelona. Els diners que en van treure van utilitzats per reforçar les seves posicions a la Catalunya Vella i a Occitània. A

4 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1313-1314, doc núm 806. Idem: pp 1457-1458, doc núm 906. Els comtes de Barcelona encara mantindrien el sistema de pàries fins entrat el segle XII. En el 1143 i 1150, Ramon Berenguer IV pagava deutes emprant aquesta entrada d'ingressos.

Catalunya, van servir per comprar drets i honors sobre feus per tot el territori. A Occitània, les pàries van ajudar a consolidar els seus projectes expansionistes. Per aquests motius, els comtes van mantenir treves⁵, i bones relacions diplomàtiques⁶ amb els musulmans. La frontera entre l'islam i la cristiandat catalana no va experimentar cap canvi significatiu.

En canvi, el Regne de Castella va recuperar la seva agressivitat pretèrita contra l'Islam. En el 1085, Alfons VI de Castella (1042?–[1065–1109]) va conquerir Toledo. Un fet que va desencadenar la intervenció dels almoràvits en la península ibèrica.

El quart període, comprès entre el 1090 i 1150, va estar marcat pel domini almoràvit del sud peninsular. Arran la caiguda de Toledo a mans castelleses, els musulmans van demanar ajuda a l'Imperi Almoràvit. Un imperi que comprenia, aproximadament, el que avui és Senegal, Mauritània, el Marroc i la meitat occidental d'Algèria. En el 1086, els almoràvits van entrar a la península amb un poderós exèrcit. Els almoràvits van derrotar als castellans en la batalla de Zalaca (1086), però no van aprofitar la seva victòria. Seguidament, van tornar a Àfrica. Els reis de les taifes tampoc ho van aprofitar. La correlació de forces favorable als cristians es va mantenir. Això va propiciar que els musulmans de la península tornessin a demanar ajuda als almoràvits. En el 1090, els almoràvits van tornar a desembarcar en la península.

Aquesta ocasió va ser aprofitada pel líder almoràvit Yusuf ibn Tasufin per estendre els dominis de l'Imperi Almoràvit per la península ibèrica. Entre els anys 1090 i 1010 va integrar totes les taifes peninsulars al seu imperi. Malgrat això, no va aconseguir recuperar els territoris perduts per l'Islam, durant els anys anteriors.

Els comtats catalans van patir atacs almoràvits importants. Tal i com s'ha dit, no van patir cap retrocés territorial significatiu. Els catalans tenien les seves posicions fermament consolidades. Fins i tot, van conquerir alguns territoris. Davant la força catalana, alguns alcaids almoràvits de les fronteres van pactar amb el comte de Barcelona. Un exemple és l'alcaid de Lleida. En el 14 de novembre de 1120, va arribar a un acord de pau amb Ramon Berenguer III⁷. Tot i això, els cristians només van aconseguir un progrés important quan el poder almoràvit va decaure. L'afebliment almoràvit va fer ressorgir les taifes. Una situació que va ser aprofitada pels cristians, per ampliar els seus respectius territoris a costa de l'Al-Andalus.

Entre els anys 1045 i 1050, es van realitzar ofensives que acabarien per conformar

5 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 971-973, doc núm 528. En general no hi van haver accions militars importants, però sí que hi van haver cavalcades puntuals. En aquest document, Ramon Berenguer I i Ermengol III es van aliar per anar contra Alhaib, duc de Saragossa.

6 “Pergamins de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I”: pp 1325-1326, doc núm 776. El document és una carta del rei de Dènia, d'Ali ibn Mugahid, a la comtessa Almodis. Cal destacar el tracte, que és exquisidament cortès.

7 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 882-883, doc núm 525.

Catalunya. Tortosa va ser conquerida el 13 de desembre 1148⁸, i Lleida el 24 d'octubre de 1149. Així, els territoris catalans van arribar al riu Ebre. La lenta expansió catalana cap al sud contrasta amb l'empenta dels altres regnes cristians.

Durant el mateix període, el Regne d'Aragó va realitzar importants conquestes. Quasi va doblar la seva superfície. La seva frontera meridional va arribar a la línia del que seria el futur senyoriu d'Albarrasí. El mateix va succeir amb el Regne de Portugal, de Lleó i Castella. Tots ells van moure la seva frontera sud més avall del riu Tajo.

El cinquè període, entre els anys 1150 i 1212, es va caracteritzar pel domini almohade de la península. L'Imperi Almohade va aprofitar la decadència, i la progressiva fragmentació, del poder almoràvit per fundar el seu imperi sobre les seves despulles. Els seus territoris van ser incorporats als dominis almohades, i es van estendre pel nord d'Àfrica fins a Trípoli. El seu interès pels afers peninsulars van despertar sobre l'any 1045. Tot i que no van mostrar gaire entusiasme. En aquell moment, el seu objectiu era dominar el nord d'Àfrica. Un cop van tenir els territoris africans sota control, van entrar en la península ibèrica. Aproximadament, això va ser l'any 1150. Des d'aleshores, van intentar conquerir les restes de l'Imperi Almoràvit de la península ibèrica.

Durant aquest període hi va haver un increment de bel·licositat entre els dos cantons de la frontera cristiano-musulmana. Els enfrontaments entre els almohades i els regnes cristians van ser intermitents. Un dels motius va ser la iniciativa cristiana. Una iniciativa que havia començat al final de l'etapa almoràvit, i que no havia minvat amb l'arribada dels almohades.

La precària situació interna del jove Imperi Almohade va afavorir els seus plans expansionistes. A més dels atacs cristians, els governants almohades van haver de sufocar revoltes periòdiques en els seus dominis africans.

A l'Al-Andalus, no hi van haver revoltes significatives, però van tenir dificultats per a fer reconèixer la seva autoritat. En particular, la Taifa de Múrcia, que comprenia gran part del litoral lleuantí, va resistir les escomeses almohades. El seu rei, el Rei Llop (1124–[1147–1172]), no només va derrotar repetidament els almohades, si no que també va conquerir diversos dels seus territoris. Unes accions tan agosarades no haguessin estat possible sense l'ajuda cristiana, sobretot la castellana. La taifa murciana estava sota la seva l'òrbita. De manera recurrent, Castella la va utilitzar en favor dels seus interessos expansionistes, en contra dels almohades⁹.

Tanmateix, la situació de l'Imperi Almohade no era desesperada. El seu poder militar era considerable. Potser no ostentaven la iniciativa militar, però sí tenien la capacitat de contraatacar, de

8 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1413-1416, doc núm 876.

9 En menys mesura, el rei Lobo va servir per a alentir l'expansió aragonesa i catalana cap al sud.

recuperar territori perdut, i de infligir derrotes transcendents, com la batalla d'Alarcos (1195). En general, les fronteres van patir poques modificacions.

En aquest context, els comtes de Barcelona van fer pocs progressos. Els pocs territoris que van poder integrar en els seus dominis són els que van acabar per conformar el Principat de Catalunya. Una situació anàloga a la del Regne d'Aragó. Encara que va conquerir Terol, els seus guanys territorials van ser molt inferiors respecte el període anterior. Igual que amb Catalunya, Aragó va quedar pràcticament configurat. Excepte pel senyoriu d'Albarrasí i d'alguns territoris fronterers el Regne d'Aragó va assolir la seva forma definitiva.

Les distensions entre els regnes cristians també va impedir avançar cap el sud. Per exemple, a la mort d'Alfons VII de Castella (1105?–[1126–1157]), el Regne de Castella i el Regne de Lleó es van tornar a separar. La rivalitat entre els seus hereus, Sanç III de Castella (1133–[1157–1158]), Alfons VIII de Castella (1155–[1158–1214]) i Ferran II de Lleó (1137–[1157–1188]), no va trigar a aflorar. La seva enemistat va arribar a fer que el Regne de Lleó i l'Imperi Almohade s'aliessin contra el Regne de Castella, i també contra el Regne de Portugal.

Com es pot veure, no només hi havia una lluita entre cristians i musulmans. Entre els regnes d'una mateixa confessió també hi havia un estat de guerra quasi permanent. No només, les taifes musulmanes lluitaven entre elles. Els regnes cristians també ho feien. Tots ells competien pels territoris musulmans. La Reconquesta no només va ser la lluita contra l'infidel. També va ser una lluita contra els altres regnes cristians per la supremacia de la península ibèrica. Entre els regnes d'Aragó, Castella, Lleó, Navarra, Portugal i els comtats catalans hi van haver nombroses tensions i guerres. Això va fer que hi hagués una intensa activitat diplomàtica entre els regnes cristians.

18.3. La creació de la Corona d'Aragó

Les relacions, entre els comtats catalans i el Regne d'Aragó, daten des de la mateixa època en que els comtats catalans van actuar de manera independent, respecte els governants francs. Els comtes de Barcelona no sembla que haguessin tingut una relació intensa amb els reis d'Aragó. En canvi, els documents consultats permeten veure que hi van haver relacions i col·laboració esporàdica entre els reis d'Aragó i els comtes de la Ribagorça, del Pallars (Sobirà i Jussà a partir del 1011) i d'Urgell¹⁰. La proximitat geogràfica en facilitava les relacions. En general, les relacions van

10 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 196-197, doc núm 35. Idem: pp 669-671, doc

ser pacífiques i amistoses. Si no es té en comte l'enfrontament que mantenien pel control d'Occitània. Tot i això, no hi van haver enfrontaments importants.

La relació entre Aragó i Catalunya va fer un salt amb la mort del rei Alfons I d'Aragó (1073?–[1104–1134]). Alfons I no tenia descendents directes. Va deixar el regne i les seves possessions a les ordres militars. Un testament tant singular va crear una crisi política i dinàstica. La societat, la noblesa i l'Església aragonesa es van resistir a acceptar la última voluntat del rei. El testament anava en contra dels seus interessos. Per això, van decidir coronar al seu germà, Ramir II d'Aragó (1080?–[1134–1157]).

El nou rei no va poder controlar la situació. Navarra es va separar d'Aragó, aquesta vegada per sempre. El rei Alfons VII de Castella va reivindicar els seus drets dinàstics. Va envair Aragó a finals de l'any 1134. Roma també va protestar per l'incompliment del testament d'Alfons I, juntament amb les ordres militars. El rei es va veure desbordat, i la diplomàcia aragonesa va ser superada davant tants fronts oberts. En aquest període es devia forjar l'amistat entre Aragó i Catalunya. En diverses ocasions Ramon Berenguer IV va ajudar a Ramir II a mantenir el poder. L'ajuda acabaria desembocant en amistat entre els dos governants.

Un altre esdeveniment transcendental en les relacions entre Aragó i Catalunya va ser el naixement de la filla de Ramir II: Peronella I d'Aragó (1136–[1137–1164]–1173). El seu casament va ser el motiu d'una intensa activitat diplomàtica entre Aragó i els seus veïns. Castella hi va mostrar un especial interès. Alfons VII volia casar Peronella amb el seu fill, l'infant Sanç. Malgrat els esforços castellans, la noblesa aragonesa va preferir casar la futura reina amb el comte de Barcelona.

L'ajuda que Ramon Berenguer IV va ofert a Ramir II, en el passat, li va permetre aconseguir un cert grau d'influència a Aragó. A més, cal tenir en comte la estructura política de Catalunya. El pactisme català oferia a la noblesa aragonesa més influència en el govern, que el model polític castellà, més centralista. L'enemistat entre Aragó i Castella va acabar de decantar la balança cap al comte de Barcelona.

Així, l'11 d'agost de 1137, Ramir II va donar a Ramon Berenguer IV la seva filla com a esposa, amb tot el regne d'Aragó¹¹. En documents posteriors, Ramir II va confirmar la donació a Ramon Berenguer IV de la seva filla i del regne d'Aragó¹².

El tractat va ser acceptat sense gaires dificultats per la societat aragonesa. El 24 d'agost de

núm 367.

11 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1191-1192, doc núm 722.

12 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1194-1195, doc núm 725. Idem: pp 1219-1220, doc núm 741.

1137, la ciutat d'Osca, i tots els habitants del regne d'Aragó, van jurar fidelitat a Ramon Berenguer IV; i van prometre defensar-lo contra tothom, excepte contra el rei Ramir II i la seva filla¹³. La noblesa aragonesa va fer el mateix. Abans de la fi de 1137, també va jurar fidelitat a Ramon Berenguer IV¹⁴.

La pitjor conseqüència de la unió dinàstica entre Aragó i Catalunya va ser el problema amb les ordres militars, deguda a l'incompliment del testament d'Alfons I. La tensió, entre Ramon Berenguer IV i les ordres militars, es va mantenir fins que es va solucionar la qüestió del repartiment de l'herència d'Alfons I. Les ordres militars van defensar els seus interessos amb energia¹⁵. Ramon Berenguer IV va necessitar més de 3 anys per arribar a un acord amb totes elles.

L'Ordre del Sant Sepulcre va arribar a un acord amb Ramon Berenguer IV, el 16 de setembre de 1140. El patriarca Guillem I de Jerusalem, i el prior de l'Ordre del Sant Sepulcre, van cedir la seva part de l'herència d'Alfons I a Ramon Berenguer IV. A canvi, entre altres condicions, van demanar el servei d'un home de tots els castells i viles de més de 30 habitants¹⁶. L'Ordre de l'Hospital també va cedir els seus drets sobre la seva part d'Aragó a Ramon Berenguer IV, el mateix dia. A canvi, va demanar contrapartides semblants a les demanades per l'Ordre del Sant Sepulcre¹⁷.

Arribar a un acord amb l'Ordre del Temple va ser més difícil. Les negociacions encara van durar 3 anys més. El 27 de novembre de 1143, l'Ordre del Temple va cedir els seus drets d'Aragó a canvi d'uns feus en el regne, i altres concessions¹⁸.

13 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1192-1193, doc núm 723.

14 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1199-1202, doc núm 728.

15 Les negociacions amb les ordres militars s'han d'emmarcar dintre del context de Terra Santa. Després de la creació del regne de Jerusalem, durant la Primera Croada, la majoria dels croats van tornar a Europa. El regne es va quedar amb pocs efectius militars. Això va impossibilitar qualsevol altre operació important contra els regnes musulmans del voltant. Va fer que els reis de Jerusalem adoptessin una actitud defensiva contra els musulmans. Amb aquest propòsit van iniciar la construcció de fortificacions en qualsevol punt estratègic de la geografia del regne de Jerusalem. La manca de recursos va fer que els reis de Jerusalem encarreguessin la defensa dels castells a les ordres militars. En alguns casos, fins i tot se'ls hi van encomanar erigir les fortificacions. Les hosts de les ordres militars es van convertir en un peça fonamental en la defensa de Terra Santa. Aquestes tropes estaven altament entrenades, disciplinades i motivades. Malauradament, els seus efectius eren minsos. Per tant, per a les ordres militars, i la Santa Seu, l'herència d'Alfons I era d'importància capital. A més, cal afegir que a partir de 1135 els musulmans van adoptar una política cada cop més agressiva vers el regne de Jerusalem. Mentre el regne de Jerusalem era incapaç d'aplegar forces per lluitar contra l'amenaça, els musulmans es llançaven contra els territoris cristians. Una situació tant delicada va fer que les ordres militars i Ramon Berenguer IV arribessin a la solució de compromís.

16 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1269-1270, doc núm 773. Idem: pp 1270-1272, doc núm 774.

17 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1272-1274, doc núm 775.

18 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1331-1333, doc núm 820. Idem: pp 1334-1339, doc núm 822.

18.4. Relacions entre la Corona d'Aragó i els regnes de Lleó i Portugal

Les relacions entre els comtes de Barcelona amb el Regne de Lleó van ser molt esporàdiques. Segurament, pel desinterès català per un regne tant allunyat, i sense interessos comuns. Tanmateix, amb la mort d'Alfons VIII, en el 1158, la situació va canviar. El Regne de Castella va passar al seu fill Sanç. Mentre que el Regne de Lleó el va heretar Ferran II. En aquest context, el Regne de Lleó podia ser un instrument per pressionar a Castella. La Corona d'Aragó i el Regne de Castella tenien una competició tensa per la conquesta peninsular. Sota aquest punt de vista s'ha de veure l'acord que van signar en el 1159. Ferran II i Ramon Berenguer IV es van jurar fidelitat, i es van prometre defensar-se contra tots els homes¹⁹. Malgrat aquest acord, les relacions entre Aragó i Lleó van ser puntuals i anecdòtiques, mentre el Regne de Lleó no va integrar-se a la Corona de Castella.

Un cas similar al de les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Portugal. En la documentació analitzada no s'han trobat document que provin, de manera conclouent, relacions regulars entre Aragó i Portugal. La llunyania geogràfica en podria ser, de nou, el motiu principal. Els seus interessos no coincidien. Només van començar a mantenir relacions regulars a partir del regnat de Jaume I.

18.5. Relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Navarra

Les relacions entre el regne de Navarra es devien iniciar en el temps del regne de Pamplona. Tot i això, no devien ser gaire intenses. En aquella època, els comtes de Barcelona tenien com a prioritat política el territori occità. El desmembrament del regne pamplonès en tres entitats (Aragó, Castella i Navarra) devien afeblir les relacions amb Navarra. Els comtes de Barcelona i els reis d'Aragó no tenien objectius polítics comuns, amb els que col·laborar. A més, el regne de Navarra va perdre, progressivament, poder i territori, a favor dels regnes de Castella i Aragó. A partir del 1076,

19 “Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV”: pp 1687, doc núm 1050.

els reis d'Aragó també van ostentar la corona de Navarra.

Les relacions entre els reis de Navarra i els comtes de Barcelona es van iniciar amb la secessió de Navarra respecte d'Aragó, després de la mort d'Alfons I. La política, que van seguir els comtes de Barcelona, va pivotar entre l'aliança per contenir el poder de Castella, i la guerra per incorporar el regne de Navarra en la Corona d'Aragó. Aquesta darrera opció seria una de les obsessions de tots els monarques aragonesos, fins que Ferran II d'Aragó va aconseguir conquerir Navarra.

Alfons VII i Ramon Berenguer IV van iniciar les recurrents aliances contra Navarra en el 21 de febrer de 1140. En el tractat de pau i aliança contra Garcia VI de Navarra (?-[1134-1150]), els dos sobirans van repartir-se el regne. La guerra contra Navarra va ser de baixa intensitat, la Corona d'Aragó no en va treure gaires beneficis.

Uns anys més tard, en l'1 de juliol de 1149, Ramon Berenguer IV i el rei Garcia VI van acordar un tractat matrimonial, entre el comte i Blanca, filla de Garcia VI. La data del casament es va fixar pel dia de Sant Miquel (setembre) de 1150²⁰. Aquest tractat és interessant. Mostra una actitud contradictòria en les accions de Ramon Berenguer IV. Estava promès amb Peronella, fet que li havia atorgat el poder per governar el regne d'Aragó en nom de Ramir II, però va negociar el seu casament amb la filla de Garcia VI. Per aquestes accions no s'ha trobat explicació possible. Tanmateix, podria haver estat una estratègia per intentar mantenir una treva, o aconseguir la pau amb Navarra.

Com s'ha comentat anteriorment, la guerra amb Navarra no va ser gaire intensa però va ser llarga. Hi van haver diverses treves, alguna de les quals va ser trencada. El 15 de gener de 1156, el bisbe Llop de Pamplona es va fer ostatge del comte de Barcelona. L'acte era degut a que el rei de Navarra havia trencat les treves pactades²¹. En un altre document del maig de 1157, el bisbe reafirma la seva condició d'ostatge de Ramon Berenguer IV, per les condicions de la treva que havia firmat amb Sanç VI el gener de 1156, i que el rei de Navarra havia incomplert²². El bisbe va jurar fidelitat al comte de Barcelona contra tots els homes, fins que el rei hagués compensat els danys que va causar durant la treva. Al seu torn, Ramon Berenguer IV va prometre al bisbe que el defensaria contra tots els homes; i que no faria la pau amb el rei de Navarra, ni amb el rei de Castella, sense el seu consell. Sembla ser que aquest assumpte va trigar en resoldre's. En el febrer de 1158, el bisbe encara va reconèixer ser ostatge de Ramon Berenguer IV, per manament del Papa, i li va jurar

20 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1425-1427, doc núm 884.

21 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1605-1607, doc núm 996.

22 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1639-1641, doc núm 1018.

fidelitat contra tots els homes²³.

La guerra amb Navarra devia acabar com en totes les altres ocasions que hi haurien en el futur. La corona d'Aragó no va aconseguir cap avenç important en territori navarrès. Amb el temps, igual que els seus successors, Ramon Berenguer IV devia preferir centrar la seva atenció en altres fronts més prometedors, en els que estava fent progressos més importants, com Occitània. El regne de Navarra no tornaria a ser un objectiu principal pels reis d'Aragó fins el regnat de Jaume I.

18.6. Relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella

El gran competidor dels comtes de Barcelona, en la Reconquesta, van ser els reis de Castella. Des de la seva independència, el comtat de Castella va lluitar per aconseguir convertir-se en la potència peninsular. Va arrabassar diversos territoris al Regne de Navarra, i va integrar a la Corona de Castella els territoris del Regne de Lleó. Tot i això, en els inicis de la seva expansió, no va despertar gaire interès als comtes de Barcelona.

Per falta de documents acreditatius, és difícil datar l'inici de les relacions entre els comtes de Barcelona i els reis de Castella. Tanmateix, es pot afirmar que ja n'hi havien a finals del regnat de Ramon Borrell I (972–[992–1017]). Ramon Borell I va casar el seu fill, Berenguer Ramon I (1006?–[1018–1035]), amb Sança (1006?–[1021?–1027?]), filla del comte Sanç de Castella (?–[995–1017]). Això no permet assegurar que hi haguessin contactes gaire freqüents entre els reis de Castella i els comtes de Barcelona. El tractat matrimonial devia respondre a interessos polítics i estratègics dirigits contra el Regne d'Aragó. En aquell moment, el principal interès dels comtes de Barcelona era Occitània. L'aliança amb Castells devia ser una forma de pressió contra Aragó pel control del territori occità. Pels comtes catalans, l'expansió cap el sud a costa de l'Islam era un objectiu secundari. A més, el comtat de Castella estava massa lluny de les fronteres catalanes, per tenir-hi interessos.

En el segle XII la situació va canviar. El Regne de Castella es va convertir en el regne més poderós de la península Ibèrica. A partir d'aquest moment, els contactes entre els comtes de Barcelona i els reis de Castella es van fer més regulars. Com s'ha dit, pels comtes de Barcelona, el

23 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1665-1666, doc núm 1031.

Regne de Castella era un instrument diplomàtic que podia ser utilitzat en contra del Regne d'Aragó, en la seva pugna per Occitània. En aquest sentit es pot entendre el tractat matrimonial acordat entre Alfons VII de Castella i emperador d'Hispania, i Ramon Berenguer III. El dia 25 de juliol de 1128, van acordar el casament entre Alfons VII i la filla de Ramon Berenguer III, Berenguera (1108–1149)²⁴.

Amb la creació de la Corona d'Aragó, la rivalitat entre els comtes de Barcelona i els reis d'Aragó va arribar a la seva fi. L'estratègia d'utilitzar Castella contra Aragó va deixar de tenir sentit, però va sorgir una altra línia d'enteniment. Al independitzar-se d'Aragó, el Regne de Navarra es va convertir en un territori desitjat, tan pel Regne de Castella com per la Corona d'Aragó. El repartiment del Regne de Navarra seria un tema recurrent en les relacions entre Aragó i Castella, durant tota l'Edat Mitjana.

El 21 de febrer de 1140, Alfons VII i Ramon Berenguer IV van signar un tractat de pau i aliança contra el rei Garcia VI Navarra²⁵. L'acord va incloure no fer cap treva amb Garcia VI sense el coneixement de l'altre. És difícil concretar la magnitud de les hostilitats entre Aragó i Navarra. Ramon Berenguer IV estava fent progressos importants a Occitània. Probablement, no dirigís massa atenció contra el Regne de Navarra. La guerra va acabar amb una treva en el 1057. Acte seguit, Ramon Berenguer IV va informar a Alfons VII de la treva amb el rei Sanç VI de Navarra²⁶. Malauradament, com es veurà més endavant, la treva no va ser respectada.

En termes generals, es pot dir que l'interès dels comtes de Barcelona per Castella no es va iniciar fins la creació de la Corona d'Aragó. A partir d'aquella data, van haver de definir una política més clara vers el seu poderós regne veí. En tot moment es va intentar evitar qualsevol distensió que pogués acabar en guerra. Per això, durant el segle XII es van signar acords per definir les respectives àrees d'influència, aliances contra altres competidors, etc²⁷. En gran mesura, els tractats que es van signar durant aquesta època van condicionar la futura expansió peninsular de la Corona d'Aragó. Degut a la seva importància, alguns dels tractats que s'han considerat més significatius s'analitzaran amb més detall.

En els tractats estudiats, els signataris van ser, de la part aragonesa: Ramon Berenguer IV, Alfons II i Pere II. Els sobirans castellans foren: Sanç III i Alfons VIII. Els acords que van negociar tots aquests sobirans van ser els tractats de: Nàgima (1158), Sahagun (1170), Saragossa (1170),

24 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1023-1025, doc núm 611.

25 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1258-1260, doc núm 764. Es pot considerar que en aquest punt va començar l'obsessió pel Regne de Navarra, tant per part aragonesa com castellana.

26 “*Pergamins de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”: pp 1662-1663, doc núm 1029.

27 GONZÁLEZ, Julio, “*El Reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*”, CSIC, Madrid, 1960.

Cuenca (1177), Cazola (1179), Àgreda (1186) i Calatayud (1198). A continuació es comentaran el seu contingut, i el seu impacte en la Reconquesta.

El tractat de Nàgima, signat el febrer de 1158, va ser un acord entre Sanç III de Castella i Ramon Berenguer IV de Barcelona. El tractat va tancar la disputa dels dos mandatariis pels drets sobre el Regne de Saragossa i Calatayud. També va incloure una aliança defensiva entre tots dos governants.

El tractat de Sahagun, signat el 4 de juny de 1170, va ser un acord entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó. L'acord va situar al Regne de Múrcia sota l'òrbita aragonesa durant 5 anys.

El tractat de Saragossa, signat el juliol de 1170, va rubricar una aliança entre Alfons VIII i Alfons II contra tots els cristians, excepte contra el rei d'Anglaterra.

El tractat de Cuenca, signat a l'agost de 1177, va ser un acord entre Alfons VIII i Alfons II amb el qual van pactar una aliança contra tots els reis cristians i musulmans, excepte contra el rei Ferran II de Lleó.

El tractat de Cazola, signat el 20 de març de 1179, va formalitzar dos acords entre Alfons VIII i Alfons II. En el primer, es van redefinir els drets de reconquesta dels dos regnes. Múrcia va passar a ser territori d'expansió castellana. A canvi, Alfons II no hauria de retre homenatge als reis de Castella. En el segon acord, els dos reis van acordar una aliança contra el rei de Navarra.

El tractat d'Àgreda, signat el 21 de gener de 1186, va ser un acord entre Alfons VIII i Alfons II, mitjançant el qual, ambdós sobirans es van comprometre a no mantenir contactes amb Pedro Ruiz de Azagra (?–[1166?–1186]), ni amb parents seus.

El tractat de Calatayud, signat el 20 de maig de 1198, va segellar una aliança entre Alfons VIII i Pere II d'Aragó contra el rei de Navarra, i es van repartir els seus dominis. També van rubricar una aliança defensiva contra els sarraïns.

En molts casos, els tractats esmentats no arranjavien un sol conflicte, o es pactava una resolució concreta. Un tractat acostumava a incloure dos o més acords diplomàtics. Per exemple, el tractat de Cazola (1179). Encara que en aquest tractat es van delimitar les fronteres de la futura Reconquesta castellana i aragonesa, també es va aprofitar per a segellar una aliança contra el rei de Navarra. Un fet que també es pot apreciar en els tractats de Nàgima (1158) i de Calatayud (1198). Tanmateix, analitzant el pacte signat es pot veure l'objectiu predominant que va inspirar la seva redacció. Així, els tractats anteriors es poden classificar segons si eren tractats de: aliança o pau, o territorials. En aquesta darrera classificació s'hi poden incloure els tractats destinats a delimitar

fronteres, i el repartiment de territoris enemics. Assignació de guanys territorials derivats d'aliances ofensives. Hi ha un tractat, però, que no pot ser classificat en cap dels dos grups esmentats: el tractat d'Àgreda (1186). Aquest tractat s'estudiarà a part.

Els tractats territorials van tenir una importància inqüestionable. Van configurar la frontera entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella. Les seves conseqüències es sentirien durant tots els segles posteriors.

El tractat de Nàgima²⁸ (1158) va associar al Regne d'Aragó els regnes de Saragossa i Calatayud. Com a contrapartida, els reis d'Aragó haurien de retre homenatge als reis de Castella pels aquests territoris que els havien concedit.

La seva capçalera presenta unes característiques diferents respecte als altres tractats. La primera és la menció de la mort de l'emperador Alfons VII, ocorreguda l'any anterior: “[...] *post mortem prestantissimi imperatoris Adefonsi [...]*”

D'altra banda, el rei Sanç III no és anomenat rei de Castella, si no com a fill de l'emperador: “[...] *Sancium regem, iam dicti imperatoris filium, [...]*”. Sens dubte, era una manera de donar més importància al successor d'Alfons VII al tron de Castella. En canvi, Ramon Berenguer IV és intítulat com a comte de Barcelona i príncep d'Aragó. Es veu com el tractat intenta emfatitzar la diferència de prestigi existent entre els dos sobirans. Aquesta diferència es torna a apreciar en les clàusules del tractat.

Sanç III va concedir i donar, per pròpia voluntat, Saragossa, Calatayud, i tots els territoris pertanyents al Regne de Saragossa al fill de Ramon Berenguer IV. Encara que això significava la integració de Saragossa al regne d'Aragó, acceptar aquesta clàusula implicava reconèixer dels drets dels reis de Castella sobre el regne de Saragossa. Fet que mantenia a Ramon Berenguer IV i convertia als reis d'Aragó en vassalls dels reis de Castella. Els deures vassallàtics dels reis d'Aragó també estan especificats en l'acord.

El tractat acaba amb la datació. En aquest cas, segons l'era hispana i la cristiana. La gran quantitat de testimonis, que segueixen a la datació: 25, dóna una idea de la importància del tractat. Set dels testimonis també va signar el tractat. En total, el document va ser signat per setze persones. Entre ells, l'arquebisbe de Toledo, sis bisbes, quatre comtes, i tres individus de dignitat no especificada. Finalment, el text acaba amb les firmes del rei Sanç III, i del representat del comte de Barcelona.

El tractat de Sahagun²⁹ permet veure la influència que el rei de Castella tenia sobre la Taifa

28 La localitat de Nàgima estava situada dintre de territori castellà, entre la frontera castellano-aragonesa i Sòria.

29 Sahagun està situada a mig camí entre Burgos i Lleó.

de Múrcia³⁰. El text comença indicant que el tractat era un acord entre Alfons VIII, rei de Toledo i Castella, i Alfons II, rei d'Aragó, comte de Barcelona, i marquès de la Provença. Els dos monarques són designats amb tots els seus títols.

El tractat estipula que el rei Llop de Múrcia hauria de pagar a Alfons II d'Aragó 40.000 morabatins cada any, durant un mínim de cinc anys. Per aquest període de temps, hi hauria un pacte de pau i amistat entre els dos reis. En el cas d'aparèixer algun tipus de desavinença o conflicte entre ells, quatre comtes farien d'àrbitres. Aquesta darrera clàusula mostra la situació de vassallatge de la taifa murciana, respecte als seus veïns cristians. El text no deixa constància de cap àrbitre murcià.

A part de l'assignació de les pàries, el tractat va incloure un acord d'amistat entre els reis de Castella i Aragó, pel període de temps determinat en les clàusules anteriors. Per garantir el compliment de tots els pactes negociats, cada sobirà va oferir tres ostatges.

Els ostatges van jurar complir amb les seves obligacions i van retre homenatge. La frase de jurament i homenatge té la mateixa estructura per tots els ostatges:

“[nom de l'ostatge], sicut superius dicta sunt et promissa a domino meo rege [Castelle/Aragone], iure me facere et complere bona fide et sine malo ingenio per Deum et sancta IIII.^{or} evangelia et inde uobis Aldefonso, regi [Aragone/Castelle], hominium facio”

El document acaba amb la datació i el lloc, i esmenta els testimonis del tractat. L'any està indicat respecte l'era hispana, i els testimonis (defïnits com a “*testis*”) van ser: l'arquebisbe de Toledo, tres bisbes, dos comtes, i set homes de dignitat no especificada. Un canceller reial apareix al final de la llista de testimonis, però no es defineix com a tal. Ell es defineix com: “[...] *cancellarius regis scripsit hanc cartam*”. Encara que es pot suposar que hi van haver set signataris, en nom de cada rei, el text tampoc ho especifica.

El 20 de març de 1179, en la localitat de Cazola³¹, el rei Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó van signar dos tractats. Amb el primer es va traçar, de manera quasi definitiva, l'àrea de Reconquesta assignada a cada regne. En el segon tractat es va acordar una aliança ofensiva contra el rei de Navarra, i el posterior repartiment dels seus dominis. A continuació es descriurà el primer tractat de Cazola. El segon tractat es comentarà conjuntament amb els tractats d'aliança.

En el primer tractat de Cazola, a diferència dels altres dos tractats territorials, la primera

30 En teoria, el tractat de Tudillén, del 27 de gener de 1151, havia defïnit que la Taifa de Múrcia estava considerada com a àrea d'expansió de la Corona d'Aragó.

31 Cazola també és un territori que havia estat part del Regne de Castella. És una localitat limítrof a la frontera d'Aragó.

frase del document està dedicada a Jesucrist. L'expressió emprada és: “*In Christi nomine*”. Seguidament, el text indica que el document és un acord entre Alfons VIII, rei de Castella, i Alfons II, rei d'Aragó, comte de Barcelona, i marquès de la Provença, amb el qual es repartien la terra d'Espanya segons la manera indicada. En aquest ocasió, al rei de Castella no se li afegeix el títol de rei de Toledo. En canvi, el comte de Barcelona té assignats tots els seus títols.

En les successives clàusules del tractat hi ha definides les zones assignades a cada sobirà. El text indica que cada rei posseiria el territori estipulat: lliurement, sense interferència, i sense cap obligació vers l'altre o dels seus descendents. L'estructura seguida és:

“[nom del rei] regi [Aragonum/Castelle] et successoribus suis, ut adquirant sibi, habeant et in perpetuum possideant libere, solide et absolute, non interueniente aliqua contraria ab uno ad alterum, [...]”

Això s'ha d'interpretar com la renúncia formal d'Alfons VIII dels seus drets sobre el regne de València, i l'alliberament dels reis d'Aragó de retre homenatge als reis de Castella pel regne valencià.

Una diferència destacable respecte els altres dos tractats territorials és l'absència de les frases protocol·làries típiques de bona voluntat, en quasi cada clàusula. Tanmateix, l'últim paràgraf de l'assumpte està dedicat a testimoniar a bona fe dels dos sobirans.

La datació es va fer segons l'era cristiana i l'era hispana. Curiosament, en aquest document apareix l'era cristiana precedeix a la hispana. Dues diferències més, respecte dels altres pactes territorials, és que primer els sobirans rubriquen el pacte, i després s'enumeren els testimonis. Onze testimonis castellans i dotze aragonesos, tretze si es té en compte l'escriba que va redactar la carta (indicat després del darrer testimoni). Cal destacar que, dels onze testimonis castellans, només a un d'ells és mencionat com a comte. A la resta no se'ls defineix la seva distinció. Cosa que contrasta amb la descripció d'alguns dels testimonis aragonesos: el bisbe de Saragossa, el mestre del Temple, un alferes reial, i un majordom reial. Això podria ser degut a que els testimonis aragonesos tenien una categoria superior respecte als castellans, o que l'escriba aragonès desconegués la seva condició. Un aspecte poc provable.

A part de les característiques generals esmentades al principi, els tractats territorials tenen pocs aspectes comuns entre ells. El més destacable és la frase de la introducció que sintetitza el seu objectiu: “*Hec est conuenientia facta [...]*”. En la resta d'aspectes tots ells són força diferents. Això fa que no sigui possible determinar una estructura general d'aquest tipus de tractats.

El que sí es pot veure són els esforços diplomàtics, dels comtes de Barcelona, per aconseguir la renúncia castellana dels territoris sota l'àrea d'expansió catalana i aragonesa. Primer, a costa de retre vassallatge als reis de Castella i, després, amb la cessió del territori murcià a Castella. El tractat de Sahagun, tot i que representava un augment d'influència aragonesa sobre el llevant musulmà, va quedar invalidat pel tractat de Cazola. El seu impacte va quedar limitat als guanys econòmics que Alfons II va poder aconseguir del rei Llop.

Els tractats d'aliança són un tipus de tractats que van proliferar en una època en que els enfrontaments bèl·lics en la península eren habituals. Els tractats d'aliança defensiva i ofensiva tenien una gran importància. Els quatre tractats que es mostren a continuació són dos exemples d'aliances defensives, i dos d'ofensives.

El primer tractat del període estudiat és el tractat de Saragossa, del juliol de 1170. El rei Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, comte de Barcelona, i marquès de la Provença van acordar una aliança defensiva contra tots els cristians, excepte el rei d'Anglaterra. El document destaca per la gran quantitat de precaucions legals que es van afegir per assegurar el compliment del pacte. Així com la gran quantitat de testimonis, i frases protocol·làries, que hi ha.

El text comença amb una referència típica al Senyor. A continuació, es mencionen els sobirans i els seus respectius títols. En aquest cas, al rei de Castella tampoc se'l descriu com a rei de Toledo. La frase inicial que resumeix l'objectiu del tractat apareix darrera, i s'amplia amb la típica frase protocol·lària de bones intencions:

“[...] , facimus et firmamus ueram amicitiam et perpetuam concordiam et pacem [...] per bona fidem, sine fraude, dolo etque aliquo malo ingenio, [...]”

L'assumpte del tractat s'afegeix directament darrera de la frase de bones intencions. En el text, la frase-resum inicial uneix la introducció i l'assumpte en un sol paràgraf. L'aliança entre el rei castellà i l'aragonès queda establert amb:

“[...] quod iuuemus nos ad inuicem super et contra christianos, preter regem Anglie, [...]”

Les següents clàusules es poden dividir en dues parts. Totes dues amb una estructura pràcticament idèntica. En cadascuna d'elles els rei de Castella i d'Aragó prometen complir amb el tractat. Primer Alfons VIII i després Alfons II. Com a garantia, tots dos van dipositar cinc castells com a ostatges: “[...], pono in fidelitate hec castra, scilicet: [referència dels castells]”. A part del jurament reial, vint-i-un testimonis per cada part van jurar garantir el compliment del tractat.

En l'enumeració dels testimonis hi ha tres aspectes interessants. Per una banda, pocs d'ells se'ls menciona amb el seu títol nobiliari, a banda de ser definits, de manera genèrica, com a barons. Només a tres comtes castellans i un d'aragonès. En canvi, entre els testimonis castellans, s'indica de manera expressa que dos d'ells eren fills de comte, i hi havia tres parelles de germans. La tercera característica que crida l'atenció és la falta de detall en la descripció dels testimonis aragonesos. Sobre tot, si es compara amb la descripció dels castellans. Tanmateix, això podria ser degut a la procedència de l'escriba. Al ser castellà devia conèixer als membres de la cort castellana, en canvi devia desconèixer la cort catalana.

La datació està indicada segons l'era hispana i la cristiana. Finalment, el tractat va ser signat per Alfons II, i l'escriba reial que va redactar el text, en nom del rei de Castella.

El tractat de Saragossa es va mantenir vigent fins que va ser modificat pel tractat de Cuenca. L'acord es va formalitzar durant el setge castellà a la ciutat musulmana, a l'agost de 1177. El nou tractat va reafirmar la voluntat de mantenir la pau entre els dos reis, va mantenir l'aliança defensiva contra tot cristià i musulmà (excepte contra Ferran II, rei de Lleó), i es va decretar que cada sobirà posseiria lliurement els territoris que tenia actualment. Aquesta última clàusula alliberava als reis d'Aragó a retre vassallatge als reis de Castella pel regne de Saragossa.

La introducció del tractat no inclou cap menció al Senyor, però sí una llarga al·legoria a la pau. Igual que en el tractat anterior, la frase protocol·lària de bones intencions està fusionada en el paràgraf que elogia les virtuts de la pau. Una diferència destacable, respecte a tots els tractats estudiats, és la definició dels sobirans. Les descripcions reials són escurçades, sobre tot la del rei d'Aragó: “[...] ego Aldefonsus, rex Castelle, et ego Ildefonsus, rex Aragonis, [...]”. Aquest és l'únic cas en que el rei d'Aragó no és anomenat comte de Barcelona.

Per descriure les clàusules del tractat, es fa servir una terminologia semblant al tractat de Saragossa. Destaca la brevetat d'aquesta part, que acaba amb el jurament d'Alfons II, sobre les sagrades escriptures.

La datació segueix la numeració hispana, i és seguida pels testimonis de cada part: vuit

castellans, i set aragonesos. Entre els castellans hi ha: dos comtes, un fill de comte, un alferes reial, i un majordom reial. Mentre que, entre els aragonesos, apareixen: dos bisbes. Finalment, Alfons VIII va jurar sobre les escriptures observar el pacte, i Alfons II el va signar. També és un fet estrany que, aquest tractat, només estigui firmat per una sola de les parts.

Si el tractat de Cuenca va ser una continuació, o ampliació, del tractat de Saragossa. Es pot considerar que el segon tractat de Cazola (1179) és una ampliació del tractat de Cuenca. S'hi va acordar una aliança defensiva contra tots els cristians i musulmans i, especialment, contra el rei de Navarra. A part, es va pactar una aliança ofensiva contra el rei navarrès. Els reis de Castella i Aragó es van repartir els seus territoris.

Després de la breu referència a Jesucrist, el text indica que el document és un “[...] *concordia et pactum et perpetuam amicitia* [...]”. La mateixa expressió que apareix en el tractat de Saragossa. L'excepcionalitat, respecte a tots els altres pactes, és que el rei d'Aragó es mencionat abans que el rei de Castella:

“[...] Ildefonsum, regem Aragonum, comitem Barchinonensem, marchionem Provincie, et Aldefonsum, regem Castelle”

En la primera clàusula del tractat, tal i com s'ha comentat anteriorment, els dos sobirans van acordar una aliança defensiva. La locució emprada té la mateixa estructura que en el tractat de Saragossa, però indicant a Navarra com a enemic comú. L'aliança s'especifica en la segona clàusula: “[...] *inter se condam fecerant contra predictum regem Nauarre et de terra sua*”. En els paràgrafs següents s'especifiquen clàusules habituals en aquest tipus de tractats: inici de les hostilitats, el repartiment del territori, etc. El que destaca és el compromís de no pactar per separat amb el rei de Navarra, ni amb cap cristià o musulmà. Definit en dues clàusules, pràcticament, idèntiques:

“Conueniunt etiam sibi inuicem ut, [...], neuter eorum possit facere pacem nec treguas cum [rege Nauarre/christianis nec sarracenis] sine consilio et uoluntate alterius”

Després del compromís, de no pactar per separat, s'incorpora un paràgraf recordant l'obligació de complir els acords pactats. Seguidament, s'enumeren tots els testimonis: tres castellans (entre ells, un alferes reial) i tres aragonesos (un majordom reial, un alferes reial, i un bisbe).

Després de la datació hispana, s'hi incorporen unes línies addicionals, gens habituals. És un exemple únic. Les clàusules fan referència al repartiment del territori de Navarra. Podria ser que fossin unes condicions que es devien pactar després de redactar el text, i es van afegir abans que el rei de Castella firmés el document i que el notari reial castellà deixés constància de la seva tasca.

El darrer tractat d'aliança estudiat ha estat el tractat de Calatayud, signat el 20 de maig de 1198. En el document, atípicament extens, es concreta una aliança ofensiva contra Navarra i el seu posterior repartiment, un pacte d'ajuda militar contra el comte d'Urgell, i una aliança defensiva contra els musulmans.

La primera frase del protocol inicial és: “*De forma pacis inter regem Castelle et regem Aragonis*”. L'únic exemple en el que l'al·legoria al Senyor no inicia el document. El tractat va ser un pacte entre Alfons VIII, rei de Castella i Toledo, i Pere II, rei d'Aragó i comte de Barcelona. El tractat es va firmar amb “[...], *bona fide et sine omni malo ingenio*, [...]”, i havia de ser observat pels dos sobirans i els seus respectius successors al tron: “[...], *inter nos et filios nostros et eos omnes qui nobis successerint in regna*, [...]”.

La primera clàusula del tractat es va acordar la pau entre els dos reis, i els seus descendents i/o successors. En aquest i en tots els altres paràgrafs hi ha inclosa la frase protocol·lària típica de bones intencions: “[...], *bona fide et sine omni malo ingenio*, [...]”.

Amb la segona clàusula, els sobirans es van aliar contra el rei de Navarra, contra tots els homes i dones, excepte la reina Sança d'Aragó (mare de Pere II i tia d'Alfons VIII). També s'hi va incloure un pacte d'ajuda castellana en el cas que el rei d'Aragó entrés en guerra amb el comte d'Urgell. Els acords comprometien als dos sobirans i als seus successors.

En la tercera i quarta clàusula es van comprometre a no pactar per separat amb el rei de Navarra, amb el comte d'Urgell, o amb els musulmans.

La cinquena clàusula especificava que si algun dels dos sobirans no estava en els seus regnes, i no podia ajudar a l'altre en persona, els seus vassalls oferirien l'ajuda requerida.

La sisena clàusula estableix la manera en que el regne de Navarra seria dividit entre Castella i Aragó, i en la setena es va indicar que el repartiment vigent de la terra musulmana era la del tractat de Cazola: “[...], *sicut nos et pater uester olim fecimus super terram sarracenorum*, [...]”.

En la vuitena clàusula es va acordar com s'havia de realitzar l'arbitratge entre algun dels dos reis i la reina Sança. Si el conflicte era entre la reina i Pere II, l'àrbitre seria el rei de Castella. En l'altre cas, l'àrbitre seria el rei d'Aragó.

Per refermar els compromisos adquirits, en la novena clàusula hi ha especificats els cinc

castells que cada monarca va dipositar com a ostatges. La frase protocol·lària emprada és la mateixa que la del tractat de Saragossa: “[...], pono in fidelitate V castra, [...]”. En els següents dotze paràgrafs, es tipifiquen les accions pertinents, i la manera de procedir, en cas d'incompliment d'alguna de les parts contractuals, així com en altres casos especificats.

Una altra diferència amb els altres tractats és la menció del notari aragonès que va redactar la carta. Està situada just després de la datació hispana. Finalment, apareix la signatura d'Alfons VIII i dels vuit signataris castellans: un comte, i dos germans. Seguidament, la firma de Pere II i dels vuit signataris aragonesos: un majordom reial, i un alferes. Cal destacar que el text tracta els signataris també com a testimonis.

En general, els tractats d'aliança es poden detectar per la frase protocol·lària de la introducció inicial: “*Hec est pax, concordia, amicitia atque conuentionis [...]*”; o per una variant similar. Una altra de les seves característiques habituals és l'entrega de castells com a ostatges, en garantia. La forma utilitzada és idèntica en el tractat de Saragossa i el de Calatayud. Tanmateix, la forma d'aquests tractats tampoc permet generalitzar gaire.

El que es pot veure en aquest tipus de tractats és el principal interès dels reis de Castella i Aragó: Navarra i les terres musulmanes. Tractar rere tractat, els monarques castellans i aragonesos no van parar d'aliar-se, principalment, contra el rei de Navarra. Quasi es pot considerar una obsessió. Les lluites, entre Castella i Aragó contra el petit regne pirenaic, eren herència de les disputes dels reis precedents³², i ho van continuar sent durant tota l'Edat Mitjana.

D'altra banda, els tractats successius mostren un creixent poder diplomàtic castellà, que aconseguir imposar els seus interessos; o un desinterès progressiu dels monarques aragonesos per Navarra, que podrien estar més centrats en la seva penetració occitana. En cada tractat, el repartiment de Navarra va anar variant sempre en benefici de Castella.

L'últim tipus pacte estudiat ha estat el tractat d'Àgreda³³, firmat el 21 de gener de 1186. En el pacte, Alfons VIII i Alfons II es van comprometre a no tenir cap tipus de relació amb Pedro Ruiz de Azagra, senyor d'Albarrasí, ni amb cap dels seus germans i parents, excepte amb Gonzalo Ruiz de Azagra, vassall del rei de Castella.

Segons els tractats territorials entre Castella i Aragó, Albarracín corresponia a l'àrea d'expansió aragonesa. En aquella època era un senyoriu governat per Pedro Ruiz de Azagra. Encara que, nominalment, el senyor d'Albarracín era vassall del rei de Navarra, a la pràctica governava els

32 Luis Javier Fortún Pérez de Ciriza, “La quiebra de la soberanía navarra en Álava, Guipúzcoa y el Duranguesado (1199-1200)”, *Revista Internacional de los Estudios Vascos*, 45/ 2, 2000, 439-494.

33 Localitat situada en territori castellà, prop de la frontera amb Aragó i la Rioja.

seus dominis amb independència. Això, ho va aconseguir aprofitant les contínues disputes entre els reis de Castella, Aragó, i Navarra. Per solucionar els enfrontaments per aquest motiu, els reis de Castella i Aragó van decidir arribar a un acord.

El text comença indicant que és un acord: “*conmemoratio pacti*”, entre Alfons VIII, rei de Castella i Toledo, i Alfons II, rei d'Aragó, comte de Barcelona, i marquès de la Provença. Aquí, el rei castellà utilitza també el títol de rei de Toledo.

El tractat té una redacció breu i acaba amb la datació hispana, i amb la menció dels testimonis: quatre castellans i tres aragonesos. La peculiaritat del text recau en que no apareixen signataris, i en que el text menciona que el document va ser redactat pel notari aragonès, assistit pel notari del rei de Castella.

18.7. La supremacia del Regne de Castella

Com s'ha comentat en aquest capítol, la Reconquesta va ser un procés bèl·lic que va enfrontar cristians contra musulmans pel domini de la península ibèrica. Tot i això, la lluita també va involucrar a regnes d'una mateixa confessió religiosa. Les taifes van lluitar entre elles per augmentar el seu poder. Els regnes cristians també van guerrear entre ells per aconseguir el màxim territori musulmà que poguessin.

Entre tots els regnes cristians, el regne que va destacar en la lluita per la supremacia de la península ibèrica va ser el Regne de Castella³⁴. Com s'ha pogut veure, l'estratègia política i diplomàcia, que va seguir Alfons VIII, va consistir en mantenir i ampliar l'hegemonia castellana sobre dels altres regnes cristians peninsulars. Això passava per ampliar el seu territori a costa de l'Islam i Navarra. No eren dues tendències originals.

Des de feia més de dues generacions, els reis castellans havien seguit la mateixa pràctica. Alfons VIII, però, es va trobar amb actor nou. Els seus predecessors no havien hagut de tenir en compte a la Corona d'Aragó. La unió dinàstica, del regne d'Aragó i el comtat de Barcelona, va convertir a la entitat política resultant en una força que podia competir amb Castella. Sota aquesta nova situació, Alfons VIII va haver de pactar i aliar-se contínuament amb el seu homòleg aragonès.

D'una banda, per a delimitar l'àrea d'expansió de cada regne, i així intentar evitar futurs

34 GARCÍA FITZ, Francisco, “*Castilla y León frente al Islam. Estrategias de expansión y tácticas militares (siglos XI-XIII)*”, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 2005.

conflictes. Per l'altra, per a intentar acabar amb el petit regne de Navarra, que combinant força i diplomàcia va aconseguir mantenir la seva independència durant tota l'Edat Mitjana,

A diferència d'altres regnes cristians, els comtats catalans i, posteriorment, la Corona d'Aragó, no va adoptar cap política agressiva contra els altres regnes cristians. La seva actitud va ser la negociació. Arribar a un acord sobre el repartiment de la península. Això va permetre al Regne de Castella assolir el predomini de la península. Tractat rere tractat, la Corona d'Aragó va anar cedint drets de reconquesta.

Tampoc van saber aprofitar les dificultats internes del Regne de Castella per aconseguir beneficis diplomàtics. Com la divisió del Regne de Castella a la mort d'Alfons VII, i l'enfrontament dels seus successors en els regnes de Castella i Lleó. De la mateixa manera, els reis d'Aragó van aliar-se repetidament amb els reis de Castella en contra dels reis de Navarra. En tots els casos, no en van treure cap benefici. Mentre que Castella realitzava progressos, encara que fossin limitats.

No cal dir que això va estar condicionat per la falta d'interès de la Corona d'Aragó pels afers peninsulars. Els comtes de Barcelona tenien Occitània com a prioritat. Per això, les successives renúncies ibèriques no devien resultar cap sacrifici significatiu. Una actitud que Castella va saber aprofitar amb encert.

La Corona d'Aragó no consideraria la península ibèrica com a àrea d'expansió prioritària fins la derrota de Muret. Jaume I faria un gir a la política seguida pels seus antecessors, i es desentendria d'Occitània. Des d'aleshores, la Corona d'Aragó també va considerar la seva àrea d'expansió natural el sud de la península.

La Reconquesta: la lluita cap el sud peninsular

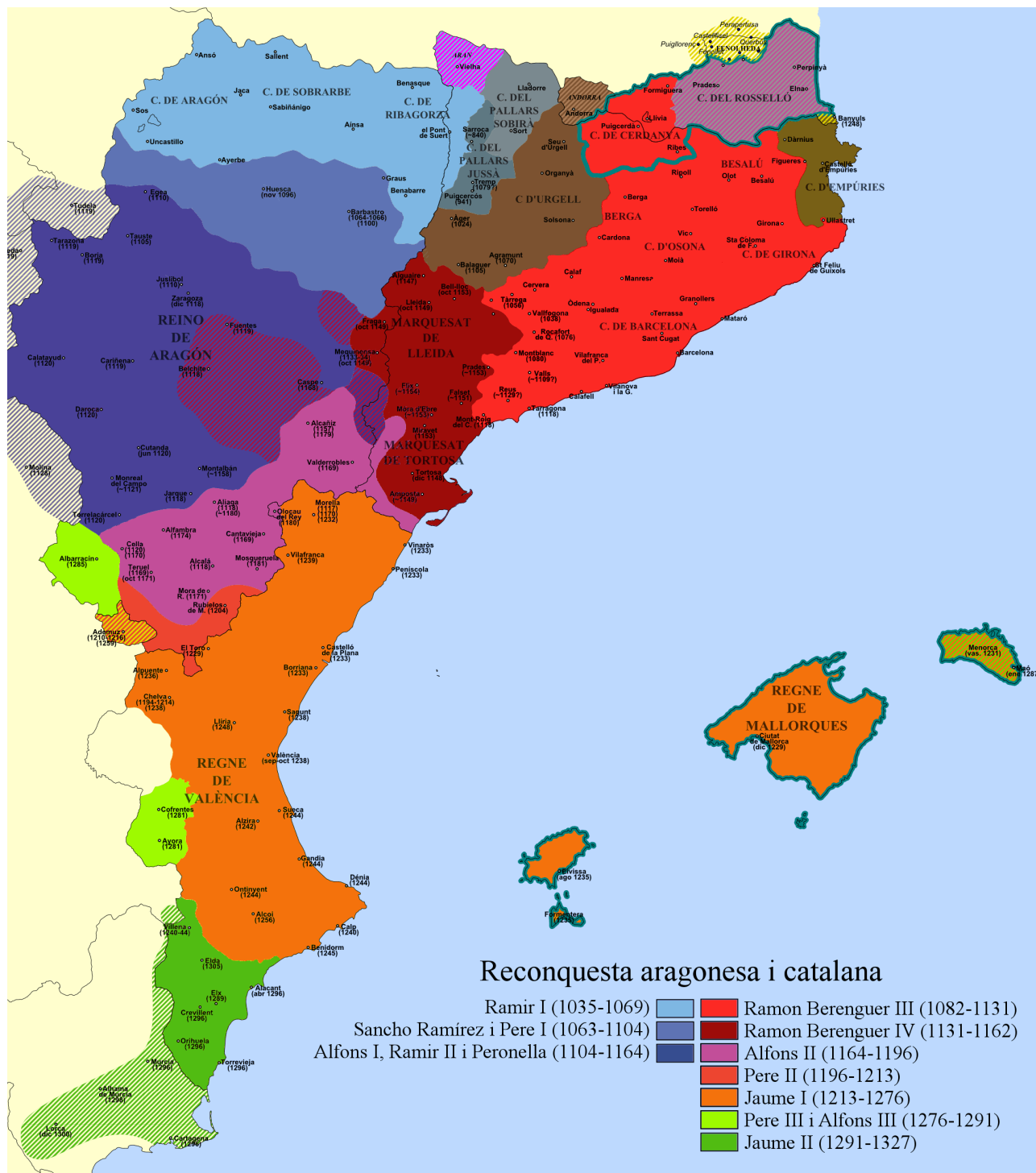

Fig. 12: Reconquesta aragonesa i catalana.

Capítol 19

La Reconquesta durant Jaume I: la creació dels regnes de Mallorca i València

El regnat de Jaume I va estar marcat per la conquesta dels regnes de Mallorca i València. Per aquest motiu se'l coneix pel sobrenom de “el Conqueridor”. La seva política expansionista a costa de l'Islam peninsular va ser conseqüència directa de la desastrosa batalla de Muret (1213). Jaume I va renunciar a la política occitana dels seus predecessors, i va prioritzar la conquesta dels territoris musulmans peninsulars. En les seves conquestes, Jaume I va emprar el recurs de la guerra. Hi van haver negociacions i pactes, però emmarcats en un context bèl·lic permanent. La superioritat militar aragonesa va permetre, a Jaume I, dur a terme una política agressiva contra Mallorca i València.

Un altre front derivat de la Reconquesta va ser la rivalitat que va mantenir amb els reis de Castella i Navarra. D'una banda, Jaume I havia de contrarestar el poder del Regne de Castella. Era la potència peninsular, i era capaç d'imposar les seves exigències. Pel que fa al Regne de Navarra, Jaume I va intentar reiteradament integrar-lo sense èxit a la Corona d'Aragó.

19.1. La conquesta del Regne de Mallorca

Les Illes Balears estan situades en un lloc geogràfic, estratègic i comercial privilegiat. Eren unes terres on Gènova, Pisa i Sicília, en menor mesura, havien anat estenent la seva influència per mitjà d'expedicions militars, i combinades amb la diplomàcia¹. En tots els casos, els objectius principals eren: aconseguir tractats comercials, bases comercials i eliminar la pirateria mallorquina. Precisament, la pirateria mallorquina era el que més enterbolia les relacions entre Mallorca i els regnes cristians del Mediterrani.

La primera acció documentada d'una acció cristiana contra la Mallorca musulmana està descrita en el "*liber Maiolichinus*". Anteriorment, s'ha comentat que la República de Pisa va organitzar una croada contra Mallorca, que va durar entre els anys 1114 i 1115. En aquesta ocasió, el comte Ramon Berenguer III de Barcelona hi va participar com a cabdill destacat de les forces feudals de la croada. L'illa va ser conquerida però no va poder ser retinguda. Els cristians es van retirar de les illes abans de l'arribada dels almohades, que van integrar les Illes Balears al seu imperi.

En el 1181, el Regne de Sicília va intentar organitzar una expedició per conquerir el Regne de Mallorca. Alfons II d'Aragó va accedir a les necessitats sicilianes. Durant els anys 1178 i 1179, les costes catalanes havien estat patint atacs mallorquins. S'havia de neutralitzar la seva base de poder. Malauradament, l'expedició no va acabar realitzant-se. L'expedició es va cancel·lar.

Un tercer intent el va organitzar Pere II d'Aragó. Una acció de pirateria, en el 1203, va tornar a ser la causa de l'interès per les balears. Igual que en la ocasió anterior, Pere II a preferir centrar-se en altres qüestions, com les occitanes. Hauria de ser el seu fill qui realitzés la conquesta definitiva de l'arxipèlag balear.

Segons el Llibre dels Feits de Jaume I, la conquesta del Regne de Mallorca va ser conseqüència d'un atac de la pirateria mallorquina sobre naus catalanes en el 1226². El que no menciona és que l'acte de pirateria responia a un atac corsari català previ³. Dos vaixells catalans, en

1 BARCELÓ PERELLÓ, Miquel, "*Expedicions militars i projectes d'atac contra les illes Orientals d'Al-Andalus (Al-Jaza'ir Al-Sharquiya li-l-Andalus) abans de la conquesta catalana (1229)*", Estudi general, Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, vol 1, núm 1, Girona, 1981, pp. 99-108.

2 SOLDEVILA, Ferran, "*Les Quatre Grans Cròniques: I. Llibre dels feits del rei En Jaume*", Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007.

CATEURA, Pau, "*Mallorca en el segle XIII*", El Tall Editorial, Palma de Mallorca, 1997.

3 AL-MAHZUMI, Ibn 'Amira, "*Kitab Tarih Mayurqa (Crònica àrabe de la conquesta de Mallorca)*", Edicions UIB, Palma de Mallorca, 2009.

acció de cors, van atacar dos naus mallorquines en aigües d'Eivissa. Una d'elles va aconseguir escapar i informar a les autoritats de l'illa. Com a represàlia, el rei de Mallorca va ordenar capturar vaixells catalans. La resposta de Jaume I va ser enviar un ambaixador al rei de Mallorca, Muhammad ibn 'Ali ibn Musa. L'ambaixador havia de negociar la devolució dels captius, la restitució dels bens saquejats, i pactar una treva per 10 anys.

Les negociacions van fracassar, en part, per ingerències de genovesos i pisans. El rei de Mallorca tenia comerciants italians com a assessors. Ells van aconsellar al rei mallorquí que no cedís a les pretensions catalanes. La negativa de retornar els bens piratejats va impedir qualsevol acord. La fi de les negociacions va implicar la guerra entre la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca.

La campanya de Mallorca

Encara que la guerra no va ser el primer impuls de Jaume I, va saber veure els avantatges que oferia la conquesta del Regne de Mallorca. Permetria eradicar la pirateria mallorquina. Les Illes Balears podrien ser emprades com a escala comercial catalana. La campanya mantindria la bel·licosa noblesa ocupada, i satisfer els seus desitjos territorials. També li permetria recuperar prestigi perdut amb el fracàs del setge de Peníscola, del 1225. Així, en les Corts catalanes que es van celebrar a Barcelona l'any 1228, Jaume I va proposar formalment la conquesta del Regne de Mallorca. Les Corts es van avenir al projecte del monarca, i es va acordar que l'exèrcit i la flota haurien d'estar preparats pel maig de 1229.

La organització de l'expedició va ser inadequada. Es va haver de retardar 5 mesos. Van sorgir problemes a l'hora de realitzar els preparatius. Un fet que no ha d'estranyar. Organitzar tota la logística necessària devia ser complicat. Sobre tot per una gent que no tenia experiència en una acció marítima d'aquestes dimensions. D'altra banda, algunes hosts convocades van arribar amb retard. Entre alguns sectors de la noblesa hi havia falta d'entusiasme amb el projecte de conquesta.

Finalment, la flota va salpar de Salou, Cambrils i Tarragona, el 6 de setembre de 1229. El pla original era desembarcar a Pollença. Un lloc allunyat de la capital, i amb una àmplia badia que facilitaria el desembarcament. S'esperava que estigués menys defensada. També, Jaume I hi tenia col·laboradors musulmans que estaven insatisfets del govern almohade. Malauradament, la climatologia va fer modificar els plans. Una tempesta va fer que la flota es dispersés, i es desviés

cap al sud⁴. En aquestes condicions, es va decidir fondejar la flota entre l'illa de la Dragonera i l'illa de Mallorca. Era el millor lloc per agrupar la flota, i descansar de la travessia.

Reagrupar el cos expedicionari va requerir massa temps. Un temps que va ser aprofitat pels mallorquins. El gruix de l'exèrcit del rei de Mallorca es va posicionar en la costa on hi havia la flota catalana. El rei de Mallorca havia tingut temps per preparar-se contra la previsible acció militar de Jaume I, i disposava d'un contingent considerable de forces. En aquestes condicions no era possible desembarcar les tropes. Per tant, Jaume I havia de trobar un altre punt de la costa, que fos tranquil·la, per poder desembarcar, i contenir les primeres càrregues musulmanes. De manera que, el dia 8 de setembre, Jaume I va enviar dues naus fins a Palma de Mallorca. La seva missió era explorar la costa fins la ciutat. Els exploradors havien de trobar un lloc adequat per desembarcar les tropes. El punt escollit va ser la badia de Santa Ponça. Tenia una cala adequada per desembarcar, i un puig que era fàcilment defensable prop de la costa. Aquestes característiques orogràfiques permetrien crear un sòlid cap de pont.

El dia 9, la flota va salpar cap a Santa Ponça, a mitjanit. Es va intentar que la partida fos desaparebuda pels mallorquins, però es van adonar dels moviments cristians. Van seguir la flota al llarg de la costa. Les seves intencions eren evitar que les tropes de Jaume I desembarquessin. En vista d'això, Jaume I va enviar 24 naus ràpides d'avantguarda. Havien d'arribar abans que els musulmans, i crear un cap de pont. Així, un primer contingent, d'uns 150 cavallers i 700 peons, va aconseguir establir un perímetre defensiu, en un puig que hi havia en la platja de Santa Ponça, el dia 10 pel matí. La defensa no estava enllestida quan van arribar les tropes mallorquines. Les forces musulmanes estaven cansades, per la marxa de tota la nit. Ramon II de Montcada ([1188?–[1190?–1229), comandant de la avantguarda, va advertir aquest avantatge, i va ordenar l'atac. Els sarraïns van cedir en la primera càrrega, i les tropes es van retirar en desbandada. Aquesta i altres accions van permetre assegurar la platja. El gruix de les forces cristianes va poder desembarcar sense problemes.

Malgrat la derrota, l'exèrcit mallorquí no es va retirar a la Ciutat de Mallorca. Va acampar a la serra de Portopí, per barrar el pas de les tropes de Jaume I. El dia 12, els dos exèrcits van entrar en contacte. No sembla que abans de la batalla hi haguessin contactes diplomàtics. Segurament, Jaume I estava decidit a conquerir l'illa. Mentre que el rei de Mallorca devia esperar guanyar la batalla per negociar en condicions de superioritat. La batalla va tenir un inici incert. D'una banda, l'organització de les tropes cristianes va ser deficient. D'altra banda, el gruix de l'exèrcit musulmà

4 MIRÓ-GRANADA GELABERT Jaime, “*La meteorología marítima en el siglo XIII. La conquista de Mallorca*”. Revista del aficionado a la meteorología. Nº 18. Febrero del 2004.

estava integrat per homes sense experiència militar, convocats per defensar l'illa de la invasió. La inexperiència militar va decantar la balança cap el bàndol cristià⁵. Les tropes mallorquines van ser derrotades, i van patir fortes baixes. Els supervivents van anar a buscar refugi a la Ciutat de Mallorca.

El setge sobre la capital de Mallorca va començar un o dos dies després de la batalla. La ciutat no va ser totalment encerclada. Des d'un començament, es va plantejar la tàctica de prendre la ciutat per l'assalt. Era entrada la tardor, i no es podia implementar un setge per sotmetre la ciutat per la gana. L'exèrcit de Jaume I no tenia la logística necessària per mantenir el setge durant els mesos d'hivern. De manera que les operacions militars es van centrar en forçar l'entrada per la porta occidental de la ciutat.

Al mateix temps, grups de l'exèrcit de Jaume I es van dedicar a saquejar l'illa de Mallorca, per aconseguir queviures. La falta de posicions defensives a l'illa va fer que els habitants es sotmetessin a Jaume I. Sense oblidar que també hi podia haver sectors de la societat amb qui ja havia negociat la rendició. Tots ells van avituallar l'exèrcit cristià a canvi d'un tracte de favor. L'ajuda musulmana va permetre als cristians aguantar el setge.

Les operacions per forçar les muralles de la Ciutat de Mallorca van durar mesos⁶. Les tropes de Jaume I van anar perdent empena, però la situació a l'interior de la ciutat era pitjor que l'exterior. Per intentar una solució de compromís, el rei de Mallorca va enviar missatgers per negociar. El comte Nunó Sanç I va ser l'encarregat de dur les negociacions en nom de Jaume I. En aquest primer contacte no es va avançar gaire. Nunó Sanç I no va plantejar cap exigència, i els ambaixadors van fer entendre que estaven disposats a pagar el que fes falta, per acabar amb la guerra.

En el següent contacte diplomàtic, l'enviat del rei mallorquí va oferir pagar les despeses de la campanya, si abandonaven l'illa. Evidentment, la proposta no va ser acceptada. Jaume I estava decidit a conquerir Mallorca. Davant aquesta situació, el rei de Mallorca va enviar una altra delegació amb noves instruccions. Els ambaixadors havien de negociar un pacte de rendició. Van oferir a Jaume I un rescat per tots aquells habitants que volguessin abandonar l'illa. La proposta no va ser acceptada. Els partidaris de prendre la ciutat per la força van ser més nombrosos, que els qui volien una solució pactada. Una decisió com aquesta va animar als musulmans a defensar la ciutat amb més energia.

Així, la ciutat va resistir un mes més. La resistència va fer que alguns nobles, que havien

5 En la batalla de Portopí hi van morir en Ramon II de Montcada i en Guillem Ramon II de Bearn (també de la família dels Montcada).

6 HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier, *“Historia militar de Catalunya. Vol. II. Temps de Conquesta”*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona 2002.

apostat per la via dura, plantegessin tornar a negociar. En aquesta ocasió, Jaume I s'hi va negar. Estava decidit a prendre la ciutat per la força. Lentament, la resistència dels defensors es va afeblir. El dia 27 de desembre, es va aconseguir realitzar una escletxa en la muralla, per on es podia entrar. L'atac final es va planejar pel dia 31 de desembre. L'assalt va començar de bon matí. La defensa sarraïna no va poder resistir l'empenta cristiana, i les defenses es van ensorrar. Aleshores, l'exèrcit de Jaume I es va acarnissar amb els habitants de la ciutat, i a saquejar la ciutat. Un saqueig que va durar 8 dies. Després de repartir el botí de guerra, Jaume I va romandre a l'illa fins a l'octubre de 1230. Va haver de combatre la resistència musulmana, organitzar el nou regne, etc. Aquestes tasques el van ocupar més del que estava previst. Un cop la situació va estar més o menys controlada, va deixar Mallorca. Tenia que atendre els altres territoris de la Corona d'Aragó, i assumptes diplomàtics. Això va fer que hi haguessin aspectes de la conquesta que va deixar a mitges. Els seus lloctinents s'en van fer càrrec, però, posteriorment, van requerir de la presència de Jaume I.

Una de les qüestions inconcluses va ser la resistència musulmana de l'illa. Jaume I se'n va anar sense haver-la eradicat. Els seus oficials se'n van encarregar. L'any següent, 1231, els últims reductes de resistència es concentraven en alguns punts de la serra de la Tramuntana. La seva posició es va tornar insostenible. De manera que van acceptar rendir-se, però només davant de Jaume I. Per aquest motiu, el rei va anar a Mallorca pel maig de 1231. El viatge no només va servir per acabar amb els últims focus de resistència. Es va aprofitar per aconseguir el vassallatge de l'illa de Menorca.

El vassallatge de l'illa de Menorca

En el seu *Llibre dels Fets*, Jaume explica com va aconseguir sotmetre als menorquins a la seva autoritat⁷. Després de rebre la rendició dels musulmans mallorquins, va enviar una ambaixada a Menorca. En la mateixa nit va fer encendre una multitud de fogueres per la zona de Pollença. Aquestes fogueres eren visibles des de l'illa de Menorca, i van causar alarma entre la població. El record de la campanya, de l'any anterior, sobre Mallorca devia espantar als menorquins. Ràpidament, el cadí de Menorca va acceptar fer-se vassall de Jaume I. El tractat final es va signar a

7 FERRANDO, Antoni, ESCARTÍ, Vicent Josep, *“Llibre dels Fets de Jaume I”*, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 1995.

Capdepera, el dia 17 de juny de 1231⁸.

Amb el tractat de Capdepera, l'alfaquí "Aboabdille Mafomed", fill del cadí i alcaid de Menorca "Abalança Aly Abineixem", i altres alfaquís van reconèixer a Jaume I com el seu senyor natural, així com als seus hereus titulars del Regne de Mallorca.

"[...] concedimus et recipimus in dominum naturalem et proprium vos dominum Iacobus regem Aragonum et regni Mayoricarum comitem Barchinone et dominum Montispesulani et heredes vestros tenentes regnum Maioricarum [...]."

El text continua amb el jurament d'homenatge i fidelitat al rei:

"[...] et nos facientes vobis homagia, fidelitates et iuramenta [...]"

En reconeixement a l'autoritat de Jaume I, i com a mostra de la fidelitat, els menorquins van concedir i lliurar el "castrum de Minoricis"⁹ al rei:

"[...] Et per recognitionem dominacionis vestre et fidelitatis, qua vobis tenemur et tenebimur, damus, concedimus et liberamus vos in presenti potestatem castrum de Minoricis [...]"

Seguidament, es va detallar el tribut anual que l'illa hauria de pagar al monarca català¹⁰. El document també especifica que Jaume I i els seus hereus tindrien el deure d'ajudar i defensar l'illa, degut a la seva nova condició de territori vassall, entre altres privilegis que va concedir Jaume I als menorquins:

"[...] promittimus vos omnes habitatores Minoricarum et singulos defendere et salvare et omnia bona vestra in terra et mari."

8 "Documentos (1216-1236)": pp 274-277, doc núm 153.

Aquest tractat també es pot consultar en l'Arxiu Virtual Jaume I: <http://www.jaumeprimer.uji.es/cgi-bin/arxiu.php?noriginal=000986>

9 El document no especifica quin és el castell de Menorca, ni la seva localització. El document es podria referir a Ciutadella, o al castell de Santa Àgueda. Una altra possibilitat la va apuntar Ferran Soldevila en un dels seus comentaris de la seva obra "Les Quatre Grans Cròniques: I. Llibre dels feits del rei En Jaume". El castell estaria situat en la muntanya del Toro, el cim més alt de l'illa de Menorca.

10 Es pot trobar un llistat detallat en: Pau Cateura Bennàsser, "Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)", En la España Medieval, nº 20, Servicio de Publicaciones, Universidad Complutense, Madrid, 1997.

El tractat de Capdepera va col·locar l'illa de Menorca sota influència directa de la Corona d'Aragó. Durant tot el regnat de Jaume I les clàusules del tractat van ser acuradament observades. El tribut que havien de pagar els musulmans de Menorca era puntualment pagat segons els terminis establerts¹¹. D'aquesta manera, Menorca va gaudir d'una autonomia considerable. Una autonomia que va acabar quan Alfons III d'Aragó la va conquerir, en el 1287¹².

La conquesta de les illes d'Eivissa i Formentera

Les illes d'Eivissa i Formentera van tenir un destí diferent a Mallorca i Menorca. Jaume I va cedir la seva conquesta a l'infant Pere de Portugal (1200?-1255?) i al comte Nunó Sanç I. Ells dos tindrien les illes en feu, si les conquerien abans d'un termini de dos anys. El temps va passar. Cap d'ells va mostrar interès per les dues illes. De manera que l'arquebisbe de Tarragona es va oferir per realitzar la conquesta. A canvi, va demanar tenir-les com a feu. Jaume I hi va estar d'acord, però l'infant Pere de Portugal i Nunó Sanç I no volien perdre tots els seus drets. L'infant, el comte i l'arquebisbe van acordar repartir-se l'illa en funció de l'aportació militar de cadascun d'ells.

L'expedició militar va arribar a l'illa d'Eivissa en el 1235. Conquerir l'illa i assaltar la ciutat d'Eivissa va ser més fàcil que a Mallorca. Els musulmans van oferir resistència, però no va poder contenir l'empenta catalana. Les muralles de la ciutat van ser perforades, i la ciutat va ser capturada per assalt, el dia 8 d'agost de 1235. Igual que a la Ciutat de Mallorca, la ciutat d'Eivissa va ser saquejada, i els seus habitants morts o capturats. La caiguda de la capital va precipitar els esdeveniments. La resta de l'illa es va sotmetre, i Formentera no va presentar cap tipus de resistència significativa.

19.2. La Conquesta del Regne de València

El Regne de València era un territori ric. Era cobejat per la Corona d'Aragó i Castella des de molt abans del regnat de Jaume I. El tractat de Tudilén, signat en el 1151 entre Alfons VII de

11 CATEURA BENNÀSSER, Pau, "*Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)*", En la España Medieval, nº 20, Servicio de Publicaciones, Universidad Complutense, Madrid, 1997.

12 JENÉ, Aurèlia, "*La conquesta de Manûrca el febrer de 1287*", Universitat de Girona, Girona, 1985.

Castella i Ramon Berenguer IV de Barcelona, i el tractat de Cazola, signat en el 1179 entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, van situar el Regne de València sota òrbita de la Corona d'Aragó. Així es van arranjar les pretensions territorials entre els dos regnes veïns.

Els dos primers sobirans de la Corona d'Aragó no van fer gaires esforços per conquerir les terres valencianes. Com s'ha comentat anteriorment, estaven ocupats consolidant el seu poder a Occitània. Jaume I seria l'encarregat d'integrar el Regne de València a la Corona d'Aragó. Ell ja no tenia interessos polítics a Occitània.

El primer intent de conquesta de Jaume I va ser l'any 1225. Les operacions van començar amb un setge a Peníscola. En aquesta ocasió, Jaume I no va tenir suficient suport de la noblesa. Va haver d'aixecar el setge per falta de recursos i tropes. L'any següent, 1226, Jaume I va tornar a organitzar una expedició per entrar al Regne de València. Els preparatius no van passar desapercebuts pel governador almohade de València, Zayd Abu Zayd. Front d'aquest perill, el governador va enviar ambaixadors per negociar una treva amb Jaume I. La treva es va negociar i signar amb rapidesa¹³. La treva va tenir dues conseqüències. Indirectament, va provocar la revolta nobiliària de 1226¹⁴, i va fer que Jaume I dirigís els seus interessos contra el Regne de Mallorca. Jaume I només tornaria a interessar-se pel Regne de València després de conquerir el regne insular. En aquesta ocasió, va tenir ajuda del propi governador almohade de València. Els motius d'aquesta ajuda es troben en la complicada situació política de l'Imperi Almohade.

L'Imperi Almohade havia substituït l'Imperi Almoràvit. En el cas concret de la península ibèrica, els almohades s'havien annexionat les taifes resultants de la desintegració almoràvit. En el segle XIII, el seu poder també va començar a declinar. La derrota que van patir front la coalició cristiana a les Navas de Tolosa, en el 1212, va afeblir el seu poder. Diverses revoltes i sedicions van desintegrar el seus dominis. Com a resultat, Al-Andalus es va tornar a fragmentar en diversos regnes de taifes. Un d'ells va ser la taifa de València.

En el 1229, el governador almohade de València va ser destronat¹⁵, per Zayyan Ibn Mardanish, net del rei Llop de València. El nou governant va fundar la taifa de València. Al mateix temps, Múrcia també es va revoltar, i el líder de la revolta va fundar la taifa de Múrcia. En altres indrets de la península van patir un procés similar. La inestabilitat política de la península ibèrica va

13 Unes negociacions tan ràpides mostren com tots dos, Jaume I i Zayd Abu Zayd tenien la voluntat d'arribar a un acord. D'una banda, Zayd Abu Zayd no devia tenir els recursos necessaris per fer front a Jaume I. Mentre que el rei devia dubtar del suport que tindria de la noblesa.

14 Com s'ha comentat en un capítol anterior, Pero Ahonés va intentar atacar el Regne de València durant la treva. L'enfrontament entre ell i el rei va acabar amb la mort del noble. La seva mort va desencadenar la revolta.

15 Els governadors almohades van arribar a gaudir d'una autonomia i llibertat considerables. Alguns d'ells es van arribar a intitular reis, com el governador de València. Tot i això, van mantenir nominalment la seva lleialtat als almohades.

facilitar la política expansionista de la Corona d'Aragó i Castella.

En el cas concret de València, el governador deposat va cercar refugi en la Corona d'Aragó¹⁶. Aleshores, Zayd va negociar dos tractats amb Jaume I, per poder recuperar el territori valencià.

El primer tractat es va signar a Calatayud, el dia 20 d'abril de 1229¹⁷. Zayd, en nom seu i en nom del seu fill Zayd Abahomat, va jurar a Jaume i al seu fill Alfons que els donaria la quarta part de tots els territoris que l'ajudessin a recuperar. A més, va cedir a Jaume I tota la terra que pogués conquerir per la seva banda. Les clàusules del tractat van convertir a Zayd en vassall de Jaume I. Com a garantia del pacte, Zayd va oferir 6 castells com a ostatges, i Jaume I en va entregar 2. El segon tractat es va signar a Terol, el dia 28 de maig de 1236¹⁸. El document és semblant al tractat de Calatayud de 1229. Conté lleugeres modificacions, però bàsicament els pactes que es van rubricar van confirmar l'acord anterior.

Òbviament, l'antic governador de València pretenia recuperar, a qualsevol preu, els seus dominis perduts. Els dos tractats van servir per aconseguir el suport de la Corona d'Aragó. Evidentment, Jaume I es va adonar de la precària posició de Zayd, i se'n va aprofitar per aconseguir uns tractats molt favorables, pels seus interessos expansionistes.

Les primeres aproximacions a València: Borriana i el puig de Sebolla

El primer atac oficial sobre la taifa de València va ser contra Borriana, en el 1233. De fet, la taifa de València ja havia patit atacs cristians des del 1232. Tots ells havien estat organitzats per la noblesa aragonesa, i sense la participació de Jaume I. La caiguda de Morella a mans de Blasc I d'Alagó va obligar al rei a prendre la iniciativa sobre les terres valencianes. Per a Jaume I, era una qüestió de prestigi liderar la conquesta de València.

En la nova campanya de conquesta, l'estratègia que es va dissenyar va ser diferent a la emprada en el 1225. L'objectiu era capturar Borriana per aïllar els territoris que hi havien entre la població valenciana i la frontera amb la Corona d'Aragó. El setge va començar pel maig de 1233. El setge va ser complicat. La logística va ser una preocupació constant. Les vitualles havien de ser transportades per mar des de Tarragona i Tortosa al campament cristià. A més, la noblesa aragonesa

16 ZURITA, Jerónimo, "*Anales de Aragón*", Edició digital a càrrec de José Javier Iso (coord.), Institución "Fernando el Católico", Zaragoza.

CHEJNE, Anwar G., "*Historia de España musulmana*", Ediciones Cátedra, Madrid, 1987.

17 "*Documentos (1216-1236)*": pp 223-226, doc núm 119.

18 "*Documentos (1216-1236)*": pp 380-383, doc núm 236.

va tornar a donar problemes. Tot i les dificultats, el setge va continuar. Els defensors van resistir fins el juliol. En vista de la impossibilitat de resistir més temps, van decidir rendir-se. Així, el dia 16 de juliol, Borriana es va rendir. Els seus habitants van abandonar la vila en cinc dies. La clemència que es va mostrar, una actitud diferent respecte a la Ciutat de Mallorca, va ser imposada pel pragmatisme. Es volia que les altes poblacions circumdants es rendissin ràpidament, i sense necessitat de combatre.

Els resultats d'aquesta actitud no es fan esperar. La conquesta de Borriana va crear un efecte en cadena. Peníscola es va rendir a finals de juliol. A finals d'agost, diverses poblacions entre Peníscola i Borriana ja s'havien rendint a Jaume I. Les operacions, però, no es van limitar al nord de la taifa de València. Jaume I va organitzar una cavalcada que va arribar fins a València. La cavalcada va servir per aconseguir un botí que sufraguessin les despeses de l'atac sobre Borriana, i avaluar la capacitat militar de València. En el 1234, Jaume I va tornar a organitzar una altra cavalcada sobre el territori valencià. Aquesta va ser més nombrosa i devastadora. Els musulmans no s'hi van oposar amb cap acció militar. Les dues cavalcades van demostrar que la capacitat militar de la taifa de València era pràcticament inexistent.

El següent pas cap a la capital de la taifa de València va ser la presa del puig de Sebolla. Per aconseguir suport, Jaume I va convocar Corts Generals a Montsó, a l'octubre de 1236, i va demanar al papa Gregori IX (1170?–[1227–1241]) la concessió de l'estatus de croada a la conquesta de València. Les Corts Generals van accedir a les peticions del rei, i es va convenir el repartiment de les conquestes. L'Església també va donar suport a la conquesta. Gregori IX va decretar la croada contra València. Amb el suport material i espiritual, Jaume I va començar la següent etapa de la conquesta en el 1237.

L'estratègia que es va seguir va ser la mateixa que en la presa de Borriana. En aquest cas, l'objectiu va ser el puig de Sebolla. Era una zona que dominava el nord de l'Horta de València. A més, en el turó hi havia una fortificació abandonada pels sarraïns. Jaume I la va prendre i, entre el maig i juny de 1237, la va reconstruir. Un cop finalitzades les reparacions, Jaume I va deixar a Bernat Guillem I d'Entença (?–1237) a càrrec de la fortificació. A banda de retenir la posició, va rebre ordres de saquejar els voltants de València. Les accions de depredació de l'host de Bernat Guillem I van fer que Zayyan decidís atacar i capturar el puig de Sebolla. El dia 20 d'agost de 1237, un nodrit exèrcit musulmà i la guarnició cristiana es van enfrontar en la Batalla del Puig. La batalla campal va ser una gran victòria cristiana. L'exèrcit musulmà va ser aniquilat. Definitivament, els musulmans es van quedar sense forces per fer front a les tropes de Jaume I.

Així ho van entendre, tant Jaume I com Zayyan. De manera que, després de la Batalla del Puig, Zayyan va intentar negociar amb Jaume I. Va oferir un tribut anual de 10.000 besants, i tot el territori al nord del riu Túria, a canvi de la retirada de les tropes cristianes, i una treva. La resposta de Jaume I va ser taxativa. No hi hauria negociacions. Volia i podia prendre tot el territori militarment. La majoria de territoris al nord i oest de València es van anar rendint a Jaume I i a Zayd. Per l'abril de 1238, la ciutat de València estava quasi envoltada per territoris de Jaume I. De manera que es va procedir al setge de la capital de la taifa.

La situació musulmana era desesperada. Zayyan va decidir demanar ajuda al rei de Tunis. Els seus ambaixadors es van esforçar per aconseguir un compromís tunisenc. En aquesta ocasió, a diferència del cas mallorquí, el rei de Tunis va acceptar d'organitzar una flota de socors. La flota seria una molèstia pels cristians, però no representaria cap perill real.

La conquesta de la ciutat de València

El setge sobre la ciutat de València va començar d'una manera tímida, a mitjans d'abril. Les presses van fer que Jaume I es presentés, davant les muralles, amb una host de dimensions molt reduïdes. La resta de les forces cristianes van arribar entre mitjans d'abril i maig de 1238. La ciutat va ser aïllada, i les operacions de setge van començar.

El setge de València va tenir un caràcter diferent al de la Ciutat de Mallorca o Borriana. Jaume I controlava el nord de València. No hi havia perill de quedar envoltats d'enemics. Les línies de subministrament estaven assegurades. Els valencians no disposaven de tropes suficients per realitzar cap iniciativa contra les tropes de Jaume I. El setge es va concebre de la manera tradicional: obligar a la rendició per mitjà de la fam.

A mitjans d'agost, enmig del setge, va arribar la flota de socors tunisenca. A banda d'introduir queviures a la ciutat, no van realitzar cap operació de consideració. Les tropes cristianes estaven sòlidament posicionades al voltant de la ciutat. De manera que van optar per atacar Peníscola. S'esperava que un ataca a la rereguarda cristiana debilités el setge. L'acat sobre Peníscola va fracassar. En vista de la força cristiana, la flota tunisenca va decidir retornar a Tunis. El perill d'ajuda exterior a València es va dissipar definitivament.

Mentre, dintre de la ciutat de València, la situació era crítica. Les cavalcades i els saquejos anteriors al setge havien deixat la ciutat sense menjar. Al setembre, Zayyan va enviar un missatger a

Jaume I. La derrota era inevitable, i volia començar les converses de rendició. El missatger va preparar el terreny perquè anés l'ambaixador oficial. Jaume I es va encarregar personalment de les negociacions. Mentre de la part musulmana se'n va encarregar el net de Zayyan, Abul Ibn Malik. Per voluntat expressa del rei, les converses es van mantenir en secret. Només hi van ser presents el rei, la reina Violant, l'intèrpret i l'ambaixador Abul¹⁹.

En un primer moment, Abul va oferir a Jaume I una compensació econòmica, dintre de les seves possibilitats. En la seva rèplica, Jaume I va ser clar. Havia anat a conquerir la ciutat. Tan sols va donar dues opcions a l'ambaixador: rendir-se i marxar, o lluitar i morir. Jaume I va expressar que volia evitar la mort innecessària de defensors i ciutadans de València. Va oferir que tots aquells que volguessin marxar de la ciutat serien lliures de fer-ho, amb tot el que se'n poguessin endur amb ells. Segurament, l'ambaixador musulmà no tenia plens poders. Va haver de tornar a la ciutat per consultar amb Zayyan el que s'havia de fer. Quatre dies més tard, Abul va tornar amb la resposta de Zayyan. Els defensors van decidir rendir-se, sota les condicions de Jaume I.

El tractat definitiu es va signar el dia 28 de setembre de 1238, a Russafa²⁰. Jaume I va prometre a Zayyan protecció i guiatge a tots els musulmans que designessin sortir de València, amb totes les seves pertinences:

“[...] quod vos et omnes mauri, tam viri quam mulieres, qui exire voluerint de Valencia, vadant et exeant salvi et securi cum suis armis et cum tota sua ropa mobili, quam ducere voluerit et portare secum in nostra fide et in nostro guidatico, [...]”.

També va assegurar que tots aquells habitants de València que no volguessin marxar podrien conservar les seves propietats:

“[...] Preterea volumus et concedimus quod omnes illi mauri qui remanere voluerint in termino Valencie, remaneant in nostra fide, salvi et securi [...]”.

A més de rendir la ciutat de València, Zayyan va reconèixer les conquestes de Jaume I. Li va cedir tots els territoris per sobre del riu Xúquer. Finalment, els dos sobirans van signar una treva de 7 anys, circumscrita als termes de Dénia i Cullera.

19 CINGOLANI, Stefano Maria, *“Jaume I. Història i mite d'un rei”*, Edicions 62, Barcelona, 2007, pp: 254-255. L'ambaixada es va desenvolupar segons el protocol de l'època. En aquest punt no es tornarà a relatar-lo. Tot i això, també es pot veure el procés en el treball:

20 *“Documentos (1237-1250)”*: pp 39-40, doc núm 273.

Malgrat la treva, la guerra va continuar. Entre els anys 1239 i 1245, les altres poblacions entre València i la frontera amb la taifa de Múrcia van anar caient a mans de Jaume I. Les places més poderoses van rendir per la força. Les altres van seguir el seu exemple. Jaume I va tornar a aplicar l'estratègia de Borriana i el puig de Sebolla amb èxit. La conquesta de Biar, ocorreguda en el 1245, va posar punt i final a la Reconquesta de la Corona d'Aragó. Un límit imposat pel tractat de Cazola, de 1179. Des d'aquest moment, Jaume I s'hauria de preocupar per dotar al nou regne d'una nova estructura política i social.

Després de la conquesta va venir el repartiment i la colonització. Calia solucionar el problema de la majoria musulmana del Regne de València. Una població que, com s'ha comentat anteriorment, es va revoltar en diverses ocasions.

Capítol 20

El Regne de Mallorca: entre la Corona d'Aragó i el Regne de França

A finals de 1275, els musulmans del Regne de València es van alçar contra el domini aragonès. Per aplacar la revolta, Jaume I només va convocar a nobles i cavallers valencians. Les forces que es van aplegar van ser insuficients. La revolta era més important del que Jaume I s'imaginava. La següent convocatòria va ser més multitudinària. Es va realitzar un considerable desplegament militar, que Jaume I tenia la intenció de dirigir. Per això es va desplaçar a València. El viatge el va debilitar, i la seva salut se'n va ressentir. Pel juliol de 1276, el seu estat va empitjorar. Aleshores, va abdicar el 20 de juliol de 1276, en favor dels seus fills. L'infant Pere va heretar els regnes i els dominis peninsulars de la Corona d'Aragó. L'infant Jaume va heretar el Regne de Mallorca i els dominis nord pirinencs de la Corona d'Aragó. Aquest repartiment seria l'origen dels futurs enfrontaments entre la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca.

20.1. El vassallatge als reis d'Aragó: el tractat de Perpinyà

Com s'ha comentat, en el seu testament, Jaume I va entregar el Regne de Mallorca, els comtats nord catalans del Rosselló i la Cerdanya, els vescomtats de Carladès i Omeladès i el senyoriu de Montpeller a l'infant Jaume. El testament no va agradar a l'infant Pere. Des del primer moment va protestar contra un repartiment que feia minvar la seva herència. La seva voluntat era que el Regne de Mallorca es mantingués dintre de la Corona d'Aragó. Així els dos germans es van enfrontar per la herència del seu pare. Tots dos van basar els seus arguments en el mateix testament.

Segons el testament, l'infant Pere rebia el Regne d'Aragó. Legalment, era el regne principal de la Corona d'Aragó. Tècnicament, el seu rei era el sobirà dels altres territoris que hi estaven vinculats. Per a l'infant Pere, això incloïa el Regne de Mallorca i els altres territoris que va heretar l'infant Jaume¹. En canvi, l'infant Jaume interpretava el testament com una herència sobirana. Una cessió que el deslligava de qualsevol fidelitat o lligam, a la Corona d'Aragó. La interpretació contraposada del testament de Jaume I va desfermar una llarga batalla legal i diplomàtica entre ells dos. La solució va arribar mitjançant un arbitratge.

Davant la impossibilitat d'un acord, el setembre de 1277, Pere III i Jaume II van acordar deixar el contenciós en mans de tres àrbitres. Els àrbitres van ser escollits pels reis d'Anglaterra, Castella i França. Cadascun d'ells va ser l'encarregat de nomenar un àrbitre. La tasca dels àrbitres tampoc va ser fàcil. Van trigar dos anys en emetre una solució de compromís. El 20 de gener de 1279, a Perpinyà, es va oficialitzar la sentència arbitral. La sentència va ser una fórmula de compromís. Va confirmar l'herència que Jaume II havia rebut, però com a feudatari de Pere III. Així, el rei d'Aragó va aconseguir que el Regne de Mallorca no es desvinculés, totalment, de la Corona d'Aragó. L'acord va ser acceptat per les dues parts. En els mesos següents, Pere III va anar rebent el jurament de fidelitat dels habitants dels territoris de Jaume II². Així, el Regne de Mallorca es va mantenir dintre de la Corona d'Aragó. Tanmateix, aquesta integritat territorial va ser formal, no pas real.

A banda d'això, la conseqüència més significativa va ser el distanciament entre Pere III i

1 Per aquest motiu, Pere III es va negar a reconèixer a l'infant Jaume com a rei del Regne de Mallorca. En la documentació diplomàtica no el va anomenar rei, fins que es va resoldre la qüestió de la herència.

2 El 18 de febrer de 1282, Pere III va rebre, a València, els síndics de Palma de Mallorca. Els representants de la ciutat van jurar complir els acords signats entre Pere III i Jaume II. El 26 de febrer, els síndics de Puigcerdà van fer el mateix. ARNALL JUAN, M. Josefa, BAIGES JARDI, Ignasi J., “*La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón*”, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982: pp 44, doc núm V. Idem: pp 41, doc núm VII. Idem: pp 41, doc núm X.

Jaume II. L'enfrontament per l'herència va fer aflorar la tensió acumulada entre els dos germans. La relació entre ells mai va ser bona, però aquest episodi els va distanciar definitivament. Això va marcar les futures relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca. Des d'aquell moment, Jaume II va tendir a ajudar als enemics de Pere III. Per exemple, es va aliar amb el comte Bernat Roger III de Foix, en el maig de 1278. Posteriorment, es va aliar amb Felip III de França durant la croada contra la Corona d'Aragó.

20.2. El vassallatge als reis de França

Amb el tractat de Corbeil, la majoria d'Occitània va passar, legalment, a França. Les excepcions a la cessió territorial, d'Aragó a França, van ser: els vescomtats de Carladès i Omeladès i el senyoriu de Montpeller. Tot i això, aquests territoris estaven sotmesos a una gran influència i pressió francesa. El rei de Mallorca era, directa i indirectament, vassall del rei de França. Els vescomtats eren territoris que els reis mallorquins administraven com a feu, en nom dels reis francesos. Pel que fa al senyoriu de Montpeller, la situació era més complexa³.

Els reis de Mallorca eren, també, senyors de Montpeller. Tanmateix, la ciutat estava sota el domini nominal dels bisbes de Magalona. Per tant, els reis de Mallorca eren vassalls dels bisbes de Magalona. Al mateix temps, però, els reis de França eren senyors dels bisbes de Magalona. De manera que, en el fons, els reis de Mallorca eren vassalls dels reis d'Aragó i de França. Això va fer que estiguessin sotmesos a una doble pressió: aragonesa i francesa.

20.3. Vista reial entre Pere III, Jaume II i Felip III

El següent motiu de discòrdia entre els dos germans va ser la política occitana que van desplegar. Tots dos pretenien contenir a Felip III que, des de la mort de Jaume I, va començar a desplegar una política expansionista vers les possessions occitanes del Regne de Mallorca. Tot i el tractat de Corbeil, França no va renunciar als territoris occitans que encara retenia la Corona d'Aragó. La forma i l'estratègia amb que, Pere III i Jaume II, ho volien evitar, els va enfrontar. Tots

³ MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest, “*La tràgica història dels reis de Mallorca*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1960.

dos van basar la seva política en plantejaments diferents, producte d'unes necessitats específiques.

Pere III tenia els seus interessos centrats en el Regne de Sicília. Les seves polítiques es van dirigir en aquest sentit. De moment, no volia cap enfrontament amb França. No podia desviar els recursos, si volia realitzar els seu projecte. Per tant, estava disposat a realitzar certes concessions territorials. Sobre tot, si eren dominis del seu germà.

Per a Jaume II, la situació era molt diferent. El tractat de Perpinyà el va convertir en un vassall de Pere III. Encara que era rei i sobirà dels dominis de la Corona de Mallorca, estava vinculat a la Corona d'Aragó. D'altra banda, rebia una forta pressió política des de França. Estava atrapat entre dos regnes que desitjaven els seus dominis. Per tant, la política que va desplegar estava destinada a mantenir la supervivència de la Corona de Mallorca. En aquest cas, per fer front al poder de Felip III, Jaume II va haver de col·laborar amb el seu germà. Tanmateix, malgrat la precarietat de la seva posició, no estava disposat a realitzar cap tipus de concessió important.

Principalment, les negociacions es van establir entre Pere III i Felip III. Jaume II només va ser un actor secundari. Això va dificultar, encara més, les negociacions, que va ser un procés llarg. Per arranjar la situació, i arribar a una solució, es va proposar realitzar una vista reial. Pere III va iniciar els contactes diplomàtics, per concertar-la, a partir del 24 d'abril de 1279. Després d'unes també llargues negociacions, es va acordar que la vista fos a la ciutat de Tolosa, entre els dies 19 i 21 de gener de 1281. Els temes a tractat també van ser pactats amb anterioritat a la vista. Entre altres, cal destacar: els germans de la Cerda, la successió al tron del Regne de Navarra, i el contenciós occità. Per aquest motiu, Jaume II va se convidat a assistir a la vista.

Pere III va sortir de Barcelona, a principis de gener de 1281, i es va dirigir a Perpinyà. Allà es va reunir amb Jaume II. Tots dos van arribar a Tolosa el dia 18. Ramon Muntaner i Bernat Desclot descriuen la gran pompa l'entrada de la comitiva reial. Així com les festes que es van organitzar en honor als convidats. Tot i les formes protocol·làries⁴, la vista no devia ser plàcida. Els temes a tractar eren de naturalesa extremadament delicada. Això devia provocar certes friccions entre els monarques⁵.

La qüestió referent als germans de la Cerda va quedar inconclusa. Felip III volia que els seus nebots fossin alliberats. Un requeriment que Pere III no va admetre. Eren una peça fonamental en en seu joc diplomàtic. Li permetien pressionar a Alfons X i, sobretot, a l'infant Sanç. A més, li

4 A banda de l'entrada de la comitiva reial i les festes, els dos cronistes relaten les formes diplomàtiques que van regular la vista. Cal destacar l'ordre de precedència en que va entrar el seguici reial a Tolosa: de menor a major rang. Els reis van entrar els darrers. Per les descripcions, primer devia entrar Jaume II, seguit de Pere III. També descriu els intercanvis de regals, i els banquets per celebrar la vista reial.

5 El príncep Carles, fill de Carles I, va estar present en la vista reial. Va acudir en representació dels interessos del seu pare. La seva presència devia aportar més tensió a l'ambient.

proporcionaven un eina per mantenir a ratlla a Felip III.

En la successió de Navarra, Pere III no va poder aconseguir res. No volia renunciar als seus drets, però poc podia fer contra el casament del fill de Felip III amb Joana I de Navarra (1273–[1284–1304]). Va haver d'acceptar els fets consumats. Així, un altre cop, es va perdre la oportunitat per integrar el Regne de Navarra en la Corona d'Aragó.

Pel que fa al tema occità, va acabar de manera insatisfactòria, per a Jaume II. Com s'ha comentat, Felip III volia annexionar-se els últims territoris occitans que no eren francesos. La ciutat de Montpeller era una de les seves majors aspiracions. Montpeller era rica, una base mercantil de primera magnitud. La pressió que devia realitzar sobre Pere III i Jaume II devia ser forta. Tot i això, tampoc es va arribar a cap solució satisfactòria. El rei de França no aconseguiria la sobirania definitiva del senyoriu de Montpeller, i el rei de Mallorca no evitaria la ingerència francesa sobre Montpeller. Això va comportar futurs conflictes entre oficials francesos i mallorquins, a Montpeller. Ja que la jurisdicció de la ciutat no va quedar clara⁶.

La vista reial va acabar sobre el 22 de gener. En general, no va aportar cap solució o benefici polític significatiu per a Pere III. Podria ser que Pere III hagués volgut aconseguir la neutralitat de Felip III en el conflicte que, previsiblement, tindria amb Carles I. D'una banda, aconseguir-lo amb una concessió territorial: Magalona. D'altra banda, pressionar-lo amb els germans de la Cerda. Tot i això, no es possible que pensés que la frontera nord de la Corona d'Aragó fos totalment segura, durant la guerra contra Carles I.

20.4. Confiscació del Regne de Mallorca

La confiscació del Regne de Mallorca a Jaume II va ser producte d'una desencertada política diplomàtica de Jaume II. Durant la croada francesa contra la Corona d'Aragó, es va alinear al costat de Felip III. Diversos motius també el van empènyer en aquest sentit. Els principals van ser dos. El primer era personal: la mala relació que Jaume II tenia amb Pere III. Les males relacions entre els dos germans venien des d'antuvi, però el tractat de Perpinyà les va acabar de malmetre. Jaume II

6 Ramon Muntaner esmenta en la seva crònica que, en la vista de Tolosa, Pere III va cedir Magalona al rei de França. Això va provocar que els montpellerins s'alcessin contra els oficials francesos que anaven a prendre possessió d'aquesta vila. Malauradament, no s'ha trobat cap altra font fiable que corroborei aquesta afirmació. Podria ser que Ramon Muntaner confongués algun dels disturbis que hi van haver a Magalona, entre francesos i mallorquins, amb la defensa de la vila, en contra de la cessió al rei de França. Actualment, s'anomena Villeneuve-lès-Maguelone.

volia alliberar-se del vassallatge, que li havia imposat Pere III. El segon motiu era pràctic: la convicció que França conqueriria la Corona d'Aragó. Els mitjans desplegats per França van ser tant impressionants que va suposar que França guanyaria la guerra. Es va aliar amb Felip III per no aliar-se amb qui, suposadament, seria derrotat. Això li garantiria la supervivència del seu regne.

La croada va acabar en fracàs⁷. Els francesos se'n van haver de retirar, i Pere III ho va aprofitar per passar comptes amb els que no l'havien ajudat, o que havien ajudat als seus enemics. Entre ells hi havia Jaume II.

Pere III va decidir conquerir el Regne de Mallorca, i reintegrar-lo a la Corona d'Aragó. Així, també, acomplia una de les seves aspiracions: tornar a unir tots els territoris de la Corona d'Aragó sota el seu ceptre. Tanmateix, Pere III va saber mantenir les formes. Va enfocar la conquesta de Mallorca com una expedició de càstig, contra un vassall rebel. Era una confiscació que ell, com a senyor, feia a un vassall, que no havia complert amb els seus compromisos i deures vassallàtics. Jaume II no només va negar ajuda a Pere III, si no que també es va aliar amb els seus enemics. Els preparatius per l'expedició a Mallorca van començar, fins i tot, abans que la croada francesa fos derrotada. Uns preparatius que es van centrar, principalment, en l'aspecte diplomàtic, i van permetre que la conquesta de Mallorca fos ràpida.

Pere III i l'infant Alfons van estar en contacte amb els mallorquins, durant els mesos previs a l'expedició. Ja, en el 2 de maig de 1285, l'infant Alfons va establir-hi relacions. Fins i tot, els jurats de la Ciutat de Palma van enviar una ambaixada a Pere III. Els ambaixadors van assegurar la lleialtat de diversos prohoms i ciutadans de l'illa. Durant els transkurs dels mesos següents, els contactes es van succeir amb gran intensitat. Un sector significatiu de la societat mallorquina estava disposada a acceptar a Pere III com a rei. Així, a finals d'octubre tot estava llest per que Pere III embarqués per anar a Mallorca. Malauradament, la malaltia el va sorprendre abans que la pogués començar. L'infant Alfons se'n va haver d'encarregar.

L'infant Alfons va dirigir l'expedició amb eficiència i rapidesa. Entre altres mesures, va prohibir atacar a la població, i a emprar més força de la que fos estrictament necessària. El tacte amb el que va actuar va fer que la resistència mallorquina fos mínima i simbòlica. A mitjans de novembre, la major part de l'illa estava sota el seu control. Pràcticament, només quedava conquerir la Ciutat de Mallorca. Allà, durant el setge de la ciutat, l'infant Alfons va rebre la notícia de la mort del seu pare. El dia 19 de novembre, va iniciar el seu breu regnat amb la conquesta de la ciutat.

L'infant Alfons no va tornar immediatament als dominis peninsulars de la Corona d'Aragó.

⁷ La croada contra la Corona d'Aragó està detallada en el capítol 22.

Va romandre a Mallorca uns mesos més. L'illa s'havia d'acabar de controlar, i preparar per un possible atac de França. Finalitzades aquestes tasques, va salpar cap a Eivissa. La vila d'Eivissa va reconèixer l'autoritat de l'infant Alfons sense dificultats. Així, el Regne de Mallorca va tornar a ser incorporat a la Corona d'Aragó. La unió, però, va ser temporal.

La pau d'Anagni⁸, signada el 24 de juny de 1295, va posar fi a la guerra entre Jaume II (1267–[1291–1327]), i Carles II de Nàpols (1254–[1285–1309]), Bonifaci VIII (1220–[1294–1303]) i Felip IV de França (1268–[1285–1314]). La pau també va incloure als seus aliats. Entre ells, hi havia Jaume II de Mallorca. La qüestió mallorquina es va resoldre restituint el Regne de Mallorca a Jaume II de Mallorca. Així, es va restablir la mateixa situació legal i feudal, que hi havia abans de la seva reincorporació a la Corona d'Aragó⁹.

S'ha de destacar que, en les negociacions, no s'hi aprecia cap influència destacable del rei de Mallorca. Segurament, els seus ambaixadors van demanar a Carles II i a Bonifaci VIII la seva intervenció en favor seu. Tanmateix, la seva capacitat de maniobra devia ser molt escassa. Jaume II de Mallorca no tenia prou poder com per exigir la restitució dels seus antics dominis. Probablement, va poder recuperar els seus territoris gràcies a la intervenció de Felip IV.

A França li era més útil un Regne de Mallorca independent, que no pas integrat en la Corona d'Aragó. Els motius eren, bàsicament tres. Primer, la Corona d'Aragó i el Regne de França competien per la supremacia del Mediterrani occidental. La pèrdua del Regne de Mallorca debilitava la posició aragonesa. Segon, el Regne de Mallorca era un aliat, que França podia emprar contra la Corona d'Aragó. Tercer, els comtats nord catalans del regne mallorquí eren una salvaguarda entre la Corona d'Aragó i França. El Regne de Mallorca va ser vist com un mur de contenció. En el fons, el Regne de Mallorca va quedar reduït a ser un peó, en mans dels seus regnes veïns més poderosos.

20.5. Relacions fins el regnat de Sanç I

Les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca, des del tractat d'Anagni fins la mort de Sanç I de Mallorca (1276?–[1311–1324]), van ser cordials. Des que va recuperar el tron, Jaume II de Mallorca va mantenir una política de col·laboració amb Jaume II. Entre ells no hi va

8 Les altres clàusules del tractat d'Anagni estan comentades en el capítol 24.

9 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 474-476, doc núm 332-333.

haver cap confrontació especialment destacable. Tanmateix, el rei de Mallorca va basar la seva política exterior en la competència entre la Corona d'Aragó i el Regne de França.

La seva feble posició el va dur a realitzar una política exterior encaminada a neutralitzar els seus dos poderosos veïns: el rei d'Aragó i el rei de França. L'amistat amb la Corona d'Aragó servia per contenir al rei de França. Mentre que l'amistat amb França i Roma servia per mantenir a ratlla al rei d'Aragó. Malgrat estar en una situació compromesa, Jaume II de Mallorca va saber mantenir bones relacions amb tots ells, i conservar la seva independència. A la seva mort, el va succeir el seu fill Sanç. El nou monarca va mantenir aquesta política. De problemes, però, no en van faltar. El més destacable va ser la successió al tron de Mallorca.

En el 1318, Sanç I havia sobrepassat els 40 anys. Estava casat amb Maria de Nàpols (1280?-1350?) des del 1304, però la parella reial no havia tingut fills. Això feia que es plantejés un problema dinàstic. Era previsible que, a la seva mort, el rei d'Aragó reclamés el Regne de Mallorca. Segons el testament de Jaume I, si una de les dues branques reials, la aragonesa i la mallorquina, no tenia hereus mascles, la corona havia de revertir a l'altra. La redacció d'aquesta clàusula era prou ambigua com per permetre lectures divergents. La seva interpretació va introduir recels i tensió entre Jaume II i Sanç I¹⁰.

El gener de 1318, Jaume II va convocar a Sanç I a les Corts catalanes. Les Corts es van celebrar a Tortosa, el dia 8 de maig de 1318. Les Corts no van ser especialment prolífiques, però van servir perquè Jaume II i Sanç I mantinguessin una entrevista informal. El tema principal va ser la successió al tron mallorquí. Per tant, la iniciativa en aquest afer va ser de Jaume II, però va ser de gran interès per a Sanç I. Òbviament, Jaume II aspirava a poder reintegrar el Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. En canvi, Sanç I volia que la seva corona passés al seu nebot, l'infant Jaume. La reunió va ser un primer contacte, i no es va decidir res. Només es va acordar que es realitzaria una altra vista a Perpinyà, pels volts de novembre del mateix any.

La vista, però, no es va acabar de celebrar. A l'octubre de 1318, Jaume II va demanar aplaçar la vista fins el 22 de gener de 1319. Va argumentar motius de salut. La realitat era més complexa. La vista de Tortosa va deixar clares les postures divergents dels dos reis. Jaume II necessitava temps per assessorar-se, i decidir l'estratègia que havia de seguir. Finalment, va optar per enviar a un ambaixador en nom seu. L'ambaixador va arribar a Perpinyà el 20 de gener. Allà, va demanar ajornar la vista fins que Jaume II estigués totalment recuperat. La petició va ser denegada. Això va provocar que les converses prenguessin un caire de gran tensió. Tot i això, les negociacions van

10 SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, “Tensión Corona de Aragón-Corona de Mallorca. La sucesión de Sancho de Mallorca (1318-1326)”, En la España medieval, núm. 3, 1982, pp. 423-496.

mantenir, en tot moment, les formes de cortesia diplomàtica.

L'ambaixador va demanar que Sanç I reconegués els drets de Jaume II, sobre el Regne de Mallorca. Evidentment, Sanç I s'hi va negar. Les converses van durar fins el dia 24 de gener. Les dues parts es van mantenir fermes en les seves postures, i en els seus arguments. Ni tant sols es va poder arribar a cap solució de compromís. En aquest context, no s'ha de descartar que la diplomàcia francesa influís negativament en les negociacions. D'aquesta manera, el tema va romandre sense solució.

El problema de la successió va quedar inconclús, però no va significar el trencament de les relacions entre Aragó i Mallorca. Un fet que ho demostra és la presència de Sanç I en les Corts catalanes de Girona, celebrades l'any 1321. Tanmateix, la presència del rei mallorquí va ser interessada. A principis del 1321, va enviar una ambaixada a Jaume II per negociar l'alliberament de certs deures feudals: assistir a les Corts catalanes, i entregar la potestat del feu quan fos requerit. Les negociacions van durar uns tres mesos. La seva missió va ser un èxit, però a canvi de diverses contrapartides.

En la sessió d'obertura, realitzada el 26 de juny de 1321, Jaume II va alliberar a Sanç I d'assistir a les Corts, i a entregar la potestat dels dominis que governava. A canvi, Sanç I va haver de concedir a Jaume II: un préstec de 25.000 lliures barcelonines, aparellar 20 galeres, armar 100 cavallers i un contingent de soldats, i el seu manteniment durant quatre mesos. Com es pot veure, Jaume II va saber aprofitar-se del desig de Sanç I. Va obtenir una important ajuda en la campanya de Sardenya. Malauradament, Sanç I no gaudiria molt de temps el seu privilegi que li havia concedit Jaume II. Va morir en el 1324. La seva mort va tornar a obrir un altre període de tensió entre Aragó i Mallorca.

20.6. Relacions a partir del regnat de Jaume III

Sanç I va morir el 4 de setembre de 1324. Abans de morir, però, va deixar la qüestió successòria relativament arranjada, segons la seva voluntat. Ja, amb antelació, en el 24 de desembre de 1322, va redactar el seu testament. L'infant Jaume va ser nomenat hereu universal. Segons el testament, durant la minoria del nou rei, el vescomte Guillem de Canet seria el seu tutor, i un consell de regència l'assessoraria.

Òbviament, la decisió no va agradar a Jaume II. Volia reintegrar el Regne de Mallorca a la

Corona d'Aragó. De manera que, immediatament, va reclamar els seus drets successoris segons la seva interpretació del testament de Jaume I. Com a mesura de pressió va organitzar l'ocupació dels comtats nord catalans. Tot i això, Jaume II estava disposat a ser flexible si aconseguia un acord beneficiós pels seus interessos.

El dia 16 de setembre de 1324, Jaume II va escriure diverses cartes als dirigents polítics del Regne de Mallorca. En elles, el monarca aragonès reivindicava els seus drets dinàstics. En la majoria dels casos, les personalitats mallorquines no van adherir-se a les demandes de Jaume II. També va dirigir una carta de condol a l'infant Jaume, però en cap moment li va reconèixer els seus drets reials. Primer, volia negociar la successió de Sanç I.

El dia 19 de setembre de 1324, Jaume II va nomenar a Bernat de Fonollar i a Ramon Vinader ambaixadors seus davant l'infant Jaume. Ells havien de reclamar, oficialment, les pretensions del rei d'Aragó. Els ambaixadors tampoc van poder realitzar la seva missió. Ni tan sols es van iniciar les negociacions. Els ambaixadors se'n van tornar sense entrevistar-se amb l'infant Jaume o amb un representat seu. Front d'aquests resultats, Jaume II va procedir a l'acció armada. L'infant Alfons va ser l'encarregat de dirigir l'expedició militar. Entre novembre i desembre de 1324, tots els comtats nord catalans estaven sota control de Jaume II. Les tropes aragoneses no van trobar cap tipus d'oposició significativa. En part, segurament, degut al buit de poder que hi havia en el Regne de Mallorca. El regent, l'infant Felip, no seria designat oficialment fins el 27 de febrer de 1324. El retard va respondre a l'enfrontament d'interessos, de diferents sectors socials del regne.

Malgrat els avenços militars, Jaume II va haver de suavitzar la seva postura. Jaume III va rebre el suport internacional. El papa Joan XXII (1249?–[1316–1334]), Sança de Mallorca (1284–1346), reina de Nàpols, i França van pressionar en favor del rei de Mallorca. De manera que la via militar va deixar pas a la via diplomàtica.

L'estratègia de Jaume II va ser reconèixer a Jaume III (1315–[1324–1349]) com a rei de Mallorca, a canvi d'una compensació. Les negociacions definitives van començar pel juny de 1325. Jaume II va atorgar plens poders a dos ambaixadors seus perquè negociessin el problema de la successió amb l'infant Felip. Els plantejaments inicials dels ambaixadors van ser desestimats, però les negociacions van acabar en un acord el dia 24 de setembre de 1325. Entre altres clàusules del tractat, es va acordar que Jaume II reconeixeria a l'infant Jaume com a rei de Mallorca. A canvi, Jaume III condonaria el deute de 25.000 lliures barcelonines, els deutes sobre el manteniment de la flota que Sanç I va aportar a la campanya de Sardenya. A més, reconeixeria la potestat de Jaume II sobre el Regne de Mallorca, i li retrià homenatge. Una altra qüestió que es va

negociar va ser un tractat matrimonial, entre Jaume III i la infanta Constança, filla de l'infant Alfons.

L'acord, però, no va agradar a un sector de la noblesa francesa, amb influència sobre el Regne de Mallorca. Aquests nobles, encapçalats, un cop més, pel comte de Foix, es van rebel·lar contra l'infant Felip. A banda de rebutjar el tractat, volien casar Jaume III amb una princesa francesa. Davant la gravetat d'aquests fets, Jaume II i l'infant Felip van col·laborar, per lluitar contra els rebels. Tropes aragoneses van entrar al Rosselló, juntament amb l'infant Felip. La resistència va ser insignificant, i la situació es va controlar amb rapidesa. Només el castell de Perpinyà va romandre sota control dels revoltats però, amb una ràpida negociació, van acceptar l'autoritat de l'infant Felip.

Així, l'infant Felip va aconseguir mantenir el control del Regne de Mallorca, amb l'ajuda de la Corona d'Aragó. La seva tutoria va començar amb una cooperació amb Jaume II. Una cooperació que mantindria i ampliaria durant la regència. La línia que va seguir va ser l'enteniment amb Aragó. Encara que no va oblidar la tradicional política pro-francesa, dels sobirans mallorquins. Va continuar assegurant la independència del Regne de Mallorca enfrontant Aragó i França. Tot i això, les relacions entre Aragó i Mallorca, durant la regència, van ser bones. Unes estat que es va mantenir quan Jaume III va assumir plenament la direcció dels seus dominis, en el 1335.

Fig. 13: jurament dels privilegis del Regne de Mallorca per part dels reis de Mallorca.

Capítol 21

Les Gran Guerra del Mediterrani 1: camí cap a la guerra

Un dels fets més transcendents, en la història de la Corona d'Aragó, va ser la conquesta de Sicília. La conquesta de l'illa va implicar l'entrada de la Corona d'Aragó en la política internacional. La agosarada acció de Pere III va comportar una guerra entre la Corona d'Aragó i els enemics més poderosos que es podien tenir: la Santa Seu i el Regne de França. La coalició internacional que van forjar va dur al límit la capacitat de la Corona d'Aragó, militar i diplomàticament parlant. La guerra no només es va dur en els camps de batalla. L'activitat diplomàtica va ser frenètica. La guerra va abastar els regnats de Pere III, Alfons III i Jaume II. Va ser llarga i dura. Al final, però, va servir per convertir la Corona d'Aragó en la potència dominant en el Mediterrani occidental. Tanmateix, tot això no hauria ocorregut sense una cadena determinada d'esdeveniments històrics. Uns fets dels que Jaume I va ser, en gran part, responsable.

La política internacional seguida per Jaume I va acabar amb tota possibilitat d'expansió continental de la Corona d'Aragó. El tractat d'Almizra (1244) va posar fi a l'expansió peninsular. El

tractat de Corbeil (1258) va posar fi a l'expansió occitana. Des d'aleshores, un dels objectius principals de la monarquia va ser impulsar el comerç. En aquest sentit s'ha d'entendre el tractat matrimonial entre l'infant Pere i Constança de Sicília (1247–1302). El matrimoni va incrementar la influència aragonesa en el Regne de Sicília. Tot i que no és descartable que també fos utilitzat per contenir el poder francès en el Mediterrani. De manera que, en un primer moment, l'infant Pere no devia tenir en ment cap projecte concret, respecte el Regne de Sicília.

La situació va canviar radicalment amb la mort de Manfred I de Sicília (1232–[1258–1266]) i de Conrad II de Sicília (1252–[1254–1258]–1268), a mans de Carles I d'Anjou. Ara, l'infant Pere podia aspirar al tron sicilià. Es podia basar en els drets dinàstics de la seva dona. Des d'aleshores, el Regne de Sicília es va convertir en la seva obsessió. Durant anys, i amb paciència, es va anar preparat per aconseguir l'herència de Constança. Mentre Jaume I va regnar, l'infant Pere no va poder actuar. Els seus plans només eren projectes. Es va limitar a aconseguir aliats contra els seus futurs enemics, i planificar les seves futures accions. Així, quan va accedir al tron d'Aragó, el seu projecte estava a punt per implementar-se. La part més important, que quedava per fer, era la preparació militar per la conquesta, i ultimar certs aspectes diplomàtics.

21.1. La preparació diplomàtica de Pere III

La conquesta de Sicília va anar precedida d'una gran desplegament diplomàtic. Pere III es va assegurar unes certes garanties abans d'enfrontar-se amb Carles I. Evidentment, sabia que les seves accions tindrien com a conseqüència la guerra contra Roma i França. Eren regnes poderosos i aliats incondicionals de Carles I. Per tant, Pere III va haver de cercar aliats o simpatitzants que li permetessin tenir possibilitats contra ells. L'ajuda que va aconseguir va ser escassa, però valuosa. Principalment, va obtenir el suport dels gibel·lins italians i de l'Imperi Bizantí. Tots ells eren enemics acèrrims de Carles I. D'altra banda, encara que no va aconseguir la seva ajuda, va aconseguir que els regnes de Castella i Anglaterra es mantinguessin neutrals. Encara que, posteriorment, Castella s'alinearà amb França contra la Corona d'Aragó¹.

¹ Les relacions diplomàtiques amb els regnes de Mallorca i Castella s'han inclòs en capítol 20. Encara que van tenir influència en la Gran Guerra del Mediterrani, les relacions entre la Corona d'Aragó i els regnes de Mallorca i Castella van tenir uns propòsits i un caràcter diferent.

Diplomàcia amb l'Imperi Bizantí

Un dels aliats més valuosos que va aconseguir Pere III va ser Miquel VIII Paleòleg (1225–[1259–1282]), emperador de l'Imperi Bizantí. L'aliança, entre els dos sobirans, va ser motivada pel seu enemic comú, en Carles I.

El 25 de juliol de 1261, l'Imperi de Nicea va reconquerir Constantinoble. Aquest fet va suposar la restauració de l'Imperi Bizantí². Va acabar amb 57 anys de dominació llatina de l'imperi grec. L'últim emperador llatí, Balduí II de Constantinoble (1217–[1228–1261]–1273), va fugir a occident. Des de llavors, va cercar aliats per recuperar el tron bizantí. Entre tots els aliats que va trobar, cal destacar el Papat i Carles I. El Papat pretenia restituir la unitat de l'Església cristiana sota la seva supremacia. Carles I ho va veure com una oportunitat per ampliar el seu poder. El 27 de maig de 1267, un any després que el Regne de Sicília fos conquerit per Carles I, Balduí II i el nou rei de Sicília van signar una aliança contra l'Imperi Bizantí. El papa li va donar la seva benedicció i el seu suport. Miquel VIII es va adonar del perill que representava la coalició, que s'estava formant en contra seva. Militarment, era incapaç d'enfrontar-s'hi. Tenia molts enemics contra qui lluitar, i no podia mantenir un altre front obert. De manera que va optar per dura la batalla al terreny diplomàtic.

Així, Miquel VIII va establir negociacions amb el Papat, per negociar la unió de l'Església catòlica i l'Església ortodoxa. La conquesta llatina de Bizanci (1204) havia demostrat que no es podia aconseguir la unió de les Esglésies, per la via de les armes. La població bizantina es va mantenir fidel a les seves tradicions durant d'època llatina. Ara, el Papat es mostrava més receptiu a emprar la via de la negociació. Mentre les negociacions es van dur a terme, el Papat va contenir les ànsies expansionistes de Carles I. Miquel VIII també va saber utilitzar al rei Lluís IX de França (1214–[1226–1270]), contra Carles I. Lluís IX desitjava tornar a organitzar una altra croada. Volia esborrar el fracàs de la croada egípcia de 1248, i l'emperador bizantí va atiar aquest sentiment. De manera que, el rei de França va acabar per organitzar una croada contra Tunis. Carles I s'hi va haver d'unir. Lluís IX el va obligar a acompanyar-lo. Així, Carles I va haver de destinar els seus recursos en la croada, en comptes de contra l'Imperi Bizantí.

Carles I, però, no era tant fàcil de doblegar. També era un hàbil lluitador en el terreny diplomàtic. A banda del seu aliat incondicional, Balduí II, també tenia la simpatia del Papat, Sèrbia, Bulgària, entre altres. Els enemics de l'Imperi Bizantí es van anar multiplicant, i es van aliar contra Miquel VIII. Davant aquesta múltiple amenaça, el sobirà bizantí va construir una altra xarxa

2 Georg Ostrogorsky, "Historia del Estado Bizantino", Akal Editor, Madrid, 1983.

d'aliances destinada a contenir cadascun dels seus enemics per separat³. Contenir a Carles I era més complicat. La croada contra Tunis havia posposat els seus plans, però no van ser neutralitzats. Les negociacions amb el Papat van culminar amb la unió de les Esglésies, però no va tenir l'efecte esperat. La unió no va aportar els avantatges diplomàtics que Miquel VIII esperava. Va provocar revoltes a l'Imperi Bizantí, i el va enfrontar amb el clero ortodox. El més greu va venir amb l'ascensió de Martí IV al tron de Sant Pere (1210?–[1281–1285]). El nou papa era un aliat incondicional de Carles I, i va anular la unió. Això va deixar a Miquel VIII en una situació difícil, però no era desesperada. Li quedava un aliat important, que encara no havia entrat en escena: la Corona d'Aragó. Seguint l'estratègia diplomàtica que el va caracteritzar, Miquel VIII havia situat darrera de Carles I a un formidable enemic: l'infant Pere III.

Des de l'ascens angeví al tron del Regne de Sicília, Miquel VIII i l'infant Pere van entrar en contacte. Tots dos tenien interessos complementaris. Miquel VIII volia debilitar a Carles I. L'infant Pere volia aconseguir el Regne de Sicília. Tanmateix, l'aliança entre ells dos no arribaria fins la coronació de Pere III. Així, l'emperador bizantí va finançar, en gran mesura, la construcció d'una poderosa armada aragonesa. Amb aquesta flota, Pere III podria conquerir el Regne de Sicília⁴. Al mateix temps, espies bizantins van atiar el sentiment de revolta per terres sicilianes. Finalment, la revolta de les Vespres Sicilianes va esclatar a Palerm el dia 31 de març de 1282. Carles I va haver de renunciar a la conquesta de l'Imperi Bizantí. Va haver de destinar tots els seus recursos en contenir el desastre que es va abatre sobre el seu reialme, i en la guerra contra Pere III.

Diplomàcia amb els gibel·lins

Uns altres aliats que va haver de cercar Pere III van ser, òbviament, els sicilians i els gibel·lins en general. Els gibel·lins estaven enfrontats amb els güelfs, aliats del Papat i dels angevins. Pere III va fer un gran desplegament diplomàtic pel nord d'Itàlia, pel sud-est de França i pel Regne de Sicília.

Per exemple, en el 16 de novembre de 1279, Pere III va enviar una ambaixada al comte

3 Així, per exemple, va aconseguir que els mongols de Hulagu neutralitzessin el perill que representava el Sultanat de Rum, els tàrtars de Nogai pressionaven les fronteres de Bulgària, i Hongria frenava les ànsies expansionistes de Sèrbia.

4 OSTROGORSKY, Georg, *“Historia del Estado Bizantino”*, Akal Editor, Madrid, 1983, pàg. 459. Miquel VIII, en la seva autobiografia va escriure: *“Si gosès afirmar que fou Déu qui va disposar de la seva llibertat actual (la dels sicilians), i que això es va realitzar per mitjà de les meves mans, diria la veritat”*.

Felip I de Savoia, i a altres nobles francesos i italians. En el 20 de gener de 1280, va enviar un emissari al marquès Tomàs I de Saluzzo i al marquès Guillem VII de Montferrato, entre altres. Desgraciadament, els seus esforços diplomàtics van ser estèrils. Els tres nobles no es van interessar pels plans de Pere III contra Carles I. El comte i els dos marquesos estaven en guerra per la supremacia del nord de la península italiana. A més, Carles I no representava cap amenaça. Feia temps que s'havia desinteressat per aquesta zona italiana. En canvi, les repúbliques de Gènova i Pisa es van mostrar més receptives. En el 1280, hi havia una relació amistosa i fluida entre les repúbliques i la Corona d'Aragó. Tot i això, no va aconseguir cap tipus d'aliança amb elles. Pere III només podia esperar que no s'aliessin formalment amb Carles I. D'on va aconseguir més suport va ser entre la mitjana noblesa italiana enemiga dels angevins. Sobre tot, en el Regne de Sicília. El regne sicilià patia una forta opressió social i econòmica per part dels agents de Carles I. Això va fer que la societat siciliana fos més receptiva a les propostes de Pere III. Les ambaixades que va enviar Pere III, com la del maig de 1281, van obtenir notables èxits. Pere III va aconseguir suports incondicionals pels seus projectes.

Diplomàcia amb el Regne d'Anglaterra

Les relacions entre el Regne d'Anglaterra i la Corona d'Aragó eren fluides des del segle anterior. Tots dos regnes tenien una bona i llarga relació. En part, degut als seus competidors comuns: els regnes de França i Castella. Això els havia dut a col·laborar, sobre tot en la centúria precedent, en el marc de la Gran Guerra Meridional. Els lligams d'amistat van continuar després de la batalla de Muret. L'aliança entre els dos regnes era d'interès estratègic. Principalment, per contenir el poder del Regne de França. Per això, Jaume I i Eduard I d'Anglaterra (1239–[1272–1307]) van negociar un tractat matrimonial entre l'infant Alfons, primogènit de l'infant Pere, i Elionor d'Anglaterra, filla d'Eduard I. Un primer tractat matrimonial es va signar a Sord, el dia 2 d'octubre de 1273⁵. Les bones relacions van continuar tot i la crisi dinàstica del Regne de Navarra. En el seu desig d'integrar el Regne de Navarra a la Corona d'Aragó, l'infant Pere va intentar casar l'infant Alfons amb Joana I de Navarra. Al final, les gestions de l'infant Pere no van fructificar. La reina de Navarra, que era francesa, i la seva filla Joana van fugir a França. L'oportunitat es va perdre quan Felip III de França va prometre Joana al seu fill.

5 SOLDEVILA, Ferran, *“Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal”*, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

En temps de Pere III, les relacions diplomàtiques van continuar sent bones. El tractat matrimonial entre l'infant Alfons i la princesa Elionor es va confirmar el dia 15 i el 23 d'agost de 1282⁶. Tot i això, el casament es va posposar de manera indefinida. Eduard I no es decidia a enviar la seva filla a la Corona d'Aragó. Possiblement, els preparatius militars i el desplegament diplomàtic el devien neguitejar. No es volia comprometre amb un regne, que estigués a punt d'involucrar-se en una empresa que li portés conflictes. Una cosa que va passar. La guerra que va esclatar, arran la conquesta de Sicília, entre Pere III i Carles I, amb el suport de Roma i França, va mantenir al rei d'Anglaterra a l'expectativa. No es devia voler comprometre amb un regne que, a priori, no tenia cap possibilitat contra una coalició tant poderosa.

L'actitud anglesa no va afectar significativament les relacions entre els dos reialmes. Pere III va seguir considerant a Eduard I com un amic, aliat i mereixedor de la seva confiança. Prova d'això es que va acceptar que el desafiament de Carles I es realitzés a Bordeus, un territori controlat pel rei d'Anglaterra. A més, el prometatge entre l'infant Alfons i la princesa Elionor no es va cancel·lar.

Posteriorment, Eduard I seria un bon mitjancer entre la Corona d'Aragó i els seus enemics. Alfons III va rebre ajuda diplomàtica d'Eduard I, en les negociacions amb França i el Papat. La guerra entre Pere III i Carles I es va convertir en un conflicte entre la Corona d'Aragó contra França i el Papat. A Eduard I li interessava que aquesta guerra acabés per poder casar, definitivament, la seva filla amb el rei d'Aragó. Finalment, però, el casament no es va poder dur a terme. Alfons III va morir quan la princesa Elionor entrava a la Corona d'Aragó. D'aquesta manera tant tràgica, el tractat matrimonial entre Alfons III i la princesa Elionor es va cancel·lar. Després d'això, les relacions entre la Corona d'Aragó van ser bones, però no van tenir la complicitat dels anys anteriors.

Diplomàcia amb el Papat i els regnes de França i Sicília

Pere III també va mantenir contactes amb els seus futurs enemics. En un principi, no sembla que fos per iniciativa pròpia. Sembla que l'activitat diplomàtica de Pere III va estar centrada en atraure simpaties dels enemics dels seus futurs enemics. Per tant, no va fer grans esforços per

6 ARNALL JUAN, M. Josefa, BAIGES JARDI, Ignasi J., *“La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón”*, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982: pp 41, doc núm VI. Idem: pp 51, doc núm L. El document VI és una carta de poder, del 15 de febrer de 1282, que va entregar Elionor d'Anglaterra als seus ambaixadors. El document L és el tractat matrimonial del dia 15 d'agost de 1282.
CINGOLANI, Stefano Maria, *“Pere el Gran. Vida, actes i paraula”*, Editorial Base, Barcelona, 2010: pp 480-481, doc núm 268. Idem: pp 542-543, doc núm 307.

aconterar ni a França ni al Papat. És evident que s'esperava que la conquesta de Sicília seria l'inici d'una guerra amb Carles I. Una guerra en la que hi participarien França i el Papat, en favor de Carles I. No devia considerar prioritari intentar millorar les seves relacions amb ells, més de l'estrictament necessari per mantenir les aparences. Així, sembla que els contactes diplomàtics van ser, sobre tot, iniciativa dels regnes de França i Sicília i del Papat.

Paral·lelament al desplegament diplomàtic de la Corona d'Aragó, Pere III va fer construir una poderosa flota i un nombrós exèrcit. Totes les drassanes disponibles es van posar a treballar frenèticament en la construcció de vaixells. També hi va haver un increment notable en la fabricació de material de guerra. Tot això, acompanyat per la mobilització general que es requeria. Els preparatius d'unes forces d'aquesta magnitud no van passar per alt als regnes veïns de la Corona d'Aragó. Uns preparatius que devien intranquil·litzar a diversos governants del Mediterrani. Entre ells, estaven el rei de França, de Sicília i el Papat.

La presència del príncep Carles, en la visita reial de Tolosa (1281), devia respondre a les sospites de Carles I, sobre les intencions de Pere III. Les intrigues diplomàtiques de Pere III i Miquel VIII no devien passar per alt a Carles I. Un desplegament tant gran devia ser detectat. Cosa que el devia inquietar. Tot i això, es va aconseguir mantenir un dubte raonable sobre les intencions reals, amb l'excusa d'una croada. Evidentment, la proclama d'una croada va despertar l'interès de Martí IV. El 15 de maig de 1281, va enviar una ambaixada a Pere III. Es volia informar sobre les seves intencions. Com a resposta, Pere III li va enviar una carta en la que agraià el seu interès pels seus projectes.

Les respostes que Pere III va donar al seu fill, el príncep Carles, i al papa no van tranquil·litzar a Carles I. Al febrer de 1282, van enviar una carta a Pere III per conèixer els seus projectes. Igual que amb el papa, Pere III va contestar d'una manera evasiva. Cal recordar que les Vespres Sicilianes succeïrien poc després, a finals de març. Per tant, l'ambient a Sicília devia estar enrarit. Pot ser, Carles I no tenia la certesa de les intencions de Pere III, però se les devia suposar.

Felip III també es va interessar pels preparatius militars de Pere III. Les seves preguntes van rebre també una resposta evasiva i poc clara. Pere III va saber mantenir la incògnita dels seus objectius fins al final. En el dia 20 de maig de 1282, a Portfangós, va rebre una altra ambaixada de Felip III. Els sicilians ja s'havien revoltat, i el monarca francès li va tornar a preguntar sobre el destí de la flota i l'exèrcit. Novament, Pere III va mantenir la incògnita dels seus propòsits.

21.2. La croada contra Tunis

Tots els preparatius de Pere III havien d'estar enllestits pel maig de 1282. Les hosts feudals, les milícies urbanes, els mercenaris i la flota tenien ordres de concentrar-se a Tortosa i a Portfangós, a partir del dia 1 de maig. Malgrat la preparació, els preparatius no va completar fins el juny. A Portfangós, Pere III va estar molt ocupat. Havia d'acabar d'organitzar les seves forces, per una operació de més envergadura que la conquesta de Mallorca. Una conquesta que comportaria una guerra contra poderosos enemics. Pere III ho devia saber. Així com que la guerra seria llarga. Pel maig de 1282, ja va donar ordres als seus oficials d'emprar els diners recaptats durant tot l'any, que quedava, per finançar l'armada de l'any següent⁷. També va haver d'atendre assumptes diplomàtics. Va rebre, per exemple, ambaixades de Felip III, Miquel VIII i Eduard I. Tots ells estaven interessats per la imminent expedició de Pere III, per diversos i diferents motius. Tots els preparatius van quedar enllestits per juny. Una de les últimes coses que va fer Pere III, abans de salpar, va ser fer el seu testament. El document va ser redactat el dia 3 de juny de 1282⁸. Pere III sabia els riscos que corria. Finalment, la flota va salpar el dia 6 de juny de 1282. L'almirall de la flota, en Ramon Marquet, va rebre l'ordre de dirigir-la cap a Maó.

L'escala a Maó

L'arribada de la flota aragonesa a Maó va alarmar al moixerif de Menorca. Tant bon punt la flota va arribar a Maó, el moixerif va anar a entrevistar-se amb Pere III. Es va posar a la seva disposició, i li va confirmar la seva lleialtat. La seva preocupació era evitar un atac de les tropes de Pere III. La reacció del rei el va tranquil·litzar. El devia informar que l'exèrcit aragonès només estava de pas. No tenia intencions de conquerir Menorca. Per demostrar la seva lleialtat, el moixerif va obsequiar a Pere III amb or, argent, bestiar i queviures. A més, es va oferir a ajudar-lo en tot el que pogués necessitar.

Després de passar uns dies a Menorca, la flota va partir. L'escala va servir per descansar, abans d'iniciar la travessia cap a Tunis, i finir els últims detalls de l'expedició. La flota va salpar

⁷ “*La documentación del reinado de Pedro el Grande*”: pp 44, doc núm XXVIII.

⁸ “*La documentación del reinado de Pedro el Grande*”: pp 45, doc núm XXXI.

“*Pere el Gran*”: pp 497-502, doc núm 282.

sense saber el seu destí. En tot moment es va mantenir en secret. Només a alta mar, els capitans van ser informats que el seu destí era Alcoy, i van traçar la ruta. El rumb definitiu de la flota aragonesa va ser observada pels menorquins. De manera que el moixerif va poder deduir la direcció de la flota. Aleshores, va decidir enviar una barca ràpida, i informar de la imminent arribada d'una flota hostil.

L'arribada a Alcoy

La flota aragonesa va arribar a Alcoy el dia 28 de juny de 1282. La ciutat estava deserta. Només hi havien uns mercaders pisans. Ells van informar a Pere III de la situació. Segons els pisans, un missatger menorquí havia arribat uns dies abans, i va alertar de l'imminent atac aragonès. Els habitants de la ciutat van preferir fugir de la ciutat, i amagar-se en les muntanyes. També el van informar del fracàs de la revolta del senyor de Constantina. Constantina havia caigut el dia 9 de juny. La ciutat havia resistit els atacs d'Abu Fares, fill del rei de Tunis, però el governador de Constantina no tenia gaire suport. Uns habitants de la ciutat van obrir la porta a Abu Fares. Els defensors van ser derrotats. El senyor de Constantina va ser capturat i decapitat amb tots els seus soldats. Les males notícies no van fer enrere a Pere III, i va fer desembarcar les tropes. La vila d'Alcoy va ser fortificada.

Alcoy es van convertir en base logística de l'expedició. Des d'allà es van organitzar cavalcades terra endins, però no van consolidar el territori. Hi van haver enfrontaments esporàdics entre tropes cristianes i musulmanes. Les escaramusses van ser freqüents, però no hi va haver cap batalla decisiva. En un principi, les tropes tunisenques no eren suficients com per plantar cara, però van anar rebent reforços constantment. De manera que van poder anant prenent posicions al voltant d'Alcoy. A l'agost van estar preparades per una acció directa contra la vila. En un diumenge d'agost, possiblement a mitjans d'agost, hi va haver la batalla del puig de Picabaralla. La batalla campal entre les tropes aragoneses i tunisenques va ser curta. Als musulmans els va faltar empenta. Una càrrega de la cavalleria cristiana va desbaratar la formació tunisenca. L'exèrcit tunisenc va ser derrotat, i les seves forces dispersades. La precaució de Pere III va evitar que tinguessin una derrota total. Per evitar deixar el campament massa desprotegit, va preferir no perseguir els musulmans.

Un aspecte interessant d'aquest episodi, des del punt de vista diplomàtic, són els dies anteriors a la batalla. Quan els sarraïns van veure l'expedició aragonesa arribar a Alcoy, van enviar

un missatge al seu monarca. El van informar de la situació, i van demanar instruccions. Segurament, el rei de Tunis va autoritzar la negociació sobre el tribut que Pere III reclamava. L'ambaixada tunisenca que es va organitzar va estar encapçalada per un mercader pisà. L'ambaixador va transmetre la voluntat del rei de Tunis a arribar un acord de pau, i a entregar a Pere III un tribut. Les negociacions es devien centrar en la quantia del tribut. En un primer moment, les converses no devien arribar enlloc. Pere III devia haver augmentat les seves exigències. De manera que es va optar per solucionar el problema per la via armada. Així, es va negociar el dia i el lloc de la batalla del Puig de Picabaralla. Es va acordar que l'enfrontament seria davant les fortificacions aragoneses. Les negociacions van durar fins el dia anterior a la batalla⁹. La batalla no va servir per convèncer al rei de Tunis a entregar el tribut exigít, però la derrota va impedir-li poder realitzar operacions en plaç de temps curt. Pere III tampoc va treure gaire profit de la batalla. Va derrotar les forces tunisenques, però no va aconseguir cap benefici immediat.

Ambaixada de Pere III a Martí IV

D'altra banda, en paral·lel a les negociacions amb Tunis, Pere III va enviar una ambaixada a Martí IV. Els ambaixadors van ser en Guillem de Castellnou i Pere de Queralt¹⁰. La seva missió era aconseguir que el Papa atorgués l'estatus de croada a l'expedició de Pere III. A més d'una ajuda moral i econòmica. L'ambaixada no va aconseguir els seus objectius. Es va topar amb la hostilitat i la desconfiança de Martí IV. El Papa es va negar a concedir l'ajuda espiritual i material a Pere III. La negativa no ha d'estranyar. Les relacions entre la Corona d'Aragó i Roma eren fredes des de l'ascensió de Martí IV. Era un aliat incondicional de Carles I. Pere III devia saber que no hi havia acord possible amb ell. Per tant, els objectius de l'ambaixada podrien haver estat altres.

Segurament, Pere III ja s'imaginava la reacció de Martí IV. De manera que, es pot suposar que l'ambaixada va ser enviada sabent el resultat negatiu, del seu propòsit oficial. En aquest cas, el veritable motiu de l'ambaixada era aconseguir un pretext per retirar l'expedició de Tunis. Això pren més força si és té en comte que l'ambaixada va passar per Sicília, en la seva tornada a Tunis¹¹.

9 Ramon Muntaner descriu d'una manera bastant resumida tot el procés. Segons el cronista, un diplomàtic musulmà va negociar que la batalla es dugués a terme el dia següent davant les defenses catalanes. Una gestió sembla massa improvisada. Probablement, l'elecció del dia i del lloc van ser triats dies previs a la batalla. Els contactes del dia anterior (concretament dissabte a la nit) haurien servit per ultimar detalls.

10 Pere de Queralt era un diplomàtic experimentat. Ja havia servit a Jaume I com a ambaixador diverses vegades.

11 Les cròniques indiquen que l'ambaixada va passar per Sicília en tornar de la vista amb Martí IV. Encara que no s'especifiqui, no és descartable que també fes escala a Sicília a l'anada.

Podria ser que l'ambaixada també tingués l'objectiu de convèncer als sicilians, de demanar protecció al rei d'Aragó.

21.3. La conquesta de Sicília

Ambaixada siciliana a Pere III

El 30 de març de 1282, els habitants de la ciutat de Palerm es van revoltar contra Carles I. Les principals causes de la revolta van ser: la gran pressió fiscal imposada per Carles I, la substitució dels càrrecs del Regne de Sicília per francesos i provençals, els excessos de les tropes d'ocupació franceses, etc. La revolta es va estendre per tota l'illa. Pel dia 13, quasi tota Sicília estava sota control dels rebels. Messina no es va alçar fins el dia 28 d'abril. La rebel·lió va sorprendre a Carles I a Nàpols. Estava ultimant els preparatius militars per l'expedició que planejava contra Miquel VIII. Immediatament, va enviar les tropes i la flota que disposava contra la ciutat de Messina.

Per evitar el previsible atac de Carles I, els sicilians van enviar una ambaixada a Martí IV. Es volien posar sota la seva protecció, el dia 7 de maig de 1282. Martí IV es va negar a acollir Sicília sota la seva protecció. Es va alinear amb les posicions de Carles I. A més, va exigir que l'illa tornés a la seva obediència. Era una imposició inacceptable pels sicilians, i va preferir fer front a les tropes franceses. El setge de Messina va començar pel juny de 1282. En els mesos següents, els habitants de la ciutat van oferir una forta resistència. Temien les represàlies de Carles I. Els contactes entre els defensors i els atacants tampoc van prosperar. El mediador papal no va procedir amb tacte suficient. Les condicions que va imposar als habitants de Messina eren les exigències de Carles I. Eren unes condicions que no estaven disposats a acceptar.

La precària situació de Messina, el fracàs de les negociacions i la proximitat de Pere III amb les seves tropes, va propiciar que els sicilians optessin per demanar ajuda al rei d'Aragó. Per aquest motiu li van enviar una ambaixada¹². L'ambaixada siciliana va arribar a Alcoy a mitjans d'Agost. Els ambaixadors van oferir, a Pere III, la corona de Sicília. L'oferta va anar acompanyada amb cartes de

12 En aquest punt, Ramon Muntaner i Bernat Desclot tampoc coincideixen. Segons Muntaner, els sicilians van enviar dues ambaixades. Desclot només menciona una ambaixada.

fidelitat de les poblacions sicilianes. Pere III no va acceptar de seguida la corona. Primer, va preguntar els motius de la revolta. Els ambaixadors van respondre llegint un llibre amb els greuges i les injúries que Carles I havia fet als sicilians. En acabar, Pere III va manifestar la seva solidaritat amb els sicilians, i es va lamentar de la seva situació. Abans d'acabar amb la vista, Pere III va assegurar als ambaixadors que consultaria la qüestió amb els seus barons, i els comunicaria la seva decisió. En aquest punt, Pere III ja tenia el pretext per entrar a Sicília, i la decisió devia estar presa. Tanmateix, calia mantenir les formes. Ara, però, calia solucionar el problema tunisenc. Era necessari arribar a un acord, amb l'ambaixador del rei de Tunis, abans de deixar Tunis.

Com s'ha comentat anteriorment, la batalla del Puig de Picabaralla no va servir per desencallar les negociacions. Pere III mantenia les seves exigències, i el rei de Tunis la seva postura. L'arribada de l'ambaixada siciliana va precipitar els aconteixements. Calia arribar a un acord amb el rei de Tunis, per justificar la retirada de Tunis. Això s'havia de fer abans de donar una resposta als ambaixadors sicilians. Finalment, Pere III i l'ambaixador tunisenc van arribar a un acord. Pere III va aconseguir un tribut que el va satisfer, però a costa de reduir les seves pretensions. Un cop finalitzades les negociacions amb Tunis, Pere III va notificar les noves al seu consell, i els va comunicar el nou objectiu de l'expedició militar: el Regne de Sicília. Seguidament, Pere III va informar als ambaixadors sicilians de la seva decisió. Va acceptar la corona siciliana, i es va comprometre a ajudar-los contra Carles I.

Pere III, rei de Sicília

Els preparatius per embarcar l'expedició, i abandonar Tunis, van durar 3 dies. Al cap de 5 dies, en el 30 d'agost de 1282, la flota va arribar a Tràpena. Pere III va rebre una càlida benvinguda. La noblesa i els representants de les ciutats es van presentar davant el rei d'Aragó, i li van oferir el Regne de Sicília. A més, li van dur diversos presents, i el van convidar a desembarcar a terra. L'arribada de les tropes aragoneses va ser motiu de celebració.

Després d'uns dies de descans, l'exèrcit i la flota es van dirigir cap a Palerm. Pere III hi va entrar el 4 de setembre. La rebuda va ser igual d'entusiasta que a Tràpena¹³. Allà, Pere III va convocar un parlament amb els representants de Palerm i d'altres localitats de Sicília, el dia 10 de

13 En canvi, les tropes aragoneses no van despertar la confiança dels habitants de Palerm. Certament, després dels mesos en el nord d'Àfrica, els soldats de Pere III no devien presentar una aparença distingida. Cal dir, però, que l'estada en un ambient hostil, com Tunis, els va servir com un entrenament molt efectiu per la lluita que aviat esdevindria entre Pere III i Carles I.

setembre. En el parlament, Pere III va exposar els motius de la seva presència: alliberar als sicilians de Carles I. Tanmateix, va demanar la confirmació de les condicions que els ambaixadors sicilians li havien promès. Els sicilians subministrarien a les tropes aragoneses: muntures, queviures, or i plata i li concedirien el Regne de Sicília. El parlament va confirmar els acords, però també van demanar una gràcia. Volien que Pere III els retornés les costums del rei Guillem II de Sicília (1154–[1168–1189]). Una petició que Pere III va atendre sense posar-hi cap inconvenient. Amb aquest acte, el rei d'Aragó va ser reconegut oficialment com a rei dels sicilians. Un cop que la seva autoritat va ser reconeguda, Pere III va iniciar els preparatius militars. Es van donar ordres perquè les tropes aragoneses i els reforços sicilians es reunissin a Randazzo el dia 22 de setembre.

Al mateix temps que realitzava els preparatius militars, també va desplegar el seu aparell diplomàtic. Pere III va enviar una ambaixada a Carles I¹⁴, el qual esta assetjant Messina. Pere de Queralt i Rois Eiximèn de Luna van encapçalar l'ambaixada¹⁵. A banda dels ambaixadors, s'hi va incloure un assessor legal, en Guillem Eimeric, jutge de Barcelona. L'ambaixada tenia que informar a Carles I de l'arribada de Pere III, i exposar-li els seus drets. En definitiva, l'ambaixada havia de declarar la guerra d'una manera oficial.

Degut al clima prebèl·lic de l'illa, i per evitar que l'ambaixada fos atacada, Pere III va enviar dos frares al campament de Carles I, dos dies abans de la partença de l'ambaixada. Previngut de l'arribada dels diplomàtics aragonesos, Carles I va enviar una delegació per rebre'ls, i assegurar la seva protecció. Un cop l'ambaixada va arribar al campament francès, no la van conduir directament en presència de Carles I. Per ordres del rei angeví, els seus membres es van instal·lar en una església, i van ser ben proveïts per passar la nit. No va ser fins al matí del dia següent, dia 15 de setembre, que Carles I els va fer dura davant la seva presència.

A l'inici de la vista, els ambaixadors van realitzar la salutació protocol·lària. A continuació, van entregar a Carles I la carta de credencials i altres documents diplomàtics. Seguidament, Pere de Queralt va exposar a Carles I els motius pels quals Pere III havia desembarcat a Sicília. L'ambaixador va informar-lo que Pere III havia vingut a petició del poble sicilià. Finalment, li va reclamar l'herència de la seva dona i dels seus fills: el Regne de Sicília. A aquesta exigència, el rei angeví va respondre amb tecnicisme legal. El Regne de Sicília no era seu. Pertanyia a l'Església. Ell només el governava en el seu nom. No podia entregar un regne que no era seu. Així, les negociacions d'aquell dia van acabar sense un resultat clar. Abans de continuar, Carles I volia

14 Bernat Desclot descriu força bé l'ambaixada. A més dels documents que Pere III va entregar als ambaixadors: una carta de credencials i una carta de procuració.

15 Pere de Queralt era català, mentre que Rois Eiximèn de Luna era aragonès. La paritat entre catalans i aragonesos va ser típica del regnat de Pere III, per a evitar cap tipus de greuge comparatiu entre els dos territoris.

consultar amb els seus consellers.

Abans, però, d'enviar els ambaixadors a l'església, els va demanar que negociessin amb els defensors de Messina una treva de vuit dies. Pere de Queralt es va posar en contacte amb el capità de la defensa. La negociació va ser breu. No va aconseguir cap treva. Els defensors no es van creure la identitat de Pere de Queralt. Es van pensar que era una argúcia de Carles I, i no van voler arribar a cap acord.

Al dia següent, uns missatgers de Carles I van informar als ambaixadors que enviaria la seva resposta a Pere III, en una altra ambaixada. Així, l'ambaixada aragonesa se'n va tornar a Randazzo sense cap resposta ni acord concret.

En aquest punt, els aconteixements van donar un gir inesperat i favorable a Pere III. El rei angeví va decidir aixecar el setge, i tornar cap a la península italiana. Els preparatius van començar una setmana després que els ambaixadors aragonesos se'n tornessin. La retirada es va planejar per ser duta a terme durant una sola nit. L'exèrcit francès s'havia de reorganitzar a Reggio di Calabria. L'embarcament i el transport de les tropes va requerir més temps del que estava previst, i no es va poder completar durant la nit. Al matí següent, una part de les tropes franceses encara romanien a l'espera de ser traslladades. Aleshores, els defensors de Messina es van adonar de la retirada francesa, i de la seva reduïda força. Aprofitant la desorganització i el seu escàs nombre, els defensors van atacar el campament francès. Les tropes franceses que no van tenir temps a passar a Reggio di Calabria van ser aniquilades. Així, Pere III va poder entrar a Messina, el dia 2 d'octubre de 1282. Havia aconseguit tota l'illa de Sicília, amb més facilitat del que es devia haver imaginat.

La desastrosa retirada de Carles I, encara que semblava una decisió desafortunada, va ser presa per requeriments logístics i militars. La ciutat de Messina estava aguantant un setge des de feia mesos. Els seus habitants la defensaven amb obstinada determinació. Carles devia veure que era impossible conquerir-la en un plaç raonable de temps. Això hagués significat haver de combatre contra l'exèrcit de Pere III amb una rereguarda insegura. Hagués estat un desavantatge tàctic. Tot i disposar d'un exèrcit més nombrós que Pere III, era perillós mantenir-se en la situació en la que estava. D'altra banda, l'hivern no trigaria en arribar. Les operacions militars se'n ressentirien. Retirar-se a la península italiana oferia la possibilitat de reorganitzar les seves tropes. La primavera següent podria atacar amb energies renovades. També, cal tenir en compte que les seves possessions peninsulars perillaven. La possibilitat d'una revolta a Nàpols era plausible. Carles I devia preferir mantenir i consolidar la seva posició peninsular abans de carregar contra Pere III i els sicilians. Finalment, hi havia la possibilitat que la flota aragonesa bloquejés l'estret de Messina. Això hagués

tallat tota possibilitat de retirada, i hagués impedit l'arribada de subministrament. Sens dubte, tot el seu exèrcit hagués estat derrotat. Hagués estat un desastre pràcticament irreparable.

Els primers enfrontaments militars i diplomàtics entre Pere III i Carles I

Un altre error de Carles I va permetre a Pere III aconseguir una altra gran victòria. A l'octubre va ordenar que la seva flota, ancorada a Reggio di Calabria, anessin a hivernar a les seves bases originàries. Aquesta pràctica era usual però, en aquest cas, va provocar un desastre per a Carles I. La flota angevina va salpar el dia 11 d'octubre de 1282. Una part de la flota es va dirigir cap el sud. El seu destí era Puglia i Brindisi. La resta de l'armada va enfilarse cap el nord. Va travessar l'estret de Messina per anar a Nàpols, Marsella i Pisa. Aquesta segona flota va ser detectada per la flota aragonesa que, tot i estar en un desavantatge numèric de 2 a 1, va llançar-se en persecució de la flota francesa. La flota de Carles I va optar per no presentar batalla. Va tornar a Reggio di Calabria¹⁶. Uns dies més tard, la flota angevina va tornar a deixar Reggio di Calabria. En aquesta ocasió, la flota aragonesa la va encalçar. L'enfrontament entre les dues flotes es va dur a terme en el golf de Nicòtera. La batalla del golf de Nicòtera va ser una batalla decisiva. La flota francesa va ser totalment derrotada. La Corona d'Aragó va aconseguir el domini quasi absolut del Mediterrani occidental. A més, el botí va ser immens. Es van capturar més de 20 naus franceses, i una gran quantitat de presoners. Alguns dels quals van ser afortunats.

En una acció calculada, Pere III va alliberar tots els presoners italians. Era un gest polític, propagandístic i diplomàtic. Molts dels captius italians devien ser de la part peninsular del Regne de Sicília. Alliberant-los afavoria la seva causa. La seva imatge també en sortia reforçada. Es podia presentar com un rei benevolent i magnànim. Diplomàticament, era un gest pensat per acostar-se a les repúbliques italianes que recolzaven a Carles I. La lluita entre Pere III i Carles I no només es duia en el camp militar. La vessant diplomàtica tenia una gran importància. Aconseguir la neutralitat de Pisa, Gènova i/o Venècia privaria a Carles I d'importants contingents de tropes i, sobre tot, de flota.

Pere III va desplegar la seva habilitat diplomàtica per acostar posicions amb Pisa i Venècia. Eren aliades de Carles I. El rei i el comú de Pisa van mantenir correspondència. Pere III es va mostrar interessat en mantenir bones relacions diplomàtiques i comercials amb Pisa. Va fer èmfasi

16 Això va passar en una data compresa entre el dia 14 i el 16 d'octubre de 1282.

en l'història de bones relacions entre la República de Pisa i la Corona d'Aragó. Al mateix temps va expressar la seva voluntat de continuar mantenint bones relacions. De moment, però, no hi van haver canvis significatius en les relacions diplomàtiques. A l'altra cantó de la península italiana hi havia un potencial enemic: la República de Venècia. Venècia era aliada de Carles I. Els seus interessos comercials en l'Imperi de Bizanci l'havien dut a ajudar a Carles I, en la seva croada contra Miquel VIII. Des de la restauració de l'Imperi Bizantí, Venècia havia perdut gran part de la seva influència, tant política com comercial. Restaurar l'imperi llatí a Bizanci era una manera de tornar a obtenir el predomini comercial de la zona. Per tant, calia anar amb compte de no ser un obstacle pels seus interessos.

Roma va ser un altre punt calent de la guerra diplomàtica. Les accions de Pere III l'havien posat en contra de Martí IV. Qualsevol ambaixada que Pere III li enviés estaria condemnada al fracàs. Per aquest motiu, va intentar un acostament indirecte. El 8 de novembre de 1282, l'infant Alfons va enviar una ambaixada a Castella i a Portugal. La seva missió era demanar als seus sobirans la seva mediació davant Martí IV, en favor de Pere III. L'ajuda castellana i portuguesa va ser inútil. Martí IV es va mantenir ferm en el seu suport incondicional a Carles I. Un suport que va cristal·litzar amb la excomunió de Pere III i els seus aliats.

El desafiament de Bordeus

L'activitat diplomàtica de Pere III i Carles I va ser frenètica. En el plànol internacional, tots dos cercaven aïllar diplomàticament el seu enemic. Un terreny en el que Carles I jugava amb avantatge. En canvi, en les relacions entre ells dos, Pere III tenia més triomfs al seu favor. Les victòries militars li permetien mantenir una posició de força. L'antagonisme entre els dos enemics devia ser enorme. Les formes de cortesia diplomàtica no ho devien poder amagar. Així, amb una ambaixada que Carles I va enviar a Pere III, dintre de la primera quinzena de novembre, es va desencadenar un creuament de missatgeria que acabaria en el desafiament de Bordeus¹⁷.

L'ambaixada francesa estava formada per dos frares. Els ambaixadors no devien exposar les exigències o les queixes de Carles I d'una manera gaire cortès. La rèplica de Pere III no es va fer esperar. El dia 19 de novembre de 1282, va enviar una ambaixada a Carles I, per respondre a les seves acusacions i injúries. Els dos ambaixadors aragonesos tampoc devien emparar un llenguatge

17 “*Pere el Gran*”: pp 571-579, doc núm 331.

gaire mesurat. En aquesta conjuntura, Carles I podria haver llançat un desafiament a Pere III. El desafiament devia ser un acte espontani, degut a la tensió continguda. No pas una acció premeditada o calculada. Pere III va acceptar el desafiament. Seguidament, hi van haver un seguit d'ambaixades creuades per negociar les condicions del desafiament. No es va deixar cap detall a l'atzar.

La batalla es realitzaria a Bordeus. La ciutat era en territori d'Eduard I. Ell hauria d'assegurar la neutralitat del camp. En cas de no poder ser-hi present, hauria de nomenar a un procurador per a que complís amb aquesta responsabilitat. Pere III i Carles I haurien d'estar a Bordeus el primer dia de juny de 1283. El duel es duria a terme entre 100 cavallers per cada banda. No es podria dur més homes, excepte un petit seguici. En el cas que Eduard I, o el seu procurador, no estigués present, es respectaria una treva entre Pere III i Carles I. L'acord final es va formalitzar el dia 30 de desembre de 1282¹⁸. L'acord va ser signat per 40 cavallers per cada part, i sis procuradors per cada part havien d'assegurar l'estricta compliment de l'acord¹⁹. Al mateix dia es va publicar un manifest per donar difusió a l'esdeveniment. Els dos sobirans es van comprometre públicament a realitzar el duel.

Després de tantes negociacions i garanties, el duel no es va arribar a realitzar. Molts dels compromisos que es van negociar no es van complir. Eduard I es va desentendre del dual. No es va comprometre a assegurar el camp de batalla. Carles I, en contra del que va pactar, va anar a Bordeus amb un excessiu contingent de cavallers, juntament amb Felip III. Entre altres infraccions.

Pere III no va ser aliè a les maquinacions de Carles I. Va anar disfressat a Bordeus. Al dia assenyalat, es va presentar al camp on s'havia de realitzar el duel. Acte seguit, va fer cridar al senescal del rei d'Anglaterra. Davant seu, i d'un notari, es va prendre constància de la presència de Pere III en el camp. A continuació, Pere III se'n va tornar ràpidament a Aragó, a través de Castella. Carles I i Felip III van ser informats quan Pere III ja havia partit²⁰.

18 Segons sembla, Carles I també volia una treva que durés fins la batalla judicial de Bourdeus. Pere III va refusar una proposta com aquesta. La treva donaria temps a Carles I, i neutralitzaria l'avantatge militar que Pere III tenia sobre ell. Pere III tenia la intenció de continuar les operacions militars.

19 Cal destacar que els procuradors de Pere III eren: 2 catalans, 2 aragonesos, i 2 sicilians. Igual que feia amb les ambaixades, el rei intentava equilibrar la representació de cadascun dels seus territoris.

20 Ramon Muntaner i Bernat Desclot descriuen amb passió aquest passatge històric amb sorprenent coincidència.

Fig. 14: Preparatiu de Pere III, per anar a Sicília, i ambaixada de Martí IV.

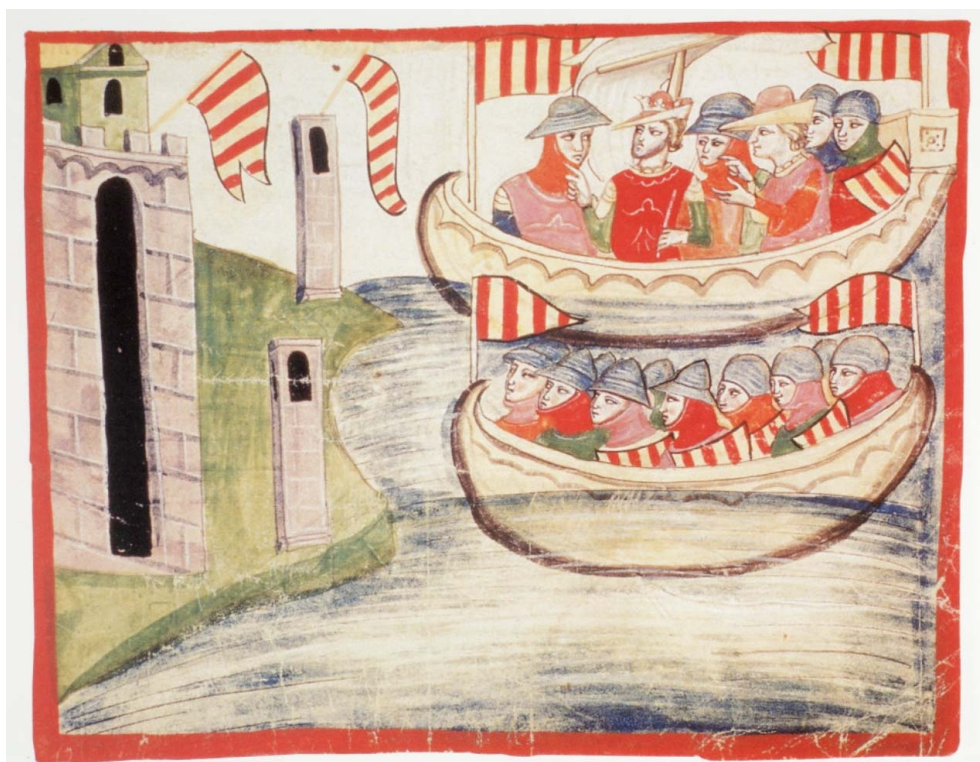

Fig. 15: Arribada de Pere III a Sicília.

Capítol 22

Les Gran Guerra del Mediterrani 2: la croada contra la Corona d'Aragó

La victòria en el golf de Nicòtera va obrir les portes a una intervenció sobre la part continental del Regne de Sicília. La victòria li va proporcionar un gran prestigi que va saber utilitzar. L'avantatge s'havia d'aprofitar. Immediatament, va iniciar els moviments per expulsar a Carles I de Nàpols. Abans de la conquesta de Sicília, hi havia hagut contactes entre Pere III i antics seguidors dels Hohestaufen. Després de la conquesta, els contactes van ser intensos. Pere III va incitar a la revolta als gibel·lins, nobles exiliats, ciutats i viles descontentes, etc. Pretenia desestabilitzar la part continental del Regne de Sicília. Era una acció prèvia a la conquesta militar. Una conquesta que va començar amb accions de tempteig. Grups d'almogàvers feien ràtzies sobre el territori napolità de Carles I. Això va impossibilitar a Carles I de prendre la iniciativa militar. La possibilitat d'una revolta va immobilitzar les tropes de Carles I.

En arribar l'hivern, Carles I va anar a França. Havia de fer els preparatius militars per la primavera següent, i pel desafiament de Bordeus. El desafiament de Bordeus no va aturar les

operacions militars. Pere III va aprofitar el seu avantatge militar i psicològic per continuar castigant a les tropes franceses. Des de Messina es van continuar enviant ràtzies d'almogàvers a les costes properes, de l'altra banda de l'estret. Les conseqüències pels francesos van ser desastroses. En el dia 18 de gener de 1283, va succeir un episodi especialment sagnant.

Aprofitant la nit, uns 2000 almogàvers van travessar l'estret de Messina, i van atacar la vila de Catona¹. La vila estava defensada per uns 500 cavallers francesos. Havien arribat feia poc com a reforç. La guarnició va ser morta, i la vila saquejada. El botí va ser immens. Va reforçar la moral aragonesa, i va enfonsar la moral francesa. Les agosarades accions aragoneses van obligar als francesos a retirar-se terra endins. Van abandonar la costa. Així, Pere III va poder entrar a Regio di Calabria a mitjans de febrer de 1283. Seguidament, l'exèrcit aragonès es va dirigir cap el nord. Tot i ser ple hivern, les tropes de Pere III operaven a plena intensitat. A mitjans de març, el teatre d'operacions s'havia situat entre les viles de Solano i Seminara, a uns 30 km de Reggio di Calabria.

Ni tan sols l'absència de Pere III, que va haver d'anar a Bordeus, va aturar les operacions militars. Roger de Llúria (1250–1305) va realitzar una campanya per consolidar el predomini aragonès al Mediterrani. Malta va ser atacada. La flota francesa que hi havia va ser derrotada, i la ciutat va negociar la seva rendició. Va acceptar la sobirania del rei d'Aragó, i va oferir un botí, a canvi de no ser objecte de pillatge. Gozo, l'illa veïna de Malta, també va ser atacada. Després d'una curta resistència, la vila de Gozo es va rendir amb unes condicions semblants a les de Malta. Una acció destacable va ser la batalla naval de Nàpols. La batalla es va produir el dia 5 de juny de 1284². La flota francesa va tornar a ser derrotada. El príncep Carles va ser capturat, juntament amb una quantitat considerable de nobles i cavallers. El príncep estaria reclòs en presons sicilianes, catalanes i valencianes fins el 1288. Mentre, seria un valuós instrument diplomàtic.

22.1. La excomunió de Pere III

Martí IV no es va quedar impassible mentre el seu aliat era atacat. Es va posar en contacte amb Pere III, en diverses ocasions. En tots els contactes va exigir que retornés Sicília a Carles I. Un requeriment que Pere III no va escoltar. De manera que va decidir excomunicar a Pere III. El 9 de

1 La vila de Catona esta situada davant Messina, a uns 6 km al nord de Reggio di Calabria.

2 HERNÁNDEZ CARDONA, F. Xavier, "*Història militar de Catalunya*", 4 volums, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2001.

novembre de 1282, Martí IV va començar el procés d'excomunió³. Era una forma de pressionar a Pere III. El més probable sigui que l'excomunió no vingués de nou a Pere III. Estava informat, o tenia una certa idea, dels moviments polítics i diplomàtics de la Santa Seu. Per tant, va moure peça per intentar evitar l'excomunió. Uns intents que no van tenir èxit. La butlla que el va excomunicar es va publicar el dia 18 de novembre de 1282.

En la butlla, Martí IV va donar la legitimitat al seu aliat Carles I. Ell havia lluitat contra els Hohestaufen, els enemics de la cristiandat, i governava el Regne de Sicília en qualitat de feudatari de la Santa Seu. També va criticar les Vespres Sicilianes. Segons la butlla, havia estat una acció il·legítima i d'extrema brutalitat contra el seu senyor. Amb Pere III va ser especialment dur i crític. Havia anat a Àfrica amb el pretexte de fer una croada contra els infidels. Des d'allà es va girar contra un coreligionari. Havia envaït l'illa de Sicília, que era un territori de l'Església, i l'havia conquerit. Ara, a més, s'estava enfrontant amb Roma. Finalment, va excomunicar a Pere III, als seus aliats i als seus súbdits. Només rebria el perdó si anava a suplicar a Roma. En cas contrari posaria els seus regnes en interdit.

La butlla d'excomunió no va tenir gaire incidència sobre la voluntat de Pere III. Les operacions militars i els seus plans no es van modificar. Va ser després de la publicació de la butlla, que va començar la conquesta del territori peninsular del Regne de Sicília. Aquesta actitud desafiant va ser contestada per Martí IV, en una butlla del 23 de març de 1283. El pontífex va desposseir al rei d'Aragó dels seus regnes, va alliberar a tots els seus súbdits del vassallatge que li havien fet, i va oferir els seus territoris a qualsevol rei cristià que els conquerís. La nova butlla tampoc va fer variar els plans de Pere III. Tot i això, li portaria problemes en el futur.

L'excomunió va desencadenar la croada francesa contra la Corona d'Aragó. La noblesa catalana i aragonesa va aprofitar aquesta circumstància per arrencar del rei algunes gràcies. Un dels efectes més greus, però, era la inestabilitat social que podia produir. L'Església catalana i aragonesa podia ser una font de problemes. La seva influència sobre la societat de la Corona d'Aragó era molt gran. Encara que Pere III va ignorar l'excomunió, era una arma psicològica molt potent. Era necessari contenir els seus efectes. Calia evitar que la opinió pública es decantés en contra seva. De manera que va prohibir fer pública l'excomunió, i va manar actuar contra tot aquell que desobeís l'ordre. En general, l'Església catalana i aragonesa no es va involucrar en la guerra. Tanmateix, alguns sectors van col·laborar amb els francesos.

3 SOLDEVIAL, Ferran, "*Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*", Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

22.2. Diplomàcia de Pere III

Diplomàcia amb Castella

El període comprés entre els anys 1283 i 1285 va ser d'una intensa activitat diplomàtica. Martí IV havia privat a Pere III dels seus territoris. Qualsevol rei cristià estava autoritzat per conquerir-los, en nom de l'Església. Tanmateix, Martí IV preferia que un fill del rei de França ocupés el tron d'Aragó. En un primer moment, Felip III no es va mostrar entusiasmada. No volia organitzar la croada. Al final, però, va acceptar sota pressions de Carles I i els delegats de Martí IV. Pel febrer de 1284, Felip III va acceptar organitzar la croada contra la Corona d'Aragó. El seu fill, Carles de Valois va ser coronat rei d'Aragó el dia 5 de maig de 1284.

Front la gran coalició que s'estava bastint, Pere III no va romandre passiu. Va anar a Logronyo, a finals de juny de 1283, i s'hi va estar fins l'agost⁴. Allà, va establir llaços amb l'infant Sanç i Alfons X. Tenia l'esperança que, en el futur, l'ajudessin contra el rei de França. Una esperança que es va esvaïr, quan els francesos van atacar el Regne d'Aragó des de Navarra. En un principi, la presència de tropes franceses va inquietar a Castella, i es va alinear amb Aragó. Tot i això, no va intervenir. No va ajudar a expulsar els francesos del Regne d'Aragó. Al final, Castella es va mantenir al marge del conflicte entre Aragó i França.

Diplomàcia amb Navarra

Les relacions amb el Regne de Navarra van ser més complicades. Navarra gravitava entorn de França. El rei de Navarra era Felip I, fill del rei de França. Felip I havia arribat al tron navarrès al casar-se amb la reina Joana I de Navarra. De manera que Navarra era un altre peó de la política francesa. Una condició que no agradava a un sector de la noblesa navarresa. Aquesta part de la noblesa simpatitzava amb Pere III, però la seva influència, en la cort navarresa, era escassa. Arribar a qualsevol tipus d'acord amb Joana I era pràcticament impossible. Malgrat això, Pere III va intentar

⁴ CINGOLANI, Stefano Maria, *“Pere el Gran. Vida, actes i paraula”*, Editorial Base, Barcelona, 2010. Pere III va anar a Logronyo per a mediar en un conflicte entre Alfons X i el seu fill, l'infant Sanç.

aconseguir que Navarra es mantingués neutral.

El dia 27 de juliol de 1283, Pere III va enviar una ambaixada a Joana I⁵. L'ambaixada va comunicar a la reina que estava disposat a sotmetre's a l'arbitri d'un jutge, per solucionar qualsevol queixa que tingués en contra d'ell. Al mateix temps, li va demanar que no atacés el Regne d'Aragó, ni aixoplugués a ningú que volgués atacar-lo. Les seves demandes no van ser escoltades. El primer atac francès, que va patir la Corona d'Aragó, va venir des de Navarra. Un exèrcit format per francesos i navarresos va atacar el Regne d'Aragó el dia 10 d'agost de 1283. Un atac que va provocar una protesta de Pere III⁶.

L'atac no va entrar en profunditat al Regne d'Aragó. Els agressors van conquerir la vila de Sàbada el dia 11, però l'infant Alfons els va barrar el pas a Ejea. Aleshores, l'exèrcit invasor va desviar-se cap al nord, i va atacar el castell d'Ull. El setge va durar de mitjan agost fins a finals de setembre. La falta de reforços va impedir, a Pere III, socórrer als assetjats. Per aquest motiu, i per la impossibilitat d'aguantar un llarg setge, Pere III va autoritzar al comandant de la defensa, Eixèmen d'Artieda, negociar la rendició del castell. El castell es rendiria a canvi de que ell i els seus homes poguessin sortir de la plaça lliurement. Les negociacions no van arribar a bon terme. El castell d'Ull va ser pres per la força. Eixèmen d'Artieda va ser capturat, i dut a Navarra.

La destrucció de Sàbada i Ull van ser les accions més destacables dels francesos. Per l'octubre, gran part de l'exèrcit invasor havia tornat a Navarra. Com a resposta, Pere III va realitzar diverses cavalcades sobre Navarra l'any 1284. La frontera navarresa era insegura, però no representava un perill imminent.

Diplomàcia amb Mallorca

Pere III també es va posar en contacte amb el seu germà, Jaume II. En el dia 20 de juliol de 1283, des de Logronyo, va enviar una ambaixada a Perpinyà⁷. Els ambaixadors van exposar els fets a Jaume II, i li van demanar ajuda contra Felip III i Carles I. Pere III va proposar una defensa conjunta i coordinada entre els dos germans. En el cas que Jaume II denegué l'assistència, Pere III es reservava el dret de fer el que fos necessari per defensar les seves terres. Pere III va exigir a Jaume II la seva ajuda. Un deure que tenia com a vassall seu. Com es pot veure, Pere III va exigir

5 “*Pere el Gran*”: pp 606-607, doc núm 351.

6 “*Pere el Gran*”: pp 607-609, doc núm 352.

7 “*Pere el Gran*”: pp 604-606, doc núm 350.

l'ajuda de Jaume II com un deure entre germans. És interessant, però, veure les amenaces de Pere III al seu germà. Sota aquestes pressions, la resposta de Jaume II va ser esquiva. Va expressar que la situació era complexa i perillosa, i va comunicar als ambaixadors que ho deliberaria.

Les amenaces de Pere III podrien haver estat motivades pel coneixement que tenia que el seu germà estava en contacte amb Felip III. El dia 1 de juny de 1283, Jaume II havia enviat una ambaixada al rei de França⁸. Jaume II es trobava en una posició difícil. D'una banda, creia impossible que Pere III pogués contenir el poder de França. Ajudar al seu germà significaria unir-se al bàndol perdedor. Això li comportaria la pèrdua del seu reialme. A més, cal tenir en compte que Jaume II detestava ser vassall del seu germà. D'altra banda, aliar-se amb Felip III provocaria la ira del seu germà contra ell. Devia témer la seva reacció.

Finalment, entre les dues opcions que tenia davant, Jaume II va escollir acostar-se al probable guanyador de la guerra: Felip III. Això també li permetria alliberar-se del vassallatge⁹. L'acord entre Jaume II i Felip III es va firmar el dia 17 d'agost de 1283, a Carcassona. El tractat establí que Jaume II deixaria llibertat de pas a les tropes franceses, i les ajudaria en el cas que fossin atacades per Pere III. Com es pot veure, Jaume II va intentar no involucrar-se excessivament en la croada. Va donar llibertat de pas a Felip III, però va evitar implicar-se militarment.

Pere III no devia ser aliè de les intrigues del seu germà i del rei de França. En aquest context s'ha d'entendre l'anada a Perpinyà de Pere III i l'infant Alfons, en la segona quinzena d'abril de 1285. En aquests moments, els croats francesos estaven concentrats a Tolosa. En aquell moment, Pere III ja devia estar segur de l'aliança entre el seu germà i Felip III. Tots els intents de negociació havien fracassat. Pere III i el seu seguici van arribar a la matinada. Van entrar a Perpinyà saltant la muralla, i van ocupar el castell. Allà van trobar a diplomàtics francesos, i els van fer presoners. També, van trobar els documents que demostraven l'aliança entre Martí IV, Felip III i Jaume II. Amb totes aquestes proves, Pere III va intentar parlar amb Jaume II. No va ser possible. Jaume II estava malalt i tancat a les seves estances. Aleshores, Pere III va enviar a dos representats seus perquè negociessin amb ell. En un primer moment, va acceptar les imposicions del seu germà: ajuda contra tothom, i la cessió de totes les forces i fortificacions del Rosselló perquè pogués organitzar una defensa contra els francesos. En el moment de rubricar el tractat, però, Jaume II es va negar a signar-lo, i enmig de la nit va fugir de la ciutat. Al dia següent, Pere III va deixar la ciutat, i se'n va endur els seus nebots,

8 “*Pere el Gran*”: pp 600, doc núm 347.

9 En la seva crònica, Ramon Muntaner presenta l'aliança entre Felip III i Jaume II d'una altra manera. Segons el cronista, davant la impossibilitat de defensar Montpeller, i els comtats del Rosselló, del Conflent i la Cerdanya, Pere III va donar llicència a Jaume II per que ajudés a Felip III. La intenció d'aquest tracte era evitar que els francesos ataquessin, i conquerissin, les terres nord-pirinenques, i les integressin a la corona francesa.

els infants Jaume, Sanç i Ferran, i els diplomàtics francesos.

Davant l'actitud hostil de Jaume II, Pere III va intentar atraure els mallorquins. Va enviar representats seus a diversos nobles i a gent influent. Els va demanar que es mantinguessin fidels a ell, tot recordant el jurament de fidelitat que li havia fet Mallorca, i els va demanar que no seguissin el mal exemple de Jaume II. La finalitat d'aquests contactes devia ser assegurar que els territoris insulars, de Jaume II, es mantindrien al marge de la guerra. Encara que no s'aliessin amb Pere III, almenys que no ajudessin als francesos.

Incorporació del senyoriu d'Albarrasí a la Corona d'Aragó

Un altre dels enemics de Pere III era Juan Nuñez I de Lara, senyor d'Albarrasí. Com s'ha comentat anteriorment, el senyoriu d'Albarrasí era un territori que estava nominalment lligat a la Corona d'Aragó. A la pràctica, els seus senyors actuaven de manera independent. El seu joc diplomàtic consistia en mantenir-se equidistant de Castella i Aragó. Això el va dur a fer-se vassall del rei de França en el 1276. Per la Corona d'Aragó aquesta condició era una molèstia. Sobre tot quan va esclatar la guerra amb el Regne de França. Afortunadament, Juan Nuñez I estava en guerra amb Alfons X Castella en el 1283, i no va poder actuar d'una manera efectiva contra Pere III. Encara que les relacions entre Pere III i Juan Nuñez I eren tenses, no van arribar a un enfrontament directe. El que si hi va haver van ser contactes entre ells dos.

Segons sembla, en una data anterior al 14 de juny de 1283, Juan Nuñez I va enviar una ambaixada a Pere III. El senyor d'Albarrasí volia negociar una treva amb Alfons X, i va demanar a Pere III que l'ajudés. El rei d'Aragó li va enviar una ambaixada el 14 de juny. Els ambaixadors li van comunicar que Pere III no el podia ajudar a causa de dos motius. Primer, Pere III i Alfons X eren aliats, i enemics dels seus respectius enemics. Segon, ell era vassall de Felip III, enemic seu. No ajudaria a un aliat del seu enemic.

Al mateix temps, Pere III va anar aïllant a Juan Nuñez I. Va manar, a tots els vassalls aragonesos del senyor d'Albarrasí, que es deslliguessin d'ell. També va ordenar interceptar qualsevol ajuda que anés a Albarrasí, i que ajudessin al rei de Castella en la seva lluita contra Juan Nuñez I. De moment, Pere III es va abstenir d'atacar directament. Va esperar fins l'estiu de 1284.

Després de les corts de Barcelona de 1284, Pere III va decidir incorporar el senyoriu d'Albarrasí als seus dominis. Calia evitar que el senyoriu fos una molèstia en la rereguarda. Així

com eliminar la influència de Juan Nuñez I sobre la noblesa aragonesa. En aquesta empresa, Pere III va tenir el suport incondicional de Sanç IV de Castella. Juan Nuñez I també era un enemic molest per a ell.

El setge a Albarrasí va començar per l'abril de 1284. Va ser un setge llarg que va durar fins al setembre, quan la ciutat es va rendir. A finals d'agost, després d'una resistència aferrissada, i amb pocs queviures de reserva, els defensors es van posar en contacte amb Pere III, per negociar la rendició de la ciutat. Els defensors es van comprometre a entregar Albarrasí a Pere III si en un plaç de dues setmanes no rebien ajuda de Juan Nuñez I. Mentre el setge seguia el seu curs, el senyor d'Albarrasí no es va mantenir inactiu. En diverses ocasions va intentar enviar reforços i queviures a la ciutat. Degut a la rigorositat del setge, l'ajuda no va arribar. En vista de la impossibilitat d'ajudar militarment als seus defensors, va decidir intentar la via diplomàtica. En aquest cas, va enviar un representat seu al rei de Castella per negociar la pau, i aconseguir la seva mediació en el seu conflicte amb Pere III. La resposta va ser evasiva. Es va negar a negociar sense la representació del rei d'Aragó. Els dos reis estaven decidits a acabar amb un enemic tant molest com ell. Finalment, els defensors van entregar la ciutat el dia 15 de setembre. Tal i com havien acordat a finals d'agost.

Diplomàcia amb França

França va ser un dels epicentres diplomàtics de Pere III. Les tenses relacions entre Pere III i Felip III no van impedir els contactes diplomàtics¹⁰. Pere III va utilitzar tots els mitjans, dels que disposava, per negociar la pau amb el seu homòleg francès. El clima bel·ligerant impedia un acostament directe. Per aquest motiu va iniciar els contactes amb Felip III a través de tercers.

Els primers contactes van començar a mitjans de l'any 1283. Pere III es va posar en contacte amb Anthoni Beck, un diplomàtic d'Eduard I. En una carta, del dia 2 de juliol de 1283, li va demanar que fes de mediador entre ell i Felip III, per poder negociar un tractat de pau. La mediació anglesa no va tenir cap efecte. Felip III es va negar a negociar amb Pere III. Aleshores, Pere III es va posar en contacte amb el príncep Felip, hereu del tron de França. En el dia 18 de novembre de 1283 li va enviar una missiva. Volia acostar-se a Felip III a través del seu fill. Aquest intent tampoc va tenir èxit.

10 Aquests contactes també responien a la necessitat de garantir la seguretat dels missatgers i ambaixadors aragonesos. L'anunci de la croada va posar als diplomàtics aragonesos en una posició perillosa. A més, el clima bèl·lic afectava la seva seguretat. Pere III va haver d'insistir i demanar reiteradament cartes de salconduit i protecció pels seus representats.

En vista dels fracassos anteriors, a principis de l'any 1284, Pere III va decidir realitzar un desplaçament de mitjans diplomàtics més intencional. El dia 11 de febrer de 1284, va enviar una ambaixada a Felip III, als prínceps Felip, Carles i Blanca, a la reina Margarita de Provença, mare de Felip III, i a la Santa Seu. L'ambaixada no va poder assolir els seus destins. Felip III li va obstaculitzar el pas. El rei de França no estava disposat a escoltar els arguments de Pere III, ni tampoc que altres ho fessin. Així, tots els intents de negociació amb França van fracassar.

Per aquest motiu, Pere III va escriure diverses vegades al papa, durant tot l'any 1284. En les seves cartes va demanar poder justificar els seus actes, i defensar-se de les acusacions. També va demanar que li expedís una carta de salconduit, i que demanés a Felip III que deixés passar als seus ambaixadors. Totes les garanties que va aconseguir no van servir de gaire. Els diplomàtics aragonesos van tenir dificultats per arribar als seus destins. La única ambaixada que va arribar a Roma va ser una ambaixada que Pere III va enviar, el 12 de desembre de 1284, des del setge d'Albarrasí. Dissortadament, l'ambaixada va arribar al seu destí quan Martí IV ja havia mort, després del dia 29 de març de 1285. És destacable el temps que va necessitar l'ambaixada per arribar a Itàlia. Va trigar més de tres mesos. Evidentment, l'ambaixada va trobar grans dificultats per arribar a Roma.

Altres contactes diplomàtics

Una altre monarca que Pere III va intentar atraure cap a la seva causa va ser l'emperador Rodolf I de Habsburg. El rei d'Aragó li va enviar una ambaixada el dia 12 de juny de 1284. Pere III es va queixar a l'emperador dels impediments que posava als seus ambaixadors el rei de França. Aquest no era l'únic objectiu de la missió. Pere III desitjava que Rodolf I intervingués al nord d'Itàlia, un territori controlat per Carles I. Era un pla ambiciós. L'emperador encara no s'havia consolidat en el tron. El seu poder es limitava als seus dominis patrimonials, i pels territoris del sud de l'imperi. A més, devia la corona imperial al papat, i va preferir no enfrontar-se amb la Santa Seu. L'oferta d'una aliança germano-aragonesa va fracassar¹¹.

Com es pot veure, l'esperança de Pere III era de convertir la guerra entre Aragó i França en

11 CINGOLANI, Stefano Maria, *“Pere el Gran. Vida, actes i paraula”*, Editorial Base, Barcelona, 2010. En la seva narració Stefano Cingolani descriu el protocol de l'ambaixada, i diversos temes que es van tractar. Entre ells, cal destacar el recordatori que fa Pere III sobre els seus drets sobre el comtat de Savoia. Uns drets que també li venien donats pel seu matrimoni amb Constança de Sicília, filla de Beatriu de Savoia. També li ofereix fer-se vassall seu, en el cas de posseir feus imperials.

un conflicte de més envergadura. En la seva recerca d'aliats va recórrer a tots els enemics dels seus enemics: Borgonya, Gènova, Venècia, Bizanci, Hongria, nobles romans enfrontats a Carles I, nobles gibel·lins, etc. El desplegament de mitjans va ser impressionant, però de dubtosa efectivitat. Pere III es va haver d'enfrontar sol contra la croada francesa. La política de les cancelleries europees va ser mantenir-se a l'expectativa, a l'espera dels esdeveniments.

Tot i això, la diplomàcia aragonesa va aconseguir petites fites. Per exemple, la República de Venècia va decantar-se per la neutralitat. Carles I es va veure privat del potencial naval venecià. Això va permetre que la Corona d'Aragó mantingués el seu domini sobre el Mediterrani occidental. Les relacions amb la República de Gènova s'han d'emmarcar en aquest mateix objectiu. Pere III no les va poder atraure cap el seu bàndol, però va aconseguir la seva neutralitat en el conflicte.

En canvi, el suport bizantí va ser important. L'ajuda econòmica de Miquel VIII havia estat crucial, en la conquesta de Sicília. El nou emperador Andrònic II Paleòleg continuava sent un aliat de Pere III. Per desgracia, el seu poder era limitat. No podia oferir cap tipus d'ajuda efectiva.

Els contactes amb Hongria van ser escassos, i sense cap transcendència rellevant. Hongria va preferir desentendre's del conflicte. Els contactes amb la noblesa dissident de França i Itàlia tampoc va ser decisiva. Tanmateix, va fer que França hagués de destacar tropes a salvaguardar la rereguarda. Sobre tot en el territori continental del Regne de Sicília, on els gibel·lins eren nombrosos i actius.

22.3. La invasió de Catalunya

Entrada dels croats al Rosselló

El 4 de maig de 1285, l'exèrcit croat va entrar al Rosselló. Aproximadament, eren uns 20.000 combatents de tot tipus. La població va oferir resistència als croats. En un primer moment, Felip III va suposar que Jaume II l'havia traït, però el comte de Foix va aclarir que, simplement, eren fidels a Pere III. La reacció francesa va ser contundent. Felip III va ordenar matar a tot individu que oferís resistència. Aquesta ordre va ser el pretext pels posteriors excessos croats en les ciutats i terres del Rosselló. Una actitud tan agressiva no va afavorir els interessos croats. La població del Rosselló es va oposar als croats. Això va obligar a Felip III a ocupar militarment el Rosselló.

Mentre Felip III ocupava el Rosselló, Pere III enllestia les defenses de Catalunya. Les tropes havien estat convocades amb previsió¹². Pere III havia demanat hosts a les ciutats i a les aljames. Havia reclutat almogàvers, i havia convocat als seus súbdits mitjançant el “*princeps namque*”¹³. A més, Pere III estava ben informat dels moviments francesos. Entre els croats hi havia espies aragonesos. La informació que van proporcionar va ser utilitzada per organitzar la defensa. L'estratègia de defensa es va dissenyar sota la suposició que la Corona d'Aragó patiria un doble atac, des de Navarra i des del Rosselló. Per aquest motiu, Pere III va dividir les seves forces. Les tropes catalanes i valencianes defensarien la frontera nord de Catalunya. Les forces aragoneses defensarien la frontera amb Navarra. Al final, la frontera navarresa només va patir atacs sense importància. El gruix de l'atac croat es va dirigir directament contra Catalunya. En un primer intent, els croats van intentar penetrar al Principat pel pas de Panissars. Tal i com Pere III ho havia previst.

Entrada dels croats a Catalunya

El coll de Panissars estava ben defensat. L'exèrcit croat no podia passar. Va haver de cercar una ruta alternativa. Segons sembla, en aquest punt hi va intervenir un traïdor o enemic de Pere III. Aquest home va mostrar als francesos un pas poc vigilat, que desembocava a l'Empordà. Així, el dia 11 de juny de 1285, els francesos van entrar a Catalunya. La defensa del pas de Panissars es va haver d'abandonar. Les tropes catalanes corrien el risc de ser encerclades pels francesos. D'aquesta manera, el gruix de l'exèrcit francès va creuar el pas durant els dies següents.

L'estratègia francesa va consistir en ocupar lentament el territori. La ocupació va anar seguida de matances. Una política que ja havia estat aplicada en diverses poblacions del Rosselló. Els croats esperaven que la pressió militar, i el terror a les forces croades, faria capitular a Pere III. Sabien que Pere III no tenia suficient capacitat militar com per enfrontar-se contra un exèrcit tant poderós com el croat. En el marc de la seva estratègia, Felip III va escollir Girona i Roses com a primers objectius militars. Eren objectius evidents. Girona esta situada en la ruta que va cap a Barcelona. La ciutat s'havia de conquerir si es volia continuar l'ofensiva cap el sud. El 27 de juny, els francesos ja havien acampat davant la ciutat. Ramon Folc VI de Cardona va ser l'encarregat de la defensa, juntament amb 500 homes¹⁴. Pocs dies després, el setge sobre Girona es va completar. Els

12 “*Pere el Gran*”: pp 788-789, doc núm 446. Idem: pp 794-795, doc núm 451.

13 El *Princeps namque* obligava als vassalls del rei a acudir a la seva crida, en el cas que s'hagués de defensar d'algun enemic.

14 “*Pere el Gran*”: pp 787-788, doc núm 445. Pere III va compensar als defensors de Girona alliberant-los de pagar

croats van començar les operacions de setge, i les cavalcades pels voltants de la ciutat. Al mateix temps, l'armada francesa atacava el litoral català. Com s'ha comentat abans, el seu objectiu era Roses. La conquesta de Roses era un requeriment logístic. Els croats van basar el seu aprovisionament per via marítima. Volien convertir Roses en la seva base de subministrament a Catalunya. El 21 de juny, Roses ja havia estat ocupada, i complia la funció assignada.

Front l'estratègia croada, Pere III va dissenyar una estratègia que va consistir en guanyar temps a costa del territori. Esperava que el temps, i operacions de guerrilla, debilitessin els francesos. Mentre, va anar convocant i aplegant tropes. Presumiblement, planejava un atac contra els croats pels primers dies de setembre. D'altra banda, es va adonar del punt feble dels croats: el seu sistema de subministrament. Els francesos transportaven els queviures per via marítima. Eliminar la flota francesa implicaria, com es demostraria posteriorment, privar a l'exèrcit francès de subsistència. Per tant, eliminar la flota francesa es va convertir en una prioritat.

Els almiralls Ramon Marquet i Berenguer Mallol van ser els encarregats de dirigir les operacions marítimes. En aquell moment, la flota catalana estava formada per unes 11 galeres. Poca cosa podien fer. Amb una flota tant reduïda no podien fer front a més de 100 galeres franceses. Els almiralls es van centrar en mantenir la situació marítima estable, mentre esperaven l'arribada de la flota estacionada a Sicília, comandada per Roger de Llúria. Per alleugerir la pressió francesa, van animar les operacions corsàries contra els francesos, i contra les naus del rei de Mallorca. Malgrat l'espera de la flota siciliana, la flota catalana no es va mantenir inactiva. Va realitzar diverses accions de distracció. Entre elles, cal destacar un enfrontament naval entre catalans i francesos, el dia 28 de juliol. Les 11 galeres catalanes es van batre contra 25 naus franceses, en una zona entre Roses i l'Escala. No va ser una batalla decisiva, però la victòria catalana va fer pujar la moral de la població i l'exèrcit de la Corona d'Aragó.

A terra, les operacions militars no van ser gaire reeixides. A part de les accions de guerrilla, que atacaven les línies de subministrament i realitzaven petites escaramusses, no hi va haver cap batalla d'importància. L'únic enfrontament destacable va ser la batalla de Santa Maria d'Agost (15 d'agost de 1285). Una simple acció de guerrilla va acabar desembocant en una batalla campal no desitjada, prop de Banyoles¹⁵. Va acabar en un desastre per les tropes catalanes. Fins i tot, el propi Pere III va estar a punt de morir, degut a les ferides que va rebre.

impostos.

15 La guerrilla catalana tenia com a objectiu tallar una ruta de subministrament, de les tropes franceses que assetjaven Girona. En aquesta ocasió, les tropes catalanes no van adonar-se de la nodrida escorta que duia la caravana francesa, fins que va ser massa tard.

Nous intents diplomàtics de Pere III

La intensitat de les operacions militars va estar acompanyada d'una intensa activitat diplomàtica. D'una banda, Carles I havia mort abans de la invasió croada, i el seu primogènit estava captiu a Sicília. En principi, això va deixar la part continental del Regne de Sicília amb un buit de poder. Pere III va aprofitar l'oportunitat per incitar als napolitans a entrar a la seva lleialtat. Tots els intents de Pere III, en aquest sentit, van fracassar. Nàpols es mantindria fidel als francesos.

També es va posar en contacte amb Felip III i amb el legat papal de la croada. El dia 12 de juliol els va enviar una ambaixada per intentar començar les negociacions. La mateixa ambaixada tenia la missió d'anar a Roma. Martí IV havia mort el març. Podria ser que Pere III tingués l'esperança de resoldre el conflicte amb Honori IV. L'ambaixada no va tenir una acollida favorable entre els croats. Igual que en els casos anteriors, li van barrar el pas per anar a veure al papa.

D'una manera més encoberta, Pere III va mantenir contactes amb Felip I de Navarra, el futur rei Felip IV de França. Els contactes es van realitzar en el més absolut secret, entre els mesos de juliol i agost. La presència d'agents enemics, i la inseguretats imperant, va forçar a prendre grans precaucions. La correspondència entre els dos sobirans es va transmetre oralment. Això va fer que no hagi quedat constància dels motius, ni dels continguts, dels contactes. Tanmateix, no és plausible que Pere III volgués tornar a emprar a Felip I com a mediador, entre ell i el seu pare. En aquest moment, els croats encara no havien patit cap derrota significativa, les seves línies de subministrament estaven intactes, i la seva posició era millor que la de Pere III. Una hipòtesi més realista seria que Pere III intentés mantenir la frontera amb Navarra tranquil·la. Cosa que li permetria disposar de reforços aragonesos a Catalunya.

Un altre aspecte diplomàtic són els contactes amb Sanç IV, amb diversos nobles castellans, i amb el rei Dionís I de Portugal. El dia 28 de juny, els va enviar unes cartes en les que els demanava la seva ajuda per lluitar contra el rei de França. Pere III va demanar tropes per realitzar un atac directe contra l'exèrcit croat, a partir del dia 1 de setembre. Tot i els seus esforços, Pere III no va rebre cap assistència dels altres regnes peninsulars. Sanç IV va preferir quedar-se al marge del conflicte, malgrat el tractat d'aliança vigent entre Aragó i Castella.

La rendició de Girona

Mentre tot això succeïa, el setge de Girona continuava. El setge havia començat el dia 27 de juny. Tots els intents francesos per prendre la ciutat, per l'assalt, havien fracassat. La ciutat estava ben defensada. Fins i tot, es van atrevir a fer sortides en diverses ocasions. Irremeiablement, però, els queviures de la ciutat van minvar fins a mínims insostenibles. Per això, poc abans del 16 d'agost, Felip III i Ramon Folc VI van iniciar les negociacions per rendir la ciutat. Felip III va enviar com a ambaixadors a Roger Bernat III de Foix i al germà del comte del Pallars. Les negociacions van avançar amb rapidesa. En el dia 16 d'agost ja hi havia un principi d'acord¹⁶. Ramon Folc VI rendiria Girona si, en un termini de 20 dies, no rebia ajuda de Pere III. En aquest cas, els defensors gaudirien d'una treva de 6 dies per deixar la ciutat. Abans de firmar el pacte, Ramon Folc VI va demanar 3 dies per informar del tractat a Pere III. El rei va autoritzar al vescomte a rubricar el pacte, i es va formalitzar el dia 19 d'agost. Així, el dia 7 de setembre de 1285, Girona es va rendir a Felip III. En aquell moment, Girona ja havia complert amb la seva missió: retardar l'avanç francès cap el sud, per donar temps a la flota siciliana.

La caiguda de Girona va obrir el camí cap a Barcelona a les tropes croades, però els tres mesos perduts davant les muralles de la ciutat serien irrecuperables. La flota siciliana va arribar a Catalunya el 23 d'agost. Des d'aquest moment, l'objectiu de la flota catalana i siciliana va ser la destrucció de la flota francesa, i tallar la via de subministrament dels croats.

Les batalles navals de les illes de les Formigues i de Roses

El 26 d'agost, la flota siciliana va salpar de Barcelona en direcció a Sant Pol. Allà es va unir amb la flota catalana. En total, la flota combinada devia tenir 40 galeres, i unes 40 embarcacions més de tot tipus. Immediatament, aquesta força es va dirigir cap al nord, i va sobrepassar la flota francesa. Al dia següent, 27 d'agost, van arribar a Sant Pol 4 galeres sicilianes que s'havien retardat. Aquestes galeres, juntament amb 8 embarcacions més, van salpar cap el nord per unir-se a la flota combinada. Durant la travessia, aquesta petita força es va topar amb una flota francesa, formada per unes 25 galeres. Els francesos van intentar encalçar-la, però va aconseguir fugir dels seus perseguidors. Finalment, va trobar la flota combinada ancorada a les illes Medes, i va informar a

16 Tanta celeritat permet suposar que els agressors i els defensors estaven en contacte, des de feia temps.

Roger de Llúria sobre la situació de la flota francesa. Front aquesta informació, l'almirall va ordenar salpar, per anar a l'encontre de la flota francesa. La flota catalana i la francesa es van trobar prop de les illes de les Formigues, la nit del dia 27 d'agost. La batalla va ser dura. Va acabar amb una derrota total dels francesos. La flota catalana va aconseguir capturar 12 galeres franceses.

A aquesta victòria li va seguir una altra: la batalla de Roses. El dia 29 d'agost, la flota de Roger de Llúria va atacar Roses. Allà hi havien anat les 13 galeres supervivents, i s'estaven aparellant altres embarcacions per fer front al desastre. En aquest cas, la batalla va ser terrestre. El port es va bloquejar, i les tropes catalanes i sicilianes van desembarcar. La batalla també va ser dura i desigual. Els francesos van haver de lluitar en condicions d'inferioritat. A més, aprofitant la situació, els habitants de Roses es van rebel·lar contra els croats. Davant la precarietat de la seva posició, els francesos es van retirar de Roses, tot cremant la vila.

Arran d'aquestes dues batalles, el nombre de presoners francesos que es van fer va ser enorme. El tracte que se'ls va dispensar va ser brutal. Als presoners de valor se'ls va respectar la vida, per exigir un rescat per ells. Als ferits se'ls va ofegar. A tots els altres, menys a un, se'ls va cegar. Aquest captiu va ser l'encarregat de dur als seus companys al campament croat, i dur la notícia de la derrota. No cal dir que la impressió va ser profunda. No només per l'espectacle depriment de l'escena. També pel significat de la derrota naval, i la pèrdua de Roses. Des de llavors, la marina catalana va gaudir del domini absolut del Mediterrani occidental. L'exèrcit croat es va quedar sense la seva ruta de subministrament.

A banda de les repercussions militars directes, la derrota va enfonsar la moral dels croats. Una moral que ja estava malmesa pel llarg setge de Girona, les ràtzies de les hosts catalanes i les malalties. Gran part dels croats no estaven en condicions de combatre, degut a les malalties. Entre els afectats hi havia Felip III. En aquestes condicions, els croats van decidir retirar-se a l'altra banda dels Pirineus. De poc va servir la captura de Girona, el 7 de setembre. El dia 10 de setembre, l'exèrcit croat va aixecar el campament i es va dirigir cap el nord. Sembla que la intenció dels croats era hivernar en terres occitanes per recuperar-se, organitzar-se, i tornar a atacar Catalunya la primavera següent. Per aquest motiu, devien deixar una guarnició ocupant Girona. Una guarnició que es va rendir pocs dies després de saber que el gruix del seu exèrcit havia estat aniquilat en el pas de Panissars. Els francesos que hi romanien van sortir de la ciutat el dia 10 d'octubre de 1285.

El final de la croada

Pere III també va haver de modificar els seus plans, arran de les victòries de les illes de les Formigues i de Roses. Encara que havia estat planejant una batalla campal amb els francesos, pels primers dies de setembre, els fets el van fer canviar d'estratègia. En aquell moment, ja no era necessari enfrontar-se als croats per aconseguir la victòria final. Ràpidament, amb les tropes que havia aplegat, va anar al pas de Panissars per tallar la retirada francesa. Entre els dies 19 i 29 de setembre, les tropes catalanes es van anar concentrant a Darnius¹⁷. Pel dia 30 de setembre, Pere III tenia el pas totalment bloquejat.

Durant tot aquest temps, hi van tornar a haver contactes diplomàtics. Ara, però, la voluntat de negociar provenia dels croats. Les negociacions no van arribar a enlloc. No va ser fins el 28 de setembre, que hi va haver un acord de compromís. Felip I va enviar un missatge a Pere III. La missiva pregava que deixés sortir de Catalunya al seu pare i al seu exèrcit. Pere III li va assegurar la integritat de la comitiva reial, dels nobles i dels cavallers, però no la resta de la tropa. Amb aquesta garantia, el 30 de setembre, els croats van travessar el pas de Panissars. Tal i com Pere III va prometre, el rei de França i el seu seguici van ser respectats, però la resta de l'exèrcit francès va ser aniquilat. Els pocs combatents que van sobreviure es van dirigir cap a Perpinyà. El dia 4 d'octubre, les restes de la croada va arribar a Perpinyà, on Felip III va morir el dia següent. La croada havia fracassat, i no es podria reprendre l'any següent.

22.4. Conseqüències polítiques i diplomàtiques de la croada

Una vegada que el problema croat va ser eliminat, Pere III va dirigir les seves atencions a tots aquells que li havien negat ajuda, l'havien traït, o havien col·laborat amb l'enemic. Pere III va actuar amb la duresa que el caracteritzava. Durant el mes d'octubre, el clergat col·laboracionista va ser expulsat de Catalunya, i els seus bens van ser confiscats. Va fer investigar a diversos habitants de les zones que van estar ocupades pels francesos. Es van jutjar als col·laboracionistes, a nobles que van retre vassallatge a Felip III¹⁸, comerciants que van vendre queviures als croats, súbdits seus

17 Darnius és una localitat situada a 11 km al sud del coll de Panissars.

18 Entre ells, hi havia Jaume II de Mallorca. L'infant Alfons va dirigir la campanya punitiva que va reincorporar les illes balears a la Corona d'Aragó. Aquest episodi es comenta en el capítol on es tracten les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca.

que no van acudir a la seva crida, etc. Tot aquest procés, i les seves conseqüències, duraria fins entrat el regnat d'Alfons III i Jaume II.

Una altra qüestió a la que havia d'atendre eren els presoners croats. Un tema que també duraria fins entrat el regnat d'Alfons III. El gran nombre de captius va generar una intensa activitat diplomàtica. Els conciutadans dels presos van haver de venir a Catalunya per pagar el seu rescat. Abans, però, calia sol·licitar salconduits per entrar en els territoris de la Corona d'Aragó. Tot aquest procés va requerir bastant de temps.

La victòria de Pere III no va fer minvar la intensitat de la seva diplomàcia. El mateix dia 30 d'agost, Pere III va escriure el dux de Venècia per agrair-li la seva neutralitat en el conflicte. També va escriure a diversos nobles italians. Evidentment, Pere III continuava pensant en conquerir la part continental del Regne de Sicília. Per això, va continuar enfocant la seva diplomàcia en eliminar els suports de Carles II¹⁹, i als seus partidaris. En aquest context s'han d'entendre les missives i ambaixades que va enviar a Venècia, Hongria, Castella, Portugal, Anglaterra, Alemanya, entre altres destins. En les cartes, Pere III va destacar la injustícia comesa pel rei de França, que va envair les seves terres. Les calamitats que van ocasionar els croats. La resistència de Girona, front unes forces franceses numèricament superiors. La voluntat de Déu, en concedir-li la victòria sobra una croada convocada per motius polítics i oportunistes. Les penúries que va sofrir l'exèrcit croat, a causa de les seves accions. Les cartes i les ambaixades de Pere III no van atraure cap aliat a la seva causa, però van mantenir en la neutralitat els possibles aliats de Carles II. A això hi va ajudar la desastrosa conclusió de la croada. La derrota dels croats va erosionar, sense remei, el prestigi de França i Roma. Els costaria trobar aliats per lluitar contra Pere III i els seus hereus. A més, no es van atrevir a realitzar una operació semblant contra la Corona d'Aragó.

19 Carles I de Sicília havia mort el dia 7 de gener de 1285. El seu fill Carles es va convertir en el nou monarca angeví, però hauria d'esperar a ser alliberat per ser coronat rei.

Fig. 16: Pere III en el coll de Panissars.

Capítol 23

La Gran Guerra del Mediterrani 3: la guerra durant el regnat d'Alfons III

Després d'expulsar els francesos de Catalunya, l'activitat de Pere III va continuar sent frenètica. Una de les tasques que devia considerar més important era recuperar el Regne de Mallorca, i integrar-lo a la Corona d'Aragó. La deslleialtat vassallàtica del seu germà li va proporcionar l'argument necessari. Dissortadament, entre finals d'octubre i principis de novembre, Pere III es va començar a sentir malament. L'evolució de la seva dolència va ser ràpida. En vista del seu estat, Pere III va decidir fer el seu testament¹. Els territoris ibèrics de la Corona d'Aragó passarien a l'infant Alfons, mentre el Regne de Sicília passaria a l'infant Jaume. La seva voluntat va ser acceptada per l'infant Alfons sense cap tipus d'oposició². Després d'això, Pere III li va encomanar la conquesta del Regne de Mallorca. Una tasca que va començar immediatament.

1 “*Pere el Gran*”: pp 804-808, doc núm 458.

2 “*Pere el Gran*”: pp 798-802, doc núm 454.

23.1. La guerra contra Jaume II de Mallorca

L'infant Alfons va arribar a Mallorca a principis de novembre. En tot moment es va evitar qualsevol agressió contra la població. L'infant Alfons havia donat estrictes instruccions de no molestar la població. L'expedició era per castigar a un vassall que havia traït el seu senyor. De manera que la població local no va oferir resistència significativa. L'ocupació de l'illa de Mallorca va ser ràpida. Només la Ciutat de Mallorca i algunes places fortificades van resistir les forces de l'infant Alfons.

El setge de la Ciutat de Mallorca no va ser llarg. Gràcies als contactes que havia mantingut amb els mallorquins³, abans de l'expedició, les negociacions estaven avançades. Durant aquestes negociacions, un missatger provinent de Catalunya el va informar de la mort del seu pare. Així, Alfons III va iniciar el seu regnat davant les muralles de la Ciutat de Mallorca. Tanmateix, no va fer pública la mort de Pere III immediatament. No volia que la notícia influís en les negociacions. La mort es va mantenir en secret. No va ser fins després de la rendició de la Ciutat de Mallorca, el dia 19 de novembre de 1285, que es va informar de la mort de Pere III.

Després de la rendició de la Ciutat de Mallorca, l'illa va reconèixer, sense gaires problemes, al nou sobirà. Els últims reductes de Jaume II van ser els castells del Rei, d'Alaró i Santueri. Aquests punts aïllats van continuar resistint un temps més, però no representaven cap amenaça. A principis del 1286, tota l'illa estava controlada. En general, els mallorquins van acceptar el canvi de sobirà, sense gaires problemes. Tot i això, hi va haver una petita dissidència que no acceptava la nova situació. Els rebels mallorquins van ser desterrats a Xàtiva. Els van controlar obligant-los a presentar-se davant el justícia de Xàtiva tots els dilluns⁴. A part d'aquest procediment, no sembla que hi hagués cap altre tipus de repressió.

Evidentment, Jaume II no va acceptar la pèrdua de Mallorca. Va organitzar diverses accions contra el nord de Catalunya, des dels seus territoris continentals del Rosselló⁵. Amb l'ajuda francesa, va atacar l'Empordà fins a quatre vegades en els quatre anys següents. Les incursions van ser una

3 Stefano Maria Cingolani, *“Pere el Gran. Vida, actes i paraula”*, Editorial Base, Barcelona, 2010.

4 *“Documentos del reinado de Alfonso III”*: pp 20, doc núm 36.

5 *“Documentos del reinado de Alfonso III”*: pp 105, doc núm 459, idem: pp 239, doc núm 1127. En el primer document indicat, no s'especifica el destí de les provisions i les armes que s'ordenen embarcar cap a Catalunya. Per la data del document, dia 30 de setembre de 1286, cal descartar que fossin per fer front a tropes de França. En aquell moment Alfons III i Felip IV tenien una treva vigent. Per tant, només queda la possibilitat que estiguessin destinades a contenir un atac de Jaume II.

molèstia. Alfons III hi va haver de destinar recursos que eren necessaris en altres fronts. Tanmateix, no van suposar cap problema greu. En tots els casos van ser repel·lides amb facilitat. Jaume II només recuperaria la integritat del Regne de Mallorca per la via diplomàtica.

Les accions de Jaume II no només s'han de veure com un intent per recuperar el seu regne. Jaume II va ser un instrument de Felip IV. El va utilitzar per pressionar a Alfons III. En el 1286, Alfons III i Felip IV van signar una treva que no va incloure a Jaume II. Per tant, Jaume II va ser lliure d'atacar a Alfons III. Uns atacs que es van realitzar amb tropes franceses. Felip IV va trobar la manera de burlar la treva, i atacar a Alfons III indirectament.

23.2. La coronació d'Alfons III

L'infant Alfons, igual que el seu pare, no va anar immediatament a Saragossa, per coronar-se rei d'Aragó. Primer havia de finir els requeriments militars. Així, va romandre a Mallorca fins el gener de 1286. No va ser fins a mitjans de gener que va salpar de l'illa. La seva primera escala va ser Eivissa. Allà va rebre l'homenatge dels seus habitants, pels volts del 19 de gener. Finalment, va arribar a Dénia el dia 22 de gener. El dia 2 de febrer va ser coronat rei de València.

Al febrer, va ser reconegut com a comte de Barcelona. Seguidament, va haver d'anar a l'Empordà per organitzar la defensa de la frontera. Havia rebut informacions que Jaume II estava preparat-se per llançar una ofensiva. Com s'ha comentat, Jaume II seria una molèstia recurrent per la frontera nord de Catalunya, durant tot el regnat d'Alfons III.

Un cop enllestides les defenses de Catalunya, Alfons III va anar al Regne d'Aragó. La seva primera preocupació va ser la defensa de la frontera entre Aragó i Navarra. Era una frontera insegura. En ocasions entraven cavalcades navarreses. Finalment, Alfons III va ser coronat rei d'Aragó, el dia 14 d'abril, a Saragossa.

23.3. Diplomàcia d'Alfons III

Alfons III va heretar el problema de la guerra amb França, Roma i Nàpols. Aquesta coalició era poderosa, però tenia algun avantatge sobre ella. Primer, la flota combinada d'Aragó i Sicília

tenia el domini absolut del Mediterrani occidental. Tenia ostatges de gran valor. D'una banda, Carles II estava captiu des de la batalla naval de Nàpols del 1284. D'altra banda, també tenia els germans de la Cerda. Eren nebots de Felip IV, i possibles hereus de la corona de Castella. Ara, a més, tenia la part insular del Regne de Mallorca. Una carta amb la qual també podia negociar. Finalment, cal mencionar un aliat passiu d'Alfons III: Enric I. El rei d'Anglaterra sempre va ajudar al jove rei en les negociacions amb els seus enemics.

Un altre aspecte que cal tenir en comte és que l'escenari havia canviat en el 1285. Diversos actors principals de l'àmbit internacional van morir en aquest any: el papa Martí IV, Carles I de Nàpols, Felip III de França i Pere III d'Aragó. Els seus successors continuaven la guerra, però tots ells tenien interessos en acabar-la. Honori IV era més moderat que el seu antecessor, i no era tant pro-francès com ell. Carles II, que estava retingut en una presó catalana, frisava per sortir del seu captiveri. Felip IV, allixonat per la fallida croada, no estava motivat per realitzar cal altra expedició d'envergadura. Finalment, Alfons III i Jaume I de Sicília eren més diplomàtics que el seu pare, quan la situació ho requeria.

Relacions amb Sicília

Des d'abans de la seva coronació, Alfons III va seguir una única política vers el Regne de Sicília: l'aliança sense esclotxes amb el seu germà, Jaume I. Un dels primers actes que va fer va ser enviar un missatge al seu germà, el dia 25 de novembre de 1285. En la carta, va expressar-li la seva ferma voluntat d'ajudar-lo contra els seus enemics. A canvi, esperava un compromís similar per l'altra part⁶. Així, els dos germans van col·laborar estretament per mantenir la supremacia naval en el Mediterrani occidental, i en la defensa dels seus territoris. Una política que seguirien fins, quasi, al final del breu regnat d'Alfons III.

6 SOLDEVILA, Ferran, *“Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal”*, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

En algunes ocasions, mantenir aquesta política va ser complicat. Tants anys de guerra havien laminat els recursos humans disponibles. La guerra era cada cop més impopular. Es van haver de prendre mesures excepcionals per reclutar homes. Per exemple, els dies 7⁷ i 27⁸ de juny de 1287, Alfons III va prohibir navegar per les costes del Regne de València fins que l'armada, que s'estava aparellant, no estigués completa. Tot i l'esforç que suposava per a Alfons III, a Jaume I no li van faltar mai reforços. En les seves campanyes contra la península italiana, va poder emprar contingents originaris de la Corona d'Aragó.

El temps, però, va mostrar que les bones intencions d'Alfons III eren insuficients. No podia fer front a tots els enemics que s'abatien sobre ell. La qüestió siciliana era un dels principals obstacles. França i el papat es negaven reiteradament a acceptar que Sicília passés a la sobirania del seu germà. Aquesta condició no va escapar a Jaume I. Jaume I era conscient de la precària posició del seu germà gran. Li va suggerir diverses vegades que fes la pau per separat d'ell. Com a condició, només posava que no s'aliés amb França, ni amb el papat, per anar en contra seva. En primera instància, Alfons III va rebutjar l'ofertament, però va haver d'acceptar aquesta fórmula per poder negociar la pau.

Finalment, el 19 de febrer de 1291, es va signar la pau de Tarascó. La Corona d'Aragó va fer la pau per separat del Regne de Sicília, amb el Regne de França, el papat i Nàpols. Els acords entre Alfons III i Jaume I es van mantenir. El tractat no va contenir cap clàusula que obligués a Alfons III ajudar a França i el papat contra Sicília.

Relacions amb França i el papat

El principal objectiu diplomàtic d'Alfons III va ser negociar la pau amb França, el papat i Nàpols. Per estar en una millor posició, durant les negociacions, Alfons III i Jaume I van iniciar una ofensiva militar contra els territoris napolitans⁹. L'operació va permetre conquerir diverses places de la península italiana¹⁰. A la pràctica, les conquestes no van reforçar la seva posició. Des de feia temps, França havia passat a liderar la coalició contra la Corona d'Aragó. Les pressions d'Alfons III i Jaume I sobre Nàpols no van impressionar a Felip IV. Roma es va veure degradada a ser un

7 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 175, doc núm 809.

8 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 181, doc núm 839.

9 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 69, doc núm 280.

10 MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., SOBREQÜÉS, S., BAGUÉ, E., “*Els descendents de Pere el Gran*”, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 196

instrument al servei dels interessos de França. Només havia d'atorgar autoritat moral a Felip IV. Així, les negociacions es van estancar. De manera que es va decidir acordar una treva¹¹.

La treva va ser signada a París, el juliol de 1286. La mediació d'Eduard I va ser determinant. A Eduard I li interessava que la guerra finalitzés. Alfons III estava casat, per poders, amb la seva filla. Volia enviar la seva filla a Alfons III, i segellar definitivament l'aliança matrimonial amb Alfons III. Tot i això, no es volia comprometre amb un monarca amb tants enemics. Per aquests motius, Eduard I va fer de mediador. Va realitzar grans esforços per ajudar a acabar amb la guerra. Va fer tot el possible per acostar posicions de les dues parts enfrontades. La treva era un inici. Va servir per acordar reprendre les negociacions a Bordeus, pel Nadal de 1286. La treva va servir per a que Alfons III preparés el terreny per les negociacions de Bordeus, i establir contactes amb Roma¹².

La conferència de Bordeus acabar sense acords. Els ambaixadors d'Alfons III van desplegar una estratègia diplomàtica molt agressiva. Les condicions que van imposar, per alliberar a Carles II, van ser exagerades. Honori IV havia de revocar la cessió de la Corona d'Aragó a Carles de Valois, feta per Martí IV. La conquesta de Mallorca s'havia d'acceptar per part francesa. Era una qüestió interna de la Corona d'Aragó. Era conseqüència d'aplicar el dret feudo-vassallàtic. França i Roma havien d'acceptar al seu germà, Jaume I, com a rei de Sicília. Ell retindria el regne en nom de l'Església.

Les condicions eren difícils d'acceptar per França i el papat. Evidentment, no les van acceptar. Ells condicionaven qualsevol negociació a l'alliberament de Carles II. Tampoc acceptaven el fet consumat de les conquestes de Mallorca i Menorca. Degut a la distància dels plantejaments, no hi va haver acord. Tot i això, es va confirmar la treva del juliol anterior. Les negociacions no van avançar, però no es van trencar.

Altres temes que van sorgir van ser: els germans de la Cerda, Navarra i Múrcia. Els germans de la Cerda eren cosins de Felip IV. Per tant, tenia interès en alliberar-los. No només perquè fossin família, també perquè eren un instrument polític valuós. Per Alfons III també eren valuosos. Permetien mantenir Castella sota un cert control. De moment, evitaven que s'aliés amb França. Tot i això, l'interès d'Alfons III per Múrcia va obrir noves vies de negociació. Alfons III va proposar que Sanç IV cedís a l'infant Alfons de la Cerda el Regne de Múrcia. L'infant Alfons es casaria amb la infanta Violant, germana d'Alfons III, i es convertiria en el seu vassall. Així, el Regne de Múrcia passaria a formar part de la Corona d'Aragó, i els germans de la Cerda deixarien de ser un perill per

11 Alfons III va aprofitar la treva per conquerir l'illa de Menorca.

12 "*Documentos del reinado de Alfonso III*": pp 77, doc núm 321. En aquest document, Alfons III demana a diverses poblacions d'Aragó, Catalunya i València que ajudessin als seus ambaixadors destinats a la cúria de Roma, Bertran de Vall i Ramon de Muntanya.

Sanç IV. Finalment, un altre tema que va sorgir va estar relacionada amb el Regne de Navarra. Alfons III va presentar reivindicacions sobre el petit regne. Els seus arguments estaven basant en l'afillament mutu entre Sanç VII de Navarra (1154–[1194–1234]) i Jaume I. En totes aquestes qüestions tampoc van arribar a cap acord.

Davant del fracàs de les negociacions, Eduard I va proposar a Alfons III una vista reial a Oloró, el 27 de juliol de 1287¹³. En la vista, Eduard I, empès pel seu desig de desencallar les negociacions, va proposar l'alliberament de Carles II. Va argumentar que França i el papat no acceptarien mai negociar mentre estigués captiu. També li va exposar que, tot i que de moment Aragó i Sicília gaudien de la supremacia militar, no podrien fer front a la força de la coalició franco-pontifícia, a llarg termini. França tenia molts més recursos materials i econòmics que la Corona d'Aragó i Sicília. A més, gaudia de la força espiritual de la Santa Seu.

Al final, la realitat política i militar va fer que Alfons III acceptés alliberar a Carles II. Les condicions que va imposar, però, van ser dures. Abans de ser alliberat, Carles II hauria de lliurar tres fills seus, i 60 cavallers provençals com a ostatges. A l'any del seu alliberament, també hauria d'entregar el seu primogènit, i 30.000 dels 50.000 marcs acordats com a garantia. Durant el temps que estaria en llibertat, Carles II s'havia de comprometre a aconseguir una treva de tres anys, entre Alfons III i els seus enemics. La treva serviria per negociar una pau acceptable, per les parts. En el cas de no aconseguir-ho, Carles II hauria de pagar 100.000 d'argent, i passar a captiveri indefinit. En el cas que Carles II no complís els termes de l'acord, Provença passaria a sobirania d'Alfons III.

Els legats papals, presents en la vista d'Oloró, es van negar a acceptar unes condicions tant desorbitades. Això hagués deixat a Alfons III en una posició encara més avantatjosa. Felip IV i Nicolau IV també van estar d'acord en no acceptar els termes del pacte. Per tant, Alfons III va intentar altres vies diplomàtiques. Tots els seus intents no van arribar enlloc. La posició de França i Roma era inamovible. Sabien que el temps jugava a favor seu.

En canvi, per la Corona d'Aragó era just al contrari. Ja donava mostres clares de fatiga. La situació interna començava a ser crítica. La guerra estava esgotant els recursos de la Corona d'Aragó. L'entredit papal era un arma que els aragonesos esgrimien contra Alfons III. Això era tant evident que Jaume I li va proposar que negociés una pau per separat. Esperava que, d'aquesta manera, el seu germà tindria més marge de maniobra. Com a condició, només va imposar que es negués a aliar-se en contra seva. Alfons III no va acceptar aquest suggeriment. Es va negar a trencar

13 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 174, doc núm 803. Per preparar la vista reial d'Oloró, hi van haver ambaixades entre Alfons III i Eduard I. Com a mínim hi va haver una ambaixada abans del dia 3 de juny de 1287. Data en la qual Alfons III va indicar als seus ambaixadors, a la cort anglesa, que cobressin les despeses del seu viatge a Anglaterra de les rendes d'Albarrassí i Segorbe.

l'aliança amb Jaume I.

En paral·lel, Eduard I no desistia en els seus intents per negociar un acord de pau. Els fracassos no el van fer defallir. En el 1288, va proposar a Alfons III realitzar una altra vista reial a Canfranc, el 28 d'octubre de 1288. En la vista, a part d'Alfons III i Eduard I, també hi assistiria Carles II, i legats papals. Per tant, s'havia de preparar adequadament. La situació externa i interna de la Corona d'Aragó era delicada, i calia preparar millor el terreny diplomàtic. Per això, Alfons III i Eduard I es van reunir a Jaca abans de Canfranc. Allà, van acordar l'estratègia diplomàtica a seguir.

D'aquesta manera, a Canfranc, les noves condicions per alliberar a Carles II es van suavitzar¹⁴. Els fills menors de Carles II, Lluís i Robert, serien entregats com a ostatges, juntament amb 80 nobles i ciutadans provençals. Es mantenia així l'aspiració d'Alfons III sobre la Provença. També havia d'entregar 30.000 marcs, i al seu primogènit Carles al cap de deu mesos. Finalment, Carles II es va comprometre a negociar una treva entre els blocs aragoneso-sicilià i el franco-romà, en menys de dos anys. En cas de no aconseguir-ho, hauria de pagar 50.000 marcs, i tornar al captiveri.

D'altra banda, Eduard I també es va comprometre amb el tractat de Canfranc. Va entregar, a Alfons III, 36 nobles i 40 ciutadans com a ostatges. Era la mostra del seu compromís de fer complir el tractat, que tant havia costat aconseguir. També va prometre no sortir de Gascunya sense entregar quatre barons anglesos.

Les noves condicions van ser ràpidament acceptades per Carles II. En un principi, els legats papals també hi van estar d'acord. Així, el dia 3 de novembre de 1288, Carles II va ser alliberat a Canfranc. Els ostatges van arribar pel desembre, a València. Malauradament, França i Roma van decidir no acceptar el tractat. Felip IV i Nicolau IV es van negar a acceptar qualsevol tipus de pau amb Alfons II o Jaume I. El Regne de Sicília n'era la causa principal. Això enterbolia massa les relacions diplomàtiques. En aquest moment eren molt dolentes¹⁵. De manera que el tractat de Canfranc va quedar en paper mullat.

A mitjans del 1289, el fracàs del tractat de Canfranc era un fet. Això no va ser degut només a la intransigència de Felip IV i Nicolau IV. També va ser degut a que Carles II va prendre el títol de rei del Regne de Sicília. Amb aquest acte, deixava clares les seves intencions. Malgrat això, es va

14 Probablement, Alfons III va ser més dúctil degut a la situació interna i externa que s'acostava. D'una banda, la Unió aragonesa provocava la inestabilitat en el regne d'Aragó, i pressionava al monarca amb les seves exigències. Per altra cantó, hi havia el deteriorament de les relacions amb Castella, i es devia esperar una guerra imminent per aquesta banda. Per tant, com a mínim, era necessari guanyar temps.

15 MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., SOBREQÜÉS, S., BAGUÉ, E., "*Els descendents de Pere el Gran*", Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 196 Un fet insòlit, que va succeir poc després de Canfranc, mostra com s'havien degradat les relacions entre Aragó i França. Una ambaixada aragonesa, que es dirigia a Roma, va ser retinguda a Narbona. La comitiva va ser agredida, espoliada, insultada, i enviada a captiveri.

esforçar per aconseguir una pau acceptable. Va ser una tasca difícil, i el temps del que disposava es va anar acabant. Per això, va demanar a Alfons III que li allargués el termini per aconseguir la pau, a mitjans de setembre de 1289. Una pròrroga que Alfons III li va concedir. Al final, però, Carles II va desistir dels seus intents de negociació. Al cap de poc, a finals d'octubre, van enviar una altra ambaixada a Alfons III, per fer-li saber que estava disposat a retornar al captiveri. Aquest canvi d'actitud devia respondre a la certesa que li seria impossible convèncer a Felip IV i a Nicolau IV, de fer les paus amb Alfons III i Jaume I.

Aquest canvi tant sobtat va sorprendre a Alfons III, però ho va haver d'acceptar. En la seva resposta, li va indicar que es presentés a Peralada o a Castelló, en comptes de la Jonquera o a Panissars. El tractat de Canfranc estipulava que Carles II s'havia d'entregar en el coll de Panissars o en la Jonquera. El canvi va ser degut a que no eren llocs segurs. Jaume II en tenia el control. Tot i això, Carles II es va presentar entre un punt situat entre Panissars i la Jonquera, a finals de 1289. En un pas controlat per Jaume II. A més, va dur una comitiva nombrosa i armada. Com que no va trobar a Alfons III amb els ostatges, va considerar que havia fet honor als seus compromisos, i se'n va retirar. L'acció va ser durament recriminada per Alfons III i Eduard I. Alfons III va perdre un ostatge valuós. Eduard I es va veure en una situació compromesa. Havia apostat fort per l'alliberament de Carles II. Havia suposat que permetria arribar a una pau definitiva, però els esdeveniments havien pres el pitjor camí.

Uns dies més tard, Alfons III va rebre els ambaixadors de Carles II, a Girona. Les condicions que van presentar, per arribar a la pau, van ser totalment inacceptables per a Alfons III. Jaume I havia d'abandonar Sicília sense cap compensació. Alfons III havia de retornar les illes balears a Jaume II. També hauria de declarar-se vassall del papa, entre altres condicions. Després de tants esforços, la situació diplomàtica va quedar quasi igual que al principi del seu regnat.

L'adversitat no va intimidar a Alfons III. Va desplegar una activitat diplomàtica encara més intensa. Va reclamar homenatge als provençals, tal i com indicava el tractat de Canfranc. Des d'aleshores, Alfons III va considerar que Provença estava nominalment sota la seva sobirania. També va saber utilitzar els fills de Carles II. D'altra banda, va anar a la recerca d'aliances que li permetessin aïllar als seus enemics. Així, el dia 27 de gener de 1290, va signar una aliança amb Gènova¹⁶. Posteriorment, signaria tractats similars amb Pisa, Granada i Egipte.

16 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 308, doc núm 1475. En un document datat del dia 9 de febrer de 1290, Alfons III mana a Ramon Escorna que ajudi a Humberto de Volta, en les seves despeses d'anada i tornada a València. La obra consultada no especifica si Humberto de Volta era un ambaixador genovès, però les dates, i el nom, entre altres coincidències, ho permet suposar amb certa prudència.

“*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 205, doc núm 958. D'altra banda, les relacions entre la Corona d'Aragó es va mantenir cordial durant el regnat d'Alfons III. Gènova va subministrar material necessari per dotar

El desplegament diplomàtic, i els preparatius militars, d'Alfons III i Jaume I van alarmar als seus enemics, però no els van fer cedir en les seves posicions. Pel febrer de 1290, una ambaixada d'Alfons III, i una altra de Jaume I, van anar a Roma. Les ambaixades van ser un primer contacte. No en va sortir gran cosa. Només es va acordar que Alfons III i Carles II s'entrevistarien entre Panissars i la Jonquera, a l'abril de 1290. La vista reial va servir per acordar una treva, fins el dia 1 de novembre de 1290. Aquest període es va emprar per negociar una pau definitiva.

Durant l'estiu de 1290, els agents diplomàtics de tots els regnes en guerra van mantenir una intensa activitat. El principal entrebanc era el tema sicilià. Roma no acceptaria mai la renúncia del Regne de Sicília. Alfons III havia d'escollir entre el seu germà o la guerra. Aquest punt ja havia sortit, de manera recurrent, en tots els tractats. Per a Roma, el Regne de Sicília era una qüestió de prestigi. Jaume I s'havia convertit en el seu màxim enemic, i ell ho sabia. Per això, des de feia temps, havia consentit que Alfons III signés la pau per separat. Sempre que no significués que hagués d'anar en contra seva, o contra els seus interessos. Encara que Alfons III es va resistir a fer la pau per separat, la realitat política el va obligar. Alfons III va acabar per signar el tractat de Brignoles, o tractat de Tarascó, el dia 19 de febrer de 1291.

El tractat va ser un compromís per totes les parts. Alfons III alliberaria els ostatges que retenia. Una ambaixada aniria a Roma per demanar perdó en nom seu. Per Nadal hi aniria personalment. L'excomunió seria retirada. Es revocaria la donació de la Corona d'Aragó a Carles de Valois. Al juny de 1292, Alfons III aniria a Terra Santa per combatre per la creu. A més, s'abstindria d'ajudar al seu germà¹⁷. La qüestió mallorquina va quedar indefinida. S'intentaria resoldre per mitjà d'una vista, a principis d'abril de 1291, al Puig de la Talaia¹⁸.

En la vista del Puig de la Talaia no va sorgir cap acord. Alfons III va argumentar que era un tema intern de la Corona d'Aragó. Un afer entre senyor i vassall. Finalment, es va decidir posar la disputa sota l'arbitri de l'Església. Tanmateix, la sobirania dels reis d'Aragó sobre el Regne de Mallorca no podia ser qüestionada.

Dissortadament, la prematura mort d'Alfons III, el 18 de juny de 1291, va impedir que confirmés el tractat. Per tant, va quedar anul·lat. El seu hereu, Jaume I de Sicília, el futur Jaume II d'Aragó, seria l'encarregat de negociar la pau definitiva amb França, Roma i Nàpols.

galeres, com ho mostra un document del 3 de desembre de 1287.

17 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 422, doc núm 2047. El 28 de març de 1291, Alfons III ja va donar ordres en aquest sentit. Va manar als veguers i als batlles de les zones costaneres de Catalunya i València que impedissin embarcar persones cap a Sicília o Calàbria.

18 El Puig de la Talaia està situat entre Panissars i Pertús.

23.4. La conquesta de Menorca

Com s'ha comentat anteriorment, a mitjans de 1286, Alfons III va aconseguir pactar una treva amb Felip IV. La treva no va incloure al seu oncle, Jaume II. De manera que va aprofitar la treva per realitzar una expedició de càstig contra l'illa de Menorca. L'expedició era una empresa que Pere III tenia planificada. Era un càstig a la traïció del moixerif de Menorca, del juny de 1282¹⁹. Pere III no havia tingut temps de realitzar la seva represàlia. El seu fill s'encarregaria de passar les comptes pendants.

Conquerir l'illa també oferia altres avantatges. Mantindria la noblesa aragonesa ocupada. L'acció contra els musulmans podria ser ben vista per Roma. Podria aplanar les negociacions de pau. Evitava que fos utilitzada per Jaume II o Felip IV contra Mallorca. Finalment, també seria una altra carta que Alfons III podria esgrimir durant les negociacions.

L'expedició es va organitzar per començar les operacions militars abans que acabés l'any. Aragonesos, catalans i valencians van ser convocats el port de Salou el dia 1 de novembre de 1286. El 22 de novembre, la flota va salpar. El 24 va arribar a Mallorca. L'escala a Mallorca va ser més llarga, del que estava planejat, degut al mal temps. Aquest període de temps va ser aprofitat pel moixerif de Menorca. Volia arribar a una solució negociada. Tots els seus intents van fracassar. Alfons III es va mostrar inflexible. Estava determinat a conquerir Menorca. Va declarar formalment la guerra al moixerif.

Quan el temps ho va permetre, la flota expedicionària va salpar cap a Menorca. Les operacions militars van començar el dia 5 de gener de 1287. El mateix dia en que les tropes aragoneses van desembarcar. La guerra no va ser fàcil. Les tropes d'Alfons III van haver de combatre contra un exèrcit superior a l'esperat. El moixerif havia rebut reforços del Regne de Tunis. La balança es va decantar cap a Alfons III arran un enfrontament, entre aragonesos i menorquins, el dia 17 de gener. La batalla va acabar amb una victòria decisiva de la Corona d'Aragó. Els supervivents musulmans es van refugiar al castell de Santa Àgata. Aquest va ser un dels últims reductes de resistència musulmana.

La resistència va durar poc. Les negociacions per la rendició definitiva de Menorca van ser ràpides. Van estar marcades per la duresa d'Alfons III sobre la població musulmana. Tot musulmà

19 El moixerif de Menorca va avisar als seus coreligionaris tunisencs de l'arribada de la flota expedicionària de Pere III, per atacar-los.

de l'illa se'n podria anar. A canvi, hauria de pagar 7 dobles i mig. Els que no poguessin pagar, podrien estar sis mesos lliures, en espera del rescat. Passat aquest interval de temps, els que no haguessin pagat passarien a ser propietat reial. En canvi, el moixerif seria alliberat, juntament amb un seguici de 200 persones, i es podria endur amb ell diverses pertinències. A més, Alfons III disposaria d'un vaixell per a que el moixerif, i el seu seguici, poguessin anar a Ceuta, o a qualsevol altre lloc de la Barbaria. Sota aquestes condicions, Menorca es va rendir a Alfons III, el dia 21 de gener de 1287.

Encara que la conquesta de Menorca fos una represàlia per la traïció del moixerif, les motivacions reals devien ser bastant diferents. La guerra contra França, Roma i Nàpols era llarga, i els nobles i soldats no en treien cap benefici. No podien capturar botí. Era una guerra defensiva. La conquesta de Menorca oferia la possibilitat de aconseguir uns homes desitjosos de botí. Hi han dos documents, del dia 21 de desembre de 1286, que permeten fer aquesta suposició²⁰. Un mes abans de la rendició de Menorca, i des de Mallorca, Alfons III va organitzar el repartiment dels bens saquejats als sarraïns. En el segon document, va prendre mesures contra aquells homes que no respectessin el repartiment del botí. Tots els homes que duguessin bens dels moros de Menorca, sense un albarà d'Alfons III, serien empresonats. Per tant, hi havia un gran interès en el repartiment. Una actitud semblant a la conquesta de Mallorca, realitzada pel seu avi.

Les conseqüències de la depredació que va patir l'illa no van trigar a aparèixer. L'èxode de sarraïns, i la venda dels esclaus, va deixar l'illa pràcticament deserta. Per consolidar la conquesta, Menorca va haver de ser repoblada. Principalment, els nous pobladors van ser procedents de Catalunya.

23.5. La guerra amb Castella

La relació amb Sanç IV va ser un altre problema per Alfons III. Sanç IV havia incomplet les aliances defensives d'Àgreda i el Campillo de 1281. L'ajuda militar que havia d'enviar Sanç IV a Pere III, per fer front a la croada contra la Corona d'Aragó, mai va arribar. Va demostrar que Castella no era un aliat fiable. L'actitud de Sanç IV no va agradar a Pere III, però no va actuar contra ell. Tenia altres prioritats, com la conquesta de Mallorca. Tanmateix, les relacions amb Castella es van refredar. Aquesta línia va continuar amb l'ascens d'Alfons III.

20 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 128, doc núm 573 i 574.

Ja, abans de la seva coronació a Barcelona, Alfons III va rebre una ambaixada de Sanç IV. Tenia com a objectiu renovar l'aliança que Pere III havia acordat amb Sanç IV. Alfons III, però, no va voler renovar-la. D'una banda, no se'n fiava. Per l'altra, sabia que Sanç IV estava en contacte amb Felip IV. El rei de Castella havia iniciat un acostament cap a França des de feia temps²¹. Una tendència que es va accentuar durant el regnat d'Alfons III. De moment, però, Sanç IV no va actuar contra Alfons III. Tenia els germans de la Cerda sota la seva custòdia²², i Sanç IV no era aliè al perill que representaven. Per mitjà de la intriga va intentar capturar-los o, com a mínim, neutralitzar-los. Fins i tot, va aconseguir col·locar agents prop dels germans²³. Alfons III no va ignorar això, i va prendre mesures per evitar casos d'espionatge.

Paral·lelament a les seves converses amb Felip IV, i l'espionatge, Sanç IV va intentar arribar a un tractat matrimonial entre Alfons III i la seva filla, la infanta Isabel. Com a dot, va oferir el Regne de Múrcia. Era una oferta temptadora, però era perillosa. Alfons III la va refusar. D'una banda, acceptar el tractat matrimonial hagués significat trencar el seu compromís amb la princesa Elionor d'Anglaterra. Cosa que li hagués suposat perdre l'ajuda d'Enric I. Era un aliat estratègic en la seva política internacional. No es podia permetre perdre'l. D'altra banda, una de les clàusules del tractat estipulava que els germans de la Cerda haurien de ser custodiats en algun lloc de la Corona d'Aragó, proper a la frontera castellana, i sota la guàrdia de súbdits castellans. Si Alfons III ho hagués acceptat, hi hauria hagut la possibilitat que els germans de la Cerda fossin segrestats per agents castellans. Alfons III podria perdre unes penyores valuoses, amb les que pressionar al rei de Castella. La negativa d'acceptar el tractat matrimonial, per part d'Alfons III, va fer decidir a Sanç IV d'aliar-se amb Felip IV. El dia 13 de juny de 1288, a Lió del Roine, Castella i França es van aliar contra Alfons III.

La resposta d'Alfons III no es va fer esperar. L'obertura d'un nou front era greu. La Corona d'Aragó estava sota una gran pressió internacional. Els seus recursos eren molt limitats. Era el moment d'emprar els germans de la Cerda. Els germans de la Cerda aspiraven a recuperar la seva posició a Castella. Sobre tot, el primogènit Alfons volia recuperar el tron de Castella. Un tron del que Sanç IV es va apoderar en morir el seu pare. Alfons III també podia comptar amb els refugiats

21 ZURITA, Jerónimo, "*Anales de Aragón*", Institución Fernando el Católico, Diputación de Zaragoza (edició digital): Libro IV, Capítulo LXXX.

22 "*Documentos del reinado de Alfonso III*": pp 223, doc núm 1049. Idem: pp 239, doc núm 1126. Els germans de la Cerda eren ostatges dels reis d'Aragó des de l'any 1275. Eren ostatges valuoses, i van ser tractats amb deferència. Tot i estar empresonats, estaven en presó honrada, i amb totes les atencions que la seva condició requeria.

23 "*Documentos del reinado de Alfonso III*": pp 20, doc núm 35. Segons un document del dia 31 de gener de 1286, el bisbe de Calí podria ser un agent de Sanç IV. El document ordena a Guillem de Bellvis, probablement guardià dels germans de la Cerda, que no deixés que el bisbe es poses en contacte amb els germans, ni li permetés llegir la seva correspondència.

castellans, que eren partidaris dels germans de la Cerda. La majoria d'ells volien entrar en guerra contra Sanç IV. Alfons III va saber teixir una aliança contra Sanç IV. Alfons III, Diego López IV de Haro (?–[1288–1289])²⁴, senyor de Biscaia, i el vescomte Gastó VII de Bearn van acordar una aliança. Tots ells es van comprometre a no pactar la pau, ni treva, per separat amb el rei de Castella. Posteriorment, altres nobles i cavallers castellans es van afegir a la coalició en contra de Sanç IV. Amb tot aquest suport, l'infant Alfons de la Cerda va ser proclamat rei de Castella, el setembre de 1288. L'estratègia que va seguir Alfons III li va proporcionar tres avantatges principals. Primer, Va desestabilitzar els dominis de Sanç IV. Segon, li va donar el pretext per declarar la guerra a Castella. Tercer, li permetia aconseguir tropes de la noblesa dissident castellana. Quart, Alfons de la Cerda li va cedir el Regne de Múrcia a canvi de l'ajuda, per aconseguir el tron castellà.

Les operacions militars contra Castella no van començar immediatament. Abans, Alfons III va enviar un missatger a Sanç IV, a mitjans de desembre de 1288. La seva missió era desafiar-lo en el seu nom. El desafiament va incloure un període de treva de 30 dies. Durant aquest procés, les formes de cortesia diplomàtica es van respectar en tot moment. Ho permet suposar la carta de credencials que va ser emesa al missatger d'Alfons III. La carta de credencials va ser dirigida al rei Sanç de Castella. No es va eliminar el seu títol reial²⁵. En el moment en que el missatger l'havia d'entregar, encara no havia proclamat el desafiament. Per tant, es considerava que encara no eren enemics²⁶. En resposta, Sanç IV va procedir d'una manera similar.

Els preparatius militars es van realitzar durant l'hivern. Les operacions militars van començar per l'abril de 1289. L'exèrcit d'Alfons III i Alfons de la Cerda va entrar a Castella per Monteagudo, i van conquerir diverses places properes a la frontera. Mentre, Diego López IV va entrar a Castella des de Terol. La resposta de Sanç IV va ser atacar els voltants de Tarassona. La guerra es va limitar a operacions frontereres. Cap dels contendents es va endinsar en territori enemic. Ni es van atrevir a forçar una batalla campal.

La distracció de tropes aragoneses cap a la frontera castellana va ser aprofitada per Jaume II. Pel juliol, va entrar a Catalunya amb ajuda francesa. Això va forçar a Alfons III a abandonar el

24 El seu pare, Lope Díaz de Haro, havia estat un dels nobles amb més influència de la cort de Sanç IV, i cap de la facció pro-catalana. Va ser l'ambaixador que va intentar negociar el tractat matrimonial entre Alfons III i Isabel de Castella. El fracàs de les negociacions amb la Corona d'Aragó, i l'acostament de Sanç IV vers Felip IV, el van fer caure en desgràcia. L'aliança entre Castella i França va significar la fi de la seva política, i de la seva vida. Sanç IV el va fer assassinar uns dies després de la signatura de l'aliança. Per aquest motiu, el seu fill es va convertir en un acèrrim enemic del rei de Castella.

SALRACH, Josep Maria, BALCELLS, Albert (coord.), *“Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714”*, Vol. 1, Edhasa, Barcelona, 1982.

25 Un detall que cal destacar és que Carles d'Anjou, i I de Sicília, i el seu fill Carles II eren tractats com a reis de Jerusalem. Les cartes redactades per la cancelleria aragonesa mai els van mencionar com a reis de Sicília.

26 *“Anales de Aragón”*: Libro IV, Capítulo CV.

teatre castellà. Va haver d'anar a Catalunya, per defensar la frontera nord. La frontera amb Navarra també va ser una font de problemes. El Regne d'Aragó va patir diversos atacs des de Navarra. Tot i això, en tots dos casos, els atacs van ser repel·lits amb relativa facilitat. Malauradament, al estar envoltat d'enemics, no va poder concentrar recursos, i realitzar cap acció decisiva contra Castella. Això va fer que la guerra amb Castella també fos llarga.

La guerra contra Castella va durar fins el 1291, però no va ser continuada. Hi van haver períodes bèl·lics²⁷ seguits de treves. Els primers contactes, per reconduir les relacions, van començar en el 1290. A l'agost de 1290, hi va haver un intercanvi de presoners, o rescat de captius²⁸. En el dia 8 de desembre de 1290, ja hi havia una treva entre Aragó i Castella. En diversos comunicats als habitants, i als oficials reials, del Regne de València, Alfons III va manar respectar les treves amb Castella²⁹. La treva es va aprofitar per reorganitzar l'aparell militar. Per això, Alfons III va enviar a un home de confiança, Ferran Garcés de Roda, a la frontera entre Castella i el Regne de València; i va ordenar als seus oficials seguir les seves ordres. Ferran Garcés era militar. Alfons III li va encarregar preparar les defenses del Regne de València, per una possible represa de les hostilitats amb Castella³⁰. Els preparatius es van realitzar durant l'any 1290, i principis del 1291³¹. Les precaucions que es van prendre van ser útils. A partir del maig de 1291, hi va haver una altra campanya militar castellana contra la Corona d'Aragó.

Els preparatius de la campanya no van passar per alt a Alfons III. Ja, en el 21 de març, va avisar a Ferran Garcés³². El 29 de març de 1291, Alfons III va ordenar als seus oficials, i a altres habitants del Regne de València, que preparessin armes i cavalls³³. Esperava una imminent incursió castellana. L'amenaça era evident, la treva devia finalitzar entre març i abril de 1291³⁴. En aquesta

27 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 326, doc núm 1566 i 1567. En unes dates anteriors al 8 de maig de 1290, els castellans van atacar la vall de Ayora. Alfons III va ordenar als seus habitants i a almogàvers que ajudessin i seguissin les ordres del comandant militar de la zona, en Rodrigo Sanchez de Vergais.

28 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 341, doc núm 1641.

29 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 387, doc núm 1872-1874.

30 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 388, doc núm 1875. Alfons III va manar a Ferran Garcés de Roda vigilar que per la frontera no hi circulessin mercaderies prohibides.

31 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 399, doc núm 1931. En el dia 11 de febrer de 1291, Alfons III va enviar un informe a Pere Eiximen de Iranzo, sobre l'estat de la frontera amb Castella entre Terol i Morella; i li va ordenar millorar les defenses d'aquesta zona.

32 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 416, doc núm 2019.

33 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 424, doc núm 2059.

34 Es pot deduir aquest interval arran de dos documents d'Alfons III. En el primer, datat del dia 27 de març, s'ordena al justícia de València executar una sentència emesa contra un home, que havia fet una incursió de saqueig a Castella. És evident que l'acusat era un home que havia trencat la treva. “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 420, doc núm 2041. El segon document està datat del dia 31 de març. El document indica que Ferran Garcés estava de camí a Múrcia, per negociar una treva amb l'adelantat de Castella, al Regne de Múrcia. Aquest podria haver estat un dels primers moviments per la treva que es va signar el maig següent. “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 426, doc núm 2071.

ocasió, la iniciativa militar va ser castellana. Per poder expulsar l'enemic del Regne de València, Alfons III va convocar a diversos nobles i hosts, en cartes datades del 29 al 30 d'abril de 1291³⁵.

L'empenta castellana va durar poc. Les defenses aragoneses eren sòlides, però l'exèrcit d'Alfons III no era prou fort com per atacar. De manera que, al final, van decidir acordar una altra treva. La treva va entrar en vigor pel maig. En una carta del dia 7 de maig, Alfons III va ordenar als seus oficials i als seus súbdits que respectessin la treva, i no ataquessin el Regne de Múrcia³⁶. Així, la guerra amb Castella estava en taules quan Alfons III va morir.

35 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 441-442, doc núm 2145, 2147 i 2151.

36 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 446, doc núm 2175.

Capítol 24

La Gran Guerra del Mediterrani 4: Jaume II i el final de la guerra

Amb la mort d'Alfons III, Jaume I de Sicília va ascendir al tron d'Aragó com a Jaume II. El nou rei es va trobar amb una situació complicada. Igual que el seu germà gran, Jaume II va heretar la Corona d'Aragó en temps difícils. El tractat de Tarascó havia quedat invalidat per la mort d'Alfons III. Jaume II, però, tenia una considerable experiència en tasques de govern. Havia estat lloctinent reial a Sicília durant el regnat de Pere III, i rei de Sicília a la mort del seu pare.

24.1. L'infant Jaume com a lloctinent reial

L'infant Jaume va ser nomenat lloctinent reial a Sicília pel maig de 1283. Hauria de governar l'illa mentre el seu pare anava a Bordeus. Així, el 6 de maig de 1283, Pere III va salpar cap a

Catalunya. El traspàs de poders va ser vist com una oportunitat pels simpatitzants dels francesos. Al cap de poc, hi va haver una revolta pro-francesa. La rebel·lió va ser ràpidament sufocada. Els rebels van ser indultats. Dies més tard, però, es van tornar a rebel·lar. La revolta va tornar a ser sufocada. En aquesta ocasió, l'infant Jaume va ser més dur amb els rebels. Van ser executats el dia 22 de maig de 1283. L'acció va permetre, a l'infant Jaume, consolidar el seu control sobre l'illa siciliana. Tot i això, va haver de combatre traïcions i conspiracions angevines amb assiduitat.

La marxa de Pere III no va rebaixar la intensitat de la guerra, en el teatre sicilià. L'infant Jaume va continuar la campanya contra les forces del príncep Carles de Salern. El 5 de juny de 1283, es va lliurar la batalla naval de la badia de Nàpols. La flota angevina va ser derrotada. Un dels presoners que es van fer va ser el príncep Carles. A canvi de perdonar-li la vida, va exigir l'alliberament de Beatriu, germana de la reina Constança, i l'illa d'Ischia²⁰. El 8 de juny, la flota angevina va tornar a ser derrotada en la batalla naval de Malta. Malta i Gozzo van ser conquerides. Al setembre de 1284, les forces de Roger de Llúria van conquerir l'illa tunisenca de Gerba. En general, el balanç militar va ser molt positiu per l'infant Jaume.

Com s'ha comentat anteriorment, l'any 1285 va ser un any intens per la Corona d'Aragó. Tampoc va ser fàcil per l'infant Jaume. Mentre Pere III lluitava contra els francesos, ell havia de combatre les intrigues de Roma. Martí IV va morir el dia 28 de març de 1285. Honori IV va ser elegit com a cap de l'Església el dia 1 de setembre. El nou papa va continuar la lluita contra Pere III amb la mateixa energia que el seu antecessor. Abans de la fi de l'any 1285, va enviar a Sicília a dos monjos de l'Ordre dels Predicadors. Havien d'atiar la revolta contra l'infant Jaume, i cercar aliats contra Pere III. Afortunadament, el servei de contraespionatge de l'infant Jaume va intervenir. Els dos monjos van ser capturats, interrogats i alliberats. Els altres conspiradors van ser capturats. Els més perillosos van ser ajusticiats. Als altres se'ls va imposar l'obediència a Pere III.

En aquest període, també va morir Carles I. El seu fill, el príncep Carles, estava captiu a Sicília. Pere III temia que es pogués escapar. Sicília no estava totalment assegurada. De manera que va ordenar a l'infant Jaume que l'enviés a Catalunya. L'infant Jaume també temia que el príncep Carles s'escapés. No només del seu captiveri a Sicília, si no també durant el viatge a Catalunya. Per això, va negociar un tractat matrimonial amb ell, abans d'enviar-lo al seu pare. El tractat preveia el casament de l'infant Jaume amb Blanca, filla del príncep. Blanca rebria Sicília com a dot. L'infant Frederic rebria el principat de Tarent. Finalment, un altre fill del príncep Carles es casaria amb Violant, germana de l'infant Jaume. El tractat es va signar, però difícilment es podria complir. Les

20 Ischia, Procida i Capri són tres illes situades a la sortida del golf de Nàpols. Ischia és l'illa més gran, posseir-la permetia al seu propietari dominar l'entrada a la badia de Nàpols.

clàusules eren inacceptables pel papa i Felip IV.

24.2. Jaume I de Sicília

El 10 de novembre de 1285, Pere III va morir. En el seu testament, va deixar la Corona d'Aragó a l'infant Alfons. El Regne de Sicília va passar a l'infant Jaume. L'infant Jaume va ser coronat el dia 2 de febrer de 1286, a Palerm. Un cop va ser coronat, va continuar amb l'ofensiva militar contra els seus enemics. Immediatament, es va traslladar a Messina. Des d'allà va coordinar les accions contra Calàbria. Les costes napolitanes van ser hostilitzades per la flota i les tropes sicilianes. A principis de juny, va conquerir l'illa de Capri. L'ofensiva militar es va combinar amb un desplegament diplomàtic. Ara, Jaume I era lliure de dissenyar la seva pròpia estratègia diplomàtica.

Des de Messina estant, Jaume I va enviar una ambaixada a Honori IV. L'ambaixada havia de manifestar l'obediència de Jaume I a Honori IV, i buscar un principi d'acord de pau. Tots els intents van ser inútils. Honori IV es va negar a acceptar la coronació de Jaume I. Les posicions polítiques de Jaume I i Honori IV eren totalment divergents. De manera que les relacions entre ells dos van empitjorar considerablement. Fins al punt en que Honori IV va llançar diverses excomunionis contra Jaume I. La primera es va proclamar el dia 11 d'abril de 1286. Jaume I i la reina Constança van ser excomunicats, per haver atiat la revolta al Regne de Sicília. La segona va ser el 23 de maig de 1286. Jaume I va ser excomunicat per haver-se coronat rei de Sicília. La darrera va ser publicada el 18 de novembre de 1286. Honori IV va excomunicar a tots els assistents a la coronació de Jaume I. Totes aquestes excomunionis eren una mesura de força contra Jaume I. Honori IV esperava una reacció dels sicilians en contra de Jaume I. Arran les excomunionis, diverses poblacions sicilianes es van revoltar, però totes van ser sotmeses amb contundència.

Durant el mateix període, el legat pontifici i el comte d'Artois, governador de Nàpols en substitució del príncep Carles, van organitzar una expedició contra Sicília. L'operació els va permetre conquerir Augusta²¹. Era una posició estratègica, que Jaume I va recuperar després d'un llarg setge. En el camp militar, no hi havien avenços significatius per cap de les parts enfrontades.

En l'àmbit diplomàtic tampoc prosperava. En el 1286, es va intentar negociar un tractat matrimonial per acabar amb la guerra. Alfons III, coordinat amb Jaume I, va proposar un matrimoni entre Jaume I i Blanca, i l'infant Frederic i Elionor. Així, va tornar a sorgir la idea de Jaume I, de

21 Augusta és una ciutat siciliana. Està situada a l'extrem oriental de l'illa.

casar-se amb la princesa Blanca. Les converses, tot i que van arribar a estar avançades per l'inici de l'any 1287, no van prosperar. França i el papat es negaven sistemàticament a acceptar la pèrdua de Sicília. Ni una altra victòria naval en el port de Nàpols, el 16 de juny de 1287, els va persuadir de flexibilitzar les seves condicions. La guerra va continuar.

Com s'ha pogut veure, des del principi de la guerra, l'espionatge va ser un recurs molt emprat per tots els bàndols. Els agents d'incògnit, a més de recavar informació, havien de desestabilitzar el poder de l'enemic, i atraure aliats. Això era una preocupació constant per Jaume I. En tots els casos, va prendre mesures molt severes contra la traïció. Com en el cas de la traïció de Alaimo de Lentini.

Alaimo de Lentini va ocupar elevats càrrecs durant el regnat de Pere III. La seva ambició, però, el va empènyer a aliar-se amb el rei de França. La conspiració que preparava va ser descoberta. Alaimo de Lentini i els seus còmplices van ser tancats a la presó de Siurana. Anys més tard, Jaume I va demanar a Alfons III que li enviés aquests traïdors. Eren els seus vassalls. A ell li pertocava fer justícia. Cap d'ells va arribar a Sicília. Durant el trajecte van ser llançats al mar. Una acció especialment cruel que va ser molt polèmica. Va arribar a provocar alguns aldarulls en el Regne de Sicília.

Malgrat les conjures, la diplomàcia va seguir el seu curs. Les vistes de Canfranc de 1288, entre Alfons III, Eduard I i el príncep Carles, van acabar amb l'alliberament del príncep. Hi havia l'esperança que això permetés desencallar la via diplomàtica. Unes esperances que es van esvaïr quan Nicolau IV va coronar al príncep Carles, com a Carles II de Sicília, el 29 de maig de 1289. La situació va tornar a estar en punt mort. Això era un greu problema per Alfons III. Tans anys de guerra estaven abocant la Corona d'Aragó al límit de les seves forces. Tard o d'hora, no podria resistir tanta pressió. D'altra banda, després de l'alliberament de Carles II, el principal obstacle per la pau era Sicília. França i el papat continuaven negant-se a acceptar la pau amb Aragó i Sicília juntes. Per aquest motiu, Alfons III i Jaume I van acordar fer les paus per separat.

D'aquesta manera, mentre Alfons III realitzava les gestions que desembocarien en el tractat de Tarascó, Jaume I va continuar la guerra per la península italiana. Consolidar les seves posicions continentals li permetria millorar les seves opcions diplomàtiques. Els progressos van ser lents. Tant les forces sicilianes com les angevines estaven esgotades. El cansament va forçar que Jaume I i Carles II signessin una treva l'agost de 1289. La treva va ser vàlida fins el maig de 1290. La treva no va servir per acordar la pau, i la guerra va tornar a començar. En aquesta conjuntura, Nicolau IV va fer una petició sorprenent. Va demanar a Jaume I que liderés una croada per alliberar Terra Santa.

En el 1291, la ciutat d'Acre, l'últim bastió del Regne de Jerusalem, estava en perill. El rei Enric II de Xipre i de Jerusalem (1271–1324)²² havia enviat, a occident, peticions d'auxili. Les seves súpriques no van ser escoltades. Cap regne cristià es va avenir a ajudar-lo. Davant del perill que significava perdre l'últim reducte del Regne de Jerusalem, Nicolau IV va demanar ajuda al més gran dels seus enemics, Jaume I. Un home que estava en guerra contra l'Església i, a més, havia estat excomunicat pel mateix Nicolau IV anys abans. Tot i això, Nicolau IV era coneixedor de la vàlua de les tropes aragoneses i sicilianes. En aquella època eren unes de les poques forces capaces d'aturar l'empenta dels mamelucs egipcis, que estaven assajant Acre. Evidentment, Jaume I va declinar l'oferta. No era prudent deixar Sicília sense protecció en un moment tant delicat.

La decisió va ser encertada. El 18 de juny de 1291 va morir Alfons III. En el seu testament, va deixar la Corona d'Aragó a Jaume I, si aquest deixava el Regne de Sicília per a l'infant Frederic. Contràriament als desitjos del seu germà gran, Jaume I va decidir retenir el Regne de Sicília. L'infant Frederic va acceptar la decisió, però va atiar la guerra contra França, el papat i Nàpols.

24.3. La coronació de Jaume II d'Aragó

Jaume I va arribar a Barcelona el 13 d'agost de 1291. El 22 d'agost va jurar les costums i els privilegis, i va ser proclamat comte de Barcelona²³. A continuació, va anar a Saragossa²⁴. Les Corts d'Aragó es van celebrar al setembre²⁵. Allà, va jurar els Furs d'Aragó²⁶, va rebre el jurament de fidelitat i homenatge dels nobles i ciutats d'Aragó²⁷, i va ser coronat rei. Aleshores, va començar el seu regnat com a Jaume II d'Aragó. Després, va anar a València. El gener de 1292, va jurar els Furs de València²⁸, i va ser reconegut com a rei. Ara, es va trobar amb un nou i potencial enemic, el rei de Castella. Com s'ha comentat, Alfons III estava en guerra amb Sanç IV. Una guerra que, en principi,

22 Enric II de Xipre i Jerusalem va ser rei de Xipre entre els anys 1284 i 1306, i entre 1310 i 1324. També va ser rei de Jerusalem entre els anys 1284 i 1291.

23 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 419-420, doc núm 293. Jaume II va ser reconegut comte de Barcelona, però no ho va fer en les Corts catalanes. Per mantenir les formes va garantir celebrar-ne abans del Nadal, perquè es pogués ratificar l'homenatge.

24 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 417-419, doc núm 292. Idem: pp. 420-422, doc núm 294. En el primer document, Jaume II va notificar a la societat aragonesa la seva arribada a Barcelona, i la seva propera arribada a Aragó. En el segon, Jaume II va convocar les Corts aragoneses pel 14 de setembre (dia de la Santa Creu), a Saragossa.

25 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 424-435, doc núm 300.

26 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 435-437, doc núm 301.

27 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 437-442, doc núm 302.

28 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 458, doc núm 313. Idem: 458-459, doc núm 314.

no afectava a Jaume II. Per tant, per evitar lluitar contra Sanç IV i alliberar-se d'un possible enemic, una de les seves primeres polítiques va ser reconduir les relacions entre Aragó i Castella²⁹.

24.4. Diplomàcia amb Castella

Jaume II necessitava arribar a un acord amb Castella. Necessitava poder tenir les fronteres peninsulars, mentre lluitava contra la coalició franco-angevina. Per aquest motiu, no es va voler comprometre amb els germans de la Cerda.

Després de ser coronat rei, Jaume II va rebre peticions d'ajuda d'Alfons de la Cerda. El pretendent al tron castellà volia aconseguir un compromís de Jaume II. La resposta de Jaume II va ser evasiva. No es volia comprometre amb Alfons de la Cerda. El seu objectiu era assegurar la frontera amb Castella. El seu principal interès era la Gran Guerra del Mediterrani.

Els contactes amb Sanç IV van començar ràpidament. Jaume II li va enviar emissaris. Els emissaris van manifestar la seva voluntat de mantenir relacions amistoses amb Sanç IV. Entre ells dos no hi havia cap conflicte. Estava disposat a negociar. Tot i això, també li va expressar la seva intenció de continuar protegint els germans de la Cerda. Malgrat aquest darrer punt, les negociacions entre Aragó i Castella van ser curtes.

El 29 de novembre de 1291, Jaume II i Sanç IV van rubricar el tractat de Monteagudo. En la seva primera part, els dos sobirans van acordar un tractat d'amistat i aliança contra tots els homes. A més, van prometre no emparar cap súbdit de l'altre sense consentiment³⁰. Amb la segona part del tractat, van acordar un tractat militar, un tractat territorial i un tractat matrimonial. Jaume II es va comprometre a ajudar a Sanç IV, en la seva lluita contra el Marroc. A canvi, Sanç IV hauria d'enviar 500 homes a Jaume II, si era atacat. Van confirmar les fronteres entre la Corona d'Aragó i la Corona de Castella, i es van repartir el nord d'Àfrica. Castella va obtenir el Marroc. A Aragó li va correspondre Tremissèn, Tunis i Bugia. Finalment, es va acordar el casament entre Jaume II i la infanta Isabel de Castella, filla de Sanç IV. El matrimoni civil es va celebrar el dia 1 de desembre de 1291, a Sòria³¹.

A primer cop d'ull, el tractat de Monteagudo pot semblar que va ser molt desfavorable a

29 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 423, doc núm 298. Ja, abans de ser coronat rei, va ordenar als súbdits de la Corona d'Aragó no atacar a Castella.

30 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 447-448, doc núm 307.

31 “*Relación castellano-aragonesa*”: pp. 448-452, doc núm 308.

Jaume II, i que va ser una victòria diplomàtica de Sanç IV³². Si es fa un anàlisi més acurat, es pot veure que Jaume II no en va sortir tant mal parat. L'ajuda militar que Jaume II havia de proporcionar a Sanç IV pot semblar exagerada. Tanmateix, cal tenir en compte que el Marroc era un perill comú d'Aragó i Castella. El Marroc era un perill potencial que calia eliminar. Pel que fa a la simbòlica ajuda militar de Sanç IV, Jaume II no devia esperar cap ajuda efectiva. En el passat, l'ajuda castellana mai va arribar. El més probable era que en el futur passés el mateix. Per tant, no va renunciar a gran cosa. En canvi, Jaume II va ser hàbil en el repartiment d'Àfrica. La major part de la costa nord africana va passar a ser d'influència aragonesa. El més crític va ser el precipitat tractat matrimonial, i el posterior casament, entre Jaume II i la princesa Isabel. Un matrimoni precipitat que tindria conseqüències molt negatives per a Jaume II.

Sens dubte, Jaume II va realitzar concessions exagerades i innecessàries. En el fons, va ser massa complaent amb Sanç IV. S'ha de tenir en compte, però, que satisfer les peticions castelleses devia ser més fàcil que les franco-pontificies. El tractat de Monteagudo tenia com a missió assegurar la frontera amb Castella, durant la llarga guerra entre Aragó i França, el papat i Nàpols. Un propòsit que, en un principi, va complir. A més, Sanç IV es va oferir com a mediador entre Jaume II, Felip IV, Nicolau IV i Carles II.

L'amistat amb Sanç IV també va ser beneficiosa, per a Jaume II, des del punt de vista intern de la Corona d'Aragó. En la seva coronació, alguns nobles aragonesos s'havien negat a jurar fidelitat i homenatge. La tensió que en va degenerar, entre Jaume II i la noblesa aragonesa, va ser resolta per mitjà la mediació de Sanç IV³³. Els nobles van acabar per acceptar reconèixer a Jaume II com a rei.

D'altra banda, tal i com s'ha comentat anteriorment, el Marroc era una molèstia pels regnes peninsulars. Tenia la plaça de Tarifa. Tant Castella com Granada volien expulsar-la d'aquesta posició. Així, en el 1292, es va formar una aliança entre Aragó, Castella i Granada en contra del Marroc. Les operacions militars van acabar a l'octubre de 1292, quan les tropes castelleses van conquerir Tarifa als marroquins³⁴. Lamentablement, Sanç IV no va fer honor als seus compromisos. En comptes de cedir Tarifa a Granada, tal i com havia estat acordat, la va incorporar a Castella. Això va afectar les relacions entre Aragó i Castella amb Granada. Aquesta seria una de les primeres decepcions que tindria Jaume II de Sanç IV.

La pitjor decepció vindria del camp diplomàtic. La diplomàcia de Sanç IV no va ser gaire

32 Diversos autors han manifestat aquesta opinió, com J. Ernest Martínez Ferrando en la seva obra "*Jaume II o el seny català*", capítol VIII; i Jerónimo Zurita en els seus "*Anales de Aragón*", llibre V, capítol I.

33 "*Relación castellano-aragonesa*": pp. 6-7, doc núm 2/11. Idem: pp. 7-9, doc núm 2/11.

34 "*Relación castellano-aragonesa*": pp. 9-10, doc núm 3/14.

útil³⁵. Felip IV va seguir amb el seu plantejament. Jaume II havia de retornar Sicília al papat. Era la condició prèvia per a que Carles de Valois renunciés a la Corona d'Aragó. Amb aquesta resposta, Jaume II i Sanç IV es van entrevistar a Guadalajara, el gener de 1293. En la vista de Guadalajara, Jaume II va poder comprovar el gir polític de Sanç IV. Estava tendint cap a plantejament francesos. Aleshores, Jaume II va proposar una nova via per desencallar la situació. Va suggerir casar l'infant Frederic amb la princesa Blanda d'Anjou. La princesa Blanca aportaria el tron sicilià com a dot. Al final, la vista no va servir de gaire. Tan sols va servir per preparar la vista de Logronyo, de 1293. El que cal destacar, de la vista de Guadalajara, és un error polític i diplomàtic greu de Jaume II. Va entregar a Sanç IV els fills de Carles II. Els ostatges més valuosos que tenia.

La vista reial de Logronyo es va dur a terme entre el juliol i l'agost de 1293³⁶. Hi van acudir Jaume II, Sanç IV i Carles II. Les negociacions van ser un fracàs. En gran part, degut a l'actitud de Sanç IV. Els seus interessos dificultaven, encara més, les negociacions. Jaume II va veure clarament que negociar directament amb Carles II li seria més útil. Les intencions de Sanç IV eren evidents. Volia treure beneficis de la seva situació política. Una sospita que va ser confirmada quan Jaume II va ser informat que Logronyo estava envoltada per tropes castellanques. En aquesta situació tant delicada, Jaume II sabia que hauria d'acceptar totes les exigències de Sanç IV. No només degut a la presència de les tropes castellanques, si no també perquè volia recuperar els fills de Carles II. Abans, per, va redactar una protesta secreta amb diversos cavallers de testimoni. El document indicava que res del que fos negociat a Logronyo tindria validesa, ja que hi havia estat obligat a fer-ho. Quan Jaume II va deixar Logronyo, va considerar la seva amistat amb Sanç IV acabada. Ara, va haver de modificar la seva estratègia diplomàtica.

De manera que Jaume II va decidir negociar directament amb Carles II. Les negociacions es van realitzar a la Jonquera, pels voltants de novembre del 1293³⁷. Això va alarmar a Sanç IV. Va veure perillar la seva posició. Des d'aleshores, fins a la seva mort, hi va haver una intensa activitat diplomàtica entre Aragó i Castella. Sanç IV va intentar impedir un acord entre Jaume II i Carles II. Malgrat els seus esforços, no va poder impedir el tractat d'Anagni³⁸.

35 MASÍÀ de ROS, Ángeles, “*Relaciones castellano-aragonesas desde Jaime II a Pedro el Cerimonioso. Texto. Vol. I*”, CSIC, Barcelona, 1994. Les relacions entre Castella i França eren bones des dels tractats de Lió (1290) i de Baiona (1292). En aquests tractats, Sanç IV havia aconseguit el compromís de Felip IV, de no ajudar els germans de la Cerda, en les seves pretensions sobre el tron castellà. El tractat de Monteagudo va tensar les relacions entre Castella i França. Sanç IV necessitava legitimar la seva unió amb Maria de Molina, i necessitava la influència del rei de França per convèncer al Papat.

36 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 10-11, doc núm 4/25. Idem: pp. 11-12, doc núm 5/28.

37 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 16, doc núm 6/30. En el 20 de desembre de 1293, Jaume II va informar a Sanç IV de les seves negociacions amb Carles II.

38 En part, també va ser degut a la seva mort. Ocorreguda l'abril de 1295. El seu fill, Ferran IV de Castella, no governaria fins el 1301. La seva mare, Maria de Molina, s'encarregaria de la regència. Durant aquest temps,

El tractat d'Anagni va posar fi la guerra entre la Corona d'Aragó i França, el papat i Nàpols, però va ser un altre motiu de tensió entre Aragó i Castella. El casament entre Jaume II i la princesa Isabel va ser anul·lat pel papa, en una butlla del 24 de juny de 1295. Posteriorment, Jaume II va enviar una ambaixada a Maria de Molina per reclamar els castells que havia entregat com a garantia del casament. Evidentment, no els va aconseguir. Les relacions van degenerar fins al punt que hi van haver diverses cavalcades castellanques contra territoris de la Corona d'Aragó. Tot plegat, va fer decidir, a Jaume II, d'atacar Castella. Volia recuperar els castells, i conquerir el Regne de Múrcia.

24.5. Diplomàcia amb França i Navarra

Les relacions amb França va ser la següent preocupació de Jaume II. La possibilitat d'una altra invasió de Catalunya era escassa. La fracassada croada contra la Corona d'Aragó, del 1285, va marcar profundament a Felip IV. No va tornar a fer cap intent en aquest sentit. Això no vol dir que deixés de ser un perill. França va utilitzar Navarra, Jaume II de Mallorca, i la noblesa aragonesa per erosionar el poder de Jaume II. Va lluitar contra la Corona d'Aragó de manera indirecta.

Des de Navarra es van realitzar incursions periòdiques contra Aragó. No eren un perill real, però provocaven molèsties. Calia defensar també la frontera entre Aragó i Navarra. Això obligava a destinar-hi recursos. Uns recursos que també eren necessaris en altres fronts. Felip IV també va ajudar a Jaume II de Mallorca. Li va proporcionar recursos materials i humans per atacar Catalunya. Des de les seves bases del Rosselló, Jaume II de Mallorca va atacar diverses vegades. En tots els casos va ser repel·lit, però també obligava a destinar recursos en la frontera entre Catalunya i el Rosselló. Finalment, la noblesa aragonesa va ser una font d'instabilitat. La mediació de Sanç IV, en el 1291, va aconseguir que una part de la noblesa acceptés a Jaume II com a rei. Tot i això, hi va haver un sector considerable que es va negar a retre homenatge a Jaume II. La noblesa dissident va anar a Navarra³⁹, o directament a França⁴⁰, per reconèixer a Carles de Valois com a rei d'Aragó. D'aquesta manera, França va intentar atraure a la noblesa aragonesa contra Jaume II.

Malgrat tots aquests enfrontaments, i la importància de la diplomàcia amb França, les negociacions entre Aragó i França van anar passant a un segon terme. Jaume II va preferir negociar

Castella va estar en una situació interna precària. Una situació que seria aprofitada per Jaume II.

39 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 443-446, doc núm 305. Idem: pp. 459-460, doc núm 315. En aquest darrer document, el governador de Navarra va ser investit del poder per rebre l'homenatge dels aragonesos, en nom de Carles de Valois.

40 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 456-457, doc núm 312.

directament amb Carles II. Va creure que tindria més punts d'enteniment, que no pas amb França. Així, la diplomàcia amb Nàpols i Roma van guanyar importància, en detriment de França.

24.6. Diplomàcia amb Nàpols i Roma

La diplomàcia de la Corona d'Aragó amb Nàpols i Roma tendia a ser única. La diplomàcia de Nàpols estava supeditada a les decisions de Roma. Carles II no va fer cap acció que no fos acceptada pel papat. Com es pot apreciar, ara, l'actitud del papat era molt diferent, respecte els temps de Martí IV i Carles I. Mentre Carles I va fer que Roma aprovés les seves empreses i decisions, Carles II va haver de sotmetre les seves accions a la decisió de Roma. Sobre tot, en les etapes inicials de les converses, entre Jaume II i Carles II, que van acabar per desembocar en el tractat d'Anagni.

Des del fracàs de les vistes de Logronyo, del juny de 1293, hi va haver una gran activitat diplomàtica entre Jaume II i Carles II. Abans de finals de 1293, hi va haver una entrevista entre ells dos, a la Jonquera. En aquesta ocasió, hi va haver bona sintonia entre els dos sobirans. Les negociacions van avançar considerablement. La vista va produir resultats immediats. Jaume II va acceptar renunciar a Sicília a canvi d'una compensació. Com a reconciliació, es va tornar a plantejar el matrimoni entre Jaume II i la princesa Blanca. Finalment, tots dos es van comprometre a aconseguir posar els seus acords a la pràctica.

La mort de Nicolau IV, en el 1292, va retardar qualsevol tipus d'acord definitiu. La divisió del col·legi cardenalici va retardar l'elecció d'un nou pontífex, fins el 1294. El 7 de juny de 1294, Celestí V va ascendir al tron de Sant Pere. Malauradament, Celestí V no era un home preparat per la política. Per complicar més les coses, va renunciar al seu càrrec pocs mesos després. El seu successor va ser Bonifaci VIII. Va ser coronat el dia 24 de desembre de 1294. Amb el seu ascens, les negociacions van avançar amb celeritat. Al cap de sis mesos, el 24 de juny de 1295, es va signar el tractat d'Anagni, entre Carles II i els ambaixadors d'Aragó i França.

El tractat d'Anagni va definir les línies mestres sobre les que es sustentaria la pau. Hi van haver aspectes que van quedar pendents. El tractat especificava que, aquests punts pendents, s'acabarien de perfilar en negociacions posteriors. Bàsicament, el tractat d'Anagni va segellar la pau per mitjà d'un tractat matrimonial. Jaume II es casaria amb la princesa Blanca, filla de Carles II. El casament civil entre Jaume II i la infanta Isabel va ser anul·lat per Bonifaci VIII. Carles de Valois va

renunciar a la Corona d'Aragó. El Regne de Mallorca retornaria a Jaume II de Mallorca, però mantenint la condició de feudatari del rei d'Aragó⁴¹. L'interdit contra la Corona d'Aragó s'aixecaria quan Jaume II retornés Sicília. En compensació, Jaume II va rebria els regnes de Còrsega i Sardenya. En el cas que hi haguessin problemes en la devolució, el papa adoptaria les mesures pertinents. El tractat es va signar, però no es va confirmar. La confirmació es faria abans del casament de Jaume II amb la princesa Blanca.

A l'octubre de 1295, la princesa Blanca va arribar a Perpinyà. Bernat de Sarrià, conseller i tresorer de Jaume II, la va anar a rebre. Jaume II li havia atorgat plens poders per confirmar el casament i la pau. Una confirmació que només va fer després d'haver comprovat l'aspecte físic de la princesa. Un cop enllestits els últims formulismes, va informar a Jaume II. Aleshores, la princesa Blanca i el seu seguici⁴² van dirigir-se cap a Girona. Jaume II i el seu seguici⁴³ també es van dirigir cap a Girona. El casament entre Jaume II i la princesa Blanca es va celebrar el 25 d'octubre de 1295, a Vilabertran. El mateix dia, Jaume II va oficialitzar la cessió dels seus drets sobre Sicília a l'Església i a Carles II. Seguidament, el legat papal va aixecar l'interdit sobre la Corona d'Aragó. Això, no va agradar als ambaixadors sicilians, i van protestar enèrgicament⁴⁴. El malestar dels ambaixadors sicilians va ser un reflex de la indignació dels sicilians. Es van negar a acceptar les condicions del tractat d'Anagni. De manera que, el 25 de març de 1296, van coronar a Frederic III com a rei de Sicília.

La coronació de Frederic III va alarmar a Carles II. Devia sospitar que Jaume II l'havia traït. Per tranquil·litzar-lo, Jaume II li va escriure. Li va garantir que compliria amb els compromisos que havia adquirit, amb el tractat d'Anagni. Malgrat aquestes garanties, Carles II i el papat no van acabar de fiar-se de Jaume II.

Per millorar les relacions entre Aragó i Nàpols, Jaume II i Carles II van negociar un altre tractat matrimonial. L'enllaç seria entre la infanta Violant, germana de Jaume II, i el duc Robert de Calàbria, fill de Carles II. Una de les condicions del tractat va ser que el casament s'havia de celebrar a Roma. Una clàusula que Jaume II es va resistir a acceptar. En part, segurament, degut a la guerra contra Castella. La guerra pel domini del Regne de Múrcia ja havia començat. L'oferta de Bonifaci VIII, d'investir-lo com a rei de Còrsega i Sardenya, el va fer cedir. A finals de març de

41 "Las uniones aragonesas": pp. 474-476, doc núm 332-333. En el primer document, del dia 22 de juny, Bonifaci VII va informar a Jaume II de Mallorca sobre les condicions de la restitució del seu regne. En el segon, amb data del 24 de juny, Bonifaci VII va dispensar a Jaume II d'Aragó del seu jurament de no separar el regne de Mallorca de la Corona d'Aragó.

42 En el seguici de la princesa Blanca hi havia, entre altres: Carles II, el legat pontifici i Jaume II de Mallorca.

43 En el seguici de Jaume II hi havia, entre altres, els fills de Carles II: Robert, Lluís i Ramon Berenguer.

44 Les seves queixes es van redactar de manera oficial, per que hi hagués constància.

1297, Jaume II, la infanta Violant i el seu seguici van arribar a Roma. El dia 23 de març, es va celebrar el casament entre el duc Robert i la infanta Violant. El dia 4 d'abril, Jaume II va rebre els regnes de Còrsega i Sardenya. D'altra banda, durant la seva estada a Roma, Jaume II devia rebre pressions per què ajudés a Carles II a sotmetre a Frederic III. Jaume II va haver de claudicar. Es va comprometre a organitzar una flota per unir-se a les forces navals angevines.

Els dos tractats matrimonials van acabar amb l'enemistat dels signataris. Les relacions es van normalitzar. Les relacions diplomàtiques entre Aragó, Roma i Nàpols van ser fluides, però no van fer desaparèixer la desconfiança entre les parts. Sobre tot, degut a que Jaume II sempre es va resistir a lluitar contra el seu germà, Frederic III. Carles II i bonifaci VIII van haver de pressionar-lo perquè intervingués en la lluita. Les seves evasives van erosionar les relacions entre Aragó i Nàpols i Roma. Sobre tot, Bonifaci VIII i els seus successors sempre es van mostrar molt crítics amb Jaume II. Unes crítiques que contrasten amb el títol que li van concedir: senyaler almirall i capità general de la Santa Església Romana. Era un títol pompós, però sense cap contingut real.

Al final, Jaume II va haver de cedir davant les pressions de Carles II i Bonifaci VIII. Va entrar en guerra contra el seu germà, al costat de la coalició angevina. Jaume II va aconseguir acabar la guerra contra França, Roma i Nàpols, però a costa d'haver d'entrar en guerra contra el seu germà petit.

Capítol 25

La lluita pel control del litoral mediterrani: les relacions amb Castella i Granada

Durant el procés de Reconquesta, la Corona d'Aragó i el Regne de Castella van mantenir una forta rivalitat. Per evitar la guerra, tots dos regnes van signar reiteradament diversos tractats territorials. Per exemple, es poden destacar els tractats de Tudilén (1151), Sahagun (1170), Cazola (1179) o Almisra (1244). En tots ells es pot veure el pes específic de Castella, dintre del territori peninsular. Un poder que es va reflectir el repartiment dels drets de Reconquesta. La Corona d'Aragó va anar perdent territori per la seva futura expansió cap el sud. El tractat de Cazola va assignar el Regne de Múrcia a Castella. Un dret que es va confirmar posteriorment amb el tractat d'Almisra. Tot i aquestes mostres d'enteniment, Múrcia va ser una font d'enfrontaments entre Aragó i Castella.

D'altra banda, la Corona d'Aragó va mantenir friccions continuades amb Granada. Unes friccions que van desencadenar una croada aragonesa i castellana contra Granada. Tant Aragó com Castella ho van aprofitar per intentar acabar amb el procés de Reconquesta.

25.1. La guerra contra Castella

La primera guerra important, entre Aragó i Castella, es va produir en el context de la Gran Guerra del Mediterrani. Castella es va aliar amb França, en contra de la Corona d'Aragó. Així, en el 1288, va esclatar la guerra entre Alfons III i Sanç IV. Aleshores, l'infant Alfons de la Cerda va ser reconegut per Alfons III com a rei de Castella, i li va proporcionar ajuda per aconseguir el tron castellà. A canvi de l'ajuda, Alfons de la Cerda es va comprometre a cedir Múrcia a Alfons III. La guerra va durar fins el començament del regnat de Jaume II, l'any 1291. Jaume II tenia com a prioritat la guerra contra França, Roma i Nàpols. De manera que, es va afanyar a pactar la pau amb Sanç IV. Des d'aleshores, les relacions entre els dos sobirans va ser bona. Aquest estat es va acabar l'any 1293, en la vista reial de Logronyo. En la vista, Jaume II va veure el doble joc de Sanç IV. No era un aliat fiable. A partir d'aquell moment, les relacions entre ells dos no van ser bones, però no es va arribar a l'enfrontament armat. Jaume II va esperar fins que va acabar amb la Gran Guerra del Mediterrani. Quan va acabar amb el seu enfrontament amb França, Roma i Nàpols es va enfocar contra Castella. Sanç IV va morir poc abans de la signatura del tractat d'Anagni. L'instable posició de Ferran IV li va donar l'oportunitat per entrar en guerra amb Castella.

El principal motiu de la guerra va ser, òbviament, la possessió del Regne de Múrcia. Una de les polítiques exteriors de la Corona d'Aragó era el control del Mediterrani occidental. Per assolir aquest objectiu també era necessari controlar tot el litoral mediterrani de la península ibèrica. El control del territori murcià era un mitjà, no pas una fita. Estava emmarcat dintre d'un projecte polític molt més ambiciós. No es tractava només d'incorporar un altre regne en la Corona d'Aragó.

L'altre motiu pel qual es va entrar en guerra va ser de tipus pràctic. El tractat d'Anagni va segellar la pau entre la Corona d'Aragó i França, el Papat i Nàpols, però Sicília continuava en guerra amb aquestes potències. Segons les clàusules del tractat, Jaume II havia d'ajudar-los a lluitar contra el seu germà Frederic II. La guerra contra Castella era un bon argument per esquivar un enfrontament directe contra el seu germà.

Preparatius de la guerra

Els preparatius militars i diplomàtics per la guerra contra Castella es van fer amb relativa celeritat. Hi va contribuir la precària regència de Maria de Molina, que governava en nom del seu fill Ferran IV. Això va fer aparèixer diverses faccions. Entre elles, en van destacar dues. La primera va estar encapçalada pels germans de la Cerda. La segona va estar liderada pel germà de Sanç IV, l'infant Joan (1262–1319). Tots dos van aconseguir un ampli suport de diversos sectors de la noblesa i la societat castellana i lleonesa. A més, l'interès comú dels infants els va fer entendre's ràpidament. Van acordar repartir-se els territoris de la Corona de Castella. Alfons de la Cerda obtindria els regnes de Toledo, Còrdova, Jaén i Múrcia. Posteriorment, Múrcia hauria d'integrar-se a la Corona d'Aragó. L'infant Joan rebria els regnes de Lleó, Galícia, Extremadura i Sevilla.

En aquest context, el Regne de Portugal es va aliar amb la Corona d'Aragó. El rei Dionís I de Portugal recolzava les pretensions de l'infant Joan. Per completar la pressió sobre Castella, Jaume II va pactar un tractat amb Mohammed II de Granada (1235–[1273–1302]). Granada i Castella estaven en males relacions diplomàtiques des del 1292.

Anteriorment, la Corona d'Aragó, Castella i Granada es van aliar per expulsar el Marroc de la península ibèrica. Les operacions van acabar amb la conquesta de Tarifa, per part de Castella, en el 1292. Posteriorment, Castella hagués hagut de cedir la plaça a Granada. Al no fer-ho, des d'aleshores, Castella i Granada van mantenir un estat de guerra permanent. Per tant, convèncer a Muhammed II no va ser difícil. Volia recuperar Tarifa.

Com s'ha dit, tot aquest procés no va durar gaire. La major part dels preparatius van estar enllestits entrat l'any 1296. La guerra podia començar en qualsevol moment. Tot i això, abans de començar les hostilitats, Jaume II va enviar una ambaixada a Castella, el 17 de febrer de 1296¹. L'ambaixador va desafiar en el seu nom al rei de Castella. Jaume II va imitar al seu germà. Va seguir escrupolosament la pràctica diplomàtica.

1 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 17-19, doc núm 8/39. El dia 11 de febrer de 1296, Jaume II va reclamar a Juan Alfonso de Haro els ostatges que va convenir amb Sanç IV, en el tractat de Monteagudo. La petició era degut a la manca d'ajuda rebuda per part del rei de Castella en un atac francès. El més probable devia ser que la reclamació no fou escoltada.

Les operacions militars i diplomàtiques durant la guerra

La Corona d'Aragó va atacar Castella amb dos exèrcit de manera simultània. Un va entrar des d'Aragó cap a Lleó i Conca. Estava comandat per Alfons de la Cerda i l'infant Pere (1270–1296), germà de Jaume II. En un primer moment, van avançar amb èxits. Al cap de poc temps, però, el front aragonès es va estancar. La situació es va agreujar quan va aparèixer una epidèmia entre les tropes. La malaltia va causar moltes baixes entre les tropes aragoneses, entre elles l'infant Pere. L'exèrcit es va haver de retirar. Maria de Molina va tenir la delicadesa de concedir-los un salconduit perquè poguessin tornar a Aragó sense problemes.

El segon exèrcit estava comandat per Jaume II. Era l'encarregat de conquerir i ocupar el Regne de Múrcia. A banda d'actes aïllats de resistència, les poblacions es van rendir amb facilitat. En general, les poblacions repoblades amb catalans i aragonesos no van oposar cap resistència significativa. Fins i tot, van col·laborar amb Jaume II. Les avantguardes aragoneses van prendre Guardamar, Oriola, Múrcia i Cartagena sense cap oposició destacable. En canvi, les terres colonitzades per castellans, o algunes poblacions importants, van ser més difícils de conquerir. Alacant i Elx van caure després d'un llarg setge. La captura de Lorca i Mula també va ser complicada. Per l'agost de 1296, el Regne de Múrcia estava quasi sota control de Jaume II. El Regne de Múrcia va passar a formar part de la Corona d'Aragó. Tot i això, el control efectiu de Múrcia, per part de Jaume II, no va posar fi a la guerra. Maria de Molina es va negar a acceptar els fets, va organitzar la resistència, i va desplegar una ofensiva diplomàtica amb l'objectiu de privar a Jaume II dels seus aliats.

L'aliat més perillós que tenia de Jaume II era Dionís I. Per tant, primer, Maria de Molina va centrar les seves atencions sobre ell. Durant tot l'any 1296, va mantenir diversos contactes amb el rei de Portugal. Els contactes van prosperar. En el 1297, Castella i Portugal van signar el tractat d'Alcanyices². L'acord era un tractat matrimonial entre Ferran IV i la infanta Constança, filla de Dionís I. En menys d'un any de guerra, Jaume II i l'infant Joan van perdre un suport valuós contra Castella. La victòria diplomàtica també va permetre, a Maria de Molina, disposar d'un aliut diplomàtic. Tots els intents, de Jaume II, per evitar aquest desenllaç van fracassar. Dionís I tenia més interès en mantenir bones relacions amb Castella, que amb Aragó. Des d'aleshores, Dionís I es va esforçar per acabar amb la guerra. Va fer de mediador entre Jaume II i Ferran IV³. Cal dir, però,

2 GONZÁLEZ MÍNGUEZ, César, “*Fernando IV de Castilla (1295-1312): perfil de un reinado*”, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Historia Medieval, t. 17, 2004, pp. 223-244.

3 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp 34-35, doc núm 19/67.

que la seva tendència va ser afavorir els interessos castellans.

Sense el suport de Dionís I, l'infant Joan va perdre poder. Finalment, va reconciliar-se amb Maria de Molina, l'any 1300. Tot plegat va fer que Castella pogués destinar més recursos contra la Corona d'Aragó. Això va fer que Jaume II hagués de fer front a un increment d'atacs castellans⁴. Tot i això, i de moment, la Corona d'Aragó va continuar gaudint de certa iniciativa. A grans trets, l'any 1297 va representar la fi de la iniciativa aragonesa. A partir d'aleshores, es va obrir un període d'equilibri militar entre Aragó i Castella. La iniciativa de la guerra era oscil·lant. Fins el 1300, Aragó va tendir a dur la iniciativa. A partir del 1300, la tendència es va invertir. Ferran IV va arribar a la majoria d'edat. Aleshores, va començar a dur la iniciativa militar, però encara no era suficientment fort com per expulsar els aragonesos de Múria. L'equilibri de forces va durar fins l'any 1302.

Per exemple, per l'octubre de 1300, Lorca estava feblement guarnida. Jaume II va aprofitar les poques defenses per atacar-la⁵. Els preparatius de la operació van ser detectats. Maria de Molina va ser informada amb temps, i va prendre les mesures necessàries. Lorca va poder resistir l'embestida inicial de les tropes aragoneses, i no va caure. La població va haver de ser presa per mitjà de la negociació. Després de prendre Lorca, Jaume II es va dirigir cap a Mula i Alcalà, però l'arribada d'un exèrcit castellà el va obligar a retirar-se a posicions més segures. El front murcià va continuar estancat, però la frontera aragonesa era perillosa.

A partir de l'agost de 1300, Jaume II va avisar qui hi havia la possibilitat d'un atac castellà sobre Aragó⁶. Al mateix temps, va ordenar preparar tropes per defensar el territori. Fins i tot, va manar als nobles assistents a les Corts Generals d'Aragó que acudissin armats⁷. A València va passar el mateix. Jaume II esperava una ofensiva sobre el regne valencià. A l'octubre de 1300, va convocar les hosts dels seus vassalls per defensar la frontera valenciana⁸. La situació era greu però, finalment, no hi va haver cap acció castellana significativa. L'any 1300 va acabar amb una treva entre Aragó i Castella⁹.

4 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 22-23, doc núm 13/54. El 7 d'agost de 1299, el vescomte Ramon Folc VI de Cardona alertava a Jaume II sobre possibles atacs castellans sobre Aragó i València.

5 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 481-482, doc núm 342. Idem: pp. 482-484, doc núm 343. Idem: pp. 484-485, doc núm 344. Idem: pp. 489, doc núm 348. Idem: pp. 489-490, doc núm 349. Idem: pp. 492, doc núm 353. Idem: pp. 492, doc núm 354. Idem: pp. 493-494, doc núm 356. Idem: pp. 494, doc núm 357. Idem: pp. 494-495, doc núm 358. Idem: pp. 495, doc núm 359. Idem: pp. 495-496, doc núm 360. Idem: pp. 496, doc núm 361. Les tropes que van operar en territori murcià van ser aplegades pe l'abril, i es van demanar reforços pel juny. Les forces de Jaume II començaven a ser insuficients per fer front a les tropes castellanes.

6 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 506, doc núm 376. Idem: pp. 507, doc núm 377. Idem: pp. 507-508, doc núm 378.

7 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 505, doc núm 374.

8 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 527-531, doc núm 420-425. Idem: pp. 533-534, doc núm 429-430.

9 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 39, doc núm 23/84.

Al mateix temps, mentre tenien llocs els esdeveniments anteriors, Dionís I es va oferir com a intermediari, entre Jaume II i Maria de Molina. Pel febrer de 1301, el rei de Portugal va ser acceptat per les dues parts, i es can començar a fer les gestions necessàries per començar les negociacions¹⁰. Les ambaixades i missatgeries entre Aragó i Portugal van ser freqüents¹¹ però, com a molt, va aconseguir que Aragó i Castella signessin treves per certs períodes de temps. Les negociacions van ser difícils, però a Jaume II li interessava solucionar ràpidament el conflicte. Lenta, però gradualment, anava perdent suport i aliats. També, Alfons de la Cerda anava perdent partidaris, dintre de Castella, a mesura que passava el temps. Tot plegat feia que Castella anés agafant la iniciativa militar. A partir del 1301, les incursions castellanques en terres de la Corona d'Aragó es van anar fent més freqüents¹².

En el 1302, el panorama polític i militar es va acabar per decantar en favor de Castella. Muhammad II de Granada va morir a l'abril. El seu successor, Muhammad III va ser més receptiu a les propostes diplomàtiques de Castella. La guerra era llarga, i no aportava cap benefici a Granada. No només va signar la pau amb Castella. També va segellar un tractat d'aliança amb Ferran IV. Així, la Corona d'Aragó també va haver de lluitar contra Granada. Des de llavors, el pes de tota la guerra va recaure, principalment, sobre la Corona d'Aragó. Una tasca per la qual no estava preparada. En aquest context, Jaume II va intentar una aproximació diplomàtica amb el sobirà del Marroc, Abu Yacub Yusuf III (?–[1286–1307]). L'aliança entre Castella i Granada era un perill pel Marroc. Abu Yacub Yusuf III temia els interessos castellanques al nord d'Àfrica. De manera que, ràpidament, es va establir una via d'enteniment, entre Aragó i el Marroc. A finals de l'any 1303, tots dos van signar una aliança contra Castella.

A banda de les relacions amb el Marroc, l'any 1303 va ser diplomàticament intens. En un intent per aconseguir adeptes, Jaume II va acordar un tractat matrimonial entre Juan Manuel (1282–1348) i la seva filla, la infanta Constança, el dia 9 de maig de 1303¹³. Juan Manuel era un dels nobles més poderosos de castellà, i era descendent de la reialesa castellana. Era un bon mediador entre Jaume II i Ferran IV.

Un nou intent de negociació es va celebrar en la vista reial d'Ariza, el juny de 1303. En un primer moment, hi va haver bona sintonia entre els assistents. Cap al final de les converses, hi va

10 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp 34-35, doc núm 19/67.

11 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 53, doc núm 32/101. Idem: pp. 53-54, doc núm 33/102. En aquests dos casos, Jaume II va enviar un ambaixador a Dionís I. La primera va ser en el 28 d'abril de 1301. La segona en el 24 de setembre de 1301.

12 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 44, doc núm 27/96. Idem: pp. 44-45, doc núm 27/96. Idem: pp. 41-42, doc núm 26/95.

13 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 71-73, doc núm 50/141. Juan Manuel era un dels homes més poderosos i rics de Castella. També, la seva condició d'Adelantado de Múrcia li donava una gran influència en aquest territori.

haver un principi de compromís¹⁴. Semblava que les dues parts arribaven a un principi d'acord. Malauradament, el Regne de Múrcia era la principal fricció. Ni Jaume II ni Ferran IV volien renunciar a ell. Dionís I va intervenir. Va fer tot el que va poder perquè les clàusules que havien dissenyat fossin acceptades. Finalment, la vista reial d'Ariza no va aportar cap solució al conflicte. No es va arribar a cap acord.

El tractat de Torrellas

Les negociacions definitives, per la pau, no van arribar fins el 1304. A començament d'abril de 1304, es va acordar una treva entre Jaume II, Ferran IV i els infants Alfons i Ferran de la Cerda¹⁵. Va ser el pas previ per les negociacions de Tarassona, del 20 d'abril de 1304. A Tarassona, Jaume II, Ferran IV i Alfons de la Cerda van deixar el conflicte en mans d'uns àrbitres. Els jutges que van escollir van ser: Dionís I, l'infant Joan de Castella i l'arquebisbe de Saragossa. Per assegurar el compliment de la sentència, tots dos sobirans van entregar cinc castells com a ostatges¹⁶. A més, es va ratificar la treva, entre Aragó i Castella, fins el 15 d'agost¹⁷.

El dia 8 d'agost de 1304, es va proclamar la sentència arbitral de Torrellas¹⁸. Els jutges van decidir resoldre el conflicte de manera salomònica. El Regne de Múrcia es va dividir. Els territoris de Cartagena, Alacant, Guardamar, Elx i Oriola formarien part del Regne de València. La resta del regne va retornar a Castella. En els dies següents, Jaume II i Ferran IV van ratificar la sentència¹⁹, van signar un tractat de pau²⁰, i Ferran IV va alliberar de l'homenatge a tots aquells súbdits que haurien de passar sota la sobirania de la corona d'Aragó²¹. El tractat va posar fi a la guerra entre Aragó i Castella. Tot i això, el tractat va implicar enfrontaments immediats.

Pot ser, el més greu va ser que l'arquebisbe de Saragossa no va ser hàbil en les negociacions. Va assignar Cartagena a Jaume II, però no va tenir en compte que Cartagena estava separada de la resta del territori assignat a la Corona d'Aragó. En negociacions posteriors es va proposar un intercanvi de Cartagena per un altre territori veí del Regne de València. Hi va haver un principi

14 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 79-80, doc núm 54/156. Idem: pp. 82-83, doc núm 56/161. Idem: pp. 83, doc núm 56/161.

15 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 96-97, doc núm 63/187.

16 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 100-101, doc núm 66/192.

17 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 97-98, doc núm 63/187.

18 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 107-110, doc núm 69/215.

19 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 110-112, doc núm 70/219. Idem: pp. 120-122, doc núm 72/222.

20 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 112-114, doc núm 71/221.

21 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 114-115, doc núm 71/221.

d'acord, però la cessió prematura de Cartagena a Castella va fer desdir a Ferran IV dels seus compromisos. Castella no va donar cap territori a Aragó en compensació. El problema va durar diversos anys²². D'ambaixades entre els dos regnes no van faltar²³.

Jaume II no va ser l'únic que va patir la falta de rigor de Ferran IV. L'infant Alfons de la Cerda va haver d'esperar anys per obtenir la compensació que s'havia pactat²⁴, per haver reconegut els drets de Ferran IV al tron castellà. En aquest punt, Aragó i França van col·laborar diplomàticament. França va desistir en la defensa dels seus drets successoris, però volia una compensació adequada per a ells. Jaume II va anar informant a Felip IV sobre les seves gestions, abans i després de la sentència arbitral de Torrellas, perquè els germans de la Cerda tinguessin la compensació escaient²⁵.

Un altre aspecte del tractat va ser que la pau no va incloure a Granada. La guerra entre Aragó i Granada va continuar durant un temps més. Això es va solucionar amb unes negociacions posteriors. Aleshores, es va incloure Granada a l'acord de pau, entre Aragó i Castella²⁶.

La sentència arbitral de Torrellas va acabar amb la guerra entre Aragó i Castella, però les relacions entre els dos regnes van quedar força ressentides. No només per la guerra. El repartiment posterior del Regne de Múrcia en va ser l'altra causa. Ni Jaume II ni Ferran IV van quedar satisfets amb la sentència arbitral. Les irregularitats del compliment de la sentència també hi van contribuir. La cessió de Cartagena sense compensació, o d'alguns castells que Jaume II havia entregat com a ostatges, van ser altres motius. Tot plegat va fer que el Regne de Múrcia fos el motiu d'una altra guerra entre la Corona d'Aragó i Castella, anys més tard: la Guerra dels Dos Peres.

25.2. La croada contra Granada

La croada contra Granada va ser una continuació dels objectius de la política exterior de Jaume II: el control del litoral ibèric del Mediterrani. A més, la conquesta de Granada expulsaria definitivament als musulmans de la península, i finalitzaria el procés de Reconquesta.

22 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 149-150, doc núm 83/249. Idem: pp. 150-152, doc núm 84/249. Idem: 154-155, doc núm 86/255. Idem: pp. 155, doc núm 86/255. Idem: pp. 156, doc núm 87/258. Idem: pp. 156-157, doc núm 87/258. Idem: pp. 162-163, doc núm 90bis/266. Idem: pp. 177-178, doc núm 96/275.

23 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 167-168, doc núm 93/271.

24 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 201-203, doc núm 103/283.

25 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 106-107, doc núm 68/210.

26 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 145-146, doc núm 81/238.

Preparatiu de la croada

Uns d'anys després de la sentència arbitral de Torrellas, en el 1306, Jaume II i Ferran IV es van iniciar converses per conquerir Granada²⁷. Les negociacions van culminar amb la signatura del tractat d'Alcalà de Henares, el desembre de 1308. Els dos sobirans van acordar una aliança ofensiva contra Granada²⁸. Es va acordar que la guerra començaria el dia de Sant Joan de 1309. Com a botí de guerra, la Corona d'Aragó s'annexaria Almeria. La resta de Granada passaria a Castella.

Paral·lelament, Jaume II i Ferran IV van mantenir converses amb Portugal i el Marroc. Van intentar atraure'ls a l'aliança en contra de Granada. Portugal va acceptar participar en la guerra, i va formalitzar l'aliança amb Aragó i Castella²⁹. A la pràctica, no va realitzar cap acció destacable contra Granada. Les negociacions amb el Marroc van fer que ell també s'unís a la guerra contra Granada. Al juliol de 1309, el rei del Marroc, Abu Rebia, i representants de Jaume II van signar el tractat de Fes. Amb aquest tractat, el Marroc es va aliar, de manera limitada, amb Aragó i Castella per recuperar Ceuta, que estava en mans de Granada.

Per donar un caire més religiós a l'expedició militar, es va demanar a Climent V (1264?–[1305–1314]) que li atorgués la categoria de croada³⁰. El papa va accedir a les peticions de Jaume II i Ferran IV. Encara que el Marroc es va afegir en la coalició en contra de Granada³¹. Així, el delme que Climent V havia atorgat a Jaume II, per conquerir els regnes de Còrsega i Sardenya, van ser emprats per finançar la guerra contra Granada.

Evidentment, tot aquest desplegament polític i militar no va passar desapercebut pel rei de Granada. Es va preparar a consciència per la imminent guerra. Una guerra que va començar a finals de juny de 1309.

Les operacions militars

En un principi, castellans i aragonesos van tenir algunes victòries sobre els granadins, però

27 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 216-217, doc núm 112/317.

28 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 230-232, doc núm 119/338.

29 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 221-222, doc núm 113bis/325.

30 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 236-237, doc núm 123/345.

31 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 239-240, doc núm 123/345.

no van ser decisives. Les operacions militars no van sortir com estava planificat³². Per exemple, el setge d'Algesires, que es preveia breu, va començar el 27 de juliol de 1309. El 9 de setembre, la població encara no havia estat capturada. En canvi, Gibraltar va caure a mans castellanes pel setembre de 1309. El setge d'Almeria tampoc va tenir èxit. Almeria va resistir els assalts aragonesos. La llunyania de les bases de subministrament aragoneses tampoc van afavorir les operacions militars. Això va fer que l'exèrcit aragonès estigués proveït inadequadament. Per complicar les coses, es va estendre una epidèmia entre les tropes. Una gran part va emmalaltir. No hi va haver altre remei que aixecar el setge. Pel gener de 1310, les tropes aragoneses supervivents van reprendre el camí cap a la Corona d'Aragó. Els més afortunats ho van fer per via marítima. La resta de la tropa, que no va cabre en les naus, va haver de tornar creuant el Regne de Múrcia. Durant la travessia, van ser reiteradament atacats per tropes granadines. Les pèrdues humanes i materials van ser catastròfiques.

L'atac del Marroc sobre Ceuta va tenir un desenllaç ràpid. Els habitants de la ciutat es van rebel·lar contra la guarnició granadina. L'autoritat del rei del Marroc va ser reconeguda el mateix juliol. Seguidament, Granada i el Marroc van començar les negociacions per arribar a la reconciliació. En poc temps, van signar la pau, i van acordar una aliança. Això va afeblir considerablement la posició militar d'Aragó i Castella. Al final, la croada contra Granada va acabar en desastre.

Finalització de les hostilitats

En vista del curs advers dels aconteixements, per banda cristiana, es va decidir deixar l'empresa, i negociar la pau amb Granada. A finals de 1309, Ferran IV va començar les negociacions. Així, pel maig de 1310, Ferran IV va formalitzar la pau amb Granada. En la pau s'hi va incloure la Corona d'Aragó³³. Jaume II va haver d'acceptar la pau. Prendre Almeria era pràcticament impossible, i corria el risc que quedar-se sol en la guerra.

La desastrosa croada contra Granada no va ajudar a millorar les relacions entre Aragó i Castella. Hi va haver un creuament d'acusacions sobre les causes del fracàs. Van caldre llargues negociacions per poder reconduir l'estat diplomàtic entre els dos regnes.

32 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 242-243, doc núm 125/360.

33 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 250-251, doc núm 128/372.

25.3. Les relacions amb Castella després de la croada

Aragó i Castella van trigar anys en reconduir les seves relacions diplomàtiques. La guerra que havien tingut, i el fracàs de la croada, van malmetre considerablement les seves relacions. Per estrènyer llaços d'amistat, Jaume II i Ferran IV van pactar dos tractats matrimonials. El primer va ser entre la infanta Maria, filla de Jaume II, i l'infant Pere, germà de Ferran IV. El segon entre la infanta Elionor, filla de Ferran VI, i l'infant Jaume, fill de Jaume II i hereu de la Corona d'Aragó. El casament entre l'infant Pere i la infanta Maria es va celebrar a finals de gener de 1312, a Calatayud. La ocasió també es va aprofitar per dur a la infanta Elionor a la cort aragonesa. Allà seria educada per ser la dona de l'infant Jaume. El casament es va acordar per quan la infant Elionor assolís la majoria d'edat.

Els tractats matrimonials van donar els seus fruits. Les relacions diplomàtiques van experimentar una millora notòria. Així, quan Jaume II va ser informat de la mort de Ferran IV³⁴, va enviar una carta de condol a Maria de Molina. En la seva resposta, Maria de Molina va agrair-li la seva deferència, i el va informar de la situació política castellana³⁵. Segons ella, una de les conseqüències més greus de la mort de Ferran IV eren les disputes que van sorgir, per la tutoria del jove Alfons XI (1311–[1312–1350]). Com es pot veure, Maria de Molina va tenir prou confiança en les relacions amb Jaume II com per informar-lo de la seva delicada posició. Ara, no temia cap intervenció aragonesa contra Castella.

Tot i això, Maria de Molina no devia estar segura de les intencions de Jaume II. El record de la guerra, que va començar quan Ferran IV va pujar al tron castellà, la devia neguitejar. Unes sospites que devien créixer en conèixer la intensa activitat diplomàtica entre Aragó i Xipre. Fins i tot, va arribar a sospitar que Jaume II i Enric II estaven negociant un tractat matrimonial entre l'infant Jaume i una de les princeses de Xipre. Aquests dubtes els va expressar a Jaume II, per carta. En la seva resposta, Jaume II va garantir a Maria de Molina que no s'estava negociant cap tractat matrimonial, que impliqués a l'infant Jaume. Va assegurar que el casament entre l'infant Jaume i la infanta Elionor es mantenia³⁶. Així, finalment, el 18 d'octubre de 1319, els dos infants es van casar.

34 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 280-281, doc núm 149/443.

35 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 283-284, doc núm 150/7.

36 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 294-295, doc núm 157/34. Idem: pp. 296-297, doc núm 160/50.

Cal dir, però, que l'infant Jaume no li agradava la idea de casar-se amb Elionor. El 3 d'abril de 1319, ja va expressar la seva voluntat de no casar-se amb la infanta castellana. Els seus arguments no van convèncer a Jaume II, que el va obligar a seguir amb el casament.

Malauradament, l'acte va degenerar en un conflicte diplomàtic molt seriós, que tindria llargues conseqüències.

Després del casament, l'infant Jaume va fugir. Volia dedicar-se a la vida eclesiàstica. El 22 de desembre de 1319, va renunciar a tots els seus drets, en favor del seu germà, l'infant Alfons, i va vestir l'habit monacal. La tensió entre Aragó i Castella, que això va provocar, va ser d'una importància considerable. Fins i tot, els fills de Jaume II, que estaven a Castella, van haver de fugir a Aragó, per precaució. La infanta Maria, casada amb l'infant Pere, va marxar l'any 1319. L'infant Joan, arquebisbe de Toledo ho va fer el 1320. La hostilitat castellana era tant gran que van témer per les seves vides. Aquest incident diplomàtic no s'acabaria de resoldre fins que Alfons IV es casés amb la infanta Elionor, en el 1329, després d'enviudar de Teresa d'Entença. Fins llavors, la fugida de l'infant Jaume va marcar les relacions entre Aragó i Castella.

Una altra fricció, que va aparèixer durant el regnat d'Alfons XI, va ser l'anul·lació del seu matrimoni amb Constança, filla de la infanta Constança i Juan Manuel, en el 1327. Alfons XI va preferir estrènyer llaços amb Portugal, en detriment de les ja malmeses relacions amb Aragó. El casament d'Alfons XI amb la infanta Maria, filla del rei de Portugal, va degradar, encara més, les relacions³⁷. Al final del regnat de Jaume II, les relacions diplomàtiques entre la Corona d'Aragó i Castella eren de les més dolentes, en un període de pau.

37 El matrimoni també va afectar negativament a les relacions entre Aragó i Portugal.

Capítol 26

Relacions amb els regnes cristians 1: l'estratègia diplomàtica durant Jaume I

Com s'ha explicat anteriorment, la Corona d'Aragó va desplegar una gran estratègia política diplomàtica, destinada a mantenir i ampliar els seus interessos, en l'àrea del Mediterrani occidental. També, s'ha comentat que Jaume I va modificar les polítiques que havien seguit els seus antecessors. Es va desinteressar per Occitània, i va donar l'impuls definitiu a la Reconquesta del litoral ibèric. Això no significa que deixés la diplomàcia amb el comtat de Tolosa, o amb el Regne de França, totalment arraconada. Tanmateix, va passar a ocupar un segon pla, en la seva estratègia política.

26.1. Diplomàcia amb el comtat de Tolosa

La batalla de Muret no va significar pas la submissió dels comtats occitans a Simó de Montfort. Els occitans van continuar la lluita contra els croats francesos. No estaven sols. El comte Sanç I del Rosselló va intentar seguir la política occitana de Pere II i, a més, en el bàndol occità hi havien molts simpatitzants catalans i aragonesos. Tot plegat va contribuir a que Ramon VI de Tolosa recuperés el comtat en el 1217.

La resposta de Simó de Montfort no es va fer esperar. Amb l'ajuda d'Honorí III (?–[1216–1227]) i Felip III de França va intentar recuperar el comtat. Tot i l'esforç i els recursos desplegats, no el va poder recuperar. El 25 de juny de 1218, Simó de Montfort va morir en l'assetjament de la ciutat de Tolosa. La seva mort va modificar el panorama occità. La croada va passar a ser dirigida per Felip III. El monarca va donar un nou impuls a la croada. Els occitans no van poder fer front al poder francès, i van ser derrotats militar i diplomàticament, de manera progressiva.

La resistència occitana es va truncar entre el 1228 i 1229. La regent de França, la reina Blanca de Castella, i el legat pontifici van aplicar una estratègia de terra cremada. Els territoris del comte de Tolosa van ser destruïts econòmicament. Ramon VII de Tolosa (1197–[1222–1249]) es va veure obligat a acceptar un compromís¹. La pau entre Tolosa i França va arribar amb el tractat de París del 1229. Els comtes de Tolosa van passar a ser vassalls dels reis de França. Els reis d'Aragó van perdre, definitivament, els seus drets sobre els comtats occitans. Tot i això, Jaume I va mantenir una certa influència a Occitània.

A més, Jaume I va intentar conservar les seves possessions occitanes. Per exemple, va intentar deslligar el comtat de Millau de l'autoritat del comte de Tolosa. El dia 25 d'abril de 1223², va anunciar que enviaria a un representant seu a la curia de Clarmont. El seu procurador havia de defensar la pertinença del comtat a Jaume I, contra les pretensions del comte de Tolosa. La missió que va organitzar estava composta per un procurador i diversos experts en lleis. L'argument que haurien de defensar era que el comtat de Millau va ser cedit, pel pare del comte de Tolosa al pare del rei d'Aragó.

Tot aquest procés va enterbolir les relacions entre Tolosa i Aragó. La normalització de les relacions no va arribar fins el dia 18 d'abril de 1241³. Jaume I i Ramon VII van pactar un tractat de pau, concòrdia i aliança contra tots els homes. El tractat va especificar que també s'aliaven per

1 LE GOFF, Jacques, “*Saint Louis*”, Éditions Gallimard, 1996.

2 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 103-105, doc núm 44.

3 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 99, doc núm 326.

defensar la fe catòlica i la Santa Romana Església contra els seus enemics, i contra els heretges de les seves terres. El tractat, però, contenia excepcions. Jaume I no estava obligat a lluitar contra el rei de Castella ni contra el comte de Provença. Ramon VII no estava obligat a donar ajuda contra el rei de França ni contra el rei de Castella.

En una data posterior, el dia 23 d'abril de 1241⁴, Jaume I i Ramon VII van signar un altre acord. Era un tractat de treva i concòrdia vàlid per dos anys. Durant aquest període, cap d'ells ajudaria als enemics de l'altre. Aquest segon document resulta interessant pel fet que, teòricament, entre Jaume I i Ramon VII hi havia un tractat de pau i aliança més estret i complet, que aquest segon pacte.

Aprofitant les bones relacions entre el rei i el comte, Jaume I va ser requerit per mediar en una sentència arbitral. Ramon VII es volia divorciar de Sança de Provença. Jaume I va dictar la sentència el dia 5 de juny de 1241⁵. Ell i dos jutges més van dictar que: 1) les dues parts acceptarien el divorci; 2) el comte havia de tornar el dot a Sança; 3) el comte hauria de donar a Sança 1.000 marques d'argent, una vegada realitzat el divorci; 4) el comte hauria de donar, anualment, 100 marques d'argent a la comtessa, mentre ella visqués; 4) les dues parts demanarien al Papa la dispensa del matrimoni.

Un altre exemple, de la influència de Jaume I sobre Tolosa, es veu en un altre document del dia 7 de juny de 1241⁶. En la carta, Jaume I acceptava defensar i negociar unes peticions del comte davant la cúria de Roma. Ramon VII demanava al papa: 1) l'absolució de l'excomunió per ell i els seus aliats; 2) l'autorització per poder divorciar-se de Sança de Provença; 3) que se li concedís sepultura eclesiàstica al seu pare, Ramon VI, en el cas que una comissió demostrés que va fer penitència per redimir-se de l'excomunió; 4) que l'alliberés d'anar a Terra Santa; 5) deslliurar-lo de pagar els 10.000 marcs i altres sumes de diners que, segons el tractat de París, havia de pagar a l'Església; 6) que no fos necessari enderrocar les cases dels heretges; 7) que aturés els enfrontaments de l'Església tolosana⁷; 8) que les inquisicions contra els heretges es fessin de manera més tolerable. Jaume I es va comprometre a negociar i a aconseguir totes les peticions. En el cas que no tingués èxit, el va deslliurar del seu homenatge de defensar l'Església.

Tot i les renovades i bones relacions entre el comte de Tolosa i el rei d'Aragó, no van faltar enfrontaments posteriors. En un document del dia 17 d'agost de 1268⁸, Jaume I va aprovar la gestió

4 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 99-101, 327.

5 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 103-104, doc núm 329.

6 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 104-105, doc núm 330.

7 El comte de Tolosa es devia referir als enfrontaments entre els eclesiàstics tolosans i els clergues francesos que van venir amb la croada, tots ells en disputa pels dominis eclesiàstics.

8 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 273, doc núm 1587.

feta pel seu procurador davant el rei de França. El document no especifica els temes que es van tractar. Tanmateix, insinua que era una qüestió que el va enfrontar amb el comte de Tolosa.

26.2. Diplomàcia amb el Regne de França

La diplomàcia aragonesa amb França, durant el regnat de Jaume I, va estar marcada per dos fets principals: el desastre de Muret, i la força política i militar del Regne de França.

A partir del segle XIII, els reis de França van iniciar una ambiciosa i exitosa política expansionista. A més de la seva tradicional lluita contra el Regne d'Anglaterra, van expandir els seus dominis sobre Occitània i el Mediterrani. La croada contra els càtars va oferir, als reis francesos, el pretext per intervenir militarment a Occitània, i sotmetre el Midi a la corona franca. D'altra banda, el matrimoni entre Lluís IX i Margarita de Provença, filla de Ramon Berenguer V de Provença, oferia avantatges diplomàtics i estratègics considerables. Permetia: una aproximació indirecta contra els dominis de Ramon VII; tenir influència sobre el comtat de Provença i, de retruc, sobre el Sacre Imperi Germànic; i oferia una sortida al Mediterrani⁹. Des del 1229, Aigüesmortes es va convertir en el trampolí francès cap al Mediterrani.

La conquesta del Regne de Sicília, pel comte Carles I d'Anjou, i la seva lluita contra l'Imperi Bizantí; i les croades de Lluís IX tenien el mateix propòsit: desenvolupar la política mediterrània francesa. La croada fallida contra Egipte, del 1248, estava pensada per consolidar la seva influència sobre el Regne de Jerusalem. La croada contra Tunis, de 1270, perseguia motius similars.

L'elecció de Tunis, com a destí de la croada, va ser producte de les circumstàncies, de les necessitats estratègiques de França, i de les limitacions logístiques. Els mongols controlaven l'Orient Mitjà. Els grecs havien reconquerit Constantinoble. La croada anterior havia demostrat que Egipte era massa poderós. En canvi, Tunis oferia diversos avantatges a França. Estava prop de Sicília, que en aquell temps estava sota control de Carles I. La conquesta de Tunis posava sota control francès l'estret de Sicília. Amb el control de l'estret, França passaria a dominar el tràfic marítim entre el Mediterrani occidental i oriental. També, el territori tunisià podia ser emprat com a base operativa, a l'hora d'organitzar futures croades. Finalment, un altre factor a tenir en compte era que Tunis semblava el més feble dels regnes musulmans del nord d'Àfrica.

Tot això, però, la política mediterrània no es va desplegar, fins que França no es va assegurar

9 LE GOFF, Jacques, "*Saint Louis*", Éditions Gallimard, 1996.

el control d'Occitània. En una primera etapa, la Corona d'Aragó va dificultar els avanços francesos sobre Occitània. El comte Sanç I va intervenir en els afers occitans, durant la regència. Les coses van canviar significativament quan Jaume I va agafar les regnes del govern. Jaume I no es va mostrar interessat, ni atrevir, en defensar amb gaire fermesa els seus drets occitans. Això devia ser la causa de la seva política tan poc reeixida a Occitània. Totes les seves accions diplomàtiques van fracassar.

Una de les primeres mostres de debilitat, de Jaume I front la política francesa, es pot apreciar en una carta de Jaume I, del dia 15 d'abril de 1226¹⁰. El sobirà va manar als seus súbdits i vassalls de no rebre ni oferir ajuda als heretges. Sense dubte, es devia referir als càtars que devien fugir dels comtats occitans, a causa de la croada francesa, i que buscaven protecció en els territoris de la Corona d'Aragó. El rei va justificar la mesura argumentant que responia a les súpliques de la Santa Seu, i del rei de França. Segurament, el manament devia respondre a les pressions franceses i papals sobre Jaume I, dintre del context de la croada. França i Roma volien aïllar la resistència occitana, de qualsevol ajuda aragonesa.

Tot i el poc interès de Jaume I per Occitània, aquest va ser una qüestió que va enterbolir les relacions entre la Corona d'Aragó i França. Per solucionar aquest contenciós, Jaume I va enviar una ambaixada a Lluís IX, el dia 11 de març de 1258¹¹. L'ambaixada estava formada per tres persones. Jaume I els va donar la potestat per pactar una sortida pel problema occità, i negociar el casament de la seva filla Elisabet amb el fill del rei de França. Per aquestes dates, les negociacions ja devien estar avançades. En dos mesos les negociacions van ser finalitzades, i les condicions rubricades. El dia 11 de maig de 1258, es va signar el tractat de Corbeil¹². El tractat va delimitar la frontera entre la Corona d'Aragó i el Regne de França. El rei de França va cedir tots els seus drets sobre els comtats catalans al rei d'Aragó, mentre que el rei d'Aragó va renunciar als seus drets sobre els territoris occitans, en favor del rei de França. En un segon pacte, també signat a Corbeil va ser el tractat matrimonial entre el príncep Felip, fill de Lluís IX, i Elisabet, filla de Jaume I¹³. El tractat territorial de Corbeil va ser ratificat, per Jaume I, el dia 16 de juliol de 1258¹⁴. Les pèrdues territorials no van acabar aquí. El dia 17 de juliol de 1258, Jaume I va concedir els seus drets sobre el comtat de la Provença a la reina Margarita, filla del seu cosí Ramon Berenguer V i reina de França. Així, els

10 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 162, doc núm 80.

11 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 68-69, doc núm 975. Idem: pp 70-71, doc núm 976.

12 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 91-97, doc núm 1003.

13 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 97-99, doc núm 1004.

14 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 109-112, doc núm 1018. El document de ratificació és una còpia del tractat de Corbeil, però amb una diferència significativa. En el tractat de Corbeil, el rei de França apareix abans que Jaume I. En la ratificació, Jaume I precedeix a Lluís IX.

drets de tots els comtats occitans van passar a ser dels reis de França, o d'alguna de les seves branques. Aleshores, va acabar, definitivament, tota possibilitat d'expansió vers Occitània. Només va mantenir certs drets sobre els vescomtats de Carladès i Omeladès i el senyoriu de Montpeller.

Una informació interessant, però subtil es pot apreciar amb les dates dels quatre documents anteriors. Les cartes de procuració es van redactar el dia 11 de març. Els tractats de Corbeil es van formalitzar el dia 11 de maig. La ratificació del tractat de Corbeil, i la cessió dels drets de Provença, es va realitzar el dia 16 i 17 de juliol, respectivament. Com es pot veure, hi han dos mesos entre cada signatura de tractat. Es pot suposar que aquest era el temps requerit per anar de Barcelona a París, i realitzar tots els protocols diplomàtics necessaris per firmar els documents. Per tant, les negociacions es devien començar durant l'any 1257, com a molt tard.

Una altra informació que es pot extreure dels quatre documents, relacionats amb el tractat de Corbeil, és la debilitat diplomàtica de Jaume I. És evident que el gran beneficiari dels tractats de Corbeil va ser Lluís IX. La renúncia del rei Aragonès contrasta molt amb els guanys que va obtenir el rei de França. Tota Occitània va passar a ser territori depenent de França. En canvi, Jaume I va renunciar a més de cent anys de política occitana. L'actitud de Jaume I, vers Occitània, estava condicionada per les limitacions del seu poder, i per la força ascendent de Lluís IX. De manera que, el sobirà d'Aragó no va poder realitzar una política agressiva cap a Occitània. A més, cal tenir en compte la inestable situació interior de la Corona d'Aragó. Havia de combatre revoltes nobiliàries i musulmanes, regularment. Finalment, cal afegir l'aspecte psicològic de la derrota de Muret, que encara perdurava en la ment del rei d'Aragó. No només per la derrota, si no també per l'aliança tàcita entre França i Roma. Un enfrontament directe amb França hagués implicat una altra possible croada, aquest cop, però, contra la Corona d'Aragó.

Tanmateix, la Corona d'Aragó tenia interessos convergents amb el Regne d'Anglaterra, pel que fa a Occitània. Malauradament, la feblesa d'Enric II d'Anglaterra impedia que qualsevol acció coordinada fos efectiva. Les derrotes militars que havia patit front Lluís IX, i la inestabilitat política anglesa, van forçar a Enric II a pactar una sortida negociada, en la guerra que mantenien França i Anglaterra des de feia quasi un segle¹⁵. El dia 28 de maig de 1258, es va signar el tractat de París. Amb el tractat, Enric II va renunciar a gran part de les seves possessions continentals.

Una altra dada interessant és la coincidència temporal dels tractats de Corbeil i de París. Tots dos van ser signats el maig de 1258. Això no pot ser una simple casualitat. El conflicte occità era

15 MORGAN, Kenneth O., *"The Oxford Illustrated History of Britain"*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
PETIT-DUTAILLIS, Ch., *"Orígenes del cristianismo y la Edad Media. Tomo LXI. La monarquía feudal en Francia y en Inglaterra (siglos X a XIII)"*, Uteha, México, 1961.

una pugna entre la Corona d'Aragó i el Regne de Anglaterra, d'una banda, contra el Regne de França, per l'altra. La derrota de Muret va fer que la Corona d'Aragó perdés tota iniciativa en l'escenari occità. Tota sola va ser incapaç de mantenir una política agressiva. Havia de combinar les seves forces amb el Regne d'Anglaterra, per compensar la força Francesa. Les successives derrotes angleses van neutralitzar l'aliança. Cap dels dos aliats estava en condicions de lluitar contra França. En el fons, els tractats de Corbeil i de París són el reconeixement de les derrotes respectives, dels dos aliats.

Tot i la renúncia de Jaume I, la Corona d'Aragó va continuar mantenint una certa influència a Occitània i Provença. De manera que, la diplomàcia francesa va tenir, com un dels seus objectius, erosionar la influència aragonesa, i consolidar el poder de Lluís IX i Carles I, en tots aquests territoris. Així, Occitània va anar passant lenta, però irreversiblement, sota control francès. Contràriament, Carles I va tenir més dificultats per controlar els seus dominis provençals. Va haver de lluitar contra una oposició gens menyspreable. Les ciutats i la noblesa provençal no van acceptar la seva autoritat amb facilitat. Va haver d'imposar-se per la força, ja que hi van haver casos d'aferrissada resistència. Fins i tot, Lluís IX va haver d'intervenir, per ajudar al seu germà.

El dia 5 de juliol de 1262¹⁶, va fer prometre a Jaume I que s'abstindria d'ajudar als marsellesos i a Bonifaci de Castellana contra Carles I. Així, Jaume I va ordenar als seus súbdits a no comerciar armes amb els enemics de Carles I. Malgrat l'ordre reial, hi va haver traficants d'armes. Com ho demostra un fet que va succeir uns mesos després. En una carta del dia 3 de novembre de 1262¹⁷, Jaume I va demanar explicacions a Carles I, sobre els motius que l'havien dut a retenir a uns comerciants de Montpeller. Segons la missiva, els comerciants van ser capturats quan anaven a Marsella, i eren sospitosos de comerciar armes amb els marsellesos. Per solucionar aquesta contingència, el dia 6 de novembre de 1262¹⁸, Jaume I va enviar a l'infant Jaume i altres diplomàtics, per a negociar l'alliberament dels comerciants de Montpeller.

L'incident anterior, va aportar tensió a les relacions entre Aragó i França, però no va ser greu. El que sí va provocar una crisi diplomàtica entre la Corona d'Aragó i el Regne de França va ser el casament entre l'infant Pere i Constança de Sicília. En aquell temps, Manfred I de Sicília i Carles I estaven en guerra pel control del Regne de Sicília. Amb el casament, Manfred I esperava obtenir ajuda aragonesa per la seva lluita. Malauradament, la diplomàcia francesa va saber

16 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 344, doc núm 1277.

17 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 359, doc núm 1294. En el document, Carles I és anomenat comte d'Anjou, de Provença i Folcarquier, i marquès de la Provença. Una mostra de la empenta de la dinastia Capet.

18 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 360-361, doc núm 1296.

neutralitzar el tractat matrimonial. El dia 6 de juliol de 1262¹⁹, Jaume I va prometre a Lluís IX que no ajudaria a Manfred I contra l'Església romana. La redacció del tractat mostra l'habilitat de la diplomàcia francesa. En cap moment es menciona a Carles I. En canvi, tracta la guerra entre Manfred I i Carles I com una lluita entre l'Església contra Manfred I. Un home que s'havia apoderat il·licitament del Regne de Sicília, un regne feudatari de la Santa Seu. El document torna a mostrar la feblesa de Jaume I front Lluís IX. També permet veure l'interès del rei de França en ajudar al seu germà, per així consolidar la seva influència en Europa i en el Mediterrani occidental.

26.3. Diplomàcia amb la Santa Seu

La Santa Seu tenia la preeminència política i diplomàtica sobre tots els regnes cristians catòlics²⁰. El seu prestigi era immens, i el Papa era considerat àrbitre suprem²¹. En diverses ocasions, Jaume I va enviar procuradors a Roma, per exemple, per resoldre litigis entre ell i algun noble o membre destacat de l'Església²². També, l'infant Pere va tenir contactes amb Roma, des d'abans del seu ascens al tron. Igual que el seu pare va enviar procuradors seus a Roma, per defensar els seus interessos²³.

Dissortadament, Roma tenia una estratègia diplomàtica basada en una aliança amb el Regne de França, des de feia temps. Roma donava suport espiritual a França, i França recolzava a Roma amb el seu poder. Aquestes característiques van marcar les relacions entre la Corona d'Aragó i Roma.

Un exemple d'això és la Croada Albigesa²⁴. Després de la mort de Simó de Montfort, França hi van intervenir directament. França es va encarregar d'eliminar els heretges, al mateix temps que incorporava el migdia francès al seu regne. Durant el regnat de Jaume I, en la guerra, entre occitans i francesos, també hi van intervenir catalans i aragonesos. La seva participació, però, era de tipus personal. No estava emmarcada en cap tipus d'estratègia política de la Corona d'Aragó. No eren una

19 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 345-346, doc núm 1278.

20 BAUCELLS i REIG, Josep, “*Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*”, Volum I, Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2004.

21 DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, “*Los Procuradores de los Reinos Hispanos ante la Curia Romana en el Siglo XIII*”, Universidad de León, Secretariado de Publicaciones, 2007.

22 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 298, doc núm 1221. “Catálogo”: pp 182, doc núm 822.

23 “*Catálogo*”: pp 383, doc núm 1752.

24 ALVIRA CABRER, Martín, “*12 de septiembre de 1213. El jueves de Muret*”, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2002.

amenança, però sí una molèstia. Per neutralitzar aquesta ajuda, que rebien els occitans, Lluís IX va demanar, conjuntament amb legats apostòlics d'Honorí III, a Jaume I que exigís als seus súbdits que no rebessin, ni oferissin auxili, als heretges. La petició va ser escoltada, i el dia 15 d'abril de 1226²⁵, Jaume I va ordenar complir els requeriments francesos i papals.

Aquesta actitud, de complaure Roma, va fer que les relacions entre la Corona d'Aragó i la Santa Seu fossin, en general, bones. Tanmateix, tampoc van faltar tensions. Hi va haver un episodi que, especialment, va enterbolir les relacions entre Aragó i Roma. L'any 1245, Jaume I va agredir al bisbe de Girona, Berenguer de Castellbisbal (?–[1245–1254])²⁶. De manera impulsiva, va manar que tallessin la llengua al bisbe²⁷. Les conseqüències d'aquesta acció es van fer esperar. Innocenci IV va esperar fins la firma dels tractats de Corbeil, per a intervenir. Un cop el tema va quedar enllestit, va encarregar-se de l'agressió al bisbe de Girona. Innocenci IV va exigir a Jaume I que es disculpés, i que fes penitència pel greuge que va cometre. El dia 5 d'agost de 1246²⁸, Jaume I va respondre a les exigències de Roma. Jaume I va reconèixer haver tallat la llengua al bisbe, va suplicar el perdó del Sant Pare, va prometre compensar el mal comés al bisbe i a fer penitència.

D'aquesta manera, les relacions es van poder encarrilar satisfactòriament. El dia 18 d'octubre de 1246²⁹, Jaume I va rebre el perdó papal. Davant els representants dels magnats i del clero, el bisbe va ser degudament satisfet.

Desgraciadament, aquest episodi va tenir una conseqüència negativa en la diplomàcia de Jaume I. Els seus plans per casar algun dels seus fills amb la filla de Ramon Berenguer V de Provença, Beatriu de Provença, es van truncar. La diplomàcia francesa va rebre el suport de la diplomàcia romana. Finalment, Beatriu de Provença es va casar amb Carles I, el gener de 1246.

26.4. Diplomàcia amb el Regne de Sicília

Des de l'antiguitat, Sicília ha estat una illa de gran interès estratègic. La seva situació, enmig del Mediterrani, la convertia en un punt de pas obligatori de les rutes comercials que connectaven la seva riba oriental amb la occidental. L'interès comercial que tenia per la Corona d'Aragó és evident. Era una illa rica que formava part d'un regne ric. Malauradament, la seva situació política era

25 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 162, doc núm 80.

26 Bisbat de Girona, <http://www.bisbatgirona.cat>

27 BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, “*Jaume I i el seu regnat*”, Pagès Editors, Lleida, 2007.

28 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 228-229, doc núm 432. Idem: pp 229-230, doc núm 433.

29 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 240-241, doc núm 444. Idem: pp 240, doc núm 443.

convulsa. L'emperador Frederic II Hohenstaufen del Sacre Imperi Germànic (1194–[1120–1250]) mantenia tenses relacions diplomàtiques amb Roma. Les relacions no van millorar ni amb la seva mort. Els seus successors van heretar una situació política i diplomàtica precàries. Un d'ells va ser Manfred I.

Manfred I va ser un fill il·legítim de Frederic II, que va usurpar el tron sicilià a Conrad II de Sicília³⁰, en el 1258. Aquest canvi no va fer variar la política antagonica de Roma vers Sicília. La oportunitat d'expulsar a Manfred I de Sicília va arribar amb la irrupció del comte Carles d'Anjou, a la política mediterrània. Ell i el seu germà, el rei de França, estaven duent a terme una política expansionista exitosa. Per mitjà de la influència francesa, Roma va oferir la corona siciliana al comte Carles d'Anjou. Manfred I es va veure en una situació difícil.

Envoltat d'enemics, Manfred I va haver de buscar aliats. Jaume I semblava un aliat viable. Tenia interessos comercials a Sicília, i suposava que tindria interès en recuperar els territoris occitans. En aquest context, es van iniciar les converses diplomàtiques per acordar un tractat matrimonial, entre la Corona d'Aragó i el Regne de Sicília.

Les converses ja devien estar relativament avançades en el 1260. En una carta del dia 17 de setembre de 1260³¹, Jaume I va confirmar a Manfred I que havia rebut 50.000 unces d'or, en relació al tractat matrimonial entre l'infant Pere i Constança de Sicília, que s'havia d'acordar. En una altra carta, del mateix 17 de setembre³², va enviar un ambaixador a Manfred I. Aquest document és una carta de credencials de l'ambaixador, per a Manfred I. Aquests dos documents, permeten suposar que les negociacions ja estaven encarrilades, però no concloses. Encara trigarien dos anys en fructificar. L'infant Pere i la princesa Constança de Sicília es van casar el dia 13 de juny de 1262³³, a Montpeller.

Malgrat la unió matrimonial, Manfred I no va aconseguir els efectes esperats. El 6 de juliol de 1262³⁴, Jaume I va garantir, a Lluís IX, que renunciava a ajudar a Manfred I, en la seva guerra contra Roma i el comte Carles d'Anjou. La realitat política, i el poder de França, va fer que Jaume I preferís distanciar-se de Manfred I. Evidentment, això va fer refredar les relacions entre Aragó i Sicília. Per tant, no és estrany que Manfred I no frisés en entregar la dot pactada. Jaume I va haver

30 Abans de ser coronat rei de Sicília, Manfred I havia estat representant del seu germanastre, l'emperador Conrad IV, a Sicília. A la mort del seu germanastre, va assumir la regència del seu nebot a Sicília. Una posició des d'on li va usurpar el tron.

31 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 283, doc núm 1203.

32 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 283-284, doc núm 1204.

33 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 238-399, doc núm 1272. Idem: pp 340-342, doc núm 1273. En el segon document hi ha indicat la dot que va aportar Constança de Sicília.

34 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 345-346, doc núm 1278.

d'insistir en aquest tema diverses vegades³⁵. Tot i això, les relacions entre els dos sobirans no es va trencar. Jaume I va continuar enviant ambaixades per tractar diversos negocis amb ell³⁶.

D'altra banda, encara que Jaume I es va distanciar de Manfred I, l'infant Pere va mantenir contactes freqüents amb Sicília. Molts d'aquests contactes van haver exiliar-se a la Corona d'Aragó, quan Manfred I va morir. Carles I d'Anjou va perseguir amb duresa tota la oposició del Regne de Sicília. Cosa que l'infant Pere va intentar aprofitar. Va oferir protecció a tots aquells que van venir a la Corona d'Aragó. Un d'aquests homes va ser en Joan de Pròxida. El dia 26 de juny de 1275³⁷, l'infant Pere li va concedir un feu, pels serveis que havia realitzat, a ell i al seu sogre.

26.5. Diplomàcia amb el Regne de Castella

Les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella van estar marcades per dos fets: la preeminència castellana, i les tenses relacions entre Jaume I i Alfons X³⁸. La hegemonia castellana en la península era més que evident. Alfons X regnava sobre la majoria del territori ibèric. Va heretar els regnes de Castella, Toledo, Lleó i Galícia, i els va ampliar amb les seves conquestes. Era el sobirà més poderós, i amb més influència de la península. Això el convertia en un perillós adversari per a Jaume I. Durant tot el regnat de Jaume I, la diplomàcia catalana va intentar neutralitzar les accions d'Alfons X. Va intentar, per tots els mitjans possibles, evitar el seu increment de poder i prestigi. Malgrat això, la diplomàcia castellana sempre va anar per davant de la catalana. Una mostra d'això és el tractat d'Almizra. Un pacte que va assegurar per sempre la superioritat castellana en la península.

El tractat d'Almizra es va signar el dia 26 de març de 1244³⁹. Va ser un dels tractats més transcendents del segle XIII, entre Aragó i Castella. Amb el pacte, Jaume I i l'infant Alfons, fill de Ferran III de Castella (1199–[1117–1252]), van acordar la repartició de les terres d'Hispania. Bàsicament, el tractat va ratificar el tractat de Cazola (1179). Amb el tractat d'Almizra, l'expansió aragonesa per la península va pràcticament finalitzar. Tanmateix, els enfrontaments territorials no

35 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 44, doc núm 1338. Idem: pp 66, doc núm 1361. Idem: pp 66-67, doc núm 1362.

36 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 97, doc núm 1398. Idem: pp 242, doc núm 1553.

37 “*Catálogo*”: pp 401, doc núm 1837.

38 GONZÁLEZ JIMÉNEZ, Manuel, “*Alfonso X el Sabio*”, Ariel, Barcelona, 2004.

VALLS-TABERNER, Ferran, “*Relacions familiars i polítiques entre Jaume el Conqueridor i Anfos el Savi*”, *Bulletin Hispanique*, Vol. 21, Núm. 1, 1919.

39 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 176-177, doc núm 388. Cal destacar que l'era hispana (1284) apareix després de l'any cristià. La datació hispana era d'ús habitual en la documentació castellana.

van acabar amb aquest tractat. En el 1263, encara hi havien punts a solucionar. Per aquest motiu, el dia 3 de maig de 1263⁴⁰, Jaume I i Alfons X van acordar deixar les seves reclamacions territorials en mans d'uns àrbitres, escollits per ells. Cada sobirà va deixar la qüestió en mans de tres representants, i es van comprometre a respectar la decisió que els sis àrbitres prenguessin.

Un dels intents més significatius, per erosionar el poder d'Alfons X, va ser el suport que va donar Jaume I a la revolta nobiliària que va patir el rei castellà, en la segona meitat del segle XIII. La revolta va estar encapçalada per l'infant Enric (1230–1303), germà d'Alfons X, i pel senyor de Biscaia, Diego López III de Haro (?–[1236–1254]). La revolta va ser conseqüència de l'estil de govern autoritari d'Alfons X, combinat amb els canvis que va introduir a la cort reial. L'infant Enric i Alfons X es van enfrontar per la possessió de certs senyories i places. L'enemistat entre Alfons X i Diego López de Haro era deguda a la pèrdua d'influència que el senyor de Biscaia havia sofert, arran de l'entrada de nous membres a la cort.

Així, el dia 6 de setembre de 1255⁴¹, Jaume I es va comprometre a ajudar a l'infant Enric i al López Diez III de Haro (?–[1254–1288]), fill de Diego López de Haro. En l'acord, el sobirà català i l'infant castellà van pactar una aliança contra Alfons X, i es van prometre mútuament que no pactarien la pau, ni cap treva, amb ell, fins que hagués satisfet els greuges comesos contra ells. Jaume I i López Diez III van signar un tractat semblant⁴². La principal diferència és que l'aliança que van acordar exclouïa als reis de Portugal i Navarra, i al comte de la Provença. Igual que en el pacte anterior, els dos signataris es van comprometre a no pactar amb el rei de Castella, fins que no hagués satisfet els greuges comesos contra ells. Poc després, un altre noble castellà es va afegir a l'aliança. El dia 23 d'octubre de 1255⁴³, Jaume I i Ramiro Rodríguez van acordar organitzar una host contra Alfons X. A part, Jaume I va prometre posar un contenciós contra Alfons X, per les possessions que li havia pres a Ramiro Rodríguez. Finalment, es van prometre no pactar amb Alfons X, fins que s'hagués resolt el conflicte satisfactòriament.

Malauradament, la revolta no va prosperar. Els rebels van ser derrotats. Davant aquesta situació, Jaume I va decidir negociar la pau amb Alfons X. El dia 8 d'agost de 1257⁴⁴, els dos reis van segellar la pau, i van acordar compensar els danys causats pels seus súbdits. Malgrat la teòrica bona voluntat, les compensacions van trigar en pagar-se. En el dia 3 de maig de 1263⁴⁵, van arribar a un altre acord. Van acordar el mode en que s'haurien de pagar les indemnitzacions. Cada sobirà

40 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 26, doc núm 1319.

41 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 171-172, doc núm 682.

42 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 172-173, doc núm 683.

43 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 176-177, doc núm 687.

44 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 229-230, doc núm 742. Idem: pp 230-231, doc núm 743.

45 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 27, doc núm 1320.

pagaria els danys als seus súbdits.

Pel que fa a l'infant Enric, va haver d'anar a l'exili. En un primer moment, va buscar refugi en els territoris de la Corona d'Aragó, però en va haver de marxar. Els acords entre Jaume I i Alfons X van impedir que s'hi quedés. Per aquest motiu, va anar a Tunis. Allà, es va incorporar a la milícia cristiana del sultà tunisenc. L'infant, però, no hi va anar sol. El van acompanyar diversos partidaris seus. No només eren castellans, també n'hi havien d'aragonesos⁴⁶.

Tunis també va ser un motiu de discòrdia, entre Jaume I i Alfons X. En el 1260, el rei de Castella planejava una expedició militar contra el sultanat, i va demanar ajuda al sobirà aragonès. El dia 29 d'abril de 1260⁴⁷, Jaume I va declinar la petició castellana. Va argumentar les bones relacions que hi havia entre ell i el sultà tunisenc. Hi havia una treva en vigor, i hi tenia interessos comercials, que volia preservar. Tot i això, va permetre que qualsevol dels seus súbdits acompanyés al rei de Castella. Aquesta fórmula devia ser una concessió a les exigències d'Alfons X, i permetre la participació aragonesa.

Un altre episodi de col·laboració, entre Jaume I i Alfons X, va ser durant la conquesta del Regne de Múrcia. En la revolta sarraïna del Regne de Múrcia, el rei aragonès va acudir en ajuda del monarca castellà. Múrcia va ser pacificada per tropes aragoneses, i el control del territori va ser restituit a Castella. Jaume I va planificar la campanya, contra els sarraïns murcians, sense pensar en cap benefici territorial. Tanmateix, no ho va fer exclusivament per ajudar a Alfons X. La revolta havia de ser sufocada. Era un mal exemple a seguir pels sarraïns valencians. Jaume I volia evitar que la revolta s'escampés pel Regne de València. D'altra banda, en va poder treure un benefici econòmic. En una carta del dia 18 d'octubre de 1267⁴⁸, Jaume I va concedir guiatge a un home, des de València a Múrcia, per a que pogués treure captius del Regne de Múrcia. Eren part del botí de guerra. Eren sarraïns captius que passarien a ser esclaus.

Com ja s'ha avançat, durant el regnat de Jaume I, Castella va tenir la preeminència política en la península ibèrica. Tots els intents de Jaume I per a debilitar a Alfons X van fracassar. El poder creixent dels reis de Castella no es va poder invertir.

46 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 263, doc núm 1181.

47 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 264-265, doc núm 1183.

48 “*Catálogo*”: pp 157, doc núm 711.

26.6. Diplomàcia amb el Regne de Navarra

La Corona d'Aragó i el Regne de Navarra sempre van mantenir una relació diplomàtica oscil·lant. L'interès d'Aragó anava des de la voluntat d'incorporar el territori navarrès als seus dominis, fins la necessitat d'utilitzar-la per a compensar el pes polític de Castella.

Durant el regnat de Sanç VII de Navarra, hi van haver bones relacions entre els dos reialmes. Els interessos coincidents van afavorir l'enteniment entre els dos monarques. Tots dos necessitaven aliats per contenir el creixent poder castellà. Una de les primeres col·laboracions, entre Jaume I i Sanç VII de Navarra (1154–[1194–1234]) es va produir el dia 26 de febrer de 1231⁴⁹. Jaume I va cedir La Faxina i Piena Redonda, per a que Sanç VII les poblés. El 4 d'abril de 1231⁵⁰, van anar més enllà. Van signar el tractat de Tudela. Amb el tractat, els dos reis es van afillar mútuament. Cada sobirà es va convertir en l'hereu de l'altre.

Les relacions es van deteriorar amb la mort de Sanç VII. Segons el tractat de Tudela, el tron de Navarra havia de passar a Jaume I. En contra del tractat, Teobald I (1201–[1234–1253]) va ascendir al tron navarrès. La crisi diplomàtica que va comportar no es va solucionar fins el 1234. El 13 d'octubre de 1234⁵¹, es va signar el tractat de Burgos. Jaume I i Teobald I van acordar una treva de quatre anys, a partir de l'any 1235. El tractat va estar imposat per les necessitats de Jaume I. El Regne de Mallorca no estava totalment dominat, i tenia el front valencià obert. Dos preocupacions que li impedien fer valer, de manera enèrgica, els seus drets sobre el Regne de Navarra.

Amb l'ascens de Teobald II (1238?–[1253–1270]), hi va haver un acostament diplomàtic. En gran part, motivat per la inestabilitat política, deguda a la seva minoria durant els primer anys del seu regnat⁵². Alfons X va intentar aprofitar-se d'aquesta situació, per annexionar-se el Regne de Navarra⁵³. Aquesta possibilitat va unir Aragó i Navarra. Així, van signar dos tractats de pau i aliança. El primer va ser signat el dia 1 d'agost de 1253⁵⁴. El segon el dia 9 d'abril de 1254⁵⁵.

El primer tractat era una aliança defensiva. Jaume I va prometre lluitar al costat de Navarra,

49 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 268, doc núm 149.

50 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 272-273, doc núm 151.

51 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 339, doc núm 202.

52 Durant aquest període, la seva mare, Margarita de Navarra, es va encarregar de la regència.

53 GONZÁLEZ JIMÉNEZ, Manuel, “*Alfonso X el Sabio*”, Ariel, Barcelona, 2004. Abans d'una acció directa, Alfons X havia de neutralitzar el regne d'Anglaterra, que podia ajudar a Navarra. Per això, el rei castellà va utilitzar els seus drets sobre Gascunya. En el 1253, els vescomtes de Bearn i Limoges fer homenatge a Alfons X. Aleshores, Enric III, veient la seva debilitat a Gascunya, va acordar un pacte amb Alfons X l'any següent. Una de les clàusules més perilloses per la Corona d'Aragó era l'aliança entre Anglaterra i Castella.

54 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 105-110, doc núm 624.

55 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 130-133, doc núm 645.

en cas que fos atacada, contra qualsevol enemic, i no faria la pau per separat. A canvi, la reina Margarita es va comprometre a ajudar a Jaume I contra tots els seus enemics, excepte contra el rei de França, l'emperador del Sacre Imperi Germànic i contra els seus vassalls. Igualment, va prometre no fer la pau ni la treva per separat, amb els enemics de Jaume I. En el fons, era un tractat dirigit contra Castella. L'objectiu era aïllar-la diplomàticament. Per exemple, es van comprometre a no fer cap tipus de pacte amb el rei de Castella o, concretament, no acordar cap pacte matrimonial amb ell.

El segon tractat va ser una ratificació del primer. Jaume I i Teobald II. Hi van haver algunes modificacions, però que no van modificar l'esperit del primer tractat. L'objectiu va continuar sent protegir-se de Castella. Aquesta aliança s'ha d'emmarcar dintre de la coalició que va fer amb els rebels castellans: l'infant Enric i Diego López III. De manera que, va deixar de tenir sentit quan Jaume I i Alfons X van signar la pau el 1257. Segurament, la pau entre Aragó i Castella es va signar per separat de Navarra. Un acte que contravenia els tractats anteriors. Això va tensar, novament, les relacions entre Aragó i Navarra. Tanmateix, aquesta situació no va durar gaire. El 13 de novembre de 1257⁵⁶, Aragó i Navarra van acordar una treva de dos anys de durada. Tot i no ser una pau definitiva, va suavitzar les relacions.

Des d'aquest moment, no consten tractes significatius entre Aragó i Navarra. L'únic contacte destacable és una carta que Jaume I va escriure a Teobald II, el dia 12 d'agost de 1263⁵⁷. En la missiva, el sobirà aragonès va demanar, al seu homòleg navarrès, que impedisís a un cavaller aragonès entrar a Aragó amb els seus aliats navarresos. Aquest episodi s'ha de situar en el context de les guerres nobiliàries que Jaume I va haver de combatre.

Com s'ha comentat, les relacions amb Navarra van estar influenciades per: la voluntat d'integrar el Regne de Navarra a la Corona d'Aragó, i erosionar el poder de Castella. Jaume I va fracassar en tots dos objectius. La coronació de Teobald I va frustrar els seus plans d'annexió. Va intentar fer valer els seus drets, però li va interessar intentar mantenir bones relacions amb Navarra. Front els fets consumats, Jaume I va ser pràctic. Navarra era una aliada contra Castella. Ella també recelava d'Alfons X. Les relacions van ser cordials, però només van ser bones durant el regnat de Sanç VII.

56 “*Documentos (1251-1257)*”: pp 292, doc núm 833.

57 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 51, doc núm 1345.

El Senyoriu d'Albarrasí

Un altre motiu de discòrdia entre Aragó, Castella i Navarra va ser el Senyoriu d'Albarrasí. El senyoriu d'Albarrasí era una jurisdicció feudal situada en la frontera sud-oest d'Aragó. El senyoriu estava governat pel llinatge dels Azagra, una família d'origen navarrès⁵⁸. Tot i que estaven vassallàticament vinculats a Aragó i a Navarra, a la pràctica gaudien d'una enorme autonomia. Una independència que va mantenir canviant d'aliat segons les circumstàncies polítiques i diplomàtiques dels seus regnes veïns.

Durant la primera meitat del segle XIII, el senyor d'Albarrasí va ser en Pedro Fernàndez de Azagra. La seva condició i el seu poder el van arribar a enfrontar amb Jaume I en diverses ocasions, i a participar en les revoltes nobiliàries contra ell. A la seva mort, el va succeir el seu fill Àlvaro Pérez de Azagra. Ell, igual que el seu pare, va mantenir unes relacions tenses amb el monarca. Tanmateix, no van faltar interessos coincidents, i enemics comuns, entre el rei i el senyor d'Albarrasí. La política d'Alfons X va fer que, en el dia 7 de febrer de 1256⁵⁹, Jaume I i Àlvaro Pérez signessin un tractat de defensa. Un pacte destinat, especialment, contra el rei de Castella. També, en el tractat, el senyor d'Albarrasí va esdevenir vassall de Jaume I, segons els Furs d'Aragó, per uns feus que Jaume I li va concedir.

26.7. Diplomàcia amb la República de Gènova

Les relacions diplomàtiques entre les repúbliques italianes i els comtes de Barcelona es remunten des d'abans del segle XII. El "*Liber Maiolichinus*" indica explícitament les relacions entre el comtat de Barcelona i Pisa⁶⁰, arran la croada pisana contra Mallorca (1113-1115). Tanmateix, no

58 RÁBADE OBRADÓ, María del Pilar, RAMÍREZ VAQUERO, Eloisa, UTRILLA UTRILLA, Juan F., "*La dinámica política*", Ediciones Istmo, S.A., Madrid, 2005.

CASTÁN ESTEBAN, José Luis, "*Historia del señorío de Albarracín*", Rehalda: Revista del Centro de Estudios de la Comunidad de Albarracín, Nº 1, 2005.

MOTIS DOLADER, Miguel Ángel, "*Santamariyyat As-Sarq: la taifa musulmana de Albarracín (1012-1104)*", Gobierno de Aragón, Departamento de Política territorial, Justicia e Interior, Colección Territorio, Comarca de la Sierra de Albarracín, 2008. (edició digital)

MOTIS DOLADER, Miguel Ángel, "*El señorío cristiano de Albarracín. De los Azagra hasta su incorporación a la Corona de Aragón*", Gobierno de Aragón, Departamento de Política territorial, Justicia e Interior, Colección Territorio, Comarca de la Sierra de Albarracín, 2008. (edició digital)

59 "*Documentos (1251-1257)*": pp 191-192, doc núm 702.

60 MULET MAS, Mireia, "*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*", Societat Arqueològica Lul·liana, Palma de Mallorca, 1991.

és descartable que existissin contactes anteriors entre pisans i catalans, igual que entre catalans i les altres repúbliques italianes. Principalment, degut a l'interès comercial del litoral de la península ibèrica.

Els primers documents de Jaume I que demostren contactes regulars entre la Corona d'Aragó i la República de Gènova es van redactar el dia 28 de juny de 1230⁶¹, a Mallorca. En el primer text, Jaume I i Andree de Capharo, representant de la comuna de Gènova, van acordar acabar amb la violència, i el corsarisme, entre la Corona d'Aragó i Gènova, i es van establir els mecanismes per a compensar els danys i als afectats. Les causes es resoldrien per mitjà de l'arbitratge. Una altra de les clàusules tractava sobre la càrrega impositiva de les mercaderies entre els dominis del rei d'Aragó i la república genovesa. En el segon document⁶², el rei Jaume I va confirmar tots els pactes, concessions, donacions, etc., realitzats entre Gènova i els seus avantpassats⁶³. El pacte també va servir per a renovar l'acord de pau existent entre Gènova i Aragó, i acordar un pacte d'ajuda mútua i auxili.

Per la datació dels dos documents, just després de la conquesta de Mallorca, es pot suposar que, les clàusules dels acords, van ser la compensació per l'ajuda genovesa, en la campanya militar. Els tractats van confirmar els pactes anteriors, entre els sobirans catalans i Gènova, van acordar les taxes comercials, i van formalitzar un acord de pau.

El caràcter dels documents permet observar que entre Aragó i Gènova hi havia una relació diplomàtica amistosa. Els enfrontaments entre els súbdits de les dues nacionalitats no van enterbolir significativament les seves relacions diplomàtiques. La voluntat d'enteniment va prevaldre per sobre de tot. Així, les pèrdues degudes a les bandositats incontrolades es van compensar amb impostos especials. En la Corona d'Aragó es va implantar la sisa⁶⁴. Això no significa que Jaume I no reclamés compensacions en determinats casos. En una carta del dia 12 de juny de 1263⁶⁵, Jaume I va reclamar a la comuna de Gènova la restitució dels bens d'un súbdit, que uns genovesos li havien robat. Va ser un episodi lamentable, però no va afectar les relacions entre Aragó i Gènova. Les ambaixades genoveses sempre van ser ben rebudes i tractades. Per exemple, el dia 21 de juliol de 1263⁶⁶, Jaume

61 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 240-242, doc núm 132.

62 “*Documentos (1216-1236)*”: pp 243-247, doc núm 133.

63 “[...] Raimundus Berengarii, proavus noster, [...] Ildefonsum rex Aragonum, comes Barchinone, dux Provincie quondam avus noster [...] P. venerabilis pater noster felicis recordationis rex Aragonum, comes Barchinone et dominus Montispesulani [...]”

64 CATEURA BENNÀSSER, Pau, “*Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)*”, En la España Medieval, n° 20, Servicio de Publicaciones, Universidad Complutense, Madrid, 1997. La sisa va ser un impost, instaurat en 1245, que gravava les mercaderies genoveses en la Corona d'Aragó.

65 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 43, doc núm 1336.

66 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 49, doc núm 1342.

I va concedir als ambaixadors de Gènova hospedatge a l'alfòndec de Montpeller.

Totes aquestes bones relacions van afavorir que molts ciutadans genovesos visquessin en territoris de la Corona d'Aragó. Alguns d'ells van arribar a tenir una gran influència en la societat aragonesa. Un d'aquests casos va ser Humberto de Volta. Aquest genovès va arribar a ser considerablement important, i amb un patrimoni igualment important. A la seva mort, Jaume I es va encarregar de notificar la mala notícia a la República de Gènova i als seus hereus. En total va escriure tres cartes, el dia 8 de juny de 1270⁶⁷.

En general, es pot apreciar una clara intenció de mantenir bones relacions, entre Aragó i Gènova. En part, motivat pels interessos comercials. No s'hi aprecia cap tipus de rivalitat entre elles. Això seria degut a que Gènova ja era una potència econòmica en el Mediterrani, i Aragó encara no era una amenaça comercial. Aquest fet es pot apreciar en el text dels tractats. Encara que d'una manera molt subtil, delicada i elegant, es pot veure una certa preponderància política de Gènova respecte la Corona d'Aragó.

26.8. Diplomàcia amb altres territoris cristians

Molt abans que l'infant Jaume escollís a Esclaramunda de Foix, com a mullar, Jaume I va intentar negociar un tractat matrimonial, entre l'infant Jaume i Beatriu de Savoia⁶⁸, en el 1266. Aquesta estratègia diplomàtica resulta curiosa, degut a l'alineació política dels comtes de Savoia.

El comtat de Savoia era un territori veí al comtat de Provença. Igual que ell, formava part de l'Imperi Germànic. La principal diferència, però, era que els comtes de Savoia eran aliats de l'emperador Frederic II del Sacre Imperi Germànic. En canvi, en el 1266, el comtat de Provença estava governat per Carles I, fidel aliat de França i Roma. Per tant, resulta sorprenent que Jaume I volgués establir una aliança amb un enemic de la Santa Seu. Sobretot, després de la crisi diplomàtica, amb França i Roma, arran del matrimoni entre l'infant Pere i la princesa Constança de Sicília. Podria ser que, per aquests motius, les negociacions no van fructificar.

67 “*Catálogo*”: pp 214-215, doc núm 973, 974, i 975. En la primera carta, Jaume I va anunciar als habitants de Gènova de la mort del seu compatriota. També, va especificar les seves pertinences, i la forma com s'havien d'entregar als seus hereus. La segona carta anava dirigida al Consell de Gènova. El contingut és el mateix que la primera carta. La tercera carta estava destinada a Lamfranco de Volta, l'hereu escollit pel difunt. El contingut de la carta era el mateix que en les altres dues.

68 MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest, “*La tràgica història dels reis de Mallorca*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1960. Beatriu de Savoia era la filla del comte Amadeu IV de Savoia (1197–[1233–1253]) i de la seva segona esposa, Cecília de Baux.

Les negociacions, del tractat matrimonial, va començar pel juliol del 1266. El dia 15 de juliol de 1266⁶⁹, l'infant Jaume va nomenar a dos procuradors. Els va donar la potestat per negociar el tractat matrimonial entre ell i Beatriu de Savoia. En el dia següent, el 16 de juliol⁷⁰, Jaume I va especificar les condicions del contracte matrimonial. El rei va informar al comte Pere II de Savoia, germà del difunt Amadeu IV, que l'infant Jaume heretaria el Regne de Mallorca, els comtats del Rosselló, del Conflent i de la Cerdanya, i el senyoriu de Montpeller. Com a dot, volia que Pere II oferís 15.000 lliures torneses. Aquest segon document conté gran quantitat d'informació interessant. Primer, es pot apreciar com, en el 1266, Jaume I ja tenia decidida la divisió de la Corona d'Aragó. Segon, la carta indica, clarament, les condicions del contracte matrimonial. Conté diverses clàusules addicionals per a cobrir possibilitats diverses. Tercer, mana respectar l'acord als dos infants: Pere i Jaume. Cosa que vol dir que la divisió de la Corona d'Aragó no complauria a, com a mínim, un dels germans. Finalment, tanta precaució no va ser necessària. Les negociacions no van fructificar. No s'ha trobat cap document que indiqui els motius, o insinuïn les causes.

Jaume I també va mantenir contactes amb Sardenya. Les relacions entre la Corona d'Aragó i Sardenya daten, com a mínim, des del segle XII. Concretament, arran la croada de Pisa contra Mallorca (1113-1115)⁷¹. La falta de documents impedeix estudiar les relacions posteriors, a la fi de la croada. Tanmateix, es pot afirmar que van existir, i que van ser de certa importància. Encara que només fos per assegurar els interessos comercials aragonesos a l'illa.

Això també ho permet suposar el casament de Barisó I d'Arborea amb Agalbursa de Bas, neboda de Ramon Berenguer IV, en el 1157. Amb aquest tractat, els aragonesos van aconseguir tenir certa influència a Sardenya. Una influència que va augmentar quan els jutges d'Arborea van adquirir el títol de vescomtes de Bas, en el 1185.

Durant el regnat de Jaume I també hi van haver contactes entre Aragó i Sardenya. Ho demostra un document del dia 24 de juny de 1272⁷². Jaume I va autoritzar a un home, que havia matat a un altre en defensa pròpia, a viure, amb tota seguretat, en el Regne de València. Segons els Furs de València, l'assassinat, encara que fos en defensa pròpia, estava castigat amb l'exili. El document indica, expressament, que la pena li va ser llevada per la mediació del jutge Marià II d'Arborea. Com es pot veure, els sards també tenien certa influència, en la Corona d'Aragó.

69 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 195, doc núm 1503.

70 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 196-197, doc núm 1504.

71 ARMANGUÉ i HERRERO, Joan, “*Els primers contactes culturals entre els Països Catalans i Sardenya (1113-1323)*”, *Revista de l'Alguer*, Vol. 4, Num. 4, 1993. 4, Num. 4, 1993.

MULET i MAS, Mireia, “*Liber Maiolichinus de Gestis Pisanorum Illustribus*”, Societat Arqueologica Lul·liana, Palma de Mallorca, 1991.

72 “*Catálogo*”: pp 284, doc núm 1294.

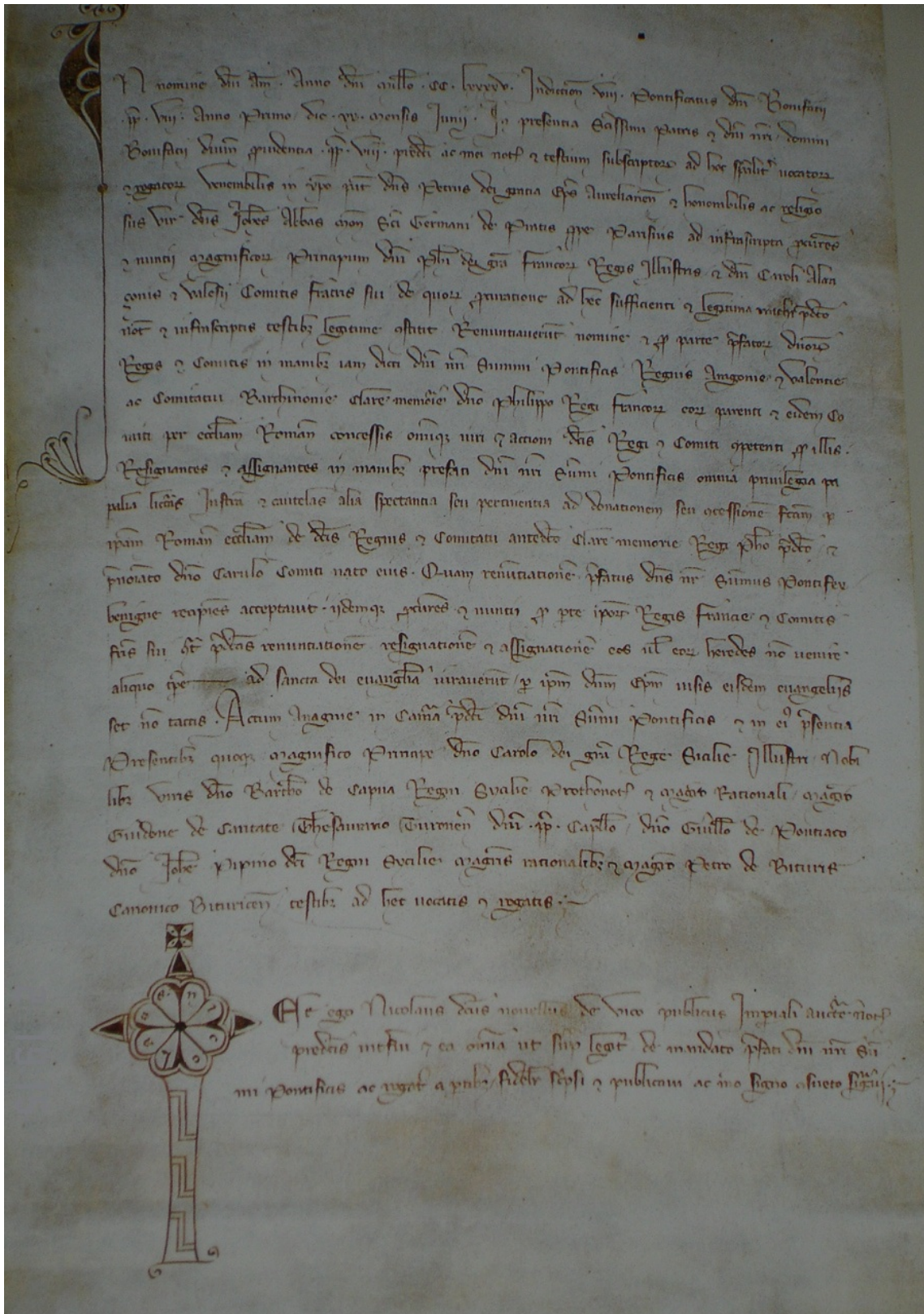

Fig. 17: tractat d'Anagni.

Capítol 27

Relacions amb els regnes cristians 2: l'estratègia diplomàtica de Pere III a Jaume II

En general, les relacions internacionals de la Corona d'Aragó, durant els regnats de Pere III, Alfons III i Jaume II, van estar marcades per la guerra amb Nàpols, França i Roma. En més o menys mesura, la diplomàcia aragonesa va gravitar al voltant de la Gran Guerra del Mediterrani. Fins i tot, abans del seu inici. Per tant, la majoria de les relacions diplomàtiques aragoneses, en aquesta època, s'han inclòs en els capítols corresponents, en que s'ha tractat la Gran Guerra del Mediterrani. Tot i això, la Corona d'Aragó va mantenir contactes diplomàtics amb altres entitats desvinculades de la guerra. En aquest capítol s'inclouen altres contactes que va tenir Pere III. En gran mesura, van ser tractats realitzats en vistes a la gran guerra que tenia planejada.

Alfons III va seguir la mateixa política diplomàtica que el seu pare. De manera que no es va desviar de les seves directrius, durant els seus breus anys de regnat. Per aquest motiu no hi han referències significatives, de relacions internacionals, a banda dels contactes per intentar acabar la Gran Guerra del Mediterrani.

En canvi, Jaume II va poder desplegar una gran activitat diplomàtica fora del marc de la guerra. Després d'acabar la guerra, va mantenir una gran correspondència internacional amb altres dignataris.

27.1. Diplomàcia durant Pere III

Diplomàcia amb el Regne de Navarra

El dia 22 de juliol de 1274, va morir Enric I de Navarra (1238–[1270–1274]), sense deixar descendència masculina. Un cop més, Aragó, Castella i França van competir per incorporar el Regne de Navarra als seus dominis. Davant la inestabilitat que hi havia, la reina Blanca d'Artois (1248–1302) va fugir, amb la seva filla Joana, a França. Allà va obtenir la protecció del seu cosí, Felip III.

Aprofitant el buit de poder, Jaume I es va moure ràpidament. El dia 23 d'agost de 1274, Jaume I va enviar unes castes a Alfons X i a l'infant Ferran; i el dia 1 de setembre a Felip III. Les missives pretenien demostrar els seus drets sobre el tron de Navarra. Al mateix temps, l'infant Pere va enviar una ambaixada a Navarra. L'ambaixada havia de demostrar els drets del rei d'Aragó sobre el tron navarrès. Els ambaixadors van proposar que l'infant Alfons es casés amb Joana, i signar un tractat d'aliança.

En un primer moment, els navarresos es van mostrar favorables a la proposta. La resposta castellana no es va fer esperar. L'infant Ferran va envair Navarra. Malauradament, l'infant Pere no va poder fer res per ajudar Navarra. La situació interna de la Corona d'Aragó va impedir que l'infant Pere pogués enviar ajuda. En canvi, el rei de França hi va enviar una expedició de socors. Així, França va aconseguir, encara més, influència sobre Navarra. Una influència que va créixer quan Joana es va casar amb el príncep Felip de França. Un cop més, el Regne de Navarra es va escapar dels intents annexionistes d'Aragó.

Diplomàcia amb el Regne de Castella

Les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella van estar marcades pels germans de la Cerda. Els germans de la Cerda eren fills de l'infant Ferran, hereu de la corona de Castella. L'infant Ferran va morir durant la guerra entre Castella i Granada. Va morir en plena campanya, el dia 25 de juliol de 1275. Sense esperar gaire, Alfons X va nomenar a l'infant Sanç hereu de la corona. La vídua, Blanca de França (1253–1323), va protestar. Va defensar els interessos dels seus fills. Felip III, oncle dels infants, també va sortir en defensa dels drets dels seus nebots. Tot i les protestes, Alfons X no va canviar de parer.

La tensa relació, entre l'infant Sanç i Blanca de França, va desencadenar una situació que marcaria la política peninsular durant els decennis següents. El dia 2 de gener de 1277, Blanca de França i els seus fills i la reina de Castella, Violant d'Aragó (1236–1300), van fugir de Castella. Van fugir per salvaguardar-se de les conspiracions de l'infant Sanç. La seva intenció era anar a França a través d'Aragó. Els seus plans es van veure truncats per Pere III. Va decidir retenir els infants de la Cerda a Xàtiva. Els infants tenien drets sobre el tron castellà, i podien ser utilitzats per pressionar a Alfons X i a l'infant Sanç. Al mateix temps, els germans de la Cerda també eren d'interès polític i familiar pel rei de França. Així, Pere III va aconseguir uns ostatges amb els que pressionar tant a Castella com a França.

França va ser difícil de manipular. Felip III tenia interès en mantenir la influència francesa en els assumptes castellans, però l'estabilitat del seu regne no perillava. En canvi, Castella va ser més fàcil de doblegar als interessos aragonesos. Com s'ha dit, els infants de la Cerda tenien drets dinàstics. Després de la vista reial de Tolosa, entre Pere III, Jaume II i Felip III, Pere III va anar a la frontera entre Aragó i Castella¹. Allà es va entrevistar amb Alfons X i amb l'infant Sanç. Va tractar amb cadascun per separat. A el Campillo va negociar amb Alfons X, i a Àgreda amb l'infant Sanç.

La vista reial entre els mandataris peninsulars va ser més fructífera que la vista reial de Tolosa. Va concloure amb un acord d'amistat i aliança, el dia 27 de març de 1281. Alfons X i Sanç es van comprometre a no conspirar contra Pere III, ni ajudar als seus enemics. També van acceptar concedir feus adequats als germans de la Cerda, quan aquests fossin grans. Uns altres avantatges, que Pere III va aconseguir, van ser: la cessió dels drets sobre Navarra i del senyoriu d'Albarrasí. Dos dies més tard, el dia 29 de març, l'infant Sanç ho va ratificar. A canvi, Pere III es va comprometre a no utilitzar els germans de la Cerda, per conspirar contra l'infant Sanç. Amb aquest tractat, Pere III

¹ El lloc de la vista va ser a Campillo, en la frontera entre Aragó i Castella, entre Tarassona i Àgreda.

va aconseguir un aliat per neutralitzar a França.

Diplomàcia amb el comtat de Foix

Un dels enemics més acèrrims de Pere III va ser el comte Roger Bernat III de Foix i II de Castellbò. Abans que fos rei, però, havien estat aliats. El dia 27 de gener de 1269², l'infant Pere, el comte Roger Bernat III, el vescomte Ramon de Cardona i el comte Arnau Roger del Pallars, van signar acord. En l'acord, els nobles van reconèixer a l'infant Pere com el seu senyor, li van jurar fidelitat, i van prometre defensar-lo contra tots els homes. L'infant Pere els va reconèixer com a vassalls, i els va prometre defensar-los contra tots els homes. Era, en el fons, un tractat d'aliança.

Per la trajectòria de la seva vida, es pot dir que Roger Bernat III era d'un caràcter dur i impulsiu. Això el va dur a enfrontar-se amb el rei de França. Cosa que va comportar una represàlia de Felip III. Felip III va atacar els seus dominis i, finalment, Roger Bernat III es va haver de rendir al rei de França. Durant aquest episodi, l'infant Pere, en virtut de l'aliança signada anteriorment, hagués hagut d'intervenir. Li ho va impedir Jaume I.

Jaume I volia solucionar aquesta qüestió per la via diplomàtica. Per aquest motiu es van mantenir diversos contactes amb França, durant l'any 1272. Desgraciadament, Felip III es va mostrar intransigent, i Jaume I poc convincent. Finalment, Roger Bernat III va ser empresonat a Carcassona durant un temps. Roger Bernat III mai obligaria la traïció del seu aliat. Des de llavors, es va convertir en un dels principals enemics de l'infant Pere. Sempre que va poder va participar en les revoltes nobiliàries contra Pere III. Com en les revoltes dels anys 1278 i 1280.

Roger Bernat III va ser un dels cabdills de les revoltes nobiliàries, de l'inici del regnat de Pere III. Després de ser derrotats, la noblesa catalana havien tornat a l'obediència de Pere III. Roger Bernat III va ser la única excepció. No es va voler sotmetre a Pere III. Per aquest motiu, el monarca va optar per mantenir-lo empresonat. No va ser fins el setembre de 1283, en que hi va haver un acord de pau entre Pere III i Roger Bernat III. El comte de Foix va ser alliberat. A canvi, va renunciar al vescomtat de Castellbò. Tot i això, Roger Bernat III va mantenir la seva rancúnia vers Pere III. No va trigar gaire a conspirar i en lluitar contra Pere III.

Davant aquesta situació, Pere III va intentar evitar un nou enfrontament directe amb el comte de Foix. En dues ocasions, el 8 i el 23 de gener de 1284, va enviar ambaixadors seus a Roger

2 “*Diplomatari de Pere el Gran*”: pp 84-86, doc núm 13.

Bernat III. Totes dues ocasions van acabar en fracàs. En vista d'això, Pere III va optar per aïllar al comte de Foix dels seus possibles aliats, dintre de la Corona d'Aragó. Entre altres, Pere III va acordar amb el vescomte Ramon Folc VI de Cardona i amb el comte Arnau Roger I del Pallars, que no ajudarien al comte de Foix, si s'aliava amb el rei de França.

Les hostilitats entre el rei i el comte van agafar intensitat pel maig de 1284. El comte de Foix va atacar el comtat d'Urgell. L'infant Alfons es va encarregar de les operacions militars. Durant la primera quinzena de maig, es van convocar les hosts a Urgell per a enfrontar-se amb l'exèrcit de Foix. Aquesta guerra, que es podria qualificar de feudal, va ser curta. Després d'unes victòries contra les tropes de Foix, Ramon Folc VI, Arnau Roger I i Ermengol X d'Urgell van aconsellar a l'infant Alfons arribar a un tractat de pau amb el comte de Foix. Així, la pau es va rubricar el dia 30 de maig de 1284. Tot i aquesta pau, Roger Bernat III seria una gran ajuda per a Felip III, en la croada contra la Corona d'Aragó. Ell va ser un dels seus col·laboradors més entusiastes.

27.2 Diplomàcia durant Jaume II

Relacions diplomàtiques amb el Sacre Imperi Germànic

Com s'ha vist, les relacions amb el Sacre Imperi Germànic, i amb diversos dels seus estats membres, provenien d'antuvi. No eren intenses, però des de Pere III devien haver agafat importància. La guerra entre Aragó, França, el Papat, i Nàpols devia interessar als emperadors. Des de feia anys, l'Imperi estava enfrontat amb el Papat per la supremacia política europea.

Acabada la Gran Guerra del Mediterrani, Jaume II va intentar realitzar una aliança matrimonial amb un possible emperador del Sacre Imperi Germànic. Una aliança entre la Corona d'Aragó i el Sacre Imperi Germànic era desitjable. El Sacre Imperi era un aliat poderós, i un adversari de França, Roma i Nàpols. Possiblement, Jaume II volia realitzar una aliança per dissuadir als seus possibles enemics. Així, en el 1308, Jaume II va intentar realitzar un tractat matrimonial, entre Valerià de Luxemburg i la seva filla Isabel. L'elecció del nuvi no va ser casual. Tenia possibilitats d'heretar la corona imperial. La mort de Valerià, però, va aturar les negociacions. De moment, els projectes de casar la infanta Isabel van quedar en suspens.

En el 1311 va sorgir una nova oportunitat, per casar la infanta Isabel amb un altre candidat a

emperador: el duc Frederic d'Àustria. El 5 de novembre de 1311, el duc Frederic va escriure una carta de credencials per a un cavaller de l'Ordre Teutònic. La seva missió consistia en negociar el casament del duc amb la infanta. És evident que el duc sabia de l'interès de Jaume II, per casar la seva filla amb alguna de les famílies nobles del Sacre Imperi Germànic. També es pot suposar que al duc Frederic li interessava una aliança matrimonial amb la Corona d'Aragó. Era un regne que havia lluitat contra un dels seus pitjors enemics. Per tant, era un possible aliat per un futur advers. L'ambaixada va iniciar els contactes, però no va formalitzar cap tipus de compromís important. Abans, Jaume va voler informar-se sobre el duc Frederic. Per aquest motiu, el dia 27 de febrer de 1312, Jaume II va enviar una delegació al duc. La seva primera missió era recopilar informació sobre el poder del duc, i de les seves possibilitats d'arribar a ser emperador. En el cas que la informació fos satisfactòria, es podien començar les negociacions. L'ambaixador va rebre poders per realitzar les negociacions preliminars del tractat matrimonial. Les expectatives sobre el duc es van considerar favorables, i les negociacions van començar immediatament. Les negociacions van ser satisfactòries.

El dia 1 de juny de 1312, l'ambaixador va tornar acompanyat d'una ambaixada del duc Frederic. L'ambaixada va estar encapçalada per tres grans personalitats de la cort austríaca. Els ambaixadors tenien plens poders per negociar el tractat matrimonial, però Jaume II va demanar poders suplementaris per a ells. Aquesta és una petició estranya. Podria ser que els ambaixadors austríacs no seguissin el protocol estàndard, o que no estiguessin qualificats per negociar certs aspectes del tractat. Això va retardar les negociacions. Tanmateix, quan els ambaixadors van rebre els poders suplementaris, les negociacions van ser ràpides. Pel setembre de 1312, el gruix del tractat va estar pactat. El 3 de setembre de 1312, els ambaixadors austríacs i el representant de Jaume II se'n van tornar cap a Àustria, per ultimar els detalls del tractat. Així, el 4 de novembre de 1312, el tractat matrimonial va estar quasi enllestit. El duc Frederic va demanar a Jaume II que enviés una ambaixada solemne, per concloure el tractat. El 14 de febrer de 1313, l'ambaixador de Jaume II i el duc d'Àustria van formalitzar el tractat. Seguidament, el duc Frederic va organitzar una ambaixada solemne cap a Barcelona. El 14 d'octubre de 1313, el duc Frederic i la infanta Isabel es van casar per poders. El casament oficial es va celebrar el 31 de gener de 1314. Tot i que es va celebrar un segon casament en el 1315. D'aquesta manera, Jaume II va aconseguir una gran influència en la cort austríaca.

Relacions diplomàtiques amb el Regne de Sicília

El tractat d'Anagni, i la renúncia de la corona de Sicília, per part de Jaume II, va provocar la indignació dels ambaixadors sicilians. A la seva tornada a l'illa, el parlament sicilià va rebutjar complir el tractat d'Anagni, i va decidir buscar a un altre sobirà. El lloctinent de Jaume II, l'infant Frederic, era el candidat amb més possibilitats. Una opció que Jaume II devia veure amb simpatia, i que Bonifaci VIII s'imaginava. Per això, el dia 3 de gener de 1296, va escriure a Jaume II. En la seva carta, li va recordar que no podia ajudar als sicilians. Era una insinuació per a que no ajudés al ser germà, a ser escollit rei de Sicília. Al mateix temps, Bonifaci VIII va escriure a l'infant Frederic. Va aconsellar-li no rebel·lar-se contra l'Església, i contravenir el tractat d'Anagni. Per dissuadir l'infant Frederic, de les seves pretensions reials, Bonifaci VIII va proposar-li un casament amb Caterina de Coutenya, la emperadriu titular de Constantinoble. També, va escriure una butlla pontifícia a Sicília. En ella, va prometre dotar-la d'un govern just i benèvol. La proclama va ser seguida d'una ambaixada de Roma al poble de Sicília. Els dos ambaixadors havien de pressionar als dirigents sicilians, per a que acceptessin el tractat d'Anagni. La seva tasca era complicada. Després d'una guerra tant llarga i cruel, els sicilians no volien tornar a l'obediència angevina. Les paraules dels ambaixadors no van tenir cap efecte. L'ambient de Sicília era molt hostil cap a Carles II i a Roma. Els ambaixadors van informar a Bonifaci VIII que només es podria recuperar l'illa per mitjà de la força.

Així, Roma no va poder evitar que, el dia 25 de març de 1296, Frederic II (1272–[1296–1337]) fos coronat rei de Sicília. Un dels seus primers actes diplomàtics, com a rei, va ser escriure a Jaume II. El dia 3 d'abril de 1296, el va informar de la seva nova condició. Les pressions combinades de Bonifaci VIII, Felip VI i Carles II devien condicionar les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Sicília. El sobirà aragonès no podia semblar aliat de Frederic II, però tampoc devia voler veure derrotat al seu germà. Els seus esforços diplomàtics es van dirigir a cercar una entesa entre Roma i Sicília. Malgrat això, les posicions romanes i sicilianes estaven massa allunyades, com per poder arribar a cap acord. La relació era tant dolenta que Frederic II no va voler entrevistar-se ni amb Bonifaci VIII, ni amb Jaume II.

Seguint les directrius del tractat d'Anagni, en el 1298, Jaume II va organitzar una flota, que s'havia d'unir a l'expedició que estava preparant el duc Robert de Calàbria. La flota combinada havia d'atacar a la flota siciliana. Davant d'aquesta amenaça, els plans de Frederic II van ser atacar la flota catalana abans que s'unís a l'angevina. Sembla ser, però, que per consell de Jaume II va

desistir de l'atac, i es va mantenir a la defensiva. Les forces sicilianes van aconseguir contenir les forces aragoneses i angevines. Van haver de suportar alguna derrota, però van poder resistir el setge de Messina. A part d'això, no hi van haver accions significatives.

L'any 1299, però, va ser crític pels sicilians. Una poderosa flota aragonesa i angevina va destruir l'esquadra siciliana, en la batalla naval del cap Orlando. Després que Sicília perdés la seva flota, Jaume II va decidir retirar-se de la lluita. Segurament, no li interessava una derrota total de Frederic II. Encara que havia d'ajudar als seus aliats, devia preferir que Sicília estigués en mans del seu germà. Durant tot aquest període, les relacions entre Jaume II i Frederic II devien ser cordials. Encara que estiguessin en guerra per necessitats polítiques de Jaume II, tenien un interès comú: mantenir Sicília sota una dinastia aragonesa. Prova d'això són els consells de Jaume II a Frederic II, i que se'ls escoltés; i la retirada de la flota aragonesa després de la batalla del cap Orlando.

França, Roma i Nàpols van protestar per la retirada de la flota aragonesa, i van exercir pressió sobre Jaume II perquè en tornés a enviar una. Al principi es va resistir, però, al final, la pressió combinada, de tots tres, va fer claudicar a Jaume II. En el 1300, va enviar una altra flota sota el comandament de Roger de Llúria. L'almirall va derrotar les restes de la flota siciliana vora de l'illa de Ponza. Això va deixar a Frederic II sense flota. Es va veure obligat a defensar-se d'invasions. Aleshores, va aparèixer en escena Roger de Flor³. Roger de Flor es va posar al servei, com a mercenari, de Frederic II. Ell va contribuir en acabar l'any amb una gran victòria siciliana. El dia 1 de desembre de 1300, es va produir la batalla de Falconara. En la batalla, el príncep Felip de Tarent, fill de Carles II, va caure presoner dels sicilians. A més, una altra conseqüència va ser que Jaume II va ordenar, a tots els seus súbdits, tornar a la Corona d'Aragó. Jaume II es va veure obligat, a prendre aquesta mesura, degut a que va rebre moltes crítiques de Bonifaci VIII i Carles II, per no haver proporcionat més ajuda. Malgrat l'ordre de Jaume II, molts dels seus súbdits van preferir quedar-se a Sicília.

La derrota de Falconarfa no va fer desistir als angevins. En el 1301, noves forces franceses van atacar l'illa de Sicília. En aquesta ocasió, l'exèrcit estava comandat per Carles de Valois. Les operacions militars d'aquest any no van treure la situació del punt mort, en el que estaven. Això va fer que els dos bàndols iniciessin negociacions, per intentar solucionar un conflicte que ja estava durant massa anys. Així, el 31 d'agost de 1302, es va signar el tractat de Caltabellota. La pau va ser negociada entre Carles de Valois i el duc Robert de Calàbria i els capitans de Frederic II. Amb el

3 MARCOS, Ernest, *Almogàvers: la història*, La Esfera de los Libros, Madrid, 2005. Roger de Flor havia estat cavaller templar, però va ser expulsat de l'Ordre del Temple degut a que va ser acusat d'apropiació indeguda de tresors d'Acre. Des de llavors va fer de pirata i de mercenari. Les aigües sicilianes el van atraure degut a l'estat de guerra permanent. Era l'escenari ideal per la pirateria. Una ocupació que li va proporcionar una gran fortuna.

tractat, Frederic II va ser reconegut rei de Trinàcria de per vida. Ala seva mort, el regne passaria a Carles II. A més, no podia utilitzar el títol de rei de Sicília. Per segellar la pau, es va acordar un tractat matrimonial entre Frederic II i la princesa Elionor, filla de Carles II; i es va realitzar un intercanvi de presoners. El tractat no va satisfer a Bonifaci VIII. Ell pràcticament no hi va intervenir. Tanmateix, no va tenir més remei que acceptar-lo. A Roma se li havia obert un conflicte més greu. A causa de conflictes econòmics, les relacions entre Roma i França es van degradar de forma alarmant i perillosa.

Relacions diplomàtiques amb el Regne de Xipre

En el 1310, l'ambaixador de Jaume II a Avinyó, va proposar a Jaume II la possibilitat de negociar un tractat matrimonial, entre ell i una de les germanes del rei Enric II de Xipre i Jerusalem (1271–[1284–1306]–[1310–1324]). Era una proposta interessant. El Regne de Xipre era una ruta comercial important. Tenir influència a Xipre oferia grans avantatges comercials. A més, el fill d'Enric II patia d'epilèpsia, i la més gran de les seves germanes tenia la possibilitat d'heretar el tron xipriota. De manera que Jaume II hi va mostrar gran interès. Les ordres militars també hi van mostrar un gran interès. La flota catalana era una de les més poderoses del Mediterrani. La Corona d'Aragó podia fer de contrapés al poder musulmà. Això va motivar al mestre de l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem a oferir-se per ajudar en les negociacions d'un tractat matrimonial.

Hi havia dues candidates possibles: la princesa Maria i la princesa Elois. La princesa Maria era la germana gran d'Enric II, i la possible hereva del tron. Malauradament, ja havia superat els 30 anys. La princesa Elois era la germana petita. Estava en edat d'oferir a Jaume II una gran descendència. Front d'aquesta elecció, va donar instruccions als seus ambaixadors. Haurien d'examinar les dues princeses, però no farien cap judici. Després de la vista, tornarien a l'alberg, intercanviarien impressions, i discutirien quina de les dues princeses era la més adequada. Un cop escollida, podrien negociar el tractat matrimonial. Finalment, l'escollida va ser la princesa Maria de Lusignan.

Les negociacions van ser complicades. Hi van haver moltes ambaixades entre Aragó i Xipre, entre els anys 1311 i 1315. Les causes van ser diverses. La distància entre els dos regnes. L'ambient tenebrós que hi havia a Xipre: hi havia el perill constant d'un atac musulmà, i la traïció era una dèria endèmica en la cort xipriota. També hi va contribuir la indecisió de Jaume II. No acabava d'estar

segur de quina de les princeses seria l'adequada. Aquest detall no es definiria fins al final de les negociacions. Unes negociacions que van quedar quasi enllestides a l'abril de 1314. A València, els ambaixadors de Jaume II i d'Enric II van redactar el tractat matrimonial definitiu. Tot i això, el nom de la princesa escollida es va deixar en blanc. No es va afegir fins a l'últim moment. Al final, la princesa escollida va ser la princesa Maria. La possibilitat d'afegir el Regne de Xipre a la Corona d'Aragó va ser el criteri definitiu. Així, pel juny de 1315, Jaume II i la princesa Maria es van casar per poders a Nicòsia. La nova reina d'Aragó va arribar a l'Empordà el dia 22 de novembre de 1315. El casament definitiu es va celebrar el dia 27 de novembre de 1315.

La unió no va donar els fruits esperats. La relació entre Jaume II i la reina Maria no va arribar a ser bona. D'una banda, no van arribar a tenir descendència conjunta. D'altra banda, més greu, va ser la pèrdua de tota possibilitat d'aconseguir el tron xipriota. Quan Enric II va morir, en el 1324, el seu nebot, Hug IV de Xipre (1300–[1324–1358]), va heretar el tron.

Relacions diplomàtiques amb el Regne de Sardenya i amb les repúbliques de Pisa i Gènova

Jaume II va ser investit rei de Còrsega i Sardenya l'any 1297. Els esdeveniments li van impedir organitzar una expedició, per conquerir les dues illes. Abans va haver d'acabar amb les guerres contra Castella, Granada, Sicília, el Marroc, etc. Va haver d'esperar fins a estar preparat, pels volts de l'any 1323. A més, era necessari realitzar gestions diplomàtiques prèvies. Havia d'assegurar la neutralitat o el suport de Roma. També necessitava tenir el suport del jutge d'Arbòrea i dels seus aliats. Sobre tot, però, abans havia de desgastar les repúbliques de Pisa i Gènova. Les dues repúbliques tenien interessos i influència en les illes. Calien suports, dintre de l'illa, per compensar el seu poder.

Roma va veure amb bons ulls la conquesta de Sardenya, per part d'Aragó. L'illa estava dominada per la República de Pisa, una aliada de l'emperador alemany. També es va aconseguir que França i Nàpols no intervinguessin. Jaume II mantenia bones relacions amb aquests dos regnes des del seu casament amb la princesa Blanca. El jutge Hug II d'Arbòrea (?–[1321–1336]) era un aliat d'Aragó. Era descendent dels Cervera. La seva relació, amb els reis d'Aragó, venia d'antuvi. La seva enemistat amb els pisans, pel control de l'illa de Sardenya, el convertia en un aliat natural de Jaume II. D'altra banda, Jaume II va aconseguir la neutralitat dels genovesos. Entre ells i els pisans hi

havia una gran rivalitat per controlar les rutes comercials del Mediterrani. Finalment, els agents aragonesos van aconseguir erosionar el poder pisà a Sardenya. Hi havia grans sectors que estaven descontents amb els pisans. Desitjaven expulsar-los.

Així, els preparatius van finalitzar l'any 1323. El 23 de maig, una avantguarda va salpar des de Portfangós cap a Sardenya. Aquest contingent, comandat pel comte de Rocabertí, havia d'ajudar a Hug II, en la seva lluita contra Pisa. El gruix de la flota va salpar el 31 de maig. L'expedició va ser dirigida per l'infant Alfons. El 13 de juny, la flota va arribar a Sardenya. Les operacions van començar el dia 3 de juliol de 1323, amb el setge de Esglésies. Hi van haver batalles campals, però van causar moltes baixes, i no van aportar cap benefici estratègic. Així que, l'infant Alfons va decidir evitar enfrontaments directes. Es va centrar en el setge de Esglésies. A mitjans d'octubre, la situació dels defensors es va tornar crítica. La falta de queviures va motivar als defensors a negociar la sortida de les dones, nens i vells. L'infant Alfons no ho va acceptar. Esglésies s'havia de rendir, tant ràpidament com fos possible. A l'inici de 1324, es van començar les negociacions, per rendir la plaça. L'acord es va formalitzar el dia 13 de gener. La vila es rendiria si, en el plaç d'un mes, no venien reforços de Pisa. Els vilatans s'en podrien anar lliurement, amb totes les seves pertinences, però les possessions pisanes serien per l'exèrcit aragonès. Així, la vila d'Esglésies es va rendir el dia 8 de febrer de 1324.

Després de la conquesta d'Esglésies, l'infant Alfons es va dirigir cap a Càller. La poderosa guarnició, combinada amb la presència d'una flota pisana, va fer decidir a l'infant de no iniciar el setge. El seu primer objectiu va ser destruir la flota pisana. La flota aragonesa va sortir a l'encaç de la pisana. Les dues flotes es van trobar, però no es va produir cap combat. Cap d'elles es decidia a desencadenar la lluita. Per desencallar la situació, l'infant Alfons va enviar un missatger al capità de la flota pisana, per acordar el lloc i la data per una batalla terrestre o marítima. Els pisans i els seus aliats alemanys van optar per una batalla terrestre. L'acord va ser: lliure desembarcament de tropes i material de guerra, i permetre a les tropes uns dies de descans. Totes aquestes condicions van ser acceptades, i els pisans van desembarcar a dues milles de Càller. Les tropes pisanes es van concentrar al poble de Decimo. Les tropes aragoneses van acampar entre Decimo i Càller. La batalla es va produir el dia 1 de març de 1324, anomenada batalla de Lucocisterna. Les tropes pisanes, malgrat estar en avantatge numèric, van ser derrotades. Els aragonesos van obtenir una gran victòria. L'exèrcit pisà va ser destruït. Només petits grups d'homes van aconseguir escapar-se, i refugiar-se a Càller.

Ara que les tropes d'auxili pisanes havien estat derrotades, l'infant Alfons va començar el

setge sobre Càller. A l'interior, la moral era baixa. Hi havia els refugiats de la batalla de Lucocisterna, molts d'ells estaven ferits. La posició pisana era insostenible, i les negociacions per la rendició no van trigar gaire en realitzar-se. Les negociacions van durar uns mesos. El dia 19 de juny de 1324, es va signar la pau entre Aragó i Pisa. Pisa va cedir tots els seus drets sobre Còrsega i Sardenya. Els habitants de Sardenya passarien a la fidelitat del rei d'Aragó. Els pisans podrien comerciar amb l'illa, i conservarien les seves propietats sota l'autoritat del rei d'Aragó. Pisa també va aconseguir la ciutat de Càller en qualitat de feu. Finalment, hi va haver l'intercanvi habitual de presoners, en aquest tipus de tractats. Cal destacar la traça amb la que els pisans van sortir d'una guerra, que els hi havia estat força desfavorable. Segurament, van saber aprofitar el desig aragonès d'acabar la guerra, tant aviat com fos possible. L'exèrcit aragonès no estava en bones condicions, després d'una campanya tant llarga. Havia patit un gran desgast en els setges, en les batalles i en les malalties. Tot això havien fet estralls entre els soldats.

El tractat va posar sota jurisdicció efectiva d'Aragó l'illa de Sardenya. Un fet que Gènova ho va veure com un acte contra els seus interessos. Això la va fer acostar posicions amb Pisa. Les dues repúbliques s'aliarien per atiar la revolta a Sardenya, contra Aragó. No va passar ni un any del tractat de pau, entre Aragó i Pisa, que Sàsser es va revoltar contra l'ocupació aragonesa. Durant anys, Sardenya seria un focus de rebel·lió constant, i un forat negre de despeses militars.

Diplomàcia amb la Santa Seu i els regnes de França i Nàpols

Les relacions entre la Corona d'Aragó i la Santa Seu, després de la Gran Guerra del Mediterrani, va ser ambigua. La guerra va deixar forts recels entre Aragó i Roma. Tot i això, hi va haver col·laboració entre els dos. Jaume II va aportar la flota aragonesa per lluitar contra el seu germà Frederic II. En el 1298, una flota aragonesa i angevina va atacar Sicília. Els resultats van ser minsos, i Jaume II es va retirar. Aquesta acció va ser criticada per França, Roma i Nàpols. De manera que, en va haver d'organitzar una altra per l'any següent.

La campanya de 1299 es va preparar a consciència. La nova flota contra Sicília va reunir un poderós contingent aragonès i angeví. Pel juny, aquesta flota va aconseguir una gran victòria, en la batalla naval del cap Orlando. La batalla va ser especialment sagnant. La gran mortaldat que hi va haver, juntament amb la destrucció de la flota siciliana, va servir d'excusa a Jaume II, per retirar-se de la lluita. Va argumentar que, amb la destrucció de la flota siciliana, ja havia complert amb els

seus compromisos vers Carles II i Bonifaci VIII.

Sense la flota siciliana, semblava que doblegar Sicília seria una tasca fàcil, però la batalla de Falconara va demostrar que la guerra encara duraria. Els angevins van patir una gran derrota, en la que el príncep Felip de Tarent, fill de Carles II, va ser capturat. Això va crispar les relacions entre Aragó i Roma i Nàpols. Bonifaci VIII va culpar a Jaume II de la derrota. En la seva rèplica, el rei aragonès va argumentar que la batalla havia estat terrestre. Ell s'havia encarregat de destruir la flota, i no en tenia cap responsabilitat. Aleshores, Bonifaci VIII i Carles II van pressionar a Jaume II perquè privés a Frederic II dels militars aragonesos. Jaume II es va veure obligat a ordenar a tots els seus súbdits que abandonessin l'illa, i retornessin als territoris de la Corona d'Aragó. Jaume II va continuar col·laborant en la guerra contra Sicília. Amb el temps, les relacions diplomàtiques amb Roma, París i Nàpols van anar millorant, però sempre quedaria un toc de desconfiança mútua.

Un fet que va generar una intensa activitat diplomàtica, entre Aragó, França i Roma, va ser la supressió de l'Ordre del Temple, en el 1307. Felip IV va suggerir a Aragó, Castella i Portugal que eliminessin els templers. Jaume II va ser prudent. Va contestar que esperaria les instruccions de Roma. Tot i aquesta resposta, Felip IV va insistir sobre el tema. Pel desembre de 1307, va enviar a Jaume II una ambaixada. L'ambaixador va persuadir a Jaume II perquè confisqués els bens del Temple. Es va ordenar als cavallers del Temple que s'entreguessin. La majoria van complir les ordres imposades, però s'hi va haver alguns que van preferir resistir. Tanmateix, la resistència no va durar gaire. Les tropes de Jaume II els van reduir en poc temps.

El tema, però, no va quedar tancat. Durant els anys següents, hi va haver discussions entre França, Roma i Aragó, entre altres, per decidir el destí del patrimoni de l'Ordre del Temple. Felip IV va intentar fer prevaldre la seva opinió, front d'altres totalment divergents. Per exemple, en el concili de Vienne, celebrat entre el 1311 i el 1312, va proposar que tots els bens del Temple fossin cedits al rei de Jerusalem. Al mateix temps, va proposar al seu fill per aquest títol. L'Església, que aleshores tenia una relació diplomàtica tensa amb França, es va negar a considerar aquesta opció. Va argumentar que els bens del Temple pertanyien a l'Església, i no serien cedits a cap príncep. Mentre, Jaume II va proposar una solució pels templers aragonesos: crear una nova ordre per defensar les fronteres valencianes. Les negociacions encara durarien anys, però els templers aragonesos es van lliurar del destí que van patir els templers francesos. L'ambaixador de Jaume II a Roma va aconseguir que Joan XXII acceptés la creació de l'Ordre de Montesa. La promulgació oficial es va realitzar el dia 8 de juny de 1317, per mitjà de la butlla papal: "*Ad fructus uberis*". Jaume II va dotar la nova ordre amb els bens de l'Ordre del Temple, i els primers cavallers de l'ordre van ser investits

el dia 19 de juliol de 1317. En els estadis inicials, l'Ordre de Montesa es va nodrir d'antics templers. Com es pot veure, Aragó es va tornar un aliat de Roma, quan França se'n va distanciar.

Mentre durava tot el procés contra els templers, Jaume II va estar planificant la guerra contra Granada. Després d'aconseguir aliar-se amb Ferran IV, va demanar al papa la concessió de croada a l'expedició militar, que estava preparant. Pel març de 1309, les negociacions amb Roma estaven en procés⁴. Ferran IV també va realitzar la mateixa petició. Les bones relacions amb Roma van donar els seus fruits. Van aconseguir el títol de croada per la seva guerra.

Una altra mostra de bona sintonia, entre Aragó i Roma, va ser l'ordenació de l'infant Joan com a arquebisbe de Tarragona i patriarca d'Alexandria. L'infant Joan va rebre aquestes distincions després d'haver fugit de Castella. Allà havia estat l'arquebisbe de Toledo, quan l'infant Jaume va fugir del seu casament amb la infanta de Castella. En la crisi diplomàtica, que en va degenerar, l'infant Joan va haver de fugir cap a la Corona d'Aragó. En terres aragoneses va haver de renunciar a tots els seus càrrecs a Castella. A canvi, per compensar la pèrdua, Roma el va nomenar arquebisbe de Tarragona i patriarca d'Alexandria.

Un altre exemple de bona relació es va produir en el 1322. El 10 de setembre de 1322, va morir la reina Maria de Lusignan. El mateix 13 d'octubre, Jaume II va començar les gestions per realitzar un altre tractat matrimonial. La dama escollida va ser Elisenda de Montcada. Abans, però, va enviar una ambaixada a Roma, per rebre la benedicció papal. La resposta va ser ràpida i positiva. Així, el dia 24 de desembre de 1322, Jaume II es va casar amb Elisenda de Montcada.

D'altra banda, les relacions amb França i Navarra, un regne satèl·lit francès, també es van mantenir en una certa cordialitat. La pau d'Anagni va reconduir les relacions. Una acció que va millorar la tensió entre els dos regnes va ser la renúncia de Carles de Valois al tron d'Aragó, i a protegir la noblesa aragonesa rebel. Així, durant la revolta nobiliària de 1301, Jaume II va demanar al governador de Navarra que no acollís als nobles que havien estat condemnats en les Corts Generals⁵. En la seva resposta, el governador el va informar que no tenia cap constància d'entrada d'unionistes en territori navarrès, i li va expressar la seva voluntat de col·laborar amb ell⁶.

4 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 236-237, doc núm 123/345.

5 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 565-566, doc núm 473.

6 “*Las uniones aragonesas*”: pp. 570-571, doc núm 480.

Les aliances matrimonials de Jaume II

Una característica diferencial de Jaume II, respecte els seus predecessors, va ser l'ús intensiu que va fer dels tractats matrimonials⁷. Tots els fills, que va tenir amb Blanca d'Anjou, van ser utilitzats per segellar aliances, o consolidar posicions o el prestigi de la Corona d'Aragó. Altres membres de la família reial aragonesa també van ser utilitzats en aquest sentit. Per a Jaume II, els matrimonis van ser una qüestió d'estat. Tots ells van perseguir un objectiu polític.

Els matrimonis amb Castella i Nàpols van servir per afermar les relacions entre Aragó i aquests regnes. A més, també van servir per consolidar els interessos mediterranis de la Corona d'Aragó. Així, En el 1311, la infanta Maria es va casar amb l'infant Pere, fill de Sanç IV. En el 1312, la infanta Constança es va casar amb Juan Manuel, fill de l'infant Manuel de Castella i un dels nobles més poderosos d'aquest regne. En el 1319, l'infant Jaume es va casar amb la infanta Elionor, filla de Sanç IV. El casament no es va consumir, i la fugida de l'infant Jaume va provocar una crisi diplomàtica entre Aragó i Castella. En el 1327, l'infant Ramon Berenguer es va casar amb Blanca, filla del príncep Felip de Tarent. En el 1328, la infanta Violant es va casar amb Felip, fill del príncep Felip de Tarent. El matrimoni de la infanta Isabel amb un pretendent del Sacre Imperi Germànic, en el 1313, a banda d'estar emmarcat en una estratègia diplomàtica contra possibles amenaces, també pretenia augmentar el prestigi de la Corona d'Aragó. El matrimoni de l'infant Alfons amb Teresa d'Entença, en el 1314, va servir per reintegrar el comtat d'Urgell al patrimoni reial. L'enllaç entre l'infant Pere i Joana de Foix, en el 1331, pretenia reconduir les relacions amb el comte de Foix. Els fills que no es van casar, ho van fer per decisió de Jaume II. L'infant Joan i la infanta Blanca van ser destinats a la carrera eclesiàstica. Tots dos van tenir carreres religioses destacades, sobre tot l'infant Joan. L'infant Joan va arribar a ser l'arquebisbe de Toledo, entre el 1319 i 1328, i després arquebisbe de Tarragona i patriarca d'Alexandria, entre 1328 i 1334.

7 PÉGUIGNOT, Stéphane, *“Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)”* Casa de Velázquez, Madrid, 2009.

Relacions amb els regnes cristians 2: l'estratègia diplomàtica de Pere III a Jaume II

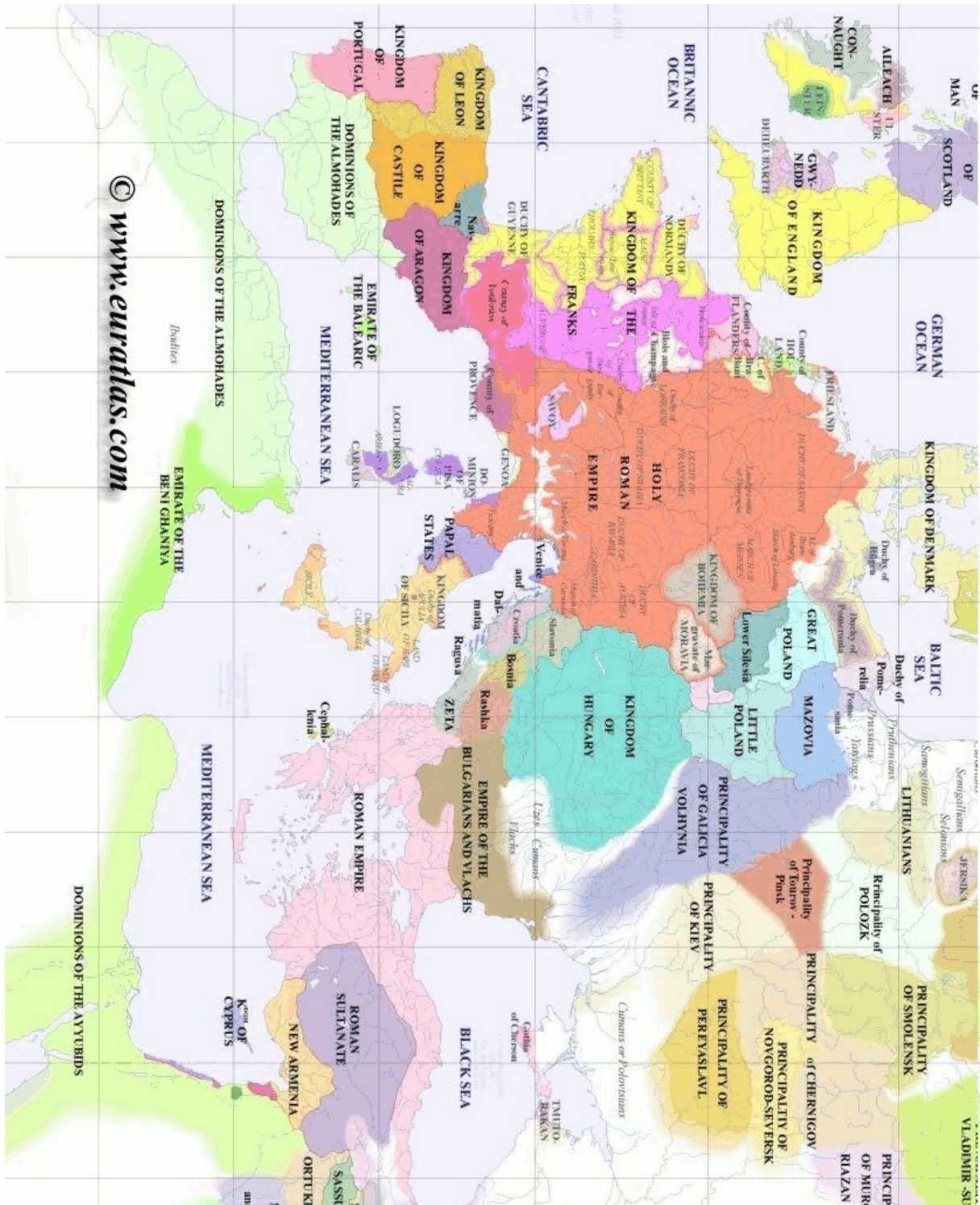

Fig. 18: Europa i el Mediterrani l'any 1200.

Capítol 28

Relacions amb els sultanats mediterranis: el predomini de l'interès comercial

La Corona d'Aragó va mantenir una relació diplomàtica diferent amb els regnes musulmans del Mediterrani, segons els seus interessos polítics, militars i comercials. Aquests interessos estaven fortament correlacionats amb la situació geogràfica dels regnes musulmans. Així, es poden distingir tres àrees principals, en que la diplomàcia de la Corona d'Aragó era clarament diferencial: el Mediterrani oriental, el central (Tremissèn, Bugia i Tunis) i l'occidental (Granada i el Marroc)¹.

¹ GONZÁLEZ MAURAZOS, Gabriel, “*La documentación diplomática entre la Corona de Aragón y el Sultanato Mameluco durante el reinado de Jaime II: un ejemplo de las transformaciones en las relaciones internacionales del ámbito mediterráneo en la Baja Edad Media*”, *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, núm. 11, 1997, pp. 395-403.

COULON, Damien, “*Formas de violencia en las relaciones entre la Corona de Aragón y el Sultanato Mameluco (mediados del siglo XIII-mediados del siglo XV)*”, *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, núm. 16, 2009-2010, pp.277-288.

de CAPMANT y MONTPALAU, Antonio, “*Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*”, Imprenta real, Madrid, 1786.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*La guerra en cors amb els països musulmans occidentals en els primers anys del regnat de Jaume II (1291-1309)*”, *Anuario de Estudios Medievales*, 38/2, juliol-decembre 2008, pp. 831-865.

Les relacions amb els regnes musulmans, de l'extrem oriental de Mediterrani, van ser d'estreta col·laboració. Les relacions pacífiques van ser la línia predominant entre la Corona d'Aragó i Egipte, el Califat Abbassí o Il-Khanat. El principal motiu era comercial. Els ports de l'Orient Mitjà (Alexandria, Acre o Trípoli), que estaven situats en la riba del Mediterrani, eren rutes de pas de grans rutes comercials, com la Ruta de la Seda.

En el Mediterrani central, la Corona d'Aragó va adoptar una actitud més agressiva. Tenia interessos comercials a Tremissèn, Bugia i Tunis, però també interessos polítics i militars. La diplomàcia de la Corona d'Aragó va pressionar, diplomàtica i militarment, per aconseguir grans avantatges comercials. Fins el punt que, alguns dels regnes, van ser sotmesos a una condició de quasi vassallatge. En l'aspecte polític i militar, aquesta zona era considerada l'àrea d'expansió i influència de la Corona d'Aragó. Una condició que es va refermar amb el tractat de Monteagudo².

Les relacions amb els regnes musulmans de l'extrem occidental del Mediterrani va ser més variable. Van anar des de l'aliança fins la guerra. No hi va haver una política definida ni continuada. La Corona d'Aragó hi tenia interessos comercials, però hi havia interessos polítics i diplomàtics a tenir en compte. Granada i el Marroc eren considerades zones d'expansió castellana. Les seves accions diplomàtiques van dependre, en gran mesura, de les relacions amb Castella.

Un altre factor que va influir en les relacions entre la Corona d'Aragó i els regnes musulmans del Mediterrani central i occidental va ser la pirateria. La pirateria o corsarisme va ser una pràctica habitual. No només entre cristians i musulmans, també ho era entre cristians. Sobre tot apareixia quan no hi havia un tractat de treva o pau específic amb els regnes musulmans, i no s'havia declarat cap guerra formal. En alguns casos, la monarquia va promocionar aquest tipus de pràctiques. Per exemple, en el 1263, Guillem de Gruni va ser autoritzat a realitzar operacions de cors, per recuperar les despeses que havia tingut durant l'ambaixada que havia encapçalat³. Un altre exemple data del dia 29 de maig de 1264. Jaume I va autoritzar a l'infant Pere a practicar el corsarisme contra els sarraïns⁴.

Tot i això, els sobirans sabien el problema que representava a l'hora de mantenir bones relacions diplomàtiques. En períodes de pau o treva, amb els regnes musulmans, es van esforçar en controlar-les. Per exemple, el dia 19 de juny de 1250, Jaume I va prohibir als seus súbdits practicar el corsarisme, i va manar als oficials reials impedir-ho⁵. Malauradament, hi havia ocasions en que es

2 El tractat de Monteagudo va ser signat entre Jaume II i Sanç IV, en el 1291. Entre altres disposicions, el tractat va dividir la Àfrica mediterrània en dues àrees d'influència. El Regne de Castella va obtenir el Marroc. La corona d'Aragó es va reservar Tremissèn, Bugia i Tunis.

3 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 72, doc núm 1368.

4 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 98, doc núm 1400.

5 “*Documentos (1237-1250)*”: pp 355, doc núm 538.

topaven amb fets consumats. En aquests casos, solien alliberar els musulmans capturats. Com, per exemple, un cas del dia 5 d'abril de 1259. Jaume I va ordenar alliberar a un sarraí que havia estat capturat en un atac corsari, en temps de treva⁶. Els sobirans aragonesos sempre van procurar fer honor als pactes que van signar amb els reis musulmans del Mediterrani.

28.1. Relacions amb Granada

Les relacions diplomàtiques entre la Corona d'Aragó i el Regne de Granada van ser molt variables. Treves, pau i guerra es van succeir de manera intermitent.

Durant el regnat de Jaume I, les relacions entre la Corona d'Aragó i Granada van ser tenses. D'una banda, els granadins realitzaven cavalcades contra els territoris meridional del Regne de València. Les cavalcades travessaven el territori murcià sense dificultats. Pertanyia al Regne de Castella, però estava poc poblat i la majoria de la població era musulmana. La defensa de la frontera sud va ser un problema constant. A més, el corsarisme va ser una pràctica habitual. D'altra banda, el Regne de Granada era perillós per l'ajuda que va proporcionar a les revoltes musulmanes del Regne de València. En totes les revoltes, els rebels van rebre suport dels granadins. A grans trets, la situació va ser semblant durant tot el període.

La situació va canviar amb l'ascens de l'infant Pere al tron d'Aragó. Pere III tenia un objectiu: el Regne de Sicília. Tota la seva política internacional es va centrar en aquest objectiu. Les relacions amb Granada també es van veure afectades. Pere III volia tenir les fronteres peninsulars de la Corona d'Aragó segures. Després de signar un tractat de pau i aliança amb Castella, en el 1281, va negociar una treva amb Granada. Pere III volia evitar la interferència granadina sobre els musulmans de València, i les cavalcades contra el Regne de València.

Les negociacions van ser ràpides. La pau es va signar a València el mateix 1281. Tanta rapidesa fa suposar que ja hi devien haver hagut contactes previs entre Pere III i el rei de Granada, Muhammed II al-Faqih⁷. Podria ser que hi haguessin hagut intercanvis de missives durant les vistes reials de França (1279) i/o Castella (1281). Com a mínim per determinar el lloc i la data de les negociacions finals. Unes negociacions que van concloure amb una treva de 5 anys⁸. Aquesta treva

6 “*Catálogo*”: pp 53, doc núm 217. El text també mostra que hi havia relacions fluides entre els sultanats musulmans del mediterrani i la Corona d'Aragó.

7 HARVEY, Leonard Patrick, “*Islamic Spain, 1250 to 1500*”, University of Chicago Press, Chicago, 1992.

8 Pel que es desprèn de la Crònica de Muntaner, sembla com si Pere III i l'ambaixada granadina van convergir a València de manera coordinada. Cosa que permet suposar que les vistes a València ja devien estar acordades.

duraria tot el regnat de Pere III, ja que moriria abans d'exhaurir-se el termini.

La treva pactada per Pere III no es va renovar amb l'ascensió d'Alfons III. Negociar la pau amb Granada no devia ser una prioritat. Tenia altres preocupacions més importants. La Corona d'Aragó havia de fer front al Papat, França i Nàpols. A més, en el 1285, Granada estava en guerra amb Castella. De moment, no representava cap perill. La situació es va capgirar quan Granada i Castella van signar la pau, el mateix 1285. Des d'aleshores, les hostilitats entre Aragó i Granada van anar en augment. Finalment, la guerra entre els dos regnes va esclatar en el 1286. La data aproximada no s'ha pogut esbrinar, en els documents consultats. El que es pot afirmar és que, en el 2 de novembre de 1286, ja estaven en guerra. En aquesta data, Alfons III va donar llicència als súbdits del Regne de València per que aparellessin vaixells, per anar en contra el rei de Granada⁹.

No sembla que la guerra fos de gran intensitat. Alfons III estava massa ocupat amb la guerra contra el Papat, França i Nàpols. Excepte en casos aïllats i accions particulars, Alfons III es va mantenir a la defensiva. Tot i això, es van fer preparatius per defensar la frontera sud del Regne de València. Com s'ha comentat, els granadins solien realitzar cavalcades a través de la frontera amb el Regne de Múrcia, un territori permeable a les incursions musulmanes. El 5 de desembre de 1286, va ordenar als nobles i soldats del Regne de València que prepararessin les defenses del regne contra el sarraïns¹⁰. També va manar al Lloctinent Reial al Regne de València organitzar als Templers i als altres cavallers del regne contra possibles invasions musulmanes¹¹. Unes ordres que va tornar a repetir el dia 1 de gener de 1287. Aquest cop, però, dirigida només als Templers¹².

Amb l'arribada de la primavera es va témer un atac de Granada. Per assegurar la frontera valenciana amb suficients tropes, Alfons III va anar convocant els seus vassalls. El dia 7 d'abril de 1287, va ordenar al bisbe de Tortosa que enviés 10 genets armats¹³. El sagristà de Lleida va rebre una ordre semblant¹⁴. Els comenadors d'Alcanyís i Montalbà, localitats aragoneses, també van rebre ordres similars¹⁵. Pel que desprèn la redacció de la carta, els comenadors no devien estar motivats en ajudar al seu rei. Alfons III va haver de pressionar-los. Els va amenaçar d'embargar els seus bens si no complien el seu deure vassallàtic. L'amenaça devia respondre a la tensió existent entre el monarca i la Unió aragonesa. Tot i això, no va haver de pressionar a tots els seus feudataris.

“Crònica”: cap. 41, pp. 108.

9 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 113, doc núm 497.

10 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 125, doc núm 556.

11 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 124, doc núm 555.

12 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 129, doc núm 579.

13 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 140, doc núm 635.

14 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 141, doc núm 636.

15 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 141, doc núm 637.

Diversos nobles només van rebre una carta de convocatòria¹⁶, així com les ordres militars del Temple i de l'Hospital, que van ser convocades el dia 11 d'abril de 1287¹⁷.

Com s'ha dit, alguns nobles es van resistir a complir les ordres d'Alfons III. Així ho demostren uns documents que va haver de redactar posteriorment. El dia 21 d'abril de 1287, va tornar a ordenar a bisbe de Tortosa, als comandadors d'Alcanyís i Amposta i als Templers que enviessin gent armada per defensar el Regne de València¹⁸. Una petició que va haver de reiterar un altre cop el 29 d'abril. Alfons III va ordenar al bisbe de Tortosa que enviés 12 genets armats per defensar el Regne de València¹⁹. El mateix dia, també va haver de pregar al sagristà de Lleida i al comendador de Montalbà les tropes que havien d'enviar²⁰.

A part d'insistir a vassalls insubmisos, va continuar requerint reforços en altres indrets de la Corona d'Aragó. El 29 d'abril va demanar tropes a la ciutat de Tortosa i Alcanyís²¹. L'Hospital va rebre l'ordre de defensar la frontera del Regne de València, de la zona de Gandia, el dia 1 de maig de 1287²². En una altra carta, del dia 3 de maig, va ordenar als Templers, Hospitalers i al comendador de Calatrava enviar genets armats a la frontera valenciana²³. El 7 de maig, va demanar als homes d'alcanyís i Montroig que enviessin ballesters i llancers al Regne de València²⁴.

Evidentment, una concentració tant alta de tropes, en la zona de la frontera, va requerir nomenar a un oficial reial amb amplis poders per organitzar la defensa. El 10 de maig de 1287, Alfons III va ordenar als seus oficials seguir els manaments de Ramon de Urgiu²⁵. Alfons III li va encomanar la defensa de la frontera del Regne de València.

L'estat de guerra i la tensió va fer saltar els ànims de la població cristiana del Regne de València. Els musulmans valencians van ser agredits pels cristians i, segurament, també per les tropes encarregades de defensar la frontera²⁶. Diversos musulmans van optar per fugir per evitar les agressions cristianes. De manera que, per evitar excessos sobre la població musulmans, Alfons III va posar sota la seva protecció diverses comunitats musulmanes, en un decret del dia 2 de maig²⁷.

Malgrat la tensió que hi va haver, les operacions militars van ser breus. El dia 8 de juny de

16 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 141, doc núm 638 i 639.

17 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 143, doc núm 647.

18 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 145, doc núm 657.

19 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 149, doc núm 679.

20 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 149, doc núm 680.

21 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 150, doc núm 681.

22 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 152, doc núm 692.

23 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 156, doc núm 715.

24 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 165, doc núm 760.

25 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 168, doc núm 775.

26 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 145, doc núm 658. El 23 d'abril de 1287, Alfons III va haver d'ordenar als sarraïns d'Alfahuir que tornessin a les seves cases, que van abandonar degut a la guerra.

27 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 155, doc núm 710.

1287, ja havien finalitzat o havien baixat molt d'intensitat. Alfons III va enviar a un ambaixador, Jahudà Abenhacén, al rei de Granada per negociar la pau²⁸. També va manar al Procurador del Regne de València llicenciar la seva host, excepte 10 soldats²⁹. Ell i aquests 10 homes es quedarien en la frontera. El mateix dia 8 de juny, va ordenar a totes les hosts, que estaven en la frontera valenciana, que es retreïssin, seguint les instruccions d'un oficial seu, Pere Pelegrí³⁰. Finalment, el 10 d'octubre, ja es va considerar innecessari subministrar queviures als castells del Regne de València³¹.

La treva oficial es va signar pel novembre de 1287. El Procurador del Regne de València va ser l'encarregat de pregonar la treva, que Alfons III va acordar amb el rei de Granada³². Aquesta treva va ser la primera aproximació cap a una pau definitiva. En aquella època, Castella ja feia senyals de decantar-se cap a França. Granada seia una bona aliada contra Sanç IV. Segurament, per aquest motiu, va enviar a Jahudà Abenhacén com a ambaixador al rei de Granada, pel febrer de 1288³³. En aquesta ocasió, l'ambaixada estava formada, com a mínim, per dos representats més d'Alfons III. Tots ells també eren musulmans³⁴. A més, com a mostra de bona voluntat, l'ambaixada duia a tres musulmans³⁵. Aquests musulmans havien estat capturats per l'ordre de l'Hospital durant la guerra, i van ser alliberats. Segurament, degut a la seva confessió religiosa predominant en l'ambaixada, Alfons III va expedir un salconduit a Jahudà Abenhacén³⁶, per circular per les terres del Regne de València. Els territoris valencians no eren segurs per als musulmans.

Les negociacions van ser llargues, però van arribar a bon port. En general, la treva va ser respectada, així com la pau posterior. Els infractors de la treva i la pau van ser castigats, i els captius alliberats. Un exemple d'això va succeir el dia 17 de desembre de 1289³⁷, el 3 de gener de 1290³⁸ i el 7 de maig de 1291³⁹. També hi va haver la voluntat de mantenir relacions amistoses. Com ho prova l'enviament d'un pintor al rei de Granada⁴⁰.

Les relacions entre la Corona d'Aragó i el Regne de Granada van tornar a passar per

28 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 176, doc núm 813.

29 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 177, doc núm 819.

30 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 177, doc núm 820.

31 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 190, doc núm 880.

32 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 195, doc núm 906.

33 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 219, doc núm 1028. Aquest document és una ordre al batlle de València per a que protegís la família de l'ambaixador, que era sarraí, mentre estigués complint la seva missió.

34 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 221, doc núm 1037.

35 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 221, doc núm 1036.

36 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 176, doc núm 812.

37 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 301, doc núm 1439.

38 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 303, doc núm 1452.

39 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 447, doc núm 2176 i 2178.

40 “*Documentos del reinado de Alfonso III*”: pp 304, doc núm 1456.

vicissituds amb la mort d'Alfons III, i l'ascensió de Jaume II al tron d'Aragó. En un primer moment, Jaume II i Mohammed II de Granada van acostar posicions en contra del Marroc. Tarifa estava en possessió marroquí, i era un perill contra dels seus interessos. Per això, en un primer moment van col·laborar per expulsar els marroquins de la península. Castella va participar en la guerra. A ella també li interessava eliminar l'enclavament marroquí. La guerra va ser favorable als interessos dels regnes peninsulars. Castella va aconseguir conquerir Tarifa. Això va suposar la fi de l'aliança. Segons els tractats, Tarifa, després de ser conquerida, havia de ser entregada al rei de Granada. Aquesta condició no va ser respectada. Castella la va incorporar al seu regne. Des d'aleshores, la Corona d'Aragó i Granada van mantenir una relació tensa. La relació va estar condicionada pel tractat de Monteagudo, de 1291, i per la persistent pirateria. Malgrat les accions de cors, no es van trencar les relacions pacífiques. En general, sempre es va negociar la llibertat dels captius.

Les relacions van canviar quan Jaume II va distanciar-se de Castella, a partir de les vistes de Logronyo, de 1293. Granada podia ser un valuós aliat contra Castella. La mort de Sanç IV, en el 1295, va aprofundir aquest interès de Jaume II. Aprofitant la minoria de Ferran IV, Jaume II va planejar atacar Castella. Per aquest motiu, es va aliar amb els infants de la Cerda i amb Granada. Durant l'any 1295, va negociar amb Granada una aliança contra Castella. De fet, la negociació va ser a tres bandes: entre Jaume II, els infants de la Cerda i Muhammad II. Finalment, el tractat es va signar a l'abril de 1296. La guerra va començar immediatament. En un principi, la guerra contra Castella va ser favorable a la Corona d'Aragó. Jaume II va poder conquerir la major part del Regne de Múrcia.

L'aliança entre Aragó i Granada no va fer eradicar la pirateria entre els dos regnes. En alguns casos va arribar a provocar friccions importants. Malgrat això, la pau i l'aliança van continuar inalterables. Fins i tot, es va renovar l'octubre de 1300. En aquest tractat també es va negociar l'alliberament dels captius de tots dos bàndols. L'acord es va ratificar en el 1301⁴¹ i en el 1302. En el 1302, Aragó i Granada compartien frontera a través de Múrcia. Això va provocar friccions. Les accions violentes entre aragoneses i granadins van augmentar considerablement. Les relacions diplomàtiques en van sortir greument perjudicades. A això cal afegir que en aquest any va morir Muhammad II. El seu fill i successor, Muhammad III, va optar per canviar la política seguida pel seu pare. Només va voler signar una treva d'un any amb la Corona d'Aragó, en el 1303. Al mateix temps, va negociar la pau amb Castella. Les negociacions van culminar amb un tractat d'aliança

41 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 50-52, doc núm 31/100. El 29 d'abril de 1301, Jaume II i Mohammed II van renovar l'aliança contra Ferran IV.

entre Castella i Granada, signat el juliol de 1302⁴². Això va tensar més les relacions entre Aragó i Granada.

En el 1304, la treva entre Aragó i Granada va acabar. No va passar gaire temps fins que tots dos realitzessin incursions sobre el territori de l'altre⁴³. En alguns casos van arribar a ser bastant devastadores. Jaume II va intentar aconseguir una treva, però els seus esforços van ser inútils. Només va poder obtenir una breu treva, entre mitjans de juny i mitjans d'agost de 1304. La pau entre els dos regnes només va arribar amb la sentència arbitral de Torrellas, d'agost de 1304. En ella es va incloure una treva entre Aragó i Granada, que era vassalla de Castella. La treva, però, no va poder evitar una cavalcada granadina, a finals d'agost, contra el Regne de València. Una acció que va arrasar Cocetània, i va provocar enèrgiques protestes de Jaume II a Ferran IV. En resposta, el rei de Castella va garantir la pau, i va obligar a Granada a mantenir la treva amb Aragó.

La treva va evitar un conflicte armat entre Aragó i Granada, però no va evitar la pirateria. Durant els següents dos anys, Jaume II i Muhammad III es van esforçar per controlar-la. Hi havia la voluntat de complir el tractat. Fins i tot, Jaume II va crear una petita flota per patrullar les costes, i va ordenar empresonar a tots aquells que capturessin súbdits de Granada⁴⁴.

La guerra entre Granada i el Marroc, del 1306, va provocar més conflictes entre Aragó i Granada. El conflicte va afectar a molts mercaders aragonesos. Les seves mercaderies eren confiscades, els seus vaixells capturats, i ells mateixos eren fets presoners. Aragó i Granada van haver de negociar per acordar el seu alliberament, i la restitució dels bens. Tot i els maldecaps que va generar la guerra, Jaume II la va veure com una oportunitat. Aragó i Castella podrien conquerir els territoris peninsulars de Granada, mentre que el Marroc s'encarregaria de les seves places africanes. Els preparatius, i el desplegament diplomàtic, no van passar desapercebuts per Mohammed III. El febrer de 1308, va enviar un missatger a Jaume II per conèixer les seves intencions. La resposta de Jaume II va ser evasiva, i no va tranquil·litzar al rei granadí. En aquell moment, Mohammed III ja devia saber que aviat seria atacat per Aragó, Castella i el Marroc. De manera que no va perdre el temps, i va prendre la iniciativa.

Pel març de 1308, un estol de Granada va hostilitzar les costes del sud del Regne de

42 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 62-63, doc núm 41/118.

43 FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*La incursió de l'exèrcit de Granada de 1304 pel regne de València i l'atac contra Cocetaina*”, Alberri: Quaderns d'Investigació del Centre d'Estudis Contestants, núm. 15, 2002, pp. 53-150. 53-150.

44 Un cas que va ser difícil de resoldre va ser un atac realitzat per Berengeur Romeu, en el 1305. Va atacar les costes de Granada, i va capturar diverses persones. Els captius van ser duts i venuts a Castelló d'Empúries. Jaume II va exigir la devolució dels captius, però el comte d'Empúries es va negar a retornar-los adduint que no estava obligat a respectar els pactes signats pel rei d'Aragó. Això va provocar un fort enfrontament entre el rei i el comte. Només una negociació va impedir un conflicte armat entre ells dos.

València. L'atac va desfermar el pànic a València. Es van estendre rumors d'un atac granadí a gran escala contra València. L'alarma era tal que Jaume II va enviar una ambaixada a Mohammed III per informar-se. En la vista, Mohammed III va negar a l'ambaixador qualsevol intenció bel·licosa contra la Corona d'Aragó. D'altra banda, l'ambaixada va aprofitar el seu viatge per recavar informació sobre l'estat polític del Regne de Granada. En aquell moment, Mohammed III no era popular. Hi havia descontentament amb el seu govern. La inestabilitat era tal que hi havien rumors d'una imminent revolta contra Mohammed III. La notícia va fer que Jaume II i Ferran IV acceleressin els preparatius, per aprofitar la inestabilitat política.

El desembre de 1308, Jaume II i Ferran IV es van entrevistar en el monestir de Santa Maria de la Huerta, a Sòria, i a Alcalà de Henares. Els dos sobirans van acordar repartir-se el Regne de Granada. Aragó rebria Almeria com a compensació de guerra. Al mateix temps, Jaume II va enviar una ambaixada a Roma. Pretenia que l'expedició militar contra Granada tingués la categoria de croada. Els ambaixadors escollits van ser el bisbe de Lleida i el seu conseller, Bernat de Fenollar.

Davant tot aquest desplegament militar i diplomàtic, Mohammed III es va veure desbordat. A més, havia de tenir en compte la seva delicada posició. El descontentament popular contra ell era notori. Es va veure superat pels aconteixements, i va decidir cedir el govern al seu germà Nassar. El nou monarca granadí va preparar a consciència les defenses del reu nou regne, contra la croada que s'estava organitzant en contra seva.

La croada es va iniciar en el 1309. La Corona d'Aragó va atacar Almeria a través de Múrcia. Castella va atacar Algesires i el Marroc Ceuta, amb l'ajuda de la flota catalana. La campanya va ser un fracàs. L'exèrcit castellà no va complir amb els objectius previstos. Per complicar més la situació, moltes hosts nobiliàries castellanques es van retirar de l'exèrcit. Cosa que va precipitar la seva retirada del teatre d'operacions. L'exèrcit aragonès, després de fer 267 km en 10 dies en ple agost, va posar en setge Almeria. Un exèrcit granadí va ser derrotat per les tropes aragoneses, però Almeria no es va poder conquerir. La ciutat va resistir les escomeses. Al final, l'exèrcit aragonès va haver d'aixecar el setge, i retornar a les seves bases. Aquesta retirada va ser desastrosa. Part de l'exèrcit va tornar per mar, però la part que va haver de tornar per terra va haver de suportar atacs constants dels granadins. La campanya va ser un fracàs estrepitós, tant per Aragó com per Castella. Només el Marroc va aconseguir els seus propòsits. Va aconseguir capturar Ceuta a Granada. Després d'aquest fracàs, Jaume II es va abstenir d'atacar Granada. Ni tan sols les cavalcades granadines contra el sud del Regne de València, ni les accions de pirateria, van motivar a Jaume II tornar a emprendre accions contra Granada.

La retirada de l'exèrcit va ser seguida de negociacions per arribar a la pau. Durant el maig de 1310, Ferran IV va acordar la pau amb Granada. La pau va incloure a Jaume II⁴⁵. Tot i això, l'estat de guerra entre Aragó i Granada es va mantenir fins el 1323. En aquest any, Jaume II va enviar una ambaixada per negociar una pau definitiva. Desitjava tenir les fronteres de la Corona d'Aragó segures per poder realitzar la conquesta del Regne de Sardenya. L'ambaixada va assolir els objectius anhelats. L'estat de pau, entre els dos regnes, va durar fins al final del regnat de Jaume II.

28.2. Relacions amb el Marroc

Les relacions oficials entre la Corona d'Aragó i el Marroc van ser una mica més tardanes que amb altres regnes musulmans. A banda dels interessos comercials, la Corona d'Aragó no va tenir un interès particular en el Marroc. Jaume I no en va fer cap tipus d'esment especial. Tampoc va interessar a Pere III, el qual estava obsessionat amb Sicília.

En canvi, Alfons III va interessar-se pel Marroc. Alfons III preveia un enfrontament amb Castella. Una aliança amb el Marroc oferia avantatges estratègics a la Corona d'Aragó. Podia arribar a ser un aliat valuós. Per aquest motiu, va enciar dues ambaixades al Marroc. La primera va ser enviada per l'estiu de 1286. La segona va ser enviada pel gener de 1287. En general, no sembla que les ambaixades obtinguessin els resultats desitjats. D'una banda, l'ambaixador d'Alfons III, un jueu valencià anomenat Abraham Abengalell, va arribar, al Marroc, quan el seu rei ja havia renovat la pau amb Castella i Granada. Una pau que s'havia signat a finals del 1285. D'altra banda, al rei del Marroc no li va interessar intervenir en els afers de la península ibèrica. La seva intenció era ampliar la seva influència pel nord d'Àfrica.

De manera que, el primer ambaixador va tornar amb un emissari del rei del Marroc. L'emissari li va exposar la voluntat del seu rei. Li va confirmar la seva decisió de no intervenir en la península, i li va manifestar la seva voluntat de signar un tractat de pau amb la Corona d'Aragó. Alfons III no va aconseguir la preuada aliança amb el Marroc, però la pau representava una certa tranquil·litat. En cas de guerra amb Castella o Granada, Alfons III es va assegurar la no intervenció del Marroc.

La segona ambaixada, de l'any 1287, va tenir com a objectiu ampliar la pau concertada uns mesos abans. Els dos ambaixadors, Pere de Déu i Abraham Abengalell, van oferir l'ajuda de la

45 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 250-251, doc núm 128/372.

Corona d'Aragó i del Regne de Sicília al rei del Marroc, pels seus projectes africans. Van oferir al rei del Marroc, Abu-Yaqub, una cooperació militar i naval en aquest sentit. A més, van oferir la llibertat de circulació i comerç entre els dos regnes. El doble objectiu d'Alfons III és evident. Volia evitar que el Marroc caigués en òrbita castellana, i afavorir el comerç aragonès. Els tractes comercials van ser acceptats, però el rei del Marroc va continuar sense voler comprometre's amb els afers ibèrics. En cas d'una guerra entre els regnes peninsulars, ell es mantindria neutral.

Amb l'arribada al poder de Jaume II, les relacions entre la Corona d'Aragó i el Marroc van canviar. Inicialment, van estar determinades pel tractat de Monteagudo, de 1291. El tractat estipulava que el Marroc era zona d'expansió castellana. Aleshores, Jaume II es va desinteressar en tenir relacions diplomàtiques amb aquest regne musulmà. No es va arribar a signar cap acord oficial entre els dos regnes.

L'actitud de Jaume II va canviar pels volts del 1295. En aquella època estava preparant la guerra contra Castella. Volia conquerir el Regne de Múrcia. Durant aquest any va enviar unes tres ambaixades, al Marroc, per aconseguir una aliança contra Castella. Cap d'elles va assolir l'objectiu desitjat, però es va poder acordar la neutralitat del Marroc en l'imminent conflicte peninsular. D'altra banda, el que sí es va poder aconseguir va ser l'alliberació de captius aragonesos, presos al llarg dels quatre anys d'indefinió diplomàtica.

Durant els anys següents, les relacions entre Aragó i el Marroc van ser neutres. Un fet que l'antagonisme comú contra Granada va fer canviar. En el 1309, hi van haver contactes entre Aragó i el Marroc. En un primer sondeig, el Marroc es va mostrar interessat en entrar en guerra contra Granada⁴⁶. El 3 de maig de 1309, Jaume II va enviar una ambaixada al soldà del Marroc per proposar-li un tractat de pau i aliança contra tothom. El tractat s'ha d'emmarcar dintre de la croada contra Almeria, que tenia previst realitzar Jaume II. Al mateix temps, el Marroc atacaria la plaça granadina de Ceuta, amb la col·laboració de la flota aragonesa. Una ajuda que Jaume II va cobrar amb una suma respectable de diners⁴⁷. Al final, aquest tractat només va beneficiar al Marroc. Mentre que Jaume II no va aconseguir capturar Almeria, el Marroc va incorporar als seus territoris Ceuta. Després d'aquesta dissortada col·laboració, les relacions entre la Corona d'Aragó i el Marroc no van ser destacables.

46 “*Relaciones castellano-aragonesas*”: pp. 239-240, doc núm 123/345.

47 El Marroc donaria 2.000 dobles per cada nau totalment equipada, els 4 primers mesos. Passats els 4 primers mesos, el Marroc hauria de pagar 1.000 dobles per galera cada 4 mesos.

28.3. Relacions amb Tremissèn

Inicialment, igual que amb altres regnes musulmans del Mediterrani, la Corona d'Aragó i Tremissèn només van mantenir contactes comercials. La Corona d'Aragó no va mostrar un interès significatiu en aquest regne, fins el regnat de Jaume I. Tot i això, les relacions formals van trigar en arribar.

Les relacions diplomàtiques amb Tremissèn van començar amb bon peu. En els documents consultats no indiquen la data exacta, però en el 1263 hi havia una bona relació. En una carta datada del dia 27 d'octubre de 1263, Jaume I va concedir a Guillem de Gruni, ambaixador seu a Tunis⁴⁸, dret de cors per recuperar les despeses de l'ambaixada a Tunis. Tanmateix, va prohibir atacar a súbdits dels regne de Tunis i Tremissèn⁴⁹. Cal destacar que la documentació diplomàtica de Jaume I és escassa en referències a Tremissèn. La carta del dia 27 d'octubre és l'únic document que en fa referència. Això no significa que no hi haguessin contactes diplomàtics. Possiblement s'aprofitaven ambaixades dirigides a altres regnes per negociar, també, amb Tremissèn; o a través dels consolats.

Durant el regnat de Pere III, com en altres casos, les relacions amb Tremissèn no van ser significatives. Els contactes es van limitar a assegurar la pau, els interessos comercials de la Corona d'Aragó.

Caldria esperar al regnat d'Alfons III perquè el sobirà aragonès s'interessés pel regne musulmà. Les relacions entre la Corona d'Aragó i Tremissèn van ser amistoses. Això hi va contribuir la seva enemistat amb Castella. En el 1286, Alfons III va enviar una ambaixada a Tremissèn, encapçalada per Ramon de Sant Lleïr. L'ambaixador, combinant diplomàcia i demostracions de poder naval, va aconseguir forçar revalidar el tractat que hi havia en vigor des del temps de Pere III. En resposta a aquesta ambaixada, en la primavera de 1287, el rei de Tremissèn, Otman, va enviar una ambaixada a Alfons III. L'ambaixada va estar formada per un aragonès anomenat Pere Garcia. A través del seu representant, el rei de Tremissèn va concedir, al rei d'Aragó, el dret de nomenar els administradors dels alfontecs aragonesos dels seus territoris. A més, rebria la meitat de les taxes duaneres pagades pels cristians. Tremissèn va passar a ser tributari del rei d'Aragó. Una condició que també es fa palès quan el rei de Tremissèn es va comprometre a enviar un contingent de cavalleria sempre que el rei d'Aragó ho requerís. També, va atorgar grans poders i drets sobre la milícia cristiana del rei musulmà. Finalment, tots els cristians en terres de Tremissèn

48 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 72, doc núm 1368.

49 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 73-74, doc núm 1370.

van quedar sota la jurisdicció i autoritat del rei d'Aragó. Aquest tractat es pot qualificar d'una victòria diplomàtica d'Alfons III. Va aconseguir la sobirania sobre tots els cristians del regne musulmà, un tribut regular provinent de les taxes duaneres, el control de la milícia cristiana del soldà, etc.

Curiosament, el tractat va estar a punt de ser revocat pel propi Alfons III. En els seus intents per acostar-se al Marroc, en la seva cerca d'aliats contra Castella i Granada, va estar a punt d'ajudar al rei del Marroc, en la guerra que tenia contra Tremissèn. Afortunadament, per a Alfons III, el rei del Marroc no li va interessar introduir-se en els afers ibèrics. Així, les relacions entre la Corona d'Aragó i Tremissèn van continuar sent fluides, i els contactes comercials no van fer més que reforçar-les. Les bones relacions amb Tremissèn va permetre a Alfons III reclutar mercenaris musulmans de Tremissèn, per lluitar contra Castella, en el 1289.

En el 1290, Alfons III va enviar una altra ambaixada a Tremissèn, encapçalada per Abraham Abengalell. La seva missió era renovar la pau, i mantenir o millorar les condicions de la pau anterior. Malauradament, la mort d'Alfons III va aturar les negociacions. Quan Jaume II va pujar al tron d'Aragó, en el 1291, va manifestar, al soldà de Tremissèn, la seva voluntat de mantenir relacions amistoses, però a canvi d'un pesat tribut anual. A banda del percentatge dels drets de duana. Les negociacions van fracassar degut al tribut, que Jaume II volia imposar. Des d'aleshores fins el 1296, no hi va haver cap tractat que regulés l'estatus entre els dos regnes. Diverses ambaixades van fracassar. La treva era impossible degut a l'exagerat tribut que exigia Jaume II. Durant aquest interval de temps, la pirateria va ser una pràctica habitual.

En el 1296, Jaume II va reduir les seves exigències. La guerra contra Castella el va fer més flexible. Es va conformar amb una part dels drets de duana. Així, es va poder signar una treva. Les accions de pirateria no van ser eliminades immediatament, però hi va haver voluntat per minimitzar les conseqüències, i trobar una solució a aquests casos. Des de llavors, l'esperit dominant de les relacions entre Aragó i Tremissèn va ser la de colonització.

Així es pot veure en l'ambaixada que Jaume II va enviar a Tremissèn el dia 24 d'abril de 1319. Els dos ambaixadors tenien instruccions d'alliberar els captius aragonesos, i negociar una treva. La duració de la treva estaria determinada pel nombre de presoners alliberats. Havien de proposar: des de 2 anys de treva per 50 presoners, fins a 10 anys de treva per tots els captius. Les negociacions van resultar satisfactòries. Encara que no es van alliberar tots els captius, es va poder signar una treva.

Entre els anys 1320 i 1321, Tunis i Tremissèn van entrar en guerra. En aquest escenari,

Tremissèn va demanar ajuda a Jaume II. En concret, el soldà de Tremissèn va demanar ajuda naval per conquerir la ciutat de Bugia. Jaume II va acceptar la seva participació, però a canvi de: l'alliberament de captius aragonesos, el permís per establir un consolat a Tremissèn, etc. Entre les altres condicions, va demanar una suma enorme de diners per les galeres. El preu era massa gran. Les negociacions van fracassar.

Un fet que sorprèn en les relacions entre la Corona d'Aragó i Tremissèn era l'exigència constant, per part de Jaume II, de condicions econòmiques exagerades. Jaume II va anar demanant insistentment un tribut entre els anys 1291 i 1296. Segurament, no eren condicions diferents a les imposades a Bugia o a Tunis, però Tremissèn no estava disposada a acceptar. Devia estar en una posició més sòlida que els altres dos regnes musulmans.

28.4. Relacions amb Bugia

Els contactes diplomàtics entre la Corona d'Aragó i el Soldanat de Bugia van ser escassos, i limitats en el temps. Això va ser degut a la seva curta existència, entre els anys 1285 i 1318⁵⁰. L'efímer soldanat va ser un peó en la política de Jaume II contra Tunis. Així, sobre els anys 1292-1293, va intentar negociar amb el senyor de Bugia una treva, i un tribut. Dos objectius que la seva ambaixada no va aconseguir.

En aquest punt es va obrir un període d'hostilitat entre Aragó i Bugia. El principal focus de violència va ser la pirateria. Els atacs van ser constants per totes dues bandes. Fins i tot, es podria considerar que hi va haver una guerra de baixa intensitat entre tots dos. No va ser fins el 1309 que es va poder aturar aquesta espiral de violència. El 8 de maig de 1309, Jaume II, a través d'un plenipotenciari, va acordar amb el rei de Bugia una treva per 5 anys.

28.5. Relacions amb Tunis

El Sultanat de Tunis⁵¹ va sorgir del desmembrament de l'Imperi Almohade. En el 1229, el

50 En el 1285, Bugia es va independitzar de Tunis, i s'hi va tornar a unir en el 1318, després d'una guerra que va guanyar Bugia.

51 El Sultanat de Tunis també es sol anomenar Ifríquia.

governador almohade de Tunis, Abu Zakariyya Yahya (1203–[1229–1249]), va deslligar-se de l'autoritat almohade. Així, va iniciar la Hafside⁵². Un cop va consolidar el seu poder a Tunis, va desplegar una política internacional que li reportés prestigi. La conquesta de Mallorca i de València de Jaume I li va donar la oportunitat d'involucrar-se en la política ibèrica. Els reis musulmans d'aquests regnes li van demanar ajuda.

Contràriament al que es podria esperar, la seva resposta va ser tímida i limitada. Jaume I va conquerir Mallorca sense que Abu Zakariyya hagués enviat cap tipus d'ajuda. Mentre que l'ajuda que va enviar a València no va tenir cap transcendència. No va realitzar cap actuació destacable que influís en les operacions militars de Jaume I. Tot i això, els efectes psicològics sobre la Corona d'Aragó van ser exagerats. El perill que representava Tunis es va magnificar. Això va tensar les relacions entre els dos regnes. Durant anys, la Corona d'Aragó i Tunis van mantenir una relació més aviat tèbia. Hi van haver enfrontaments armats, però no es va arribar a l'estat de guerra. El corsarisme va ser una pràctica habitual, però no va aturar els intercanvis comercials.

Mort Abu Zakariyya, el va succeir el seu fill, Muhammad al-Mustansir (?–[1249–1277]). Amb el nou soldà de Tunis, les relacions entre la Corona d'Aragó i Tunis van anar millorant. Les relacions es van normalitzar, i van arribar a ser molt bones. La influència de la Corona d'Aragó sobre Tunis va arribar a ser tant gran que, fins i tot, es va convertir en tributari de la Corona d'Aragó. La situació va seguir igual durant tot el seu regnat.

Una mostra, de les bones relacions que es van establir entre els dos regnes, es pot veure en dos documents de l'any 1260. En ells, Jaume I va prohibir lluitar contra el rei de Tunis. El primer, datat en el dia 3 d'abril de 1260, Jaume I va concedir permís als seus súbdits perquè ajudessin al rei de Castella, contra els sarraïns⁵³. El document, però, el rei expressa, de forma clara i precisa, que el rei de Tunis no podia ser atacat.

“[...] *malum non faciat regi Tunicii* [...]”.

El segon document, del dia 29 d'abril de 1260, és una resposta de Jaume I a Alfons X de Castella (1221–[1252–1284])⁵⁴. En la seva carta, Alfons X, demanava ajuda a Jaume I, per una croada que estava organitzant contra Tunis. En la seva resposta, Jaume I, va declinar participar. Va

52 ABUN-NASR, Jamil M., “*A history of the Maghrib in the Islamic period*”, Cambridge University Press, USA, 1993.

53 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 255-256, doc núm 1170.

54 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 264-265, doc núm 1183.

al·legar les bones relacions que existien entre ell i el rei de Tunis, i a la treva que existia entre ells⁵⁵.

“[...] *E por la amor que el nos faz, e por las treuas que avemos con el, [...]*”.

La primera ambaixada, com a tal, que es pot veure en la documentació de Jaume I està datada en el dia 21 d'octubre de 1263. Jaume I va manar pagar, a Guillem de Gruni, les despeses del seu viatge a Tunis⁵⁶. A part, sis dies més tard, el dia 27, li va concedir el dret de cors, però va indicar clarament que no podia atacar al rei de Tunis, ni al rei de Tremissèn.

“[...] *possitis armare et facere omne malum quod facere poteritis ullo modo regi Tunicii et regi Tirimce et terre sue et omnibus illis, [...]*”.

Un altre aspecte interessant, del segon document, és el mode de pagament que fa Jaume I. Possiblement, degut a la falta de capital del que disposava Jaume I, va concedir el dret de cors a Guillem de Gruni. Era una manera de pagar les despeses del viatge a Tunis.

La següent ambaixada que Jaume I va enviar a Tunis va ser abans del 24 de juliol de 1264. En aquest dia, el rei va reconèixer i agrair la tasca del seu ambaixador, Ortiz de Azagra, pels acords als que va arribar amb el rei de Tunis⁵⁷. L'esperit de cordialitat i col·laboració va predominar entre els dos regnes. Un altre aspecte que cal destacar, de l'ambaixada d'Ortiz de Azagra, va ser la seva missió davant el rei Manfred I de Sicília. Una missió que també va coronar amb èxit.

El document permet apreciar una evolució de la pràctica diplomàtica en el Mediterrani. Una mateixa ambaixada era aprofitada per negociar amb diferents sobirans. Una característica que no es present en els inicis del regnat de Jaume I, ni en les ambaixades amb altres regnes d'Europa.

L'última ambaixada que va enviar Jaume I a Tunis va ser en el 4 de febrer de 1268. L'ambaixador escollit va ser en F. de Queralt. Malauradament, l'estat del document impedeix el caràcter de l'ambaixada. Tanmateix, es pot suposar que es va seguir amb la tònica precedent. Els contactes amb Muhammad al-Mustansir es devien desenvolupar en un ambient de cordialitat i col·laboració.

Muhammad al-Mustansir va morir en el 1277, un any després de la mort de Jaume I. El seu

55 Tot i això, Jaume I va indicar a Alfons X que autoritzava als seus súbdits, que ho volguessin, unir-se a la croada.

56 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 72, doc núm 1368. El document no indica que Guillem de Gruni hagués estat ambaixador, o que hagués dut a terme cap missió diplomàtica. Tanmateix, el reembossament de les despeses del viatge a Tunis indica que va ser un viatge oficial, de part de Jaume I.

57 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 110, doc núm 1413.

successor va ser el seu fill, Abu Yahya al-Wathiq. Com era habitual a l'època, la mort d'un monarca implicava haver de tornar a negociar l'estatus diplomàtic entre ambdós regnes. Per aquest motiu, Pere III va enviar una ambaixada a Tunis, presidida per Conrad de Llança, en el 1278⁵⁸.

Els objectius de l'ambaixada van ser negociar: el tribut que el rei de Tunis havia d'entregar al rei d'Aragó, aspectes relacionats amb els mercenaris cristians que servien al rei de Tunis, i altres qüestions relacionats amb els consolats catalans establerts a Tunis, entre els més destacats. Conrad de Llança també va rebre la missió de contactar amb els senyors més poderosos de Tunis, per atraure'ls cap a posicions pro-aragoneses, i influir en Abu Yahya. Una altra mesura per pressionar a Abu Yahya va ser dotar a l'ambaixada de 10 galeres, amb les quals poder fustigar el litoral tunisenc, i realitzar una mostra de força.

L'ambaixada va aconseguir negociar satisfactòriament la majoria d'objectius que tenia, però no el considerat com a més important. Malgrat els recursos desplegats, el rei de Tunis es va negar a entregar el tribut anual que se li va exigir. Tal i com el seu pare havia estat oferint a Jaume I. Això va motivar a Pere III per conspirar contra Abu Yahya al-Wathiq.

L'any següent, en el 1278, Bugia es va revoltar contra el rei, i els seus habitants van oferir la ciutat a l'oncle del monarca, Abu Ishaq. El nou senyor de Bugia va rebre suport de Pere III, i va anar en contra del seu nebot. Abu Ishaq va destronar a Abu Yahya al-Wathiq el 13 de juliol de 1279, amb l'ajud de forces catalanes comandades per Conrad Llança. Un cop en el poder, Abu Ishaq també es va negar a pagar el tribut a Pere III. La diplomàcia catalana va haver de buscar a un altre aliat per destronar el rei que acabava de col·locar en el tron de Tunis.

Una altra oportunitat va arribar amb la rebel·lió del governador de Constantina, Ibn al-Wazir, contra Abu Ishaq. Ibn al-Wazir no era totalment lleial al rei de Tunis, i sentia perillar la seva posició. Per aquest motiu es va posar en contacte amb Pere III. El governador va enviar una ambaixada secreta a la cort de Pere III. Estava encapçalada per 2 cavallers musulmans. A part dels documents habituals, els ambaixadors van entregar a Pere III una carta del cap de la milícia cristiana de Constantina⁵⁹. Els ambaixadors musulmans van comunicar a Pere III que el seu senyor estava disposat a convertir-se al cristianisme, reconèixer ser vassall del rei d'Aragó, i ajudar-lo a conquerir Tunis.

Pere III va veure les possibilitats ràpidament, i va enviar una ambaixada a Ibn al-Wazir, encapçalada per 2 mercaders. La seva missió devia consistir en comprovar que la oferta del

58 Ramon Muntaner, "Crònica", 2 volums, Institució Alfons el Magnànim, València, 1999,

59 Bernat Desclot indica l'existència d'aquesta missiva. No descriu el contingut, però es pot suposar que devia ser un informe sobre la situació política i militar, i sobre les possibilitats d'èxit del projecte que proposava el governador de Constantina.

governador era ferma, i determinar el marc d'actuació de les operacions a realitzar. Degut a la naturalesa compromesa de l'ambaixada, es va enviar amb el màxim secret, camuflada en una nau de mercaderies⁶⁰. Els ambaixadors van confirmar la oferta del governador, i van determinar els passos a seguir. El governador de Constantina es revoltaria contra el rei de Tunis, fent-la coincidir l'arribada de tropes catalanes a Alcoy. Desgraciadament, la coordinació entre els aliats va fallar. La revolta va ser sufocada abans de l'arribada de les forces catalanes a Alcoy, el dia 28 de juny de 1282.

Evidentment, l'arribada de Pere III a Alcoy no va contribuir a millorar les relacions entre la Corona d'Aragó i Tunis. La conquesta de l'illa de Gerba i les illes de Quèrquenes, per Roger de Llúria, van afegir un conflicte territorial, que va degradar, encara més, les relacions diplomàtiques entre els dos regnes. Les relacions no es van normalitzar fins el final del regnat de Pere III. Pel juny de 1285, Pere III i els ambaixadors tunisencs van acordar: el tribut que entregaria el rei de Tunis al rei d'Aragó, els drets aragonesos sobre la milícia cristiana de Tunis, les condicions per instal·lar alfòndecs a Tunis, etc. Tot i el tractat, la relació entre la Corona d'Aragó i Tunis no devia ser bona. El rei de Tunis es va mostrar receptiu a enviar ajuda militar al moixerif de Menorca, per lluitar contra les tropes comandades per l'infant Alfons.

Malauradament, la prematura mort de Pere III, en el mateix 1285, va invalidar els acords. Alfons III va haver de negociar, una altre cop, el tractat que havia signat el seu pare. Revalidar-lo va ser difícil. En aquell moment, el rei de Tunis estava en millor posició per negociar. La situació internacional de la Corona d'Aragó s'estava degradant. Això li reduïa el seu marge d'acció diplomàtica. Tot i això, Alfons III va saber pressionar per aconseguir el màxim que es podia obtenir. D'una banda, va saber explotar les discòrdies entre els líders musulmans del nord d'Àfrica. El rei del Marroc tenia ànsies expansionistes sobre el regne de Tunis. Alfons III va oferir la seva ajuda per lluitar contra el rei de Tunis. A canvi, el rei marroquí hauria de pagar a Alfons III el desitjat tribut anual, quan dominés Tunis. Segurament, també va considerar la opció, emprada per Pere III, d'afavorir una revolta, en algun punt de Tunis. Finalment, la poderosa flota aragonesa va ser utilitzada per fer pressió sobre el rei de Tunis.

Així era la situació entre la Corona d'Aragó i el Sultanat de Tunis, quan Alfons III van enviar

60 És interessant com Ramon Muntaner descriu la ambaixada catalana. Amb el seu relat es poden veure totes les precaucions que es van seguir per mantenir-la en secret. D'una banda, els ambaixadors musulmans van acompanyar en tot moment als catalans. Era una pràctica habitual. Així, una ambaixada podia oferir protecció a l'altra mentre es creuava el seu territori, i viceversa. En aquest cas, però, el motiu podria haver estat un altre: la precaució del governador de Constantina. Per assegurar-se de la identitat dels ambaixadors catalans. D'altra banda, amb l'ambaixada catalana hi van anar captius musulmans de la zona de Bugia i Alcoy. A més ser un present per a Ibn al-Wazir, que mostrava la bona voluntat de Pere III, també podria haver estat part de la tapadora dels ambaixadors catalans: vendre o transportar captius musulmans.

a Conrad de Llança⁶¹, en el 1287. L'ambaixador tenia com a objectiu negociar un tractat de pau. Les condicions que va imposar van ser semblants a les imposades a Tremissèn, però els converses no van conduir enlloc. De manera que Alfons III es va decidir a realitzar el mateix procediment que el seu pare. Es va proposar col·locar al tron de Tunis a un monarca afí als interessos de la Corona d'Aragó. L'escollit va ser l'últim califa almohade.

A l'estiu de 1287, Alfons III i els fills de l'últim califa almohade, que vivien en la Corona d'Aragó, van signar un tractat d'aliança. Alfons III els ajudaria a obtenir el tron de Tunis, i ells acceptarien el tractat que Alfons III desitjava. Això va significar la guerra amb Tunis. A partir d'aleshores, hi van haver diverses accions militars contra les costes tunisenques. La Corona d'Aragó i el Regne de Sicília van atacar reiteradament. Desgraciadament, la situació internacional, en que es trobava la Corona d'Aragó, no va permetre que pogués realitzar les operacions militars necessàries per depositar el monarca de Tunis. La guerra contra el Papat, França, Nàpols i, també, Castella desviava els recursos cap a altres fronts més urgents. La realitat política va obligar a Alfons III a reprendre les negociacions.

A principis de 1291, Alfons III va enviar al vicealmirall de la Corona d'Aragó, Bernat de Bellví, per que negociés la normalització de les relacions amb Tunis. Les instruccions que tenia eren les mateixes que va dur Conrad de Llança en el 1287. Les condicions comercials es van mantenir, però el tribut es va canviar per un de més acceptable pel rei de Tunis. Sota aquesta modificació, es va signar la pau entre els dos regnes.

La mort sobtada d'Alfons III no va alterar les relacions entre la Corona d'Aragó i el Sultanat de Tunis. Quan va assumir el tron d'Aragó, Jaume II mantenia bones relacions amb el sobirà de Tunis. A més, tenia certa influència sobre el regne musulmà. La seva política es va enfocar en continuar amb la penetració pacífica en territori tunisenc.

Així, en el 1291, es va negociar una treva, i en el mes de maig de 1292, Jaume II va enviar una ambaixada per negociar un tribut, i demanar un préstec per la guerra contra el Papat, França i Nàpols. L'ambaixador va complir amb la seva missió amb un alt grau d'èxit. La treva va ser signada. El sobirà de Tunis va acceptar un tribut menys pesat, però el subsidi per la guerra no el va poder aconseguir. Aquesta treva va ser confirmada en el 1293. Tot i això, hi van haver tensions degudes a operacions de cors⁶².

61 Per la seva trajectòria professional, Conrad de Llança era un diplomàtic experimentat en relacions amb regnes musulmans del Mediterrani.

62 FERRER i MALLOL, Maria Teresa, "La guerra en cors amb els països musulmans occidentals en els primers anys del regnat de Jaume II (1291-1309)", *Anuario de Estudios Medievales*, 38/2, juliol-diciembre 2008, pp. 831-865.

El 31 de novembre de 1301, Jaume II va signar un tractat de pau, per 10 anys, amb el rei de Tunis. El pacta va incloure importants clàusules comercials, com: la percepció dels drets de duana que pagaven a Tunis els comerciants de la Corona d'Aragó. El tractat, però, no va eliminar els atacs corsaris entre els dos regnes. Va ser una pràctica constant durant tot el regnat de Jaume II. Això va fer que hi haguessin crisis diplomàtiques periòdiques. Les crisis feien que Tunis deixés de pagar el tribut i els drets de duana. Això que obligava a Jaume II a enviar ambaixades, per solucionar-les. D'aquesta manera, es pot veure que hi van haver ambaixades freqüents entre la Corona d'Aragó i Tunis. En concret, es van organitzar ambaixades en els anys: 1305, 1306, 1307, 1308, 1313, i 1323. Totes elles estaven destinades a renovar la pau existent entre els dos regnes, i negociar l'entrega del tribut. En el cas de l'ambaixada de 1308, també va tenir com a objectiu pactar una pau entre el Regne de Sicília i el Sultanat de Tunis. Mentre que en l'ambaixada de 1313 es va tornar a pactar una altra pau, vàlida per 10 anys més. Després d'aquests 10 anys de pau, l'ambaixada duta a terme en el 1323 va negociar una altra treva per 4 anys.

28.6. Relacions amb Egipte

Les relacions entre la Corona d'Aragó i el Sultanat d'Egipte, en general, van ser molt bones. Els interessos comercials predominaven sobre els interessos militars o els sentiments croats. La capital d'Egipte, Alexandria, era un nus comercial de primera magnitud. Hi arribava un ramal de la Ruta de la Seda. Des d'allà, els comerciants aragonesos, venecians, genovesos, etc., transportaven les mercaderies que hi arribaven a Europa occidental.

Encara que el comerç aragonès es centrava en el Mediterrani occidental, la presència aragonesa a Alexandria va ser important. Està documentada des del regnat d'Alfons II. Des d'aleshores, hi va haver presència aragonesa de manera ininterrompuda⁶³. Amb el pas del temps, les relacions entre la Corona d'Aragó i Egipte es van tornar més habituals. A partir de l'últim terç del regnat de Jaume I, els contactes diplomàtics entre els dos regnes van experimentar un augment en freqüència.

63 CABESTANY i FORT, Joan-F., “*Els catalans a la Mediterrània oriental a l'Edat Mitjana. Els consolats catalans d'Ultramar a l'Orient (1262-1549)*”, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003.

NICOLAU d'OLWER, “*L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*”, Edicions Proa, Barcelona, 1974.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*El Consolat de Mar i els consolats d'ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català*”, Actes del seminaire/Seminari organitzat per la Casa de Velázquez i la Institució Milà i Fontanals (CSIC), Departament d'Estudis Medievals, Barcelona, 1999.

La primera ambaixada a Egipte, que es pot trobar en els documents de Jaume I, es va enviar en el 1262. En el dia 30 de juliol de 1262, Jaume I va donar llicència i plens poders a Ramon de Conques, un burgés de Montpeller, per que el representés davant el soldà d'Alexandria⁶⁴, Baibars I (1223?–[1260–1277]).

“Quod nos Iacobus, [...], damus licenciam et plenum posse vobis, fideli nostro Raymundo de Conchis, [...], quod si poteritis modo obtinere cum soldano Alexandrie in viatico isto, [...].”

La principal missió que va haver de negociar Ramon de Conques va ser l'autorització per instal·lar un alfòndec a Alexandria.

“[...], quod concedat et donet nobis et hominibus terre nostre alfundicum in Alexandria et franquitatem, [...].”

La seva missió va ser coronada amb èxit. Baibars I va concedir la creació d'un alfòndec aragonès a Alexandria. Així ho prova un document redactat, el dia 13 de març de 1264, per Jaume I. El document nomenava a Ramon Ricard, ciutadà de Barcelona, representat seu davant el soldà d'Alexandria⁶⁵. Al mateix temps, li va nomenar responsable de l'alfòndec i cònsol a Alexandria, per un període de tres anys.

“Damus et concedimus vobis, fideli nostro R. Ricardi, civi Barchinone, viaticum sive messengeria nostram Alexandrie, [...]. Item, concedimus vobis, R. Ricardi predicto, quod positus libere et sine aliquo impedimento nostro et nostrorum vendere ad duos vel tres annos alfondicum aut consulatum nostrum Alexandrie hominibus terre nostre, [...].”

Curiosament, el dia 20 de maig de 1264, Jaume I va investir, un altre cop, a Ramon de Conques com a ambaixador seu a Egipte. Ho va fer a través de dos documents. Amb el primer, el va nomenar ambaixador seu a Alexandria⁶⁶. En el segon, li va atorgar la potestat per negociar amb el rei Manfred I de Sicília i amb el soldà d'Egipte⁶⁷. En un document posterior, del dia 26 de juliol de 1264, Jaume I li va concedir l'alfòndec i el consolat d'Alexandria, fins que hagués recuperat les

64 “*Documentos (1258-1262)*”: pp 347, doc núm 1280.

65 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 86-87, doc núm 1386.

66 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 96, doc núm 1397.

67 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 97, doc núm 1398. El soldà d'Egipte també era anomenat “*soldanum babilonie*”.

despeses de l'ambaixada⁶⁸. La seqüència de cartes acaba amb una altra missiva del dia següent, 27 de juliol de 1264. En aquest darrer document, Ramon de Conques va rebre una nova missió davant el soldà d'Alexandria⁶⁹. Com es pot veure, entre els mesos de maig i agost de 1264, hi va haver una intensa activitat diplomàtica entre la Corona d'Aragó i Egipte.

Tots aquests documents expedits en favor de Ramon de Conques són interessants per diversos motius. Ramon de Conques va ser nomenat ambaixador davant el soldà d'Alexandria quan, teòricament, ho era en Ramon Ricard. A més, se li va concedir l'alfòndec i el consolat, que també tenia en Ramon Ricard. Jaume I li havia entregat aquests càrrecs per un període de tres anys, feia poc més de dos mesos. Aquest canvi imprevist d'ambaixador podria se degut a diversos motius, però els més provables serien dos.

El primer, podria ser que Ramon Ricard no exercís el seu càrrec amb la competència de Ramon de Conques. Ramon Ricard podria no tenir l'habilitat diplomàtica i l'experiència de Ramon de Conques. Unes mancances que podrien haver afectat a les relacions entre la Corona d'Aragó i Egipte, o que no hagués defensat adequadament els interessos de Jaume I. D'altra banda, podria ser que Ramon Ricard hagués renunciat al seu càrrec o, simplement, podria haver mort. Com a substitut, en Ramon de Conques era una elecció adequada. Tenia experiència, i coneixia al seu interlocutor.

La següent ambaixada de la que s'ha trobat constància es va realitzar quatre anys més tard. En el 2 de gener de 1268, Jaume I va nomenar a en Bernat de Molins i a Bernat de Pla ambaixadors seus a Alexandria⁷⁰. En un segon document, els va donar 5.000 sous per cobrir les despeses de l'ambaixada⁷¹. Tot i això, Jaume I va exigir els albarans que demostressin les despeses del viatge.

Com es pot apreciar, les relacions entre la Corona d'Aragó i Egipte, durant el regnat de Jaume I, van ser regulars. L'alfòndec i el consolat que es va establir a Alexandria mostren que la presència comercial aragonesa va ser destacable. Els documents consultats no permeten veure els tractats, ni la correlació de forces entre la Corona d'Aragó i el Sultanat d'Egipte. Tanmateix, sí que donen a entendre de la existència d'una voluntat, d'ambdues parts, de mantenir bones relacions diplomàtiques.

Pere III i Alfons III es van centrar en la conquesta de Sicília, i la guerra amb el Papat, França i Nàpols. Tota la seva activitat diplomàtica es va subordinar a aquests objectius. Això no vol dir que descuidessin les relacions comercials amb Egipte. Les relacions amb el sultanat mameluc van

68 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 110-111, doc núm 1414 i 1415..

69 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 113-114, doc núm 1417.

70 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 236, doc núm 1546.

71 “*Documentos (1263-1268)*”: pp 237, doc núm 1547.

continuar sent bones durant aquest període, però el nombre de contactes va ser escàs.

L'ascensió de Jaume II al tron aragonès va reactivar les ambaixades a Egipte. De fet, des que va pujar al tron sicilià, Jaume II va mantenir bones relacions amb Egipte. En aquella època ja havia negociat una aliança amb el soldà d'Egipte. La pau va ser la tònica predominant entre els sobirans dels dos regnes mediterranis, i la col·laboració va ser la línia que van seguir.

Després de la seva ascensió al tron aragonès, Jaume II va buscar la pau amb el soldà d'Egipte. El 9 d'agost de 1292, va enviar una ambaixada a Al-Aixraf Khalil (1262?–[1290–1293]), soldà d'Egipte, per negociar la pau entre els seus respectius regnes⁷². L'ambaixada va transmetre la voluntat de continuar mantenint les bones relacions, seguint l'exemple dels seus antecessors. En aquest cas, però, Jaume II volia incloure, en la pau, els regnes de Castella i Portugal. Aquesta clàusula devia respondre a l'interès de Jaume II en ser considerat el monarca més poderós de la península ibèrica. D'altra banda, la situació internacional del Mediterrani també va ser un tema a tractar. Jaume II va recordar els seus enemics comuns, França i Nàpols, i li va demanar un subsidi per finançar la guerra que tenia amb ells.

“[...] le ruega, [...], que paraque pueda mejor y mas largamente llevar las guerras que tiene con dichos sus enemigos, [...], subministre dicho Soldán algun subsidio, por via de préstamo, ó en otra manera, al dicho Señor Rey, á fin de que aquellas guerras pueda mejor, mas esforzada y largamente continuar y sostener. [...]”

Malauradament, la documentació no permet constatar si les peticions econòmiques van ser satisfetes. Tanmateix, podria ser que l'ambaixador aconseguís alguna ajuda. Els soldans d'Egipte veien a França com a un potencial enemic des de la croada francesa sobre Egipte, del 1248. La posterior croada francesa sobre Tunis, en el 1270, va incrementar aquest sentiment. La guerra entre la Corona d'Aragó i França era beneficiosa per Egipte. Allunyava una altra intervenció sobre Egipte.

72 de CAPMANT y MONTPALAU, Antonio, “*Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*”, Imprenta real, Madrid, 1786., pp: 26-31.

El dia 6 d'abril de 1300, Jaume II va enviar una altra ambaixada. La nova missió va confirmar la pau existent entre els dos regnes, i es va negociar un altre tractat comercial. Un caràcter que va mantenir la següent ambaixada, enviada el dia 16 de febrer de 1306. Dissortadament, en aquesta ocasió, un incident en el port d'Alexandria va fer que el soldà d'Egipte arrestés a tots els súbdits aragonesos d'Alexandria. L'incident i la posterior detenció va trencar les relacions diplomàtiques entre la Corona d'Aragó i Egipte durant anys.

Caldria esperar fins el 8 de setembre de 1314 per restablir les relacions entre els dos regnes. Els ambaixadors que va enviar Jaume II al soldà d'Egipte, Al-Nassir (1285–[1310–1341])⁷³, van expressar la voluntat de Jaume II de renovar l'amistat entre la Corona d'Aragó i Egipte. L'ambaixada va ser tot un èxit. El dia 13 de març, Al-Nassir va escriure a Jaume II confirmant la pau negociada, i expressant la seva satisfacció pels regals que l'ambaixada li havia ofert.

Des d'aleshores, Jaume II va enviar 3 ambaixades més a Egipte: en el 1318, en el 1322, i en el 1327. Totes elles van ratificar la pau entre els dos regnes, i els tractats comercials. Les bones relacions, entre la Corona d'Aragó i Egipte, van reportar a Jaume II una gran influència en el Sultanat mameluc d'Egipte. D'aquesta manera, Jaume II va aconseguir, en el 1322, que els dominics aragonesos controlessin el Sant Sepulcre. Posteriorment, en el 1327, també va aconseguir que el Sant Sepulcre fos mantingut pels franciscans aragonesos. Dues victòries diplomàtiques que li van atorgar un gran prestigi internacional. En el segon cas, la victòria diplomàtica va ser molt més gran i significativa.

En el 1327, l'ambaixada de Jaume II va coincidir amb una ambaixada francesa. L'ambaixada francesa tenia l'autorització papal per representar a tota la cristiandat, i controlar el Sant Sepulcre. Malgrat això, les habilitats de l'ambaixador, Pere de Mijavila, van aconseguir que la Corona d'Aragó mantingués la seva hegemonia sobre Terra Santa. També hi va contribuir les estretes relacions entre la Corona d'Aragó i Egipte. Unes relacions amicals que Jaume II es va esforçar a mantenir durant tot el seu regnat.

28.7. Relacions amb Il-khanat

Il-khanat va ser un regne situat a Orient Mitjà, que va sorgir del desmembrament de l'Imperi

⁷³ Al-Nassir va ser el soldà d'Egipte en tres períodes: entre 1293 i 1294, entre 1299 i 1309, i entre 1310 i 1341. En les dues primeres ocasions va ser destronat. Només s'ha indicat l'últim regnat.

Mongol. Abastava des de Persia fins la península d'Anatòlia. Havia substituït al Califat Abbassí. Dins les seves fronteres hi havia la part nord del Regne de Jerusalem. La part sud de Jerusalem, incloent la ciutat, havia estat conquerida per Egipte als francs. La frontera comú que tenien, Egipte i Il-khanat, els va convertir en enemics. La hostilitat que es professaven va intentar ser aprofitada pels regnes cristians per reconquerir el Regne de Jerusalem als mamelucs d'Egipte.

Per exemple, el dia 18 de maig de 1300, Jaume II va escriure a Mahmud Ghazan. En la seva carta, Jaume II li va expressar la seva intenció d'aliar-se amb ell per atacar els egipcis, i alliberar Terra Santa. La proposta era una aliança ofensiva contra Egipte. Això era un gir diplomàtic sorprenent. Les relacions entre la Corona d'Aragó i Egipte eren bones. Segurament, Jaume II intentava jugar en diverses bandes. Enfrontar els dos regnes per treure'n algun benefici diplomàtic. Sembla ser que l'aliança no va fructificar. L'ambaixada va tornar sense assolir els seus objectius. Com en moltes altres ocasions, els intents cristians per aliar-se amb els mongols, contra els egipcis, van fracassar. No van passar de ser simples projectes.

El fracàs de Jaume II podria haver estat degut a la falta de contactes diplomàtics entre la Corona d'Aragó i Il-khanat. Encara que entre els dos regnes la relació va ser cordial, no sembla que hi hagués una activitat regular o freqüent. A diferència d'altres regnes musulmans del Mediterrani.

Relacions amb els sultanats mediterranis: el predomini de l'interès comercial

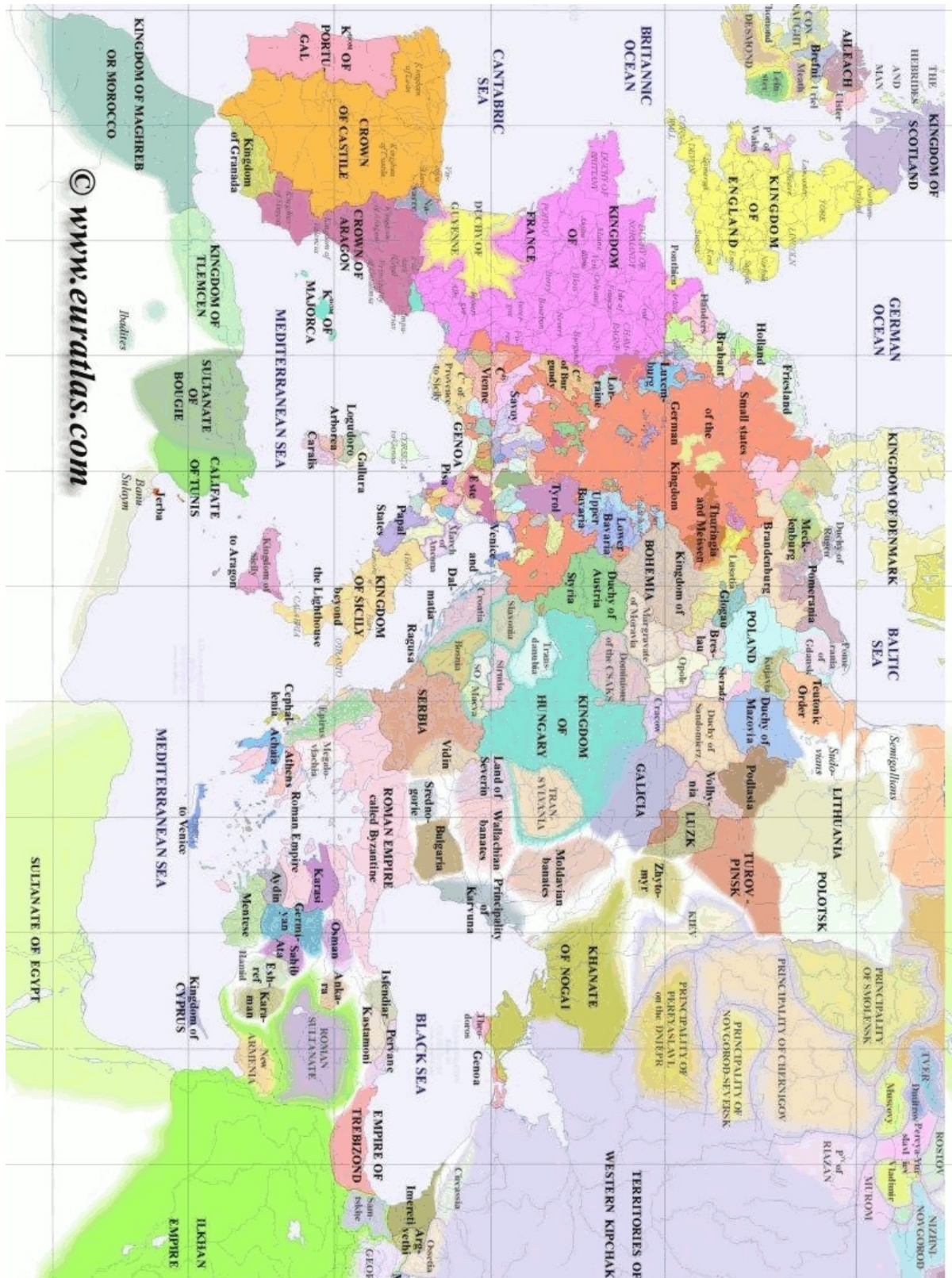

Fig. 19: Europa i el Mediterrani l'any 1300.

Conclusions generals

En aquesta tesi s'han estudiat les diferents expressions de la violència, en la Corona d'Aragó. De manera resumida, n'hi havien de dos tipus principals: la violència interna i la externa. La primera consistia en tota aquella violència que la societat exercia sobre ella mateixa. La violència externa era aquella que una societat exercia sobre una altra. És a dir, la guerra. En paral·lel, també s'han estudiat els mecanismes de control de la violència. A grans trets, hi havia dos mecanismes: la justícia i la diplomàcia. La justícia intentava solucionar els conflictes abans que degeneressin en violència, o castigaven als violents i infractors de la llei. La diplomàcia intentava evitar guerres, o arribar a acords que permetessin acabar-les. Com es pot veure, aquests mecanismes tenien una doble faceta: la pro-activa i la reactiva.

Tot i que la violència és l'objectiu principal d'aquesta tesi, també s'han hagut d'estudiar altres aspectes, que hi estan relacionats: l'entorn social, cultural, polític, diplomàtic, etc. Un exemple d'això seria el feudalisme. S'ha mostrat la seva aparició, el seu ascens, la seva consolidació, els canvis socials que va originar, la influència que va tenir sobre la justícia i sobre les institucions, etc.

Part I: Violència i Justícia

L'ascens del feudalisme

Com ja s'ha comentat, el feudalisme va ser conseqüència de l'evolució de la societat, combinat amb la situació política del moment. La seva aparició, a Catalunya, va ser tardana, però va arrelar amb rapidesa. En menys de cent anys, entre el 950 i el 1050, la societat catalana es va transformar completament.

En aquest període, el Califat de Còrdova es va convertir en el regne més poderós de la península ibèrica. Això va aturar el procés de reconquesta. La noblesa va quedar impedita d'expandir-se a costa de l'Islam. La única manera que va trobar, per assolir les seves ambicions, va ser lluitar entre ella. Els poders comtals no van poder aturar aquesta tendència. No eren prou poderosos per aturar la inèrcia dels esdeveniments. A més, els comtes es van aprofitar d'aquesta situació, en favor dels seus interessos personals. Això va, en gran part, va afeblir tota autoritat central o comtal. La tendència va acabar per degenerar en les Guerres Comtals. Aquestes guerres van acabar amb l'autoritat comtal. Les guerres van afeblir els comtes, i la noblesa se'n va aprofitar. Moltes de les cases nobiliàries, que van tenir rellevància política durant tota l'Edat Mitjana, van ascendir en aquesta època. El cas més significatiu és la família Cabrera. També, moltes de les aliances familiars, que van perdurar durant tota l'Edat Mitjana, es van forjar aleshores. Per exemple, l'aliança tradicional entre els Cabrera, els Cardona i els Anglesola data d'aquesta època. Així, les Guerres Comtals van marcar el punt final de l'antic sistema administratiu. Es pot considerar que, quan van acabar, el sistema feudal estava totalment implantat.

El feudalisme, a banda de modificar l'estructura de la societat, va modificar el seu caràcter. La guerra va fer que la violència fos permanent present en la societat. La violència era el mitjà amb el qual s'exercia el poder. Els comtes de Barcelona la van emprar per afermar el seu poder. Al seu torn, els altres comtes, nobles i senyors feudals també utilitzaven la força per assegurar la lleialtat dels seus vassalls. La fidelitat i l'homenatge s'havien d'imposar. El poder, obtingut mitjançant la força i la violència, va estructurar la societat feudal. Així, la violència va ser assimilat com un fet natural de la societat.

La violència de la societat feudal

La naturalitat amb la que, la societat feudal, va assimilar la violència també va contribuir a que es tornés més violenta. Totes les capes de la societat es van adaptar a la nova situació feudal. Així, la violència de la societat es pot classificar en quatre categories diferents, en funció de qui exercia la violència, contra qui s'exercia, i amb quina finalitat.

La violència social, la primera categoria, era aquella violència que els membres s'un estament exercien contra els seus iguals. Era la conseqüència de les relacions i tensions humanes. Les expressions d'aquesta violència eren les baralles, agressions de tot tipus, amenaces, actes delictius i criminals, etc. En general, aquest tipus de violència no perseguia cap objectiu polític, ni desestabilitzava l'ordre social i polític establert. Era font de desordre, però no representava cap tipus d'amenaça, al conjunt de la societat. Era un tipus de violència que afectava tant a la noblesa com a les classes populars.

La violència feudal és la segona categoria. Era la violència que emprava la classe noble i la eclesiàstica per aconseguir els seus objectius: ampliar i consolidar el seu poder. Per tant, estava organitzada i dirigida. Les guerres privades o feudals i les cavalcades en serien un exemple. Era un tipus de violència que exercien les classes socials superiors entre elles, i contra els estaments inferiors. Encara que els seus efectes eren greus, no solien afectar a l'estabilitat general del regne.

Les revoltes socials es poden classificar en una altra categoria. Eren moviments populars en contra l'autoritat vigent. Solien ser produïdes pel descontentament de les classes populars vers els seus dirigents. Aquestes accions tenien certs objectius polítics, i podien arribar a tenir un considerable nivell de coordinació. Això feia que tingués un gran impacte en la societat, i posés en perill l'estabilitat de l'autoritat vigent.

La quarta categoria són les revoltes nobiliàries. Eren les guerres entre la noblesa i la reialesa. Aquest tipus de violència perseguia un objectiu polític clar: erosionar el poder reial. Era el tipus de violència que afectava més a l'estabilitat de la Corona d'Aragó. Per aquest motiu, s'han estudiat amb més exhaustivitat.

Les revoltes nobiliàries

Durant el transcurs de la seva història, en la Corona d'Aragó es van produir diverses revoltes nobiliàries. El segle XIII va ser una de les èpoques més problemàtica, en aquest sentit. La mort de Pere II va donar una oportunitat a la noblesa, per ampliar el seu poder. Jaume I va haver de lluitar contra la noblesa, per mantenir i ampliar el poder de la monarquia. Tot i això, sempre va intentar evitar els enfrontaments armats. Sempre va intentar cercar solucions pacífiques, diplomàtiques i segons la legalitat vigent. Malgrat això, la noblesa es va alçar diverses vegades contra Jaume I. Cal dir, però, que, fins i tot, les revoltes tenien el seu protocol i ritual. Un ritual que es pot observar en les cartes de desafiament i de desvinculació vassallàtica.

Abans de rebel·lar-se contra el seu senyor rei, la noblesa acostumava a desafiar-lo i a desvincular-se del seu lligam vassallàtic. Al seu torn, el rei els desafiava i trencava els seus lligams i deures vassallàtics. Després d'això, era costum mantenir una treva durant un cert període de temps. Normalment, eren uns 30 dies. Tot el procés tenia un protocol ben estructurat i definit, i es solia respectar. Tot i la senzillesa, que pot semblar a primera vista, el procés era més complexe. Es pot veure aquesta complexitat en les cartes que va escriure Jaume I a la noblesa sediciosa.

Evidentment, les revoltes nobiliàries no devien ser una sorpresa per a Jaume I. Solia tenir coneixement de les coalicions nobiliàries, que es forjaven contra ell. Els seus informadors i aliats el devien mantenir alerta. Per intentar evitar la confrontació, Jaume I solia proposar als cabdills de la revolta solucionar les seves desavinences per la via legal. A més, també acostumava a informar als vassalls dels seus possibles enemics, de la seva predisposició a solucionar qualsevol litigi, d'una manera legal, transparent i amb garanties d'imparcialitat.

En el cas que la noblesa no acceptés les propostes de Jaume I, enviava les cartes de desafiament i de desvinculació vassallàtica a Jaume I. Després de rebre-les, Jaume I procedia, també, a desafiar i a desvincular-se dels seus vassalls sediciosos. Un detall que cal destacar és la diferència de to que emprava, en funció de la categoria del noble, a qui anava dirigida la seva carta. Així, les cartes de desafiament destinades als nobles més poderosos tendien a ser conciliadores. La guerra era declarada, però es deixava una via oberta al diàleg i la negociació. En canvi, als nobles menys poderosos, la carta tendia a ser més dura i expeditiva.

Com s'ha dit anteriorment, després del desafiament hi havia un període de Pau i Treva. Aquest interval de temps no només servia per preparar-se per la guerra, també permetia negociar una solució al conflicte, abans que comencés. En algunes ocasions, Jaume I va aconseguir reconduir

la situació durant aquests 30 dies de pau. En el cas que tots els intents fracassessin, començava la guerra entre la noblesa rebel i el rei.

En general, les guerres nobiliàries van tenir una conclusió favorable per la monarquia. Certament, hi van haver revoltes en les que el rei va haver de cedir per finir-les, i evitar una derrota major. Això, sobretot, va succeir en els inicis del regnat de Jaume I i Alfons III. Eren moments difícils per la Corona d'Aragó, i la noblesa se'n va approfitar. Les altres revoltes van ser sufocades. Pere III va ser especialment contundent, d'acord amb el seu caràcter expeditiu. La noblesa catalana no gosaria a alçar-se contra el rei. La noblesa aragonesa, però, encara trigaria una mica més en ser doblegada. Així, la monarquia va anar recuperant el poder, i va aconseguir mantenir a ratlla la bel·ligerant noblesa, per mitjà de la força. Això va fer que la noblesa optés, per oposar-se al sobirà, per la via legal. Donada la seva incapacitat d'imposar-se per la força, la noblesa va preferir enfrontar-se al rei, per la via legal. Això, va donar bastants maldecaps a Alfons III i a Jaume II. La noblesa va aprendre a emprar els mateixos instruments legals que la monarquia.

Instruments legals contra la violència

Un dels primers instruments legals, per controlar la violència de la societat, va ser la Pau i la Treva de Déu. Va ser una iniciativa de l'Església, la única institució que tenia suficient poder i influència per imposar certes normes, en determinats territoris. La Pau i Treva de Déu pretenien posar sota protecció a diversos col·lectius de persones, i establir treves per a determinades dates del calendari cristià. Els membres de l'Església, vídues, orfes i altres individus indefensos se'ls concedia la Pau de Déu. Era una manera de protegir a aquells que no es podien defensar, però també era un instrument per salvaguardar els interessos de l'Església. D'altra banda, la treva protegia a tothom durant, per exemple, el dia de Nadal, diumenge, etc. Amb el temps, es van anar afegint i ampliant els períodes de treva. Les resolucions es van anar fent més completes i complexes. Tot i això, la Pau i Treva no pretenia eradicar la violència de la societat. Només era un instrument per controlar els seus efectes, i limitar-la en períodes de temps determinats.

Els avantatges que ofería la Pau i Treva van fer que la noblesa s'hi adherís. La monarquia també va veure les seves possibilitats. Amb el temps, va acabar per encapçalar la institució. Els concilis, presidits per eclesiàstics, van passar a ser assemblees, presidides pel poder laic. D'aquesta manera, la monarquia va aconseguir un instrument amb el que controlar la violència. A més, de ser

un instrument per augmentar el seu prestigi, respecte la noblesa, i consolidar la seva posició predominant.

Els Usatges de Barcelona van ser un codi feudal que van governar els comtats catalans durant la major part de l'Edat Mitjana, i l'Edat Moderna fins el 1714. Els Usatges van aparèixer per substituir les lleis franques i visigòtiques que havien regit els territoris catalans, fins el segle X. El feudalisme va convertir les lleis franques i visigòtiques en obsoletes. No contemplaven la nova estructura de la societat. El vassallatge no estava regulat. Els Usatges van tapar aquest buit legal.

La seva aparició i implantació va ser gradual. Els primers usatges van ser promulgats a mitjans del segle XI. Amb el temps es van anar afegint nous articles al codi feudal. En el segle XIII, els Usatges sobrepassava els 100 articles. La forma definitiva arribaria en el segle XV. Des de llavors, no van patir cap variació significativa. D'altra banda, inicialment, els Usatges tenien una validesa legal limitada als territoris dels comtes de Barcelona. Amb el temps, però, la seva influència i acceptació es va anar estenent a la resta dels comtats catalans. En el segle XIII, tots els comtats es regien pels Usatges. La seva importància era tal que, Jaume I va decretar que els Usatges de Barcelona tindrien la precedència legal respecte totes les altres fonts de dret.

Els Usatges de Barcelona no s'han de veure només com la legalització del feudalisme, també van ser utilitzats pels comtes de Barcelona, per augmentar el seu prestigi i poder. Diversos articles dels Usatges atorguen al comte de Barcelona i al rei facultats exclusives. Principalment, tenia competències exclusives en matèria de Pau i Treva, i relacions exteriors.

Les Franqueses de Mallorca van ser concedides per Jaume I, el dia 1 de març de 1230. El seu objectiu era dotar a l'illa de Mallorca d'una base legal. Posteriorment, el sistema legal i judicial es bastiria al voltant de les Franqueses. Les Franqueses també pretenien limitar la influència del feudalisme a l'illa. Diversos dels seus articles anaven dirigits contra les pràctiques feudals. A més de pretendre conformar una societat menys violenta, les Franqueses perseguïen atraure colons cristians, per repoblar l'illa i consolidar la nova conquesta.

Els Furs d'Aragó es van compilar a partir de les lleis i costums existents, en els diversos territoris del Regne d'Aragó. Les lleis es van modificar o corregir per adaptar-les als nous temps i circumstàncies. El resultat va ser el "*Compilatio minor*" i el "*Compilatio maior*". Aquesta darrera també es coneguda com a Vidal Mayor. Les dues compilacions són semblants en contingut, però no

en caràcter. La “*Compilatio minor*” és molt més curta que no pas la “*Compilatio maior*”. D'aquí prové el nom que reben. A més, la “*Compilatio minor*” té una influència molt més marcada del dret aragonès. En canvi, la “*Compilatio maior*” té una clara influència del dret romà. Tot i els intents de Jaume I, perquè la “*Compilatio maior*” fos la versió oficial dels Furs d'Aragó, la noblesa aragonesa s'hi va oposar. Així, la base legal i jurídica del Regne d'Aragó vindria determinada per la “*Compilatio minor*”.

Malgrat el seu caràcter conservador, els Furs d'Aragó van tenir diversos instruments legals per a controlar la violència. Els Furs d'Aragó van decretar la Pau i Treva en tot el Regne d'Aragó, de manera indefinida. A més, van introduir eines per evitar la creació i propagació de la violència. Es va regular l'arbitratge judicial, i es van garantir els drets judicials de tot individu. La intenció era clara: substituir la violència per litigis.

Finalment fer notar un altre aspecte destacable dels Furs d'Aragó: la seva voluntat reguladora. Els Furs no només van refermar les categories socials existents, també regulaven diversos aspectes de la vida quotidiana i familiar.

La conquesta militar del Regne de València va permetre a Jaume I crear un nou regne associat a la Corona d'Aragó. Això, però, va ser després d'una llarga guerra. Els avenços van ser lents, però constants. Aquest procés de conquesta va marcar la futura legislació del Regne de València. En cada avenç, es concedien lleis, furs, privilegis, etc. diferents als habitants dels territoris conquerits. Al final de la conquesta, Jaume I va decidir unificar el dret valencià. El codi legal que en va sorgir van ser els Furs de València. En teoria, aquest codi havia de governar tot el regne. A la pràctica, els Furs d'Aragó es van mantenir vigents, en algunes zones del regne, fins el segle XV.

Els Furs de València tenen una clara influència del dret romà. La creació del Regne de València va permetre a Jaume I crear un codi legal, pràcticament, des de zero; i adaptat a les seves necessitats polítiques. L'estructura dels Furs de València són un clar exemple. Està inspirada en el dret romà justinià. El contingut també denota una forta ascendència del dret romà. Entre elles, cal destacar la importància que li dona al sistema judicial. Els Furs es van crear per reconduir els enfrontaments cap a litigis. Un exemple d'això és la batalla judicial. Només es podia realitzar sota determinades circumstàncies (com la falta de proves), i sota unes condicions molt estrictes. Estava curosament regulada, i tenia un protocol molt estricte. Sens dubte, va ser el codi legal més avançat, en termes moderns, de la Corona d'Aragó, durant el regnat de Jaume I.

Tots els codis legals, que es van crear, no van romandre immutables al llarg del temps. Van ser modificats o adaptats a l'evolució de l'entorn social i polític. Evidentment, sempre en consens entre els diversos estaments i el sobirà, una característica de la monarquia pactista aragonesa.

Tot i això, els sobirans podien concedir gracies i privilegis amb llibertat. Sempre i quan, les cessions que fessin, fossin drets propis. Així, amb el temps, els reis aragonesos van anar cedint poder a individus o comunitats. Els motius eren diversos i variats, però els més habituals eren degut a necessitats econòmiques i militars. Per exemple, els defensors de Girona, durant la croada francesa contra la Corona d'Aragó, se'ls va dispensar de pagar impostos de per vida.

L'administració de la justícia

Durant l'Edat Mitjana, el caràcter de la justícia va variar en funció de l'època. A grans trets, es pot classificar en tres grans períodes. El primer comprèn des de l'any 950 fins el 1050, aproximadament. Coincideix amb l'època en que va aparèixer i consolidar el feudalisme. A l'inici d'aquest període, la justícia gaudia d'un gran prestigi i influència, en la societat. A més, estava recolzada per l'administració pública, encapçalada pels comtes de Barcelona. Els jutges eren professionals que aplicaven la llei visigòtica, en judicis públics i solemnes. Els judicis constaven de quatre parts: audició de les parts, anàlisi de les proves, exposició de la sentència, i execució de la sentència. La sentència es dictava tenint en compte les proves i els testimonis. D'altra banda, la violència de la societat pre-feudal era baixa. Els enfrontaments no solien acabar en enfrontaments violents. En general, la societat preferia solucionar els enfrontaments per la via judicial. La sentència dictada solia ser respectada. La fiabilitat i la imparcialitat de la justícia era reconeguda.

Dos fets van canviar aquesta situació: la corrupció i el feudalisme. D'una banda, l'Església tenia un gran poder dintre de la judicatura. Una gran proporció dels jutges eren religiosos. Això va fer que els seus veredictes es decantessin en favor de l'Església. Així, progressivament, els jutges van anar perdent la seva reputació. La societat va començar a preferir solucionar els seus enfrontaments per altres vies. Va començar a emprar mitjans més violents. D'altra banda, el feudalisme va accelerar el procés. L'atomització del poder va eliminar el poder de l'administració pública. Sense el recolzament de l'administració, la justícia va ser incapaç d'imposar les seves resolucions. D'aquesta manera es va entrar en el segon període.

El segon període va des de l'any 1050 fins els inicis del segle XIII. Un període que ja va començar en plena època feudal. La societat era diferent, igual que la justícia. No hi havia cap poder central que pogués recolzar-la, però els diversos nobles i senyors administraven justícia, de manera independent, en els seus territoris. La justícia va deixar de ser imparcial. Cada senyor jutjava segons el seu criteri. Les lleis visigòtiques van caure en el desús. Tot i això, hi solien haver algunes garanties, encara que només fossin mínimes. Sobretot, perquè en aquesta època hi va haver un increment considerable de la violència. Cosa que va ser fruit del nou model social. La noblesa emprava la violència per assolir els seus objectius polítics, i el poble l'emprava per solucionar les seves disputes. En aquest context van aparèixer els Usatges de Barcelona. Un codi feudal que va institucionalitzar el feudalisme. La justícia es va adaptar a la realitat social.

Una altra conseqüència, de l'atomització de la justícia, va ser l'aparició d'una nova eina per solucionar els conflictes, principalment, entre les classes socials més altes: els "*convenientia*". Els "*convenientia*" eren acords, que podien ser de qualsevol naturalesa, que comprometien a dos o més individus. Van sorgir per solucionar conflictes, o per a rubricar pactes, sense que hi intervingués cap tipus d'autoritat superior, que imposés la seva aplicació. Els individus implicats es comprometien a respectar i complir els pactes, als que havien arribat. Tot i això, també s'afegien garanties. De manera que s'entregava alguna quantitat econòmica o ostatges, per assegurar el seu compliment. Pel que fa als ostatges, n'hi havia de dos tipus. Podien ser persones o castells. Les persones que eren definides com a ostatges no passaven al captiveri. Només realitzaven un jurament de fidelitat. El jurament els comprometia a ajudar al noble, de qui eren ostatges, contra el seu senyor, en el cas que incomplís l'acord. Amb els castells passava un fet similar. Els senyors dels castells entregats com a ostatges juraven passar a la fidelitat, de qui eren ostatges, si el seu senyor trencava els acords. Finalment, també hi havien testimonis que donaven fe dels acords. Tenien la missió de donar a conèixer, al públic en general, dels acords. Això els conferia més força moral, no pas legal. Els acords van ser l'eina que van definir les relacions nobiliàries. La seva influència va ser tan gran que, fins i tot, va transcendir a les relacions internacionals. Durant l'Edat Mitjana, les relacions internacionals van estar marcades pels acords entre els sobirans, dels diferents territoris. Això va fer que els tractats internacionals fossin acords entre individus, no pas entre entitats polítiques. Les conseqüències d'això es comentaran en la part de les conclusions sobre la diplomàcia.

El tercer període va des del segle XIII fins els inicis del segle XIV. Coincideix amb els regnats d'entre Jaume I i Jaume II. Al seu torn, aquest període es podria subdividir en dos intervals

més. El primer abastaria el regnat de Jaume I. Mentre que el segon comprendria els regnats des de Pere III a Jaume II. Durant el regnat de Jaume I, es van compilar, definitivament, les bases jurídiques de la Corona d'Aragó. La seva implantació va requerir temps, però a mitjans del regnat ja eren acceptats per la majoria de la societat. Tot i això, la noblesa va continuar mantenint la seva actitud desafiant, i rebel. Malgrat això, la justícia va rebre un fort impuls i recolzament. La monarquia era, com a mínim, prou forta com per imposar la via judicial, per solucionar els conflictes quotidians. En canvi, la noblesa va haver de ser doblegada per la força. No va acceptar deixar les seves desavinences fins el regnat de Pere III.

El regnat de Pere III va començar amb revoltes nobiliàries. A diferència del seu pare, el nou sobirà va emprar mètodes expeditius, per acabar amb els sediciosos. La derrota va fer veure a la noblesa que no era convenient enfrontar-se militarment a la monarquia. La noblesa va decidir fer ús del dret, i emprar la justícia, per enfrontar-se a la monarquia. Així, finalment, la justícia va ser l'instrument preferit per solucionar els enfrontaments de la societat. També ho va ser degut a que Pere III va seguir la política del seu pare, en aquest sentit. Es va esforçar per implantar i consolidar la justícia en tots els territoris de la Corona d'Aragó. Alfons III va seguir la mateixa línia política, igual que Jaume II. Això no vol dir que no existís la violència, o que tots els conflictes es resolguessin per la via judicial. La violència va continuar estant present, en la societat. Sobretot, durant la Gran Guerra del Mediterrani i, més concretament, durant la croada francesa contra la Corona d'Aragó. Durant aquests anys de guerra, la societat va conviure amb la violència; i va emprar la violència per sobreviure. Al final de la guerra, però, la situació es va normalitzar una mica. Així, cap el final del regnat de Jaume II, la violència va estar sota un cert control normatiu. La violència no es va poder eradicar, però no era un problema tant greu com en les etapes anteriors.

Part II: Guerra i Diplomàcia

La guerra medieval

A l'Edat Mitjana, la guerra era molt més que una simple lluita armada entre dos o més regnes. La guerra era el mitjà amb el que Déu premiava o castigava la fe i la conducta moral dels antagonistes. La victòria concedia, al guanyador, la legitimitat dels seus actes. Aquesta actitud va

ser modelada per l'Església. Exaltava les gestes militars i les qualitats guerreres, i les batalles estaven envoltades d'una litúrgia solemne. Això contrasta amb la posició inicial de l'Església, que estava en contra de qualsevol expressió de violència. La necessitat i la realitat social, però, li va fer replantejar la seva filosofia de la no violència. L'ensorrament de l'Imperi Romà va provocar que les tribus germàniques s'establissin en territori romà. Les tribus germàniques estaven dissenyades per la guerra. Convivien amb la violència amb naturalitat i, fins i tot, era una virtut. Per sobreviure, l'Església es va haver d'adaptar a la nova situació. Va adoptar moltes de les tradicions germàniques. Entre elles, va assimilar el culte al guerrer. Tot i això, l'Església només va acceptar la guerra sota una condició. La guerra havia de ser justa.

Segons la mateixa Església, una guerra era justa: si es feia per necessitat o últim recurs, si era declarada pel sobirà, si tenia com a objectiu reparar un greuge o una acció injusta, no s'havia de declarar per ambició ni odi, i s'havien de complir les normes de la cavalleria.

Malgrat aquestes normes, amb el pas del temps, la guerra va escapar del control de l'Església. Des dels inicis de l'Edat Mitjana fins al segle XI, el gruix dels exèrcits els formava la classe nobles i els cavallers. Les batalles es realitzaven entre hosts reduïdes, i sota unes normes de cavalleria. En acabar la batalla, els cavallers presoners pagaven un rescat als seus captors. No es treia cap benefici en matar a un vençut.

A partir del segle XII, les necessitats estratègiques van fer que les classes populars participessin en les guerres. Els exèrcits es van anar fent més grans, i els ideals cavallerescos es van diluir entre la multitud de tropes, procedents dels estrats més baixos de la societat. Això va se degut a quatre causes principals: les friccions entre les classes socials, fer presoners era més complicat, les tropes populars no podien pagar un rescat, i les accions repressives contra el territori enemic. Totes elles van contribuir a que es deshumanitzés la guerra.

Igual que el caràcter de la guerra, l'organització militar es va anar adaptant a les noves situacions estratègiques i tàctiques. Així, l'exèrcit va passar de ser compost majoritàriament per hosts feudals i cavallers, a ser format per soldats d'extracció social baixa. Les hosts feudals eren tropes dels vassalls del rei. Es mobilitzaven durant uns mesos, de primavera a tardor, per realitzar una campanya. Al finalitzar la campanya, els cavallers tornaven a les seves terres, per passar l'hivern. El seu principal desavantatge era la seva poca cohesió, estructura i organització. Els soldats d'extracció social baixa s'enquadraven en les milícies urbanes i en les tropes mercenàries. Les milícies urbanes eren les tropes que aportaven les ciutats. Els mercenaris eren soldats professionals que lluitaven a canvi d'una quantitat negociada. En general, els mercenaris provenien dels estrats

més baixos de la societat. La seva experiència era apreciada, però la seva fidelitat qüestionable, i en funció de la paga.

En la batalla, totes aquestes unitats tenien una funció específica. La cavalleria era l'espina dorsal dels exèrcits. La tàctica bàsica era carregar frontalment contra la defensa enemiga per trencar-li el front de batalla. Les altres unitats eren considerades auxiliars. Estaven sotmeses als requeriments d'aquesta tàctica. Les batalles campals, però, no van ser habituals, a l'Edat Mitjana. Les accions militars tenien com a objectiu prendre o defensar els castells de l'enemic. Els castells dominaven el territori. De manera que, les accions més habituals van ser les cavalcades i els setges. Les cavalcades pretenien erosionar el poder econòmic i demogràfic del territori enemic. Una vegada, una regió estava debilitada, es procedia a assetjar les seves fortaleses. Era un procés lent i llarg. Sobretot, si estaven ben equipats. Per tant, guanyar una batalla campal no assegurava controlar els castells circumdants. En el fons, la batalla campal comportava més riscos que avantatges. Només en cas de necessitat, o per requeriments estratègics, els antagonistes s'arriscaven a un enfrontament directe. En aquest cas, es seguia un protocol interessant.

Des d'abans de la batalla, els dirigents dels bàndols enfrontats acostumaven a mantenir contactes. En general, qui es veia en inferioritat intentava pactar una solució honorable i acceptable. En canvi, qui considerava estar en una posició de força solia exigir unes condicions més dures. En el cas que no hi hagués acord, les negociacions es trencaven i es pactava el dia i el lloc de la batalla. Això també era un procés relativament llarg, com tot procés diplomàtic. No era una norma estricta, però es tendia a complir.

El mateix succeïa amb els setges. La via militar no era la única per prendre una fortalesa. La negociació també va bastament utilitzada. Des de l'inici del setge, els bàndols enfrontats mantenien el contacte. En alguns casos, els atacants podien ser convençuts de retirar el setge, a canvi d'un botí de compensació. En el cas que no s'arribés a cap acord, o que l'objectiu dels atacants fos la fortalesa, els defensors podien negociar la capitulació. Negociar la rendició era una qüestió important. Sobretot, ho era pels defensors. La caiguda de la fortalesa, per mitjà de la força, feia que els seus defensors i habitants passessin a ser considerats botí de guerra. Per tant, als defensors els interessava una sortida negociada, que els garantís una certa protecció. Als atacants també els interessava. S'estalviaven temps i recursos. Així, les negociacions podien començar amb la negociació d'una treva curta. Això servia per començar les negociacions en un ambient no violent. En aquest tipus de pacte es solia acordar la rendició de la fortalesa, si els defensors no rebien ajuda en un plaç determinat. Passat el temps establert, si els defensors no havien rebut ajuda, entregaven

la posició segons les condicions determinades.

En un anàlisi més detallat, en l'àmbit de la Corona d'Aragó, es pot dir que les hosts feudals van predominar, dintre dels exèrcits. Les milícies urbanes i els mercenaris no van dur el pes de les operacions. A més, de batalles campals n'hi van haver poques. En la conquesta de Mallorca n'hi van haver dues. Mentre que, en la conquesta de València només una. La resta d'operacions van ser presa de ciutats i fortificacions. A partir de la Gran Guerra del Mediterrani, els exèrcits reials es nodrien de soldats professionals. Les hosts feudals van deixar de dur el pes de les operacions militars.

Una característica destacable i diferencial, de les tropes aragoneses, era la inferior qualitat d'armament, que tenien, respecte els seus veïns francesos i castellans. Això és, sobretot, fins el regnat de Jaume I. Jaume I era coneixedor d'aquesta inferioritat, i sempre va evitar enfrontar-se amb els seus dos poderosos veïns. En canvi, les armes aragoneses eren suficientment bones com per lluitar contra els musulmans. Això també va canviar amb el regnat de Pere III. El fill de Jaume I va fer un gran esforç per millorar l'armament aragonès. Era una millora necessària en la lluita pel Regne de Sicília. Malgrat això, la Corona d'Aragó sempre va estar, en armament i en homes, en inferioritat respecte els seus enemics. El que va permetre, a la Corona d'Aragó, combatre als seus poderosos adversaris va ser l'ús racional dels recursos que posseïa, aprofitar adequadament les característiques de les tropes, emprar estratègies innovadores, inesperades i agressives, i adaptar-se als diferents escenaris bèl·lics, en els que va haver de lluitar.

La diplomàcia medieval

La diplomàcia medieval pretenia solucionar els conflictes entre els sobirans i dirigents de regnes, repúbliques, senyorijs, etc. Això incloïa: evitar la guerra, i/o negociar una sortida a un conflicte armat. La seva missió era la mateixa que el seu propòsit actual. La força i el poder modulava les exigències i les renúncies que es negociaven. Tot i això, el seu caràcter i les seves formes eren diferents. Per sobre de tot, les negociacions intentaven mantenir l'honor i el prestigi dels antagonistes. Sobretot, en les negociacions de la pau, que era un procés llarg i lent.

La negociació de la pau estava sotmès a un protocol rigorós. Cada tipus de contacte requeria unes formes diferents. Els contactes més habituals eren: els intercanvis epistolars, les ambaixades i les vistes reials. Els intercanvis epistolars eren contactes puntuals per solucionar algun assumpte

d'importància menor. Les vistes reials eren els contactes diplomàtics de més alt nivell. Com el seu nom indica, les negociacions les duïen els mateixos monarques, o un membre de la casa reial. Aquest tipus de contactes servien per negociar tractats de màxima importància, o per desencallar negociacions en punt mort. Les ambaixades servien per negociar qualsevol tipus de tractat. Va ser la modalitat diplomàtica més emprada, durant l'Edat Mitjana.

Les ambaixades seguien les instruccions del seu sobirà. El rei establia els termes generals, l'estratègia a seguir, escollia els seus representants, etc. Així, les ambaixades estaven encapçalades per un representant reial, i per professionals que l'assessoraven. Els representants podien ser: nuncis, procuradors i ambaixadors. Els nuncis només tenien autorització per negociar la qüestió que se'ls havia encarregat. Substituíen al seu representat en una causa concreta. També eren anomenats enviats o missatgers. Els procuradors, degudament autoritzats, tenien un poder equivalent al seu representat. Els ambaixadors eren els encarregats de dirigir una ambaixada. El seu poder també era equivalent al del seu representat. Degut a la gran responsabilitat que se li transferia, l'ambaixador era un home de la màxima confiança del sobirà. Normalment, solien ser individus d'origen noble o eclesiàstic, propers a l'entorn reial. A més, havien de tenir un cert nivell cultural, i uns coneixements mínims sobre el territori on havien d'anar. Era habitual que, els ambaixadors, fossin membres de les classes més altes de la societat. En canvi, els nuncis solien ser gent sense cap distinció noble o eclesiàstica; i els procuradors solien ser membres de l'Església.

A banda de la seva elecció, era important invertir als representats amb el poder necessari per a negociar. Això es feia a través de documents, que el sobirà expedia en favor del seu representant: la carta de credencials, la carta de procuració i la carta d'instruccions. La carta de credencials presentava al representant, i l'acreditava davant el seu interlocutor. La carta de procuració era un document notarial, que atorgava al representant el poder necessari per realitzar la seva tasca. En cap cas, les negociacions formals no començaven sense que aquests dos documents fossin revisats. La carta d'instruccions era un document que indicava al representant l'objectiu final de les negociacions, l'estratègia a seguir, etc. El seu contingut només podia ser conegut pels responsables de les negociacions. Finalment, hi havia un altre document que podia ser entregat als representants: la carta de salconduit. Tenia la missió de garantir la seguretat de la delegació, però no era un document imprescindible. Els negociadors i/o ambaixadors reconeguts tenien immunitat diplomàtica. Era un costum que solia ser respectat. Garantir la integritat d'una ambaixada era una qüestió d'honor i prestigi; i s'esperava un tracte de reciprocitat. Tot i això, en temps de guerra es

solien expedir per motius de precaució.

En general, però, les ambaixades i els seus representants eren tractats amb cortesia. En el cas de la Corona d'Aragó, el tracte vers les ambaixades estrangeres tenia a ser la mateixa. Les ambaixades cristianes i musulmanes rebien el mateix tracte. Els ambaixadors eren rebuts per un oficial reial, en la frontera, i eren conduïts fins la Cort Reial. Es procedia de la mateixa manera en el trajecte de tornada. A la seva arribada, a la Cort Reial, s'organitzava una celebració per homenatjar als ambaixadors. Com a deferència diplomàtica, les despeses de manutenció i transport, dintre de la Corona d'Aragó, anaven a càrrec dels sobirans aragonesos.

Les negociacions es distingien per la cortesia, educació i el rígid protocol que regia tot el procés diplomàtic. Primer, es realitzaven les salutacions protocol·làries, i s'intercanviaven regals. L'intercanvi de regals era una pràctica obligada. Simbolitzava la bona voluntat, i el desig d'arribar a un acord satisfactori per ambdues parts. Després de les mostres d'amistat i cortesia, l'ambaixador havia de mostrar les seves credencials i la carta de procuració. Una vegada que havien estat comprovades, les negociacions podien començar.

Durant tota la negociació, les pràctiques diplomàtiques eren observades. L'ambaixador s'havia de comportar segons les normes del seu amfitrió. Les formes sempre eren respectades. Independentment de la situació política o militar que hi hagués. Quan les negociacions acabaven, hi tornava ha haver un altre intercanvi de regals. Això es realitzava encara que les negociacions no haguessin tingut èxit.

Finalment, quan l'ambaixada arribava al seu origen, el representat enviava una carta d'agraïment al seu homòleg. En ella, expressava la seva gratitud pel tracte dispensat a la seva ambaixada.

Els tractats diplomàtics

Els tractats diplomàtics, a l'Edat Mitjana, eren pactes entre sobirans o entre senyors d'un territori, amb els que arribaven a algun tipus d'acord. L'acord era de caràcter personal. Només vinculava als signataris i els seus respectius territoris, no pas als seus descendents. Per aquest motiu, la mort d'un dels signataris implicava la fi del tractat. Si es desitjava mantenir el tractat, s'havia de ratificar o renegociar.

Els tractats diplomàtics estaven redactats seguint un cert protocol. En general, els tractats consistien en tres parts clarament diferenciables: el protocol inicial, l'assumpte i l'escàtolo. El protocol inicial era una introducció al document. Indicava el propòsit del tractat i les parts implicades. En el document oficial era habitual que el primer sobirà que s'esmentés fos qui ostentava la dignitat més elevada. En les còpies del tractat l'ordre podia ser modificat, en funció del seu destinatari. Una característica destacable, dels tractats diplomàtics de la Corona d'Aragó, era la intitulació completa dels sobirans aragonesos. Excepte en determinades ocasions, solien aparèixer esmentats amb tots els seus títols i dignitats. Una pràctica que també es sol apreciar en els tractats castellans, però no amb tanta freqüència. Tanmateix, contrasta amb la tendència d'altres documents de regnes veïns. Tots ells empraven només el títol i el nom, del territori més important.

L'assumpte era el cos del tractat diplomàtic. S'hi escrivien els greuges o els temes a tractar, els acords i les accepcions, etc. Estava farcit de frases protocol·làries, i oracions tipificades. La última part era l'escàtolo. Contenia la datació i la localitat on s'havia signat l'acord. La datació podia ser de dues maneres: segons l'any hispà, anomenat “*era*”; o segons l'any cristià, anomenat “*anno Domini*”. En general, la datació més habitual és la cristiana. Tot això, abans del segle XIII, els tractats entre Aragó i Castella eren datats segons l'any hispà, o amb l'any hispà i cristià. L'escàtolo acabava amb la signatura dels sobirans, o dels seus representants, i diverses personalitats. Tots ells havien de ratificar i assegurar el compliment del tractat.

Els tractats tenien com a objectiu acordar algun tipus de compromís per les parts sotasignants. A l'Edat Mitjana, els tractats més habituals van ser: aliances defensives i ofensives, acords territorials, matrimonials, de treva i de pau, comercials, etc. Les aliances defensives eren acords que garantien protecció i ajuda contra un atac o agressió. En el cas d'existir excepcions a l'ajuda pactada, estaven clarament indicades des d'un principi. Les aliances ofensives servien per atacar conjuntament a un enemic comú. En general, constaven de dues parts. En la primera, es signava una aliança defensiva o un tractat de pau. En la segona, es mencionava l'enemic contra qui s'havia de lluitar. Els acords territorials permetien definir les fronteres comuns, repartir-se territoris enemics, assignar àrees d'influència, etc. Els tractats matrimonials eren acords amb els quals s'acordaven enllaços entre famílies reials. Eren una eina fonamental en la diplomàcia. Els matrimonis solien marcar i condicionar la pauta per futures aliances i tractats de tot tipus. La Corona d'Aragó va emprar aquest tipus de tractats per consolidar la seva posició en el Mediterrani

occidental. Les treves eren armisticis temporals. Tenien múltiples finalitats. Permetien començar les negociacions de pau en un clima no bèl·lic. El període de pau també servia per recuperar forces. Eren utilitzades per mantenir la pau, en situacions en les que no es podia arribar a cap acord. Era una manera d'intentar evitar la guerra, i que, amb el pas del temps, aparegués una solució. Aquesta modalitat de tractats eren els més habituals entre regnes cristians i musulmans. No solien signar cap tipus de tractat de pau, si no treves consecutives. Al mateix temps que es renovaven les treves, també es solien negociar els tractats comercials. Els tractats comercials eren acords per poder transportar mercaderies d'una regió a una altra. Van ser una eina molt emprada per estendre la influència comercial aragonesa. Finalment, els tractats de pau eren acords per finalitzar un enfrontament armat.

La mediació i les sentències arbitrals

Una fórmula per solucionar conflictes, que va sorgir amb el feudalisme, va ser la mediació. La mediació va ser emprada per solucionar els enfrontaments privats entre individus, quan el sistema legal va desaparèixer. Les parts enfrontades acordaven deixar els seus greuges en mans d'uns àrbitres, que havien escollit. Eren homes de confiança i prestigi. A més, les dues parts es comprometien a acceptar la seva decisió. Posteriorment, la mediació va ser incorporada als sistemes legals que van anar apareixent. D'aquesta manera, va sorgir l'arbitratge.

L'arbitratge partia del mateix principi que la mediació, però amb una diferència. Els àrbitres havien de dictar sentència segons el dret vigent. Els mediadors no tenien aquesta obligació. Tenien més marge de maniobra. Les seves sentències podien estar condicionada a altres criteris de justícia. La mediació pretenia solucionar el conflicte de manera amigable. Els mediadors intentaven que les seves sentències fossin una fórmula de compromís. Aquesta característica va fer que la mediació fos adoptada per la diplomàcia, per casos irresolubles.

Hi havien ocasions en les que la diplomàcia no podia solucionar un conflicte. Per acabar amb el contenciós hi havia la opció de deixar el problema en mans d'uns jutges. Les parts enfrontades acceptaven posar la seva causa sota el judici d'uns jutges escollits en comú acord. La seva resolució era vinculant, i les parts enfrontades estaven obligades a complir la sentència.

En general, el tribunal estava format per tres àrbitres. El principal era escollit per comú acord. Els altres dos, n'escollia un cadascuna de les parts. La importància en l'elecció dels àrbitres és

evident. El principal havia de ser neutral. Els altres dos havien de ser coneixedors de la causa, i dels problemes que hi havia. Un arbitre inadequat obligava a acceptar una sentència desfavorable. Una sentència que es proclamava d'una manera solemne i pública.

La croada pisana contra Mallorca

En el 1113, la República de Pisa va organitzar una croada contra el regne musulmà de Mallorca. L'episodi històric va ser immortalitzat en un poema anomenat: “*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*”. Entre altres coses, el poema descriu la participació catalana en la croada.

El “*Liber Maiolichinus*” relata l'arribada de la croada a terres catalanes. Els comtats catalans van ser escollits com a punt de trobada de les hosts occitanes, i com a última escala abans d'atacar les Illes Balears. Per tant, es pot suposar que ja hi havia hagut contactes entre Pisa i els comtats catalans, abans de l'arribada de la croada. Tot i això, també es pot suposar que encara no hi havia un pacte definitiu. Les negociacions finals es van realitzar amb l'arribada de la croada a terres catalanes.

El poema descriu la importància de l'ambaixada que es va enviar al comte de Barcelona. L'ambaixador escollit va ser un dels dirigents de més prestigi i poder, de la croada. L'audiència es va desenvolupar en un gran ambient de solemnitat. El protocol que es va seguir va ser semblant al descrit anteriorment. El tractat es va redactar i signar amb rapidesa. Tot i això, va haver de ser ratificat. Primer, ho van fer els pisans, després el comte de Barcelona. El tractat, negociat i ratificat amb tanta rapidesa, demostra que ja, en el segle XII, hi havia contactes entre els comtats catalans i Itàlia. Com a mínim, per preparar el terreny per aquest tractat. A més, també mostra que el protocol diplomàtic tenia una forma que es va mantenir durant l'Edat Mitjana.

Una altra informació destacable que aporta el poema és la posició política i diplomàtica del Regne de Mallorca. Es pot veure que Mallorca era un regne que estava en una situació complicada. La pràctica de la pirateria la convertia en enemiga dels cristians. Encara que sabia aprofitar la rivalitat entre els seus enemics. Gènova hi tenia presència per contenir a Pisa. Tot i això, podia comptar amb ajuda dels seus coreligionaris. En l'exèrcit mallorquí hi havia soldats de diversa procedència: Còrdova i Hispània, en general, i d'altres regnes musulmans del Mediterrani

occidental. D'altra banda, havia d'anar amb compte amb l'Imperi Almoràvit. Mallorca era l'únic territori musulmà peninsular que estava fora del control almoràvit. Els almoràvits mai van amagar les intencions d'incorporar Mallorca al seu imperi. Per aquest motiu, el rei de Mallorca va preferir negociar amb els croats, quan va saber de l'existència de la croada. Una informació que va venir de fonts genoveses. La preferència mallorquina no ha de sorprendre. Mallorca tenia experiència diplomàtica amb els cristians. Els comtats catalans havien tingut contactes amb Mallorca, o com a mínim a través del comtes d'Empúries. Suposava que satisfer les exigències pisanes seria més fàcil d'acceptar, que no pas les exigències almoràvits per l'ajuda. Els temors mallorquins es confirmarien en dates posteriors. Avançat el setge, dels croats sobre la Ciutat de Mallorca, el rei de Mallorca va demanar ajuda al rei del Marroc. El seu preu va ser la integració del Regne de Mallorca a l'Imperi Almoràvit.

L'ambaixada que va organitzar el rei de Mallorca, per negociar amb els pisans, mostra les costums diplomàtiques de l'època. Es pot entreveure l'existència de cartes de credencials i procuració. Un altre costum que s'indica explícitament és la protecció que gaudien els missatgers o els ambaixadors. Era considerat un dret universal.

El relat dels atacs sobre la vila d'Eivissa i la Ciutat de Mallorca mostren com es desenvolupaven els setges. Primer es muntava el campament al voltant del recinte amurallat, i es realitzaven ràtzies pels seus voltants. Seguidament, es començava a preparar l'atac contra les muralles. Quan les tropes cristianes van entrar a la ciutat, la lluita va provocar una gran matança. La violència afectava tant als soldats com als no combatents. Tots els ciutadans i bens eren considerats botí. Aquesta actitud contrasta amb el respecte als edificis de les ciutats. Segons l'autor del poema, era una pràctica habitual en la guerra.

El poema també dóna una idea d'una batalla campal. La batalla va succeir davant de la Ciutat de Mallorca. Segons la descripció, el front de batalla era lineal, i el moviment inicial va ser iniciativa croada. La tàctica va ser la càrrega contra el centre de la formació mallorquina. Per contrarestar aquesta tàctica, els mallorquins van recular ordenadament, per intentar envoltar als croats. La tàctica mallorquina no va funcionar. Els pisans van escapar de la trampa.

El segon moviment va anar a càrrec dels mallorquins. Van atacar els flancs croats. Els flancs no van poder contenir la càrrega mallorquina. Els croats van aconseguir mantenir l'ordre de batalla amb un contraatac de cavalleria. La batalla va estar igualada. Al final, però, els croats van

aconseguir superar als mallorquins, els quals van anar a buscar refugi a la Ciutat de Mallorca.

Com es pot apreciar, en aquesta síntesi, les batalles campals medievals es basaven en l'assalt frontal. Podia ser contra el centre de la formació enemiga, o contra els seus flancs. La càrrega permetia trencar el front enemig, però no era infal·lible. Hi havia tàctiques per contenir l'atac enemig: un contraatac contra la punta de llança enemiga, o un retrocés obliquè que permetés envoltar l'enemig.

La Gran Guerra Meridional

Durant el segle XII, Occitània va ser escenari d'una llarga guerra. Els dos principals enemics van ser: els comtes de Barcelona i els comtes de Tolosa. Tots dos recolzats pels seus respectius aliats. El comtat de Tolosa tenia el suport del Regne de França. França tenia drets feudals sobre els territoris occitans, però la seva situació li impedia exigir-los. França estava en una posició delicada. A l'est, tenia l'Imperi Germànic. A l'oest, el Regne d'Anglaterra estava sòlidament assentat en Normandia i Aquitània. Els drets sobre Occitània s'havien de preservar, però no deixava de ser un front secundari. De manera que, França va utilitzar els comtes de Tolosa per contenir els seus enemics, en un teatre d'operacions marginal.

Per equilibrar l'aliança entre Tolosa i París, els comtes de Barcelona es van aliar amb els reis anglesos. En aquesta època es va bastir la tradicional aliança, o col·laboració, entre la Corona d'Aragó i el Regne d'Anglaterra. Malgrat això, hi va haver poca col·laboració entre tots dos aliats. Cadascun d'ells feia la guerra per separat. En principi, però, aquesta actitud no va afectar als avenços catalans, per Occitània.

Occitània era un territori fragmentat. No tenia cap tipus de poder central. Els comtes de Tolosa, tot i ser els més poderosos, mai van aconseguir suficient poder com per controlar la regió. El poder estava massa fragmentat, i la noblesa occitana era gelosa de la seva independència. Cap noble tenia suficient poder com per imposar-se, però tots tenien prou poder com per evitar que algun altre s'imposés. Els comtes de Barcelona van saber aprofitar aquesta actitud. Lentament, van augmentar la seva influència a Occitània. Mitjançant tractats matrimonials, i altres tipus de pactes, van anar adquirint drets sobre els comtats occitans.

Els avenços que van aconseguir els comtes de Barcelona, front dels comtes de Tolosa, van

ser deguts, entre altres motius, a: l'habilitat diplomàtica i de la base econòmica més gran dels comtes de Barcelona, i a l'estructura i lligams feudals més estables dels comtats catalans. Aquest darrer punt va fer que els comtes de Barcelona també posseïssin una base militar més gran, amb la que enfrontar-se als tolosans. Així, dues fites van marcar l'hegemonia barcelonina sobre Occitània: la vinculació del comtat de la Provença al comtat de Barcelona, i la creació de la Corona d'Aragó. Aquest fets no només van situar sota òrbita barcelonina importants territoris occitans, si no també els seus aliats i vassalls. Això va precipitar els aconteixements. La noblesa occitana va tendir a aliar-se amb el senyor més poderós de la regió: el comte de Barcelona, i rei d'Aragó. D'aquesta manera, al final del segle XII, els reis d'Aragó es van convertir en els senyors més poderosos d'Occitània. Fins i tot, els comtes de Tolosa van reconèixer el seu poder.

Malauradament, una desencertada política successòria desfeia avenços que s'havien realitzat en l'etapa anterior. Al dividir l'herència, els hereus perdien part del poder acumulat, durant la generació anterior. Només la col·laboració entre les branques comtals barcelonines van impedir que el resultat fos pitjor.

Malgrat el poder que van acumular, i el reconeixement d'aquest poder, els reis d'Aragó no van controlar totalment el territori occità. La majoria de la noblesa occitana no el reconeixia com a senyor. Només la necessitat els va fer acceptar el vassallatge: la Croada Albigesa. La violència dels croats va sacsejar els comtats occitans. Les polítiques, poc tolerants i bel·ligerants, que van aplicar els seus dirigents laics i eclesiàstics hi van contribuir. Pere II no hi va intervenir, en un primer moment. La seva condició de feudatari de la Santa Seu li impedia fer qualsevol tipus de moviment arriscat. Una situació que va canviar amb la seva destacada intervenció en la batalla de las Navas de Tolosa. La victòria li va donar suficient prestigi com per intervenir a Occitània. Aleshores, Pere II va desplegar una considerable activitat diplomàtica. El seu objectiu va ser situar definitivament Occitània sota la seva senyoria.

Les negociacions van fracassar, les aspiracions aragoneses topaven amb els interessos francesos i croats. En aquest punt, Pere II va decidir fer una acció agosarada. Va anar a Tolosa i va rebre l'homenatge del comte de Tolosa i dels comtes i vescomtes occitans. Amb aquest jurament, la noblesa occitana va passar a ser legalment vassalla del rei d'Aragó. Va ser la culminació d'un segle de política occitana. Ara, però, Pere II també es va veure obligat a ajudar militarment als seus vassalls, contra els croats. Tot i això, Pere II va intentar solucionar el conflicte per la via

diplomàtica. Malauradament, el Papa no va voler acceptar la proposta aragonesa. Preferia que Occitània estigués controlada per França. Al final, la única via va ser la batalla campal: els croats francesos contra els occitans i els aragonesos.

La batalla es va produir a Muret. Com és ben sabut, la coalició aragonesa i occitana va ser derrotada pels croats francesos. En la batalla també va morir Pere II, i va posar punt i final a la política d'expansió occitana.

La Reconquesta

La Reconquesta va ser un procés d'expansió dels regnes cristians peninsulars, a costa dels regnes musulmans peninsulars. El nom prové de l'idea d'expulsar els musulmans de la península ibèrica, però només va ser un pretext per justificar la guerra. Un altre aspecte de la Reconquesta és que va ser una cursa ferotge, entre els regnes cristians, per conquerir el màxim territori musulmà. Això els va enfrontar, i va generar una gran activitat diplomàtica.

Els inicis de la Reconquesta van coincidir amb la caiguda del Califat Omeia. Els regnes cristians van aprofitar la seva debilitat per conquerir territori musulmà. Sobretot, el Regne d'Astúries va ser el més actiu. En poc temps, les seves fronteres van arribar fins al riu Duero. En canvi, els territoris de la Marca Hispànica no van experimentar cap avanç significatiu.

La creació de l'Emirat de Còrdova va paralitzar el procés de Reconquesta. Fins i tot, els cristians van haver de recular, en algunes zones. Posteriorment, la creació del Califat de Còrdova va impedir continuar amb la Reconquesta. El Califat de Còrdova es va convertir en el regne més poderós de la península ibèrica. En els seus primers anys d'existència va realitzar nombrosos atacs contra els regnes cristians. Les seves ràtzies van ser devastadores. Durant aquests anys, els cristians es van mantenir a la defensiva. En aquest període ja és té constància de contactes diplomàtics entre els comtes de Barcelona i els califes. Inicialment, els contactes es van establir de manera indirecta. Es feien a través de les ambaixades franques, germàniques o italianes que passaven per Barcelona, de camí cap a Còrdova. Més endavant, els comtes de Barcelona ja van organitzar ambaixades pròpies, a Còrdova.

A partir del segle X, l'escenari va canviar. El Califat de Còrdova es va desmembrar. El califat

Conclusions generals

va desaparèixer, i va ser substituït pels regnes de taifes. La feblesa dels regnes de taifes va permetre als cristians una nova etapa d'expansió. El Regne de Castella va avançar la seva frontera fins a Toledo. Aquesta actitud contrasta amb l'estratègia dels comtes de Barcelona. Van preferir realitzar cavalcades, fer de mercenaris pels musulmans, o rebre pàries, a expandir les fronteres dels comtats catalans. Els guanys que se'n treien eren superiors. Uns guanys que anaven destinats a la política occitana.

L'entrada del segle XI va fer canviar l'equilibri de poders. Els almoràvits van irrompre en la península ibèrica. Durant 50 anys van dominar el sud peninsular, però no van posar en perill significatiu els guanys territorials dels cristians. Després d'aquest període, van tornar a sorgir els regnes de taifes. En aquesta ocasió, els comtes de Barcelona van aprofitar l'oportunitat. Catalunya va assolir la seva fisonomia. El mateix va succeir amb el Regne d'Aragó. En poc temps va doblar la seva superfície. Els regnes de Portugal, Lleó i Castella també van seguir una política exterior agressiva. Tots ells van superar el riu Tajo.

El segle XII va estar marcat pel domini almohade de la península. Després de conquerir els territoris almoràvits d'Àfrica, es va llançar contra els dominis almoràvits de la península. Aquest període va ser de gran bel·licositat. La guerra i la violència va ser habitual en la frontera entre els regnes cristians i l'Imperi Almohade. En aquesta situació, els comtes de Barcelona, i els reis d'Aragó, van fer pocs progressos territorials. Catalunya i Aragó van quedar definitivament configurades en aquest període. Els altres regnes cristians es van trobar amb una situació similar. L'Imperi Almohade era massa poderós per ser atacat. Per tant, van aprofitar els regnes de taifes independents per erosionar el poder dels almohades. D'altra banda, també hi havien tensions entre els regnes cristians. Fins al punt d'arribar a la guerra entre ells, i aliar-se amb els almohades. Això també va frenar la Reconquesta.

Enmig de tot aquest procés, es va produir un acontejament transcendent: la creació de la Corona d'Aragó. La mort d'Alfons I d'Aragó va deixar el regne en una situació d'incertesa. En el seu testament, havia deixat el Regne d'Aragó a les ordres militars. La societat aragonesa es va negar a acceptar un testament tant singular, i van coronar al seu germà, Ramir II. Això no va aturar la crisi. El Regne de Navarra es va separar d'Aragó. Alfons VII de Castella va atacar Aragó, tot reclamant els seus drets dinàstics. Roma i les ordres militars van protestar per la coronació de Ramir II. la

diplomàcia aragonesa es va veure desbordada. Només amb l'ajuda de Ramon Berenguer IV, el rei d'Aragó va mantenir el seu tron. Aquesta ajuda forjaria l'amistat entre el rei d'Aragó i el comte de Barcelona. L'amistat acabaria per consolidar-se amb el tractat matrimonial, entre Peronella d'Aragó i Ramon Berenguer IV. Tot i això, el tractat no va ser immediat. El naixement de la princesa va desencadenar una intensa activitat diplomàtica. Alfons VII volia casar a Peronella amb el seu fill Sanç. Ramon Berenguer IV també hi estava interessat. L'elecció de Ramon Berenguer IV va ser degut a diversos factors. Primer, hi havia l'amistat entre ell i Ramir II. També va influir el model polític català: el pactisme. El pactisme era una fórmula que permetria, a la noblesa aragonesa, tenir més influència política, que no pas a Castella. Finalment, l'enemistat entre Aragó i Castella va influir en favor del comte de Barcelona.

Com s'ha comentat anteriorment, la competència entre els regnes cristians, per conquerir territori musulmà, era ferotge. Això, a més de provocar tensions i guerres entre ells, va generar una intensa activitat diplomàtica. En el cas de la Corona d'Aragó, la diplomàcia aragonesa anava destinada a contenir el Regne de Castella, el regne més poderós de la península. Així, la Corona d'Aragó es va aliar amb el Regne de Lleó per pressionar a Castella. Tot i això, els contactes diplomàtics van ser esporàdics. La política seguida amb el Regne de Navarra va ser més complexa. Els sobirans aragonesos van canviar de política vers Navarra, en funció dels interessos del moment. La política canviava de l'aliança amb Navarra, per contenir el poder de Castella; fins l'aliança amb Castella per incorporar Navarra a la Corona d'Aragó. Aquesta política poc definida només va afavorir a Castella, que es va poder incorporar certs territoris navarresos. En canvi, la Corona d'Aragó en va treure poc profit.

Les relacions entre Aragó i Castella es mereixen un anàlisi més detallat. El Regne de Castella era el competidor directe de la Corona d'Aragó. Sobretot, ho va ser des de la unió dinàstica. Per evitar tensions que desfermessin un enfrontament, Aragó i Castella van signar diversos tipus de tractats. Els més significatius van ser els territorials. Amb el seu estudi consecutiu, es pot apreciar l'habilitat política i diplomàtica dels reis castellans. Tractat rere tractat, Castella va anar limitant i reduint la zona d'expansió aragonesa. D'aquesta manera, Castella va mantenir la seva condició de regne ibèric més poderós.

Això no va ésser atribuïble només a la habilitat castellana, i a la ingenuïtat aragonesa. Fins la batalla de Muret, la Corona d'Aragó estava més interessada en l'expansió occitana, que no pas en la Reconquesta. La derrota de Muret, i la impossibilitat de seguir amb la política occitana, va

contribuir a que Jaume I es llancés contra l'Islam peninsular. El primer intent va fracassar. No tenia suficient experiència com per atacar el Regne de València. El Regne de Mallorca era més assequible. Era un regne, militarment, molt més feble que la Corona d'Aragó. El principal inconvenient era la logística que s'havia de desplegar, degut a la seva condició insular. El problema logístic va ser superat, però la Ciutat de Mallorca va trigar a caure, més del previst. D'una banda, les defenses mallorquines van ser superiors. D'altra banda, les negociacions diplomàtiques es van topar amb la intransigència de la noblesa catalana i aragonesa. Volien prendre la ciutat per la força. Fet que va succeir l'últim dia de l'any 1229. La ciutat va ser saquejada, i els seus habitants van passar al captiveri. Així, Mallorca va passar a formar part de la Corona d'Aragó. Només van quedar alguns reductes musulmans per sotmetre, però anirien capitulant. Jaume i els seus oficials van saber combinar la força i la diplomàcia, per aquests casos. Després de la conquesta de Mallorca, es va sotmetre l'illa de Menorca al vassallatge. La diplomàcia i l'engany van ser emprats amb intel·ligència per atemorir als menorquins. No va ser necessari cap acció militar. En canvi, la conquesta de València va requerir un gran desplegament militar, sostingut durant diversos anys. El Regne de València va ser conquerit lentament. Part de les poblacions o fortaleses van ser conquerides, o van capitular després d'un setge i una negociació. En altres casos, es van rendir voluntàriament. La conquesta d'una posició veïna, a vegades, provocava la rendició d'una altra població o fortificació propera. La iniciativa aragonesa va fer que els valencians preferissin negociar la rendició, a ser conquerits per la força. Això els donava la possibilitat d'obtenir concessions, drets o algun privilegi. En comptes de ser capturats, i ser considerats botí de guerra. A més, també va fer veure a Jaume I els avantatges de la negociació. Li reportaven més beneficis que no pas la conquesta per la força. De manera que, en la conquesta de la ciutat de València, Jaume I va preferir arribar a un pacte amb els musulmans. L'experiència de la conquesta de la Ciutat de Mallorca també va influir. El desig de conquerir-la per la força va fer que el setge fos llarg. Així, el rei va preferir negociar la seva rendició. D'aquesta manera, el setge de València va ser molt més curt. La ciutat es va rendir directament a Jaume I. Els seus habitants van poder marxar lliures, o quedar-se a la ciutat sota certes condicions pactades. Després de la caiguda de València, la resta del regne no va trigar a caure en mans aragoneses. Així, amb la conquesta del Regne de València, la Reconquesta aragonesa va arribar a la seva fi.

La política aragonesa vers el Regne de Mallorca

Jaume I va morir l'any 1276. A la seva mort, l'infant Pere va heretar els dominis peninsulars de la Corona d'Aragó; mentre que l'infant Jaume va heretar el Regne de Mallorca, i els dominis aragonesos per damunt dels Pirineus. La divisió que va fer Jaume I, en el seu testament, va ser l'origen de futurs enfrontaments entre els reis d'Aragó i els reis de Mallorca. D'una banda, els reis d'Aragó sempre van intentar mantenir el Regne de Mallorca sota l'òrbita aragonesa. El tractat de Perpinyà tenia aquest propòsit. Va fer que els reis de Mallorca fossin vassalls dels reis d'Aragó. D'altra banda, els reis de Mallorca van intentar deslliurar-se del vassallatge, o difuminar el lligam. No ho van aconseguir, però, a la pràctica, els reis de Mallorca van gaudir d'una amplíssima llibertat. Excepte per determinats aspectes, actuaves de manera independent, respecte als reis d'Aragó.

El gran beneficiari, d'aquest enfrontament, va ser el Regne de França. Primer, perquè, la debilitat del Regne de Mallorca, li va permetre ampliar la seva influència sobre els territoris occitans del Regne de Mallorca. Segon, el Regne de Mallorca es va convertir en un peó de la seva política diplomàtica. El va utilitzar per erosionar el poder de la Corona d'Aragó. D'aquí el seu interès perquè el Regne de Mallorca es mantingués independent, respecte de la Corona d'Aragó. Aquest darrer interès va permetre als reis de Mallorca aprofitar-se, al seu torn, dels reis de França. Els van utilitzar per contenir el poder dels reis d'Aragó. Al mateix temps que utilitzaven als reis d'Aragó contra els reis de França. Així, durant la seva existència, el Regne de Mallorca va haver d'equilibrar la seva política exterior, per mantenir-se independent entre dos poderosos regnes, que desitjaven incorporar-se-la.

La Gran Guerra del Mediterrani

Abans de la Gran Guerra del Mediterrani, la Corona d'Aragó havia gaudit d'una llarga època de pau exterior. Després de la conquesta dels regnes de Mallorca i València, Jaume I s'havia limitat a governar els seus dominis, i sotmetre diverses revoltes. Això va fer que la seva activitat diplomàtica fos limitada. Principalment, va intentar mantenir els seus drets sobre Occitània, mantenir bones relacions amb Castella, França i Roma, i afavorir el comerç aragonès. Malauradament, les seves dots diplomàtiques no es podien comparar amb la dels seus homòlegs cristians. Durant el regnat de Jaume I, la diplomàcia aragonesa es va mostrar inferior a la dels seus

veïns. Occitània es va perdre. La diplomàcia francesa el va saber neutralitzar. Tenia més recursos i experiència que la diplomàcia aragonesa. El mateix motiu pel qual, la diplomàcia castellana i romana van estar per sobre de l'aragonesa. En canvi, Jaume I va saber utilitzar la debilitat i els interessos dels regnes musulmans, del Mediterrani, per aconseguir acords comercials. Així, el comerç aragonès es va estendre la seva influència per tot el Mediterrani, des l'Orient Mitjà fins el Marroc. Una influència que va augmentar amb el casament entre l'infant Pere i Constança de Sicília. El casament també va donar lloc a una altra situació: la conquesta de Sicília, la Gran Guerra del Mediterrani.

Com ja s'ha introduït en el capítol corresponent, la conquesta de Sicília va ser un dels fets més significatius de la Corona d'Aragó. Potser, només comparable a la unió dinàstica entre el Regne d'Aragó i el comtat de Barcelona, des del punt de vista militar i diplomàtic.

Des del punt de vista militar, hi va haver un gran salt quantitatiu i qualitatiu de la força militar aragonesa. En aquest període la Corona d'Aragó va multiplicar els seus efectius militars. La Corona d'Aragó es va haver d'enfrontar amb enemics molt més poderosos que ella. Les necessitats militars van imposar la creació de diversos tipus d'unitats militats. Algunes d'elles van arribar a ser famoses i temudes. Uns exemples d'això són els ballesters i els almogàvers. Eren tropes especialitzades i de gran qualitat que, en més d'una ocasió, van decantar el desenllaç d'una batalla. A més, l'ús racional i adequat de les tropes també va influir notablement en la guerra. Les estratègies, que van emprar els reis d'Aragó, es van dissenyar segons les característiques de les tropes aragoneses. El gruix de l'exèrcit aragonès era infanteria lleugera. Les seves tàctiques consistien en atacs ràpids, per sorpresa, i en un terreny favorable. Això impedia a l'enemic organitzar una defensa eficaç. La mobilitat i l'agressivitat eren dues de les seves principals característiques. En la defensa, les tropes aragoneses també van demostrar una gran habilitat. Van defensar Catalunya contra la croada francesa amb notable èxit. Es va emprar el territori per guanyar temps. El temps va servir per a debilitar l'enemic. Per fer-ho, Pere III va utilitzar una estratègia indirecta. Va evitar tot enfrontament directe. Va preferir atacar les línies de subministrament franceses, atacar tropes aïllades, etc. A banda de les pèrdues franceses a l'hora de capturar fortificacions. La Gran Guerra del Mediterrani, durant el regnat de Pere III, va donar una experiència molt valuosa a les tropes aragoneses. Es pot considerar que el potencial militar de la Corona d'Aragó va néixer en aquesta època.

En aquest període, també es va forjar el poder de la flota aragonesa. Una flota que va acabar per dominar el Mediterrani occidental. No es pot considerar que fos una flota nombrosa. En general,

va ser inferior, en nombre, a d'altres flotes. Tot i això, en moltes ocasions, es va enfrontar amb flotes superiors, i en va sortir victoriosa. Això va ser degut a la gran qualitat i l'experiència que va anar acumulant la marineria aragonesa. Igual que va succeir amb l'exèrcit aragonès. Un altre factor important van ser els quadres de comandament. Els almiralls seleccionats van demostrar una gran competència, imaginació i agressivitat. Aquesta actitud, sovint, va agafar als enemics per sorpresa, i derrotar-los. En acabar la Gran Guerra del Mediterrani, les úniques flotes comparables a l'aragonesa eren la genovesa i la veneciana.

Un altre aspecte, que cal ressaltar d'aquest període, és l'evolució de la diplomàcia aragonesa. Durant els regnats de Pere III, Alfons III i Jaume II la diplomàcia aragonesa va experimentar avenços importants. Va deixar de ser una diplomàcia quasi limitada als veïns de la Corona d'Aragó, a ser una diplomàcia que abastava quasi tot Europa, i les dues ribes del Mediterrani. La Gran Guerra del Mediterrani va obligar als sobirans aragonesos a realitzar intrigues diplomàtiques, per a erosionar el poder diplomàtic de Nàpols, França i Roma. La diplomàcia també va ser emprada per intentar atraure aliats. Malauradament, aquest objectiu va ser inassolible. Els enemics de la Corona d'Aragó eren massa poderosos, i ningú es va voler comprometre amb Aragó. Tot i això, la diplomàcia aragonesa va poder evitar que els seus enemics s'incrementessin. Va aconseguir que ningú es volgués comprometre amb Nàpols, França i Roma. Al final de la guerra, la diplomàcia aragonesa va arribar a la seva maduresa. Malgrat això, però, no va arribar al nivell de la diplomàcia francesa o romana. A més, la combinació de la diplomàcia francesa, napolitana i romana va doblegar a la diplomàcia aragonesa. El tractat d'Anagni n'és un bon exemple. La Corona d'Aragó va poder sortir de la guerra, però a costa de grans renúncies. Els teòrics beneficis, que en va treure, van servir per guardar les aparences, i per acceptar el tractat per la banda aragonesa.

L'últim aspecte que es pot veure és la violència que va haver de patir la Corona d'Aragó. Durant els llargs anys de guerra, la població aragonesa va estar sotmesa a un nivell de tensió considerable. La violència de la societat es va agreujar, no només, degut a la tensió de la guerra; també va ser degut a l'excomunió de la Corona d'Aragó, de la croada francesa, etc. Tot i això, en els documents que s'han consultat no s'aprecia un increment significatiu de la violència. Això podria haver estat degut a un motiu principal: la guerra. La guerra no només va tensar la societat, també va ser l'instrument d'alleugerir la tensió. La guerra va servir per a que els violents poguessin buscar fortuna utilitzant la violència. La guerra permetia obtenir guanys considerables, a costa de l'enemic derrotat. D'altra banda, els delinqüents, malfactors, assassins, etc. van ser obligats a servir a l'exèrcit o a l'armada. Era una altra manera d'expulsar, de la societat, als individus problemàtics. Així, la

violència de la societat es va mantenir dintre d'uns nivells acceptables, per l'època.

El control del litoral Mediterrani

Una de les polítiques de Jaume II va ser intentar dominar les costes mediterrànies de la península ibèrica. Això va comportar una llarga guerra contra Castella, i una curta croada contra Granada. La guerra contra Castella va tenir com a objectiu annexionar el Regne de Múrcia a la Corona d'Aragó. La guerra es va iniciar de manera favorable per la Corona d'Aragó. Amb el temps, però, li va ser impossible mantenir les seves posicions. La Gran Guerra del Mediterrani l'havia debilitada molt, encara no s'havia recuperat del tot; i Castella va reaccionar i contraatacar. La situació es va complicar més quan Granada, aliat de la Corona d'Aragó, es va retirar de la guerra; i després es va aliar amb Castella contra Aragó. Al final, es va haver d'arribar a una solució de compromís. La sentència arbitral de Torrellas va dividir el Regne de Múrcia. Aquesta sentència va ser una gran victòria de la diplomàcia castellana. Castella va perdre una part de Múrcia, però va retenir la major part del regne. L'àrbitre que va representar els interessos de Jaume II no va ser escollit de manera encertada. La seva desconeixença del territori murcià va fer que acceptés unes condicions territorials impracticables. En acords posteriors, per intercanviar territoris, que es van fer per arreglar el tractat, tampoc van aportar solucions satisfactòries per la Corona d'Aragó. Castella va aconseguir recuperar territoris assignats a la Corona d'Aragó, sense cap compensació. Aquesta guerra va marcar les relacions entre Aragó i Castella durant els següents cent anys. La sentència de Torrellas no va satisfer a cap dels dos regnes. Aragó es va continuar interessant pel Regne de Múrcia. Mentre que Castella mai va renunciar a recuperar la part de Múrcia que havia cedit.

Després d'acabar la guerra contra Castella, Jaume II va decidir organitzar una croada contra el Regne de Granada. Per això, va buscar l'aliança amb Castella. La guerra anterior no va impedir arribar a un acord. Aragó i Castella es van aliar contra Granada, i es van repartir el territori. A la Corona d'Aragó li va correspondre Almeria. La croada va ser un fracàs. Els seus efectes van ser duradors. Des de llavors, la Corona d'Aragó ja no va tenir interessos territorials en Granada. Es va limitar a mantenir contactes comercials.

Bibliografia

d'ABADAL, Ramon, "*Els primers comtes catalans*", Biografies catalanes, Sèrie històrica, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1965.

d'ABADAL i de VINYALS, Ramon, "*Dels visigots als catalans*", 2 volums, Edicions 62, Barcelona 1986.

ABULAFIA, David, "*A Mediterranean emporium. The Catalan kingdom of Majorca*", Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

ABUN-NASR, Jamil M., "*A history of the Maghrib in the Islamic period*", Cambridge University Press, USA, 1993.

ALVAREZ PALENZUELA, Vicente Angel, "*La crisis de la monarquía papal y el conciliarismo en el transcurso del trescientos al cuatrocientos*", Cuadernos de Historia Medieval, Secc. Miscelánea,

2, 1999, pp. 3-27.

ALVIRA CABRER, Martín, “*Guerra e ideología en la España medieval: cultura y actitudes históricas ante el giro de principios del siglo XIII. Batallas de Las Navas de Tolosa (1212) y Muret (1213)*”, Universidad Complutense de Madrid, 2000. (tesi doctoral)

ALVIRA CABRER, Martín, “*12 de septiembre de 1213. El jueves de Muret*”, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2002.

ALVIRA CABRER, Martín, “*Muret 1213. La batalla decisiva de la cruzada contra los cátaros*”, Editorial Ariel, Madrid, 2008.

AL-HAHZUMI, Ibn 'Amira, “*Kitab Tarih Mayurqa (Crónica árabe de la conquista de Mallorca)*”, Edicions UIB, Palma de Mallorca, 2009.

AMRÁN-TEDGHI, Rica, “*El papel de Ceuta en la política exterior de Jaime II de Aragón*”, Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval, Núm. 11, 1996-1997, pp. 465-478.

ARMANGUÉ i HERRERO, Joan, “*Els primers contactes culturals entre els Països Catalans i Sardenya (1113-1323)*”, Revista de l'Alguer, Vol. 4, Num. 4, 1993.

ARMANGUÉ i HERRERO, Joan, “*El “Liber maiolichinus de gestis pisanorum illustribus” (s. XII)*”, Centre d'Estudis Selvatans, Quaderns de la Selva, 14, 2002, pp. 271-278.

ARNALL JUAN, M. Josefa, BAIGES JARDI, Ignasi J., “*La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón*”, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982.

AURELL, Jaume, “*Tendencias recientes del medievalismo español*”, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, Memoria y Civilización 11, 2008, pp. 63-103.

AURELL, martin, “*Les noces du comte. Marriage et pouvoir en Catalogne (785-1213)*”,

Bibliografia

Publications de la Sorbone, París, 1994.

AYALA MARTÍNEZ, Carlos de, “*Paces castellano-aragonesas de Campillo-Agreda (1281)*”, En la España Medieval, Tomo V, Editorial de la Universidad Complutense, Madrid, 1986.

AYTON, Andrew, PRESTON, Philip, (eds.), “*The Battle of Crécy, 1346*”, The boydell Press, Woodbridge, USA, 2007.

AZUAR RUIZ, Rafael, “*La taifa de Denia en el comercio mediterraneo del siglo XI*”, Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval Núm 9, 1992-1993, pags 39-52.

BACKMAN, Clifford R., “*The decline and fall of medieval Sicily. Politics, religion and economy in the reign of Frederick III (1296-1337)*”, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

BAIGES, Ignasi J., FELIU, Gaspar, SALRACH, Josep M. (dirs.), BENITO, Pere, CONDE, Rafael, FARÍAS, Víctor, GALCERAN, Pere, PONS, Margot, SADURNÍ, Núria, TORRA, Alberto, “*Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*”, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L. , Barcelona, 2010. (edició digital)

BARCELÓ PERELLÓ, Miquel, “*Expedicions militars i projectes d'atac contra les illes Orientals d'Al-Andalus (Al-Jaza'ir Al-Sharquiya li-l-Andalus) abans de la conquesta catalana (1229)*”, Estudi general, Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, vol 1, núm 1, Girona, 1981, pp. 99-108.

BARCELÓ, Miquel, FELIU, Gaspar, FURIÓ, Antoni, MIQUEL, Marina, SOBREQUÉS, Jaume, (eds.), “*El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*”, Universitat de València, València, 2003.

BASSEGODA PINEDA, Enric, “*Vida i obra de Fra Bernat Hug de Rocabertí*”, Universitat de Girona, 2011. (tesi doctoral)

BASTARDAS i PARERA, Joan, “*Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XIII*”, Fundació

Bibliografia

Noguera, Barcelona 1984.

BASTOS CALAZANS, Érika Louise, “*O status dos combatentes ilegítimos diante da terceira convenção de Genebra de 1949*”, Universidade Católica de Minas Gerais, Belo Horizonte, 2007. (treball final de carrera)

BATISTA GONZÁLEZ, Juan, “*España Estratégica. Guerra y diplomacia en la historia de España*”, Sílex Ediciones S.L., Madrid, 2007.

BATLLE i GALLART, Carme, “*Aportacions a la història d'una revolta popular: Barcelona 1285*”, Estudis d'Història Medieval, Volum 2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1970.

BATLLE i GALLART, Carme, “*La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XIV*”, 2 volums, CSIC, Departamento de Estudios Medievales, Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 1973.

BATLLE, carme, “*Noticia sobre la milicia cristiana en el norte de África en la segunda mitad del siglo XIII*”, Homenaje al profesor Juan Torres Fontes, I, Murcia, 1982, pp. 127-134.

BATLLE, carme, “*Les relacions entre Barcelona i Sicília a la segona meitat del segle XIII*”, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982.

BAUCELLS i REIG, Josep , “*Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*”, Volumen I, Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 2004.

BAZZANA, André, “*El concepto de frontera en el Mediterráneo occidental en la Edad Media*”, Actas del Congreso la Frontera Oriental Nazarí como Sujeto Histórico (S.XIII-XVI), Lorca-Vera, 1994. Instituto de Estudios Almerienses, Almeria, 1997, pp. 25-46.

BECEIRO PITA, Isabel, “*La importancia de la cultura en las relaciones peninsulares (siglo XV)*”, Anuario de Estudios Medievales (CSIC), Núm. 29, 1999, pp. 79-104.

Bibliografia

BELENGUER, Ernest, FURIÓ, Antoni, ALBAREDA i SALVADÓ, Joaquim, “*Història de la Corona d'Aragó: l'època medieval (1137-1479). De Peronella i Ramon Berenguer IV a Ferran II*”, Edicions 62, Barcelona, 2007.

BELENGUER, Ernest, GARÍN, Felipe V., (eds.), “*La Corona de Aragón. Siglos XII-XVIII*”, Generalitat Valenciana, Valencia, 2006.

BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, “*Jaume I i el seu regnat*”, Pagès Editors, Lleida, 2007.

BENNET, Matthew, (ed.) “*La guerra en la Edad Media*”, Ediciones Akal, S.A., Madrid, 2010.

BERTRAN ROIGÉ, Prim, “*Estudiants catalans a la Universitat de Bolonya (segle XIII)*”, dans homenatge al prof. José Ramón Juliá Viñamata, double numéro spécial (23-24) de la revue *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 2002-2003, pp. 123-143.

BISHKO, Charles Julian, “*The Spanish and Portuguese Reconquest, 1095-1492. Vol. 3.*”, The University of Wisconsin Press, 1975. <http://libro.uca.edu/bishko/spr1.htm>

BISSON, Thomas N., “*L'impuls de Catalunya, L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)*”, Eumo Editorial, Vic, 1997.

BISSON, Thomas N., “*La crisis del siglo XII. El poder, la nobleza y los orígenes de la gobernación europea*”, Crítica, S.L., Barcelona 2010.

BOLÒS i MASCLANS, Jordi, “*Els pobles de Catalunya a l'edat mitjana. Aportació a l'estudi de la morfogènesi dels llocs de poblament*”, Territori i Societat a l'Edat Mitjana, Edicions de la Universitat de Lleida, 1998.

BOLÒS, Jordi, “*Diccionari de la Catalunya medieval (segles VI-XV)*”, Edicions 62, Barcelona 2000.

BOLÒS, Jordi, “*Diplomatari del monestir de Sant Pere de la Portella*”, Pagès Editors, S.L.,

Bibliografia

Barcelona, 2009. (edició digital)

BONNASSIE, Pierre, “*Catalunya mil anys enrera: creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI*”, Edicions 62, Barcelona 1979.

BONNASSIE, Pierre, “*Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*”, 2 volums, Edicions 62, Barcelona, 1981.

BONNASSIE, Pierre, GUICHARD, Pierre, GERBET, Marie-Claude, “*Las Españas medievales*”, Editorial Crítica, S.L., Barcelona, 2001.

BORETIUS, Alfred, KRAUSE, Victor, “*Capitularia regum francorum*”, 2 volums, MGH Legum sectio II, Hanover, 1883-1897.

BRUCE, Travis, “*The politics of violence and trade: Denia and Pisa in the eleventh century*”, *Journal of Medieval History*, Vol. 32, 2006, pp. 127-142.

BURNS, Robert I. (S.J.), “*Los mundos de Alfonso de Sabio y Jaime el Conquistador*”, Edicions Alfons el Magnànim, Institució valenciana d'estudis i investigació, València, 1990.

CABANES PECOUR, M^a de los Desamparados; BLASCO MARTÍNEZ, Asunción; PUEYO COLOMINA, Pilar, “*Vidal Mayor. Edición, introducción y notas al manuscrito*”, Libros Certeza, 1986. (còpia digital del 2002) disponible en l'adreça:

<http://www.digibis.com/bivida/estaticos/contenido.cmd?pagina=estaticos/principal>

CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I relacionados con Aragón*”, Fuentes Históricas Aragonesas 50, Institución “Fernando el Católico”, Zaragoza 2009.

CABESTANY i FORT, Joan-F., “*Els catalans a la Mediterrània oriental a l'Edat Mitjana. Els consolats catalans d'Ultramar a l'Orient (1262-1549)*”, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003.

CABEZUELO PLIEGO, José Vicente, “*Diplomacia y guerra en el Mediterráneo medieval. La liga*

Bibliografía

véneto-aragonesa contra Génova de 1351”, Anuario de Estudios Medievales, pp. 253-294, 36/1, enero-junio de 2006.

CÀCERES NEVOT, Juanjo, “*La participació del consell municipal en l’aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*”, Universitat de Barcelona, 2006. (tesi doctoral)

CANELLAS LÓPEZ, Ángel, “*El Reino de Aragón en el siglo XIV*”, Anuario de Estudios Medievales, Núm. 7, 1970-1971, pp. 119-152.

CANELLAS LÓPEZ, Ángel (dir.), “*Aragón en su historia*”, Caja de Ahorros de la Inmaculada, Zaragoza, 1980.

CANELLAS LÓPEZ, Ángel, “*Relaciones políticas, militares y dinásticas entre la Corona de Aragón, Montpellier y los países del Languedoc de 1204 a 1349*”, Revista de Historia Jerónimo Zurita, Núm. 53-54, 1986, pp. 7-36.

CANTO VERA, Norma Alicia, “*La función diplomática*”, Universidad Autónoma de Baja California, México, 2006.

de CAPMANT y MONTPALAU, Antonio, “*Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*”, Imprenta real, Madrid, 1786.

CARCELLER BARRABEIG, Gerard, “*L’exercici de la justícia senyorial a la Baixa Edat Mitjana: el cas de la baronia de Queralt*”, Aplec de Treballs, núm 15, 1997, pp. 5-16.

CARRASCO, Juan, “*Los espacios políticos de la península ibérica a mediados del siglo XI*”, XV Semana de Estudios Medievales, Nájera, 2004.

CARRASCO PÉREZ, Juan, “*La historia medieval hoy: un horizonte brumoso e incierto*”, XXXV Semana de Estudios Medievales, Estella, 2008, pp. 18-35.

CARRERAS y CANDI, Francesc, “*Redreç de la Reyal Casa. Ordenaments de Pere “lo Gran” e*

Bibliografía

Anfós “lo Liberal” (segle XIII)”, Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Año IX, Núm. 35, Julio-Septiembre, 1909.

CASTÁN ESTEBAN, José Luis, “*Historia del señorío de Albarracín*”, Rehalda: Revista del Centro de Estudios de la Comunidad de Albarracín, N° 1, 2005.

CASTILLO, Denis, “*The Maltese Cross: a strategic history of Malta*”, Praeger Security International, USA, 2006.

CATEURA BENNÀSSER, Pau, “*Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)*”, En la España Medieval, nº 20, Servicio de Publicaciones, Universidad Complutense, Madrid, 1997.

CATEURA, Pau, “*Mallorca en el segle XIII*”, El Tall Editorial, Palma de Mallorca, 1997.

CATEURA BENNÀSSER, Pau, “*Mundos mediterráneos: el reino de Mallorca y el sultanato mameluco (siglos XIII-XV)*”, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Hª Medieval, t. 13, 2000, pp. 85-101.

CATEURA BENNÀSSER, Pau, LÓPEZ BONET, Josep, FERRER ABARZUZA, Antoni, “*Historia de las Islas Baleares. La época de Jaume I (1230-1276). Tomo 6*”, Editorial Rey Sol S.A., Palma de Mallorca, 2006.

CATEURA BENNÀSSER, Pau, “*Negociar la paz en el siglo XIV*”, VI Jornadas Luso-Espanholas, Portugal (Batalha), Novembre 2008.

CATLOS, Brian A., “*Vencedores y vencidos. Cristianos y musulmanes de Catalunya y Aragón, 1050-1300*”, Publicacions de la Universitat de València, València, 2010.

CAWSEY, Suzanne F., “*Reialesa i Propaganda. L'eloqüència reial i la Corona d'Aragó, c. (1200-1450)*”, Publicacions de la Universitat de València, València, 2008.

CHAO FERNÁNDEZ, Juan José, MESA SANZ, Juan Francisco, PUCHE LÓPEZ, María del

Bibliografia

Carmen, “*Latín y vernáculo en los documentos de Jaime I <<El Conquistador>>*”, Actas do IV Congresso Internacional de Latim Medieval Hispánico, Lisboa, 2005.

CHAPLAIS, Pierre, “*English diplomatic practice in the middle ages*”, Hambledon and London, Londres, 2003.

CHAYTOR, Henry John, “*A History of Aragon and Catalonia*”, Methuan Publishing Ltd., London, 1993.

CHEJNE, Anwar G., “*Historia de España musulmana*”, Ediciones Cátedra, Madrid, 1987.

CHEVEDDEN, Paul E., EIGENBROD, Les, FOLEY, Vernard, SOEDEL, Werner, “*The Trebuchet*”, Scientific American, Inc., February 2002.

CHINER GIMENO, Jaime J., GALIANA CHACÓN, Juan P., “*Del “Consolat de mar” al “Libro llamado Consulado de mar”: aproximación histórica*”, Cámara Oficial de Comercio, Indústria y Navegación de Valencia, València, 2003.

CINGOLANI, Stefano Maria, “*Jaume I. Història i mite d'un rei*”, Edicions 62, Barcelona, 2007.

CINGOLANI, Stefano Maria, “*Historia y mito del rey Jaume I de Aragón*”, Edhasa, Barcelona, 2008.

CINGOLANI, Stefano Maria, “*Estratègies de legitimació del poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les Gesta Comitum Barchinonensium*”, Acta historica et archaeologica mediaevalia, núm 29, 2009, pp 135-175.

CINGOLANI, Stefano Maria, “*Pere el Gran. Vida, actes i paraula*”, Editorial Base, Barcelona, 2010.

CINGOLANI, Stefano Maria, “*Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*”, Pagès Editors, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Bibliografía

CLARAMUNT, Salvador, “*La muerte en la Edad Media. El mundo urbano*”, Acta historica et archaeologica Mediaevalia 7-8, Universitat de Barcelona, 1987.

CLARAMUNT, Salvador, “*La unión de las casas de Aragón y Barcelona*”, Aragón: Reino y Corona, Gobierno de Aragón, Zaragoza, 2000.

CLARAMUNT, Salvador, “*La política matrimonial de la Casa condal de Barcelona y real de Aragón desde 1213 hasta Fernando el Católico*”, Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia, Núm 23-24, 2002.

CLARAMUNT, Salvador, RIERA, Antoni, (dirs.), “*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*”, Universitat de Barcelona, Núm. 26, Barcelona, 2005.

CLARAMUNT, Salvador, PORTELA, Ermelindo, GONZÁLEZ, Manuel, MILTRE, Emilio, “*Historia de la Edad Media*”, Ediciones Ariel, S.A., Barcelona, 2008.

CLAUSEWITZ, Carl von, “*De la guerra*”, La esfera de los libros S.L., Madrid 2005.

CODERA, Francisco, “*Embajadas de príncipes cristianos en Córdoba en los últimos años de Alhaquem II*”, Boletín de la Real Academia de la Historia, vol. 13, Madrid 1917, pp. 453-464.

COLL i ALENTORN, Miquel, “*Història/2*”, Textos i Estudis de Cultura Catalana, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

COLOM i DOMÈNECH, Germà, GARCIA i SANZ, Arcadi, “*Furs de València*”, 9 volums, Editorial Barcino, Barcelona 1980-2002.

CONTAMINE, Philippe, “*La guerra en la Edad Media*”, Editorial Labor, Barcelona 1984.

CORRAL LAFUENTE, José Luis, “*La ciudad bajomedieval en Aragón como espacio lúdico y festivo*”, Aragón en la Edad Media, núm. 8, 1989, pp. 185-198.

CORRAL LAFUENTE, José Luis, “*El proceso de represión contra los mudéjares aragoneses*”, Aragón en la Edad Media, núm. 14-15, 1999, pp. 341-356.

CORTÉS, Josepa, “*Liber privilegiorum civitatis et regni Valencie .I. Jaume I*”. Fonts històriques valencianes, Universitat de València, 2001.

COULON, Damien, “*Barcelona i el gran comerç amb orient. Un segle de relacions comercials de Barcelona amb Egipte i Síria (c.1330-c.1430)*”, Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, núm. XVI, 2005, pp. 165-170.

COULON, Damien, “*Formas de violencia en las relaciones entre la Corona de Aragón y el Sultanato Mameluco (mediados del siglo XIII-mediados del siglo XV)*”, Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval, núm. 16, 2009-2010, pp.277-288.

CUÑAT, Daniel, “*Al-Andalus. Los Omeyas*”, Grupo Anaya, S.A., Madrid, 1991.

DELGADO ECHEVERRÍA, Jesús, “*El <<Vidal Mayor>>, don Vidal de Canellas y los Fueros de Aragón*”, Revista de derecho civil aragonés, Núm. 6, 2009, pp: 11-21.

DESCLOT, Bernat, “*Crònica*”, 5 volums, Editorial Barcino, Barcelona, 1987.

DOMINGO, Dolors, “*A la recerca d'Aurembaix d'Urgell*”, Universitat de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2007.

DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ, Santiago, “*Los Procuradores de los Reinos Hispanos ante la Curia Romana en el Siglo XIII*”, Universidad de León, Secretariado de Publicaciones, 2007.

DONCEL DOMÍNGUEZ, Juan Carlos, “*La táctica de la batalla campal en la frontera de Granada durante el siglo XV*”, Actas del Congreso la Frontera Oriental Nazarí como Sujeto Histórico (S.XIII-XVI), Lorca-Vera, 1994. Instituto de Estudios Almerienses, Almeria, 1997, pp. 137-144.

Bibliografia

DURAN GUDIOL, Antonio, “*El obituario de los abades de Montearagón*”, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses, Núm. 85, 1978, pp. 185-190.

DURAN GUDIOL, Antonio, “*El rito de la coronación del rey en Aragón*”, Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses, Núm. 103, 1989, pp. 17-40.

ENSENYAT PUJOL, Gabriel, “*El “lou” dels genovesos: els canvis operats després de l’annexió de Mallorca*”, XIII congrés d’història de la Corona d’Aragó, Comunicacions I (primera part). Institut d’Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1989.

ESCRIG, Joaquim, “*Cronologies històriques valencianes de Jaume I als nostres dies*”, Carena Editors, València, 2001.

del ESTAL, Juan Manuel, “*Itinerario de Jaime II de Aragón (1291-1327)*”, Institución Fernando el Católico (CSIC), Zaragoza, 2009. (edició digital)

FARÍAS ZURITA, Victor, “*Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI*”, Acta Historica et archaeologica mediaevalia, Núm. 14-15, 1994.

FELIU, Gaspar, SALRACH, Josep M., (dirs), ARNALL, M. Josepa, BAIGES, Ignasi J., (coords), BENITO, Pere, CONDE, Rafael, FARÍAS, Víctor, TO, Lluís, “*Els pergamins de l’Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*”, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

FERNÁNDEZ DE LARREA ROJAS, Jon Andoni, “*Guerra y sociedad en Europa Occidental durante la Baja Edad Media (siglos XIII-XV)*”, La guerra en la Historia, Décimas Jornadas de Estudios Históricos organizadas por el Departamento de Historia Medieval, Moderna y Contemporánea, pp. 45-94, Salamanca, 1999.

FERNÁNDEZ DE LARREA, Jon Andori, “*La conquista castellana de Álava, Guipúzcoa y el Duranguesado (1199-1200)*”, Revista Internacional de los Estudios Vascos, 45/ 2, 2000, pp. 425-438.

FERRANDO, Antoni, ESCARTÍ, Vicent Josep, “*Llibre dels Fets de Jaume I*”, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 1995.

FERRANDO BADÍA, Juan, “*El histórico reino de Valencia y su organización foral*”, Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, Quart de Poblet, 1995.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*La incursió de l'exèrcit de Granada de 1304 pel regne de València i l'atac contra Cocetaina*”, Alberri: Quaderns d'Investigació del Centre d'Estudis Contestants, núm. 15, 2002, pp. 53-150.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*Els catalans a la Mediterrània oriental a l'Edat Mitjana*”, Jornades d'Estudis Catalans (2000), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*Entre la Paz y la Guerra: la Corona catalano-aragonesa y Castilla en la Baja Edad Media*”, CSIC, Institución Milà i Fontanals, Departamento de estudios medievales, Barcelona 2005.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*La guerra en cors amb els països musulmans occidentals en els primers anys del regnat de Jaume II (1291-1309)*”, Anuario de Estudios Medievales, 38/2, juliol-dецembre 2008, pp. 831-865.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, COULON, Damien, (coords.), “*L'Expansió Catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana: actes del Séminaire-Seminari*”, Actes del seminaire/Seminari organitzat per la Casa de Velázquez i la Institució Milà i Fontanals (CSIC), Departament d'Estudis Medievals, Barcelona, 1999.

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, “*El Consolat de Mar i els consolats d'ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català*”, Actes del seminaire/Seminari organitzat per la Casa de Velázquez i la Institució Milà i Fontanals (CSIC), Departament d'Estudis Medievals, Barcelona, 1999.

Bibliografia

FERRER i MALLOL, Maria Teresa, MUTGÉ i VIVES, Josefina, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, (eds.), *“La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana”*, Institució Milà i Fontanals (CSIC), Departament d'Estudis Medievals, Barcelona, 2005.

FERRERO MICÓ, Remedios, GUIA MARIN, Lluís, (eds.), *“Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta”*, Universitat de València, València, 2008.

FERRO i POMA, Víctor, *“El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta”*, Eumo editorial, Vic 1999.

FORTÚN PÉREZ de CIRIZA, Luis Javier, *“La quiebra de la soberanía navarra en Álava, Guipúzcoa y el Duranguesado (1199-1200)”*, Revista Internacional de los Estudios Vascos, 45/ 2, 2000, 439-494.

FORTÚN PÉREZ de CIRIZA, Luis Javier, *“La Edición de Fuentes Documentales para el Estudio de la Edad Media Hispana”*, XXV Años de Historiografía Hispana (1980-2004), Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2007, pp. 15-53.

FRANCISCO OLMOS, José María, *“El príncipe heredero en las coronas de Castilla y Aragón durante la Baja Edad Media”*, Universidad Complutense de Madrid, 1995. (tesi doctoral)

FREEDMAN, Paul H., *“Els orígens de la servitud pagesa a la Catalunya medieval”*, Eumo Editorial, Vic, 1993.

FUENTE, María Jesús, *“¿Reina la reina? Mujeres en la cúspide del poder en los reinos hispánicos de la Edad Media (siglos VI-XIII)”*, UNED, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Historia Medieval, Vol. 16, 2003.

FULLANA MIRA, Lluís, *“Los Virreyes de Valencia”*, València, 1916. (edició digital)

FURIÓ DIEGO, Antoni, *“Història del País Valencià”*, Eliseu Climent Editor, Barcelona 2002.

GALÁN TENDERO, Víctor Manuel, “*Incidencia de una incursión nazarí en el sur del reino de Valencia a finales del siglo XIV*”, Actas del Congreso la Frontera Oriental Nazarí como Sujeto Histórico (S.XIII-XVI), Lorca-Vera, 1994. Instituto de Estudios Almerienses, Almería, 1997, pp.145-154.

GALLOFRE GUINOVART, Rafael, “*Documentos del reinado de Alfonso III de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la Corona de Aragón*”, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación provincial de Valencia y Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, Valencia, 1968.

GARCÍA FITZ, Francisco, “*Castilla y León frente al Islam. Estrategias de expansión y tácticas militares (siglos XI-XIII)*”, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 2005.

GARCÍA de CORTÁZAR, Fernando, “*Atlas de Historia de España*”, Editorial Planeta, S.A., 2009.

GARCÍA de CORTÁZAR, José Ángel, “*El Estudio de la Alta Edad Media Hispana: Historiografía y estado de la cuestión*”, XXV Años de Historiografía Hispana (1980-2004), Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2007, pp. 55-85.

GARCÍA FITZ, Francisco, “*Edad media. guerra e ideología: justificaciones jurídicas y religiosas*”, Silex Ediciones 2003.

GARCÍA FITZ, Francisco, “*Relaciones políticas y guerra. La experiencia castellano-leonesa frente al Islam. Siglos XI-XIII*”, Universidad de Sevilla, Secretariado de Publicaciones, Sevilla, 2002.

GARCÍA-GUIJARRO RAMOS, Luis, “*El papado y el reino de Aragón en la segunda mitad del siglo XI*”, Aragón en la Edad Media, núm 18, 2004, pp. 245-264.

GERGEN, Thomas, “*The Peace of God and its legal practice in the Eleventh Century*”, Cuadernos de Historia del Derecho, Vol. 9 (2002) 11-27.

GIL i ROMAN, Xavier, “*Diplomatario de Ermesèn, condesa de Barcelona, Girona y Osona (c.991-1 de marzo de 1058)*”, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

GONZÁLEZ, Julio, “*El Reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*”, CSIC, Madrid, 1960.

GONZÁLEZ ANTON, Luis, “*Las Uniones aragonesas y las Cortes del reino (1283-1301)*”, 2 volums, Escuela superior de Estudios Medievales (CSIC), Zaragoza, 1975.

GONZÁLEZ ANTON, Luis, “*Jaime II y la afirmación del poder monárquico en Aragón*”, Aragón en la Edad Media, Núm. 10-11, 1993, pp. 385-406.

GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Julio, “*Fijación de la frontera castellano-leonesa en el siglo XII*”, En la España medieval, Vol. 2, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1982.

GONZÁLEZ JIMÉNEZ, Manuel, “*Alfonso X el Sabio*”, Ariel, Barcelona, 2004.

GONZÁLEZ MAURAZOS, Gabriel, “*La documentación diplomática entre la Corona de Aragón y el Sultanato Mameluco durante el reinado de Jaime II: un ejemplo de las transformaciones en las relaciones internacionales del ámbito mediterráneo en la Baja Edad Media*”, Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval, núm. 11, 1997, pp. 395-403.

GONZÁLEZ MÍNGUEZ, César, “*Fernando IV de Castilla (1295-1312): perfil de un reinado*”, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Historia Medieval, t. 17, 2004, pp. 223-244.

GONZÁLEZ PALENCIA, Angel, “*Historia de la España musulmana*”, Editorial Maxtor, Valladolid, 2005.

GONZALVO i BOU, Gener, “*Les constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)*”, Textos jurídics catalans. Lleis i costums II/3, Generalitat de Catalunya, Departament de justícia, Barcelona 1994.

Bibliografia

GONZALVO i BOU, Gener, “*Els jueus i els Usatges de Barcelona*”, Barcelona quaderns d'història, núm. 2-3, 1996, pp 117-124.

GONZALVO i BOU, Gener, “*La Pau i Treva del Rosselló de l'any 1217*”, Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Núm. XV, p. 67-73, 2004.

GUICHARD, Pierre, “*Al-Andalus frente a la Conquista Cristiana*”, Editorial Biblioteca Nueva S.L., Universitat de València, València 2001.

GUILLERÉ, Christian, “*Girona al segle XIV*”, 2 volums, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.

GUINOT i RODRÍGUEZ, Enric, “*L'expansió d'una monarquia feudal europea en el segle XIII: la Corona catalanoaragonesa i les conseqüències de la conquesta dels regnes de Mallorca i de València*”, Catalan Historical Review, No. 2, 2009, pp: 161-174.

GUINOT, Enric, TORRÓ, Josep, (eds.), “*Repartiments a la Corona d'Aragó (segles XII-XIII)*”, Universitat de València, València, 2007.

HALPHEN, Louis, “*Carlomagno y el Imperio Carolingio*”, Ediciones Akal, S.A., Madrid, 1992.

HARVEY, Leonard Patrick, “*Islamic Spain, 1250 to 1500*”, University of Chicago Press, Chicago, 1992.

HEAD, Thomas, LANDES, Richard, (eds.) “*The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*”, Cornell University Press, New York, USA, 1992.

HEAD, Thomas, “*The Development of the Peace of God in Aquitaine (970-1005)*”, Medieval Academy of America, Speculum, Vol. 74, No. 3 (Jul., 1999), pp. 656-686.

HERNÁNDEZ CARDONA, F. Xavier, “*Història militar de Catalunya*”, 4 volums, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2001.

HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier, “*Historia militar de Catalunya. Vol. II. Temps de Conquesta*”, Rafael Dalmau Editor, Barcelona 2002.

HERNÁNDEZ VILLALOBOS, Larys Leiba, “*Los tratados internacionales como base de la diplomacia mundial*”, Universidad del Norte, Barranquilla (Colombia), 2004.

HEYWOOD, William, “*A History of Pisa: Eleventh and Twelfth Centuries*”, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2010.

HINOJOSA MONTALVO, José, “*Jaime II y el esplendor de la Corona de Aragón*”, Editorial Nerea, S.A., Donostia-San Sebastián, 2006.

HOMAR VIVES, Nicolás, HOMAR GAXELL, Bartolomé, “*Reyes y reinos. Genealogías*”, <http://www.homar.org/genealog/>

HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon I (1216-1236)*”, Anubar Ediciones, València, 1976.

HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon II (1237-1250)*”, Anubar Ediciones, València, 1976.

HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon III (1251-1257)*”, Anubar Ediciones, Zaragoza, 1978.

HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon IV (1258-1262)*”, Anubar Ediciones, Zaragoza, 1982.

HUICI MIRADA, Ambrosio, CABANES PECOURT, Maria de los Desamparados, “*Documentos de Jaime I de Aragon V (1263-1268)*”, Anubar Ediciones, Zaragoza, 1988.

de la IGLESIA DUARTE, José Ignacio (coord.), “*La guerra en la Edad Media*”, XVII semana de

Bibliografia

estudios medievales, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño 2007.

JEAN, Simon, “*Les templiers des pays d'Oc et du Roussillon*”, Loubatières, 2003.

JEHEL, Georges, “*La place de Majorque dans la stratégie politique et économique de gènes aux XIIème et XIIIème siècles*”, XIII congrés d’història de la Corona d’Aragó, Comunicacions I (primera part). Institut d’Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1989.

JENÉ, Aurèlia, “*La conquesta de Manûrca el febrer de 1287*”, Universitat de Girona, Girona, 1985.

JUNQUERAS, Oriol, “*Camí de Sicília. L’expansió mediterrània de Catalunya*”, Cossetània Edicions, Valls, 2008.

KAGAY, Donald J., “*The Usatges of Barcelona: The Fundamental Law of Catalonia*”, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1994.

KEEN, Maurice (editor), “*Historia de la guerra en la Edad Media*”, A. Machado Libros, S.A., Madrid 2005.

KEEN, Maurice, “*La caballería*”, Editorial Ariel, S.A., Barcelona, 2008.

KIENAST, Walter, “*La pervivencia del derecho godo en el sur de Francia y Catalunya*”, Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, vol. 35, 1974: pp. 265-295.

KUNKEL, Wolfgang, “*Historia del derecho romano*”, Editorial Ariel Derecho, Barcelona 1998.

LABAL, Paul, “*Los cátaros: herejía y crisis social*”, Grijalbo Mondadori S.A., Barcelona, 1995.

LABOA GALLEGO, Juan María, “*Historia de los Papas. Entre el reino de Dios y las pasiones terrenales*”, La Esfera de los Libros, S.L., Madrid, 2011.

LACRUZ BERDEJO, José Luis, “*Los Fueros de Aragón*”, Libro de Aragón, Madrid, 1976

Bibliografía

(Estudios de Derecho privado común y foral, Tomo I, Parte General y Reales, Colegio de Registradores de la Propiedad y Mercantiles de España, Zaragoza, 1992).

LALIENA CORBERA, Carlos, “*La adhesión de las ciudades a la Unión: poder real y conflictividad social en Aragón a fines del XIII*”, Aragón en la Edad Media, 1989.

LALIENA CORBERA, Carlos, “*La apropiación mítica del pasado: poder real, legitimación y memorias de clase en Navarra y Aragón en el siglo XIII*”, XIII Semana de Estudios Medievales, Nájera, 2002.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*La Corona de Aragón en el Mediterraneo Medieval (1229-1479)*”, Institución “Fernando el Católico”, Zaragoza, 1979.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*Las instituciones de la Corona de Aragón en el Mediterraneo del “Vespro” (1276-1337)*”, XI Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Palermo, 1982.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*Los Fueros de Aragón*”, Editorial Librería General, S.A., Zaragoza, 1985.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*Derecho y Fuero*”, en Comentarios a la Compilación del Derecho civil de Aragón, dirigidos por José Luis Lacruz Berdejo, Tomo I, Diputación General de Aragón, Zaragoza, 1988.

LALINDE ABADÍA, Jesús, “*Equitas, Dreito y Drecho en el reino de Aragón*”, Los Fueros de Teruel y Albarracín, Actas de las Jornadas de Estudio celebradas en Teruel y Albarracín (17, 18 y 19 de diciembre de 1998), Teruel, 2000.

LANNING, Michael Lee, “*The battle 100. The stories behind history's most influential battles*”, Sourcebooks, Inc., Illinois, 2005.

LERMA PUEYO, Jose Angel, “*Las relaciones entre moros y cristianos en Tudela y su ordenamiento foral en el pacto de capitulación de marzo de 1119*”, Cuadernos de Sección, Historia-

Bibliografía

Geografía 18, 1991, pp. 23-34.

LE GOFF, Jacques, “*Saint Louis*”, Éditions Gallimard, 1996.

LÓPEZ BONET, José Francisco, “*Para una historia fiscal de la Mallorca cristiana (siglos XIII-XIV)*”, Anuario de Estudios Medievales, 38/1, enero-junio de 2008, pp. 101-184.

LÓPEZ i PÉREZ, Dolors, “*La Corona d'Aragó i el Magrib: política i comerç (1331-1410)*”, Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, vol. 5, 1994, pp. 121-134.

LÓPEZ SUSÍN, José Ignacio, “*Gente de Leyes. El Derecho Aragonés y sus protagonistas*”, Biblioteca Aragonesa de Cultura, Zaragoza, 2004.

LÓPEZ VILLALBA, José Miguel, “*Normas españolas para la transcripción y edición de colecciones diplomáticas*”, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Historia Medieval, t. 11, págs 285-306.

MAALOUF, Amin, “*Las cruzadas vistas por los árabes*”, Alianza Editorial, Madrid, 2005.

MARCOS, Ernest, “*Almogàvers: la història*”, La Esfera de los Libros, Madrid, 2005.

MASIÁ de ROS, Ángeles, “*Relaciones castellano-aragonesas desde Jaime II a Pedro el Cerimonioso. Texto. Vol. I*”, CSIC, Barcelona, 1994.

MAILLO SALGADO, Felipe, “*Relaciones de los reinos hispánicos del occidente peninsular y el Magreb en la Edad Media*”, El perfume de la amistad: correspondencia diplomática árabe en archivos españoles (siglos XIII-XVII), 51-66, Madrid, 2009.

MARÍN CIVANTOS, José M^a, “*Ensayo de análisis comparativo de técnicas, materiales y tipos constructivos en las fortificaciones medievales del zenete (Granada)*”, Miscelánea Medieval Murciana, vol. XXV-XXVI, 2001-2002, pp. 183-220.

Bibliografia

MARSHALL, Christopher, “Warfare in the Latin East, 1192-1291”, Cambridge University Press, 1996.

MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús Ernesto, “*Archivo de la Corona de Aragón: Catálogo de la Documentación Relativa al Antiguo Reino de Valencia, contenida en los registros de la Cancillería Real I. Jaime I, el Conquistador*”, Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, Madrid, 1934.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest, “*La tràgica història dels reis de Mallorca*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1960.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., SOBREQÜÉS, S., BAGUÉ, E., “*Els descendents de Pere el Gran*”, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1968.

MARTÍNEZ FERRANDO, J. Ernest, “*Jaume II o el seny català. Alfons el Benigne*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

MARTÍNEZ TEIXIDÓ, Antonio, “*Enciclopedia del arte de la guerra*”, Editorial Planeta S.A., Barcelona 2001.

MARZAL PALACIOS, Francisco Javier, “*La esclavitud en València durante al Baja Edad Media (1375-1425)*”, Universitat de València, Servei de Publicacions, València, 2006. (tesi doctoral)

MASIÁ De ROS, Ángeles, “*Relación castellano-aragonesa desde Jaime II a Pedro el Ceremonioso*”, 2 volums, CSIC, Barcelona, 1994.

MAYER, Hans Eberhard, “*Historia de las Cruzadas*”, Ediciones Istmo, S.A., Madrid, 2001.

MESTRE i GODES, Jesús, “*Els càtars. Problema religiós, pretext polític*”, Edicions Península 62, Barcelona, 1997.

MIRET i SANS, Joaquim, “*Itinerari de Jaume I “el Conqueridor”*”, Institut d’Estudis Catalans,

Bibliografia

Barcelona, 1918. (reedició de Maria Teresa Ferrer i Mallol del 2007)

MIRÓ-GRANADA GELABERT Jaime, “*La meteorología marítima en el siglo XIII. La conquista de Mallorca*”. Revista del aficionado a la meteorología. Nº 18. Febrero del 2004.

MOLINA MOLINA, Ángel Luis, “*El reino de Murcia durante la dominación aragonesa (1296-1305)*”, Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval, Núm. 11, 1996-1997, pp. 265-272.

MOLINÉ Y BRASÉS, Ernest, “*Les costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de Mar*”, Barcelona, 1914. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives:

<http://www.lluisvives.com/servlet/SirveObras/jlv/09255007699869439647857/index.htm>

de MONCADA, Francisco, “*Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*”, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Alicante, 1999. (edició digital)

de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, Tomàs, “*La societat de Barcelona i el seu dret. Segles XI-XIII*”, Institut d'Estudis Catalans, Catalan Historical Review, 1: 183-193 (2008).

MONTAGUT ESTRAGUÉS, Tomàs de (coord.), FERRO POMÀ, Víctor, SERRANO DAURA, Josep, “*Història del dret català*”, Eureka Media, S.L., Barcelona, 2009.

MORALES ARRIZABALAGA, Jesús, “*Fueros y libertades del Reino de Aragón. De su formación medieval a la crisis preconstitucional (1076-1800)*”, Rolde de Estudios Aragoneses, Zaragoza, 2007.

MORAN i OCERINJAUREGUI, Josep, “*Jurament de Pau i Treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell. Transcripció i estudi lingüístic*”, Llengua i literatura, Núm. 5, 1992-1993.

MORGAN, Kenneth O., “*The Oxford Illustrated History of Britain*”, Oxford University Press, Oxford, 2001.

MORRO VENY, Guillem, “*La marina catalana a mitjan de segle XIV*”, Museu Marítim de Barcelona, Barcelona 2005.

MOTIS DOLADER, Miguel Ángel, “*El señorío cristiano de Albarracín. De los Azagra hasta su incorporación a la Corona de Aragón*”, Gobierno de Aragón, Departamento de Política territorial, Justicia e Interior, Colección Territorio, Comarca de la Sierra de Albarracín, 2008. (edició digital)

MOTIS DOLADER, Miguel Ángel, “*Santamariyyat As-Sarq: la taifa musulmana de Albarracín (1012-1104)*”, Gobierno de Aragón, Departamento de Política territorial, Justicia e Interior, Colección Territorio, Comarca de la Sierra de Albarracín, 2008. (edició digital)

MULET i MAS, Mireia, “*Liber Maiolichinus de Gestis Pisanorum Illustribus*”, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma de Mallorca, 1991.

MUNITA LOINAZ, José Antonio, DÍAZ de DURANA ORTIZ de URBINA, José Ramón, (eds.), “*XXV Años de historiografía hispana (1980-2004). Historia Medieval, Moderna y de América*”, Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2007.

MUNTANER, Ramon, “*Crònica*”, 2 volums, edició a cura de Vicent Josep Escartí, Diputació de València, Fundació Alfons el Magnànim, València 1992.

MUNTANER, Ramon, “*Crònica*”, 2 volums, Institució Alfons el Magnànim, València, 1999.

MUÑOZ LORENTE, Gerardo, “*Los mensajes del Corán*”, Editorial Club Universitario, San Vicente, 2001.

MUT CALAFELL, Antoni, “*Les primeres generacions de “Llibres de Franqueses i Privilegis del Regne de Mallorca”*”, Memòries de l’Acadèmica Mallorquina d’Estudis Genealògics, núm. 6, 1994.

MUTGÉ i VIVES, Josefa, “*Algunes notícies i documents sobre les relacions entre Barcelona i*

Bibliografia

Sicília durant el regnat d'Alfons el Benigne (1327-1336)”, Mayurqa, núm. 22, 1989, pp. 455-465.

MUTGÉ i VIVES, Josefa, “*L'aljama sarraïna de Lleida a l'Edat Mitjana*”, CSIC, Institució Milà i Fontanals, Sant Adrià del Besòs, 1992.

NICOLAU d'OLWER, “*L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*”, Edicions Proa, Barcelona, 1974.

O'CALLAGHAN, Joseph F., “*A History of Medieval Spain*”, Cornell University Press, USA, 1983.

O'CALLAGHAN, Joseph F., “*Reconquest and Crusade in Medieval Spain*”, University of Pensilvania Press, Philadelphia, USA, 2003.

ORSI LÁZARO, Mario, ““*vaguerosos e malendrins*” y “*ballesters bons e bé atreçats*”. *Notas sobre la infantería de Pedro el Ceremonioso en una armada real a Cerdeña (1354)*”, Actas IV Simposio Internacional de Jóvenes Medievalistas, Lorca, 2008.

ORTEGA PRADO, Rodolfo A., “*Síntesi Històrica de la Evolució de la Tàctica Militar*”, Military Review, marzo-abril, 2002, pp. 38-50.

ORTEGA VILLOSLADA, Antonio, “*El reino de Mallorca y el mundo atlántico (1230-1349)*”, Netlibro, S.L., La Coruña, 2008.

ORTI GOST, Pere, “*La primera articulació del estado feudal en Catalunya a través de un impuesto: el bovaje (ss. XII-XIII)*”, Hispania, vol. 61, núm 209, 2001, pp. 967-998.

ORVIETANI BUSCH, Silvia, “*Medieval Mediterranean Ports. The Catalan and Tuscan Cosats, 1100 to 1235*”, Leiden, Boston, Köln, Brill, 2001.

OSTROGORSKY, Georg, “*Historia del Estado Bizantino*”, Akal Editor, Madrid, 1983.

PAGÈS i PARETAS, Montserrat, “*Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*”, Publicacions de

Bibliografía

l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

PASCUA ECHEGARAY, Esther, “*Guerra y pacto en el siglo XII. La consolidación de un sistema de reinos en Europa Occidental*”, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1996.

PASCUAL RAMOS, Eduardo, “*Estudio comparativo de la carta de población de Tortosa (1149), carta de población de Lleida (1150) y la carta de franquicia de Mallorca (1230)*”, Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Hª Medieval, t. 13, 2000, pp. 305-323.

PÉGUIGNOT, Stéphane, “*Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)*” Casa de Velázquez, Madrid, 2009.

PÉREZ, Arturo, SABATÉ, Flocel, SIMON, Antoni, BALCELLS, Albert, (dir.), “*Història de Catalunya*”, L'Esfera dels Llibres, Barcelona, 2004.

PÉREZ MARTÍN, Antonio, “*La primera codificación oficial de los fueros aragoneses: las dos compilaciones de Vidal de Cañellas*”, Glossae, Revista de Historia del Derecho Europeo (Universidad de Murcia), 2, 1989-90.

PÉREZ De TUDELA VELASCO, María Isabel, “*La consideración ética de la guerra y el uso de la violencia en la España Medieval*”, En la España Medieval, vol.30, 2007, pp. 7-25.

PETIT-DUTAILLIS, Ch., “*Orígenes del cristianismo y la Edad Media. Tomo LXI. La monarquía feudal en Francia y en Inglaterra (siglos X a XIII)*”, Uteha, México, 1961.

PHILIPS, Jonathan, HOCH, Martin, (eds.), “*The Second Crusade. Scope and Consequences*”, Manchester University Press, Manchester, UK, 2001.

PIÑA HOMS, Roman, “*La creación del derecho en el reino de Mallorca*”, Ediciones Cort, Palma de Mallorca 1987.

PIÑA HOMS, Roman, “*La carta de población y franquicias de Menorca*”, Cuadernos de la

Bibliografia

Facultad de Derecho, Vol. 16, 1987, pp:111-124.

PIÑA HOMS, Roman, “*Obra dispersa. Corona de Aragón. América Hispana*”, Govern de les Illes Balears, Vicepresidència i Conselleria de Relacions Institucionals, Institut d’Estudis Autònoms, Palma de Mallorca 2007.

PLANAS ROSSELLÓ, Antonio, “*El Derecho Penal Histórico de Mallorca*”, Universitat de les Illes Balears, Palma de Mallorca, 2001.

PLANAS ROSSELLÓ, Antonio, “*La abogacía en el Reino de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*”, Leonard Muntaner Editor, Palma de Mallorca, 2003.

PLANAS ROSSELLÓ, Antonio, (coord.), “*Historia del derecho. Síntesi històrica, textos històrico-jurídicos y materiales auxiliares*”, Universitat de les Illes Balears, Palma de Mallorca, 2010.

PONS i GURI, Josep M., “*Documents sobre aplicació dels Usatges de Barcelona anteriors al segle XIII*”, Acta historica et archaeologica mediaevalia, núm. 14-15, 1994: pp 39-46.

PORRAS ARBOLEDAS, Pedro A., RAMÍREZ VAQUERO, Eloísa, SABATÉ, CURULL, Flocel, “*Historia de España VIII. La época medieval: administración y gobierno*”, Editorial Istmo, Madrid 2003.

POTEMKIN, Vladimir. P. (coord.), “*Historia de la diplomacia. Tomo 1. De la Antigüedad a la guerra franco-prusiana*”, Editorial Grijalbo S. A., México, D. F., 1966.

PURTON, Peter, “*A history of the early medieval siege c.450-1200*”, The Boydell Press, Woodbridge, UK, 2009.

RÁBADE OBRADÓ, María del Pilar, RAMÍREZ VAQUERO, Eloísa, UTRILLA UTRILLA, Juan F., “*La dinámica política*”, Ediciones Istmo, S.A., Madrid, 2005.

RAIFFA, Howard, “*The art and the science of negotiation*”, Harvard University Press, Cambridge,

Bibliografia

2003.

REILLY, Bernard F., “*The Kingdom of León-Castilla under Queen Urraca*”, Princeton University Press, The Library of Iberian Resources Online, Princeton, 1999.

RENAU, Xavier, “*Els furs de València: guia de lectura*”, Ribalta: quaderns d’aplicació didàctica i investigació, IES Francesc Ribalta, Núm 12, Castelló de la Plana 2007.

RIERA MELIS, Antoni, “*La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV. I-Las Repercusiones Arancelarias de la Autonomía Balear (1298-1311)*”, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1986.

RIERA i MELIS, Antoni, “*Les Drassanes Reials de Barcelona a la baixa edat mitjana*”, Drassana: revista del Museu Marítim, núm 3, 1995, pp. 4-8.

RIERA i MELIS, Antoni, “*Jaume I i la seva època. Anàlisi d’un important llegat polític i cultural*”, Institut d’Estudis Catalans, Catalan Historical Review, 1: 163-170, 2008.

De RIQUER, Martí, “*L’arnés del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*”, Ariel, Barcelona 1968.

De RIQUER, Martí, “*Heràldica catalana. Des de l’any 1150 al 1550*”, 2 volums, Quaderns Crema, Barcelona, 1983.

ROGERS, Clifford J., DeVRIES, Kelly, FRANCE, John, (eds.), “*Journal of Medieval Military History*”, The Boydell Press, Suffolk, UK, 2010.

ROVIRA i ERMENGOL, Josep, “*Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albet*”, Editorial Barcino, Barcelona 1933.

ROVIRA i SOLÀ, Manuel, “*El testament i la mort de Guillem Berenguer (1064-1065), fill de Berenguer Ramon I*”, AUSA, núm 78, 1974, pp: 257-263.

RUBIO i LLUCH, Antoni, “*El record dels catalans en la tradició popular, històrica i literària de Grècia*”, Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.

RUIZ GÓMEZ, Francisco, “*Paisaje después de la batalla. El precio de la paz*”, La guerra en la Edad Media, XVII semana de estudios medievales, Nájera, 2006.

SABATÉ, Flocel, “*Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana*”, Aragón en la Edad Media, núm. 14-15, 2, 1999, pp. 1389-1408.

SABATÉ, Flocel, “*La feudalitzación de la sociedad catalana*”, Editorial Universidad de Granada, Granada, 2007.

SALVATORE, Enrica, “*Pisa in the Middle Ages: the Dream and the Reality of an Empire*”, Empire and States in European Perspective, Clivh's Workshop II, Pisa, 2002, pp. 13-32.

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, “*Negociación y fiscalidad en Cataluña a mediados del siglo XIV: las Cortes de Barcelona de 1365*”, Institució Milà i Fontanals (CSIC), Anuario de Estudios Medievales, Barcelona, 2005: pp. 123-164.

SÁEZ ABAD, Rubén, “*Los grandes asedios en la reconquista de la península ibérica*”, Almena, Madrid 2009.

SÁIZ SERRANO, Jorge, “*Guerra y nobleza en la Corona de Aragón. La caballería en los ejércitos del rey (siglos XIV-XV)*”, Universitat de València, València, 2003. (tesi doctoral)

SALICRÚ i LLUCH, Roser, “*La Corona de Aragón y los nazaritas en el segundo reinado de Muhamad el Pequeño (1427-1429)*”, Actas del Congreso la Frontera Oriental Nazarí como Sujeto Histórico (S.XIII-XVI), Lorca-Vera, 1994. Instituto de Estudios Almerienses, Almeria, 1997, pp. 199-212.

SALICRÚ i LLUCH, Roser, “*Más allá de la mediación de la palabra: negociación con los infieles*”

Bibliografia

y mediación cultural en la Baja Edad Media”, *Negociar en la Edad Media*, Institut Milà i Fontanals (CSIC), 2005, pp. 409-439.

SALICRÚ i LLUCH, Roser, “*La diplomacia y las embajadas como expresión de los contactos interculturales entre cristianos y musulmanes en el Mediterráneo occidental durante la Baja Edad Media*”, Institut Milà i Fontanals, Barcelona, 2007.

SALRACH, Josep M., BALCELLS, Albert, (coord), “*Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*”, Vol. 1, Edhasa, Barcelona, 1982.

SALRACH, Josep M., VILAR, Pierre, (dirs.), “*Història de Catalunya. Volum II. El procés de feudalització. Segles III-XII*”, Edicions 62, Barcelona, 1987.

SALRACH, Josep M., “*De l'esperit a la matèria: catalans en terra castellana a l'Alta Edat Mitjana*”, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm 26, 2005, pp. 81-100.

SALVATORI, Enrica, “*Pisa in the Middle Ages: the Dream and the Reality of an Empire*”, *Empires and States in European Perspective*, Università di Pisa, Pisa, 2002, pp. 13-32.

SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Claudio, “*La España musulmana. Según los autores islamitas y cristianos medievales*”, 2 volums, Editorial Espasa-calpe, S.A., Madrid, 1973.

SANTAMARÍA, Álvaro, “*Mallorca. Del medioevo a la modernidad*”, Palma de Mallorca, 1970.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, “*La reconquista de las vías marítimas*”, *Anuario de Estudios Medievales* 10, *Actas del I Congreso Internacional de Historia Mediterránea*, 1980, pp. 41-133.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro, “*Tensión Corona de Aragón-Corona de Mallorca. La sucesión de Sancho de Mallorca (1318-1326)*”, *En la España medieval*, núm. 3, 1982, pp. 423-496.

SANTAMARÍA, Álvaro, “*Precisiones sobre la expansión marítima de la Corona de Aragón*”, *Anales de la Universidad de Alicante, Historia Medieval*, Núm. 8, 1990-1991, pp: 187-255.

SARASA SÁNCHEZ, Esteban, “*El reino de Aragón en la época de Jaime II (1291-1327)*”, Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval, Núm. 11, 1996-1997, pp. 301-314.

SARASA, Esteban (Coord.), “*La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276)*”, Colección Actas Historia, Institución Fernando el Católico, Diputación de Zaragoza, Zaragoza, 2009.

SATO, Tsugitaka, “*State & Rural Society in Medieval Islam. Sultans, Muqta's & fallahun*”, Brill, Köln (The Netherlands), 1997.

SAVALL y DRONDA, Pascual, PENÉN y DEBESA, Santiago, “*Fueros, observancias y actos de Corte del Reino de Aragón*”, El Justicia de Aragón, Zaragoza, 1991.

SCHRAMM, Percy E., CABESTANY, Joan F., BAGUÉ, Enric, “*Els primers comtes-reis. Ramon Berenguer IV. Alfons el Cast. Pere el Catòlic*”, Biografies catalanes, Editorial Teide, Barcelona, 1960.

Del SER QUIJANO, Gregorio, MARTÍN VISO, Iñaki, (eds.), “*Espacios de poder y formas sociales en la Edad Media*”, Estudios dedicados a Ángel Barrios, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 2007.

SEGURA i MAS, Antoni, “*Aproximación al mundo islámico. Desde los orígenes hasta nuestros días*”, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 2002.

SERRA BELABRE, María Luisa, ROSELLÓ BORDOY, Guillermo, ORFILA LEÓN, Juan Antonio, (eds.), “*Historia de Menorca. Tomo I: De los orígenes al final de la Edad Media*”, Maó, 1977.

SESMA MUÑOZ, José Ángel, “*La Corona de Aragón: una introducción crítica*”, Editat per Caja de Ahorros de la Inmaculada de Aragón, Saragossa, 2000.

Bibliografia

SESMA MUÑOZ, Ángel, (dir.) “*La Corona de Aragón en el centro de su historia 1208-1458. La monarquía aragonesa y los reinos de la Corona*”, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación, Cultura y Deporte, Zaragoza y Monzón, 2008.

SERRANO DAURA, Josep, “*La coexistència de les comunitats cristiana, jueva i sarraïna a Tortosa a la Baixa Edat Mitjana*”, Revista de Dret Històric Català, núm 6:2006, 2007, pp. 173-193.

SETTON, Kenneth M., “*The Papacy and the Levant (1204-1571): the Thirteenth and Fourteenth centuries*”, 4 Volums, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1991.

SHIDELER, John C., “*A Medieval Catalan Noble Family: the Montcadas 1000-1230*”, <http://libro.uca.edu/montcada/montcada.htm>

SOBREQUÉS, Santiado, “*Els grans comtes de Barcelona*”, Biografies catalanes, Sèrie històrica, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1961.

SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, “*Els barons de Catalunya*”, Biografies catalanes, Sèrie històrica, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1970.

SOBREQUÉS VIDAL, Santiago, “*La nobleza catalana en el siglo XIV*”, Anuario de Estudios Medievales, Núm. 7, 1970-1971, pp. 513-531.

SOLDEVILA, Ferran, “*Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*”, Editorial Aedos, Barcelona, 1963.

SOLDEVILA, Ferran, “*Els primers temps de Jaume I*”, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1968.

SOLDEVILA, Ferran, “*Pere el Gran. Primera part: l'infant*”, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995.

SOLDEVILA, Ferran, “*Les Quatre Grans Cròniques: I. Llibre dels feits del rei En Jaume*”, Institut

Bibliografía

d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007.

de SOROA y PINEDA, Manuel, “*Historia del reinado de don Pedro III el Grande, de Aragón, y de los orígenes de la penetración aragonesa en Italia*”, El Justicia de Aragón, Madrid, 1979.

SOTO RÁBANOS, José María, “*La frontera. Connotaciones jurídico-canónicas (siglos XII – XV)*”, Actas del Congreso la Frontera Oriental Nazarí como Sujeto Histórico (S. XIII-XVI), Lorca-Vera, 1994, pp: 213-220.

TATJER PRAT, Maria Teresa, “*La audiencia real en la Corona de Aragón. Orígenes y primera etapa de su actuación (S. XIII y XIV)*”, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2009.

TENBROCK, Robert-Hermann, “*Historia de Alemania*”, Max Hueber, Munchen, 1968.

TORRES PETERS, Francesc X., “*Senyors de Formentera a la baixa edat mitjana*”, Eivissa, Núm. 46, 2006, pp: 9-16.

TRENCHS, Josep, ARAGÓ, Antonio Maria, “*Las Cancillerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*”, Cátedra Zurita, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1983.

TRÉTON, Rodrigue, “*Diplomatari del Masdeu*”, 5 volums, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

UBIETO ARTETA, Antonio, DELGADO ECHEVERRÍA, Jesús, FRAGO GRACIA, Juan Antonio, LACARRA DUCAY, María del Carmen, “*Vidal Mayor, un libro de fueros del siglo XIII*”, Vol. de Estudios., Huesca, Diputación Provincial de Huesca-Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1989. Copia digital: Zaragoza, 2002.

UBIETO ARTETA, Agustín, BAILO, María Luisa, BIELZA, Vicente, CALLIZO, Javier, ELBOJ, Fernando, GALINDO, María del Carmen, MOLINA, Mercedes, “*Aragón: territorio, evolución histórica y sociedad*”, Gobierno de Aragón, Departamento de Educación y Cultura, 1994.

UDINA i ABELLÓ, Antoni, *“Els testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la Corona d'Aragó. De Guifré Borrell a Joan II”*, Pagès Editors, Barcelona, 2001.

UDINA MARTORELL, Frederic, UDINA i ABELLÓ, Antoni M^a, *“Consideracions a l'entorn del nucli originari dels “Usatici Barchinonae””*, Estudi general, Universitat de Girona, núm 5-6, 1985-1986.

UBIETO ARTETA, Antonio, *“Historia de Aragón”*, 8 volums, Anubar Ediciones, Zaragoza, 1983.

UBIETO ARTETA, Antonio, DELGADO ECHEVERRÍA, Jesús, FRAGO GRACIA, Juan Antonio, LACARRA DUCAY, María del Carmen, *“Vidal Mayor. Estudios”*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Huesca, 1989.

UTRILLA UTRILLA, Juan Fernando, *“Conquista, guerra santa y territorialidad en el reino de Aragón: hacia la construcción de un nuevo orden feudal (1064-1194)”*, Congreso de Historia Medieval: Las Cinco Villas aragonesas en la Europa de los siglos XII y XIII, Zaragoza, 2005.

UTRILLA UTRILLA, Juan Fernando, *“Los Maza de Huesca: un linaje aristocrático aragonés en el siglo XII”*, Aragón en la Edad Media, núm. XX, 2008, pp. 811-827.

UTRILLA UTRILLA, Juan Fernando, *“La nobleza aragonesa y el estado en el siglo XIII: composición, jerarquización y comportamientos políticos”*, La Sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276), Zaragoza, 2009, pp. 199-218.

VALÉRIAN, Dominique, *“Les agents de la diplomatie des souverains maghébins avec le monde chétien (XII-XV siècle)”*, Anuario de Estudios Medievales 38/2, pp 885-900, julio-diciembre 2008.

VALLA, Lorenzo, *“On the Donation of Constantine”*, Harvard University Press, 2007. El text original, juntament amb la traducció a l'anglès també es pot trobar en versió digital en l'adreça: <http://history.hanover.edu/project.html#ma>

Bibliografia

VALLA, Lorenzo, “*Discourse on the Forgery of the Alleged Donation of Constantine*”, <http://history.hanover.edu/project.html#ma>

VALLS-TABERNER, Ferran, “*Relacions familiars i polítiques entre Jaume el Conqueridor i Anfos el Savi*”, *Bulletin Hispanique*, Vol. 21, Núm. 1, 1919.

VALLS i TABERNER, Fernando, “*Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*”, Promociones Publicaciones Universitarias de Barcelona, 1984.

VALLS i TABERNER, Ferran, SOLDEVIAL, Ferran, “*Història de Catalunya*”, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

VALLVÉ, Joaquín, “*El califato de Cordova*”, Mapfre, D.L., Madrid, 1992.

VANLANDINGHAM, Marta, “*Transforming the State. King, Court and Political Culture in the Realms of Aragon (1213-1387)*”, *The Medieval Mediterranean*, Vol. 43, Brill, Leiden (The Netherlands), 2002.

VERBRUGGEN, J.F., “*The art of warfare in western Europe during the Middleages*”, The boydell Press, Woodbridge, USA, 2002.

VERBRUGGEN, J.F., “*The Battle of the Golden Spurs. Courtrai, 11 July 1302*”, The boydell Press, Woodbridge, USA, 2002.

VERMEULEN, U., VAN STEENBERGEN, J., (eds.), “*Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras*”, 4 volums, Proceedings of the 9th and 10th International Colloquium organized at the Katholieke Universiteit Leuven (May 2000 and May 2001), *Orientalia Lovaniensia Analecta*, Peeters Publishers, Leuven (Belgium), 2005.

VIRGILI, Antoni, “*Ad Detrimentum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*”, Universitat Autònoma de Barcelona (Servei de Publicacions) i Universitat de València, València, 2001.

Bibliografia

WATT, William Montgomery, “*Historia de la España islámica*”, Alianza Editorial, S.A., Madrid, 2001.

WECKMANN, Luis, “*Constantino el Grande y Cristóbal Colón. Estudios de la supremacía Papal sobre islas, 1091-1493*”, Fondo de Cultura Económica (FCE), México, 1992.

ZURITA, Jerónimo, “*Anales de Aragón*”, Ed. Ángel Canellas López, Ed. Electrónica José Javier Iso (coord.), María Isabel Yagüe y Pilar Rivero, Institución Fernando el Católico, 2003. (edició digital)

“*Constitucions y altres drets de Catalunya*”, Textos jurídics catalans. Lleis i costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona 1995.

“*Guerra y Diplomacia en Europa Occidental, 1280-1480*”, Institución Príncipe de Viana, Gobierno de Navarra, Semana de Estudios Medievales 31 (2004), Estella, 2005.

“*Liber Iudicum popularis. Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*”, Textos jurídics catalans. Lleis i costums I/1, Generalitat de Catalunya, Barcelona 2003.

“*Mallorca. La primera conquesta cristiana. El 1114, cent quinze anys abans de la de Jaume I*”. Editorial Barcino – Fundació Jaume I, Barcelona, Nadal de 1979.

Arquebisbat de Barcelona: <http://www.arqben.org/portada>

Arquebisbat de Tarragona: <http://www.arquebisbattarragona.cat/>

Arxiu medieval Jaume I, Furs de València (el Codi de Jaume I. 1238 - 1271), versió valenciana: <http://www.jaumeprimer.uji.es/>

GeaCron. Atlas Histórico Mundial Interactivo desde 3000 a.C.: <http://geacron.com/home-es/?lang=es>

Bibliografia

Bisbat d'Urgell: <http://www.bisbaturgell.org/>

Bisbat de Girona: <http://www.bisbatgirona.cat/>

Bisbat de Perpinyà: <http://www.perpignan.catholique.fr/>

Enciclopèdia Catalana: <http://www.enciclopedia.cat/>

Institución Fernando el Católico: <http://www.http://ifc.dpz.es/>

Fundación Medinaceli: <http://es.fundacionmedinaceli.org/index.aspx>

Gran Enciclopedia Aragonesa OnLine: <http://www.enciclopedia-aragonesa.com/>

Guerra i Pau a l'Edat Mitjana
(la Corona d'Aragó en la Baixa Edat Mitjana)

Volum II: apèndix documental

Autor: Kay Suenaga Portuguès

Director: Pau Cateura Bennàsser

Departament de Ciències Històriques i Teoria de les arts

Universitat de les Illes Balears

Palma de Mallorca, maig de 2012

Annex documental

Annex 1

Constitucions de Pau i Treva de Déu

1

1063, Barcelona

Assemblea de Pau i Treva de Barcelona de 1063.

Publicat per Victor Farías Zurita: *Problemas cronologicos del movimiento de Paz y Tregua catalan del siglo XI*, Acta Historica et archaeologica mediaevalia, Núm. 14-15, 1994.

Anno Domini LXIII post millessimum facta est confirmatio pacis sive pacti Domini ab episcopis, videlicet Berengario, Barchinonensi, et Guilelmo, Ausonensi, et Berengario, Gerundensi, nec non et abbatibus et diversi ordinis clericis religiosis apud Barchinonam, in ecclesia sedis Sancte Crucis, iussu domni Reimundi et domne Almodis, Barchinonensium principum, assensione et aclamatione illorum terre magnatum et ceterorum christianorum Deum timentium.

Constitucione namque predictorum episcoporum et prefarorum principum sancitum est, ut ab isra die et deinceps ullus utriusque sexus homo ecclesiam neque mansiones que in circuitu ecclesie sunt aut erunt usque ad triginta passus non infringat aut invadat, nisi episcopus aut canonici quibus illa ecclesia subiecta fuerit, propter suum censum aut propter hominem excommunicatum hinc eiciendum.

[Ecclesias] aurem illas in ac defensione non ponimus in quibus castella facta sunt. Eas vero ecclesias [in quibus] raptores vel fures predam vel furta congregaverint vel maleficiendo inde exierint aut illuc redierint, tandiu salvas esse iubemus, donec querimonia malefacti ad proprium episcopum aut ad sedem Barchinonensem prius perveniat. Si autem illi predones aut fures precepto episcopi aut cannonicorum Barchinone sedis iusticiam facere noluerint aut distulerint, tunc

auctoritatem episcopi predictae sedis et canonicorum habeatur illa ecclesia absque munitione.

Ille autem homo qui aliter ecclesiam invaserit aut ea [que] in circuitu eius sunt usque ad XXX passus irrumperit summa DC solidorum pro sacrilegio compositione emendet, et trandiu excommunicetur quousque digne satisfaciat.

Item placuit ut clericos qui arma non portaverint aut monachos seu sanctimonialia sive ceteras mulieres aut eos qui cum eis hierint aut fuerint, si arma non tulerint, ullus homo non invadat neque aliquam eis iniuriam facere audeat.

Communia veto canonicorum vel monachorum ullus homo non infringat aut aliquid inde non diripiat.

Similiter confirmaverunt predicti episcopi et principes ut ullus homo in isto episcopatu Barchinonensi predam non faciat de equabus vel pullis earum, aut de muxillis masculis vel feminis, neque de bobus, neque de vaccis, neque de asinis aut asinabus, neque de ovibus, neque de capris.

Mansiones vero pagensium vel clericorum arma non ferentium ullus homo non incendat vel destruat, exceptis his propriis quas milites habitant.

Villanum autem aut villanam ullus homo apprehendere et distringere audeat aut redimere faciat.

Messis vero nemo incendat aut seccer, neque olivera incidat, neque fructus eorum dissipet. Vinum vero alterius nemo fundat.

Quicumque hanc pacem [quam] prediximus infregerit et illi cui ea infregerit infra XV dies summa compositionis [non] emendaverit, si dies XV transierint in duplum ei componat.

Pactum autem Domini, quod treguam appellant populi, confirmaverunt predicti episcopi fortiter, videlicet a prima die Adventus Domini usque ad Octabas Epiphaniae Domini, et a die lunis que antecedit caput Ieiunii usque ad diem lunis Octavarum Pasche, et a die lunis ante Ascensionem Domini usque ad diem lunis qui est primus post dominicum diem Octavam Pentecosten, et in tribus vigiliis totidemque festivitibus sancte Marie, vigiliis namque et festivitibus XII apostolorum, vigiliis etiam et festivitibus sancte Euialie et sancti Cucufatis, Barchinonensium martirum, vigiliis etiam et sollempnitatibus duarum sancte Crucis festivitatum. Festivitates insuper cum eorum vigiliis ponimus in ac observatione religionis, sancti Iohannis Baptiste ac sancti Laurentii et sancti archangeli Michaelis sive sancti Martini, festivitates etiam Omnium Sanctorum et vigilia eiusdem similiter et ieiunia IIII temporum in tali observantia posuerunt.

Predictos autem festivos dies qui sunt in tregua Domini non solum confirmaverunt predicti episcopi, sed etiam omnes sequentes noctes usque ad ortum solis alterius diei iusserunt custodiri.

Si quis autem intra hanc ptedictam treguam aliquod maium alicui fecerit in duplum ei componat, et postea per iudicium aque frigide treguam Domini in sede Sancte Crucis emender.

Si quis autem intra hanc treguam voluntarie hominem occiderit, ex consensu omnium christianorum definitum est ut, post factam compositionem homicidii, omnibus diebus vite sue exilio dampnetur aut in monasterio, assumpto monastico habitu, quoactus retradatu.

Pretaxatum autem pacis Domini pactum prelucuti episcopi et principes consdtuerunt, ut ab omnibus secum in superventuram expedicionem euntibus, aut hic [infra] terram manentibus firmiter custodiatur atque observetur in omni spatio ipsius expedicionis usque ad XXX dierum terminum illorum regressionis, ira ut nemo homi[num, tam cum illis] euntium qua[m remanen]cium, ausus sit alicui [homini] fideli neque rebus illius aliquod malefacti facere. Quod qui fecerit, dupla malefacti compositionem exsolvat et insuper tandiu a comunione christiana privetur quousque ab ipso digne emendetur.

Illos autem perversos homines qui capiunt christianos ut vendant eos paganis [...] aliquid nuncium eis paganis adnunciant ad dampnum christianitatis ita egicerunt predicti episcopi et principes a comunione ecclesie et christianitatis, ut siquid eos invenerit treguam Domini illis non teneat.

2

2 d'octubre de 1217

El comte Nunó Sanç I del Rosselló i la Cerdanya promulga una constitució de Pau i Treva pels seus territoris.

Publicat per Gener Gonzalvo i Bou: *La Pau i Treva del Rosselló de l'any 1217*, Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Núm. XV, 2004, pp. 67-73.

Ad honorem Dei omnipotentis qui auctor pacis est et amator caritatis, et gloriosae genitricis eius Virginis Mariae, et Omnium Sanctorum. Nos, Nuno Sancii, dominus Rossilionis, Confluentis, Cerritaniae et Vallispirii, consilio et voluntate et auctoritate dilecti patris nostri Galteri, Dei gratia Elnensis episcopi, et consilio baronum nostrorum, tam civium quam burgensium, antecessorum nostrorum sequentes vestigia, publicaue utilitati totius terrae nostrae consulere providentes, paces

et treugas facimus et constituimus in tot episcopatu Elnensi et Cerritaniae.

Sed cum ea quae divino cultui fuerint deputata primo prae oculis debeamus habere, in prima pacis constitutione, sub pace et treuga ponimus omnes ecclesias cum earum coemeteriis et sacrariis, quae speciali hominum censura qui bonis Dei intelliguntur, et cum omnibus rebus earum mobiliibus et immobilibus, et se moventibus, et cum hominibus earum et rebus.

Item, sub hac pace et treuga ponimus et constituimus omnes clericos in quocumque sint ordine constituti, et monachos regulares, sanctimoniales, hospitalarios, templarios sive fratris Sancti Sepulcri, et omnes alios viros religiosos et monasteria omnia, et quelibet loca religiosa, et omnes honores et possessiones eorum, et alias res mobiles et immobiles et se moventes.

Item, emunitates sive salvetates hospitalaris Ierosolymitani sub eadem pace constituimus, et aliorum venerabilium locorum. Statuimus tamen quod de cetero domus Templi et Hospitalis, vel alius venerabilis locus religiosus non recipiat novas salvetates sine consilio domini episcopi et vicarii nostri.

Item, sub hac pace sint viduae et orphani et pupilli, et res eorum mobiles et immobiles et se moventes. Item, guidatica, et pennones, et omnia regalia firmiter observari et custodiri, sub hac pace et securitate iubemus, etiam omnes venientes ad curiam nostram, stando, eundo et redeundo, cum omnibus rebus eorum mobiliibus et immobilibus et se moventibus.

Item, sub hac pace sint cives, burgenses et omnes alii castrorum et villarum, ecclesiarum et locorum religiosorum habitatores, sive in villis, vel civitatibus, vel aliis locis habitantes, et omnes eorum possessiones, pignora et universa, tam mobilia quam se moventia.

Item, sub hac pace sint omnes iudaei et sarraceni, qui videlicet sub fide et custodia in terra nostra habitantes, et omnes res et possessiones eorum.

Item, sub hac pace sint camini et strate sive viae publicae, et omnes homines, tam domestici quam peregrini, mercatores, alique per eas euntes et redeuntes, cum omnibus quae secum ducant vel portaverint; et ut nullus idem iter agentes invadat, vel in corpore proprio, sive in rebus suis aliquid injuriae sive molestiae inferat; militibus exceptis et eorum filiis, qui inter se manifeste guerram habuerint; et exceptis propriis hominibus, quos dominis in camino capere liceat.

Item, villanos et villanas ecclesiarum et monasteriorum, et aliorum locorum religiosorum et nostri, et omnes res mobiles et immobiles vel se moventes, sub pacis et treugae securitate constituimus. Verum si cum armis in maleficio fuerint deprehendi, damnum eis ibi illatum non requiratur pro pace fracta; ita tamen a modo si infra terminos castrum in quo habitantes fuerint capti sine aliqua redemptione, absolvantur; si vero ultra terminos castrum exierint cum armis et capti fuerint, vel

aliquod malum acceperunt, non requiratur pro pace fracta; sibi enim imputent, nisi res suas sequerentur. Homines vero militum si in maleficio deprehendantur, non requiratur pro pace fracta sive damnum acceperint, sive capiantur.

Item, statuimus et ponimus sub pacis et treugae securitate villanos et villanas militum, tam de alodiis quam de feuodis, cum omnis bestiis minutis vel grossis, sive cum omnibus animalibus parvis vel magnis, sive sint aratoria, sive non, vel apta ad arandum sive non, cum instrumentis aratoriis, et cum suis bubulcis, sive qui ea custodierint et gubernaverint, ita quod nullus eorum animalia capiat, nec etiam in proprio corpore praedictorum rusticorum aliquod damnum inferat, nisi in maleficiis inventi fuerint, vel in cavalcadis cum dominis suis aut cum aliis ierint. Item, bestias ararias militum cum instrumentis, et cum eis qui eas custodierint et gubernaverint, sub eadem pace et securitate constituimus. Item, sub eiusdem pacis regimine sint apud alvearia, sive palumbaria, molendina, palearia, oliveta et fructus eorum cuiuscumque sint.

Item, sub predictae pacis constitutione mandamus firmiter statuimus, quod si aliquid sic pro indiviso aliquorum fuerit commune, quod aliqua pars sit sub treuga, alia non, illa pars quae fuerit sub treuga salvet aliam quae non sit sub pace. Prohibemus insuper ne aliquis incendium mittat, vel ignem ad nocendum supponat etiam si guerram habuerint, quod si fecerit tamquam invasor pacis habeatur.

Si quis vero praescriptam pacem in aliquo vel in aliquibus capitulis infringere, vel violare praesumpserit, infra quindecim dies ad monitionem vicarii nostri, vel domini episcopi damnum componat illi cui malum fecerit in simplum; post quindecim vero dies, duplum, praestandis insuper sexaginta solidis nobis et episcopo ad quos querimonia fractae pacis et treugae dinoscitur pertinere, si milites fuerint vel eorum filii et nobiles baiuli, vel homines villarum qui pacem violaverint; rustici vero, et alii homines poenam praesent viginti solidorum, dividendum secundum quod in pacibus antecessorum nostrorum invenitur statutum. Et insuper si infra praedictos quindecim dies per nos, vel per episcopum, vel per vicarium nostrum, vel nuntios idem temerator damnum non emendaverit, exinde ipse malefactor et complices sui, cadjutores et consiliatores eius ab episcopo excommunicentur, et postea a praedicta pace et treuga separati intelligantur, ita quod malum quod propter hoc eis fuerit illatum non requiratur pro pace et treuga fracta; salvis tamen aratoriis, animalibus et suis frumentis, apum alveariis, palumbariis, molendinis et olivetis. Sed si malefactor et coadjutores eius iamdicto querelanti ullum malum fecerint, emendetur pro pace fracta.

Ab hac autem pace excludimus hereticos manifestos et eorum credentes atque fautores, fures et latrones, et eorum receptatores, et publice excommunicatos, nisi voluerint se emendare ad

mandatum episcopi. Statuentes insuper firmiterque mandamus ut nullus eos defendat, imo manifestet eos et omnibus modis devitet. Volumus praeterea ut nullus pacis violatores manuteneat, nec aliquis qui sit bauator appellatus, nisi qui se voluerit per iudicium curiae exiire. Ad insuper, firmiterque statuimus et iubemus, quod ea que ab antecessoribus nostris statuta sunt de pacibus et treugis servandis atque tenendis, inviolabiliter ab omnibus teneantur, serventur et custodiantur.

Violatores autem pacis satis dare, et pignora mittere in manu vicarii nostri in propriis personis, si tamen dominus qui eos ad maleficium duxerit, vel ad guerram voluerit pignora mittere pro se, et pro militibus, et pro omnibus qui de domo et familia sua fuerint, recipiatur. Si vero homines monasteriorum vel aliorum locorum religiosorum inter se damnum dederint in corpore sive in rebus, et querimonia ista ad vicarium nostrum pervenerit, remittat eum vel eos ad dominos proprios, et si infra quindecim dies damnum in posse dominorum suorum resarcire noluerint, aut directum firmare, deinde vicarius accipiat pignora in personis propriis, et causa illa sine debito sub eius examine terminetur.

Item, statuimus et mandamus, ut paces istae et treugae sint firmae et durature ab hac die usque ad festum proximum Omnium Sanctorum, et a festo Omnium Sanctorum usque ad decem annos continuos et completos. Item, statuimus firmiter et mandamus, quod nullus expugnet aliquod castrum vel aliquam munitionem cum gusca vel pererio vel manganello, vel cum alio genere lignorum prout in usaticis antecessorum nostrorum statutum est.

Item, statuimus atque iubemus quod omnes milites, et cives, burgenses et homines villarum a quatuordecim annis et supra paces istas iurent ut eas teneant, et defendant fideliter sine fraude. Quicumque autem admonitus a domino episcopo vel a nostro vicario, ab episcopo si jurare eas noluerit excommunicetur, et sit a pace et treuga exclusus, et cogatur per pacem eam jurare.

Hanc autem pacem statuimus salvis juribus et libertatibus ecclesiarum, et nostris atque militum, et salvis in omnibus consuetudinibus Perpiniensi.

Ad majorem itaque firmitatem istarum pacium et treugarum, nos Nuno Sancii juramus manibus nostris propriis per Deum et haec sancta quatuor Evangelia, praedicta omnia, ut dictum est, fideliter observare atque defendere sine fraude et aliquo ingenio.

Actum est hoc sexto nonas octobris, anno Domini M CC XVII.

Nuno.

Annex 2

Els Usatges de Barcelona

Publicat per Fernando Valls Taberner: *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentario y edición bilingüe del texto*, Departamento de Historia del Derecho, Universidad de Málaga, Promociones Publicaciones Universitarias de Barcelona, Barcelona, 1984.

Publicat per Josep Rovira i Ermengol: *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albet*, Editorial Barcino, Barcelona, 1933.

1 [*antequam usatici*]

Text introductori dels Usatges de Barcelona que indica el mètode emprat per jutjar crims i malifetes, abans que els Usatges fossin establerts com a font de dret: els judicis de Déu.

Abans que ls usatges fossen mesos solian los jutges jutjar que todas las malefetas fossen esmenadas en tostemps, sino podian esser menypreadas, per sacrament, o per batalla, o per aygua freda o calda, axi dient: Yo aytal jur a tu aytal, que aquest mal fet, que a tu he fet, de tal guisa lo te fet, a mon dret a a ton tort, que no l te deig esmenar, per Deu, e per aquests sancts evangelis, e que n estare a batalla, o a hu dels sobredits judicis, de aygua freda o de calda.

2 [*homicidium*]

Tot i l'article 1, l'homicidi i l'adulteri havien de ser jutjats, esmenats o venjats.

Homicidium o cugucia, que no poden esser menypreats, sien segons ley e costums jutjats e esmenats o venjats.

3 [*cum dominus*]

Fonament legal dels Usatges, i explicació de la necessitat de solucionar els buits legals de les lleis visigòtiques.

Com lo senyor en Ramon Berenguer vell, comte e marques de Barcelona e subjugador de Espanya, hague honor e vehe e conec que en tots los plets de aquella terra no podien esser observadas las leys godas, e vehe molts clams e molts plets que aquellas leys no jutjavan specialment, ab loament e consell dels seus prohomes, ensemps ab la sua molt savia muller Adalmus, constitui e mes usatges ab que tots los clams e los malfets, en aquells insertats, fossen destrets e pledejats e ordenats e encara esmenats o venjats. Aço feu lo comte per autoritat del jutge, qui diu que l princep haja electio e licencia de ajustar leys, si justa novitat de plets ho requerra, e que sie tractat per la discretio de la reyal majestat en qual guisa començament de plet sie a leys ajustat. E la reyal potestat sola sie franca en totas cosas qualsevol pena manara esser posada en plet. E los usatges que mes lo senyor comte començen axi.

4 [*hec sunt usualia*]

Presentació dels Usatges de Barcelona, els testimonis presents en la seva redacció, i enumeració de les principals categories de la piràmide feudal catalana.

Aquests son les usatges de las costumias de cort que l senyor en Ramon Berenguer vell, comte de Barcelona, e Adalmus sa muller constituiren tots temps tenir en lur terra, per acort e per ajustament dels magnats de lur terra, ço fo: de n Ponç vescomte de Gerona e de n Ramon vescomte de Cardona e de n Huladart vescomte de Barcelona e de n Gombau de Besora e de n Miro Gilabert e de n Alemany de Cervello e de n Bernat Amat de Claramont e de n Ramon de Moncada e de n Amat Eneas e de n Guillem Bernat de Queralt e de n Arnau Miro de Tost e de n Hug Dalmau de Cervera e

de n Arnau Miro de Sanctamarti e de n Guillem Dapifer e de n Jofre Basto e de n Renart Guillem e de n Gilabert Guitart e de n Ombert de Sesajudes e de n Guillem Marc e de n Bofiy Marc e de n Guillem Borrell jutge. Que qui occiura vescomte e lo nafrara o l deshonnara en alguna cosa, esmen lo axi com a dos comdors, e comdor axi com dos vasvessors.

5 [*de vasvessore*]

Continuació de la definició de la piràmide feudal, i tipificació de les penes en base als danys infligits a un cavaller.

De vasvessor qui ha sinc cavallers, per mort de aquell, esmen sexanta onças de or cuyt, e per nafra trenta onças. E si ha mes cavallers, cresca la compositio segons lo nombre de cavallers.

Qui cavaller empero occiura, don en compositio dotze onças de or. Qui l nafrara, axi per una nafra com per moltas, esmenli sis onças de or.

6 [*si quis se miserit*]

Tipificació de penes i esmenes per a diferents actes i agressions contra un cavaller.

Si algu se metra a aguayt e acordadament escometra cavaller e l ferra ab fust o l tirara per los cabells, esmenlo per mort, car gran onta es. E si en altra guisa indignant de qualque colp en baralla ferra cavaller ab puny, palmada, o ab pedra, o ab peu, o ab fust, si sens sanc sera, sien li donadas tres onças; e si sanc ne eixira dels cors quatre onças de or, del cap sinc onças, de la cara sis onças, e si talla membre, axi que n aparega debil, sie esmenat per mort. E i es pres, e mes en ferros o en escassa, sie esmenat per mija mort. Si es escomes, batut o nafrat, o mes en tavaga, o destret per reempço, sie esmenat per mort.

Si solament es pres e guardat, e no ne haja sofrerta calumpnia ni onta ni sera estat retingut long temps, sie esmenat per aliscara e per homenatge o per talio, si es vist esser son contrasemble. E si es major aquell qui pren que aquell qui sera pres, don li cavaller de sa valor qui li faça aliscara y homenatge o reseba talio.

Cavaller empero qui ha dos cavallers o homens allogats de sa honor e n tendra hu de sa companya, toda aquesta compositio sie feta a ell, o per ell, en doble.

7 [*aguayt e encals*]

Pena imposada per a segrestar a un cavaller, o atacar un castell.

Aguayt y encalç de cavaller y assalt de castell sie esmenat per homenatge y per aliscara, axi com sera vist al jutge qui jutjara aquella causa.

8 [*filius autem militis*]

Definició jurídica del fill d'un cavaller.

Fill de cavaller sie esmenat axi com son pare fins a trenta anys; d aqui avant axi com a pages, sino sera fet cavaller.

9 [*miles vero*]

Definició la condició, i les obligacions, d'un cavaller.

Cavaller qui lex sa cavalleria, mentre que la puxa tenir, no sie esmenat axi com a cavaller. Assats lexa cavalleria qui cavall e armas no te, ni feu de cavaller, ni va en host, ni en cavalcada, ni en plets, ni en corts axi com a cavaller, si doncs vellea no l ne dele.

10 [*cives autem*]

Definició jurídica de ciutadans i burgesos.

Ciudadans e burgesos sien entre si pledejats e esmenats axi com a cavallers: mas a la potestat sien esmenats axi com vasvessors.

11 [*judei cessi*]

Les agressions a jueus estaven sota l'arbitri del rei.

Jueus batuts o nafrats o presos o debilitats o encara ocils, a la voluntat de la potestat sien esmenats.

12 [*bajulus interfectus*]

Definició d'esmenes per l'agressió d'un batlle.

Balle occit o batut o pres o debilitat, si es noble e menja pa de forment tots dies e cavalca, sie esmenat axi com a cavaller. E lo balle qui no es noble haja la meytat de aquesta compositio.

13 [*rusticus interfectus*]

Càstigs per a agredir a un pagès o a home qualsevol.

Pages occit o altre home qui altra dignitat no ha, sino que es christia, sie esmenat per sis onças de or. La nafra per dues onças de or.

Debilitatio e batiment sie jutjat per la ley segons sous de diners.

14 [*si quis aliquem percusserit*]

Penes per agressions diverses.

Si algu fer altre en la cara, per gautada sinc sous; e per puny o per peu o per pedra o per fust, deu sous. E si n ix sanc, vint sous; si l tira per los cabells ab una ma, sinc sous; ab dues, deu sous; si cau en terra quinze sous; qui l tira per la barba, vint sous; per descavalcament, quaranta sous.

15 [*capcio vero*]

Esmenes que s'havien de pagar per segrestar, o mantenir a algú captiu.

Apresonament pus que algun haura esmenat a ell lo mal que fet li haura quant lo pendra, sie esmenat axi, que tant li do de son haver, que faça jurar per hom de sa valor que per onta ni per deshonor que feta li haja no la deu pus esmenar; si lo die o lo endema que pres sera sia lexat. E si pus sera tengut, o en escassa o en ferres mes, o en tavega o en algun altre ligam, e tengut en guardia, per cascun die e nit prenga sengles sis sous en compositio; per mans e per peus ligats, deu sous li n sien esmenats.

16 [*captus curia*]

Càstig que s'havia d'imposar a aquells que intentessin escapar de la justícia.

Hom pres per cort e mes en castell per fer justitia, no isca de aqui sens licentia; e si u fa, si dons per ventura no temia morir, haura dan de invasio, trenta sous que dara a la cort; e tornat en lo castell, esmen lo dan e culpa que fet haura, axi com la cort jutjara.

17 [*si quis aliquem quilibet*]

Penes econòmiques que s'havien de pagar en funció del tipus de ferida.

Si qualche un indignat de qualche colp ferra algun en lo cors, per sengles feridas que no apparegan, sengles dotze diners; de aquellas que apparagan, per cadascuna dos sous. E si sanc n exira, sinc sous; per os trencat en lo cors, sinquanta sous. E si ferint o tirant iradament li fa exir sanc per la boca o de las narils, vint sous li do en compositio.

18 [*si quis impulerit*]

Càstigs econòmics per empènyer o tirar a terra a una persona.

Si algun empeny altre ab una ma, dotze diners; ab dues, dos sous; si s cau en terra, tres sous li esmen.

19 [*si quis alicui spuerit*]

Esmena per escopir a una persona.

Si algu escup a degu en la cara, esmen li vint sous o li estia a talio, ço es a atretal.

20 [*si quis alicui criminalem*]

Conseqüències per la falsa acusació.

Si algu dira altre fellonia criminal e no la li vol provar o no pot, o li jur per sagrament que per mala voluntat dix aquella follia e no per veritat que n sabes, o li esmen aytant com ell ne perdera si ver fos.

21 [*malefacta*]

Compensacions per agressions a esclaus sarraïns.

Los malfets en los sarrahins catius sien esmenats axi com de esclaus a lurs senyors, e la mort de aquells segons lur valor. Per tant dic segons lur valor car son molts qui son de gran reemço, e altres artificiosos experts en diversos linatges de arts.

22 [*unaqueque mulier*]

Tipifica que les dones havien de ser tractades segons la categoria del seu marit, pare o germà.

Cascuna fembra sie esmenada segons valor de son marit; e si no ha marit, ne l hague anc, segons valor del pare o del frare.

23 [*omnes homines*]

Tipifica les fiances que s'havien de dipositar en funció de la categoria de l'acusat.

Tots homens fermen dret a lurs senyors hont que lurs senyors lurs manen en ço del seu. A la potestat sos vescomtes e comdors, per cascun castell ab sa honor, per cent onces de or de Valentia; el cavaller per deu per cascuna cavalleria de terra, e per castell ab son ampriu per altres deu; per los feus menors, segons lur valor; per homenatge, per mitja cavalleria de terra, de ço qui s pertany a la fe. Lo pages ferm dret per sinc sous ab creximent.

24 [*placitum mandetur*]

Indica els terminis establerts per a presentar-se a un judici.

Plet sie manat axi als magnats com als cavallers, primerament de deu dies; de aqui avant de vuyt en vuyt dies. Als pagesos al quart e al cinque die.

25 [*placitare vero*]

Obligació a donar dietes als assistents a un judici, en el cas de no poder tornar a la seva llar el mateix dia.

Pledejar deuen ab comte los vescomtes e ls comdors e ls vasvessors e ls altres cavallers, la hont ell manara dedins son comtat; e si aquell die no poden tornar en ço del lur, donar los deu condit. Semblantment deu esser entre los comtes e vescomtes e vasvessors e altres cavallers, que quiscun pledeig ab son senyor de qui sie soliu o de qui tenga major benefici, dins la porta de la sua cort, si lo senyor ho volra; mas sino volra, man li lo plet hont se vulla en ço del seu, axi que si en aquell die no poria tornar a sa casa don li condit.

26 [*placitum judicatum*]

Manera de procedir d'un senyor després d'haver realitzat un plet amb un vassall seu.

Plet jutjat entre vassall e senyor, e judici loat b abdues las parts e autorizat e en ma de senyor ben assegurat, que li sie fet, redres lo senyor primerament a son home tot quant li deura en alguna guisa, puys prena de son home tant quant li sera jutjat.

27 [*batallia judicata*]

Determina les penyores que s'havien de dipositar abans de realitzar una batalla judicial.

Batalla jutjada ans que sie jurada, si deu esser feta per cavallers, per doscents onces de or de Valentia sie fermada ab penyoras; e si deu esser feta per homens de peu, sie fermada per cent onces de or. Per ço que a aquell qui vença sie esmenat lo mal que pendra en la batalla, axi en lo cors com en lo cavall e en las armas, e conseguisca ço per que la batalla fela sera e totas las messions que fara per aquella batalla; e deffenit lo mal que pendra aquell qui vençut sera en la batalla.

28 [*de omnibus namque*]

Article que determinava l'estructura d'un plet.

De tots los plets comuns no coven esser mes de quatre plets: lo un en que sien dret fermet per fermanças o per penyoras convinentment, axi com mester sera o necessari, oits los clams de cada part; altra, en que los clams sien dits e recomptats, e judicis donats dels jutges elets de cascuna parts; lo terç, en que los clams e ls judicis sien retrets dels jutges, e si ops sera o necessari los judicis millorats, e apres sien loats e autorizats, e aqui deuen creixer las penyoras a loament de lur jutge; lo quart, en que l senyor del plet recobre las penyoras, e mentre que las tendra, que ls drets sien fets e ls judicis complits axi com seran jutjats e de abdues las parts autoritzats.

29 [*magnates*]

Conseqüències per a un vassall que no vulgui acceptar la decisió judicial, en favor del seu senyor.

Los magnats e ls cavallers si contrastan fermar dret a lur senyors, com fer deuen, e per ço lurs senyors pendran postat de lur castell o lus empararan lo feu, no lus deuen retre ne lo castell ne lo feu entro que ls hajan fet dret e esmenadas totas las messions que l senyor, per la custodia de aquell, haura fetas, per lo prenimet del castell e per l emparament del feu. E si en altra guisa

hauran dada a ells la postat, no lus ferm dret entro que hajan lo castell recobrat, si doncs lo senyor no ha guerra e que haja ops aquell castell o que y haja son estar.

30 [*si quis contradixerit*]

Dret d'un senyor a ocupar el castell s'un vassall, en el cas que el vassall li negui el dret de possessió.

Si algu contradira a son senyor la postat de son castell axi com dar la li deu, e n sofferra reptament, si l senyor pora pendre aquell castell, sera li legut de retenir lo castell, ensemps ab los feus que ell tenia per aquell castell, entro que l menyspreedor haja esmenat a son senyor totas las perduas que haura fetas en pendre aquell castell e en guardar lo; e assegur, jurant ab sas mans per sacramental scrit, que la postat de aquell castell james en nulla guisa li sera contradita.

31 [*si a vicecomitibus*]

Dret d'un senyor a designar un successor, entre els hereus d'un vassall mort sense haver fet testament.

Si els vescomtes als pus baixos cavallers mor negun intestat e sens leyal conditio de sos bens, sie legut als senyors stablir aquells feus a qualsevol dels infants del deffunct.

32 [*castellani*]

Procediment a seguir, i condicions, per a infeudalitzar.

Los castlans no deuen altres sots castlans mentre sots si en negun castell que tengan per lo senyor, sens consentiment de aquell senyor; e si ho fan, e ls senyors ho saben e no y contradixeren, los castlans qui hi seran, ells sabent e no contradients, hi deuran estar: mas si ho saben e contradixen, deuen los ne gitar aquells qui ls hauran mesos.

33 [*si aliquis suum feudum*]

Procediment a seguir per vendre o empenyorar un feu.

Si negun donara son feu a altre o l empenyorara o l alienara menys de consentiment de son senyor, e son senyor ho sab e y contradiu, emparar pot aquell feu quant que s vulla: si u sab e no y contradiu, no l pot emparar, mas lo servici de aquell feu pot demanar a qualsevulla, o al donador o al reebedor; e si li contradiu hom lo feu ni l servici del feu, sera legut al senyor de emparar lo feu o de tenir lo en domini entro que lo servici perdut li sie esmenat en doble, e ben assegurat que de aqui avant no li sie contradit.

34 [*qui fallierit*]

Obligacions del senyor i el vassall respecte les cavalcades, i esmenes pel seu incompliment.

Qui falra hosts ne cavalcadas a son senyor a qui fer las deus, o las li esmen en doble, si l senyor ho vol, o li esmen lo dan e las perduas e las messions que haura fetas per lo falliment d ell. Semblantment los cavallers si perden res en hosts ni en cavalcadas, esmen lus ho lurs senyors axi com els ho poran averar.

35 [*qui viderit*]

Manera de procedir contra un vassall que no ajudés al seu senyor.

Qui veura son senyor haver necessitat e li fara fallença de ajuda e del servici que fer li deu, e per aço lo fara reembre, aquella reenço en nulla guisa no deu haver ne conseguir. Mas si l senyor vol que l seu home li enadesca al servici, cresca li lo benifet, sino lo hom haja ço que haver sol e servesca a son senyor axi co s pertany ni s cove.

36 [*qui solidus*]

Indica que un vassall havia de servir al seu senyor en funció del feu que li era assignat, i convingut. També prohibeix que un vassall tingui més d'un senyor, excepte que el seu senyor li permeti tenir un altre senyor.

Qui es soliu de son senyor molt be li deu servir segons son poder o segons convenença, e l senyor lo deu haver contra tots e no altre contra ell: per aço null hom no deu fer solidança sino a un sol senyor, si doncs no li ho consent lo senyor de qui primerament sera soliu.

37 [*qui seniozem*]

Càstig a un vassall per abandonar el seu senyor en la guerra.

Qui son senyor lexara viu en batalla mentre que ajudar li puxa, o per mal engan li fallira de batalla, perdre deu tot quant per ell te.

38 [*qui ira ductus*]

Manera de procedir contra un vassall que surt de la obediència del seu senyor.

Qui per ira mogut desfiara son senyor o li lexara son feu, empar li son senyor tot quant per ell haja, e tenga ho tant longament entro que torn a son homenatge e li ferm dret e li esmen ab sagrament la deshonor que feta li ha, e pays cobre lo feu que lexat li havia.

39 [*qui seniozem*]

Conseqüències per un vassall que hagués desafiat o deshonrat al seu senyor.

Qui son senyor menpreara o per orgull acoradament lo desfiara, perdre deu per tots temps tot quant per ell te, e deu li retre tot quant del seu moble haja haut que servit no li ha.

40 [*qui se sciente*]

Conseqüències per a un vassall que calumniés, o agreugés l'honor del seu senyor.

Qui scientment ociura son senyor o de ma o de lengua, o son fill ledesme, o lo adulterara sa muller, o li tolra son castell e no l li retra sens pijorament, o li fara mal que no li puxa esmenar ni redreçar, per una de aquestas cosas, si provat o convençut n es, deu venir en ma de son senyor ab tot quant per ell tenga per ferme a sa voluntat, car gran bausia es.

41 [*aliis manque*]

(usatge que fa referència a l'article anterior) Per altres injurries, susceptibles a ser jutjades, s'havia d'aplicar els costums de la terra.

De las altras bausias e malefics qui poden esser redreçats o esmentats, ferm hom dret a son senyor, axi com costum es de aquesta terra, e faça li axi com ell li fara jutjar.

42 [*potestatem*]

Obligació d'un vassall de reconèixer l'autoritat del seu senyor.

Postat de son castell ni fermament de dret null hom no contrast en neguna manera a son

senyor, axi com li deu dar postat e fer dret; car dementre que li contradira son bausador sera. E si per aço pren mal no li sie esmenat; e si l senyor hi ha dan ni n fa menssio, que li sie esmenat de son hom.

43 [*si quis in curia*]

Els acusats de traïció s'havien de sotmetre al judici de la cort. En el cas de resistir-se a l'autoritat, se'ls havia d'obligar per la força.

Si algun en cort per son senyor sera reptat de bausia devant lo princep, purgar se n deu per judici e per loament de aquella cort; e si fer no volra, lo princep lo n deu destrenyer.

44 [*similiter*]

Assegura la protecció d'un vassall contra els abusos del seu senyor.

Semblantment si l senyor vol destrenyer a tort son cavaller, o tolre sa honor, la potestat lo n deu deffendre e mantenir.

45 [*et si quis a potestate*]

Els acusats per traïció per l'autoritat podien sotmetre's a judici, o mitjançant batalla judicial.

E si per la potestat algu sera reptat, deu se metre en sa ma, e per judici de la sua cort redreçar e esmenar lo dan e lo mal e la deshonor que feta li haura, o se deu purgar de bausia per sacrament e per batalla a son par aqui de linatge de honor sie de sa valor, ab dan o ab prou que de aço deu haver; per aço diu dan o prou que tant prena li venç com perdria si era vençut.

46 [*similiter sit*]

La batalla judicial no es feia en persona, cada part escollia un home que lluitava en nom seu.

Semblantment sie entre ls magnats e lurs cavallers, exceptat que batalla no sie feta en lur ma, mas en ma dels feels elets de cadascuna part.

47 [*cunctum malum*]

Obligació de compensar els danys que un senyor fes al seu vassall, i viceversa.

Tot mal que hom fara a son senyor o son senyor a son hom, sens fadiga de dret e sens acuydament de esser redreçat en cascuna part.

48 [*omnes homines*]

Obligació de tots els homes a jurar fidelitat al sobirà.

Tots homens dels vescomtes fins als pus baxos cavallers tenents honors d ells, deuen jurar feeltat a la potestat, e sa honor, per sacramental scrit, ço es a saber aquells de qui la potestat ho volra.

49 [*sacramentum*]

Ritual per realitzar un jurament.

Sagrament sie totstamps jurat sobre altar sagrat e sobre sancts evangelis. E aquell qui jurar, en tot sagrament deu metre a son scient, exceptat que en bausia e en traygo diga: per Deu e per aquests sancts.

50 [*omnes homines*]

Obligació dels vassalls de jurar fidelitat als seus senyors.

Tots homens, axi cavallers com pagesos, juren a lurs senyors axi com ells lo ho faran jurar per dret en plets; mas los senyors no juren a lurs homens.

51 [*judei jurent*]

Obligació dels jueus a jurar fidelitat als seus senyors, no pas a l'inversa.

Jueus juren a christians, mas christians a jueus nunca.

52 [*sacramenta rustici*]

Valor que se li donava al jurament d'un pagès.

Los sacraments dels pagesos que tenen mas e lauran ab vn parell de bous, sien creguts fins a set sous de plata.

53 [*de aliis namque*]

Valor que se li donava al jurament de vilatans.

Dels altres vilans que son dits bacallars sien creguts los sacraments fins a quatre mancosos de or de Valentia. De aqui avant qui s que juren, mostren ho per judici de calderia.

54 [*senex miles*]

Defineix la condició de cavaller incapacitat per vellesa, i el valor del seu jurament.

Cavaller vell qui no s pot deffendre per si mateix, o pobre qui no s pot arrear de batalla, sie cregut per sacrament fins a sinc onces de or de Valencia.

55 [*alii quoque milites*]

Permetia als cavallers resoldre conflictes d'injúries mitjançant la batalla judicial.

Los altres cavallers de vint anys tro a sexanta, si res han jurat de que perjurs sien apellats, ab lurs mans proprias ho defenan a lur par.

56 [*sacramenta burgensium*]

Valor que se li donava al jurament d'un burgés

Los sacraments dels burgesos sien creguts axi com dels cavallers fins a sinc onces; d aqui avant que s que juren, deffenan se per batalla de pedon.

57 [*fevos*]

Maneres de procedir per conflictes de reconeixement de la potestat d'un feu.

Los feus que tenen cavallers, si los senyors de aquells hauran negat que aquells a ells no hauran dats, averar ho deuen per sacrament e per batalla, e hajan los. Mas aquells que no tenen, si se n claman, o proven per scriptures o per testimonis aquells haver adquirits dels senyors, o lexen

aquells.

58 [*si quis alicui homini*]

Esmenes per ferir a un home segons el tipus d'arma.

Si algu gitara a degu hom lança o sageta o altre linatge de armas, si l nafrara o l agreviara en res, esmen lo mal que li haura fet; e si conseguir no l pora, per la sola presumptio que ha haut, o estia li a talio en aquella mateixa pahor, o li esmen axi com la meytat de una nafra. E si ab ma armada lo escometra e no l nafrara, mas que solament li trencara lo escut o las vestiduras, o lo fara caher o devallar en terra, semblantment sie esmenat per mija nafra.

59 [*si quis vulnera verit*]

Esmena per ferir, o matar, una montura.

Si algu ociura o nafrara cavall o altra bestia, home sient dessus o tenent en la ma la bestia, esmen en doble la deshonor del cavalcant ab sacrament.

60 [*omnes quippe naves*]

Protecció reial que gaudien tots els vaixells amb destí, o origen, a Barcelona, entre el cap de Creus i el port de Salou.

Totas las naus vinents a Barcelona o partint de Barcelona, per tots dies e per totas nits sien pau e en treva sots deffensio del princep de Barcelona, de cap de Creus en tro al Port de Salou; e si negu los fa mal, per manament del princep sie esmenat al doble, el al princep la deshonor ab sacrament.

61 [*item statuerunt*]

Article que defineix un espai de Pau i Treva, als voltants de Barcelona.

Statuiren que tots los homens nobles e no nobles, jat sie aço que sien greus e mortals inimics, tots temps sien segurs e per tots dies e per totas nits hajan ferma pau e veras trevas de Montgat en tro al castell de Fels, e del coll de Finestrelles en tro al coll de Çagavarra, e del coll de Serola e de Vall Vidrera en tro dins la mar dotze leguas. E qui passara aquest manament, lo mal e la deshonor que fara esmen en doble, e per lo rompiment del ban compona al princep cent onças de or.

62 [*camini et strate*]

Protecció reial que gaudien totes les vies públiques.

Los camins e las stradas per mar e per terra son de la potestat, e per deffensio d ells deuen esser en pau e en treva per tots dies e per totas nits, axi que tots homens, cavallers e mercers e mercaders e homens de peu, anats e vinents, vajan e vingan segurs e quitis, ab totas lurs cosas, sens tota paor; e si negun los escometra e ls batra o ls nafrara o ls deshonrrara en res, o ls tolra res de lurs cosas, lo mal e la deshonor que ls fara en lo cors lo esmen en doble segons lur valor, e aço que ls tolra restituesca los ho en onze dobles, e mes avant don a la potestat tant de son haver e de sa honor que per sagrament jur sobre lo altar que per la deshonor que feta li ha no li deu pus esmenar.

63 [*constituerunt eciam*]

Atorga al príncep el poder per declara la pau o la guerra als musulmans.

Constitueren encara los sobredits princeps e manaren que tots los homens estants en lur terra faessen tots temps pau e treva e guerra, per mar e per terra, als sarrahins, segons lur manament.

64 [*quoniam per iniquum*]

Obligació del príncep a observar la seva paraula i la seva conducta.

Car per inic princep e sens veritat e sens justitia se destroeix e pereix per tots temps la terra e sos habitants, per aço nos sobredits princeps Ramon e Adalmus, ab consell e ajuda dels nobles barons, decernim e manam que tots los princeps qui en aquest principat son a venir apres nos hajam tots temps ferma fe e perfeta e vera paraula; de guisa que tots homens nobles e no nobles, reys e princeps e magnats e cavallers, vilans e pagesos, mercers e mercaders, peregrins e viandants, amics e enemics, christians e sarrahins, iueus e heretges, se pugan en ells fiar e creure, no solament lurs personas mas ciutats e castells, honor de haver, muller e fills e tot quant hajan, sens paor e sens tota suspita; e tots homens nobles e no nobles, magnats, cavallers e pedons, mariners, cossaris e moneders, en lur fe e lur paraula tenir, guardar e governar per dreita fe sens engan e sens mal enginy e sens mal consell en tots plets, grans e pocs; e entre las altrás cosas guarden fermament la pau e la seguretat que ls princeps de Espanya daran als sarrahins axi per terra com per mar.

65 [*simili modo*]

Poder del príncep per obligar a dos enemics a pactar una treva.

Semblantment fermament sie observada treva e pau e seguretat que l princep manara tenir entre ls inimics, jatsie aço que aquells inimics no hajan atorgada aquella treva.

66 [*emparamentum*]

Obligació de respectar la protecció concedida pel príncep, i a no adulterar el pes de la moneda.

Emperament que l princep haja fet per sio per sonmissatge o person saig o per son segell no l gos negu desemparar, si doncs primerament no s fadiga de son dret al princep a costuma de la sua

cort.

Moneda, axi de or com de argent, axi diligentment sie servada que en ninguna guisa no cresca en aram ni minue en or ni en argent ni encara en pes. Qui tots aquestas cosas o una de aquestas, ço es pau e treva, emperament o moneda, trencara, corrompra o falsara, per ço car tant gran mal es e tal onta que negu no l pot redreçar o esmenar al princep, en axi stablins manam que las personas de ells, ab tota lur honor e haver, vengan en ma del princep a fer sa voluntat segons consell e loament de la sua cort. Car fe e justicia e pau, veritat del princep ab que tot regne es governat, valen regne e mes que regne; e per ço nul hom no pot extimar ni deu que per algu algre preu sien esmenadas ni redreçadas al princep las sobreditas malfetas sino axi com dessus havem statuit venir en la sua ma.

67 [*item statuimus*]

Conseqüències del fals jurament.

Statuim que si algu jurara a son senyor ço que tenir no li vulla, lo dan que vindra a son senyor per lo traspasament de aquell sacrament li esmen en doble e si per aço pot esser saul, de qui avant tenga lo sacrament e atena e faça aytant com a son senyor jurant havia convengut; e si es perjur o es vist esser ho, perda la ma o la reema cent sous, o perda la quarta part de tot quant haura en la ma de aquell de qui es perjur; e puys no puxa testificar en plet ne sie cregut d aqui avant de sacrament que faça.

68 [*princeps namque*]

Obligació de tots els homes de lluitar contra els enemics del príncep.

Lo princep si per qualque cas sera assetiat o ell tendra sos inimics assetiats o oira algun rey o princep vener contra si a batallar, e amonestara sa terra que li acorrega per letras o per missatges o per costumab ab las quals sol esser la terra amonestada, ço es ab farons, tots homens axi cavallers com pedons qui hajan edat e poder de combatre qui aço oiran ni veuran, com pus tost puxan li vajan

socorre. E si negu li fallira de la ajuda que en aço fer li pora, perdre deu tot temps tot quant per ell tenga. E cell qui per ell res no tindra, esmen li lo falliment e la deshonor que feta li haura ab haver e ab sagrament, jurant ab las propias mans. Car negum hom no deu fallir al princep a tant gran ops o necessitat.

69 [*item statuerunt*]

Dret del príncep de posseir els bens immobles dels magnats, cavallers i burgesos morts sense descendència. Els bens mobles podien ser repartits segons la voluntat del difunt.

Statuiren los sobredits princeps que las exorquias de nobles, ço es magnats axi cavallers com de burgesos, que tostemps vengan en poder del princep, ço es a saber tots los alous lurs, car ço que al princep plau ha força de ley; mas de lurs mobles façan los dits exorcs tot ço que ls placia a parents esbleyas, o donen per lurs animas.

70 [*comunie*]

Obligació de complir els acords sobre hosts i cavalcades.

Comunias e covinenças que ls cavallers e ls homens de peu fan entre si volents anar en hots e en cavalcadas o en casas, fermament sien tengudas per aquells qui las oiran e las authoritzaran e per aquells qui las oiran e callaran e no contradiran, que axi hi hajan prou o dan com entre ells sera convengut.

71 [*per bonum usaticum*]

Càstig per agressions quan l'acusat tenia un vincle vassallàtic amb la víctima.

Per bon usatge e ben authoritzat per lurs homens statuiren los sovendits princeps, que tots

homens havents senyors per null enginy ni per nulla raho, ne per desfiament ne per acuydament ne per feu lexat, no aguayten lurs personas ne encalcen ne escometan ne nafren ne prenan ne presos los tingan. E si se esdevenia que negu faes aço a son senyor, venga a sa ma estar pres tant longament fins li haja esmenat lo mal e la deshonor que fet li haura segons lo juy del princep e de la sua cort, ço es lo mal que fet haura a sa persona.

72 [*strate*]

Defineix l'autoritat del rei sobre les vies públiques, els rius, prats, etc.

Stradas e vias publicas e ayguas corrents e fons vivas, prats e pasturas, selvas, garrigas e rocas qui son fundadas en aquesta terra son de las potestats; no que ho hajan per alou no ho tengan en domini, mas que tots temps sien a empreiu de lur pobles, sens tot contrast e sens servici sabut.

73 [*rochas*]

Prohibició de construir edificacions sobre cims.

Las rochas han las potestat en tal senyoriu que qui las haja en son feu o en son alou no bastesca sobre ellas ne entorn de ellas alguna força ne castell ne esgleya ni monastir, sens licencia y consell del princep; e si negu ho fara de aquells qui sa honor hajan jurat al princep, perjur sera en aço sens alguna entremissio, en tro que leix la condirectio.

74 [*cequiam*]

Prohibició d'utilitzar l'aigua del reg comtal, o de malmetre el reg.

La sequia de l aygua dels molins que decorra a Barcelona manam esser no tocada per tots temps; e cel qui presumptuosament la trencara, compona al princep cent onces de or per cascuna

vegada, e qui amagadament ho fara per regar, compona al princep tres onces de or per cascuna vegada.

75 [*si quis judeo*]

Esmena per retreure a un jueu o a un sarraí convers la seva antiga religió, i/o agredir-lo.

Si algun hom a jueu o a sarrahi batejats retrauran lur ley o ls appellara renegats o trassallits, o si algu dins nostres murs e nostres burcs primer traura coltell contra altre o l appellara cugus, per ban esmen al princep vinc onças de or de Valentia; e si aquí ou mal o l pren en alguna guisa no li sie esmenat, e ell estia puis a son adversari a dret e a justitia.

76 [*auctoritate et rogatu*]

Procediment per que un home pogués transmetre, lliurement, l'herència a qualsevol dels seus descendents.

Per autoritat e pres de tots lurs nobles e magnats constituiren los sobredits princeps Ramon e Adalmus que tot do estiga ferm e durablement, ajustants a aço, que si negu volia donar a son fill o a sa filla castell o honor o alguna possessio, o nagueix a son net o a sa neta, ab tal raho, que tot quant donal li aura tenga tots los dies de la sua vida e apres son obte que romaga a aquell a qui donat ho haura, aytal fermetat hi cove ajustar, que apres aço no puxa mudar d altra guisa sa voluntat, aço es a saber, que l reba per son home de mans comanat, o li do postat del castell e aquells qui han per ell la honor que li dara, o faça lo dit castell o la honor a ell adquirir del senyor per ma de qui haura lo castell o la honor. E si fara totas aquestas cosas, o una de aquestas, de qui avant no puxa mudar sa voluntat si aquell do es fet a dret o altra raho no ho empatxara: car drets e leys atorgan lo pare fer be a son fill e a son net, donant e millorant a ell de sa honor; e es acostumat aço fer a vegadas en present, a vegadas en amagat per temor dels altres fills o de senyors o de parents o de amics. E per ço los ja dits princeps e tota lur cort ab sana intentio ho loaren e loant constituiren la sobredita teneo, ço es homenatge e postat de castell o commanda de Castlan e acapte

de senyor, obtenir aytal fermetat en totas cosas que de aqui avant per neguna fraudulent calliditat no puxa esser subvertida ne per null enginy puxa esser mudada. E per aquesta manera e per aquest orde puxa lo pare o l avi millorar son fill o sa filla o encara son net o sa neta.

77 [*exhereditare*]

Condicions que s'han de complir per a desheretar legalment a un hereu.

Desheretar poden los dits pares genitors lurs fills o fillas, nets o netas si son tan presumptuosos que l pare o mare, avi o avia greument firan o ls dehonren o ls accusen de crim en judici, o si ls fills son fets basadors, o si las fillas no s volran ajustar a marits mas turpament viuran, o si ls fills tornan sarrahins e no se volen penedir: tots aquests aytals manifestament con vençuts pot lo pare e la mare, lo avi o la avia desheretar si s vol.

78 [*si quis filium suum*]

Condicions que s'havien de complir per a desheretar a un hereu.

Si negun vol desheretar fill o filla, net o neta, nomenadament los desheret e diga la culpa per que los deshereta e instituesca altre en son loc qui haja a provar la causa del desheretament esser vera. E si una de aquestas cosas hi defall, no pot desheretar fill ne filla, net ne neta en neguna guisa; e si u fa sera e res no valra.

79 [*possunt etiam*]

Atorgava la llibertat per a transmetre l'herència a qui es volgués, i les condicions.

Poden encara los princeps e ls magnats o ls cavallers donar lurs honors a qui s volran, ço es a saber aquella honor que per dret speran que los pot venir en obertura apres la mort d aquells qui la

honor posseexen. Mas apres no poden mudar lur voluntat, si lo acaptador era ja lur hom de mans comanat o l'havien rebut a home per aquell do, car aço sera a ell aytal tenedo que si l senyor negara haver donat a ell aquella honor bastar li ha averament, axi com faria si ja hajes tenguda la dita honor, car moltes vegadas aquest do es fet en rescost amagadament; per ço los sobredits princeps donaren tots temps averament a aytal do.

80 [*judicium in curia datum*]

Usatge que manava complir les sentències de la cort.

Iuy donat en cort o donat per jutge elet de cort, de tots sie rebut e en tots temps seguit; e null hom per engan ne per art no l gos rebujar; e cell qui ho fara, sa persona ab tot quant ha venga en ma del princep, a fer ne sa voluntat. Car qui rebuja lo judici de la cort, falsa la cort; e qui falsa la cort, damna lo princep; e qui lo princep damna volra, punit e damnat sie tots temps ell e sa primogenitura; car orat es e sens seny qui vol contrastar al seny e al saber de la cort en que ha princeps, bisbes, abbats, comtes, vescomtes, comdors, vervessors, philosophs, savis e iutges.

81 [*judicia curiae*]

Obligava al compliment dels Usatges, i a recórrer a les lleis visigòtiques o la judici de la cort reial en cas de buit legal.

Iuys de la cort e ls usatges de grat deuen esser rebuts e seguits, car no son mesos sino per la aspresa e duresa de la ley; car tots poden pledejar, mas compositio segons las leys no poden complir. Car las leys jutjen homicidi esser composat e esmenat en trescent sous de morabatins, qui valen ara mil e quatre cents sous de plata fina; traure ull e tallament de ma, cent; per peu, cent; e axi per tots los altres membres; e jutgen tots homens egualment e no jutgen res entre vassall i senyor, car en leys no troba hom homenatge; e per ço las cosas fetas e a fer, constituiren los dits princeps que sien jutjadas segons lo usatge; e aqui hon no bastaran los usatges, torna hom a las leys e al arbitre del princep e a son juy de la cort.

82 [quicunque subdiachonum]

Tipifica les multes per matar a membres de l'Església.

Quis qui ociura subdiaca, tres cents sous compona; qui diaca, quatre cents sous; qui prevere ociura, sis cents sous; qui monge ociura, quatre cents sous compona e culpable sie jutjat; qui bisbe, nou cents sous.

83 [*si quis per treugam*]

Prohibició d'espia a un enemic en període de treva.

Si negu en treva de nostre senyor se sera mes en aguayt o stablira dins la honor o terme de castell de son adversari aguayt, e ab aquell aguayt lo endema per fores treva mal fara, axi lo deu esmenar com faera si en treva de nostre senyor ho havia fet.

84 [*stablierunt*]

Establiment del període de compareixença dels litigants en un judici, i les conseqüències del seu incompliment.

Statuiren encara los dits princeps que cascun adversari speras l'altro adversari en plet en tro a la terça hora del die. D aqui avant, si s vol, prena las penyoras e tenga aquell falliment per fadiga de dret, si aquell adversari qui al plet fallira no ha res sens engan; e si haver haura e no comanara lo plet a son causidic. No sera axi entre los senyors e lurs homens; asats es convinent cosa que ls homens esperen lurs senyors entro a la hora nona.

85 [*precipimus*]

Usatge que regulava l'elecció dels testimonis.

Manam que perjuris sien esquivats, ne testimonis sien admesos a jurament ans que sien discutits; e si en altra manera no s poden discutir, sien separats los uns des altres, e singularment sien inquirits; e no sie legut al acusador elegir testimonis, absent lo accusat. E perço algu no sie admes a sacrament, o a testimoni, sino deju; e aquell qui es duyt a testimoni, si es recusat, aquell qui l recusa diga e prove perque no l vol rebre. E de aquell territori, e no de altre, los testimonis sien elegits, si dons per ventura la causa no s dega inquirir luny, fora de aquell comtat. E si algu sera convençut de perjuri, perda la ma, o la reema de cent sous.

86 [*et testes*]

Regulava l'elecció dels testimonis.

Los testimonis, abans que de la causa sien interrogats, sien estrets ab sacrament que juren que altre no diran sino la veritat. E aço manam que mes sien admesos a fer los pus honests testimonis que los pus vils; mas lo testimoni de un, jatsie que sie splendida e ydonea persona, no deu ser oit.

87 [*si cuando cujuscunque*]

Pena imposada per forçar una apel·lació innecessàriament.

Si quantquequant la appellatio de algu sera provada injusta, las despesas que son adversari en aquella appellatio haura forçadament sostengudas, no en simple mas en quatre dobles li sie forçat retornar.

88 [*nullus unquam*]

Determinava les persones necessàries per a realitzar un judici, i la missió de cadascuna d'elles.

Negu presumesca en algun temps acusador en semps esser jutge e testimoni, car en tot juy quatre personas hi son necessarias esser sempre, ço es: jutges elets, acusadors ydoneus, deffenedors congruus, e testimonis legitims. Los jutges deuen usar de equitat, los acusadors de entendre ampliar la causa, los deffenedors a extenuar e minvar la causa, los testimonis deuen provar la veritat.

89 [*accusatores*]

Regulava l'elecció de testimonis, i determinava que dos o tres testimonis provaven qualsevol causa.

Accusadors o testimonis no poden esser qui abans del die passat, o poc temps son estats enemics, perço que irats no cobejen noure, o nafrats no s vullen venjar; doncs dels acusadors e dels testimonis se deu querer lo voler no offes e no sospitos. Idoneus testimonis no son vistos esser aquells als quals pot esser manat que façan testimoni. Dos o tres ydoneus testimonis bastan a provar tots negocis. Testimoni de un per leys e per canones es improvat.

90 [*per scripturam*]

Imposava que tota acusació havia de ser declarada en persona, i amb l'acusat present.

Per scriptura accusatio de nagu no sie presa, mas ab sa propria veu accus, si legitima o condigna es la persona del acusador, e present aquell que desija acusar, car negu absent no pot esser accusat ne acusar.

91 [*authoritate et rogatu*]

Decret de Pau i Treva que emparava a tots aquells que anaven a veure el rei.

Per autoritat e per prec de tots lurs nobles barons constituiren los demunt dits princeps Ramon e na Dalmus que tots homens, axi nobles com no nobles, vinents a la potestat o estant ab ells o partint d ells, hajan en tots temps per tots dies e nits pau e treva, e sien segurs de tots lurs inemics, ensemps ab tota lur honor e haver, e ab tots aquells qui honor tenen per ells o en lur honor estan o en lur servici treballan, ab tot quant han e posseexen, entro que en lurs casas sien tornats. E si algu los noura o qualque dan o tala los fara, aquell die se tenga per acuydat de la potestat, e si per aço algun dan pendra no li sie esmenat. E cell qui l manament dels princeps traspassara, e aquells qui en aquesta deffensio son posats ni a lurs cosas mal fara per negun enginy, tot quant mal fet li haura e tot quant tolt li haura e tot quant portat se n haura en onze dobles ho restituesca a aquells a qui violentia haura feta, e n sie destret per la potestat; e puys esmen a la potestat la deshonor que haura feta a dita potestat, ab haver e ab sacrament, jurant amb lurs proprias mans.

92 [*constituerunt eciam*]

Permetia finalitzar un judici, en el cas que els litigants haguessin arribat a un acord extrajudicial.

Constituiren encara mes, que de clams que hu faria de altre, si las personas de aquells entre ls quals lo plet sera puys venen a sacrament de feeltat o a homenatge o amistança per fe compresa, los sobredits clams, si aqui no son retenguts, sien perpetualment invalids y tenguts per finits.

93 [*de magnatibus*]

Prohibició als nobles de torturar a acusats, edificar castells, i a emprar ginys de guerra.

Dels magnats, ço es vescomtes, comdors e vasvessors, negu presumezca de aci avant en nenguna manera tormentar ni punir los culpables, ço es a saber penjar per justitia ne edificar

novellament castell contra lo princep ne tenir força assetiada ne combatre ab ginys, que los pagesos apellan fonevol, gossa ni gala, car gran onta seria a las potestats. E cell qui ho fara, mantinent que n sera request per la potestat leix lo castell o l desfaça e reta li la força sens pijorament, si presa la haura, e esmen tots los malfets que fets y haje en doble, aquell a qui fets los haja, per destret del princep. E si aqui ha presos cavallers o d altres homens solts, reta los li, apres esmen al princep la deshonor que en aço feta li aura, ab haver o honor, per sagrament jurant ab sas mans que pus no deu esmenar; car aquesta força no es atorgada de fer sino a las potestats.

94 [*quia justiciam*]

Atorgava al príncep l'autoritat competent exclusiva en matèria judicial.

Cas fer justícia dels malfaytors es donat solament a las potestats, ço es dels homeyers, dels adulterers, dels metziners, dels ladres, dels robadors, dels bausadors e dels altres malfaytors, que la façan a lur semblant trencar los peus e las mans, trer los ulls, tenir presos en tavega lonc temps, e si mester es penjar lo cors a la perfi.

95 [*mulieribus*]

Refermava l'autoritat de l'autoritat, i del príncep, per a jutjar les causes.

A las fombres tolre lo nas e ls lambrots e las orellas e las mamellas, e si ops es cremar en foc. E per ço car terra no pot viure sens justitia, per ço es dat a las potestats de fer justitia, e axi com los es dat de fer justitia, axi lus es legut de perdonar e de jaquir a qui s vullan.

96 [*laudaverunt eciam*]

Atorgava a l'Església autoritat per jutjar tots els crims contra els seus membres i bens.

Loaren, atorgaren e auctoritzaren los ja dits princeps Ramon e Adalmus ab lurs magnats que esglesias e clergues e tots lurs drets e justitias, ne leix trevas trencadas e sacrilegis qui fossen fets en lurs bisbats, requiran e pledejen e destrenyan e iutjen los bisbes en lurs capitols o en lurs senats o encara en lurs conlicis o lurs communitats.

97 [*item statuerunt*]

Obligació de respectar la Pau i Treva.

Publicat per Josep Rovira i Ermengol: *Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albet*, Editorial Barcino, Barcelona, 1933.

Encara establiren los davandits prínceps que les Postats confermen pau tot temps e tengen treva de Senyors, e la façen comfermar e tenir dels mayorals de lur terra, e de tots hòmens e de totes gens de lur provència. E si negú, en nulla cossa, pau ni treva de senyor franyerà, deu-la rederdre a lor de sos bisbes.

98 [*omnia malefacta*]

Tipificava la pena per trencar la Treva de Déu.

Tota malafeta que en treva de nostre Senyor sie feta tots temps sie asmenada en doble, exceptats a aquells qui de pau e de treva de nostre Senyor son gitats.

99 [*treuga data*]

Obligació de complir la Pau i Treva de Déu, i l'obligació de compensar els danys causats durant aquest període immediatament.

Treva donada, axi entre amics com entre inimics, sens engan sie guardada e observada; e si, ço que Deu no vulla, en alguna cosa sera trencada, en simple sie redreçada.

100 [*si quis de homicidio*]

Lliurament d'un homicida als familiars del mort, en el cas que el seu senyor no pogués, o no volgués, compensar l'assassinat.

Si algu de homicidi sera provat o convençut, venga en ma dels proismes del hom mort e del senyor d ells, sino volra fer dret o no pora, o fer ne lur voluntat sens mort.

101 [*de compositioe*]

Dret dels hereus d'un home assassinat a percebre l'esmena deguda a l'assassinat, en el cas d'haver perseguit judicialment el culpable.

De la compositio de tots homens qui seran morts, los fills o los proismes als quals se esguarda legitima successio de pendre la heretat, poden acusar lo culpable o lo homeyer, e indubítadament hajan poder de perseguir lo; e si ho faran, hajan la compositio del homicidi axi com jutjat los sera segons las leys e segons las costumias de aquesta terra.

102 [*de omnibus hominibus*]

Dret d'un senyor a rebre la tercera part de l'esmena imposada a l'assassí d'un vassall seu, en el cas d'haver ajudat a la seva captura.

De tots homens, exceptats cavallers, ço es de burgesos e de balles e pagesos, constituiren los sobredits princeps que ls senyors d ells hajan la terça part en la esmena de aquells qui en lur honor staran quant seran morts o quant algun mal o onta en cors o en honors o en haver pendran, si los

senyors lurs ne hauran forment ajudat; axi empero que aquells de qui hauran presa compositio, sens engan façan a ells diffinitio per laor e consell de prohomens o encara de jutges o potestats de la terra.

103 [*si aliquis malum*]

Obligació que tenia una persona de compensar els danys causats al seu agressor, abans que el culpable li entregués la multa corresponent per l'agressió.

Si algu pendra mal e enans que se n venje ne querra justitia, si l malfeytor la li profer, e ell apres rebujant li fa negun mal per aço, primerament li esmen lo mal que fet li haura, e puys prena de aquell malfeytor lo dret que fer li deja. E si lo malfeytor contradiu a fer li dret, si per aço pren null mal, no li sie alguna manera esmenat.

104 [*si quis homines*]

Responsabilitat d'un senyor pels actes dels seus vassalls, i obligació de resoldre el contenciós per via judicial.

Si negu haura homens qui façan mal a negu, no per son consentiment ni per son manament, e ell promet de aquellas malfeytas fermar e fer dret per ells, si aquells qui l mal hauran pres no volen prendre dret de justicia e puys per aço faran algun mal, primerament ho redrecen axi com per dret sera jutjat, e puys prengan justitia del senyor per sos homens axi com fer la n deura: car axi com lo mal qui es fet per fadiga de dret no deu esser esmenat, axi ço qui es fet sobre proferiment de dret en nulla guisa no deu romandre que no sie redreçat.

105 [*si quis contra alium*]

Obligació d'un acusat, que no pagués l'esmena a la seva víctima, a pagar els danys causats a la

víctima, que per represàlia l'hagués atacat, i rebut dany.

Si negun hom contra altre haura alguna querela e l citara que li faça dret, e aquell no li vol fer dret ni per temor de Deu ni per manament de jutje ni per amonestament de amics ne de proismes; e lo clamater mogut de ira robara las cosas de aquell mobles, e invadira las immobles, e cremara casas e messes, e tallara vinyas e arbres; e puy lo reo per algun temps vendra a dret; quinsevulla mal que haja fet al clamater e lo guany que poguera haver pres de las suas cosas li redreç primerament, e puy lo clamater tot quant posseeix dels seus bens li reta; mas de aço que gastat ne haura no li sie tengut, sino tant solament del guany que li n sobrara, e puy lo reo faça dret al clamater axi com fer se deure y cove.

106 [*de bajuliis*]

Deure dels batlles de donar explicacions de les seves accions als seus senyors, i de demanar permís als seus senyors per transmetre la batllia als seu hereu.

De las ballias, quals que sien, deuen respondre los balles a lurs senyors de lurs drets per caulera, encara sens judicis. Las ballias empero no deuen donar a lurs hereus sens voluntat de lurs senyors.

107 [*rusticus si desemparaverit*]

Càstigs per a un pagès i un cavaller que no respectessin la protecció reial.

Pages qui desempara ço que dretament li sera emparat, per la sola presumptio done sino sous. E si res ne trauran, restituesca ho en doble, saul son dret. Cavaller qui desempara pac ço que desempara, restituisca ço que tolt haura en simple ab sagrament.

108 [*si quis violenter*]

Conseqüències per haver forçat a una dona.

Si negun violentment corrompra verge, o la prena per muller, si ella e sos parents ho volen e li donen son axovar, o li don marit de sa valor. Si algu violentament adulterara la fembra qui no es verge e la emprenyara, axi mateix.

109 [*de rebus*]

Part de l'herència que corresponia als senyors d'un pagès que moria sense descendència.

De las cosas e de las facultats dels pagesos qui moren exorcs los senyors hajan la part que degueren haver tots los fills ensemps, si romanguessen procreats dels exorcs.

110 [*similiter rebus*]

Defineix els procediments que s'aplicaven en cas d'adulteri.

Semblantment de las cosas o de las possessions dels cuguços, si la cugucia es feta los marits no volents, ells e lurs senyors, per eguals parts, hauran tota la part de las mullers adulteras. E si per ventura, ço que Deu no vulla, ab voluntat o ab manament o ab consentiment del marit sera feta la cugucia, d aquells aytals hajan los senyors lur dret entegrament.

111 [*si autem mulieres*]

Drets que tenia una dona que era obligada a prostituir-se.

E si las mullers no fan aço per voluntat lur mas per paor o per manament de lurs marits, sens

culpa sien de lurs marits o de lurs senyors, e sens tota perdua de propis bens. E si a las ditas mullers plaura, separen se de lurs marits, axi que no perdan lur dot ne lur sponsalici.

112 [*mariti uxores*]

Procediment a seguir per demostrar la culpabilitat o la innocència d'una dona acusada d'adulteri, per mitjà de batalla judicial.

Los marits poden reptar lurs mullers de adulteri, si u saben, o per suspita; e ellas se deuen purgar per lur avagant, per sacrament e per batalla, si aquí seran manifestos indicis o signes competents. Muller de cavaller per sacrament e mes avant per cavaller. Mullers de ciutadans e de burgesos e de nobles balles per pedon. Mullers de pagesos per caulera ab lurs proprias mans. Si la mujer venç, retenga la son marit honradament e esmen li todas las messions que ella e sos amics hauran fetas en aquell plet e en aquella batalla e lo mal de bataller; e si sera vençuda, venga en ma de son marit ab tot quant haura.

113 [*vere iudex*]

Obligació de l'acusador de provar les seves acusacions.

Verament denunciador no sera de altra guisa si ço que denunciara no trau a ver per sacrament o per batalla o per judici de aygua calda o freda.

114 [*hoc quod juris est sanctorum*]

Termini de 200 anys per a que prescrivissin els drets de l'Església, del rei, o dels castells.

Aço que es de dret dels sancts o de las potestats o de castell termenats, null hom no ls ho deu empatxar ni deffendre per son dret ne encara per longa possessio per doscents anys.

115 [*tutores vel bajuli*]

Responsabilitats i obligacions d'un tutor vers el seu pupil.

Los tudors o los balles responan si s volran per los pubills; e sino, deu se esperar en tro que los pubills sien de edat de vint anys, que puxan pledejar ab los clamaters. Mas si poden probar que s sien fadigats de dret en lur pare, mantenent deuen los tudors respondre per ells e pledejar sens tot prolongament; empero axi que com lo pare muyra, mantenent vengan sos homens devant lo fill, e sien fets sos homens comanats ab lurs proprias mans, e prenan los castells e ls feus per mans d ell, que tenien per mans de son pare, per xic que sie, e donen li postat de aquells castells; e de aqui avant vingan ab ell al senyor, per ma de qui deu haver aquella honor, e comanan lo li, e façan li pendre per sa ma la honor que son pare per ell tenia; e aquells ab lo tudor, e lo tudor ab ells, servescan al senyor, axi que l pubill no perda sa honor; e sien homens del tudor, salva la feeltat del senyor, axi qui si l tudor vol la honor pijorar o tenir ultra lo terme acostumat, que ajuden a lur senyor sens engan; entretant empero lo tudor tenga lo infant e sa honor, e nodresca lo ben e honrradament, e a son temps faça l cavaller, axi com se cove, e reta li sa honor. E si es fadrina, don li marit ab loament e consell de prohombres, e semblantment reta li sa honor sens diminutio. Los pagesos recobren del tudor lur honor e lur moble a quinze anys.

116 [*sarracenis*]

Recompensa per retornar esclaus sarrains fugitius.

Sarrahins quant fugen, si null hom los troba ans que hajan passat Lobregat e ls reten, torn los a son senyor, ab guardo que haja de quiscu sengles mencuses; de Lobregat a Francoli, tres mancuses e mig; e de aqui avant una onça de or e ls ferros e las vestiduras.

117 [*rusticus vero*]

Obligació dels pagesos a entregar al seu senyor els objectes perduts.

Pages si troba or ne argent, que lo vulgar diu bonetes, ne cavall o mul o sarrahins o stor, mantinent ho diga e monstre a son senyor, e reta li ho, e prena d ell ço que son senyor dar lur en volra per guardo.

118 [*rusticus cum acceperit*]

Prohibia a un pagès prendre's la justícia per la seva ma. Els greuges els havia de transmetre al seu senyor per a que aquest procedís a fer justícia.

Pages com haura pres mal en lo cors o dan en son haver o honor, en neguna guisa no ho gos venjar ne definir; mas tantost com lo haura pres se clam a son senyor, e ensemps ab ell prenan justitia e dret, e façan fin a manament de son senyor.

119 [*solidos*]

Tipificava el mètode d'avaluar les multes per a compensar els danys causats a arbres.

Los sous de esmena o de compositio dels arbres trencats a vegadas manam esser de or, segons la ley mana, a vegadas de diners, cas axi com tots arbres no han semblant valor, axi no deuen haver equal compositio; e atorgan que sie en arbitratge del jutge de crexer o de minvar aquesta compositio segons la valor dels arbres e segons lo dan e deshonor de lur senyor.

120 [*in bajulia*]

Drets que tenia un batlle sobre la seva batllia.

En ballia o en guarda de hont algun haja homenatge o cens, si ho guarda e ho deffen be segons son poder, deu haver aqui estacament e temprat a empriu de herba, de palla e de orts, de fruyts de arbres, e per null enginy no li n deu mal exir; e si ho fa, que li ho esmen lo senyor del alou, e mes avant ajut li, si per aquesta ballia o guarda ha plet ni guerra. De ballia e de guarda hont no ha homenatge ni cens, no haja estacament, mas tot lo sobre pus haja.

121 [*si quis dixerit*]

Obligació que tenia un home d'esmenar els danys causats a un altre que, suposadament, l'havia desafiat, estava fora de la Pau i Treva, i no ho pogués provar.

Si negun diu esser se fadigat de justícia en princep, ni en bisbe, ni en son senyor, ne en son adversari de dret, o li allevara que sie gitat de pau o de treva de senyor, o dira que son senyor lo ha acuydat o desafiat, si provar no ho pora, esmen li tots los malfeyts que per aço fara, e puyts faça son clam e quira justitia e deman dret, axi publicament e moltes vegadas que no li puxa esser negat.

122 [*omnes omnes*]

Període de treva obligatori que hi havia d'haver entre el desafiament i l'inici de les hostilitats.

Tots homens puyts hauran acuydat la potestat li tingan pau e treva trenta dies; e las potestats als vescomtes e als comdors quinze dies; e als vasvessors e altres cavalers deu dies.

123 [*christiani*]

Prohibició de vendre armes o queviures als musulmans, sense el consentiment del príncep. També es penava l'espionatge en favor dels musulmans.

Los christians no venan armas a sarrahins, sino de consentiment del princep; e aquells qui ho

faran, las armas que venudas hauran recobren, per be que greu los sie, e si no u fan que donen cent onças de or a la potestat. Semblantment componen si ls venen condit, contradient la potestat. Aquella mateixa compositio faça qui fara a saber a sarrahins cavalcada ni ardit del senyor, ne l descobrira de son conell ne de sos secrets, e que esmen lo mal que n exira.

124 [*alium namque*]

Enumeració de les obligacions del príncep.

Altre noble, honest e profitos usatge meseren los sobredits princeps, que ells tengueren e a lurs successors manaren tenir per tots temps, ço es, que tenguessen cort e gran companya, e fessen condit, e donassen soldadas, e fessen esmenas, e tenguessen justitia e jutjassen per dret, e mantenguessen lo opremut, e acorreguessen al assetiat, e quant volguessen menjar que fessen cornar que tots nobles e no nobles se venguessen a dinar, e aqui partissen los vestiments que hauria entre los magnats e enfre lur companya, e aqui menassen hosts ab que anassen a destruir Espanya, e aqui fessen cavallers novells.

125 [*item constituerunt*]

Protecció que rebia un vassall que desafiava al seu senyor.

Item statuïrem los soven dits princeps, que si negun per si mateix o per son missatge volia acuydar o desafiar son senyor, segur ho puxa fer, segur mentre vendra, e segur mentre que estara, e segur entro que sie tornat a casa; entretant empero, si sabra dan de son senyor, vet lo si pora, e si vedar no l por a tantost ho notific a son senyor, e si no u fa, dan de malfaytor ne haura.

126 [*statuerunt eciam quod si parentes*]

Manera de procedir en un plet entre pares i fills.

Statuiren encara que si ls pares ab los fills, o ls fills ab los pares, havien contentio ni plet, que ls pares sien jutjats axi com senyors, e ls fills axi com lurs homens comanats ab lurs proprias mans.

127 [*quod si filii*]

Càstig imposat al fill d'un vassall que agreugés al senyor del seu pare.

Si los fills als senyors de lurs pares algun dan faran, lo pare destrenya los fills que aquell fortfet esmenen e redrecen als senyors, o ell ho esmen per ells; e si fer no ho volen, desheret los de tot en tot e ls desmantenga sens engan.

128 [*item statuerunt*]

Càstig imposat al fill d'un home que hagués agredit a qualsevol vassall del seu pare.

Item statuiren que si negun fill dels magnats de la terra, axi dels majors com dels menors, haura fet mal a negun hom de castell de lur pare o de la honor de aquell, o ab sos homens, que ell destrenga son fill e sos homens terratinents de redreçar lo mal que hauran fet, o ell redreç lo per ells. E encara si lo fill de altres locs, no del honor del pare ni del castell, ni ab los homens del pare, fa mal a negu, no torn al castell del pare ni en honor, ni lo pare ni la mare li façan algun be ni l cobren en res; e si u fan, esmen lo mal que l fill haura perpetrat e ls homens que ab ell menats haura.

129 [*statuerunt siquidem*]

Estipulava que dos testimonis eren suficients per provar qualsevol causa.

Statuiren los desus dits princeps que si contentio ni plet era entre christians e jueus, de

cascuna part basten dos testimonis a provar lurs negocis, ço es a saber un christia e altre jueu; axi empero que si proven per lo christia, testifiquen amdos e l jueu jur; e si proven per lo jueu, axi mateix testifiquen amdos e jur lo christia.

130 [*statuerunt eciam prefati*]

Prohibició d'agredir-se durant tot el dia, entre els homes que s'haguessin saludat.

Statuiren encara aquells mateix dits prínceps e conegueren esser bona fe que tots homens pus que auran saludat altre qualsevulla o besat, que per null enginy aquell die no li façan mal; e si u fayan, sens altre contradit que aquella malafeta que fet li hauran, li redrecen e li esmenen.

131 [*similiter nempe*]

Període de treva entre un home i el seu hoste.

Semblantment statuiren e loaren esser bon cosiment que si algu menjara o albergara ab altre, que per set dies apres de tot son dan se abstenga, que per algun engan no li faça negun dan per si, ne per son senyor, ne per amic; e si ho faya, que li ho redres sens engan.

132 [*constituerunt igitur*]

Obligació de tot home a ajudar a qualsevol altra persona que patís una agressió.

Constituiren doncs que si negu ira o sera ab altre en via, o en casa, o en camp, o en altre loc, si negu lo escometra ni res del seu li volra tolre, que ell li n ajud axi com mils puxa sens engan contra tots, encara contra sos senyors; e non tema calumpnia, ni son senyor en nulla guisa no lo n puxa reptar ni de homenatge ni de sagrament transpassat, si dons de abans per son senyor o per son amic no era amonestat que no l guias ne anas ab ell.

133 [*anno ab incarnatione*]

Ressolució de Pau i Treva en la que es defineix la protecció de les esglésies, i la sagrera. Es defineix la sagrera com a 30 passes la voltant del recinte sagrat, i es defineix la manera de procedir contra els malfactors.

En l any de la Incarnatio de jesu-Christ M. C. Lxij. es feta confirmatio de pau de nostre Senyor per los bisbes e abbats, religiosos e clergues de diversos ordens envers Barcelona en la seu de sancta Creu e de sancta Eulalia per manament del senyor en Ramon Berenguer e de la dona na Dalmus princeps de Barcelona, e per assertio e acclamatio de aquells magnats de la terra e de tots los altres christians tements de Deu; e ab constitutio de tots los demunt dits es fet que de aquell die de aqui avant negum hom o fembra, o esgleya ne casas qui entorn de aquellas son tro a trenta passos no destrenga ne evasesca, sino lo bisbe o canonges als quals la dita esgleya sera sotsmesa, per son cens o per hom excommunicat d aquen foragitador. Aquellas esgleyas empero en aquesta deffensio no posam en las quals son construïta castells; mas aquellas esgleyas en las quals los robadors o ladres a presa o furt hauran ajustat, o malfaent de aquen exiran o aqui tornaran, tant longament manam esser salvas entro que ls clams e los maleficus primerament al propri bisbe o la seu pervengan. Si empero aytals robadors o ladres per manament del bisbe o dels canonges de aquella seu justitia fer no volran o ho dilataran, per authoritat del bisbe e dels canonges de aquella seu sie hauda aquella esgleya sens immunitat. E aquell hom qui en altra manera esgleya esvasira o aquellas cosas que entorn ella son tro a trenta passos trencara, summa de sis cents sous per compositio de sacrilegi esmen, e tant longament sie excommunicat entro que ho satisfaga.

134 [*si ille qui plivium*]

Regulació de les penyores dipositades per garantir un deute.

Si aquell qui haura feta fermança no volra attendre la fe que promesa haura, sie legut a aquell a qui mentit haura que l destrenga e l penyor tots dies en pau e treva; axi empero que li faça

amesurat destret, e prena convenient penyora, car no es just pendre grans penyoras per pocs deutes. Empero si aquell qui haura feta fermaça attendra sa fe e pagara l deute de ço del seu, aquell qui l mes en fermaça e no lo n volra gitar, sie forçat de pagar li en doble tot lo dan que per la fermaça li sera vengut.

135 [*si quis seniozem*]

Pèrdua de drets judicials d'aquell vassall que respongués de manera inadeguada al desafiament del seu senyor, i el desafiament fos just.

Si negu menyspreara son senyor e li respondra vilment, e del reptament que ell li fara lo desmentira, si mal se pren, en deguna guisa no li sie esmenat, si l senyor de aço diu veritat; e si lo senyor mentia, esmen a son hom lo mal e la deshonor que ell o los seus per aço li hauran fet.

136 [*miles vero*]

Conseqüències judicials d'un cavaller acusat de traïció

Publicat per Josep Rovira i Ermengol: *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albet*, Editorial Barcino, Barcelona, 1933.

Cavaler, pus que de son senyor és reptat de bayhia, no li deu respondre dels altres clams, entrò que del reptament se sia purgat, si-l senyor abans no li perdona lo reptament.

137 [*constituerunt inquam*]

Forma en que dues persones de categoria social diferent havien de jurar en un procés judicial.

Constituiren encara los soven dits princeps que si havia plet entre ls majors e ls menors e los

sagraments eren jutjats entre ells, los majors juren als menors per si mateix, si ls menors poden haver lurs contrasembles qui per ells juren; o sino, juren los menors als majors e los majors donen a ells lurs contrasembles que aço juren a ells que ells deurien jurar. Si tot ço fall de cada part, sien fets los sagraments per sengles homens qui sien christians e lurs homens comanats ab propries mans. Aço empero constituiren dels plets communs en que negu haja senyoria o domini.

138 [*de intestatis*]

Forma de repartir les propietats i els bens d'una persona que no hagués deixat testament.

Dels intestats passats de aquest segle, si lexen mullers e fills, la terça part aconseguen los senyors en lurs facultats; si lexen fills e no mullers, la meytat aconseguen los dits senyors; si lexen muller e no fills, hajan la meytat los senyors ja dits e l'altra meytat los parents del defunct. E si parents no y ha, als senyors sie donat tot, saul lo dret de las mullers en totas cosas. Axi mateix sie de las mullers intestadas defunctas com desus es dit dels marits.

139 [*unaqueque gens*]

Definició de les lleis: usos, costums, constitucions, edictes.

Cascuna gent a si mateix elegeix propria ley per sa costuma, car longa constuma per ley es hauda. Ley es special dret. Us es longa costuma solament, treta de usos. Costuma es un dret instituit de usos la qual per ley es rebuda, car ço que rey ne emperador mana, constitutio o edicte es appellat; e tot dret esta en ley e en costum. Us es aprovada costuma per antiquitat, e es appellat costuma, car es en comu us. Institutio de equitat es doble: ara en leys, ara en costums.

140 [*privilegia*]

Definició dels privilegis.

Mas privilegis son leys de privats, quasi privada leys; car privilegi es de quent dit, que estiga en privat.

141 [*solidus aureus*]

Relació entre les diverses monedes de curs legal.

Sou de or ha vuyt argents, unça quatorze. Liura de or vint y un sous. Lo sou val quatre morabatins. La unça set morabatins. La liura val setanta quatre morabatins. Cent liuras de or de Valentia han en si dos milia e cent sous de or qui valen vuyt milie e quatrecents morabatins. Cent unças de or de Valentia valen doscents morabatins. E quatre mancosos e mig de aquell or valen un morabati. E set mancosos de aquell mateix or fan una unça qui val dos morabatins.

142 [*cum temporibus*]

Protecció que rebien tots els homes que anaven o tornaven de veure el príncep. Inclou el procediment per jutjar una denuncia de traïció.

Com en temps de nostres predecessors per autoritat e constitutions lurs, en aquests casos los quals nostres leys no abraçan, a la utilitat communa sie proveit, nos seguints las lurs vestigias, tota materia de dissentio tollents e seguretat a tots los cavallers a la nostra cort vinents e ab nos estant de reyal benefici donants, ab aquesta present ley decernim que algu per gozar temerari aquells a nos vinents o tornants o ab nos estants no presumesca pendre o ferir; statuent en ell aquella pena la qual es constituïda per ley consuetudinaria de nostres predecessors contra aquells qui treva o seguretat donada per lo princep no han observada e contra aquells qui falsadors de moneda seran trobats. E de aquella mateixa pena volem esser condemnats aquells qui offendran los cavallers apellats per lo archebisbe e bisbes, comtes, vescomtes, comdors, vasvessors o per alguns altres qui per commissio nostra conegan de alguna causa dels demunt dits. Ajustam encara a aquesta nostra constitutio que si en nostra presentia o dels sobredits algun cavaller desmentira son senyor, si

dons no es per causa de reptament de traycio, car lavors no sera tengut per aquesta constitutio pus que s vulla purgar, jatsie que pus cortesament ho faça si s en abstenga, en aquella mateixa pena sie tengut; mas si lo cavaller son senyor haura desmentit, si dons no era per la dita causa, venga en poder dels jutges segons arbitre de aquells condemnador.

143 [*quoniam ex conquestione*]

Càstig imposat als qui cometien fals testimoni.

Car per complancta de nostres sotsmesos sovent havem rebuda clamor que per corrompiment de testimonis la veritat es ofuscada e depremuda, las imperials leys en aquesta part seguits, ab pena statuim que cascun qui sera produit en testimoni comprega en son sacrament que per fer lo dit testimoni no es estat res donat ne promes a ell ne a presona a ell subjecta que ell sapia. Mes avant refrenant en tota manera la falsedat dels testimonis per los quals cosas contrarias a veritat son ditas, manam que l pledejant, sots nostre examen o de algun nostre delegat, qui scientment produira fals testimoni o l corrompra, perda lo plet e encorrega publicatio de tots soss bens mobes: pero solament dels quals bens la meytat a son senyor sie assignada e la meytat al nostre erari sie estojada; e aytal mateixa pena en la publicatio dels bens sostenga aquell qui sera convençut haver fet fals testimoni e mes avant perda la ma e la lengua; las possessions empero de cascu d ells tornen a aquells qui per dret a lur successio son appellats.

144 [*quoniam ex conquestione*]

Prohibició d'allargar un judici innecessàriament, i estipulació de procediments judicials diversos.

Car per complancta de nostres sotmesos moltes vegadas havem hauda querela que sovint en los juys calumniosament es demanat, e exceptio proposada, e a vegadasde sententia interlocutoria es apellat, e per ço lo plet es mes elongat e pus longament suspes, axi que a penas, o nunca finalment pot esser conclos, volents a aytal frau, o malitia ab reyal remey occorrer, e cobejants imposar fi als plets, per ço que las parts de treballs e despesas no sien indegudament fatigadas, de consell e

approbatio dels nobles, magnats e dels ciutadans nostres qui lavors en nostra cort eren ab nos ensemps, en tal manera statuim que de aqui avant en totes causas sie prestat sacrament de calumnia per lo actor e per lo reo. E que en alguna manera de sententia interlocutoria no sie appellat, si doncs no de manifest greuge o si doncs en si no contenia evident error o que fos contra dret pronuntiat: en los quals casos dins tres dies sie conegut de la dita sententia e ab deguda fi sie corregida; e en axi no solament los plets mas encara las calumniadors seran minvats.

Ab provida deliberatio statuim, que quiscun jutge ordinari los testimonis nomenats fors a fer testimoni de veritat. E cascuna de las parts, a fundar la intentio, fors a exhibir e mostrar las cartas demanadas per l'altra part e fer ne copia solemnement, jatsie en la causa e en lo juy en que seran demanadas de aquellas cartas no hajan usat, com per defalliment de testimonis moltas vegadas la veritat sie ocultada.

Ab inviolable observatio manam fermament esser guardat que com se esdevendra algun caminant o estranger ab alguns dels nostres sotmesos pledejar, que tost e sens triga aytal plet sie ab deguda fi termenat, car inica cosa seria si aytals personas, qui a perills de camins e a fortuna de rius ells mateixs e lurs bens sovint exposan, contra arbitre de lur propria voluntat en algun loc havien a fer longa triga.

145 [*precipimus*]

Condicions per donar o vendre un alou a l'Església.

Manam que si algun alodiari, cavaller o pages, son alou volra donar o vendre a la esgleya o monastir o algun, licentia ne haia, salvant los balles dels nobles; e aytant quant ha en la propietat del alou, aytant haia en los homens aqui habitants o de aqui exints.

146 [*statuerunt eciam*]

Càstigs que s'imposava a un batlle que cometia algun tipus de transgressió.

Statuiren mes avant los dits princeps, si lo senyor a son balle haura emparada la ballia per

fadiga de dret, e lo balle en alguna manera aquella li desemparara, que perda la ballia, e la deshonor a sa merce li esmen, si ab son senyor en altra sua honor somandra; e si de sos esplets alguna cosa pora, per nou vegadas ho esmen; e de aqui avant per aquella no pas, sino ab voluntat de son senyor.

147 [*vidua*]

Definia el comportament que havia de tenir una vídua, i el càstig per no comportar-se correctament.

Vidua si honestament e casta viura apres la mort de son marit en sa honor, nodrint be sos fills, haja la substancia de son marit, aytant com estara sens marit. Si cometra adulteri e lo lit de son marit violara, perda sa honor e tot lo haver de son marit; e la honor venga en poder dels fills, si en edat ne seran, o de altres propinques de aquells; axi empero que no perda son haver si en present apparra, ne perda lo sponsalici mentre viura, e puys retorn al fills o als propinques.

148 [*si quis testamentum*]

Defineix el valor que tenia un document com a prova.

Si algun, o testament o carta fermada de alguna contesa en plet mostrara, e de la altra part ni per testimonis ni per fermas scripturas pora esser convençut, lo jutge diga ço que dret li sie vist, e serve a cascun son dret.

149 [*si quis bajuliam*]

Conseqüències per empenyorar una batllia, sense el consentiment del senyor.

Si alcu ballia o honor de son senyor empenyorara sens son consentiment, emparar la pora lo senyor per dret tota vegada que s volra; mas si ho sabra e no y contradira, no la empar, mas lo balle ferm li dret segons la valor de la ballia o de sa honor, e sie esmenat, car ab consell seu no ho havia

fet aquell havent mensypreat.

150 [*si senior*]

Obligació d'un batlle d'ajudar al seu senyor, i conseqüències de no fer-ho.

Si lo senyor se sera fadigat, per necessitat compellit, de alguna cosa en son balle o en son hom sa honor tenent de son servey o de altre son adjutori, una vegada, dues o mes, e puys reiteradament li negara son servey o adjutori, segons son poder ferm li dret, e forçat, lo primer servey que li ha demanat doble li esmen, e son adjutori de a qui avant no li denec.

151 [*si quis acceperit*]

Prohibició de mantenir retingut a un home.

Si algun pendra home d'altre a ell retent algun cens per deffensio, axi com es acostumat, no l'heu de mantenir a son senyor de sas forças.

152 [*castrum*]

Definició de castell, i de casa fortificada.

Castell los antics dixeran oppido en lo loc molt alt situat, quaix que vulla dir tant com casa alta la qual ab molts murs departida es tenguda per castell.

153 [*rem in contencione*]

Prohibició de vendre una propietat o cosa en litigi.

La cosa en contesa posada, ço es aquella que altre abans que tu ha assajat de demanar, si rahonadament la podia pendre, no sie licit donar la ni vendre ni en algun loc transportar.

154 [*quicumque violenter*]

Conseqüències per haver agredit a un acusat, segons si era declarat culpable o innocent.

Qui violentment haura expellit algu de possessio abans que per ell la sententia del jutge sie donada, si havia bona causa perda aquella; e aquell qui per violentia haura perdut tot quant posseia, reeba en aytal stament com era segur ho tenga; mas si ha envasit allo que per juy no poguera obtenir, e perda la causa e altre tant com ha envasit reta a aquell que ha expellit.

155 [*qui aliena*]

Decreta la innocència d'un home que hagués agredit a un altre en defensa pròpia.

Qui ço de altri furtara o invasira, si en aquella direptio sera nafrat o mort, aquell qui l haura nafrat o mort no suffira alguna calumnia.

156 [*omnes cause*]

Indica que totes les causes prescrivien als 30 anys.

Totas causas si s vol bonas o malas, o rahons civils o encara criminals, si dins trenta anys diffinidas no seran, o catius qui en contentio seran posats o no son per altre empero posseits, si diffinits o venuts no seran, en neguna manera no sien redemanats. Si algu empero apres aquest nombre de trenta anys assajara moure plet, aquest nombre li result e una liura de or a aquest a qui lo rey manara forçat pac.

157 [*nimini liceat*]

Conseqüències per haver venut un monestir habitat.

Ne sie legut a negu de aqui avant de qualsevol monastir venda impiadosa o donatio o permutatio querer, aqui hon altar es collocat e la sancta missa hi es feta e monastica conversatio; ans si alguna aytal cosa sera commesa, e aço que fet es per no fet sera haut, e aquell qui haura febut lo preu lo perda, e aquell qui haura alienat la cosa e lo preu reta a la esgleya sancta e als venerables monastirs; e los bisbes hajan cura que l monastir alienat contra leys sie reduit altra vegada en son primer estament. Ni sia legut a algu per titol de penyoras o de ypothecas obligar lo sanct monastir, ans si lo contrari era fet cove que s retorn de guisa que en lo sanct monastir proceesca la missa.

158 [*statuimus quod aliquis clericus*]

Concedeix que els membres de l'Església fossin jutjats segons el dret canònic.

Statuim que algun clergue no gos la cosa immoble donar, vendre o obligar o fer ne stabliment perpetuu o en alguna manera alienar sens permissio o subscriptio nostres; e si per ventura ho presumira fer, sie haut per nulle e irrit, e pena de degradatio, la qual dret canonic imposa per aytal culpa, exigent justitia li sie imposada; e no res menys nos aço axi com a fet contra forma de dret curam revocar; aço mateix en las cosas qui son ja alienadas fermament statuents.

159 [*si quis inscio*]

Esmenes per tallar diversos tipus d'arbres.

Si algu no sabent lo senyor tallara arbre de altre, si es promifer deu pagar tres sous, si es olivera sinc sous, si glandifer major dos sous, si menor un sou; mas si son d altre linatge e son majors e prolixes, per cascun deu pagar dos sous, car jatsie no hajan fruit empero son appellats a us

de gran profit. E aquesta compositio sera si tantsolament son tallats; car si presumptivament tallats seran en algun loc oportats, o semblants arbres ab aquells seran donats o lo dit preu en doble sera pagat.

160 [*si quis alienum ortum*]

Pena per malmetre un hort.

Si algu lo ort de altre haura guastat segons lo dampnatge sie forçat de pagar al senyor la estimatio per lo jutge feta; aixi que si es esclau aquell qui aço haura fet ultra la compositio del dampnatge estes reba sinquanta açots.

161 [*si quis per amorem*]

Conseqüències per realitzar fals testimoni.

Si algu per amor de pecunia o de amor de son amic o propinque se perjurara, la quarta part de tots sos bens a aquell a qui falsia haura jurada compos, e fer testimoni perda.

162 [*si quis falsum*]

Conseqüències per realitzar fals testimoni.

Si algu fa fals testimoni contra son proisme per algun cas haura dit o fet, aytant de son haver perda quant son proisme hajera perdut si veritat contra ell testificant hajes dita.

163 [*nullus homo*]

Qualsevol persona menor de 14 anys no podia ser testimoni.

Negun hom ne fembre no pot testificar entro a quatorze anys complits.

164 [*homicide*]

Indica les persones que no podien ser testimonis.

Homeyers, maleficiadors, ladres, metziners, sacrilegs, adulteradors, incestuosos e tots crimosos no sien reebuts en nenguna manera a testimoni. Los anathematitzats mes avant, excomunicats e heretges, sarrahins e jueus de tot testimoni contra christians tots temps sien estranys. Los cosins encara contra los estrangers no poden testificar, empero si s volen a ensemps hi consenten entre ells façan testimoni e no contra altres. Familiars encara esclaus no poden testificar, car no son vists esser ydoneus testimonis aquells als quals pot esser imperat que façan testimoni; e semblantment los inimics o qui no ha molt temps foren inimics no poden testificar per ço que irats no cobejen noure o nafrats no s vullan venjar.

165 [*oportet*]

Equiparava callar la veritat al fals testimoni.

Cove axi que tots homens ço que saben esser ver testifiquen e lo jutge cove ells a ço appellar. Mas si algu amonestat per lo jutge no volra dir ço que sabra ni fer testimoni, o dira que no u sab o no ho volra jurar e per gratia o per venalitat la veritat callara, si dones per por de la mort o debilitatio de son cors aço no callava, son testimoni no sie rebut de aqui avant, car no es menor culpa las cosas de res callar que las falsas exprimir.

166 [*clerici*]

Indicava la forma de procedir en el repartiment de l'herència d'un eclesiàstic.

Clerici et monachi sive sanctimonialis qui usque ad septimum gradum non reliquerint heredes, et sic moriuntur ut nichil de suis facultatibus ordinent, ecclesia ubi ipsi servierint eorum substantiam vendicabit.

167 [*pater contra filium*]

Regulava el cas d'un judici d'un fill contra un pare, i viceversa. També regulava el cas en que un pare hagués de jutjar la causa del seu fill, o viceversa.

Pare contra fill ni l fill contra l pare, encara que cascun hi consentan, no poden esser testimonis. Semblantment lo un per lo altre no poden esser testimoni, car en cosa propria reprovat es testimoni domestic; empero en altre no y nou res de una casa molts testimonis esser reebuts en negoci altri. En la cosa propria no pot negu esser testimoni o jutge. De la cosa del fill, si hi consenten los pledejants, lo pare hi pot esser jutge, e semblantment lo fill de la cosa del pare; mas lo un dels pledejants forçat, lo juy no es provable.

168 [*affirmantis*]

Indica que l'acusació s'havia de demostrar, no pas la innocència, amb proves.

Del affirmant es provar no del negant, e aço per todas cosas sera, en exceptio e en replicatio e en otras cosas semblants. Sagrament no es prova mas en deffalliment de prova, e es donat al reo o al actor, a aquell que l jutge coneix esser pus cert e lo qual creu mes tembre lo jurament. Prova se fa o per testimonis o per cartas o per arguments o indicis versemblants; dons sagrament no es prova.

169 [*si quis in alieno*]

Conseqüències per haver edificat en un terreny aliè.

Si algu en lo sol de altre de sa propria materia edificara casa, de aquell sie la casa de qui sera lo sol; pero si a bona fe haura edificat creent lo sol esser seu, pora s retenir la casa fins que lo preu de la materia e lo loguer dels mestres li sie restituit. Mas ab mala fe, sabent que edificava en sol de altre contra voluntat del senyor, es vist haver coratge de donar. Mas si per dret de loguer o de conduccions voluntariament, si sens culpa del senyor no forçant lo alguna necessitat, desemparara, axi com per fam de aquella regio o per guerra o per oppressio de algun potent, lavors lo senyor es forçat de retre li lo preu de la materia, compensat si alguna cosa li deu per lo loguer de la casa; e qualsevol cosas qui sien ditas de aquell qui a bona fe a mala fe edifica, totas sien entesas de aquell qui sembra o planta o la silva infructuosa deneja.

170 [*si quis aliquem de bausia*]

Conseqüències del resultat d'una batalla judicial d'un home acusat de traïció.

Si algu reptara altre de bausia e lo reptador no sera senyor del reptat e a fer batalla en ma de senyor se metra, si lo reptat sera vençut sie fet d ell ço que de bara provat se deu fer, e lo vencedor recobre dels bens del vençut totas messions de perduas que per batalla haura fetas; e si lo reptador sera vençut, qui la sanc del altre ab injust e temerari gozar s es esforçat demanar, sie lliurat en poder del acusat, per ço que en si mateix e en sas cosas prenga ço que volguera que l altre innocent sofferis.

171 [*hec est forma*]

Forma en la que els jueus havien de jurar.

Aço es la forma en qual manera se ha fer lo sagrament per lo jueu contra lo christia, tenint lo

rotle al coll.

Jures, o jueu, per aquell qui dix: Yo son e no es altra sens mi. Jures per aquell qui dix: Yo son e no es altre sino yo. Jures per aquell qui dix: Yo son senyor Deu teu qui trasqui de la terra de Egipte e de la casa de servitut. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no hauras deus stranys contra mi. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no faras entretallament ne tota semblança que en lo cel desobre e qui en terra dejus, ne aquells qui son en aygua sots terra; no adoraras aquellas cosas ne les colras. Digues: jur.

E per aquell qui dix: Yo son senyor Deu teu fort e regeu visitant la inquitat dels pares en los fills en la terça en la quarta generatio de aquells qui avorriran mi e faent misericordia a aquells que amen a mi sobre todas las cosas e guardan los meus manaments. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no prenas lo nom del senyor Deu teu en va, car no haura per no culpable nostre Senyor aquell qui haura pres lo nom del nostre senyor Deu en va. Digues: jur.

E per aquell qui dix: sies membrant que l dissabte sanctifics; sis dies obraras e faras todas las obras, mos lo seten dia de dissabte del senyor Deu teu es, no faras tota obra tu ne ton fill e ta filla e ton servent e ta serventa e la tua bestia e lo estrany qui es dins las portas tuas; cas en sis dies feu Deu del e terra e mar e todas las cosas qui hi son, e reposa en lo sete dia, per ço beney Deu lo dissabte e lo sanctifica. Digues: jur.

E per aquell qui dix: honra ton pare e ta mare per ço que vives lonc temps sobre la terra, la qual lo senyor Deu teu donara a tu. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no faras adulteri. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no ociuras. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no faças ladrocini. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no parlaras contra lo proisme teu fals testimoni. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no cobejaras la casa de ton proisme, ne desijaras sa muller, ne servent ne serventa, ne bou ne ase, ne las cosas que suas sien. Digues: jur.

Jures per los sinc libres de la Ley e per lo nom de sanct e glorios Helie, Assec, Heyae, Haliae, Huseyae. Digues: jur.

E per lo nom honrant Hya Hiliathia, e per lo nom sanct gran e fort maravellos qui ere entretallat sobre la front de Aaron. Digues: jur.

E passaren los fills de Israel per lo sec e fo acabussat Pharao e tota la sua host en la mar roja; e per la sancta manna que menjaren los teus pares en lo desert. Digues: jur.

E per lo tabernacle e tots los vexells de aquells, e per la taula sancta, e per lo candalobre d or tot, per l arca d amistança, e per las duas taulas las quals posa Moyses en aquella per manament de nostre Senyor. Digues: jur.

E per la cortina aparellada devant cherubin estesa, e per las vestiduras sanctas de Aaron e de sos fills, e per la amistança sancta la qual pacta nostre Senyor ab Moyses e ab los fills de Israel en lo mun de Sinay en ma de Moyses. Digues: jur.

E per lo jurament sanct que Deu jura a Abraam en lo mont Moria, e per la terra de promissio, e per Israel, e per la cadira honrada de Deu, e per los angels ministrants devant la sanct beneit, e per las sanctas rodas de las bestias stants faç a faç devant Deu loants Deu e dients ab veus grans: Sanct, Sanct, Sanct, senyor Deu Sabaot, plens sons los cels e la terra de la tua gloria. Digues: jur.

E per tots los angels pacifics que en los cels son, e per tots los sancts de Deu, e per tots los prophetas de Deu, e per tots los noms sancts e honorificats, maravellosos e terribles, qui son de Athanathos, Baruchu, Brubustu. Digues: jur.

E per aquell Deu meravellos, conseller, Deus fort, pare del sdevenidor setgls, princep de pau. Digues: jur.

E per tots los noms sancts de tots los angels qui son en lo cel, e per los vint y quatre libres de la Ley, e per tot allo que es en ells scrit, e per las benedictions e maledictions qui dadas foren sobre lo mont Gatzari e sobre lo mont Ebal, e per dotze tribs de Israel. Digues: jur.

Que si abs veritat e vols jurar mensongue que vinguen sobre tu totas aquestas maledictions e prenguen te. Respon: amen.

Maleit lo fruit del ventre teu e lo fruit de la terra tua, los ramats dels bous teus e ls ramats de las tuas ovellas, maleit seras intrans e maleit ixent. Respon: amen.

Trametra nostre Senyor fam sobre tu, e famejament e inquietatio en totas obras tuas que faras, entro aytant que t enfremis, e destruya cuytosament per los avisaments teus malvats en los quals lexest mi. Respon: amen.

Ajuste a tu nostre Senyor pestilentia entro que t consuma de la terra a la qual posseir ets intrat; fire a tu nostre Senyor de fretura, febre, e de fret e de ardor, de ater corruput e de rovey, e t perseguesque entro que persques. Respon: amen.

Sia lo cel que es sobre de tu de metall, e la terra que calçigues de ferro; don nostre Senyor Deu plujes a la tua terra de pols, e del cel devall sobre tu cendra entro que sies attridat, e liure a tu nostre Senyor entrebucant devant los enemics teus, per una via vajes contra ells e per set fuges, e sies campat per tots los regnes de la terra. Respon: amen.

E sia la carnaça tua en menjar a totes volaterias del cel e a las bestias de la terra, e no sie qui t cobre. Fira a tu nostre Senyor de plaga de Egipte, e la partida del cors per la qual la stercora ix de gratella e de pruija en axi que no pugues esser curat. Respon: amen.

Fira a tu nostre Senyor de peguesa de ceguetat, de furor de pensa, e palps en mig dia axi com palpar sol lo cec en tenebres, e no endreç las carreras tuas; e tostemp calumnias sequesques e sostengues, e sies oppremit de crueltat e no hajes qui t deslliure; muller prengues a altre dorme ab ella. Respon: amen.

Casa edificis e no habits en aquella; plantes vinya e no venemes aquella; lo bou teu sia mort devant tu e no menjes de aquell. Respon: amen.

L ase teu sie arrapat en sguardament teu e no sie retut a tu; las ovellas tuas sien donadas a tots enemics e no sie que a tu ajut; los fills e las fillas tuas sien liurats a altre poble veent tos ulls, e defallents al sguardament de aquells tot lo dia; e no sia fortalea en la ma tua. Respon: amen.

Los fruits de la tua terra e totes la lavors tuas menje poble que tu no conegues, e sies tostemp calumnia sostenent e oppremit certs dies e meravellat a la terror de aquells que veuran los teus ulls; fira a tu nostre Senyor de floronco molt malvat en los genolls e en las tuas cuxas, axi que guarir no puxes de la planta del peu fins al cap. Respon: amen.

Lo Senyor aporta tu e ta muller e tas fillas e tos fills en la gent que no coneguist tu e ton pare e ta mare; e serviras aqui deus stranys de fust e de pedra, e seras posat en opprobi e en faula a tots los pobles en los quals te introduceix alli nostre Senyor. Respon: amen.

Sement molta gitaras en la terra e poc culliras, car langostes tot ho devoraran; vinyas plantaras e cavaras e vi no beuras ne culliras de aquella neguna cosa, car sera guastada per vermens; oliveras hauras en tots los termens teus e no seras untat de oli, car decorreran e periran. Respon: amen.

Fills engendreras e fillas e no n gosaras, car seran menats en captivitat; tots los arbres teus e los fruits de la tua terra rovey consumera; l estrany qui ab tu contrestara en la terra pujara sobre tu e sera pus alt, e tu avellaras e seras jus a ell, e l lo grayra a tu e tu lo grayras a ell, e sera en cap e tu seras en coha, e vendran sobre tu totes aquestas malediccions e las següents pendran te fins que muires. Respon: amen.

Serviras al inimic teu lo qual nostre Senyor trametra en fam e en set e fret e en nuditat e en tota ta penuria, e posara jou sobre lo coll teu fins que t attrit; e menara nostre Senyor gents sobre tu de luny e d estranyas encontradas de la terra, en semblança de aguila volant ab impetu, de la qual la lengua entendre no pucas. Respon: amen.

Gent malvada, qui no port honor a vell ne perdo als petits, devor los pollins del bestiar teu e las messes de la tua terra fins que t attrit, e no leix a tu forment, vi, oli, ramat de bous ne ramat de ovellas fins que t attrit e dispergesca, e minge lo fruit del ventre teu e las carns del fills e de las fillas tuas, que a tu a donats nostre Senyor Deu teu, en angustia e aguastament en la qual te opprema lo inimic teu. Respon: amen.

Sie consumada en va la virtut tua, e la terra tua no grell e los arbres de la terra tua no donen lur fruit; trameta a tu nostre Senyor bestias qui consumen tu e los bestiars teus, e apoque a totas cosas tornen e sien fetas desertas en la tua terra. Confringue nostre Senyor Deu de tu la vianda del pa e reta aquella a pes e manuchs e menjies e no sies sadollat. Ni menys perdon a tu nostre Senyor, mas contra tu majorment la furor d ell for segera e la fallonia contra tu, e siguen sobre tu totas cosas maleitas qui scritas son en aquest volum; e delesca nostre Senyor lo nom teu sots lo cel e consum tu en tribulatio e en perditia de tots tribs de Israel, segons totas las maledictions que en aquest volum son contengudas. Respon: amen.

Sien fets los teus fills orfens e la tua muller viuda, sies fet axi com stipula davant fac de vent e los angels de nostre Senyor perseguesquen te. Sien las vias tuas tenebrosas e allenegosas e l angel de nostre Senyor te empenya; sia feta la tua taula devant tu en las e en tribulatio e en scandal. Respon: amen.

Sien obscurats los ulls teus que no vejen a l dors teu tostemps s encorb. Scamp sobre tu nostre Senyor la ira sua, comprena tu e pos Deu iniquitat sobre la iniquitat tua e no entres en justitia sua; sia feta la tua habitatio deserta e en los tabernacles teus no sia qui hi habit; delesca nostre Senyor Deu lo teu nom del libre dels vivents e ab los justs no sies scrit. Respon: amen.

Sia scampada la tua sanc axi com a fems; l argent ne l or teu no deliure tu en lo dia de la furor de nostre Senyor; fira a tu nostre Senyor de totas plagas axi com feri a Pharaoh de lo poble seu si sabs veritat e juras falsia. Respon: amen.

Fira a tu nostre Senyor axi com feri Egipte de sanc, de ranes, e de moscayons e de moscas e de mortalitat de bestias e de flaroncos e de veixigues e de padruscada e de legostas e de mortalitat dels primogenits teus; la maledictio que malei Josue a Jerico venga sobre tu e sobre la casa tua e sobre totas las cosas que has; ta muller e tos fills mendiguen de porta en porta e no sia qui aconort aquells. Respon: amen.

En ira e en furor del senyor rey e de tots aquells qui t vejen vingues, e tots los amics te scarnesquen; caygues e no sie qui t ajud a sotllevar; pobre e mesqui muyres e no sia qui t sabolesca; si sabs veritat e juras falsia la anima tua vaje en aquell loc en lo qual los cans los fems posen.

Respon: amen.

Datum Gerunde. X^o. kalendas Marcii. Era XCCLXX nona. Anno Domini millesimo CCXL secundo.

172 [*cunctis pateat*]

Declaració de la Pau de Déu en els comtats de la Cerdanya i del Conflent, i s'estableix la invariabilitat del pes de la moneda.

A tots veents e oints aquesta scriptura sie manifest que jo Ramon pe la gratia Deu comte de Barcelona e marques e lo senyor en Pere bisbe de Elna, ab consell e jussio de tots los magnats e cavallers de tot lo comtat de Cerdanya e de Conflent, metem pau en lo dit comtat de bous e de altres animals arecs e de tots homens guardants aquells o laurants axi que null hom o fembra, de qualque orde sie, no gos tolre o pendre aquells per qualsevulla manera o enginy, e si ho fara, restituesca los bous a qui los haura tolts, e ultra aço pac al dit comte sexanta sous de la moneda del dit comte e tant longament entre tant estiga entredit per lo bisbe en tro que aço haja plenament restituit.

Emperamor de aço lo dit comte, ab consell de tots los sobredits, met la sua moneda, que ab sa propria ma ha fermada, en lo dit comtat, axi com en los altres seus comtats ha mesa, axi que null temps tant com ell viura la dita moneda no mut ni minve en ley ni en pes; e per tal raho que tots homens e fembras de tot lo dit comtat do per parell de bous dotze diners e per un bou sis diners e per exadas tres diners. Empero lo dit comte promet a Deu e a tots los homens del dit comtat que puy que los dits diners seran donats al dit comte null temps plus los dits diners demanara als dits homens; mas la dita pau estiga tots temps illibaba en ferma e per null hom vivent o fembra sie rompuda ne per guerra que lo comte o los dits princeps o cavallers hajan entre ells; empero de la dita justitia, alias pena de sexanta sous, haja la terça part lo dit bisbe.

Fet fo aço dos nonas de abril, any deu de Luys rey. Senyal + d en Ramon comte. Pere bisbe de Elna. Bernat scriva de la present, die e any desus dits.

Resolució de la Pau i Treva de Déu per al bisbat d'Elna.

Aquesta es la treva e pau confirmada per lo senyor en Jofre archebisbe de Narbona, e per Berenguer bisbe de Gerona, e per Ramon bisbe de Elna, e per los comtes de Rossello, e per lo senyor Jofre e Gilabert son fill, e per lo senyor Ponç comte de Empurias, e per lo senyor en Guillem comte de Besalu, e per lo senyor en Ramon comte de Cerdanya, e per lo senyor en Gaubert vescomte de Castellnou, ab los altres magnats del bisbat de Elna, en lo prat Tuluges, lo qual es del comtat de Rossello. Constituiren los sobredits prelatos ab consentiment dels altres nobles que en lo comtat de Rossello e de Comflent e de Vallspir, algun hom no trenc esgleya, ni cimenteris trenta passos eclesiastics entorn de cascuna esgleya, sino lo bisbe per hom excommunicat e per son cens. E si alcun hom en altra manera trencara esgleya o lo espay de trenta passos de la dita esgleya, en lo dit bisbat de Elna, tot quant hi haura comes esmen, segons que just sera, a aquell hom al qual haura feta la injuria, e a la esgleya en que ho haura fet satisfaga lealment, e ultra aço pac al bisbe de Elna compositio de sacrilegi. Aquellas esgleyas empero hon haura castells construïts e hon los ladres e robadors hauran ajustat lo furts o los robatoris o malafeta, aytant de temps las posaren los dits bisbes en deffensio de la dita pau, entro que lo clam de las ditas esgleyas sie pervingut al bisbe de Elna e per son juy o justament sie esmenat ço que en las ditas esgleyas sera comes, e per lo dit bisbe las ditas esgleyas de la deffensio de pau sien separadas.

1. Item los dits bisbes constituïren que en lo dit bisbat de Elna algu violentment no trenc las senyorias dels canonges o dels monastirs, ne res no prenga.

2. Lo clergue empero qui no port armas, e lo monjo o la monja e la viuda, algu no ls prenga ne lus faça injuria.

3. Lo vila o la vilana algu no prenga, si doncs no per culpa que aquell vila o vilana hajan feta, e si los haura presos no ls destrenga sino per dret.

4. E que negu no faça robaria en lo dit bisbat de eugas o pollins o muls de edat de un any, ne de bous, ne de vacas, ne de ovellas, moltos, bocs, cabras e anyells o cabrits.

5. Los masos dels vilans negu no crem ne enderroc.

6. Las terras en contesa posadas negu vila laure depuys que amonestat ne sera per aquell en lo qual la justitia del plet no romandra, e si tres vegadas amonestat apres hi laurara e per aço algun damnatge pendra no s en puga clamar per pau trencada.

7. E si algu sera fermança e no haura tengut ço que haura promes, del seu propri sie penyorat e no sie haut per pau trencada.

8. Si algu empero la dita pau e treva haura trencada, simple compositio tantolament esmen a aquell a qui la haura trencada dins los primers quinze dies; e si dins los dits primers quinze dies no haura simplement esmenada la compositio del mal que fet haura, compos en doble, axi que la meytat haja lo querelador, e l'altra meytat haja lo bisbe e aquell comte qui haura ajudat al dit bisbe a fer la justitia. E si algun la dita pau o treva trencara e d'aquen justitia fer no volra dins quinze dies, apres que l'querelador la sua querela haura presentada devant lo bisbe e sos clergues e lo dit comte, lo dit malfaytor e consellers e ajudadors seus esmenar no volran, sien foragitats de treva e de pau, e lo mal que per aço fet los sera no sie request per pau o treva trencada; e si lo malfaytor e ajudadors seus apres faran algun mal dins treva al querelant, esmen ho per treva o pau trencada.

9. Item los dits bisbes fermaren la treva de nostre Senyor, que en tots temps sie tinguda per tots christians, del sol post del dimecres entro al sol ixent del dilluns.

10. Item continuadament sia tenguda del primer die del advent entro a las octavas de Epiphania, quant la festa de sanct Hilari se fa.

11. Item semblantment continuadament sie tenguda del dilluns qui proceeix lo cap del dejuni entro al dilluns qui es primer apres lo diumenge de las octavas de Penthecostes, e las tres festivitats de sancta Maria ab lurs vigílias, e las festivitats dels dotze apostols ab lurs vigílias, e la nativitat de sanct Joan ab sa vigília, e las festivitats de sanct Just e de sanct Pastor e de Abdon e Sennen e de sanct Feliu e de sanct Genis e de sanct Nazari e de sanct Lorenç e de sanct Michel, e la festivitat de tots Sancts e de sanct Marti, e las duas festivitats de sancta Creu e la cadira de sanct Pere, e la festivitat de sanct Eunesi qui es dotze chalendas de setembre, e la decollatio de sanct Joan Baptista, ab las vigílias e ab todas las nits de las ditas festivitats, e tots los dies e nits de las quatre temporas. E si algu dins aquesta dita treva de nostre Senyor fara mal algu, en doble lo hi esmen, e apres per juy de aygua freda la treva de nostre Senyor en la seu de sancta Eulalia esmen. E si algu dins aquesta treva sens algun cas occiura a negu hom, per consentiment de tots los christians es deffinit que tots los dies de la sua vida sie damnat en exil. Mas si per cas aço haura fet, sie foragitat de la terra entro al terme que lo bisbe e canonges estimaran esser imposador; e si alguns dins aquesta treva se metra en aguayt o aquell aguayt haura stablit per mort o prenimet de algun home o per prenimet de castell d'altre, empero aço fer no haura poscut, semblantment esmen aquella treva de nostre Senyor a juy del bisbe e de sos canonges axi com faria si hajes fet aço que fer havia temptat.

12. Item prohibiren que en aquests termens de aquestas continuadas trevas, ço es en lo temps

de Advent e de Quaresma, algu no presumesca edificar castell o força, si dons quinze dies abans delas ditas trevas continuadas no ho havia començat. De la dita empero treva o pau sie fet clam o fadigatio tots temps al bisbe o a sos canonges, e axi com es scrit desus en la pau dels clergues axi sie fet; e aquells en los quals lo dit bisbe e cononges se fadigaran de trencament de la dita pau o treva de nostre Senyor e mala fe d aquen portants al bisbe o canonges de aquella seu, sien excommunicats per lo bisbe o canonges de la dita seu ab lurs protectors o ajudadors aytant de temps com se contendran, e axi com infranctors e trencadors de pau e de treva de nostre Senyor ells e las suas cosas no sien hauts en pau ni en treva de nostre Senyor. Yo Jofre comte jur a tu Pere bisbe de Elna e fas a tu hostatge, que per dos temps de l any, ço es a la dedicatio de sancta Eulalia qui es vuyt idus de octubre e al cap del de juni, per cascun any mentre viuras retornare a aquesta seu de sancta Eulalia, e no m en separare sens licentia tua o de aquells clergues als quals tu ho hauras comanat si haver no haure, e si haver haure e aquell passat vuyt dies tornare e no m separare de aci sens licentia tua o d aquells clergues als quals tu ho hauras comanat, per Deu e per aquests sancts.

174 [*treugam etenim domini*]

Resolució de Pau i Treva de Déu pel bisbat d'Osona.

La treva de nostre Senyor confirmaren encara forment los dits bisbes, ço es a saber que per tots temps fos tenguda de tots christians del sol post de la quarta feria, ço es del dimecres, tro al sol exit de la segona feria, ço es del dilluns. Item continuadament sie tenguda del primer die del advent de nostre Senyor entro a las octavas de la Epiphania quant la festa de sanct Hilari es feta. Item semblantment continuant sie tenguda del dilluns qui es ans del dimecres de la cendra entro al dilluns qui es apres del diumenge de las octavas de Sincogesma. Item las vigílias e las festas de la inventio e de la exaltatio de sancta Creu, e en tres vigílias e altrás tantas festas de tots los apostols, e la vigília e festa de sanct Lorenç. Las festivitats sobre tot ab lurs vigílias posaren en aquesta observatio de religio, ço es a saber de sanct Feliu de Gerona e sanct Joan Baptista e de sanct Genis e de sanct Michel archangel e de sanct Marti confessor. Item la vigília a la festivat de Tots sancts e aytambe las quatre temporas posaren en aytal observactia. E lo susdits dies qui son en treva de nostre Senyor confirmaren los dits bisbes, ab todas las precedents e següents nits, ço es a saber del sol post, com en aquella treva de nostre Senyor, entro sus al sol exit de aquell die que es exida. E si algu dins aquesta

sobre dita treva de nostre Senyor algun mal a algu fara, en doble lo li compona e apres per juy de aygua freda la treva de nostre Senyor en la seu de sanct Pere esmen. E si algu dins aquesta treva voluntariament home occiura, de consell de tots los christians es diffinit que en tots los dies de la sua vida sie exilat, si aço fara sens algun cas; si empero ab raho aço fara, isca de la terra tro al terme que l bisbe e ls canonges estimaran esser imposador. E si algu dins aquesta treva se metra en aguayt e aquell aguayt stablira per mort de algun hom o per preso de algun castell, empero aço acabar no pora, axi esmen a juy del bisbe e dels seus canonges aquella treva de nostre Senyor axi com faria si hajes fet aço que assejara. Item vedaren que entrants aquestas continuadas trevas, ço es a saber lo advent de nostre Senyor o la quaresma, negu castell o força no presumesca edificar, si doncs no havia començat de quinze dies abans de las ditas trevas continuadas. De la dita empero pau o de la escrita treva sie fet clam per tots temps o fadiga al bisbe o als seus canonges, axi com es desus scrit en la pau de las esgleyas, e aquells en los quals lo bisbe e los canonges de la dita seu se fadigarán de la esmena de la dita pau o treva de nostre Senyor, o fermanças o hostatges per pau o per treva de nostre Senyor portants d aquen mala fe al bisbe o als canonges desus dits, axi mateix sien excommunicats per lo bisbe e canonges de aquella mateixa seu ab lurs ajudadors e deffenedors, si tant longament se contendran, axi com trencadors de pau y de treva de nostre Senyor, e aquells e las lurs cosas no sien contingudas en la pau e treva de nostre Senyor.

1. Item stablit es que si algun fill de magnats de la terra, axi dels majors com dels menors, haura fet algun mal per pau o treva de nostre Senyor ab alguns homens del castell de son pare o de la sua honor o ab los seus homens, aquell forc lo fill e los homens la sua terra tenents redreçar lo mal que hauran fet; mas si aço no volra fer aquell fill o los dits homens, lo dit pare esmen lo mal que son fill e ls seus homens han fet. E si el fill no u haura fet del castell ne de la honor de son pare empero haura ho fet ab homens tenents terra de son pare o ab aquells que l dit pare haura en sa companyia, semblantment lo dit pare forç los homens seus redreçar lo dit mal; mas si fer no u pora tolga a aquells lo seu benifet de tot en tot e foragit aquells de la sua companyia sens engan. E si el lo dit pare fer no ho volra aytant longament estiga excommunicat ab tota la sua honor e lo dit fill e los dits homens ab ell, entro que de tot en tot redrecen lo mal que hauran comes. E si lo fill encara de altres locs, e no de la honor paternal ne del castell ne ab homens del pare, fara mal a algu, no retorn en lo paternal castell ne en la honor, ne lo pare ne la mare donen a ell algun benifet, ne deffenan a ell en alguna cosa, ans si ho faran o esmenen lo mal que lo fill haura perpetrat o estigan tant longament escommunicats tro sus que la esmena façan.

2. Item stablit es que si algun sera enculpat de alguna cosa que ell haja manada o stablida o

consell donat que sie feta e aquell dira que no ho ha fet, de que en veritat sera cosa coneguda que aquell per si mateix al desus dit mal no sera estat, ab sa propia ma jur sobre lo altar consagrat si no haver manat ne stablit ne consell donat, e en apres no sie deffenedor ne ajudador de aquell qui lo mal haura fet per negun enginy ne per neguna manera. Mas si sera son hom qui sa terra tenga o haja son benifet on puga aquell destrenyer, o faça aquell mal fet aquell redreçar, o tolga a ell la terra e l benifet seu de tot en tot e en apres foragit lo de si sens algun engan o no monstre a ell alguna companyia a son be ne deffena aquell en alguna cosa. De tots aquells es stablit qui seran estats en los maleficis e si diran que no y seran estats o l mal d on seran inculpats si no haver fet, que s en dejan escusar per juy de aygua freda o calda en la seu de sanct Pere, e si fer no ho volran sien excommunicats; mas todas las provas e nedejaments qui seran jutjats als clamaters e als redreçadors de pau e de treva de nostre Senyor sie fet per juy de aygua freda o calda en la seu de sanct Pere. Mas la venjança de pau e de treva de nostre Senyor no sie feta de negu en tot lo bisbat de Osona tro sus que l clam sie vengut al bisbe de Osona e als seus canonges, e sie separat lo terme de la fadiga per trenta dies abans que l bisbe e ls canonges de la seu façan al malfaytor; e si dins aquests trenta dies no seran redreçats o axi fermat en la ma del bisbe e dels canonges per penyoras, que sie redreçat sens engan aquel malfaytor, o las suas proprias cosas no sien en pau ne en treva de nostre Senyor, aquell vedat e la sua honor ab los seus ajudadors.

3. Item Huc Blanc, cardenal de Roma, en lo concili de Gerona ab los bisbes e abbats e ab los princeps e ab los magnats de tota la terra, per veu e authoritat del papa, per legatio del qual usava, confirma e encara loa la pau o treva de nostre Senyor axi com era empresa en lo bisbat de Gerona, e ajusta en aquell la treva de nostre Senyor axi com era empes en lo bisbat de Gerona ab consentiment de tots, e mana per authoritat del papa que per equal guisa fos tenguda del diumenge de las octavas de Pascha tro a vuyt dies apres sincogesma, axi com en temps de quaresma; e los trencadors de la dita pau e treva de nostre Senyor sien de anathema excommunicats entro que s en repeneden e a satisfactio de aquen canonicament vengan.

4. Item statuit es per consell e deffinitio dels bisbes e abbats e dels altres ecclesiastics ordes dels clergues, comtes e vescomtes e dels altres de tota la terra magnats, e dels altres tements Deu, que si algu en tot lo bisbat de Osona cavalcara sobre altre ab alguna companyia gran o poca per algun mal fer, o fara alguna robaria o debastatio de hon pau e treva sie trencada, aquell qui sera faedor del peccat, ço es a saber aquell qui sera guiador e cap de aquella companyia, sie forçat esmenar de tot en tot lo mal que per ell e aquells que ab si mena haura estat fet; e sino ho volia esmenar o no ho pora, aytant longament sie excommunicat ab tota sa honor e ab tots aquells qui ab

ell seran estats a perpetrar aquells malefics entro que l mal sie redreçat axi com es scrit en la pau e treva de nostre Senyor, ço es en doble, e tots aquells qui hauran estat en la cavalcada ab lo malfaytor sien tots temps excommunicats e gitats de la pau e de treva de nostre Senyor entro que façan redreçar lo dit mal a aquell ab qui seran estats en aquella malafeta, o ells per si mateix ho esmenen; car si dira aquell malfaytor que aquells qui ab ell anaren no foren covidats per ell de fer aquell mal, purg o deneigsen per juy de aygua freda, e apres aquells qui hauran estat en la dita devastatio estigan excommunicats entro que per els sie esmenat lo dit mal, e aquell malfaytor estiga aytambe excommunicat tro sus aquell mal que aqui feren sie esmenat d ell e de aquells que ab si mena.

5. Aquesta es la pau confirmada dels bisbes e dels abbats e dels comtes e encara vescomtes en lo bisbat de Osona, ço es a saber, que de aquest die e de aqui avant negu hom esgleya no trenc ne l spay ne las casas que entorn de la esgleya son o seran tro a trenta ecclesiastics passos. Mas las esgleyas aquellas no posam en aquesta deffensio en las aqls son fets castells o seran. Mas aquellas esgleyas en las quals los robadors o ladres la presa o ladrocini ajustaran, o malfaent de aqui exiran o aqui tornaran, tant longament manam que sien salvas tro sus que del mal fet al bisbe de Osona e a la seu e al convent dels canonges de aquella seu primerament lo clam vinga. E si aquell bisbe o los dits canonges se fadigaran, o aquell malfaytor dret de aqui no volra fer, en apres de manament del dit bisbe e dels dits canonges aquell malfaytor e las cosas suas no sien salvas en aquella esgleya. E aquell hom qui en altra manera esgleyae svasira o algun mal a aquella fara, exeptats los sobre dits malfaytors, o aquellas cosas que entron de aquella esgleya son tro a sus trenta ecclesiastics passos trencara, compositio de sacrilegi esmen a la dita seu e las malfetas al clamant en doble restituesca. Encara plag que ls clergues qui armas no aportaran, o ls monjos o las monjas, negu hom no invasesca ni ls faça injuria ne alguna malafeta. Mas las cosas communes dels canonges o dels monjos o de las sanctimonials, o los alous ecclesiastics o possessions que las esgleyas de nostre bisbat e ls clergues no portants armas o monjos o las sanctimonials tenen, negun hom no trenc e alguna cosa de aquen prenga, e si ho fara en doble lo hi esmen.

6. Aytambe confirmaren que negun hom en aquest bisbat de Osona e aytambe de Bisuldu, de Peraladas e de Empurias no faça presa de eugas ne de lurs pollins tro a mig any, ni de bous, ni de vacas, ni de asens o de someras, ne de ovellas, ne de moltons, ne de anyells, ne de cabras o de bocs, o de lurs fills. Mas las casas dels pagesos o dels clergues no portants armas, e los colomers e los pallers negu hom no y meta foc ne ho destruesca. Vila o vilana e clergues no portants armas e monjos e sanctimonials negun hom no gos ociure, nafrar, debilitar ne pendre o destrenyer sino ho faça per lur culpa que los sobre dits hajan feta, e no ls destrenya sino per dret tant solament. Empero

aço no sie fet si doncs en clamant primerament no s fadigara axi com desus es dit, mas als pagesos no sien toltas las vestiduras ne las rellas ne als exadas. En oliveras negu no meta foc, ne trenc ne deestruesca lo fruyt de aquellas. Encara stablit es que negu no penyor las cosas de altre per plivi o per algun altre negoci que a algu o ab algu haja fet, jatsie que aquell lo n absolga; car aquell qui aquesta pau que devant havem dita trencara, e a aquell a qui la trencara dins quinze dies simplament no ho esmenara, si quinze dies passara, en doble lo hi esmen, la qual doble haja aquell bisbe qui la fara redreçar.

Annex 3

La Carta de Població i Franqueses de Mallorca

1 de març de 1230, Ciutat de Mallorca.

Concessió de la carta de població i de franqueses als habitants del regne i de la ciutat de Mallorca.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1216-1236)*, Anubar Ediciones, vol. 1, València, 1976.

In Christi nomine. Manifestum sit omnibus, tam presentibus quam futuris, quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, et regni Maioricarum, comes Barchinone et dominus Montispesulani, cum presenti publica scriptura perpetuo valitura, per nos et omnes heredes ac successores nostros, damus, concedimus et laudamus vobis, dilectis et fidelibus nostris, univesis et singulis populatoribus regni et civitatis Maioricarum habitantibus predictam civitatem et totam insulam, ut ibi populetis et habitetis; et damus vobis casas et casales, ortos et ortales, et terminus civitatis, prata, pascua, aquas dulces, marina et litus maris, venaciones, pascheria, plana et montanas, erbas, ligna ad domos et naves et ligna alia construenda, et ad omnes alios vestros usus; et possitis piscari in mari libere, stagnis tantum retentis nobis.

Possessiones autem omnes, quas in civitate vel in regno Maioricarum habebitis vel possidebitis, habeatis franchas et liberas, sicut eas habebitis per cartas nostre donacionis; et possitis de eis facere cum prole et sine prole omnes vestras voluntates cuicumque volueritis, exceptis militibus et sanctis. Damus iterum vobis quod in civitate et regno Maioricarum et per totam aliam terram dominacionis nostre et regni Aragonum, tam hiis terris quas hodie habemus vel in antea poterimus adipisci, per terram et mare, sitis franchi et liberi cum omnibus rebus et mercaturis vestris ab omni lezda, pedatico, portatico, mensuratico et penso et ribatico et ab omni questia, tolta, forcia

et demanda, prestito, hoste et cavalcata et earum redempcione, postquam insula fuerit adquisita. Non donetis carnaticum de vestro bestiaro ullo tempore, passaticum, herbaticum, neque quarentenum. Naufragium aliquod non erit unquam in partibus insule supradicte.

Si quis traxerit cultellum vel ensem versus alium minando vel irascendo, donet nostre curie sexaginta solidos vel manum perdat. Si quis captus fuerit in latrocinio aliquas res furando, teneat ille, cuius res fuerit, latronem illum tandiu, donec suas res recuperet, et postea reddat illum curie ad iusticiam faciendam. Nullus de adulterio puniatur in rebus vel in persona, nisi mulier vel vir proponat querelam de violencia vel forcia sibi facta. Omnia malefacta, que fuerint inter habitatores civitatis, possint probi homines pacificare et diffinire, antequam sit clamor vel firmamentum ad curiam factum. De iniuriis et malefactis, de quibus curie fuerit factus clamor, firmabitis directum in posse nostre curie, et reus dabit quintum pro calonia, si sit convictus; set primo debet satisfacere conquerenti. Pro quinto curie lectum, archa non pignerabitur, neque vestes, neque arma persone sue. Si querimonia facta fuerit de possessione vel re immobili, non dabitis caloniam neque quintum.

Habitatores civitatis placitabunt de tercio in tercium diem, extraneus de die in diem, si conveniatur; sed si conveniant, utetur iure vicini. In causis iniuriarum, dampnis, vulneris illatis, procedatur secundum usaticum Barchinone. Si debitor vel fideiussor aliquis sit effectus et terminus sit transactus, et inventus fuerit in civitate vel regno Maioricarum, non possit foris privilegium allegare, sed ibi teneatur respondere. Pro aliquo crimine vel debito vel demanda, non faciatis nobiscum, vel cum baiulo aut curia civitatis, bataliam per hominem, per ferrum candium, nec per aquam, vel aliam ullam causam. Curia, baiulus, sayo vel eorum locum tenens, non intrabunt domos vestras pro aliquo crimine vel causa suspeccionis per se solos, set intrabunt cum duobus vel quatuor probis hominibus civitatis. Hoc idem servabitur in navibus et lignis, furnis et molendinis.

Sacramentum calumpnie facietis in causis vestris, sed nil inde dabitur vel ponetur pro iureiurando faciendo. Non dabitur curie, baiulo vel sayonibus aliquid pro iusticia vestra facienda vel exsequenda; set si sayo ierit extra civitatem, det ei conquerens sex denarios pro leuga. Revenditor vini, farine, vel rerum comestibilium, si inventus fuerit cum falsa mesura, perdat totam penitus rem venalem, et habeat inde terciam partem curia et duas partes murus civitatis. Flequeria si vendiderit panem de minus penso, vel ponatur in costello vel donet quinque solidos, de quibus habeat duas partes curia et terciam partem murus. Nullus teneatur facere preconizare vinum, oleum, aut res venales, nec teneatur habere pensum domini; tamen ex quo posite fuerit res venales, non quis plus vendere possit precio posito, sed totam vendat rem renalem, nec faciat in ea mesclam ullam. Vicarius, baiulus vel sayo non possit cognoscere de falsitate pensi vel mensurarum, nisi in loco

publico et coram probis hominibus civitatis.

Non dabitur calonia nisi placitum firmatum fuerit ab utraque parte. Omnes questiones que infra habitatores fuerint civitatis, agitentur in locis publicis, ubi vicarius fuerit cum probis hominibus civitatis, et non venietis ad domum curie vel baiuli pro placito determinando. Debitor vel fideiussor possit dare pignus suo creditori ad decem dies cum mamulevatore ydoneo, et tenebit pignus per decem dies, post quos vendet pignus: sed currere illud faciet per tres dies, et si plus de suo debito inde habuerit, restituat debitori; si minus, debitor vel fideiussor restituet creditori. Nullus fideiussor teneatur respondere, dum principalis persona fuerit presens et ydonea ad satisfaciendum.

Si quis dixerit alicui cuguç vel renegat, et statim ibi aliquod dampnum acceperit, non teneatur respondere alicui domino vel eius locum tenenti. Si quis pro aliquo crimine a curia vel baiulo captus fuerit, non absolvatur nisi dederit firmanciam de directo. Si miles noluerit facere iusticie complementum, nec a curia possit distringi, liceat adversario suo pignora capere, propria auctoritate sua, preter equum quem ipse equitat; et si forte alia pignora non habeat, liceat adversario militis equum capere, nisi super eum equitet vel propria manu eum teneat. Iudicia omnia causarum et criminum iudicabit curia cum probis hominibus civitatis. Si quis de aliquo crimine fuerit condemnatus, unde penam sustineat corpoream, non amittat bona sua nec partem bonorum suorum, set possit de eis testari et dimittere heredibus et cui velit.

Quilibet possit facere se preconem, et positis res vestras cuilibet facere preconizare. Liceat cuilibet layco, tamen ydoneo, set nemini ordinato, tabellionatus officium exercere, prestito sacramento in posse curie et proborum hominum quod sit in suo officio pro utraque parte legalis pariter et fidelis. De omni clamore, sive neget sive dubitet reus sive confiteatur, prima a curia consilio proborum hominum sententia feratur, que talis est: <<per totam istam diem pausate cum vestro adversario vel firmate directum vel sero ascendatis in Almudaynam>>. Si non ad Almudaynam ascenderit, habeatur pro firmamento directi, et exhibebit inde directum. Nos vel aliquis successor vel heres noster, curia, baiulus vel aliquis tenens nostum locum non faciat ullam forciam vel districtum in personis vel rebus vestris, dum parati fueritis dare firmanciam de directo, nisi sit in enorme crimen. Volumus quod curia et baiulus civitatis iurent quod hec omnia, sicut superius scripta sunt, vobis teneant et observent. Promittimus etiam vobis quod non dabimus nec excambiabimus vos alicui persone, militibus neque sanctis, in toto vel in parte; sed semper tenebimus vos ad coronam regni Aragonum et amabimus et defensabimus vos in cunctis locis, sicut nostros fideles probos homines et legales.

Data apud Maioricas, kalendis marcii, anno Domini M.CC.XXX.

Signum Iacobi, Dei gracia rex Aragonum et regni Maioricarum, comes Barchinona et dominus Montispesulani. Huius rei testes sunt: dompnus Nuno Sancii; dompnus Petrus Cornelii, alferiç domini regis; Berengarius episcopus Barchinone; Poncius Hugonis, comes Impuriarum; Eximinus de Urrea; Guillelmus episcopus gerundensis; Ferrarius de Santo Martino, tenens locum; dompnus Ladron; Ferrarius prepositus Tarrachone; G. de Montechateno, vicecomes biarnensis; Ferrandus Petri de Pina; Poncius archidiaconus Barchinone; G. de Montechateno, filius R. de Montechateno; Petrus de Alcalano; Petrus de Scintillis, sacrista Barchinone; Raymundus Berengarii de Ager; Assalitus de Gudal; Guillelmus de Montegrino, sacrista gerundensis; Bernardus de Sancta Eugenia; Petrus de Pomar; frater B. de Campanis, tenens locum magistri Templi; Gilabertus de Crudillis; Rodericus Eximini de Luçia; frater Fulchus de Fulalquerio, magister Hospitalis; Iacobus de Cervaria; Petrus Massa.

Signum Guillelmi scribe qui [...] hoc scribi fecit [...]

Annex 4

Documents judicials

1

8 de maig de 1000

Judici presidit per la comtessa Ermessenda.

Publicat per Xavier Gil i Roman: *Diplomatario de Ermesèn, condesa de Barcelona, Girona y Osona (c. 977 - 1 de marzo de 1058)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

In iudicio domna Herminsindis comitissa et suos iudices, id est, Guifredum, Aurutium, Bonumhominem, intus in comitalem palatium, in ciuitatem Barchinonam, et in presentia Hudalardi uicecomitis ac uniuersam coortem palatii seu adsistentia potentum atque nobilium uirorum qui ibidem adherant, in horum presentia adstitit quadam muliercula captiua, nomine Matrona, [...] lacrimosas proferens querela de suas hereditates et facultates paternas, quas ei dissipareat frater suus Bonushomo et subuerterat tempore quam diu prenotata Matrona detempta fuerat in uinculo captiuitatis in ciuitate Corduba. Remansit igitur prefatus Bonushomo sub prefatam facultatem paternam quando Barchinona fuit capta a gente sarracena, et usurpauit hereditatem et facultatem ex huius germane sue Matrona cum rebus ex quadam condam uiri sui Ennegoni de quo genuerat filiam, et post suum obitum superstem remanserat cum ea in predicta captiuitate, et per uinditiones et per commutationes et per uaria scripturarum ingenia transmutaui et transformauit ea omnia ad suum proprium dominium cupiens prefatam Matronam inde extremeam efficere. Cum enim iudices creati hoc aduertissent per eorum discussa insistentia, et hec narratio fuit intimata in auribus prelibata comitissa, apparuit prefatus Bonushomo de prenotatis rebus culpabilis et ueritate contrarius. Tunc

misit prelibata comitissa prenotatos iudices et prenominatum uicecomitem Hudalardum, et stationem uel accessionem fecerunt cum aliis idoneis hominibus super ipsas hereditates, quas prefatus Bonushomo per multorum scripturarum ingenio ad opus suum transformauerat, inuenerunt plura pro modica transmutata uel usurpata sub calliditatis ingenio ac contrarietaris modo, inde actenus hereditates pretaxatas a iure prefate Matrone alienate permansissent, ut nec postmodum exinde aliquam repetitionem potuisset inicere nec assummere; protinus ut talia agnouissent uiri prelati, pro magna hereditate parua quamuis portione dederunt ad prenotata Matrone, id fuerunt; de uineas modiatas V, terminem de [Goma]; que affrontant ipsas uineas, de parte circi in uinea de Crinenardo presbitero heresque suos, de aquilonis in terra de Gelmiro, [...], de meridie in terra de Irando [...], de occiduo in ipsa carraria [...]. Et de terrulas in terminio Mogoria, affrontant, de circi in ipsa strata, de aquilonis in ipso areneo, de meridie in terra de Ermenardo presbitero, de occiduo [in] terra de Liuulo et Galindo. [Alia terra afrontat, de circi, in ipsa strata. De aquilonis, in terra de Gitardo. De meridie, in uia. De occiduo, in terra de Sancta Maria cenobio]. Et pro adimplendum usus rectitudinis iustitie, pro compescenda ad futura iurgia ac calumpnia, has uineas et terrulas pretaxatas prenotatus Bonushomo tradidit et donauit uel transfundit coram prelibata comitissa uel ante prefato uicecomite et iudices, in iure et dominio de pretaxata Matrone ab integre ad suum proprium, ob emendationem debitis hereditatibus uel facultatibus, quas ei fraudulenter dissipauerat. Quapropter in Dei nomine et ueneratione domni et senioris mei Raimundi comitis, ego Hermensindis, gratia Dei comitissa, una cum meis iudicibus prescriptis huius nostram institutionem robarari ac confirmari percenseo, ut ullus numquam sit ausus eam in quempiam temerare nec in aliquid resultare, quia non oportet nostra statuta cum iudicibus nostris semel terminata ac roborata in nullo modo ledi uel infringi, sed in eterna stabilitate semper et iugiter consisti, permaneatque in seculum modis omnibus firma et legum uigore stabilita. Igitur consignamus atque contradimus uineas ac terrulas prescriptas inreuocabili iure ac dominio de prefata Matrone, ut faciat exinde quodcumque uoluerit simul cum exiis et regressiis earum ad suum proprium. Et qui de hoc eam resultare presumpserit ac causare, ad nihilum ei proficiat sue temeritatis audacia, sed componat ei in uinculo auri libra una sui iure fruitura, et inantea his uineis ac terrulis huius in paginola stilo manuum nostrorum scriptis ac roboratis, in dominium consistant et permaneant de prefata Matrone perenniter.

Facta consignationis formula .VIII. idus madii, anno .III. regnante Roberto rege, filium condam Hugoni. S+ Bonucius presbiter .

(creu)Hermensindis, gratia Dei comitissa, qui hanc institutionem roborauit et signum mee

impressionis insigniri precensui in perpetua uigore.

Sss Vuifredus iudex sss. S+ Vuilara presbiter sss. Sig+num Gelmirus.

S+ Audegarius sacer sss. Sig+num Giscafredus, que vocant Bonutius glaromontensis.
Sig+num Siluius leuita. Sig+num Borrellus frater Ugoni. Sig+num Suniefredus garricensis.
(crismó) Aurucio iudice (crismó) sss. Ato presbitero, doctor infantium sss.

(crismó) Bonushomo leuita scripsit et sss sub die et anno prefixo.

2

30 de maig de 1019, Barcelona

Judici per la possessió d'una sèquia que Pere havia construït en la propietat de Vidal, per dur aigua als seus molins.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iudicium quod conscriptum est tempore domni Bere[ngarii comes et marchio, anno siq]uidem regni Roberti XXIII et anno Domini XVIII post millesimum, era quoque LVII post millesimam, pro re que discussa est sub presentia Gondeballi pro[...assisten]tibus aliis idoneis viris, Raimundo, Barchinonensis sedis archilevita, frateque suo Gilelmo et Seniofredo Avignonensis et frate suo Geriberto, Seniofredo Flavio et Raimundo, casto de Montis Boy vicario, et Gerberto Bellito frateque suo Arnallo, Iuscafredo et Lupo Sancio, Vivano levita et frateque suo Mirono, Gerallo scilicet atque Gilelmo Bonofilio et Gilelmo, equitibus suprascripti archidicaconi, Goltredo et Egicano, Gilmundo et Karucio fratre suo Gelmiro aliisque plurimis quorum nomina longum est rexere. Dirimente iudice Bonofilio Marco causas, adfuit quidam Vitalis et pulsavit Petrum, filium Vivani, agentem vicem uxoris suae Gislæ filiarumque eius natarum ex priori coniugio, eo quod ipse Petrus malo ordine usurpaverat terram et ripam quam, testimonio et veritate multorum, ille Vitalis fuisse patris sui Exilii edocuit. Nam Petrus fecerat sibi in prescripta ripa regum unde ducebat aquam ad molina que iuris esse constant uxoris sue prefare et filiarum illius. Requisitus aut a iudice qua

auctoritate hoc faciebat, ostendit scripturam emptionis propter quam Trasoarius condam, pater filiarum prescriptarum Gislæ, emerat de quodam Atone, filio Ellemari, supra meminuta molina et dextros duos de ipsa ripa, unde intentio hec erat. Verumtamen numquam potuit esse inventum aut per testes aut per aliquas scripturas aut per aliqua iudicia veritatis quod ipse Ato emisset, sicut in suprafata venditionis scriptura asseruit, dextros duos de illa ripa aut de supra memorato Exilio aut de alio aliquo homine, sed omnino patuit fuisse Exilii et debere esse filii sui Vitalis causantis modo iam dicto. Iudex autem tu vidit quod Petrus non potebat defendere prefatos dextros de ipsa ripa aut per tricenalem possessionem aut per aliquam legalem vocem, conversus ad proceres superius nominatos dixit: tu mihi legibus videtur hos dextros et ripam unde intentio est Vitalis debet per successionem patris sui habere, sicut habet terram cultam coniunctam naturaliter isti ripae; et nisi empta aut accepta fuerit de Vitale hec ripa, nunquam moliri possunt aut poterint hec molina. Huius rei causa Petrus et rationales, id est, Gondeballus et Adalbertus et Poncius caput scole, avunculi supra nominatae Gislæ, qui erant ex parte Petri cum aliis plurimis, dixerunt: comodius erit et iustius Gislæ et filiabus suis tu Vitalis habeat medietatem in prescriptis molinis et molant et altera medietas sit Gislæ et filiarum suarum, quam tota molina perdant causa ablationis aquae quam non sinet Vitalis transire per regum qui improbe defossus fuit per suam ripam. Nam et iudex legaliter annuens his dictis consignavit taliter prefactam ripam Vitali petenti. In Christi nomine, ego Bonusfilius Marcus, oboedientis monitis legum, consigno tibi hanc ripam ut si dimiseris transire aquam per tuum solum ut molant molina, medietas istorum molinorum sit tua; si autem domini ipsorum contradixerint tibi, licitum sit tibi per auctoritatem nostrarum legum facere ex predicta ripa quodcumque tibi visum fuerit. Si quis autem hoc iniuste inrumpere teptaverit, componat tibi aut tue posteritati libram auri purissimi. Et insuper hoc iudicium firmum permaneat.

Scripto hius iudicii facta est Barchinonae III kalendas iunii et audientia supradicta acta est in Vallense, super iam dictam ripam, sub arboribus prefati Vitalis qui sunt prope iam dictum regum molinorum qui fuerunt Trasoarii, due siquidem et anno prescripto.

S+ Poncius, cognomento Bonusfilius, clericus et iudex, huius iudicii auctor et scriptor.

S+ Gondeballus hoc verum esse cognoscens sibi. S+ Seniofredus Fl[avio]. S+ Raimundus, vicarius Montis Boy castri. S+ Gilelmus, frater Raimundi, archilevite. S+ Gerbertus Bellitus. S+ Goltredus. S+ Gilmundus. S+ Egiga. S+ Gelmirus. S+ Karucius. S+ Gerallus Aigfredus. Raimundus archilevita +. S+ Sinderedus.

S+ Poncius, cognomento Bonusfilius, clericus et iudex, hoc sss et emendas istius iudicii nominatim expresi en dubietas oriretur; emendam scilicet in linea XVII ubi dicit si autem domini

ipsorum contradixerint tibi, et in linea XVIII ubi dicit legum facere ex predicta ripa quodcumque tibi uisum fuerit (senyal).

3

22 de juliol 1032

Judici entre Gombau de Besora i els germans Bonfill i Guifard, per la possessió de l'alou que tenia el pare dels germans.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Pateant cuncti, tam presentibus scilicet quam et futuris, qualiter mota fuit haccio infra domno Gondeballo Bisauensis et Bonefilii et frater eius Guifardum, filiis qui fuerunt Henrici condam. Adsistentibus iudicibus, id sunt, Bonifilii iudici et Vivanum iudici, et in conspectum nobiliorum virorum ibidem adsistencium, id sunt, Mironum Geribertum, Alamanum Hugonem, Bernardum Borellum, Reimundum de Madrona filioque suo Heneas, Unifredi Riculfi, Mir Ollomar fratrique suo Adalbertus, Adalbertum iuvinem filioque suo Reimundo et alii quam plurimi viri, quia longum est nomina eorum intexerere, in eorum audientia isti suprascripti viri magna refferunt querimonia iam prelibati frates, id sunt, Bonefilii et Guifardum, de successione paterna, quod iniuste et absque lege retinebat domno Gondeballo. Domno Gondebalus afatus est dicens: nescio pro quare eam teneo aut per comparatione aut per voce parentorum meorum aut per alicumque voce. Et quidquit inter eos se nausiasent aut se altercasent in subrevitate, iam suprascripti iudices dedimus in unum sententiam, ut si prefato Gondeballo potuisset comprobare aut pro idoneos testes aut pro veras scripturas legaliter usque ad festivitatem sancte Felicis, ista proxima veniente, quia melior erat suum directum quam de prefati petitores, voces eorum exinanita et insapita permansiset. Et si comprobare non potuisset, ut iam suprascripti fratres per duobus testibus comprobarent quia quando Henrici, pater eorum, migravit de hoc seculo ille tenebat et posidebat sui alodium proprium sine ulla inquietudine, et iam meminito domno Gondeballo ut duplaset eis ipsum alodium. Et si non,

aprehendisset ipsos testes ut evacuasset se de ipsum alodium. Et fuit haccio inter ambobus partibus ut quitquitse abstraxisset de isto iudicio C solidos composuisset. Et hec omnia suprascripta adimpleta fuisset. Set postea decem dies ante placitum terminatum tradidit Gondeballo iam dictum alodium in potestate predicto Guifardo et Bonefilio, ut si usque ad sancti Michaelis festivitas ista proxima veniente ullam indicionem legaliter potuisset abere, ut fuisset sicut iam iudicatum est desuper. Et ille fideiussores non fuissent soluti set stetissent sicut de primi. Et predicti Gondeballus fecisset ad ipsa kanonika sicut constitutum est in lege gotica. Et ego iam dictum Vivanum, sacerdotum et iudicem, consigno atque contrado vobis iam suprataxatum alodium, terram et vineam, ad vos prefati fratris Bonefilii et Guifardi sicut lex iubet. Et qui hoc vobis dirumpere temptaverit, componat vobis ea omnia in duplo. Et ano ista consignatione firma et stabilis permaneat modo vel ultra.

Actum est hoc XI kalendas augusti, anno I regnante Henrici regi.

S+ Vivas sacer et iudex, qui ista consignacione fecit et testes firmare rogavit.

Sig+num Bonifilii Ricarii. Sig+num Iohannes. Sig+num Guilelmus.

S+ Guisadus iudex, qui hec scripsi et die (senyal) et anno quod supra.

1044

Judici entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona contra el bisbe Guislabert de Barcelona, i contra Udaldard Bernat. El bisbe no havia complert els seus deures feudals, i Udaldard havia atacat, i matat, a un vassall del comte.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Hoc est iudicium, quod iudicaverunt domus Olibanus episcopus et Bernardus Sendredi, et Gonballus Bisauensis et Guilelmus archidiaconus, et Amatus Heldrici et Adalbertus Senuildi, et Alamannus Ugonis, inter domnus Reimundum comitum et inter Guilabertum episcopus. In primis iudicaverunt de ipso episcopo vel de dono quod convenit patri suo Berengario ut ipsi dicto

Reimundi predictus episcopus ipsum donum deberet donare, sicut convenerat patri suo. Similiter etiam iudicaverunt de ipsa hoste de Pertusa ut iuret iam dictus episcopus quod ille nec precepit nec consiliavit neque inginnavit quod ullus de ipsa hoste non revertisset sine grato de iam dicto comite. Similiter etiam iudicaverunt ut iuret predictus episcopus quod de ipsa causa que fecit Umberto in Alhama contra ipsum comitem, unde iam dictus comes se querelavit de Umberto, non fuit facta per consilium neque per ullum ingenium de iam dicto episcopo. In super etiam iudicaverunt ut Geraldus, filius Bernardi, qui menaciavit ante iam dictum comitem quod ad suum hominem tolleret pedem, ut iuret predictus Geraldus quod non menaciavit aut iuret si hoc dixit, quod ita dixit sicut follis. Similiter etiam iudicaverunt ut iuret predictus episcopus quod ipsos homines quos transmisit in adiutorium de Udalaro, nepoti suo, non transmisit eos ibi per damnum de supradicto comite neque per suum desonorem, se sciente. Iterum iudicaverunt ut iam dictus episcopus liberet ad iam dictum comitem ipsos homines qui iactaverunt petras de ipso clochario super ipsum palacium, et in antea faciat directum de ipsis hominibus qui fuerunt ibi in ipsa sedicione. Similiter etiam iudicaverunt ut iam dictus episcopus faciat directum ad iam dictum comitem de ipsis hominibus qui erant in ipso kastro vicecomitali, qui iactaverunt petras super ipsum palacium, sive in ipsa curte comitali.

Hoc est pactum vel placitum stabilitatis seu firmitatis quod facit Udalarus Bernardi ad Reimundum comitem sive ad Helisabeth comitissam, tali scilicet modo ut donet iam dictus Udalarus fideiussores subterius prenotatos ad iam dictum Reimundum et ad iam dicam Helisabeth, eo tenore ut faciat eis et ad suos directum de se ipso et de suis de ipsa morte de Guilelmo Mironis et de ipso assalt et de ipso malo quod fecerunt Udalarus et sui ad ipsos homines de iam dicto comite et de iam dicta comitissa, sive de ipso desnor quod predictus comes et comitissa ibi receperunt ad iudicium de ipsis hominibus, quos predictus comes et comitissa helegerint, qui iudicent per directum. Et hoc sit factum de ista Pascha veniente usque ad alia, infra ipsos XXXa dies quos iam dictus Reimundus et Helisabeth, aut unus ex illis, ei mandaverint vel mandaverit. Si iam dictus Udalarus es non habuerit sine occasione et ipsum es transactum, sit factum infra ipsos primos XV dies super venientes. Actio autem huius rei sunt X milia solidis. Nomina autem fideiussorum, qui hos decem milia solidis contra iam dictum comitem et comitissam in illorum fide promiserunt, haec sunt: Gislbertus episcopus pro duo milia quingentis solidis, Guilelmus archidiaconus similiter, Bernardus Amati pro mille solidis, Reimundus de Monte Catani similiter pro mille solidis, Gerbertus Ugo similiter, Amatus Ratfredi similiter, Umberto archidiaconus similiter. Et haec summa solidorum sunt valentia CC uncias auri. Et haec supra scripta omnia sint

facta sine engan.

5

1052

Judici entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i Artau Guadall.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Nos Guilelmus, Ausonensis episcopus, et Guilabertus, Barchinonensis episcopus, pariter iudicavimus in castro Gerundela ut si verum esset quod Artallus Guadalli sic iurasset a destrum Remundo comiti, sicut comes dicebat, sicut postea verum esse vidimus et audivimus. Lecta scriptura sacramentali coram nobis et aliis multis optimis viris quam Artallus iuravit quia illud donum de castro Begur et de suo honore, quod comitissa Ermessindis fecerat Artallo iam dicto, postquam iam dictus Artallus sic iuravit comiti, sicut comes dicebat et scriptura predicti sacramenti testatur, predictus Artallus non abebat directum in ipsum donum de predicto castro et de predicto suo honore quod adquisierat de predicta comitissa. Et debebat finire predictus Artallus predictum donum et predictum honorem de Begur iam dicto comiti. Set mala facta quae Artallus et sui aut aliquis homo per istam rancuram de Begur feceram iam dicto comiti, predictus Artallus debebat emendare omnia iam dicto comiti. Et damnum omnem quod predicto comiti advenerat per istam rancuram de Begur, Artallus iam dictus similiter debebat emendare iam dicto comiti. Et si Artallus et sui accepissent aliquod malum per istam rancuram de Begur, debebant illud malum deportare et finire iam dicto comiti et eis qui illud malum fecerant. Et Artallus predictus dedit predicto comiti Remundo septem fideiussores, unumquemque per mille solidos, valentes XX uncias auro Barchinonensis monete, ut faciat hoc presens suprascriptum iudicium iam dicto comiti intra octo dies quibus predictus comes requisierit supradictum iudicium a iam dicto Artallo usque ad festivitatem sancti Michaelis premam venientem de semtombri mense. Et si Artallus predictus non fecerit hoc presens supradictum iudicium iam dicto comiti intra prescriptos octo dies, sicut superius scriptum

est, tunc isti septemfideiussores: Berengarius Renardi et Arlucio et Gaucbertus et Matfredus, frates, et Guilelmus Tedi et Bonifilius Guillefredi et filius Vitalis, cito donet, sine engan de predicto comite, unusquisque per se mille solidos, valentes XX uncias auri Barchinonensis monete, iam dicto comite. Et convenit Artallus predicto comiti ut si aliquis ex istis fideiussoribus interea mortuus fuerit aut defuerit, Artallus predictus donet alios fideiussores iam dicto comiti pro eis qui mortui fuerint aut defuerint, et hoc sit factum sine engan de predicto comite.

Huic iudicio et placito interfuerunt in predicto castro de Gerundela, coram predicto comite, domna Almodis comitisa et Guilelmus, comes Bisuldunensis, et Guilelm Dalmacii et Poncius vicecomites, et Aeneas et Berengarius abba, et Gaucbertus Guilelmi et Udalgarius vicecomites, et Remundus Ademari et Arnall Iohannis, et Bernardus Iohannis, et Andreas abba, et Bernardus Arnalli et Remundum Arnalli, et Remundus Guilelmi et Berengarius Bernardi, et Adalbertus Guitardi et Mironis Guifredi, et Remundus Guifredi.

Wilelmus, gratia Dei episcopus +. + Guislibertus, gratia Dei episcopus.

6

1071

Judici entre el comte Ermengol IV d'Urgell i el comte Ramon V del Pallars Jussà pel castell de Tost. Els jutges estableixen, d'acord amb els usos de Barcelona, el procediment judicial: les parts han d'aportar proves, o resoldre la disputa per duel judicial. El document també indica les conseqüències de guanyar o perdre el duel.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Hoc est iudicium quod fuit iudicatum ad Sanctam Ceciliam, iuxta Sigorim, inter Ermengaudum, comitem de Urgello, et Reimundum, comitem Paliarensensem, et uxorem eius Valentiam comitissam et filium eius Arnallum. Iudicaverunt ipsi iudices qui fuerunt ex parte Reimundi comitis ut ipse comes Reimundus et uxor eius hac filius monstrent et ostendant suum

alodium quod abent et abere debent in castello de Tost et infra terminos eius, quod advenit eis per Arnallum Mironis. Et similiter monstrent et ostendant ad prefatum comitem de Urgello ipsum fevum quod ipse comes abet et abere debet intra terminos ipsius castri. Et postea si dixerit ipse comes de Urgello quod plus debeat abere per fevum in alodio, quod predictus comes Reimundus et uxor eius hac filius demonstraverant ei et potuerit probare hoc per testes legitimos aut per unum videntem qui non se devetet tornas aut si ipse videns debilis fuerit et unum militem pro se ad hoc miserit. Si ita potuerit hoc prefatus comes probare aut taliter per sacramentum et bataliam convincere, perdat ipse Reimundus et uxor eius hac filius ipsum fevum quod antea negaverant et abeat eum ipse comes Urgellensis. Et si comes de Urgello hoc non potuerit aut noluerit probare et tali modo sicut superius est dictum convincere, prefatus comes Paliarensis et uxor eius hac filius dicant per unum militem per sacramentum et per bataliam quia nesciunt in veritate quod amplius abeat [et abere] debeat ipse comes de suo fevo in predicto castello de Tost et intra [...] nisi quantum ei monstraverant. Et si fuerit victus miles predicti comitis Reimundi perdat ipse et uxor eius hac filius ipsum fevum quod antea negaverant. Et abeat eum comes Urgellensis. Et similes predicti comitis de Urgello fuerit victus ipsum alodium unde fuerit batalia facta diffiniat eis sine illorum enganno et aliud tantum de suo [...] valeat sine e[n]gan donet eis. Et definiat ad suum proprium [...]t factum prefatum sacramentum sic sit ex utraque [...]idatum et alligatum sine enganno ut hoc totum sit factum sicut superius est scriptum. Et hoc fuit iudicatum per melius directum per usum de Barchinona et de Urgello sine enganno.

7

Entre 1066 i 1071

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i la comtessa Sança d'Urgell, per mitjà del qual sotmeten les seves desavinences a arbitratge judicial.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Convenimus nos domnus Raimundus, Barchinonensis comes gratia Dei, et domna Almodis, nutu Dei comitissa, vobis domne Santie comitisse quod si facimus nostrum profectum de ipsa onore quam vos abetis aut debetis abere in comitatu Urgelensi, fecerimus hoc ad vestrum profectum, et dederimus vobis de nostro avere per ipsam onorem ad laudamentum domni Arnalli Mironis et domni Bernardi Amati, et Raimundi Mironis et Sicarii Salomonis. Et ego iam dicta Santia comitissa mito hoc in causimentum Dei et iam dicti comitis et comitisse.

8

Entre 1049 i 1081

Queixes presentades pel comte Ramon IV del Pallars Jussà al comte Artau I del Pallars Sobirà, per unes cavalcades que van realitzar homes d'Artau I.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In fine, prima convenit Artal ad Remon comite quod li redria regard et non hoc fecit. Et super ista fine et isto sacramento tolg-li Pedrabruna, frabricavit ibi castel, et comoni-l el comte Remond per nomen de sacrament che li andàs valer de Mir Mir ad Mur et ille sic fecit. Et postea le toró Artallus in ista asison, et fecit end redembre Casteglon Ator per illo adiutorio que noluit ille facere quomodo li convenit. Et franxit-li I baglia de Puimangnoms et chavalca-li ad Son et franxit-li I baglia vila. Et conveng-le-nd emenda et no la li fecit. Et in alia vice franxit-li una vila d'Ordao et arbergat ibi per forcia. Et tolg-li eras de sal ad sa madre del comte que abebat in sa onor. Et multas altras forfeuras que noluit ille derezar et fec-le-nd atendre a pled et non las li voluit derezar.

9

Entre 1076 i 1082

Model de jurament a Ramon Berenguer II i a Berenguer Ramon II.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Iuro ego vobis domno Raimundo Berengarii et Berengario Raimundi, fratribus, dono Dei comites Barchinonensium, senioribus meis, quod ab hac hora et deinceps fidelis ero vobis per directam fidem, sine ullo enganno de vestra vita et de omnibus membris que se tenent in corporibus vestris et de hoc toto quod habetis et deinceps, dante Deo, adquisieritis contra cunctos homines vel feminas qui tollant aut voleant vobis tollere predicta omnia aut aliquid de predictis omnibus.

Sicut supra scriptum est si o tenré et o atendré ego vobis predictis senioribus meis, excepto quantum vos absolveritis me vestro gradienti animo et sana mente, sine enganno et ingenio et fraude et ulla vestra deceptione me sciente. Per Deum et haec sancta.

Isti homines habent iuratum istum sacramentum.

10

21 de desembre de 1086

Jurament de fidelitat del vescomte Guerau Ponç II de Cabrera al comte Berenguer Ramon II de Barcelona. També promet defensar-lo contra tot home excepte contra el comte d'Urgell. Tanmateix, pels castells de Castell Serrís i Cubells lluitarà contra el comte d'Urgell, i contra tot home.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Iuro ego Gerallus Poncii, filius qui fui Lexcardis femin , tibi Berengario comiti, filio qui fuisti ad Adalmodis comitisse, quod ab hac die in antea, quod est XIIº kalendas ianuarii, fidelis ero

tibi per rectam fidem, sine tuo engan, de tua vita et de tuo corpore et de omnibus membris que se tenent in tuo corpore; ita ut non te aprehendam nec occidam, nec homo nec homines, femina vel feminas, per meum ingenium nec per meum consilium. Et quod ero tibi adiutor contra omnes homines vel feminas a tenere et habere et defendere et guerreiare totum ipsum honorem quem hodie habes vel in antea adquisieris, ita ut ego inde non tollam tibi parvum nec multum, nec homo nec homines, femina vel feminas, per meum ingenium nec per meum consilium. Si vero ullus homo vel femina fecerit hac, ut parvum vel multum tibi tollat, de hoc toto quod superius nominatur sive voluerit tollere, ut ego adiutor sim tibi per directam fidem sine tuo engan, extra comes Urgellensis. De ipsis vero castris quos mihi donas idem Castrum Serris et Cubels cum eorum terminis et pretine[n]ciis, ero tibi adiutor a tenere e[t] habere sive guerreiare contra prenomiatum comitem Urgellensem et contra omnes homines vel feminas cum hoc totum quod pertinet ad predictos castros. Sicut superius scriptum est et nominatum, ita tenuero tibi et attendero et fecero per directam fidem, sine tuo engan. Per Deum et per hec sancta.

Maig de 1108, Barbastre

Acord mitjançant el qual el comte Bertran I de Tolosa dona al rei Alfons Sanç I d'Aragó i Pamplona les terres de: Rodès, Narbona, Besiers, Adge, Tolosa, Carcí, Albí, Carcassona, Foix. En contrapartida, el rei dona a Bertran I tot això en feu. Per aquests feus, Bertran I reconeix a Alfons Sanç I com a senyor.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

In Dei nomine. Hec est conveniencia qui est facta inter regem domno Adefonso Sancii de Aragone et de Pampilona et illo comite don Bertran de Tolosa et de Rodengos. Donavit illo comite don Bertran ad regem illa civitate de Rodengos cum tota illa honore et cum toto illo comitatu qui pertinet ad Rodengos. Similiter ei donavit illa civitate de Narbona cum toto Narbones et Biterris,

cum toto suo comitatu et illa civitate de Agade, cum toto Agades. Et totas istas honores supradictas donat illas ei cum totos iures, directaticos et cum totos illos foros quod habere ibi debet illo seniore qui tenuerit Rodengos. Et quod ei donet potestatem de illa civitate de Rodengos et de illos castellos et de illas civitates qui pertinent ad illo comitatu de Rodengos, in illa guisa quod illo comite don Bertran illam inde potuerit habere per ad suum opus. Et convenit illo comite don Bertran ad regem quod si Deus omnipotens illi dederit Tolosa quod eam ei donet ad regem cum toto illo comitatu de Tolsan et illa civitate de Chaorz cum tota terra de Chaercin et illa civitate de Albi cum toto Albies et illa civitate de Carcassona, cum toto Carcasses, et tota illa honore de illo comite de Fox qui pertinet ad illo comite de Tolosa. Et totum hoc suprascriptum donavit illud ad regem, cum totos illos directaticos et cum totos illos foros et usaticos qui ibi pertinent ad illo comite de Tolosa. Et convenit illo comite don Bertran ad regem quod ei donet potestatem de illa civitate de Tolosa et de castel Narbone et de illas totas alias civitates et de illos castellos qui pertinent ad illo comitatu de Tolosa unde quod ille potestatem potuerit habere per ad suum opus. Et rex donavit ad illo comite don Bertran totas istas honores supradictas quod illas teneat per suam manum et per suum fevum quomodo debet homo tenere honore per manum de suo bono seniore per fidem, sine ullo malo ingenio. Et quod ei inde donet potestatem ad regem vel ad cui rex mandaverit per suo missatico quocienscumque rex mandaverit. Et ista causa quod eum attendat illo comite don Bertran ad regem per fidem sine malo ingenio. Et si desvenerit de rege quod attendat don Bertran totos istos convenios supradictos ad sua posteritate de rege vel ad cui ille dimiserit suum honorem. Et si desvenerit de illo comite don Bertran illo suo filio qui tenuerint illum honorem post suos dies quod similiter attendant ad regem et ad sua posteritate totos illos convenios qui sunt suprascriptos quomodo illos convenit comite Bertran ad regem. Et in illa civitate de Tolosa donavit illo comite don Bertran ad regem ad suam propriam dominicaturam IIIor iudeos et IIIor burgenses cum omni earum hereditates et cum totos illos foros et illos usaticos quos facere debent ad illo comite de Tolosa. Adhuc autem ei donat in unoquoque anno CC solidos de dineros de Tolsan. Similiter ei adhuc donat ad suam propriam dominicaturam illa villa que dicitur Blaniac et illa villa que dicitur Undas, cum totos iures, terminos et cum totos illos directaticos et cum totos illos usaticos qui ibi pertinent ad illo comite de Tolosa. Et de isto pleito suprascripto est inde illo comite don Bertran homo de rege. Et quod ei attendat ad regem totos illos convenios sicut sunt supradictos per directam fidem, sine ullo malo ingenio.

Ego Adefonsus Sancii, Dei gratia Aragonensium rex, laudo et confirmo hoc testamentum suprascriptum et de manu mea facio hoc + signum. Ego autem comite Bertrando laudo et facio hoc

+ signum.

Facta carta era Ma Ca XLVIa, in mense maio, in civitatem quem vocatur Barbastro, audiente et vidente comite Hugo et comite Peire Ramon de Palares et don Bertran de Prexac et don Dalmaz de Castris et don Belenger de Ceverrana.

Iuro ego comiti Bertrando tibi seniore meo regi Adefonso, filio regis Sancii et regine Felicie, quod tibi attendam totos illos convenios quomodo hic sunt suprascriptos et homo legere illos potest per fidem directam, sine ullo malo ingenio, per Deum et istos sanctos.

12

1112

Jurament de fidelitat del vescomte Eimeric III de Narbona (germanastre de Ramon Berenguer III) al comte Ramon Berenguer III de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

[Iu]ro ego Eimericus, qui fui filius Mahaltis femine, tibi Raimundo, Barchinonensi comiti, qui fuisti filius eiusdem Mahaltis, quod ab ista hora in antea fidelis tibi ero per fidem, sine engan, de corpore tuo et de membris tuis et de omne honore quem hodie habes, vel homo per te, vel in antea adquisieris per meum consilium, et de isto castro de Fonogled et de Fonogledes et de omnibus fortedis quae in terminios eius modo sunt aut in antea erunt, et de ipso castro de Petrapertusa et de Perapertuses et de omnibus fortedis quae in ipso sunt vel in antea erunt. Et de hiis omnibus fidelis tibi ero adiutor contra cunctos homines et feminas, sine tuo engan, et dabo tibi potestatem de ipso castro Fonogled et de ipsis fortedis que ibi sunt vel in antea erunt, et de ipso castro de Petrapertuça et de ipsis fortedis que ibi sunt vel in antea erunt, cum forfeitura et sine forfeitura, per quantas vices tu michi eam requisieris per te ipsum vel per tuum missum. Et comonir no me-n vedarai. Et si aliquis homo vel femina haec suprascripta vel aliquid ex ipsis tibi tulerit aut vetaverit, pacem cum illo aut treguam aut amorem non habebo donec tu Raimundus comes recuperatum habeas totum

ipsum, sine tuo engan.

Sicut superius scriptum est, si t'o tenré et atendré ad te ipsum, sine tuo engan. Et post mortem tuam, filiis tuis vel illi cui tu ipsum honorem dimiseris hanc eandem fidelitatem faciam et sacramentum per fidem rectam, sine engan. Per Deum et hec sancta.

13

1112

Jurament de fidelitat del vescomte Eimeric III de Narbona (germanastre de Ramon Berenguer III) al comte Ramon Berenguer III de Barcelona; i promet no pactar amb el vescomte de Besiers sense el seu consentiment.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

[I]uro ego Emericus, qui fui filius Mahaltis femine, tibi Raimundus, Barchinonensi comiti, qui fuisti filius eiusdem Mahaltis, quod ab ista hora in antea fidelis adiutor ero tibi et filiis tuis de Carcassona et de Carcasses, et de Redes et de Rederes, et de omnibus eorum terminis. Et adiuvabo vos secundum posse, sine exactione peccunie et honoris, quam ibi non faciam tenere, et deffendere et guerrejare contra vicecomitem Biterrensem et uxorem eius et filios, et contra cunctos homines qui vobis ipsum honorem vel de ipso honore aliquid tollere voluerint, et faciam guerram illis cum vobis et sine vobis, et non faciam cum illis finem neque treguam cum illis accipiam sine consilio vestro.

Sicut superius scriptum est, si o tenré et o atendré vobis suprascriptis per rectam fidem, sine engan, nisi in quantum vos me gratis absolveritis. Per Deum et haec sancta.

14

1112

El vescomte Bernat Ató de Besiers reconeix al comte Ramon Berenguer III de Barcelona i Provença el jurament de fidelitat que li va fer. A canvi, rep en feu Carcassona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Notum sit omnibus hominibus qualiter Raimundus, Barchinone atque Provincie comes et marchio, et dominus Bernardus Atonis, Biterrensis vicecomes, venerunt ad concordiam de guerra et de querimoniis quas inter se habebant. Et vicecomes recognovit ei et hominum et fidelitatem et sacramentum quod fecerat ei, sicut in scripto illius continetur. Et ipse vicecomes recognovit ei securitatem et sacramentum quod ei fecerat, sicut in scriptura ipsius habetur. Iterum autem ipse vicecomes accepit prephatum comitem ad fevum Carcassonam et totum Carcassensem et haberet ea ad servicium et fidelitatem eius. Et si Ellefonsus comes conquestus fuerit, predictus comes stet ei ad iusticiam per ipsum vicecomitem, ita tamen ut ipse Ellefonsus stet ipsi comiti ad iusticiam de eadem re. Castrum vero Redes et comitatu Redensem, si comes impetrare potuerit a rege Aragonensi vel rex sine filio mortuus fuerit, accipiat et habeat vicecomes per manum comitis eo modo quem diximus de Carcassona. Interim vero habeat VI castra vicecomes per ipsum comitem, sicut in primis eorum scritis continetur. Convenit etiam vicecomes prephato comiti adiutorium contra omnes homines, excepto Illefonso et archiepiscopo Narbonensi et Eimericho et Bernardo de Andusia et suis hominibus, qui ipsi comiti ad iusticiam stare voluerint. Et non faciat ei guerram pro aliquo homine cui comes ad iusticiam stare voluerit. Et hec omnia se tenere et observare vicecomes ad iusticiam stare voluerit. Et hec omnia se tenere et observare vicecomes firmat prephato comiti sacramento proprie manus et suorum filiorum et uxoris et XX baronum suorum.

Iuro ego Bernardus Atonis, filius Ermengardis, tibi Raimundo Berengarii, Barchinonensi et Province comiti, quod ad hac ora in antea tenebo et atendam tibi suprascriptas conveniencias per fidem, sine engan. Sic Deus me adiuvet et hec Sancta Evangelia.

11 de febrer de 1156, Elna

Sentència donada pel comte Ramon Berenguer IV, en un judici que enfrontava a Ponç, abat de Sant Joan de les Abadesses, i Ramon de Morella sobre certes possessions de la vall de Sant Joan de les Abadesses.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Hoc est iudicium quod venerabilis Raimundus, comes Barchinonensis et princeps Aragonis, fecit dari inter Poncium, abbatem Sancti Iohannis, et Raimundum de Maureia de contencione que erat inter eos de quibusdam alodiis que sunt in valle Sancti Iohannis, scilicet in Iesso et in Negos. Conquerebatur etenim supradictus Raimundus super predicto abbate dicens quod predicta alodia fuerant bisavi sui Bernardi Mironis et reliquit ea avo suo Arnallo Bernardi de Belodel, cui ipse legitime succedere debebat, sed iamdictus abbas auferebat ei prefata alodia. Ad hoc respondebat ei abbas quod Bernardus Iohannes, qui habebat predicta alodia in pignore a supradicto Arn[a]llo Bernardi, dimisit ea Sancto Iohanni tali quidem modo ut si aliquis qui legitime succederet iamdicto Arn[a]llo redderet C^m manchosos Cetus vel Iafaris Sancto Iohanni, pro quibus habebat hoc pignus, recuperaret ipsa alodia. Quod totum videnter ostendit iamdictus abbas ex testamento Bernardi Iohannis, qui predictus Raimundus de Maureia protulit in eodem placito. Preterea iamdictus abbas ostendit cartam de iure corroboratam in qua continebatur quod Bernardus Arnalli et Raimundus Arnalli, filii predicti Arnalli Bernardi de Belodel, donaverunt et concesserunt ac pro CCis solidis Beato Iohanni supradicta alodia integre vendiderunt. Post quam vendicionem monasterium Sancti Iohannis XLa annis hunc honorem possiderat. Ad hoc respondit Raimundus de Maureia quod pater suus Berengarius Arnalli, qui erat maior filius Arnalli Bernardi, nunquam hoc diffinivit vel vendidit; similiter due sorores patris sui, que absque liberis et ntestate decesserant, nunquam hoc deffinierunt. Et contra respondit supradictus abbas quod ille supradicte sorores nunquam inde aliquod verbum fecere in vita neque in tempore mortis. Propterea quidam magnates Arnallus de Lerc et Raimundus de Vila de Muls, ex precepto illustris viri supradicti Raimundi comitis et principis super hoc

iudicantes, inquisierunt [a]b utraque parte utrum haberet testamentum supradicti Arnalli Bernardi, ex quo cognosceretur cui vel quibus relicta essent supradicta alodia. Illis vero testamentum se habere negantibus, immo Arnallum Bernardi de Belodel intestatum obisse affirmantibus. Iudicaverunt predicti iudices quod Raimundus de Maureia redderet quinta partem de ipsis C^m mancuis pro quibus erat in pignore et recuperaret quintam partem de ipso honore; totum vero aliud monasterio Sancti Iohannis in perpetuum habendum iudicaverunt.

Signum+ Raimundi comes.

Sig+num Bernardi, Urgellensis episcopi. Sig+num Arnalli de Lerc. Sig+num Raimundi de Vila de Muls.

Actum est hoc in Helenensi ecclesia, IIII idus februarii, anno ab Incarnacione Domini C^o L^o VI° post millesimum.

+ Artalli, Helenensis episcopi.

Iordanis levita scripsit hoc sub die et anno (senyal) quo supra.

3 de gener de 1263, Osca

Jaume I condemna, segons els Furs d'Aragó, a una sèrie de cavallers que no es van presentar a judici, en el plaç establert.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Anno Domini M.CC.LX. Secundo, domingo, vigilia de la Nativitat, vinieron delante nos don Jayme, por la gracia de Dios rey de Aragon, de Malorcas et de Valencia, comde de Barcelona e d'Urgel e seynor de Monpesler, l'amado bisbe de Pamplona e don P. Avarcha e Martín Avarcha, amos por si e por sus valedores, el procurador dels homes de Navardum e dotros logares de nostra terra, e fizieron nos clamo de mort de caveros, de clerigos e dotros homes e de roberias e dotros males que Marcho d'Artieda, Eximen d'Artieda, Rodrigo marcho, Exemen Martinis, fillos de don Marcho Fortuyn Domeyno, Martin Exemeniz de Ondues, Pedro Marchis, ermano de Fortuyn de Domeyno, Pero Michel d'Ariega, Alfonso d'Arieda, ermano suyo, Rudrigo Exemen Periz, fillos de

do Pero Michel Vaylles, ermano de Martin Exemeniz de Ondues, Pero Logrand, Fferran Periz, fillo de do P. Lopiz de Orries, Ramon, fillo de do Miguel Peres de Aynart, Marcho e Johan Garcetz, fillos de Garcia Climent, Domingoi de Onasierro, Gil Garceyz e Miguel Laynes, fillos de don G. Exemenis de Aynar, lur aviam feytos, e que eran tornados en San Martin et otros logares suyos e nos enviamos los atal que veniessen delant nos e a la primera citación que nos los fiziemos oltra duas citaciones que don Martin Perez, justicia d'Aragó, lus avia ia feitas, respondieron nos e dixieron que vendrian [...] [en]viassemos homne nostro con qui veniessen. E nos enviamos los Fferrando, portero nuestro [...] venien denant nos [...] respondieron nos que no podien venir por la fiesta, mas pasada la pascua que vendrien de no [...] que les enviassemos letras nuestras de segurdat e nos enviam lur nuestra carta [...] que fossen segurs de nos e de todes nostres enemig[os ...] aviemos presa segurdat dellos e sobresto falliron al dicto primero dia e a est segunt e al otro tercero e non aparexieron ellos o procurador per ellos e antes I dia, envionos do Artal que nos rogaba por Marcho de Artieda e sos fillos que los es[pera]semos, que sos vasallos eran e el adurialos delant nos, la qual cosa nos no podiemos fer, porque fariamos tuertos a las otras partes e mandamoslos que a aquel dia no fallisen, que sino enantariemos contra ellos, no quisieron venir a la primera citación ni a la segunda ni a la tercera peremptoria ni adhu a la quarta graçia quel feziemos por sobrar malicia, on nos por aquesta raho jutjamos ad ellos por costumaces e por rebelles que no quisieron venir delant nos e dezimos e sentencialmente mandamos que los bienes daquellos siam emparados por nos por fer enmienda a aquestos qui son perdidosos e clamantes, segun fuero d'Aragon. E retenemos nos quey fagamos, si mas ydearmos fer.

Feito fue esto en Osca, III nonas ianuarii, anno predicto.

17

1 de març de 1263, Saragossa

Jaume I nomena al jueu de Tortosa, Astruch Jacob Xixon, batlle de la ciutat.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Constituimus vos, Astruch Iacob Xixon, iudeum Dertuse, baiulum nostrum in civitate

Dertuse, ita quod vos, si volueritis, possitis ibi constituere baiulum loco vestri, christianum vel iudeum et vos vel baiulus, quem ibi constitueritis loco vestri, recipiatis omnia iura, que nos in predicta civitate Dertuse recipimus et recipere debemus quoquo modo; concedentes vobis quod vos non teneamini computare nobiscum in aliquo de predicta baiulia, set baiulus ille, quem vos constitueritis ibi loco vestri, teneatur computare nobis predicta baiulia et reddere nobis rectum et legale compotum vel cum illo, quem nos ibi ponere voluerimus, ad recipiendum inde compotum supradictum.

Datum Cesarauguste, kalendas marcii, anno Domini M.CC.LX. secundo.

18

2 d'abril de 1263, Saragossa

Jaume I dona poders a Bartomeu Tarin per a que solucioni el litigi territorial entre Alfamén i Longares.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, fideli suo B. Tarin civis Cesarauguste, salutem et gratiam. Sciatis que vertitur vel verteri speratur [causam] inter homines et concilium de Alfamen et una parte et homines et concilium de Longares ex altera, super divisione terminorum vobis duximus comitendum, mandantes vobis quatenus ibi personaliter transeritis et queratis veritatem super divisione predicta inter bonis hominibus de Caranena et de Almenezir et de Lagunas, et reperta veritate cum sacramento predictam causam auctoritate nostra per diffinitivam sentenciam terminetis facientes quidquid decreveritis a partibus observari et hoc aliquatenus non mutetis. Datum Cesarauguste III^a nonas aprilis, anno Domini M^o CC^a LX° tercio.

19

2 d'abril de 1263, Saragossa

Jaume I mana a la gent de Cariñena, Almonacid i Lagunas que facin de testimonis en el plet anterior.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, fidelis suis universis hominibus tam cristianis quam sarracenis de Carannena et de Almonacir et de Lagunas, salutem et gratiam. Mandamus vobis quatenus faciatis testimonium veritati cum sacramento in posse Bartolomei Tarini civis Cesarauguste super facto terminorum, de quibus est contentio inter homines de Alfamen ex parte una et homines de Longares ex altera, statim cum a dicto Bartolomeo inde fueritis requisiti; et hoc non mutetis aliqua ratione. Datum Cesarauguste III^a nonas aprilis anno Domini M^o CC^o LX° tercio.

20

17 de juliol de 1263, Barcelona

Jaume I absol a Isaac d'haver tingut una relació carnal amb una cristiana.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

per nos et nostros absolvimus, diffinimus et remitimus et indulgemus tibi Issacho, filio Boniude Fusel et tuis imperpetuum omnem accionem realem et presonalem, quam contra te habeamus, et omnem petitionem, questionem et demandam, quam contra te possemus facere, proponere vel movere, eo quod dicitur te comisisse crimen in remotis seu alienis partibus, videlicet, Cicilie, ubi infamatus fuistis habuisse carnalem cohitum cum christiana, quod ad presens tibi probari non potest nec nobis fuisti ab aliquo accusatus. Unde, licet verum sit aut non, te dictum crime comisisse, facimus inte tibi et tuis, per nos et nostros, bonum finem et pactum de non petendo et absolvimus inde te et omnia bona tua, sic quod nunquam a nobis eet baiulo nostro vel vicario seu ab

Annex 4. Documents judicials

aliqua persona, nomine nostro, possis inde peti, appellari, demandari vel in causam trahi seu in aliquo convocari.

Datum Barchinone, XVI.º kalendas augusti, anno Domini M.ºCC.ºLX.º tercio.

Annex 5

Documents feudals

1

5 d'agost de 1029

El comte Ermengol II d'Urgell ven a Arnau Mir de Tost un castell del comtat d'Urgell.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Domini. Ego Ermengardus comes et marchio vindor sum tibi Arnallo Miro emptore. Per hanc scripturam vindicionis vindo tibi ipsum kastrum de Montangone cum suos terminos quod hodie habet vel habere debet vel habebat in tempore Borrelli, comitis Barchinonensis. Et est ipsum kastrum supranominatum in comitatu Urgellensis. Et afrontat ipsum kastrum supranominatum de parte orientis in flumen Segor vel in termino de Tosto vel in Sussa Garro, de meridie in Prada vel in Pino Lato, de occiduo in Inforchatos, de parte vero in circi in ipsa Cirfera vel in Establelo et descendit per ipsa Contrela, et ascendit per ipsa ecclesia Sancti Ilarii et descendit usque in flumen Segor. Quantum supranominatum cum suis terminis supranominatis, totum ab integrum, cum exio et regressio, in propter precium solidos millie. Et est manifestum. Ita ut non liceat tibi alium comitem eligere neque alium comitem seniore facere de ipso kastro suprascripto, neque ad te neque ad posteritas tua, nisi me Ermengardus aut posteritam meam. Quod vero predicto de meo iure in tuo trado dominio vel potestate ad facere quodcumque volueris. Quod si ego venditor aut ullusque homo contra ista karta venerit ad inrumpendum, non hoc valeat

vindicare, set componat in duplo cum omni sua immelioracione. Et in antea ista karta firma permaneat omni tempore.

Facta ista karta vindicionis nonas augusti, anno XXXVIII regnante Rodberto rege.

Sig+num Ermengaudus comes et marchio, qui ista karta iussit scribere et testes firmare. Ermengaudus, gracia Dei chomes (senyal).

Sig+num Miro Gitardo. Sig+num Poncius Miro. Sig+num Bernardus Choltret. Sig+num Berengario Raimundo. Bermundo vicecomite (senyal).

Matfredus levita, iussus scripsit et sub (senyal) die et anno quod supra.

2

11 d'octubre de 1022

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i la comtessa Ermessenda per acabar amb el seu enfrontament. La comtessa entrega 29 castells com a garantia del pacte.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Publicat per Xavier Gil i Roman: *Diplomatario de Ermesèn, condesa de Barcelona, Girona y Osona (c. 977 - 1 de marzo de 1058)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

In nomine Domini. Ego Ermessindis, comitissa, i[m]pignoratrice sum tibi, filio meo Berengario, comite. Manifestum est enim quia [mitto tibi in pignoras ipsum castrum de Cabrera et castrum de] Basora et castrum Curul et castrum Duacastella et castrum Oris et castro Lucan et Merles et castrum Veltragan et castrum Balcaren et castrum Spassa et castrum Casteltallad et castrum Calders et castrum Granaria et castrum Murede[n] et castrum Odena et castrum Castelbel et castrum Vacherices et castrum Tagamanent et castrum Taradel et castrum de Barchinona cum castro Monte Kadano et castrum Sancti Vicentii et castrum Resubio et castrum Erampruniano et castrum Vila de Maier et castrum Monte Agud et castrum Cherol et castrum Pinnana et castrum Cardona.

Supradicta omnia quippe kastella cum omnibus terminis, finibus, adiacenciis et pertinentiis et alaudibus atque ecclesiis eorum, sic mitto tibi pignus, ut ego de isto die inantea bene tibi teneam et adtendam ipsam finem et pacem quam tibi iuravi. Et ego Ermessindis prefata si tenre et atendre a te Berengarium comitem supradictum ipsum sacramentum quomodo scriptum est ipsum sacramentum; et exinde no te'n forsfare. Et si ego exinde tibi forasfecero infra ipsos primos XL dies qui tu me'n comanras per nomen de sacramentum, si t'o drecare o t'o emendare si tu hoc recipere uolueris. Et si ego infra ipsos primos XL dies suprascriptos ipsam fors facturam aut fors facturas no la't drecaua e no la t'emendaua, incurrant supradictos omnes kastros cum omnibus terminis, finibus et adiacenciis et pertinenciis et alaudibus atque ecclesiis eorum et cum omnibus uocibus comitalibus quas comes ibi abet, redebit in tua potestate a proprio, ut facias exinde quodcumque uolueris. Et si ego Ermessindis, comitissa, de ipsas fors facturas communire me uedaua, incurrant istas pignoras in potestate de Berengario filio meo. Et ego Ermessindis, comitissa, in tali uidelicet ratione mitto ipsas pignoras suprascriptas, ut si ipsas pignoras quas Berengarius filius meus mihi misit de ista omnia suprascripta priores incurrerint in mea potestate, istas meas pignoras absolutas sint ab omni uinculo, ut ego faciam ex illas quodcumque uolero.

Pacta uel conuenientia V idus octubris, anno XXVII regnante Rodberto rege.

(creu) Ermessindis, gratia Dei comitissa, que hanc suppignorationem feci et firmare rogau.

Sign+um Gondebaldus. Sign+um Miro de Fabricata. Sign+um Gauzfredus Bernardus.

Sign+um Ermengaudus Bernardus. Sign+um Gilelmus de Montagnola.

Sss Bernardus sss. (creu) Petrus, episcopus (creu).

Sss Aigfredus, leuita, qui hanc scripsi et die et anno sss quo supra.

Entre 1020 i 1035

Jurament de fidelitat del bisbe Ermengol d'Urgell al comte Guifré II de la Cerdanya.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Ego Ermengaudus episcopus, filius qui sum Wisle femine, de ista ora in antea no dezebrei Wilfredum comitem, filius qui fuit Ermengardis comitissa, nec uxorem suam Wisla comitissa, nec filios illorum de illorum vitas nec de illorum castros aut castellos, nec de illorum rochas aut puios, condirectos aut heremos, que illi suprascripti hodie abent aut in antea cum meo consilio adquisierint. Ego suprascriptus Ermengaudus istos suprascriptos de hec omnia suprascripta no·ls en dezebrei, ne l'en dezebrei, no·ls en tolrei, ne l'en tolrei, nec ego, nec nullus homo nec femina per meum consilium nec per meum ingenium. Si Wilfredus suprascriptus ad me Ermengaudus suprascripto non forasfecerit, et si Wilfredus suprascriptus ad me Ermengaudus suprascripto forasfecerit, istum sacramentum tenrei et atendrei suprascriptum donec commoneam Wilfredum suprascriptum per nomine de situm sacramentum, per me ipsum aut per meos missos aut missum, sine sua deceptione. Et si Wilfredum suprascriptus emendare voluerit aut emendaverit ipsas forsfacturas aut forsfacturam infra ipso primos C dies postquam commonitus fuerit, ego Ermengaudus suprascriptus ipsa emenda aut recipiam aut emendam, et in antea istum sacramentum suprascriptum teneam et adtendam. Et si Wilfredus suprascriptus emendare noluerit aut non emendaverit ipsas forsfacturas aut forsfacturam ad me Ermengaudum suprascriptum infra C dies postquam commonit[us] fuer[it], absolutus sim ego Ermengaudus de istum sacramentum suprascriptum. Et si Wilfredus suprascriptus sommonire se vetaverit, se sciente, absolutus sim ego Ermengaudus suprascriptus de istum sacramentum suprascriptum.

4

30 de novembre de 1040

Acord entre els comtes Ermengol III d'Urgell i Ramon IV del Pallars Jussà. El comte d'Urgell dona Llimiana al comte del Pallars a canvi de 40 unces d'or anuals.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In Dei nomine. Hec est conveniencia que est facta inter Ermengaudum, comitem de Urgello, et comitem Raimundum Paliarenssem. Accepit prefactus Raimundus comes Limiana per iam dicti comiti Ermengaudi, et iam dictus comes Ermengaudus definit ad predicto comite Raimundo propter hoc omnes querelas quas habebat de eum in retro de Limiana, eo modo ut amplius ei hoc non racuret ullu modo. Et insuper convenit predictus comes Ermengaudus ad iam dicto comite Raimundo ut donet ad illum per unoqueque anno super ista conveniencia XI^a uncias auri de Eneas.

Actum est hoc II kalendas december, anno X^o regii Enrici.

+num Ermengaudus comes +, +num Raimundi comiti +, qui hanc convenienciam fecimus et firmavimus et ad testibus firmare fecimus.

+num Arnallus Mironi de Tost. +num Petro Mironi de Pontis. +num Guitardi Guilelmi de Midiano. +num Miro Mironi de Muro. +num Bernardi Guilelmi de Bellera. +num Bertrandi Atonis de Montaniana. +num Alamannus Altemiri.

Vitalis sacerdos rogatus scripsit et (senyal) die et anno que prefixo.

Entre 1041 i 1044

Jurament de fidelitat de la vescomtessa Ermessenda de Girona, al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Ermessindis vicecomitissa quia de ista ora in antea fidelis ero ad Remundum comitem, filium qui fui Sancie comitisse, sine fraude et malo ingenio et sine sua decepcione, per directa fide sine enganno, sicut omo debet esse suo seniori. Et ego iam dicta Ermessindis no dezebrei prescripto seniori meo de sua vita neque de suis membris qui in corpus suum se tenent; neque de ipsa civitate quod dicunt Ierunda, neque de ipso castro quem dicunt Ierundella, neque de ipsas fortedas qui in predicta civitate sunt aut erunt aut intra iam dicta civitate, neque de ipso

episcopatu Sancte Marie sedis Ierunde, cum omnibus suis pertinenciis, neque de ipsas abbathias qui in prescripto episcopatu sunt, neque de ipso comitatu quod dicunt Ierundensi, neque de ipsos castros aut castellos, neque de ipsas rrochas aut puios, condirectos vel discondirectos, quos in predicto comitatu sunt, cum omnibus eorum pertinenciis; neque de ipsa civitate quod dicunt Barchinona, neque de ipso comitatu quod dicunt Barchinonensi, cum omnibus suis pertinenciis, neque de ipso episcopatu Sancte Crucis et Sancte Eulalie, neque de ipsas abbathias qui sunt in ipso episcopatu, cum omnibus eorum pertinenciis; neque de ipso comitatu quod dicunt Ausona, com omnibus suis pertinenciis, neque de ipso episcopatu Sancti Petri sedis Vico, cum omnibus suis pertinenciis, neque de ipsas abbathias qui in ipso episcopatu sunt; neque de ipsa civitate quod dicunt Minorisa, cum omnibus suis pertinenciis, neque de ipsos omnes castros et terras quas isto prescripto senior meus abet aut in antea, Deo dante, adquisiturus erit, neque de ipsas parias de Hispanie quas ei convente sunt dare aut in antea erunt. Et ego Ermessindis predicta hec omnia suprascripta aut de is omnibus suprascriptis no la tolrei ne'l en tolrei ad Remundum comitem predictum, nec ego, nec omo nec omnes, nec femina nec feminas, per meun consilium neque per meum ingenium. Et ego predicta Ermessindis adiutor ero ad tenere et ad abere et ad defendere ista prefata omnia ad Remundum comitem predictum contra cunctos omnes aut ominem, feminas vel feminam, qui ad Remundo comite iam dicto tollere voluerint aut tulerint ista omnia predicta aut de is omnibus suprascriptis unde predictus senior meus mihi Ermessindis iam dicta comunuerit per nomen aut in nomine de isto sacramento, per se ipsum aut per suos misos vel misum. Et comonit no me'n devedarei, et istum adiutorium sine enganno de iam dicto seniore meo lo faré, me sciente. Et ego iam dicta Ermessindis podestadivum faré predicto seniore meo de ipso castro de Blannes et de ipsas fortedas qui ibi sunt aut in antea erunt, sive de ipso castro de Argemundo vel de ipsas fortedas quas ibi sunt aut in antea erunt, atque et de ipso castro de Cabreira vel de ipsas fortedas quas ibi sunt aut in antea erunt, sive et de ipsas tures et fortedas quas ego iam dicta Ermessindis abeo in civitatem Ierunda aut in antea abuero. Et istam potestatem dabo predicto seniore meo ego iam dica Ermessindis per quantas vices mihi mandaverit. Et istos castros supradictos unde ego Ermessindis iam dicta iuro potestatem dare isto prescripto seniori meo se'ls li vedaré ne'ls li devedaré, cum forasfactum nec sine forasfactum, nec ego, nec omo nec omnes, nec femina nec feminas, per meum consilium neque per meum ingenium. Et si est omo aut femina qui eos ei tollat aut devetet, ego iam dicta Ermessindis finem nec societatem cum eis nec cum eas non abuero usque prescriptus Remundus recuperatos abeat istos iam dictos castros, sine suo enganno.

Sicut superius est scriptum, ego iam dicta Ermessindis si o tenré et o attendré ad Remundo

comite prescripto, me sciente, sine suo enganno, per Deum et sanctis suis, nis quantum prescriptus Remundus mihi Ermessindis iam dicta absolverit per suum grado, sine fortia, apud duos vel tres de suos omnes cui ille mandet quod faciant ipsum absolvimentum simul in unum cum illo.

6

1045

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i el bisbe Guislabert de Barcelona. El bisbe garanteix la seva fidelitat amb un castell com a penyora.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Haec est convenientia inter Reimundum comitem et Helisabeth comitissam et Gislbertum episcopus. Convenit namque predictus episcopus ad iam dictum comitem et supradictam comitissam ut fideliter teneat et attendat hoc quod eis iuravit sine illorum engan. Et propter hoc mitat eis in pignore ipsum Kastrum de Lobregad, quod vocant Episcopale, ut si supradictus episcopus non tenuerit prefato comiti et comitissa per se ipsos aut per illorum missos vel missum ad predictum episcopum se querelaverint, facia eis directum ad iudicium de baronis hominibus qui per directum iudicent. Quod si directum contempserit facere et non fecerit de hoc quod superius scriptum est, attendat Reimundus Guilelmi, qui predictum kastellum tenet, infra alios XX dies, ad predictum comitem et comitissam et potestativos eos inde faciat ambos aut unum ex illis de predicto kastro sine illorum engan. Ita tamen ut antea quam prolatus comes et comitissa potestativi de predicto kastro fiant, faciant donum de eo ad Reimundum Guilelmi iam supradictum talem qualem habet de predicto Guilaberto episcopo. Et Reimundus Guilelmi sic postea faciat potestativum predictum comitem vel comitissam sine illorum engan. Et iuret supradictus Reimundus Guilelmi ut hoc ita faciat sine engan de predicto comite vel comitissa. Et iterum convenit prolatus episcopus prefato comiti et comitissae ut si mutaverit alium kastellanum, in predicto kastello similiter faciat, sicut de istu dictum est, sine engan de iam dicto comiti et comitissa. Iterum convenit iam dictus

episcopus predicto comiti et comitissae ut comunire se non vetet ad illos vel ad illorum nuncios vel nuncium. Quod si contempserit facere qualicumque modo, incurrat supradictum kastrum in potestate iam dicti comitis vel comitissae sine illorum engan.

Hoc autem, sicut superius preordinatum vel predictum est, convenit iam dictus episcopus prenunciato comiti et comitissae, ut sine illorum engan, fideliter, in omnibus istis causis, sit adimpletum vel factum sine deceptione et sine engan, se sciente, si es non habuerit de passione ut cavalgare non possit aut de presone sine engan facta, quod propter hoc prenominatum non sit pres si eu de aqua quam non possit passare. Et ipsum es transactum sit factum infra ipsos XX dies quod ipsum es fuerit peractum. Et haec omnia suprascripta sit facta ex utraque parte sin engan.

7

1046

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i el comte Ermengol III d'Urgell, per fer la guerra al comte Ramon Guifré I de la Cerdanya.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Haec est convenientia que facta est inter Remundum, chomitem Barchinonensem, et Ermengaudum, chomitem Urgellensem. Convenit namque iam dictus Remundi et Elisabet, uxore eius, ad predictum Ermengaudum, quod de ipso die in antea, quod comunuerint iam dictum Ermengaudum quod adiuvet eis de chomite Remundo Cerdaniense, et ipse Ermengaudus fecerit guerram ad iam dicto chomite Cerdaniense per eos; de ipso die in antea non faciant nullum placitum nec nullum concordamentum nec ullam presonem, nec apreendant nullam amicitiam cum Remundo, chomite Cer[da]niense, nec cum uxore eius nec cum nullum de illorum infantibus nec cum [nu]llo omine vel omines, feminam vel feminas per eos, nec per illorum loco de sitos [su]pradictos. Iam dictus Remundus et predicta Elisabet, nec omo nec omnes, femina vel feminas per eos, nec per illorum consilium nec per illorum ingenium, cum iam dicto chomite Cerdaniense nec cum uxore sua

nec cum illorum infantes, non faciant nullum de istis suprascriptis placitis, et non retineant eos in nulla amicitia, sine consilio et solvimento de iam dicto Ermengaudo. Et iterum comenit iam dictus Remundus et predicta Elisabet ad iam dicto Ermengaudo, quod de ipso die in antea, quod Ermengaudus fecerit guerram ad comite Cerdaniense per eos adiuvent ad predictum Ermengaudum de Remundo comite Cerdaniense, sine nullo engan et sine nullo ingenio. Et ipsum adiutorium faciant predictus Remundus [et] iam dicta Elisabet ad predictum Ermengaudum qualem meliorem potuerint [de] ipso die in antea quod guerram abuerint cum iam dicto comite Cerdaniense. Et iterum convenit iam dictus Remundus et predicta Elisabet ad suprascriptum Ermengaudum quod auditores sint ei de omnes omnes unde eis comunuerit, sine suo engan de ista ora in antea, exceptus illorum omnes quod in directum ei abuerint et directum ei fecerint si in eum non remanserit. Et de hoc mittit ostaticos iam dictus comes et predict chomitissa ad iam dictum chomittem Ermengaudum per XX milia solidos, valentes ducentas uncias auri boni, et insuper dicunt ei illorum fides ut ita teneant et attendant ad predictum Ermengaudum sine suo engan. Et si tales homines abuerit iam dictus Remundus et Elisabet chomitissa, sive feminas, unde directum non potuerint facere et non fecerint, auditores sint ad Ermengaudum chomittem iam dictum sine suo engan de ipsos unde directum non possit ei facere. Et per ista omnia suprascripta mittit Remundus comes et Elisabet suprascripta obsides in potestate iam dicti Ermengaudi quod ita teneant ei, sicut superius scriptum est, sine suo engan. Et haec sunt nomina eorum: Amatus Elderi per IIIor milia solidos, valente octuaginta uncias auri boni, in auro et argento, et kavallis et mulis et alsbergs, et Remundus Guilelmus Montescatani similiter, et Miro Guifredi similiter, et Gerbertus Miro similiter, et Berengario Remundo similiter. Et si Remundus prescriptus et ad Elisabet iam dicta antea concordaverint cum prescripto comite Cerdaniense quam comoneat prescriptum Ermengaudum quod eis adiuvet de istis prescriptis, absolute sit Ermengaudus prescriptus de ista pignora suprascripta.

Entre 1039 i 1049

Jurament de fidelitat de Bernat als comtes de Barcelona: Ramon Berenguer I i Elisabet.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere

Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Bernard, filius qui fui de Matresind femina, quod de ista hora in antea fidelis ero ad te Raimundo chomite, filius de Sancia chomitissa, et ad te Elisabet chomitissa, sine fraude et malo ingenio et sine vestra decepcione. Ego Bernardus predictus non dezebré Raimundum iam dictum nec iam dicta Elisabet de illorum vita nec de illorum membra qui in corpora illorum se tenent, neque de ipsa civitate de Barchinona, [neque] de ipso chomitatu Barchinonense, neque de ipso chomitatu de Ausona, neque de ipsa civitate de Minorisa, neque de ipsa civitate de Ierunda, neque de ipso chomitatu Ierundense, neque de ipsos chastro vel rochas sive pugos, eremos sive condirectos, q[ui infra supra]scriptos chomitatos sunt. Ego predictus Ber[nardus hec omnia supra]scripta non o tolré a te Ra[imundo iam dicto et a te supra]dicta Elisabet ne te'n tolré, nec [ego, nec] omo vel omnes, femina vel feminas, per meum consilium [neque per meum] ingenium. [Et ipsum castrum] de Villa de Maier [no·l vos] devedaré, et [per quantas vices lo·m] demandare[ds] poztadiu vos en [faré. Et ego Bernard] iam dictus adiutor ero ista omnia iam dicta a tener et a haver a te iam dicto Raimundo et a te iam dicta Elisabet contra cunctos homines vel feminas que ad te Raimundo iam dicto vel a te iam dicta Elisabet hec omnia [iam] dicta t'o tolran o te'n tolen, unde tu iam dictus Raimundus vel iam dicta Elisabet me chomonrems, aud ambos aud unus ex vobis, per nomine de isto sacramento, per vos ipsos vel per vestros missos vel missum. E chomonir no me'n vedaré e l·aitorio, sine engan, vos en faré. Et si tu iam dictus Raimundus mortuus fueris, infra ipsos quadraginta dies primos quod ego Bernard iam dictus sciero quod mortuus sis, ego iam dictus Bernardus manibus meis propriis a Berengario filio tuo me chomandaré, et ips[o] honor quod per te iam dicto Raimundo teneo per sa manu la [prendré], et tale[m] sacramentum l'en iuraré, sicut a ti iur[at e].

Hec omnia suprascripta, si o tenré et o tenré a te iam dicto Raimundo et a te iam dicta Elisabet, sine vestro engan, [nisi quantum] vos me absolureds per grado, sine [fo]rcia.

Jurament de fidelitat de Sanç Berenguer (germà de Ramon Berenguer I) al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Sancius, filius qui fui Sanciae comitissa, dum vivus fuero fidelis ero ad Reimundum, comitem Barchinonensem, senioremeum, filius qui fuit Sancia comitissa iam dicta, sine fraude et malo ingenio et sine ulla deceptione, sicut homo debet esse fidelis ad senioremeum cui manibus se comendat. Et ego iam dictus Sancius non dezebré prescriptum Reimundum comitem, senioremeum, de sua vita neque de suis membris que in corpus suum se tenent, neque de ipsa civitate de Barchinona, neque de ipso comitatu que dicitur Barchinonense, neque de ipsos castros aut kastellos que in prescripto comitato sunt aut in antea erunt, neque de ipsas rocas aut puios que infra ipso comitato sunt aud erunt, neque de ipsa civitate de Olerdula, neque de ipso comitatu que dicitur Penitense, neque de ipsos kastros aut kastellos que in prescripto comitatu sunt aut in antea erunt, neque de ipsa civitate que dicitur Minorisa, neque de ipso comitatu que dicitur Minorense, neque de ipso comitatu que dicitur Ausunense, neque de ipsos kastros aut kastellos que in prescriptos comitatos sunt aut in antea erunt, neque de ipsas rocas at puios que infra scriptos comitatos sunt, neque de ipsa civitate que dicitur Gerunda, neque de ipso komitatu que dicitur Gerundense, neque de ipsos kastros aut kastellos que in prescripto comitato sunt aut in antea erunt, neque de ipsos episcopatos que infra iam dictos comitatos sunt, cum omnibus illorum pertinenciis, neque de ipsos kastros aut kastellos, alaudios aut fevvos, terras aut honores quod prescriptus comes odie habet aut in antea adquisierit, neque de ipsas parias quod prescriptus comes hodie habet et convente sunt ei de Ispania aud in antea adquisiere potuerit. Et ego prescriptus Sancius non dezebré prescriptum comitem Reimundum, senioremeum, de iam dicta omnia neque de iam dictis omnibus, ni no li o tulré ni le'n tulré. Et adiutor ero illi ad tenere et ad abere et ad defendere iam dicta omnia contra cunctos homines aut hominem, feminas aut feminam, qui iam dicta omnia illi tollat aut de iam dicta omnia, sine ullo engan et sine deceptione. Et ego prescriptus Sancius de prescripta omnia neque de iam dictis omnibus non dezebré prescriptum Reimundum comitem, senioremeum, nec ego, nec homo neque homines, feminam vel feminas, per meum consilium

neque per meum ingenium.

Sicut superius scriptum est, ego iam dictus Sancius si o teré et o atenré ad prescriptum Reimundum, senioremeum, sine ullo engan. Per Deum et sanctis suis.

10

9 de juny de 1050

Sanç Berenguer (germà de Ramon Berenguer I) dona al comte Ramon Berenguer I de Barcelona tot el que el seu pare li va llegar en el testament.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Domini. Ego Sancius, filius qui fui Sancie comitisse, donator et pacificator, definitor et evacuator sumus tibi Reimundum, comitem Barchinonensem, senioremeum. Manifestum est enim quia placuit animis meis et placet, nullius cogentis imperio nec suadentis ingenio, sed propria et spontanea com Deo bona voluntas mihi elegit, ut tibi fecissem chartam donationis, pacificationem et definicionem de omnem ipsam honorem et de ipsa omnia quod Berengarius, comes Barchinonensem, mihi dimisit per suum testamentum, quantum et quomodo per suum testamentum mihi dimisit, cum omnibus terminis et pertinenciis et affrontationibus eius, ut ab odierno die vel deinceps non sit mihi licitum iam dicto Sancio tibi Reimundo prescripto requirere, pulsare vel molestare, nec te neque successores tui qui successerint post te, prescripta omnia vel aliquid de prescripta omnia. Et de meo iure in tuo trado dominium et potestatem ad omni integritate ut facias de iam dicta omnia quodcunque volueris ad tuum plenissimum proprium. Quod si ego Sanctius iam dictus aut ullus homo utriusque sexus tibi Reimundo prescripto vel posteritati tue aut successores tui requirere presumsero aut presumpserint de iam dicta omnia aut aliquid de predicta omnia, nil mihi proficiat vel illis, sed tunc eo tempore caream omnes voces quos requisiero quod requisierint et extincte premaneant, et componam aut componant suprascripta omnia in duplum cum omnem illorum immelioratione. Et postea hec mea donatione, evacuacione, pacificatione et

definitione firma permaneat omnique tempore et inconvulsa. Insuper autem ego prescriptus Sancius vendo tibi prenominato Reimundo iam dicto iam dicta omnia, meam honorem et omnem meum directum, quantum et quomodo superius scriptum est, et accipio de te iam dicto Reimundo predictum hominem mobilem quod mihi deberis dum ego vivus fuero. Et ut hec mea vendicio vigorem firmitatis obtinead, si amplius requisiero prescriptum Reimundum vel successores sui de predicta omnia, componam suprascripta omnia in triplum. Et insuper hoc manead firmum omne per evum.

Actum est hoc V idus iunii, anno XVIII regni Henrici regis.

S+ Sancius, filius qui fui Sancie comitisse, qui hac donacionem et pacificationem et definicionem et exvacuationem et vendicionem feci et testes firmare rogavi.

+ Berengarius aba +. S+ Amatus Oldrici. Berengarius.

S+ Arluvinus sacer, qui hoc scripsit, cum litteris suprapositis in VI linea sive XXIII, die et anno quo supra.

Entre 1035 i 1050

Jurament de fidelitat del comte Guifré II de la Cerdanya a la comtessa Ermessenda.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Ego Wilfredus comes, filius qui fui Ermengardis comitisse, de ista hora in antea non dezebrei Emesindis comitissa, filia qui est Adalaizis comitissa, de sua vita neque de suis membris, neque de civitate Barchinona, neque de ipso comitatu que dicunt Barchinonense, neque castros et castellos, neque de rochas et puios, condirectos et eremos, qui infra terminos vel in terminos de predicto comitatu Barchinonense sunt, neque de civitate de Gerunda, neque de castellos que dicunt Fenestras, neque de comitatu de dicunt Gerundense, neque de castros et castellos, neque de rochas et puios, condirectos et eremos, qui infra terminos vel in terminos de predicto comitatu Gerundense

sunt, neque de villa que dicunt Ullastredo, cum suis terminis, neque de castello que dicunt Cabrera, neque de castello dicunt Bisaura, neque castello que dicunt Luzano, neque castello que dicunt Balcaregno, neque de Castello Novo quem dicunt ad ipso Bugo, neque de ipso castello qui est in ipsa Guardia de Sorisa, neque de castello que dicunt Sancto Matheo, neque de castello que dicunt Talliato, neque de castello que dicunt Colonico, neque de ipsa turre que dicunt Suave, cum illorum terminos quos hodie habet, neque de comitatu que dicunt Ausona, neque de [...]

12

Entre 1041 i 1050

Jurament de fidelitat de la vescomtessa Guilla de Cardona al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Gilla vicecomitissa ad te Reimundo, comite Barchinonensis, et ad uxor tua Elisabet comitisa quia de ista ora in antea fidelius vobis ero, sine fraude et sine malum [in]genio et sine ulla decipione. De ista ora in antea ego Gilla vicecomitisa non dezebré Reimundo, comite Barchinonense, neque Elisabet comitisa de illorum vitas neque de illorum membris que in illorum corpus se tenent, neque [de ipsa] civitate que dicunt Barchinona, neque de ipso comitatum que dicunt [Barchinonensem, neque] de ipsa civitate que dicunt Minorisa, neque de ipso comitato que dicunt Ausonens[em]. Et ego Gilla suprascripta ista omnia suprascripta no la tolré ne·lls en tolré, ne·lls en [...]. [Et] auditor ero ego Gilla suprascripta ad istis meis seniobus suprascriptis ista omnia suprascripta ad tenere et ad abere contra cunctos omnes vel ominem, feminas vel feminam, [qui ad istis meis senioribus] suprascriptis tollere voluerint ista omnia suprascripta aut aliquit de ista omnia suprascripta, exceptus quantum Ermesindis comitissa odie tenet in comitatum [Barchinonensem et in comitatu Ausonense] et ipsa statica de castro de Tagamemente, que Reimundus comes ibi [...] [successoribus] suis ego Gilla suprascripta no la devedaré ad istis meis senioribus suprascripti[s],

[nec ego, nec omnes nec ominem], feminas nec feminam, per meum consilium nec per meum ingenio. [...] mortuus fuerit, similiter o tenré et o atendré [...] cui lecxaverit Barcinona.

Qomodo superius scriptum est, [si o tenré] et o atendré ego Gilla suprascripta ad vobis senioribus [meis supra]scriptis. Sic Deus me adiuvet et istam[rum] merita sanctorum.

Entre 1041 i 1050

Jurament de fidelitat d'un personatge anònim al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego quod de ista hora in antea fidelis ero ad Reimundum, comitem Barchinonensem, et ad Helisabeth, uxorem eis, sine fraude et malo ingenio et sine ulla illorum deceptione. Similiter etiam iuro ego quod de ista hora in antea fidelis ero ad iam dictum comitem et ad predictam comitissam de ipsa civitate de Barchinona, sive de ipsos kastros et turres vel muros, qui infra ipsa iam dicta civitate sunt, sive de ipso kastro vicecomitale, quantum ibi hodie condirectum est vel in antea condirectum fuerit. Ego no·ls tolré o ne·ls en tolré ista omnia suprascripta nec de istis omnibus suprascriptis, nec ego, homo vel homines, femina vel feminas, per meum consilium nec per meum ingenium. Adiutor ego ero ad iam dictum comitem et ad iam dictam comitissam ista omnia suprascripta ad tenere et ad habere, et hoc quod comes habet vel habere debet in predica civitate contra cunctos homines vel hominem, feminas vel feminam, qui ad iam dictum comitem et ad iam dictam comitissam tulerint vel tulerit ista omnia suprascripta vel de istis omnibus suprascriptis. Similiter etiam iuro ego ut ipsum kastrum vicecomitale qui est super portam civitatis, ego, per quot vices iam dictus comes et predicta comitissa mihi eum demandaverint, aut unus ex ipsis, no llor devedaré et, sine illorum engan, potestativos los en faré. Et ipsos kastellanos vel kastellanum, kastellanas vel kastellanam, quae ibi metré et auré, tantum iurar lor en faré quantum de ipso kastro ego iurad n'e. Et in iam dicto kastro homines vel hominem, feminas vel feminam, ad damnum de

iam dicto comite vel de predicta comitissa, me sciente, no metr e ne aur e.

Sicut superius scriptum est, si o tenr e et o atendr e, sine fraude et malo ingenio et sine ulla deceptione, per Deum et sanctis suis, nisi quantum Reimundus et Helisabeth iam dicti me absolverint per illorum grad, sine forcia.

1052

Jurament de fidelitat de la vescomtessa Ermessenda de Girona a la comtessa Almodis.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, V ctor Far as, Llu s To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Ermessindis vicecomitissa quia de ista ora in antea fidelis ero Adalmodis comitissa, filia que est Amelie comitisse, sine fraude et malo ingenio et sine sua deceptione de prescripte Adalmodi comitisse, per directa fide, sine suo enganno, sicut omo debet ess[e] suo seniori. Et ego Ermessindis suprascripta non dezebr e Adalmodis comitissa iam dicta de sua [v]ita neque de suis membris qui in corpus suum se tenent, neque de ipsa civitate quem dicunt Ierund[a], neque de ipso castro quem dicunt Ierundella, neque de ipso comitatu quod dicunt Ierundensi, neque de ipso episcopatu Sancte Marie sedis Ierunde, neque de ipsas abbathias qui in predicto episcopatu s[unt], cum omnibus eorum pretinenciis, neque de ipsos castros aut castellos, rochas aut puios, condirectos vel discondirectos, qui in predicto comitatu sunt, cum omnibus illorum pertinenciis, neque de ipsas civitates aut episcopatos, aut abbathias aut castros, aut terras aut parias de partibus Hispanie, quod Remundus comes, senior meus, filius qui fuit Sancie comitisse, abet datum aut in antea deberit aut debitaverit Adalmodi comitisse prescripte aut ad filiis suis quos de prescriptum Remundum comtem abet aut abuerit, neque de baulia quod Remundus comes predictus debitaverit vel dimiserit, post obitum suum, de suum onorem Adalmodi comitisse prescripte, neque de avere aut paria qui est aut qui in antea erit conventum dare de sarracenis ad suprascripte Adalmodis comitisse. Ista omnia suprascripta vel disnominata ego Ermessindis iam dicta no lo tolrei, ne le'nn tolrei Adalmodi

comitisse predicte, nec ego, nec omo nec omnes, nec femina vel femina, per meum consilium neque per meum ingenium. Et ego Ermessindis iam dicta adiutor ero Adalmodis comitissa predicta ista omnia iam dicta ad tenere et ad abere et ad defendere contra cunctos omnes aut omnem, feminas vel feminam, qui ad predicta Adalmodis comitissa tollere voluerint aut tulerint ista predicta omnia aut de his omnibus suprascriptis, unde Adalmus suprascripta me Ermessindis precicta comunuerit er nomen aut in nomine de isto sacramento, per se ipsa aut per suos misos vel misum. Et comonir no me'nn devedaré, et istud adiutorium, sine enganno, lo farei comitisse prescripte, me sciente. Et ego Ermessindis iam dicta podestadiva fareit per quantas vices mihi mandaverit ad Adalmodi comitisse prescripte de ipso castro de Blannes sive de ipso castro de Argemundo, sive de ipsos castros et turre quos ego teneo aut in antea tenuero in civitate Ierunda, sive de ipsas fortedas qui in istos castros suprascriptos sunt aut in antea ibi erunt, sine enganno de iam dicta comitissa. Et istos castros suprascriptos unde ego Ermessindis suprascripta iuro potestatem dare Adalmodis comitisse predicte no·ls vedarei, ne·ls devedarei, cum forasfactum nec sine forasfactum, ad iam dicta Adalmodis, nec ego, nec omo nec omnes, nec femina nec feminas, per meus consilium neque per meum ingenium. Et si est omo aut femina qui eos ei [tolat] aut devetet, ego prescripta Ermessindis finem nec societatem cum eis nec cum eas non abuero usque iam dicta Adalmodis abeat recuperatos istos castros predictos sine suo enganno.

Sicut superius scriptum est, ego prescripta Ermessindis si o tenré et o attendré ad iam dicta Adalmodis comitissa sine suo enganno, me sciente, per Deum et sanctis suis, nisi quantum prescripta Adalmodis mihi Ermessindis iam dicte absolverit per grado, sine forcia, aput duos vel tres de suos omnes cui illa mandet quod faciant ipsum absolvimentum simul cum illa in unum.

15

31 de maig de 1053

Acord entre el comte Ramon IV del Pallars Jussà i Arnau Mir de Tost, mitjançant el qual Arnau Mir de Tost compra els drets sobre uns castells.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona,

1999.

In nomine Dei. Hec est conveniencia et perdonamentum quod facit comite Reimundo Paliarensis, prolis Reimundi, ad Artallum Mironis de Tost de castrum Limingana sive de castrum Murum et de castrum de Montangana, ut non requirat ei de eos potestatem. Ego Reimundus iam dictus, si requisiero potestatem de predictis castris ad iam dicto Arnallo, omnibus modis et de sacramento absolvo eum et concedo atque precipio ei ut non donet mihi de eos potestatem, neque faciat mihi ullum escumbium de illos, nisi si mihi fecerit talem forasfactura, unde veniat ei in iudicium quod per directum debeat perdere istos castros predictos, et non voluerit ea mihi emendare aut non potuerit. Propter hoc accepi de suum avere valente de uncias XV de auro de Barchinona.

Actum est hoc II kalendas iunii, anno XXII regis Enrici.

Sig+num Remundo comite, qui hanc convenienciam et perdonum feci et firmavi et testibus ad firmandum tradidi.

Sig+num Guitardi Guilielmi. Sig+num Alamanni Altamiri. Sig+num Bertrandi Borrelli. Sig+num Arinardi Mironi. Sig+num Compangi Ballomari. Sig+num Bernandi Trassuarii.

Vitalis sacerdos rogatus scripsit et (senyal) in iam dicto die et anno.

16

11 de setembre de 1054

Jurament de fidelitat del comte Guillem II de Besalú al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Guilelmus, chomes Bisullunensis, filius qui fui Adalaizis chomitisse, quod ab hac ora et deinceps fidelis ero ad Remundum, comitem Barchinonensem, senioremeum, filius qui fuit Sanctiae chomitisse, sine fraude et malo ingenio et sine ulla deceptione et sine ullo enganno. Et ego Guilelmus prescriptus, dum vixero, iam dictum Remundum, senioremeum, non acontabo, nec

desfidabo, nec homo nec femina per me, per meum consilium nec per meum mandamentum neque per meum ingenium. Et ego Guilelmus prescriptus, dum vixero, non me tollam de hominatico neque de fidelitate iam dicti senioris mei Reimundi. Et si esset homo vel femina qui iam dictum senioremeum Remundum acontasset vel desfidasset per me, ego iam dictus Guilelmus non auctorizassem iam dictum acontamentum vel desfidamentum, nec posset mihi stare in desiximentum de ista fidelitate ad iam dictum senioremeum Remundum.

Sicut superius scriptum est, sic tenebo et attendam ego predictus Guilelmus iam dicto Remundo seniori meo. Per Deum et istos sanctos.

17

4 de desembre de 1054

Acord pel qual Guillem Berenguer (germà de Ramon Berenguer I) cedeix la seva herència al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Domini. Ego Guilelmus, filius qui sum Guisle femine, que fuit in diebus patris mei dum ei erat uxor comitissa, sed nunc est vicecomitissa propter vicecomitem quem abuit maritum post patris mei abitum, donator et definator sive evacuator atque pacificator sum tibi fratri meo Remundo, comiti Barchinonensi, meo seniori. Manifestum sit cunctis, tam presentibus quam futuris, quia nullo cogente nec suadente, sed mea propria voluptate, dono tibi et definio omnem honorem quem Berengarius, comes Barchinonensis, pater meus, mihi dimisit secundum suum testamentum, scilicet, hoc totum tibi, fratri meo Raimundo predicto, dono et definio quantum ipse mihi dimisit ex omnibus rebus in predicto testamento et nihil ibi retineo, sed absque ulla resservatione totum hoc tibi dono et definio, cum omnibus suis pertinenciis et afrontationibus et terminis. Et sic inde me evacuo ut ab hodierno die et deinceps nihil ibi requiram nec abeam nec audeam te inde requirere nec ullo modo repetere, pulsare aut molestare, nec te nec successores tuos

qui hoc abuerint post te. Hoc totum, sicut est supradictum, trado in tuum dominium et potestatem integritur ad tuum proprium ad quod volueris faciendum. Et si ego Guilelmus predictus aut ullus homo alius aliquid unquam in predictis rebus requisiero aut requisierit, proclamavero aut proclamaverit, partem aut totum, nihil mihi aut illis valeat nec proficiat, sed pro sola presumptione predicta omnia in dupplo componam aut componat. Et postea hec scriptura donationis sive evacuationis et definicionis semper firma permaneat. Adhuc etiam ut haec scriptura maiorem habeat firmitatem et non solum dicatur donationis et evacuationis, volo ut sit et dicat venditionis, et per istam cartam vendo tibi omnes res quas predictus Berengarius pater meus mihi in suo testamento dimisit, et accipio de te pro precio quantum mihi donas modo et requisiero ullo modo, totum componam in triplo.

Facta est haec scriptura II nonas decembris, anno XXIII Henrici regis.

Sig+num Guilelmi Berengarii, qui hanc scripturam scribere iussi et firmavi et firmare rogavi.

Sig+num Amati Eldrici. Sig+num Bernardi Amati. Sig+num Poncii Geraldi. Sig+num Guilelmi de Montepostolario. Sig+num Remundi Guadalli. Sig+num Adalberti Guitardi. Sig+num Bernardi Bernardi. Sig+num Berengarii Bernardi. Sig+num Reimundi Bernardi. (senyal) Guitardus levita et iudex. (senyal) Guilielmus levita. + Berengarius aba +. Guilelmus sacerdos et iudex (senyal). Poncius Isarnus, adest confirmans iura fidelis (senyal).

(senyal) Petrus presbiter, qui hoc scripsit et subscripsit die et anno que supra.

31 de maig de 1055

Acord mitjançant el qual el comte Ermengol III d'Urgell dóna un castell, amb la seva església, a Arnau Mir de Tost.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Domini. Ego Ermengaudus, comes et marchio, nullus cogentis imperio nec suadentis ingenio, set propria expontanea elegit mihi voluptas ut facio carta donacionis ad te Arnallo Mironi de Tost et uxori tue Arsendis. Per hanc scriptura donacionis meae dono vobis castrum Bescarri com ecclesiam Sancti Andreae qui ibi est, simul cum ipsa parrochia, cum decimis et primiciis sive oblacionibus atque pertinenciis eius, cum terris et vineis, et domibus et ortis, sive molendinis et molendinariis, cum illorum decursibus et caput aquis, arboribus pomiferis atque inpomiferis, quantumcumque modo tenet predictum castrum et iam dicta ecclesia et preteritis temporibus tenuit et quantumcumque ibi abeo et abere debeo per quascumque voces ad ipsum castrum et ad ipsa ecclesia pertinentes. Est namque predicto castro cum iam dicta parrochia et ecclesia in comitatu Orgellitano. Abet affrontaciones ipsum castrum a parte orientis in termine de castrum Taravilli, et de meridie in termine de castrum Benavent vel ipsa Petra sive et de Tolo, et de occiduo in termine de castrum Concas, de parte vero circi in termine castrum Lordano sive de Castelione. Quantum infra istas affrontaciones includunt et isti termini continent, sic dono vobis prenominato castro, cum omnibus suis terminis et pertinenciis et cum quantum supramisi ab integrum. Supradicta vero omnia que vobis dono ad integrum de meo iure in vestrum trado dominio et potestatem ad vestrum proprium alaudem ad faciendum exinde quodcumque volueritis facere. Et est manifestum. Quod si ego donator aut ullus omo qui contra ista scriptura donacionis venero aut venerit ad inrumpendum aut ad evacuandum, aut mea posteritas aut aliquis succesor meus ad hoc venerit, aut aliquis omo utriusque sexus, non hoc valeam aut valeat vindicare, set componam aut componat vobis vestreque posteritati et successoribus vestris supradicta omnia que vobis dono cum omnem suam inmelioracionem in quadruplum. Et in antea ista carta firma permaneat modo vel omnique tempore.

Facta carta donacionis II kalendas iunii, anno XXVIII regis Enrici.

[Sig]+num + Ermengaudus comes, qui hanc scripturam donacionis libenti animo fieri iussi et testes firmarique rogavi et per crucem Domini solito signo firmavi.

[Sig]+num Brocardi Guilelmi. [Sig]+num Bernardi Trasvarii. [Sig]+num Bertranni Borrelli. [Sig]+num Gauzerann. [Sig]+num Arnallo Ermomiro. [Sig]+num Guilelmo Mironi.

Remundum sacerdotem, rogatus scripsit et (senyal) die et anno quod supra.

Acord entre el comte Ramon IV del Pallars Jussà i Arnau Mir de Tost sobre els drets de certs castells

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Dei. Hec est conveniencia que facit comite Remundo Paliarensis cum Arnallo Mironi de Tost. Convenit iam dicto comite Remundo ad predicto Arnallo quod si usque in festivitatem Sancte Marie prima veniente, que erit mediante augusto, redderet predictus comes castrum Salass ad comite Artallo, abeat tunc Arnallus predictus et coniux eius Arsendis et filius eius Guilielmus in eadem ora alaudem de medietatem de castrum Areng, cum suis terminis et pretinenciis omnibus, sine illorum engann, sicut resonat in ipsa carta sive in ipsa conveniencia quod iam dicto comite Remundo fecit et firmavit ad Arsendis iam dicta XVII kalendas aprilis. Tamen, per ipsa dispensa quod abet facta predictus Arnallus in castrum Salass et fecerit adhuc usque in iam dictam festivitatem Sancte Marie aut usque ad diem alium antea quod eum reddiderit, intret in numero de ipso precio quod nominatur in prefacta carta de castro Areng mille quingentos solidos, et alios quingentos solidos qui remanent donent eos tunc Arnallus predictus et coniux eius et filius, ad valente de uncias X de auro de Barchinona, ad suprascripto Remundo. Et si usque in iam dictam festivitatem non reddideret prefatus comes Remundus castrum Salass ad comite Artallo, abeat predictus Arnallus et coniux eius et filius castrum Areng cum predicta carta, sicut predictum est, et teneant castrum Salass, sicut resonat in ipsa conveniencia quod comite Remundo fecit cum iam dicta Arsendis. Et si usque in iam dictam festivitatem Sancte Marie dederit comite Remundo castrum Revert aut emenda de talem castrum qui sit valente de Revert ad iam dicto Arnallo et ad coniugem eius et ad filium eius predictum, sicut resonat in iam dicta conveniencia, accipiant hoc et dimittant ipsa carta de Areng, set tamen teneant castrum Areng sicut modo eum tenent.

Actum et hoc VI idus iunii, anno XXIII regis Enrici.

[Sig]+num Remundus comitis, [sig]+num Arnallo, qui hanc conveniciam fecimus et firmavimus et testibus firmare rogavimus.

[Sig]+num Bertrani Ato. [Sig]+num Miro Mironi. [Sig]+num Radulfi Aurioli. [Sig]+num

Bernardi Trasvarii. [Sig]+num Bernardi Guilielmi. [Sig]+num Mironi Gondeballi.

Vitalis sacerdos, rogatus scripsit et (senyal) in predicto die et anno.

20

4 de juny de 1057

La comtessa Ermessenda ven tots els seus drets al seu net, el comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Publicat per Xavier Gil i Roman: *Diplomatario de Ermesèn, condesa de Barcelona, Girona y Osona (c. 977 - 1 de marzo de 1058)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

In Dei omnipotentis et aeterni regis nomine. Ego Ermessindis, filia quae fui Adaleizis comitissae, uenditrix et euacuatrix et deffinitrix sum uobis domno Raymundo, gratia Dei comiti et marchioni, et domne Almodi, nutu Dei comitissae. Notissimum atque manifestissimum est omnibus hominibus ueritatem rei infra scribendae scientibus quia comitatus Gerundensis et episcopatus Gerundensis, cum omnibus eorum terminis, finibus et pertinentiis et comitatus Barchinonensis et episcopatus Barchinonensis, cum eorum terminis, finibus et pertinentiis omnibus et comitatus Ausonensis et Minorisensis et episcopatus Ausonensis, cum eorum terminis, finibus et pertinentiis omnibus, fuerunt propria aui tui domni Raymundi, comitis, uiri mei, qui dimissit michi moriens praedictos comitatus et episcopatus per scripturam testamenti uiuolario tenore donec uiuerem. Igitur ego, predicta Ermessindis, quia scio et recognosco et confiteor quoniam praedicta res propriae fuerunt aui tui domini Raymundi praedicti et propinquitate paterna et auiali ac linea consanguineali, sicut inscribitur superiori, magis debentur tibi praedicto Raymundo comiti, eiusdem Raymundi nepoti, quam michi, propterea uendo et diffineo et euacuo uobis praedictis domno Raymundo comiti et domne Almodi comitissae praedictos comitatus et episcopatus, cum omnibus

eorum terminis, finibus et pertinentiis, id est, uendo uobis praedictum comitatum Gerundensem et episcopatum Sancte Marie sedis Gerundae, cum omnibus eorum terminis, finibus et pertinentiis, scilicet, ipsam ciuitatem Gerundam uendo cum castro Gerundele et omnibus suis muris et turribus et hedifitiis, cum omnibus castris et castellis comitalibus et pertinentiis omnibus et terminis quae in predicto comitatu Gerundensi sunt, et cum omnibus dominicaturis comitalibus quae in praedicto comitatu sunt, cum omnibus earum terminis et pertinentiis et cum omnibus alodis quae in predicto comitatu et episcopatu sunt, et cum aliis rebus omnibus et cum omnibus earum pertinentiis et cum omnibus pugis et rocas, condirectis et hermis, quae in praedicto comitatu sunt, et cum aliis rebus omnibus quae pertinent ad ius comitale. Et similiter uendo uobis ego, praedicta Ermessendis, praedictum comitatum Barchinonae et episcopatum Sanctae Crucis Sanctaeque Eulaliae sedis Barchinonensis, cum omnibus eorum terminis, finibus et pertinentiis, cum ciuitate Barchinone, cum suis hedificiis, muris et turribus, et cum omnibus castris et castellis comitalibus et eorum hedificiis, terminis et pertinentiis quae in predicto comitatu Barchinonensis sunt, et cum omnibus puigs et rochas, condirectis et heremis, quae in praedicto comitatu sunt, et cum omnibus dominicaturis comitalibus, cum earum pertinentiis omnibus, terminis et seruitiis quae in praedicto comitatu Barchinonensi sunt, et cum aliis rebus omnibus que pertinent ad ius comitale in praedicto comitatu. Similiter uendo uobis praedictis comiti et comitissae ego, iam dicta Ermessendis, comitatum Ausonensem et Minorisensem sponsali federe michi datum. Minorisensem dico comitatum uendo uobis et Sancti Petri sedis Vici episcopatum, cum omnibus eorum pertinentiis, finibus et terminis, et cum ciuitate diruta quae dicitur Minorissa, cum omnibus suis hedifitiis, terminis et pertinentiis, et cum omnibus castris et castellis comitalibus et eorum hedifitiis, terminis et pertinentiis quae in praedictis comitatibus Ausonensi et Minorisensi et episcopatu praedicto Ausonensi sunt, et cum omnibus puigs et rochas, condirectis et heremis, quae in praedictis comitatibus et episcopatu sunt, et cum ipsis dominicaturis comitalibus et cum earum pertinentiis omnibus quae in praedictis comitatibus sunt, et cum aliis rebus omnibus quae pertinent ad ius comitale in iam dictis comitatibus. Et hec omnia adueniant michi, praedictae Ermessendi, per testationem uiri mei Raymundi praedicti, sicut supradictum est, siue per meum decimum et per sponsalium nuptialiter michi datum et per quasdam definitiones quas feci cum filio meo Berengario comite et per quascumque uoces. Preterea ego, praedicta Ermessendis, uendo uobis praedictis comiti et comitissae ipsum castrum de Begur, cum omnibus suis hedifitiis, terminis et pertinentiis, quod michi aduenit per testationem et donationem Udalardi Gaufredi et per quascumque uoces. Et in comitatu Barchinonensi uendo uobis praedictis comiti et comitissae castrum de Apiarola, cum

omnibus suis hedifitiis, terminis et pertinentiis et seruitiis, quod michi aduenit per comparationem et per quascumque uoces. Necnon etiam ego, praescripta Ermessendis, uendo uobis praedictis comiti et comitissae ipsum castrum de Pontils, cum omnibus suis hedifitiis, terminis et pertinentiis. Preter hec omnia ego, iam dicta Ermessindis, uendo uobis praedictis comiti et comitissae castrum de Cardona, cum omnibus suis hedifitiis, terminis et pertinentiis, cum omnibus uocibus et auctoritatibus quas habeo et habere debeo in comitatu et episcopatu Urgellensi quocumque modo et quacumque acquisitione. Ego igitur, prenominata Ermessendis, praedicta omnia, cum omnibus earum pertinentiis, terminis et afrontationibus et cum aliis omnibus ad potestatem comitalem pertinentibus in supradictis rebus omnibus, uendo et difinio et euacuo uobis praedicto domno Raymundo et domnae Almodi, propter pretium mille uncties auri, in auro et argento, quas uos praedicti comes et comitissa michi, praedictae Ermessindi, dedistis et ego a uobis accepi. Et est hoc manifestum atque omnibus cognitum. Et omnes meas uoces praedictarum rerum omnium uobis praedictis comiti et comitissae ego, praedicta Ermessindis, fide firma ac sincera, uendo et diffineo et euacuo et extinguo, propter praedictum pretium, ut ab hodierno die et tempore uos praedicti comes Raymundus et comitissa Almodis et posteritas uestra securi et quieti possideatis praedicta omnia in pace, sine mea repetitione et contradictione uel alicuius hominis uel feminae. Ad ultimum uero huius uenditionis et diffinitionis, ego, sepe dicta Ermessindis, difinio et euacuo et extinguo omnes meas uoces praedictarum rerum omnium uestrae posteritati cui uos dimisseritis praedicta omnia aut aliquid de praedictis omnibus litteris aut uerbis. Quod si ego, praedicta Ermessindis, uenditrix et definitrix et euacuatix uenero amplius contra praesentem uenditionem et deffinitionem et euacuationem ad irrumpendum quocumque modo et ingenio, non ualeam uindicare quod requisiero, sed componam praedicta omnia in triplo uobis praedictis comiti et comitissae aut posteritati uestrae. Quod si alius homo uel femina uenerit contra presentem uenditionem et deffinitionem in euacuationem, similiter componat praedicta omnia aut uobis aut posteritati uestrae. Et postea firmam haec uenditio et diffinitio et euacuatio omni tempore. Et si aliquae res quae superius scripte nominatim non sint, quae michi, praescriptae Ermessindi, quocumque modo uel quacumque uoce debeantur uel ad me pertineant intra iam dictos omnes comitatus et intra iam dictos omnes episcopatus et intra eorum terminos ubicumque sint uel sciri uel inueniri possint, ego, praescripta Ermessindis, similiter uendo et deffineo et euacuo istas omnes res ad ultimum additas, propter supradictum pretium uobis praedictis comiti et comitissae et posteritati uestrae cui dimisseritis haec suprascripta aut aliquid de supradictis rebus omnibus litteris aut uerbis. Quod si ego, praedicta Ermessindis, temptauero hoc irrumpere, triplici cogar compositione componere uobis praedictis aut

posteritati uestrae. Et postea firmum hoc sit omni tempore. Quod si aliquis homo uel femina uenerit irrumpere hanc adiectionem, penam patiatur similem.

Acta est haec uenditio et definitio et euacuatio .II. nonas ionii, anno .XXVI. regni Henrici regis. Signum Ermessindis, uenditricis et euacuatricis, quae hanc uenditionem et euacuationem atque diffinitionem, per presentem scripturam mea propria manu firmatam, feci et testes firmare rogauit.

Wilielmus, gratia Dei episcopus Ausonensis ecclesiae(creu). Andrea, abba (creu). Sig+num Amati Eldrici.Udaldardus, uicecomes (creu).(creu)Berengarius, abba. Sig+num Geralli, leuite et sacristae. Raymundus Guifredi(Creu). Sig+num Miro, presbyter. (creu) Guillermus, leuita. Sig+num Petri Geralli. Sig+num Gaucelmi Arnalli. (creu) Ioannes, leuita. Sig+num Guanalgaudi de Albars. Sig+num Udalgarii. Petrus, abba (creu). Berengarius, leuita (creu). Sig+num Mironis, sacer. Sig+num Poncii, caput scole. Sig+num Mellemar, sacer. Sig+num Ermemirus, presbyter. Sig+num Adalberti Guitardi. Sig+num Guillelmi Borrelli. Sig+num Bonifilii Sanle. Sig+num Raymundi, leuite. Sig+num Guillermi Bernardi de Odena. Sig+num Miro Foget. Sig+num Guillermi Belaroti. Sig+num Guillermi Mironis de Narbona. Sig+num Rodgari Poncii Narbonensi. Sig+num Guillermi Lobatoni. Sig+num Raymundi Lobeti. Sig+num Guitardi Mironis. Sig+num Guillermi de Taradel. Sig+ num Arnalli Bernardi. Sig+num Raymundi Ermemiri. Sig+num Guillermi Bonifilii. Sig+num Bernardi Guanalgaudi. Sig+num Miro Amalrici. Sig+num Geriberti Guitardi. Folcrandus, leuita (creu). Sig+num Bernardi Guifredi. Raymundus, abba (creu). Arnallus, archileuita. Girbert Mir. (creu) Guitardus, leuita et iudex. (Creu)Guilelmus, iudex.

Entre juny i setembre de 1057

Jurament de fidelitat de la comtessa Ermessenda al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Publicat per Xavier Gil i Roman: *Diplomatario de Ermesèn, condessa de Barcelona, Girona y*

Osona (c. 977 - 1 de marzo de 1058), Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

Iuro ego Ermesindis, filia que fui Adalaizis, comitisse, tibi Raimundo, comiti, filius qui fuisti Santie, comitisse, quod ab hac ora et deinceps, in futuro tempore, dum uixero, no dezebte te Remundum comitem predictum de tua uita, neque de tuis membris que in corpore tuo se tenent, nec te neque posteritatem tuam. Et ego, predicta Ermesindis, non egannare nec dezebte, nec ego, nec homo uel femina, per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum de predictum Remundum, comitem, nec posteritatem tuam de ipsa ciuitate quam dicunt Gerundam, neque de ipso castro quod dicunt Ierundellam, neque de ipsis muris et turribus et edifitiis omnibus que in predicta ciuitate sunt, et ad predictam ciuitatem pertinent. Neque de ipso comitatu quem dicunt Gerundensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis chastris aut castellis, qui in predicto comitatu sunt, et ad predictum comitatum pertinent, neque de ipsis dominicaturis chomitalibus que in predicto chomitatu sunt, cum omnibus illarum terminis et pertinentiis, neque de ipso episcopatu Sancte Marie sedis predicte ciuitatis Ierunde, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis abatiis qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt, cum illarum pertinentiis omnibus, neque de ipsas rochas aut puios, condirectos uel discondirectos, cultos aut heremos, qui in predicto chomitatu uel episcopatu sunt et ad predictum chomitatum et episcopatum pertinent. Et ego, predicta Ermessindis, non enganare nec dezebte te Remundum, comitem, predictum, nec posteritatem tuam, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assintimentum de ipsa ciuitate quam dicunt Barchinonam, neque de ipsis muris et turribus, et edifitiis omnibus que in predicta ciuitate sunt, et ad predictam ciuitatem pertinent, neque de ipso comitatu quem dicunt Barchinonensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis chastris uel chastellis quem in predicto comitatu sunt, neque de ipso episcopatu Sancte Crucis et Sancte Eulalie sedis predicte ciuitatis Barchinone, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis abatiis qui in predicto chomitatu uel episcopatu sunt, cum illarum terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis dominicaturis chomitatibus qui in predicto chomitatu uel episcopatu sunt, neque de ipsas rochas uel puios, condirectos uel discondirectos, cultos uel heremos, qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt, uel ad predictum chomitatum et episcopatum pertinent. Et ego, predicta Ermesindis, non enganare nec dezebte te Ramundum, comitem predictum, nec posteritatem tuam, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum

uel assentimentum, de ipso comitatu quem dicunt Ausonensem, cum suis omnibus et pertinentiis terminis, neque de ipso Ausonensi episcopatu Sancti Petri, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis chastris uel chastellis que in predicto comitatu uel episcopatu sunt, et ad predictu comitatum uel episcopatum pertinent, neque de ipsis abatiis que in predicto comitatu uel episcopatu sunt, cum illarum terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis dominicaturis comitalibus quem in predicto comitatu uel episcopatu sunt. Neque de ipsa ciuitate quem dicunt Minorisam, neque de ipso comitatu quem dicunt Minorensem cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis chastris uel castellis, rochas uel puios, condirectos uel discondirectos, cultos uel eremos, qui in predictis comitatibus uel episcopatu sunt, uel ad predictos comitatus uel episcopatum pertinent. Et ego, Ermesindis predicta, non enganare nec dezebre te Reimundum, comitem predictum, neque posteritatem tuam, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum, de ipso castro quod dicunt Cardona, cum suis omnibus edificitiis, et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis auctoritatibus et uocibus omnibus quas habeo et habere debeo in comitatu uel episcopatu Urgellensi, neque de ipso castro quem dicunt Begur, cum suis edificitiis et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso castro de Apierola, cum suis edificitiis et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso castro de Pontils, cum suis edificitiis, terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso meo sponsalicio et dote mea ac decimo meo de mea uiolaria dimissione domni Remundi comitis, uiri mei, que omnia tibi iam dicti euacuauit et definiuit sine tuo engan. Et ego, Ermesindis predicta, non tollam tibi predicto Remundo comit uel posteritati tue predicta omnia uel aliquid de predictis omnibus, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum. Et ego, predicta Ermesindis, amplius non repetam te predictum Remundum comitem, nec posteritatem tuam de his predictis rebus omnibus, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum. Et ego predicta Ermessendis fatiam domnum Victorem, papam Romanum, soluere illam excommunicationem quam predictus papa Victor fecit contra predictum Remundum, comitem et contra Almodem, comitissam, pro me predicta Ermessendi usque ad festiuitatem Pasce prima ueniente sine engan, si ego predicta Ermesendis uiua fuero aut si predictus papa Victor uiuus fuerit. Ego, predicta Ermesendis, fatiam eundem domnum Victorem papam soluere illam excommunicationem quam fecit pro me contra domnum Guifredum, Narbonensem archiepiscopum, et contra cunctos homines et feminas, Ermesendis uiua fuero aut si predictus papa uiuus fuerit. Et ego, predicta Ermesendis, fatiam domnum Reeballum,

archiepiscopum Arelatensem et domnum Guifredum, archiepiscopum Narbonensem, soluere illam excommunicationem quam fecerunt iussum predicti domni Victoris pape in Tolosanum sinodo contra te, predictum Remundum comitem et contra predictam comitissam Almodem, sine engan, usque ad festiuitatem Sancti Felicis Ierundensis prima ueniente, sine dono de meo auer, si ego predicta Ermessendis uiua fuero, aut supradicti archiepiscopi uiui fuerint. Et ego, predicta Ermesendis, fatiam predictum domnum Victorem papam soluere illam excommunicationem, sine engan, quam predictus papa fecit pro Blanca femina contra predictum Remundum, comitem et contra predictam comitissam Almodem usque ad festiuitatem Omnium Sanctorum prima ueniente si facere potuero unquam, sine dono de meo auer, si uiua fuero ego, predicta Ermesendis, aut si predictus papa uiuus fuerit. Et ego, predicta Ermesendis, sicut superius scriptum est, sic tenebo et atendam fideliter et sinceriter tibi, predicto Remundo comite et posteritati tue, sine engan, prescripta omnia, me sciente, excepto quantum tu, predicte Remundo, me absolueris tuo grato animo, sine fortia. Per Deum et istos sanctos.

22

Entre juny i setembre de 1057

Jurament de fidelitat de la comtessa Ermessenda a la comtessa Almodis de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Publicat per Xavier Gil i Roman: *Diplomatario de Ermesèn, condessa de Barcelona, Girona y Osona (c. 977 - 1 de marzo de 1058)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2004. (tesi doctoral)

Iuro ego Ermessindis, filia qui fui Adalaizis, comitisse, tibi Almodi ,comitisse, qui fuisti filia Amelie, comitisse, quod ab hac ora et deinceps, in futuro tempore, dum uixero, non dezebte te predictam comitissam Almodem de tua uita neque de tuis membris qui in corpore tuo se tenent, nec te neque posteritatem tuam quam nunc habes de Remundo, comite, filio Santie, comitisse, uel in

uenturo tempore habebis ex eo. Et ego, predicta Ermessindis, non enganare, nec dezebre, te predictam Almodem, comitissam, nec predictam posteritatem tuam, nec ego, nec homo uel femina, per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum, de ipsa ciuitate quem dicunt Gerundam, neque de ipso castro quod dicunt Gerundellam, neque de ipsis muris et turribus et edificiis omnibus que in predicta ciuitate sunt et ad predictam ciuitatem pertinent, neque de ipso comitatu quem dicunt Gerundensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis castris aut castellis quae in predicto comitatu sunt, et ad predictum comitatum pertinent, neque de ipsis dominicaturis comitalibus qui in predicto comitatu sunt, cum omnibus illarum terminis et pertinentiis, neque de ipso episcopatu Sancte Marie sedis predictae ciuitatis Ierunde, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis abbatiis que in predicto comitatu uel episcopatu sunt, cum illarum pertinentiis omnibus, neque de ipsas rocas et puios, condirectos uel discondirectos, cultos uel heremos, qui in predicto comitatu, uel episcopatu, sunt, et ad predictum comitatum et episcopatum pertinent. Et ego, predicta Ermessindis, non enganare nec dezebre te predictam Almodem comitissam, nec posteritatem tuam iam dictam, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum assentimentum uel stabilimentum, de ipsa ciuitate quam dicunt Barchinonam, neque de ipsis muris et turribus et edificiis omnibus qui in predicta ciuitate sunt, et ad predictam ciuitatem pertinent, neque de ipso comitatu quem dicunt Barchinonensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis castris aut castellis qui in predicto comitatu sunt, neque de ipso episcopatu Sancte Crucis et Sancte Eulalia sedis predictae ciuitatis Barchinone, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis abbatiis qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt, cum illarum terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis dominicaturis comitalibus que in predicto comitatu uel episcopatu sunt, neque de ipsas rochas uel puios, condirectos uel discondirectos, cultos uel eremos, qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt uel ad predictum comitatum uel episcopatum pertinent. Et ego, predicta Ermessindis, non enganare nec dezebre te predictam Almodem comitissam nec iam dictam tuam posteritatem, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum, de ipso comitatu quem dicunt Ausonensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso episcopatu Ausonensi Sancti Petri, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis castris aut castellis qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt et ad predictum comitatum uel episcopatum pertinent, neque de ipsis abbatiis qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt, cum illorum terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis dominicaturis comitalibus qui in predicto comitatu uel episcopatu sunt, neque de

ipsam ciuitate quem dicunt Minorisam, neque de ipso comitatu quem dicunt Minorisensem, cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis castris aut castellis, rocas uel puos, condirectos uel discondirectos, cultos uel eremos, qui in predictis comitatibus uel episcopatu sunt uel ad predictos comitatus uel episcopatum pertinent. Et ego, Ermessindis predicta, non engannare nec dezebre te Almodem comitissam predictam, neque tuam posteritatem iam dictam, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum, de ipso castro quod dicunt Cardonam, cum suis omnibus aedifitiis et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipsis auctoritatibus et uocibus omnibus quas habeo et habere debeo, in comitatu uel episcopatu Urgellensi, neque de ipso castro quod dicunt Begur, cum suis edifitiis et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso castro de Pontils, cum suis edificiiis, terminis et pertinentiis omnibus, neque de ipso castro de Apierola, cum suis edificiiis, terminis et pertinenciis omnibus, neque de ipso meo sponsalio et dote mea hac decimo meo et de mea uiuolaria dimissione domni Remundi, comitis, uiri mei. Quae omnia domno Remundo, comiti, filio Santie, comitisse, et tibi predictae Almodi uendidi, euacuauit et definiui sine uestro engan. Et ego, Ermessindis predicta, non tollam tibi predicta Almodi, comitisse, uel posteritati tue iam dicte predicta omnia uel aliquid de predictis omnibus, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum. Et ego, predicta Ermessindis, amplius non repetam te predictam Almodem, comitissam, nec posteritatem tuam iam dictam de his predictis rebus omnibus, nec ego, nec homo uel femina per meum consilium, neque per meum ingenium, neque per meum stabilimentum uel assentimentum. Et ego, predicta Ermessindis, sicut superius scriptum est, sic tenebo et attendam fideliter et sinceriter tibi predictae Almodi et iam dicte posteritati tue, sine engan, prescripta omnia me sciente. Per Deum et istos sanctos.

Iuro ego uobis domno Reimundo, comiti, et domne Almodi, comitisse, quia Ermessindis, comitissa, filia qui fuit Adalaizis, comitisse, non incombrauit uel inalienauit de illa omnia que uobis predictis uendidit, euacuauit et definiuit per scripturam sua manu roboratam, uel aliquid de illis omnibus rebus quas predicta scriptura continet, postquam tu predictae Remunde, comes, accepisti potestatem de castro Gerundella, de quo predicta Ermessindis postea non recuperauit potestatem, nisi solam dominicaturam Sancti Baudilii. Et predicta Ermessindis, ab illa die et deinceps non deleuit nec inalienauit ullam scripturam uel auctoritatem quas illa tunc habebat, aut homo uel femina per eam, ad tuum dampnum predictae Remunde, comes et predictae Almodis, comitisse et posteritatis uestre. Et predicta Ermessindis, non habet amplius nec habere potest de his scripturis

que pertinent ad tuum opus predicte Reimunde, comes, nec ad opus predicte Almodis uel uestre posteritatis, nisi illas quas uobis predicta Ermessindis reddidit, se sciente. Per Deum et istos sanctos

23

4 d'octubre de 1057

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i el comte Guillem II de Besalú. Guillem II fa homenatge a Ramon Berenguer I, i com a garantia entrega un castell com a ostage.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Haec est convenientia inter Remundum, comitem de Barchinona, et Guilelmum, comtem de Bisulduno, filium Azalaidis comitissae. Convenit namque predictus Guilelmus comes iam dicto Remundo comiti ut stet in suo omni ominatico, nec desescat inde, dum vivus fuerit predictus Guilelmus comes, nec desfidet eum nec acuntet, nec ille, nec homo nec femina per illum per suum consilium neque suum ingenium. Et si est homo vel femina qui predictum comitem desfidaverit vel acuntaverit per iam dictum Guilelmum comitem, non stet in damnum ad aim dictum Remundum comitem, et Guilelmus comes prescriptus non teneat [...] desfidamento. Et convenit iam dictus Guilelmus comes iam dicto Remundo comiti ut non tollat ei suos comitatus neque de suis [...], nec suas terras neque de suis terris, neque de suo honore quem hodie habet et in antea adquisierit per suum consilium, nec de [...] omnia per suum consilium neque per suum ingenium. Et convenit prescriptus Guilelmus comes iam dicto Remundo comiti [...] sit ei ad tenere et ad habere, defendere omnes illas terras et omnem illum honorem quem predictus Remundus [tenet] et habet, et in antea adquisierit per suum consilium, contra cunctos homines vel hominem, feminas vel feminam, qui tule[r]int aut tulerint predicta] omnia iam dicto Remundo comiti aut aliquid de predicta omnia, unde predictus Remundus comes comouerit predictum [Guilelmum] comitem per nomen de ista convenientia, per se ipsum aut per suos missos vel missum. Et predictus Guilelmus comes non se vetet inde [facere], exceptus si iam dictus Remundus comes fecerit ostem super sarracenos non

requirat iam dictum Guilelmum comitem de ipsa [...] istam convenientiam, si predictus Guilelmus comes non voluerit sequi eum suo gradiente animo. Et ut haec omnia suprascripta quae predictus Guilelmus comes convenit iam dicto Remundo comiti firmiter teneat ad eum et sine suo enganno, iam dictus Guilelmus comes propter hoc mitit in pignora ipsum castrum de Coltort, cum omni sua castellania et cum toto suo edificio et cum suis terminis et pertinentiis omnibus, ad aim dictum Remundum comitem, cum Guilelmo episcopo Ausonensi, si predictus Guilelmus episcopus voluerit habere iam dictum castrum per predictum Guilelmum comitem. Si vero iam dictus Guilelmus episcopus noluerit habere predictum castrum per predictum Guilelmum comitem, iam dictus Guilelmus comes similiter mitit predictum castrum de Coltort in pignora iam dicto Remundo comiti, sine engan, cum Eneas Minoris de Ostales sive cum filio vel filiis eius vel cum matre illorum si predictus Eneas mortuus fuerit. Et iam dictus Guilelmus comes non requirat nec habeat potestatem de predicto castro dum fuerit in predicto pignore. Et predictus Guilelmus comes solvat iam dictum Guilelmum episcopum vel Eneam predictum sive filium eius vel filios et matrem illorum ut non donet potestatem ad Guilelmum comitem iam dictum de predicto castro dum in predicta pignore fuerit. Et si predictus Guilelmus comes non tenuerit vel atenderit prescriptas convenientias iam dicto Remundo comiti, iam dictum castrum de Coltort, cum terminis et cum [per]tinenciis ad eum, incurrat in potestatem de iam dicto Remundo comite, et iam dictus Guilelmus comes solvat pre[dictum Guilel]mum episcopus vel iam dictum Eneam et filios eius et matrem illorum et potestativum faciant iam dictum Remundum comitem [de ipso] castro de Coltort, sine suo enganno, infra illud terminum quod est scriptum in scriptura de ipso solvement.

Facta scriptura convenientiae sive pignorationis [IIII] nonas octobris, anno XX° VII regni Henrici regis.

Guilelmus comes +.

Hoc fuit factum in presentia Gaucberti, vicecomiti de Castel Novo, e Guilelmi Dalmaci vicecomitis, et Petri Ameli et Arnaldi Iohannis, et Remundi Ademari, et Bernardi Iohannis, et Gaucfredi Dalmaci et Petro Remundi et Ber+nardi fratri sui, et Remundi Arnaldi et Guilelmi Odonis. Et ex parte comitis: Remundi, Poncii Geraldi vicecomitis, et Eneas et Umberti Odonis, et Berengari Ermengaudi, et Adalberti Guitardi, et Remundi Guilelmi de Montekatano et Guilelmi Bernardi de Clarmont, et Guilelmi Seniofredi de Luciano et Berengari Bernardi, et Berengari abbatis et Mir F[oget], et Fulco Ermengaudi et Remundi Guifredi d'Olost, et Bernardi Remundi et Berengari archilevita, et Reiamballo Guilelmi.

5 de setembre de 1058

Acord entre el comte Ramon Berenguer I de Barcelona i el comte Ermengol III d'Urgell, per lluitar contra el duc Alhagib de Saragossa.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Dei. Hec est conveniencia que est facta inter domnum Remundum, comitem Barchinonensem, et Adalmodis comitissa et domnum Ermengaudum, comitem Urgellensem. Convenit Ermengaudus comite predicto ad suprascriptum comitem Remundum et Adalmodem comitissam ut de ista ora in antea n[on abeat] cum Alhagib nec pacem nec treuam, nec ullam societatem qui pacem similet nec treuam, nec ille nec omo per eum, nec ullum nuncium non dirigat ei sine consilio et absolvimento de supradicto comite [Re]mundo et de predicta Adalmodis comitissa. Et iterum convenit comiti Ermengaudus iam dicto quod adiuvet, sine engann, ad supradicto comite Remundo et ad prefata Adalmodis comitissa, cum ipsis et sine ipsis, de ipsa guerra quod modo abent cum Alhagib, ducem Cesaraugusta, et in illud adiuto[ri]um mittat prefatus comes Ermengaudus in ostes et cavalcadas quas supradicto comite Remu[ndo] et prefata comitissa Adalmodis fecerint de homines de eorum terras super Alhagib et super suas terras [terciam] partem. Et hoc exceptus donum avere et donum de ingeniatores et dispensa de sagitas; [et] hoc faciat iam dicto comite Ermengaudus sine engann de predicto comite de de supradicta [comitiss]a. Et si ad supradicto comite Ermengaudus aut ad suos homines dederit Deus de ista [hora in a]ntea de Alhagib de Zaragoza castros aut terras, abeant in eos et eas iam dicto comite Remundo et prescripta Adalmodis comitissa duas partes et comite Ermengaudus [esa] terciam partem. Et in ipsos castros mittat Ermengaudus comes terciam partem de opera eet de loger et de guarda que in eis fuerit necesse. Et si comite Ermengaudus voluerit hedificare ipsa rocha que est ante castro Podio Rubeo, edificent eam insimul prefati comites et iam dicta comitissa per medietatem et mutant in ea cunctos homines de castro Podio Rubeo et de castro [Pilzano, et habeant ibi comite Rem[undo] et comitissa

ad Adalmodis, sive in terminis et pertinen[ciis de iam dictos castros], ipsam medietatem, et altera medietas sit de predicto comite Ermengauda cum medietatem de terminis et pretinenciis supradictis castris. Et de castellanos de ipso castro quod ibi edificaverint, aut concordent de eos insimul, sine engann, aut comite Remundo et comitissa Adalmodis mittant castellanos in eorum medietatem et comite Ermengauda in suam medietatem de ipso castro. Et si [ipsa roca non edificaverint], abeant comite Remundo et comitissa Adalmodis duas [partes in castro Podio Rubeo], cum duas partes de suis terminis et pertinenciis, et comi[te Ermengauda habeat castrum Pilzano cum] suis terminis et pertinenciis, et abeat in castrum Podio Rubeo terciam partem cum suis terminis et pertinenciis.. Et quando fecerint pacem supradictos comites et iam dicta comitissa cum Alhagib, de illut avere mobile qui exierit eis per pacem de Alhagib, sine eorum parias, abeat duas partes comite Remundo et comitissa Adalmodis et terciam partem Ermengauda comite. Et si adcreverint eis parias de Alhagib, quomodo adcreverint ad comite Remundo et ad comitissa Adalmodis, secundum quod de eo solent accipere parias, ita faciant quod eo modo adcrecat paria de Alhagib ad comite Ermengauda, secundum ecciam quod solet eam accipere de Alhagib. Convenint ecciam Remundo comite supradicto et Adalmodis comitissa predicta ad supradicto comite Ermengauda ut de ista ora in antea non abeant cum Alhagib nec pacem nec treuvam, nec ullam societatem qui pacem nec treuvam similet, nec illos nec homo per eos, nec ullum nuncium non dirigant ei sine consilio et absolvimento de supradicto comite Ermengauda. Et iterum conveniunt predicto comite Remundo et comitissa Adalmodis prescripta quod adiuvent, sine engan, ad supradicto comite Ermengauda, cum ipso et sine ipso, de ipsa guerra quod modo abent cum Alhagib, ducem Cesaraugusta, et in illut adiutorium mittant predicto comite Remundo et supradicta comitissa Adalmodis in ostes et cavalcadas quas fecerint super Alhagib duas partes de eorum homines. Et hoc exceptus donum de avere et donum de ineniatores et dispensa de sagittas. Et hoc faciant iam dicto comite Remundo et predicta comitissa Adalmodis sine engann de supradicto comite Ermengauda. Et si ad supradicto comite Remundo aut ad prefata Adalmodis comitissa aut de eorum homines dederit Deus de ista ora in antea de Alhagib de Zaragoza castros aut terras, abeat in eos et eas iam dicto comite Ermengauda terciam [partem] et comite Remundo et comitissa Adalmodis duas partes. Et in ipsos castros [mi]ttant comite Remundo et comitissa Adalmodis duas partes de ipsa opera et de loger [et] de guarda que in eis fuerit necesse et terciam partem Ermengauda comite. Conveniunt iam dicto comite Remundo et prescripta Adalmodis comitissa et Ermengauda comi[te] supradicto ut ex utrasque partes teneant ista conveniencia suprascripta usque quod cum Alhagib, ducem Cesaraugusta, faciant pacem. Et hoc ecciam faciant sine engann, exceptus quantum unus ad alium

de illis ex utrasque partes sibi absolverint per gratum, sine forcia.

Actum est hoc nonas septembris, anno XXVIII regis Enrici.

Reimundus comes. Almodis comitisa.

[Sig]+num Ermengaudus comite +, qui hanc convenienciam fecimus et firmavimus et testibus firmare rogavimus.

Guislibertus, gratia Dei episcopus. Wilelmus, gratia Dei episcopus Ausonensis ecclesie +.

[Sig]+num Arnallo Mironis de Tost. [Sig]+num Amati Ellrici. [Sig]+num Bernardi Amati. [Sig]+num Ricardi Altemiri. [Sig]+num Brocardi Guilelmi. [Sig]+num Gerberti Mironi. [Sig]+num Petri Mironi. Guilelmus, gratia Dei Urgellensis episcopus.

+ Vitalis sacerdos, qui hanc convenienciam rogatus [scripsit, cum litteris] rasis subtus verso XXXXVI et intromisis in verso LVII ubi dicit ex utrasque partes, per gratum, et (senyal) in supradicto die et anno.

25

26 de novembre de 1058

Jurament de fidelitat del comte Ramon Guifré I de la Cerdanya al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Remundus, comes Cerritanensis, filius qui fui Guilie comitisse, ad te Remundum, comitem Barchinonensem, filius qui fuisti Santie comitisse, quod de ista hora in antea fidelis ero tibi per directam fidem, sine engan et sine fraude et malo ingenio et sine tua deceptione. Et ego predictus Remundus, comes Cerritanensis, de ista hora in antea no[n] desixiré de [tuo] hominatico ne no·t desfideré [ne no t'aquintaré, et nec ego, nec homo] nec femina per meum mandamentum nec per meum stabilimentum. Et si esset homo vel femina qui te predictum Remundum, comitem Barchinonensem, d[esfi]dasset vel aquintasset per me, ego predictus Remundus, comes

Cerritanensis, non [a]torgàssem hoc illi homini vel [femine, et postea in] nullum desfidamentum vel aquintamentum stetisset ad te predictum Remundum, comite[m] Barchinonensem, nec in nullum dampnum hoc quod ipse homo vel ipsa femina dixerit ad te de desfidamento vel aquintamento per me.

Sicut superius scriptum est, si o tenré et o atendrè ego predictus Remundus, comes Cerritanensis, ad te Remundum, comitem Barchinonensem, iam dictum si tu atenderis mihi ipsam convenie[ntiam que] est scripta inter me et te. Per Deum et hec sancta.

26

7 d'abril de 1064

Jurament de fidelitat del comte Artau I del Pallars Sobirà al comte Ramon IV del Pallars Jussà.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In Dei nomine. Hec est scriptura rememoracionis de fine et perdonamentum quod facit comes Artallus ad comite Raimundo et ad suos homines et ad ipsos que male volet per suum had de comite Raimundo. Et convenit Artallo iam dicto ad Raimundo suprascripto que teneat ista fine et istum perdonamentum, sicut suprascriptum est, sine inganno. Et convenit Artallo iam dicto ad Raimundo suprascripto quod stet in suo hominatio et in sua fidelitate et que teneat ad illum ipso sacramento que ad illum iurat. Et super ista conveniencia iam dicta mittit in pignora Artallus iam dictus ad Ramundo comite suprascripto ipso castro de Torrezan, cum suis terminis et pertinenciis et cum sua kastelania et cum ipsas villas de Paduls, super hoc quod tenead et adtendat ista conveniencia iam dicta, sicut superius scriptum est. Et si hoc non fecerit et aliquis forsfecerit Artallus iam dictus ad Raimundo suprascripto ista convenientia iam dicta, emendet hoc que forasfecerit infra ipsos C dies ad Raimundo iam dicto que Raimundo iam dicto comouerit illum per se ipsum aut per suos missos vel missum. Et si hoc non fecerit sicut suprascriptum est, incurrat isto castro iam dicto in potestate de Raimundo suprascripto ad suum proprium alode.

Facta ista conveniencia VII idus aprilis, anno IIII regnante Filipo rege.

Sig+num Artallus comes. Sig+num Arnall Mir de Tost. Sig+num Baron Atoni. Sig+num Gerbertus vicecomite. Sig+num Bertrand Atoni. Sig+num Alaman Altemir. Sig+num Guido Atoni. Sig+num Miro Dalmaz. Sig+num Guillem Arnall. Sig+num Rodland Ricolf.

Martinus presbiter, rogatus scripsit, cum literis superpositis in verso primo vel in quinto, et sub (senyal) die et anno quod supra.

27

2 de març de 1067

Acord entre els vescomtes Ramon Bernat i Ermengarda de Carcassona i Ramon Berenguer I. Els vescomtes venen els seus drets sobre el comtat de Carcassona i altres feus per 1100 unces d'or.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

In nomine Domini. Ego Raimundus Bernardi vicecomes et uxor eius Ermengardis vicecomitissa, nos simul in unum, facimus vobis domno Raimundo, Barchinonensis comiti, et domne Adalmodi hanc diffinitionem, evacuationem et guarpizonem de tota ipsa civitate de Carcassona et de totos ipsos burgos qui in circuitu iam dicte civitatis sunt, et de totas ipsas leddas et monetas de ipsa civitate et de ipsos burgos, et totos ipsos mercatos de ipsa civitate et de ipsos burgos, et de totas ipas iusticias de ipsa civitate et de ipsos burgos, et de ipsos mercatos et totas ipsas terras que donant decimas et primicias ad ipsas ecclesias que in ipsa civitate et in ipsos burgos sunt, et totum ipsum vicecomitatum et quantum ad ipsum vicecomitatum pertinet vel pertinere debet. Item evacuamus et definimus et guarpimus vobis prescriptis comiti et comitisse totum ipsum episcopatum et sedem Sancti Nazarii de Carcassona et quantum pertinet ad iam dictum episcopatum et ad iam dictam sedem. Insuper et ipsam abbatiam de Sancta Maria, que est in ipso burgo iam dicte civitatis, et totas ipsas ecclesias que sunt in iam dicta civitate et in eius burgos, et omnes res et possessiones pertinentes ad iam dictam abbathiam et ad iam dictas ecclesias. Item evacuamus et

deffinimus et guarpimus vobis prescriptis comiti et comitisse ipsum castrum de Confolent et ipsam villam, cum suo termino, et ipsam villam de Casiliag, cum suo termino et cum suis pertinenciis, et ipsam abbathiam Sancte Marie Crasse et ipsam abbathiam Sancti Ilarii, et hoc totum quod pertinet ad iam dictas ambas abbathias aut debet pertinere qualicumque modo in possessionibus et rebus omnibus, et totos ipsos fevos quod comes de Carcassona tenuit qualicumque modo per comitem de Tholosa in comitatu de Carcasses, et totos ipsos fevos quos Petrus Raimundi comes tenuit per comitem de Tholosa in Carcasses et in Tolosano, et totos ipsos alodios et fevos et totam ipsam honorem quem Rodgarius, comes de Fox, habuit et tenuit, aut homines per illum, in cunctis locis in diebus Petri Raimundi comitis et de Rodgario, filio suo. Item evacuamus et deffinimus et guarpimus vobis predictis comiti et comitisse totos molendinos et nolendinariis, et ipsa ribera, cum suis capud aquis et pertinenciis, et pratis, pascuis et pasturas, et omni aliis rebus de isto supradicto terminode Carcassona. Accepimus autem a vobis per supradicta omnia in precium mille centum uncias auri monete Barchinone de penso. Predicta vero omnia, cum suis terminis et affrontacionibus et cum omnes res vel possessiones que ad iam dicta omnia pertinent vel pertinere debent vel possunt, nos predicti Raimundi vicecomiti et predicta Ermengardis vicecomitissa deffinimus et evacuamus et guarpimus in potestate predictis comiti et comitisse per directam fidem, sine ullo malo ingenio. Facta hanc deffinitionem, evacuationem et guarpizonem ita firmiter et sinceriter et integriter, ut ullus homo vel femina non possit eam disrumpere, sed semper omni tempore maneat inconvulsa.

Fuit facta hec deffinicio, evacuacio et guarpizone VI° nonas marcii, anno [1067 et 8 regis Filipi]

1067

Jurament de fidelitat del comte Ponç I d'Empuries al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Poncius comes, filius qui fui Guisle comitisse, ad te domnum Reimundum, comitem Barchinonensem, filius qui fuisti Sancie comitissae, quod ab hac hora et deinceps fidelis ero tibi per directam fidem, sine engan, sicut homo debet esse suo bono seniori. Et ab hac hora et deinceps no dedebré ego predictus Poncius te iam dictum Reimundum neque te Almodem comitissam, filia que fuisti Amelie comitisse, de vestra vita neque de vestris membris que in corporibus vestris se tenent neque de omni vestro honore quem hodie abetis et in antea, Deo dante, adquisituri estis per meum consilium. Et ego iam dictus Poncius ab hac hora et deinceps adiutor ero, sine engan, ad vos predictae Remundus comes et iam dicta Almodis comitissa ad tenere et ad habere et defendere et guerreiare totum iam dictum vestrum honorem contra cunctos homines vel feminas qui tulerint vobis iam dictum honorem aut aliquid de iam dicto honore. Et istum adiutorium, sine vestro engan, lo faré per quantas vices illum requisieritis ad me, et cumunir no me'n devedaré; et ipse vel ipsi qui me inde comouerint per nomen aut in nomine de isto sacramento regardum non habebunt ibi.

Sicut superius scriptum est, si o tenré et o atendré ego iam dictus Poncius ad vos predictos comitem et comitissam, sine vestro engan. Per Deum et hec sancta.

1068

Jurament de fidelitat del comte Guislabert Gausfred II del Rosselló al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Guilabertus Gaucfredi comes, qui fui filius Adaleidis comitisse, vobis domno Raimundo, Barchinonensis commiti, et domne Adalmodis comitisse, senioribus meis, quod ab ac hora et deinceps fidelis ero vobis, per directam fidem, de vestra vita et de omnibus membris que se tenent in corporibus vestris et de tota illa honore quem hodie abetis et deinceps adquisieritis,

adiuvante Deo, qualicumque modo per meum consilium. Et adiutor ero vobis et vestris a tenere et ad abere et ad defendere et ad guerregare iam dicta omnia, per directam fidem, contra cunctos homines vel feminas qui tollant aut voleant vobis tollere predicta omnia aut aliquit de predictis omnibus. Item iuro vobis quod non abuero ullam societatem nec pacem, nec finem nec ullum concordamentum, cum Raimundo, Cirritensi comite, nec cum sua muliere, nec cum filiis illorum nec cum suis, neque cum ullo homine vel femina qui teneat se cum illis, ad illorum profectum et ad vestrum damnum, qualicumque modo, si vos ambo, aut unus ex vobis, non absolvitis me sana mente et vestris gradientibus animis, sine forca, set adiutor ero vobis et vestris de illis et de suis, vobiscum et sine vobis, omni tempore, per directam fidem, sine vestro engan, per totas illas vices quas vos ambo, aut unus ex vobis, commonueritis me de hoc, per vos ipsos aut per vestrum nuntium vel nuntios. Et fecero vobis et vestris ipsum adiutorium, sine vestro engan, exceptis meis hominibus.

Entre 1050 i 1068

Jurament de fidelitat del bisbe Guillem d'Urgell (germà de Ramon Guifré I) al comte Ramon Guifré I de la Cerdanya.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Willelmus episcopus, filius qui fui Guisle comitisse, que de ipsum kastrum de Tous, ipsi omnes qui in ipsum kastrum modo stant aut in antea steterint guerram non faciant in terra de Raimundo comes, frati meo, neque ad illum neque ad suos omnes qui in suam terram stant, propter oc quod inde exeant et ic cum malafacta retornent, per meum consilium nec per meum ingenium. Et si omo est aut omnes qui oc faciat aut faciant, ego Willelmus suprascriptus, infra ipsos primos sexsaginta dies quod Raimundus suprascriptus mihi comonuerit per se ipsum aut per suos missos aut missum, ego Willelmus suprascriptus, cum Willelmo Raimundo qui fuit de Salzs finem nec

societatem non auré ne tenré ad damnum Raimundo suprascripto, et adiutor le'n seré, sine suo engan. Ego Willelmus suprascriptus, Willelm de Lavanca aut suis filiis, qui guerram abent factam ad Raimundum suprascriptum vel ad suos omnes, qui in suam terram stant aut in antea fecerint, ego Willelmus suprascriptus usque ad istum Pentecosten primum venientem dret en faré de Willelmum de Lavanca suprascriptum vel de suos filios suprascriptos ad Raimundum comitem suprascriptum, si oc facere possum de ipsas rancuras quod Raimundus suprascriptus en aurà, aut de illa ora in antea aiudor le'n ei, sine suo engan.

Sicut superius scriptum est, ego Willelmus suprascriptus si o tenré et o etendré ad Raimundum suprascriptum, sine suo engan, me sciente, exceptus quantum Raimundus suprascriptus mihi absolverit suo gradiente animo, fine forcia.

31

Entre 1052 i 1068

Jurament de fidelitat del vescomte Bernat Sunifred II de la Cerdanya al comte Ramon Berenguer I de Barcelona.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Bernardus Seniofredi, qui [fui] filius Guisle vicecomitissa, vobis domno Raimundo, Barchinonensis comiti, et domne Almodis comitisse, senioribus meis, quod ab ac hora et deinceps fidelis ero vobis, per directam fidem, de vestra vita et de omnibus membris que se tenent in corporibus vestris et de tota illa honore quem hodie abetis et deinceps adquisieritis, adiuvante Deo, qualicumque modo. Et adiutor ero vobis a tenere et ad abere et ad defendere et ad guerregare, per dictam fidem, predicta omnia contra cuncto[s h]omines vel feminas que tollant aut voleant vobis tollere iam dicta omnia aut aliquit de iam dictis omnibus. Item iuro vobis quod non abuero ullam societatem, nec pacem nec finem nec ullum concordamentum, cum Raimundo, Cirritensi comite, nec cum sua muliere nec cum filiis illorum, ad illorum profectum neque ad [ul]lum vestrum

damnum, neque cum ullo homine vel femina in quibus ipsi abeant profectum a vos damnum, si vos ambo, aut unus ex vobis, non absolvitis me sana mente vestris gradientibus animis, sine forca, set adiutor ero vobis de illis et de suis, vobiscum et sine vobis, per directam fidem, omni tempore, [sine] vestro enganno, per totas illas vices quas mihi mandetis aut voleatis.

Sicut supra scriptum est, si o tenré et o atendré ego iam dictus Bernardus Seniofredi vobis prescriptis senioribus meis, sine ingenio et enganno et fraude et ulla vestra deceptione, me sciente. Per Deum et hec sancta.

32

Entre 1067 i 1068

Jurament de fidelitat del vescomte Bernat II de la Cerdanya al comte Ramon Guifré I de la Cerdanya.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

De ista ora in antea fidelis ero ego Bernardus vicecomes, filius qui fui Guisle, ad Reimundum comitem, senioremeum, filius qui fuit Guisle comitisse, et ad uxorem eius Adela comitissa, sine fraude et ullo malo ingenio et sine ulla decepcione, per directam fidem. Et ego Bernardus suprascriptus de ista ora in antea non dezebrei Reimundum comitem suprascriptum de sua vita neque de suis membris que in corpus suum se tenent, neque de suos comitatos aut comitatu, neque de suos kastros aut kastellos, neque de suas rocas aut pugos, condirectos vel eremos, neque de sua terram aut honorem, neque de suos alodes aut fevos quod Reimundus suprascriptus odie abet et in antea adquisierit, ne li o tolré, ne le'n tolrei, ne li o vedaré, ne le'n vedarei, nec ego, nec homo nec homines, femina nec feminas, per meum consilium neque per meum ingenium. Et adiutor li o seré ad aver et a tener, sine engan. Et si homo est aut homines, femina vel feminas, qui ei tollat vel tollant, vetet vel vetent ista omnia suprascripta aut de ista omnia suprascripta, ego Bernardus suprascriptus de ipsa ora in antea finem nec societatem non auré cum illo aut com illis, cum illa vel

cum illas, donec Reimundus suprascriptus recuperatum abeat hoc quod perdiderit de ista omnia suprascripta. Suum consilium aut consilios no descubriré per ullum ingenium ad suum damnum, me sciente. Societatem cum suis inimicis aut inimico, inimica vel inimicas, non abedo nec tenebo ad suum damnum, ne sciente. Adiutor illi ero de suis inimicis aut inimico, inimica vel inimicas, de suis infidelibus vel infidele, sine sua decepcione et sine malo intenio. Et ego Bernardus suprascriptus iusticia ni dret no [deve]daré ad suprascriptum seniozem meum. Et ego Bernardus suprascriptus de ista ora in antea, exceptus Reimundum suprascriptum, alterum seniozem non abebo nec tenebo et non faciam; et si feit, le no·l tenré, nin ome ni femna, si predictus senior meus non me solverit vel quantum solverit per suam voluntatem, sine forcia.

33

4 de març de 1069

Acord entre el vescomte Geribert de Vilamur i el comte Ramon IV del Pallars Jussà. El vescomte promet no fer cap tipus d'acord amb el comte Artau I del Pallars Sobirà sense el consentiment de Ramon IV.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Oc est conveniencia que facit domno Girbert veccomte, filio Adalgard, ad domno Reimun comite, filio Ermesen, que de ista ora in ante non farà fine cum Artallo commite sine suo consilio de Reimundo comite iam dicto, sine forca. Et si Girbert veccomte iam dicto facia fine cum Artallo comite, o placitum qua a fine perteneat, sine suo consilio de predicto Reimundo comite, Bernard Baro atendat a Remon comite iam dicto ab ipso kastro de Tenrui, et do le'n poctad per fide, sine enganno, sine lucrum de aver.

Sig+num Girbert veccomte, qui ista convenienciam rogavi scribere et suo signo faccere.

Facta ista conveniencia IIII nonas marci, die primo de ipsa quatuor tempora, in presencia de domno Reimund Gilelm et de domno Alamanno, et de domno Rodlan Bertran et de domno Eizo

Sancio, et de domno Gislamar Sal et de domno Bofil Baro, isti fuerunt vissores et auditores et aliorum plurimorum omnium. Et si de Bernard Baro minus veneri, ipso castlà a cui Girbert o darà si estie in ipsa pennora quomodo Bernar Baro faccie. S+.

34

17 de maig de 1079

Ramon Berenguer II proposa dividir la herència del seu pare amb el seu germà.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Fariás, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Hanc divisionem facit domnus Remundus comes cum magnatibus suis. Barchinonam vero diviserunt ita: dederunt ad unam partem Castrum Novum cum cellario et cortal qui fuit patris eorum cum dua milia mancosos quod donet ille qui acceperit illum Bernardi Remundi alteri et omnes turres que sunt usque ad ipsum palatium comitalem in quibus abeat suum comitivum sicut pater eius abuit et habere debuit, exceptus domos et turres et alodium Bernardi Guillelmi, qui fuerunt Bonisac. Unde Remundus comes donat commutationem comiti Berengario fratri suo de sua medietate quam ibi debet habere.

Et laudaverunt ut omnem dominicaturam quam habuit pater eorum et illam de Port et omnem alodium et domos et ortos et curtes Bernardi Remundi, que sunt de flumine Bisotii usque ad alveum Lubricati, exceptus alodium quod fuit patris uxoris Bernardi Remundi, dividant per medium, sicut eorum baiuli et boni homines Barchinone diviserunt et adhuc sunt divisuri.

Et dederunt ad Castrum Novum Barchinone et ad divisiones superius comprehensas Castrum Vetuli de ipsa Marcha cum suis terminis et pertinentiis et Olerdola, cum potestate et statica, et franchitiis et servitium et dominicaturas quas habent in prescripto termino, exceptus Turrem de Dela et Vallem Molis et alodios quod pater eorum emit in terminos ipsorum, hoc est, de Mir Od et de Mir Lup Sanz et de Rigual et de iudice et de uxore Sendredi Mironis, et Avinono et Curte Comital cum suis pertinentiis et Erapruniano, cum statica et potestate et dominicaturas quas comes ibi habet et

habere debet et dominicatura de Almunia et de Gavano et de Bene Vivere et de Ortis Comitalibus et de Paleiano et de Garrosa, et franchitiis que sunt de Lubricato in antea, et dominicaturam de Dudizme et illam que est infra parrochiam Sancti Iusti de Verz et dominicaturas et pariliatas de Lubricato et ecclesiam Sancte Marie de Calles, cum decimis et primitiis et alodiis eius, et XXX porcos quos pater eorum solebat accipere infra terminum predicte ecclesi de franchedes pro suis receptionibus et Vila Maior, cum suis terminis et pertinentiis et cum quarta parte ecclesi Sancti Petri de Vila Maior et cum statica de ipso palatio qui ibi est.

Et laudaverunt ut unus comes stet in palacio Barchinone ab octo diebus ante Pentecosten usque ad octo dies ante Natale Domini. Et alius stet ibi ab octo diebus ante Natale Domini usque ad octo dies ante Pentecosten, ita ut ec festivitas prima Pentecosten sit initium uis stationis. Et laudaverunt ut quando unus ex predictis comitibus steterit in palacio infra prescriptum terminum alius stet in domibus Bernardi Reimundi et tunc teneat ipsum castrum de Port et omnem eius dominicaturam dividant per medium.

Et dederunt ad unam partem Mosse Viasiano et Salomonis Baroni et Abraam Cavaler et Gemto cum suos fratres et Ruben Maior, Esdra, Salomonis, gener de Denato, Salamon Belesma, Dedenad, Bonnom Procastro, Mosse Nasfent, Bevenist, filium Vives, Poc, Iuda sartor, Vives Bocha de Oca, Iucef, cognatus Bonavida, filiis Isac sutor, Bonnomen Espia, Vives Belad, Vidal, filium Barchinona, Bonisac, filium Barzele, Oreved, David, filium Mair, Isacabra, Cimsa femina, vidua mulier de Barzele, alia vidua mulier Bevenist.

Actum est hoc VI° X° kalendas iunii, anno X° VIII° regni regis Philippi.

Dederunt quoque ad aliam partem Castrum Vetulum Barchinone cum omnibus turribus que sunt contra mare et egressus illius usque ad cellarium quod fuit patris eorum et cellarium Bernardi Remundi, cum suis porticis et cortal et portam et introitus, in quibus abeat suum comitivum sicut pater eius habuit et habere debuit, exceptus turre et domos qui fuerunt Bernardi Remundi, in quibus unusquisque retinet suam staticam, cum castrum de Port. Et laudaverunt ut unus comes habeat staticam in palatio quod fuit patris eorum de octo diebus ante Pentecosten usque ad octo dies ante Natale Domini, ita ut ista festivitas Pentecosten prima sit initium huius stationis, et alius comes stet in predicto palatio ab octo dies ante Natale Domini usque ad octo dies ante Pentecosten. Et eo tempore quando unus ex eis infra prescriptum

terminum steterit in palatio, aliud stet in domibus Bernardi Remundi. Et tunc teneat castrum de Port, et ipsa dominicatura que pertinet ad predictum castrum dividant per medietatem cum suis pertinentiis. Et laudaverunt ut retineant sibi ambo fratres iusticias et emptiones et placitos et leddas

et monetas auri et argenti et mandamentum et totum comitivum quod habent et habere debent in ipso mercato et in ipso ferregenal, exceptus solidos, castell[o]s et divisiones turrium que superius sunt comprehense et edificationes forticium quod adhuc sunt in ipsos prescriptos castellos et tures facturi.

Et dederunt ad Castrum Vetuli Barchinone et ad divisiones superius comprehensas castrum de Sancta Perpetua, cum potestate et statica et dominicaturam illius et Mont Agut et Pontons et Vilademager, cum eorum staticas et potestates et dominicaturas quas habent et abere debent in eorum terminis et pertinentiis, et Tamarit et Cubeles et Castelet, cum eorum staticas et potestates et cum terminis et pertinentiis eorum et dominicaturas quas habent et abere debent in illorum terminis, et Turre de domnus Dele et Vallem Mollis cum eorum terminis et pertinentiis et cum omnes emptiones quas pater eorum, domnus Remundus, fecit in terminis eorum, hoc est de Mir Od et de Mir Lub Sanc et de Rigual et de iudice et de uxore Sendredi Mironis, et Kabrera et Apiera, cum eorum terminis et pertinentiis, et Terratiam et dominicaturam et staticam et potestatem, sicut pater eorum, domnus Remundus comes, tenebat et abebat et abere debebat in eius terminis et in Egera, et castrum de ipso Far et dominicatura de Cardedol et tres partes ecclesie Sancti Petri de Vila Maior, exceptus ipsam staticam.

Ad aliam partem dederunt Ahbraam Gros et Salomonis, frater Bonisac, Isac Mancip, Benjamin, Ruben Boc et Salomonem filio suo, Ab[raam] cum suo filio, Salomon Cimento, Bevenist Bag, Salamon, filium de Denad, Bonavida Bonisac, avunculus, Mosse Bonet, Bevenist Samuel, Bonassol, Abraam Batentrot, David cum filio suo, Iuda Iucef, Bonavida Sento, Vives Gento, Belid, filio Ruben, Abraam cum suo fratre, Vives, filium David, Iucef Anacaç, mulier qui fuit Isac Uleborsa, mulier de Iucef Lubricato.

Jurament de fidelitat del vescomte Berenguer Renard de Peralada al comte Ramon Berenguer III, i al seu fill Ramon Berenguer.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de*

Ramon Borrell a Ramon Berenguer I, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Iuro ego Berengarius Renardi vicecomes, filius Girberga femine, tibi Raimundo, Barchinonensi comiti, seniori meo, et filio tuo Raimundo, quod si Poncius Ugonis, comes Impuritanensis, dominus meus, franget vobis placitum, sicut scriptum est in ipsa conveniencia, vel aliquid inde frangeret, ego adiuverem et valerem vobis cum omni meo honore et meis hominibus, sicut melius possem, per fidem, sine engan.

Sicut superius scriptum est, sic vobis tenebo et atendam per fidem, sine engan. Per Deum et hec sancta.

36

Novembre de 1150, Narbona

Acord entre el comte Ramon Berenguer III de Barcelona, i príncep d'Aragó, i el vescomte Ramon Trencavell I de Besiers. Ramon Berenguer III concedeix uns feus a Ramon Trencavell, a canvi de jurar fidelitat.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Hoc est placitum atque conveniencia que facta est inter illustrem Raimundum, comitem Barchinonensem et Aragonensium principem, et venerabilem Trenchavellum, vicecomitem Biterrensem atque Carcassonensem. Donat namque et laudat prenomatus Raimundus, comes Barchinonensis, iam dicto Trenchavello, vicecomiti Betirrensi, civitatem Carcassone et omnem regionem Carcassonensem, cum omnibus castris et fortitudinibus et villis que ibi sunt vel in antea erunt. Item donat ei et laudat civitatem que dicitur Redas et omnem regionem Redensem, cum omnibus castris et fortitudibus et villis que ibi sunt vel in antea erunt, et ipsum castrum de Laurag, cum omnibus que sibi pertinent aliquo modo in cunctis locis, et totum Laurages, cum castris et

fortitudinibus et villis que ibi sunt et in antea erunt. Tali quoque modo ut iam dictus vicecomes Trenchavellus habeat omnia suprascripta ad fevum per Raimundum, comitem Barchinonensem prenomiatum, et ad fidelitatem suam omni tempore, et quod donet ei inde potestatem quando eam illi requisierit per se vel per suos. Propter hanc quoque donationem sive laudationem superius comprehensam, predictus vicecomes Trenchavellus efficitur homo iam dicti comitis Barchinonensis et accipit omnem prenomiatum honorem per manum suam ad fevum et ad fidelitatem suam, et convenit ei inde dare sibi et suis heredibus potestatem, sine engan, quando eam supradictus comes Raimundus vel sui successores ei requisierit vel requisierint per se vel per suos. Et hoc totum iam dictus vicecomes Trenchavellus convenit complere et firmiter attendere ad Raimundum comitem suprascriptum et ad suos successores, ita ut ipsi heredes eius qui post eum Barchinonam habuerint faciant Trenchavello vel successoribus eius istam eandem convenienciam et faciant ei, manibus propriis, istud idem sacramentum quod comes Barchinonensis nunc ei, per suos homines, fecit.

Facto isto dono atque convenienciam apud Narbonam, mense novembris, anno ab Incarnatione Domini M^oC^oL^o.

Sig+num Raimundi comes. Sig+num Raimundi Trenchavelli.

Sig+num Bernardi de Caned. Sig+num Guillelmi de Durban. Sig+num Guillelmi Arnaldi de Biterris. Sig+num Petri Seguerii. Sig+num Guillelmi de Sancto Felice. Sig+num Guillelmi Xeberti. Sig+num Ermengaudi Udalrici. Sig+num Guillelmi Raimundi, dapiferi. Sig+num Raimundi de Podio Alto. Sig+num Geraldi de Iorba. Sig+num Guillelmi de Sancto Minato. Sig+num Bernardi d'Eril. Sig+num Arnaldi de Torroia. Sig+num Rostagni de Taraschone.

Ego Andreas hanc cartam scripsi et hoc signum (senyal) feci.

S+ Poncii scriptoris.

Entre 1137 i 1139

El vescomte Reverter de Barcelona informa al comte Ramon Berenguer IV de Barcelona que ell no té res a veure amb els atacs que s'han realitzat des del castell de la Guàrdia de Montserrat, i es declara fidel al comte.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran,

M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Raimundo Berengarii, comite Barchinone et marchio atque princeps regni Aragonis, Reverterius, tuo fidelis homo atque miles, vicecomite Barchinona, salutem in Christo. In rei veritate sciatis quod ego sum vester fidelis homo et vester fidelis amicus et sum paratus ad vestrum servicium facere nocte ac die ubi ego poscham, sine nullo engan. Et iterum vidi vestras literas quod de mea honore atque de meo castro de Guardia exiebat vobis senior magnum malum et de hoc sum fortiter iratus atque tristis. Et sciatis vos senior quia non est meum sensum neque meum intellectum ut de me neque de mea honore exiat vobis male, quia ego senior tantum sum culpabile Deo, non est opus quod de mea honore exiat male ullo homini aut ullo meschino. Et sciatis vos senior quando venit a me meo nepoto Guilelmo et donavi ille castro de Guardia, mandavi ille quod non exisset inde nullum malum et ipse convenit mihi cum suas proprias manus mihi iuravi et postea in ipsa conveniencia fuit meus homo atque de meo filio. Deinde facio vobis magnas gratias quando vobis placet dicere de ipsa honore que mea est, quod ego senior non habeo nichil in ipsa honore nisi pro amore Dei et tua. Et sciatis vos senior quod ipsa mea honore non est mea, set est vestra quia ego vestri baiuli sum de ipsa. Et rogo vestram mercedem in ipsa tota mea honore ut faciatis ibi totum vestrum libitum sicut potestis facere in vestra dominicatura. Et si in ipsa mea honore est nullus homo qui non voleat facere vestram voluntatem, accipite eum et mitite eum in manicis ferreis et mitite eum ad me ad Marrochs et ibi facio vobis directum que vobis placuerit. Et rogo Deum ut iam non donet mihi nullum avere neque nulla honore neque nullos homines qui non fiant ad tuum servicium atque ad tuum mandamentum. Et facio vobis magnas gratias de consilio quod mihi donastis de ipsa Guardia. Et ego si Deus vult stabiliero illa ad tuum servicium quando ibit Robertus in vestram patriam. Et rogo vos senior pro Dei amore et summa amicicia de meos nepotos qui sunt captos in tradicionem, ut sit vestra mercede ut recuperetis eos et mihi donetis, quia ego scio senior quia nepoti mei non sunt membrati et sunt stulti et folli, sunt vestri milites atque ad vestrum servicium. Et preco vos ut sitis memor de ipsa tradicionem atque bodia et veniat vobis in mente quia fuit facta in vestra patria unde semper erit in mala fama et fac de ipsa bodia sicut teneant tibi toti tui homines per seniore et potestate ut non rememorent de ista antiqua tradicionem. Et de ipsa parabula quod Raimundus de Castelet vobis dixit ex mea parte non demando vobis per meum servicium set per meliorare ad vestrum servicium et quod potuisset servicium a Deo facere. Iterum facio vobis

senior magnas gracias de toto vestro affectu quod mihi misistis scriptum unde mihi magnum gaudium est quod si acaptasset magnum avere. Et rogo vos ut quando inveneritis vestra facienda bene super vestros inimicos faciatis mihi scire per vestras literas et mitite ipsas ad Cidamon et ipse mihi miterere faciet. Et ipsa ora inveniam parabulas quales debeo offerre ante reges et presides sicut miles humilis ad dominum facit. Valeat michi dileccio vestra.

Entre 1137 i 1139

El vescomte Reverter de Barcelona es declara fidel, amic i vassall del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona; i li informa que li enviarà a Robert, per a que li expliqui el que va succeir sobre els atacs des del castell de la Guàrdia de Montserrat.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

In nomine Domini. Raimon Belengerius, cons Barcellona et rex Aragon. Ego Reverterius, vexconte Barchilonensis, fidele tuo et amico tuo et vassallo tuo, salutem et dilectam amiciciam commo a domino meo et seniore meo et amico meo. Sciatis quia sum vestro amico et fidelem vestro ubi sum. Et sciatis quia ego mitto vobis Roberto, vestro homo et meo fidele, et illo dicet vobis de parabola que ego non posso scribere. De parte meo honore, hoc est Granera, precor te ut revertet in manus de Roberto si commo la prese de sua man Belenger. Et rogo vos, carissimo domino meo, de Granera et de toto meo onore ut faciatis poderoso Roberto ut mandet omnia a tuo servicio et meo; quia se Roberto manda meo honore, ego mando; et se Roberto non mandat hoc quod sc[r]ipsimus, ego non mando. Et sciatis carissimo domino meo et seniore meo quia quando vidi vestro clamor de parte meos nepotos et meos homines de vestra contraria, certe sciatis quia ego sum inde multo dolente quia tibi facet contraria non est de me. Et de parte d'Apiera ego habeo preso consilio commo seia redemuda ad tuo servicio, et rogo te ut defendas illa si commo est opus. Et sapiatis quia Roberto ad imparare za Guardia et se ego non poseo a tuo servicio tenere illas, quas set

mihi testes ut deribet illa. Et clamor vos, domino meo, de parte meo forno qui est in Barcellona, quia inparavet illo filios de Petro Bernar Marcux a torto, quia la frachera que illi dizere que debet ibi habere et pan cozere certementem quia fecerit ibi casa in dies patris mei et ego derocavit illa quia ego conmonivit illos in dies patris me et non atorgavit illo umquam neque lo forno neque las casas. Et rogo vos ut me adobetis illo quia ego comonivi ad Wilielmus Raimon moneder, per cui illos lo demandavi davanter vestro patre. Et ego voleo que Roberto inpare toto meo honore Castel Novo et toto lo altero ut mittas in illos meos homines, que quando Roberto tornera a me que ego scia ut meos homines teneant meo honore a tuo servicio. Et rogo vos, domino meo, de Cabreira que vos mihi mandasti ut liberetis illa ad Roberto a servicio de Dei et tuo. Et rogo vos ut me liberetis illa de Mir Wilielmus, et Robert lo pagarà a vestro mandamento. Valete.

39

Entre 1137 i 1139

El vescomte Reverter de Barcelona demana al comte Ramon Berenguer IV de Barcelona que li retorni els honors que tenia en nom seu.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Reverentissimo domino meo Raimundo Berengarii, comes Barchinona. Revertarius, vicecomite Barchinona, salutem in Christo. Scias karissime senior in rei veritate quomodo multum desidero videre te et magnas gratias tibi facio de vestras literas quod mihi misisti. Et precor te, senior mei, ut mihi reddas mea honore, quatinus si tibi placet ut mihi reddas, ego stabilibo sic cum Raimundo Fulconi de Cardona et cum meos homines quod hoc servicium quod ego tibi, senior mei, facere debeo ut illi sic faciunt ut vos per honorabitum tenebitis et mihi gratias habebitis. Et ego in ac parte ubi ego sum sic contineam de vestrum sevicium quod vos mihi gratias haberitis. Et queso ego vos senior meus, si tibi placet, ut sitis gubernator et defensator de mea honori quod ego habeo in cunctis locis, q[u]atinus in rei veritate scias quod de vita mea nulli homini nec nulla femina ipsa

mea honore non laudo si non ad ipsos meos homines qui ipsa honore perhabent. Et si per hoc mandamentum nulli homini nec nulla femina male voluerit facere in ipsa honore, ego precor te, senior mei, quod vos sitis defensator. Deinde rogo vos, senior mei, de meum domingum de Grua, de mei baiuli nomine Raimundum, ut sitis gubernatori et defensatori. Et si tibi opus fuerat, accipe hoc totum quod ibi fuerat quod tuum dominicum. Et sciatis vos, senior, quod mihi dictum est de meum dominicum de Apiera, quod ego per vos teneo, inpignoratum erat; et si vere est, precor te ut mihi reddas et in manu baiuli mei mitas. Et quod Arbertus dixerit tibi de mea parte, hoc certe crede. Valete.

40

Entre 1137 i 1139

El comte Ramon Berenguer IV de Barcelona dóna al vescomte Reverter de Barcelona el vescomtat de Barcelona i altres feus. A canvi, el vescomte jura fidelitat al comte.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Sit notum presentibus atque futuris quod ego Raimundus Berengarii, Barchinonensis comes et marchio ac princeps Aragonensis, dono tibi Reverterio, vicecomiti Barchinon , totum ipsum vicecomitatum Barchinon cum omni honore eidem vicecomitatui aliquo modo pertinente, totum integre, sicut melius umquam illum habuit et tenuit in vita sua Udalardus vicecomes per Raimundum Berengarii, comitem Veterem. Comendo iterum tibi iamdicto Reverterio castrum de Apiera et dono tibi omnes fevos iamdicto castro pertinentes, tali scilicet modo, simul cum ipsis militibus predicti castri, cum tota ipsa mea dominicatura quam ibi habeo vel habere debeo vel homo per me. Comendo iterum tibi ipsum castrum quod dicitur Castel Oduli et dono tibi omnes fevos sibi aliquo modo pertinentes, cum ipsius castri militibus cunctis. Comendo etiam tibi ipsum castrum quod dicitur Cabrera et dono tibi omnes fevos eidem castro pertinentes, tali scilicet modo ut eiciam de ipso castro de Cabrera ipsos castlanos Mironem Guillelmi et Guillelmum de Monte Boi quando

tu predictus Reverterius mihi mandaveris. Quod si tu predictus Reverterius volueris quod prephatus Miro Guillelmi habeat per te ipsum castrum et ibi eum remanere volueris, ego faciam tibi convalentem emendacionem ipsius castlani honoris in Terracia vel in loco ubi tu ipse vel tui per te melius habere voluerint. Super hec omnia, dono tibi monasterium Sancti Cuchuphatis in Vallense, cum omnibus honoribus eidem cenobio pertinentibus simul cum ipso senioratico quem habeo vel habere debeo in prephato cenobio et eius honoribus. Prephatam siquidem emendacionem ipsius castlani de Cabrera, si recipere velles, modo prescripto facerem tibi ad laudimium Raimundi Fulconis et tui hominis Rodberti et Berengarii Raimundi, Barchinon vicarii. Omnia superius scripta dono ac firmiter laudo ego Raimundus, comes prescriptus, tibi iamdicto Reberterio filiisque tuis et succedenti i[n] tu proieniei, ut habeas ea, teneas et possideas, tu et proienes tua, per secula cuncta, ad fidelitatem et servicium meorum et successorum meorum. Propter hanc quo- que donacionem superius comprehensam, convenio ego Reberter tibi seniori meo Raimundo, comiti Barchinonensi, quod sim tuus homo solidus et fidelis contra cunctos homines vel feminas, sicut homo debet⁴ esse de suo meliori seniore, per rectam fidem, sine engan; et faciam tibi vel fieri faciam ostes et cavalcadas, cortes et placitos et seguimenta; et quod reddam tibi pronominata⁵ castra vel reddi faciam, iratus aut pachatus, cum forifectura et sine ea, per quantas vices ea a me requisieris per te vel per tuos. Si quis presentem donacionem disrumpere temptaverit, nichil omnino proficiat, set duplam compositionem persolvat. Et postmodum hoc firmum permaneat omni tempore.

Quod est actum VI kalendas novembris, anno Dominice Incarnacionis C XXXVIII post millesimum regisque franchorum Ledovici iunioris anno III.

Signum+ Raimundi comes, qui hoc firmavit testesque firmare rogavit.

Sig+num Arberti de Apierola. Sig+num Rodlandi, fratris eius. Sig+num Guillelmi Montis Pessulani. Sig+num Berengarii Raimundi, Barchinonensis vicarii. Sig+num Rodberti, hominis Reverterii. Sig+num Guillelmi de Subiratis. Sig+num Bertrandi de Casteleto. Sig+num Poncii de Monte Lauro. Sig+num Raimundi de Barberano. Sig+num Artalli de Castello Novo. Sig+num Berengarii, filii Berengarii Raimundi. Sig+num Petri Raimundi de Villa de Man. Sig+num Deusde de Tamarito. Sig+num Raimundi Renardi. Sig+num Guillelmi Raimundi, senescalc. Sig+num Bernardi de Bello Loco. Sig+num Petri Bertrandi de Bello Loco. Sig+num Bernardi, Berengarii Barchinonensis ecclesie canonici.

Signum+ Poncii, scriptoris comitis, qui hoc illius iussione conscripsit die annoque prescripto, suprapositis literis in linea III.

5 de novembre de 1179

El vescomte Roger III de Besiers reconeix al rei Alfons II d'Aragó, I comte de Barcelona i I de la Provença, els pactes que van acordar els seus pares; i es compromet a respectar-los.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Anno Christi Incarnatione millesimo C°LXX°VIII°, rege Lodovico regnante, III° novembris. Ego Rogerius, vicecomes Biterrensis, filius domine Saure, gratis et spontanea voluntate, scio, laudo et recognosco tibi meo domino Ildefonso, Dei gratia regi Aragonensis, comiti Barchinone, marchioni Province, quod cum puer essem nec valens inter bonum et malum, utile et inutile discernere, consilio quorundam meorum pravorum hominum seductus, annui et concessi Raimundo, comiti Tolosanensi, Carcassonam et alias terras quas de vobis teneo et tenere debeo, et omnes mei antecessores de vestris tenuerunt, et insuper guerra et aliis iniuriis vos dominum et amicum meum irritavi. Pretera, prudenciorum usus consilio me deliquisse recognoscens, veni in potestate vestra et placuit simplici pietati vestre hoc totum et tantum nescis michi condonare. Idcirco et quia debeo, iterum venio in potestate vestra et dico me observaturum a die ista in antea omnes conveniencias et pactiones que fuerunt composite inter patrem vestrum et patrem meum, et inter me et vos, sicut in aliis cartis, ut supradictum est tenebo et teneri faciam, nec infringam nec infringere faciam, et ne hoc facere possim, et si voluero, facio vobis iurare homines de Carcassona et de Limoso et multos alios probos homines et magnates terre et mee, ut ipsi vobis attendant cum honoribus et castris que per me tenent et ut vestri proprii homines deinceps vestram sequantur voluntatem et imperium. Verumtamen, istud sacramentum quod propter offensam et propter culpam predictam faciunt vobis homines mei, successores vestri a successoribus meis ammodo exigere non possint, nisi illas conventiones et sacramenta fque inter patrem vestrum et patrem meum, et inter me et vos, facte sunt, sicut in aliis cartis continetur. Attamen, si forte contingerit, quod absit, me absque infante legitimo obire, Carcassona et Carcassensis, Reda et Redensis, Laurag et Lauragensis, et

quodcumque feudum de vobis teneo et tenere debeo, cum alio omni meo honore, meo fratri Raimundo Trencavelli revertatur, eisdem pactis sive convenientiis quibus ego et vos tenemur. Sin autem, ipse prior me obierit et ego absque infante legitimo obiero et testamentum non fecero, domine rex illi ex elegerit omne supradictum feudum donetur.

Sig+num domini Rogerii vicecomitis.

Sig+num Petri Raimundi de Alto Pullo. Sig+num Petri Vassalli. Sig+num Willelmi de Sancto Paulo. Sig+num Arnaldi de Villa Mulorum.

Bernardus, notarius iam dicti domini Rogerii, precepto eiusdem scripsit hanc cartam die sabbati, mense et anno quo supra, et suprascriptis cum alio omni meo honore.

42

29 d'agost de 1265, Perpinyà.

Jaume I reconeix que el comte Roger Bernat I de Foix li va fer homenatge. A canvi, li confirma que té en nom seu.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Noverint universis quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, confitemur et in veritate recognoscimus vobis, dilecto et venerabili viro Rotgerio Bernardi, eadem gracia comiti Fuxensi et vicecomiti Castrinovi, vos nobis fecisse homagium, ut vassallus noster legitimus, pro illis feudis, que pro nobis tenetis et pater vester pro nobis tenebat in feudum in terra de Donazano et castris de Sono et Queragut et villis de Evol et de Estavar et in Capciro et in Ceritania et in Confluenti et in Baricano ubique et in quibuslibet aliis locis, unde per nos et nostros laudamus et confirmamus vobis omnia feuda predicta, prout illa pater vester pro nobis tenuit et habuit et habere consuevit atque tenere.

Datum in Perpiniانو, III kalendas septembris, anno Domini M.CC.LX. quinto.

Signum + Iacobi, Dei gracia regis Aragonum, Maioricarum et Valencie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani. Testes sunt; comes Inpuriarum; R. de Guardia; G. de Cantero; Gucerandus de Pinos; P. de Sancta Fide. Sig+num Bartholomei de Porta, qui mandato domini regis,

hoc scribi fecit et clausit, loco, die et anno prefixis.

43

5 d'abril de 1279, Barcelona

Pere III concedeix la salina de Nabal a Llop de Pomar, segons els Furs d'Aragó.

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Noverint universi quod nos Petrus, Dei gracia rex Aragonum, damus et concedimus vobis Luppo de Pomar, pro honore, ad Forum Aragonie, mille et quingentos solidos iaccenses, habendos et percipiendos quolibet anno, dum nostre placuerit voluntati, super salinis de Nabal per tres tercias cuiuslibet anni. Mandantes baiulo dictarum salinarum presenti, et qui pro tempore fuerit, quod vobis de redditibus et exitibus dictarum salinarum solvat predictos mille et quingentos solidos quolibet anno per tres tercias, ut est dictum. Vos enim teneamini pro eis nobis servire prout in Aragonia consuetum est servire pro honoribus.

Datum Barchinone nonas aprilis anno Domini M^oCC^oLXX^o nono.

44

2 de febrer de 1280, Narbona

Pere III jura fidelitat i homenatge al bisbe de Magalona, per la ciutat de Montpeller.

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Noverint universi quod die iovis, IIII° nonas febroarii anno nativitatis Christi millesimo ducentesimo septuagesimo nono, excellentissimus dominus Petrus, Dei gracia rex Aragonum

illustris, protestatus est in presencia reverendissimorum patrum, Dei gracia dominorum Geraldii, basilice Duodecim Apostolorum presbiteri cardinalis, ac Petri, Narbonensi archiepiscopi, necnon et [...] electi Iherosolimitani, et Berengarii, episcopi Magolonensi, et plurium aliorum nobilium, quod paratus est facere ipsi episcopo et Ecclesie Magolanensi fidelitatem et omnia alia que facere tenetur, et que predecessores sui, usque ad hec tempora, facere consueverunt, pro feudo Montispessulani, et castri de Latis, nec non et per aliis omnibus que antecessores sui consueverunt tenere in feudum a dicto episcopo et Ecclesia Magalonensi, ratione iuris quod in predictis sibi competit vel competere potest aliqua ratione.

Acta sunt hec Narbone, in domo archiepiscopali, anno et die quibus supra, in presencia et testimonio dominorum cardinalis, archiepiscopi, electi Iherosolimitani et episcopi Magalonensis predictorum, necnon et domni Leonardi, archidyaconi Ianuensis, domni Poncii, prepositi Celsonensis, domni Hugonis de Mataplana, prepositi Massiliensis, magistri Benenati de Lavanya, canonici Narbonensis, ac mei Bartholomei Vesiani, publici notarii in tota senescallia Carcassone et Biterris pro domino rege Francie, qui requisitus ac mandatus per dictum dominum regem Aragonum hanc cartam scripsi et signum meum apposui, regnante Philippo rege Francie.

Desembre de 1291, Calatayud

Proclama de la concòrdia entre el rei Jaume II d'Aragó i diversos rics homes d'Aragó, per mediació del rei Sanç IV de Castella. També es notifica que els rics homes esmentats van realitzar homenatge a Jaume II.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Com diversitat e bando fos en Arago entre los ricgs homens procuro lo Rey don Sanxo de Castela estant en Calatayu ab lo senyor Rey dArago on era vengut per acompanyar la regina dArago sa filla dona Isabel, que pau e avinença fos feta entre los dits rics homens e que tots ensems ervisin lo senyor Rey dAragon e que dell nos partissem el tots los temps de sa vida e per la amor duradora

entre ells e per a amor duradora en tre ellse per ço que del Rey nos partissen a servir liurar castellas en rahenas a vassalls de cada un qui feessen homenatge que si en allo erraven que liuras en los castells al Rey en Jacme.

E feeren ne tut homenatge e sacrament e sacrament al senyor Rey e fone feta carta publica en poder de Garcia Martiniz notari de Catalayu. E los richs homens qui aquestes homenatges e sacraments feern son aquestes. Don atho de Foces don Lop Ferrench de Luna, don Roy Xemenes de Luna, comendador de Muntalba per el e per sos fills, Don Pero Ferrandiz senyor d'Ixar. Don Artal d'Alago, don Jayme senyor d'Exerica, don Sanç d'Antillo. Jayme Perez, Guillem del Puyo. Alaman de Gudal.

Annex 6

Cartes de desafiament i desvinculació vassallàtica

1

2 de novembre de 1259, Lleida.

Jaume I fa saber al comte Àlvar d'Urgell que ha sentit rumors sobre els seus preparatius de guerra contra ell, i li ofereix solucionar les seves diferències per mitjà de la justícia.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [Dei gracia, etc., viro] nobili et dilecto Alvaro, Dei gracia comiti Urgelli salutem et dileccionem. Relacione quorundam intelleximus quod proponitis habere guerram nobiscum: quod non credimus ullo modo, verumtamen nos sumus parati facere vobis habetis, ad cognitionem richorum hominum nostrorum vel ad cognitionem prelatorum terre nostre et tales iudices vobis assignabimus quod ipsos recusare non poteritis ullo modo.

Datum Ilerde, IIII° nonas novembis, anno Domini M^oCC^oL^o nono.

Sub eadem forma scripsit dominus rex Bn. Raimundi de Ribellis, R. de Cervaria, Bng. Ai. de Angularia et Iacobo de Cervaria et eodem anno et die in eodem loco.

Sub eadem forma et eodem die et anno scripsit dominus rex G. de Cervillione.

2

2 de novembre de 1259, Lleida.

Annex 6. Cartes de desafiament i desvinculació vassallàtica

Jaume I fa saber al vescomte Ramon Folc de Cardona que ha sentit rumors sobre els seus preparatius de guerra contra ell, i li ofereix solucionar les seves diferències per mitjà de la justícia.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia, etc., viro nobili et dilecto R. Dei gracia vicecomiti Cardone salutem et dileccionem. Intelleximus [...] tatem habendi guerram nobiscum, quod nos possumus credere ullo modo, propter magnas conveniencias, que sunt inter nos et vos et fecimus vobis tantum bonum et honorem. Verumtamen, si nos proponitis guerreiare, dicimus vobis quod sumus parati vobis facere directum ad cognicionem richorum hominum nostrorum vel prelatorum terre nostre de querelis, quas de nobis duxeritis proponendis, ita quod tales iudices vobis assignabimus, quod ipsos recusare non poteritis ullo modo.

Datum Ilerde, III° nonas novembris, anno Domini M^oCC^oL^o nono.

3

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament del vescomte Ramon Folc de Cardona.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia, etc., viro nobili R. de Cardona: en les letres les quals trameses a nos era contengut que vos vos desexiets de nos, que nons fosset tengut de peyora quens feessets: de la qual cosa nos molt maravelam, car vos ni altre per vos, no venc denant nos qui lanc ho proposas bastament; et per so, car es cert a nos si vos nos penyoravets, que aisso sen segiria, quis segiria per acuydament que vos nos fessets. E nos som aparelats de peyora et daltres coses fet dret a vos et pendre de vos a coneguda de nostres richs homens qui sien a vos sens sospita et dasso asignam vos en dia migayn iener a Barcelona. Et si aso no volets fer ens peyorats ens fayels mal a nostres homens et a nostra terra, car aytant es laun com laltre, desexim nos de vos de mal que a vos feesem

ni a vostres homens ni a vostra terra.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M^oCC^oL^o nono.

4

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament de Bn. de Capdella.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], dilecto suo Bn. de Capdella. Vim vostra carta dacuyndament, lo qual nos fahiets queus desexiets de nos, que non fossets tengut de mal ni de dan que feessets a nos ni a nostres homens ni a nostra terra, de la qual cosa fort nos maravelam de vos, car no som aparellats de fer dret al comte durgel et de pendre et car vos li volets valer de tan gran desraho, desexim nos de vos, que de mal ni de dan que fassam a vos ni a vostres homens ni a vostra terra nous en siam tenguts.

Datum Ilerda, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

5

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament de Bn. R. de Ribelles.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], viro nobili Bn. R. de Ribellis. Vim vostra carta dacuyndament, lo qual a nos faiets que irat et forssat lo fassiets, que us desexiets de nos, de mal que feesets a nos ni a nostra terra, que noy fossets tengut, de la qual cosa nos nos maravelam molt de vos, car vos sabets que nos

som aparellats al comte durgel et a vos fer dret, segons costuma de Barcelona, per raho de les postats del comtat durgel: et per so car nos som aparellats segons que vos sabets et nos vos avem dit de pendre dret del comte durgel et de fer segons la costuma de Catalunya en poder de nostres richs homens de Catalunya, qui sien sens tota suspita, el comte no o vol pendre e vos li volets valer de tan gran desraho, desexim nos de vos que de mal que nos fassam a vos ni a vostra terra si a vostres homens nous en siam tenguts.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

6

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament de Guerau de Cabrera.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, etcetera., dilecto suo Guiraldono de Capraria; vim vostra carta dacuyndament, la qual a nos fahietz, queus desexiets de nos, de mal que a nos feesets, ni a nostra terra, que non fosets tengut: de la qual cosa nos nos marvelam de vos, car vos sabets que nos som aparellats al comte durgel et a vos, fer dret segons costuma de Barchinona, per raho de les postats de compte durgel: et per so car nos som aparellats de pendre dret et de fer al compte durgel et de fer segons costuma de Catalunya en poder de nostres richs homens de Catalunya, qui sien sens tota suspita, el comte no o vol pendre, et vos li volets valer de tan gran desraho, desexim nos de vos, que demal que nos fasam a vos ni a vostra terra ni a vostres homens, nous en siam tenguts.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

7

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament del comte d'Urgell.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], viro nobili Alvaro, Dei gracia comiti urgellensi: vim vostra carta en la qual era contengut, que, nos contra raho et contra costuma de Barchinona, vos menavem, et que aviem preses simplament les postats del castell durgel, et sobrasso quens envias accuydar: de la qual cosa nos maravelam molt de vos, com vos deits so que nos no fem, ans saben be en Bn. R. de Ribelles, en Jacme de Cervera, en Bg. A., que tota via preferim a vos dret, et que vos dariem jutzes de Catalunya sens tota suspita, et aso no volgues pendre, ans nos fe mal en R. de Sa Sentil, et torna en vostra terra, et encara nos aviets desafiats, et encara dices nos quens fariets mal: la qual cosa nos no creem quens fasats mal dins los XXX dies qui son contenguts en lusatge, et encara perferim vos dret: et si aso no volets pendre, accuydam vos et desexim nos de vos de tot mal et de tot dan que fasam a vos ni als vostres homens, ni a vostra terra.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

8

1 de desembre de 1259, Lleida.

Resposta de Jaume I al desafiament de Dalmau de Beliana.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], dilecto suo Dalmacio de Beliana. Vim vostra carta dacuyndament lo qual a nos fahiets queus desexiets de nos que nous fossets tengut de mal ni de dan que fehesets a nos ni a nostres homens ni a nostra terra. De la qual cosa fort nos maravelam de vos car nos som aparelats de fer dret al comte durgel et de pendre: et car vos li volets valer de tan gran desraho, desexim nos de vos que de mal que fassam a vos ni a vostres homens ni a vostres coses nous en siam tenguts.

Datum Ilerde, kalendis decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

9

6 de desembre de 1259, Osca.

Resposta de Jaume I al desafiament de Berenguer Arnau d'Anglerola.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, etc., viro nobili Berengario Arnaldi de Angularia: vim vostra carta en quebera contengut quens dacuyndavets perque teniem les postatz al comte durgel et queus pesa molt: no semla queus pes molt pus sabets que devant vos perferim dret al comte et no fo pres nostre dret, pero nos som prestz de fer dret al comte et a vos et a tot hom per qui vos nos acuydassetz et pus pendre nous volets, accuydam vos et vostres homens et vostres coses, que no siam tenguts de mal que nos ni nostres homens vos fassam.

Datum Osce, VIII idus decembris, anno Domini M.CC.L. IX.

10

7 de desembre de 1259, Osca.

Resposta de Jaume I al desafiament del vescomte de Cardona.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, etc., viro nobili R. de Cardona: vim vostra carta en quens envias a dir, que per los torts que nos fahiem als richs homens de Catalunya et car lur trencavem lurs custumes et maiorment al comte durgel et a vos, car vos vedavem que no tirassetz ab fonevol et car vos aviem feta tancar una porta de Muntblanc, quens acuydavetz: on vos responem et deim axi a vos, que no va axi com vos deitz, que ben creem, com sabets vos, et saben ho tots los homens de

nostra terra et daltres terres moltes, quel mon no a negun princep, qui tan poc tort fassa a sos homens con nos als nostres, en ans, per ben fer et per gran suficienzes que los fem, los perdem: et sotz laun vos daquels: et aço que deits queus vedam de tirar ab fonevol, so es, car es us de tot rey, que no deu lexar tirar ab fonevol en sa terra a nul hom, car negun nol deu portar ne trer ab el, del en fora. Pero dixem vos tota via, que si naviets privilegi de nos, ni de nostre liyatge, quel nos mostrassets et quel vos salvariem: et aço negun tems nol pogem veer. A la porta de Muntblanc vos responem quens volets trobar, que ben sabets vos que com vos nos o mostras queus dixem que sils homens de Montblanc nos i teniem tort queus ho farien desfer, et que ho menassets a avant et vos nou fetz et cayllas vos hem et per ço no snei enantam enals: mas maior tort nos tenits vos et pus vertader que [...] lo guerra que vos auiets comensada per nostra naboda avetz leyada et no volets a ela ajudar de son dret, ni anos, qui erem aparelatz de fer dret al comte de aquel clam que avia de nos: et encara tenits tort de Tagament, qui es castel nostre qui fo mes peyora a vostre pare et nol nos volets redre: demanam nos a vos les cartes et quen comtassets ab nos et nos vuliem vos pagar si ren vos deuiem: et encara avets cartes ab nos ab sagrament et ab homenatge quens aiudassets de tots los homens del mon levat linfant Alfons nostre fil, el encara deviets ajudar al infant don Pere del infant don Alonso et de tot altre home del mon: et enviam vos a dir per lo bisbe de Barcelona quens atessetz so quens aviets promes: et per fer nos en bona resposta avets nos enviat accuydar: on com nos siam prests et apareyllats de fer dret a vos et a tot hom de nostra terra qui clams aia de nos ab [...] als vostres homens et a vostres coses et que no siam tenguts de mal que nos nils nostres vos fassen et per ço car volets pendre nostre dret eus desnezurats en ço que dit es, venits contra nostra seyoria, ens avets accuydat, manam vos que donets postat de Montblanc et de tots los locs que tenits per nos al infant don Pere, nostre fil, o a quil el manara en son loc; et non mudetz per nulla manera.

Datum Osce, VII idus decembris, anno Domini M.CC.L. nono.

11

22 de desembre de 1259, Saragossa.

Jaume I comunica a Guerau de Cardona la fi de la treva.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], viro nobili et dilecto G. de Cardona, salutem et dileccionem. Fem vos saber que a les tregues que nos vos avem donades per rao den R. de Cardona daquels castels seus que vos sabets, quens en desexim de vos axi que de mal que nos ni nostres homens fassam a aquels castels ne als homens qui hi estan que nous en siam tengutz per rao daquels tregues.

Datum Cesarauguste, XII kalendas ianuarii.

12

11 de gener de 1259, Osca.

Resposta de Jaume I al desafiament de G. de Cervelló.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia, etc., nobili viro G. de Cervilione: vim vostres letres quens trameses que per lo feyt del sacramental quels homens de Lobregat avim feit en descret de vos et per la malafeyta quels homens de Barchinona vos avim feyta et per lo tort queus fem de la honor de Cervera et per la mala custuma que nos volem metre en Catalunya, per ço car teniem forzades les postats del comte durgel, quens acuydavets. Responem vos en aquesta manera: que de ço que vos deyts queus tenim tort queus erem apareyllats tota hora de fer dret segons los usatges de Barchinona et aytambe al comte durgel sobre fet de les postats on no par que depagat siats, car nos acuydats, pus nos erem apareyllats et a tot hom qui clam sages de nos ab quel lons fees: mas pus que axi es, acuydam vos axi que de mal que fassam a vos ni a vostra terra ni a vostres homens ni a res del vostre nos ni nostres homens nous en siam tenguts.

Datum Osce, III idus ianuarii, anno Domini M.CC.L. nono.

13

11 de gener de 1259, Osca.

Resposta de Jaume I al desafiament d'en Hug de Cervelló.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia, etc., nobili Ugeto de Cervilione: vim les letres quens trameses que per lo tort queus faym del castel de Sant Antuli et per lo tort que fayem a G. de Cerviello vostre jerma et al comte durgel quens acuydavetz. Responem vos en aquesta manera: que tort negu ne lur fayem ens erem apareyllats que feessem dret segons los usatges de Barchinona et a vos si clam negun avetz de nos: mas pus que axi es, acuydam vos axi que de mal que fassam a vos ni a vostres homens ni a res del vostre, nos ni nostres nous en siam tenguts.

Datum Osce, III idus ianuarii, anno Domini M.CC.L. nono.

14

12 de gener de 1260, Osca.

Resposta de Jaume I al desafiament de Pons G. de Torroella.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, etcetera, nobili Ponci G. de Turricella: vim les letres quens trameses en quens acuydavets per lo deute que aviets ab en R. de Cardona mal et greu queus era: no sembla que greu vos sia: mas pus que axi es, accuydam vos et totes vostres coses et vostres homens, axi que de mal queus fassam nos ni nostres homens que nous en siam tengutz.

Datum Osce, II idus ianuarii, anno Domini M.CC.L. nono.

15

20 de gener de 1260, Lleida.

Jaume I comunica a Bg. A. d'Anglerola la fi de la treva.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón I (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1982.

Iacobus, [...], a vos en Bg. A. danglerona. Desexim nos de vos et de les treves queus haviem dades de Buchenic et de Castellnou et de tots altres locs que giats vos haviem axis que tenguts nous siam de mal que nos ni homens nostres vos hi feesen.

Datum Ilerda, XIII kalendas februarii, anno Domini M.CC.L. nono.

16

6 de febrer de 1263, Saragossa

Jaume I absol a diversos nobles que van lluitar al costat del comte d'Urgell, en contra seva.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus, Dei gracia, rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, per nos et nostros absolvimus vos, nobilem virum R. de Cervera, ab omni questione et demanda, quam vobis facere poteramus racione maleficiorum, que fecitis nobis et valitoribus et vassallis et hominibus nostris et terre nostre, usque in hunc diem, in guerra illa in qua nos acuyndastis pro nobili viro comite urgellensi, ita quod non teneamini inde vos vel vestri nec valitores et homines vestri unquam nobis vel nostris in aliquo respondere, set sitis inde vos et vestri et ipsi cum omnibus bonis vestris liberi et penitus perpetuo absoluti, prout melius dici potest et intelligi ad vestrum et eorum bonum et utilem intellectum, ita quod similiter nos et valitores nostri simus absoluti de omnibus malefactis que nos et ipsi, vobis et valitoribus et hominibus vestris fecimus in dicta guerra.

Datum Cesarauguste, VIII idus februarii, anno Domini M.CC.LX secundo.

Sub eadem forma factum fuit instrumentum Gueraldo de Capraria frati nobilis comitis urgelensis.

Sub eadem forma: Guillelmo de Cervilione; Iacobo de Cervaria; Hugueto de Cervilione; Bn. R. de Ribelles; Berengario Arnaldi.

17

9 de gener de 1264, Saragossa.

Jaume I fa saber al vescomte R. de Cardona que s'està preparant per fer-li la guerra, i li ofereix solucionar les seves desavinences per la via judicial.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus, Dei gracia, rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, viro nobili et dilecto R. de Cardona, salutem et dileccionem. Fem vos saber que a nos es retroit que vos vos aparellats de guerreiar nos e de fernos penyorar, de la qual cosa nos nos marvelam molt, car nos no sabem perque nos volets guerreiar ni peynorar: et si querits dir que per la honor nostra que teniets queus havem emparada nos vulats guerreiar o penyorar a aquels quins o demanaren, tota via fom aparellats de fer los dret a juiz de nostres richs homens; car nova cosa es que hom guerreig ab son senyor per lo seu, el senyor queren feer dret et raó; et si negun tort entenets que per aço vos aiam feyt, encara vos perferim queus farem dret en aquella manera com nos lo devem fer a vos, et vos pendre de nos. Et per aço, enviam vos esta carta per testimoni que conegan tots aquells de nostre regne, que si vos sobre esta raho, nos feits mal, queus fariem tort; car qui guerreia ab son senyor, nil pren re del seu, sobre perfirença de dret guardar deu com o fa: car vostre avi nos iura ens feu homanatge, per si et per los seus, quens guardaria nostre cors et nostra terra et nostra dretura, et vos sots vinclat daquel sacrament et del homanatge, et daltre razon de la natura que avets vos: et si vos esta perfirença no querits pendre et querits venir contra la senyoria que avem et deveem haver sobre vos, creets que irats et forçats, nos avrem a deffendre de vos altres. E si sobraço vos aviem re a tolre del vostre ni a fer mal, creets que o tendrem per nostre per tots tems, axi com ço que nostre pare nos lexa. Et enviam vos esta carta partida per a. b. c. et tenem ne nos altra, per ço, que, si esta cosa vuliets negar, que nos o puscham mostrar.

Datum Cesarauguste, V idus ianuarii, anno Domini M.CC.LX. tercio.

18

25 de setembre de 1268, Balaguer

Jaume I mana a Roger Bernat I de Foix que acudeixi amb la seva host a l'exèrcit reial.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus [...] nobili et dilecto suo Rogerio Bernardi, comiti, Dei gracia, fuxensi et vicecomiti Castriboni salutem et dileccionem. Meminimus iam vobis mandasse quod, in festo sancti Michaelis septembris, essetis nobiscum cum militibus vestris et armis ac aliis apamentis vestris et eorum paratus servire nobis feudos quos a nobis tenetis. Unde, visis literis vestris responsivis, quas nobis super hoc misistis et earum intellectu tenore, iterum vobis dicimus et mandamus firmiter et districte quatenus a festo sancti Michaelis predicto usque in tres septimanas sitis nobiscum, ubicumque nos fuerimus, cum militibus vestris et equis, armis ac apamentis aliis vestris et suis omnibus, paratus servire nobis feudos, quos a nobis tenetis; et hoc non diteratis aliquatenus del mutetis.

Datum Balagarii, VII kalendas octobris, anno Domini millesimo CC LX octavo.

19

5 d'octubre de 1268, Horta d'Àger

Jaume I mana al vescomte Ramon Folc V de Cardona que li entregui tots els feus que té en nom seu, degut a l'incompliment del seu deure vassallàtic.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus [...]nobili viro R. de Cardona, salutem. Fem vos saber que, per ço car vos metetz els

castels que vostres no son ni a vos pertaynen els establitz contra nos, ens enbargatz nostra regalia et nostra senyoria, no degudament et a tort, ens avetz defalit Io servii del feus quens demanaven e fer nos devietz, deim vos et manam vos que, vistes estes letres, nos donetz postat de tots los castels els logars que per nos tenits a feu. Emparam vos encara la honor que per nos tenitz, per ço car no fos ab nos ab vostres cavalers, per servir aquel honor al dia que nos vos aviem assignat, et per que les contraries quens fetz axi, con desus dit es, manam encara a vos que les dites potestatz donetz et liuretz, en Ioc de nos, an Iouan Periz Çabata, batle de Montblanch, et aço no mudetz ni alonguetz per deguna manera.

Datum in Orta de Ager, III° nonas octobris, anno Domini M.CC.LX.VIII.

20

5 d'octubre de 1268, Horta d'Àger

Jaume I mana al comte Roger Bernat I de Foix que li entregui tots els feus que té en nom seu.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus [...] nobili Rotgerio Bernardi, comiti fuxensi, salutem. Fem vos saber que, per ço car sotz entrat en nostra terra eus sotz mes en castel qui es de nostre feu eus establitz eus fetz bastides e venitz contra nostres regalies e nostra senyoria, manam vos que vistes les letres, quens donatz postat de Sono et de Queragut et de tots los castels que per nos tenitz et en Ioc de nos, an Bernat Fareix, veguer nostre, et aço non mudetz per neguna re ne per neguna manera.

Datum in Orta d'Ager, III° nonas octobris, anno Domini M.CC.LX.VIII.

21

9 d'octubre de 1268, Balaguer

Jaume I mana al vescomte Ramon Folc V de Cardona que li entregui els feus que té en el seu nom.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus [...] viro nobili R. de Cardona. A la carta quens enviats, en la qual era contengut que nos vos aviem tramesa quens donasetz postatz de totz los feus que tenietz per nos, per fadiga de servii, et, per ço car vos metietz els castels que vostros no son contra nos, encara queus en [...] la honor per tal car no eretz vengut ne vos nous deitz mes a nostre contrast ni per don de nos ni [...] e davetz en [...] que hon no fes mal a nostres homens [...] per ço car no podietz viure on nuyll loc [...] per lo vet que nos avem feit, que eretz apareyllatz quens donasetz postat dels feus tenutz per nos, axi com acostumat es et no per fadiga de dret ni de servil que fer vos devetz; on a vos en tal manera responem que ben sabetz vos que vos donam carta de guiatge nostra a vos et al comte de Foix que vuigueretz salus et segus tro a Çes Avelanes et tornasetz vos a Pons pel feit de la comtessa et vos no parlas anc d'aquel feit de la comtessa ni vingues a Çes Avelanes, ans vos meses en Ager contra nos et meses aqui lo fyll del comte, per si nos contrava et per torbar nos ço que ab los homens d'Ager aviem feit. Eet, can dietz que non fees a contrast de nos, deim vos que tot hom fa contraria a seynor qui establex nuyll loc de cavalers ni d'armes pus lo seynor lo te assetgat, oy es per tala, et, car deitz que vos vedas que nos feesen mal a nostres homens, deim vos que nou semble, pus les compaynes vostres primerament eixiern contra nostres homens et els nafraren, nos avem guidat vos tro a Çes Avelanes et nos no avem acuydat vos; et semble que mal guardatz los husatges de Barcelona que comence: "Princeps namque quolibet", etc. Aço que deitz que sotz apareyllatz quens tenitz per nos, axi com acostumat es, et no per fadiga de dret ni servii, bem creem que devetz vos saber que costum es de Barcelona et usatge que, irat et pagat, deu hom donar per faliment de servii, lo cual faliment nos avetz feit, nos aven demanat vos aquel servii, per ço car l'usatge diu que en nuylla manera no deu hom contrastar a son seynor, lo qual usatge comença: "Potestatem, etc.", et l'altre comença [...] per que vos deim eus manam quenz donetz la postat de totz [...] per nos, segons que jaus avem manat, que a donar [...] deu hom contrastar en nuyll cas et, puyx dada la postat si a dret negu pot lo li allegar eet qui postat se te contra voluntat de seynor gardat que i fa segons lo usatge, saben que si la postat nons donatz, segons que damont es dit, la honor de quens devets fer XXX cavalers, can ajam guerra ab negu, ben sabetz vos qu'en la nostra carta es contengut quens provescatz a fur d'Arago, can ajatz guerra et par be que ajam guerra pus ab [...]. Fosta anam per nostra terra. Encara quels richs homens d'Arago nos servexen la honor que tenen per nos, et, pus aquel fur teniets, la honor atam be lans devetz servir. Aço que deitz que aquestes coses estavetz a dret o a coneguda de nostra

cort, deim vos que ja ho volguem nos fer can eretz en Ager ens deiem quens isquessetz d'aqui et no o volgues fer, et, pus lavora no o volgues fer, nons es semblant que arans en siam tengutz et no devem metre en coneguda vostres postatz ne vos o devetz dir, ans los nos devetz dar sens tot contrast.

Datum Balagarii, VII° idus octobris, anno Domini M.^oCC.^oLX.^oVIII.^o

22

9 d'octubre de 1268, Balaguer

Jaume I mana al comte Roger Bernat I de Foix que li entregui els seus que té en nom seu.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus [...] viro nobili Rogerio Bernardi, Dei gracia comiti fuxensi. Fem vos saber que veem vostres letres, en les quals erz contengut que nos vos aviem tramessa carta que, per ço car vos vos metietz els castels qui eren de nostre feu ols establitz contra nos, quens demanavem postat dels castels et dels logars que per nos tenitz a feu et que vos nous eretz mes a contrast de nos en nuyll loc, ans o avetz fait ab carta nostra e sius demanavem la poztat dels feus que tenitz per nos, per fadiga de servil, quens en devietz. On a vos en tal manera responem que certa cosa est e manifesta que vos avetz establitz lo castel de Pons, qui es feu nostre, et de quens teneu la potestat contra voluntat nostra; et aqui no cal dir moltes raons, que tota Catalunya o sab, et, can diez que ab carta nostra vos metatz en Ager, ben sabetz vos que la carta nostra diu, si ben la gardatz, que nos vos guidam de anar tro a Çes Avelanes, per parlar ab la comtessa, et de tornar tro a Pons; et vos, oltra guiatge nostre, metes vos en Ager, a contrast de nos; et vostra compayna escometeren nostres homens ab armes et nafraren nos, no avem vos fait mal ni acuyindat que nous aviem ni vos nous eretz [...] de nos. Aço que deitz quens faretz dret a coneguda de les postatz, be creem que devetz vos saber que costum es de Barcelona e usatge que, irat et pagat, deu hom donar postat a seynor et deu la li hom donar per faliment de servii, lo qual faliment avetz fait; nos avem demanat aquel servii a vos, per ço car l'usatge diu que nuylla manera no deu hom contrariar postat a seynor, lo qual usatge comença: Potestatem, etcétera, et l'altre comença: Magnates, etc.; per que nos vos deim eus manam

quens donetz la postat de totz los feus que tenitz per nos, segons que jaus avem manat que a donar postat a seynor no deu hom contrastar en nuyll cas et, pux dada la postat, si a d[...]nar li pot li allegar et qui postat se te contra voluntat de seynor, gardatz quin fa segons l'usatge, saben que si les postatz nons donatz, segons que damont es dit, enantarem contra vos, segons que dejam per l'usatge.

Datum Balagerii, VII[...] octobris, anno Domini M.CC.LX. VIII.

23

13 d'octubre de 1268, Cervera.

Jaume I exposa els seus greuges al vescomte Ramon Folc V de Cardona, i acaba la carta amb un desafiament.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus Dei gracia rex Aragonum, etc., nobili viro R. de Cardona. Fem vos saber que vehem vostres letres, les quals nos foren dades en Cervera en [...] vos avetz trames a dir per vostres letres [...] postat per fadiga de dret et de servii per [...] car nos [...] et que eretz [...] farietz dret [...] davetz les postatz simplament. A la cual cosa en tal manera nos responem que ben sabetz vos que usatge es de Barcelona que hom pren postat simplament o per cases [...] et nos demanam a vos les postatz per fadiga de servii et per les altres condicions en la carta quens tramesem partida per a. b. c. contegut es [...] et aço que vos demanam et demanam segons l'usatge et usança de Catalunya et, can nos aurem reebudes les postats, plau nos et volem que tot vostre ajatz salv, segons usatge de Barcelona et segons eser devietz; quant a fadiga de servii a les altres coses per que nos demanam les postatz et aço quens deitz quens pregatz que tambe vos seguitem los usatges com vos los nos seguitz, segons que deitz els nos seguirietz, bon sabetz vos que nos, tots tems, vos avem seguitz los usatges eus avem feit gracies et aqueles axi que en algunes coses pogrem enantar contra vos, moltes de vegades, segons los usatges, queus enlexavem eus en faiem gracia [...] avem feit en moltes coses contra nos, les quals no degretz [...] segons los usatges ans manifestament eren contrals usatges [...] les coses serien longues de dir. Mas direm vos enades algunes, les quals manifestament vos avetz trencatz los usatges. La primera [...] per vostra auctoritat et sens licencia nostra et atorgament [...] et iusticies

corporals en nostra terra en loc on hanc nuyll tems no i [...] ques ni fo fait iusticia [...] l'usatge et [...] altres [...] richshomens et cavalers nostres de Catalunya, la qual cosa fer no [...] manifestament [...] usatges de Barcelona qui comença: Magnatibus vero, videlicet, vicecomitibus, comitoribus, etc. Encara que avetz pres boatges en locs en religio et de cavalers et d'altres, on no [s] prendrel devietz, et aço avetz fait contra l'usatge, com negu no aja boatge en Catalunya, sino comte de Barcelona. Encara que avetz trencat nostres guiatges et totes aquestes coses et altres que eren minua de nostra regalia et de nostra seynoria avetz vos feites a nos contra l'usatge et regalia nostra manifestament et molt res altres, que no volem ara dir, les quals coses vos eretz tengut de guardar per l'usatge et per l'omanatge que a nos avetz fait, vos els vostres totz coms qui sotz tengutz de guardar nostres membres et nostres dretures et nostres regalies, segons lo sacramental dels usatges. Aço que deitz que en la [...] de la honor no diu que per fur d'Arago no degatz servir la honor [...] can ajam guerra et que ladoncs no la aviem, be sabetz vos que la guerra ans s'en apareylla hom de cavales et de vianda et de ço que abtz i que la faça et nos no erem tengutz a vos de descobrir nostres [...] que nos vos dixesem ab qui aviem a guerrejar ni ab qui [...] vos degretz venir a nos ab vostra compayna al dia que [...]nat per seguir a nos et fer nostre manament si nos [...] si no queus entornasetz; et can deitz que guerra no [...] vos quel dia de sent Michel, lo qual nos vos aviem assignat [...] nos ab nostre [...] a la [...] nostres [...] ontra nosa [...] que aquels que vos [...] avietz [...] aliment [...] tiraven a nostra [...]nda[...] et prop nostra tenda tiraven [...] no y sabem nos que maior guerra poguesem aver que aquesta et levada la nostra persona major guerra nos no podiem aver, si no qui contradir volia nostres sentencies, que aitant volria dir com qui volria ocupar nostra seynoria; et l'usatge de Barcelona diu qui recusara lo juii del Princep que deu esser condempnat et perdre la persona et totz sos bens. Aço quens trameses a dir que nous eretz meses en Ager contra nos et que ans i avietz respost et que ans avietz fait fer a la comtessa et als homens aquel pleit que [...] ab nos, maraveyllam nos de vos car aço deitz, que ben sabetz vos que nos vos aviem guiats de venir tro a Çes Avelanes, per parlar ab la comtessa et no per venir en Ager, et vos entrats vos en Ager contra nostre guiatge et a contrast de nos, que, can vos entras en Ager, la comtessa ja era din nostre poder ens avia feita carta que reebre ça paga, et sobraço venc a nos en la ost per pendre sa paga, reconexen lo be et la honor que nos li faiem et vos [...] conseyll moltes vegades en Ager et amonestas los homens que no feesen res que no volguessem ni feesen nostre manament ni seguisen nostra senna, la qual cosa es contra usatge et nos ramesen vos a pregar et a manar queus exisetz d'Ager et que nous mesesets a contra de nos ni de nostres regallies nin torbasetz lo pleit quels homens d'Ager faien ab nos et vos donc nous en volgres exir ans respostes nons en donetz tro [...] nostres ostz ne

fosen [...]atz, meinsprean nostre manament et nostra seynoria, et [...] contra l'usatge de Barcelona qui comenza [...] que vos fees fer lo pleit quels homens d'Ager forem ab nos, deim vos que ans o torbas aitant com pogues, segons que dit avem, et deietz als homens que la sentencia que nos aviem donada era mal donada et faietz obrar la vila contra nos, nos feen lo pleit ab els; et can deitz que vos vedas la mescla dels homens nostres et dels homens d'Ager et que i fo mester, cret es et manifesta cosa que, can vos sabes que nos deviem anar a Ager, que i mees en, R. Rober ab compayna vostra tambe de peu com de caval, et, el dia que la mescla fo, en R. Roger els homens exiren a la mescla et nafraren nostres homens els escomeseren, nos avem guiat vos tro a Çes Avelanes, segons que jaus avem enviat a dir que vos no avetz acuyndat nos, per que par nos mes fora mester que no i fossetz que can i fos. Aço que deitz que nos nous tennim los XV dies fem o per ço car vos estat nostre vasal et nostra terra tinent per honor et per feu que [...] et estant nostre natural nos aveiz feit mal et cercat [...] afiasetz et, veen nos en la tala d'Ager nons volgues ajudar ans nos noguers [...], et pus vos que setz nostre vasal [...] trenca [...] rao que nos los vos tingam. Aço que deitz quen G. de Castelauli vos dix es [...] et eb p[...] A. vengren a nos ens dixeren que vos [...] volietz fer dret a nos lur resposem tantost que auriem nostre acort ab nostres richshomens [...] nostre [...] aver [...] lu[...] present nostra [...] nos serem apareyllat de pendre vostre dret ab que vos vos partisetz de nostra contraria et que no feesetz establiment de castels contra nos nin embargasetz nostres regalies, aquels que avem et aver devem en Catalunya, segons l'usatge, et els resposeren nos que de nuylla re no fermaven queus partisetz de nostra contraria ni que no establissetz castels contra nos, la qual cosa es vedada de tot vasal a seynor que no deu establir castels contra el; et, por aço que vos no volgues fer, desafiam vos et els reeben nostre desfisament.

Datum Cervarie, III idus octobris, anno Domini M.CC.LX. VIII.

24

20 d'octubre de [1268], Cervera.

El comte Roger Bernat I de Foix i el vescomte Ramon Folc V de Cardona accepten dur la causa que els enfronta amb Jaume I a un tribunal imparcial.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Ja sie ço que la resposta quel seynor rey sia soficient et abastant et la resposta feita al dit escrit per lo comte de Foix et en R. de Cardone et de pendre lur dret de totz clams quel seynor rey aja d'els et de fer dret a els de totz clams que els puyxen fer al seynor rey et de donar los jutges no sospitosos en ço que el no puscha jutgar.

Datum Cervarie, XIII kalendas novembris, [...].

25

21 d'octubre de [1268], Cervera.

Jaume I accepta deixar les queixes que té sobre el comte Roger Bernat I de Foix i el vescomte Ramon Folc V de Cardona en mans d'un tribunal.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus, Dei gracia, rex Aragonum [...] comiti Fuxensi et R. de Cardona. Fem vos saber que vim vostra letra en la qual era contengut que, ja fos que los scritz que nos vos aviem trameses no responen al sentiment, que vos responietz a aquels bastantment tota hora, perfiren dret, et encara que eretz apareyllatz quens feesetz dret; on responem a vos en tal manera que, en los escritz que nos vos avem trameses, avems respost bastantment, segons l'usatge [...] dret, et encara, altra vegada, vos responem que som apareyllats de pendre ferma de dret de vos et de reebre dret de vos asseguram nos.

Datum Cervarie, XII kalendas novembris [...].

26

25 de març de 1285, Barcelona

Pere II ordena al veguer de Barcelona procedir contra els rebels, a l'autoritat reial, i fugitiu.

Publicat per Carmen Batlle Gallart: *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, CSIC, vol. 2, Barcelona, 1973.

Bernardo de Peratallada, vicario Barchinone et Gerunde, vel eius locumtenentibus, quia nunc quando venimus Barchinonam, invenimus ibi quosdam habitatores contra quos tanquam contra proditores nostros et rebelles, qui plures excessus et facta illicita contra magestatem regiam et diminutionem nostre jurisdictionis comiserant, procedere nos oportuit et oportet de quibus videlicet aliqui eorum fugam arripuerunt, dicimus et mandamus vobis firmiter quatenus quoscumque vel quoscumque habitatores ipsius civitatis quos culpabiles inveneritis et arribaverint seu venerint ad partes vel loca vicarie vestre, capiatis et capi mandetis com omnibus rebus, eorum, eosque cum ipsis rebus captos et bene custoditos nobis reservetis, istud enim significentis baronibus pervenerint, eos capi faciant et detineri faciatis et preconitzari publice sub pena corporum et bonorum quod eos vel eorum aliquem nullus audeat occultare vel sustinere; cum autem capti fuerint per vos vel alios, nobis incontinenti significetis. De nominibus vero illorum qui culpabiles sunt inventi vos per presentes certificare volumus et sunt hec: Petrus Natalis, Raymundus de Montesigno, Arnaldus de Solerio, Arluvinus, Petrus Bernardi, Bartholomeus de Podio, N'Estanyoll, Bernardus Andree, En Marffa, Sanahugia notarius, Deusovol çabaterius, mestre Guaenger, En Castlania, Guillelmus Marchesii, Jacobus de Podio, Raymundus Durandi pelliperius, Bernadus Guasch frenerius, Petrus de Ulmo et filius eius, N'Arbosset blanquer, n'Avarço textor et Bernat frater eius et cum plures culpabiles seu consocios invenire credamus predictum generale mandatum previdimus faciendum.

Datum VIII° kalendas aprilis, anno Domini millesimo Cc^o LXXX° quinto.

27

25 de març de 1285, Barcelona

Pere II ordena al veguer de Barcelona procedir contra els rebels, a l'autoritat reial, i fugitiu.

Publicat per Carmen Batlle Gallart: *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, CSIC, vol. 2, Barcelona, 1973.

Bernardo de Peratallada, vicario Barchinone et Gerunde, vel eius locumtenentibus, quia nunc quando venimus Barchinonam, invenimus ibi quosdam habitatores contra quos tanquam contra proditores nostros et rebelles, qui plures excessus et facta illicita contra magestatem regiam et diminutionem nostre jurisdictionis comiserant, procedere nos oportuit et oportet de quibus videlicet aliqui eorum fugam arripuerunt, dicimus et mandamus vobis firmiter quatenus quoscumque vel quoscumque habitatores ipsius civitatis quos culpabiles inveneritis et arribaverint seu venerint ad partes vel loca vicarie vestre, capiatis et capi mandetis com omnibus rebus, eorum, eosque cum ipsis rebus captos et bene custoditos nobis reservetis, istud enim significentis baronibus pervenerint, eos capi faciant et detineri faciatis et preconitzari publice sub pena corporum et bonorum quod eos vel eorum aliquem nullus audeat occultare vel sustinere; cum autem capti fuerint per vos vel alios, nobis incontinenti significetis. De nominibus vero illorum qui culpabiles sunt inventi vos per presentes certificare volumus et sunt hec: Petrus Natalis, Raymundus de Montesigno, Arnaldus de Solerio, Arluvinus, Petrus Bernardi, Bartholomeus de Podio, N'Estanyoll, Bernardus Andree, En Marffa, Sanahugia notarius, Deusovol çabaterius, mestre Guaenger, En Castlania, Guillelmus Marchesii, Jacobus de Podio, Raymundus Durandi pelliperius, Bernadus Guasch frenerius, Petrus de Ulmo et filius eius, N'Arbosset blanquer, n'Avarço textor et Bernat frater eius et cum plures culpabiles seu consocios invenire credamus predictum generale mandatum previdimus faciendum.

Datum VIII° kalendas aprilis, anno Domini millesimo Cc^o LXXX° quinto.

Annex 7

Documents diplomàtics 1:

Corona d'Aragó – regnes cristians

1

Febrer de 1158, Nàgima.

Tractat signat entre Sanç III de Castella i Ramon Berenguer IV. Els dos sobirans van resoldre la disputa pels drets sobre els regnes de Saragossa i Calatayud, i van pactar una aliança defensiva.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

Notum sit omnibus hominibus tam presentibus quam futuris ad quos hec scriptura pervenerit, quod post mortem prestantissimi imperatoris Adefonsi orta fuit discordia et controversia inter illustrem Sancium regem, iam dicti imperatoris filium, ac venerabilem Raimundum, comitem Barchinonensem et Aragonensium principem, super Cesaraugustam et Calataiub et omnibus ad regnum Cesaraugustanum pertinentibus, que prephatus comes ab ipso imperatore habebat. Tandem iam dictus Barchinonensis et princeps Aragonensis, intervenientibus plurimis sapientibus et discretissimis viris, volens cum iam dicto rege Sancio, nepote suo, ad finem et concordiam pervenire, posuit hoc in manu et in causimento regis iam dicti. Rex autem viden bonam voluntatem avunculi sui, comitis supradicti, ex liberalitate sua et spontanea voluntate concedit et donat Raimundo, primogenito filio iam dicti comiti, Cesaraugustam et Calataiub et omnia ad predictum regnum Cesaraugustanum pertinentia. Quod, si predictus regnum Cesaraugustanum et omnia ad ipsum regnum pertinentia ille filius uel filia iam dicti comitis qui regnum Aragonensem habuerit; et

sic fiat per successiones posteritatis in perpetuum, ea tamen condicione, ut ipse primogenitus filius comitis, aut illa filius uel filia iam dicti comitis, qui Cesaraugustanum habuerim, faciat hominum prenominato Sancio regi, et omnibus successoribus suis qui de genere suo regnum Castelle tenerint, et sit homo eius de isto honore, excepto quod non donet nec donent ei uel eis potestatem de predicto honore, et faciat uel faciant ei inde tale seruicium, quod, quandocumque rex Sancius se coronaverit et eum vocaverit, veniat ad curiam suam et dum coronabitur ante ipsum teneat ense. Et convenit predictus Raimundus, filius iam dicti comitis Barchinonensis, ut valeat prephato Sancio regi contra omnes homines, exceptis hominibus suis de quibus ei directum facere possit. Simili modo, predictus rex Sancius conuerit supra scripto Raimundo, filio iam dicti comitis, ut valeat ei contra omnes homines, exceptis hominibus suis de quibus ei directum facere possit. Et sic fiat per successiones sine fraude et dolo in perpetuum.

Facta ista carta in mense Februarii, in era MCXCVI, anno ab incarnatione Domini MCLVII, in loco qui dicitur Naxama.

Huius finis atque concordie sunt testes, visores et auditores, comes Amalricus, comes Poncius, comes don Beila, Goter Ferrandus, Gomez Gonzalvez, Albaro Prediz, Gonzalvo Rudriz, Sancius Diaz, Comes Urgellensis, Ermengaudus, Comes Palearensis Arnallus, Comes Melgorii, R. Berengarii, Guillelmus Raimundi, Guillelmus de Castro vetulo, Raimundus de Podio alto, Berengarius de Torroja, Palacinus, Furtun Acenarez, Petrus de Castelaciolo, Galindo Xemenez de Belxid, Sancius Enecones, Blascho Maza, Petrus Lopez de Luna.

Ego Iohannes, Toletanus archiepiscopus et Hispaniarum primas subscribo.

C., Saguntinus episcopus, subscribo.

Rodericus, Calagurrensis episcopus, subscribo.

Signum Guillelmi Barchinonensis episcopi (signo).

Signum Bernardi Urgellensis episcopi (signo).

Signum comitis Amalrici (signo).

Signum Goter Ferrandus (signo).

Petrus, Dei gratia Cesaraugustanus episcopus (signo).

Martinus, Tirasonensis episcopus, audivi, vidi, subscripsi (signo).

Signum Guillelmi Raimundi (signo).

Signum Gomez Gonzalvez (signo).

Signum comiti Vela (signo).

Signum comiti Poncii (signo).

Signum Raimundi comes (signo).

(Signo real) Rex Sancis.

Signum Poncii qui hoc scripsit per mandatum comitis et regis (signo).

2

4 de juny de 1170, Sahagun.

Acord entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, que situava el regne musulmà de Múrcia sota la influència aragonesa.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

Hec est convenientia facta inter Aldefonsum, regem Toleti et Castelle, et Ildefonsum, regem Aragone, comitem Barchinone et marchionem Provincie.

Innotescat omnibus quod ego Aldefonsus, Dei gratia rex Toleti et Castelle, consilio Gerebruni Toletani archiepiscopi, Palentini episcopi, comitum, aliorumque procerum curie mee, conuenio in fide et legalite mea, uobis, Ildefonso, consanguineo meo, eadem gratia regi Aragone, comitis Barchinone et marchionis Provincie, per ipsam fidem et amiciciam quam ad invicem cum baronibus nostris confederatam et firmatam habemus, quod Lupum regem Murcie uobis talem habeas, quod a kalendis Ianuarii primis venientibus usque ad V annos et ulterius, quamdiu cum ipso potueritis conuenire, firmabit et dabit uobis per singulos annos integre ipsum auer quod patri vestro, bone memorie comiti Barchinone, dare solebat, scilicet, XL millia morabetinos maiores in auro, statutis terminis inter ipsum regem et memoratum comitem, uel minus, si tunc minus dare debebat quando postremo ipse comes iuit Provinciam, secundum uerunt et recognitiomen G(uillelmi) Ramun, G(eraldi) de Jorba et illorum qui tunc ipsum aver pro comite recipiebant.

Similiter conuenio uobis pro eadem fide et amicicia, quod de querimoniis quas aduersus eam uos habere dicitis, ipse rex Lupus stabit arbitrio IIII.^{or} comitum, uidelicet, comitis Urgelli, comitis Nunii, comitis G(undisalvi) et comitis Petri, aut trium istorum aut duorum, si plures adesse non poterint.

Ut autem hec omnia superius dicta uobis firmiter compleantur, uobis facio iurare et

hominium facere comitem Nunnun, comitem G(undisaluum), comitem Petrum, quod hoc totum sicut superius dictum est uobis compleantur uel, si forte, quod absit, ita uobis factum non fuerit, quod ipsi veniant obsides in manu uestra de potestate uestra quousque hec omnia uobis compleantur, preter uoluntatem uestram nullatenus egresuri. Si uero comes Petrus interim meus uasallus esse disierit, eo ab hoc iure iurando liberato, uice eius G(undisaluus) Roiç uobis teneatur. Hoc autem sacramento predicti comites tamdiu uobis teneatur quousque rex Lupus iam dictum auere se uobis daturum bene et sine omni uostro engan, firmiterque firmauerit, quo facto deinde a sacramento isto sint liberati. Ego autem tenebor uobis de omni supradicta conuentione usque ad predictum tempus, ut uobis integre compleatur et isti alii similiter teneantur uobis super hoc per illam amicitiam que inter me et vos firmata est.

Ego quoque Ildefonsus, Dei gratia rex Aragone, comes Barchinone et marchio Provincie, consilio baronum curie mee, episcoporum et aliorum procerum meorum conuentio in fide et legalitate mea uobis, Aldefonso, consanguineo meo, eadem gratia regi Toleti et Castelle, per illam fidem et amicitiam quam ad inuicem cum baronibus nostris confederatam et firmatam habemus, quod cum rege Lupo usque ad V annos, ipso michi dante iam dictum auer, pacem habebam et propter amorem et amicitiam quo erat eo comes Barchinone, quando postremo iuit Prouinciam, in eadem secum ero, et cum mazmutis pacem vel amorem infra predictum tempus nullatenus habebam. Similiter conuenio uobis per eadem fidem et amicitiam quod de querimoniis, si quas rex Lupus aduersus me se dicat habere, stabo arbitrio IIII.^{or} comitum, comitis Urgelli, comitis Nunii, comitis G(unsisalui), comitis Petri aut trium istorum aut duorum si plures adesse non poterint.

Ut autem hec omnia superius dicta compleantur facio uobis iurare et hominium facere Raimundum Folconem, Raimundum de Motchada et Guillelmum de Sancto Martino, quod hoc totum, sicut superius dictum est, compleantur uel, si forte, quod absit, factum non fuerit, quod ipsi ueniant obsides in manu uestra de potestate uestra quosque compleantur preter uoluntatem uestram nullatenus egresuri. Hoc autem sacramento isti predicti tamdiu uobis teneatur quousque rex Lupus iam dictum auer se michi daturum bene firmauerit. Et ego similiter usque ad constitutum tempus pacem ei firmatam habeam, et eo facto a sacramento isto sint liberati. Ego autem tenebor uobis de predicta conuentione et isti alii similiter per illam amicitiam que inter me et uos firmata est.

Ego comes Nunius hec omnia, sicut superius dicta sunt et promissa a domino meo rege Castelle, iure me facere et complere bona fide et sine malo ingenio der Deum et sancta IIII.^{or} euangelia et inde uobis Aldefonso, regi Aragone, hominium facio.

Ego comes Petrus, ego comes G. Roiç iuramus similiter et hominium facimus.

Ego Raimundus Falco, et ego Raimundus de Moncada, et ego Guillelmus de Sancto Martino hec omnia, sicut superius dicta et promissa sunt a domino nostro rege Aragonie iuramus nos facere et complere bona fide et sine malo ingenio per Deum et hec sancta III.^{or} euangelia et uobis, Aldefonso, regi Castelle, hominium facimus.

Facta carta in Sancto Facundo, II nonas iunii era MCCVIII.

Cenebrunus, Toletane sedis archiepiscopus et Spaniarum primas, testis.

Raimundus, Palentinus episcopus, testis.

Comes Nunius testis.

Comes Gundisalvus testis.

Albarus Roderici testis.

Petrus Garsie testis.

Martinus Gonsalvez testis.

Willelmus, Barchinonensis episcopus, testis.

Petrus, Cesaraugustanus episcopus, testis.

Raimundus de Montcada testis.

Raimundus Folc testis.

Willelmus de Sancto Martino testis.

Petrus de Barchinone testis.

Raimundus cancellarius regis scripsit hanc cartam.

3

Juliol de 1170, Saragossa.

Tractat d'aliança, signat entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, contra tots els cristians excepte el rei d'Anglaterra.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

In nomine Dei nostri Iesuchristi. Ego Adefonsus, Dei gracia rex Castellorum, et ego Ildefonsus, eadem gracia rex Aragonensis, comes Barchinonensis et marchio Prouincie, facimus et

firmamus ueram amicitiam et perpetuam concordiam et pacem inter nos omnibus diebus uite nostre per bona fidem, sine fraude, dolo atque aliquo malo ingenio, quod iuueamus nos ad inuicem super et contra christianos, preter regem Anglie, quem pro patre habemus. Et si aliquis nostrum disfidauerit aliquem hominem, significet alteri per litteras suas uel per notos nuncios, et ex tunc, similiter disfidet disfidatum et adiuuet disfidantem, et faciat ei omnem malum quodcumque facere poterit. Et ut, hoc quod superius scriptum est, firmum et stabile ab hodierno die in antea semper a uobis teneatur, ego Adefonsus, rex Castelle, pono in fidelite hec castra, scilicet: Nagera, Vechera, Claville, Ochon, Agreda, cum omnibus pertinentiis quas hodie habent. Et hoc iuramento confirmo. Et barones nostri, uidelicet, comes Nun, comes Gomez, comes Petrus, Gonzalvo Rodriz, Albaro Rodriz de Massiella, Petrus Rodriz et Fernandus Rodriz, eius frates, Petrus Rodriz, filius comitis Rodriz, Rodericus Goterrez et frates eius Petrus Goterrez, Petrus Ximenez, Gomez Garcez, Ordonius Garcez et Garcia Garcez, eius frates, Golzalvo Rodriz Duch, Lupus Diaz de Mena, Garcia Ordonez de Villamaior, Golzalvo Portoles, Telge Pedrez, Lop Lopez, filius comitis Lupi, similiter, hoc iuramento confirmant: quod si ego rex Adefonsus Castelle hoc quod supra scriptum est non attendero, ex tunc sim periurus, fide mentitus, proditor et aleuosus, et amittam predicta castella, ita quod ueniant in potestate regis Ildefonsi Aragonensium, in potestate eius, per bonam fidem, sine malo ingenio. Et, si hoc facere noluerint, ex tunc sint periuri et proditores. Et illi mei vassalli qui tenent predicta castella per me faciant hominium Ildefonso, regi Aragonensium, comes Nun de Nagera, Petrus Ximenez, de Vechera, de Clavillo et de Ochon, Gozalbo Portoles, de Agreda, quod si ego Adefonsus, rex Castelle, conuencionem supradictam non obseruauero, irati et pachati, per bonam fidem, sine malo ingenio dent illa castella Ildefonso, regi Aragonensium vel quibus ipse mandauerit. Et si ego aliquid de castellis istis uel omnia alicui nobili uel nobilibus de terra mea dare uoluero, illi nunc tenent et hominium faciunt de illis, non dent illa castella michi donec ego faciam illi uel illis nobilibus dedero tale hominium facere regi Aragonensi de illis castellis quale faciunt illi qui nunc tenent. Et illi nobiles sunt filii nobilium et de terra mea. Et modo accipiat ista castella Ildefonsus, rex Aragonensium, uel ille cui ipse mandauerit per manum mei portarii, et rex Aragonis per manum portarii sui det illa castella illis qui nunc tenent ea. Et, si forte contingerit propter guerram uel aliquam occasionem, regem Ildefonsum Aragonensem ire in Prouincia uel alias extra terram suam, ego defendam et manuteneam terram suam per bonam fidem, sine malo ingenio. Et si ego Adefonsus, rex Castelle, ab hodierno die et deinceps aliqua occasione, uel ingenio, uel fraude, uel suasionem alicuius uel aliquorum, uel aliquo alio modo illud quod supra taxatum est mutauero, amittam predicta castella et sim periurus, fide mentitus, et proditor et aleuosus.

Ego, quoque, Ildefonsus, rex Aragonensium, ut hoc, quod superius scriptum est, firmum et stabile a uobis semper teneatur, pono in fidelitate hec castella, uidelicet, Fariza, Darocha, Aranda, Epila, Borga, cum omnibus pertinenciis quas hodie habent; et hoc iuramento confirmo. Et barones mei, uidelicet, Arnaldus Mironis, comes Palearensis, Petrus de Arazuri, Petrus de Castellazolo, Blascho Romeo, Petrus Ortiz, Pelegrin, Blascho Maza, Xemeno Artusella, Xemeno de Orreia, Galindus Ximenes, Artal, Galindus de Naia, Deusaiuda, Fortunius de Stada, Guillelmus Raimundi, dapifer, Raimundus de Moncada, Guillelmus de Castro Vetulo, Guillelmus de Sancto Martino, Guillelmus de Ceruaria, Guiraldus de Iorba, similiter hoc iuramento confirmant: quod si ego rex Ildefonsus Aragonensis hoc quod suprascriptum est non attendero, ex tunc sim periurus, fide mentitus, proditor et aleuosus, et amittam predicta castella, ita quod ueniant in potestate regis Adefonsi Castelle, et predicti barones mei redant sese ad seruicium regis Adefonsi Castelle in potestate eius per bonam fidem, sine malo ingenio; et, si hoc facere noluerint, ex tunc sint periuri et proditores. Et illi mei uasalli, qui tenent predicta castella per me, faciant hominium Adefonso, regi Castelle, Blascho Romeo de Fariza, Petrus de Arazuri de Darocha, Petrus Ortiz de Aranda, Xemeno de Orreia de Epila, Blascho Maza de Borga, quod, si ego Ildefonsus, rex Aragonensis conuencionem supradictam non obseruauero, irati ete paccati, per bonam fidem sine malo ingenio dent illa castella Adefonso regi Castelle, uel quibus ipse mandauerit. Et, si ego aliquid de castellis istis uel omnia alicui nobili uel nobilibus de terra mea dare uoluero, illi qui nunc tenent et hominium faciunt de illis, non dent illa castella michi, donec ego faciam illi uel illis nobilibus quibus dedero tale hominium facere Adefonso, regi Castelle, de illis castellis, quale faciunt illi qui nunc tenent. Et illi nobiles sint filii nobilium et de terra mea. Et modo accipiat ista castella Adefonsus, rex Castelle, uel ille cui ipse mandauerit, per manum mei portarii; et rex Castelle, per manum portarii sui, det illa castella illis qui nunc tenent ea. Et, si ego Ildefonsus, rex Aragonensium, ab hodierno die et deinceps aliqua occasione, uel ingenio, uel fraude, uel persuasione alicuius, uel aliquorum, uel aliquo alio modo id quod supra taxatum est mutauero, amittam predicta castella, et sim peiurus, fide mentitus, proditor et aleuosus.

Facta carta in Cesaraugusta, mense Iulii, era MCCVIII, anno ab incarnatione Domini MCLXX.

Signum Ildefonsi + regis Aragonensis, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie.

Ego Sancius de Petra Rubea, scriba domini regis, hanc cartam scripsi et hoc signum feci.

Agost de 1177, Cuenca.

Tractat d'aliança, entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, contra tots els cristians i musulmans, excepte contra Ferran II de Lleó.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

Quantus ex pace proveniat fructus commoditatis, ipsius liquido declarat effectus. Pax, siquidem, parua magnificat, pauca multiplicat, sicut e contrario discordia non solum magna et multa diminuit, sed sepe ad nichilum redigit. Unde pax omnimodis est amanda inte[r] omnes generaliter, inter reges, autem, et principes potissimum et specialiter, ex quorum concordia communis crescit utilitas et multiplex omnino devitatur pernicies. Hinc est quod in Dei nomine et eius gratia, ego Aldefonsus, rex Castelle, et ego Ildefonsus, rex Aragonis, grato animo et bona fide, cupientes pacem firmam in perpetuum habere, ad maiorem firmitatem presenti scripto roboramus et confirmamus, communi consilio et consensu principum et baronum nostrorum, illas conveniencias seus divisiones quas olim ex beneplacito nostro et consilio baronum nostrorum inter nos fecimus, et etiam convenimus ut iuvenus nos ad invicem contra omnes christianos et sarracenos, excepto rege Ferrando, et habeamus comuniter pacem uel guerram cum aliis omnibus, sicut in convenienciis nostris scriptum est.

Preterea, statuimus et diffinimus quod uterque nostrum libere habeat et quiete possideat in perpetuum quicquid hodie tenet, et neuter possit aliquid exigere ab altero aliquo modo uel racione seu aliqua iuris subtilitate propter ullas conveniencias que facte fuissent inter predecessores suos, servatis, tamen, illis convenienciis ac divisionibus superius prelibatis.

Ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonum, tactis sacrosanctis Evangeliiis, hanc castam confirmo.

Facta carta in obsidione super Concam, era MCCXV, mense Augusti.

Huic rei interfuerunt comes Petrus, comes G(undisaluus), alferiz, Rodericus Guterrez, maiordomus curie, Petrus Roderici, filius comitis, Petrus de Arazuri, Petrus Guterrez, Gundisalus Copellini, Suverius Pelagii et alii quamplures de regno Castelle. De regno, autem, Aragonis, domus B(ernardus), Terrachonensis episcopus, P(etrus), Cesaraugustanus episcopus, Hugo de Mataplana,

Poncius de Guardia, Sancius de Orta, Ferrandus de Darocha, Artaldus de Foz et alii quamplures.

Et ego Aldefonsus, Dei gratia rex Castelle, tactis sacrosantis Evangeliis, hanc cartam confirmo.

Signum + Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinone et marchio Provincie.

5

20 de març de 1179, Cazola.

Acord, entre Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó, amb el que es van definir els drets de reconquesta d'Hispania, de cadascun dels regnes.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

In Christi nomine. Hec est conuenientia fideliter facta inter illustres Aldefonsum, regem Castelle, et Ildefonsum, regem Aragonum, comitem Barchinone et marchionem Prouincie, super diuisionem terre Hyspanie. Diuidunt namque inter se terram Hyspanie hoc scilicet modo.

Laudat siquidem, concedit atque in perpetuum diffinit per se et suos successores predictus Aldefonsus rex Castelle iam dicto Ildefonso regi Aragonum et successoribus suis, ut adquirant sibi, habeant et in perpetuum possideant libere, solide et absolute, non interueniente aliqua contraria ab uno ab alterum, Valentiam et totum regnum Valentie cum omnibus suis pertinenciis heremis et populatis que sibi pertinent et pertinere debent. Similiter laudat, concedit atque diffinit eidem et successoribus suis in perpetuum Exatiuam cum omnibus sibi pertinentibus heremis et populatis; et Biar cum suis terminis heremis et populatis; et totam terram heremam et populatam que est a portu qui est ultra Biar, qui portus dicitur portus de Biar, sicut respicit uersus Exatiuam et Valentiam; et Deniam, et totum regnum Denie cum omnibus suis pertinenciis heremis et populatis sicut tendit et ducit portus usque ad mare et uadit usque ad Calp. Laudat etiam atque in perpetuum diffinit per se et suos successores predicto Ildefonso regi Aragonum et suis successoribus omnia castella et villas heremas et populatas, cum omnibus pertinenciis suis que sunt et erunt infra predicta regna et predictos terminos.

Similiter predictus Ildefonsus, rex Aragonum, comes Barchinonis et marchio Prouincie,

laudat, concedit atque in perpetuum diffinit per se et suos successores iam dicto Aldefonso regi Castelle et successoribus suis, ut adquirant sibi et habeant et in perpetuum possideant libere, solide et absolute totam terram Hyspanie heremam et populatam que est ultra predictum portum qui est ultra Biar, qui portus dicitur portus de Biar, cum omnibus castellis, et uillis heremis et populatis, et omnibus pertinenciis suis que sunt et erunt ultra predictum portum, non interueniente aliqua contraria ab uno ad alterum.

Hanc itaque diuisionem, concessionem atque diffinitionem faciunt inter se et successores suos predicti reges bona fide et sine omni fraude et dolo, libenti animo et spontanea uoluntate, perpetuo ualituram et duraturam. Et conueniunt inter se quod neuter alteri de assignata sibi portione aliquid auferat uel diminuat, nec alter contra alterum super predictam diuisionem aliquid impedimenti uel maliciose machinetur.

Facta carta apud Caçolam, cum ibi haberent colloquium predicti reges, anno Domini M^o C^o LXX° VIII°, era M^a CC^a XVII^a XIII° kalendas Aprilis.

Signum Aldefonsi regis Castelle.

Signum Ildefonsi regis Aragonum, comitis Barchinone, et marchionis Prouincie.

6

20 de març de 1179, Cazola.

Aliança contra el rei de Navarra, signada per Alfons VIII de Castella i Alfons II d'Aragó.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

In nomine domini Jesuchristi. Hec est concordia et pactum et perpetua amicitia firmissime firmata inter illustres reges Ildefonsum, regem Aragonum, comitem Barchinonensem, marchionem Prouincie, et Aldefonsum, regem Castelle.

Laudant itaque atque concedunt sibi inuicem omnes conueniencias amicitie et pacti que olim facte fuerant inter eos et in scriptis redacte. Et nunc de nouo conueniunt sibi ad inuicem, ut ab hac hora in antea alterum iuuat cum corpore suo, et cum terra sua, et cum hominibus suis per bonam fidem, sine enganno, omni etiam fraude et dolo remoto, contra cunctos homines christianos et

sarracenos, et nominatim contra regem Nauarre.

Item, laudant atque concedunt sibi ad inuicem predicti reges omnes illas conueniencias quas inter se condam contra predictum regem Nauarre et de terra sua.

Promittit etiam Ildefonsus, rex Aragonum, regi Aldefonso Castelle quod a proximo festo Sancti Michaelis usque ad unum annum in antea iuuet ipsum cum corpore suo et cum hominibus suis et terra sua per bonam fidem, sine enganno, contra predictum regem Nauarre. Rex quoque Aldefonsus Castelle promittit similiter regi Aragonum se iuuaturum illum contra regem Nauarre a primo uenturo festo Pasche usque ad unum annum in antea, per bonam fidem et sine omni fraude et dolo, cum corpore suo et cum terra sua et cum hominibus suis. Et infra spatia assignata, utrique predictorum regum alter alterum non teneatur iuuare contra regem Nauarre.

Quandocumque uero rex Aldefonsus, rex Castelle, possit terram suam recuperare, predictus Ildedonsus rex Aragonum, dimittit et quietat regi Aldefonso Castelle suam partem de Laguin et de Portello, ne deinceps super his castellis aliquam demandacionem ei faciat.

Conueniunt etiam sibi inuicem ut, transacto predicti temporis spacio utrique assignato, neuter eorum possit facere pacem nec treguas cum rege Nauarre sine uoluntate et consilio alterius.

Conueniunt etiam sibi inuicem ut neuter eorum possit facere pacem nec treguas cum christiani nec sarracenis sine consilio et uoluntate alterius.

Ut autem perdicta concordia et pactum firmissime inter eos rata et stabilis omni tempore permaneat, facerunt sibi inuicem hominium et iuraruerunt super sacrosancta Evangelia quatuor. Et quicumque eorum alteri dictas conueniencias et pacta non attendet, esset traditor et aleuosus, fide mentitus atque periurus.

Hoc idem iurauerunt, ex parte regis Castelle, Petrus de Arazuri, Gomez Garsie, alferiz regis, Tello Petri; ex parte regis Aragonum iurauerunt hoc idem Sancius de Orta, maiordomus regis, Artaudus de Alagon, alferiz regis, et episcopus Petrus Cesaraugustanus hoc idem affirmauit in sua ueritate.

Facta carta apud Cazolam, dum haberent ibidem colloquium ambo predicti reges, XIII kalendas Aprilis, era MCCXVII.

Item, in eodem colloquio et in eodem die et eodem loco conueniunt predicti reges in hoc quod sequitur: Conuenit rex Aragonum regi Castelle ut omni tempore possit dare rex Castelle predicta castra de Laguin et de Portello pro recuperanda sua terra sine omni contradictione regis Aragonum, et quod de cetero rex Aragonensis nunquam repeat partem de predictis castris a rege Castelle, ita tamen quod nullam aliam terram uel hereditatem neque honorem donet rex Castelle pro

recuperanda terra sua nisi predicta duo castra, sed, si uoluerit dare pecuniam, liceat ei dare.

Item conuenerunt sibi inuicem ut quicquid quolibet tempore protulerunt lucrare de terra regis Nauarre per medium diuidant.

Adhuc etiam conuenerunt ut, si totum regnum Nauarre adquirere possent antequam duo castra dedisset rex Castelle pro recuperanda sua terra, totum regnum et predicta duo castra per medium diuidant, sicut in conuenienciis suis scriptis continetur.

(Signe d'Alfons VIII)

Magister Geraldus, notarius regis Castelle, hanc cartam scripsit.

7

28 de novembre de 1127

Acord entre Ramon Berenguer III i la república de Gènova sobre els drets de pas de la república pel litoral controlat pel comte de Barcelona.

Publicat per I. J. Baiges, G. Feliu, J. M. Salrach (dirs), P. Benito, R. Conde, V. Farías, P. Galceran, M. Pons, N. Sadurní, A. Torra: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, 4 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 2010. (edició digital)

Universitati hominum significare curamus qualiter fuit mota discordia inter Raimundum, Barchinonensem comitem et Bisullunensem ac Provincie duces et marchiones, et populum Ianuensem de negociacione navium contra voluntatem iamdicti comitis Yspaniam euncium. Tandem ne aliqua inter eos ex hoc de cetero sit disceptatio, presenti edicto ad determinationem diffinitionis veniunt, presente venerabili archiepiscopo O[llegario] Terrachonensi, et Ianuensi marchione. Et hoc postulacione Ianuensis populi legatos suos mitentis iamdicto comiti, scilicet Chafarum, consulem Ianuensem, et Ansallum Crispini. Concordia siquidem facta talis est inter eos: Convenit namque Sigifredus, Ianuensis episcopus, et consules ac populus predicto comiti et uxori su Dulcie comitisse ac filio eorum Raimundo quod de unaquaque navi Ispaniam eunte donent illis aut hominibus Barchinone per eos censum scilicet X mohabatinos in Barchinona vel in Sancto Felice de Gixals, de illis videlicet navibus que ceperint terram a Nicia usque caput Tortuose, et sint

secure in potestate comitis. Que vero tenuerint profunda pelagi si non dederint X mohabatinos in constitutis locis non sint in hac securitate. Et si naves ianuensium negociatores extraneos aut pecuniam alienam portaverint in Yspaniam a Nicia usque Salod, donent censum hominibus Barchinon , sicut homines Montis Pessulani per consuetudinem iamdicti comitis donant. Et quod dubium inde fuerit, duo homines de navi sacramento demonstrant. Et iamdictus comes et uxor eius et filii eorum faciunt securos ianuenses personas, pecuniam, naves et iam fractas et non fractas, ubique in eorum potestate cum consuetudine debita et in maritimis eorum et locis omnibus securas faciunt. Et Sigifredus, Ianuensis episcopus, et consules ac populus Ianuensis faciunt securum comitem et comitissam et filios eorum et eorum homines, personas, pecuniam, naves fractas et non fractas, ubique in eorum potencia et maritimis ac locis omnibus eorum cum consuetudine debita. Si quis ex parte ianuensium vel prephati comitis huius diffinicionis placitum forte fregerit, infra XL dies quibus inde fuerit ammonitus emendet alteri cui hoc fregerit secundum hanc determinacionem prescriptam. Et insuper placitum presens maneat firmum sine fraude et malo ingenio. Et quod comes vel filii eius de predicto placito Ianuensibus dimiserit gratis sit dimissum.

Actum est hoc IIII kalendas decembris, anno Dominice incarnationis C XX VII post millesimum.

8

21 de gener de 1186, Àgreda.

Acord signat entre Alfons VIII de Castella i Pere II d'Aragó. Els dos sobirans es van comprometre a no mantenir cap tipus de contacte amb Pedro Ruiz de Azagra, senyor d'Albarrasí.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 2, Madrid, 1960.

Hec est conmemoratio pacti quod dominus Aldefonsus rex Castelle et Toleti, et dominus Ildefonsi rex Aragonis, comes Barchinone et Marchio Prouincie, habuerunt super Petrum Roderici, uidelicet ut nullus reciperet Petrum Roderici, nec eum nec frates suos, nec parentes suos qui ad suum proficium ibi essent, neque facerent eidem Petro Roderici bonum nec profectum, nec aliquibus hominibus qui ad proficium Petri Roderici forent, preter Gonzaluum Roderici, qui tunc

temporis erat uasallus domini Aldefonsi regis Castelle et Toleti, quem scilicet Gunzaluum Roderici habuit rex dominus Aldefonsus secum tenere et pro isto pacto eum non eicere, sed non habuit ei facere bonum ad progectum Petri Rodeerici; et postquam dictus Gonzaluus Roderici semel se partisset rege domino Aldephonso, non habuit illum postea recipere rex Castelle Aldefonsus nec rex Aragonis Ildefonsus, sed habuit esse in predicto pacto sepedictus G. Roderici, sicut et ceteri parentes Petri Roderici. Et istud totum habuit esse per bonam fidem et sine malo ingenio et sine omni enganno. Et nos ambo reges Aldefonsus, rex Castelle et Toleti, et ego dominus Ildefonsus, rex Aragonis, comes Barchinone et marchio Prouincie, suprascriptum pactum prout dictum est fecimus, concedimus et affirmamus et promittimus et iuramus quod illud dicit in presenti pagina scriptum est seruemus et teneamus por bonam fidem et sine malo enganno, ita quod nemo nostrum possit supramemoratum pactum solvere absque consensu et uoluntate alterius.

Facta carta apud Agredam, era M^aCC^aXXIII^a, XII° kalendas Februarii.

Testes huius rei et pacti ex parte domini Aldefonsi regis Castelle: Domnus Rodericus, senescallus regis; domnus Didacus Xemeniz; domnus Tellus Petri; domnus Lupus Didaci, merinus regis.

Ex parte domini Ildefonsi regis Aragonis: domnus Sancius de Orta, senescallus regis; domnus Gumbaldus, Illerdensis archidiaconus.

Petrus de Blandis, notarius domini regis Aragonis. Magister Mica, domini A. Regis Castelle notarius, presente et asistente eodem Petro de Blandis, notario regis Aragonis, hanc cartam scripsit.

20 de maig de 1198, Calatayud.

Tractat d'aliança signat entre Alfons VIII de Castella i Pere II d'Aragó. Els dos reis van rubricar una aliança ofensiva contra el rei de Navarra, i una aliança defensiva contra els sarraïns.

Publicat per Julio González: *El reino de Castilla en la época de Alfonso VIII*, CSIC, vol. 3, Madrid, 1960.

De forma pacis inter regem Castelle et regem Aragonis.

In nomine Domini. Hec est pax, concordia, amicitia atque conuenientionis quas ego

Alfonsus, Dei gratia rex Castelle et Toleti, et ego Petrus, Dei gratia rex Aragonis et comes Barchinonis, statuimus et firmamus in perpetuum, bona fide et sine omni malo ingenio, iter nos et filios nostros et eos omnes qui nobis successerint in regna, perpetuo et irreuocabiliter duraturas.

Ego quidem Adefonsus, rex Castelle, deuenio bonus et fidelis amicus ab hac die in antea uobis Petro, illustri regi Aragonis, et filiis uestris cum eos habueritis, uel eis qui uobis successerint in regnum; et promitto et conuenio, bona fide et sine omni malo ingenio, quod malu dapnum siue detrimentum aliquod uobis aut regno uestro non faciam, nec inquiram, neque machiner, neque per me neque per meos nec etiam fieri aliquo modo faciam aut machinari, et quod omne bonum uestrum bona fide uelim et profectum.

Promittimus etiam et conuenimus nos ambo prenominati reges nobis ad inuicem, tam per successores nostros, quod ab ista presenti die in antea iuemus nos ad inuicem, bona fide et sine omni malo ingenio, contra regem Nauarre, quicumque sit, et contra eos qui sibi successerint in regnum, et etiam contra cunctos homines et feminas, quicumque et quecumque sint, excepta domina Sancia, regina Arragonis, penes quam nos habeamus quandiu uixerit prout inferius in presenti pagina continetur, et exceptis uassallis nostris. Verumtamen, si rex Arragonis aut successores sui habuerint guerram cum comite Urgellensi, uel cum eo uel cum eis qui sibi successerint aut tenuerint comittatum illum, rex Castelle et successores sui teneantur ipsum regem Arragonensem adiuuare, et successores suos bona fide et sine omni malo ingenio in perpetuum contra eos.

Promittimus etiam et conuenimus uobis ad inuicem per nos et per omnes successores nostros, bona fide et sine omni malo ingenio, sicut melius dici aut intelligi potest, quod alter sine altero ab hac die in antea [non faciat aliquam pacem], treugam uel compositionem, [uel alio modo se componat] per se uel per aliquem alium cum pre[dicto rege uel comite] neque aliquibus successorum [suorum in regno Nauarre] sibi succedentibus.

Promitti[mus etiam et conuenimus] nobis ad inuicem, bona fide [et sine omni malo ingenio], quod ab hac die in antea [iuemus nos contra sarra]cenos; et quod alter sine altero [non faciat treugam neque guerram, et sine] placito alterius non faciat treugas uel conuentionem aliquam uel ullam cum eis, nec cum aliis, per se uel per aliquem alium. Preterea [iuemus] nobis ad inuicem, bona fide et [sine malo ingenio], quod, si aliquis mouerit guerram [contra aliquem inimicum] nostrum, uel nos uel alter nostrum contigerit [infestari], ambo, si uouerimus, habeamus treu[gas cum sarracenis] si eas habere potuerimus, et iuemus [nos contra eum] cum quo guerram habuerimus. Si uero treugas cum sarracenis habere non potuerimus, iuemus bona fide et contra sa[rracenos] et contra illum uel illos cum quo uel quibus guerram habuerimus. Tamen ille ex nobis

qui guerram habuerit cum aliquo [alio] moneat alterum ut faciat treugas cum sarrace[nis], et, si ille qui ammonitus fuerit treugas cum sarrace[nis] facere noluerit, liceat ei sarracenos inquietare, [et] non ob hoc minus teneatur adiuuare alterum regem contra illum cum quo guerram habuerit, nec possimus habere aliquam excusacionem quin prestemus nobis inuicem auxilium contra illum cum quo aliquis nostrum habuerit guerram, etiamsi nos ambo uel alter nostrum de consensu alterius treugam habuerimus cum illo, et alter qui guerram habuerit cum aliquo alio, faciat per se treugas cum sarracenis, si uoluerit.

Si forte rex Aragonis absens a regno suo fuerit, non teneatur regem Castelle adiuuare in propria persona, quamdiu absens fuerit, sed statuatur milites et gentes de regno suo qui adiuuent regem Castelle bona fide et sine engano. Reuersus tamen rex Aragonis, ad predictum pactum teneatur. Similiter, si rex Castelle absens a regno suo fuerit, non teneatur adiuuare regem Aragonis in propria persona, quamdiu absens fuerit, sed statuatur milites et gentes suas qui adiuuent regem Aragonis bona fide et sine enganno. Reuersus tamen rex Castelle, ad predictum pactum teneatur.

Conuenimus etiam inter nos et bona fide statuimus quod regnum Nauarre sic diuidatur inter nos, si Deo concedente, illud acquirere potuerimus. Ego Adefonsus, rex Castelle, debeo habere Corellam, Miraculum, Funes, Petra altam, Falces, Mirandam, Ragam, Mendigorriam, deinde sicut diuidit Artederra et exit ad Noam, deinde ad Bodoztam, medietatem Panpilonis, deinde sicut diuidit riuus qui uenit de Risona ad Panpilonem, deinde sicut diuidit Valderro et Ronzasuals usque ad portum de Ronzasuals, ita tamen quod Noan et Badonztan et Valderro et Ronzasuals sint de regno Aragonis, et in sursum, Uharte intus stando, quomodo uadit uersus regnum Castelle totum sit regnum Castelle. Ego autem Petrus rex Arragonis debeo habere Cortes, Fontellas, Ablitas, Montem acutum, Tudelam, Argedas, Valterram, Alcsues, Caparroso, Olyt, Tafallam, Artaxona, deinde sicut diuidit Artederrata et exit ad Noan, deinde ad Bodoztan medietatem Pampilonis, deinde sicut diuidit riuus [qui uenit de Risona] ad Pampilonis, deinde sicut diuidit Valde[rro et Ronzasuals] usque ad portum de Ronzasuals, et Valderro intus stando uersus regnum Arragonis sit totum regni Aragonis. Quae autem uille uel castella fuerint indi [...] in diuisione regis Arragonis habeant omnes suas pertinencias sicut hadie habent. Si autem [de his omnibus alter] alterius aliquid adquisierit [... illum] cuius diuisione fuerit acquisi[ti, ... conuentiones autem] que facere fuerunt ante istas inter [regem Castelle et regem] Arragonis super diuisionem istam [regni Nauarre] nullum habeant ualorem.

Concedimus [etiam ad inuicem nos ambo reges inter nos], bona fide et sine omni malo ingenio, [per nos et successores] nostros, quod diuisio illa quam [ego Adefonsus, rex Cas]telle, et Petrus, rex Arragonis comendabi[mus scripto, sicut nos et pater uester] olim fecimus super terram

sarracenorum, sicut in ipsis iam factis instrumentis continetur, fi[deliter semper inter] no et stabile perseueret in perpetuum.

Preterea [ego Petrus], rex Arragonis, promitto et conuenio domine Sancie [regine], honorande matris mee, quod semper habeam bonam conuenienciam erga eam, et, si non habuero et ipsa depo[suerit] inde querelam regi Castelle, ego emendem illud [iuxta] arbitrium et cognitionem ipsius regis et sicut ipse dixerit et pro bono uiderit [quod sit] emendandum, et, si istud facere noluero, rex Castelle adiuuet eam contra me bona fide et sine malo ingenio, sed non ob hoc amittat castra fidelitatis. Similiter ego Adefonsus, rex Castelle, promitto et conuenio domine Sancie, regine Arragonis, honorande amite mee, quod semper habeam bonam continenciam erga eam, et, si non habuero et ipsa deposuerit inde querelam regi Arragonis, filio suo, ego emendem illud iuxta arbitrium suum et cognicionem ipsius regis et sicut ipse dixerit et pro bono uiderit quod sit emendandus, et, si istud facere noluero, rex Arragonis adiuuet eam contra me bona fide et sine malo ingenio, sed non ob hec amittat castra fidelitatis.

Ut hec autem pax, concordia, amicitia et conueniencie predictae firme et stabiles perpetuo et inconcusse inter nos et omnes successores nostros permaneant, sicut in hac presenti pagina declaratur, ego Adefonsus, rex Castelle, pono in fidelitate V castra, scilicet, castrum de Agreda, castrum de Arol, castrum de Arneto, castrum de Aguilar, castrum de Ceruera, in manu Guillelmi Gonzalui, qui ea recipiat per manum portarii regi Arragonis, et ea teneat per regem Arragonis, et deueniat inde suus uassallus, ita quod, si non obseruauero pacta et conueniencias sicut in hac carta continetur, amittam predicta castra fidelitatis, et fidelis qui ea tenuerit tradat ea regi Aragonis et fidelis remaneat inde sine culpa et crimine sue persone, et sua similiter castra fidelitatis regi reddantur Aragonis.

Ego quoque Petrus, rex Aragonis, pono in fidelitate V castra, scilicet, castrum Burgra, castrum de Arendega, castrum de Malon, castrum de Berdello et castrum de Sancta Cruce, in manu Petri Latronis, qui ea recipiat per manu portarii regis Castelle, et ea teneat per regem Castelle, et sit inde suus uassallus, ita quod, si ego non obseruauero pacta et conueniencias sicut in hac carta continetur, amittam predicta castra fidelitatis, et fidelis qui ea tenuerit tradat ea regi Castelle, et fidelis remaneat inde sine crimine sue persone et sua similiter castra fidelitatis regi Castelle reddantur.

Si uero predictus Guillelmus Gonzalbi obierit uel castra fidelitatis tenere noluerit, uel nos ambo reges de comuni uoluntate ipsum mutare uoluerimus, tradantur, eodem modo quo ipse Guillelmus Gonzalui recepit et tenet illa, comiti Petro, uel comiti Ferrando, uel Gundisaluo

Roderici, uel Petro Roderici, frati suo, uel Alfonso Tellit, Aluaro Nuniz, uidelicet, uni ex hiis cui rex Aragonis tradere uoluerit, si rex Castelle ipsum habere poterit; et tradantur recipienti per manum portarii regi Aragonis et sub eadem conueniencia et hominio quibus Guillielmus Gonzalui recepit ea, et, si forte omnes isti morerentur aut non essent uassalli Regis Castelle aut rex Castelle non posset eos habere, rex Aragonis <eligat> alium, quemcumque uoluerit, de regno regis Castelle quem rex Castelle ad hoc possit habere, qui sit uassallus eius naturalis et generosus, qui predicta castra fidelitatis predicto modo recipiat et teneat, et rex Castelle teneatur bona fide illum suum uassallum de VI prenomatis uel alium de regno suo, quem rex Aragonis elegerit et quem rex Castelle habere potuerit, ad recipienda et tenenda castra fidelitatis infra XXX dies ex quo sibi fuerit nunciatum. Si autem, amittat castra fidelitatis et dentur regi Aragonis et eciam sua castra ei reddantur.

Similiter, si Petrus Latro obierit uel castra fidelitatis tenere noluerit, uel nos ambo reges de comuni uoluntate ipsum mutare uoluerimus, tradantur, eodem modo quo ipse Petrus Latro recepit et tenet illa, Guillelmus de Castellazolo, uel Berengarius de Attencia, uel Garcia Oriz, uel Martino Pedriz de Uiel, uel Michaeli de Lusia, uel Petrus Xemenez de Orrea, uidelicet, uni ex hiis cui rex Castelle tradere uoluerit, si rex Aragonis ipsum habere potuerit, ete tradantur recipienti per manum portarii Regis Castelle sub eadem conueniencia et hominio quibus Petrus Latro recipit illa. Et si forte omnes isti morerentur aut non essent uassalli regis Aragonis, aut rex Aragonis non posset eos ad hoc habere, rex Castelle eligat alium, quemcumque uoluerit de regno regis Aragonis, quem rex Aragonis ad hoc habere possit, qui sit uassallus eius naturalis et generosus, qui predicta castra fidelitatis predicto modo recipiat et teneat, et rex Aragonis teneatur dare bona fide illum suum uassallum de VI prenomatis uel alium de regno suo, recipienda castra fidelitatis infra XXX dies ex quo sibi fuerit nunciatum. Sin autem, amittat castra, ei reddantur.

Fideles autem qui tenuerit castra fidelitatis regis Aragonis sint de regno regi Castelle et faciat hominum regi Castelle de castris fidelitatum.

Sciendum tamen est quod fideles illi non debent facere aliquod peioramentum in illis castris fidelitatum, nec in hominibus, nec in aliis rebus ipsorum castrorum, et quod faciant consueta seruicia propter illa castra et de illis castris illi regi cuius sunt castra. Notandum est autem quod predicti fideles, et alii qui loco eorum substituentur, propter hoc tenent predicta castella in fidelitate a predictis regibus, quod ipsi reges bene obseruent sitas omnes conueniencias prout scripte sunt, et, si eas fideliter non obseruauerint, et eas infringerint, tradant castra fidelitatis illis regis qui eas infregerit alteri regi cui infracte fuerit; et hoc statum post conffractionem conuencionum istarum uel alicuius earum, et hoc tenentur facere hominio et sacramento utrique regi facto, quod, si facere

uoluerint, sint inde proditores et aleuosi, ita quod non possit se inde predicti omne saluare. Quandocumque uero fideles reddierint castra fidelitatum illi regi cui tam de armis quam de conducto.

Promittimus quoque et conuenimus ad inuicem, bona fide et sine omni malo ingenio, quod alter alteri castra fidelitatis non furetur nec aliquo alio modo subripi faciat uel auferri; uerum, si aliquis uassallus regis Castelle subripere aliquo modo uel auferret aliquod castrum fidelitatis, seu aliud aliquod castrum regis Aragonis, ego predictus Adefonsus, rex Castelle, <faciam> illud uel illa reddi pro posse meo regi Aragonis; et si fuerint de fidelitate redeant ad fidelitatem, et, si hoc facere non possem, iuuabo regem Aragonis quousque castrum amissum uel castra amissa recuperentur, et hoc bona fide et sine malo ingenio.

Similiter, si aliquis uassallus regis Aragonis subriperet aliquo modo uel auferret castrum fidelitatis, seu aliud aliquod castrum regi Castelle, ego predictus Petrus, rex Aragonis, faciam illud uel illa reddi pro posse meo regi Castelle, et, si fuerint de fidelitate, redeant ad fidelitatem, et, si hoc facere non possem, iuuabo regem Castelle quousque castrum amissum uel castra amissa recuperentur, et hoc bona fide et sine omni malo ingenio.

Si uero aliquis uassallus regis Castelle transierit ad alium dominum causa infestandi regem Aragonis, ego Adefonsus, rex Castelle, bona fide auferam ei amorem meum et beneficium perpetuo ita quod nunquam amplius restituatur in meo amore et beneficio, nisi cum uoluntate et beneplacito regis Aragonis, et faciam ei illud idem quod deberem facere secundum forum Castelle, si me et regnum infestaret.

Similiter, si aliquis uassallus regis Aragonis transierit ad alium dominum causa infestandi regem Castelle, ego Petrus, rex Aragonis, auferam ei bona fide meum amorem et beneficium perpetuo ita quod nunquam amplius restituatur in meo amore et beneficio, nisi cum uoluntate et beneplacito regis Castelle, et faciam ei illud idem quod deberem facere secundum forum Aragonis, si me et regnum infestaret.

Preterea, si ego Adefonsus, rex Castelle, intrauero hostiliter terram regis Aragonis cum exercitu meo, uel exercitus meus sine me, castra fidelitatis amittam, et fidelis qui ea tenuerit tradat ea regi Aragonis, et ob hoc non ualeat inde minus fidelis.

Similiter, si ego Petrus Aragonis intrauero terram regis Castelle cum exercitu meo, uel exercitus meus sine me, castra fidelitatis amittam, et fidelis qui ea tenuerit tradat ea Regi Castelle et ob hoc non ualeat inde minus fidelis.

Preterea, si que querelle exorte fuerit super aliquo dampno de regno ad regnum illato, tunc

dentur et restituantur bona fide infra spacium IIII^{or} mensium, si rex fuerit in regno suo, postquam querela illa pervenerit ad regem ex cuius parte dampnum fuerit illatum.

Statuimus etiam inter nos et concedimus quod instrumenta et carte in quibus continetur de castris fidelitatum, que uidelicet inter me, Adefonsum, regem Castelle, et Ildefonsum, regem Aragonis, patrem uestrum, composita fuerant, cassentur de cetero et adnichilentur, exepta carta de diuisione terre sarracenorum.

Et, ut hec omnia predicta perpetuam habeant stabilitatem, nos ambo reges, [alter alteri, facimus homi]nium, et, tacti euangeliis [presentem paginam iura]mento corroboramus et confirmamus, [quod, sicut in presenti pa]gina continentur, bona fide [compleamus et complere facia]mus. Et quisquis nostrum contra eam uenire attemptauerit, uel aliquid seu aliqua de castris difelitatis per se uel aliquem alium ui uel clam fidelibus forzauerit, sit inde proditro et periurus. Fideles quoque qui castra fidelitatis tenuerint, nisi hec omnia predicta prescripto modo compleuerint et complere fecerint, sint periuri et proditores et nullo modo possint se inde de prodiccione saluare.

Facta carta apud Calataiub, era MCCXXXVI, vicesima die mensi Madii. Scripta per manum Iohannis Beraxensis, domini regis Aragonis notarii.

(Signe d'Alfons VIII)

Comes Petrus.

Petrus Roderici.

Rodericus Roderici, frater eius.

Alfonsus Telli.

Gomez Petri.

Munio Sancii.

Petrus Guterii, filius Guterr Diaz.

Michael de Lara.

(Signe de Pere II) Signum Petri, regis Aragonis et comitis Barchinonensis.

Testes ex parte Regis Aragonis sunt isti:

Guillelmus de Castellazolo, maiordomus.

Petrus Latro, alferiz.

Berengarius de Antenza.

Aassallitus de Guda.

Petrus Sese.

Lupus de Ualterra.

Guillelmus de Ceruillione.

Blasco Rumei.

10

18 d'abril de 1241, Montpeller.

Tractat d'aliança, entre Jaume I i Ramon de Tolosa, contra tots els enemics de l'Església catòlica.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón II (1237-1250)*, Anubar Ediciones, vol. 2, València, 1976.

In nomine domini nostri Iesu Christi. Nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum et nos Raymundus, comes Tholose facimus inter nos pacem et concordiam et firmatam confederacionem, ut simus ad invicem adiutores et convalitores in omnibus et specialiter ad defensionem fidei catholice et sancte romane ecclesie, quam semper totis viribus promittimus defendere et iuvare contre omnes impugnatores suos et contra omnes hereticos de terris et locis nostris subiectis. Iuxta voluntatem ecclesie omnem heresim curabimus extirpare et salvo in omnibus honore ecclesie, erimus ad invicem coadiutores et convalitores contra omnes homines bona fide. Sed ex his nos rex predictus excipimus regem Castelle et comitem Provincie, ita quod contra istos non teneamur nos comitem iuvare, immo possimus eos coadiuvare et nos comes predictus excipimus regem Francie et regem Castelle, ita quod contra istos non teneamur nos dictum regem Aragonum adiuvaré, salva tamen voluntate et mandato regis Francie, quantum ad nos. Et ista sic tractata et ordinata curabimus iuvare et assecurabimus complere et observare.

Datum Montispesulano, XIV kalendas maii, anno Domini M.CC.XL primo.

11

11 de març de 1258, Tortosa.

Jaume I nomena a Arnau, bisbe de Barcelona, a Guillem, prior de Santa Maria de Cornellà, i a

Guillem de Rocafull, ambaixadors davant el rei de França, per a solucionar les tensions territorials occitanes.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón IV (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 4, Saragossa, 1982.

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, constituimus et ordinamus vos, venerabilem Arnaldum, Dei gracia Barchinone episcopum et dilectos Guillelmum, priorem sancte Marie de Corneliano et Guillelmum de Rochafolle, tenentem locum nostrum in Montepesulano, procuratores nostros, dantes et concedentes vobis, omnibus predictis et cuilibet vestrum, plenam et liberam potestatem, auctoritatem et licenciam transigendi et componendi, vice nostra et nomine, cum Ludovico, Dei gracia illustri rege Francie, super omni iure quod habemus et habere debemus in Carcassona et Carcassonensi et in Rede et in Redensi et in Laurago et Lauragine et Terme et Termense et in Menerba et Menerbense et in Fonolletto et Fonolladense et in Perapertusa et Perapertusense et in comitatu Amilliavi et Favaldani et in Neumase et in Neumasense et in comitatu Tholose et Sancti Egidii et in omni alia terra et iurisdiccione Raymondi quondam comitis Tholosani et fructibus inde perceptis, et quos vos, omnes et singuli supradicti, possitis vice nostra et nomine cedere, remittere perpetuo et relaxare predicto illustri rege et suis quicquid iuris nos habemus et habere debemus quoquo modo vel racione in predictis omnibus et singulis. Damus eciam et concedimus vobis omnibus et singulis speciale mandatum, auctoritatem et licenciam et potestatem iurandi ex parte nostra super animam nostram de omnibus et singulis supradictis a nobis observandis et complendis, prout per vos erit super eis cum dicto rege promissum, ordinatum, compositum et transactum: renunciantes scienter et consule omni iuri divino et humano, canonico, civili et consuetudinario et omni privilegio reali et personali ac omni alii auxilio generali seu speciali, quibus contra predicta seu aliqua ex predictis iuvari possemus. Item damus vobis omnibus et singulis supradictis et concedimus speciale mandatum quod vice nostra et nomine transigatis et componatis cum dicto illustri rege Francie et accipiatis ab eodem rege cessionem, remissionem et relaxacionem de omni iure quod idem rex Francie asserit se habere in comitatu Barchinone et de omni iure, si quid habet vel habere credit in comitatu Bisulduno, de Rossilione, de Empurdano, de Ceritania, de Confluente vel in aliquo loco terrarum, quas nos hodie tenemos et habemus, et quod in omnibus et singulis supradictis tractetis et procuretis, faciatis et recipiatis quicquid vobis videbitur

expedire. Promittimus insuper bona fide cum hoc autentico instrumento, sigillo nostro pendenti munito, nos ratum habere, complere et servare perpetuo quicquid cum dicto rege per vos omnes vel duos aut unum ex vobis super predictis omnibus et singulis factum fuerit, ordinatum, compositum seu tractatum.

Datum Dertuse, V idus marcii, anno Domini M.CC. quinquagesimo septimo.

12

11 de març de 1258, Tortosa.

Jaume I nomena a Arnau, bisbe de Barcelona, Guillem, prior de Santa Maria de Cornellà, i a Guillem de Rocafull, ambaixadors seus davant el rei de França, per negociar un tractat matrimonial entre la infanta Isabel, i el príncep Felip.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón IV (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 4, Saragossa, 1982.

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, constituimus et ordinamus vos, venerabilem Arnaldum, Dei gracia Barchinone episcopum et dilectos Guillelmum, priorem sancte Marie de Corneliano et Guillelmum de Rochafolio, tenentem locum nostrum in Montepesulano, procuratores nostros ad contrahenda sponsalia inter filiam nostram, dominam Helisabet, et Filipum, illustris regis France filium, et ad recipiendam assignationem donationis propter nuptias pro eadem filia nostra a dicto rege Francie in pecunia vel in terra, secundum quod cum eo poteritis convenire, et ad prestandam et recipiendam pro nobis et dicta filia nostra firmitatem et securitatem super contrahendo matrimonio inter eos, cum ad nubilem etatem pervenerint, et ad faciendum et recipiendum omnia alia quecumque super omnibus et singulis supradictis vobis visum fuerit expedire, dantes et specialiter concedentes vobis, omnibus et singulis, plenam et liberam potestatem, auctoritatem et licentiam jurandi ex parte nostra et filie nostre predictae, super animam nostram, de omnibus et singulis supradictis, observandis et complendis perpetuo; promittentes nichilominus bona fide cum hoc autentico instrumento, sigillo nostro pendenti munito, nos ratum habere, complere et servare perpetuo quicquid per vos omnes, vel duos aut etiam unum ex vobis,

super predictis tractatum, procuratum, factum, ordinatum, firmatumve fuerit seu promissum, renunciantes scienter et consule omni juri, divino et humano, canonico, civili et consuetudinario, et omni privilegio, reali et personali, ac omni alii auxilio, generali seu speciali, quibus contra predicta seu aliqua ex predictis juvari possemus.

Datum Dertuse, V^o idus marcii, anno Domini M^oCC^oL^o septimo.

13

15 de març de 1260, València

El bisbe de Girona és nomenat procurador de Jaume I davant el Sant Pare i la Curia romana.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón IV (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 4, Saragossa, 1982.

Per nos et nostros constituimus vos, venerabilem et dilectum consanguineum nostrum, P. episcopus Gerunde, certum et specialem procuratorem nostrum, ad agendum, deffendendum, excipiendum et replicandum et ad gracias obtinendum cum domino papa et ad omnia alia facienda in curia romana, que potest et debet facere quilibet legitimus procurator; promittentes nos hinc ratum et firmum habituros quicquid per vos in dicta curia romana et cum domino Papa ex parte nostra facta fuerint et eciam procurata.

Datum Valencie, idus marcii, anno Domini M.CC.LX.

14

28 de juliol de 1260, Barcelona

Acord entre els ambaixadors de Manfred de Sicília i Jaume I i l'infant Pere sobre la data, del casament entre l'infant Pere i la princesa Constança, i sobre el dot que havia d'aportar constança.

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Sit omnibus manifestum quod nos Giraldus de Posta, Maior de Iovenacio, Iacobus Mustacii, socii illustris domini Manfredi, regis Sicilie, et magister Stephanus de Manopolo, eiusdem magne regie curie iudex, nuncii et procuratores eiusdem domini regis Manfredi, promittimus vobis domino Iacobo, illustri regi Aragonum, Maioricarum et Valencie, comiti Barchinone et Urgelli et domino Montispessulani, et infanti Petro, filio vestro, ex parte dicti regis Manfredi, a quo mandatum et potestatem habemus cum carta procurationis quam vobis tradidimus, quod ipse Manfredus collocabit in matrimonium filiam suam Constanciam cum vobis infante Petro predicto. Promittentes nos facturos et curaturos quod dictum matrimonium complebitur inter ipsos, bona fide ac sine fraude et dolo, hinc usque ad primam diem proximi mensis may, intus villam Montispessulani.

Item, promittimus vobis quod dictus rex Manfredus dabit in dotem vobis dicto tempore quinquaginta milia unciarum auri ratione dicti matrimonii, inter aurum et argentum et lapides preciosos, ad cognitionem quatuor proborum hominum, duorum de parte regis Manfredi et duorum ex parte vestra.

Et quod predicta omnia firmiter compleantur, nos omnes predicti iuramus predicta omnia et singula in animam dicti regis Manfredi quod dictus rex Manfredus predicta omnia attendet et complebit et in aliquo non contra veniet, si Deus nos adiuvet et hec sancta Dei quatuor Evangelia, et sub virtute dicti sacramenti promittimus nos curaturos et facturos quod predicta omnia compleantur.

Actum est hoc in Barchinona, in palacio domini regis predicti, quinto kalendas augusti anno Domini millesimo CC sexagesimo.

In testimonium vero huius rei presentem cartam subscripcionibus nostris et sigillorum nostrorum munimine roboramus (+) ego Giraldus de Posta, qui supradicta confirmo, (+) ego Iacobus Mustacius, qui suprapredicta confirmo, (+) ego Maior de Iovenacio, qui suprapredicta confirmo, (+) Stephanus de Manopolo, magne regie curie iudex, qui suprapredicta confirmo.

Testes vocati et rogati ad hoc presentes fuerunt: Iaufridus, vicecomes de Rochabertino, Eximius de Fossibus, Bernardus de Sancta Eugenia, Iaufridus de Crudillis et Bertrandus de Castelleto.

Sig(+)num Petri Marci, notarii publici Barchinone, qui hoc scripsit et clausit, die et anno quo supra.

15

17 de setembre de 1260, Montpeller.

Ramon Gaucelm és nomenat ambaixador de Jaume I davant el rei Manfred de Sicília.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón IV (1258-1262)*, Anubar Ediciones, vol. 4, Saragossa, 1

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, per presens scriptum notum facimus quod nos nobilem et dilectum consanguineum nostrum Raimundum Gaucelmi dominum de Lunello ex deliberato consilio de nostro latere transmitentes, auctoritatem et plenam ei potestatem concessimus tractandi omnia negocia, que inter nos et illustrem regem Cecilie sunt tractanda, secundum formam per nos eidem nuncio nostro datam. Et omnia, que ipse cum predicto illustri rege Cecilie tractabit et ordinabit pro nobis, rata et grata habemus atque firma et curabimus inviolabiliter observare et efficaciter adimplere. In cuius rei testimonium et cautelam presens presentacionis scriptum fieri et sigillo maiestatis nostre iussimus admuniri.

Datum apud Montempessulanum, XV kalendas octobris, anno Domini M.CC. sexagesimo.

16

3 de maig de 1263, Lleida

Acord entre Alfons X de Castella i Jaume I d'Aragó. Els dos sobirans acorden deixar els seus litigis territorials en mans de 6 àrbitres.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Sepan todos quantos esta carta verán, como por dubdas et contiendas que eran sobre los terminos de los regnos del novle D. Alfonso por la gracia de Dieus, Rey de Castiella, de Toledo, de Leon, de Gallicia, de Sevilla, de Cordova, de Murcia, de Jahen, et de Algavare; et de Nos D. Jayme

por aquella misma gracia, Rey de Aragon, de Malorgas, de Valencia, Conde de Barcelona et de Urgel, et Senyor de Montpesler, que oviemos amos nuestro acuerdo de poner aquello en mano de omnes buenos de amas las partes qui lo vissen, et que lo partissen. E el Rey de Castiella, embiónos su carta de como él pone de su part á D. Pascual, Vispe de Jahen, et á D. Gil Garçeç de [...] et Gonçalvo Rois de Datiença. Ont Nos D. Jayme por la gracia de Dieus Rey sobredicho, [...] de nuestra part al Vispe de Valencia, et á Gonzalo Perez, Arcediano de Valencia et de Calataiud, et á D. Bernat Vidal. E damos pleno poder á todos seis, tambien á los tres que puso el Rey de Castiella, como á los tres que nos pusimos, que ellos puedan veer et partir los terminos, et de amoyllonarlos. E todo quanto ellos, ó por bien vista, nos lo otorgamos, et lo avemos por firme et por estable por siempre jamas. E por que esto non venga en dubda diemosles ent esta nuestra carta siellada con nuestro siello pendiente. Dada en Lerida, tres dias en el mes de Mayo al entrado anno de nuestro Senyor mil et dozientos et sexanta et tres.

17

3 de maig de 1263, Lleida

Acord entre Alfons X de Castella i Jaume I d'Aragó. Els dos sobirans acorden com pagar les indemnitzacions de guerra als damnificats.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Sepan todos quantos esta carta veran, como sobre roberias o furtos e danyos e otros maleficios que ovieron feitos homnes de tierra del muit novle Don Alfonso, por la gracia de Dieus rey de Castiella, de Toledo, de Leon, de Gallicia, de Sevilla, de Cordova, de Murcia, de Jahen e del Algarve a homnes de tierra de nos don Jayme, por aquella misma gracia rey de Aragon, de Malorgas, de Valencia, comde de Barcelona, de Urgel e senyor de Montpesler, que oviemos nuestro acuerdo e nuestra abinencia amos; que el rey de Castiella sobre dicho pague a todos los clamantes de su tierra e nos a los de la nuestra; ant nos, sobre dito rey don Jaime, por la gracia de Dieus rey d'Arago, otorgamos que pregaremos a todos los homnes de nuestros regnos que clamos ovieren cuenta ellos por raçon de roberias o de furtos o de danyos o dotros maleficios e quitamos ent a

todos los homnes de la tierra del rey de Castiella, salvo si alguna comienda o debda manifesta ternan o pendran por raçon daquellos de qui lo ternan, e paguen las debdas manifestas que devieran luego, senes alongamiento nenguno; mas de todo lo al que fue por raçon de roberia, de furto o de otro maleficio, daquello los damos por quietos e otorgamos que lo pagaremos nos a nuestros homnes. E porque esto non venga en dubda, diemos ent esta nuestra carta abierta.

Dada en Lérida, tres dias en el mes de Maio a l'entrada, any de nuestro senyor mil e doscientos e sexanta e tres.

18

12 de juliol de 1263, Barcelona

Jaume I demana a la comuna de Gènova que retorni els bens de G. Jaufred, que uns genovesos li havien robat.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Iacobus, Dei gracia, rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, venerabilibus et discretis viris, potestati et comuni Ianue, salutem et sinceram dileccionem. Noveritis quod G. Iaufridi, homo noster de civitate nostra Ilerde, Lator presencium, nobis conquerendo monstravit quod diu est quod homines Ianue cum caravana ipsorum ceperunt apud Limisso quoddam lignum quod erat domini de Sayeta, in quo ligno ipse erat cum aliis duobus hominibus terre nostre, et omnia, que secum portabant, eis abstulerunt et quod postmodum homines dicti ligni, qui dicebant se esse de domino Sayete, recupeverunt omnia bona sua, sed dicti tres homines nostri aliquid de bonis suis recuperare non potuerunt. Quapropter dileccionem ac sinceritatem vestram requirimus et rogamus quatenus predicto G. Iaufridi bona sua que eidem, sicut dictum est, ablata fuerunt per homines Ianue, restituitis et restitui faciatis ita quod preces nostras apud vos sibi senciatis fructuosas et quod prepter faticam vestram non habeamus eidem dare licenciam pignorandi.

Datum Barchinone, III°, idus iulii, anno Domini M.^oCC.^oLX.^o tercio.

19

15 de juliol de 1263, Barcelona

Jaume I d'Aragó demana a Manfred II de Sicília que entregui 10.000 unces de la dot de Constança a l'infant Pere.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Carissimo et quamplurimum diligendo amico, M. Dei gracie illustri regi Cicilie, Iacobus, per eandem rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, salutem et sincere dileccionis affectum. Dileccionem vestram, sicut possumus, deprecamur quatenus, cum carissimus et dilectus filius noster, infans P. personaliter venerit coram vobis, eidem vel cui voluerit, decem milia uncias, ex illis viginti quinque milia unciis, que vobis remanent ad solvendum de dote karissime et dilecte filie vestre, compne Constancie tradere faciatis. Nos, enim, de ipsis decem milia unciis de vobis paccati erimus et contenti, cum ipsas sibi persolveritis; facientes inde vobis finem et pactum de non petendo, salvo nobis et nostris residuo, quod de dictis viginti quinque milia unciis remanserit ad solvendum. Et predictas decem milia uncias eidem, si placet, tradatis, non obstante litera, quam vobis missimus, quod Garcie Ortiz de omnibus viginti quinque milia unciarum responderetis, set, solutis dicto filio nostro dictis decem millibus unciarum, residuum dictarum viginti quinque milia unciarum tradatis et tradi faciatis dicto Garcie Ortiz, ut vobis scripsimus per literas nostras.

Datum Barchinone, idus iulii, anno Domini M.CC.LX. tercio; et hoc instrumentum fuit scriptum per manum G. de Rocha.

20

21 de juliol de 1263, Barcelona.

Jaume I concedeix drets sobre l'alfondec de Montpeller als ambaixadors de Gènova.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

[...] et indulgemus vobis venerabilibus et dilectis Jacobo Vento et Zarcharie de Castro, ambaxatoribus sive nunciis Comunis Janue et toti Comuni Janue, quod occasione vel racione aliqua alfundicum quod habetis in Montepesulano sive habitaticum ipsius alfundici tantum non possit impediri pignorari vobis vel per alium distrahi nisi per Nos vel per filios nostros, ita tamen quod si aliquis de hominibus sive mercatoribus, mercantibus et habitaturis in dicto alfundico et de rebus et mercimoniis qui in ipso fuerint, querimoniam proposuit ipsi faciant et teneantur facere inde justicie complementum. Mandantes tenenti locum nostrum in Montepesulano, baiulo, curiis et consulibus eiusdem quatenus supradicta omnia firma habeant et observent et non contraveniant ullo modo. Datum Barchinone, XII kalendas augusti, anno Domini M.^oCC.^oLX.^o tercio.

21

12 d'agost de 1263, Vilafranca de Penedès.

Jaume I d'Aragó demana a Teobald II de Navarra que eviti que Pere Cornell i els seus aliats ataquin les seves terres.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

[carissi]mo et quamplurimum diligendo amico Theobaldo, Dei gracia illustri regi Navarre, Campanie et Brie, comiti palatino, Iacobus per eadem rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, salutem et sincere dileccionis affectum. Noveritis quod Petrus Corneli, nobilis de terra nostra, habet conversacionem et unitatem cum quibusdam nobilibus et militibus terre vestre de Navarra, volendo cum ipsis intrare terram nostram et inferre malum ibidem contra iurisdictionem nostram, quare rogamus vos quod mandetis omnibus nobilibus et militibus Navarre quod non intrent terram nostram et iniungatis senescalco vestro quod prohibeat eis quod non intrent terram nostram nec inferant ullum malum neque damnum ibidem aliquibus. Alias sciatis quod, si ibi intraverint et inde eis malum aliquod veniret, racione nostri vel

alio modo, merito fieret et pro facto haberent et hoc vobis sciri facimus ne vobis inde in aliquo teneremur.

Datum apud Villafrancham Penitensem, pridie idus augusti, anno Domini M.°CC.°LX.° tercio.

22

30 d'agot de 1263, Barcelona

Jaume I d'Aragó demana a Manfred II de Sicília que entregui 10.000 unces d'or de la dot de Constança a l'infant Pere, a través del vescomte Gisbert de Castellnou.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Excellentissimo amico Matfrido, Dei gracia regni Cicilie regi, Iacobus per eadem rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, salutem et suos prosperos actus melius augmentari. Noveritis nos dedisse karissimo filio nostro infanti Petro X milia unciarum de illis XXV milibus, quas vos nobis debetis, quare vos rogamus quatenus predictas X milia uncias solvatis et tradatis Iazberto, vicecomiti de Castronovo, quem nos et predictus filius noster ad vos mitimus, tam pro predictis X milia unciis recipiendis, quam pro aliis negociis tractandis et cum eas eidem Iazberto solveritis, nos reputamus ex tunc a vobis longe paccatos et contentos, et facimus vobis et vestris de predictis X milia unciis firmum pactum de non pretendo, sicut melius dici potest et intellegi, ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum, renunciantes excepcioni unciarum non receptarum et non solutarum.

Datum Barchinone, III kalendas septembris, anno Domini M.CC.LX. tercio.

23

1 de juliol de 1264, Osca

Jaume I concedeix un salconduit a Bertran de Vilanova.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Ad preces karissime filie nostre, dompne Yolant, regine Castelle, volumus et concedimus vobis, Bertrando de Villanova, quod vos, quandocumque volueritis, possitis ducere et ducatis uxorem vestram ad domum prefate regine Castelle, sine impedimento alicuius persone; verum eciam recipimus et constituimus sub nostra custodia, proteccionem, comanda et guidatico speciali vos Bertrandum de Villanova predictum, et castrum vestrum de Navares et omnia bona vestra, tam mobilia quam immobilia, ibidem et ubique habita et habenda, in eundo, stando et redeundo per omnia loca terre, iurisdiccioni et dominacioni nostre, ita, scilicet, quod nullus de nostri gracia confidentis sit ausus vos seu aliquid predictorum invadere, capere, detinere, marchare, offendere vel gravare, vobis, tamen, facientibus querelantibus de vobis iusticie complementum; mandantes etc. et penam quingentorum morabetinorum.

Datum Osce, kalendis iulii, anno Domini M.^oCC.^oLX.^o quarto

24

24 de juliol de 1264, Barcelona.

Jaume I agraeix l'acció diplomàtica de Garcia Ortiz de Azagra pels acords que havia aconseguit dels reis de Tunis i Sicília.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Recognoscimus et confitemur vobis, nobili dilecto nostro, Garcia Ortiç de Asagres, a vobis esse bene paccatos et contentos ad nostram voluntatem de missatgeria quam pro nobis fecistis ad regem Tunicii, et eciam de missatgeria, quam similiter pronobis fecistis ad regem Manfredum et de omnibus illis tribus milibus et centum quinquaginta unciis auri, quas ab eodem rege Manfredo pro nobis habuistis et recepistis et de omnibus aliis quibuslibet, que in missatgeriis predictis fecistis vel racione aliqua aministratis, ita quod de cetero nobis nec nostris nullum teneamini computum

reddere nec aliquam aliam rationem, immo vos et vestros et omnia bona vestra inde clamamus quitios et penitus perpetuo absolutos.

Datum Barchinone, IX kalendas augusti, anno Domini M.CC.LX. quarto.

25

15 de juliol de 1266, Barcelona.

Jaume I i l'infant Jaume nomenen a Guillem de Rocafull i a Miquel Violeta ambaixadors seus per negociar un tractat matrimonial entre l'infant i Beatriu de Savoia.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Quod nos infans Iacobus, [...], de consensu et voluntate dicti domini regis constituimus vos, nobilem et dilectum nostrum Guillelmum de Rochafolio, tenentem locum predicti domini regis, patris nostri, in Monepesulano et eius districtu et vos, fidelem nostrum Michäelem Violeta, eiusdem domini Regis scriptorem, procuratores nostros, quemlibet in solidum, ad contrahendum matrimonium, per verba de presenti, nomine et vice nostra, cum Beatrice, filia Amedei, nobilis comitis Sabaudie quondam Cecilie, nobilis comitisse, uxoris eius, dantes vobis potestatem plenariam quod possitis ei dare corpus nostrum in maritum et eam desponsare per verba de presenti, nostro nomine, ratum et firmum perpetuo habituri matrimonium, quod cum dicta Beatrice, nostro nomine, contraheretis. Et nos dominus Iacobus, rex predictus, volumus, concedimus et approbamus quod vos Buillelmus de Rochafolio et Michael Violeta predicti, et quilibet in solidum, possitis pro dicto infante Iacobo, filio nostro, et vice ipsius matrimonium contrahere antedictum cum dicta Beatrice per verba de presenti, et ipsam Beatricem desposare in uxorem per verba de presenti.

Quod [est actum] apud Barchinonam, idus iulii, anno Domini M.°CC.°LX.° sexto, presentibus testibus A. Dei gracia, Barchinone episcopo, Aries Ivagnes, Berengario de Tornamira, militibus dicti infantis, et Guillelmo Karoli, iurisperito. Et ad maiorem huius rei firmitatem nos Iacobus, Dei gracia, rex predictus, et nos infans Iacobus, filius eius, presens instrumentum sigillis nostris fecimus roborari.

15 de juliol de 1266, Barcelona.

Acord matrimonial entre el rei Jaume I d'Aragó i el comte de Savoia.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Quod nos Iacobus, etc. confitemur et in veritate recognoscimus vobis, nobili viro Petro, comiti Sabaudie, recipienti nomine vestro et nomine neptis vestre Beatricis, filie Amedei nobilis comitis Sabaudie quondam, fratris vestri, et Cecilie nobilis comitisse, uxoris eius, promississe et assignasse filio nostro intanti Iacobo, heredi regni Maioricarum et Montispesulani ac eciam comitatu Rossilionis, Ceritanie et Confluentis et vobis pro ipso in dotem et nomine dotis et ex causa dotis cum dicta Beatrice, nepte vestra, uxore infantis Iacobi, filii nostri predicti, quindecim milia librarum turonensis monete, pro quibus obligamus vobis, nomine predictae Beatricis, neptis vestre, preter generalem ypotecam, qua sunt bona omnia maritorum suis uxoribus tacite obligata, specialiter totum comitatum Rossilionis cum omnibus villis et castris ipsius comitatus et cum omnibus pertinentiis et tenementis suis et cum omnibus hominibus et feminis ibidem habitantibus et habitaturis, qui comitatus pertinet prefato filio nostro, infanti Iacobo, ex donacione nostra; et insuper donamus dicte Beatrici, nepti vestre, in augmentum dotis sue predictae, septem mille et quingentas libras monete, pro quibus comitatum predictum expresse obligamus eidem et vobis, nobili comiti antedicto, recipienti et stipulanti nomine ipsius, simul cum quindecim milibus librarum antedictis; et tandiu vobis et ipsi nepti vestre obligatum esse volumus dictum comitatum pro omnibus predictis viginti duobus milibus et quingentis libris, donec vobis et dicte nepti vestre esset de tota predicta pecunia integre et plenarie satisfactum, ex tunc, videlicet, cum locus esset et veniret de dote repetenda et recuperanda; volentes eciam et concedentes predictae Beatrici, nepti vestre, quod de redditibus, exitibus ac proventibus dicti comitatus habeat et percipiat mille et quingentas libras malgurienses, pro expensis suis uniuscuiusque anni, in castris et locis illis, videlicet, dicti comitatus et in quibus ipsas magis recipere voluerit et habere, ipsa, tamen, tenente viduitatem, si forte, quod absit, dictus infans Iacobus, filius noster, decederet antequam ipsa, sine filiis ex ea procreatis et quousque eidem nepti vestre vel vobis, loco ipsius, fuerit integre

satisfactum de quindecim milibus librarum antedictis. Predictas vero mille et quingentas libras volumus quod habeat, ut dictum est, dicta neptis vestra, non computando eas in sortem, quum ipsas damus eidem de dono et gracia speciali quolibet anno, ut est dictum, ad opus expensarum suarum predictarum. Ut, autem, supradicta omnia et singula firma teneamus et illibata conservemus et nunquam aliquo tempore contraveniamus per nos vel per interpositam personam, per sollempnem stipulacionem, tactis quator sanctis evangelis corporaliter a nobis, promittimus et iuramus omnia et singula supradicta attendere et complere, ut superius sunt notata. Et istud similiter karissimo filio nostro, infanti Iacobo supradicto, qui presens est, iurare mandamus et promittimus vobis quod intanti Petro, karissimo filio nostro, predicta, concedere faciemus et iurare, ut superius continentur. Et nos, infans Iacobus antedictus, predicta omnia et singula attendere et complere, ut superius continentur, de expreso mandato predicti domini regis, patris nostri iuramus.

Quod est actum apud Barchinonam, XVII kalendas augusti, anno Domini M.CC.LX. sexto; presntibus testibus; A., Dei gracia episcopo Barchinone, A. de Gualba, archidiacono vicensi, G. Karoli iurisperito, Aries Ivagnes et Berengario de Tornamira, militibus infantis Iacobis antedicti. Ad maiorem, autem, huius rei fermitatem, presens instrumentum sigillis nostris fecimus roborati.

27

20 de gener de 1279, Perpinyà

Acord de Perpinyà, entre Pere III i Jaume II

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Noverint universi quod lite mota inter nos Petrum, Dei gracia regem Aragonum, et Iacobum, per eandem regem Maioricarum, super regnum Maioricarum cum insulis Minoricarum et Eviçe et aliis insulis adiacentibus eidem regno, et super comitatibus et terris Rossilionis, Ceritanie et Confluentis cum Vallispirio et Cauquolibero, et super Montepesulano, cum castris et villis dominacionis Montispesulani, que omnia nos predictus rex Aragonum dicebamus ad nos pertinere, tandem volentes a dicta lite discedere per compositionem et transactionem, et fraterni amoris inter nos vinculum conservare, nos Iacobus, Dei gracia rex Maioricarum predictus, gratis et ex certa

sciencia ac spontanea voluntate, per nos et omnes successores nostros, recepimus a vobis domino Petro rege Aragonum predicto, fratre nostro, et successoribus vestris regibus Aragonum, in feudum honoratum, sine omni servicio, sub forma tamen infrascripta, totum predictum regnum Maioricarum cum insulis Minoricarum et Evice et aliis insulis adiacentibus eidem regno, et omnes predictos comitatus et terras Rossilionis, Ceritanie et Confluentis, Vallispirii et Cauquoliberi.

Item, sine preiudicio iuris alieni, recipimus in feudum a vobis et vestris, secundum modum superius et inferius comprehensum, vicecomitatum Omeledensii et vicecomitatum de Karladesio cum omnibus villis et castris eorundem vicecomitatum, et omnia etiam castra, villas et loca quecumque pro alodio habemus in terris Montispesulani et dominacione et terminis eiusdem, et generaliter omnia alia quecumque habemus sive habere debemus ubicumque sint, cum militibus scilicet, hominibus, feudis, iurisdictionibus et donacionibus universis, sive illa teneamus ad manum nostra sive alii teneant pro nobis in feudum, exceptis feudis que tenemus ab episcopo et Ecclesia Magalone, pro quibus omnibus et singulis locis et terris ac iuribus eorundem constituimus nobis de presenti feudatarium vestrum.

Recognoscentes deinceps nos et successores nostros predicta omnia tenere a vobis et successoribus vestris regibus Aragonum in feudum predictum honoratum, transfferentes etiam in vos et successores vestros directum dominium omnium predictorum. Quod directum dominium confitemur nos ex nunc vestro vestrorumque successorum nomine possidere et quasi in signum tradite possessionis dicti directi dominii. Excipimus tamen a predicta recognitione feudi, nos Iacobus rex predictus, emptiones castrorum, villarum et locorum quas fecimus in predictis terris, quas nobis et successoribus nostris per alodio retinemus. Sane volumus et concedimus quod heredes et successores nostri teneantur facere homagium vobis et successoribus vestris, et dare potestatem de civitate Maiorice, nomine et vice tocus regni Maioricarum et insularum Minoricarum et Evice; et de villa Podiiceritani, nomine et vice Ceritanie et Confluentis; et de villa Perpiniiani, nomine comitatus Rossilionis et terrarum Vallispirii et castri Cauquoliberi; et de castro de Omellacio, nomine et vice dicti vicecomitatus de Omeledesio, quas potestates dicti heredes et successores nostri teneantur dare vobis et successoribus vestris quandocumque et quocienscumque requisiti fuerint per vos et successores vestros, irati et paccati, racione tamen recognitionis feudis et fatice iuris, nec predictas potestates possitis vos vel successores vestri retinere racione valense. Teneantur etiam omnes heredes vel successores nostri firmare ius vobis et vestris in posse vestro et vestrorum, et semel quolibet anno, cum fuerint requisiti ire ad curiam vestram et vestrorum in Catalonia, nisi tunc quando fuerint requisiti, fuerint dicti heredes et successores nostri in regno Maioricarum. Nos

vero in vita nostra non teneamur vobis facere homagium, nec dare potestatem, nec ire ad curiam vestram, nec firmare directum, nec constitutiones de novo faciendas per vos vel vestros observare. Promittimus tamen nos et nostri, et ad hoc de presenti nos et successores nostros obligamus, quod iuvenus, valeamus et deffendamus vos et successores vestros cum toto posse nostro contra cunctos homines de mundo.

Item, promittimus per nos et nostros servare et servari facere in terris Rossilionis, Ceritanie, Confluentis et Vallispirii et Cauquolibero Usaticos, Consuetudines et Constitutiones Barchinone, factos et factas, et etiam faciendos et faciendas per vos et vestros cum consilio maioris partis baronum Catalonie, sicut moris est fieri, salvis specialibus consuetudinibus locorum predictarum terrarum, et quod in predictis terris Rossilionis, Ceritanie, Confluentis, Vallispirii et de Cauquolibero currat moneta Barchinone et non alia. Retinemus tamen nobis et successoribus nostris quod possimus cudere vel cudi facere, absque contradictione et impedimento vestro et vestrorum, in regno Maioricarum et insulis eidem adiacentibus monetam et monetas de novo.

Item, retinemus nobis et successoribus nostris quod in nullo casu possit a nobis vel officialibus nostris vel successorum nostrorum appellari, nec etiam per alium modum recurri ad vos dictum dominum regem Aragonum vel successores vestros, salvo quod per hoc non detrahatur in aliquo hiis que superius vel inferius continentur.

Item, quod nos et successores nostri possimus, absque contradictione et impedimento vestro et vestrorum, facere et ponere pedagium et novam leudam in regno Maioricarum et aliis insulis eidem adiacentibus, salvis libertatibus per predecessores nostros concessis hominibus vestris, nisi predictae libertates vel privilegia sint de iure, per contrarium usum vel alio modo, abrogata.

Item, retinemus nobis et successoribus nostris bovaticum in predictis terris. Que tamen omnia que nobis retinemus, volumus et concedimus esse de feudo seu feudis predictis, exceptis excepcionibus supradictis. Inhibitiones vero seu banna per vos vel successores vestros factas vel faciendas non teneamur nos vel successores nostri servare, nisi facte fuerint de consilio et assensu nostro vel nostrorum. Remittimus etiam et diffinimus vobis predicto domino regi Aragonum, fratri nostro, et vestris perpetuo omnem petitionem, questionem et demandam quam contra vos vel successores vestros facere possemus nos vel successores nostri usque ad hec tempora aliqua racione.

Ad hec nos Petrus, Dei gracia rex Aragonum predictus, tenentes nos per contentis et paccatis cum predictis a vobis Iacobo, per eandem rege Maioricarum, fratre nostro, nobis recognitis et concessis, et volentes penitus discedere a dicta lite, per nos nostrosque successores, laudamus,

approbamus et concedimus vobis predicto regi Maioricarum, fratri nostro, et vestris successoribus, perpetuo predictum regnum Maioricarum, insulas, comitatus et terras quas a nobis in feudum recipitis sub pactis et conventionibus supradictis. Et promittimus, per nos et nostros, vobis et vestros, iuvare, valere et deffendere vos et vestros, et regnum, terras et comitatus predictos, et iurisdictiones vestras et dictarum terrarum quas a nobis tenetis in feudum, toto posse nostro contra cunctos homines. Remittentes per nos et nostros, ex causa presentis compositionis, conventionis et transactionis, vobis et vestris perpetuo omnem petitionem, questionem et demandam quam movimus vel movere possemus contra vos vel vestros usque ad hec tempora de predictis regno et terris ac iuribus eorundem aliqua ratione.

Convenimus etiam et retinemus nos Petrus et Iacobus, fratres, reges predicti, quod substitutiones facte in cartis hereditamenti inter nos et nostros per dominum Iacobum, inclite recordacionis regem Aragonum patrem nostrum, et in testamento eiusdem patris nostri, sint salve et in sua remaneant firmitate, salvis hiis que in hoc instrumento continentur. Et pro predictis omnibus complendis et firmiter attendendis obligamus nos et nostros ad invicem et omnia bona nostra, et iuramus per Deum et eius sancta IIIIor Evangelia, et facimus inter nos homagium ore et manibus ad invicem in presenti.

Acta sunt hec omnia suprascripta in claustro domus Fratrum Predicatorum Perpiniani, XIII kalendas februarii anno Domini MCCLXX octavo, in presencia consulum et maioris partis universitatis Perpiniani et testium infrascriptorum.

Signum (+) Petri, Dei gracia regis Aragonum predicti, qui hec laudamus, firmamus et iuramus. Signum (+) Iacobi, Dei gracia regis Maioricarum predicti, qui hec laudamus, firmamus et iuramus.

Sig(+++++)num Rogerii Bernardi comitis Fuxensis, Guilelmi de Caneto, Arnaldi Rogerii comitis Palariensis, Dalmacii de Castronovo, Poncii de Gardia, Arnaldi de Corsavino, Guilelmi de Sono, Petri de Queralt et Bernardi de Anglerola, testium.

Arnaldus Mironi, scriptor publicus Perpiniani, scripsit et hoc Sig(+)num fecit.

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Noverint universi presentem litteram inspecturi et etiam audituri quod nos Alfonsus, Dei gracia rex Castelle, Toleti, Legionis, Galleçie, Sibilie, Cordube, Murcie, Gahennii atque Algarbii, pro nobis et infante Sancius, nostro maiori filio et herede, et aliis successoribus nostris, promittimus vobis dompno Petro, eadem gracia illustri regi Aragonum, quod iuvabimus vos toto posse nostro ad acquirendum, habendum et retinendum per vobis et nobis regnum Navarre, et quod servabimus vobis pacta inter nos et predecessores nostros et vestros inita, prout in ultimis instrumentis inde confectis continetur, et nullo tempore veniemus contra predicta vel aliquod predictorum.

Similiter nos Petrus, rex supradictus, pro nobis et infante Alfonso, nostro primogenito et herede, et aliis successoribus nostris, promittimus vobis dompno Alfonso, illustri regi predicto, quod iuvabimus vos toto posse nostro ad acquirendum, habendum, retinendum pro vobis et nobis regnum Navarre, et quod servabimus vobis pacta inter nos et predecessores nostros et vestros inita, prout in ultimis instrumentis inde confectis continetur, et nullo tempore veniamus contra predicta vel aliquod predictorum.

In cuius rei testimonium nos supradicti reges duas litteras inde per alphabetum divisas mandavimus fieri, et nostris bullis plumbeis communiri.

Facta carta in loco qui dicitur Campiello, sito inter Tirasonam et Agredam, VI° kalendas aprilis anno Domini M^oCC^o octogesimo primo, scilicet die iovis, vicesima septima die mensis marcii, era M^aCCC^a nonadecima.

Ego Iohannes Petri predictis omnibus interfui et de mandato predictorum regum istam litteram feci scribi.

15 de febrer de 1282, Wiltford

La princesa Elionor, filla del rei d'Anglaterra, envia els seus procuradors per tractat un acord matrimonial entre ella i l'infant Alfons.

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-1285)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Pateat universis Christi fidelibus quod nos Alianora, illustris regis Anglie primogenita, credentes matrimonii vinculum inter inclitum virum infantem dominum Alfonsum, illustris regis Aragonum primogenitum et heredem, et nos, secundum statuta sacrorum canonum, quamquam absentes corpore, effectualiter posse contrahi in futurum, dilectos nobis in Christo dominos Iohannem de Vescy et Antonium Bek, domini regis patris nostri secretarios, et quemlibet eorum in solidum, ita quod non sit melior condicio occupantis, non vi nec metu seu dolo inducte, parentum et aliorum amicorum nostrorum attendente expresso consensu, procuratores nostros et nuncios ad hoc specialiter electos facimus et constituimus per presentes, dantes eis, et eorum alteri, liberam et expressam potestatem et speciale mandatum tractandi cum prefato infante et suis, vice nostra et nomine, super hiis que sponsalia et matrimonium precedere dinoscitur, et cum ipso sponsalia seu matrimonium contrahenda et consentienda in matrimonium, dotalicium seu donacionem propter nuptias acceptandi, et faciendi universa et singula que in contractu haberi requiruntur, et que per interpositam personam possunt fieri, etiam si mandatum exigant speciale, ratum habiture et gratum quicquid per ipsos Iohannem et Antonium, vel eorum alterum, nomine nostro factum fuerat in premissis vel aliquo premissorum. Et hec omnibus quorum interest significamus per presentes.

Quibus, pro eo quod sigillum proprium non habemus, sigilla serenissime domine Agnetis, Dei gratia regine Anglie avie nostre, et venerabilium patrum in Christo dominorum Raimundi Londonie et Iohannis Rofenis episcoporum, rogavimus et fecimus apponi. Quibus literis nos regina et episcopi predicti, quibus constat de consensu parentum expresso dicte Alionoris, ad preces et instanciam eiusdem Alionoris sigilla nostra apposuvimus in testimonium premissarum.

Datum apud Guildeford XV die februarii anno Domini M^oCC^oLXXX^o primo.

20 de juliol de 1283

Peticció d'ajuda de Pere III a Jaume II, contra el rei de França i de Nàpols

Publicat per Stefano Maria Cingolani: *Diplomatari de Pere el Gran. 1. Cartes i Pergamins (1258-*

1285), Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

Noverint universi quod in presencia nostri, scriptoris infrascripti et testium infrascriptorum, XIII kalendas augusti anno Domini milesimo CC°LXXX° tercio, Symon de Gerundella, miles, et Raymundus de Toyloano, iudex curie domini regis Aragonum, existentes in presencia illustris domini Iacobi, Dei gracia regis Maioricarum, in palacio sive castro Perpiniiani proposerunt et dixerunt predicto domino rege Maioricarum quod ipsi, ex parte domini regis Aragonum, extiterant missi ad eum, cum literis credencie que fuerunt tradite per ipsos ipsi domini regi Maioricarum. Et ipsi, exponentes mandatum seu legationem eis comissam per dictum dominum regem Aragonum, dixerunt quod dominus rex Aragonum notificabat eidem domino rege Maioricarum per ipsos quod illustris rex Franchorum, simul cum rege Karulo, nulla iuris fatica seu repulsa in ipso domino regi Aragonum inventa, parabat se ad debellandum et faciendum guerram contra ipsum et terram et regna ipsius domini regis Aragonum. Quapropter predicti Symon de Gerundella et Raymundus de Toyloano, nomine et mandato domini regis Aragonum, requirebant et monebant ipsum dominum regem Maioricarum, tam ex debito fraternalis dileccionis quam ex debito convencionarum inter ipsos initarum, quod pararet se cum toto suo posse ad iuvandum et deffendendum ipsum dominum regem Aragonum et terram et regna sua, et etiam eundem dominum regem deffendere et iuvare de iamdictam guerram et iniuria quam prenominatus rex Franchorum, simul cum rege Karulo, facit et facere intendit contra prelibatum dominum regem Aragonum et terram et etiam regna sua. Pecierunt etiam predicti nuncii a dicto domino regi Maioricarum eis fieri responsionem ad supraposita per eosdem.

Et dictus dominus rex Maioricarum respondit dictis nunciis quod, cum dicta negocia sint ardua et sibi multum periculosa, ipse proponit habere maiorem deliberacionem super predictis quam in presentem possit habere. Et habita dicta deliberacione, faciet, de predictis ab ipso per dictos nuncios requisitis, responsum dicto illustri regi Aragonum per nuncios suos speciales.

Acta fuerunt hec die et anno quo supra, in presencia et testimonio nobilis Guilelmi de Caneto, domini de Caneto, et nobili Poncii de Guardia, et Raymundi, Dei gracia abbatis monasterii Arularum, et Iacobi de Muredine, vicarii Rossilionis, et mei Raimundi Torrente, scriptoris publici Perpiniiani, qui hec omnia predicta scripsi et in formam publicam redegei ad instanciam et requisicionem dictorum nunciorum illustris domini regis Aragonum et de mandato illustris domini regis Maioricarum predicti, et hoc Sig(+)num feci.

Desembre de 1291, Calatayud

Proclama de la concòrdia entre el rei Jaume II d'Aragó i diversos rics homes d'Aragó, per mediació del rei Sanç IV de Castella. També es notifica que els rics homes esmentats van realitzar homenatge a Jaume II.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Com diversitat e bando fos en Arago entre los rics homens procuro lo Rey don Sanxo de Castela estant en Calatayu ab lo senyor Rey d'Arago on era vengut per acompanyar la regina d'Arago sa filla dona Isabel, que pau e avinença fos feta entre los dits rics homens e que tots ensems ervisin lo senyor Rey d'Aragon e que dell nos partissem el tots los temps de sa vida e per la amor duradora entre ells e per a amor duradora en tre ellse per ço que del Rey nos partissen a servir liurar castellas en rahenas a vassalls de cada un qui feessen homenatge que si en allo erraven que liuras en los castells al Rey en Jacme.

E feeren ne tut homenatge e sacrament e sacrament al senyor Rey e fone feta carta publica en poder de Garcia Martiniz notari de Catalayu. E los rics homens qui aquestes homenatges e sacraments feern son aquestes. Don atho de Foces don Lop Ferrench de Luna, don Roy Xemenes de Luna, comendador de Muntalba per el e per sos fills, Don Pero Ferrandiz senyor d'Ixar. Don Artal d'Alago, don Jayme senyor d'Exerica, don Sanç d'Antillo. Jayme Perez, Guillem del Puyo. Alaman de Gudal.

20 de desembre de 1293, Girona

El rei Jaume II d'Aragó demana al rei Sanç IV de Castella que l'informi de les vistes que ha tingut amb el rei Carles II de Nàpols.

Publicat per Àngeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al rey de Castiella etc. de part del rey d'Arago etc. Rey recibimos vuestra carta dia martes XI dias andados del mes de diciembre lo qual nos embiastes con un ome vuestro que vos nos aviades enviado e entendimos en ella de como erades pagado de todo entendimiento de nuestros feytos e viniemos en gran goço e aun a gran proveyto e endreça segunt estado que eramos en los feytos del rey charlos. Otrosi oviemos gran plazer de que nos fiziestes saber de vuestra salut e de la reyna vuestra muger e del infant don Ferrando vuestro filho e de los otros filhos e place nos muyto de don Johan nynayec [sic] por que anda muy bien el e sus fillos en vuestro servicio. Otro si place nos del ordinamiento que avedes fecho en vuestra tierra del feyto de la porque que es gran proveyto e bien del vuestro regno. Rey de lo que nos avemos feyto e ordenado con el rey Karles en la vista que agora aveys avida con el vos femos saber con Ramon dito mandadero nuestro el qual mandamos estar con nos tanto que las vistas fusen pasadas por tal que con el faceremos saber lo que ayamos feyto en las vistas. E con el dito Ramon ensemble enviamos nos sanc Garcia escudero nuestro por a decir nos la respuesta que vos faredes sobresto por que vos rogamos que al dito Ramon e sanc Garcia creades daquello que vos diran de nuestra parte sobreste feyto. E porque sabemos e somos cierto que vos placera del nuestro buen entendimiento facemos vos saber que nos e dona Isabel nuestra mujer como sanos e con salut merce de Dios. Dada en Girona XX dias andados del mes de diciembre anno domini millessimus CC XC tercio.

33

18 de novembre de 1300, Saragossa

Els regnes d'Aragó i Castella pacten una treva per que els seus ambaixadors puguin negociar la pau.

Publicat per Àngeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sepan todos quantos esta carta veran como tractamiento de paç movido por el muy alto e muy noble don Dionis por la gracia de Dios rey de Portugal entre los reynos d'Arago e de Castella

sea stada vista tractanda entre nos don Jayme [...] de la una part. E los nobles infant don Anrrich, infant don Johan e don Diago Lopeç de Haro senyor de Viscaya de la otra. E la dita vista no se puede fazer en buena guisa mas tregua dAragon e de Castiella por algun tiempo, por aquesta nos dito rey dAragon facemos stablecemos e publicamos e ordenamos que ciertos especiales procuradores e mandaderos nuestros, el religiosos fray Pere de Soler comandador de las casa del Hospital de Saragoça e de Sant Per de Calanda e Garcia Lopez de Rueda cavallero, entramos ensemble e cada uno dellos por el todo a dar tregua por nos e por el muy noble rey don Alfonso e por los vasallos suditos e valedores cuidadores nuestros e suyos e por el regno nuestro dAragon e por lo que el dicho rey don Alfonso tiene en Castiella o se tiene por ell el regno de Castiella e a los tenedores, poseydores e defendedores de aquell de qualquier estado condicion e dignitate sean por aquel tiempo que a los ditos mandaderos e procuradores nuestros mejor visto sera. E aun a recibir por aquel mismo tiempo la tregua avant dita. Prometientes por nos e por el dito rey don Alfonso vasallos valederos e cuidadores nuestros e suyos por el regno de: Aragon avant dito e por los lugares que el dito rey don Alfonso tiene en Castella o se tiene por ell que aura mas por firme todo aquello que los ditos procuradores e mandaderos nuestros faran prometeran e firmaran sobre las cosas avant ditas. En testimonio desto ficiemos fazer nuestyra carta a sellar con nuestra siello colgado.

Feyta en Saragoça [XIIII] dias andados del mes de [Septiembre] en el anyo de Nuestro Senyor de Mil e CCC.

34

14 de novembre de 1300, València

Jaume II informa a Dionís I que li envia un ambaixador seu per negociar les condicions d'unes vistes reials.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble muy alto e muy honrado don Dionis rey de Portugal e de Algarbe, de nos don Jaymes [...] rey de Aragon [...] Viemos las cartas vuestras de creença que nos enviastes con el

amado clerigo familiar nuestro Ramon de Monros nuestro arcidiano e aquello que de part vuestra nos dixo el dito arcidiano entenarimos diligentment e plago nos muyto [...] sobre lo que el nos dixo de vuestra part ficiemos segunt el vos lo dira largament. E sabet rei que despues que fue la vista de nos e de los nobles infants don Anrrich e don Johan e del conde de Portogal e de dona Vataza cormana nuestra oviemos mandado del dito infant don Anrrich que dijia que a la reyna dona Maria placia muyto que fuese la vista de vos e de nos e que ela enviava sobre esta raçon mandaderos suyos a vos a rogar que quisiesedes veeros con nos e que enviassedes a nos sobre esto vuestros mandaderos para emprender al logar e el dia de la vista. E nos asi sobre las cosas que vos nos enviastes decir como sobre estas que despues son seydas e sobre otros aferes nuestros sobre el feyto de la vista embiamos vos el dito arcidiagno informado largament de nuestra voluntad. Al qual vos rogamos que creades de lo que vos dira de la nuestra part sobre los ditos feytos. E rey rogamos vos muyto que quando la vista nuestra e vuestra sera si Dios quiere que aduguedes con vos e la dita vista la muy noble donna Isabel reyna de Portogal mujer vuestra e cara hermana nuestra porque havemos gran deseo de veerle porque rey no nos podriades fazer maior placer. El rey agradecemos vos muyto el bien e la merce que por honor nuestra feyta avedes al dito arcidiagno e de la buena voluntad quel havedes en fazerles mas bien. E porque sabemos que vos plaze de coraçon quando de nos buena [...] oydes facemos vos saber que nos e la reyna mujer nuestra e nuestros fijos somos sanos [...] gracias a Dios. E porque nos aquello mismo de vos muyto oyr cobdiciamos, rogamos vos que nos fegades saber de salut vuestra e de la reyna vuestra mujer e de vuestros fijos que grant placer end auremos [...].

Dado en Valencia XIII dias andados del mes de novembre en el anno de nuestro senyor de mil [cuatrocientos].

35

27 de juliol de 1302, Valencia

Guillem d'Anglesola informa a Jaume II sobre l'aliança entre Castella i Granada contra Aragó. També informa que degut a la falta de diners no ha pogut complir les seves ordres.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al molt alt e poderos Seynor en Jacme per la gracia de Deu d'Arago etc.

Yo en Guillem d'Anglesola, procurador vostre en lo Regne de Valencia, me coman Seynor en la vostra gracia; faç vos asaber seynor que Ferran Peres lo qual viu amb lo Rey de Castella, es vengut an Bernat de Sarria e am comtat secretament que trectament de pau es entrel Rey de Granada e que creu que sia feita e que aço a tractat Abiniacob e aço merex com ten II moros que [...] de Granada e que es entre ells enpres que feita la pau deien venir contra vos e contra vostra [terra]. Empero lo dit en Bernat de Sarria vos escriura daquesta raho pus largament. Encara us faç senyor, que en Bernat de Libia nengun recapte no ma donat de ço que li avets trames a dir de ma quitacio, car dira que mostrara per comte que res no li sobra de la batlia ne li basta per que us faç seynor asaber que yo no pusch exir de la ciutat de Valencia per tal car hi e manlevat ames necessaries de ma casa e de ma companya e noy trob qui mo vuilla prestar ni fer nenguna barata per que yo senyor bonament no puch retre mon deure en alcunes coses del Regiment del Regne, encare mes senyor que yo laltre dia per manament vostre requis los rics homes e els cavallers del Regne e ells resposeren me que nom seguirien si nols fahia lurs obs per que us clam merce senyor que us plasia que vos me deiats acorrer almenys de la quitacio a mi deguda del cabeçatge del Regne o daltres drets que yom puga ajudar per tal que yo puga complir mon deute que per vos mes comanat e que per defalliment vostre yo non fos en colpa, que si menester avia los Richs homes ni els cavallers que yo quels puscha fer lurs obs e vos senyor que manets a qui us placia quem faça la messio demenstre que cosa necessaria sia que yo senyor non enten en altre guany mas tan solament en co que sia proffit vostre e de la terra prech vos senyor quens façats asaber lestament de vostra sanitat e de vostra casa.

Datum Valencie sexto Kalendas augusti Anno Domini Millessimo CCC^o secundo.

36

2 de març de 1303, Vilafranca del Penedès

Jaume II informa a l'infant Enric que es podrà trobar amb l'infant de la Cerda a Almazan.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al [...] infant don Anrrich fijo del muy noble Rey don Ferrando, Don Jayme Rey de Aragon [...] salut [...]; recibimos con grant plaçer la carta vuestra que agora nos embiastes e assi aquello que en la dita carta vuestra era contenido; como lo que Gonçalvo Ferrandez de Almaçan cavallero nos dixo de la vuestra part; entendiemos diligenment; and vos respondemos que veremos e conosçemos e somos çierto en nuestro coraçon que amades e queredes nuestro bien e nuestra honra; e a esto querer vos mueve buena verdat e lealdat vuestra e buena voluntat que siempre oviestes enca nos e nuestros feytos e avedes; a lo que nos fiçiestes saber en la dita carta vuestra que vos enbiasmemos un cavallero nuestro en que nos fiassemos con que faulassedes, vos facemos assaber quel cavallero non vos embiamos. Por quel muy noble Rey don Alfonso de Castiella que viniera a nos la ora que vustra carta reçibimos se va agora de camino a Almaçan; e vos podredes vos veer con el e deçir le o embiarle deçir la vuestra voluntat e façer con el aquello que queredes façer; e el lo que vos faredes e diredes a el o le embiaredes a decir fara nos lo assaber; que assi no hemos puesto con el e nos todavia faremos en el fecho, en tal manera que vos en deuredes seer pagado; e nos que sabemos que vos plaçe muyto oyr buenas nuevas de nos vos façemos asaber que por la gracia de Dios somos sanos; e por que aquello mismo de vos muyto oyr cobdiciamos; rogamos vos que todavia nos fagades saber vuestra salut e buen estado.

Dada en Villafrancha del Penedes dos dias andados del mes de Março, en el ayno de Nuestro Seynor de Mil e CCC dos.

37

31 de maig de 1303, San Esteban de Gormaz

L'infant Enric escriu a Jaume II acordant que anirà a entrevistar-se amb ell acompanyar per diversos nobles.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble e muy alto don Jaymes por la gracia de Dios Rey dAragon e de Valencia e conde de Barcelona. De mi infante don Enrique fijo del muy noble rey don Ferrando. Salut como a

sobrino que amo de coraçon e para quien queria que diesse Dios mucha de honrra e de buena andança e tanto vida e tanta salut como para mi mismo. Vi vuestra carta que me embiastes con Gonçalvo Ferrandes dAlmaçan e entendi muy bien quanto en ella dizia, e sabet que sobre lo que me embiastes dezir e sobre lo que ell fablo convusco que cumple mucho que nos veamos con vusco, e en esta vista sere y yo e don Diego e don Johan mio sobrino fijo del infant don Manuel e don Lope e don Johan Alfonso de Haro e otros hombres buenos e sera mucha a vuestra honra e vustro pro, e de don Alfonso e de don Ferrando e de nos e de todos nuestros amigos. E por esto lievo yo alli todos estos homnes buenos connigo por que lo que fizieremos e pusieremos que sea e lo levemos adelany.

Dada en San Estevan de Gormaz prostrimero dia de Março de Mill e CCC e XL e un ayno. Yo Alfonso la fiç por mandato del infant.

Originale autem littera predicta fuit traditam per P. Martini scriptorem dominis Regis. Arnaldo d Azlor e Sancio de Garci nunc nunciic ordinaris super negocios supradicto.

38

10 d'abril de 1303

Proclama de l'aliança entre l'infant de la Cerda i l'infant Enric i altres nobles.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sepan todos quantos esta carta vieren que nos don Jayme por la gracia de Dios rey dAragon de Valencia de Murcia e conde de Barcelona. Por que avemos extendido por el muy noble don Alfonso Rey de Castiella cormano nuestro que los nobles e honrados infante don Enrique e don Johan fijo del infant don Manuel don Diago Lopez de Haro seynor de Biscaya e don [...] Estevan por si e por los otros homnes buenos que son de su aiuda e de su consejo, entendiendo que fazen derecho e lealtad. Quieren manifesta e verdaderament tomar del ruego e la boç e la carrera del sobre dicho Rey don Alfonso de Castiella a recibir a ell por Rey e por seynor natural de lso reynos de Castiella e de Leon e que por esta raçon se quieren veer con nos por firmar e por complir aquestas cosas e porque sean seguros de nos que los ayudemos e nos tengamos con ellos en aquella menera

que somos tenidas ayudas al dito rey don Alfonso segunt las posturas que avemos ensemble. Por end nos Alfonso segunt las posturas que avemos ensemble. Por end nos sobredito rey d'Arago viendo la buena intencion de los sobredichos nobles e que andan con derechura e lealtad, fazemos establecemos e ordinamos ciertos e speciales mandaderos e procuradores nuestros vos don Artal d'Azlor donseylero e Sancho Garces de Loriç cavallero e familiares nuestros a veernos con los ditos nobles e con partida dellos a tractar e a convenir con ellos a vos mejor vista para e a recibir que nos a ellos nos veamos ensembre e ayamos vistos en cierto logar segunt que [...] esto mismo vos prometiendo aver por firme todo lo que los ditos procuradores e mandadores nuestros es tratado prometido e formado sera de part nuestra sobre aver con ellos las ditas vistas assit como si por nos personalment fuesse fecho. Et a major firmeza feemos facer esta carta e seelar con nuestro siello colgado.

Dada en Valencia a X dias andados del mes de abril en el anyo de nuestro seynor de Mil e CCC.III.

39

17 de maig de 1303, Valencia

Jaume II informa a Dionís I que no està en condicions d'acceptar la treva, degut als seus compromisos amb l'infant Alfons de la Cerda.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al rey de Portugal don Jayme etc. Rey fazemos vos saber que reçibimos vuestra carta en que nos fiziestes saber queu tregua era estada presa e fermada entrel rey don Ferrando a Domingo Garcia de Echauri sacristan de Tarazona e Ramon de Monros arcidiagno de la Guardia e Johan Garces de Alagon cavallero procuradores nuestros de la fiesta de Sant Johan babtista del mes de Junyo que viene festa a un ayno. E porque segund vos sabedes nos ovemos posturas e convinças con el muy noble rey don Alfonso e no podemos aver paç ne tregua nemos de su voluntad por esto sabet que luego ymos de camino por veernos conel dito rey don Alfonso por endrizirli a esto. End vos rogamos que no ayades por mal que nos luego no mandemos pregonar la tregua porque no lo

podriamos fazer en buena manera por la razon desusu dicha. E de la que desembargaremos luego visto nos con el aures nuestro mandado.

Dada en Valencia XVII dias andados del mes de Mayo en el anyo de nuestro senyor de M.CCC.III.

Item fuit scriptum regina Portugalia de statu certificata que li poterit certificari de predictas per responsionem predictorum.

40

20 de juny de 1303, Ariza

Compromís de l'infant Enric i altres nobles de fer complir el pacte d'Ariza.

Publicat per Àngeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sepan quantos esta carta veran que nos infante don Enrique fijo del muy alto rey don Fernando de Castilla que fue don Diego Lopez de Haro senyor de Vizcaya don Johan fijo del infant don Manuel e don Lope fijo del dicho don Diago e cada uno de nos prometemos en buena fe e sines enganyo a vos muy altorey don Alfonso e infant don Ferrando su hermano cuya boç vos tenedes que faremos e guisaremos de todo nuestro poder que la muy noble e muy alta dona Maria reina de Castiella e los nobles infantes don Pedro e don Phelipe hermanos del rey don Fernando don Johan Alfonso de Haro seynor de los Cameros don Alfonso infante de Portogal don Ferrant Rodriguez de Castro e don Pero Ponce e don Alfonso hermano de la dita regina don Johan Fernandez e don Johan Rodriguez don Alfonso Perez de Guzman, Diago Ramirez Estevaz Perez don Ferrant Ferrandez de Luna don Johan Ferrandez su fijo Alvar Rodriguez Daça Ruy Gutierres Prada Ferrant Gonçalvez de Harenas Ferrant Sanchez de Velasco Martin Sanchez su hermano, Lope Roiç de delmas per Ynieguez de Peyniello e Gil Ferrandez de Atiença e cada uno dellos. De oy jueves vinte dias andados del mes de Junio entro a la fiesta de Santa Maria del mes de Agosto primero que viene faran e firmaran con acabamiento tales posturas e conveniencias con nos e con vuestro procurador conjuras con vos en Fariza el dito dia jueves XX dias andados del mes de junio con cartas publicas fechas por mano de Pero Martinez escribano de vos dicho rey dArago e notario publico por toda

vuestra tierra e reynos e sellado con vuestros sellos colgados e todas estas cosas tener e complir faremos end jura e homenaje de manos e de boca a voz rey d'Aragon sobredicho en nomne que desusu con esta carta publica siellada con nuestros siellos colgados.

Feyta en Fariza dia jueves XX dias andados del mes de Junio, En el ayno de nostre senyor de mil e CCC tres.

41

20 de juliol de 1303, Zafra

Juan Manuel envia a Jaume II unes cartes de l'infant Enric i Diego López de Haro.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sennor yo don Johan fijo del infante don Manuel [...] vi la carta de respuesta que me enbiastes con Yennego Peres mio çitaquero e tengo vos en merçed quanto me enviastes desir. Et sabet que Diago Lopes de Montoya mio vassallo el que vos e yo enviamos de Daroca con nuestras cartas al infante don Enrique e a don Diegoi e a don Lope que es ya llegado a mi e traxome sus cartas de respuesta las quales vos envio cerradas e seelladas con mio seello. Et envio vos otrosi dos cartas una de don Enrique e la otra de Don Diego e entre todo lo al que en ellas se contiene diçen que la Reyna Doña Maria es plasertera de lo que convusco ordenamos e lo al que y disen por las cartas lo veredes. Las nuevas que yo sopiere de aqui adelante todavia vos las fare saber si lo Dios quisiere. A lo que me enviastes desir de la vuestra salut e de la Reyna sabe Dios que me plase muy de coraçon. Et pido vos por merced que todavia me lo fagades assim saber e de vuestros fijos que en ninguna cosa non tomare mayor plaser. A lo al que me enbiastes desir que vos fisie saber de la mi salut sabet que so muy bien sano loado, en Cafra veynte [e dos] dias de julio era de mille [...].

42

31 de juliol de 1303, Montalban

Jaume II informa a Juan Manuel de la seva satisfacció per com van les negociacions. La única cosa que no el complau és la negativa de Maria de Molia a casar una de les seves filles amb l'infant Alfons de la Cerda.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Don Jayme [...] a don Johan fijo del infante don Manuel reçibimos vuestra carta [...] e nos tambien porque seades cierto de la respuesta que nos ha feyto la Reyna Maria por don Garcia Lopez de Rueda cavallero nuestro el qual enviamos a ella vos fazemos saber que es esta quel plogo muyto todo aquello que puesto es ordenado es entre nos e aquellos ricos homnes de Castiella salvo que en ninguna manera no consintria casamiento de su fija con el Rey don Alfonso sino vinia con dispensacion de la Iglesia de Roma e tambien que no tiene por bien que don Alonso se llamase Rey [...].

dada en Montalban el postremo dia del mes de julio en el anyo de MM.CCC e tres.

43

6 de novembre de 1303, Peña Aguda

Carta de credencials de Martin López de Peña Aguda, expedida per l'infant Alfons de la Cerda.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy alto e muy noble don Jayme por la gracia de Dios rey de Aragon don Alfonso por esta misma gracia rei de Castiella; salut como a ti que commo en lugar de padre que mucho amo e de quien mucho fio e para quien querria tanta vida e tanta salut como para mi mismo. Sepades que envio a vos con mio mandadero don Martin Lopes de Penna Aguda [...]. Ruego vos quel creades de lo que vos dixere de mi parte asi como si yo mismo vos lo dixere.

Dada en Penna Aguda VI dias de noviembre era de Mill e CCC XII annos.

21 d'abril de 1304, Tarassona

Jaume II proclama una treva amb Castella.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Carta trengua quan dominus noster Rex dedit per se et parte sua Regi Castelle.

Sepan quantos esta carta vieren como nos don Jayme por la gracia de Dios rey dAragon etc. Damos tregua leal firme e valedera a buena fe e sin mal enganyo por nos e por todos los de nuestros regnos e de nuestras tierras e por todos nuestros ayudadores e por los muy nobles rey don Alfonso e infant don Ferrando hermanos, e de los lugares que ellos tienen e por sus vasallos e aiudadores a vos muy alto rey don Ferrando e a los de vuestros regnos e tierras que tenedes e a vuestros vasallos e ayudadores daqui a la fiesta de sancta Maria del mes dagosto primera que viene assi que de los nuestros regnos ni de la de nuestras tierras sin de los logares que tienen los dichos rey Rey don Alfonso e infante don Ferrando su hermano mal ni dayno no venga ni sea fecho a los regno de vos dicho Rey don Ferrando ni a ninguna de las tierras que tenedes ni a las vuestras gentes ni a los vuestros vasallos e ayudadores. E si por aventurero en este comedio acaescan que infante o Richo omne o cavallero o otro o otros quales quier de la nuestra parte e de la vuestra tierra se quisiese alçar que los coiamos mas que seyamos contra ellos. E si castillo o otras fortalezas o lugares gentes e vuestra tierra o algunos furtaren o querian furtar castillos o villas o otras fortalezas que nos non les recibamos ni los devemos recibir en nuestroa defendimiento ni a nuestra parte mas que seamos temidos de los prender si podieremos. E que se faga en ellos escarmiento como a aquellos que quebrantan la tregua del senyor. E aun que seamos tenidos de dar toda ayuda con nuestro poder porque el castiello o castiellos o otras fortalezas o lugares que fuesen alçados o furtados o se quissiesen alçar. Porque se cobren e se entreguen a aquellos cuyos fueren e que la dicha tregua e todas e cada unas de las cosas sobre dichos faremos guardar bien e legalment. E porque esto seya firme e estable mandamos seyellar esta nuestra carta con nuestro seyello de cera colgado. E nos don Alfonso rey de Castiella sobredito por nos e por l'infante don Ferrando nuestro hermano otorgamos esta tregua della tener e guardar e fazer guardar segunt dicho es. E porque esto seya mas firme

mandamos poner y neustro seyello coldado.

Dada en Taraçona a XXI dias andados del mes de abril en el anyo de nuestro senyor de Mil e CC quatro anyos.

45

20 d'abril de 1304, Tarassona

Jaume II i Ferran IV acorden deixar els seus litigis en mans d'uns àrbitres: Dionís I, l'infant Joan i l'arquebisbe de Saragossa.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Compromissum factum per dominum regem Aragonum. En nombre de Dios. Sepan como entre los muy altos don Ferrando rey de Castiella fillo del rey don Sancho qui fue e sus gentes vasallos e valedores de la otra part sean stadas luengament e ahunt sean guerras e discordias queriendo las ditas partes venir a concordia e a paç catando los buenos debdos que han ensamble e el bien que send podra seguir por end el dito rey dAragon por si con consentimiento del rey don Alfonso fillo del infante don Ferrando qui fue agradablemente de certa sciencia comprometido en [...] don Dionis [...] rey de Portogal en el infant don Johan fillo del [...] rey don Alfonso [...] e en [...] don Eximeno vispe de Zaragoza assi como en arbitadores e amigables componedores sobre todas las ditas discordias e guerras. Prometient el dito rey dAragon en su fe e en su veradt de mi notario deuisso scripto recibient que el por si e por los suyos tenra e complira por siempre la sentencia, el arbitro, dito, laor o otra qualquiere composicion que los ditos arbitadores concordablement diran sobre estos feytos en qualquiere manera a ellos visto sera; asi que le dito rey dAragon nunca vanra li lexara a ninguno venir contra la sentencia el arbitro laor o composicion que diran concordablement los ditos arbitadores e amigables componedores. E a major firmesa e dito rey dAragon por si dio e puso en rahenas los castiellos de Fariza, de Verdeyo de Somet, de Borja e de Mallon, los quales castiellos sean tenidos por los ditos arbitadores concordablement los castiellos sobreditos que ha dados a coneximiento e a dito de los arbitadores fuessen rendidos al dito rey don Ferrando. E si por aventura los ditos arbitadores no habian determinado el dito feyto

concordablement a aqui a la fiesta de Santa Maria meytat del mes de Agosto primero que viene entro a la qual fiesta el dito compromiso quiere el dito rey de Aragon que dure, a los ditos arbitadores el feyto havian determinado, e el dito rey d'Arago assi como los ha dado a puestos. E semblant compromiso deve fazer el dito rey don Ferrando jus estas condiciones mismas a dar por rahenas los castillos de Alfaro, Cervera, Aeton Sant Estavan e Atiença en aquella misma forma quel dito rey d'Arago dio e puso los sus castiellos sobreditos.

Feyta carta dia lunes XX dias andados del mes de abril anno Domini M CCC quatro.

Desto son testimonios los nobles e honrados varones don Ramon vispe de Valencia, don Jayme senyor de Exerica, don Jayme Pereç, senyor de Sogorbe, don Pero Martinez de Luna, don Johoffre abbat de Foix, don Domingo Garcia sacristan de Taraçona e don Gonçalbo Garcia consellero del senyor rey d'Arago, don Ramon arcidiano de la Guardia e don fray Gil de Sisto, don Bartholomau d'Ezlava, Ferrant Rodrigueç de Ossorio, Gutierre Diaç de Çavallos, Ferrant Romero, chanceller del infant don Johan e Pero Gonçalveç de la camara e escrivano del rey don Ferrando. E yo Andreu Pereç de la Cervera, publico notario de Taraçona de mandamiento del [...] senyor don Jaymes rey d'Arago e del dito rey don Alfonso qui present era e espressament a esto consintio esti compromiso recebi e con mi propia mano escrevi e con mi signo acostumpnado lo signe e lo cerre e en la XX linea en dize havian sobrescribi. El qual compromiso el dito rey d'Arago mando e fizo seellar con su bulla de plomo colgada.

46

9 d'agost de 1304, Agreda

Acord de pau entre Jaume II i Ferran IV.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Carta paccionum seu convenienciarum factam inter reges Castelle Aragoniem et Portugale ac infanten Johanem et habentur due consimulis altera sigillata sigillos ipsorum quator et altera tribus bullis Regum ipsorum.

En nomne de Dios amen. A quantos esta carta vieren. Nos don Ferrando por la gracia de

Dios rey de Castiella, don Jayme por aquella misma gracia rey de Aragon e don Dionis por esa misma gracia rey de Portugal. E el infant don Johan fazemos saber que como gran desavenencia discordia e guerra muy afincada e muy daynosa fuese pieça ha entre nos ditos reyes de Castiella e de Aragon viniessemos a paç e avinencia por la obra de los ditos rey de Portugal e infante don Johan que en feyto desta pac e bona avinencia treballaron a grant servicio de Dios e a gran pro nuestro e de las nuestras senyorias. E a su [...] ellos e don Ximeno obispo de Caragoça que pusieron lo en assossego dando y sentencias assi como es contenido en las cartas de las ditas sentencias. E que se seguiessse verdader amor entre nos reyes de Castiella e dAragon porque se jurasole mellos entre nos. Tenemos por bueno e por nuestro pro de [...] mer en este feyto [...] ditos rey de Portugal e el infant don Johan por seer mas ensemble nos e nuestros seer de un amor e de acuerdo. Et que seamos amigos de amigos e enemigos de enemigos et [...] dito rey de Portugal sin quebratameitnto ninguno de los pleytos [...] fueron vistas entre nos rey de Castielle e [...] ha por avenir [...] paç e buena amor quitamos las por nos e por nuestros sucesores e ells a sus sucesores quanto en esta raçon e en este fecho. E no queremos nos rey de Castiella ni es nuestro entender cierto que por esto se quebrante nenguna de las [...]ras [sententi]as que sean feytas e formadas entre nos e ell. Mas queremos que se guarden para siempre las donaciones escambios definicions e avinencias como [...] convenido en las cartas que feytas son entre nos e ell. E otro si porque linfant don Johan es nuestro vasallo e nuestro natural quitamoslo quanto en esta razon de vasallatge e de naturaleza e de todo homenaje jura e pleyto que nos fiziesse. E queremos que sea guardado deste [...] a desta avinencia assi como en esta carta en esto vasallaje ni naturaleza que con nos ha inpleyto ni jura ni homenaje que nos fiziese. E que pueda seer contra nos con los ditos reyes e sus sucesores e cada uno dellos faziendo nos nuestros sucesores contra las cosas que aqui son venvenidas. Nos todos quatro fazemos pleyto e homenaje e prometemos e juramos sobre la cruç de nuestro senyor e los santos evenglios delant nos puestos e corporalmente tanydos que seamos leales e verdaderos amigos entre nos, e que nos amemos bien e lealment sen ningun [en]ganyo. E si por aventura alguno de nos o de nuestros sucesores sera contra cualquier de nos todos quatro o de nuestros sucesores o de los otros tres e sus sucesores o de los otros tres e sus sucesores sean contra el por fazer la guerra e para buscarle mal en todas las maneras que pudiesen. E para fezerle tener e guardar las conveniencias e los pleytos que entro aqui son feytos que tengan a nos [...] que en esta manera e en las otras cartas que entre nos son fechas e son convenidas. E todas las otras cosas que entrenos e cada uno de nos entro aqui son puestas e feytas. E ninguno de nos non acuelga ni reciba ni consienta en su tierra a ningun rich omne ni cavallero del otro que guerra tenga con aquel Rey de cuyo aver queremos que

aquestas posturas que son entre nos feytas sean confirmadas por el apostolico de Roma e sententia de escomulgamiento dada por el contra daquel que contra las ditas posturas e alguna daquellas viniessse o fiziesse. E a questo que sea [...], procurador por nos todos a demandar e [...] vinar la dita conformacion. E [...] queremos que qualquiera de nos la pueda demandar e impetrar si [quieresin pro]curacion de los otros. En testimonio de la qual cosa nos sobredichos reyes e infant don Johan fiziemos ende fazer quatro cartas se[...]ellantes sielladas con nuestros siellos de las quales cada uno de nos Reyes e infante tomo ende sendas.

Dada en Agreda a IX dias andados del mes de Agosto. En el anyo de nuestro senor de mil e CCC e quatro.

Presentes testimonios los honrados padres en JhesuXripsto don Johan vispo de Xixina don Remon visto de Valencia don Guiralt vispo de porto Ferrant Gomeç chanceller del rey de Castilla don Johan s[i]meon conseyllero del rey de Portugal diago Garcia conceller del siello de la poridat del dito rey de Castiella e don Gonçalvo Garcia conseyllero del dito rey dArago.

Sig+no de mi pero Martineç escrivano del dito seynor rey dArago e por aitoridat suya notario publico que de mandamiento de los ditos reyes e infante don Johan aquesta carta escrevi e con letras sobrepuestas en la septima linea on dize ells [...] o a sus sucesores cerre en el logar dia e ayno sobredichos.

47

29 [d'agost] de 1304, Morvedre

Jaume II i Ferran IV pacten la inclusió del rei de Granada en la pau.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble don Fernando por la gracia de Dios rey de Castiella [...] con Alfonso [...] vuestro vasallo que nos enviamos sobrel [...] yamos recebido por el rey de Granada [...] mas plenament todo le era enviado en la dita vuestra carta de los quales vos respondemos que nos creemos e somos ciertos que este fecho a vos peso mucho e en verdat deve vos pesar porque en vuestra fe e en fuerza de la tregua e paç que fiziemos con vos en la qual vos quisistes que fuera el

rey de Granada assi como vasallo e amigo [...] nos el dayno e el mal. E en enbiar nos mandar a Ferrant Gomeç vuestro chanceller que havia enviado el dito rey que faulase con el en guisa con manera que todo quanto levaron de nuestro regno los moros que lo tenian que daqui adelante que no fagan mal ni dayno en el nuestro senyorio e quel respuesta end aures luego nos la faredes saber.

En esto rey fiziestes vos guisado e cosa debida e assi pertayia a verse e en [...] tro deveades vos estar to que sea cumplido como nos avedes embiado dezir. E senyaladament vos rogamos que nos fagades luego e saber la respuesta que vos fara el rey de Granada.

[...]

Dado en Murviedro 29 1304.

14 de juliol de 1305, Barcelona

Carta d'instruccions de Jaume II al seu ambaixador davant el rei de Castella. L'objectiu de l'ambaixada es solucionar problemes derivats del compliment de la sentència arbitral.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Esto es lo que Pero Martinez escribano del señor rey de Aragon ha de dezir al rey de Castiella de parte del dito rey.

Primerament que la salute de su parte. E devele dezir en como el noble don Alfonso fijo que fue del infante don Ferrando fiço a saber al dito rey dAragon por carta e por mandado el prejudicio que dice que recibe segund en la carta que es ya entregado don Alfonso siquieren que nol es fecha en entrega como fue puesto e ordenados las vistas que ovieron los reyes [...] de Aragon le ruega que [quiera lezar poseyr] el lugar a don Alfonso segund que le fue por ell entregado por razon de la sentencia. E que el fecho sea assi pues entregado estuvo fasta que el rey de Portugal e el rey dAragon sabidas las razones que les querra fazer saber sobre esto el rey de Castiella hayan conoscido que send deve fazer e spera sera misura el rey de Castiella e don Alfonso no haura ninguna razon de recelarse ni podra dezir que tuerto le sea fecho en esto.

Otro si envio dezir el dito don Alfonso quel dito rey de Castiella a feytos e faze

mandamientos con sus cartas en la tierra que el dito don Alfonso es seyda entregada, asi como que havia mandado a los del Real de Manzanares que pechasen con los de Segovia. E a esto dize el rey dArago que sabe del rey de Castiella que el dito don Alfonso ha e deve haber segunt la sentencia francha et quita toda la tierra quel deve entregar sin alguna servitut. E assi quel dicho rey lo ruega que se quiera desto lexar e cata la sentencia e el tratamiento de la paç que nol querra fazer contra la sentencia sobredita. E faziendo esto para mesura a lo que deve e catara el rey de Portugal e al rey dArago que don Alfonso no aura a dezir dellos ni ahun del mismo.

Orossi quel dito don Alfonso envio dezir que las entregas no eran fechas complidament assi como el rey de Portugal e el rey dArago jutgaron en la sentencia e segunt pussieron a estas vistas çagueras, diga el dito mandadero al rey de Castiella an comoel, rey dArago i envia dezir que como pertenesca muyto al dito rey de Castiella e a su de catar todas aquellas cosas que fueron ordenadas e puestas, el tractamiento de paç si que en aquellas que se contiene en la sentencia e lo que fue ordenado e puesto a estas contiene en la sentencia a lo que fue ordenado e puesto a estas vistas çagueras e de esquivar el contrario. Que el dito rey dArago lo fuerça tanto que mas puede e faga fazer la entrega al dito don Alfonso segunt la forma [acordada] en las cartas ende fechas [...] segund jurisdiccion del rey dArago. En esto no quiso consentir el dito Pero Garcia diziendo que el logar de D. Juan Manuel e que no rend pleitesia quel demandaria don Johan emienda al rey. La qual cosa no ha logar que ni don Johan deve demandar al rey emienda ni el rey no fe la deve fazer porque el logar finca de don Johan. Salvo que finca de jurisdiccion del rey dArago asi como Villena e los otros logares que caen dentro los mojones del rey dArago, ni el rei dArago non atiend aver la propiedat del logar, salvo la jurisdiccion como dito es. E maiorment porque don Johan firmo la sentencia e juro e fizo fieltat al rey dArago por mandado del rey de Castilla por Villena e por los otros logares suyos que fincaron a la parte del rey dArago. E por esto ruega el dito rey dArago al dito rey de Castilla que Yecla finque en la dita jurisdiccion del dito rey dArago e que envie cartas suyas sobre esto.

Item a lo que envio dezir el dito don Alfonso que los de Madrit entran a pascer con sus ganados e a cortar madera en los moentes y terminos del real de Mançanares en peiuducido suyo e contra voluntata dellos el dito rey dArago ruega al dito rey de Castilla, que si cosa nueva es, que lo mande vedar e que mol fagan ninguna novalledat.

E del fayto de Varea que es del noble Gombalt de Entienza diga al mandadero al dito rey de Castiella en como el dito don Gombaldo lo tiene en afuncamiento sobre este feyto. E como el dito rey dArago ruega al rey de Castiella que como el dito logar sea del dito noble e de su propiedat

que fe lo mande entregar.

Item diga el dito mandadero al rey de Castiella de parte del dito rey d'Arago en como el dito rey le ruega que la quantia d'argent viva que fue tomada a Bartholome ciudadano de Valencia en tiempo del rey Alfonso de buena memoria el qual [...].

49

24 de novembre de 1305, Burgos

Juan Manuel informa a la reina Blanca que ha rebut la noticia de la dispensa papal per casar-se amb la infanta Constança.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sennora yo don Johan fijo del infant don Manuel me acomiendo mucho en la viestra gracia como a madre e sennora para quien codicio mucha vida e mucha salut e a quien servir e so tenido de fazer todas las cosas que mandaredes tenido. Sennora vi vuestra carta que me enviastes con Catalin [...] mader en que dizia que el conde de Avelin mio tio que el fablarian con el Rey e convusco sobre el matrimonio de la noble infanta donna Costança vuestra fija e de mi e el rey e vos quele dies des respuesta de palabra sobrello segund Catalin me diria e yo quel creyasse delo que me diria dela vuestra parte en esta razon. Et sennora Catalin fablo connigo e dixome que me enviavades dezir con el que el Rey ha ganado la dispemsacion del apostolico para la infanta vuestra fija e que es voluntad del Rey e nuestra que se cumpla el matrimonio della e de mi Sennora esto gradesco mucho a dios e tengo el Rey e a vos en gran merced que me fazedes. Otrossi sennora medixo el dicho Catalin que el Rey le mandariage fueses con el mediados del mes de diciembre e queme enviarie dezir lo que yo fiziesse. Et sennora enviolo porque fuera alla al plazo quel rey mando et pido vos por merced quel creades de lo que el Catalin que vos dira de mi parte e tener vos lo e en merced.

Dada en Burgos veynte e quatro dias de noviembre era de mil quarenta e tres annos.

Yo Gonçalo Martines la fiz escrebir.

19 de desembre de 1308, Alcalà de Henares

Ferran IV publica l'aliança amb Jaume II contra Granada.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Sepan cuantos esta carta vieren como nos don Ferrando por la gracia de Dios rey de Castiella, de Toledo, de Leon, de Gallizia, de Sevilla, de Cordova, de Murcia, de Jahen e del Algarbe, e sennor de Molina, veyendo que en las posturas fechas entre Nos e vos muy noble don Jayme por essa misma gracia Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdenya, de Corçega, conde de Barcelona e de la Santa Iglesia de roma, sannalero almirante e capitán general nos avedes de ajudar con cierta ayuda de galeras e lennos contra el Rey de Granada segund que en la dita carta de las posturas ende fecha se contiene prometemos a buena fe e sin enganyo a vos dicho Rey de Granada tengamos en la mar continuadamente por guarda con vuestras galeas en uno dieç galeas armadas entre lennos armados a vuestra costa e mission. E en testimonio fizimos fazer esta carta e seellar con nuestro seello colgado.

Fecha en Alcala de Henares veynte das de Diziembre era de Mill et trescientos e quaranta seys annos.

Yo pero Martineç escrivano del Rey dAragon e notario publico esta carta fiz escrevir por mandado del dicho senyor Rey de Castiella e pues i mi signo.

13 de març de 1309, Avinyó

Els ambaixadors de Jaume II a Roma informen al rei de l'estat de les negociacions per aconseguir el delme per al croada contra Almeria.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al molt alt e molt poderos senyor en Jacme per la gracia de Deu rey d'Arago. Nos en Ponz per aquesta mateixa gracia bisbe de Leyda, e en Bernat dez Fonollar humilment senyor nos comenam en vostra gracia. Rehebem senyor una vostra letra dimecres XII dias de març en la qual se contenia quels po[...] que si el papa per part del dee Castella e de vos senyor. E nos senyor com proposam de la misatgeria diguen de part del rey de Castiella e de vos senyor, e pus donam les peticions segons que liaus haven escrit per dites letres nostres, e en aytant senyor com nos podem cuydar los fets e tenim aprop los cardinals als ab qui nos enteniem quens cuiden a endreçar los feits e son a casa del papa tots dies e mati e avespre a fem tant que ell sap que nos som aqui. E yr que fo dimecres feu nos dir que dilluns primer vinent parlaria ab nos ca aytan gran voluntat havia quens espegas con nos. Mas que abans se havia a deliurar del fet de Venecia lo qual sera ja espetrigat, mas lo cardenal de Beseis que havia fait proces no era en el cort ans ha estat prenis ben XII dies, e ara es vengut. Vos senyor ahuda la vostra carta dezzus dita nos acordam amb lo Cardenal de Napols si consellava ell de dilluns lo qual dia lo papa nos havia assignat per dentrar devant lo papa per darli entendre que la posicio que feta haviem, haviem feta depuis del rey de Castella com a vos senyor. E ha estat a tort del dit cardenal e de nos que esperem tro dilluns que ell nos deu repondre. E diu lo Cardinal que ell creu que entendiment sia del papa e entemiment es seu, e dels altres cardenals que em aquest fait caben que les petresons e les gracies sien atorgades al rey de Castella e a vos senyor mayorment pues nos no demanam la delma per lo Rey de Castella. Trameten vos senyor lo traslat de la carta quel rey de Castella trames al papa e en aquella senyor porets veher ço quel rey de Castella li tramet a dir. E aturam nos senyor lo correu tro lo dit dilluns passat a fer vos en saber tot nos he ardit.

Comanam nos senyor en vostra gracia e manats e nos ço quens placia. Data en Avinyo XIII dies de Març.

24 d'abril de 1309, Barcelona

Jaume II informa a Dionís I sobre la participació del Marroc contra Granada.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el*

Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II, CSIC, Barcelona, 1994.

Al Rey de Portugal Rey hermano fazemos vos saber que despues fue [...] algun raconamiento de la guerra de los moros de Granada entre nos pero alli cuando fuimos en Calatayud tornados trobamos cartas del rey de Marruecos por las quales entendimos que el havia grant sabor de lacer posturas con nos contra el rey de Granada end nos viendo que esto sera gran dreçamiento deste fecho e era grant servicio de Dios e cosa que complia mucho o pro del rey de Castiella e de vos e de nos por muchas razones, acordamos de enviar al rey de Castiella don Bernat de Serrian almirant e don Goncalvo Garcia concelleros nuestros. E desi faularon con el rey de Castiella nuestros mandaderos quel dicho rey de Castiella se viese con vos e que vos recontasse todos los fechos como eran tractados e puestos e que vos fuessedes en ello. E no acordaron que con ningun otro vos lo fiziessen saber porque grant menester que fuesse posidet como vos podades consocer que convinia. Et segun avemos entendido por los aferes que ovo tardar de veer el fecho en la cort ante que a vos lo dixiesse porque vol querien facer ajuda sus gentes sino les dizia la razon. Agora avemos entendido ia ser ido a veer con vos e plaze nos mucho. Et rogamos vos rey hermano que a estos fechos que son mucho a servicio de dios e a grant pro e honrra de todos los Reyes de Espanya dedes endreçamente e ayuda e faredes en ello vuestro deudo o cosa que vos parece muy bien e quel rey de Castiella e nos vos auremos mucho que gradecer que segurament Rey muy grant carga e grant verguença era de todos nos con tan poco poder como el rey de Granada por esto viesse delant e gran desonrra de Jhesu Xripto e de vos e danyo de toda Espaya. E sabet rey que nos a mediant junyo con nuestra flota e con nuestras vuestes entendemos recollir nos a puerto fangos por ir contra el rei de Granada e su tierra. E porque somos seguros que vos plase oir buenas nuevas de nos zaved que por la gracia de Dios somos sanos nos a la Reyna e nuestros fijos. E rogamos vos que toda via nos fagades saber vuestra salut e buen estado de la muy noble reyna de Portugal mujer vuestra cara hermana nuestra e del muy noble infant Alfonso fijo vuestro que grant plazer end auremos.

Dado en Barcelona a XXIII dias andados del mes de abril en el anyo de nuestro senyor Mil CCC IX.

Diego López de Haro informa a Jaume II sobre el setge d'Algecires.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble e mucho onrrado senyor don Jaymes por la gracia de Dios rey dAragon de Valencia de Cerdenya e de Corcega e conde de Barcelona e de la santa Eglesia de Roma sennalero, almirant e capitán general. Yo Diego Lopes de Haro senyor de Vizcaya alferes del Rey de Castilla e su mayordomo mayor beso vuestras manos e me comiendo en la vuestra gracia como a senyor a quien serviria muy de buenament e para quien cobdicio vida e salut por muchos annos e buenos. Senyor vi vuestra carta que me embiastes e entendi bien quanto en ella dizia e yo gradezco a dios e tengal en merce quantos bien quanta merce vos faze e a tal senyor sodes vos que dos lo fiere daqui adelant a ningun ome del mundo non plazera tanto con la vuestra buena andança como a mi. Senyor otrossi bien sabedes en como esta el rey aqui sobre algezira tiene la cercada por mar e por tierra e trosi tiene aplazada a Gibraltar e [...] de ende [...] este viernes primero que viene e los [...] e lo que sopiera daqui adelant fazemos vos los hi saber.

Dada en el real sobre, o cerco de Algezira IX dias de Setiembre.

54

29 de maig de 1310, Sevilla

Ferran IV informa a Jaume II de la pau amb Granada.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble e mucho onrrado don Jaymes por la gracia de Dios rey de Aragon e de Valencia e de Corcega e de Serdenya conde de Barcelona dela sancta eglesiade Roma senyalero, almirant e capitán general. Don Fernando por esta misma gracia Rey de Castiella de Toledo, de Leon de Gallizia de Sevilla de Cordova de Murcia de Jahen e del Algarve e senyor de Molina.

Salut como a rey que tenemos en lugar de hermano e que amamos de coraçon e de quien

mucho fiamos e para quien querriamos mucha onrra e tanta vida e tanta salut como para nos queremos. Fazemos vos saber que nos que pusiemos pas por vos e por nos con el rey de Granada martes veynte e seys dias andados de mayo cuydando de vuestra onrra e la vuestra e la pas como se fizo e en qual manera Diego Garcia de Toledo mio vasallo a vuestra merced vos lo dira que nos enbiamos a vos sobresto e sobre muchas otras cosas que vos el dira que son vuestro servicio e nuestro porque vos rogamos que atendades en algun lugar destos que son en esta comarca d'Aragon fasta que el llugue a vos porque nos ayamos mas ayna vuestra respuesta. Otrosi vos fazemos saber que nos dix Pero Garcia nuestro vasallo que era y connusco el conde de Enpurias vuestro vasallo por razon que si mester oviessemos las galeras con ellas en el estrecho, non por esto enbiamos vos dezir en como son puestas las pazes porque nos mandedes a saber sobre ello lo que fuesse vuestro servicio.

Dada en Sevilla veynte e nueve dias de Mayo era de Mill CCC e quarenta e ocho annos.

Yo Garcia Peres de la camara la fiz escrevir por mandado del rey.

55

10 d'octubre de 1314, Lleida

Jaume II assegura a Maria de Molina el compromís entre l'infant Jaume i la infanta Elionor, i nega els rumors que l'infant es casi amb la germana del rei de Xipre.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

A la muy noble e muy honrada donna Maria por la gracia de Dios reyna de Castiella e de Leon e seyora de Molina. De nos don Jayme por esta misma gracia Rey d'Aragon etc. Salud como a aquella por a quien querriamos tanta vida e salut con honra como para nos mesmo, Reyna a nos es dado a entender que algunos dizen alla en Castiella que nos aviamos tractado o fecho tractar casamiento del infante don Jayme nostro fijo e de la hermana del rey de Xipre la qual cosa es muy grant mentira e muy grant falssia. Et esto nunca fue pensado ni faulado ni tratado ni es ni sera la nunca quiera Dios que tal cosa faziessemos ni consintiessemos que el casamiento del infant don Jayme e de la infanta donna Elionor fecho es segund dios e ley e con dispensacion dela santa

Eglesia por que no debe caber en coraçon vuestro ni de ninguna persona que nos tal cosa feziessesmos e consentiessemos, bien es verdad que vinieron a nos mandaderos del rey de Xipre por tractamiento dotros matrimonios.

Dada en Lerida X dias doctubre en el anyo de nuestro senyor de mil CCC e XIII.

56

3 d'abril de 1319, Tortosa

L'infant Jaume explica a Jaume II els motius pels quals no es vol casar amb la infanta Elionor.

Publicat per Àngeles Masià de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al molt alt e poderos senyor lo senyor en Jacme per la gracia de deu rey d'Arago, de Valencia, de Cerdenya e de Corcega e comte de Barchinona e de la Sancta Esgleya de Roma senyaler almirall e capitan general pare nostre molt car. L'infant Jacme humil primogenit seu e en los Regnes e terres sues porcurador genral besan vostres mans e vostres peus nos comanam molt humilment vos responem quens plau de ço quens avets trames a dir que volets [...] en demanar lexovar a nos promes tro el temps ordonal que ladonchs vey sera han a temps. A aço senyor quens avets fet saber quens meravellats post de nos quan axi estant encara en dubte e en balança e que ades atorgam lo casamentades y dubtam vos responem senyor que quan les cosase satorguen no ab voluntat dom e mes per pahor e per ofronta que per grat o per plaer. No es maravella que hom nesta ab reguart e ba dupte. Quar tot ço senyor que nos avem fet ni atorgat daquest feyt, m es ho havem fet per pahor que per affronta que per voluntat que nos aguessem de pendre muller. E axi senyor nous meravellets si varieiam que hom ha a varieiar en les coses qeu no fa hom a fer per gran instancia o per reguart. E podets senyor conexer senyor que nos no havem ahut voluntat de pendre muller que depuys que nasquem ença e no havem conegut nulla fembra carnalment.

Data a Tortosa dimarts III dies anats del mes dabril en l'any de nostre senyor de M CCC XIX.

Annex 8

Documents diplomàtics 2:

Corona d'Aragó – regnes musulmans

1

Entre 1052 i 1071

Carta de Ali ibn Mugahid, rei de Dènia a Almondís.

Publicat per Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (dirs), M. Josepa Arnall, Ignasi J. Baiges (coords), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Lluís To: *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 Volums, Fundació Noguera, Pagès Editors, S.L., Barcelona, 1999.

Regina preclara vel gloriosa, domna Adalmus, honorificet eam Deus suus. Amicus fidelis, Gali, prolis Mugehid.

In Dei nomine et eius gratie. Prolonget Deus, o regina preclara vel gloriosa, tuam salvationem et protelet tuam iucumditatem adque retineat vel salbet te. Comex excellentissimus meus amicus vel gratus, honorificet eum Deus. Pervenit ad me, o regina gloriosa, tuam paginam preclaram cum Bernardo Amato, tuo fidele, salbet eum Deus et sten cum illis super tua amicitate vel dilectione in me, vel tua sinceritate ad me, et tua loquutione optima de me, et Deus scit quod sum ad te in duplo de hoc quod mici dililgis, vel in tua sinceritate quod ad me retines, vel est Deus super me testificator quod a seculo tuam karitatem in anime mee vel custodio ac rego tuam in corde meo sodalitem, et tibi gratias multimodas refero pro confirmatione mea amicitate contra comite magno conservet eum Deus de celo, et iam audibi, o regina gloriosa, tuam laudantiam me adque optima tua

dictione in me, et ego retribuam tibi super illud cum plu[...]

2

17 de juny de 1231, Capdepera

Tractat per mitjà del qual Menorca es torna vassalla de Jaume I.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1216-1236)*, Anubar Ediciones, vol. 1, Saragossa, 1988.

In nomine Creatoris, ego alfaqui Aboabdille Mafomed, filius domini alfaqui Abalança Aly Abineixem, alcady et alcaid insule Minoricarum, per me et per omnes senes et sapientes et per totum populum et habitatores insule supradicte, presentes et futuros, habito consilio et voluntate omnium et presentibus alfaqui Abolaçan Aly frate meo et alfaqui Aboaçmen Abenhacam et alfaqui Aboabdille Abenmoanna et alcaid Abemodiem Abnalhaçan et alfaqui Aboaly Abenmoanna et Aboabdille Abenuçaçiç et Abealbeç Ibnap Abdulcarim et Abulabez Ibnabenxerim et Abuasmen Abenxeraicon et Haron Abenresch et Mucatrif Abingaçen et Mahomat Abinçaquen et Mahomad Abenbacar et Hucayn Ibnalfi et Mahomad Abençaida et Aly Abenyahex concedimus et recipimus in dominum naturalem et proprium vos dominum Iacobum regem [...] et heredes vestros tenentes regnum Maioricarum; et nos facientes vobis homagia, fidelitates et iuramenta, defeximus nos et renunciamus omnibus dominacionibus, convenienciis et fidelitatibus et iuramentis, que usque in hunc diem fecerimus alicui persone. Et per recognicionem dominacionis vestre et fidelitatis, qua vobis tenemur et tenebimur, damus, concedimus et liberamus vos in presenti potestatem castri de Minoricis; ita quod signum vestrum sive vexillum ponatur per manus quinque personarumstrarum in sumitate castri et clametur alta voce ab ipsi personis vestris nomen et dominium vestrum et hoc facto, reddatur alfaqui qui modo est ibi, vel illi qui ibi erit substitutus, per nos et per vos confirmatus. Quam potestatem promittimus vobis dare et liberare vel mandatario vestro, sine contradicto, singulis annis, semel in anno, quandocunque vos volueritis, sed ille persone, reddito castro alfaqui, ut dictum est, statim repatriare teneatur.

Ad maiorem eciam recognicionem vestre dominacionis promittimus vobis et heredibus vestris vel mandatariis vestris, dare singulis annis nongentos almudinos ordeï et contum tritici. In

unoquoque, scilicet, almudino contineatur centrum almodinos de mut Abohaç, quos persolvemus in festo sancti Iohannis mensi iunii, de collecta iniuscuiusque anni et centum cabeças, inter boves et vacas, qui sint de duobus annis usque ad sex, et trescentas cabeças, inter capras et capronos, et ducentas cabeças, inter moltonos et oves, et duo quintaria de mantega, et habeat in quolibet quintario quatuor pesas et bestiarium detur nuncio vestro singulis annis in mense marcii, in littore maris ante almudainam de portu Minoricarum. Quibus traditis mandatario vestro, ipse de cetero suis sumptibus et expensis custodiat supradicta. Item promittimus vos et homines vestros et res eorum iuvare et deffendere bona fide, toto posse, contra omnes homines et facere pro vobis et pro mandato vestro pacem et guerram, infra insulam nostram tamen nec recipiemus aliquem cursariam vel inimicum vestrum in terra vel mari. Item si aliquod lignum christianorum incurreret naufragium in insula Minoricarum, promittimus omnia bona illa colligere et servare et reddere domino suo vero, vel vobis, nisi dominus vestrus inveniretur. Et si forte esset lignum sarracenorum, bona illa possimus requirere et illa ponere in opere castri. Et eodem modo fiat, si liznum nostrum de Moniricis deveniret in aliquo loco dominiacionis vestre. Item promittimus quod si captivus aliquis exiret vel fugeret de regno Maioricarum et veniret ad Minoricas, quod reddamus illum, nisi erit specialiter de insula Minoricarum; sed de alio loco non teneamur. Item omnes quintas lignorum hominibus, qui non fuerit de dominacione vestra, habeatis vos medietatem et nos aliam medietatem ad opus castri. Que quinte colligantur per manus alfaqui qui est ibi modo et erit post ipsum.

Et nos Iacobus, rex predictus, per nos et nostros heredes et nostros homines, promittimus vos omnes habitatores Minoricarum et singulos defendere et salvare et omnia bona vestra in terra et mari. Et per gratiam specialem et honorem quem vobis volumus facere, concedimus vobis quod nullus christianus vel iudeus possit habitare continue in insula Minoricarum, nisi esseet de voluntate vestra. Et propter hoc concedimus et confirmamus pro alfaqui super vos, in nostro loco, venerabilem et legalem alfaqui, qui modo est ibi, nomine Aboabdille Abenixem, ut sit alfaqui in tota vita sua. Et post obitum eius, liceat vobis eligere alfaqui de vobis aliis, quem volueritis. Et sint semper alfaqui et alcayd et alcadi et almoxariff de vobis. Et quando elegeritis alfaqui faciatis nobis scire per vestrum nuncium et litteras, causa ut confirmemus ipsum; et nos debemus mittere nuncium nostrum tunc, qui accipiat iuramentum ab illo, ut servet vobis omnia supradicta. Et si forte inter vos non concordabitis de eleccione, nos possimus eligere pro alcayd unum de vobis et constituere cum consilio senium vestrorum. Item concedimus et donamus vobis quod quandocunque aliquis vel aliqui vestrum venire volueritis in loco quolibet terre nostre causa negociandi, sitis salvi et securi et franqui et liberi de pedatico et de leçda et de omni demanda, que possit fieri causa mercancie. Item

concedimus vobis quod quandocunque ligna sarracenorum, causa neociandi venerint ad Minoricas, dum ibi in terra vel in portu fuerint, non capiantur a nobis vel graventur nec ab hominibus nostris; sed, exito de portu, non teneamur inde. Item concedimus quod quilibet habitator Minoricarum cum voluntate de alfaqui, qui ibi fuerit, possit se transfere ad morandum, ubi voluerint, in terra sarracenorum vel christianorum. Et si venerit ad Maioricas, quod sit de foro aliorum sarracenorum, qui fuerit de illa partita in qua venerit. Item, promittimus quod si, eventu gencium vel inimicorum, auxilium vobis fuerit necessarium, quod, quando vestrum nuncium habebimus, succurremus vobis et faciemus vobis auxilium et deffendemus vos, sicut nostros homines proprios et quandocunque illum nuncium vos destinare oportuerit pro succurso exigendo et fuerit apud Maioricas, quod ille qui teneat nostrum locum guidet illum et ducat illum ad nos salvum et securum. Denique, promittimus quod si aliquis hominum nostrorum ceperit sarracenum habitatorem Minoricarum, vel in loco aliquo terre nostre de cetero fuerit captivatus, reddemus illum absolutum et liberum cum omnibus rebus suis.

Datum apud Capud Petre, XV kls. Iulii, anno Domini M.CC.XXX. Primo.

Signum Iacobi [...] Huius rei testes sunt: F. Prepositus tarrachonensis; frater R. De Serra, commendator domus Templi Maioricarum; frater R. De Pelarrava; frater Bn. De Altaripa; B. De Sancta Eugenia; B. de Foxa; Cainarius, G. R. de Pavo; Assallitus de Gual; Sancius de Orta; P. Maça; Garcia de Orta; dompnus Ladro; Lupus Ex. de Luçia.

Signum Guillelmi scribe, qui [...] hanc cartam scribi fecit [...].

3

30 de juliol de 1262, Montpeller.

Jaume I nomena a Ramon de Conques ambaixador seu davant el soldà d'Egipte.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonorum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinona et Urgelli, et dominus Montispesulani, damus licenciam et plenum posse vobis, fideli nostro Raymundo de Conchis, burgensium Montispesulani, quod si poteritis modo obtinere cum soldano

Alexandrie in viatico isto, quod ad partes Alexandrie facitis cum litteris nostris, quas dicto soldano mitimus, quod concedat et donet nobis et hominibus terre nostre alfundicum in Alexandria et franquitatem, emparetis vos pro nobis et nomine ac loco nostri dictum alfundicum cum omnibus iuribus suis et ponatis ibi ac constituatis auctoritate nostra fondigiarium et consulem et faciatis omnia que ad utilitate nostram ibidem fuerint facienda; et nos promitimus habere ratum et firmum quicquid per vos, ut dictum est, super premissis factum fuerit seu eciam ordinatum; mandantes universis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, quod predicta omnia observent et non contraveniant, si confidunt de nostri gracia vel amore.

Datum in Montepesulano, tercio kalendas augusti, anno Domini M.CC. LX. secundo.

4

27 d'octubre de 1263, Saragossa.

Jaume I concedeix licència a Guillem Gruni per fer la guerra al rei de Tunis i al rei de Tremecén.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Concedimus et damus integram licenciam et potestatem vobis fideli nostro, Guillelmo Grunni, civi Barchinone, quod cum omnibus illis, qui vos sequi voluerint, possitis armare et facere omne malum quod facere poteritis ullo modo regi Tunicii et regi de Tirimce et terre sue et omnibus illis, qui in iurisdiccione et eorum domino sunt constituti, tam in personis, quam in aliis rebus suis, concedentes vobis quod quicquid in eisdem habueritis vel habere poteritis ullo modo, habeatis ad vestras voluntates libere faciendas, ita quod nos et nostri nullum vobis impedimentum possimus facere vel contrarium in predictis. Concedimus, eciam, vobis quod illi, qui vobiscum ibunt in dicto viatico, non compellantur vel distringantur ad solvendum aliqua debita vel comandas, in quibus sint obligati in aliqua parte, tam christianis, videlicet, quam iudeis, immo ab ipsis debitis et comandis, usque reversi fuerint de dicto viatico, cum omnibus rebus et bonis eorum sint penitus elongati, nisi forte vos de dicto viatico oportebit vos remanere; mandantes vicariis, baiiulis, etc.

Datum Cesarauguste, sexto kalendas novembris, anno Domini M.°CC.°LX.° tercio.

13 de març de 1264, Eixea.

R. Ricard és nomenat ambaixador de Jaume I a Alexandria.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Damus et concedimus vobis, fideli nostro R. Ricardi, civi Barchinone, viaticum sive messengeria nostram Alexandrie, ita quod vos sitis nuncius noster et non aliquis alius dicti viatici seu dicte messatgerie et possitis ducere vobiscum navem et naves, quas volueritis, in viatico seu in messatgeria supradicta et nullus de terra nostra, mercator vel alius, sit ausus ire versos Alexandriam cum nave vel cum aliquo alio ligno seu cum aliquibus mercaturis, vel navem aliquam aut lignum, causa eundi in Alexandriam caricare sine vestri licencia et voluntate, quousque vestra navis sit carriata ex toto et vos recesseritis de Barchinona pro faciendo dictum iter, et quia de vestro proprio vos debetis facere omnes missiones et expensas dicti viatici seu dicte missatgerie, exopto quod ad aliquibus hominibus Barchinone, qui amiserunt merces suas apud Alexandriam, vobis dare facimus ad sustentacionem dictarum expensarum, damus et concedimus vobis, R. Ricardi predicto, totum illud quod soldanus Babilonie et Alexandrie vel aliquis alius illic vobis voluerint dare et dabunt, tam racione missatgerie, quam racione expensarum, quas vos dabit isdem, quam eciam qualibet alia racione. Volumus et concedimus vobis quod totum illud sit vestrum et de eo, nisi volueritis, aliquid non teneamini nobis dare nec eciam in aliquo respondere, set illud habeatis ad faciendum omnes vestras proprias voluntates, prout melius dici vel intelligi potest, ad vestrum et vestrorum bonum et sincerum intellectum, exopto, tamen eo quod ad opus nostri specialiter vobis dabunt. Item, concedimus vobis, R. Ricardi predicto, quod positis libere et sine aliquo impedimento nostro et nostrorum vendere ad duos vel tres annos alfondicum aut consulatum nostrum Alexandrie hominibus terre nostre, prout vobis melius videbitur expedire, et vendicionem, quam vos inde feceritis, ratam habere promitimus atque firmam ac si a nobis personaliter esset facta, et insuper ad relevacionem et adiutorium dictarum expensarum, quas vos facere oportebit in viatico seu missatgeria predicta, donamus et concedimus vobis ducentos bisancios veteres de Alexandria, de illis, videlicet, quos habebitis et habere poteritis de predicta vendicione; set quicquid magis de

predicto alfondico et consulatu habere poteritis, sit nostrum et illud ad opus nostri retinemus. Item, concedimus vobis, R. Ricardi predicto, quod possitis componere super facto missionum, quas ratione dicti viatici vos facere oportebit, cum illis hominibus Barchinone, qui merces suas in Alexandria amiserunt, et si forte cum omnibus illis dictam compositionem facere non poteritis, faciatis et facere possicionem faciendam. Et omnia que cum ipsis feceritis de predictis, tenere promittimus vobis et observari ab illis et omnibus aliis inviolabiliter faciemus.

Datum Exee, V nonas marcii, anno Domini M.°CC.°LX.° tercio.

6

20 de maig de 1264, Calatayud.

Ramon de Conques és nomenat ambaixador de Jaume I a Alexandria.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Damus et concedimus vobis, fideli nostro, Raimundo de Conchis, burgensium Montispesulani, missatgeriam Alexandrie, ita quod vos sitis nuncius noster dicti viatici et non aliquis alius et possitis ducere vobiscum navem et naves, quas volueritis in viatico seu missatgeria supradicta et nullus terra nostra mercator vel alius sit ausus ire versus Alexandriam cum aliquo ligno vel nave nec cum aliquibus mercaturis nec navem vel lignum, causa eundi in Alexandriam, carricare, sine vestri licencia et voluntate, quousque vestra navis sit carricata et toto et vos recessiritis de Barchinona pro faciendo viatico antedicto; dantes et concedentes vobis licenciam et plenum posse quod possitis in partibus Alexandrie constituere consulem pro nobis, qui locum nostrum in alfondico nostro ibi teneat et qui audiat et determinet omnes causas, que inter homines terre iurisdiccioni nostre quorumlibet locorum verterentur et ponat penas civiles et criminales super ipsos, prout eidem melius visum fuerit expedire et eas habeat et accipiat auctoritate nostra ab illis, qui in ipsam penam inciderint, et qui omnia iura nostra colligat et recipiat loco nostri: statuentes et volentes quod vos auctoritate nostre in dicta terra statuere possitis quod omnes homines terre et iurisdiccioni nostre ad dictas partes euntes donent vobis ratione iuris unum bisancium et quartam de centum bisanciis de omnibus, que secum ad dictas partes portabunt, de quibus respondeant loco

nostri illi consuli, quem vos ibidem duxeritis statuendum; dantes, insuper, vobis licenciam et plenum posse imponendi penam et penas super hominibus nostris, qui in nave vestra ibunt et super illis, qui partibus Alexandrie fuerit, dum vos in dicta missatgeria fueritis, postquam de Barchinone recesseritis, eundo in dicto viatico, stando et redeundo, prout vobis visum fuerit et ipsos compellere et ipsi coram vobis teneatur venire et respondere, prestito sacramento, et iuvare vos ac consilium prestare et obedire eciam vobis personaliter, sicut nobis, et si quis contravenerit, possitis eum capere in persona et eundem inde punire, mediante iusticia, prout vobis videbitur faciendum.

Datum apud Calatayubum, XIII kalendas iumii, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quarto.

7

24 de juliol de 1264, Barcelona.

Jaume I agraeix l'acció diplomàtica de Garcia Ortiz de Azagra pels acords que havia aconseguït dels reis de Tunis i Sicília.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Recognoscimus et confitemur vobis, nobili dilecto nostro, Garcia Ortiç de Asagres, a vobis esse bene pccatos et contentos ad nostram voluntatem de missatgeria quam pro nobis fecistis ad regem Tunicii, et eciam de missatgeria, quam similiter pronobis fecistis ad regem Manfredum et de omnibus illis tribus milibus et centum quinquaginta unciis auri, quas ab eodem rege Manfredo pro nobis habuistis et recepistis et de omnibus aliis quibuslibet, que in missatgeriis predictis fecistis vel racione aliqua aministratis, ita quod de cetero nobis nec nostris nullum teneamini computum reddere nec aliquam aliam racionem, immo vos et vestros et omnia bona vestra inde clamamus quitios et penitus perpetuo absolutos.

Datum Barchinone, IX kalendas augusti, anno Domini M.CC.LX. quarto.

27 de juliol de 1264, Barcelona.

Ramon de Conques és nomenat ambaixador de Jaume I a Alexandria.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonorum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinona et Urgelli, et dominus Montispesulani, concedimus ac damus licenciam et plenum posse vobis, dilecto et fideli nostro, Raimundo de Conquis, nuncio nostro Alexandrie, quod si forte soldanus Babilonie seu Alexandrie, ad quem nunc vos destinamus, noluerit reddere vel reddi facere vobis, loco nostri, bisancios, merces et res alias, quas homines Barchinone et aliorum locorum terre nostre in Alexandria amiserunt vel dictus soldanus seus tenentes locum suum in Alexandria predictis nostris hominibus auferri fecerunt et noluerit observare nobis et nostris hominibus concessionem franquitatis mercium hominum predictorum, quam nobis fecit, et donacionem similiter, quam nobis fecit, de alfundico et consulato Alexandrie, possitis capere et pignorarare naves et alia ligna dicti soldani vel hominum suorum ubicumque ea poteritis invenire et omnia, que fuerint in ipsis, et ea ducere in Barchinonam vel in alium locum terre nostre et vendere ipsa ibi et eciam facere vestras proprias voluntates, prout de propriis rebus; hoc, tamen, retento quod, antequam recedatis a predicto soldano vel malum aliquod sibi vel suis hominibus inferatis, dicatis et faciatis sciri quod non teneamur ex tunc eidem de aliquo dampno vel malo quod sibi vei suis hominibus faceremus vel fieri faceremus et quod nostri hominibus, qui fuerint in Alexandria, dictatis ex parte nostra et mandetis quod exeant et recedant de Alexandria cum omnibus rebus suis.

Datum Barchinone, VI kalendas augusti, anno Domini M.CC.LX.III.

31 de maig de 1265, Monsó.

Jaume I concedeix un salconduit a unes persones en ruta, d'anada i tornada, cap a la frontera de Murcia i Granada.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Nos don Jayme por la gracia de Dios, etc. guiamos et aseguramos a vos Ferran Sanxez: et a don Bernat G. d'Entencia et a don Ferriz de Liçana et a todos vuestros bienes e a vuestros vassallos e valederos e a todos vuestros homnes et a todos lures benes e a dona Toda d'Estada et a sos bienes, per nos e por todos nuestros vassallos e valedores a buena fe e sin mal enganno, tro que seamos tornados de la frontera de Murcia et de Granada, assi que nos ni nuestros vassallos ni nuestros valedores no fagamos mal a vos ni a vuestros vassallos o valedores ni a vuestros homnes et lurs bienes ni a dona Toda d'Estada et a sus bienes, tro que seamos tornados de la frontera, segunt que desuso es dito.

Datum in Montesono, II kalendas iunii, anno Domini millesimo CC.LX.V.

10

2 de gener de 1268, Tortosa.

Bernat de Molins i Bernat de Pla són nomenats ambaixadors de Jaume I a Egipte.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, damut et concedimus vobis, fidelibus nostris Bernardo de Molendinis et Bernardo de Plano, burgensibus Montispesulani, presentem misatgeriam Alexandrie, ita, scilicet, quod vos sitis nuncii et non alius et possitis ducere vobiscum navem, quam volueritis, in misatgeria et viatico predictis salve et secure et sine impedimento alicuius persone; dantes et concedentes vobis licenciam et plenam potestatem quod possitis in partibus Alexandrie constituere consulem et consules, prout vobis videbitur expedire, qui audiant et determinent omnes causas, que inter homines terre et iurisdictionis nostre et quorundam aliorum locorum vertentur in partibus Alexandrie et possit ponere penas civiles et criminales super illis, qui

delinquet quoquo modo, prout eis visum fuerit de iure faciendum, et qui eciam ipsas penas exequantur, colligant et recipiant auctoritate nostra; dantes, eciam, vobis licenciam et plenum posse imponendi penam et penas super illos similiter, qui in partibus Alexandriae fuerint, dum vos in dicta misatgeria fueritis seu steteritis, postquam de terra nostra recederitis, in eundo, scilicet, in dictum viaticum et stando ac redeundo, prout vobis de iure visum fuerit, et ipsis eciam compellere; et ipsi coram vobis teneantur venire et respondere suis querelantibus, prestito sacramento ab eis, et iuvare vos ac consilium prestare et obedire vobis, sicut nobis, loco nostri, dum in dicta misatgeria fueritis, ut superius continetur; et si aliquis contravenerit quod possitis eum punire inde, prout vobis de iure videbitur expedire. Insuper, eciam, concedimus vobis quod possitis vendere hominibus terre et iurisdictionis nostre alfuncicum et consulatum nostrum Alexandriae loco nostri et precium quod inte habueritis quod sit nostrum et ipsum teneamini restituere nobis.

Datum in Dertusa, IV nonas ianuarii, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo septimo.

11

4 de febrer de 1268, Dènia.

F. de Queralt és nomenat ambaixador de Jaume I a Tunis.

Publicat per Ambrosio Huici Miranda i Maria Desamparados Cabanes Pecourt: *Documentos de Jaime I de Aragón V (1263-1268)*, Anubar Ediciones, vol. 5, Saragossa, 1988.

Damus et concedimus vobis F. De Queralto presentem missageriam Tunicii, ita quod vos sitis nuncio noster apud Regem Tunicii in presenti missageria et [...] aliquis alius, promittentes vobis quod dictam missatgeriam [...] volumus quod statim [...] res ad dictam missatgeriam faciendam.

Datum Denie II nonas februarii anno [Domini M.°CC.°LX.° septimo].

12

13 de juny de 1285, coll de Panissars¹

Tractat de treva entre Pere III i el rei de Tunis.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Sean todos quantos este Instrumento vieren: como están tratadas y convenidas Paz y Treguas entre Nos, Pedro, por la gracia de Dios, Rey de Aragon y Sicilia, de una parte; y el noble y honrado Miralmomenin² Bohap (Abu Haps) Rey de Túnez, de la otra: es á saber, por mar y tierra.

Primeramente: Todo Sarraceno de los Dominios de dicho Miralmomenin, Rey de Túnez , de qualquier lugar que sea de las tierras que hoy posee, y de aquí adelante ganare (estando Nos cerciorados por sus cartas ó por Mensagero de las que hubiese ganado), que viniere á nuestras tierras de los Reynos sobredichos de Aragon y Sicilia, y á todas las demás que hoy tenemos, y de aqui adelante, con la ayuda de Dios, ganáremos; en qualquier parage será salvo y seguro en su persona y bienes: por manera que nadie osará hacerle daño ni vexacion mientras dure esta Paz y Tregua.

II.

Si alguno ó algunos quisieren salir de algun lugar de nuestros Dominios para hacer daño á alguno de la tierra ó señorío de dicho Miralmomenin, ó bien á alguno de sus puertos ó costas, ya sea á Sarracenos, ó bien á otras gentes que salgan, vengan ó estén en ellos, en sus personas ó haberes, con nao grande ó pequeña, galera leño ó barca; prohibiremos y mandaremos prohibir que esto se haga en manera alguna.

III.

Si por ventura algunos hombres de los lugares de nuestra tierra, hicieren daño á alguno de los sobredichos de la nuestra, ó del Señorío del dicho Miralmomenin, en sus bienes ó personas; deberemos restituir y reparar todo aquel daño á los perdientes, jurando estos quanta fuere aquella

1 El Rey D. Pedro se hallaba entonces con su Ejército en la raya del Rosellon, donde está el sitio del Collado de Pañizars, para resistir al poder del Rey de Francia Felipe el Atrevido, que venia á invadirle sus dominios.
2 Marmol en su Historia de Africa (Lib. VI fol. 244) dice: Que estos Reyes de Túnez eran del linage de Henteta, que trae origen del Pueblo de Muzamuda, uno de los cinco Pueblos antiguos Africanos, los quales tenian por apellido Aba Hifrat. Ellos se tenian por legítimos sucesores de Mahoma, como descendientes del linage del segundo Califa Omár; y en este concepto se intitulaban Amir el Mamenin: al modo que en Roma se llamaron Césares los Emperadores, y en Egypto Pharaones sus Reyes.

pérdida, ó manifestandolo.

IV.

Todos los de la tierra de dicho Miralmomenin, que aportaren á la nuestra, ó bien á alguna Isla nuestra, ó lugar de nuestros Dominios; serán salvos y seguros en sus haberes y personas segun queda dicho, es á saber, asi de las gentes como de los Ricos-hombres que allí estuvieren, ó de otros.

V.

Item: Ningun hombre de nuestra tierra podrá ayudar á otros para hacer daño á la tierra de dicho Miralmomenin, ni á cosa alguna que suya fuere.

VI.

Item: Si algunos bastimentos de los Dominios del dicho Miralmomenin se perdieren en algun parage de nuestra tierra, ó algun Sarraceno subdito suyo, embarcado en nave de Christianos, aportare á alguna de nuestras Islas; las gentes de aquel parage ampararán y defenderán á aquellos Sarracenos y sus cosas, y les harán restituir todas las que fuesen suyas, que se sacasen del mar.

VII.

Item: Toda nave surta en puerto de los del dicho Miralmomenin, que sea de hombres de su tierra ó de otras, gozará de aquel derecho que sus subditos tubieren.

VIII.

Item: Ningun mercader de nuestra tierra podrá ir en nave armada, si no lo hiciere despues de haberla desarmado,

IX.

Item: Ningun mercader, ni otra persona de nuestra tierra, podrá comprar á otro mercaderías ó cosas que hubiesen sido quitadas á algunos Sarracenos de los Dominios de dicho Miralmomenin, ni á alguno de sus cautivos. Y si por ventura algunas mercaderías ó efedros que se hubiesen quitado á Sarracenos, subditos de dicho Miralmomenin, despues de la fecha de estas Paces, fueren halladas en algun lugar de nuestra tierra; los que las huviesen, serán apremiados á restituirlas.

X.

Item: Si la Esquadra de dicho Miralmomenin diere caza á algun bastimento armado de Christianos, el qual no fuese de nuestros Dominios ni de nuestra tierra, y dicho bastimento se acogiese á algun Pueblo ó Isla de las nuestras; las gentes de aquel lugar no darán ayuda á dichos Christianos, ni embarazarán á la dicha esquadra.

XI.

Item: Si algun bastimento de Christianos, ó de otras gentes, quisiere hacer daño á las tierras

de dicho Miralmomenin, ó bien á alguno de sus moradores, y las galeras de éste le persiguiesen, y tubiesen que aportar á algún lugar de nuestra tierra; sus habitantes no le defenderán, siempre que le apresaren en la mar. Pero si aquellos Christianos pudiesen ganar la tierra, los moradores del lugar nuestro no estarán obligados á entregarlos á los Sarracenos; antes quedarán debaxo nuestro poder.

XII.

Item: Si por fuerza de temporal, ó por seguir el alcance á los enemigos, alguna de las galeras de dicho Miralmomenin, arribase á alguna de nuestras Villas, Islas ó Costas; podrán allí hacer aguada y tomar refrescos, sin impedimento alguno.

XIII.

Item: Si algun Sarraceno tubiese queixa de algun Christiano de nuestros Dominios; probando el hecho, se le dará la debida satisfaccion. Y de la misma suerte, todo Christiano de nuestros Dominios, ú otro hombre morador de la tierra que hoy tenemos y de la que en adelante, si Dios quiere, tengamos, que vaya á las tierras que dicho Miralmomenin tiene y en adelanté tubiere; será salvo y seguro en su persona y haberes: por manera que nadie osará hacerle injuria ni vexacion alguna, y podrá vender y comprar, sin perjuicio ni embarazo, todp el tiempo que -durarán estas Treguas.

XIV.

Si por ventura alguno de ellos recibiere en algun lugar de su tierra, daño en persona ó bienes; dicho Miralmomenin lo resarcirá todo cumplidamente, como si este daño hubiese sido ocasionado por los Alcaldes, ú otros Oficiales suyos, ó por otros hombres de su tierra: jurando los perdientes quanta fuese la pérdida, ó manifestándolo.

XV.

Item: Las galeras y leños armados de dicho Miralmomenin, no podrán hacer daño en nuestra tierra, ni ayudar á alguno que intentase en ella hacerlo.

XVI.

Item: Si algunos quisiesen salir en nao grande ó pequeña , galera leño ó barca, de algun lugar de la tierra de dicho Miralmomenin, para hacer daño á algun morador de nuestra tierra, ó á alguno de nuestros Puertos ó Costas , ya sean Christianos ú otros, vinientes ó estantes en ellos, en sus personas ó haberes; dicho Miralmomenin prohibirá , y hará prohibir que esto se haga en manera alguna.

XVII.

Item: Todos los hombres de nuestros Dominios que vayan á la tierra de dicho

Miralmomenin, serán bien recibidos y amparados, y no se les hará ninguna nueva vexacion; ni se les impedirá llevar consigo sus libros de rezo, y dar sepultura á sus difuntos.

XVIII.

Item: Tendrán hornos para cocer su pan: y dichos subditos nuestros no desembarcarán en otros lugares, sino en aquellos para donde tengan concedida licencia; á menos que lo hiciesen por necesidad, como para refrescar los víveres, ó para alguna otía urgencia de su embarcacion: bien entendido, que allí no podrán vender ni comprar, ni sobre esto mover pependencias con sus habitantes.

XIX.

Item: Ningun mercader de la tierra del dicho Miralmomenin podrá ir en nave armada; si no lo hiciere despues de haberla desarmado.

XX.

Item: Ningun mercader ni otra persona de la tierra del Miralmomenin, podrá comprar cosa alguna á otro, la qual hubiese sido quitada á moradores de nuestras tierras, ó á cautivos suyos. Y si por ventura algunas mercaderías ó efectos, que hubiesen sido quitados á subditos nuestros despues de la fecha de estas Paces, se hallaren en algun lugar de la tierra de dicho Miralmomenin, ó de su Señorío; las personas que las hubiesen, serán compelidas á restituirlas.

XXI.

Item: Si algunas naves, leños, ó barcas de nuestros Dominios, se perdieren en algun parage de la tierra de dicho Miralmomenin, ó algun natural de nuestra tierra navegase en bastimento de Sarracenos, y aportáre á alguna de sus Islas; los moradores de estas ampararán y defenderán aquellos subditos nuestros y sus cosas, y les harán restituir todos los efedros que fuesen suyos, que se sacasen del mar.

XXII.

Item: Toda nave de naturales de nuestra tierra ó de otras, surta en qualquiera de nuestros Puertos, gozará del mismo derecho que gozáren nuestros subditos.

XXIII.

Item: De las mercaderías de los naturales de nuestras tierras se cobrará el diezmo; y de lo que llevaren en oro ú en plata, el medio diezmo, segun ha sido costumbre.

XXIV.

Item: Toda mercadería que lleven á qualquiera lugar de la tierra de dicho Miralmomenin, si no la pudieren allí vender ni permutar con otra; podrán de allí sacarla y llevarla á otras tierras adonde quieran, sin pagar por ello derecho alguno.

XXV.

Item: Del trigo y de la cebada que allá lleváren, no pagarán diezmo.

XXVI.

Item: De lo que compraren los Patrones con los fletes de sus barcos, no pagarán sino medio diezmo de derecho.

XXVII.

Item: De todo lo que vendieren de sus mercaderías en la Aduana con certificado de dicha Aduana, ó por mano de Corredor, quedará la Aduana obligada al precio.

XXVIII.

Item: Los subditos de nuestras tierras y Dominios tendrán en Túnez, y en los demás lugares del Señorío de Miralmomenin, que quieran, Lonjas de mercaderías, y Cónsules, que exijan todos sus derechos y emolumentos en la Aduana, ó en otros parages: y asimismo tendrán sus Escribanos privativos, que no podrán actuar con otras personas sino con ellos.

XXIX.

Item: Si por ventura, dicho Miralmomenin tubiese necesidad de embarcaciones para llevar sus diezmos ú otras cosas, se le cobrará la décima por razon de flete.

XXX.

Item: Si por ventura nuestra Esquadra; persiguiese algun barco armado de Sarracenos, que no fuesen subditos de dicho Miralmomenin, y aquel barco se acogiere en algun lugar de su tierra; los moradores del pays no podrán ayudar á dichos Sarracenos, ni poner embarazo alguno á dicha Esquadra.

XXXI.

Item: Si algun bastimento de Sarracenos, ó de otras gentes, intentase hacer algun daño á nuestras tierras ó subditos; y nuestras galeras siguiendole el alcance, tubiesen que aportar en algun lugar de la tierra de dicho Miralmomenin; los moradores del pays no le defenderán, si en la mar lo apresaren. Pero si aquellos Sarracenos, ú otras gentes, pudiesen ganar la tierra, los moradores no podrán ser compelidos á entregarlos á los Christianos; antes quedarán debaxo del poder de dicho Miralmomenin.

XXXII.

Item: Si por ventura el temporal llevare alguna de nuestras galeras á lugar ó costa de las tierras de dicho Miralmomenin, ó arribasen á ellas en seguimiento de enemigos; podrán allí hacer aguada y tomar refrescos, sin impedimento alguno.

XXXIII.

Item: Si algun Christiano tubiere queixa de algun Sarraceno, y éste fuere subdito de dicho Miralmomenin; probando el hecho, se le dará la debida satisfaccion.

XXXIV.

Item: Dicho Miralmomenin deberá dar cada año á Nos el sobredicho Rey de Aragon y de Sicilia, ó á quien dedelegáremos,el tributo de Sicilia, que asciende á treinta y tres mil trescientos treinta y tres besantes,y un tercio.

XXXV.

Item: Todos los caballeros ú hombres de armas Christianos que se hallan hoy, y en adelante se hallaren, en los Dominios del Rey de Túnez, estarán todos á nuestra devocion, y les podremos dar Xefe á nuestra voluntad, mudándole y relevándole siempre que sea de nuestro agrado: y el dicho Miralmomenin dará al Xefe que Nos pondremos, para su persona, y asimismo á los caballeros y hombres de armas, igual sueldo al que tomaban en tiempo del noble Guillen de Moncada³, y emplearán en pagas, en juicios, ó en otras cosas, conforme lo estilaban en aquel tiempo; y les tendrá la moneda al valor de cinco besantes la dobla.

XXXVI.

Item: Las iglesias de los Christianos, las campanas, y su culto divino, no recibirán impedimento alguno; antes bien podrán celebrar completamente sus Oficios, segun lo practicaban en tiempo de dicho Guillen de Moneada, y ha sido costumbre.

XXXVII.

Item: Dicho Miralmomenin dará y concederá las Lonjas de Sicilia y Cataluña, en todos los pueblos de sus Dominios donde querrán traficar, con todos los derechos, conforme han acostumbrado tener: y en ellos el Señor Reypondrá los Cónsules que fuesen de su agrado.

XXXVIII.

Item: Los Cónsules podrán entrar una vez cada mes á la presencia del Miralmomenin, para saber si gusta ordenarles alguna cosa, y para representar el derecho de los subditos del Rey de Aragon.

XXXIX.

Item: Dicho Miralmomenin concederá á los Catalanes, con preferencia á otra Nacion, la

3 Desde el año 1281, en que Conrado de Llanza Almirante de Aragon sujetó a los Tunezinos á obedecer á su Rey Abu Haps destronado; el Rey D. Pedro se reservó el derecho de tener guarnicion en los principales fuertes y plazas de los dominios de Tunez, y de poner Cónsules para el Comercio. El primer Xefe de estas tropas Christianas fué Guillén de Moncada, tronco ilustre de la Casa de los Duques de Montalto en Sicilia, incorporada hoy en la de los Marqueses de Villafranca y los Velez. De la sangre y varonia recta de Guillén de Moncada solo queda hoy el Principe de Monforte, Mariscal de Campo é Inspector de Dragones al servicio del Rey de España.

gabela de Túnez á un precio regular.

XL.

Esta Paz y Tregua deberá durar desde hoy á quince años. Y si por ventura sobre ella se moviere alguna cuestión entre Nos y el sobredicho Miralmomenin; se darán tres meses de intervalo para aclarar la disputa despues de aprobada dicha Tregua.

Esta Paz y Tregua, Nos Pedro, por la gracia de Dios, Rey de Aragon y de Sicilia, loamos, aprobamos y otorgamos: Por el Reyno de Sicilia; por Nos, y por la noble Reyna⁴, muger nuestra, y por el Infante Jayme, hijo nuestro, que debe ser heredero despues de Nos en dicho Reyno, la qual les haremos firmar y otorgar: Y por los Reynos de Aragón, Valencia y Cataluña; por Nos y el Infante D. Alfonso, nuestro hijo mayor, y heredero despues de Nos en dichos Reynos. Y prometemos por Nos y por ellos, observar y cumplir esta Paz y Treguas, segun se ha dicho arriba, de nuestra buena fé, sin fraude, asi por mar como por tierra, sobre nuestra ley.

Dado en el Collado de Panizars, á quatro de las nonas de Junio del año del Señor mil doscientos ochenta y cinco.

Testigos por el rey de Aragon

El Venerable Jayme, por la gracia de Dios, Obispo de Huesca. Arnaldo Rogerio, Conde de Pallas. Geraldo de Cervellon. Alberto de Mediona. Gilaberto de Cruilles. Guillen Ramon de Josa. Raymundo de Cabrera. Alaman de Cervellon. El Paborde de Solsona. Berenguer de Rosanes. Guillen de Castellaulí.

Testigos sarracenos

Abdalla Azeit. Jucef Abenyeco. Mahomet Abulheix. Abraham Abenmema.

Suplemento

Item: Dicho Miralmomenin pagará ahora á Nos, desde el punto que llegue nuestro Enviado á Túnez, cien mil besantes por el tributo de tres años, desde que poseemos á Sicilia⁵.

Item: Todo lo que la Casa de Túnez debe del tiempo pasado al Rey Carlos⁶.

-
- 4 Era Doña Constanza, hija y heredera de Manfredo Rey de Sicilia; por cuyo casamiento se unió aquella Corona, tan disputada por la Casa Anjovina de Nápoles, á la de Aragon.
 - 5 Este tributo anual á la Corona de Sicilia, lo pagaban los Reyes de Túnez desde el tiempo del Rey Rugero III en 1145, que sujetó á este vasallage aquella Corona Africana.
 - 6 Era Carlos I de Anjou, Rey de Nápoles y de Sicilia desde 1268, en que murió degollado Conradino, hasta 1281 en que el Rey D. Pedro III de Aragon se apoderó de aquella Isla y Corona por el derecho de su muger Doña Constanza. En 1276 el Rey Umar Muley se hizo tributario del Rey Carlos, que con poderoso ejército había ido en socorro de S. Luis.

Item: Todo quanto restó á pagar del trigo que Lorenzo Rufo y sus banqueros remitieron á Túnez para vender, desde quando Carlos la tenia; porque desde que el Rey de Aragon la tiene, despachó Mensageros á Túnez para que se le restituyese aquel trigo quando no estaba vendido todo, ó bien su valor.

Item: Le pagará todo lo que apresaron de la nave que fué enviada á Túnez, del Reyno de Valencia, cargada de Sarracenos, y de otras mercaderías.

13

16 de novembre de 1274, Barcelona

Tractat de pau i aliança entre el rei Jaume I d'Aragó i el rei Abu Yusuf Yaqub del Marroc.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Manifiesta cosa sea á todos: como Nos Aben Jucef⁷ Mir Almomellin, Señor de Marruecos, de Fez, de Suyelmeza, y sus pertenencias, y Señor de los Benimerines, hacemos paz y amistad duradera para siempre con Vos el Noble D. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Mallorca, y de Valencia, Conde de Barcelona y de Urgel, y Señor de Mompeller, Nos con Vos, y Vos con Nos.

I.

Despues subsistirá aquella paz entre vuestros hijos y los nuestros; de tal manera que Vos nos deis ayuda para tomar á Ceuta⁸, y nos envieis diez naves armadas, y diez galeras, y entre otros leños y barcas hasta el número de cincuenta; y tambien nos envieis quinientos entre caballeros, y hombres de linage. Y Nos os prometemos que os enviaremos cien mil⁹ besantes ceptíles buenos para esta

7 Fué el primer Príncipe del linage de los Benimerines que ascendió al trono de los Almohades, que acababa de arruinarse, sin mas derecho que sus violencias y artificios, Fué el fundador de Algecira la Nueva quando pasó a España con poderoso ejército.

8 Esta plaza estaba entonces en poder del Rey de Granada Muley Abdalla Ben Mihomad, el qual habia cedido á Aben Jucef, en uno de los Capítulos de la Confederacion que se ajustó aquel año, las plazas de Algecira, Tarifa, y Gibraltar, de que tomó posesion dicho Rey de Fez; mas de allí á poco tiempo sobrevinieron desavenencias que los enemistaron.

9 El besante era una moneda corriente entonces en el Mediterraneo, que tomó la denominacion de Byzancio

Armada, y otros cien mil besantes para preparar el viage de los caballeros.

II.

Y si gastasen mas de un año los caballeros en tomar á Ceuta, vos daremos con respeto á la temporada del año que empleen en tomar á Ceuta; y si empleasen todo el año, vos daremos los cien mil besantes, como queda dicho. Y despues de tomada Ceuta, vos daremos cincuenta mil besantes á Vos, y á los vuestros por cada un año.

III.

Asi mismo daremos al Caudillo de los caballeros que envieis, cien besantes diarios, y caballos para él y para los otros que vengan en auxilio nuestro; y á cada caballero su camello, si tubiesen que ir con Nos á algun parage. Y al Rico-hombre que enviareis, daremos acémilas quantas haya menester para el viage que hiciese con Nos.

IV.

Y prometemos, que cumplido el año, dexaremos irse el Rico-hombre, y aquellos caballeros con todo lo que habrán ganado allí; bien entendido que nos envieis refresco de otros tantos caballeros, que estén con Nos hasta que tomemos á Ceuta¹⁰; y asimismo que tengan Iglesia y Oratorio dichos caballeros segun se usa entre los christianos. También daremos á cada caballero dos besantes diarios, á pagar cada mes asi como la luna aparezca.

V.

Y todas estas cosas, es á saber, la amistad y el ofrecimiento del subsidio, vos prometemos en ley de Dios y en la nuestra, de buena fé y sin engaño, observar y cumplir.

Y Nos, Jayme, por la Gracia de Dios, Rey de Aragon, de Mallorca, y de Valencia, Conde de Barcelona, y de Urgel, y Señor de Mompeller, prometemos á Vos Aben Jucef Mir Almomellin, Señor de Marruecos, de Fez, de Suyelmeza, y de sus pertenencias, y Señor de los Benimerines, en la fé que Dios nos ha dado, y en la nuestra, de atender y cumpliros los quinientos caballeros y hombres de linage que haya de haber, y las diez naves y diez galeras, y el número de cincuenta entre leños y

(Constantinopla) en cuya Capital se acuñó la primera vez en el siglo XI. Su valor variaba segun los payses y los tiempos. Los habia de oro y de plata: los de este ultimo metal tenian en Cataluña el valor de tres sueldos. Los ceptiles, ó de Ceuta, serian poco mas ó menos del mismo valor; pero en estos Tratados siempre se entendía moneda de oro, que excedía á la plata en 9 tantos.

10 Todas las naves enemigas que estaban surtas en el puerto, fueron incendiadas ó apresadas por la esquadra Aragonesa que salió de Barcelona, y ayudó á la rendicion de aquella importante plaza.

barcas. Y de esto vos enviaremos nuestra Carta, sellada con nuestro sello; y Vos la vuestra , sellada y firmada segun vuestro estilo.

Dado en Barcelona á XIV de las Kalendas de Diciembre del año del Señor mil doscientos setenta y quatro.

14

9 d'agost de 1292

Tractat de pau entre el rei Jaume II d'Aragó i el soldà Al-Alxraf Khalil d'Egipte.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Al Magnífico Príncipe Melichd¹¹ Alexaraf, Rey de Alejandría, de las Casas de Babilonia, y de las partes de ellas. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Sicilia, de Mallorca y de Valencia, y Conde de Barcelona: salud y gracia. Como enviamos á Vos por medio de Embaxada al amado Consejero, familiar y fiel nuestro Romeo de Marimon, Veguer de nuestra Ciudad de Barcelona y del Valles, á quien hemos asociado al fiel nuestro Raymundo Alemany Ciudadano de Barcelona; y como hayamos encomendado á los referidos Embaxadores ciertas cosas que de nuestra parte os han de referir de palabra; á vuestra Magnificencia atentamente rogamos, para que á los sobredichos Embaxadores nuestros creais de todas quantas cosas lleven de nuestra parte que exponeros de palabra.

Dada en Barcelona á quatro de los Idus de Agosto, año del Señor mil doscientos noventa y dos.

Capitulos de la sobricha embaxada

Primeramente: es la salutacion al Soldán de parte del Señor Rey, y entregarle las Cartas de creencia.

11 Este fué Almakk Alachraf Xalil, de la dinastía de los Mamelucos, el que tomó por asalto la Ciudad de Ptolemaida ó Acre en 1291, y echó á todos los Francos de la Syria. En 1293 fué muerto por dos Emires suyos estando en la caza.

El 1º. Capítulo de la Embaxada es: Que como sea cosa cierta que el Señor Rey Alfonso (Alfonso IV, llamado el Liberal, Rey de Aragon) de buena memoria, hubiese enviado sus Mensageros al dicho Soldán y á su hijo que al presente es Soldán, y fuese ajustada paz, amor, concordia y buena voluntad entre los nobles Soldán y su hijo, y los Mensageros del muy alto Señor Rey Alfonso, D. Fadrique¹² y D. Pedro sus hermanos; los sobredichos nobles Soldán, y su hijo que hoy es Soldán, requirieron: que el muy alto y muy poderoso Señor D. Jayme, Rey que hoy es de Aragon y de Sicilia, entrase con ellos en la dicha paz, amor, concordia y buena voluntad, asi como el muy alto Señor Rey Alfonso de buena memoria, por quanto en todos tiempos la Casa de Babilonia y la del Imperio, la qual Casa del Imperio el dicho Señor Rey D. Jayme tenia y tiene, han estado en un amor, una voluntad, y una concordia.

El 2º. Capítulo es: Que como el muy alto Señor Rey Alfonso, por voluntad de Dios, haya pasado de esta vida, y el sobredicho Señor D. Jayme sea al presente Rey de Aragon, de Sicilia, de Mallorca y de Valencia, y Conde de Barcelona; entendida y sabida ahora la referida Embaxada, puesto que no hubiese sido entendida, ó no hubiese sido hecha; deseando estar con el Soldán de la misma suerte que los antecesores del uno han corrido con los del otro; quiere y será de su agrado, que haya amor, paz, concordia y buena voluntad entre ambos firme y duradera, y aun mejor, como antiguamente la hubo entre la Casa del¹³ Imperio, la qual el Señor Rey D. Jayme tiene, y la Casa de Babilonia, entre quienes siempre ha habido un amor, una concordia, y una voluntad. Y por esta razon envia sus Embaxadores al Soldán, á fin de que traten dicha paz, amor y concordia entre el noble Soldán y el dicho Señor Rey D. Jayme.

El 3º. Capítulo es: Que el muy alto Señor Rey Don Jayme hace saber al noble Soldán como á honrado y especial amigo y querido suyo, su amor, su obsequio, sus negocios, y sus guerras que ha tenido largo tiempo con sus enemigos, es á saber, con el Rey de Francia (Felipe el Hermoso) y con el Príncipe¹⁴, y con otros muchos, grandes y poderosos; habiendole nuestro Señor Dios Todo Poderoso, por su santa misericordia, dadole honor y victoria en aquellas guerras al dicho Señor Rey D. Jayme contra todos sus enemigos: de suerte que les ha quitado rey nos, tierras, y muchas victorias que ha alcanzado en las batallas por mar y por tierra. Y que todas estas cosas participa dicho Señor Rey al honrado Soldán, por la certeza que tiene que de todo honor que alcance, se

12 Este fué seis años Gobernador General de la Sicilia por su hermano D. Jayme , y en 1196 proclamado Rey, conocido con el nombre de Federico III.

13 Debe entenderse aqui la Casa Imperial de Suabia, que dió 5 Reyes á Sicilia desde Enrique I, que fué coronado en 1194, hasta Manfredo que murió en 1266, dexando sus derechos y herencia á Doña Constanza su bija, que casó con D. Pedro III Rey de Aragon, padre de D. Jayme.

14 Se debe entender el Principe de Salerno, primogenito y heredero de Carlos I de Anjón Rey de Nápoles, el qual no se ciñó la Corona hasta despues de cinco años de muerto su padre.

alegrará y gozará, como él lo haria del suyo.

El 4º. Capítulo es: Que el Señor Rey D. Jayme participa al dicho Soldán: como se ha mezclado por matrimonio con el poderoso y honrado Rey de Castilla, asi que ha tomado á su hija por esposa, y es una misma cosa con él y una misma voluntad, por manera que no hay diferencia alguna entre ellos; ántes bien los Reynos del uno y del otro son todos una misma cosa, una voluntad, y una concordia: de modo que el uno ha de valer al otro contra qualesquiera con las personas, dineros, gente , tierras, y con todo su poderío, y han de ser amigos de los amigos, y enemigos de los enemigos. Y esta amistad, fraternidad, y unidad, es tan fuerte y firme, que de ninguna manera no se puede disolver ni desatar. Tambien le participa el amor, la concordia, y la buena voluntad que hay entre él y el honrado y poderoso Rey de Portugal (Don Dionis) su cuñado, pues tiene este á su hermana¹⁵ por muger. Por lo que le hace saber: que así por sí, como por los dichos honrados Reyes de Castilla y Portugal, le promete que el mismo amor y amistad que el dicho Señor Rey tendrá con él, tendrán ellos con él tambien.

El 5º. Capítulo es: Que como el dicho muy alto Señor Rey D. Jayme, por sí y por sus amigos, sea amigo del dicho noble Soldán, de su tierra y de sus gentes, y contienda y guerree con muy grandes y poderosos enemigos, es á saber, con el Rey de Francia, y el Príncipe, y con otros, y le convenga hacer muy grandes gastos; le ruega, asi como á honrado amigo, y especial bienqueriente suyo, que paraque pueda mejor y mas largamente llevar las guerras que tiene con dichos sus enemigos, tanto por mar como por tierra, y en muchos y diversos parages en que tiene que mantener fronteras de caballeros, de galeras, y de infantes, subministre dicho Soldán algun subsidio, por via de préstamo, ó en otra manera , al dicho Señor Rey, á fin de que aquellas guerras pueda mejor, mas esforzada y largamente continuar y sostener. Y en quanto el Señor Rey lleve ventaja y mayor poder sobre sus enemigos arriba referidos; mayor honor será de dicho Soldán, y mayor provecho redundará á su tierra, asi como del bien de un amigo proviene bien y honor al otro amigo. Y teniendo pues el Señor Rey tantas galeras, tantos caballeros é infantes, tan valientes y tan diestros en las armas, como puede el dicho Soldán haber oido y conocido por los grandes hechos, y grandes victorias que el Rey ha habido de sus enemigos por el buen ánimo y valor de sus gentes con la ayuda de Dios; solamente con que tubiera bastante moneda, daria tanto que hacer á sus enemigos arriba referidos, que siempre los llevará superioridad, y los tendrá enfrenados de tal manera, que sea honor y provecho del dicho Señor Rey de Aragon, y de todos los que sean sus amigos, y gran mengua de los enemigos.

15 Era Isabel, hija del Rey D. redro III de Aragon, que despues fue colocada en el catálogo de los Santos.

Tambien ruega el Señor Rey al dicho Soldán, que por amor de él, y en señal de la amistad especial que hay entre ambos, y para que prontamente sepan y conozcan este amor, y que los enemigos sean exasperados y airados, y los amigos reciban de ello satisfaccion; que los cautivos que son de la tierra del noble Señor Rey de Aragon , y de la de los honrados Reyes de Castilla y de Portugal (que todos están en una concordia, y serán amigos , bienquerientes del Soldán), sean librados de la prision , y remitidos al dicho Señor Rey de Aragon.

15

19 de maig de 1300, Lleida

Ambaixada de Jaume II al rei del Mogol per negociar una aliança contra Egipte.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Al muy alto y poderoso Rey de los Mogoles Cassán¹⁶ Rey de los Reyes de todo el Oriente: Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, y de Murcia, y Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante, y Capitan General: Salud, y bienaventurados sucesos. Como ninguna criatura hay que tenga poder en sí, sino el que nuestro Señor, Dios Todo-Poderoso, quiere dar á sus amigos, entre los quales hemos sabido que el que Todo-Poderoso es, ha escogido á Vos y á vuestra alta sangre por espada de justicia en la tierra, para confundir y destruir á sus enemigos, que su Santuario de la Casa Santa de Jerusalem muchas veces han profanado, de cuya noticia, nuestro corazon mucho se ha alegrado: y como nuestros predecesores en todos tiempos hubiesen deseado hallarse y pasar á esas partes para ayudar á conquistar la Tierra Santa, mayormente siendo cosa cierta, que la mayor parte de los Reynos que tenemos, los hayan conquistado y ganado dichos nuestros predecesores de manos y poder de la mala raza de los infieles Sarracenos, con la santa ayuda y misericordia de nuestro Señor, Dios Todo-Poderoso: y Nos deseemos, mas que ninguna otra cosa de este mundo, pasar á esas partes para ayudar á sacar de las

16 Era de la dinastía de los Mogóles Gengiskanides, Reyes de Pérsia. Entró á reynar en 1292, abrazando por política antes el mahometismo; pero conservó siempre aficion á los Christianos. En 1299 invadió la Syria contra Naser Soldán de Egipto. Murió en el afta de la Era Christiana 1304.

manos y poder de los dichos infieles Sarracenos la Tierra Santa, donde nuestro Señor Dios tomó muerte y pasión para redimirnos y salvarnos, y ponerla en poder de los fieles Christianos, á fin de que sea allí su santo Nombre bendito y alabado: Por tanto hacemos saber, que si necesitaseis de nuestra ayuda de naves y galeras, gentes de armas, caballos, víveres, ú otras cosas convenientes á vuestro ejército; os rogamos nos lo participeis por vuestro Mensagero, porque estamos aparejados á hacerlo y cumplirlo.

Sabed como hemos ordenado y mandado á todos nuestros subditos que quieran pasar á esas partes para honor de Dios, y acrecentamiento de vuestro ejército, que puedan ejecutarlo sin ningun impedimento. Si ahí necesitais de Nos, ó de nuestras gentes, participadnoslo con Carta vuestra, y Mensagero, por conduelo de nuestro fiel Pedro Solivera, vecino de la Ciudad de Barcelona, portador de esta nuestra Carta, el qual os enviamos por especial Mensagero nuestro: porque estamos dispuestos y tenemos gran voluntad de pasar ahí, á fin de que la mala yerba que tan largo tiempo ha ocupado y ensuciado dicha Santa Tierra de Jerusalem, pueda cortarse á raíz de la tierra: rogándoos que á los Christianos que hallaseis en las partes donde estaréis, y especialmente los Francos de nuestra tierra obedientes á la Santa Fé Católica, los tengais baxo de vuestro amparo y defensa especial, por tierra y por mar, asi en la Santa Tierra que Dios os ha dado á ganar, como en la que de aqui adelante os diere.

Y como sobre este negocio hemos encargado al dicho fiel nuestro Pedro Solivera, os diga de nuestra parte algunas palabras; á vuestra Excelencia afectuosamente rogamos que al dicho Pedro Solivera deis creencia de todo quanto sobre estos hechos os dirá de nuestra parte.

Escrita en la Ciudad de Lérida á los diez y ocho dias andados del mes de Mayo, en el año de nuestro Señor de mil y trescientos.

Instruccion para el embaxador

Primeramente. Dirá de parte del Señor Rey á dicho Rey de los Mogoles, que dicho Señor Rey de Aragon desea saber, si quiere ayuda suya, qué parte le dara de la Tierra Santa, que mediante la gracia de Dios nuestro Señor ha ganado nuevamente, y de aquella que en adelante ganare y conquistáre.

Item: Que todos los subditos del Rey de Aragon sean salvos y seguros en la dicha tierra que ha ganado, y de aqui adelante ganare, por mar y por tierra: y puedan hacer sus peregrinaciones seguramente, sin ningun tributo al Santo Sepulcro, ni á otros lugares por donde quieran ir, es á saber, todos los Christianos Francos, sin ningun embarazo.

Petrus Martini mandato regio.

16

1 d'octubre de 1300, Calatayud¹⁷

Carta al rei de Granada per renovar la treva entre Aragó i Granada.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Al muy noble é muy honrado Don Mahomat Abu Abdalla Aben Nazar, Rey de Granada é de Málaga, é Amiramuzlamin: Don Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Murcia, é Conde de Barcelona, é de la Santa Iglesia de Roma Senyalero, Almirante, é Capitan General: salud, como á Rey é Amigo que muyto amamos é preciamos, é por á quien querriamos muyta honra é buena ventura.

Rey: recibíemos vuestra Carta, que nos aduxo Ferrant Perez de Tholedo, é Zayt Alhaxali, Mandaderos vuestros: é plógonos muyto con ella, é con lo que en aquella nos embiastes dezir, é conoscemos bien la buena voluntat, él a amor que avedes enta Nos, asi como especial amigo é leal que nos sodes. E á lo que embiastes dezir del feyto de la Paz, que la teníades por firme, asi como era puesta entre Nos é Vos, é asi como Nos vos lo aviamos feyto á saber en nuestra Carta por el dito Zait: é esso mismo tenemos Nos por firme la dita Paz, é toda postura que sea entre Vos é Nos. E somos ciertos de Vos de la verdat, é que siempre andastes con nuestros antecesores con verdat, é con lealdat.

A lo ál que Vos embiastes dezir del feyto de los cativos , que vos plaze que sean tornados todos quantos cativos fueron tomados de la una part é de la otra de tiempo de la Paz antacá; vos facemos á saber que á Nos plaze muyto atambien. E sabe bien el dito Zait, que segunt los afferes grandes que Nos avemos avidos, que Nos ya avernos feyto nuestro deudo por nuestras cartas, é que ha cobrados aquellos que se pudieron luego cobrar. E aquellos que fincan á cobrar, segunt que vos puede dezir Zait, avemos ordenado que los cobrará luego aquellos que se puedan cobrar ni trobar en

¹⁷ Esta Carta fué extendida en lengua antigua castellana según se usaba en aquel tiempo en Aragon conforme á este puntual y literal Traslado.

ninguna manera: asi que á los de Maiorcas embiamos agora nuestro Mandadero, é ya y aviamos embiado un Portero nuestro, que ha seydo todavia enfermo mentre y fué, y por la enfermedat no y pudo ir. E á lo que tollieron al dit Zait, Nos embiamos agora nuestras cartas, é nuestros mandamientos tan fuertes, que tenemos por cierto que luego lo cobrará todo. E asi, Rey, Vos tambien feytos render aquellos cativos que son presos en tiempo de la Paz, asi como Nos lo avemos dado por escripto al dito Zait, é aquellos quel dará por escripto Bernart de Serrián Conselero é Procurador nuestro en el Reyno de Murcia.

E á lo ál que embiastes á dezir de aquello que avedes sofrido de la gent de nuestra tierra del Regno de Murcia, é de los otros logares, avernos entendido muy bien, é pésanos muyto todo greuge (agravio), é todo danno que nuestra gent aya feyto á la vuestra gent. E bien sabédes Vos, que amigo por amigo muyto ha de sofrir; é mayorment porque al amigo es cierto que en lo danno no es censcient el otro amigo; ante le pesa mas que á aquell qui el danno prende. E sé en cierto que asi es de Nos; é mayorment, que bien sabédes Vos que Nos no eramos en la tierra, é el vuestro poder no lo tenemos Nos por poco ; ante lo tenemos por muyto, como de buen amigo, é de verdadero, é del qual Nos facemos conta: é eso mismo pódedes Vos facer conta de lo nuestro.

A lo ál, que decides de la franqueza de nuestras gentes, que fuese asi como de los Genoveses, que lo otorgávades por un anyo, ó por dos; seyendo cierto que á Vos placía, porque las gentes entendiesen é conociesen la vuestra amor é la nuestra, é que las nuestras gentes usasen (traficasen) mas en la vuestra tierra que no han feyto en tro aqui, é los [...] tambien en la nuestra tierra, é que era semblant á Nos que era vuestro pro, porque quanto mas irian de las nuestras gentes en vuestra tierra, mas vuestro pró seria. E Nos no creemos, que por un anyo ni por dos, que las gentes lo quisiesen començar; é por esto era visto á Nos que fuese mellor por los diez anyos. Empero Vos ende feyt aquello que mellor vos ende semeiará: que á Nos no tanye muyto. E tenet por cierto, que Nos daremos á entender que las vuestras gentes é las vuestras cosas serán bien aguardadas é defendidas por Nos, asi como las nuestras mismas.

Dada en Calatayut, al primero del mes de Oflubre, en el anyo de nuestro Senyor de mil é trecientos.

Petrus Martini mandato regio.

Nota

En el Registro del Real Archivo, intitulado: Legationum Jacobi II de anno 1300 ad 1310 .fol. 16 b, existe una Carta del mismo D. Jayme al referido Rey de Granada, fecha en Valencia á 4 de Abril de 1301 ,en la qual consta que Bernardo de Sagalá llevaba los duplicados del Tratado de Paz.

17

22 de gener de 1301, Murcia

Jaume II escriu a Mohammed III agraint el seu suport als infants de la Cerda.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble e muy honrado don Mahomat Aboabdille Abennazer amir amuzlemin rey de Granada e de Malaga de nos don Jayme etc. Salut con honra tanta quanta como por a nos mismo Rey faremos vos saber que Ferrant Pereç de Toledo vino agora a nos de Francia e aduxo nos cartas del muy noblre rey don Alfonso de Castiella e del infant don Ferrando su hermano caros cormanos nuestros por los quales entendimos quel dito infant don Ferrando viene de França e trae ayuda por demandar en los castiellos el derecho que han en los regnos. E este Ferrant Pereç dixo nos de su part quel dito infant servia ayna con vos e plogo nos muyto. E vos rogamos rey assi como a leal amigo averdadero que anidedes a los ditos rey don Alfonso e infant don Ferrando a demandar e cobrat el derecho que han en los regnos de Castiella sobreditos. Et fiamos en Dios que nos de nuestra part les aiudaremos e nos metremos reziament en los feytos quanto mas podremos porque con la ayuda de Dios e con lesfuerzo vuestro e nuestro puedan aver a alcançar en Castiella lur derecho. E rey rogamos vos que quando el dito infant sera con vos lo recibiedes bien el honredes quanto pudieredes por amor de nos e por el grant e buen deudo que han con nos el ayudedes quanto mas podades. E sabet bien a la honra e la ayuda que el dito rey don Alfonso e infant don Ferrando faredes, tennemos que a nos mismo las feytes.

Datum Murcie VIII° kalendas februarii anno predicto.

18

27 de juliol de 1302, Valencia

Guillem d'Anglesola informa a Jaume II sobre l'aliança entre Castella i Granada contra Aragó. També informa que degut a la falta de diners no ha pogut complir les seves ordres.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al molt alt e poderos Seynor en Jacme per la gracia de Deu d'Arago etc.

Yo en Guillem d'Anglesola, procurador vostre en lo Regne de Valencia, me coman Seynor en la vostra gracia; faç vos asaber seynor que Ferran Peres lo qual viu amb lo Rey de Castella, es vengut an Bernat de Sarria e am comtat secretament que trectament de pau es entrel Rey de Granada e que creu que sia feita e que aço a tractat Abiniacob e aço merex com ten II moros que [...] de Granada e que es entre ells enpres que feita la pau deien venir contra vos e contra vostra [terra]. Empero lo dit en Bernat de Sarria vos escriura daquesta raho pus largament. Encara us faç senyor, que en Bernat de Libia nengun recapte no ma donat de ço que li avets trames a dir de ma quitacio, car dira que mostrara per comte que res no li sobra de la batlia ne li basta per que us faç seynor asaber que yo no pusch exir de la ciutat de Valencia per tal car hi e manlevat ames necessaries de ma casa e de ma companya e noy trob qui mo vuilla prestar ni fer nenguna barata per que yo senyor bonament no puch retre mon deure en alcunes coses del Regiment del Regne, encare mes senyor que yo laltre dia per manament vostre requis los rics homes e els cavallers del Regne e ells resposeren me que nom seguirien si nols fahia lurs obs per que us clam merce senyor que us plasia que vos me deiats acorrer almenys de la quitacio a mi deguda del cabeçatge del Regne o daltres drets que yom puga ajudar per tal que yo puga complir mon deute que per vos mes comanat e que per defalliment vostre yo non fos en colpa, que si menester avia los Richs homes ni els cavallers que yo quels puscha fer lurs obs e vos senyor que manets a qui us placia quem faça la messio demenctre que cosa necessaria sia que yo senyor non enten en altre guany mas tan solament en co que sia proffit vostre e de la terra prech vos senyor quens façats asaber lestament de vostra sanitat e de vostra casa.

Datum Valencie sexto Kalendas augusti Anno Domini Millessimo CCC^o secundo.

19

29 [d'agost] de 1304, Morvedre

Jaume II i Ferran IV pacten la inclusió del rei de Granada en la pau.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble don Fernando por la gracia de Dios rey de Castiella [...] con Alfonso [...] vuestro vasallo que nos enviamos sobrel [...] yamos recebido por el rey de Granada [...] mas plenament todo le era enviado en la dita vuestra carta de los quales vos respondemos que nos creemos e somos ciertos que este fecho a vos peso mucho e en verdat deve vos pesar porque en vuestra fe e en fuerza de la tregua e paç que fizimos con vos en la qual vos quisistes que fuera el rey de Granada assi como vasallo e amigo [...] nos el dayno e el mal. E en enbiar nos mandar a Ferrant Gomeç vuestro chanceller que havia enviado el dito rey que faulase con el en guisa con manera que todo quanto levaron de nuestro regno los moros que lo tenian que daqui adelante que no fagan mal ni dayno en el nuestro senyorio e quel respuesta end aures luego nos la faredes saber.

En esto rey fiziestes vos guisado e cosa debida e assi pertayia a verse e en [...] tro devedes vos estar to que sea complido como nos avedes embiado dezir. E senyaladament vos rogamos que nos fagades luego e saber la respuesta que vos fara el rey de Granada.

[...]

Dado en Murviedro 29 1304.

20

15 d'abril de 1307, Montblanc

Ambaixada del rei Jaume II d'Aragó al rei de Tunis per reclamar els drets d'aduana, i de reclamar compensacions pels danys que súbdits tunisians van fer contra súbdits aragonesos.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Poder real

Sean todos quantos esta Carta verán: Que Nos D. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, y de Córsega, Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante y Capitan General: Atendiendo á la fé y lealtad de vos Pedro Bussot ciudadano de Barcelona, y Cónsul nuestro de los Catalanes en Túnez, familiar de nuestra Casa; ordenamos, hacemos , y establecemos Mensagero y especial Procurador nuestro á vos dicho Pedro Bussot, para ir ante la presencia del muy noble Rey de Túnez (Mahomet Amiramtizlemin) y pedirle y requerirle, en nombre y de parte nuestra, y recibir por Nos, quatro mil besantes y mas, que él y sus Oficiales se han retenido del medio derecho de la Aduana de Túnez que pagan en ella los Catalanes: el qual dicho Rey nos consignó por razon de cierta suma de moneda en que nos es responsable por nuestra nave, llamada la Stantoná, y efectos que contenia, la qual se perdió en la tierra del dicho Rey en el lugar de Grigia (Gigel); y además la cantidad de dos mil ciento y ochenta y nueve besantes, y mas, que nuestros Mensageros y Procuradores han hecho de gastos y de gratificacion á sus oficiales hasta hoy, para percibir y cobrar el referido medio derecho.

Tambien os hacemos Procurador y Mensagero nuestro, para pedir, cobrar, y tomar todo lo que á Nos resta que cobrar de dicha suma de moneda; y asimismo para requerir al referido Rey de Túnez, en nombre y de parte nuestra, que nos sea dada por él resarcimiento y satisfaccion de los daños y males, causados por el Almirante del dicho Rey de Túnez, y por sus gentes, á las nuestras y á sus cosas, en qualquiera manera, desde que subsiste la tregua entre él y Nos hasta hoy; y además, para pedir y requerir al mismo Rey de Túnez el resarcimiento y restitution de la nave de Bernardo Marquet vecino nuestro de Barcelona, y de todos los efectos que contenia, que por culpa de Sarracenos de dicho Rey, que en ella venian de Alexandria á Túnez, se perdió la otra vez en Trípoli de Berbería, tierra suya: y el casco, la xarcia, y los géneros han venido en poder de los Oficiales de dicho Rey de Túnez, y de sus gentes del referido lugar de Trípoli. La qual nave, con todo lo que en ella habia de nuestros subditos, venia consignada á Nos y á nuestra Corte, por ciertas razones.

Tambien pedireis de parte nuestra al sobredicho Rey de Túnez, que como amigo nuestro, de quien hacemos gran cuenta, y él de Nos puede hacerla en quanto podamos redunde en su honor y provecho, nos quiera prestar y socorrer con alguna conveniente cantidad de moneda para la conquista del Reyno de Cerdeña y de Córsega, la qual, queriendo Dios, en breve pensamos hacer.

Y asi os damos poder plenario en todas las cosas arriba expresadas, para pedir, requerir, y percibir dichas cosas, y cada una de aquellas del dicho Rey de Túnez y de sus Oficiales, y dar finiquito, absolucion, carta ó cartas de lo que recibiereis, y de nombrar otro Apoderado ó Apoderados, y revocar aquellos que hoy subsisten alli, para recobrar dicha asignacion. Tambien podreis hacer conciertos y composiciones, como á vos mejor pareciere, sobre las sumas arriba referidas que ahora le pedimos; más no sobre la deuda cierta que nos debe dicho Rey, para la qual tenemos asignado el referido medio derecho: y generalmente podreis hacer todo quanto Nos podriamos si estubiesemos allí presentes. Y tendremos por firme y bueno, para siempre, qualquiera cosa que por vos, ó por los Procuradores que nombrareis, como queda dicho, será recibida, hecha, y procurada; y en ningun tiempo la revocaremos. En testimonio de lo qual, hemos mandado hacer esta Carta sellada con nuestro sello pendiente.

Fué fecho en Montblanch, á mediado del mes de Abril, en el año de nuestro Señor de mil trescientos y siete.

Bernardus de Aversone mandato regio.

Instruccion al embaxador

Estos son los Capítulos, que de parte del Señor Rey de Aragon ha de decir al Rey de Túnez Pedro Bussot, Cónsul de los Catalanes en Túnez.

I.

Primeramente: Diga de parte del dicho Señor Rey de Aragon al Rey de Túnez: que bien sabe este Rey en qué manera asignó al dicho Rey de Aragon, y al honrado Ramon de Vilanova cavallero, Mensagero que entonces le despachó, el medio derecho que los Catalanes pagan en la Aduana de Túnez, para indemnizacion de la nave de dicho Rey de Aragon, y de los efectos que contenia, llamada la Stantonona, que se perdió en la Grigia, en tierra del Rey de Túnez. Y como del citado medio derecho, desde el tiempo de la asignacion acá, haya percibido y retenido ya el dicho Rey de Túnez y sus Oficiales mas de quatro mil besantes; ruégale el Rey de Aragon y le requiere, se los haga restituir y entregar al dicho Pedro Bussot por él.

II.

Item: Ruégale y requiérele dicho Rey de Aragon, que como sus Procuradores, para pedir y cobrar dicho medio derecho de cinco años desde que se hizo la asignacion hasta hoy, hayan hecho de gasto, segun le dirá nuestro Cónsul, dos mil ciento ochenta y nueve besantes y mas; que se los haga volver, resarcir, y librar al dicho Pedro Bussot, por no ser cosa regular que tales dispendios se hayan habido de hacer para cobrar la asignacion sobredicha. Y tambien que haga que perciba y tenga cumplidamente la referida asignacion el dicho Cónsul, á quien el Señor Rey de Aragon ahora nuevamente ha hecho para esto su Procurador, hasta que este cumplidamente pagado de todo lo que se le debe.

III.

Item: Tambien le dirá como bien sabe el Rey de Túnez, que en los convenios de la Tregua que subsiste entre el dicho Señor Rey de Aragon y el dicho Rey de Túnez, las quales fueron firmadas por el citado Ramon de Vilanova por parte de dicho Señor Rey de Aragon, se contiene: que las gentes de cada uno de dichos Reyes serán salvas y seguras en la tierra del otro: que no recibirán mal ni daño en bienes ni personas. Y como dicho Señor Rey de Aragon haya sabido , por muchas quejas que se le han dado por parte de sus subditos, de que el año pasado habiendo el Almirante del Rey de Túnez armado galeras, é ido á Trípoli de Berbería, y hallado en tierra y en mar Catalanes, subditos de dicho Señor Rey de Aragon, de 50 personas arriba; las pasó á cuchillo, y las tomó todo su haber: entre los quales habia una barca de ocho remos que partió de Trápani, en la qual habia seis Catalanes que venian de Túnez, y los apresó en Cartayna, y los dió á carnage: entre quienes habia dos de Barcelona que eran hermanos, por nombre el uno Matheo Serra, y el otro Bernardo Serra.

Tambien le dirá: que quando el dicho Almirante armó este año por verano, apresó en Trípoli el Viejo en Berbería, un leño de Catalanes cargado de cebada , de trigo, y de habas, el qual era de Jayme Despont vecino de Barcelona, y mató las personas que en el venian, tomando sus haberes, y el buque, en el qual habia diez y ocho Catalanes, de quienes quedaron tres con vida, que todavía están en cautiverio en Trípoli, y aprisionados.

Maravillandose el dicho Señor Rey de Aragon de las sobredichas cosas contra la Tregua y los convenios que hay entre ellos; ruégale y requiérele le dé resarcimiento de todas aquellas cosas, y por él al referido Pedro Bussot su Cónsul, y le haga libertar y soltar, sin rescate, dichos tres cautivos que aun están presos en Trípoli; y que mande que sus gentes no hagan mal ni daño á las gentes de dicho Rey de Aragon. Además, que bien sabe el Rey de Túnez que el dicho Señor Rey de Aragon ha mantenido, y observado la Tregua y las condiciones; y las mantendrá, si no se pierde por el dicho Rey de Túnez.

IV.

Item: Dígale y pídale de parte del dicho Señor Rey de Aragon: que como la nave de Bernardo Marquet, vecino de Barcelona, viniese otra vez de las partes de Alexandría á Túnez, cargada de efectos y mercaderias de Christianos y de Sarracenos, y los Sarracenos por fuerza hiciesen birar la dicha nave á Trípoli, en la qual birada dio al travéz en Trípoli, la qual nave venia consignada con todos los efectos que traía de sus subditos, por ciertas razones, al dicho Señor Rey de Aragon, y á su Corte; que el Rey de Túnez dé restitucion y resarcimiento al dicho Señor Rey de Aragon de la referida nave y caudales que traía de sus subditos, de que dará certificacion el citado Cónsul: y que el dicho resarcimiento se haga, por él, al referido Pedro Bussot Cónsul.

V.

Tambien: Como el Señor Rey de Aragon tenga por amigo especial al Rey de Túnez, asi como á los suyos en todo tiempo han tenido los Reyes de Túnez, de quienes han recibido y habido ayudas y socorros: Por tanto el dicho Señor Rey de Aragon ruega, quanto puede, al dicho Rey de Túnez, que por amor y gracia de él, quiera socorrerle con alguna conveniente cantidad de moneda, para la conquista que dicho Señor Rey de Aragon en breve piensa hacer del Reyno de Cerdeña y de Córsega: y será cosa que mucho le agradecerá.

Bernardus de Aversone mandato regio.

20 d'agost de 1308

Carta del rei de Tunis al rei Jaume II d'Aragó en la que es renova la treva entre ells dos, per un període de 10 anys.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

En Nombre de Dios Misericordioso, y ensalzamiento del Señor su Mensagero Mahomet. Del Siervo de Dios Mahomet Almiramomenin, hijo de Almiramomenin (Dios por su gracia crezca su poderío). Al Rey muy noble, muy honrado, famoso y muy alto Rey de Aragón, de Valencia y de Murcia, Conde de Barcelona, D. Jayme, hijo del Rey muy alto, muy noble y honrado D. Pedro (Dios dirija sus obras, y cumpla su voluntad en honra).

Vos hacemos saber que Nos vos enviamos esta Carta de la Ciudad de Túnez (Dios la guarde de mal). Vos hacemos saber tambien que vimos la Carta que Vos enviasteis por vuestro Mensagero honrado, el fiel y verdadero D. Bernardo de Sarriá, con quien hablamos, y nos enteramos de lo que nos dixo, y de todo quanto Vos deciais en la Carta que enviasteis con él de parte vuestra.

Otrosí: Nos le diximos lo que vos dirá de nuestra parte; y Nos cumplimos lo que Vos nos pediais: y esto fué por el grande amor y amistad que nos teneis y vos tenemos mos. Y el dicho Mensagero ha renovado la Paz, por el poder que traxo de vuestra parte, por diez años: y en este término de los diez años ha entrado lo que restaba de la Paz primera. Y damos por ello gracias á Dios: pues el amor y la amistad y la verdad hemos confirmado con Vos por medio del dicho vuestro Mensagero que habeis enviado , tan honrado y tan sabio, que tratará todo lo que sea bien honra y amor por ambas partes.

Sabed por cierto que no omitió el tratar y llevar el negocio á lo que Vos y Nos hemos menester: y á tal hombre debeis estimar y honrar, del qual podeis saber lo que tenemos en nuestro amor, y qué voluntad tenemos de cumplir vuestras cosas, pues estamos aparejados á cumplir el amor y la amistad, y lo que querais de Nos.

Fecha la Carta á tres dias del mes de Rabé (esto es, á veinte dias de Agosto) año de setecientos y ocho (esto es, mil trescientos y ocho).

Tractat de pau i aliança entre el rei Jaume II d'Aragó i el rei Abu el Rabí del Marroc, contra el rei de Granada.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: “*Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*”, Imprenta real, Madrid, 1786.

Carta de creencia¹⁸.

Al muy Alto, é muy Noble, é muy Poderoso Rey Aborrabé (Abu el Rabí) Miralmomellin de Marruecos: D. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Serdenya , de Corsega, Cuende de Barcelona, é de la Santa Esglesia de Roma Senyalero, Almirante, é Capitan General: Saludes muchas, como á Rey que mucho amamos de corazon, é cobdiciamos que Dios dé mucha de honrra, é de buenaventura, é de victoria contra todos sus enemigos, é que lexe complir el su deseo, é el su placer.

Rey Noble, facemos vos saber, que sobre los fechos tractados entre el vuestro hermano el Rey Botebet (Abi Thabet Amer) aqui fué por su Mandadero Bernardo Seguin, amado nuestro, con noes, de los quales vos sedes certificado, segunt nos envió decir el dicho Bernardo Seguin, é vos place que vengan á buen acabamiento; embiamos á vos al noble é muy honrrado, é amado Consellero nuestro Don Jaspert Vizconde de Castellnou, el qual vos embiamos con pleno poder de tractar, é ordenar, é firmar todas cosas que Nos podiamos facer, como aquel en quien mucho fiamos, é es certificado de todo nuestro entendimiento: por que vos rogamos, Rey, que lo creádes de quanto vos dirá de parte nuestra. E por que Nos entendimos por el dicho Bernardo Seguin que Vos queríades saber de Nos, é por nuestra carta, quales eran aquellas cosas que eran tractadas, é quales Nos demandabamos ques compliesen; mandamos las poner é escribir en esta Carta nuestra , segunt se siguen.

Tractado es que los Reyes sean amigo de amigo, é enemigo de enemigo contra todos los Reyes del Mundo de Moros.

Item: que el Rey Aburrabé dará por cascuna galéa con todo su cumplimiento, é armada para quatro meses, dos mil doblas¹⁹.

18 Esta Carta, y el Poder Real que sigue, fueron extendidos en el castellano de aquel tiempo: por cuyo motivo se han dexado aqui intactos, y asimismo los siete artículos del Tratado. Esto indica que en la Corte de Marruecos era corriente y conocida entonces la lengua castellana.

19 La dobla de oro morisca correspondía entonces á 12. rs. en plata amonedada, y en plata quebrada á onza y media y un octavo, esto es, á 32 rs. Y medio de vn. de hoy, pues equivalia á la sexta parte de una onza de oro, estando este metal en aquel tiempo con respecto á la plata como 9 á 1.

Item: pasados aquestos quatro meses primeros, dará mil doblas por galea de quatro en quatro meses, mientras menester las aurá.

Item: el dito Rey Aborrabé dará sueldo por mil caballeros, para mantener la guerra entro á tanto que aya acabado su endendimiento de Cepta.

Item: prometrá é jurará en su ley, que no aurá paz, ni tregua nunca con el Rey de Granada, sin voluntad del Rey de Aragon.

Item: quando sea presa Cepta, todo el mueble sea del Rey de Aragon, é las personas é el lugar sean del Rey Aborrabé.

Dada en Barcelona, á tres dias andados del Mes de Mayo, en el ayño de Nuestro Senyor de mil trescientos nueve.

Bernardus de Aversone mandato regio.

Poder real

Sean quantos esta Carta verán, que Nos Don Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, é de Valencia, é de Serdenya, é de Córsega, Cuende de Barcelona, é de la Santa Esglesia de Roma Senyalero, Almirante, é Capitan General: facemos, establecemos, é ordenamos cierto é special Procurador é Mandadero nuestro vos el noble, é muy honrrado, é amado Consellero nuestro en Jazpert Vizconde de Castellnou, á tractar, ordenar, avenir, facer é firmar, en nomne é de part nuestra, amor, posturas, é convenencias, con el muy Alto, muy Noble, é muy Poderoso Rey Aborrabé Mir Almomelin de Marruecos , contra el Rey de Granada, é contra su terra, sus gentes, é sus valedores, é contra todos otros Moros. E prometemos en nuestra fé, é en nuestra verdat, de tener, é guardar, é facer tener é guardar todas, é cada unas cosas que de parte é en nomne nuestro con el dito Rey de Marruecos tractáredes, ordenáredes, é firmáredes, como á vos mellor visto será, é segunt que con el dito Rey de Marruecos lo firmáredes, é lo pornédes. Aun vos damos poder de facer, ordenar, é firmar todas cosas que á esto serán necesarias, é otras qualesquiere, asi como Nos personalmente lo podriamos facer, é contra ellas, ó qualesquiere dellas no vernemos, ni lexaremos venir; ante las guardaremos bien é complidamente, é que todas estas cosas podádes jurar en nuestra ánima, por Dios é por los Sanctos Evangelios; y aun que podádes sobre esto facer por Nos homenaje, é recibir homenaje, é otras seguridades. E, por que esto sea mas firme, é no venga en dubda, ficemos facer esta Carta de Procuracion, é seellar con nuestro seello de cera, colgado.

Fecha en Barcelona, tres dias andados del Mes de Mayo, en el anyo de Nuestro Senyor de mil trescientos nueve

Bernardus de Aversone mandato regio.

Instruccion para el embaxador

Esto es lo que el Noble Jazperto Vizconde de Castellnou debe decir al Rey Aborrabé de parte del Rey de Aragon.

1. Primeramente le saludará de parte del Rey de Aragon. Despues le referirá el gran amor y buena voluntad que huvo en tiempo pasado entre la Casa de Marruecos, y la Casa del dicho Rey de Aragon, y especialmente en tiempo de su abuelo el Rey²⁰ Aben Jacob.

2. Que despues de la muerte del referido Rey Aben Jacob, el Rey Botebet, queriendo reconocer y refrescar la buena amistad que habia tenido su abuelo con el Rey de Aragon, envió sus Mensageros al dicho Rey de Aragon, es á saber, á Bernardo Seguí, y el viejo Abulabez hijo de Gauramet, los quales requirieron al dicho Rey de Aragon de parte del referido Rey Botebet que fuese de su agrado continuar entre ambos aquella amistad que habia subsistido entre su abuelo y él; y tambien rogaron y pidieron que se sirviese dar ayuda contra el Rey de Granada , señaladamente de galeras, para recobrar á Ceuta de dicho Rey, que se la tenia usurpada: de lo qual se tenia él por muy menguado que tan vil Rey como aquel pudiese hacerle violencia. Y tambien le representaron los dichos Mensageros al referido Rey de Aragon: que le era vergonzoso que un hombre tan vil como aquel tubiese tierra cerca de tan noble Rey, y á su presencia.

3. Que, despues de haber hecho la relacion de su Embaxada prudente y cumplidamente los dichos Mensageros del Rey Botebet, el Rey de Aragon respondió: ser verdad que siempre huvo buena amistad y paz entre la Casa de Marruecos y la suya, señaladamente en tiempo del Rey Aben Jacob, de quien el dicho Rey de Aragon se acordaba, y que era mucho de su agrado que la misma se mantubiese entre ellos en todo tiempo: y que asi estaba dispuesto á hacer en sus obras todo quanto pudiese, asi como por un amigo leal, guardando él empero aquella fé, y su lealtad, que guardaron siempre sus predecesores á sus amigos.

4. Que esto lo decia por la amistad y tratado que habia entre él y el Rey de Castilla; la qual era de tal manera, que al tiempo que se ajustó la paz con el dicho Rey de Aragon, aquel le requirió y rogó permitiese que el Rey de Granada entrase en aquella paz como á vasallo del dicho Rey de Castilla, y por honor de este Rey lo otorgó el de Aragon.

5. Que por esta razon el Rey de Aragon no podia conceder la ayuda que dichos Mensageros

20 En el año 1302 el Magistrado de Barcelona pidió á este Rey permiso para extraher de sus dominios trigos para el abasto de aquella Ciudad, al precio de 3 doblas el cahiz, segun la antigua práctica. (Mem. Hist. De la Marina y Comercio de Barcelona, T. II. p. 373 num. 252)

pedian contra el Rey de Granada. Pero que el dicho Señor Rey de Aragon, por honor y amor del dicho Rey Botebet, para poder satisfacer á su voluntad, y por lo que le alegaban los Mensageros de parte del Rey Botebet, se esforzaria á tratar y procurar con el Rey de Castilla quisiese absolverle de aquel convenio. A cuyo efecto el dicho Rey de Aragon despachó en continente uno de los principales de su Consejo al Rey de Castilla.

6. Que dada esta respuesta, se trataron algunas condiciones sobre la ayuda que pedian los dichos Mensageros de parte del Rey Botebet, y sobre lo que este Rey debia hacer por el Rey de Aragon: de cuyos capítulos se llevó un traslado Bernardo Seguí, y quedó otro en poder del Rey de Aragon. Y despues de esto partieron dichos Mensageros: y á pocos dias de su viage, recibieron la nueva de haver muerto dicho Rey Botebet, y que reynaba Aborrabé.

7. Que, sin embargo que dicho Rey de Aragon recibió pesadumbre de la muerte de aquel Rey, tuvo gran consuelo quando supo que reynaba Aborrabé, que era su hermano, y sobrino del mismo Rey Aben Jacob amigo suyo.

8. Que despues Bernardo Seguí con el otro compañero suyo, como quien queria concluir el negocio por que havia venido, regresó , y dixo al dicho Rey de Aragon: si seria de su agrado que él dixese aquella buena respuesta á su Señor el Rey Aborrabé, porque él sabia ciertamente que le agradaria lo mismo que agradaba al Rey Botebet.

9. Que el Señor Rey le respondió: que mucho le placiera que se lo pudiese decir secretamente, que él y el Rey de Castilla debian verse juntos dentro de breves dias, y que haria todos sus esfuerzos para poder quedar absuelto del convenio que tenia con el Rey de Castilla, á fin de poder dar la ayuda cumplida que el Rey Aborrabé necesitase.

10. Que despues de esto, el dicho Rey de Aragon y el Rey de Castilla tuvieron entrevistas, y en aquella sazón vino Pedro Martin de Orta al dicho Rey (de Aragon) con carta de dicho Rey Aborrabé: por la qual se manifestaba que el Rey Aborrabé se complaceria de vivir en amor y tratado con dicho Señor Rey. Tambien traxo carta de Bernardo Seguí, en la qual se expresaba claramente que el Rey Aborrabé queria y gustaria mucho, que lo que estaba tratado entre el dicho Señor Rey (de Aragon) y el Rey Botebet, se ajustase entre ellos, y se efectuase.

11. Que con este motivo el Rey de Aragon, asegurado en la carta de dicho Rey Aborrabé, y en lo que dicho Bernardo Seguí le envió á decir, trabaxó muy eficazmente para conseguir del Rey de Castilla que le separase de aquel convenio, lo qual logró ultimamente. Y no tan solamente logró esto, sino que el mismo Rey de Castilla declarase la guerra al Rey de Granada, la qual empezó de allí á pocos dias.

12. Que desde luego el sobredicho Rey de Aragon viendo que las galeras no se podian construir en pocos dias, ni darlas los pertrechos necesarios; mandó hacer gran cantidad de galeras para cumplir lo que el Rey Aborrabé pedia, y que las pudiese tener luego al punto que las Capitulaciones estubiesen formalizadas.

13. Que dispuso dicho Rey de Aragon, que un Consejero suyo, D. Gonzalvo Garcia, con quien habia tratado este negocio Bernardo Seguí, despachase un expreso á dicho Bernardo Seguí, para que procurase que el Tratado se concluyese por parte del Rey Aborrabé, pues por parte de acá todo estaba formalizado y rematado.

14. Que aquel expreso llegó á Bernardo Seguí, quien respondió á dicho Rey de Aragon y al dicho Consejero suyo: que el Rey Aborrabé y todos los de su Consejo habian recibido gran gusto al oír aquellas noticias, y que seria de mucha complacencia para el Rey Aborrabé que las Capitulaciones se concluyesen; y que él estaba dispuesto y deseoso de cumplir y observar todo lo que se estableciese entre él y dicho Rey de Aragon; y que guardaria el amor, y los convenios aun mejor de lo que habia hecho ninguno de sus predecesores: pues una vez su abuelo el Rey Aben Jacob se coligó con los Christianos contra los Andaluzes , y despues desamparó á los Christianos y tomó el partido de los Andaluzes²¹. Pero que él no pensaba hacerlo así: porque antes tendria paz con los Judíos (Dios los confunda) que con los Andaluzes.

15. Que para esto queria y pedia dicho Rey Abombe que el Señor Rey de Aragon le enviase un sugero condecorado de su Consejo, con plenos poderes para ajustar y firmar sobre las Capitulaciones referidas: las quales dicho Rey de Aragon le manifestase y declarase en su Carta.

16. Que á este fin vino, con voluntad de dicho Rey Aborrabé Ramon Torró, pariente de Bernardo Seguí.

17. Que luego al punto el Señor Rey despachó un caballero de su Consejo, llamado Artal de Azlor, con una galera al dicho Rey Aborrabé: el qual siguiendo su viage arribó á Cartagena, donde tuvo aviso, que andaban en la mar galeras del Rey de Granada; y no se determinó á pasar mas adelante, sino que despachó al dicho Ramon Torró con una barca para Bernardo Seguí; y respecto de no haber podido pasar, volviose para el dicho Rey de Aragon.

18. Que de este suceso el Señor Rey, quando lo oyó, quedó muy desazonado: y luego al punto mandó que se armasen galeras y leños hasta número de diez y seis, las quales envió contra la referida esquadra del Rey de Granada. Ordenó asimismo que el noble Jazperto Vizconde de Castellnou fuese en calidad de Mensagero con aquellas galeras cerca del dicho Rey Aborrabé, á fin

21 Por Andaluzes debense entender aquí los Moros de Granada.

de que pudiese ir con mayor seguridad y decoro. Tambien ordenó que las galeras fuesen sobre Ceuta en servicio de dicho Rey Aborrabé, y que estrechasen la plaza, de modo que sosocorro de gente ni víveres pudiesen entrar en ella; mientras tanto que dicho Rey de Aragon hace armar mayor número de galeras.

19. Que tambien mandó al dicho Noble Jazperto se presentase al Rey Abombé para llevar á debido efecto las referidas Capitulaciones: dandole pleno poder para hacer todas aquellas cosas, tratarlas y finalizarlas, como podría hacer el dicho Rey de Aragon.

20. Asi requerirá y pedirá al dicho Rey Aborrabé que cumpla y firme y haga cumplir las Capitulaciones arriba referidas: pues el dicho Rey de Aragon, por lo que á su parte toca, ha empezado á hacer lo que será y es necesario para este negocio. Y los Capítulos de dicho tratado son los siguientes.

Capitulos del tratado

I. Tratado es que los Reyes sean amigo de amigo, y enemigo de enemigo contra todos los Reyes del mundo de Moros.

II. Item: el Rey Aborrabé dará por cascuna galea con todo su cumplimiento, é armada por á quatro meses, dos mil doblas.

III. Item: pasados aquestos quatro meses primeros, dará mil doblas por galea, de quatro en quatro meses, mientras las necesitare.

IV. Item: el dicho Rey Aborrabé dará sueldo por á mil Caballeros por á mantener la guerra, en tro á tanto que haya acabado su entendimiento de Cepta.

V. Item : prometerá é jurará en su ley, que no aura paz ni tregua nunca con el Rey de Granada sin voluntad del Rey de Aragon.

VI. Item: quando sea presa Cepta²², todo el mueble sea del Rey de Aragon; é las personas é el lugar sean del Rey Aborrabé.

VII. Item: pareceria razon que, pues el Señor Rey mueve la guerra por el Rey de Marruecos, é le ajuda á destruir sos enemigos, que como el aurá acabado su entendimiento de Cepta, lo que será presto, que el dicho Rey aiude al Rey de Aragon de galeas é de moneda á hacer la guerra al Rey de Granada.

Esto lo encargó el Señor Rey á Jazperto: más finalmente, que por este capítulo no quedase.

22 En efecto Ceuta fue rendida con el auxilio del Vizconde de Castellnou, que la fortifico, y dexó por Gobernador de la fortaleza al mencionado Bernardo Seguí. Asi lo [...] Zurita en sus Anales (lib. 5. cap. 33. y 35.): pero este Historiador ignoró el número de galeras de que se componía la esquadra aragonesa en aquella expedicion.

Nota

En el Registro del Real Archivo, intitulado Legationum Jacobi II ab anno 1318 ad 1327. fol. 147, existe un Diploma, fecho en Barcelona en primero de Mayo de 1323, en que nombra D, Jayme II á su Consejero Romeo de Corbera por su Enviado cerca del nuevo Rey de Marruecos Abu Zaid con el encargo de pedirle un socorro de 400 doblas de oro (hoy serían mas de 14 millones de reales de vellon) para los gastos de la conquista de Cerdeña, en compensacion de los socorros de la esquadra, gente y dinero con que sirvió á su antecesor Abu el Rabí en la toma de Ceuta: desde cuya rendicion no se le habian cumplido las condiciones del pago de tan crecidos gastos. Llevaba ademas dicho Enviado el encargo de solicitar permiso del Rey Abu Zaid de llevarse para la expedicion de Cerdeña parte de los Caballeros Aragoneses que habian quedado guarneciendo la plaza de Ceuta, y entre otros á Jayme Seguí con cien hombres de á caballo á la gineta: y últimamente iba autorizado con plenos poderes para renovar las antiguas paces.

23

8 de maig de 1309

Treva de 5 anys entre el rei de Bugia i el rei d'Aragó.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

Esta es la Tregua hecha entre el muy alto Señor Don Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, y de Córsega, y Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante y Capitan General, de una parte; y el noble Rey de Bugía²³ D. Halid, hijo del noble Rey Abuzagrin, y Garcia Perez de Mora , Mensagero y Plenipotenciario suyo, en su nombre, de la otra.

I.

23 Quando Abu Feraz Rey de Tunez sojuzgó al Reyno de Tremecén, desmembró la Provincia y Estado de Bugía que hacia parte de él, y la dió á su hijo tercero Abdulazir con el título de Rey: y asi continuó este nuevo Reyno en sus descendientes hasta el año 1510, en que los Españoles, baxo la conducta del Conde Pedro Navarro, lo destruyeron tomando la Ciudad de Bugía, su Capital, que había tenido en su mayor prosperidad hasta 200 casas habitadas.

Primeramente: Habrá Tregua entre el dicho Señor Rey de Aragon y el dicho Rey de Bugía, sana y salva, y de buena inteligencia, desde la fiesta de San Juan, próximo venidero, por cinco años seguidos continuamente. Por manera que todo hombre de qualquier condicion que sea de la tierra y Señorío del dicho Señor Rey de Aragon, podrá ir, estar, y salir salvo y seguro por mar y tierra, en los Dominios y tierras del dicho Rey de Bugía, con todas sus mercaderías, caudales, y cosas: y allí no será embargado ni detenido por ningun motivo, pagando el derecho que adeuden sus géneros y mercaderías. Del mismo modo todo Sarraceno, de qualquiera condicion que sea, de la tierra y Señorío del dicho Rey de Bugía, podrá ir, estar, y salir salvo y seguro por mar y por tierra, con todas sus mercaderías, y con todos sus caudales y cosas, excepto las prohibidas, en las tierras y Dominios del dicho Señor Rey de Aragon, pagando el derecho que adeuden sus géneros y mercaderías.

II.

Pero se advierte: Que todo mercader, ú otra persona de los Dominios del Señor Rey de Aragon, que se hallase en algun lugar del Señorío del Rey de Bugía, y quisiere partir para ir á otro lugar por tierra; será obligado á denunciarlo al que rija aquel lugar por el dicho Rey de Bugía, á fin de que pueda mas salva y seguramente ir adonde querrá. Por lo contrario: si no lo denunciare, el Rey de Bugía no será responsable al daño que alguno recibiere.

III.

Lo mismo se entenderá con los mercaderes del Rey de Bugía que partieren de algun lugar de los Dominios del Señor Rey de Aragon, y quisieren ir por tierra á otro lugar.

IV.

Item: Todos los cautivos y cautivas que fueren de las tierras y Dominios del Señor Rey de Aragon, y se hallaren en los del Rey de Bugía, serán en continente restituidos , sueltos, y libertados gratis, y entregados á los Mensageros que el Señor Rey de Aragon envia, y por aquellos entiende el Señor Rey de Aragon á Fray Francisco de Relat, sus compañeros y sirvientes.

V.

Otrosí: Aquellos cautivos y cautivas, subditos del Rey de Bugía, que se hallaren en la tierra y Dominios del dicho Señor Rey de Aragon; serán restituidos, sueltos, y libertados gratis, y entregados á la persona que el Rey de Bugía nombrare.

VI.

Item: Como en tiempos pasados muchos y diversos Sarracenos, mercaderes, y otros de la tierra y Señorío del Rey de Bugía, estuvieron, contrataron, y comerciaron en la tierra y Señorío del Señor Rey de Aragon; promete el Señor Rey de Aragon, que si por alguno de sus subditos se

debiere alguna cantidad de moneda á alguno de los subditos del dicho Rey de Bugía, hará que en continente se les dé cumplida satisfaccion á sus créditos.

Igualmente promete el Rey de Bugía, y el referido Garda Perez en su nombre: que si á alguno ó algunos de los subditos del dicho Señor Rey de Aragon, se debiere alguna cantidad de moneda por dicho Rey de Bugía, ó por alguno de sus subditos; en continente se les dará cumplida satisfaccion á sus créditos.

VII.

Item: Los subditos del Señor Rey de Aragon tendrán en Bugía, y en los lugares de la tierra y Señorío de aquel Rey, las mismas Lonjas que antiguamente acostumbraron tener: y tambien tendrán allí Cónsul, y todas las demás cosas, conforme fué costumbre en tiempos pasados; y gozarán de las mismas franquicias que tienen alli los Genoveses, y otros qualesquiera de los mas exentos que haya en la tierra y Señorío del dicho Rey de Bugía; excepto la franquicia que los Genoveses tienen en Gigra²⁴.

VIII,

Item: El Señor Rey de Aragon dará al dicho Rey de Bugía, siempre que lo pida dentro de los cinco años, un socorro de diez galeras, y de quatro ingenios²⁵ que irán y volverán en ellas: las quales galeras é ingenios el dicho Rey de Bugía podrá llevar en su ayuda contra Argel²⁶ y otras tierras de Moros, adonde gustáre; excepto contra los que están en Paz ó en Tregua con el dicho Señor Rey de Aragon. Pero con la condicion que el Rey de Bugía se obligue primero á dar dos mil doblas²⁷ para el armamento de cada galera para quatro meses: y si tubiese necesidad de ellas para mas de los quatro meses, deberá dar quinientas doblas á cada una de dichas galeras por cada mes.

IX.

Item : Quieren y consienten el dicho Señor Rey, y el dicho Rey de Bugía, y dicho Garcia Perez de Mora Plenipotenciario suyo en su nombre: que si por ventura dentro de los cinco años sobre referidos, se cometiere algun daño por algún corsario, ú otra persona de una ó de otra de ambas partes; por esto no será rota en nada la sobredicha Tregua, una vez que del referido daño padecido se pueda dar razonable, y bastante satisfaccion é indemnizacion por la parte que lo hubiese causado. Pero adviértase, que cada uno deberá satisfacer el daño y resarcimiento dentro de dos

24 Villa fuerte á 12 leguas al levante de Bugía sobre la costa, á la entrada del golfo antigua de Numidia. Se llamó antiguamente Igilgil, despues Gigeri, y últimamente Gigel.

25 Nombre usado en la guerra para explicar las grandes máquinas con que se disparaban enormes pesos para batir las fortalezas.

26 La Ciudad de Argel era ya entonces plaza fuerte, y puerto muy comerciante, sujeta á los Reyes de Tremecén.

27 Sobre el valor de la dobla en aquel tiempo hay gran variedad. Aquí se debe entender la dobla morisca. Esta correria en aquel siglo en Castilla á razon de setenta maravedises. La dobla en la Corona de Aragon corría entonces á razon de 10 sueldos barceloneses.

meses despues que por la parte agraviada será requerido por Mensagero ó por Letras.

X.

Item: Si dentro de los dichos cinco años la Paz ó Tregua no se renovare ó ajustáre para mas tiempo entre el dicho Señor Rey de Aragon y el dicho Rey de Bugía; pasados y cumplidos los dichos cinco años, tendrán los subditos del Señor Rey de Aragon seis meses de término, dentro del qual deberán desocupar la tierra y Dominios del dicho Rey de Bugía, en lo que no se les pondrá ningun impedimento ni contradiccion. Otrosí: los subditos del Rey de Bugía que se halláren en la tierra y Dominios del dicho Señor Rey de Aragon, tendrán tambien seis meses de término , dentro del qual deberán dexar evacuada dicha tierra y Dominios, sin que se les pueda impedir ni contradecir en manera alguna.

Tambien promete el dicho Garcia Perez de Mora en nombre del dicho Rey de Bugía: que dentro de un mes despues que la nave que lo lleva aporte á Bugía; el Rey de Bugía ratificará y aprobará esta Tregua en todos los Capítulos arriba expresados, y sellará las Escrituras aqui extendidas con su sello. Y si no lo executáre, que el Señor Rey de Aragon no será tenido ni obligado en nada á esta Tregua, ni á las demás cosas arriba contenidas.

Fué fecha y firmada esta Tregua en el Palacio del dicho Señor Rey de Aragon en su Ciudad de Barcelona, por dicho Señor Rey, y dicho Garcia Perez de Mora Plenipotenciario del dicho noble Rey de Bugía , y sellada con los sellos pendientes del dicho Señor Rey de Aragon, y del del referido Plenipotenciario: Jueves, ocho dias andados del mes de Mayo, del año de nuestro Señor mil trescientos y nueve.

Presentes: El honrado Ramon, por la gracia de Dios, Obispo de Valencia, Chanciller y Consejero del Señor Rey de Aragon. Bernardo de Sarria, Almirante y Consejero. Gonzalo Garcia, Consejero. Artal de Azlór, Portero mayor. Bernardo Sabadía, Vice-Chanciller. Pedro de Soler, Escribano del dicho Señor Rey de Aragon. Bernardo de Soler, Cónsul de Bugía por dicho Señor Rey de Aragon.

Nota puesta a continuacion

Los dos sobredichos Instrumentos, partidos por las letras, se han entregado por orden del Rey á Bernardo de Soler, Cónsul de los Catalanes en Bugía, al qual se envia allá para el despacho de la negociacion contenida en dichos Instrumentos.

Volvió despues dicho Bernardo de Soler, y traxo la sobredicha Carta, sellada con el sello del Rey de Bugía.

24

29 de maig de 1310, Sevilla

Ferran IV informa a Jaume II de la pau amb Granada.

Publicat per Ángeles Masiá de Ros: *Relación castellano-aragonesa des de Jaime II a Pedro el Ceremonioso. Apéndice documental. Vol. II*, CSIC, Barcelona, 1994.

Al muy noble e mucho onrrado don Jaymes por la gracia de Dios rey de Aragon e de Valencia e de Corcega e de Serdenya conde de Barcelona dela sancta eglesiade Roma senyalero, almirant e capitán general. Don Fernando por esta misma gracia Rey de Castiella de Toledo, de Leon de Gallizia de Sevilla de Cordova de Murcia de Jahen e del Algarve e sennor de Molina.

Salut como a rey que tenemos en lugar de hermano e que amamos de coraçon e de quien mucho fiamos e para quien querriamos mucha onrra e tanta vida e tanta salut como para nos queremos. Fazemos vos saber que nos que pusiemos pas por vos e por nos con el rey de Granada martes veynte e seys dias andados de mayo cuydando de vuestra onrra e la vuestra e la pas como se fizo e en qual manera Diego Garcia de Toledo mio vasallo a vuestra merced vos lo dira que nos enbiamos a vos sobresto e sobre muchas otras cosas que vos el dira que son vuestro servicio e nuestro porque vos rogamos que atendades en algun lugar destos que son en esta comarca dAragon fasta que el llugue a vos porque nos ayamos mas ayna vuestra respuesta. Otrosi vos fazemos saber que nos dix Pero Garcia nuestro vasallo que era y connusco el conde de Enpurias vuestro vasallo por razon que si mester oviessemos las galeras con ellas en el estrecho, non por esto enbiamos vos dezir en como son puestas las pazes porque nos mandedes a saber sobre ello lo que fuesse vuestro servicio.

Dada en Sevilla veynte e nueve dias de Mayo era de Mill CCC e quarenta e ocho annos.

Yo Garcia Peres de la camara la fiz escrevir por mandado del rey.

25

21 de febrer de 1313

Treva de 10 anys entre el rei de Tunis i el rei d'Aragó

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Imprenta real, Madrid, 1786.

En Nombre de Dios Misericordioso y Dadivoso. Esta es la escritura de la Paz bendita, la qual es firmada por parte del Señor, y Señor nuestro, Lugarteniente de quien lo pasado es presente, dominando por mandamiento de Dios, y ensalzado por la gracia de Dios, Miramomeli Buyahie²⁸ Macarie, hijo del Señor nuestro Almir Abulabez, hijo de los Almiros Raxendis: manténgalos Dios con su victoria, ensálzelos con su ayuda, conserve su Reyno, y haga perseverar á todos los Sarracenos por su gracia. Es asi que el honrado Guillen Oulomar vino delante de la²⁹ Alta Presencia de Túnez (defiéndala Dios Altísimo): Y en vista de lo que se leyó del Rey que lo enviaba, el alto, noble, honrado, claro y excelente R.ey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña , de Córsega, Conde de Barcelona, y de la Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante y Capitan General, hijo del Rey noble y muy honrado D. Pedro, sobre el ajuste de la Paz; firmó con la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo) en virtud del Poder general y bastante de parte del sobredicho que lo enviaba.

I.

Será esta Paz por el término de diez años solares, segun el Kalendario de esta Carta, y conforme á las condiciones que siguen, y están abaxo especificadas.

II.

Habrá Paz perfecta en las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios) y las del alto Rey D. Jayme sobredicho, por tierra y por mar, en levante y en poniente, lexos y cerca, en lo que ahora poseemos, él por su mano y Nos por la nuestra, y en lo que despues de ahora entrará en nuestro dominio y en el suyo, por todo el tiempo arriba acordado.

III.

28 Abu Jabia Zicharia Ben Abilabbas, de la familia de los Haphsitas.

29 Asi como hoy llaman los Turcos la Sublime Puerta, y los Holandeses las Altas Potencias; la Corte de Túnez usaba entonces del título de Alta Presencia.

Todo Sarraceno que salga á viage de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo) ó de las tierras que dependan de ella y de su dominacion; será seguro con seguridad de Dios Altísimo, en su persona y bienes, sin que le sobrevenga daño alguno, ni se extienda contra él ninguna mano agraviadora.

IV.

Vedará el noble Rey D. Jayme arriba referido al que quisiere salir de su tierra á las de la Alta Presencia (manténgala Dios Altísimo) con el fin de hacer el corso con algun bastimento de qualquiera forma que sea, grande ó pequeño. Y que no llegue á dichas tierras ninguno de las suyas, ni subdito suyo, á cometer algun insulto contra los que se hallaren en puertos de las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo) ya sean Sarracenos ú otros, que vengaa, arriben, ó partan de ellos.

V.

Todo el que recibiere daño, siendo de los Dominios de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo), en su persona ó bienes, de alguno de los Dominios del noble Rey D. Jayme arriba referido; podrá pedir informacion del hecho, y probada que sea la verdad, se le dará su resarcimiento por el agresor.

VI.

Todo el que aportáre de las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo) á las del noble Rey Don Jayme arriba referido ó á sus Islas, ó bien á algunas de las Islas ó lugares que están baxo de su dominio; podrán desembarcar seguros en sus personas y haberes, sin que intente hacerles daño persona alguna de la tierra, ni de los Dominios de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo).

VII.

Todo bastimento de habitantes de la Alta Presencia, que naufragase en algun parage de las tierras del noble Rey D. Jayme sobre referido; será de los Sarracenos que fueren de las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo). Si el bastimento fuese de Christianos, será de los moradores del parage donde aconteciese el naufragio, sin atreverse á tocarlo si fuese de Sarracenos. Tampoco pretenderá ninguno lo que arrojase el mar de mercaderías y maderage, que debe ser de ellos.

VIII.

Todo bastimento pequeño ó grande, surto en algun puerto de las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo), sea de aquel pays, ó de otros, de Christianos, ó Sarracenos; gozará de la misma seguridad que los de la Presencia Alta, en buena ley y paz.

IX.

Ninguno de sus Dominios (del Rey de Aragon) podrá comprar de aquellos que harán el corso contra los subditos de la Alta Presencia, cosa alguna de sus mercaderías ni de sus cautivos. Si se le encontrasen algunas de estas cosas, despues de la fecha de esta Paz, serán demandadas con la póliza de ellas.

X.

Quando entre ó pase galera, leño, ó esquadra de las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo) sin daño alguno, y surgirá en algun puerto de las tierras del noble Rey D. Jayme arriba referido, ó en alguna isla ó playa; podrán renovar los víveres por su dinero, y hacer aguada, sin sufrir impedimento alguno en estas cosas.

Nota: Todo lo que se ha otorgado á los Sarracenos en los seis Capítulos antecedentes, desde el III lusca el IX inclusive ambos, se repite en otros tantos, que seguían aqui en el original á favor de los Christianos con reciproca y puntual igualdad , y baxo de los mismos términos y palabras: los quales se omiten para evitar la molestia de la repeticion.

XI.

Quando entráre ó pasare galera , leño, ó esquadra de las tierras del noble Rey D. Jayme arriba referido, por alguno de los puertos de los Dominios de la Alta Presencia, ó costeano alguna de sus playas; podrán renovar los víveres por su dinero y hacer aguada, sin impedimento alguno: percibiendoles el diezmo de las mercaderías que vendieren, y el medio diezmo de todo lo que lleven en oro ó en plata. Y toda mercancía que lleven, y no puedan vender ni permutar; podrán llevarla á donde quieran, sin adeudar diezmo alguno.

XII.

Todo el que llegáre con trigo ó cebada, no pagará diezmo, sino el derecho acostumbrado. Y de lo que compra práren los Patronos con el flete á sus naves, ó de otros leños que fletan, no se exigirá el medio diezmo: y de lo que vendieren de sus mercaderías en la Aduana por mano de corredor, con certificado de la Aduana quedará asegurada la moneda.

XIII.

Tendrán uno ó dos Cónsules que exigirán sus derechos en la Aduana, ó en otros parages, y Juez para los debates entre Christianos, Catalanes y Aragoneses, en materias propias de ellos, asi en mar como en tierra.

XIV.

Podrán tener tambien horno propio para cocer el pan. Se les guardará su fuero; y habitarán en su Lonja, del modo que han acostumbrado. Tendrán Escribano peculiar, sin que otro pueda actuar en lo suyo.

XV.

Quando fuese menester alguna de sus naves para cargar, siendo diez ó mas, se podrá embargar la tercera parte de ellas fletadas por la Corte.

XVI.

Si aportare alguno de ellos con doblas, ó con dineros, y hubiese pagado ya el medio diezmo, y no los empleare en la compra de algunas cosas, ó bien emplease parte, y restare la otra; teniendo Albalá escrito de aquel resto, y manifestandolo en las tierras de la Alta Presencia (asegúrela Dios Altísimo); no pagará el medio diezmo de aquella moneda, ni de lo que comprare con ella; antes se observará la costumbre. A los palanquines no se les dará por él porte de las mercaderías que lleven hasta el mar, sino la quarta parte del alquiler de las carretas, que deben tomarlas desde la punta de la cadena.

XVII.

Quando á alguno de los mercaderes se les encontraren algunas mercancías sin denunciar, no se exigirá mas que el derecho acostumbrado del diezmo: ni serán ellos molestados ni registrados sus almacenes por este motivo. Tambien en la venta de sus mercaderías se quitará el peso del derecho del Rótulo³⁰ acostumbrado en Minuar.

XVIII.

Quando alguno vendiere mercadería, y la hubiere ya probado el comprador, no la volverá al puesto, ó aparador por enfado ni ligereza. Y todo lo que vendiere al pié de sus mercaderías, de que ya haya pagado el diezmo, no se le exigirá almacenage.

Autorizó este Instrumento el Mensagero Guillen Oulomar Plenipotenciario, en todo lo arriba expresado, certificando ser firme y seguro, y ser interpretado segun la costumbre de los Sarracenos. Y presentó el referido Mensagero sus plenos Poderes en Carta de pergamino, con caracteres christianos, en la qual habia sello pendiente de cera encarnada.

Fueron testigos: Fr. Guillén Guitart Guardian; y Fr. Jayme. Bernardo de Bellvehi, Escribano de los Catalanes. Lemo-Letar Escorxalopi, Escribano de los Pisanos. Jayme Restany, Cónsul de los

30 El Rótulo era nombre de cierto peso conocido entonces en Rhódas, en Egypto, en Berberia, y en Sicilia, que era la centesima parte de un quintal Barcelones, poco mas ó menos. Por consiguiente sería una contribucion que adeudarían los géneros en el peso del Rey al tiempo de su venta.

Catalanes. Bernardo de Fons³¹ Alcaide actual de los Caballeros Christianos en la Presencia de Túnez (consérvela Dios). Galván de Verdeguer, Capellan del Mensagero. Juan Gil, Intérprete.

Despues de haber leído y examinado los Poderes arriba referidos, se certificaron que eran verdaderos y ciertos, y que el sello pendiente era sello del Rey de Aragon sin la menor duda, y que los Poderes referidos representaban generalidad cumplida de parte del sobredicho Rey al referido Mensagero. Todos asi lo testificaron, y tubieron por cierto y verdadero: y á Juan Gil fué mandado interpretar, segun el estilo corriente de interpretar en semejantes casos, esta Escritura de Paz en la manera con que arriba se explica, lo que fue ordenado por el Alto Rey (manténgalo Dios en su alteza y ensalzamiento por su mano, y guárdelo Dios, y le dé ventura, y consérvele su nobleza y estimacion).

Y esto fué fecho el dia quatro del mes del Cadéa pasado, veinte y un dias del mes de Febrero, del año setecientos y trece (de la Egira), que es, segun nosotros, mil trescientos y trece.

Nota que se halla al pie del registro original

Dixo Guillén Oulomar: que extendió otro semejante Instrumento en el nombre del Señor Rey, el qual retuvo el Rey de Túnez, á quien entregó tambien sus Poderes.

8 de setembre de 1314

Tractat de pau i amistat entre el rei Jaume II d'Aragó i el soldà An-Nàssir Muhàmmad d'Egipte.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: “*Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*”, Imprenta real, Madrid, 1786.

Al muy alto, y muy noble, y muy honrado y famoso, el sabio, el equitativo en su Reyno , Príncipe de los Sarracenos, Abilfat³² Mahomet, hijo del muy alto Rey Almansor, Soldán de

31 Marmol en su Historia de Africa (Lib. VI fol. 291 b.) dice: Que Bernardo Fons era Capitán por D. Guillén Ramon de Moncada de los Christianos de á pie y de á caballo que el Rey de Túnez tenia á su servicio contra los demás Moros de Africa sus enemigos: que el dicho Rey de Túnez pagaba al de Aragon cinco mil doblas anuales por este auxilio: y que trahian aquellos Christianos dos Estandartes, el uno de Aragon, y el otro de Sicilia.

32 Este reynó en Damasco y en Cayro, desde 1310 hasta 1341, baxo el nombre de Naser Mahomed. Era hijo segundo del Soldán Kelaun Malek el Mansor, que echó de la Syria en 1302 el exercito de Casán Rey de Persia, contra quien

Babilonia³³, y Señor de las partes de Levante: Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, de Córcega, Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante y Capitan General, salud como á Rey muy alto y honrado que mucho amamos, á quien deseamos honor y aumento de bien, á cuyo obsequio y placer estamos aparejados con toda voluntad, como á amigo que mucho queremos , y de quien mucho fiamos.

Rey: Por quanto conocemos que es cosa razonable y debida, que el amor y la amistad que hay entre Reyes y Señores, puesto que el uno está lexos del otro, se debe renovar, recordar, y refrescar, á fin de que el olvido no la pueda disminuir: Por tanto hemos tenido á bien y acordado enviar á vuestra Real presencia nuestros Mensageros, honrados y leales familiares, y de la servidumbre de nuestra casa, de quienes tenemos toda confianza: es á saber, Guillermo de Casanadal caballero, é Arnaldo Sabastida, los quales con esta nuestra carta llegarán ante vuestra presencia honrada. Y además, Nos les hemos dicho y encargado expresiones, é informadoles cumplidamente de otras cosas que os deben proponer, pedir, y suplicar de nuestra parte. Como á Rey, cuyo amor y buena voluntad hemos hasta aqui conocido y probado manifiestamente, rogamos de corazon instantemente á vuestra Alteza y Nobleza, sea de vuestro agrado, por honor de Nos, recibir benignamente á los dichos Mensageros nuestros, oirles y creerles á los dos, ó á uno de ellos, cumplida y firmemente en todas las cosas que os dirán, pedirán, y suplicarán de nuestra parte: que será cosa que Nos recibiremos de Vos con grande honor y placer. Y Vos, Rey, si en nuestros reynos y tierras hay algunas cosas que sean del gusto de Vuestra Alteza, con toda confianza las requerireis y pedireis: E por porque Nos tenemos gran voluntad, y recibiremos gran placer de cumplir la vuestra. Y por esto, habiendo Nos pensado que serán gratas y gustosas ante vuestra presencia honrada; os enviamos, en señal de amor y amistad, por los dichos nuestros Mensageros, algunos presentes de nuestra tierra, segun van expresados en la lista inclusa en esta nuestra carta.

Dada en la Ciudad de Lérida, á odio dias andados del mes de Setiembre, del año de nuestro Señor mil trescientos y catorce.

Bernardas de Aversone mandato regio, & fuit ei lecta.

Estas cosas abaxo escritas se han tomado de la casa, y de la guarda-ropa del Rey de Aragon; y se han enviado al muy alto y muy noble Soldán de Babilonia, con los honrados Mensageros del dicho Rey de Aragon, Guillermo de Casanadal y Arnaldo Sabastida.

huvo una gran victoria.

33 Ciudad distinta de la antigua Babilonia de la Asiria. Estotra era del Egipto, situada á las orillas del Nilo, de la qual tomaban su denominacion los Soldanes por tener en ella su asiento y corte ordinaria.

Primeramente, tres halcones girijaltes. Item, dos piezas de anascote encarnado. Item, dos piezas de paño verde de Chalons. Item, dos piezas de paño azul de Chalons. Item, doce pieles de veros. Item, doce piezas de lienzo de Rheims.

Nota

En un Registro del Real Archivo, intitulado Legationum Jacobi II, ab anno 1318 ad 1327, fol. 138, existe un Diploma, en que consta que en el año 1322 el mismo Rey Don Jayme, en una segunda Embaxada que despachó á este Soldán con sus Mensageros Berenguer de Castell-Bisbal caballero, y Gerardo Solivera, ciudadano de Barcelona, le envió de regalo lo siguiente: Cinco halcones girifaltes primos. Una pieza de anascote encarnado de Duay. Otra de lo mismo de Ipres. Una de paño de Chalons, esto es, de Festrís. Otra de lo mismo azul claro. Ocho pieles de veros. Seis piezas de lienzo de Rheims.

26

24 d'abril de 1319, Barcelona

Documents diplomàtics dels ambaixadors de Jaume II davant el rei de Tremissèn.

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *“Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV”*, Imprenta real, Madrid, 1786.

Carta de creencia

Al muy honrado, y muy noble Abdarrahamen Buteixfim³⁴ Rey de Tremecén. De Nos Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, y de Córsega, y Conde de Barcelona: Salud, como á Rey, á quien deseamos mucha honra y buena ventura.

Rey: Os hacemos saber como algunos subditos nuestros, parientes y amigos de los cautivos de nuestra tierra que se hallan presos en la vuestra, han venido á nuestra presencia clamándonos merced, y suplicando que por nuestra piedad os escribiésemos y enviásemos un Mensagero para rescatarlos. Por tanto, Rey, teniendo confianza que Vos lo hareis por nuestro honor y nuestros

³⁴ Abdelrahamen Abu Tarchahim: era el quinto Rey de Tremecén, hijo de Abu Hanru, y biznieto de Abu Juida Jaguazasen Bensalan, primer Rey despues de la extincion de los Almohades en Africa.

ruegos, y que querreis seguir la carrera de vuestros antiguos predecesores, que tuvieron buena amistad, y vínculo con los nuestros, la Casa de los quales estuvo gustosa de la nuestra, y la nuestra de la suya; ordenamos enviaros sobre esto nuestros Mensageros, esto es, á Bernardo Despuig caballero, y á Bernardo Zapíla ciudadano de Barcelona, portadores de esta Carta, á los quales hemos prevenido que de nuestra parte os supliquen la libertad de dichos cautivos: pues os pedimos afectuosamente, que por nuestros ruegos y honor querais libertar y soltar todos los dichos cautivos de nuestra tierra y Señorío, que se hallan en vuestro poder y en vuestra tierra, y remitírnoslos por dichos Mensageros nuestros. En esto, Rey, nos hareis honor y grande placer, y Nos lo recibiremos por cosa muy agradable: y en semejante caso, y en mucho mayor, obedeceremos vuestras peticiones. Os suplicamos, Rey, que deis creencia á los sobredichos Mensageros nuestros, ó bien á uno de ellos, si el otro se hallase impedido por algun accidente, de todo lo que os dirán de nuestra parte.

Dada en la Ciudad de Barcelona, á veinte y quatro dias andados del mes de Abril, en el año de nuestro Señor mil trescientos diez y nueve.

Bernardus de Aversone mandato regio.

Instruccion para los embaxadores

Esta es la Instruccion dada por el Señor Rey de Aragon á Bernardo Despuig caballero, y á Bernardo Zapíla ciudadano de Barcelona, sus Mensageros, que envia al Rey de Tremecén.

I.

Primeramente. Le saludarán de parte del Señor Rey con las correspondientes expresiones, y le preguntarán por su salud: y si él pregunta tambien, diránle que aquel Señor Rey y su familia, por merced de nuestro Señor, están buenos.

II.

Presentaránle la Carta que el Señor Rey le remite, en la qual le pide muy afectuosamente, que por su honor quiera soltar, libertar, y enviarle por dichos Mensageros todos los cautivos Christianos de su tierra, que se hallan en poder y en la tierra de dicho Rey de Tremecén.

III.

Los Mensageros, luego que sepan que el Rey habrá visto la Carta, diganle con las mayores y mas convenientes palabras, que puedan, que el Señor Rey de Aragon tiene entendido por muchos, sugetos. dignos de fé, que dicho Rey de Tremecén, ya antes que lo fuese y ahora despues que lo es, tenia y tiene buena inteligencia y voluntad con dicho Señor Rey, con su casa y sus subditos, y que

les dá muy buen trato, de lo qual ha recibido y recibe gran placer el Rey de Aragon, y especialmente por haber recaido en él la dignidad del Reyno. Por cuya razon, confiado en su amistad y buena voluntad, le ha enviado estos Mensageros con su Carta, en la qual le pide la libertad de dichos cautivos. Y asi le suplicarán muy eficazmente, que por la intercesion y honor del dicho Señor Rey, quiera hacerle esta honra y gracia de libertarle y enviarle dichos cautivos: pues será cosa que mucho placera al dicho Señor Rey de Aragon, y le agradecerá mucho: quedando él aparejado, en semejantes cosas y en mayores, á atender y obedecer sus peticiones, y hacer por él muy mayores cosas que estas, como para un amigo suyo.

IV.

Si el Rey de Tremecén respondiére bien, y concediere la libertad de todos los cautivos, ó de la mitad, ó de alguna partida hasta veinte, sin pedir ningun ajuste de Paz ni de Tregua; los Mensageros, recibiránlos con gracias, y regresarán con aquellos que les hubiesen entregado. Pero si no los libertasen todos, harán los Mensageros todo el esfuerzo posible, para que se les entreguen los mas que se pueda: y en este caso, despues que tengan ya estos, pedirán por via de justicia los mercaderes de Valencia, y de otros parages, con sus haberes, si se hallaren algunos de ellos cautivos: los quales fueron apresados, estando en Paz y Tregua, por el Rey Bohamon³⁵.

V.

Si por ventura el Rey de Tremecén respondiére, que está aparejado á atender las peticiones del Señor Rey y á libertar los cautivos, pero que conviene se asegure Paz y Amistad entre él y el Rey de Aragon, y sobre esto los Mensageros fuesen preguntados y requeridos, para tratar Paz ó Tregua; dirán que tienen para esto Poder, y que en el Tratado quiere entre la libertad de los cautivos: y sobre esto oygan y ajusten las condiciones. Y si se les pidiere manifiesten la Carta del Poder que tienen, arréglense á esta Instruccion.

VI.

Si el Rey de Tremecén absolutamente se negase, y no quisiese libertar dichos cautivos, ó la mitad, ó una partida, á lo menos hasta cincuenta; los Mensageros, si sobre esto fuesen requeridos, no consentirán á dichas condiciones, antes se apartarán del mejor modo que puedan, y se volverán. Mas adviertan que no accedan á recibir una partida de los cautivos, hasta el último extremo en que no puedan adelantar otra cosa.

VII.

Si se hicieren dichos ajustes, podrán acordarla Paz ó Tregua hasta diez años entre el Rey de

35 Abu Hamu Musa padre de este Rey Buteixfim, que despues de haber triunfado de los Benimerines Reyes de Fez, fué despojado de su corona por su propio hijo.

Aragon y el de Tremecen, siempre que se les entreguen todos los cautivos. Y en el caso de no poderlos obtener todos, sino una partida; concederán la Paz y Tregua, segun la cantidad de cautivos que pudieren alcanzar, para mas ó menos años, siempre de los diez para abaxo. Mas si pudiesen obtener hasta trescientos; la otorgarán para diez años, y asimismo si doscientos, siempre que no pudiesen sacar otra cosa mas. Pero si solo obtubiesen cincuenta; será la Paz para dos años, ó para tres, en la forma siguiente.

Proposiciones de paz

Primeramente. Habrá Paz, amor, y amistad entre el muy alto Señor Rey de Aragon, y el Rey de Tremecén, por tierra y por mar, de buena inteligencia y buena fé, sin fraude ni mala intencion. Que los mercaderes y otras gentes del dicho Rey de Aragon, y asimismo los mercaderes y otras gentes del Rey de Tremecén, podrán venir, estar, y traficar, y hacer todos sus negocios en los Reynos y tierras de cada uno de dichos Reyes, salvos y seguros, baxo la buena fé de cada qual de ellos, pagando los derechos acostumbrados, sin que se les haga novedad alguna.

Si se les pidiere que el Rey de Tremecén pueda obtener galeras de la tierra del Rey de Aragon, podrán otorgarlo, baxo la condicion de que han de ser construidas y armadas, á expensas del Rey de Tremecén, en la tierra del Señor Rey, en Barcelona ó en Valencia, ó donde el Rey de Tremecén quisiere, dentro de la tierra de dicho Señor Rey de Aragon. Y asimismo que el Almirante ó el que fuese Xefe de dichas galeras, será puesto por el Rey de Tremecén con beneplácito y parecer del dicho Rey de Aragon, por quanto conociendo él mejor los sugetos, sabrá guardar el mejor servicio del Rey de Tremecén.

Item. Si se les pidiere facultad para tomar tropa de hombres de á caballo de la tierra del dicho Señor Rey de Aragon, podrán concederlo; pero á costa del Rey de Tremecén. Igualmente, si quisieren algun Capitan con la tropa , podrán otorgarlo.

Otrosí: Advertirán los Mensageros, que en los dichos capítulos han de pedir de la mejor manera que puedan, las cosas abaxo escritas.

1º. Primeramente. Que puesto que el Rey de Tremecén quiere tener amor y paz con el Rey de Aragon y con su Casa, de la suerte que sus antepasados la tuvieron, quienes correspondieron bien con los anteriores Reyes de Aragon; por lo mismo dicho Rey de Tremecén deberá hacer algun reconocimiento por amistad y joyas³⁶ al Rey de Aragon cada año, durante la Paz ó Tregua.

2º. Si preguntáren de qué cantidad, dirán diez mil doblas cada año. Y si pareciere

36 Esta voz joyas corresponderá acaso a regalo, como hoy acostumbran hacedo á los Príncipes Berberiscos las Potencias que solicitan su Paz y Amistad.

demasiado, podrán consentir, baxando siempre con dificultad, hasta dos mil doblas cada año. Y de qualquiera cantidad anual en que se conviniesen, que ahora se remita la de un año al Señor Rey por los Mensageros, juntamente con los dichos cautivos. Pero al fin, quando otra cosa no puedan alcanzar, dexada la demanda de las doblas; con que recuperen los cautivos, todos ó buena porcion, á lo menos hasta número de cincuenta, conforme está ya dicho; otorgarán la Paz en la forma arriba explicada.

3°. Podrán decir los Mensageros en los capítulos: Que es cosa cierta que los Reyes antiguos de Tremecén, por amistad y amor que tenian con la Casa de Aragon, servian cada año al Rey de Aragon con treinta mil besantes. Por tanto los Mensageros. se esforzarán en sacar lo mas que puedan por cada año, á lo menos hasta la cantidad de dos mil doblas, anuales. Y sobre el cumplimiento de esto al Señor Rey para cada año de la Paz ó de la Tregua, tomarán aquellas seguridades que mejor puedan.

Otrosí: En las Capitulaciones pedirán lo que se sigue; más si no podian conseguirlo, no se suspenderá el negocio.

1°. Primeramente. Si el Rey de Aragon, hiciese alguna expedicion contra el Rey de Granada, que él y sus gentes puedan haber por su dinero quantos víveres quiera, y otras cosas, en la tierra del Rey de Tremecén: y que el Rey de Tremecén deberá tener embarazado quanto pueda al de Marruecos, á fin de que no puedan ir de su tierra socorros al de Granada.

2°. Item: Que el Rey de Tremecén deberá volver las Aduanas y los derechos al estado que antiguamente tenian, conforme á los que solian adeudar allí los mercaderes de la tierra del Señor Rey de Aragon.

3°. Item: Que en la tierra del dicho Rey de Tremecén, no se exija derecho de naufragio, con respecto á los subditos de dicho Rey de Aragon.

Poder dado a los embaxadores

Sean todos quantos esta Carta vieren, que Nos Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, de Córsega, y Conde de Barcelona. Atendiendo á la discrecion, fé y lealtad de los amados nuestros Bernardo Despuig caballero, y Bernardo Zapíla ciudadano de Barcelona, los hacemos, establecemos, y ordenamos con la presente Carta nuestra, ciertos y especiales Mensageros y Procuradores nuestros, para tratar en nombre y por parte nuestra, y para firmar tambien Paces ó Treguas con el muy noble y honrado Abderrahmen Buteixfim, Rey de Tremecén; y además para pedirle á él mismo, y recibir todas las cosas de que hemos informado á los

dichos nuestros Mensageros. Y Nos damos por válido, y tendremos perpetuamente por firme y seguro, todo lo que dichos nuestros Mensageros hicieren, trataren, firmaren, y recibieren en las cosas arriba dichas, y en cada una de ellas: todas las quales haremos tener, observar, y cumplir en la forma que por ellos fueren hechas. En testimonio de lo qual, hacemos extender esta nuestra Carta, y sellarla con nuestro sello pendiente: que fué fecha en la Ciudad de Barcelona, á veinte y quatro dias andados del mes de Abril, del año de nuestro Señor mil trescientos diez y nueve.

Bernardus de Aversone mandato regio.

27

1 de maig de 1323, Barcelona

Treva de 4 anys entre el rei de Bugia i el rei d'Aragó

Publicat per Antonio de Capmant i Montpalau: *“Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV”*, Imprenta real, Madrid, 1786.

Carta del rey de Aragon

De Nos D. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, y de Córsega, y Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante, y Capitan General: Al muy noble y muy honrado Miralmomenin Abubaca³⁷, Rey de Túnez y de Bugía, hijo de Almir Abuzegrí, salud, como á Rey, á quien deseamos honor y buena ventura.

Rey: Vos hacemos saber que vino ante Nos Alhaich Bumarvan Abdulimalich, al qual junto con Zait Aben Mahomad Alenzarí envió á nuestra presencia el noble Abu Abdalla Mahomad Alfaquí vuestro en Bugía, y Nos le recibimos graciosamente por honor vuestro. Y nos presentó una Carta vuestra que habiais Vos enviado al dicho Alfaquí paraque nos la dirigiese: y tambien nos presentó una letra de parte del mismo Alfaquí. Por la qual letra vuestra entendimos en que manera era vuestra voluntad que paz y amor se tratase entre Nos y Vos por dicho Alfaquí, y que lo que este ligase y firmase, sería tal como si Vos lo hubieseis hecho personalmente.

37 Este Príncipe, conocido con el nombre de Abulbaca Khaled Ben Alamir, siendo Rey de Rugía se apoderó del Reyno de Tunez conrra Abn Baker Ben Abdelramen, su pariente, al qual despues de haberlo hecho prisionero, le hizo quitar la vida. Pero Abulbaca fué vencido despues, y despojado por Abu Jahia Zacaria de la sangre de los Haphsitas, quien restauró el trono de Túnez, y tuvo á su competidor en prision en la qual murió.

Por tanto, Rey, entendido cumplidamente por Nos todo quanto en dicha vuestra letra era contenido, y lo que nos envió á decir el dicho Alcaquí de parte vuestra coa dicha su letra, y además lo que el referido Mensagero suyo nos dixo de palabra sobre esto: viendo y conociendo la buena voluntad que Vos teneis de tener amistad con Nos, y considerando tambien en que manera entre las Casas de Aragon, de Túnez, y de Bugía, huvo antiguamente, y habrá (queriendo Dios) de aqui adelante Paz, buen amor, y tratados de amistad; á Nos plugo dar lugar á la dicha Paz, confiando en que Vos la hareis tener y guardar bien y cumplidamente por parte vuestra, y cumplireisnos lo que con ella pertenece. Y Nos tambien la cumpliremos y guardaremos por nuestra parte.

La qual Paz ha sido ante Nos arreglada con voluntad y consentimiento del referido Mensagero, segun largamente vereis en el contenido de las Escrituras que de ella se han hecho, las quales vos enviamos por el fiel y amado familiar nuestro, Consejero y Juez de nuestra Corte, Lorenzo Cimá, Mensagero nuestro: el qual vos despachamos para eso informado plenamente de nuestra voluntad. Y al dicho Mensagero nuestro podeis creer firmemente de todo lo que vos dirá de nuestra parte sobre las cosas arriba referidas.

Dada en Barcelona el primer dia de Mayo del año de nuestro Señor mil trescientos veinte y tres.

Bernardus de Aversone mandate regio.

El tratado de paz y tregua

Esta es la Paz hecha entre el muy alto Señor D. Jayme, por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Cerdeña, y de Córsega, y Conde de Barcelona, y de la Santa Iglesia de Roma Ganfalonero, Almirante y Capitan General, el muy noble Miralmomenin Abubaca, hijo del Mir Abuzegrí, Rey de Túnez y de Bugía.

I.

Primeramente. Habrá Paz entre el dicho Señor Rey de Aragon y el dicho Rey de Túnez y de Bugía por quatro años: los quales empezarán despues que la referida Paz será firmada por ambos Reyes, y pregonada y publicada en los Reynos y tierras de cada uno. Por manera que toda persona, de qualquiera condicion que sea, de la tierra y Señorío del dicho Rey de Aragon, podrá ir, estar, y salir salvo y seguro, por mar y por tierra, en las tierras y Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía, con todas sus mercaderías, y con todos sus caudales, y cosas; y en ellos no será embargado ni impedido por ningun motivo, siempre que paguen los derechos que hayan de pagar por sus efectos y mercaderías. Y en la misma manera, todo Sarraceno, de qualquiera condicion que sea, de

la tierra y Señorío del dicho Rey de Túnez y de Bugía, podrá venir y estar salvo y seguro, por mar y por tierra, con todas sus mercaderías, y con todos sus caudales y cosas, excepto cosas prohibidas, en las tierras y Dominios del dicho Rey de Aragon, satisfaciendo los derechos que hayan de pagar por sus efectos y mercaderías.

Pero débese entender: que todo Mercader, ú otra persona de los Dominios del dicho Rey de Aragon, que estando en algun lugar de los del dicho Rey de Túnez y de Bugía, quisiere partir de allí para ir á otro lugar por tierra; estará obligado á declararlo al que gobernare aquel lugar por el dicho Rey de Túnez y de Bugía, á fin de que pueda salvo y seguro ir adonde quiera pasar. Y en otra manera, si no lo manifestare; el Rey de Túnez y de Bugía no será responsable al daño que alguno le hiciese. Y esto mismo se entienda de los mercaderes Sarracenos del Rey de Túnez y de Bugía, que partieren de algunos lugares de los Dominios del dicho Rey de Aragon, y quisiesen ir á otro lugar por tierra, dentro de dichos Dominios.

II.

Todo Mercader de la tierra del dicho Rey de Aragon, que haga puerto, y venda en la tierra y Señorío del dicho Rey de Túnez y de Bugía, y haya, pagado derecho, bien sea en dinero, ó bien en géneros; cón la moneda y géneros de que haya pagado ya el derecho, es á saber, en Túnez ó en otro lugar de aquel Reyno, podrá ir por mar ó por tierra á cualesquiera lugares del Señorío y Reyno de Túnez, y emplear la moneda, y vender: aquellos géneros de que habrá ya pagado derecho, y será esento del derecho de Aduana. Y lo mismo se observará en Bugía y en su Reyno con la moneda y los géneros de que se hubiese pagado ya derecho en la Ciudad de Bugía, ó en otro lugar de su Reyno. Pero deberá manifestarlo en la Aduana, bien sea moneda ó mercadería: al qual se le dará Guia de la Aduana donde hubiese pagado el derecho, á fin de que alli adonde vaya á comprar ó vender, no se le exija otro derecho. Y esto mismo deberá entenderse de los mercaderes de la tierra de dicho Rey de Túnez y de Bugía, que vinieren á la tierra del Rey de Aragon.

III.

Todo Mercader podrá mudar de un barco á otro, ó en otro baxel, las mercaderías que querrá, para navegar á qualquiera lugar que le convenga.

IV.

Si por ventará algún Mercader ó Marinero, ú otra persona de la tierra y Señorío de dicho Rey de Aragon, introduxere clandestinamente alguna mercadería en tierra del dicho Rey de Túnez y de Bugía, y le fuere descubierta; pagará el derecho, y las averías que pagarse deban, y no otra cosa mas.

V.

Ningun Christiano ni Sarraceno que sea de la Gabela (recaudacion de rentas), no podrá entrar en leño, nao, ó baxel alguno para registrar ni embargar, por ningun motivo: más deberá denunciarlo al Alcayde de la Aduana, y este lo hará visitar por dos dependientes suyos y otro del Cónsul.

VI.

El Señor Rey de Aragón tendrá en Túnez y en Bugía Cónsules, y las Lonjas que sus subditos han acostumbrado tener; y tambien aquellas franquicias que gozaron antiguamente. Y si las hubiere mejores, como las de Genoveses, ó de otra Nacion, de aquellas podrán disfrutar. Y que el Cónsul de Bugía, que residiere alli por el dicho Rey, ó su Lugarteniente, percibirá de la Gabela ó del Gabelero la contribucion de que ha gozado en tiempo pasado, es á saber: veinte besantes nuevos cada mes. Y el Cónsul de Túnez percibirá cincuenta besantes tambien cada mes, los quales le serán pagados de la Aduana, sin ningun contraste. Asimismo podrán construir hornos dentro de las Lonjas, y en ellos cocer el pan. Y tambien á los dichos Cónsules será satisfecho por la Corte del Rey de Túnez y de Eugía lo que se les debiere del tiempo pasado.

VII.

Las Lonjas estarán baxo la jurisdiccion de dichos Cónsules, en las quales no podrá entrar ningun Sarraceno de la Aduana ó la Gabéla para hacer algun registro; á menos de executarlo con voluntad del Cónsul. Cada uno de estos Cónsules deberá administrar justicia sobre todo mercader ú otra persona que sea de la tierra del dicho Señor Rey de Aragon, á Sarracenos y á Christianos. Y ningun Sarraceno podrá querellarse de algun Christiano con qualquiera motivo, sino ante dicho Cónsul, á menos que estubiese el juicio prevenido por otro Juez.

VIII.

Ningun Mercader deberá ajustar las cuentas con la Aduana, sino de mes á mes: y al fin de cada mes ajustará por lo que hubiese vendido, y pagará su derecho correspondiente. Y si alguna suma hubiese entregado á dicha Aduana, se le abonará en cuenta, tomando su albalá.

IX.

Toda deuda que se debiere del tiempo pasado á algun mercader de la tierra y Dominios del Señor Rey de Aragon por las Aduanas, ó por alguno dependiente de ellas ellas que hubiesen tomado prestado á cuenta, con escritura, vale, ó testigos, en la tierra y Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía; será cumplidamente satisfecha luego que los mercaderes Christianos lo pidieren.

Y lo mismo deberá entenderse respecto á qualquiera mercader ú otra persona de la tierra del

dicho Rey de Túnez y de Bugía, si se les debiese alguna cantidad en la tierra y Dominios del dicho Rey de Aragon, á los quales se les cumplirá el pago.

X.

Si por ventura dentro del término de la Paz sobredicha, se hiciere algun daño por algunos corsarios, ú otras personas, de una parte á la otra; por esto no se romperá en nada la referida Paz, puesto que del daño recibido se pueda dar satisfaccion ó resarcimiento bastante y razonable por la parte del que lo hubiese causado. Pero débese entender, que la parte agraviada habrá de notificar y demandar esto á la otra parte, con letra ó con apoderado, dentro de tres meses desde que se causó el daño. Y si dentro de este tiempo, la parte que hubiese causado el daño no era requerida ni demandada, no quedará responsable en adelante.

Pero que por daño, causado por las gentes de los Dominios del dicho Señor Rey de Aragon á las de los Dominios del Rey de Túnez y de Bugía, ó al contrario, aunque derecho de represalia se hallase en cada uno de dichos chos Reyes; los mercaderes, habitantes en qualquiera lugar de los arriba referidos Dominios, no serán presos ni embargados ellos ni sus cosas. Antes bien estarán y habitarán , y podrán entrar y salir, con todas sus mercaderías y efedros, sanos y salvos, sin daño alguno en sus personas ni bienes: por quanto los mercaderes son gentes que están y ván en fé de sus Príncipes, y no deben recibir daño por el hecho de otro.

XI.

Si dentro de dicho tiempo (de quatro años) la Paz ó Tregua no se renovaba ó prorrogaba á mas tiempo entre el dicho Rey de Aragon y el Rey de Túnez y de Bugía; los mercaderes y otras personas tendrán en cada una de las tierras y Señoríos, el espacio de seis meses para evacuar aquellos Dominios, pudiendo salir de ellos salvos y seguros , sin impedimento alguno, con todas sus mercaderías y cosas: los quales seis meses empezarán despues de pasados los dichos quatro años de la Paz.

XII.

Ningunos corsarios, ú otros enemigos del Señor Rey de Aragon, que hayan causado daño con galeras ú otras embarcaciones armadas á subditos del referido Rey; podrán hacer almoneda en ningun lugar de los Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía, de las personas ni efectos que sean del dicho Rey de Aragon. Y si lo hicieren , protestando primeramente los Cónsules que se hallasen sen á la sazón en los lugares del referido Rey de Túnez y de Bugia,y probando en este, ó en sus Oficiales,el conocimiento del caso; dicho Rey de Túnez y de Bugía quedará obligado á todo el daño causado por aquellos á quienes hubiese consentido hacer almoneda en sus Dominios de personas ó bienes de subditos del dicho Rey de Aragon.

Lo mismo deberá practicar en sus tierras y Dominios el Rey de Aragon con los subditos del dicho Rey de Túnez y de Bugía, y con sus efectos.

XIII.

De ninguna nave, leño, ó barca no se sacarán á tierra ni timón, ni velas, ni otra xarcia, por dexar en gran riesgo á dichos buques; pues bastará que el Cónsul dé seguridad de que aquellas embarcaciones satisfarán su derecho acostumbrado antes que salgan del puerto.

XIV.

Todos los géneros que se descargaren en los muelles ó arrecifes de los Dominios del referido Rey de Túnez y de Bugía, si en ellos se hallare algun desfalco, dicho Rey quedará obligado al resarcimiento de lo que faltáre; bien entendido que en los dichos muelles permanezca el Guardian del lugar, junto con el factor ó comisionado del mercader , cuyos fueren aquellos géneros.

Los Cónsules de dicho Señor Rey de Aragon, y sus Lugartenientes, que residieren en los Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía; no podrán ser detenidos ni arrestados en la Aduana, ó en otro parage, por ningun motivo , dando ellos suficiente caucion de estar á derecho.

XVL

Ningun Christiano ó Christiana de los Dominios del dicho Rey de Aragon, por deuda, ó por otro caso civil ó criminal, no podrá ser extrahido de las Lonjas del referido Señor Rey: pues el Cónsul debe retenerlos á derecho, y firmar de derecho por ellos cumplidamente. Y en falta del Cónsul, lo executará el Alcayde de la Aduana, segun se ha acostumbrado.

XVII.

En ningun caso civil ni criminal que acontezca en los Dominios del Rey de Túnez y de Bugía entre Christiano y Christiano, que sean de los Dominios del Señor Rey de Aragon, y estén baxo de su Cónsul, podrá tener conocimiento el dicho Rey de Túnez y de Bugía, ni sus Oficiales; sino privativamente el Cónsul del dicho Rey de Aragon, el qual, segun derecho, en nombre de su Rey puede condenarlos ó absolverlos.

XVIII.

Si algun Christiano ó Christiana, por algun caso civil ó criminal, se tuviese que remitir al Señor Rey de Aragon; no se pondrá á ello embarazo por los Ministros del dicho Rey de Túnez y de Bugía.

XIX.

Si viniese el caso de algun agravio de Sarraceno, que se querellare de algun Christiano que esté baxo del referido Cónsul, y el punto fuese civil; deberá conocer de ello solo el Cónsul, sobre lo qual ningun embarazo se le pondrá por los Ministros del dicho Rey de Túnez y de Bugía; antes se practicará segun ha sido costumbre.

XX.

A ningun Mercader de los Dominios del Señor Rey de Aragon se le podrán tomar efectos, mercaderías, ni dineros por los Ministros del dicho Rey de Túnez y de Bugía con violencia, sin voluntad del dueño.

XXI.

Ningun Mercader ó subdito del Señor Rey de Aragon , deberá pagar derecho de los géneros que no hubiere vendido; antes bien, si estos no se pudiesen vender, será licito sacarlos de los lugares de los Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía francamente, sin adeudar derecho alguno; y los podrán transportar y llevar consigo en qualquiera embarcacion, como mas conveniente les parezca, y á las partes que gustaren, es á saber, á tierra de Christianos ó de Sarracenos de qualquiera Potencia.

XXII.

Ningunos equipages ó cofres de mercaderes, subditos del Señor Rey de Aragon, serán registrados ni abiertos en su salida.

XXIII.

Ningun naufragio se exigirá en las tierras del dicho Rey de Túnez y de Bugía, en personas ni bienes; é igualmente en las tierras del Señor Rey de Aragon.

XXIV.

En las Aduanas, y en otros parages del dicho Rey de Túnez y de Bugía, se percibirán los derechos antiguamente acostumbrados, asi de corretage, ancorage, palanquines que descarguen los géneros, despacho de guia, cuenta franca, derecho del aceyte, como de cualesquiera otros. Y si alguna novedad ó aumento se hubiese hecho, fuera de la antigua costumbre; será revocada y quitada del todo, y vuelta al primitivo estado.

XXV.

Del vino no se pagará á la puerta derecho alguno, no pasando de cien cántaras; y de ciento arriba, solo una cántara; más de ciento abaxo nada, segun se ha acostumbrado.

XXVI.

Las Lonjas que el Señor Rey de Aragon tiene en las Ciudades de Túnez y de Bugía, se construirán desde luego á expensas del dicho Rey de Túnez y de Bugía, paraque en ellas puedan habitar los Cónsules, mercaderes, y subditos del referido Rey de Aragon, con todos sus efectos y mercaderías.

XXVII.

Toda Esquadra ó Flota de muchas ó pocas galeras, leños, y otros baxeles que fueren del Señor Rey de Aragon, ó de sus vasallos, podrá venir, estar, y permanecer salva y segura en todos los puertos, playas, y mares de los Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía, y tomar allí víveres y refrescos. Lo mismo deberá entenderse con las Esquadras y gentes del dicho Rey de Túnez y de Bugía en las tierras y mares del Señor Rey de Aragon.

XXVIII.

En la Ciudad de Túnez, y en todo su Reyno, se mantendrán bien y cumplidamente, de buena fe y buena inteligencia, al Señor Rey de Aragon y á sus subditos, asi por mar como por tierra, todas y cada una de las condiciones y convenios hechos entre el dicho Señor Rey de Aragon y Guillen Oulomar su Mensagero, de una parte; y Buyahia Zacaría, entonces Rey de Túnez, de la otra: de manera, pues, que el referido Rey de Túnez y de Bngía mantendrá en seguridad en sus puertos las embarcaciones de los subditos del Rey de Aragon, y este mantendrá y hará mantener á los suyos la dicha Paz, segun está dicho.

XXIX.

Todos los Mercaderes de la tierra del Señor Rey de Aragon, que habiendo ido con sus mercancías á la tierra del referido Rey de Túnez y de Bugía, baxo la fé de este Rey, conforme lo habian acostumbrado en todos tiempos, fueron presos y despojados de sus efectos; serán libertados, y restituidos sus caudales. Y si á algunos otros se les hubiese retenido algo de sus bienes, será libertado y reintegrado, probando el hecho claramente.

XXX.

Los Cónsules, mercaderes, y subditos del Señor Rey de Aragon, que se hallaren en los Dominios del dicho Rey de Túnez y de Bugía, podrán salir de los lugares de ellos, con todos sus efectos y mercaderías, sanos y salvos, sin embarazo alguno, siempre que quieran; satisfaciendo primero todo lo que debiesen á la Aduana, ó á otras personas de dichos Dominios.

XXXI.

Si en algun puerto del dicho Rey de Túnez y de Bugía hubiese alguna nave, garinda, ú otro baxel de carga, que fuese de subditos del Señor Rey de Aragon; y lo necesitasen el dicho Rey de Túnez y de Bugía, ó sus Oficiales, para enviarlo á algun lugar de tierra de paz; podrán tomarlo y enviarlo pagando el correspondiente flete; más sin que el patron de aquella nave ó baxel esté obligado á pagar el quinto de dicho flete.

XXXII.

Si en alguna embarcacion de Sarracenos de la tierra del Rey de Túnez y de Bugía, hubiere algun Sarraceno extraño, que no fuese de pays de paz; será salvo y seguro de las gentes del Señor Rey de Aragon. Y lo mismo se guardará con las gentes del dicho Rey de Aragon.

XXXIII.

Si algun patron, natural de la tierra del dicho Rey de Aragon, lleváre algun Sarraceno mercader, ó otra persona de la tierra del dicho Rey de Túnez y de Bugía, y despues lo vendiere ó entregare á corsarios por dinero, ó por otro medio alevoso; el dicho Rey de Aragon lo hará castigar reciamente como á falso y malvado, y hará restituir el dicho Sarraceno si se encontrase dentro de sus Dominios. Pero si el patron entregaba el Sarraceno por no poderlo defender con combate, ó de otra manera; el Rey de Aragon no está obligado á la restitucion.

XXXIV.

Si el dicho Rey de Túnez y de Bugía necesitase de galeras de la tierra del Señor Rey de Aragon, de una hasta veinte, podrá haberlas, pagando por cada una de ellas pagara guarro meses, tres mil doblas de oro. Y si las necesitase para mas tiempo, las podrá haber al precio sobredicho; baxo la condicion que aquellas galeras no las quien contra Christianos.

XXXV.

Dicho Rey de Túnez y de Bugía deberá dar al Señor Rey de Aragon por cada uno de los mencionados quatro años, quatro mil doblas de oro, esto es, tres mil por Túnez, y mil por Bugía: las quales se pagarán de los derechos que los subditos del Señor Rey de Aragon pagan en dichas Ciudades. Y si estos derechos no alcanzasen para esto; el dicho Rey de Túnez y de Bugía deberá hacer el cumplimiento de las referidas quatro mil doblas.

En testimonio de las cosas arriba referidas, se extendieron dos Escrituras iguales, partidas por las letras, de las quales cada una de las Partes contratantes debe tener una. Y el dicho Señor Rey de Aragon, para mayor seguridad, mandó sellarlas con su sello pendiente: y deben ser selladas igualmente con el sello del dicho Rey de Túnez y de Bugía.

Y esto fue fecho y otorgado por el dicho Señor Rey de Aragon, en la Ciudad de Barcelona, en su Palacio, el primer dia de Mayo del año de nuestro Señor mil trescientos veinte y tres.

Bernardas de Aversone mandate Regis, cui fuit lecta.

Nota puesta a continuacion

Las sobredichas dos Escrituras de Paz, partidas por las letras, fueron entregadas, selladas con el sello comun pendiente del Señor Rey, al dicho Lorenzo, paraque entregue la una, y vuelva la otra sellada con el sello del Rey de Túnez.

